

Magnus Stephensen.

Historisk Indledning
til den
gamle og nye
Islandske Rættergang
ved

John Arnesen
Syssélmand i Snæfields-Næß-Syssel og Kongelig Ombudsholder
over Arnestapens Ombud i Island.

Igiennemseet, forøget, og med Anmærkninger oplyst
af

John Erichsen
Prof. Juris ved Sorøe Ridderlige Akademie.

Med
Herr Justitz-Raad
Kofod Anchers
Fortale
om den
Theoretiske Lovkyndigheds især vore gamle Loves
Nødvendighed og Nytte.

Kiøbenhavn, 1762.
Trykt paa de Boppenhausiske Arvingers Bekostning, og findes tilkiøbs
hos Joh. Boppenhausen i store Grønnegaden.

Deres Excellence
Høi- og Velbaarne
Herr
Otto Manderup
Greve af Rantzau
Ridder af Dannebroge
Hans Kongel. Majestets til Dannemark og Norge ꝛc. ꝛc. Høibetroet Geheime-Raad, Kammer-Herre, Stift-Befalings-Mand over Island og Færøe, Assessor i Høieste-Ret, samt Æres-Medlem af det Kongel. Videnskabers Sælskab i Kiøbenhavn.

Naadige Herre!

Jeg havde endnu ikke lagt Haand paa nærværende Verk, da jeg allerede fandt, at dets Vanskelighed meget overgik baade mine Kræfter og Leilighed til at samle den Forraad af Efterretninger, som dertil kunde behoves. Det var allene **Deres Excellences** Befaling, som gav mig Dristighed til at begynde, **Deres**

Naadigste Opmuntringer alene det, som understøttede mig i at fortsætte Arbeidet.

Da dette nu endelig er fuldbragt, smigrer jeg mig altsaa med det underdanigste Haab, at **Deres Excellence** ei alene naadigst overseer den langvarige Forhaling, som adskillige hinderlige Omstændigheder have lagt mig i Veien; men værdiges endog at antage det, som en oprigtig Prøve paa min underdanigste Lydighed, som et Tegn til min inderligste Taknemmelighed, for **Deres Excellences** mange og store Velgierninger.

Samme

Samme Deres Excellences Naade glæder mig og med en trøstende Forsikring, om Deres Excellences Naadigste Medlidenhed med de mange Feiltagelser, som jeg billig maa frygte at ville ligge blotte for saa skarpsigtige Øine. Den giver mig endog den underdanigste Tillid, at udbede dette ringe Verk den samme naadigste Beskyttelse og høie Bevaagenhed, som jeg selv saa længe har havt den Lykke at nyde.

Himmelen bevare Deres Excellence i et saa langt som lyksaligt Liv, til at mægle det fraliggende Islands

Beste

Beste for Majestetens Throne. Saa glædes hver velsindet Indbygger i Landet, dog allermeest den, der agter det for sin største Glæde at være med en ævig Taknemmelighed

Deres Excellences

underdanigste Tiener
John Arnesen.

Justits-

Justitz = Raad

Koefod Anchers

Fortale

om den

Theoretiske Lovkyndigheds Nødvendighed og Nytte.

Lovkyndighed bestaaer ikke alene i at vide Lovenes Ord og Bogstav, men fornemmelig i at indsee deres rette Mening og Hensigt. (*) Eller finder nogen mere Behag i vore Tiders brugelige Beskrivelse, han kan, efter de Franskes Maade, kalde den en **Videnskab om Lovenes Aand.**

Borgerlige Love ere en Regentes Ord og Tale til sit Folk. Som det derfor ofte skeer i al Menneskelig Tale, at andre ikke forstaae dens Mening ret, med mindre de vide tillige Aarsagen hvorfor og Hensigten hvorudi noget siges; Saa maa jo det samme ogsaa kunne skee, naar en Regent taler ved sine Love, og det saa meget mere, som Lovene gemeenligen sige ikkun kortelig, hvad der skal gieres og lades, uden at forklare Aarsagen og Anledningen dertil; Og

a som

(*) Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem. Celsus. leg, 17 Pand. Tit. 3 je legibus.

som der behøves en vidtløftig Videnskab til at faae Lovenes rette Mening at vide.

Ingen tænke, fordi han veed Lovens Ord, at han derfor ogsaa veed dens Mening. Der er ikke saa fuldkommen en Overensstemmelse imellem Ordene og Meningen, at begge Dele stedse gaae ved Siden af hinanden, og at den ene Deel retter sig bestandig efter den anden. Vores Ord og Tale er langt fra ikke altid saa tydelig, saa fuldstændig og nøie afpassed, at den afbilder os Meningen i al sin heele Strækning og Omkreds. Det Skiul og Dække, som Naturen har hængt for et Menneskes Hierte, trækkes ikke altid ganske til Side, naar der tales. Den som taler, blotter og udøser siælden sin Mening saa aldeles, at han jo holder en heel Deel tilbage. Hører man ikke jevnligen Klager for Exempel over Contracter og Testamenter, endog de allervigtigste, og best-overlagte, at de alligevel ere tvetydige, uforstaaelige og ufuldkomne? Men i Henseende til Borgerlige Love er her endnu en besynderlig Aarsag, hvorfor man ikke kan vente, at Ordene altid skulde kunne legge Meningen klarlig for Øine. Thi ingen Lov enten er, eller kan eller bør være saa fuldkommen og vidtløftig, at den med klare Ord skulde kunne afgiøre alle besynderlige Tilfælde, som har deres Grund i de forekommende Gierningers mangfoldige og adskillige Omstændigheder. Disse mange ulige Omstændigheder forvolde, at Lovens Ord ofte maa strække sig videre end Meningen, og Meningen end Ordene. Altsaa kan ikke Lovens Ord udgiøre det altsammen, men det kommer fornemmelig an paa dens rette Forstand og Mening. Lovens Ord ere Legemet, Meeningen som Livet og Siælen. Og vil man kalde Mee-

nin-

ningen en Aand, da er det vist den har delte Aandelige hos sig, at den ikke sees med blotte Øine, og at man ikke altid kan læse sig den til, tillige med Ordene.

Men hvorfra skal man faae Lovens rette Meening at vide? Behoves dertil endelig en vidtloftig Læsning Studering og Eftertanke, eller kan ikke Erfarenhed og Øvelse i Lov og Ræt være nok? Erfarenhed, som den første Rod til al menneskelig Kundskab, har uden Motsigelse sin store Nytte saavel i Lov og Ræt, som i alle andre Videnskaber. Fra denne Kilde har al Lovkyndighed sit første Udspring. Hvad heller det er os at giøre om at faae gode Love, eller om ret at forstaae og bruge de Love, vi have faaet, maa vi først og fornemmelig søge hen til Erfarenhed. Det er jo af Erfarenhed vi lære Folkes Sæder, Brug og Sædvane. Men Sædvane er den første og ældste af alle Borgerlige Love; **I gamle Tider,** siger vor store Lovgiver i Fortalen til sine Lov-Bøger, **bestode Lovene mere i Undersaatternes Ihukommelse, end i nogen skriftlig forfattet Lov-Bog.** Af Sædvane og Vedtægter har ogsaa de fleste skrevne Love faaet deres Herkomst. (*)

(*) Saaledes hos Romerne blev under Kongernes Regiering adskilligt ved Love fastsat, som tilforn ved Brug var blevet indført som Ulpianus, foruden andre, vidner l. 8 ff. de his qvi sui sunt vel alieni juris. Da det Kongelige Regiment var afskaffet, kunde det vel ikke andet være, end at jo denne Forandring i Staten ogsaa maatte føde af sig nogen Forandring i Lovene, men i det øvrige blev det Romerne tilladt at leve efter deres gamle Brug og Vedtægter, eftersom Dionysius Halicarnassensis fortæller i Begyndel-

Saasnart Lovgiverne fandt det for godt skriftlig at tilkiendegive deres Villie, har de tillige holdt det for billigt og fornødent, i deres Lovgivning at antage Folkes Skik og Sædvane, naar den ikke befandtes ubillig, ufornuftig eller skadelig, til Regel og Rættesnoer. Thi de vidste meget vel, hvor paaholden Almuen er paa deres gamle Skik og Brug, og kunde derfor lettelig indsee, hvor farligt det vilde være, uden Fornødenhed herudi at giøre nogen Forandring. De fleste Mennesker søge efter at gaae frem paa gamle banede Veie. At noget giøres saa eller saa skeer ikke just fordi det bør skee, men fordi Folk ere vante til at giøre det saaledes. Kommer dette endnu til

delsen af den 5 Bog af hans Romerske Antiqviteter. Samme Dionysius vidner ogsaa i den 10 Bog, at de 12 Tavlers Love bleve tagne, ikke alene af Græske Love, men tillige af Romernes eget Fædrenelands Skikke.

Med vore egne Love har det samme Beskaffenhed. Den Jydske Lov er tildeels samlet af gamle Vedtægter, hvorfor Kong Waldemar, efterat samme offentlig var bleven vedtaget, lod opbrænde hvis Skraaer og Vedtægter, som vare derimod, Hvitfeld vita Wald. 2 ad a. 1240 Og det er rimeligt hvad Hvitfeld mener i Fortalen til Andreæ Sunonis Leges provinciales Scaniæ, at Kong Waldemar den første, i den Skaanske og Siællandske Lov, ligeledes har vedtaget de gamle Fædrenelands Love og Skikke, for saavidt samme ikke fandtes stridige imod den Christne Religion.

At Kong Svend Knudsen og hans Love vare saa forhadte hos de Norske, dertil var Aarsagen fornemmelig denne, fordi han derved lod indføre nye Skikke, som Snorre Sturlesen vidner i bemeldte Kong Svends Levnets Beskrivelse.

til, at en Sædvane bliver gammel, saa faaer den omsider sit Borgerskab, og bliver til Folkets anden Natur, ja mange ansee den for noget, der virkelig har sin Grund i vores Natur. At forandre noget herudi, synes derfor nær ved det samme, som at indføre nogen Forandring i Naturens Lov. Ikke heller er det en Lovgiveres Sag. Han bør snarere see derhen, at indrette sine Love efter Folkets Natur og Beskaffenhed, end at omdanne deres Natur og Sæder ved nye Love.

Først har Erfarenhed lært os Lovenes Fornødenhed siden har den ogsaa, tid efter anden, lært os deres rette Dannelse og Forfatnings Maade. I Lovkyndighed kommer det meget derpaa an, at man kiender, saavel det Menneskelige Kiøns almindelige Natur, Tilbøieligheder og Sindelag, som, paa et hver Stæd i sær, Folkets og Landets besynderlige Beskaffenhed. Men i begge Henseender maa Erfarenhed være vores Lære-Mester. Den underviser os om det Onde og Gode, som det ene Menneske kan vænte af det andet. Den lærer os daglig de mange Forurættelser, Svig og Bedragerier, som vi har at vogte os for, og viiser os tillige de beste og beqvemmeste Midler til Skandse og Beskiærmelse for os. Erfarenhed, ved at lære os hvorledes det gaaer til, fører os tillige til Eftertanke om den Forsigtighed der maa bruges, at det i Fremtiden kan gaae bedre til. Det gode og onde i Lovene, deres rette Brug og Misbrug, Fordele og Uleiligheder, faae vi ikke at see alle paa engang, de sees bedre, rettere og vissere bagefter end forud. Er det ikke at sige, at vi maa lære alt dette af Erfarenhed.

Brug og Sædvane er ikke alene Grunden og Oprindelsen til skrevne Love, men endog efter at disse ere komne i Brug, beholder den fremdeles en stor Deel af sit forrige Herredømme. Tvivles der om Lovens Forstand, Sædvane viiser os om ikke den rètteste, saa dog den almindelige Folkes Mening. Ophører de skrevne Loves Ord og Mening, strax kommer Sædvane i steden for Loven og giælder som en Lov. Thi, naarsomhelst andre Regler fattes, er Sædvane altid den beste retteste og sikkerste Regel at gaae efter.

Desuden lærer Erfarenhed os den brugelige Maade og Omgang ved Retterne, den forestiller os mange besynderlige Hendelser indsvøbte i adskillige Omstændigheder, som ofte give endog de største Jurister Anledning til Eftertanke, og kommer dem til at sporge, hvorledes Loven i disse Tilfælle skal bruges og anvendes ret. Mangen en maatte tænke, at en maadelig Kundskab i Lov og Ret, og en liden Forraad paa nogle almindelige Love og Regler, kunde være nok til at skionne om Ret og Uret i alle forekommende Tilfælde, om ikke Erfarenhed lærte ham det anderledes.

Erfarenhed tiener ikke alene til at forfremme Lovkyndighed og at udvide dens Grændser, men ogsaa til at stadfæste og bestyrke den Videnskab vi allerede har faaet. Der behøves jo en Færdighed i alle Practiske Videnskaber. Denne Færdighed udgiør den største Høide i en Videnskab og samme bringes til Veie ved Erfarenhed og Øvelse. En, der gaaer ind i Retterne lige fra sit Studere-Kammer af, fordi hannem fattes Færdighed, det store Hiul til at drive et Menneskes Gierninger afsted,

han

han maa ikke alene lære adskilligt, som han ikke veed, men han maa ogsaa lede efter det han veed, han maa i alle Ting først sporge sin Ihukommelse til Raads, og faaer saaledes at see, at det er noget andet at vide Lovene, og andet at bruge dem.

Saa meget kan man slutte heraf, at Erfarenhed i Lov og Ret har sin uimodsigelige Nytte, men tillige er det vist, at ingen skal komme vidt med al sin Erfarenhed om ikke Videnskab, Fornuft og Skiønsomhed kommer til, og giør Erfarenheden brugbar og nyttig. Fornuft og Erfarenhed er de to store Midler, Gud har givet os i Hænde, for at komme til at kiende Sandhed, og derved at befordre det Menneskelige Kiøns Lyksalighed. Ingen af Delene kan undværes, vi maa bruge dem begge. Skulde vel den Viise Skaber forgiæves have givet os Fornuften, den ædle gave, der saa høit ophøier os over andre Skabninger, og sætter os ved de yderste Trin af Guds Throne?

Erfarenhed strækker sig ikke videre end til de nærværende Ting, som falde os ind i Sandserne, og den forestiller os samme, ikkun efter deres udvortes Skikkelse og under deres egne besynderlige Indskrænkninger. Den Kundskab som hæntes af denne Kilde, maa følgelig være meget indskrænked, uvis, utydelig og mange Vildfarelser underkastet. Hvad vi erfare er alt for lidet, at det alene skulde kunne skaffe os al den Kundskab vi Mennesker behøve til vores Lyksalighed, og det lidet vi erfare giver os ikkun en løstig, udvortes og ufuldkommen Kundskab om Tingene.

Erfarenhed lader os blive staaende ved Bredden. Ville vi vide Tingenes indvortes Natur og Beskaffenhed, søge vi efter Grunden, Aarsagen og Oprindelsen, Erfarenhed kan ikke vise os den; thi vores Øiesyn strækker sig ikke saa vidt, her maa Fornuften være Øiet. Hvem der vil vide Grunden til en Ting, han maa søge den i Roden og ikke i Toppen, han maa ikke blive staaende stille ved de sandselige Begreb, som Erfarenhed giver ham, men han maa gaae tilbage til de første Dele som en Ting bestaaer af. De indviklede og utydelige Begreb, som Erfarenhed stiller os for Øienene maa ved Fornuftens Brug skilles ad, maa udvikles og giøres tydelige: Paa samme Maade som Naturkyndige undersøge Legemernes Natur og Egenskaber. Vi maa søge at opløse de indvortes Dele og at uddrage de Væsentlige Stykker som Tingene ere sammensatte af. Saaledes gaaer det til i alle Videnskaber. I Naturlæren gaaer man frem til nogle Eenheder eller i det mindste til nogle almindelige Grunddele. I Sprog-Konsten til de første almindelige Stamme-Ord. I Historien til Stæders og Folkes første Oprindelse. I Slægtregistere til den første og ældste Stamme-Fader. I verdslig Viisdom til nogle almindelige Grund Sandheder. Vi maa have lært den Kunst at kunne slutte os ubekiendte Sandheder til af de bekiendte og af det vi erfare, at udleede en behørig Forraad paa almindelige Sandheder. Vi maa kunne udsøge Aarsagerne af deres Virkninger, og vide nøie at afpasse det eene efter det andet. Vi maa tydelig kunde indsee adskillige Sandheders Sammenhæng, og ville vi til at sammenbinde disse mange Sandheder som alle sigte til et og samme almindelige Øiemaal i Form af Videnskab,

da

da maae vi tillige forstaae os paa en slags Bygnings-Konst: Thi en Videnskab er en Bygning af sammenhængende Sandheder.

Paa denne Vei og ingen anden er det man kommer til Videnskaber, og allermindst til Lovkyndigheder er der nogen Gienvei at vente. Denne store Videnskab, hvorpaa Ret og Retferdighed i et Land, og tilligemed samme, Folkes Sikkerhed og timelige Velfærd er bygged, en Videnskab der ikke kand bringes til Fuldkommenhed, uden tillige at have, jeg vil ikke sige et vist Land og Rige aleene, men den hele Natur og det hele Menneskelige Kiøn for Øine, skulde vel den aleene, frem for alle andre, være en saadan naturlig og medfød Videnskab, at den kommer af sig selv uden Flid og Møie?

Hvem der veed at Lovkyndighed bestaaer af tvende Deele, den theoretiske saavelsom Practiske, han maa kunne slutte, at den sidste forudsetter den første, og at Erfarenhed uden Videnskab, ligesaa lidet som Videnskab uden Erfarenhed, udgiør nogen fuldkommen Lovkyndighed. Skal Lovkyndighed være heel og fuldkommen, maa den endelig være uddeelt. Erfarenhed giver os saa at sige Materie til Lovkyndighed; Videnskab giver denne Materie sin rette Form og Dannelse. At sette nogen af Delene til Side, det er at betage det hele, et af sine væsentlige Stykker.

Vi giøre derfor vel, at vi i Lovkyndighed, ligesom i andre Videnskaber, legge Erfarenhed til Grund; men skal Grundvolden passe sig til Bygningen, da er det ikke nok, vi stræbe efter selv at faae Erfarenhed i Lov og Ret,

 men

men vi bor søge med all Fliid, at strække den Kundskab om Erfarenhed saavidt som skee kan. Hvem der lader det beroe ved sin egen Erfarenhed aleene, han kan ikke vente at komme vidt. Vores Liv er alt for kort, og enhvers besynderlige Erfarenhed i Livet alt for knap. Ville vi komme nogen Vei i en saa vidtløftig Videnskab, der forudsetter en utallig Mængde af adskillige Hendelser og Tilfælde, maa vi legge andres Erfarenhed sammen med vores egen, vi maa udbrede vores practiske Kundskab til mange Tiders og Stæders Erfarenhed, og behøve saaledes end og i Henseende til Erfarenhed en Historisk Kundskab.

Dog er Sagen ikke hermed til Ende. Med al vores historiske Practiske Kundskab kunne vi ikke udbringe det til høiere, end at vi derved lære hvorledes det pleier gemeenligen at gaae til; vi faae at vide de mange adskillige Tildragelser i det menneskelige Liv, og forskaffe os en Forraad paa nogle besynderlige Tilfælde. Men at skiønne, om det gaaer ret eller uret til, og i forekommende Tilfælde at kunne vide, om Loven i Henseende til Sagens Omstændigheder bruges og anvendes ret, dette bliver dog Hovedsagen, og det kan den blotte Erfarenhed og practiske Kundskab ingenlunde lære os. Andet er at vide hvad der skeer, andet hvad der bør skee. Det første kan Erfarenhed sige os, men ikke det sidste. Saa langt fra at Erfarenhed aleene kan hielpe os til rette, at den snarere ved at fremstille for os en Mængde af adskillige Tilfælde, giver os tillige en Afbildning paa lutter Vanskeligheder og fører os i Vilderede. Den setter os som i en Taage, at vi forgieves maa lede efter rette Vei, om ikke Videnskab og Skiønsomhed bliver os

et

et Lys og Veileder. Ved Brug og Øvelse faae vi Anledning til at anvende vores Kundskab, men Lovens Kundskab settes forud. Den bør gaae foran, for at vise os Veyen at gaae paa, og den rette Maade at omgaaes Tingene paa.

For at komme til denne Kundskab er det vel først og fornemmelig fornøden, at have læst Loven med alt hvad der til hører; Men den blotte historiske Læsning, uden tillige at forstaae baade Lovens Ord og Meening, er langt fra ingen retskaffen Lovkyndighed. At læse uden at forstaae, kan ikke engang hede nogen ret Læsning. (*) For det første maae man forstaae Lovens Ord. Lovkyndighed saavelsom andre Videnskaber har sine egne Konst Ord; disuden tabes Ordenes forrige Brug og Bemærkelse med Tidens Længde. Den, saa at sige, fløtter og forandrer ideligen sine gamle Skiel og Grendser, indtil omsider Ordene og deres Bemærkelse blive med alle borte. Dette aleene, at faae udsøgt de rette Begreb om Ord, nøye at kunne adskille alle Tvetydigheder, og overalt at fastsette Ordenes rette Bemærkelse, er ikke en ringe Videnskab. Men lad een end være kommen saa vidt, at han baade veed Loven og forstaaer dens Ord, saa staaer dog endnu dette store tilbage, tillige at vide Lovens Meening, overalt at indsee dens Aarsager, Oprindelse og Hensigter, at kiende dens hele Strækning, og at kunne henføre alle besynderlige Tilfælde til sine rette behørige Regler. Alt dette siger Loven os ikke. En Lov udkræver fornuftige Læsere, og forudsetter hos Læseren behørig

* Legere & non intelligere, nec legere eſt.

Kundskab om alt hvad der behoves til, at udleede Lovens rette Forstand. Hvo vil begiære af Lovgiveren, at han i sin Lov skal underrette Læseren derom?

Denne Kundskab kommer Ingen til uden ved Skiønsomhed og Videnskab. Vel er det saa, at vores og ikke andres Indsigt bør veilede vore Domme, og at det saaledes kommer fornemmelig an paa vores egen Skiønsomhed, naar der i forekommende Tilfælde skal dømmes om Ret og Uret. Men det er tillige vist, hvor stor en Naturens Gave vi end maatte have til at skionne, at vores Skiønsomhed alligevel vil blive liden og ringe, naar een aleene skal skiønne om Al Ting. Hvem der tragter efter en grundig Videnskab i borgerlig Lov og Ret, han maa have bereedet sig dertil med god Kundskab i Naturens Lov, han maae være forsynet med alle fornødne Forklarings-Midler, han maae vide de almindelige Rettens-Grunde, og Oprindelsen til adskillige Borgerlige Love. Men skulde nogen kunne vente ved egen Eftertanke aleene at faae en fuldkommen Indsigt i alle disse Dele? Det skulde være en alt for stor Tillid til sig selv, at troe, at vi aleene i Videnskaber, der behove en saa vidtløftig Kundskab og nøiagtig Eftertanke, som de der henhøre til Lov og Ret, skulde kunne udbringe det samme, som alt hvad de største Hoveder, paa adskillige Tider og Steder, ved lang Eftertanke og møysommelig Undersøgning har kundet bringe afsted. En maae tænke saa meget, som et eeneste Menneske meest kan, saa tænker han dog kun inden sine visse Grændser, og kan ikke aleene tænke Alting. Enhver anseer Tingen paa sin Kant, og mange paa adskillige Kanter. Vil man legge tilsammen alt hvad der sees med mange Øyne, da kan man først vente

at faae i Sigte en saa vidtløftig Omkreds af mange adskillige Udsigter, som der behøves til en grundig Lovkyndighed. Derudi giøre vi vel, at vi see med egne Øine, naarsomhelst noget skal sluttes og dømmes. Men det ophæver ikke den Nytte i Videnskaber, som det eene Menneske kan have af det andet. Vores egen Eftertanke bør være Øiet, andres Tanker og Undersøgninger maa bruges som et Perspectiv, til at see længere, klarere og vidtløftigere, omkring sig med, end med blotte Øyne. Man slutter heraf, at en retskaffen Videnskab i Lov og Ret faaes ingenlunde ved blot Erfarenhed, eller ved at viide Lovens Ord aleene, men at der behøves meget til, naar en skal være vel bered til at bruge og anvende Loven ret.

J alle vigtige Forretninger holdes det af fornuftige Folk for dristigt og ubesindigt, ubereed at gaae til Værks. Hvor stor en Dristighed er det da ikke, at bruge Loven uden at forstaae den, at paatage sig Rettens Behandling, forend man veed endda, hvorleedes den skal behandles, og uden behørig Forberedelse strax at søge hen til det slags høystvigtige Forretninger, som angaaer Folkes Ære, Liv og Velfærd? Skeer det nu saa, at dette slags Folk, som tragte efter intet andet end Øvelse, og søge derfor med al Magt uden Omsvøb og Omvey strax at komme i Besiddelse af en Rettens Betiening, ved en ufortient Lykke naae deres Ønske, hvad da, hvem skal viise dem Vey og hvad Regel har de at gaae efter? Om de end vidste med største Færdighed fra først til sidst at opregne den hele Lov, med alle Forordninger og Rescripter, det kan alt ikke hielpe, saa længe dem fattes Lovens rette Mening og Forstand. En retskaffen grundig Viden

 skab

skab i Lov og Ret skulde være deres Veileder, men den har de ikke. Altsaa maa de søge hen til Brug og Sædvane, som til et Orakel, der ved alle Leiligheder skal spørges til Raads. Det er sandt, ved at omgaaes idelig med Rettens Behandling, kan man omsider lære, hvorledes det gaaer til, men, som dette læres først Tid efter anden, i Anledning af indfaldende Forretninger, saa behøves dertil megen Tid. Den som først settes til en Rettens Betiening, han føres ikkun paa Veien til Erfarenhed, men at komme vidt frem paa denne Vei, og derved at giøre nogen stor Fremgang i practisk Kundskab, der skal Tid til. Altsaa maa den, der vil hente sin Lærdom af Erfarenhed, først i en lang Tid gaae i Skole, og det paa deres Bekostning, som i Lære-Aarene falde for hans Dom. Og naar han omsider har henbragt sine Aar og Alder ved Rettens Øvelse, saa er han dog aldrig sikker. Der kan dog altid møde ham usædvanlige Forretninger, der kan forefalde sælsomme Sager af besynderlige Omstendigheder, som al hans lange Erfarenhed ey kan underrette ham noget om.

Ja lad ham end af Erfarenhed have lært alt hvad der læres kan, er han derfor i Stand til at dømme om Ret og Uret? Han kan jo ey engang benytte sig ret af Erfarenhed, med mindre han tillige besidder Videnskab og Skiønsomhed. Den, som vil rette sig efter Skik og Sædvane, han maae dog i det mindste vide alle behørige Egenskaber hos en Lovgyldig Sædvane; han maa derfor i forekommende Tilfælde kunne skiønne, om den er fornuftig, om den strider imod de skrevne Love eller ikke, om den grunder sig paa Gierninger af selv samme Omstændigheder, om den beviisligen har været saa lenge

og

ge og saaledes i Brug, at man har Aarsag at slutte, ikke alene at den er Lovgiveren bekiendt, men at han ogsaa vil at samme fremdeles skal gielde som en Lov. Hvem der veed hvad der udfordres til en Lovgyldig Sædvane, han maa ogsaa vide, hvor rart det er at finde den for sig saa reen, at man i Rettens Sager kan bruge den til Regel. Intet kan være mere uvist og ustadigt end Sædvane (*): Den er sig selv meget ulig, og paatager sig mange forandérlige Skikkelser, hvad der paa et vist Sted er bleven til Brug, er derfor ikke en almindelig Brug ogsaa paa andre Steder; end og paa eet og samme Sted, hvad der skeer nu, er maaskee kort tilforn skeet gandske anderledes. Saasnart Tiden, Retten eller Personerne forandre sig, kan det skee at Sædvane forandres tillige. For den Aarsags Skyld er det at de kloge Romere kaldte Sædvane, i Henseende til de skrevne Love, en uvis Lov (*). Hvad under, naar man veed at den udføres, som oftest ved Folkes frivillige og selvraadige Gierninger, som saa at sige løbe vildt afsted, uden Tømme, uden Regel og Rettesnor, og som regieres ofte enten af et blindt Vall, eller af Egensindighed, eller U-forstand, eller egen Nytte? Men den Brug og Skik, som ikke er i alle Ting, og paa alle Tider stemmer nøye overeens med sig selv, er ingen ret lovlig Sædvane; den er en Lesbisk Regel, som ingen kan rette sig efter, fordi den retter sig efter alle. En Lov derimod maa være bestandig og sig selv lig, den maae fastsætte en saadan fast og vis-

(*) Tardum est & varium qvod usus docet Seneca. Epist. 125.

(*) Jus incertum Pomponius leg. 2 §. 1. & 3. ff de orig. Juris

og vis Regel, at enhver kan vide, hvad han har at gaae efter. Endnu kommer dette til, at ingen Sædvane giælder, naar den strider imod Loven. Fordi en Regent taaler, at noget skeer imod hans Lov, skulde man vel deraf med Føye kunne slutte, at han ey aleene bifalder hvad der skeer, men endog bifalder det saaledes, at han vil at det samme herefter skal være en Regel for Undersaatterne?

Er det ikke at give Lovens Overtrædelse en for stor Myndighed og Eftertryk? Efter C.5ti Lov heder det derfor 1—1—5. **Imod den Lov som Kongen giver, skal ingen dømme.** Altsaa kand ingen dømme med Vished efter Sædvane, med mindre han veed først, om den strider imod Loven eller ey; følgelig maa han vide Loven i all sin Strækning, og alt hvad der virkelig ligger i Loven. Det er at sige, ikke Ordene aleene, men Meeningen tillige med Ordene. Lovens Ord udgiøre ikke den hele Lov, men alt hvad man kan slutte sig til af Loven, og hvad man kan vide at være meent, endskiønt det ikke juist er sagt, det altsammen heder Lov.

Man seer heraf, hvor siælden Sædvane kan bruges til Regel, samt hvor stor Forsigtighed der behøves, naar den skal bruges ret. Naar nu Skik og Sædvane slaaer Feil, hvem er der da tilbage, som en Dommer uden Videnskab kan søge Raad hos? Han maa lade det komme an enten paa andres Underretning, uden selv at kunne undersøge, hvorvidt samme er vel grundet eller ikke, eller han maa blindt hen følge hvad ham selv saa ohngefehr kan synes, uden at have nogen tilstrækkelig Grund, og uden selv at kunne giøre Reede derfor, thi noget Middel

del maae her dog gribes til; det er at sige, hannem fattes overalt nogen vis Regel at gaae efter, og maa derfor lade Ret og Retfærdighed, og det som flyder deraf, Folkes timelige Velfærd, beroe paa en Slump; Dommen maa afsiges ved et Tærninge Kast. Thi endskiønt Lykken maaskee en eller anden Gang kan føre ham til at domme ret, saa er det dog kun en Slump. Domme der afsiges i Blinde, stedse at føre dem paa rette Vei, dertil behøves idelige Mirakler.

Der er ofte bleven spurgt, hvad for slags Dommere der ere de værste og farligste i et Land, enten uvittige eller uredelige? Det var at ønske, at begge Slags blev jaget i ævig Landflygtighed, og at dette Spørsmaal derved maatte giøres til intet. Men, saa længe det ikke kan skee, troer jeg det kand siges med Feye, at det almindelige Beste staaer mindre i Fare for det sidste Slags, end for det første. Thi en Uredelig men tillige Lovkyndig maa dog ofte dømme rigtig, vel ikke af Kierlighed for Retten, men af Kierlighed til sig selv, enten af Ærekiærhed, eller af Frygt for Straf, og maae saaledes endog imod sin Villie være retfærdig. En ukyndig derimod, endskiønt redelig, har intet, der kan føre ham til at giøre Ret, uden bare Villien. Og hvad hielper hans gode Villie, naar den gaaer paa sin egen Haand, som et Skib uden Roder og Compas, uden Styrmand og Anfører? Han har intet Baand at forbindes ved, ingen Regel at gaae efter. Samvittigheds-Lov rører ham ikke, thi Samvittighed forudsætter Kundskab, og saavidt en ikke veed hvad Ret og Uret er, er han som uden Samvittighed, følgelig ogsaa uden Samvittigheds Drift. Sagens Omstændigheder burde nøye overlægges, Beviiserne paa begge Sider veies

og overveies, men hvorledes skal dette skee af en der fattes behørig Overlæg og Skiønsomhed? Lovens rette Meening, Hensigten i borgerlige Straffe, og hvad det er videre, som en Lovkyndig har for Øine, kan en Vankundig ikke rette sin Cours efter; det er for ham nogle ubekiendte Lande, et Lys, som han ikke seer, og derfor heller ikke kand veileedes af. Det er Forstand og Videnskab, der skal veilede vore Domme. Hvor denne Veiviiser savnes, der er en Dommer, endog naar han er allerbeſt ſindet, ligesaa nær ved at dømme Uret som Ret. I Rettens Behandling burde vel handles efter Maal og Vægt og ikke paa Slump. Men hvor al Maal og Vægt fattes, der kand ikke handles anderledes. Dommeren maae da vælge noget i Blinde, fordi han ikke har den Skiønsomhed der behøves til at vælge ret. Han maae lade det komme an paa sit eget Tykke; det er at sige; hvorsomhelst enten Affecter eller forudfattede Meeninger, eller andres Myndighed fører ham hen, der maae han følge efter.

Jeg har meent det ikke var af Veien, paa dette Sted offentlig at erindre dette, for at viise, hvor ilde grundet den Meening er, at Lovkyndighed kand faaes ved blot Øvelse, og at de, som faae en Rettens Betiening i Hænde, føres dermed til en Brynd, hvoraf de uden Umage kunne øse all deres fornødne Kundskab. Jeg erindrer dette for at opmuntre dem, der har det Forsæt at bruges i Fremtiden til Rettens Behandling, at de ikke ubereed gaae til Værks, men at de først med al Fliid legge sig efter retskaffen Lovkyndighed, og ikke for hastig legge Bogen bort, for at faae Pennen i Haand, i det falske Haab, at GUd tillige med Brød ogsaa skal give Forstand. Vil

Vil nogen vide, hvad der da udfordres til en retskaffen Lovkyndighed? Da maa jeg igientage det som strax i Begyndelsen er blevet sagt, at den bestaaer derudi, at man foruden at vide Lovens Ord, veed i sær Lovens rette Mening, at man veed dette ikke i Almindelighed aleene, men ogsaa i Henseende til forekommende Sagers besynderlige Omstændigheder, og at man følgelig veed at bruge og anvende Loven ret i alle forekommende Tilfælde.

Det er u-imodsigeligt, at ingen kan bruge Loven ret uden først at forstaae den, og at ingen kan siges at forstaae den ret, uden at indsee Lovens sande Mening. Lovgiverens Villie, som den er Grunden til alle borgerlige Love og deres Forpligtelse, saa er den og, i at forstaae og bruge Lovene, den Regel og Rettesnor, Undersaatterne har at gaae efter. Skulde det vel være en Lovgiver ligemeget, hvorledes hans Love forstaaes? Aldeeles ikke. Vil han at hans Befaling skal være en Lov, saa, vil han og at den skal forstaaes og bruges saaleedes, som han forstaaer den selv. Ellers er det ikke hans Lov, og følgelig heller ikke hans Villie. Forstand og Villie staae i u-opløselig Sammenhæng og Foreening sammen hos en Lovgiver, ligesom hos andre. Han kan ikke ville noget anderleedes, end for saavidt det har sin Grund i hans Forstand, og i det Begreb han selv har om sin egen Lov. Hans Meening udgiør derfor hans Villie, og uden at vide det første, staaer man altid i Fare for at tage Feyl af det sidste. Saaledes at dømme efter Lovgiverens rette Meening det kalder C. 5ti Lovs 1 Bog 1 Cap. 5te Art. at dømme efter **Loven**, og at dømme anderledes, det er at dømme mod **Loven**. Een af Deelene, enten med eller imod. I Lovens Forklaring at gaae frem efter sit

eget Hovet, og at lade sig leede af sit eget Tykke og Indfald, det er at giore sig selv til Lovgiver, det kand ikke hede at domme efter Loven, følgelig er det at domme imod Loven.

Spørges der videre, hvorledes man skal faae Lovens rette Meening at vide, naarsomhelst Ordene ikke ere klare og tilstrækkelige nok til at legge den for en Dag? Da kommer det derpaa fornemmelig an, at man kan faae udsøgt hvad det er, som Lovgiveren har havt for Øine, i at giore en Lov, og hvad det er, der har bevæget ham til at forfatte den i alle sine Stykker saadan som den er, heller en anderledes. Tydelig at indsee dette, det er at vide Lovens Aarsager. Talens Aarsager og Hensigter ere de Kunst-Øine, hvorved vi faae den Talendes Meening i Sigte; ere de skiulte og usynlige for os, da bliver Meeningen ogsaa uden for Cirkelen af vores Øiesyn.

Saaledes har det sig med all menneskelig Tale. Naar en Talende ikke ved Ord udfører sin Meening klarlig eller tilstrækkelig nok, strax spørger man om Aarsagen og Hensigten af hans Tale, og anseer samme som rette Veyledere til Meeningen. Ja i hele Naturen er det saa, den faste Sammenhæng imellem Aarsagerne og deres Virkninger fører det saaledes med sig, at man kan slutte sig det eene til af det andet. Thi som enhver Virkning kommer saa nøie overeens med sine Aarsager, saa den eene Deel ikke indbefatter meere eller mindre end den anden; saa maae og en tilstrækkelig Kundskab om en Tings Aarsager kunne føre et fornuftigt Menneske til at slutte sig til alt hvad naturligviis kand

kand flyde af samme. Er der da nogen, der kand siges fuldkommen at forstaae en andens Tale, og være paa Veien til at tænke det samme som den Talende selv har tænkt, da maae det være den, der tydelig indseer Aarsagerne, som har bevæget ham til at tale.

I Lovens Forklaring vil det da beroe derpaa i sær, hvorved man skal faae Lovens Aarsager udforsket. Det er sandt, hertil behøves stor Skarpsigtighed. Hvor stor en Kunst er det ikke at faae opdaget disse skiulte Hiul, denne usynlige Lovens Aand, og at gaae ind i Lovgiverens Tanker, for at faae hans bevægende Aarsager lagte for Lyset? Hvor stor en Forsigtighed, hvilken en Indsigt i en retskaffen Giettnings-Kunst behøves ikke dertil, at man kan faae Spor paa de rette Aarsager, uden at lade sig leede af et blot Indfald og løs Tanke? Hvem vil indbilde sig at en Ting endelig skal skee saaledes, som os synes den burde skee? I at forklare Loven kommer det da ikke saa meget derpaa an, hvorleedes Loven burde forfattes, som hvorledes den er forfattet, og saa bør den, der vil have Lovens rette Meening at vide, fornemmelig see derhen, at han med all muelig Vished kan udlede de rette Aarsager, hvoraf Lovgiveren virkelig har ladet sig drive.

En Lovens Fortolker maae derfor sætte sig i Lovgiverens Sted, maae see Lovene an fra samme Kant og med samme Øine som Lovgiveren, han maae foreene sine Tanker med hans, og giøre sig Umage for at kunne meene og tænke det samme som Lovgiveren selv ved Lovens Forfatning. Hans Kundskab maae strække sig ligesaavidt som Lovgiverens. Hvad er det nu en fornuftig

tig Lovgiver har for Øine, naar han beskikker en Lov? Han har jo Henseende til Naturens Ret og Billighed, til det almindelige Beste, til Folkets og Landets besynderlige Beskaffenhed, til Regierings-Maaden, til Brug og almindelig Sædvane. Alle disse Grunde tiene baade til at forklare og at forfatte Love, samme bør da Lov-Fortolkeren have for Øine saavelsom Lovgiveren.

Men herved føres vi dog kun til Kundskab om Lovens moraliske Aarsager. Hvem der søger efter en fuldkommen Oplysning om alt hvad der har foraarsaget en Lov, han maae tillige udlede dens hele Fødsel og Oprindelse fra først til sidst, og altsaa maae han tillige vide de historiske Aarsager, det er at sige, de besynderlige Tilfælde og Tildragelser, som have givet Anledning til en Lov.

Endnu kommer dette til, at iblandt adskillige Love er den eene ofte Aarsag og Oprindelse til den anden. Det slags Aarsager kalder man rationes legales (*). Saaledes seer man i Naturens Ret, at den eene Pligt uddrages af den anden. Borgelige Love bygges paa de naturlige, og ere at ansee som en vidtløftigere Strekning og Udbreedelse af samme. Hvad Naturens Ret foreskriver i Almindelighed, det anvendes i borgelige Love paa visse Stæder og Omstændigheder i Særdeeleshed. Iblant adskillige borgerlige Love, end og i een og samme Lov-Bog, er ofte den eene Lov Aarsag og Anleedning til den an-

(*) Rationes legum vel morales sunt vel legales. Wolf Philos. Practica Univers. T. 1. §. 134.

anden. Man seer heraf, at Lovens Aarsager ere adskillige, og maae derfor ogsaa udsøges af adskillige Kilder. Men hvor vidtløftigt vilde det ikke blive, at opregne alt hvad der henhører til denne vigtige Forklarings-Konst? Mit Forsæt strækker sig ikke saavidt. Efter mit Oiemaal her vil jeg ikkun erindre dette; Naar en Lov er tagen af andre og især af Landets forrige Love, at i saa fald ere disse sidste altid det visseste og brugbareste Hielpemiddel, saavel til at udfinde Lovens rette Aarsager, som i Almindelighed til at kunne forklare en Lov i Overeensstemmelse med Lovgiverens rette Meening.

Er det ikke troeligt, naar en Lovgiver i sine nye Love antager de forrige, at han tillige antager dem i deres rette Forstand og Meening? Jo derfor just antager han dem, fordi han vil, at det fremdeeles uden Forandring skal forblive ved Landets gamle Love og Skikke. Følgelig giør han for saavidt de forrige Love til sine egne; har samme Tænkemaade, samme Meening og Hensigter, som de forrige Lovgivere have havt, og vil derfor at den ene Lov skal forstaaes ligesom den anden.

Tilforn pleiede man at forklare alle andre Love ved hielp af de Romerske og Canoniske; Thi man ansaae disse som en almindelig Hoved-Kilde til al Lov og Ret, den man altid burde søge hen til, enten for at bøde paa Lands Loven, eller forklare og forstaae den ret. Saaledes gik det til hos os saavelsom hos andre. I de første Tider efter at den Christne Religion hos os blev indført, var det allerede Skik, at de Danske reisede udenlands i sær til Frankrig for at studere Lov og Ret, det er at sige, for at lade sig underviise blot i den Romerske og

Ca-

Canoniſke. Hos Bulæus i hans ypperlige Hiſtoria Academiæ Pariſienſis, ſaavelſom i Sal. Etats-Raad Grams ſmukke Tale de Origine & Statu Rei literariæ in Dania & Norvegia findes derpaa mange Exempler til Beviis. Diſſe, naar de ſiden bleve ſatte til Embeder, ſyntes ikke paa bedre Maade at kunne lade ſee deres Videnſkab, og at føre ſig den til Nytte, end ved at bruge hiemme, hvad de havde lært hos fremmede. Derved kom den Romerſke Ret i Brug, og derved tillige gaves Anledning til den herlige Samling af gamle Love, ſom vi endnu have i Behold. Tilforn, ſiger Hvidtfeld i Dannem. Riges Krønike, pag. 206, ſamt i Fortalen til A. Suneſſens Latinſke Udtog af den Skaanſke Lov, kunde ikke Rigets Indbyggere ſambyrdes udi Dom og Ret, fordi at mange vilde lade deres Sager dømme efter Keiſer-Retten. For at vedligeholde vore egne Love og Skikke, og for at have noget viſt at domme og rette ſig efter, var det da fornødent, at der maatte ſkrives Love. Men den Lovgivning har dog ikke med alle kundet hæmme fremmede Loves Brug for Fremtiden. Hvorledes man har brugt, i det 15de hundred Aar, efter Chriſti Fødſel at forklare vore Love, derudi kan Biſkop Knud af Viborg hans Forklaring og Concordantz over den Jydſke Lov tiene til Prøve. Hvilken en Sammenblanding ſeer man ikke der af Danſke, Romerſke, og Canoniſke Love? At ſamme Misbrug af den Romerſke Ret har gaaet i Svang hos os noget efter Reformationen i det 16de Seculo, kan man ſee af den ſaa kaldte Keiſer-Ret, ſom uden Tvivl er ſammenſmeddet paa den Tid, (*) ſamt

(*) At Keiſer-Retten ei er ſkreven før det 16de Seculum ſeer man blandt andet deraf, at Hippolytus de Marſiliis, ſom man

samt af en Deel skrevne Forklaringer over den Jydske Lov. Begierer nogen ydermeere et Beviis herpaa af nærværende Alder, han kan finde det i Blytings Forklaring over den Jydske Lov.

Fremmede Love, for saavidt de enten ere byggede paa almindelige Rettens Grunde, eller de, i Henseende til det positive i Lovene, have nogen Fælledskab med andre, kunne vel undertiden have Nytte i at forklare vores eget Fædernelands Lov. Men alene at bruge fremmed Ret til et almindeligt Forklarings-Middel, uden at benytte sig først og fornemmelig af vore egne Love, og deres besynderlige Analogie, ligesom al Lov og Lovgivnings Konst hængde alene ved det Romerske Scepter, det er en aabenbar Misbrug. Hvem der vil hente Lov-Forklarings-Midler andenstæds fra, han maae først vide, at de fremmede Love, i Henseende til deres Oprindelse, ere vore egne i nogen Maade Paarørende. Thi at forklare adskillige Love ved hinanden indbyrdes, det er af den eene at vise Aarsagen og Oprindelsen til den anden. Altsaa forudsætter denne Forklarings-Maade et slags Slægtskab imellem begge Love. De maae være hinanden beslægtede, saa at sige, enten i rette Linie, eller i Side-Linierne. Enten skal den eene Lov nedstige fra den anden, eller de paa begge Sider maae have deres fælles Oprindelse fra en og samme almindelig Stamme-

 fader

man veed at have levet midt i det 16 Seculo, anføres ofte, nemlig i det 14, 16, og 17 Capitel; Og at den heller ikke maae være meget yngere kan man slutte saavel af dens skrevne Exemplarer, som af gamle Lov-Forklaringer, og Domme, der beraabe sig paa samme. Men man behøver ikke længer at giætte sig frem: Jeg er nyelig ved en Hændelse kommen i Erfaring om, at den-

fader. Men uden Henseendel til noget Slægtskab at bruge fremmede og uvedkommende Love til et Forklarings-Middel, det er at tage feil af Lovens Aarsager og Oprindelse, og dermed tillige at tage feil af dens rette Forklaring.

Fremmede Love maae være saa gode og priselige, som de meest kunne, saa passe de sig dog aldrig saa vel paa et Land, som dets egne. De ere som fremmede Vahre, der ikke bør indføres eller bruges i et Land, uden foregaaende nøyagtig Undersøgning, om, og hvorvidt de ere fornødne, nyttige og beqvemme. En borgelig Lov maae jo være dannet efter et vist Lands besynderlige Beskaffenhed og Omstændigheder. Alting i Verden er nøye afpasse efter et hvert Steds besynderlige Art og Natur: Intet Folk eller Land, som jo har sit for sig selv. Hvem kan da vænte sig saa stor en Føyelighed af nogen borgerlig Lov, at den skulde rette sig efter alle Folk og Lande, og passet sig allevegne lige vel?

I vore Tider passerer derfor ingen Lov-Forklaring for retskaffen og ægte med, mindre den udsøges af Lovens rette egentlige Kilder. Det holdes for ligesaa urimeligt, i fremmede Lande at søge efter et Kildevæld, der findes i vores egen Grund, som det derimod er rimeligt, at Roden til et Træ maa findes paa det Sted, hvor Træet er bleven sat og grundfæstet. Der søges nu i alle Kroge efter gamle Love, og Originaler. Hver en Lov, som kom-

denne Keiser Ret er intet andet end et fordansket Udtog af nogle Capitler i jodoci Damhouders Praxis rerum Criminalium. Hvo der vil giore sig den Umag, at tage Damhouder i den eene Haand, og Keiser-Retten i den anden, og i den Orden, som Capitlerne findes udi Keiser-Retten, søge efter samme hos Damhouder, han kan klarligen blive overbeviist derom.

kommer en i Mode, maae noie udforskes og undersøges' den maae saa at sige viise sit Pas frem, man vil viide hvorfra, og hvorledes den er kommen afsted.

Hvor stor en Fremgang har ikke ogsaa Lovkyndighed giort ved Hielp af denne Forklarings-Maade? Den Romerske Ret, som i sin vidtstrækkende Myndighed langt overgaaer det mægtige Romerske Folkes Herredømme; hvor stort et Lys har den ikke faaet, fra den Tid af, man har begyndt, i stæden for de gamles selvgiorte Glosser, at forklare den af dens egne Kilder, og for den Aarsags Skyld rundt omkring at opsøge, hvad Levninger, der kunde findes af gamle Romerske Kongers, af de 12 Tavlers Love, af Prætorisk Ret, af gamle Juristers Skrifter, af Keiserlige Forordninger; siden man har giort sig Umage for at faae alle disse Originaler sammensøgte, samlede, satte i deres rette Orden, og saaledes at give disse næsten uddøde Love og adsplittede Lemmer et nyt Liv og Legeme. Den Geistlige Ret laae begravet tillige med Religionen i Pavedømmets Mørke, indtil Kilderne bleve undersøgte, og man fik for en Dag Slutningerne af Geistlighedens Møder, og Originalerne af de Pavelige Breve. Derved lærde man at skille det Canoniske fra det Pavelige, man fik Øie paa Hensigterne i disse Love, og ofte fik man at see en verdslig Statsmand under en Geistlig Kiortel.

Hvor stor en Forandring har ikke den Tydske Lovkyndighed faaet fra den Tiid af, at man ved at opdage Kilderne til den Tydske Ret, har lært noie at skille det Romerske, Canoniske, og Tydske fra hinanden? De nyere Juristers berømmelige Fliid i at undersøge deres eget Fædernelands Love har bragt det derhen, at det Tydske Rige nu er nær ved at kaste fra sig et fremmed Herredømme, som det i saa mange Tider har staaet under.

Vore egne Love, hvad den største Deel anbelanger, have den Lykke, at de ere indenlandske Frugter, fødte hos os selv og udspirede af vor egen Grund. Vore priselige Regenter have altid søgt at sætte et Giærde for Landets Love. Den eene har leveret den anden i Hænde Lovene tilligemed Scepteret. De have søgt ved Tidernes Forandring heller at forbedre Loven, end gandske at afskaffe den, heller per traducem at forplante Forfædrenes ældgamle Love og Skikke til Efterkommerne, end at skabe Love paa nye.

Den Tiid vore gamle Love bleve skrevne, er det rimeligt, at de Geistlige og Lærde have været hengivne til den Romerske og Canoniske Ret, og at Landet derudover er blevet adskilt i Partier: For saavidt meener jeg, at Hvitfeld har ret i hans Fortale til Anders Sunesens Skaanske Lov, §. verisimile. Men at det Partie har faaet Overhaand, som var for at vedligeholde vore egne Love, det lægger Lovens Indhold for en Dag. Hvad denne vores velfortiente Historie-Skriver tillige mælder om den Saxiske Ret, som efter de Tiders Maade har faaet Navn af Saxen-Spiegel, at vore Love største Delen ere tagne af samme (see derom hans Fortale til Kong Christ. den 1stes Krøn. pag. 3. samt bemældte Fortale til den Skaanske Lov pag. 6.) er en Giætning, som uden Tvivl alene har sin Grund i vore Loves Overeensstemmelse med de gamle Tydske, og især med de Saxiske, og som den brave Mand vel ikke var falden paa, hvis han havde levet i vore Tider, og vidst saa meget af gamle Tydske Love og deres Historie at sige, som vi nu vilde (*).
Hvad

(*) Naar man forudsætter, at der ikkun har været een eeneste Saxen Spiegel til, som Epko de Repkon har forfattet

Hvad C5ti Lov-Boger anbelanger, da findes derudi meget lidet som vi har fremmede Love at takke for. I den hele Lov skal neppe kunne fremviises meere end en eneste Artikel (nemlig den 6te §. af den 3 Bogs 16 Ca-

fattet i Pennen, (Thi at der, efter den Holstenske Kronnikes Beretning allerede i Henrik Loves Tiid, det er at sige i det 12te Seculo, har været en Lov-Samling under samme Navn, er for mange Aarsagers Skyld utroeligt); Da mener jeg det at være tilstrækkelig nok beviist, at samme ikke kan have været skreven forend i det 13de Seculo. Forfatteren af den Tzerstedtiske Slotel des Land-Rechts (en Forklaring over Saxenspiegel i Alphabetisk Orden, dog meest ikkun bestaade i at anføre, foruden den Saxiske Ret, Schwaben-Spiegel og Keiser-Retten. Brandt von Tzerstedt, en Lyneborgisk Practicus, har efter Senatets Begiering fuldført den 1442, hvorfor den endnu fremviises paa Stads-Bibliotheket i Lyneborg. Et Stykke, eller Indhold deraf anføres kortelig af den berømmelige Baron Senkenberg i hans Gedanken von dem ieder Zeit lebhaften Gebrauch des uhralten Deutschen Rechts) synes vel at have vidst Aars-Tallet gandske noie, naar han udtrykkelig sætter, at Epko har sammenskrevet Saxen-Spiegel 1158, og lægger dermed mange Aar til dens Alder. Men skulde vel en Skribent midt af det 15de Seculo, med sit Vidnesbyrd alene, kunne giore til intet saa mange vigtige Beviiser, som haves derimod, hos den Tydske Rets Historie-Skrivere, allerhelst man veed, hvor ofte der tages Feil af det rette Aars-Tal i gamle Haandskrifter? Er nu Saxen-Spiegel ikke skreven førend i det 13de Seculo, saa er det klart, at den Skaanske og Siællandske Lov i det mindste ikke kunne være tagne deraf, med mindre man tillige vil sætte, at Copierne kunde være ældre end deres Originaler.

pitels 9de Artikel p. 502), som med Vished kan siges at være tagen af Keiser Justiniani Romerske Lov-Samling. Og at samme er bleven antaget hos os, er ikke skeet saa meget af Hoiagtning for Romersk Ret, som for at rette os i Ægteskabs- og Geistlige Sager med den Protestantiske Kirkes almindelige Lærdom, især med de Saxiske Lærere (**). At den Danske Lov er mestendeel sam-

Saa lidet som bemældte Hvitfelds Meening kommer overeens med Tids-Regningen, saa lidet ogsaa finder den nogen Grund i Lovenes Materie, og Indhold. Der findes visselig nogen Liighed mellem Saxen-Spiegel, og vore gamle Love. Men det er at mærke, at samme bestaaer fornemlig ikkun i Lovenes almindelige Grundsætninger, hvorudi næsten alle gamle Tydske og Nordiske Love ere hinanden lige, og som i Saxen-Spiegel ere beblandede med mange fremmede Tillæg. De Stykker, hvorudi forekommer en fuldkommen Ligned ere gandske faa, og have mestendeel deres Oprindelse af gamle Rettens Regler og Ordsprog, som vi have havt tilfælles med de Tydske. For Exempel: Hvad, som man vorder Borgen for, det skal man gielde. Hitter man noget, da skal han det oplyse. Overalt staaer ikke den Slutning fast, fordi en Lov er en anden liig, at den ene derfor er Moder til den anden; kunne de ikke ligesaavel være Sødskende?

(**) At denne 6 §. er tagen af den 15de Lov i den 23de Bog af Pandecterne, dens anden Titel de Ritu Nuptiarum, hvor det heder: Uxorem qvondam Privigni conjungi matrimonio Vitrici non oportet; nec in matrimonium convenire Novercam ejus, qvi Privignæ maritus fuit; derudi meener jeg, at Overeensstemmelsen imellem begge

samled af gamle Danske Love, Recesser, Ordinantzer, og Forordninger, det vidner Lovgiveren selv i sin Fortale, og den Lighed, der er imellem vore gamle og nu brugelige Love, lægger det samme for Øine; jeg siger af Danske, thi de Artikler, som ere tagne af den gamle Norske Lov, ere ikkun faa. Vel kunde det ikke være anderledes, naar vores Lov skulde dannes efter da værende Tiders Beskaffenhed, naar den skulde beqvemme sig med den Kon-

begge disse Love tiener til et klart Beviis. Det kunde vel synes selsomt, at vor Lovgiver i de forbudne Led har villet følge en Hedensk Jurist, (Thi benævnte 15de Lov i Pandecterne er tagen af den 14de Bog af Papiniani Responsis) om man ikke tillige vidste, at den Protestantiske Kirke, i Ægteskabs Forbud for Svogerskabs Skyld, heller har villet rette sig efter den Romerske Ret, end efter den Pavelige, og derfore ikke har villet, at Svogerskab, som hindrer Ægteskab, skulde agtes videre, end iblant Manden, og Hustruens Slægt, og iblant een Qvinde og hendes Mands Slægt, uden i den eene Tilfælde, som den 6te §. ommælder, da man meente, at Respectus Parentelæ forvoldte, at saadant Ægteskab skulde være til Forargelse, og stride imod den gemeene Ærbarhed. Saaledes var den Tid den Protestantiske Kirkes Meening, som Carpzov, Brower, Böhmer og Spener have viist, hvorfor Kong C. 4de ved sin Forordning af 14 December 1646, loed forbyde Ægteskab med Stiffaders Hustrue og Stifmoders Mand, ligesom det ogsaa forbydes i de Saxiske, Magdeburgiske, Wolfenbütelske, og Strasburgiske Kirke-Love; og af denne C. 4ti Forordning har den 6te §. p. 502 i C5ti Lov faaet sin Herkomst, hvor dette Forbud for Analogiens Skyld videre er blevet udstrakt til Stif-Sons Hustrue og Stif-Dotters Mand.

Kongelige uindskrænkede Arve-Regiering, naar al gammel Misbrug skulde afskaffes, naar Loven skulde være skikket efter hver Mands Tarv, lige billig og lige taalig for alle; end at den i adskillige Stykker maatte forbedres. Men den hele Sum af alle disse Forandringer beløber sig dog ikke saa høit, at man jo med Vished kan sige, at den største Deel af C5ti Danske Lov er opvoxen ved Indpodning af vore gamle Love.

I Henseende til C5ti Norske Lov, som det var Lovgiverens Villie, for at fastsætte en Lighed imellem begge Rigers Love, at den Danske skulde legges til Grund, hvor ikke Norges besynderlige Beskaffenhed det anderledes fornødentlig udfordrede, saa har samme følgelig faaet sin Herkomst deels af Danske, deels af gamle Norske Love. Naar vi nu see heraf, at Oprindelsen til C5ti Lov-Bøger findes i vort Land og dets forrige Love; saa maae vi og heraf slutte, at disse samme gamle Love, som Kilder til vore nu brugelige Lov-Bøger, ere det rette Hoved-Middel til en grundig Lovkyndighed. Thi at forstaae en Lov grundig og vel, det er at kiende den fra Roden af.

De gamle Love viise os ofte hen til vore nu brugelige Loves Aarsager og Anledning. Undertiden har Lovgiveren udtrykkelig givet Aarsagen tilkiende, undertiden kan man slutte sig den til af de gamle Loves Maade og de forrige Tiders Omstændigheder. For at kunne komme til at indsee C5ti Lovs rette Analogie, og at vide, om ogsaa vores Lov i alle Stykker stemmer vel overeens med sig selv, er det fornødent, at undersøge baade de gamle

Loves

Loves Analogie og Sammenhæng imellem sig selv, saavelsom det Forhold samme har med Chr. 5ti Lov. Ofte finder man i de gamle Love andre eller udforligere Ord og Talemaader, ofte en anden Sammenhæng enten i Ord eller Materier, som kan tiene Chr. 5ti Lov til Lys. Undertiden sees af de gamle Love meget udeladt, som kan være til Oplysning. Endog Forskiællen paa Chr. 5ti Lov og de Gamle, i det den fører os til at eftersøge, hvorfor man har villet vige fra de gamle Loves Maade veileder os til en tydelig Indsigt i vores Lov.

Til Beviis, at jeg, i at anprise de gamle Loves Nytte, ikke driver Sagen for vidt, vil jeg til Slutning fremlægge nogle faa Prøver af Lovens første Bog, i det Haab, at en skiønsom Læser deraf kan giøre sig en rimelig Slutning til det øvrige. Det lidet Rum til en Fortale tillader mig ikke at gaae videre. Thi af gamle Love at ville opregne alt, hvad der kan tiene Chr. 5ti Lov til Oplysning, det var i stæden for en Fortale at skrive en Forklaring over Loven, større end Loven selv. Af det 2det Capitel om Værneting vil jeg ikkun nævne den 22 og 24de Artikel.

I. I Henseende til den første spørges, hvad det er at lide Tiltale for Bøder eller andet, som nogen ved endelig Dom er tildømt at lægge fra sig? Vil man forstaae derved nye Saggivelse, saaledes som denne Talemaades egentlige Bemærkelse synes at føre med sig, da er det vist, at der antages en Forklaring, som ingenlunde

lunde kommer overeens med Lovens almindelige Maade. Thi som det ikke er mueligt, naar en Dom er saaledes, som den bør være, nemlig tydelig, fuldstændig, og i alle sine Stykker endelig, at der siden kan reise sig nogen Tvivl om Boder eller andet, hvad der skal efterkommes; saa er det og aabenbar lovstridigt, at een og samme Ret skal dømme anden Gang i een og samme Sag. Men naar man veed, at denne Artikel er tagen af det 11te Capitel af Birke-Retten, hvor det heder om dem, der ved endelig Dom i Bye eller Birk ere dømte til at lægge Boder eller andet fra sig, at de bør tiltales og søges med Hørings-Dele til samme Bye- eller Birketing; (hvilket Søgemaal for at faae en Dom exeqveret, var fordum ligesaa vidtløftigt, som det nu er kort og simple) Da sees deraf, at bemældte Talemaade bør ikke forstaaes uden om Dommens Fuldbyrdigelse. Jeg vil ikke dermed sige, at Artikelen bør udtydes derhen, at den samme, som har dømt i Sagen, ogsaa skal exeqvere den; thi den Regel staaer ikke altid fast. Men, i Overeensstemmelse med Lovens 1 Bog, 24 Cap. 3die Artikel, som befaler, at Boder skulle udlægges og betales paa det Stæd, som dømt er, vil Lovgiveren formodentlig ikkun sige dette, at Øvrigheden paa det Sted, hvor Dom er gaaet, bør sørge for, at Boder, i sær publiqve, med videre Dommens Indhold, rigtig betales og efterkommes. Hvilken Forklaring ogsaa kommer overeens med de nyere allernaadigste Forordninger om Bøder og Boders Inddrivelse, hvorom kan sees Forordn. af 23 Junii 1683. Art. 1 og 2. af 21 Julii 1714. Art. 4 og 5. af 6 Decemb. 1743.

II. For-

II. Forend Forordningen af 3 Junii 1746, blev der tvivlet om, enten en Misgiernings-Mand efter 1. 2. 24. burde tiltales paa det Sted, hvor Gierningen var skeet, eller hvor han blev greben; Thi begge Deele siges i samme Artikel. Men Birke-Retten lægger os Aarsagen for Øine, naar den i det 3die Capitel (hvoraf bemældte Artikel i Christ. 5ti Lov er tagen), viiser, at Artikelen er at forstaae om den, der paagribes, med ferske Gierninger, da Stædet, hvor Misgierningen er begaaet, og Misgiernings-Manden paagribes er et og samme. Efter de gamle Loves Maade omgikkes man langt haardere med en Misgierningsmand, naar han blev greben paa fersk Fod, end ellers. Thi som Gierningen selv i saa Fald var et oienshynligt Beviis imod Gierningsmanden; saa frygtede man ikke for, at dermed skede ham nogen Uret, hvilket ellers var at befrygte paa den Tid, da saa mange uvisse Beviiser brugtes ved Retterne. I sær har det af Alders Tid været en Grundsætning, at ingen maatte bindes eller fængsles, med mindre han var greben paa fersk Fod. Og som Delinqventen i den Fald maatte anholdes der, hvor Misgierningen var begaaet, saa blev det og en Folge, at han burde tiltales sammesteds.

III. I Anledning af den 5te Artikel i det 4 Capitel sporges, hvad det vil sige, at Kald og Varsel ikke skal gielde længere end i 6 Uger, og hvorfor? Som de fleste synes, det ikke har nogen Grund, at een, der eengang har stævnet lovligen, og uden Ophold forfolger Sagen, skal efter 6 Uger forbindes til at stævne paa nye; saa ere de faldne paa adskillige lovstridige Forklaringer,

ringer, nemlig, at derved gives Parterne 6 Ugers Tid, enten til at giøre Stævningen anhængig, eller til at begynde med at føre Sagen. Men naar man veed af de gamle Love, at 6te Uges Dag har været den almindelige Rettergangs-Termin, og at Sagen inden 6 Uger burde være ført til Ende (*); Da er det ikke vanskeligt deraf at begribe, hvorfor vores store Lovgiver, der overalt har været meget for, saavidt mueligt at forkorte Processer, ikke har villet, at en Stævning almindelig skulde vare længere end i 6 Uger, men at Sagen inden den Tid burde optages til Doms, hvis ikke, at der da burde stævnes paa nye, paa det at Parten, for at undflye Vidtløftighed og Bekostning, desto snarere maatte føres til at faae Sagen i den ordinaire Tid bragt til Endelighed.

IV. a I samme 4de Capitel skal det være knapt, at nogen faaer det rette Begreb om Artiklerne fra 10 til 16, med

(*) For den Aarsags Skyld forekommer 6 Ugers Termin saa ofte i Chr. 5ti Lov. I sær er dens Brug mærkelig i Aar og Dags Præscription. Thi som Præscriptions-Terminen i sig selv er kort, saa har man holdt det for billigt, foruden et Aars Frist, at unde den udeblivende Dag, det er at sige, saa megen Tid, som behoves til at kunne paatale eller forsvare sin Sag. Derfor betyder Aar og Dag et Aar og sex Uger 5-2-4. ligesom og Jahr und Tag i Saxenspiegel og en Deel andre gamle Tydske Love bemærker det samme; ikkun med den Forskiæl, at den Saxiske Frist indbefatter desuden et Tillæg af 3 Dage, som maaskee har sin Oprindelse af Terminernes Beregning efter de Romerske Loves Maade.

med mindre han ligner Copierne med deres Originaler. Her vil jeg ikkun mælde noget angaaende de 3 første. Den rette Forskiæl paa den 10 og 12te Artikel, samt Aarsagen til samme, er vanskeligt at udgiore af Lovens Talemaader alene. Men naar man efterseer det 12, 13 og 14de Capitel af Dannemarkes Riges-Ret og Dele, og tillige giver agt paa Sammenhængen imellem disse Capitler, samt veed den gamle Rømnings-Processes Maade, saa kan man deraf slutte, at den 10de Artikel taler om en, som man nok veed, at han opholder sig i Riget, men som tillige holder sig skiult, og desuden ingen vis Boepæl eller Tilholds-Sted har, hvor Stævningen efter den almindelige Maade kan forkyndes; da den 12te Artikel derimod sigter til dem, som enten vides at være Udenrigs, eller som man ikke veed til visse, hvor de ere, i Riget, eller uden. Hvoraf tillige sluttes, naar den 10de Artikel uden Forskiæl bruges i Desertions Processer, at den Brug ikke stemmer overeens med Lovens rette Meening.

IV. b Den 11te Artikel synes at sætte en Casum, som efter Lovens Maade ikke kan existere. Thi for det første tales der om Indforsel i en Afdødes Gods, som ei har Arvinger, eller efter hvilken Arv og Gield ei er vedgaaen; da dog Loven udtrykkelig siger i den 1 Bogs 24 Capitels 40de Artikel, samt 5 Bogs 14 Cap. 39 Artikel, at ingen Indforsel, Nam eller Udlæg maa skee i den Afgangnes Boe, efter hvilken Arv og Gield er fragaaet, forend Creditorerne ere indkaldede, og Liqvidation er skeet efter Lovens Maade. Dernæst tales der om Kald og Varsel til Indforsel, da dog Loven ligesaa

lidet i Henseende til Indførsel, som til Nam i ens Boe, udkræver nogen Kald og Varsel. Men dette Tvivlsmaal bortfalder, naar man seer af det 15de Capitel i Rigens Ret og Deele, at vores Lov i bemeldte 11te Artikel ikke sigter til samme Tilfælde, som de to andre Artikle ommælde; men at en siges ikke at have Arvinger, samt Arv og Gield ikke at være vedgaaen, naar de rette Arvinger enten ikke vides, eller ikke indfinde sig inden Aar og Dag. I saa Fald tillader Loven, at Indførsel kan skee i den Afdødes Boe efter foregaaende Kald og Varsel, uden at forbinde Creditor til at oppebie Arvingernes Ankomst, og Skiftets Holdelse, dog med den Vilkor, naar Indførsel er skeet i Jordegods, efter Lovens 5te Bogs 6 Cap. 7de Artikel, at Arvingerne, naar de siden vedgaae Arven, og indfinde sig inden Aar og Dag, imod at fornøie ham, blive Arven mægtige.

V. Et vigtigt Beviis paa de gamle Loves Nytte vil jeg endnu legge til af det 23 Capitel om Borgen.

I Henseende til Lovens Mening er det et stort Spørsmaal: Om en Creditor kan tiltale en Forlover, naar han ikke først har tiltalt Hoved-Skyldneren? Efter almindelig Brug giør man Forskiæl paa at underskrive som Selvskyldner, og som Cautionist. Men det vil være vanskeligt at beviise, at denne Forskiæl har nogen Grund i Loven. Ja hvis den 8de Artikel af det 23 Capitel om Borgen skal forstaaes om Forløftning i Almindelighed, da synes den at føre det med sig, at Borgen ansees som en Expromissor, der med alle befrier Skyldneren fra videre Forbindtlighed imod sin Creditor.

Skal

Skal Loven herudi sættes i sit rette Lys, da maa det skee ved Hielp af gamle Love, og af de Steder i sær, som det 23 Capitel er taget af, nemlig af det 62, 63, 64 og 65 Cap. i den 2 Bog af den Jydske Lov, hvoraf de 11 første Artikler ere tagne, og af Chr. 4. Forordn. af 1 Julii 1619, samt hans Recesses 2 Bog, 18 Cap. hvorfra de 3 følgende Artikler fra 12 til 14 have faaet deres Oprindelse. Paa ingen af disse Stæder finder man noget Spor til det Beneficium Ordinis, som Keiser Justinianus har indført ved sin 4de Novelle Cap. 1. De gamle Nordiske Love have intet vidst deraf at sige, uden Tvivl heller ikke de gamle Tydske, forend den Romerske har givet Anledning dertil.

Sporger man hvorledes da en Forlover efter vore gamle Loves Maade er bleven anseet? Da kan man slutte af det 62 Capitel i den 2den Bog af den Jydske Lov, at han er bleven agtet som en Correus debendi, det er at sige som en Selvskyldner. Derudi blev alligevel giort Exception i Henseende til Borgen i Criminelle-Sager i 63-65 Capitel, hvorfor ogsaa de 9 første Artikler i Loven alle bør forstaaes om det Slags Borgen alene; Thi naar Loven i den 9de Artikel siger, at Qvinder og Mindreaaringer ikke maa i saadanne Tilfælde borge for nogen; Da forklarer den Jydske Lov i det 65 Capitel, at det er at forstaae om Borgen for Mænd, der skulde miste enten Liv eller Lemmer. Man slutter heraf, at en Borgen efter Loven er uden Forskiæl at ansee som en Selvskyldner, og at den Forskiæl paa Cautionist og Selvskyldner har alene sin Grund in Praxi, enten det saaledes er bleven Brug i Anledning af fremmede Love,

eller

eller i Betragtning af Billighed; Da det synes ubilligt, at en Forlover skal betale, naar Debitor kan betale selv; og synes heller ikke rimeligt, at Forloverens Meening har været at ville forbindes saa vidt, naar han ikke har underskrevet som Selvskyldner; allermindst kan det formodes om een, der underskriver blot som Cautionist, da derved betydes efter almindelig Brug ikkun en subsidiair Forpligtelse. I slig Henseende skulde jeg ogsaa holde det for billigt at følge den vedtagne Forskiæl paa en Forlovers Underskrift. Thi som den contraherendes Villie er den rette Regel i alle Contracter, saa bør ogsaa en Forlover svare efter hans udgivne Brevs Lydelse, som det heder i Lovens 14 Artikel, det er at sige, saaledes som Brevet efter Ordenes rette Bemærkelse og Meening fører med sig. Ikke desto mindre er det fornødent at vide i denne Tilfælde som i andre, hvad der har sin Grund i Loven eller ikke. Ellers skal man ikke ret kunne forklare enten den 1 B. 23 Cap. 15 Art. eller den 5te Bogs 2 Cap. 83 Art. eller samme 5 B. 14 Cap. 29 Art; Thi paa alle disse Steder legges til Grund denne Lovens almindelige Sætning, at en Forlover bør ansees som Selvskyldner.

VI. Til at beviise, at de gamle Love tiene undertiden til at legge for en Dag den rette Sammenhæng imellem Artiklerne i Chr. 5ti Lov, og at de følgelig ogsaa i den Henseende kan bruges som et Forklarings-Middel, derudi vil jeg alene beraabe mig paa det 6te Capitel i den 1 Bog. Hvem der vil forstaae den 16 og 17de Artikel, hvor der tales om visse Tilfælle, hvorudi en Sag kan appelleres til høieste Ret, endog efter at den almin-

almindelige Appellations-Termin er forloben, i Sammenhæng med den næst foregaaende 15de, han kan let forledes til et urigtigt Begreb om Terminen, efter hvis Forlob en Dom eller Indforsel kan indstævnes. Naar derimod Chr. 4ti Forordn. af 8 Junii 1639. Art. 2. legger os for Øine, at Art. 14, 16 og 17 i benævnte 6 Cap. af Chr. 5ti Lov bør forstaaes i en Sammenhæng, da er det deraf klart, at ved den foreskrevne Termin i den 16 og 17 Artikel ikke forstaaes nogen anden end Aar og Dag i Dannemark og 18 Maaneder i Norge, saaledes som den 14de Artikel formelder.

VII. Tilsidst vil jeg anføre det 11te Capitel om Hiemmel, til Beviis, hvor magtpaaliggende en Sag det ogsaa er, ved Hielp af gamle Love at faae de rette Begreeb om Lovens Ord, i sær om saadanne almindelige Hoved-Ord, som Lovens rette Meening fornemmelig beroer paa. Angaaende Hiemmel, da veed man, naar Ordet bruges for at tilkiendegive en Person, at det ikke siges nu uden om en, som en anden har faaet noget Gods af, (Auctor Rei) og som følgelig bør, foruden at holde ham skadesløs, om Tingen bliver ham afvunden, at hiemle og forsvare ham hans Adkomst. Men er det vel rimeligt, at vores Lovgiver alene i Henseende til en saadan Hiemmels-Mand skulde have vildet forfatte et saa omstændeligt Capittel, som det 11te er? Eller skulde ikke det Ord Hiemmel, ligesom mange andre, ved Tidens Længde have tabt en Deel af sin forrige Strækning? Jeg synes at have Aarsag til at troe, at Hiemmel her forstaaes om enhver, der paatager sig en andens Sag at forsvare for Retten, og at Ordet maaskee har

f sin

sin Oprindelse af at mæle ɔ: at paatale noget til Tinge, som ogsaa Hiemmelt, og at Hiemle, skrives ofte i Haandskrifter af vore gamle Love Hiemælt og Hemæle. I den Mening siges Hamallus i de Saliske Love om en Advocat, og hamallare hos Marculfus, er at paatale en andens Sag til Tinge, hvorom kan sees du Fresne i hans Glossarium. Hermed stemmer ogsaa Ostersen overeens, naar han siger i hans Glossarium, at Hemmel er 1) lovlig Adkomme til en Ting 2) Fuldmagt, Befaluing og Tilstand til nogen Gierning, at giøre, eller Sag at fordre eller paataale. Thi fordum brugtes ingen Procuratorer, og saaledes som Rettergangs-Maaden den Gang var, behøvedes de heller ikke. I Chr. 4ti Tid har man først vidst af Procuratorer at sige, som kan sees af hans store Reces i den 2 B. 6 Cap. 16de Art. hvor det heder: **Eftersom nu paa nogen Tid lang, mod al gammel og lovlig Sædvane, Procuratorer lade sig finde** &c. Men naar een ikke kunde eller vilde føre sin Sag selv, da brugte han enten sin Frænde eller Tiener, eller en anden fuldmyndig og vederhæftig Mand, til at gaae i Rette for sig, og han blev kaldet en andens Hiemmel eller Forsvar. Men for at forebygge Vidtløftighed, holdt man det for godt, at en saadan Hiemmel burde staae i Hoved-Partens Sted, og lide samme Lovmaal, som han, ikke alene, naar Sagen virkelig angik Hiemmels Manden selv, F. Ex. naar han skulde svare til Adkomsten til noget Gods, eller han havde gaaet i Borgen for en anden; men endog naar han ikkun havde paataget sig en andens Sag at forsvare. Det er ogsaa vist, naar det Ord Hiemmel forstaaes i den Mening, som det nu bruges i, at det passer sig

ilde

ikke paa den 12te Artikel af Chr. 3tii Reces, hvoraf det 11te Cap. om Hiemmel i Chr. 5ti Lov tildeels er taget. Thi Artikelen taler om een, der vil være Hiemmel til Tinge eller i nogen Rettergang paa sine egne og sit Herskabs vegne, og vil dermed drage andre fra sin Ret. Hvilket synes i sær at sigte til Bonder, naar de i Jord- eller Eiendoms Trætter paatage sig deres Huusbondes Sag, at ikke Sagen, som ellers kunde paatales lige for Landstinget, naar Huusbonden var Adelsmand, forst maatte soges ved Hiemtinget. Men i denne Tilfælde er det klart, at Huusbonden heller kunde være Hiemmelsmand for Bonden, end Bonden for Huusbonden; thi Bonden har sin Eiendom af Huusbonden, ikke Huusbonden af Bonden.

Naar nu denne Forklaring lægges til Grund, da kan man deraf begribe alt, hvad Loven i det 11te Cap. siger om Hiemmel. Vil man derimod holde sig til det nu brugelige Begreb om Hiemmel, da forekommer der adskilligt, som ikke passer sig, og som man ingen Grund kan sige til. Hvorfore f. Ex. bør Hiemmel, om han ellers skal staae for fulde, efter Art. 2. være vederhæftig og fuldmyndig, det er at sige, forsynet med Fuldmagt? Den, som jeg efter egen Tilstaaelse har faaet noget Gods af, enten han er vederhæftig eller ei, og hvad heller han har af mig Fuldmagt dertil eller ikke, naar dette ikkun tilstaaes, at Godset er kommet fra ham, saa er han jo den rette Mand, som bør lide Tiltale i den Sag; og saa lidet, som der da behoves nogen Fuldmagt, saa ubilligt var det, for den andens Uvederhæftigheds Skyld, at lade ham staae for Sagen, som paa lovlig

 Maade

Maade har erhvervet Godset paa egne og ikke paa nogen andens vegne.

Men det er hoi Tid at jeg uden videre Omvei gaaer lige frem til mit Diemaal. Den brave Forfatter af dette Verk har giort mig den Ære, at anmode mig om en Fortale. Som en Ven af ham, fra den Tid af, han hos os lagde sig efter Lov og Ret, da jeg i nogle Aar var Vidne til hans besynderlige Flittighed, har jeg ikke kundet undslaae mig fra at adlyde hans Villie: Saa meget mindre, som jeg selv har opmuntret ham til at fuldføre dette Arbeide, hvoraf han den Gang allerede viiste mig en og anden Prøve. Jeg vil dermed ikke rose mig af, at min Opmuntring skulde have drevet ham af Stæd. Thi Forfatteren har af sig selv saa kraftig en Drift til at giøre noget godt, og at tiene sit Fæderneland, at han ikke behøver at tage en god Villie til Laans af andre. Men jeg mælder dette kuns som en bevægende Grund hos mig til at skrive denne Fortale, og at anprise nærværende Skrift til det Slags Læsere, som tragte efter en grundig Lovkyndighed.

Det første Udkast til dette Arbeide begyndte han, som sagt er, allerede her i Kiøbenhavn, havde det og saavidt færdigt, da han for nogle Aar siden blev kaldet herfra til sit Fæderneland, at det alene fattedes den sidste Eftersyn og Udgivelse ved Trykken. Men som han sammestedss savnede fornødne Hielpe-Midler til begge Dele, saa har han maattet overlade saadant til gode Venners Omsorg, som vare her nærværende. Derudi har han ogsaa truffet paa den rette Mand; da han fik overtalt

sin

sin Landsmand, vores lærde Herr Professor Erichsen, som Soroe Akademie har saa stor Ære af, til at dele Arbeidet med sig. Thi Beskrivelsen over Ræätterne og Rættens Betienter i det 13de Capitel; De smukke Anmærkninger, hvor der findes, foruden adskillige gode Erindringer, Beviiser, tagne af gamle Haandskrevne Islandske Sager; samt at Skriftet overalt er saa nøie giennemseet; Det har man altsammen denne duelige Mands Vindskibelighed at takke for.

Den Umage med Historiske Beviiser kunde vel have været sparet, naar disse to brave Mænd, som har givet os dem i Hænde, havde villet benytte sig af den magelige Maade at skrive paa. Men som de ikke har tordet æske af Læseren en saa stor Lydighed, at de skulde troe dem alene paa deres Ord, saa har de holdt det fornødent, tillige med den Historiske Beskrivelse at fremlegge Beviiser: Thi i Historien ligesom i Rettergangs Sager ansees ubeviist for ugiort. Har Herr Arnesen i de ældste Tider maattet antage et og andet uden tilstrækkeligt Beviis, da er det Historiens Skyld, ikke hans. Alligevel maa man lade ham den Berømmelse, hvad heller han forklarer Oprindelsen til Ord, eller han beskriver de Tiders Rettergangs-Maade, som er ældre end Historien, at hvad han sætter, er, om ikke Sandhed, saa dog nær derved.

Hermed bliver da Læseren til Deel en Forklaring over de gamle Islandske Rætter og Rættergangs-Maade, som jeg meener, billigen at kunne sættes ved Siden af de allerbeste i det Slag. Forfatteren har havt forst i Sinde

alene at ville forklare Rættergangs-Maaden efter de gamle Islandske Love, især den saakaldte Graa Gaas (*), som den vidtløftigste i Henseende til Processens Maade. Herudi har han vel forandret sit første Forsæt, for at giøre sit Værk mere almindeligt og brugbart; Dog sees det klarligen, at hans Hoved-Diemaal gaaer mere derhen, at viise Historien af den gamle Rættergangs-Maade, og den første Oprindelse til Alting, end vidtløftigen at opholde sig ved den nu brugelige.

Dette Skrift vil derfor ikke gielde saa meget hos dem, der blive staaende ved Lovens Bogstav, som hos retskaffene Jurister, der tragte efter at vide Lovens hele Herkomst, hvorfra de ere komne, og hvorledes de ere blevne

(*) Da jeg nævner Graa-Gaasen, kan jeg ikke forbigaae at takke Forfatteren af dette Skrift for den Underretning, jeg har faaet af ham, om Oprindelsen til dette Ord, den jeg forgiæves tilforn har søgt efter. Han har sagt mig, at ved hans Fødeland findes et Slags store Vildgiæs, som man kalder Graae-Giæs, af saa tyk en Huud, at samme kunde bruges til Bind. Da man nu veed, at man i de ældre Tider i Island ofte har givet Bøger deres Navne af de Bind, som de vare svøbte eller indbundne udi; (ligesom Torfæus i sine Skrifter kalder een af de Afskrifter af den gamle Norske Historie som han har havt i Hænde, Morkinskinna, og en anden Hrockinskinna, den første af dens forraadnede, den anden af dens rynkede Bind) Saa er det og rimeligt, at den Islandske Lov for samme Aarsags Skyld har faaet Navn af Graae-Gaas. Hvorledes skal man vel ellers faae en Graae-Gaas til at hænge sammen med en Lov.

bleven til det de ere. Og omendskiønt vi leve i en Alder, da man søger meest efter det glimrende i Studeringer, imod at forsømme det nyttige og grundige, saa skulde man dog haabe, at der endnu findes nogle skiønsomme Læsere, som vide at sætte rette Priis paa et saa nyttigt Arbeide som dette. Vel er det saa, at her handles ikkun om Islandske Retter og Processes-Maade. Men da man veed, hvor stor en Overeensstemmelse der findes overalt mellem de gamle Nordiske Love, saa kan derom ikke tvivles, at jo Nytten af nærværende Skrift vil strække sig videre end til Grændserne af Island. Om end dets Giennemlæsning ingen anden Nytte førde med sig, end derved at faae at vide de smukke Forklaringer over adskillige Ord, som bruges endnu hos os (thi hvem veed ikke, at Island er at ansee som et Brev-Kammer for vores gamle Danske Sprog?) da skulde jeg meene, at dermed endogsaa blev Umagen lønnet.

Vi have ingen Aarsag at misunde andre deres Love. Men skulde Misundelse have Sted i noget, da maatte det være i Henseende til Lovstudering. Den vilde jeg ønske, maatte blive mere almindelig hos os, og tillige mere grundig. Thi jeg troer, det staaer fast, at ingen kan bruge Loven ret, uden at forstaae den vel, og at det virkelig er saaledes, i det mindste hvad Lovkyndighed anbelanger, som een af Tydsklands største Lærde har sagt: Sentio omnem Scientiam, qvanto magis eſt ſpeculativa, tanto magis eſſe practicam; Id eſt, tanto qvemqve ad Praxin eſſe aptiorem, qvanto rem, qvæ ipſi tractanda eſt, melius conſideravit.

Gid en oplyst Forstand og et got redeligt Hierte maa give hinanden Haanden, og svære hverandre ævig Huld- og Troeskab, at paa den ene Side gode Love, paa den anden, en retskaffen Brug af Lovene, maa være og blive nogle uryggelige Grundstotter for vore
Riger og Lande!

Udgi=

Udgiverens Erindringer
til
Læseren.

Den Fortale hvormed Herr Justitz-Raad Kofod Ancher har behaget at beære dette Skrift haver allerede fuldkommelig viist sammes Hensigt og Indretning. Jeg behøvede altsaa ikke at lægge disse Erindringer til, om det ikke var, for at giøre Skriftets Forfatter og Læsere det fornødne Regenskab for min Omgang dermed, og for at rette og forklare et og andet, som har undløbet den første Agtsomhed. Jeg betiener mig i dette sidste deels af hvad jeg selv har mærket, deels af andre gode Venners, men især af min forbemældte Lærers og Velynders Antegnelser. I Henseende til Ordenen følger jeg Skriftets Hoved-Dele, nemlig: den gamle Rettergang, den Nye, og de hosføiede Anmærkninger og Tillæg.

I.

Den gamle Rettergang udgiør den største Part. Dog har Hensigten ikkun været at forklare det væsentlige og vigtigste deraf; thi at indlade sig til det Yderste i alle de smaa Ting, som hørde derhen, vilde været et Arbeide, hvis Nytte paa meget nær ikke lønnede dets Vidtløftighed. Det kan derfor ikke med Billighed lægges Forfatteren

til Last, om han paa sine Steder har bragt nogle af Lovenes Beskrivelser i et kortere Begreb, udeladt nogle af de meest vilkaarlige Bestemmelser; og endnu allermindst, om han ikke altid har villet agte de forskiellige Maader, hvorpaa en Ting findes udtrykket i adskilte Afskrifter af de gamle Love. Man veed at disse til en stor Deel ere, ikke Lovgiverens, men alene Haandskrivernes Verk. Bædre derfor at udsøge ikkun dem, som kunde holdes for ægte; helst naar det skedde med den Skiønsomhed og Valg, som jeg tør forsikre, at Forfatteren virkelig har brugt.

De Kilder, hvoraf denne Rettergangs Beskrivelse er hentet, ere adskillige efter Tidernes Orden. For den Tid, da Island endnu ikke havde nogen skriftlig Landslov, som er fra dets første Indtagelse til 1118, har man søgt hen til Historien. Man har samlet de adspredte Levninger af de Tiders Grundregler, Vedtægter, og Love, saavidt Rettergangen vedkom; Man har undersøgt alle forekommende Efterretninger om vigtige Sagers Drift, om Retternes Beskaffenhed, om Betienternes Forretninger, for at kunne udlede en sammenhængende Forestilling om Rettergangens hele Maade. De stridige Beretninger har man flittig holdt imod hverandre, for at kunne skille det Sande fra det Falske, det Gangbare og Bestandige, fra det Usædvanlige og Vilkaarlige. Hvor Graagaasen eller den skriftlige Lov fandtes at have vedtaget de forrige Tiders Brug, har man og i fornødne Tilfælde taget den til Hielp, for at kunne udbringe rigtige, tydelige og fuldstændige Begreb. Til dette Arbeide ere blevne udsøgte de beste blant de Afskrifter af vore gamle Historier, som giemmes paa runde Taarn i Kiøbenhavn.

Hvad der angaaer Rettergangens Tilstand fra 1118. indtil Landets Overgivelse til Norge, er, foruden den ældste Christen Ret, fornemmelig blevet bygget paa den saa kaldte Islandske Graagaas, som denne Alders gangbare Lands-Lov. I Almindelighed er dette skeet

paa

paa den Maade, som allerede er mældt. Men man har og derhos overalt sammenlignet den med de forrige, med dens egne, og med de følgende Tiders Historie; Det første for at udforske, hvorvidt den havde giort nogen væsentlig Forandring i hine ældre Love og Skikke; Det andet for at undersøge, hvorledes den var bleven forstaaet, hvorvidt efterlevet og haandhævet i Rettergangens daglige Øvelse; og endelig det tredie, for at vide, hvorvidt dens Indretninger vare blevne ved Magt under de følgende Love, hvorvidt disses Forstand og Brug læmpede derefter, eller ikke. Heri har man, foruden andre, betient sig især af tvende meget udvalgte Afskrifter af de to Slags Originaler, hvilke, som bekiendt, haves af denne Lov. Den ene, med Tingfarebalk, findes paa runde Taarns Bibliothek, overalt igiennemseet af Sal. A. Magnæus selv; Den anden, uden Tingfarebalk, har min store Velgiører, Hans Høiædle Høiærværdigh. Hr. Biskop Harboe, havt den Bepaagenhed at udlaane til dette Brug. Denne, som den fuldstændigste i de følgende Bøger, har ofte tient til, at forklare den første, at forlænge dens Beskrivelser, at tilføie en og anden af nye. Alene er den bleven lagt til Grund paa alle de Steder i dette Skrift, hvor Graagaasens Capittel-Tal findes antegnet.

Samme Plan har man fulgt i at beskrive den gamle Rettergangs følgende Skiebne fra Overgivelsen at regne indtil vore Tider. Man har lagt til Grund den saakaldte nye eller Biskop Arnes Kirkelov, samt vore første Kongers Haagen Haagensens og Magni Lagabæters Islandske Lov-Bøger; Hin bekiendt under Navn af Iarnsida, denne sædvanlig kaldet Ionsbog. Med dem har man samlet de vigtigste af de Afhandlinger, som de Islandske Iurister i forrige Hundred-Aar, fornemmelig den berømte Lavmand Povel Widalin, findes at have efterladt til denne Rettergangs Forklaring. Desuden har man bestandig sat Graagaasen ved den ene Side af disse Love, og de Tiders Historie, fornemmelig Kong Magni Lagabæters og hans Sønners, ved den anden; Det første for at bestemme denne Rettergangs Væsen og indvortes

vortes Forskiel fra den gamle; Det sidste for at viise dens rette udvortes Skikkelse. Dens gamle Forandringer ere beskrevne deels efter Historien, saa længe denne haves i sin Sammenhæng, deels efter de Norske Kongers saakaldte Retter-Bøder, og andre af de Tiders offentlige Brevskaber. For at finde de nyere, at forstaae fra Rigernes Foreening, har man igiennemgaaet hvad der har været at faae af Kongernes egne Forordninger, Rescripter, og andre aabne Breve; af Øvrighedens Foranstaltninger, angaaende de offentlige Ting; af Indbyggernes egne Klagemaale, Ansøgninger, Forslage, Betænkninger, Beslutninger og Domme, saavidt det Almindelige angik. De anseeligste Hielpe-Midler til denne Deel ere min store Velynders, Hr. Etats-Raad Luxdorphs, Bibliothek at takke; i Særdeleshed har hans ypperlige Samling af Islands Originale Lav-Tings-Acter fra 1630. næsten til vore Tider, været fast den eneste Veiviiser til Rettergangens Tilstand i det sidste hundred-Aar. Af de andre Brevskaber, de ældere især, har man undertiden i Mangel af bædre, maattet lade sig nøie med middelmaadige Afskrifter; Man haaber altsaa billig at kunne undslaae sig for at svare til de Skrive-Feil, som maaskee kunne findes i nogle af disses Aars- eller Dage-Tal.

Hvor megen Fliid jeg end veed at Forfatteren har brugt, og hvor nøie jeg siden har søgt at see alle Ting efter, har man dog i denne Deel af Verkets Indhold endnu mærket følgende Poster, som behøve deels at forklares nøiere, deels virkelig at rettes.

Pag. 12 og 187. Hvor Forfatteren opregner de Uleiligheder som Sandemænd medførde, er denne ikke tydelig nok given tilkiende, at deres Eed ikkun var en Troeskyldigheds Eed (*Juramentum Credulitatis*); hvoraf nødvendig maatte flyde, at deres Tog aldrig kunde give Retten tilbørlig Visbed om den forehavende Gierning: Derved bleve ogsaa Dommeres og Vidners Forretninger blandede med hverandre; thi Sandemændene giorde virkelig

kelig en Dommers Embede, da de dog ikkun skulde været Vidner eller i Vidners Sted.

Pag. 17. gives en Fortegnelse paa Over-Retterne i Republikens Tid, som ved første Øiekast let kunde ansees stridig mod sammes Beskrivelse i det 13 Cap. Men naar man efterseer, at Landstinget saa kaldte Fierdings-Domme eller Retter vare i den Tid den sædvanlige anden Instantz, eller første Over-Retter for hver Fierding p. 323. Fierdings-Tingene derimod usædvanlige Over-Retter for samme, holdte kun i hines Sted ved visse særdeles Leiligheder, p. 325. 365. 369; og Femter-Dommen den sidste ordentlige Over-Ret for alle Fierdinger samtlig p. 324; saa falder al Stridighed bort af sig selv; Man seer da, at Fierdings-Tingene, som usædvanlige og besynderlige Over-Retter, der bleve holdne hiemme, sættes imod de andre to Slags, der vare de ordentlige og sædvanlige, holdne paa det almindelige Landsting.

Pag. 33. Hvor de frievillige Sagsøgere hos Lacedæmonierne nævnes, kunde ligesaavel været anførte *judicia popularia* og *publica* hos Romerne, hvor enhver af Folket kunde være Anklager.

At Logberg, en liden jævn Forhøielse paa Klippen, kort fra Tingvalle Kirke paa Landstinget, hvor de gamle Islænder pleiede at udraabe alle Tillysninger, og andre offentlige Ting, findes overalt at være kaldet Lovbierg, er skeet af den Aarsag, at Bierg i det Danske siger noget nær det selvsamme som Berg i det Islandske, nemlig en jordfast Klippe eller anden anseelig Forhøielse, som er mere breed end høi. Det maa altsaa ikke tages for eet med det Islandske Biarg, som ikkun betyder deels en steil og opstaaende Klippe, deels en enkelt Steen af besynderlig Størrelse.

Pag. 71 og 72. hvor inden-Herreds-Sager regnes til Femte-Stævne, maa forstaaes efter p. 400-401. for Sager inden Reppen eller Bøigden, hvilken Bemærkelse Ordet Herred ogsaa kan imodtage see p. 419. Det om de ugentlige Femteting, som p. 72. tages i Tvivl, maa og nu fastsættes og rettes efter p. 401.

Pag. 100. 316. 374. hvor Femterdommen kaldes Landets almindelige Høieste-Ret eller sidste Over-Ret i Republikens Tid, bør forstaaes i Overeensstemmelse med de gamle Appellers Beskrivelse p. 601-603. alene om det Slags Sager, som efter de Tiders Maade kunde indstævnes fra Under-Retterne til de høiere Retter; og her især alene om dem, for hvis Skyld denne Over-Ret egentlig var stiftet. Disse betegnes tydelig nok p. 316. og opregnes ganske udførlig, efter Nials-Saga p. 320-21. A; og efter Graagaasen p. 323. At strække dette til flere Sager, eller alle uden Forskiel, strider aabenlig mod disse Steder.

Pag. 167. siges noget ubestemt at Jernbyrd kaldes paa Latin *Ordalium*. Det er vist at Jernbyrd ofte kaldes saa; Dog er Jernbyrd og *Ordalium* ingenlunde det samme; thi det sidste indbefatter ogsaa alle de andre gangbare Beviise-Maader (*probationes vulgares*) Ordets Bemærkelse selv fører det med sig.

Pag. 204. foruden den her anførte Aarsag til at Sandemænd skulde være Gaardmænd, er ogsaa uden Tvivl seet derhen, at de skulde have noget at bøde af, i Fald de kunde begaae nogen Forseelse i deres Tog; thi i den Jydske Lov, hedder det om Nævninger, at de skulde være tre Marks Mænd, det er, i det mindste have 3 Marks Værd at hæfte ved.

Pag.

Pag. 229. At den Beskyldte ingen Erstatning fik, naar Anklageren havde Heimilis-Qvidar-Vitne for sig, er kun at forstaae om de Tilfælde, hvor denne var paa nogen besynderlig Maade berettiget til at paatale saadan Sag. Hvor derimod det ikke var, skulde den Beskyldte have sit Fuldrette, det er, *Reparation* efter 6 Mænds Dom, endskiønt Anklageren kunde understøtte sin Beskyldning med dette Slags Vidnesbyrd; I det Fald befriede det ham da ikkun fra Straffen for at have bebyrdet den anden med en ærrerig Beskyldning, uden tilstrækkelig Grund eller Beviis.

Pag. 231. skal Eydr eller Eed drages af at eyda, saa bliver Stam-Ordet Aud eller Audn, som betyder Tomhed. Men andre meene, at Ordet retter skrives Eidr, og antage derfor heller til Stam-Ord, den gamle Partikel Od eller Ad, som betyder den yderste Grændse, ved hvilken en Ting er indskrænket. Deraf er draget Odur, Natur, Sindsgaver, Grund, Odel, Adel, Edle, der betyder Natur, ja vel og den gamle Afgud Odins Navn.

Pag. 336. Den Talemaade af Graagaasen: *Adr stiarna kome a himen*, som herfoversættes: forend Syvstiernens Opgang, meene andre at kunne bedre forstaaes enten om alle Stierner overhoved, saa at Meeningen bliver: forend det bliver saa mørkt, at Stiernerne lade sig til Syne: eller om Nordstiernen især; thi den findes ofte *per eminentiam* kaldet Stierne i vore gamle Sager. Det kan saa være: Syvstiernen er dog den, hvorefter Aftenens Beregning fornemmelig rettes i Island.

Pag. 351. 467. Det er vist, at det Navn Fattigfogder ikke fuldkommelig udtrykker de Islandske Repstiorers hele Embede,

især i de gamle Tider, da de, foruden de Fattiges Opsyn, havde det meeste af Politie-Væsenet under Hænder. Men da alt det baade er beskrevet i Verket selv, saa og Stederne, hvor det kan findes, antegnede paa Registeret, saa haabes, at denne Navngivelse ikke bliver til Anstød.

Pag. 473. Skapthing kan og kaldes ordentligt, sædvanligt, eller bestandigt Ting, som Loven selv har fastsat, at skulde altid holdes paa visse Dage.

Pag. 374. Grid er ei alene Opholds-Sted i gangbar Forstand, men især Tilholds-Sted, lovlig Boepæl eller Hiem.

Pag. 424. Den Talemaade: *leggr hönd i höfud á*, som har sin Oprindelse af de Catholske Firminger eller Haandspaalæggelser, og oversættes her: indvier, i uegentlig Forstand, betyder egentlig: danner efter sit eget Sind, kandskee og tillige befordrer, understøtter.

Pag. 449. Thingvollr kunde bedre været kaldet Tingvalle end Tingvold; thi Vollr betyder Mark. Til det som sammesteds og p. 450. mældes om de paa Landstinget opreiste Hytter eller Boder kan endnu lægges: At de fleeste af disse i gamle Dage stode paa samme Side af Aaen, som Lovbierget og Tingvalle Kirke ligge paa. Nu derimod ere baade Lavretten og alle de verdslige Boder blevne forflyttede til den anden Side. Hvad Tid denne Forandring er skeet vides ikke; Men det er vist, at den ikke endda var giort i Slutningen af det trettende Hundred-Aar. Nogle saadanne Boder ere endnu i vor Tid i Brug, endskiønt ikke nær saa store som i gamle Dage, dog omtrent af samme udvortes Skikkelse: nemlig: Væggene eller Tomten opføres af Torv og Stene, og saalænge den skal be-

boes

boes sættes Sparreverk og Lægter derpaa, som beklædes uden paa med hvidt Vadmel i Steden for Tag; Væggene indvendig betrækkes paa samme Maade.

Pag. 467. I Henseende til den Geistlige Rettergangs Tilstand i næstafvigte Hundred-Aar er det en mærkværdig Omstændighed, at alle blandede Sager, det er de, hvori Geistlige og Verdslige tillige toge Deel, havde deres besynderlige Retter, under Navn af Helmingadomar eller Halvte-Domme; Man udmeldede nemlig dertil visse særdeles Dommere, og det paa den Maade, at den ene halve Part af disse bestod af Geistlige, og den anden af Verdslige Personer. Dette medførde adskillig Forvirring, Vanskeligheder og Ophold, og derfor anvendte Bisop Brynjulf Svendsen af Skalholt al Umage paa, at faae disse afskaffede i hans Stift. Endelig fik han, efter mangfoldige Præstemoder, bragt dette til Veie 1645. Bemældte Bisop satte og allerførst Provste-Mode eller *Synodum Generalem* paa Landstinget 1639, og giorde da tillige en Anordning om samme. Hans Myndighed og Kiærlighed i Landet var vel den største Aarsag til at dette blev vedtaget; dog hialp det ogsaa meget, at han holdt Præsteskabet frie Kost sammestcds, saa længe Retten stod paa.

Pag. 476. Andre ere mere for at troe, at Allsheriar-Goden har baaret dette Navn alene som en Æretitel; tvivle derimod paa, at han haver havt nogen Myndighed over de forsamlede Ting-Mænd. Man maa tilstaae, at Loven ikke udtrykkelig taler derom; Men det følger næsten nødvendigviis af Rettergangens da værende Indretning; og videre er det ei heller blevet antaget, end blot som en rimelig Slutning. At beviise denne Rimelighed kostede mere Rom end Umag.

Pag. 488. Det som her siges, at Lav-Manden skulde oplæse Loven, kunde maaskee bedre været kaldet opregne eller fremsige, thi saa længe man endnu ikke havde skriftlige Lov-Bøger skedde

dette alene uden ad; og efterat disse vare forfattede, brugte man dem ikke hertil, uden naar nogen Stridighed eller Vanskelighed forefaldt.

Pag. 496. At give Lav-Manden Underretning om Sagerne paa den Maade som her beskrives, er gaaet af Brug, fornemmelig fra den Tid de saa kaldte Landstings-Beslutninger have tabt deres Kraft.

Hvad hist og her er mældet om Landflygtighed og dens Arter, forstaaes nu let af de gamle Fredløsheders almindelige Beskrivelse p. 616-629.

II.

Det Øiemærke Forfatteren har havt med at indlemme den nu omstunder brugelige Rettergang i dette hans Verk, er i Fortalen allerede givet tilkiende. Det alene kunde være Undskyldning nok, at denne ikke er bleven afhandlet saa udførlig som den gamle. Men det har og saadan en naturlig Aarsag, som nødvendigviis maatte lægge en uoverstigelig Indskrænkning i Veien: Den første Bog af Kong Christian den Femtes Høilovlige Norske Lov er nemlig ikke paabuden i Island, uden saavidt dens Indhold passer sig derpaa; og det er ikkun i Henseende til Rettergangens væsentlige Forfatning, dens almindelige Plan, Grund-Regler og Orden. Det øvrige deri, som reiser sig af Norges besynderlige Beskaffenhed og Indretninger, er at ansee som Uvedkommende for Island. At opregne alt det, overgaaer langt disse Erindringers Grændser; Noget deraf er og anmældet paa sine Steder i Verket selv. Det kan være nok at jeg nævner til Exempel, hvad der hænger af den mangfoldige Forskiellighed i de Norske Undersaatters indbyrdes Inddeling frem for de Islandske; af Krigs-Standen; af Kiøbstædernes og Borger-Standens Rettigheder og Næring; af adskillige Slags privilegerede Eiendomme, ubekiendte i Island; ikke at tale om Betieningernes ulige Dannelse, Retternes adskilte Tid, Antal

og

og Orden i begge Lande. Enhver veed, at en Mængde Vanskeligheder i Rettergangen reise sig deraf, at een og samme Person kan paa eengang tage næsten lige Deel endog i mange Stænder, at een og samme Ting kan henføres til flere endog stridige Arter. I Island er hartad ingen Anledning hertil; og derfor bør ei fordres, at Forfatteren skulde indlade sig enten i dette Slags Undersøgninger, eller i andre, som havde ligesaa fremmede Aarsager. Det som er sagt om den Norske Lov selv gielder paa samme Maade om de nyere Allern. Forordninger, for begge Riger samtlig, eller for Norge især, hvorved dens Rettergang har faaet nogen Forandring; ikkun den mindste Part af disse ere forkyndte eller indførte i Island; De kunne altsaa ikke videre søges i dette Verk.

Overalt er at mærke ved denne Norske Rettergang, at saa let som enhver, der kiender Island, kan af Tingenes egen Natur udfinde, hvad deraf kan passe sig sammesteds eller ei; saa umueligt er det for En, som ikke har bievaanet Landets Retter, at kunne af sig selv bestemme ganske nøie, hvad der virkelig er i Brug eller ikke. Een Aarsag dertil er, at de Allernaadigste Befalinger, ved hvilke den Norske Lovs Rettergang er indført, lyde ikkun paa det Almindelige deraf, og overlade følgelig til Rettens Betienters egen Skiønsomhed, hvorvidt dens Anvendelse skal gaae, efter hvert Tilfældes Fornødenhed. En anden Aarsag er denne: Af Kongelige Forordninger og Rescripter, som høre herhen, savnes en Deel i Lavtingets udgivne Acter, og anden authoriseret Samling for Island haves ikke deraf, naar man alene undtager nogle faa Forordninger, som siden sidste General-Kirke-Visitation ere blevne trykte stykkeviis paa Holum, dog meest ikkun om Geistlige Sager. Det er altsaa en besynderlig Lykke, at Forfatteren i dette Stykke af Verket haver kundet havt en tilforladelig Veiviiser; en Mand ligesaa bekiendt for Indsigt og Lærdom, som for en langvarig Erfarenhed og Øvelse i Retten; Jeg meener Herr Lav-Mand Svend Sølvesen, i hans Indledning til den Islandske Lovkyndig-

hed *Tyro Juris* kaldet. Jo mere man paa denne Kant har vundet ved hans Anviisning, desto større Høiagtelse og Taknemmelighed erkiender man med Fornøielse at være ham skyldig. At man undertiden er viget fra hans Meeninger, haabes ikke at kunne blive optaget som stridigt mod disse Forbindtligheder; thi det er kun en Virkning af den Frihed i at tænke, som er Videnskabernes naturlige Løn. Dersom ellers noget af vore Tiders Norske Rettergang findes at være tilføiet, som endnu ikke er i Brug i Island, saa er saadant skeet enten til Oplysning alene, eller fordi dets Grunde ligesaavel syntes at tilstæde dets Brug. Er tvertimod nogen udglemt, af de Allernaadigste Anordninger, som i disse sidste Aaringer ere udgangne til Landet, saa ligger Skylden deri, at de ikke have været at faae.

Det i denne Rettergangs Beskrivelse, som fornemmelig er befundet at mangle nogen nærmere Oplysning, bestaaer i følgende:

Pag. 29. No. 4. Hvad der mældes om Beviiser som kunne forties eller anføres, er ei tydelig forklaret; Men Meningen skal være, at Sagsøgeren giør best i, at han alene holder sig til det positive og categoriske i de Hoved-Beviiser, hvoraf Sagen egentlig hænger, og sætter disse i deres fuldkomne Lys og Styrke; behøver derimod ikke at indlade sig i Forveien med de Indvendinger, han maaskee kan forudsee paa Veder-Partens Side. Dem kan han altid Tids nok undersøge, naar de blive giorte i dennes Svar, om han ellers finder det nødigt.

Pag. 51. N. 3. At Enke ei maa gaae i Rette uden hendes Lav-Værges Raad, er ei saaledes meent, som han efter streng Ret kunde i Almindelighed forbyde hende saadant videre end Loven selv har giort, n. l 1-9-6; eller giøre til Intet hvad hun der foretager; og det saa meget mindre som 3-18-41. ikke har givet ham nogen egentlig Myndighed over hende. Det vil altsaa ikkun

sige

sige saa meget, at hun handler forsigtigst i at indhente hans Betænkning, før hun paatager sig at gaae til Tinge.

ibid. N. 4. At fordeelte Mænd kaldes Lovfældte for ærlig Sag vil nok blive anstødeligt for dem, der giøre Forskiel paa Lovfældt og fordeelt, saaledes som Sal. Etats-Raad Høyer har giort, og som den Danske Lov giver Anledning til. Men Forfatteren har her for sig den Norske Lovs udtrykkelige Ord. Vore grundigste Jurister bære desuden Tvivl om, at Sal. Høyers Distinction mellem Lovfældte og Fordeelte har nogen Grund i vore gamle Love.

Pag. 52. §. 17. og maaskee oftere, er det en Sprog-Feil, at Irættesættelse, som egentlig kun betyder Paastanden, bruges for at betegne den hele Saggivelse eller Sagførelse.

Pag. 54. §. 18. At de omtalte Undtagelser i Henseende til Sagvolderens Person ikke ere aldeles nøie opregnede, kommer ventelig deraf, at Forfatteren har meent, at de skulde søges hos Høyer paa det anførte Sted.

ibid. §. 19. N. 2. At grove Misdædere regnes blant dem, som ei tilstædes at gaae i Rette for at forsvare Sager, sigter ei til at nægte, at de jo maa svare for dem selv alt hvad de kunne med rette; De stædes og derfor altid til Ords, naar deres Sager foretages. Men Meningen er, at deres eget Forsvar ikke kan agtes nok, især om de ere vankundige eller eenfoldige Folk, men at dem tillige bør beskikkes en Talsmand.

Pag. 56. N. 4. hvor der tales om Procuratorers Løn, burde været tillagt, at Loven ogsaa retter den efter Sagens Vidtløftighed. Den Norske Justitz-Forord. 19. Aug. 1735. 15 a. fastsætter

h 3 samme

samme noget nærmere; men at denne er forkyndt i Island skulde jeg meget tvivle.

Pag. 81. N. 1. er Slutningen ikke tydelig nok. Men Meningen skal være, at naar en Lav-Værge har indgaaet den Contract, eller udstædet det Document, hvoraf Sagen reiser sig, i eget Navn, endskiønt paa Enkens vegne, eller efter hendes hemmelige Fuldmagt, saa stævnes han som Hoved-Mand, allerhelst om Enken siden vægrer sig for at kiende saadan hans Handling ved Magt. Hvor han derimod handler enten tillige med hende selv, eller i Kraft af hendes offentlige Fuldmagt, eller og hvor hun siden lovlig har kiendt hans Handling gyldig, der er hun Hoved-Mand, og han stævnes egentlig kun for Processens Skyld; samme er at sige, naar han alene har underskrevet med hende til Vitterlighed.

Pag. 109. §. 48. hvor der siges, at Sagsøgeren, efter Stævningen, begynder sin Paastand, bruges dette Ord i en alt for vidtløftig Bemærkelse, til at betegne den hele Saggivelse, da det ikkun betyder den endelige Slutning som man drager deraf. Det forstaaer sig selv at Sagens Fortælning maa gaae forud førend Paastand kan giøres, hvad enten den føres mundlig eller skriftlig.

Pag. 110. Her er iblant de Ting som høre til et Indlæg, Paastanden udglemt, som dog er det fornemste deraf. Men som denne Materie findes rigtig udført p. 29 og 30. saa haabes at Læseren overseer dette med et gunstigt Øie.

Pag. 123. §. 59. N. 1. Hvor der tales om Geistliges Værneting i Criminelle Sager, kan endnu tilføies hvad i saa Fald er brugeligt i Island: Man indstævner nemlig saadan en Skyldig

først

først for den Geistlige Ret, hvor man fører Vidnerne, og dømmer ham fra hans Geistlige Værdighed, Embede, eller begge Dele tillige efter Misgierningens Beskaffenhed. Derpaa endelig overleveres han til den Verdslige Ret, for at lide Dom til den Verdslige Straf, og at udstaae samme.

Pag. 230. §. 91. N. 1. Meningen er ikke at Sande-Mænd skulde endnu kunne bruges efter de gamle Loves Maade, i alle Slags Drabs-Sager uden nogen Forskiel, men alene i saadanne, hvor ingen Visked haves, enten om Gierningsmandens Person, eller om Drabets Omstændigheder, og da dog aldrig videre end som p. 79. A. 55. er mældt. I Grunden have og Sande-Mænd ikke Sted i vore Tiders Islandske Rettergang, siden de ikke ere anbefalede i den Norske Lov; altsaa ikke heller i Markeskiels Trætter, uden saavidt derhen hørende Vidner afhøres, og tages i Eed paa en Maade, som meget nærmer sig til dette Begreb, N. L. 1-13-9.

Pag. 277. Til at afgiøre det Spørsmaal: Hvorvidt Parter i en Sag indbyrdes ere forbundne at meddele hverandre deres Documenter? kunde i Henseende til Sagsøgeren ligesaavel været anført N. L. 1-19-9. og i Henseende til Sagvolderen 5-5-5. De Artikler medføre, at en Sagsøger er forbunden til at fremviise sine, saa snart Sagvolderen forlanger det, paa Grund, at have dem nødig, for at kunne vide sin Pligt, til at efterkomme hans Paastand; Sagvolderens derimod kan hin ikke paastaae til Eftersyn, førend denne selv behøver at fremlægge dem til at forsvare sin Ret. I Hensigt til dette er det ventelig sagt, at den Sigtede ikke synes, i den Grad som Sagsøgeren, pligtig til at fremviise sine Documenter, saavidt nemlig Formodningen om den gode Troe nødvendig maa i saa Fald blive paa hans Side. Man sætte videre, at en Sagvolder vides

at

at have noget Document eller Adkomst i Hænde, der maaskee kunde giøre ham nogen Rettighed stridig, som han allerede besidder: Man sætte, at Sagsøgeren tvivlsom om sin Ret, forlanger Documentet at see i Forveien, under Paaskud at spare sig at reise Sag, i Fald han intet finder deri til sin Fordeel. Om hin da ikke vil fremvise samme; Mon ikke 5-5-5, at forstaae i de Tilfælde hvortil den strækker, frietager ham fra at findes til Processens Omkostning om han siden taber Sagen. Og mon ikke hans Egenkierlighed og billige Frygt for en overhængende Proces kunde giøre det samme i mangfoldige andre; de især, hvor Sagsøgeren ikke har nogen besynderlig Ret til det forlangte Instrument. Og om saa er, blive Sagvolderens Vilkaar ogsaa paa den Kant bædre end Sagsøgerens. Endog en uretmæssig Besidder synes i Almindelighed ligesaa lidet at kunne, efter den udvortes Ret, forbindes til at fremviise Documenter, der ere ham imod, som en Misdæder til at bekiende sig skyldig. Et andet er at en uretmæssig Besidder straffes, naar hans onde Troe bliver ham overbeviist.

At Uvedkommende Personers Forbindtlighed til at meddele Documenter til en Sags Oplysning, er bleven grundet paa den almindelige Pligt til at bære Vidne, meenes ikke at staae aldeles fast. De Instrumenter, som een af Parterne beaytter sig af i en Sag, kan Vederparten billigen begiere til Eftersyn, og Copie af samme. Men i øvrigt kan een ikke forpligte nogen anden til at fremlegge Documenter, uden han har nogen besynderlig Rettighed til samme, f. Ex. om han er Eier af et Gods, hvortil Documentet kan ansees som en Pertinentz; eller han er Arving i en Stervboe, som det er tilhørende.

Pag. 291. §. 115. De Grunde som her anføres til Beviis, at 1-13-23. bør forstaaes ikkun om Skields-Ord alene, vil Forfatteren ventelig ikke have udgivne for aldeeles uimodsigelige i sig selv,

selv, men blot som meest overeensstemmende med denne Artikels gangbare Forklaring.

P. 296. Hvor der siges at vor nu brugelige Lov er mere læmfældig i at antage Beviiser for gyldige i Criminelle end i Civile Sager, er det Ord visse ved en Trykfeil udglemt; de Exempler af de gamle Love, som i det følgende sammenlignes dermed, angaae og ikkun visse særdeles Sager og Tilfælde. I Almindelighed derimod er Loven for, at der i det mindste bør være ligesaa nøiagtige Beviiser i det første Slags Sager som i det sidste. Billighed kræver det samme; thi ellers voves der for meget. 1 B. 13 C. 17 a. kan ikke fastsætte herudi nogen almindelig Regel.

P. 482. Hvad her berettes om Sagefaldets Forpagtning er allerede forandret. Nu oppebæres det for Hans Majestets egen Regning, og er Allernaadigst blevet henlagt til Delinqventers Underholdning i Landet. Regenskab derover skulle Sysselmændene aflægge til det Kongel. Rente-Cammer.

Pag. 485. Det ere nu ikke Livs-Sager alene som bør forestilles Hans Majestet, inden Dommen maa fuldbyrdes; En Allernaadigst Forordning udkommen for faa Aar siden har og anordnet det samme om alle de Sager som lyde paa ævigt Fængsel.

Foruden anførte Anmærkninger, hvoraf alle de vigtigste ere Hr. Justitz-Raad Kofod Ancher og Hr. Eggert Olafsen at takke, kunne de Steder af Lovens første Bog, som ere forklarede i den Fortale, hvormed den første har beæret Værket, ansees som ligesaa mange Forbædringer til den nu brugelige Rettergangs Afhandling. N. *I.* kan henføres til p 608. §. 145; N. *II.* til p. 122. §. 57; N. *III.* til den Materie om Stævninger overhoved, endskiønt det Spørsmaal som der afhandles

i ikke

ikke let, kan opkomme i Island. N. *IV a.* til p. 92. N. *IV b.* til p. 611. §. 147; N. *V.* til p. 54. §. 18. N. *VI.* til p. 601. §. 141. N. *VII.* til p. 123. §. 58. Med N. *II.* kan især sammes Magnus Jonssens, (Professor Arnæ Magnæi Faders) Afhandling om Herads-Sokner eller Hiemtings-Proces, som meget udførlig beviiser den anførte Forklaring af de gamle Nordiske Love.

III.

Hvad mig er blevet overdraget i Henseende til dette Værk har fornemmelig været, at eftersee den Danske Stiil, at udføre de Historiske Beviiser, at tillegge Texten hvad jeg maatte finde at være fornødent, og endelig at besørge Prøve-Arkenes Eftersyn. Min Forflyttelse fra Kiøbenhavn, og mellemkommende Embeds Forretninger maa undskylde, at Verket ikke er udkommet førend nu, fulde 5 Aar efter at det første gang begyndte at trykkes.

At Stilen ikke er bleven giort meer pyntelig end skeet er, haaber jeg kyndige Læsere finde at være en nødvendig Følge af Skriftets Natur og Hensigt. Jeg har i det mindste staaet i den Tanke, at det burde saa være. Det derimod maa jeg ombede at maa holdes til Gode, om en eller anden Sprog-Feil endnu kunde være bleven tilbage; thi at kunne mærke hvert Ord i et fremmed Arbeide, allerhelst saa vidtløftigt som dette, kræver visselig mere Roe og Agtsomhed, end den man kan have i afbrudte Timer. Det beste er, at dette Slags Feiler, hverken vil blive mange, eller Meeningen til Skade. Jeg erindrer ikkun disse:

Pag. 16. Lin. 11 og 12. saasnart Execution var forbi, i steden for, giort.

P. 25. L. 3. Rettergangen i sig selv, i steden for i Særdeleshed; thi tilforn er talt om Rettergangen i Almindelighed.

Pag.

Pag. 27. §. 8. Lin. 4 og 5. at den skriftlige Rettergang var hartad i samme Stand, for, ligesaa lidet i Brug.
Pag. 68. §. 30. Lin. 2. at Ordet Øvrigheds-Personer bruges for at betegne baade Dommere og Øvrighed i egentlig Forstand.
Pag. 121. Lin. 4. Under Adfærd og Execution, i steden for Execution og lovlig Adfærd.
Pag. 288 og 294. forfaldede Vidner, for Udeblivend som have Forfald.

I øvrigt har Forfatteren i denne Henseende bedet, at hans Landsmænd ikke maatte regne det som en Forfængelighed, at han har udvalgt det Danske Sprog. Dermed har han kun sigtet til at giøre sig forstaaelig for dem af Danske og Norske, som maaskee kunne have Lyst til at kiende Islands gamle Rettergang og Retter; og det meenede han, kunde saa meget mindre blive hans Landsmænd til Hinder, som de allerede længe siden ere vante til at bruge en Lov, forfattet i samme Sprog.

De Historiske Beviiser havde Forfatteren af Begyndelsen ikkun betegnet saa løslig, ved at nævne de Skrifter, som han havde lagt til Grund, og det endda ikke nær alle. Da han nu siden af adskillige Lærde blev overbeviist om, at de ei kunde undværes, overlod han til mig, i sin Fraværelse, at samle og indføre dem; og det er Anledningen til de Anmærkninger, som her findes tilsatte. Den Umag disse have kostet er meer end belønnet, om mine Landsmænd værdiges at optage dem, som Beviis paa min Villie til at arbeide, og min Ven, som Forsikring paa min Tienstfærdighed. Min Omgang dermed har i øvrigt omtrent været denne: Hvor et Sted af de gamle Islandske Skrifter allerede var i Texten, enten oversat Ord fra Ord, eller dog dets hele Indhold indført, holdt jeg en nye Oversættelse at være overflødig, og har derfor ladet mig nøie med blot at legge Originalerne ved Siden. Hvor en eller anden Beskrivelse fandtes at være sammendra-

gen af vidtløftige Beretninger, har jeg for Rommets Skyld, udeladt alt det som synes ligegyldigt i saadan Beretning, og alene antegnet det væsentlige deraf; Vel har jeg altid, som sædvanligt, betegnet dette Slags Udeladelser med smaa Tværstræger, een eller flere; Dog kan jeg ikke forsikre, at disse overalt i Trykken ere blevne rigtig tagne i agt; saa at det let kan hende, at noget findes her aftrykt, som i en samlet Følge, hvilket i de gamle Originaler er adskilt. At jeg undertiden har taget de Fabelagtige Historier til Hielp, haaber jeg ikke bliver lagt mig til Last, deels saa vidt deres Udsigende gierne er blevet understøttet ved troeværdigere Skribenters Vidnesbyrd, deels saavidt det er en afgiort Sag, at de, endog for sig selv, kunne tiene til at forklare de gamle Skikke, i det mindste for de Tider, da deres Forfattere have levet. Overalt maa jeg anmælde, at saasom jeg har udsøgt til dette Brug de beste haandskrevne Gienparter af vore gamle Historier, saa bør det ikke regnes for en Feil, om nogle af disses Capittel-Tal, Skrive-Rigtighed eller Talemaader kunde her findes anderledes, end i de trykte Oplage deraf. I Almindelighed kan dette være nok sagt. Men jeg maa endnu legge disse saa særdeles Antegnelser til: α) At den 8 A. p. 7. maa ei ansees stridig mod 180 A. p. 252; thi endskiønt de Jord-strimler, hvorom den førstnævnte Anmærkning taler, bleve i det Tilfælde egentlig ikkun brugte som et Ydmygheds-Tegn, saa nægtes derved ikke, at de jo i andre Tilfælde ere blevne brugte som en Benægtelses-Prøve; Dette er den sidste Anm. Meening, som Laxdæla-Saga desuden meget bestyrker. β) Turniment, som 109 A. p. 157. kaldes at ride Carousel, burde været kaldet at rende Dyst. γ) Det som 121 A. p. 165. mælder om Tveekampenes Afskaffelse i den Islandske Rettergang, kan endnu nærmere stadfæstes af adskillige andre Vidnesbyrd. *Vallna-Liots Saga*, handlende om den Tid da den Christne Troe nyelig var bleven vedtagen, og Søndagene anordnede i Island, taler om de gamle Tveekamps-Love og Tveekampe i Retten, som en allerede afskaffet Skik: „*tha varo aftekinn Holmgöngolög ok Holmgöngur*. Lióſvetninga-Saga, som beskriver de samme

Tiders

Tiders-Historie, viser ogsaa det samme; Thi da Thorer Helgesen i en Sag udfordrede Gudmund den Rige til Tveekamp, og een ved Navn Hrolf, Eyulf Gudmunsen, i en anden; saa fortælles en vis fornuftig Mand, at have ladet disse Ord falde derom: *illa læt ek yfir thvi, er hólm gongur takaz upp.* d. e. det synes mig ikke godt, om Tveekampe nu igien skulle bringes paa Bane. Ja Thorer Helgesens Udfordring selv er et klart Beviis herpaa, da det heder: „*Ek* „*vil skora a thig til Holmgóngo, at thu komer á iii Natta fresti* „*i hólm thenna, er liggr i Auxará, ok menn hafa adr vaner* „*verit á holm at gánga, ok beriaz thar, svá sem forn lög liggia* „*til.*„ d. e. Jeg vil fordre dig til Tveekamp. at du indfinder dig efter 3 Nætter, paa denne lille Øe, som ligger i Øxeraa, og hvor Folk i forrige Tider have været vante at holde Tveekamp, og slaaes der, eftersom de gamle Love føre med sig. Saaledes komme de 2 anførte Skribenter gandske vel overeens med Tveekampenes anførte Afskaffelse i Anledning af Gunnlaug Ormstunges Sag; thi han levede just nogle Aar hen i det 11te Hundred-Aar, efter at den Christne Religion var bleven indført. At een eller anden overmodig Part endnu efter den Tid findes at have søgt at bruge dem til sin Fordeel, hindrer aldeeles ikke. Slige Udfordringer bleve foragtede som ulovlige Udflugter; Vederparten ikke anseet pligtig til at møde efter samme; og den forlangte Tveekamp altsaa ikke heller holden.

Angaaende Tillæg i Texten selv, er ikkun følgende at mælde. Da jeg kom til det 13 Cap. syntes jeg at en særdeles Afhandling om de Islandske Retter og Rettens Betiente, saavel i de gamle som nyere Tider, umuelig kunde undværes, naar Læseren ellers skulde have en sammenhængende Kundskab om denne Rettergangs hele Skiebne efter Tidernes Orden. Vel vidste jeg at Forfatteren havde havt i Sinde at denne Materie skulde udgiøre et eget Verk for sig, hvilket og allerede, før han forlod Kiøbenhavn, var kommet temmelig vidt; Men

just da jeg savnede det, tillod Tiden ikke at indhente bemældte hans Arbeide, ja ikke engang at søge hans Raad. Jeg foretog mig derfor paa egen Haand at opsætte noget derom; og det er blevet Oprindelsen til den 122 og 123 §. fra p. 310 til 557. Det som fornemmelig opmuntrede mig hertil, var den Tanke jeg længe havde havt, at en nøiagtig Beskrivelse over et Lands Retter og Embeder, var et Hoved-Middel til baade at kiende dets Regierings-Maade, og at forstaae dets Love. I det mindste synes jeg at have fundet, at Mangel af et saadant Skrift for Dannemark og Norge, giør adskilligt i begge Rigers Lov og Ret vanskeligt at forstaae tilfulde, især saavidt Historien ikke kommer til Hielp. Dog vil jeg gierne have dette usagt, hvis det ikke bifaldes ved deres Erfaring, der have arbeidet videre, end jeg endnu haver kundet. Hvad ellers angaaer det, som jeg her i anførte Hensigt har forfattet om Island, saae jeg derudi for mig trende ulige Veie: At indføre alle de forefundne Efterretninger selv, indklæde dem i lutter almindelige Betragtninger, eller at samle begge Dele tillige. Det sidste, naar begge Øiemærker fuldkommelig skulde opnaaes, krævede alt for vidtløftigt Rom. Det andet syntes ligesaa unyttigt som dristigt; thi Betænkninger uden Beviis fortiene ingen Troe, uden for saavidt Læseren af sig selv indseer deres Grund; og at paastaae at troes i Historiske Ting blot paa sine Ord, er en Uforskammenhed, og den i høi Grad. Jeg valgte altsaa den første Vei. Min Tanke dermed var, først, at det Slags Læsere, for hvilke dette er skrevet, kunde lettelig af dem selv, naar de ikkun havde tilstrækkelige Efterretninger i Hænder, giøre sig alle de fornødne Betænkninger derover; og hvo som ikke kan det, kan ikke heller anvende andres Betænkninger sig til nogen retskaffen Nytte, allermindst om disse kunde mangle noget i den Grad af Tydelighed, som saadant et Hoved behøver. Dernæst vidste jeg meget vel, at hvor ufuldkomne end mine Efterretninger ere, saa have ikkun ganske faa af mine Landsmænd den Leilighed, at kunne have saa mange samlede paa eet Sted; og ofte de den allermindste, som have den største Lyst til at læse. Endelig kunde jeg og selv paa denne Maade

faae

faae nogle af mine Antegnelser sparede fra at blive tabte. I denne Henseende er det at jeg for min Person ogsaa tager en stor Deel i den Taknemmelighed, som Forfatteren er Herr Professor Sevel skyldig for sin ædelmodige Hielp til dette Arbeides Befordring til Trykken.

I Prøve-Arkenes Eftersyn har jeg alene fundet følgende Feil at kunne blive til Hinder.

Pag. 11. Lin. 7. læs samtykket.
Pag. 25. Lin. 23. 2c. udslettes.
Pag. 28. Lin. 18. læs de to sidste.
Pag. 80. Lin. 27. læs Continuation.
Pag. 88. Lin. 19. læs Procession.
Pag. 92. Lin. 23. læs *Eim-yria*, efter Ordet, Aske-Gløder, thi Eime er Ild.
Pag. 110. L. 23. maa de Ord: I Henseende til anførte Irættesættelse udslettes, og læses i Steden: Ellers ere alle Stævninger.
Pag. 137. L. penult. læs paa *Cælii Rhodigini* Ord, ligesom og *Alciatus* og *Lancelot*.
Pag. 168. L. 31. læs *Hickesio*.
Pag. 227. L. 8. læs 88.
Pag. 234. L. penult. læs Fostbroder. ibid. L. ult. læs *vinu*.
Pag. 238. L. 14. læs *Surssonar*.
Pag. 243. L. 32. læs fællig.
Pag. 286. L. 33. læs Forelæggelse.
Pag. 288. L. 20. læs eedelig.
Pag. 290. L. 23. læs Løgn.
Pag. 322. L. 24. læs nogenledes.
Pag. 368. L. 3. læs *enda*.
Pag. 404. L. 17. læs Trætter.
Pag. 413. L. ult. læs Stunde-Stævner.
Pag. 420. L. 9. læs hvor.
Pag. 426. L. 17. læs Skalholt.
Pag. 497. L. 12. læs maatte.
Pag. 498. L. 18. læs dens.
Pag. 508. L. 9. læs Amtmænds. Begge Deele erfares best af de Islandske Amtmænds Instruxer.
Pag. 520. L. 15. læs Trundsen; ibid. L. 16. læs til.
Pag. 525. L. 29. læs Skalholt.
Pag. 536. L. ult. læs Knud Stensens.
Pag. 560 L. 12. læs Thordar-Saga.
Pag. 582. L. 10. læs *vefengia*.
Pag. 623. L. 24. læs Valgerdarsøn.

Med

Udgiverens Erindringer til Læseren.

Med Registeret har jeg alene sigtet til at sammenbinde i en Historisk Orden de vigtigste Materier, som vare blevne adspredde paa flere Steder i Bogen. Det meenede jeg var tienligst for alle Slags Læsere. De som behøve at bruge den, eller som ville læse den med Fliid, synes ikke at have mere nødigt; og for de andres Skyld var den Umag for stor, at indføre alle smaa Ting.

De Vanskeligheder der ere ved et Arbeide som dette, give et sikkert Haab om alle kyndige Læseres gunstige Dom; og denne vil jeg til Slutning ønske, at maatte blive Forfatteren en Opmuntring til at udgive flere af de Arbeider, som han allerede i rom Tid har havt under Hænder.

Sorøe, den 23 Maii,
1762.

J. Erichsen.

Capit-

Capitlernes Indhold.

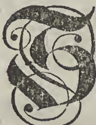
Første

Første Capitel.

En kort Historie om den Islandske Rættergangs-Maade, samt om Rættergangen i Almindelighed.

§. 1.

om de ældste Love ikkun have været meget korte og eenfoldige, saa er der ingen Tvivl paa, at jo den gamle Rættergang haver været meget eenfoldig og indskrænket. Saa længe den Islandske Republique endnu ikke var i fuldkommen Stand, lod Almuen sig nøye med, at underkaste deres Sager de fornemmeste og fornuftigste Mænds Dom, enten i, eller uden for, det Herred, de boede udi; men denne Rættergangs-Maade var af ingen Vished.

§. 1. Rættergangens Tilstand i de ældste Tider.

Dommeren var ikke ved almindeligt Samtykke indsat, men det kom alleene, enten an paa begge, eller een af Parterne, efter eget Behag at udvælge, hvem de fandt for got, og helst undte den Ære, at han, til en Tiid, skulde ansees for deres Over-Mand, i Mangel af anden bestandig Øvrighed.

Det Sted, som Rætten skulde holdes paa, var ligesaa uvist; thi eftersom de ordentlige Rætter ikke bleve overalt anordnede førend rom Tiid derefter, og nu een, nu en anden, blev, efter Parternes eget Gotbefindende, til Dommere antagen, uden at give ham bestandig Øvrigheds-Myndighed; da kand det ikke andet være, end at de Steder, paa hvilke Rætten holdtes, have

Paa hvad Sted Rætten holdtes.

været mangfoldige Forandringer underkastede. Det er ikke urimeligt, at den Dommers Boepæl, som for en Tid blev antagen, er bleven hertil berammet; saasom det langt meere kom overeens med den Myndighed, ham af Parterne blev overdragen, at blive opvartet af dem hiemme hos ham selv, end, om han havde indfundet sig hos dem, og bielagt Sagerne paa de Steder, hvor de boede. Dog taler jeg her ikke om de Sager, som ikke uden Besigtelse kunde afgiøres; hvilke, man med god Grund kand slutte, at maae være afgiorte paa Aastædet, hvis Dommeren dermed ikke vilde have en dobbelt Umage; thi, da hverken Tings-Acter eller Syns-Forretninger bleve i de Tiider skriftlig forfattede, maatte han, ifald Dommen ikke strax paa Stedet var bleven afsagt, nødvendig bebyrde sin egen eller andres Ihukommelse med at erindre de Ting, han til Sagens Oplysning paa Stedet havde bemærket, indtil han kom til det Sted, paa hvilket Dommen skulle afsiges. At Dommerens Hiem har i de Tiider været Rættens sædvanlige Sted, sluttes og deraf, at det endnu er en vedtagen Skik, og var i gamle Dage, ikke alleene i daglig Omgiængelse, men endog i Loven og Rættergangen en afgiort Sag, at en Mand havde større Ret og Friehed paa sit Hiem, (1) end paa andre Steder; og derfor ansaae de, som laae i Trætter sammen,

(1) See K. Haagens Lovbog Jarnsida Mannhelge Cap. 10. "Sva er "ok melt, at aller menn sculo fridheilger vera heima at hei- "mile síno - Enn ef bondi eda boanda sun verdr veginn "heima at heimile sino - þá scal þann mann bæta aptr med fe "veganda tvennom giölldom, - Enn ef madr særer mann eda "berr - þá eykst rettr þeirra at helmingi, er fyrir skemdom oc "sarsaukom verda, enn þeir utlæger er heima-fridenn briota" d: e: Saaleedes er og befalet, at alle Mænd skal være fredhellige hiemme paa deres Hiem - men hvis Hosbonden eller Hosbondens Søn bliver ihielslagen hiemme paa sit Hiem - da skal for ham bødes dobbelt Mandeboed af Manddraberens Gods; Men hvis Een saarer eller slaaer en anden, da fordobles deres Ret, som Skade eller Saar fik; men de, som Huusfred bryde, have deres Fred forbrudt. Cfr. Jonsbog. Mannhelg. Cap. 19. "Enn ef madr særir mann edr "ber - a heimili sialfs hans, þá eykst at helmingi rettr þeirra, er

men, det for en stor Ære-Beviisning og Ydmygheds Tegn imod deres Vederpart, om de, for at afgiøre Trætten, indfandt sig paa hans Boepæl, som et Sted, hvor han havde meere at befale, end de, og derved paa en vis Maade ligesom overgav sig i hans Vold; hvilket og kand henføres til Dommere, hvis Myndighed i slige Tilfælde blev understøttet saavel af en publiqve som privat Forpligtelses Grunde.

De anseeligste Mænd og Coloniernes Anførere brugtes som Dommere.

At de Anseeligste og Mægtigste af Landets Indbyggere ere i den Tiid blevne brugte til Dommere, er let at begribe, naar man alleene betragter, hvorleedes Landet af Begyndelsen er blevet besat med Folk. Nemlig: enhver Colonie, der kom til Island, blev anført af en anseelig Mand, som det øvrige Følgeskab ansaae enten for deres Herre, eller Hoved for en heel Familie. Det Folk saadan Een førte derover, bestoed af hans Huus-Gesinde, Staldbrødre eller Slægtninger, og følgelig af saadanne, som, foruden Reysens Fællesskab, vare, efter de Tiiders Regierings-Maade, under Anførerens, eller den Fornemmeste i Familien, hans Beskyttelse. Naar nu saadan en anseelig Mand kom over til det ubebygte Land, indtog han en temmelig stoer Lands-Strækning, hvorudi han ikke alleene selv opsloeg sin Boepæl, men endog, tildeels anviiste, tildeels gav, saavel hans Medhavende, som andre, siden efter indkommende, Bekiendtere, Slægt og Venner, et vist Stykke Jord at beboe; hvilke følgelig ikke andet kunde, end ansee ham som berettiget til at paakiende deres Tvistigheder; saaat man kand, uden at beskyldes for Urimelighed, sige, at Islands første Indbyggere have levet

A 2 under

"er fyrir skemdum edr sárſaukum verda; ſva ero þeir oc halfo "meir ſekir vid kong, er heimſokn veita, eda heimafridenn "briota ef hiner lifna, enn med öllu utlager ef þeir deyia". d: e: Men om nogen saarer eller slaaer en anden Mand, paa hans eget Hiem, da fordobles hans Ret som Skade eller Saar fik; Ligeleedes ere og de, som overfalde Folk paa deres Hiem, og bryde Huus-Fred, dobbelte Bøder pligtige til Kongen, om de Slagne blive i live; men aldeeles Fredløse, om de døe.

under en slags Regiering, som meget lignede de gamle Patriarchers Regimente (2)

Efterat

Andre Lovkyndige og fornuftige Mænd brugte i Steden for Dommer.

(2) Foruden Coloniernes Anførere vare der iblandt Islands første Indbyggere, adskillige andre Mænd, endog af ringere Stand, som ved deres Forstand og Lovkyndighed strax i Begyndelsen satte sig i saadan Anseelse, at der ikke gierne nogen vigtig Sag blev foretagen eller paadømt, uden at spørge dem til Raads. Om disse er ingen Tvivl at de jo, i det mindste i det Herred de boede, ere blevne af Almuen brugte som Dommere, hvilken deres Myndigheds Begyndelse og Vedligeholdelse, ventelig er bleven befordret ved een eller anden særdeeles Sag, hvorudi Folk have befundet sig vel ved at følge deres Raad eller Meening, indtil de endelig ere blevne af alle anseete som almindelige Jurister, Lov-Givere, eller Dommere for det heele Herred. Saadan en Mand var Halli den Hvide i Oefiords Herred, hvilken Viga-Glumssaga Cap. 17. giver denne Berømmelse, "Halli var siónlaus, hann var vid öll "sattmál ridinn i Heradi, þviat hann var bædi vitr ok rettdæmr" d.e. Halle var blind, han havde at bestille med alle Forliig, som i det Herred bleve sluttede, thi han var baade lovkyndig og retsindig. Samme Forretning havde Thorkild i Iisefiords Herred, hvilket sees af Isfyrdinga Saga Cap. 1. "þorkell het madr-hann vas vitr madr, enn "litilmenni, oc þo af godum ættum, oc manna, óeinardastr; "þorkell var lögmadr þeirra Isfyrdinga" d.e. Der var en Mand ved Navn Thorkell, han var en viis, men meget feyg Mand dog af fornemme Slægt, og torde ikke gierne offentlig forsvare sin Meening, han var Lav-Mand (Herreds Dommer) i Jise-Fiorden. Men at disse Lovkyndiges Myndighed, ikke har strækket sig videre, end til at give gode Raad og sige deres Meening, og at Almuen ikke har kundet nyde Got deraf, uden saavidt de Fornemme og Mægtige vilde det tilstede; Og at de altsaa ey kand ansees for ordentlige Dommere, viiser, foruden andre Exempler, samme Isfyrdinga Saga Cap. 4. "Hvalr kemr uppà reka i Isafiörd-"þorbiórn oc Havardr atto reka saman-hverir tveggio foro til, "oc ætlodo at hafa lögmanns Urskurd à-þorkell lögmadr var "þar kominn, var hann þa atspurdr hverir ætti? þorkell seger, "oc helldr lagt, þeir Havardr eiga hval vist; þorbiörn geck "þa at hanom met brugdit Sverd oc mællti: hver þa? hinn "arme! þorkell svarar skiött, ok drap nidr höfdino, þier, "þiér vist" d.e. En Hvalfisk drev paa Land i Isefiorden. Thorbiörn og Havard eyede Strand-Rættighed tilsammen; begge begav sig derhen og foresatte sig at lade den lovkyndige Thorkild dømme derom. Han kom der tillige, og da han blev tilspurgt, hvem den hørte til?

svare-

Denne Rættergangs Beskaffenhed i henseende til Stævninger og deres Forkyndelse.

Efterat Landet begyndte meere og meere at bebygges, er deres heele Rættergang gaaet for sig næsten paa følgende Maade: Saasnart en Sag havde tildraget sig, pleyede den Forurettede (hvis han, uden at hævne sig og betale sin Vederpart i lige Mynt, var betænkt paa at søge Erstatning) at andrage den ham tilføyede Uræt for Coloniens Anførere, den Fornemmeste i Herredet, eller en anden mægtig Mand, under hvis Skyds han stoed; hvilken da, enten med venlige Forestillinger bevægede, eller med Magt tvang hans Vederpart til at giøre ham Ret. Undertiden lod den Forurettede, enten selv mundtlig, eller ved et Bud, den anden vide, at han til en vis Tid skulde indfinde sig hos den Mand, som da blev til Dommer udnævnet, for at høre hans Kiendelse i Sagen. Det hændte sig og øfte, at begge Parter bleve foreenede om, at tage den samme til Dommer, og giordtes da ingen Varsel fornøden, efterdi enhver var pligtig af sig selv at indfinde sig til den Tiid og det Sted, han eengang havde udvalgt. Om anførte Varsel er skeet i Vidners Nærværelse eller ikke, kand jeg ey for vist afgiøre; Saameget er vist, at Varseler som oftest bleve forkyndte i nogle Mænds Paahør, saasom Folk i de Tider ikke gierne løb deres Fiender udi Hænderne, uden at have nogen hos sig, enten for destobædre at være i Stand til at forsvare sig, hvis noget fiendtligt af Vederparten kunde blive forsøgt, eller og for at forebygge, at det ikke skulde komme til Slagsmaal; hvilket dog sielden tildrog sig blandt Folk af ringe Stand, hvis den Fremmede havde enten ligesaamange eller

svarede han: Havard eyer visselig Hvalen; men da Thorbiörn med et draget Sværd gik ham imøde og spurgte: Hvem den Stymper vilde tilkiende Hvalen, hængede han med Hovedet, og svarede strax, Eder! Eder! Endelig taler og Svarfdæla Saga om en saadan Lovkyndig Mand i Svarfadardal ved Navn *Hauskuld*: "Sa madr bió i dalnum er Höfculldr "het, hann var lögmadr, þar varo jafnan þing, oc má enn "siá þar merki" d. e. Der boede en Mand i Dalen ved Navn Hauskuld han var deres Lavmand (Lovkyndig eller Dommer); der holdt Indbyggerne altid deres Herreds-Ret, hvoraf man endnu kand see Levninger. Dog er slige Lovkyndiges Tieneste alleene bleven paa den Maade brugt i eet eller andet Herred, men var langt fra ikke almindelig over det heele Land.

eller fleere Folk tilstæde, end Huusbonden; Men om de, hos bemældte Varsel tilstædeværende Mænd, bleve siden, som Stævne-Vidner, fremstillede for Dommeren, er uvist. Vil man bruge vore Forfædres Opførsel i andre Tilfælde til Beviis her udi, da er det rimeligt, at de ligesaavel have betient sig af Vidner i Varsels Forkyndelse, som i alle andre, endog de allermindst betydelige Sager, hvilke bleve af dem i Vidners Nærværelse forrettede. Paa hvad Sted den Skyldige burde stævnes, kand ikke for vist siges; saameget er rimeligt, at han burde høre Stævningen.

Om Vidner. Hvormange Vidner den Tiid have i Almindelighed været fornødne, eller, om man har haft ligemange i alle Sager, giver den ældste Historie ikke fuldkommen Oplysning om; det er meest rimeligt, at Sagsøgeren har taget et vist Antal af hans Naboer med sig, for at overbeviise den Skyldige, i fald han vilde understaae sig at nægte Gierningen. Dog er det uimodsigeligt, at slige Vidner ikke ere blevne brugte i alle Sager; thi det var Vederparterne sielden saameget derom at giøre, at nægte Sagen selv, allerhelst, om den ikke var af stor Betydenhed, som deels at finde paa Udflugter i Rættergangen, deels og at give Anklageren Skyld for andre Sager, paa det Boderne og Straffen paa begge Sider kunde gaae lige op, og Parterne altsaa qvitte med hverandre.

Appeller og Domme. Naar nu Sagen paa foranførte Maade var af en saadan Dommer paakiendt, kunde derfra ikke appelleres; men hans Dom maatte staae ved Magt, og den Forurettede siden, hvis den ikke blev efterkommet, ved andres Hielp tage sig selv til Rette hos den Skyldige. Dog er det at mærke, at slige Dommere, det meeste mueligt var, have søgt at forlige Parterne og afgiøre Sagerne i Mindelighed, og at lade sig nøye med, at den Skyldige blev anseet med en maadelig Penge-Straf. Thi, da Folk i de Tider let kunde komme i Haar sammen, var det bædre at holde sig fra strænge Domme, hvis Fuldbyrdelse kunde givet Anledning til den almindelige Roeligheds Forstyrrelse: Og er det ikke at tvivle paa, at jo Dommerne have haft dette for Øyne; saavel fordi de, som private Folk, maatte vel tage sig vare

vare for at gaae det Almindelige for nær, som og, at de Fleeste i gamle Dage ikke saa meget førte Processer, for at beriiges af de Bøder, dem kunde tildømmes, som for at viise deres Magt, erhverve sig Anseelse, og faae Vederparten til at erkiende hans Forseelse, og i Kraft deraf, at aftvinge ham nogen Slags Underdanigheds Beviisning; hvoraf kand sees, at de meere have ført Processer af Ære-Kiærhed, end Penge-Gierrighed. (3) Hvad

(3) Dette beviises klarlig af Berg den Rackes Tvistighed med Jokul Ingemundssen, om hvilken Vatnsdæla Saga Cap. 33. giver følgende Efterretning "Sidan kvamo menn til þings, oc leitodo um sættir; Bergr "Kvedz eigi mundi febætur taka, oc þvi at eins sættaz, at "Jokull gengi undir iij Jardarmen, sem þá var sidr, epter "strakz gerninga sína, oc sva litilæti sik vid mik; Jokull "quad, fyrri mundi hann tröll taka, enn hann lyti hanom; "þorsteinn quad þetta álita mál, oc man ek gánga undir "jardarmenit, Bergr qvad þá golldit" d. e. Siden kom Folk paa Tinget og søgte at forlige dem, hvortil Bergr svarede, at han hverken havde foresat sig at tage Pengebøder eller forliges, uden alleene paa de Vilkaar, at Jokull for hans ubesindige Gierningers Skyld. skulde (efter de Tiders Sædvane) gaae under 3 (efter hinanden opstillede) Jordstrimler, for derved at viise nogen Slags Ydmyghed imod ham. Jokull svarede, at han vist nok fik en Ulykke, førend han vilde nedbøye sig for ham; Thorsteen (Jokulls Broder) sagde, at dette var en Paastand, hvorudi man gierne, i Betragtning af Jokulls Forseelse kunde føye ham, og tilbød sig at gaae under Jordstrimmelen, hvorpaa Bergr svarede, at, om han det giorde, ansaae han den, ham tilføyede Æres Forkleinelse fuldkommen betalt. Her og i alle slige Tilfælde blev den Vanære, den Første meenede sig at være tilføyet, vederlagt ved det, ham af den Skyldige udviiste, Ydmygheds Tegn; saavel paa det at begge Parter indbyrdes intet skulde have at bebreyde hverandre, som og for at betage Almuen og Andre, Sagen Uvedkommende, ald Leylighed til at sige, at den eene havde, af Frygt for sin Vederpart, lades sin Ræt fare, og en Forurettelse gaae upaatalt eller uhævnet bort. Her paa tiener Brandr den Orke til Beviis, som, efterat hans Trætte med Finnboge var til Ende bragt, selv offentlig tilstoed, at han havde reyst den Sag, ikke saameget af en fuldkommen Overbeviisning om sin Ræt dertil, som i sær for at viise, at endog Finnboges store Navn og Magt ikke havde kundet afskrække ham fra at forfølge hans Paastand (See Finnboga Saga Rama). Hvorvidt vore Forfædre have, ved at føre Processer, søgt at indlegge sig Ære, sees

Meddoms-Mand.

Hvad Meddoms-Mænd i de Tider angaaer, da er det troeligt, at de enten aldeeles ikke, eller og i gandske faa Tilfælde, er blevne brugte; saasom deres Mængde og Fornødenhed i alle Sager ville ellers have giort Processen møysommelig, hvilket strider imod den anførte Eenfoldighed. Hertil kommer, at saadan en Dommer, som forhen er beskreven, kand ansees for en privat Person, hvilken, efter mine ringe Tanker, ikke havde Magt, til at tage andre til Meddommere i den Sag, som var af Parterne overdragen til hans Paakiendelse; allermindst, hvor Sagen af begge Parter blev ham voldgiven; med mindre enten Sagen var af den Vanskelighed, at han derudi behøvede fornuftige Folkes Raad, eller og Andre, tilligemed ham, af Parterne bleve til Dommere antagne.

Saa sees da tydelig af det foregaaende, at der i Begyndelsen ingen ordentlig Rættergang har været i Island, men, at Een af Parterne har, efter giort Advarsel, fortaalt en fornuftig Mand Sagen saaleedes, som den havde tildraget sig, og derpaa forlangt hans Meening eller Dom, hvilken ligesaafuldt er bleven efterlevet, som om han havde været en, ved heele Folkets Samtykke udvalgt Dommer.

Hvorvidt denne Rættergang strækkede sig.

Hvorvidt, eller Hvorlænge slig Rættergang har været brugelig i Landet, er vel ikke muligt at fastsætte; saasom Historierne derudi ere meget mørke, og man desuden ikke har den ældste Historie i sin heele Sammenhæng beskreven. Hvad det Første angaaer, da har den af Begyndelsen strækket sig til den største Part af Landet, hvilket kand, foruden de, allereede anførte,

sees af Laxdæla Saga, som tillige regner dette iblandt de Midler, Thorkill Eyulfsen betienede sig af, for at sætte sig i Anseelse i Island. Det samme bevidne og eenstemmig alle vore Historie-Skrivere, hvilke, naar de skal fortælle om en Mand, som efter Ønske havde faaet en vigtig Sag udført, gierne pleye at lægge til: "hann hafdi vyrding mikla af málum þessum" d. e. Han indlagde sig stor Ære og forhvervede sig Anseelse ved disse Sager. Ikke alleene, for saavidt en Mand, ved at tage de Betrængte i Forsvar, viiste sin Rætsindighed og Omhue for Rættens Pleye, men endog, saavidt han derved lagde en Tømme paa de Mægtiges Overmod, og tvang dem til at giøre Ræt, hvilket ofte ikke kunde skee uden mange Folk, og bevæbnet Magt.

forte Beviis, sees deraf, at den ældste Historie ikke veed af fleere, end 3 til 4 ordentlige Rætter (4) hvis Underhavende udgiorde den mindste Deel af dette vidtløftige Land; endskiønt det og ikke aldeeles kand nægtes, at jo Folk, som boede uden for det, til saadan en Ræt liggende, Herred, undertiden stævnede deres Sager derhen, og lod dem der paadømme (see Grettis Saga not: 4)

(4) Iblandt disse Rætter, som, enten Colonjernes Anførere Selv, eller deres Sønner, paa nogle faa Steder i Landet, kort efter deres Ankomst, anordnede, og den Islandske Historie har bevaret fra Forglemmelse, ere i sær følgende at mærke: Det Ting *i Svarfadardal* i Nord-Fierdingen, som tilforn (Not. 2.) af Svarfdæla Saga er anført: *Thornesf*-Ting i Vester-Fierdingen, indstiftet af Thorolf Mostrarskegg, saasnart han havde sat sig fast i Landet, see Eyrbyggia Saga Cap. 5. "a tánganom nessins let hann "hafa doma alla, oc setti þar heradzþing" d. e. Paa den yderste Pynt af dette Næß, lod han holde all Rættergang, og stiftede der et Herreds-Ting. Og Landnama Saga 2 P. 12 Cap. pag. 45. "þar á nesino, sem þor kvam á land, hafdi þorolfr dóma "alla, ok þar setti hann heradzþing, met rádi allra Sveitar "manna" d. e. Der paa Næsset, hvor Thors Billede var drevet til Land, lod Thorolf affige alle Domme. og satte der et Herreds-Ting, med alle Herredets Indbyggeres Raad; hvilken Ræt blev siden giort til et Fierdings-Ting eller en Almindelig Ræt for heele Vester Fierdingen (see samme Histor: p 45.) "þar setti þordr Gellir fiordungs-"þing meþ rádi allra fiórdungs manna" d. e. Der satte Thord Geller et Fierdings-Ting med alle Fierdingens Indbyggeres Raad; hvilket Eyrbyggia Saga meere udførlig forestiller med disse Ord: þeir færdo "þá þingit inn í nesit, þar sem nu er, oc þar sem þordr Gellir "icipadi fiórdunga þing vestfyrdinga, skylldo menn þángat "tilsækia um alla vestfiördo" d. e. Da forflyttede de Tinget bædre ind paa Næsset, til det Sted, hvor det nu er, og hvor Thord Geller siden anordnede et Fierdings-Ting for Vestfiordene, til hvilket alle Vestfiordenes Indbyggere skulde søge. Endelig hører og herhen *Kialarnesþing* indrettet af Thorsten Ingolfs-Søn (see Are frodes Islendingabok Ed Isl. pag. 3) "Alþingi vas sett at rádi Ulfliots, oc "allra lannzmanna, þar er nu es, enn ádr vas þing á kialar-"nesi, þat es þorsteinn Ingolfssun Lannamamans faþer þorkels Mána

Hvorlænge den varede. Hvad det Sidste angaaer, da er det rimeligt, at den har ophørt i Ulfliots Tiid, som i Aaret 928 indførte i Island fra Norge den allerførste Lov, og indstiftede det, endnu saakaldede, All-Ting eller Lands-Ting. Saameget er vist, at Rætter-gan,

"Mána lögsögomanns hafþi þar, oc hofdingiar þeir, es at "þvi hvrfo" d. e. All-Tinget blev sat, efter *Ulfliots* og alle Indbyggernes Raad, paa det Sted det nu er; men tilforn var et Ting paa *Kialarnæss*, hvilket Thorsten, en Søn af Landets første Bebygger *Ingolf*, Lavmand *Thorkil Mánes* Fader, der havde indrettet, tilligemed andre fornemme Mænd, som samme Indretning befordrede. Hermed kommer Landnama Saga overeens 1 P. 9 Cap. pag. 10. "Ingofr-"atti Hallveigo Froda dottur, - þeirra sun vas þorsteinn, es "þing let setia à Kialarnesi, adr alþing væri sett" d. e. *Ingolf* havde *Hallveig Frodes* Datter til Ægte, deres Søn var *Thorsten*, som lod indstifte et Ting paa *Kialarnæs*, førend All-Tinget blev anordnet. I hvad Anseelse dette Kialarnes Ting haver staaet i de ældste Tiider, sees deraf, at Folk fra andre langtbortliggende Steder i Landet, lod deres Sager der paadømme; hvorpaa een, i den Islandske Historie vel bekiendt Processſ, imellem Ofeig Gretti og Thormod Laxárkappa, tiener til Beviis, om hvilken Grettis Saga Cap. XI. beretter. "Malinn varo lôgd til "Kialarnesþings, þvi þà var enn eigi allþing sett" d. e. Sagerne bleve derpaa indstævnede til *Kialarnæs* Ting, thi Lands-Tinget var endnu ikke indstiftet. Jeg begriber derfor ikke hvorfor Forfatteren til Kialnesinga eller Bua-Saga (Cap. 2.) ikke alleene haver giort en anden, nemlig ThorGrim Helge Bioles Søn, Ketil Flatnefs Sønne Søn, til Stifter af bemældte Kialarnefs Ting, men endog anseet det for at være yngere, end det almindelige Lands-Ting. Ordene ere disse: "þorgrimr "let setia vorþing á Kialarnesi sudr vid Siöenn, ok ser enn "stad budanna, þar skylldi öll smàmál sækia, oc þau ein til "alþingis leggia, er þar urdo eigi sókt, þau sem stærst væri" d. e. Thorgrim lod indstifte et (Foraars) Herreds-Ting paa *Kialarnæs* paa den sydlige Side ved Strandbredden hvor man endnu kand see Levninger af de, der opkastede Hytter eller Boder; der skulde alle smaa Sager søges, og de største Sager alleene, som der ey kunde afgiøres, indstævnes til Lands-Tinget. Med mindre denne Thorgrim har været Een iblandt de Høvdinger eller fornemme Mænd, som befordrede dette Tings første Indretning; eller og, hvilket jeg snarere troer, at denne Historie-Skriver vil fortælle, i hvad Stand Kialarnes-Ting blev bragt ved Lands-Tingets Indstiftelse, hvilken Thorgrim, Helge Bioles Søn, ventelig har oplevet, og i Følge deraf sat denne Ræt i en anden Form.

gangen den Tiid blev meere sat paa Skruer, og giort vidtløftigere end tilforn; men, hvormeget den, i et hvert Stykke, har tiltaget, vides ikke: Dog har Folk ved de saa Rætter, som kort efter Landets Indtagelse bleve indstiftede, vidst meere at sige af Meddoms-Mænd, vidner, vis Tiid og Sted at holde Rætten paa, og endelig af en vis og almindelig, i det mindste af et vist Herreds Indbyggere santykket og indsat, Dommer. Jeg forbigaaer andre Formaliteter, som siden overalt bleve brugelige ved Rætterne, og lader mig nøye med, at sætte den Tiid fra Landets Indtagelse til Lovens Indførsel ved Ulfliot, der udgior omtrent LIV Aar, som den Islandske Rættergangs første og spæde Alder; da den næsten overalt, var meget ufuldkommen, uordentlig, og kort; men havde dog derhos den Nytte, at Folk fik deres Sager reyste uden stor Besværing, førte uden mange Omsvøb, og hastig til Ende bragte.

§. II.

Den Anden Tiids Alder i den Islandske Rættergangs Historie, tager sin Begyndelse fra Lovens Indførsel og Lands-Tingets Stiftelse ved Ulfliot, og vedvarer til den Islandske Frie-Republiqves Undergang i det 13de Seculo, og indeholder en Tiid af CCCXXXIV Aar omtrent. Jeg har med Fliid indbefattet i denne Alder saa lang en Tiid, fornemmelig af den Aarsag, at, uagtet der i de Dage skeede, Tiid efter anden, betydelige Forandringer i Rættergangen, saa grundede sig dog Hoved-Posterne deraf stedse paa selvsamme Grund-Regler, nemlig den, af Begyndelsen indførte, Ulfliots Lov. Jeg vil ikkun kortelig handle derom paa dette Sted, da det Betydeligste af de Tiiders Rættergang findes i det følgende anført.

Processens videre Tilstand indtil den Norske Regierings Begyndelse.

Om denne Rættergang kand i Almindelighed siges dette, at den var meere kunstlet, end den forrige, men derhos saa vidtløftig, og behæftet med saamange unyttige Udflugter, Regler, og Forandringer, at næsten enhver Sag udkrævede en nye Irættesættelses-Maade; hvilken Feyl var snart uomgiængelig i en Lov,

der ikke saameget bestoed af almindelige Regler, som af vidtløftige Lister paa særdeeles Hændelser.

Vanskelig og utilstrækkelig Maade at beviise paa.

Det Fornemmeste af Rættergangs-Maaden i denne Alder, som indeholder ald den Tiid, Ulfliots Loven og Graae-Gaasen vare ved Magt, angaaer Vidnernes Sammenkaldelse og Førelse, hvorved der vare saamange Vanskeligheder og saamange smaa Ting at iagttage, at det var næsten umueligt for Almuen at have dem alle i Hovedet; hvilket foraarsagede, at ikke alleene de Ukyndige tabte mangen en retfærdig Sag, men de Lovkyndigste selv havde ald deres Viisdom fornoden, til at trænge igiennem. Dog, alt dette uagtet, var deres Maade at beviise paa, ikke den tydeligste; thi de betienede sig ikke meget af Vidner, men meest af Sandemænd, hvad enten de selv vilde fralægge dem, eller overbeviise andre om, nogen Misgierning. Herved vare adskillige Uleyligheder. For det Første, at en stor Mængde Folk blev uden Fornødenhed besværet med Lands- Tings- eller andre lange Reyser, og Indbyggerne derved satte i unødvendig Bekostning, og forhindrede fra deres Arbeyde. For det Andet, hvad saadanne Sande-Mænd fremsorte, var som ofteſt ikkun af liden Vigtighed, da deres Vidnesbyrd i de fleeste Sager grundede sig paa det blotte Rygte; at jeg ikke skal tale om, at Loven selv, som udnævner visse Bønder til Sandemænd i exdeel Sager, let kunde give Anleedning til, at de bleve forbigaaede, som kunde have givet dem beste Underretning. Jeg vil ikke heller tale om, at Processerne derved bleve forlængede; ja, at derved blev givet Anleedning til borgerlige Uroeligheder, da Folk ofte, stoelende paa Mængden af deres Tilhængere, fik hinanden ved Hovedet.

Den heele Rættergang kom meere an paa Formaliteter, end paa Hoved-Sagen.

Der var og, ikke alleene ved Vidners Førelse, men endog ved all anden Rættergang, den Uleylighed, at der blev meere seet paa, om Parterne havde iagttaget alle Rættergangens Regler, end hvor retfærdig Hoved-Sagen var; hvorfore alle Formaliteter først maatte afgiøres, og Sagsøgerens Irættesættelse undersøges, førend noget kunde fremføres til Hoved-Sagens Beviis. Blev nu Sagens Anlæggelse ved Undersøgningen af Vederparten beviist og befunden ugyldig, da pleyede han offentlig i

Vid-

Vidners Paahør at udraabe dens Ugyldighed ("Sagdi ónytt málit") og, saasnart han havde forkyndet dette, og Sagsøgeren havde kiendt hans Indvendinger gyldige, eller havde ingen lovlig Forsvar derimod, havde Dommerne ikke engang fornøden at afviise Sagen, saasom den blev anseet, som ophævet af sig selv, (5) med mindre Sagsøgeren, eller en anden paa hans

(5) Det beste Beviis paa alt dette ere de Beskrivelser over adskillige betydelige Processer, som overalt forekomme i den Islandske Historie; af hvilke jeg til en Prøve, ikkun vil anføre nogle faa. Saaledes kunde det have gaaet i den Sag, Gunnar af Hlidarenda havde med Rut om hans Kones Hiemgift, hvis enten den lovkyndige Nial ikke havde været tilstede, eller Gunner selv ikke havde haft Mood nok til at udfordre Rut til Tveekamp, da han med Udflugter og Kroglove vilde til intet giøre Sagen: see Nials Saga 20 Cap. "Nu sökti Gunnar málit þartil er hann baud til varna: Rutr "nefndi votta, oc sagdi ónytt málit, oc sagdi hann mist "hafa, þeirra þriggia vattorda, er kóma átto í dominn: eitt "þat er nefnt var fyrir Reckiostocki, annat fyrir karldyrom, "þridia at lögbergi. Niall var þá kominn til dóma, oc quedz, "borgit mundo geta málino oc sókinni ef þeir villdo þat "þreyta, - eigi vil ek þat segir Gunnar, ek skal giöra Ruti "slikann kost, sem hann gerdi Merdi frænda mínom - þeir "se heyrandi vattar er hiá ero, at ek skora þer nu til Hólm-"göngo, ok skulo vid beriast i Hólmi þeim, sem her er i "Exará, enn ef þu villt eigi beriast vid mig, þá greid þu "allt feit í dag" d. e. Nu søgte *Gunner* Sagen, indtil han skulde tilbyde Vederparten at forsvare sig; *Rut* forkyndte i Vidners Paahør, at den anlagde Sag burde være af sig selv ophævet, i det han havde udeladt de 3de Vidners Udsigende, som burde have været førte i Rætten; Nemlig det første som blev udnævnet ved Sængestokken, da Konen forkyndte ham Skilsmisse; det andet for Døren paa hans Huus: og det tredie paa Lov-Bierget (ɔ: paa Lands-Tinget, hvor Skilsmissen siden af Konens Værge offentlig burde forkyndes) *Niall* kom da for Rætten og sagde, at han vel endnu kunde hielpe Sagen og Irættesættelsen, i fald de vilde forsøge det. Hvorpaa *Gunner* svarede: det vil jeg ikke, men jeg vil tilbyde *Rut* de samme Vilkaar som han tilbød min Frænde *Mòrd*, og skal alle de tilstede værende være mine Vidner, at jeg nu udfordrer dig (*Rut*) til Tveekamp, og skal vi slaaes paa den liden Øe, her er i *Oxeraae*; men, om, du

Vegne, fandt for got at gribe til Tvekamp eller andre voldsomme Midler for at tvinge Vederparten til at giore Ræt, hvorudi Dommerne ikke heller mængede dem; men hvis han ikke var i Stand

ikke vil slaaes med mig, da betal mig nu i Dag alle Pengene. Saaledes var det og gaaet Asgrim Ellidagrimsen, hvis samme Gunner ikke havde lagt sig derimellem, see samme Histories 54 Cap. "Asgrimr Ellidagrimsson hafdi mál at sækia á þingi vid Ulf Uggason: Asgrimi tokz sva til sem fialldan var vant; vörn fanst í málino; hann hafde nefnt fim bua, enn hann átti at nefna nyo; hafa þeir nu þessa vörn. Gunnar mællti: ek man skora þer á hólm Ulfr Uggasun, ef menn ná ecki af þer retto máli" d. e. *Asgrim Ellidagrimsjón* havde en Sag paa Lands-Tinget imod *Ulf Uggason*, i hvilken det var hændet ham, som sielden pleyede at skee, at han havde forseet sig i at anlegge den, og i Steden for 9, ikkun udnævnet 5 Bønder, som Sandemænd; og der altsaa blev befundet Forsvar i Sagen, hvoraf hans Modstandere og betienede dem, for at giøre den til intet; hvilket da *Gunner* mærkede, traadde han frem og sagde til *Ulf Uggason*: om du fordreyer Folk fra deres Ræt, i en saa rætfærdig Sag, skal jeg udfordre dig til Tvekamp. Saaledes gik det Oddr Ofeigsson i den Sag, han havde for Lands-Tinget med Ofpak (en Mand, som vedkommende heel vel vidste, at han var sandskyldig i Manddrab og Tyverie) hvorpaa Bandamanna Saga giver følgende Beskrivelse: "Oddr byr málit til þings, oc kvaddi heiman IX Bua, enn þat var tíþinda, at buinn einn andaz or kvödinni, enn Oddr quedr annann i stadinn" d. e. Odd lagde nu Sag an for at udføre den ved Lands-Tinget, og udnævnede hiemme i Herredet 9 Bønder til Sandemænd, og da det hændte sig, at Een af Bønderne imidlertid ved Døden afgik, udnævnede han strax en anden i hans Sted; Styrmir og Thorarin, tvende lovkyndige Mænd blant de Nærværende, hvilke just ikke vare hans Venner, mærkede strax, at han derudi havde forseet sig, og giord over den, af ham anlagde Sag, saadan Anmærkning: "Badir megom vid sia vörn í málino, at hann hefer rángt tilbuit, oc quadt þar bua heiman or heradi, i stad þess er andadiz, er hann átti þat á þingi at gera, oc ero spiöll á málino" d. e. Vi kand begge see, at der er et Middel til at forsvare Sagen, i det han haver anlagt den ulovlig, og i den afdøde Bondes Sted udnævnet en anden Bonde hiemme fra Herredet af, hvilket han burde have giort paa Lands-Tinget; hvor-

Stand dertil, maatte han, i Steden for at vinde Sagen, underkastes Defensoris, eller andre vedkommendes Tiltale for en ulovlig Irættesættelse, som undertiden kom ham saa dyrt at staae, at

---

hvorved hans Sag er fordærvet: Hvilken Forseelse havde den Virkning, at den Eene af dem strax stod op, gik for Retten og sagde: Her findes de Folk, som paa *Ospaks* Vegne vil svare for denne Sag, hvilken du ulovlig haver anlagt, saaat den maae falde af sig selv; hvorfore der nu alleene ere tvende Vilkaar for dig tilbage, neml: enten, at du lader Sagen falde og blive i den Stand, den er; eller, at vi fremføre det Forsvar vi have, og betiene os deraf, at vi ere meere erfarne i Loven, end du; derpaa forklarede han, hvorudi Forseelsen bestod, hvorved *Oddr* blev gandske nedslagen, og i Betragtning af den Fare, han kunde underkaste sig, ved at forfølge Sagen viidere, gik bort fra Retten. "Hann sprettr up oc gengr at dóminom, oc mælti: her ero þeir menn, er svara mano málino fyrir Ospak, "oc hefer þu rángt tilbuit, oc ero spioll á malino; ero nu ij "kostir til, annathvert at þu latir locna nidr malit, þar sem "nu er comit, eda ver manom hafa fram vörnina, oc nióta "þess, er ver kunnom nockot helldr i lögmálino, oc segir ha-"nom hver á vero spiöllinn; Oddr verdr far vid, oc þicker "nu i uvænt efni komit oc gengr a burt." Her blev heele Sagen til intet, saasnart Sagsøgeren havde erkiendt de, ham giorte, Indvendinger for gyldige eller kunde intet svare derimod og var han da nødt til at begive sig fra Retten, og lade Processen reent falde, af Frygt, at Vederparten skulde tiltale ham for en ulovlig Irættesættelse, for hvis Skyld han, efter Forseelsens Beskaffenhed, kunde underkastes endog den samme Straf, som om han selv havde begaaet et Drab (see Nials Saga Cap. 134 og Grágás tit: þingscapaþætti.) Paa samme Maade fik og Vigaglum forhindret Dommerne paa Hegranes Ting fra at paadømme en Drabs-Sag, hvorudi han virkelig var skyldig, alleene derved, at han offentlig for Retten forkyndede, at det allereede var over den Tiid paa Dagen, inden hvilken Domme maatte afsiges (see Vigaglums Saga 24 Cap.). Hvad Tanker Forfatteren af Bandamanna Saga haver giort sig om slig Rættergang, sees af den Tale, Ofeigr, Fader til bemældte Oddr, i Anleedning af Sønnens Sag, der forestilles at holde til Dommerne med disse Ord. Hvoraf kommer det, at *Ospakr* ikke er dømt i Landsflygtighed? syntes Eder ikke gyldige Aarsager dertil? havde han ikke først begaaet Tyverie, og siden slaaet *Vale* ihiel? De svarede: Det nægtes ikke, ikke heller haver Sagen faaet saadant et Udfald, fordi os syntes, at Ræt og Billighed saaleedes udfordrede, men

at han kunde blive pligtig til ligesaa stor Straf, som hans Vederpart havde kommet til at lide, hvis Hoved-Sagen var gaaet ham imod.

Betydelige Sager kunde ikke paa nye foretages.

Her til kom en anden Ulejlighed, at ingen af de store Criminelle Sager, kunde paa nye foretages, hvis Irættesættelsen derudi paa Landstinget var befunden ulovlig; hvortil, den i Criminelle Sager brugelige Godsets Confiscation (*Féránsdomr* kaldet) til endeel har været Aarsag. Denne kunde og strække sig til Sagsøgeren, hvis hans Forseelse i at anlægge Sagen, blev befunden saa grov, at han kunde derfor ansees med Landflygtigheds Straf; og havde den Virkning, at saasnart den var forbi, var den Skyldige Fredlos, og maatte ikke gaae i Rætte, for at anlægge Sager mod andre, eller forsvare sig selv. De Sager derimod som i Herredet bleve afviiste kunde igien foretages for Landstinget, om de endog vare Drabs-Sager. (6). Gields-Sager, og andre deslige af mindre Betydenhed, kunde og, uagtet de, for Landstinget, eengang vare blevne afviiste, igien foretages paa følgende Aars Lands-Ting; Men dette var temmelig ubekiendt for Almuen, og der fandtes i de Tiider saa faa, der vid-

men fordi den ikke var anlagt efter de Regler Rættergangen fører med sig. *Osvifr* svarede: Hvad Forseelse skulde det vel være, som kunde ansees af større Vigtighed, ved disse Sager? Have I ikke (spurgte hand videre) aflagt Eders Eed med de Ord, at I skulle dømme saaleedes, som I vidste rettest, og sandest, og meest overeensstemmende med Loven? Men hvad kand være meere retmæssigt og sandt, end at dømme den groveste Misdæder, som sligt haver fortient, landflygtig og berøvet ald menneskelig Hielp til Livets Ophold? Hvad det angaar, at I have foret, at dømme efter Loven, da maae I paa den eene Side saaleedes betænke Rættergangens Regler, at I ikke forglemme Ræt og Rætfærdighed paa den anden Side; og følgelig aflægge Eders Eed i den Hensigt, at dømme dem Straffældige, som det fortiene, og ikke paadrage Eder det store Ansvar, at lade dem gaae ustraffede bort, som burde fordømmes. Hvormed han uden Tvivl vil sige, at den Forseelse Sagsøgeren begik i hans Irættesættelse, ikke burde frietage en Ugiernings-Mand fra hans velfortiente Straf, hvilket i denne Rættergang ofte skeede.

(6) Vigaglums Saga cap. 24. 25.

vidste at benytte dem deraf, at endog *Maurdr Gygia*, en af Islands største Lovkyndige i det 10de Seculo, af Uvidenhed derom, tabte den Sag han havde mod Rutr om hans Hustrues Medgift. (7)

Jeg vil lade dette være nok sagt til en Prøve paa denne Rættergangs-Maade, og alleene til Slutning anmærke, at de Islandske Rætter, og Øvrighedens Forretninger bleve i denne Tiids Alder satte i en langt bædre Orden, og saavel Rætternes som Øvrigheds Personernes Tall anseelig forøget; Thi der bleve ikke alleene indrettede ordentlige Herredsting over det heele Land, som af den Tiid, paa hvilken de holdtes, kaldtes *Var-þing* d. e. Foraarsting; men endog 2de Slags Over-Rætter, nemlig Fierdings-Dommene, og Femterdommen; og desuden en almindelig Ræt for hver Fierding af Landet, under Navn af *Fiordungsþing*. Ligeleedes bleve og Underdommere overalt beskikkede, hvilke først hiemme i Herredet paadømte, enhver sin Underhavende Almues Sager, og siden paa Landstinget, deels selv besad, deels udnævnede andre af Bønderne til at besidde, de der holdte Over-Ræt-

Rætterne satte i bædre Stand, og fleere Øvrigheds Personer anordnede.

C

(7) Om denne Sag med Maurd forestilles Rutr saaleedes at tale; Nials Saga 18 Cap. " Þá man Rutr svara; þokti þer eigi verda á fyrir " hanom, er hann nádi eigi feno, enn bió þó til málit? " Her má ek vel svara þer um, skalltu segia: þu skoradir hann " til Einvigis, enn hann var madr gamall, ok redo vinir hans " hanom þat, at beriaz eigi vid þik, ok drápo sva nidr málino; " mællti ek þat vist, man Rutr segia; þockti þat heimskum " mönnum sem lêg væri, enn mátti þó malit uptaka á ödro " þingi, ef hann hefdi þrek til haft. " d. e. *Da vil Rutr svare: synes du ikke at Maurdr forsaae sig derudi, at han lagde Sag an, og dog ikke fik Hiemgiften; Da skal du sige, herpaa kand jeg vel svare: Du udfordrede ham til Tveekamp; Men han var en gammel Mand, hvorfor hans Venner raadde ham fra at slaaes med dig, og derved sloge Sagen ned. Rutr vil svare derpaa: Sandt nok, jeg gik saaleedes til Værks, og vankundige Folk ansaae det for lovligt, men det uagtet kunde Sagen blevet foretagen paa følgende Landsting, hvis han havde havt Hurtighed og Hierte dertil.*

Rætter, Fierdingsdommene, og Femterdommen; I den Tiid fik og Island allerførst en almindelig Lav-Mand, under Navn af *Lögsaugomadr*, hvis Embede dog ey var at domme imellem Indbyggerne, men alleene at viide og forklare Loven, og give sin Betænkning i vanskelige Sager.

Den Geistlige Rætter-gang. I Begyndelsen var den geistlige Rættergang foreenet med den verdslige; Saasnart derimod de Geistlige fik Magten i Hænder, blev vel den geistlige Rættergang indrettet paa samme Maade som den Verdslige, men de Geistlige indstiftede dog deres egne Rætter, indførte en nye Maade at beviise paa, nemlig Jernbyrd, samt endeel nye Straffe-Maader, som Udsættelse fra Sacramentet, Bandsættelse, Store Skriftemaal, og andet meere, som jeg her forbigaaer, for ikke at igientage det, jeg ved andre Lejligheder har foresat mig meere vidtløftig at udføre.

§. III.

Rætterganggens Tilstand under de Norske Love. Den Tredie Alder i den Islandske Rættergangs Historie, begyndes fra Landets Overgivelse til de Norske, som skede omtrent 1262, og endes med Aaret 1687, da den Norske Lov, af Kong *Christian* den 5te, høyloviig Ihukommelse, blev udgiven; og indbefatter altsaa omtrent 430 Aar, nemlig den Tiid, som Kong Haagen Haagensens Lov, *Jarnsida* kaldet, og Kong Magni Lagabæters Lov, *Jonsbogen*, uden nogen almindelig Forandring i Island vedvarede; Jeg siger almindelig Forandring; thi uagtet den sidste Lov, Tiid efter anden, saavel ved de Norske Kongers saakaldte Rættebøder, som de Danske Kongers Forordninger, Befalinger, og *Rescript*er, er bleven forøget og forandret, saa angaaer dog saadant, ikkun visse særdeeles Tilfælde, saaat Lovens Hoved-Grund bliver den samme, hvilket let kand mærkes, naar anførte Forordninger til ethvert Capitel i Loven henføres. At jeg indslutter begge disse Lovbøger i den samme Alder, skeer, saavel fordi de begge ere en Frugt af den Norske Regiering i Island; som og især, fordi de følge een og den samme Plan i Rættergangen, og den sidste umiddelbar grunder sig paa den første; Endskiønt det og ikke kand nægtes, at meget der-

derudi som angaaer Huus- og Land-Væsenet, er laant af Graae-Gaasen. Dog er ingen af disse Lovbøger, saavidt Huusstanden og Landvæsenet angaaer, giort med det Overlæg som Graae-Gaasen; hvad Rættergangs-Maaden derimod betræffer, da har de derudi, frem for den, i visse Poster, et anseeligt Fortrin.

Denne Rættergangs Korthed.

I Graae-Gaasen er Rættergangs-Maaden saa lang, at man maae kiædes derved; men i Kong Haagens og Kong Magni Love, saa kort og eenfoldig, at den gandske er indbefattet i 8 til 9 korte Capitler, hvoraf dog det meeste handler om Dommernes og Tingmændenes Pligter paa Landstinget, samt andet deslige, som ikke egentlig hører til en Sags Anlæg eller Udførsel. Processen udgiør, saavel i disse 2de Love, som i visse Gienparter af Graae-Gaasen, den første Bog, dog med den Forskiel, at Graae-Gaasens Proces tillige indtager en god Deel, ja snart den fornemmeste Part, af alle de andre Bøger, saasom næsten enhver derudi anført Casus, har sin egen Irættesættelses Maade.

Dens Fordeel i Henseende til Beviiserne.

Jeg har tilforn berørt, at den vidtløftige og til deels utydelige Maade at beviise paa, som i gamle Dage brugtes, var den fornemste Mangel i den første Rættergang; Denne blev ved disse nye Love lykkelig hævet, hvor de saa kaldte Sande-Mænd eller *Qvider* aldeeles bleve afskaffede, og Vidner i deres Sted indførte. Herved var en anseelig Fordeel, ikke alleene i Henseende til Beviisernes Tall, men endog Maaden at beviise en Sag paa: Hvad Maaden angaaer; da, paa det en Sag som var halvbeviist, ikke skulde, i Mangel af Sande-Mændene, tabes, blev bevilget et andet Middel, nemlig Eeder, (hvis adskillige Arter i det følgende skal anføres), og det, saavidt man kand skionne, af den Aarsag, at det syntes meget meere sikkert, at lade Sagernes Udfald komme an paa saa betydeligt et Motiv, som Eeden grunder sig paa, end paadømme den efter det løse Rygte, og utilstrækkelige Formodninger; thi omendskiondt Sande-Mændene ved Eed bekræftede deres Udsigende, forpligtede den samme dem dog ikke viidere, end til at sige hvad de i Sagen vidste og havde hørt, men om det var sandt eller usandt kom ikke paa deres Ansvar.

svar. Hertil kommer, at Rættergangens Korthed blev herved temmelig befordret, da Partenes Eed, i saafald, sparede, saavel deres Omkostning, som Sande-Mændenes Umage i at reyse til Tinge. Men da endog disse Midler ikke kunde strække sig til alle Sager, blev en Art af Sande-Mænd tilladt under Navn af *Heimilisqvidarvitne*, dog ikkun i gandske faa Sager, som i Loven udtrykkelig anføres. Saavidt om Vidner og Beviiser.

Deres Beskaffenhed i Henseende til Rætterne og Rættens Betiente.

Ved Rætterne tildrog sig en mærkelig Forandring, som i Førstningen ikke saae ud til det beste: thi efterat de gamle Love og Rætter vare afskaffede, havde enhver Frihed, hvad enten han vilde indstævne sine Sager for Syssel-manden, eller Lavmanden, som til den Ende reiste omkring blant Almuen (8), hvilket i visse Maader kunde foraarsaget Vidtløftighed og Uorden; Men dette blev siden forandret ved en Anordning af det Indhold, at Sagerne skulde først i Herredet foretages, førend de kunde blive til Landstinget indstævnede. Hvad Rættens Betiente angaaer, da var deres Embede i Førstningen ikke saa nøye afpasset, men er siden, ved *Jurisdictioner*nes ordentlige Afdeeling, og ved at fastsætte, hvorvidt, og til hvilke Sager enhver Dommers Myndighed skulde strække sig, temmelig indskrænket. Udi den Criminelle Rættergang i denne Alder ere derimod fleere Forandringer og Omsvøb end i den forrige, hvor man ikkun vidste af 2de Slags

(8) See Kong Haagens Rætterbod indført i Jonsbog: Thingfarebalk IX Cap. " So má gióra lagastefnur til Syslumanns sem til " Lögmanns, oc hálfo minne sekt vid " d. e. Stævninger maae ligesaavel skee for Sysselmanden, som for Lavmanden, dog under halvparten ringere Faldsmaals Straf: og lidet derefter " So vilium " ver, at rett se, at menn geri stundarstefnur til lögmans, þá " er hann ridr um land at skipta málom manna, só þó, at " stefndr megi audvelldliga tilkoma gögnum sinum oc vitnum" d. e. Ligeleedes ville vi at det skal ansees for Ret, at Folk, paa saa lang Tid dem selv behager maae indstævne deres Sager for Lavmanden paa de Tider han, for at paadømme Sager reyser omkring i Landet, dog saaleedes, at den Stævnte uden Vanskelighed skal kunne faae hans Vidner og Beviiser indhentede.

Slags Straf at sige. Jeg forbigaaer andre særdeeles Omstændigheder, som i Loven kand efterlæses, og anmærker alleene, at om denne Rættergang havde nogen Feyl, da bør samme ventelig tilskrives dens alt for store Korthed, som foraarsager, at alle Vedkommendes Pligter ikke ere saa nøye, og ordentlig, eller med udtrykkelige Ord anførte, som de eenfoldige havde fornøden; hvoraf de dog paa den anden Kant havde den Fordeel, at de ikke behøvede at bryde deres Hoved med mange spidsfindige Distinctioner.

§. IV.

Den Fierde Alder i den Islandske Rættergangs Historie begynder fra den Norske Lovs Udgivelse, den 13 Apr. 1687, ved Kong Christian den 5te, og strækker sig til vore Tider; Strax efter at denne Lov var udgivet, begyndte Folk i Island, at indrette deres Rættergang derefter; hvortil den første Aarsag kand have været Rættergangsmaadens Uordentlighed der i Landet paa de Tiider, som til deels har havt sin Oprindelse af Dommernes Vankundighed, hvilke ikke vidste den gamle Formalitets rette Grund; Deels og af den Vane Folk var kommen i, med at blande den med den Danske Rættergangs Maade, fra den Tiid Kong Friderich den Anden Ao: 1563 befalede, at der, i Island, skulle dømmes efter Recessen, i de Tilfælde, hvor den Islandske Lov ikke strækkede til: Herved foraarsagedes en ikke liden Uorden, som reiste sig af den Danske og Islandske Lovs adskilte, ja næsten stridige, Grundvold og Indretning, samt fornemmelig af Dommernes Skiødesløshed, i at bruge dem begge tillige, uden videre Eftertanke. Den anden Aarsag til den Norske Rættergangs Indførsel i Island, kand nogenlunde forestilles paa følgende Maade: At det haver været Hans Majsts. Kong Christian den 5tes Villie, at tilvejebringe, saa vidt mueligt var, en Overeenstemmelse imellem den Norske og Islandske Lov, sees noksom af den Befaling, som til Landet blev udgiven i Aaret 1688, om at forfatte en nye Islandsk Lovbog, efter den samme Plan som den Norske. Da nu Dommerne fik dette at vide, have de maaskee tænkt, at det var ligesaagot først som sidst,

Rættergangens Tilstand under Christian den 5tes Norske Lov.

Aarsager hvorfor den Norske Lovs Rættergangs Maade i Island blev antagen.

 at

at begynde at øve Indbyggerne i denne Rættergang; og da de kunde slutte, at det var Hans Maists. Villie, den med Tiiden at indføre, have de ikke agtet fornødent at oppebie den samme Villies Fuldbyrdelse.

Betænkning derover. Hvorvidt de herudi toge feyl sees af sig selv; thi ved det sidste indfaldt de i den Kongelige Myndighed, i at anbefale og indføre nye Love; Ved det første begik de og ligesaa stor Feyl, ikke betænkende, hvor stor Forskiel der var, paa en nye, og efter Landets Lejlighed indrettet, endskiønt i Henseende til Ordenen og Rættergangs-Maaden paa fremmede Principiis grundet almindelig Lovs Brug, og paa tvende stridige Loves Sammensmæltning i et Land: Saa meget er vist, at den nye Norske Rættergangs første Brug i Island, er bygget paa Dommernes egen Myndighed, og en ildegrundet Praxi, som i lang Tiid ikke var bevilget eller indskrænket, langt mindre befalet af den høye Øvrighed.

Virkningen deraf. Hvad Virkning dette deres Foretagende har havt, kand læt sluttes; thi hvorleedes maae den Rættergang vel blive, hvis fornemste Skranke er Dommernes eget Gotbefindende. Jeg vil lade mig nøye med at anføre en Klage, som er ført derover, af de Tiiders store Jurist *Povel Widalin* (9) saaleedes: **Det kand ikke siges med faa Ord, hvor mange Omsvøb, Udflugter og Krog-Love i dette Land ere opfundne, siden Folk foretog sig den store Formastelse, at blande den Danske Rættergang med vor gamle Lov, som i utallige Maader strider derimod; Saa det er at beklage, hvormange herved ere blevne fortrængte fra deres Ræt siden 1563. Ja vor gamle Lov, som Kongerne have befalet os at dømme efter, i alle de Tilfælde, som ikke anstøde mod Religionen, eller Kongens Enevolds Magt og Arve-Rættighed, begynder nu at ansees af de fleeste, som gamle forbrugte** *Antiqviteter*: Al-

(9) I hans Forklaring over de mørke Ord i den Islandske Lov, under de Ord, *Rettare*, *Kongsſoknare*, *Syslumadur*.

Almuen skeede og paa andre Maader ved denne, imod Kongens Hensigt, saa pludselig indførte fremmede Rættergangs-Maade, ikkun en slet Tieneste; thi den Lovkyndighed, som hos Bønder og Almue i Island, har været i en temmelig høy Grad, saavel i de gamle som nyere Tider, fik derved fast paa eengang Ende: Deels efterdi de vare vante til en meget kort og eenfoldig Rættergang, hvorfor den nye Norske Lov ikke andet kunde end falde dem vanskelig; deels og fornemmelig fordi de ikke til Gavns forstode det Danske Sprog, hvorudi denne Lov var forfattet; og endelig fordi der ingen Grændser vare satte for dens Brug i Rættergangen.

Da nu den høye Øvrighed blev underrettet om denne Uorden, da i Betragtning af, at det er lættere at indskrænke, end aldeeles at udrødde en Misbrug, befalede Kong Fridrich den Fierde, høylovlig Ihukommelse, at al Rættergang i Island skulde indrettes efter den Norske Lov; hvilken Befaling blev bekiendtgiort paa Landstinget 1719, (10) og lyder saaleedes: Han (nemlig Amtmanden) skal og have tilbørlig Opsyn med *Justitien*, at den tilbørlig *administreres*, og at med *Formalite*ten og *Processer*nes Drift, følges den Norske Lovs Indhold, saa ingen, være sig Geistlig eller Verdslig, Riig eller Fattig, sig med Aarsage derover kunde have at besvære: Denne er, saavidt mig er vitterligt, den første Kongelige Befaling for denne Rættergangs Indførsel, som siden har vedvaret, og overalt er i Brug i Island, hvilken siden, oftere end eengang er igientagen, af Kong Christian den Siette, høylovlig Ihukommelse; først ved et Rescript af 2 May 1732, hvor det hedder: Imidlertiid, og indtil den nye Islandske Lov bliver færdig, og af os allernaadigst *approberet*, ville vi herhos allernaadigst, at Indbyggerne, og vedkommende Rættens-Betientere, skal i alt følge den gamle Lov, og de saa kaldede Rætterbøder, eller til Landet udgangne Forordninger, undtagen for saavidt *Formalitaten* og *Processer*nes Maade angaaer; der-

Den Norske Rættergang anbefaledes i Island.

(10) Amtmand Fuhrmanns Instrux af 30 May 1718. 3 Art.

dermed skal det efter den Norske Lovs Indhold til videre forholdes, i følge af den Kongelige Anordning som derom alleréede er bleven giort: Herpaa beraaber sig et andet Rescript ugivet af samme Konge 19 Febr 1734, som desuden, mod Slutningen udlader sig saaleedes: Men i Drabs og Tyve-Sager, skal, i Henseende til den Forskiæl der findes, imellem den Islandske og disse Tiders Love, den Norske Lov følges, indtil den nye Islandske Lov, som vi Allernaadigst har befalet skulle forfattes, bliver færdig, og af os Allernaadigst *approberet*. Samme Befaling er siden af Høystbemældte Konge, ved andre Lejligheder igientagen, og Amtmændene (11) befalet, at holde over, at Rættergangen, efter den Norske Lov kunde indrettes, og det med de samme Ord, som af Kong Friderich den Fierdes Anordning tilforn ere anførte. Til Slutning vil jeg alleene erindre, at Amtmændene have af denne Norske Rættergangs Indførsel, taget Anleedning til, at indføre i Island endeel Kongelige Forordninger og Rescripter, som ikke alleene ingenlunde hørte, eller vare givne, derhen, men endog vare ugiørlige der at i værksætte og efterleve.

Rættergangens nærværende Tilstand i Island.

Heraf er klart, at den Islandske Jurisprudence, saavidt den Civile og Criminelle Proces angaaer, staaer paa svage Fødder, og er en Blanding af adskillige stridige Principiis; thi den Norske Lovs Indførsel forstaaes ikke viidere end Landets Leylighed kunde taale; Men at den Islandske Rættergang derfor skulle være meere indviklet og vanskelig, end i nogen anden Provinds i Kongens Riiger, som Höyer paastaaer (12), og af ham er hos Anderson anført (13), kand jeg ikke see; thi det er en afgiort Sag, at der ere hundrede Undtagelser i den Norske og Danske Rættergang, som komme af Personernes adskillige Stand og Betieninger, samt Jurisdictionernes Mængde og adskillige Orden, fra hvilke den Islandske Rættergang er gandske frie.

§. V.

(11) Amtm: Lafrenz Instrux, og Amtm: Pingels Instrux af 2 Nov; 1744. 2 Art:
(12) I hans Idea Jurisconsulti Danici.
(13) See Efterretninger om Island pag. 131.

§. V.

Efter at jeg hidindtil kortelig har anført den Islandske Rættergangs Oprindelse, Fremgang og fornemmeste Forandringer, kommer jeg nu til at tale om Rættergangen i sig selv, som jeg i det følgende vil kalde med det Navn *Process*, da samme Ord almindelig bruges, for at betegne: et Middel, hvorved den Forurettede søger at vinde sit, og faae sin Skade oprettet, bestaaende deri, at en Sag imellem Anklageren og den Sigtede, for Dommeren udføres; eller den Maade, den høye Ovrighed har anbefalet, at man skal holde sig efterretlig i slige Trætter; eller og endelig i almindelig Tale, Sagen selv, om hvilken der trættes.

Hvad det Ord *Process* betyder.

§. VI.

I Henseende til Sagerne kand all Rættergang deeles i *Civil* og *Criminel*. Den første sigter umiddelbar til enhver Borgers i Særdeeleshed; Den sidste til heele Statens, eller det almindelige, Beste; Dog er Indretningen snart den samme i dem begge. I Henseende til Indretningen kand man adskille den Sædvanlige Rættergangs Maade (Processus ordinarius), hvorudi alle de Regler iagttages, som Loven udkræver til at føre en Sag; fra den Afkortede (Summarius), hvorudi ikke bruges uden de meest nødvendige Ting, der udgiør det væsentlige i Rættergangen; som: Parter, Beviiser, Ræt, Dommere, Sagen &c. Denne sidste har Sted i Island, saa vel i Giæste-Ratterne, som naar Sagen ved Commissarier afgiøres, hvilket dog ikke meget ofte pleyer at skee.

Civil og *Criminel*, Sædvanlig og Afkortet Rættergang.

§. VII.

Alle Processer kand føres enten mundtlig eller skriftlig. I de ældste Tider, og siden, saa længe den Islandske Frie Republique vedvarede, og endnu nogen Tiid derefter, førte man alle Sager mundtlig; ikke med vidtløftige Raisonnements, men alleene ved at anføre kortelig hvad der var forseet, tilliige med de Aarsager, hvorved man var bleven bevæget til at ansee slugt

Mundtlig og Skriftlig Rættergang.

som en Forseelse. Aarsagerne bestode som oftest i at anføre Lovens blotte Ord, uden videre Forklaring. Den Vidtloftighed, som foraarsages ved at udleede Beviiser af Formodninger og rimelige Omstændigheder, blev ved Sande-Mændenes Eed forkortet, ja aldeeles forekommet. Man fremførte eet Beviis ad gangen, hvilket om Vederparten lod ubesvaret, blev Sagen strax optagen til Doms, hvis deri ey ved Overmagt og voldsomme Midler skeede nogen Forhindring. Det første Sagvolderen indvendte, sigtede gierne til at giøre heele Sagen til intet, som: at erklære Sagsøgeren for uvedkommende, Vidnerne ugyldige, eller og at anlægge Giensager. De Indvendinger derimod, som bleve fremførte, efter at den første Paastand var besvaret, angik Irættesættelsen, og andre særdeeles Omstændigheder, og vare ikke indskrænkede til noget vist Tal; Og saa som deres Besvarelse bestod, blot i at anføre Lovens Ord, som det kraftigste overbeviisende Middel, saa blev dermed ikke opholdt, før end een af Parterne var overbeviist, eller i det mindste kunde ikke sige meere til sit Forsvar. Denne Parternes Tale blev ført vexelviis, saa at den sidste vidste, at det var hans Tiid at begynde, saa snart den Første havde udtalt (14). Nu omstunder føres Processer mestendeels skriftlig særdeelis ved Over-Rætterne; ved Under-Rætterne lader Parterne sig som oftest nøye med, at begiære deres Paastand, eller giorte Indvendinger, i Protocollen indførte; dog staaer det ikke alleene Enhver frit for, der at betiene sig af skriftlige Indlæg, som for Rætten oplæses, men de bruges og efter Vedkommendes eget Behag.

Ved Over-Rætterne forfatte Parterne (særdeeles i vidtløftige Sager) deres fornemste Beviiser, Paastand og Indvendinger skriftlig; hvilke Skrifter eller Indlæg ikke ere anslagne til et vist Tall, men bør alleene indrettes efter disse Hoved-Regler, at de skal være korte, tydelige, og ikke angaae uvedkommende Ting, og bliver uden for dem meget lidet talt i Sagen.

I for-

(14) Nials Saga Cap. 62. 72. 161. 162.

I korte Sager, som visse Delinqvent-Sager gierne ere, lade Parterne eller deres Talsmænd sig ofteſt nøye med mundtlig Irætteſættelſe. Vitløftige Species facti og mundtlige Deductioner, ere her ikke meget brugelige, men Folk lader det blive deels ved Stævningen, deels ved Vidnernes Udſigende.

Saa vel for Under-Rætterne ſom Lav-Rætten, føres Proceſſerne paa Landets eget Sprog. Naar begge Parterne ikke tale det ſamme Sprog, men dog forſtaae hverandre, kan vel Enhver betiene ſig af ſit eget, dog er det meere brugeligt at ſætte de Fremmede en Talsmand af Landets Indfødde. Saa meget veed man af Praxi, at Danſke og Fremmede, have for Lavtings Rætten ikke alleene betient dem af Danſke Indlæg, ſom uden Overſættelſe ere brugte, men end og gaaet i Rætte og forſvaret ſig mundtlig paa Danſk. Paa hvad Sprog Proceſſerne føres.

For Over-Rætten kand Proceſſerne føres paa Danſk eller Islandſk efter Parternes eget Behag, dog det ſidſte er meere brugeligt. I den Tiid Graaegaaſen giældte for Lov, maatte alle Proceſſer føres paa Landets eget Sprog.

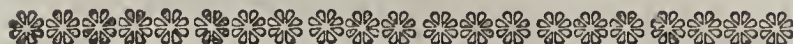
§. VIII.

Jeg har tilforn erindret, at ſaa vel Stævninger, ſom Domme og den øvrige Rættergang gik alleene mundtlig for ſig indtil 1280, da Kong Magni Lov blev indført i Island. Næſtfølgende Hundred-Aar var den ſkriftlige Rættergang hartad i ſamme Stand, ſaavidt angik Stævninger, Indlæg og Domme, i de Sager, ſom ikke vare af ſtor Vigtighed. Den mundtlige Rættergangs Hiſtorie og videre Beſkaffenhed

De Anſøgninger alleene, ſamt Contracter og Domſlutninger, ſom handlede om det almindelige Beſte, eller andre vigtige Sager, forfattedes ſkriftlig. Altſaa bleve Sagerne ligeſom tilforn førte mundtlig, liige indtil noget hen i det 15de Seculo, da man meere end tilforn begyndte at forfatte ſkriftlige Domme, hvilket dog ikke kand med Vished ſiges om de andre Rættergangens

Parter, ja ikke engang om alle Domme, da de ikke haves i deres heele Følge efter Tiidernes Orden.

I begyndelsen af det 17de Seculo, 1630. da Lav-Rætten fik sin Kongel. Bestalter-Skriver, kom Dommenes skriftlige Forfattelse først for Alvor i brug, hvilket sees af de Landtings-Acter som siden den Tiid haves i deres heele Sammenhæng; I de øvrige Rættergangens Parter, var den endda ikkun lidet giængs, men har foruden andre Aarsager, den nye Norske Rættergangs Indførsel (§. 4.) i sær at takke for sin videre Befordring.

Andet Capitel.

Om Sagsøgeren, Sagvolderen, deres Fuldmægtige og Talsmænd.

§. IX.

Sagsøgerens Navne.

Den som efter Loven var berettiget til at reyse en Sag, kaldes i vore Historier og Graaegaasen *Soknaraþile* eller *aþile, aþile Sacar*, hvilke Navne derudi ere adskilte fra hverandre, at det første betegner Sagsøgeren, de tre sidste derimod kand ligesaavel tilkomme Sagvolderen, da de alleene betyder een, som er berettiget til at være Hovedmand i en Sag. Den som paa den rette Sagsøgers Vegne førte Sagen kaldtes *Sa med Sök fer:* I de nyere Love kaldes Sagsøgeren. *Sækiande*, Sakar-ábere (Jons bok L. L. B. c. 27,) og andet meere, hvilke Ord har saa vitløftig Bemærkelse, at derved forstaaes Enhver, som fører Een Anden Sag paa, og søger ham derfor, hvad enten han er dertil i følge Loven forbunden eller ey, enten Sagen er Civil eller Criminel; og svarer altsaa til det Danske Ord Kla-

Klagende eller Sigtende, som i den Norske Lov bruges til at betegne Sagsøgeren. I Drabs Sager kaldes han Eftermaals Mand N: L: 6-6-3.

§. X.

Sagsøgerens Forretning.

Sagsøgerens Forretning er at udtage Hovedstævning hos Dommeren imod Vederparten, eller og selv besørge at meddeele ham Kald og Varsel, og siden fremføre sine Beviiser imod ham, svare paa hans Indvendinger, og endelig, naar Dom er gaaet ved Under-Retterne, om Behov giøres, udtage Stævning til Over-Retterne, og der forfølge Sagen til det Yderste; hvorved følgende Poster ere fornødne til hans Efterretning:

1. Maae han viide, hvad der tvistes om, og være heele Sagen nøye bekiendt.
2. Have for Øyne alle Sagens Hoved-Beviiser, i sær dem som ere til hans Fordeel.
3. Nøye eftersee, hvad Loven foreskriver i den Sag, paa det han derefter kand viide at indrette sin Paastand.

Efter at Sagen er kommen for Retten, pleyer Sagsøgeren undertiiden at overlevere sin Paastand til Retten i et skriftlig forfattet Indlæg, hvorudi bør iagttages.

1. **Dommerens og Rettens** *Titul*.
2. **Sagsøgerens Navn**; ere der fleere Sagsøgere, sættes alle deres Navne som i en Stævning, og bør saadan Indlæg altiid være underskrevet af Sagsøgeren eller hans Talsmand.
3. **Sagvolderens Navn**; hvad enten der er een eller fleere, undtagen hvor det ey kand skee, fordi de siden under Processen opkomme, da man tager Continuations Stævning.
4. Sagen selv som tvistes om; hvor hos nogle af Beviiserne kan forties, og andre anføres, paa det Vederparten ikke skal undslaae sig for at svare, af Aarsag at Sagen er ubeviist.

 5. An-

5. Anleedningen til Sagen.

6. Hvad Loven i slig Tilfælde tilsiger: Ere Lovens Ord klare, da behøver han ikkun at anføre dem; men ere de tvetydige, maae han beviise i sit Indlæg, at Loven virkelig meener det samme, som han paastaaer.

7. Paastanden; som efter Sagens nøye Overveielse skal gløres forsvarlig; thi er den vaklende, saa giøres han Mistænkelig, Sagen vidtløftigere, og Omkostningerne større.

Dette første Indlæg kand indeholde liige saa mange Poster som Stævningen, men dog intet udenfor; Det kand altsammen allerkortest indbefattes i følgende 3de Ting:

1. Jus) Lovens Befaling i Sagen.
2. Factum) Sagen selv med dens Anledning, vedkommende og væsentlige Omstændigheder.
3. Petitum) Paastanden, som grunder sig paa de 2de første,

Da nu heele Indlægget i sig selv ikkun er en Fornuftslutning (Syllogismus), bliver Loven den første Grundsætning (Major Propositio), Sagen den Anden (Minor), og Paastanden, Slutningen (Conclusio), dog pleyer Sagen at sættes først.

§. XI.

Hvo der bør ansees for retmæssig Sagsøger.

Naar der spørges: Hvem det tilkommer at søge en Sag, hvortil mange ere berettigede? Da ansees den, efter den Norske Lov, for retmæssig, som først har lagt Sag an, udtaget Hoved-Stævning, og forkyndet den. (15). Efter Graaegaasen var det en vis Regel, at den, i blandt 2de eller fleere Berettigede, burde ansees for meest Retmæssig, som havde den største Ræt; Da nu denne Ræt, foruden

(15) Höyers Collegium Cap. 3. pag. 22.

uden andet, grundede sig i visse Sager, deels paa Slægtskab, deels paa Arvefolge, blev den nærmeste af Slægten anseet for den Retmæssige, hvis han i øvrigt var saadan Person, som kunde gaae i Rætte: Dog er dette alleene at forstaae i de Tilfælde, hvor den Forurettede selv, som ufejlbarlig altiid blev anseet for den nærmerste, ikke kunde personlig føre Sagen. Kunde det nu saaleedes hende, at der, udi en Drabs-Sag, vare fleere lige nær beslægtede Eftermaalsmænd, f. e. 2de eller fleere Brødre, da var dem vel alle tilladt at lægge Sag an, men for Rætten blev den ældste alleene anseet for retmæssig; vilde nogle af dem forliges, og de andre forfølge Sagen, da vare de sidste de rette Sagsøgere; Dog hvis den ældste vilde have Nytte af det Fortrin, Alderen herudi gav ham, maatte han nødvendig i egen Person føre Sagen, thi ellers blev den Anden Retmæssig, endskiønt yngere Sagsøger, som Personlig var tilstæde for Rætten, foretrukken hans Fuldmægtig; undtagen alleene om den Yngre vilde forliges, da den ældstes Fuldmægtig blev anseet for retmæssig Sagsøger, og den yngstes Fordrag intet agtet. Samme er at sige om alle lige nær beslægtede Eftermaals Mænd i slige Tilfælde; Dog blev Alderen ikke anseet som nogen slags Fordeel, uden alleene hvor 2de Brødre havde Ræt til at søge, og virkelig søgte den samme Sag. (16) Ellers finder man at

(16) Dette er taget af Graaegaasen Tit: Vigsloda hvor det hedder: "Ef bröþr ero fleire samfeþra, oc eigo þeir allir jöfnom hön-"dom þat er þeir á taka. Ef sumir vilia sókia, enn sumir "sættaz à, oc à sa at rada, er sókia vill til fullra laga: þat "er mællt, at rett er at þeir bui allir mal til, oc þarf engi þeirra "odrom at selia; Enn ef þeir vilia allir til fullra laga sókia, "oc à um ens ellzta sók at dōma, þeirra er til fullra laga vilia "sókia; Enn ef inn ellri broþir selr sókina öþrom manni, en "inn öre ferr siàlfr meþ, oc à um þess sók þà at dôma, er "sialfr fer meþ: þott madr hafi handsellda sóc, af jafnnànom "manni tecna, sem sa annarr aþilinn, er sættaz vill à, oc "scal um hans Sóc þà dóma, er hann vill helldr til fullra laga Sö-

at det har været brugeligt, at fleere liige-berettigede Sagsøgere have kastet Lod om, hvilken af dem skulle føre Sagen. (17).

§. XII.

"Sökia, enn aþiliarnir, þeir er fiälfir fara meþ - Ef fleiri menn "ero jamnànir, þà fkal fa ràda, er fökia vill til laga: Eigi "ræþr alldr meþ jamnànom mönnom nema bröþrom. d. e. Om der ere fleere ægte Brødre (efter den Dræbte) da have de alle liige stor Ræt til hvad de foretage dem herudi; Om nogle af dem vil søge, men andre forliiges, da har den Fortrinnet som vil søge til fuld Lovmaal. Det ansees for Ræt, at de alle lægge Sag an, og behøver ingen af dem at give den anden sin Fuldmagt, men om de alle ville søge til fuld Lands Lov og Ræt, da skal den ældste af dem, hans Sag paadømmes: Men om den ældre Broder overgiver Sagen til en anden Mand, men den yngre fører den selv; da skal dens Sag paadømmes, som selv fører den. Om en Mand som Fuldmægtig søger en Sag for en Mand, der er liige saa nær beslægtet, som den anden Sagsøger, der vil forliges, da skal dens Sag paadømmes, som vil forfølge den med Loven, frem for de andre Sagsøgeres, endskiønt de selv føre deres Sag. Ere fleere Mænd liige nær, da skal de have Fortrin som vil lovlig forfølge Sagen. Alderen giver ikke Fortrin blant liige nær beslægtede, uden alleene imellem Brødre. Heraf er klart, at Loven fornemmelig i dette Tilfælde seer paa Slægtskab, og derudi igien, i Henseende til den Drabtes Sønner, paa Alderen, men i Henseende til andre, derpaa, om de vilde forfølge eller forliige Sagen. Den ældste Søns Fortrin grunder sig, foruden at han billig kunde formodes at være meest beqvem, fornemmelig paa den Anseelse, den ældste Søn, som Familiens Hoved, havde i de ældste Tiider. Det Fortrin derimod, som den tillegges, der ville forfølge Sagen, frem for dem, som ville forliige den, kand til deels ansees for en Levning af de Heroiske Tiiders Grundsætninger, da det blev anseet for den største Skam at lade sine Nærpaarørendes Drab være upaatalt; til deels er det og indført for at forbinde Folk til at paatale Drabs-Sager, og altsaa for at hemme Manddrab og faae de Skyldige straffede.

(17) Nials Saga 61 Cap. og at denne Sædvane siden er bleven til en almindelig Lov, kand foruden andre Exempler, som i det følgende ere anførte, sees af det Graaegaasen melder om en Herreds-Dommer, der forsømmer at udnævne Dommere efter Loven: "Sa fkal fökia Goþann, er fott vill "hafa, til fullra laga, þeirra manna er fakir hafa i Dom þann, "enn ef þeir bregdafk um, þà fkolo þeir luta meþ fer, oc fkal fa "fökia er lytr." d. e. Af de Mænd som have Sager for den Ræt, skal enhver, som vil, søge Herredsdommeren efter Loven, men om de ey kand komme til rette derom, skal de kaste Lod, og den søge Sagen, som Lodden falder paa.

§. XII.

Visse og Uvisse eller Frievillige Sagsøgere.

Alle Sagsøgere ere, efter den gamle Lovs Plan enten Visse og i Loven selv udnævnte, eller Uvisse og Frievillige. De sidste havde Sted hvor en vis Person ikke var beskikket til Sagsøger, og de sædvanlige Sagsøgere, enten ikke vilde, eller fik ikke Leylighed til at føre en Sag; da Enhver, som havde Lyst dertil, kunde, ligesom hos de Lacedæmonier i Criminelle Sager (18), lægge Sag an mod den Skyldige, paa det Forseelsen, i Mangel af Sagsøgere, ikke skulde gaae ustraffet bort.

At anføre alle de Sager, som Alle og Enhver saaleedes var tilladt at søge, ville blive for vid.løftigt: Dog høre herhen fornemlig endeel Forseelser som kunde begaaes ved Ætterne, hvad enten de angik Ivætteſættelsen selv, eller de Skikke og den Orden, som for Ætten burdte iagttages, samt adskillige Ting Huus- og Land-Væsenet angaaende. Thi uagtet den største Deel af de Sager, som Graaegaasen og den ældste Kirkelov tillader de frievillige Sagsøgere at føre, vare ikkun tree Marks-Sager (19), da var dem dog ikke formeent, tillige at søge tolv Marks-Sager, ja endog saadanne som angik Folkes Fred og Læmpe (20).

(18) Ubbonis Emmii Resp. Græc. Tom. I. p. 317.

(19) See Thorlak og Ketils Christen-Ræt og Graaegaasen paa mangfoldige Steder.

(20) Gragás festaþætti cap. 35. "Sifiaspell it meira, oc "frændsemes spell it meira, ver skoggangs Sök - Ef sá madr "er aþili er þeirrar Sakar - vill eigi sækia sók þá til fullra laga, "þa ver honom þat fiörbaugs sök, sá a sók þá er vill." d. e. For de større Leyermaal i forbudne Leed i Slægtskab og Svogerskab, mister man aldeeles sin Fred og bliver Landflygtig. Vil den rette Sagsøger ikke forfølge den Sag med Lov og Ræt, da skal han bøde Penge for sit Liv og Fred (blive Fredløs til en vis Tiid); og er enhver, som det vil, tilladt at søge den Sag. Og Vigsloda 39 Cap. "Um vig þau aull er her er um tínt, oc um hin meiri sár, "þa ver fiörbaugssök ef menn sættaz fyrir alþingis lof fram; "enn ef menn sættaz sva um víg, þa eiga þeir nánosto frændur

§. XIII.

Visse Sagsøgere i Drabs og Leyermaals Sager.

Hvad derimod de visse Sagsøgere angaaer, da har jeg (§. 11.) løselig erindret, at Slægtskab og deraf flydende Arvefølge, var den første og fornemmeste Grund, hvorpaa Graaegaasen bygger en Sagsøgers Rættighed til at reise visse Criminelle Sager; jeg forstaaer især Drabs og Leyermaals Sager, og anfører Slægtskab som den første Grund, fordi det er Arve-Rættens umiddelbare og meest naturlige, endskiøndt ikke eeneste Aarsag. Næst efter Slægtskab gav Arve-Rættigheden Folk i de Tiider Ræt til at søge anførte Sager, hvis de i andre Tilfælde vare ubehindrede; Men da saavel Arve-Rættigheden selv, som Ræt til at tage Arv i Forvaring, hænger af adskillige Grunde, som 1. Slægtskab. 2. Legemlig Omgiængelse, Giftermaal og Svogerskab. 3. Handteeringens Liighed, hvorudi man ansaae saavel Fællig, som daglig Sælskab i Mad og Drikke. 4. Personernes adskillige Stand og Vilkaar 5. Fødestæd og og Fæderneland, samt endelig 6. visse personlige Frieheder; saa kand let begribes Aarsagen til den adskillige Orden der er iblant Sagsøgerne i nogle af disse Sager, hvilken alleene kommer af de adskillige Grunde, Sagerne ere bygde paa.

I Henseende til Slægtskab.

1.) I det første Tilfælde følger Sagsøger-Rættigheden i Graaegaasen, den sædvanlige, paa Slægtskabet grundede, Arvefølge, det eene Leed efter det andet paa Sværdsiden, saaleedes, at Fruentimmerne, som efter Slægtskabets Orden, staae paa Arve-Tavlen tillige med Mandsfolkene, ere udelukte af Eftermaals-Mændenes Liste, undtagen alleene hvis de, den Tiid Sagen tildrog sig, allereede havde begivet dem i Ægteskab, da Manden paa

"dur ins vegna þa sök fyrstir, enn ef þeir vilia eigi sott hafa, "þa a hver er vill" d.e. Angaaende alle de Manddrab, som hidtil ere opregnede, og de større Saar, da bliver den Fredløs som slutter Forliig derom uden Landstingets foregaaende Tilladelse. Og om der sluttes Forliig, da tilkommer den Dræbtes nærmerste Frænder at paatale Sagen; men hvis de ikke vil, da er det enhver tilladt som har Lyst dertil; see og not: (30) i det følgende.

paa deres Vegne tilkom at føre Sagen. I de ældste Tiider derimod kunde Fruentimmerne være Eftermaals-Mænd, hvis de ikkun vare de nærmerste til at arve, hvilket dog siden blev afskaffet. (21) Hvad Graaegaasen herudi fastsætter, kand best sees, naar man sammenligner det 1 Cap. i Erdaþætti eller Arvebalken, med det 35te Cap. i Vigsloda, eller den Bog, som handler om Manddrab, hvor følgende Personer opregnes som Eftermaalsmænd og Arvinger: 1. Den ihielslagnes Søn, hvis han var 16 Aar gammel, og saa klog, at han selv kunde forestaae hans Arv; ja om han end ikkun var 12 Aar gammel, dog med de Vilkaar, at den nærmerste Sagsøger efter ham vilde tilstæde det, og om Sagen var hans

(21) Ved hvad Anledning og af hvad Aarsag dette skeede, viiser Eyrbyggia Saga Cap. 61. med disse Ord: "Eptir víg Arnkels voro ko-"nur til erfdar oc adıldar, oc var fyrir þvi eigi sva mikill reki "at gerr um vigit, sem van mundí þikia um sva göfugann "mann, enn þo var sættz á vigit a þingi, oc urdo þær einar "mann-sektir, at þorleifr Kimbi skylldi utan vera iij vetur, "þviat hanom var kent bana sár Arnkels; enn med þvi at ep-"tirmál vaıd eiki sva somaligt sem liklegt þætti um þvilikann "höfdingia sem Arnkell var, þa færdu landstiornarmenn lög "á þvi, at alldrei sidan skylldi kona vera vigsakar adili, ne "yngri Karlmadr enn XVI vetra, oc hefir þat halldiz jafnan "sidan. d. e Efter Arnkels Drab vare Fruentimmer nærmerste Arvinger og Eftermaalsmænd, og derfor blev det ikke med den Eftertryk paatalt, som man skulde have ventet, i Betragtning af denne Mands Anseelse, dog blev der i Sagen giort Forliig til Tinge, og den Straf alleene udvirket, at *Thorleif Kimbi* skulde være Landsflygtig 13 Aar, thi han var beskyldt for Arnkels Bane-Saar; Men da dette Eftermaal ikke var saa hæderligt som man havde formodet efter slig anseelig Mand som *Arnkel*, da forandrede de, der forestode Regiæringen i Landet Loven derudi, at et Fruentimmer aldrig skulde efter den Dag være Eftermaalsmand, og aldrig yngere Mandsperson end 16 Aar gammel, hvilket siden stedse er bleven efterlevet; og at dette virkelig er blevet til en Lov viiser den Islandske Historie og Graaegaasen gandske imodsigelig; thi det. som strax efter fortælles om en 12 Aar gammel Søn, som og kunde blive Eftermaalsmand, er alleene en særdeeles Undtagelse fra den almindelige Regel.

hans egen, og yderſte Nod det udkrævede; thi paa den Alder var ham hverken tilladt at føre Sager for andre, ikke heller var han forbunden til at tage ſig den Sag an, hvis en anden, ſom var længere ude i Slægten, vilde føre den. 2. Fader. 3. Halv-Broder paa Fæderne Siden (ſamfedra ɔ: conſangvineus) 4. Halv-Broder paa Møderne Siden (ſammædra ɔ: uterinus); og efter dem, 5. den nærmerſte Slægtning der var fød af frie Forældre, der maatte tage Arv, og opholdt ſig i Landet; og ſiiden den eene efter den anden heele Slægten igiennem. (22).

I Henſeende til Svogerſkab. 2.) At Sagſøger Rættighed i Leyermaals Sager tillige med Arvefølge, retter ſig efter de imellemkommende Giftermaale og Kiødelige Beblandelſe; ſees lettelig, ved at betragte de Perſoner, ſom havde at paatale en gift Kones Beſvangrelſe i Horerie, nemlig: 1. Hendes Mand, hvis han ſkulde arve hende. (*) 2. Fader. 3. Søn. 4. Svigerſøn; thi Datteren arver næſt efter Sønnen, og følgelig ſættes hendes Mand, der er Boens Værge, ſom Sagſøger i hendes Sted. 5. Halv-Broder paa Fæderne Siiden. 6. Moder. 7. Halv-Broder paa Møderne Siiden. 8. Den ſom havde Ræt til at love hende bort, ſom var ſædvanlig den nærmerſte Mands-Perſon i Slægten. (23) Diſſe Leyermaals Sagſøgere kunde vel ſynes, at være alleene grundede paa den Rættighed til at gifte et Fruentimer bort, og ikke paa Slægtſkab; Men man ſkal ſtrax finde, ved at ſammenligne det 1. og 2. Capitel i Graaegaaſens Feſtaþætti, at denne Forlovelſes Ræt grundede ſig ſædvanlig paa nærmerſte Slægtſkab. Den

(22) Gragas Vigsloda. Vigsöc oc ſva bötur hverfa ſva i Kne-runna ſem erfd, þott einn madr ſe or odrom, oc fleiri or ödrom Knerunni. d.e. Drabs-Sag og Bøder falder til hvert Ætlæg ligeſom Arv, om der ikkun er een Mand af eet, og derimod fleere af et andet Ætlæg.

(*) Denne Lov er grundet paa de gamle Ægte-Pagter.

(23) Gragas feſtaþætti Cap. 28. Hinn ſcylldazti madr ſkal ſökia legords ſök ſem Vigs Sök. e. d. Den nærmerſte af Slægten ſkal ligeſaavel ſøge Leyermaals ſom Drabs Sag. See og Hænſaþoris Saga, hvor Gellir, ſom havde opfoſtret Thords Datter, tilſtod vel, at hendes Fader var nærmerſt berettiget til at forlove hende, men paatog ſig dog denne Forretning ſom en Ære-Beviisning, da den blev ham af Faderen overdragen.

Den besvangredes Moder sættes her iblandt Sagsøgerne, alleene naar hun er Enke, og hendes Datter har ingen Broder, hvilket er det eeneste Tilfælde, hvor det eene Fruentimmer har Rættighed til at forlove det andet; (24) Var Moderen derimod anden Gang gift, burde hendes Mand gaae i hendes Sted i denne Forretning, ligesom og Manden i Almindelighed tilkom at søge alle de Sager som hans Kone efter Loven burde søge. En Kones Eftermaalsmænd hvis hun blev ihielslagen, vare følgende: 1. Hendes Mand som havde avlet Barn med hende, i fald der ingen anden var. Havde hun Sønner, da 2. Hendes Sønner, om de vare voxne og kunde tage Arv; og næst efter dem 3. Hendes Fader og Halv-Broder paa Fæderne Siiden, halvparten imod Manden, saa at om Søn, Fader, eller Broder vare til, da vare de nærmere til at paatale hendes Drab end Manden. Om den blev ihielslagen, hvis Fader endnu ikke var beviist, da vare Moderens Frænder hands Eftermaals-Mænd, ligesom de og vare hans Arvinger. (25). En Norsk Mand, som var gift i Island, havde de samme Eftermaals-Mænd som hans Kone, fordi hans Slægt blev anseet for at være i fremmede Lande. (26).

3. Til at beviise den 3die Punct, behøver man alleene at holde det 37 Cap. i Uigslóda imod det 6 Cap. i Arvebalken, hvor en Søefarende Mands Eftermaals-Mænd og de, som skal tage hans Arv i Forvaring, opregnes, hvilke paa begge Ste- I Henseende til Handteeringens Liighed.

(24) Gragas fæstaþætti cap. 1. og Nials Saga 30 cap. hvor Hallgerdr, som var Enke, selv forlovede sin Datter Thorgerd med Thrain, dog med sin Faders og Farbroders Raad, og i deres Overværelse.

(25) Grágas Vigsloda cap. 78. Ef ſa madr verdr veginn, er eigi er at lögum kominn i fodur ætt, þo at hann ſe kendr nockrum manni at Syni, þá eigo modurfrændur vígs ſöcina, oc ſva bötur, enda fer ſva um erfd.

(26) Ef utlendr madi Norrönn, eþr or Noregs Konungsvelldi, her qvangaþr á landr verþr veginn, þá eigo þeir menn vígsſök eptir hann, er ætti eptir Konona, ef hon væri vegin.

Steder ere de samme: Blev en Soefarende som ingen Arvinger havde i Island, ihielslagen, da vare hans Eftermaals-Mænd 1. Den som var i Fællig med ham. 2. Hans Spiise-Kammerater, hvilke, om de vare flere end een, burde kaste Lod derom. 3. Styrmanden paa Skibet. 4. Skibets andre Ejermænd eller Styrmænd, om en af Styrmændene selv havde slaaet ham ihiel; Men en Styrmands Eftermaals-Mand var den Herredsdommer, i hvis Herred han laae i Havn; var han i Huuset hos en Enke, da tilkom hende vel Rættighed til at søge Sagen, men den, som forestoed hendes Huus, førte den; hvis han ikke var til, eller hun selv havde dræbt den Soefarende, da var hendes foresatte Herredsdommer, den Dræbtes Eftermaals-Mand; og endelig, om Herreds-Dommeren selv havde dræbt ham, havde de andre Herreds-Dommere, der vare i samme Tinglav, at tiltale ham der for. (27)

4. Saa-

(27) Gragás Vigsloda cap. 37. Ef maþr verdr veginn at ſcipi, er engi a frænda her á landi, oc a felagi hans ſöc: Nu er eigi felagi til, edr vegr felagi at hanom, þá á mautonautr hans ſöc þá, ſá er optaz átti mat viþ hann; ero mautonautar fleiri, þeir er jamnopt átto mat viþ hann, oc eigo þeir at luta hver meþ ſöc ſcal fara, enn at jafnadi ſculo þeir eiga bætur allir: Enn ef eigi ero mautonautar til, þá eigo Styremenn ſöc, oc á ſá þeirra er meſt á í ſkipi, enn ef þeir eigo jamnmicit í ſkipi, þá ſculo þeir luta meþ ſer, hver meþ ſok ſkal fara, enn jamt eigo þeir allir bötur: Ef Styremaþr vegr mann, enda á hann hvarki felaga ne mautonaut, þa eigo adrir Styrimenn ſök, ef þeir ero til, ok ſva bötur. Ef Styrimaþr verdr veginn, ſá er einn er í mötoneyti, eþr ſe einn Styrimaþr, oc vegi ſá at honom, þá a goþi ſá ſökina, er ſá madr er í þingi med, er land þat á, er þeir búa a. Enn ef boandinn vegr hann. þá a goþi ſa er hann er í þingi meþ; enn ef ſá er allr einn, þá eiga ſamþings goþar hans Söcina.

4. Saasom Friegiveren arvede sin Friegivne, hvis han ikke selv avlede Børn, saa var han og hans første Eftermaals-Mand, undtagen hvis den Dræbte havde efterladt en Søn, som var frie fød, hvilken Eftermaalet da tilfaldt. (28) I Henseende til Personernes Stand

5. Den Forandring som Personernes Fæderneland og Fødested kunde giøre i Arve- og Eftermaals-Rættigheden, kand sees saavel af det tilforn (No. 2. not. 26.) anførte, om de i Island gifte Norske Folk, som og deraf, at alle der i Landet tilstædeværende Slægtninger, kunde efter deres Orden, være Eftermaals-Mænd efter en Dansk, Norsk, eller Svensk Mand; men Eftermaal efter andre Fremmede blev ingen af Slægten tilstædet, uden den Dræbtes Fader, Søn eller Brødre, og dog alleene, om de havde opholdt dem saa lang Tiid i Landet, at de vare blevne bekiendte. (29). I Henseende til Fødested og Fæderneland.

6. Iblant de Personlige Frieheder, hvorefter Eftermaals-Ræt og Arvefølge indrettes, kand paa en vis Maade regnes Øvrighedens Rættighed i dette Fald: Saasom deres Midler, der ingen Arvinger havde, bleve anseete som henfaldne til Publicum, og det tilkom Øvrigheden paa Embeds Vegne at tage Arven i Forvaring, naar Arvingerne ikke vare tilstæde, saa fulgte deraf, at Her- I Henseende til Personlige Frieheder

(28) Gragas Vigsloda: þat er ef leyfingr verdr veginn, þá Söc á Sonr hans hans friáls borinn, enn ellegar friálsgiafinn; hvormed Arvebalken aldeeles kommer overeens: Maþr à at taka Arf eptir leyfing finn, oc eptir leyfingio fina, nema þau hafi alıt fer annat tveggia fon eþr dottur.

(29) Ef utlendir menn verda vegnir á landi her, Danfcir eþr Sönfkir eþr Norrönir-eigo frændur þeirra þær fakir, ef þeir ero ut her; enn af öllom odrom tungom enn Danfcri tungo, þà à engi maþr her vígfok at fókia nema fadir, Sonr, edr brodir, oc því at eins þeir, ef þeir hafa her àdr vid kennzt; Hvilke Personer ere de selv samme, som Loven tillader at tage slig Arv Erfdaþætti 6 Cap.

Herredsdommerne tilkom at være Eftermaals-Mænd, hvor de rette Sagsøgere enten aldeeles ikke vare til, eller vare fraværende; dette sees saavel af det tilforn (Nr. 3. not. 27) anførte, om en Styrmands Eftermaals-Mænd, som og deraf, at Herredsdommerne vare pligtige til at lægge Sag an imod en Herre, som paa Helligedage, eller i Fasten ihielslog sin Træl, eller som dræbte sin Friegiven som ingen Søn havde, hvorved de blebe Eyere af det, den Ihielslagne havde til beste; (30) hvilken Forretning dem her var paalagt; baade saavidt her ingen rætmæssig Sagsøger var til, da Herren, eller Friegiveren, som selvskyldig, ikke kunde lægge Sag an imod sig selv; som og saavidt dem, som nærmerste Øvrighed, tilkom at hemme ald Uorden, og befordre den almindelige Sikkerhed. Til privilegerede Personer i denne Henseende kand og Fruentimmer henføres, saavidt Loven tillod dem selv at tiltale den, der paa nogen Maade søgte at Voldtage dem, om han end ikke fik hans Villie frem; Dog hvis Fruentimmeret selv ikke vilde søge Sagen maatte hendes Værge søge den. Hertil synes at være den samme Aarsag, som til den Ræt et Fruentimmer i visse Tilfælde hav-

(30) Ef drottinn vegr fialfr þrælinn, oc ver hanom eigi vid lög, nema hann vegi á löghelgom tidom, edr lángaföſto, þá ver fiörbaugs ſauk, oc à goþi ſá ſók þa, er vegandinn er i þingi med, enn ef hann vill eigi ſött hafa, þá a ſök hver er vill; enn ef friálsgiafinn vegr leyſingia ſinn, oc er leyſingrinn Sonlauſs, þa a Goþi Sök þa, er hiñ vegni er i þingi meþ; enn ef ſá er allr einn, oc eigo þá ſamþingis Goþar hanns, enn ef þá ſkilr à, oc ſculo þeir þa luta med ſer: Vigslod: 116 Cap. d. e. Dræber Herren selv sin Træl, da er han Angerløs; med mindre det skeer paa Hellige Dage, eller i Fasten), da han bliver Fredløs derfor; og bør den Herredsdommer søge den Sag, i hvis Tinglav Manddraberen boer; Vil han ikke søge, da har enhver som vil, Ræt der til; Om Friegiveren slaaer sin Friegiven ihiel, og den Friegivne ingen Søn har, da tilkommer den Herredsdommer at søge Sagen, i hvis Tinglav den Ihielslagne er; er Herredsdommeren selv Manddraber, da tilkommer det de andre Herredsdommere i samme Tinglav, og om de ey kand komme derom overeens, skal de kaste Lod derom.

havde til at forlove sig paa sin egen Haand, naar hun nemlig enten ingen Slægtninger havde i Live, eller de ikke vilde have med Forlovelsen at giore, eller og endelig i de rette Forloveres Overværelse. (31) Man kunde vel indvende imod alt dette, at Eftermaals-Rættigheden tillige grundede sig, foruden Arve-Rættighed, paa adskillige Contracter, og anføre til Exempel, saavel en Formynder, der var sin Myndlings, som Creditor, der var sin Skyldners Eftermaals-Mand; men begge Deele grunde sig paa Arve-Rættighed. Det første: thi den nærmerste Slægtning eller Arving blev gierne sat til Formynder; Det sidste: thi Loven siger paa samme Sted, at hvis Arvingerne ville betale hvad Creditor havde til gode, da havde han intet med den Drabs-Sag at giøre, saa at det var alleene den Ræt han havde til den Afdødes Midler, som gav ham Ræt til at paatale hans Drab.

§. XIV.

Publiqve og Private Sagsøgere.

Da alle Sager enten angaae det Almindelige eller særdeeles Beste, (§. 6.) og Øvrigheden, paa Embeds vegne umiddelbar tilkommer at sørge for det første, men enhver Borger for det sidste, saavidt ham selv især angaaer, saa kand alle Sagsøgere ansees enten som *Publiqve* eller *Private*. Ved Private Sagsøgere forstaaes saavel Øvrigheds som private Personer, der enten paa egne, eller andres Vegne, søge de Sager, som angaae Forurættelser imod dem selv eller andre, saavidt de ikkun ansees som Borgere i en Regiering; og som ikke umiddelbar forstyrre den almindelige Roelighed; Skal derimod Sagsøgerne ansees som Publiqve alleene saavidt de søge Criminelle Sager;

F saa

(31) Her hen hører det Bandamanna Saga fortæller om Svales Forlovelse med Ospak: "Hann spyr hana hver fyrir kosti hennar skal "ráþa, hon svarar, engann mann à eg skylld ara enn þorariñ "laxdæla-goda" d. e. Han spurgte hende hvo der skulde raade for hendes Giftermaal; hun svarede at *Thorarinn Laxdælagode* var hendes nærmerste Slægt; Men da han ikke vilie have dermed at bestille, Gera þau nú rad sin, oc fastnar hon sig sialf, overlagde de Sagen indbyrdes, og forlovede hun sig selv.

saa synes vel at derunder kunde indbefattes private Folk, i Henseende til, at dem er tilladt, ja anbefalet, at paatale slige Sager; som f. E. den Dræbtes Arvinger, hvilke Nl: 6 - 6 - 3 ere hans Eftermaals-Mænd; men man maa agte, at den egentlige og nærmerste Grund, hvorfor disse bør paatale slig Misgierning, er ikke den almindelige Roeligheds umiddelbare Forstyrrelse, men fornemlig det Skaar derved skeer i Familien, og følgelig den private Skades Erstatning; hvilket, iblandt andet, tydelig sees af de Boder, som dem i slige Tilfælde baade ved gamle og nye Love ere tillagde; Járnsída Mannhelgi 11 og 13 Cap. Jonsbók Mannhelgi 1 Cap Nl: 6-6-3 og 6-12-9.; da Øvrigheden derimod havde paa Kongens Vegne at oppebære Boder eller Pengestraf for den Skade, som det Almindelige tager derved. *Publiqve* Sagsøgere kand derfor rettest kaldes, Visse af Kongen eller den høyeste Øvrighed beskikkede Personer, til at paatale Misgierninger, alleene saavidt de umiddelbar løbe an imod Religionen, Kongens Ræt, og Republiqvens Beste, uden at have Henseende til, hvad enten de især angaae Sagsøgerens egen Person eller ikke. Denne Forretning paalægges saavel i gamle som nye Love Øvrigheds Personer og Rættens Betiente, efter enhvers Embedes Beskaffenhed og Grændser. Saaledes var Herreds-Dommerne (Goderne) i Graaegaasen paalagt, at søge endeel Criminelle, især Drabs, Sager, enten i Mangel af vedkommende Sagsøgere, eller hvor Forseelsen var begaaet af en anden Øvrigheds Person. (32) Saaleedes vare Biskopperne pligtige selv at lægge

(32) Det første viiser Graaegaasen, hvor den taler om en Dræbt, der blev beskyldt for at have givet Anleedning til at han var bleven ihielslagen: "Ef engi er þeirra frænda hans á þingi, er ſva ſkylldr ſe, eþr "vilia þeir eigi ſökia, þá á goþi ſá meþfôr, er Sóknar-aþilinn "er i þingi meþ." d. e. Om ingen af hans Frænder, som ere ham saa nær beslægtede, ere paa Tinget tilstæde, eller om de ikke vil søge Sagen, da bør den Herredsdommer, som Sagsøgeren staaer under, søge den. Det sidste er klart af det 116de Cap: i Vigsloda: "Ef "ſa madr hefir Gudord er þræl ſinn vegr, þa eigo ſamþings "godar hans ſök þá." d. e. Om den Mand, som ihielslaaer sin egen

lægge Sag an, eller lade anlægge Sag saavel mod Præsterne, naar nogen Forsømmelse kunde findes i deres Embede, som imod dem af Almuen, der ikke med tilbørlig Fliid lagde dem efter deres Christendom (33) Ikke at tale om andre Forbrydelser imod Bispen i hans Embedes Forretninger, eller imod Kirken, som Bisperne i de ældste Tider selv søgte, men lode siden søge ved en Fuldmægtig, som blev kaldet *Byscops Armadr;* hvortil visse af deres Underhavende Provster, enhver i sit Herred, bleve brugte, efter at samme Øvrigheds Navn var bleven i Island bekiendt, hvilket dog ikke skeede forend længe efterat den første Kirkelov var udgiven. Saaledes var og Sysselmændene (34) i Jarn-

egen Træl, er en Herredsdommer, da tilkommer de andre Herredsdommere i samme Tinglav, at søge den Sag; samme Ret tilkom dem og, naar en Herreds ommer ihie slog sin egen Friegiven; fleere Exempler herpaa sees i det foregaaende, Not. 27 og 30.

(33) Christin Rettr forni 9de Cap. "Ef prestr vill eigi hafa "þat er Byscop byþr, oc verdr hann sekr um þat iij mörkom "ac a Byscop Sök þa." d. e. Om Præsten ikke vil rette sig efter det Bispen befaler, da bøder han derfor 3 Mark, og bør Biskopen søge den Sag. Og paa et andet Sted "Karlmanni hverjom er skylt "fulltída at kunna ord þau at skíra barn; ef hann kann eigi fyrir "óröktar sakar, oc varþar hanom fiörbaugsgard', oc á Byscop "at ráþa fyrir söc þeirri; manni hverjom er hyggindi hefir "til, Karlmanni oc Kono, er skylt at kunna Pater noster oc "Credo in Deum; ef hann vill eigi kunna, oc hafþi hann vit "til, og varþar hanom þat fiörbaugs garþ, oc a byscop at raþa "fyrir söc þeirri, hver sækia skal d. e. Enhver voxen Mandsperson er pligtig, at vide de Ord som udkræves til at døbe et Barn; kand han dem ikke, for sin Forsømmelses skyld, da er han Fredløs, og tilkommer det Biskopen at raade for den Sag; Enhver Mands og Qvindes-Person, som har Forstand der til er pligtig til at kunde *Pater noster* og *Credo in Deum;* Om de vil ikke lære det, og har dog Skiønsomhed dertil da ere de Fredløse, og bør Biskopen raade for, hvo den Sag skal søge.

(34) Det kunde vel synes at den Islandske Lov paalægger ikke denne Forretning Sysselmændene alleene, ea det især af den Aarsag at de Øvrigheds Personer, som have at tale paa Kongens Ræt, gives adskilte Navne i Loven. Men Lov Mand Povel

i Jarnſida og Jonsbogen anbefalet at ſøge Kongens Ræt, og inddrive de ham tilhørende Bøder hos Underſaatterne, ſamt giøre Inqviſition og lægge Sag an mod dem, ſom enten vare ſkyldige

Povel Widalin har, i hans Forklaring over de mørke Ord i Loven, udførlig beviiſt, at alle diſſe Navne bemærke den ſammeſlags Øvrighed: *Rettari*, *Soknari Konungs*, *Syslomad'r*, *Valldsmad'r*, *Umbod'smad'r Konungs*, ſiiger han, har i Loven den ſamme Betydning; Med diſſe kommer de Ord: *Lensmenn*, *Lensmenn Syslomanna*, *Soknarmenn Syslomanna*, *Umbodsmenn Syslomanna*, paa en vis Maade, dog ikke aldeeles, over eens. Den, hvilken det tilkommer at afſige Dom, ſaavel i Drabs ſom andre Sager, kaldes i Mennhelg: 17 Cap. *Rettari*: Den ſom ſkal ſtævne begge Parterne for ſig, kaldes i Mannh. 22de Cap. *Rettari*, og noget tilforn, *Konungs Umbodsmadr*, fordi Kongen har budet ham om, det er, paalagt og anbefalet ham at handthæve Lov og Ræt; Men i Mannhelg. 16 Cap. kaldes han *Syslomadr*, ſamt i Farmannal. 14 Cap, hvor de beſte Pergaments Msster læſe *Syslomdr* i Steden for *Konongs Umbodsmadr* i de trykte Lovbøger. *Syslan* bemærker alleſlags Forretning og Arbeyde; nu kaldes det, at ſkaffe de Fortrængte Ræt, og ſtraffe de Onde, *Starf*, Arbeyde eller Værff i Thingfb. 1 Cap.; følgelig kaldes Perſonen ſelv, *Syslomadr*, ſaavidt han har *Syslanir* det er Ærende og Værff i Kongens Navn at udrette; og at denne er den ſamme, ſom paa andre Steder kaldes *Valldsmadr*, viiſer Thingfareb. 2. 3 og 5 Cap. ſamt det 22 Cap. i Mannhelgi, hvor han beſkrives at være en Perſon, ſom Kongen har antvordet *ſitt Rettindavalld*, det er, ſin Myndighed til at rætte, domme og ſtraffe. Biörn paa Skardſaae meener at dette ſidſte Ord er et almindeligt Navn paa alle Øvrigheds Perſoner, hvilket vel ſtemmer overeens med Ordets naturlige og oprindelige Bemærkelſe, men har dog ey Sted i Loven, ſom anſeer *Valldsmann* for det ſamme ſom Syſſelmand, hvilket ydermeere ſees deraf, at Kong Haagens Lov Jarnſida, hvoraf Jonsbogen er tagen, bruger beſtandig det Ord *Valldsmann*, paa de Steder i det 3. 5 og 7 Cap. i Thingfarebalken, hvor Kong Magni Lov Jonsbog har *Syslomann*. Denne ſamme Øvrighed kaldes *Konungs Soknari* i Mannh. 14 Cap., hvor ham tillægges de ſamme Embeds Forretninger ſom Syſſelmanden i det 15de Cap., hvilket tilligemed det 23de Cap. klarlig giver tilkiende Aarſagen til det Navn Kongsſoknari; at det nemlig var hans Embeds Pligt, at ſøge paa Kongens Vegne de Bøder og Sagefald, ſom ham kunde tilfalde, for alle de Forbrydelſer ſom til Tinge kunde blive paatalte. I de førſte Tiider efterat Islænderne havde underkaſtet dem det Norſke Herredømme, var Syſſelmændenes Tall ikke nær ſaa ſtort ſom nu omſtunder, men een eeneſte havde undertiden en heel Fierde Part af Landet til Forlæning og under ſin Jurisdiction, og da de ſelv ikke kunde tilbørlig paſſe paa Kongens Ræt i ſaa vidtløftig en Strækning, maatte de lade det forrette ved Fuldmægtige, hvilke i Thingfb. 1 og 2 Cap, Mannh. 7 og 16 og Kiøbeb. 11 Cap. nævnes *Umbodsmenn Syslomanna*; i Thingfb. 2 Cap. *Soknar-*

dige eller mistænkte for betydelige Criminelle Sager, hvorfor de og i Loven kaldes *Konungs Soknarar* eller Kongens Sagsø-

F 3 gere,

---

narmenn Valldsmanna og i Kongþegnsk 2 Cap. *Soknarmenn Syslomanna*, (hvor tillige forbydes, at der skal være flere end 4re i en Fierding af Landet, om Sysselmanden ikke boer der selv, og 2de, om han selv tillige har der sin Boepæl,) og endelig *Lensmenn Syslomanna*. De vare derudi adskilte fra Sysselmændene, at disse havde deres Myndighed umiddelbar af Kongen selv, hine derimod af Sysselmændene; Men derudi komme de med dem overeens, at de havde den samme Ræt og Myndighed, som Sysselmændene, til at søge Kongens Ræt, og paatale al Uorden iblandt Undersaatterne; hvilket sees saavel af Kong Haagens Rætterbod udgiven i Tunsberg, i hans ellevte Regiærings Aar eller 1309, som og af den saa kaldede *Arnesinga Skrá*, *Arnesinga Samþyckt* eller *Ashildarmirar Samþyckt*, som er en Foreening, Bonderne der paa Stedet indbyrdes har indgaaet, omtrent Ao. 1300, hvilken tillægger dem den samme Embedes Forretning herudi som Sysselmanden selv. Disse Fuldmægtige vare overalt i brug, indtil K. Frid. den 3. ved en Forordn: af 1 May 1657 befalede at enhver Sysselmand skulle selv boe udi sit Syssel; Men siden ere, for en føye Tiid, i deres Sted indførte *Lögsagnarar* til den samme Forretning. Herimod kand vel indvendes, at man over 100 Aar, ikke har havt Exempel paa, at slige Sysselmænds Fuldmædtige have søgt Kongens og Undersaatternes Sagefald; Men det kom af de imidlertiid indførte **Give-Tolde**; Det er klart, saavel af Kong Haagens andre Rætteboder, som og af den, han har udgivet til Tunsberg in Vigilia Botulph. 1308. 14 Art., at Sysselmændene vare forleente med Kongens Sagefald, hvorpaa de, og især deres Fuldmægtige vare saa grandseende, at Almuen fast aldrig var frie for deres Klagemaal og Overløb, som sees iblant andet af Kong Haagens Rætterbod, som begynder saaleedes: Af þvi ver getum varla, þo ver vilium, yfir öllum málum setit. At Biskoppernes Fuldmægtige, Provsterne, ikke have været mindre nøyeseende, i at paatale Kirkens Ræt og Bøder, viser Kong Haagen Magnussens Rætterbod: þenna hátt hæfir lögmönnom oc Syslomönnom &c, som af Kong Magnus Eriksen Ord fra andet er igientagen, og anordnet i Landet imod den Catholske Geistligheds Voldsomhed og Gierrighed, hvilken og var Aarsag dertil, at Kong Erik, Præstehadere kaldet, forbød de Præster, som havde Provstedømme, at høre lønlige Skriftemaal, paa det de ikke skulle, af den hemmelige Bekiendelse, tage Anledning til at lægge Sager an og udperse Bøder af Almuen. Da det nu syntes Indbyggerne usikkert, saaleedes altid at staae i Fare for Sysselmændnes og deres Fuldmægtiges Tiltale, paa den eene, og Provsternes paa den anden Siide, giorde de, for fødde og ufødde, eengang for alle en Foreening med disse to slags Sagsøgere, om en vis aarlig Udgift, som alle, de skulle betale, der kunde give Tiende, hvorimod de skulle være frie fra deres Tiltale for alle 1 Marks og mindre Sager; Denne Udgift Giaftollr, eller **Give-Told** kaldet, faldt Sysselmændene og Provsterne til liige Deeling, og er ventelig bleven indført i Kong Erici Pomerani Tiid, omtrent 1380, og vedvarede uforandret indtil Lutheri Reformation, da Kong Christian den 3die indtog til Kronen de Catholske Bispopers Tiender og Sagefald; dog undergik derved ikke aldeeles Provsternes Adgang til Give-Tolden, som sees af Henric Krags Dom paa Midgarde i Stader-Sveit 1 May 1566. men nogle Levninger deraf bleve endnu tildage, indtil Lavmændene, Thordr Gudmundsson, og Jon Jonson, enten i Aaret 1574, som var Lav-

mand

gere, (35) Herhen høre og de Personer, som af Kongerne een eller anden Gang bleve i forrige Tiider udnævnte, med Fuldmagt til at anlægge Sag, paa hans Vegne, mod en Lands-Forræder eller andre Misdædere af samme slags. (36) I disse Tiider kand herhen

mand Jons første Aar, eller Aaret derefter 1575, dømte saavel Giastolden som andet Sagefald aldeeles fra Geistligheden til Kongen. Den Tiid denne Told første gang var bleven bevilget, ophørte saavel den geistlige som verdslige Øvrigheds Klagemaal over Almuen i de smaa Sager; Men baade Sysselmændene og deres Ombudsmænd, og Provsterne, bleve dog ved, ligesom tilforn, at søge 3 Marke-Tyve- og andre store Sager som nuksom kand sees af gamle Domme; saa at den Praxis ikke er 80 Aar gammel her i Landet, at sætte de Vankundige, Talsmænd, uden allene i de Sager, som de Kongel. Commissarii Friderich Friis og Jörgen Wind, efter Kongel. Befaling anlagde 1618, men blev dog ikke til en almindelig Sædvane, førend 1683, da Heidemann var Landfoged i Island, dog har Parterne selv fra Arildstiid havt Friehed, paa egen Haand at antage Fuldmægtige til at føre deres Sager. Herved er da beviist, baade at det tilkom Øvrigheden at paatale Kongens Ræt og Sagefald, (hvoraf endnu er overbleven den Pligt, dem i følge Kong Haagens Rætterbod, indført i Landtingsbogen for Aaret 1695, paalægges, at paastævne alle grove Forseelser som kand blive rygtbare i deres Syssel;) og at denne deres Forretning kom først af Brug i smaa Sager ved Giastoldens Indførsel, og siden efter Haanden ligesom Indbyggerne alt meere og meere begyndte at læmpe deres Rættergang efter den Danske. Det alleene kunde synes noget egget, at Sysselmændene selv baade indstævnede og paadømte disse Sager; men de stævnede ikke som Parter i Sagen, men alleene indkaldede Parterne, for at undersøge deres Beviiser og derefter afsige Dom. Ligesaa gik det og til i de Tilfælde i Kiöbeb: 10 Cap., hvor Sysselmanden søgte Undersaatternes Ræt, der brugte man heller ingen Talsmand; Men Dommerens Nøyagtighed i at undersøge Sagen burde erstatte den Mangel; og viidere Formaliteter vidste man ikke af, naar begge Parterne vare af eet Syssel; var den som skulde søges, i et andet Syssel, da stævnede Sagsøgerens Sysselmand ham, for at høre Vidner, til det Stæd hvor Sagen var forefalden, og siden til hans Værneting, for at lide Dom. Var Sagen skeed i Sagsøgerens eget Syssel, maatte Sagsøgerens Sysselmand indkalde den Sigtede for sig til at høre Vidnerne, da Sagsøgeren havde Friehed at æske, enten af sin egen Sysselmand, at forfølge Sagen videre i det andet Herred, eller af Sysselmanden paa det Sted Gierningen var begaaet, at indkalde den Skyldige for sig, og rette over ham efter Vidnernes Udsigende.

(35) See Stiernhöök de jure Sveonum Lib. 1. cap. 5. p. 63.

(36) Jarnsida Mannhelge 4 Cap. Ef Konungs Umbodsmadr "kennir manni landrad vid Konoung, þá skal nefna mann af "hirdmönnom Kongs, jafnbornom þeim er máli a at svara, "oc sæki sá þat mál." d. e. Om Kongens Ombudsmand beskylder nogen for Lands-Forræderie imod Kongen, da skal der af Kongens Hoffinde, udnævnes en Mand af samme Byrd og Stand som den Beskyldte, til at søge den Sag; heraf er taget det 2 Cap. i Jonsbogens Mannhelge "Ef Kongr kennir manni landrad, þa skal hann

hen regnes: Øvrigheden og Jorddrotten, paa hvis Grund et Drab er skeet, hvilke bør udføre Drabs Sagen mod den skyldige, om Eftermaals-Manden forsømmer det, og enten ikke vil, eller og ikke kand, og Hosbonden ey heller vil antage sig den, eller og ingen ret Eftermaals-Mand er til. Nl: 6-6-3. Provsterne, som efter forgiæves given Paamindelse hiemme hos dem selv, og Tilrettesættelse af Superintendenten, bør indstævne deres Underhavende Geistlige for Stiftbefalingsmanden og Superintendenten, til at lide Dom og Straf, for hvis Brøst i deres Embede og Forhold befindes Nl. 2-16-5. *Fiscaler*, hvis Embede er at tiltale, baade den som sig haver forgrebet, saa og Øvrigheden, som enten ved at lade slig Forgribelse være upaatalt, eller i andre Maader har forsømt sit Embedes Pligter Nl: 1-1-5; og endelig Amtmændene i Island, hvilke i Følge deres Instrux bør lade for Rætten tiltale, og efter Forseelsens Beskaffenhed suspendere de Under-Ræts-Betiente, som ikke tilbørlig forrette deres Embede. (37)

§. XV.

"hann nefna mann or hird sinne til, jafnborinn þeim er máli "á at svara: Enn ef arfborinn maþr a þvi mali at svara, þa "skal nefna bonda son or hird, ef hann er til, oc hafi Rit oc "innsigli Kongs til, ok sæki þat mal at Lögum." d. e. Om Kongen beskylder nogen for Forræderie, da skal han udnævne af sit Hoff en Mand af samme Byrd, som den, der for Sagen skal svare; Men om Arvbaaren Mand er beskyldt, da skal Bonde-Søn udnævnes af Hoffet om han er til, og skal ham gives Kongens Brev og Segl paa at søge den Sag efter Loven.

(37) Til de Publiqve Sagsøgere kand og regnes de Bønder som skulde have Indseende med de Fattiges Underholdning og andet derhen hørende, i ethvert Bygde-Lav, samt tiltale dem som derudi begik nogen Forsømmelse eller Modvillighed. Hvorom Graagaasen saaledes taler: "Landeigendr v. "scolo vera tecnir til soknar i hrepp hveriom, at sækia þá "menn alla, er oscil göra i hreppenom, oc sua at scipta tiun-"dom manna oc matgiöfom, eda siá eida at mönnom. Rett "er at þeir menn sie eigi Landeigendr, er socnarmenn ero i "hrep, ef hreppsmenn ero allir á þat sáttir. d. e. Fem Selv-Ejer Bønder skal tages til Sagsøgere i hver Bygd, for at tiltale alle dem

§. XV.

Sagsøgerens Egenskaber, og hvad han i Almindelighed har at tage i agt.

De Hoved Egenskaber som for en Retmæssig Sagsøger ere fornødne, indbefattes i 2de følgende.

(1.) At Sagen er hans egen, det er, at han er berettiget til at reise den, thi ellers afviises han som uvedkommende.

(2.) Maae han være saadan en Person, som Loven i Almindelighed tillader at gaae i Rætte, med mindre enten Loven eller Øvrigheden tillader ham at gaae i Rætte i denne Sag alleene, eller i andre visse Sager, og bør ham der hos vel betænke.

(a) Om han er i Stand til at beviise sin Ræt.

(b) At han først i Mindelighed søger sin Fordring.

(c) Stræber, det meste muligt efter Forliig; Men hvis Vederparten ikke er at overtale til Forliig, bør Sagsøgeren vel overveye Sagens Omstændigheder, og, for at undgaa Vidtloftighed, binde sig til det meest fornødne der af, samt udvælge den Maade at beviise paa, som er mindst farlig, kortest og lettest.

Graagaasen tilloed hverken Actor eller Defensor at forliige betydelige Sager, i sær som angik Drab og store Saar, uden Landstingets tilladelse; I følge bemældte Lov, havde Sagsøgeren, foruden mange andre Ting, dette at iagttage.

(1.)

dem som findes i nogen Uorden i Bøygden, og stifte Indbyggernes Tiender og Udgifter til de Fattige, eller tage Folk i Eed. Det tillades og at Sagsøgerne i Bøygden ikke ere Selv-Eyere, om de øvrige Indbyggere det tilstæde. Disse ere de samme, til hvilke Jarnsida i Mannh. 12 Cap. befaler at føre den Mand som har brudt Tingfred. "Binda "scal þañ mañ oc færa socnarmanni þeim er til socnar er teciñ "i þvi heradi." I disse Tiider kaldes de Repstiorar eller Reppstiornar Menn; meere om dem kand sees i Arngr. Crymog. Libr. 1 Cap. 7. p. 66-71.

(1.) Maatte han ikke gaae for Rætten med fleere end 10 Mænd i Følge med sig.

(2.) Alle hans Beviiser skulle føres førend Sagvolderens, undtagen i de Tilfælde hvor en Sag blev forsvaret ved Gien-sager; samt naar han ikkun havde Sande-Mænds, men Defensor Vidners Beviis, da Vidnerne først bleve afhørte. (38)

(3.) Begynde at fremføre sine Indvendinger, om han havde nogle, imod Vederpartens Vidner, saa snart 6 eller fleere Dommere havde sat dem i Fierdings-Rætten, men dog først tilbyde alle de andre Sagsøgere som der indfandt sig, at kaste Lod om, hvo af dem først skulde fremføre deres Sager; thi da Stævninger til Over-Rætterne i de Tider, hverken bleve hos Øvrigheden udtagne, ey heller skriftlig forfattede, og Sagerne følgelig ikke efter Tidens Orden opslagne, burdte alle Sagsøgere indfinde dem for Rætten paa een gang; Men da der ikkun kunde foretages een Sag ad gangen, kastede de Lod om, hvo den første skulde være; Hver mærkede sin Lod; siden bleve de blandede og fiire hver gang udtrukne. Og om end Actor havde 10 Sager, saa havde han dog ikkun een Lod, og blev altsaa ved at føre dem for Rætten, efter den Orden, ham tilfaldt efter Lodkastelsen; hvor af man seer, at den egentlig sigtede paa Sagsøgernes og ikke paa Sagernes Orden. (39)

(4.) Komme betiids for Rætten eller bøde tre Mark.

G §. XVI.

(38) Sókn ſcal fara fyrr fram hvers mäls enn vörn, nema þat ſe alt eitt, oc ſé þat annars mals vörn, er annars er ſokn; þar er kvida er kvatt til ſócnar, enn ſa hefir vatta til þeſs, er veria ſcal, þa ſkal þar vætti fara fyrr fram enn qvidr, þott þat filgi vörn. Graagaas þingsk. þ.

(39) Graag. þingsk. þ. Ef vj Domendr ero utkomnir eþa fleiri, oc er rett þeim manni, er meþ ſacar ferr, at bioþa til lut-

§. XVI.

Hvilke der ikke kand gaae i Rætte for at søge Sager.

Det er tilforn erindret (§. 15.), at Sagsøgeren maatte nødvendig være saadan en Person, som var tilladt at gaae i Rætte, Men saasom det ey tilstædes følgende Personer, saa er klart, at de kand ikke agtes for Retmæssige Sagsøgere.

(1.) Børn, der ere under deres 15 Aar, og mindre-Aaringer. Hvad Børn angaaer er ingen Tvivl, da de ikke eengang kand være Vidner, N. L. 1-13-19. Thi uagtet mange kand vidne, og dog ikke være Sagsøgere, da bør dog en Sagsøgeri Almindelighed, i Henseende til Alder, Forstand, Ære, o. s. v. have de samme Egenskaber som et Vidne. Mindre Aaringer derimod kand vel møde i Rætten; Men Curator skal samtykke og stadfæste, hvad de der lovlig sætte i Rætte, og naar det skeer, kand Dommeren ikke afviise dem.

(2.) Fianter og forrykte Folk, som ikke have deres fulde Forstand; for dem bør deres Forsvars-Mand eller Formynder svare efter Graagaasen.

(3.)

---

lutfalla, at domi, þeim mannum aullum, er facar hafa i dóm þann, oc qveþa á ftaþ þann, er þeir fcolo luta framfögur meþ fer; hver maþr þeirra, er fauc hefer meþ at fara i dóm, þa fkal lut bera i fkaut, einn, þott hann hafi fleiri facar i dóm þann; hver maþr fkal merkia lut finn, oc bera alla faman i fkaut, oc fkal maþr taca fióra luti fenn upp. Hvis den første ikke var saaleedes færdig, at han strax kunde fremføre sine Sager, da maatte den Næste efter Lodden, efter begiæret Tilladelse, fremføre sine; Og om end den første ikke vilde tillade det, maatte dog den sidste strax gaae i Rætte, hvis Dommerne vilde. Blev nogen Sagsøger ude fra Lodkastelsen, da skulde hans Sager sidst foretages, med mindre en anden vilde kaste Lod paa hans Vegne da han fik den Orden, som denne efter Lodden tilfaldt. Dog strækkede denne Lodkastelse sig ikke til de Sager, som vare overblevne fra forrige Landsting med mindre de vare fleere end 4re, hvilket uagtet de bleve allerførst, dog efter deres Orden, foretagne.

(3.) En Enke maa ikke gaae i Rætte uden hendes Laugværges Raad; Dog var herudi saa vel Enkers som andre Fruentimmers Friehed ikke saa meget indskrænket i den gamle Lov hvilket kand sees, saavel af det jeg tilforn har anført, som og deraf, at en Kone var tilladt at føre alle Penge-Sager imod hendes Mand.

(4.) Lovfældte- og mindre Mænd maae ey føre nogen Sag, men for dem skal beskikkes en Actor af Øvrigheden NL. 1-9-1 og 2 Art; ikke heller fordeelte Mænd, det ere saadanne, som ere Lovfældte og dømte i Bøder for ærlig Sag, med mindre de strax rette for sig N. L. 1-9-4. Dog om Vederparten det ey paataler, men lader dem upaaanket gaae i Rætte mod sig, da kand Dommen, naar den eengang er afsagt, derved ey rygges eller igienkaldes. N. L. 1-9-5.

(5.) Ødsle Folk kand ey, paa deres egen Haand, være Sagsøgere, om Sagen angaaer deres Midler, men vel i andre Tilfælde.

(6.) Saasom Fredløse Mænd, i Ulfliots-Lov og Graagaalen aldeeles var forbudet at lade sig see til Tinge, saa forstaaes af sig selv, at de ikke maatte søge nogen Sag.

§. XVII.

Da nu enhver Sagsøger, enten selv fører Sagen, eller lader den føre ved andre, saa har vi her atter en nye Art af Sagsøgere, som man kand kalde den rette Sagsøgers Fuldmægtige, og forekomme ofte i de gamle Love og Historier. Saadan Fuldmægtig var en, af den rette Sagsøger beskikket Person, til at anlægge og søge en Sag paa hans vegne. Denne Fuldmagt antog han af Sagsøgeren, i Vidners Nærværelse, som kaldtes *Sakar-töko-Vætti*, givende ham Haanden derpaa, at han skulde giøre sig al Umage for at føre Sagen. Disse Vidner burde han siden fremstille for Rætten. Dog havde han især i Drabs- og andre vigtige Sager ikke nær saa store Frieheder, som den rette Sag- Sagsøgers Fuldmægtig.

 Sag-

Sagsøger; thi hvis ham kunde paakomme Sygdom, eller andre Lovlige Forhindringer, maatte han ikke lade Sagen komme under tredie Mand, ved at give andre Fuldmagt til at føre den, men den faldt da igien til den rette Sagsøger, som enten det næste, eller selv samme Aar, havde den at forfølge; Dog er dette alleene at forstaae om Hovedsagen; de deraf følgende Bie- eller Gien-Sager maatte han derimod give, hvem han vilde, Fuldmagt til at søge; og da han udi Irættesættelsen havde det samme at iagttage, som den rette Sagsøger, saa vel i at undgaae ufornøden Ophold, som andet, vil jeg ikke videre handle om ham paa dette Sted: Alleene er at mærke, at han blev af vedkommende selv antagen, men ey beskikket af Øvrigheden, i de Sager, som dem, paa Embeds Vegne, i øvrigt ikke vedkom. Men i sine egne Sager, havde Øvrigheden den samme Frihed som andre, til at antage Fuldmægtige.

§. XVIII.

Om Defensor i Almindelighed.

At den som beskyldes, hvis han er dertil dygtig, er den nærmerste, til at forsvare sig for Rætten, flyder af den naturlige Egen-Kiærlighed, og Omhyggelighed for sit eget Beste. Men hvis han det ikke kunde, tilfaldt denne Forretning nødvendig-viis en anden. Defensor kaldes i de gamle Love *Varnaradile*; hans fornemste Pligt var, i Følge Sagsøgerens Varsel, at møde for Rætten med sine Undskyldninger, hvilke Graaegaasen ikke tillod ham at fremføre, forend Sagsøgeren havde sagt alt hvad han vidste til Beskyldningens Beviis; til hvilken Ende han, forend han begyndte, var forpligtet til, at sporge Actor, om han var færdig; og om end intet blev svaret, maatte han dog begynde sit Forsvar, hvis Dommerne vilde det tillade (40).

I disse

(40) Graagaas. áþr maþr förir vörn fram, oc ſcal hann ſpyria þann mann meþ vatta, er Sök hefir á hendi hanom, ef hann hafi ſócn ſva framförda á hönd hanom, ſem hann hyggr; Rett er, at hann föri þó fram vörn, þott hinn giöri eigi ſvara, ef domendr lofa.

I disse Tider fremfører Sagsøgeren først sine Beviiser ved Under-Rætterne, den derimod, som har udtaget Stævningen, begynder ved de høyere Rætter. Ligesom der i gamle Dage våre, saa vel Disse som Frievillige og Befuldmægtigede Sagsøgere, saa var det og beskaffen med Defensores. De Frievillige havde alleene Sted i Nødsfald, nemlig hvor hverken Defensor eller hans Fuldmægtig var for Rætten tilstæde, da hvo der vilde, maatte paatage sig Sagens Forsvar, hvilket dog mestendeels bestoed i at udnævne Sande-Mænd, den beskyldte til Befrielse, hvor til hans Fuldmagt ikke var fornøden (41).

Denne Fordeel havde Sagsøgeren ikke i lige Grad, thi ingen Uvedkommende kunde, paa hans Vegne, sætte noget i Rætte, uden Defensors foregaaende Tilladelse. Ved Sagvoldernes Fuldmægtige, er ellers det samme at iagttage som ved Sagsøgerens §. 17. Hvorfor jeg ey viidere vil tale der om.

Endelig er at mærke, at ligesom der kand sporges hvo der er berettiget til at søge (§. 11.), saa kand og sporges hvo der bør

 sva-

(41) Saaledes for Ex hedder det i Graagaasen, om Sande-Mænd, som bleve tiltalte for Udeblivelse fra Landstinget. "Sá madr à Biarg-"qvidar at beiþa hanom er vill, heimilisbua v. þess manz er "sóttr er, hvart hann hafi at nauþsyniom þeim heima setit, "er til ero mæltar i lögum, eþa hafi hann eigi." d. e. Enhver som vil, har Frihed til at udnævne 5 af den Sigtedes Naboer, ham til Befrielse, om han har siddet hiemme for slig Forfalds Skyld, som Loven udkræver, eller ikke. Og paa et andet Sted: "Rett er, "at hver er vill, qveþi biargqviþa þeim manni, er fyrir só-"com er hafþr, ef sá er eigi á þingi, oc hafi sá engum manni "selda vörn fyrir sig" d. e. Det er Ret, at enhver som vil, udnævner Sande-Mænd, den til Befrielse, som sigtes, hvis han ey er paa Landstinget, og har ingen anden givet sin Fuldmagt; Dog maatte slig frievillig Defensor ey giøre Indvendinger imod Dommerne. "Eigi "scal maþr dóm ryþia, sá er eigi hefr vörn tecna af þeim er sottr er.

svare for en Sag. I nu brugelig Rættergang stævnes den alleene, som for Sagen er, med mindre

(1.) Andre have tillige taget Deel derudi.

(2.) Hvis der ere Cautionister.

(3.) Arvingerne stævnes, i Penge Sager, efter Sagvolderens Død, da de træde i den Afdødes Sted, dog spares dem den Umage ved at fragaae Arv og Gield; Hvad andre Forsigtigheds Regler Sagsøgeren bør tage i Agt kand efterlæses i Höyers Coll. pag. 27. seqq.

§. XIX.

Hvo der ikke kand gaae i Rætte for at forsvare sig.

Følgende Personer tilstædes ikke at forsvare Sager for Rætten.

(1.) Børn hvilke ey maae stævnes, men deres Forældre eller Værger.

(2.) **Grove Misdædere og affindige Folk.**

(3.) Fruentimmer maae ikke gaae for Høyeste Ræt, eller Over-Rætten, uden for at forsvare sin, sine Børns og Ægtemands Liv og Ære N. L. 1-9-6. Hvor af nogle slutte, at dem derfor ikke formeenes at forsvare sig, i mindre betydelige Sager, for Under-Rætterne. (42) Hvilken Frihed dem af andre nægtes, skiøndt uden Grund.

(4.) Lovfældte og uærlige Mænd, maa selv fremføre deres Forsvar for Rætten naar de tiltales N. L. 1-9-1., hvorved da Loven synes at tillade dem alle lovlige Midler til deres Forsvar, saa meene Nogle, at dem er og tilladt selv at udtage Contra-Stævning, og forfølge den, naar den ikkun hænger af den Hoved-Sag, for hvis Skyld de først vare

(42) Sölvesens Tyro Juris 4 B. C. p. 197.

vare indstævnte (43). Men vil man blive ved Lovens Ord, synes ligesaa rimeligt, at den 1 Art. giver dem alleene Frihed til at forsvare sig, saavidt de tiltales eller beskyldes, men at den 2 Art. derimod betager dem al Frihed til at tale paa nogen Sag, og altsaa til selv at udtage Contra-Stævning.

§. XX.

Om Procuratores.

Dem som ikke selv kand føre deres Sager, eller ikke maae gaae i Rætte, sætter Øvrigheden Talsmænd eller Procuratores N. L. 1-9-7-10. I gamle Dage brugtes de ikke, uden saavidt om Sagsøgerens og Sagvolderens Fuldmægtige tilforn er anført. Thi de Mænd, som paa offentlige Sammen-komster hos os, undertiden pleyede at holde vidtløftige Taler, enten det almindelige eller særdeeles Beste angaaende, vare snarere at ansee paa samme Maade, som de hos Grækerne og Romerne brugelige Oratores. I disse Tiider bruges almindelige Eedsorne Procuratores ligesaa lidet i Island som andensteds paa Landet N. L. 1-9-15. Men enhver skal, enten selv, kort og eenfoldig forklare sin Sag, eller faae en anden dertil, enten ved egen given Fuldmagt, eller og ved Befaling af Øvrigheden; Til at beskikke dem er egentlig Amtmanden berættiget; Men da Indbyggerne, for Landets Vidtloftigheds skyld, ikke kand alletiider søge Amtmanden derom, er det vedtaget, at enhver Sysselmand beskikker dem i sit Herred. De bruges meest i Delinqvent-Sager; og da dertil gierne udtages Eedsorne Personer, som Lav-Rættesmænd og Syssel-mænd, behøve de ikke at giøre Eed som Procuratores, hvilket ikke er at undre over, da endog andre, som ikke ere Eedsorne, ere derfra befriede.

§. XXI.

Deres Egenskaber og Ved-Pligter.

Det er en Hoved-Regel for en Procurator, at han ikke antager sig nogen Sag, som ham efter Loven er forbudet at føre; I øvrigt har han det samme at tage i agt, som alle andre, der føre

(43) Tyro Juris p. 197.

føre Processer., at han ikke opholder Sagen med ufornøden vidtløftighed: Saa vidt han er paa en andens Vegne, bør han see paa sin Principals Beste, forrette hans Fuldmagt troelig, imodtage alle Forelæggelser og Jndlæg, som kand skee i mod ham, ikke gaae uden for hans Fuldmagt, eller slutte ufordeelagtige Forliig paa hans Regning, hvilket om han gior, da maae han derfor staae Principalen til Rætte N. L. 1-9-13. hvad ved hans Fuldmagt viidere er at mærke kand eftersees i Höyers Coll. pag. 29. 32. Han bør desuden være.

(1.) En god oprigtig og uberygtet Mand 1-9-8.

(2.) Jkke antage de Sager, om hvis Urætfærdighed han er overbeviist N. L. 1-9-10.

(3.) Holde sig fra Kroglove, Udflugter, Forhalinger, Jndviklede Stævninger, og al anden Urætviished i Rættergang og Vidners Føring N. L. 1-9-10.

(4.) Jkke paastaae ubillig Løn; Loven befaler alleene at deres Løn indrettes efter Principalens Formue 1-9-12. Men hvor stor den maa være er ikke fastsat.

Naar de af Øvrigheden befales, skal de tiene de Fattige for Jntet, men søge deres Løn og Opretning, i den Kost og Tæring som dem af Vederparten tildømmes N. L. 1-9-12.

(5.) Holde sig fra Gloser, Gluffer, Skiælds- og ærrørige Ord N. L. 1-9-10.

Tredie Capitel.
Om Forliig.

§. XXII.

I de ældste Tiider, forend Processer for Alvor kom i Moden, var det ikke usædvanligt, at Parterne selv, uden andre u-vedkommende Personers Mellemhandling, forliigede, endog de betydeligste Sager, uden at giøre Forliiget siden paa offentlige Steder bekiendt. (44).

Hvor vidt og hvorleedes Parterne selv sluttede eller kunde slutte Forliig i de ældste Tiider.

Efter at Rætterne vare indstiftede, havde vel Folk, liigesom tilforn, Friehed til at slutte deres Sager ved Forliig paa egen Haand, men alle lode sig ikke nøye dermed; thi jeg finder Exempler paa, at de hiemme i Herredet, alleene kom til Fordrag, og besluttede at forliige dem, dog Forliiget selv, med tilhørende Vilkaar og Omstændigheder, ikke blev fuldbyrdet eller bekiendtgiort, forend paa Landstinget, eller anden saadan Sammenkomst. Dette skeede enten for at skaffe Forliiget desto større Kraft, eller og for at beviise begge Parterne en slags Ære. Den eene, om han havde tilbudet en Vederpart, hvilken han saa got som havde i Kniibe, et fordeelagtigt Forliig. Den anden, om han havde erholdt Forliig i en betydelig Sag, af en anseelig Mand, eller een, som var bekiendt for at træde andre under Fødderne (45). Undertiden gik det saaleedes til, at Parterne, efter at de ved go-

H de

(44) Herpaa giver Gullþoris Saga i det 15 Cap, et klart Beviis, i det den fortæller om Gullþoris og hans Vederparters Forliig. "Eigi var þessi "sætt i sakſóknir færd, þviat þessi tidendi urdo fyrr en Ulfliotr "flutti lög til Islands ut." d. e. Dette Forliig skeede ikke for Ræt-ten, thi disse Ting tildrog sig, førend *Ulfliot* indførte Loven i *Island*.

(45) Her sigtes i sær til 2de i den gamle Iislandske Historie bekiendte, Forliig. Det første imellem Brand den Örke og Finnbogi Rame, det andet imel-

de Mænds Mellemhandling, havde ladet sig overtale til Forliig, beskikkede, med fælles Samtykke, visse Mænd til at afgiore Conditio-

imellem Nial og Gunner af Hlidarenda; Denne Brand havde giort en Mand fredløs, hvilken søgte Tilflugt hos Finnboge, og da denne ey paa hans Anmodning vilde give ham tilbage, kom Brandr endelig med bevæbnet Magt, og anfaldt Finnboge, som just midt i Slaget, da han saae, at hans Sønner og Naboer kom ham til hielp, og han læt havde kundet ihielslaae eller fange Brand og hans Følgeskab, voldgav ham Sagen. "Nu er þat bón min oc bod "vid þig Brandr, at þu þiggir þann kost, sem ec hefi bodit; "vil ec selia þer siálfdæmi, oc rád einn sætt, þann veg sem "þer likar best; Brandr mælti, ecki ætla ec þetta spara þurfa, "at ver rádum einer, man þat mælt, at vart erindi verdi þó "gott, ef ver tökum Siálfdæmi af þvílíkum manni sem þu ert." d. e. Nu er mit Tilbud og Begiæring til dig *Brandr*, at du imodtager de Vilkaar jeg haver tilbudet, jeg vil voldgive dig Sagen, saa at du alleene skal raade for Forliiget, paa den Maade som dig synes best; *Brandr* svarede, jeg tager det ey i Betænkning, naar jeg skal raade alleene, thi alle Mennisker vil tilstaae, at jeg dog har udrettet noget anseeligt, i det saadan en Mand, som du, vilde voldgive mig Sagen. Dog forbeholdt han sig at giøre Forliiget selv offentlig bekiendt, indtil det kunde skee for Retten i alles Paahør; og da Finnboge paa nye anmodede ham derom, svarede han: "Var árædi vort meir af ákefd "minni oc ofbelldi, helldr eñ eg sæi eigi hvar komit var, "edr hverso fara mundi. Nu ætla ec eigi skuli sva mikill "munr met ockr, at ec geri fe af þer, fyrir þat er þu gafst "mer lif oc minom mönnom; þottunz ec meir verdr oc þeir "allir menn, enn einn litils háttar madr, þo ec vildi fyrir "metnadar sakir hafa sæmd af málum vid ydur." d. e. Mit Foretagende var meere af Hidsighed og Overmod, end deraf, at jeg ikke kunde see, hvorleedes det gik, og hvad Udfald det vilde have. Nu har jeg betænkt, at der ey skulde blive saa stor Forskiel imellem os, at jeg skulle dømme dig i Bøder, fordi du skienkede mig og mine Folk Livet; thi endskiønt jeg, af Ærgiærrighed, gierne ville have Ære af den os imellemværende Sag, agtede jeg mig dog selv og alle dem langt høyere, end den ringe Person, jeg søgte efter. Finnboga Saga Rama. Det andet Forliig imellem Nial og Gunner gik saaleedes til: Nials Sønner havde ihielslaget en af Gunners Slægt, ved Navn SigmundHvite, for adskillige Ubeqvems Ord, og skiændelige Viiser, han havde giort,

ditionerne (46). At denne Friehed til at slutte Forliig paa egen Haand, er ved Graacgaasen bleven indskrænket, sees saa vel deraf, at den befaler, at alle betydelige Forliig skulle paa Lov-Biergет bekiendtgiøres, som og af det jeg tilforn har anført; hvilket dog ikke er skeet, for at opmuntre Folk til Processer, men meget meere for at forebygge, at de ringe og fattige Indbyggere ikke skulde af de Mægtigere blive tvungne til ufordeelagtige Forliig. Mig kunde vel indvendes, at de mange Fordrag, som i de Tiiders Historie anføres, give nokſom tilkiende, at dette er ikke bleven efterlevet; men for det første, taler jeg her om Lovens Befaling, som er saa klar, at den ikke kand tages i Tvivl: For det andet, ere de Tiders Forliig meere at ansee for Freds-Slutninger og Stilstand i Krig, end for saadanne som bruges i Borgerlig og Lovlig Rættergang; I Geistlige Sager maatte ingen betydelige Forliig sluttes uden Bispens Tilladelse; han derimod havde Magt til, paa egen Haand at eftergive endog grove Misgierninger, imod en, efter Forseelsens Størrelse udregnet, Penge Straf; hvor af sees, at Parterne selv have havt lidet at sige i slige Sager, og at denne Bispernes Rettighed meest sigtede til at beriige Kirken, og dens Betiente.

giort, dem til Forhaanelse; Endskiønt han nu efter Loven var falden paa sine Gierninger, tilbød dog Nial Gunner af egen Drift, Forliig voldgav ham Sagen, og bødte dobbelt Mandebod for Drabet. Dette Forliig lyste Gunner siden til Tinge, hvortil Nials Saga i det 50 Cap. fortæller Aarsagen med disse Ord: "Gunnar ſagdi ſatt þeirra upp a þingſcála-þingi, þá þar meſt "fiólmenni var, oc tiádi hverſo vel þeim hafdi farit, oc ſagdi "þau enu illu ord, er Sigmund droo til höfudbana, ſkyldi "oc engi herma, eda vera ogyldur ſa er mælti; þeir mæl"tu þat Gunnar oc Niáll, at engir lutir ſkyldo þeir til verda "at eigi ſemdo þeir ſiálfir. d. e. *Gunner* forkyndte deres Forliig paa Thingskaale Ting, da der var størst Mængde af Folk, og fortaalte, hvor vel *Nial* og hans Sønner havde opført dem i Sagen, og forbød alle og enhver, under Livs Fortabelse, at tage i sin Mund de ubeqvems Ord, som havde været Aarsag i *Sigmunds* Drab. *Gunner* og *Nial* giorde derhos det Fordrag, at der intet skulle efterdags komme dem imellem, som de jo paa egen Haand vilde forliige.

(46) Nials Saga Cap. 62-72.

§. XXIII.

De Skikke som bleve brugte ved Forliig i sær i Drabs Sager.

Om de Skikke, der brugtes ved de Fordrag, som ved andres Mellemhandling, i sær i Drabs Sager, bleve sluttede, og kaldes paa Dansk Orfeyde, har Graaegaasen 2de Capitler *Gridamál* og *Trygdamál*, det første handler om sikkert Leyde, det andet om Forliiget i sig selv. Jeg vil kortelig fortælle Indeholdet der af. Først skulde de, der havde paataget dem, at giøre Forliiget, i 2 eller fleere Vidners Paahør, offentlig forkynde den eene af Parterne og hans Arvinger, paa den andens og hans Arvingers Vegne Indbyrdes, og siden alle Tilstæde værende eller Kommende, sikkert Leyde til og paa Sammel-pladsen; hvilket kaldtes at selia Grid, og sigtede alleene der til, at alle skulde i Forsamlingen holde god Fred, og ingen Fiendtlighed forsøge imod hinanden, og brugtes ey alleene i Drabs- og andre Rættergangs-Sager, men endog i andre høytidelige Sammenkomster (47). Slig Sikkert Leyde var indført i Rættergangen, paa det den eene Vederpart, hvis han kunde blive den anden mægtig, ikke skulde, efter de Tiiders Sædvane, tage ham fangen, og enten skille ham reent ved Livet, eller og, under Livs Fortabelse, tvinge ham til at indgaae alt, hvad han fandt for got at paalægge. Ved Leege og andre Sammenkomster af den Art, skeede det ofte, at den Overvundne af Forbittrelse og Begiærlighed til Hævn, greeb til Vaaben, hvorfor denne Sikkerhed og Fred pleyede og der at forkyndes, for at indskrænke den Frihed, Folk i de Tiider havde, til at hævne sig paa en voldsom Maade; samme er at sige om Giestebude, for den Ueenigheds skyld, der kunde opkomme ved Drukkenskab og ubesindige Ord.

I Rættergangen strækkede denne Fred sig ikke alleene til den første Sammenkomst, samt Veyen til og fra, men endog til alle de andre, som kunde blive holdte, indtil Sagerne vare bragte til Ende.

Efter

(47) Paa slig Fredlysning haves et mærkeligt Exempel i Grettis Saga, hvoraf det fornemste er anført i Resenii Fortale til Gudmundi Andreæ Lexicon.

Efter at Conditionerne vare afgiorte, blev Forliiget sluttet paa den Maade, at de stridende Parter offentlig gave hinanden Haanden paa, at de, ved en fuldkommen Forliigelse, havde nedlagt al indbyrdes Had og Mistanke, og tilsagde hverandre Sikkerhed og Fred, med hosføyet Løfte, at entholde sig fra al ydermeere Feyde og Fiendtlighed, for denne Sags Skyld; hvilket kaldtes *at veita trygdir* (48); og var af des større Betydenhed, da den, som handlede derimod, blev anseet for uærlig.

§. XXIV.

Forliig, er et Fordrag imellem Parterne, hvor ved de i Mindelighed afgiøre den Trætte, som imellem dem er forefalden. Den Stævnte gior i sær vel, hvis han tilbyder sig at staae til Rætte, og erstatte forud det han søges for, thi da kand hans Vederpart, for unødig Trætte, blive tildømt at betale ham Processens Omkostninger N. L. 1-5-7. Dog maa saadan Tilbud ikke ansees, som Beviis paa, at han finder sig skyldig N. L. 1-15-3. Hvad Forliig er, og hvorledes det skal sluttes inden og uden Rætten.

Da Forliig er en Conrract, saa forbindes Parterne til at holde det; dog kand ingen forliige uden sin egen Sag, saa at, om der ere mange Vedkommende, som alle vil forliiges, een alleene undtagen, kand dog deres Forliig ikke forbinde ham N. L. 5-1-3.

De Forliig, som sluttes, forend Sagen reises, kand Parterne afgiøre, enten mundtlig, eller skriftlig, paa egen Haand, enten foruden Vidner, eller i Vidners Nærværelse, uden at besvære Rættens Betiente dermed.

Er Sagen allereede kommen for Over-Rætten eller Høyeste-Ræt, bør Forliiget af Vederparten tegnes paa Stævningen, og den i det første Tilfælde, leveres til Rætten, i det sidste til

 Can-

(48) Den her hos brugelige Formula Solennis haves i Graagaasens Trygdamal, hvoraf den er oversat paa Dansk af Paus, bag ved Kong Haagens Gulatings-Lov i hans Samling af gamle Norske Love. 1 D. p. 255. 256.

Cancelliet i Kiøbenhavn, forend Sagen skal foretages N. L. 1-4-35. 36.

Er Sagen derimod for Under-Retterne, kand Parterne forliiges paa egen Haand, og ere ikke forbundne til, at fremviise Forliiget for Retten, men alleene at lade i Protocollen indføre, at Sagen er forliigt. Hvor snart de ere forpligtede, at slutte Forliig, er ikke fastsat i Loven, men kommer an paa dem selv; saa meget er vist, at de Sager, som angik Tiende, maatte i gamle Dage forliiges, endog efter at Stævningen var forkyndt (49).

§. XXV.

Hvor mange slags Forliig er, og hvilke Sager ved Forliig maa sluttes.

At opregne alle de slags Forliig, som bruges i den Romerske Ret, og hos andre kand efterlæses, agter jeg ikke fornødent, og erindrer derfor alleene, at een, eller begge Parter, ved Forliig, enten (1.) eftergiver en Ting aldeeles, og afstaaer uden Vilkaar, fra al Tiltale; eller og (2.) giør Fordrag med hverandre, og afstaaer noget paa begge Sider.

Men dette strækker sig ikke til alle Sager, thi da ingen kand forliige, uden sin egen Sag, saa sees lættelig, at ingen Sag kand forliiges, saavidt Kongen derfor tilkommer Bøder. N. L. 1-22-8. Og følgelig meget mindre *Criminelle*-Sager, Ubode-Maal, og Store Misgierninger, hvorved Ære, Liv, Lemmer, Frihed, Boes-Lod, eller Embede forbrydes N. L. 1-2-12. og 6-6-20. Jonsb. Tyveb. 3 Cap. Ikke heller Skilsmisse-Sager imellem Ægtefolk N. L. 3-18-16. §. 9. Men alleene *Civile privat* Sager, saavel Verdslige som Geistlige, især Geistlighedens, ved Provsternes Mellemhandling, naar de ikke ere Criminelle eller angaae Kongens Interesse N. L. 1-2-12. Hvilke Sager efter den Danske Lov kand afgiøres ved Forliig, kand sees i Höyers Coll. pag. 150. 151.

At Parterne selv har i de ældste Tiider havt Frihed til at forliige, endog de største og meest betydelige Sager, er tilforn erindret, og sees klarlig af mangfoldige Exempler i den gamle Is-

(49) Christen Rettr forne 32 Cap.

Islandske Historie, hvor man ikke alleene finder særdeeles Forliig, der angik een Sag alleene, imellem Parterne selv indbyrdes, sluttede; Men endog almindelige Forliig, hvorved 2 Mænd lagde over med hverandre, at afgiøre paa egen Haand alle de Sager, som imellem dem kunde opkomme (50).

Efter Graaegaasen maatte alle smaa *Civile* Sager sluttes ved Forliig, men *Criminelle* Sager, som angik **Drab**, store **Saar**, **Blodskam** og andre saa kaldte store **Leyer-Maal**, o. s. v. var Parterne, under Freds Fortabelse, forbudet at forliige paa egen Haand, (51). Men da dette var indført i Loven, alleene til den Ende, at faae Misgiærninger straffede, var den Skyldige i Criminelle Sager, eller hans Fuldmægtig dog ikke derved forbudet, at foreenes med Sagsøgeren, om at han skulde underkaste sig Straffen godvillig, og uden Proces lade sit Gods confisqvere, og selv blive Fredlos eller aldeeles Landflygtig, hvilket kaldtes: *At verda sekr at sátt* at blive **Landflygtig ved Forliig** (52). I de seenere Tiider, i sær i det 12te og 13 Seculo, var

(50) See tilforn Not. 45.

(51) Graagás Festaþætti 49 Cap. " þat er mælt i lögum varum, " at hvarr þess, er menn sættast heima á þær sakir, er eigi á " at sættast á, oc ver þat fiörbaugs sök, hverium er á sættast, " oc á hver sok þa er vill." d. e. *Det er fastsat i vore Love, at, om nogen forliiger hiemme de Sager, som ikke bør forliiges, da bliver den Fredløs, som slige Forliig slutter, og maa enhver søge den Sag.* Meere herom see tilforn Not. 20.

(52) Grágás þingskapa-þætti. " Enn þá verdr madr sekr at " sátt, er hann hannsalar sekt sina, eþa sva hannsalar hann, " at hinn skal göra sekt hans ef hann vill; þat er mælt, at eigi " giörir einn madr sekt manns, nema á se qveþit a sektina, þá " er hann hannsalar secþina, oc scili þeir þa fyrir þegar; Ef " hann hefir sva hannsalat, at hann skyli giora secþ hans ef " hann vill, þa má hann eigi umgiöra secþ hans annan veg, " eñ nefna til XI Menn, enn hann se siallr inn tolfti; Ef annar

var det ikke usædvanligt, iblant de Fornemste i Landet, naar de enten voldgav hinanden en betydelig Sag, eller lod den paakiende af fælles Slægt og Venner, at de forud betingede dem, at den Erstatning, Vederparten maatte tilkiendes, ikke skulde gaae ud paa deres Fred, Embeder eller Hoved-Gaarde.

§. XXVI.

De Personer, som kand giøre Forliig.

Følgende Personer har Magt at slutte Forliig.

(I.) Hoved Personerne i Sagen.

(II.) Deres Talsmænd, hvilke vel ikke maae hindre, N. L. 1-9-10. Men kand dog ey heller slutte Forliig, uden særdeeles Fuldmagt.

(III.) De som har andre under deres Beskyttelse og Forsvar, maae og, paa deres Vegne, slutte Forliig, som

(1.) En

"nar madr hannsalaþi secþ hanns, enn hann siálfr, þá scal "vætti þat láta bera þar, aþr sáttin se upp sögþ, er hann hafdi "hanum i hönd sectar hannsalit sellt. Ef madr hannsalar "manni áqveþna secþ sina scyrt, þá þarf eigi at döma, segia "scal þá til at Lögbergi. d. e. En Mand bliver Fredløs ved Forliig, naar han med Haand og Mund forpligter sig til at være Fredløs, eller, at Sagsøgeren skal giøre ham Fredløs, om han vil: Det er vedtaget i Loven, at ingen Mand kand alleene giøre en anden Fredløs, med mindre den, der forpligter sig til at være Fredløs, fastsætter paa hvad Maade det skal skee, og de da strax paa begge Sider blive eenige derom. Har han saaleedes forpligtet sig, at Sagsøgeren skulde giøre ham Fredløs, om han ville, da maa han ikke anderleedes dømme ham Fredløs, end ved at udnævne 11 Mænd dertil, og være selv den 12te. Om en anden Mand, paa den Skyldiges Vegne, giver Sagsøgeren Forpligtelse paa, at den Skyldige vil være Fredløs, da skal de Vidner, han har paa slig Fuldmagt, føres, førend Forliiget forkyndes og afsiges. Om man med Haand og Mund forpligter sig til at være Fredløs, og siger tydelig paa hvad Maade det skal skee, da behøver man ikke at paadømme samme, men alleene at forkynde det paa Lov-Bierget.

(1.) En Fader, paa sine Børns Vegne, saa længe de ere i hans Huus, eller under hans Værgemaal.

(2.) Manden, paa sin Hustrues Vegne.

(3.) Hosbonden, paa sine Tieneres Vegne.

(4.) En Formynder, for sin Myndling; dog maae han derudi være meget agtsom, thi han staaer derfor til Ansvar, saa snart Myndlingen kommer til Skiæls Aar, hvorfor han i saa Fald, gior vel, om han

(1.) Giver Øvrigheden det til kiende.

(2.) Beviiser, at Myndlingen derved enten vinder, eller slipper ud af en Sag, som han ellers havde tabt.

(IV.) Alle ere ikke eenige derudi, om, og hvorvidt Dommere maae forsøge, og giore Forliig; mange paastaae, at det er deres Pligt endog inden Rætten. Andre derimod, med bædre Grund, holde for, at hvis Dommeren sligt var tilladt, kunde mange Sager blive fordærvede, Dommerne mistænkte, og onde Dommere bestyrkede i Deres Ondskab Höy. Coll. pag 149 At foreslaae Forliig, uden Rætten, synes at passe sig bædre med Loven og deres Embede.

(V.) Kongens Befalingsmænd, som ere Amtmændene hos os, staaer frit for, at forliige alle de Sager, som ved Forliig kand underslaaes N. L. 1-24-2. Samme er at sige om Commissarier.

§. XXVII.

Hvorleedes Forliig kand tilintetgiøres.

Forliig er en Contract, og ophæves følgelig paa samme Maader som andre Contracter. Nemlig, om mand kan beviise at det er skeet.

(1) J overstadig Drukkenskab, og af Vildfarelse.

(2.) Ved Voldsom Tvang.

(3) Ved aabenbare Falskerie, som at Vederparten fremviiser falske Documenter, hvorefter han nødvendig maatte vinde Sagen.

(4) Om de, i Forliiget betingede, Vilkaar ere Uanstændige, og Utilladelige efter Loven Jons-Bog Tyvebalk: 3 Cap.

Fierde Capitel.

Om Stævninger.

§. XXVIII.

Ordets Bemærkelse og Stævningens Beskaffenhed i Almindelighed.

Stævning kaldes i den Jslandske Lov Stefna, hvilket Ord betyder: (1.) En vis Directions Linie eller Cours, som den følger, der reyser fra eet Sted til et andet. (2) En til en vis Dag og Sted berammet Sammenkomst, hvorfor og den Dag, paa hvilken slig Sammenkomst holdes, kaldes i Loven Stefnudagr ɔ: Stævnedag; J denne Bemærkelse tages Ordet Stefna i de Ord Gade-Stævne og Grande-Stævne N. L. 3-12-C. 17 A. som og i den Jslandske Lov, hvor den befaler, at man skal, paa *Stefnu*, det er Sammenkomst i Bøygden, udta-

udtage 6 Mænd, for at afgiøre adskillige Trætter iblandt Bønderne; at forbigaae mange andre Steder.

(3.) De Ord, hvor med den eene kalder den anden til at møde paa bestemt Tiid og Sted, hvad enten det skeer for at afgiøre Sager, raadslaae, svare for Rætten, slaaes, eller holde Leeg; (*) og omendskiøndt dette Ord saavel i gamle Dage, som nu, undertiden bruges i daglig Tale, for at betegne en Advarsel, om at samles til alle ovenanførte Forretninger, da er det dog nuomstunder meest brugeligt i Rættergangen, og betyder en lovlig Indkaldelse for Rætten, og altsaa det samme som Stævning, Kald og Varsel.

I denne Bemærkelse tages det i Jonsbog: Mannhelgi 10 Cap. Om han nægter, da skal stævne ham til Tinge: Samt 22 Cap. Rætteren skal stævne dem begge til Tinge. Stævninger bestoede, i gamle Dage, alleene derudi, at Sagsøgeren i 2 eller fleere Vidners Nærværelse, forkyndede den Beskyldte, at han skulde indfinde sig paa bestemte Tiid og Sted, for at svare til de Beskyldninger, som han der agtede at giøre imod ham. Denne Varsel skeede alleene Mundtlig.

En Stævning, er en høysforneden Begyndelse til al Rættergang, da der intet maae for Rætten foretages imod ustævnte Personer N. L. 1-4-1. og Forordning af 3 Marti, 1741. undtagen:

(1.) Naar den Sigtede godvillig møder, for den Ræt, hvor Sagen imod ham foretages, og svarer der for sig i Sagen, uden at besvære sig over, at han enten aldeeles ikke, eller ikke lovlig er bleven stævnet. N. L. 1-4-1.

(2.) Om nogen vil lade tinglyse, Skiøde- Gave- Mage-Skifte- Pante- Breve eller Afkald, da det ikke behøves, at stævne dem, som de angaae. N. L. 1-4-37.

(*) See Hr. Halldor Gudmundsens Afhandling om det Ord Stefna Msst.

§. XXIX.

Stævninger af hvem udstædes.

Ihenseende til de Personer, som udstæde Stævninger, ere alle Stævninger 2 Slags:

(1) Kald-Sedler, som udstædes og skrives af Sagsøgeren N. L. 1-4-3. og forkyndes; enten af ham selv, eller paa hans Vegne, ved 2de saa kaldte Kalds- eller Varsels-Mænd. Disse Kald-Sedler bruges alleene for Hiemtinget, men bør dog, naar de ere skriftlige, være paa samme Maade indrettede som andre Stævninger; dog kand Varsel til Hiemting endnu skee mundtlig N. L. 1-4-3. hvilket er en Levning af den gamle Rættergangs Maade.

(2.) De Stævninger som udstædes af Dommerne i den Ræt, for hvilken Sagen skal foretages N. L. 1-4-4. Her henhøre Stævninger til Lav- og Over-Rætten, af hvilke de første udstædes af Lav-Mændene, hver for sit Lavdomme, og de sidste af Amtmanden, eller hans Fuldmægtige; thi saasom Island er meget vidtløftigt, pleyer saavel Amtmanden, som Lav-Mændene, ofte at give visse af Syssel-mændene paa de længst bortliggende Steder, Fuldmagt, til at udstæde Stævninger til Lav- og Over-Rætten, hvilken Fuldmagt først bekiendtgiøres paa Lavtinget, og siden trykkes i Lavtings-Bogen.

Stævninger til Høyeste-Ræt udstædes af Cancelliet, dog i Kongens Navn, som altid ansees at beklæde denne Ræt; dog maae derom tilforn skee skriftlig Ansøgning i Cancelliet, og Udkast til Stævningen tillige indskikkes.

§. XXX.

Publiqve og Private Stævninger.

Saasom anførte Stævninger, deels skee ved private Skrifter, som alleene forkyndes for Vedkommende, deels af Øvrigheds Personer, ikke saavidt de umiddelbar ere satte til at forfremme det Almindelige, men i sær, saavidt de tillige bør dra-

ge Omsorg for det særdeeles Beste, saa kunde de med Billighed kaldes *Private* Stævninger, men derimod de alleene kaldes *Publiqve,* ved hvilke, enten Øvrigheden selv, eller deres Fuldmægtige, umiddelbar paa Embeds Vegne, ved offentlige for alle og enhver forkyndte Skrifter, indkalde Vedkommende; Saadant skeer ved Landtings-Bogerne i Island, hvorved Arvinger i Arveløse Stervboer indkaldes.

Disse Stævninger bruges ellers:

(1.) Naar man ikke med Sikkerhed kand komme til den Stævnte.

(2.) Naar han ikke har noget vist Opholds-Sted.

(3.) Naar man ikke veed hvo han er.

(4.) Naar han beskyldes for uærlig Gierning.

Herhen hører det, som i Island overalt er brugeligt, at lyse paa Landstinget efter Misdædere, med Begiæring, at de maae paagribes; hvilken Lysning tillige trykkes i Landtings-Bogen. Dog er det iblandt Juristerne meere brugeligt, at kalde Rættens Stævninger, som udstædes af Dommeren, *Publiqve*, og Kald-Sedler, som udstædes af Sagsøgeren selv, Private Stævninger, men derimod at henføre de her beskrevne Publiqve Stævninger til en slags Citationes Edictales.

§. XXXI.

I Henseende til den Maade, paa hvilken Stævninger forfattes, da ere de enten Mundtlige eller Skriftlige; de første bruges nu alleene een eller anden gang for Herreds Rætterne, eller Hiemtinget; De sidste derimod ere nu hos os blevne fast almindelige N. L. 1-4-3. og 1-23-1.

Mundtlige og Skriftlige Stævninger. Citatio ad faciem, locum, Verbalis, Realis.

I Henseende til dem, for hvilke Stævninger forkyndes, faaer Stævningen og, hos Juristerne, adskillige Navne. Nogle forkyndes i den Beskyldtes Paahør, og kaldes citationes ad faciem,

ciem. Andre opslaaes paa et vist Sted, enten i den Stævntes Huus, eller andensteds, naar den Stævnte ikke er tilstede, eller vil ikke lade sig finde, og kades derfor Citationes ad Locum.

I Henseende til Stævningens *Materie*, eller det, hvorudi den bestaaer, skeer den enten med Ord og Skrift, og kaldes *Verbalis*; eller og ved at Sagsøgeren bemægtiger sig den Skyldiges Person, og tager ham fangen; Denne kaldes *Realis*, og tillades naar man har Aarsag at frygte, at den Skyldige vil tage Flugten, som i store Criminelle, og Civile Sager, hvori den Stævnte ikke kand betale det, hvn søges for.

§. XXXII.

Om Femte Stævne.

Ligesom den Stævnte, efter Sagens Beskaffenhed, gives kortere eller længere Tiid, til at betænke sig paa Forsvar, fra Stævningens Forkyndelse, til den Dag Rætten eller Sammenkomsten, til hvilken han er stævnet, skal holdes; saa have Stævningerne deraf faaet adskillige Navne, iblandt hvilke jeg først vil betragte Femte Stævne eller fem Nætters Stævne, hvor ved den Stævnte i Vidners Nærværelse Jonsb L. L. balk. 27 Cap. tilsiges, at møde paa et vist Sted, inden fem Nætters Forløb N. L. 1-4-7. Under disse 5 Nætter, indberegner Biskop Arnes Christen-Ræt den Dag, paa hvilken Sagen skal paadømmes, og Sammenkomsten holdes; men ikke den Dag, paa hvilken Stævningen forkyndes; Man skal ikke (siger den) begynde nogen Sag om Tiisdag, thi da indfalder den femte Dag paa en Søndag.

I slig Fald, maatte da Varsels Tiiden forkortes eller forlænges, med een Nat (eller 24 Timer), og blive 4 eller 6 Nætter, og Sammenkomsten altsaa indfalde paa Løverdag eller Mandag, hvilket Sagsøgeren, med det samme han stævnede, havde at tilkiendegive hans Vederpart (53).

Kong

(53) Christin Rettr Arna Biscops. " Sókn, skal oc eige hefia a "þridia degi, þviat fimtena ber á Drottens Dag. Jonsb. L. L. B.

Kong Magni Lov, Jonsbogen, synes at sigte derhen, at slige Stævninger skal bruges i alle de inden- Herreds-Sager, for hvilke Loven ikke har udtrykkelig fastsat nogen Stævne-Tiid. Thi den har (1) i Thingfareb. 9 Cap. ingen Varsels Tiid, for de Sager, som tildrage sig inden Bøygde-Lavet. (2.) Befaler den Mannh. 10 Cap. at Drabs-Lysnings-Vidner, det ere de, som have hørt nogen angive sig selv for Bane-Mand, skal, om de ikke godvillig vil indfinde dem, for at vidne derom, stævnes med 5 Nætters Varsel, til Tinge; Samt i Mannh. 19 Cap. at Femte-Stævne skal liigeledes bruges i alle de Sager, der angaae Slagsmaal paa Tinge, Sammenkomster, og hellige Dage; og endelig, i Landsleye b. 52 Cap. At Bønderne, i alle Trætter om Almindinger og Ævret, skal skera up þingbod fyrir fimt, det er, skiære en Budstikke, og lade den gaae omkring, til at advare Almuen om, at samles inden 5 Nætter. For denne Budstikke var en vis Tiid fastsat, hvorlangt den skulde føres hver Dag, hvor den skulde blive staaende hver Nat over, og hvor hastig den skulde være kommen omkring til alle Bønderne, hvilket kaldes i Framfærslobalk. 10 Cap. *At reida náttstadi at bodi* **d. e. At Indrette Natteſtæder for Budstikken.**

At Femte-Stævne har været efter Jonsbogen en almindelig og sædvanlig Stævning til Hiemtinget, sees og der af, at Sagerne pleyede at gaae fra den Ræt eller Sammenkomst, hvortil Femte-Stævne anbefales, lige til Lavmandens Dom, som den anden Instance. Men da et Bøygde-Lav i Island er, paa sine Steder, af temmelig vidtløftig Strækning, kunde Almuen billig ansee denne Varsels Tiid at være alt for kort, og synes derfor at have, hos Kong Erik Magnussen, udvirket den Rættebod, at

"L. L B. 52. Cap. ef fimt ber á Helgann Dag, þa sé fimtar-" stefna enn næsta rumhelgann Dag epter, oc sære þa þar vitni "fram, at jafnfullu sem a fimtar stefnu." d. e. Om den femte Dag indfalder paa en Hellig Dag, da skal Sammenkomsten eller Ratten holdes den næste Søgen-Dag derefter, og man der føre sine Vidner, liige saa fuldt som om det var den rette femte Dag.

at Varsels Tiiden, saa vel for inden- som uden- Herreds Sager, skulde være lang eller kort, ligesom den Vey Vedkommende havde at reyse, var lang til: *Stefnur sculu vera epter Lejdarlengd.* Dog holder andre for meere rimeligt, at Kong Haagen Magnussens Rette-Bord indført i Tingfarebalkens 9 Cap. (at man uden Fierdingen skal bruge 2 Maaneders Stævning; *Tveggia manada stefnu utan fiordungs oc innan lands:*) er tilforn bleven i Island antagen, og at denne Kong Eriks Forordning, i Betragtning af Landets Fierdingers uliige Deeling og Størrelse, har sat i enhver Sagsøgers frie Vall, den Varsels Tiid, Kong Haagens Rætterbod, ved en almindelig Regel, giør liige lang i dem alle. Men da Kong Haagens Rætterbord, er yngere end Kong Eriks, seer jeg ingen fuldkommen Aarsag til at biefalde den Meening, men meget meere at troe, at Sagsøgerens Gotbefindende, i at udvælge Stævningens Tiid, efter Kong Eriks Ratteboed, er i uden- Fierdings-Sager, ved Kong Haagens Rætterboed bleven indskrænket til visse Grændser, nemlig 2 Maaneder. Kirke-Loven i Heidsævis-Tings-Lovbog i det 8. 31. 38. 50. Cap. anbefaler Femte-Stævne i alle inden-Herreds Geistlige Sager. Samme er at sige om de Verdslige Norske Love, som herudi stemme overens ved Jonsbogen. Kong Haagen Haagensens Islandske Lov Jarnsiida, synes dog ikke alltiid at bruge denne Varsels Tiid, i inden- Herreds Sager, men endeel Jurister i Island have meent, at de Talemaader: at begge Parterne skal komme til Femt, skal alleene forstaaes om en vis Dag i Ugen, som i de Tiider skulde været fastsat, til at afgiøre Trætter paa, ligesom i Norske Lovs 1-3-5. Hvilken Meening jeg dog ikke kand bifalde, endskiøndt visse Steder i Arvebalken i samme Lov synes at give den en slags Skin af Sandhed. De Sager som efter den Islandske Lov skal søges med Femte-Stævne, ere:

(1.) Modvillighed i at aflægge Vidnesbyrd om Drabs-Bekiendelse Mannh. 10.

(2.) Alle Trætter om Skade paa Ager, Eng, Mark, Græsgang Skov eller Vrag, hvad enten den skeer ved Mennesker eller Qvæg, Landsleyebalk 7. 15. 33 Cap. Samt Trætter om Lande-

Landemærke og Jordskyld Landsleyebalk 1. 5. 10. 16. 26. 52. 56. Hvilket altsammen den Norske Lov 1-4-7. kalder Aaværks og Eignetrætter, samt Skades Paaførelse paa Jord, Skov eller Mark. Dog er at mærke, at den Islandske Lov bruger ikke altid disse Stævninger, som Varsel til at svare paa Beskyldninger, eller møde for Dommeren, men til at Naboerne skal samles, raadslaae, og afgiøre med hverandre eet eller andet Huusholdningen angaaende, som at indhægne Marker, besee Landemærker og deslige, see Landsleyebalk 13. 32 Cap.

§. XXXIII.

Saa vel udi Graaegaasen og den ældste Kirke-Lov, som udi Kong Magni Lov, er fiorten Nætters Stævning gandske Giængs. Dog har jeg (siger P. Widalin i hans Gloss. Jurid. under det Ord *Tvimánudr*) hverken kundet finde, at fiorten Nætter kaldes en halv Maaned, i nogen af disse Bøger, eller, at det, som paa eet Sted kaldes fiorten Nætter, kaldes en halv Maaned paa eet andet. Man kunde vel indvende herimod, at Kong Eriks Rætter-Boed om Præsternes Provstedommer, anbefaler Halv-Maaneds-Stævning til Gields Afbetaling, da dog hans anden Rætter-Bod, indført i Kong Magni Lov i Kiöbebalkens 3 Cap. befaler i samme Sag fiorten Nætters Hiemstævne, og siden Tingstævne, og endelig Execution. Men man forvirrer sig her, med at blande Tiiderne sammen. Thi for det første, er det uvist, hvilken af disse Anordninger er den ældste; dens Aarstal, som staaer i Kiøbebalken, er i de beste Pergaments Msster 1293; Den første derimod, har intet Aarstall; men hvor den haves heel, er læt at see af dens 20 Art. at den er given til heele Norges Riige, og som det synes noget yngere; men at den anden længe derefter, og maaskee ikke førend efter 1400, er indført i Kiøbebalken. Aarsagen hvorfor jeg slutter, at den som intet Aarstal har, er yngere end den anden, er, at den er langt meere beleylig for Sagsøgeren end den af 1293; som vore Lands-Mænd aldeeles ikke havde behøvet, hvis den anden tilforn havde

Halv-Maaneds Stævning.

været udgiven, hvilken de ikke andet kunde end ansee for en Lov i dette Land som en Provints af Norges Riige. Skulde dette slaae Feil, og hvis den Rætter Bod, som er uden Aarstall, skulde være udgiven før end Aaret 1293; da er det dog upaatvivleligt, at Kong Eriks Raad ikke haver fundet for got at skikke den over til Island, og at den altsaa der har været ubekiendt; thi ellers begriber jeg ikke, hvorleedes vore Landsmænd kunde falde paa at begiære et Rescript, som giorde Gields-Sager meere vanskelige og langsomme, om de havde tilforn havt eller vidst af nogen Anordning, i Følge hvilken de kunde langt kortere afgiøres. (2.) Naar man efterseer de beste gamle Manuscripter af Kong Magni Lov, da finder man, at de, paa dette Sted, i steden for 14 Nætters Stævne, sætte Halv-Maaneds-Stævne, hvoraf man vel kunde slutte, at her er indløben en Urigtighed i de Exemplarer, som har 14 Nætters Stævne. Men om sligt endog ikke skulde være skeet, da, paa det man kand viide, hvorleedes 14 Nætter paa dette Sted ere indkomne, i Steden for en Halv Maaned; da maa man erindre, at vore Landsmænd skikkede Lavmand Torlak til Kong Erik; Denne overbragte til Kongen Almuens Besværinger og Forlangende om Lovens Forbædring, hvorpaa Kongen i Aaret 1293 resolverede, og iblandt mange andre, udgav og denne, i Kiöbebalken siden indsorte, Rætterboed. Iblandt disse Almuens Besværinger har vientelig denne været, at den Maade at indfordre vitterlig Gield paa, som Loven anbefalede, var alt for langsom og umagelig, i det Gielden først skulde kræves, siden stævnes halv Maaneds Hiemstævne, derefter Tingstævne, hvilken, i Følge Landsleyebalk: 1 Cap. uden Tvivl burde være Femte-Stævne, og siden endnu bies en Halv Maaned, forend Execution kunde foretages, det er 35 Dage, indtil Sagen kunde faae Ende. Altsaa have Indbyggerne indrettet deres Ansøgning til Kongen efter Graaegaasens Landsleyebalk 5 Cap. som hertil bestemmer 14 Dage, i Steden for den Halve Maaneds, eller 15 Dages Hiem-Stævne, som Jonsbogen udkræver. Men Tingstævnen efter 5 Nætters Forløb, have de taget af Jonsbogen, og ladet Executionen følge strax derpaa, hvorved de have vundet den halve Maaned imellem Tinget og Executionen, saa at heele Processen nu kun-

de faae Ende i 19, i Steden for at man tilforn behøvede 35 Dage. Altsaa sees, at 14 Nætters Stævning paa dette Sted er kommen i Steden for Halv-Maaneds Stævning, saa at dette er ikke en Tvetydighed, men en Forbædring i Loven. At Halv-Maaneds Stævning ikke kand være det samme som 14 Nætters Stævning, beviises ydermeere deraf, at alle Maaneder, saavel i Loven, som de gamle Historier, bestaae af 30 Nætter; thi Loven giør selv Forskiæl paa Uger og Maaneder, som paa Fire Uger og En Maaned Landsleyebalk 22. 46. Landabrigd 9 Cap.

Vel anseer Kong Haagens Froftetingslov i Mannh. 54 Cap. 7 Nætter som halvparten af en Halv-Maaned, og altsaa 7 Nætters Tiid, for Halvparten af en Halv-Maaneds-Stævnings Tiid; Men da den eene Nat ikke kunde i Nættergangs Sager deeles i 2 Deele, maatte den eene Deel af den halve Maaned blive 7 og den anden 8te Nætter.

Almuen kalder ligeleedes 4 Uger en Maaned, som dog ikkun ere 28 Dage, men det er alleene en almindelig Talemaade, som ikke vedkommer Lovens Meening, der udtrykkelig siger, at et Aar skal bestaae alleene af 12 Maaneder þfb. 1. 5. Kongsþegnsk 2. Erfdat. 21. 22. Lbr. 6. Llb. 1. Rekab. 2. Hvilket dog burde have 13 Maaneder, hvis hver Maaned skulle ikkun være 4 Uger eller 28 Dage (53).

(53) Til viidere Forklaring i denne Sag, synes den Underretning, Graaegaasen har efterladt os, om den gamle Tiids-Regning, ikke aldeeles uværdig her at anføres: "Enn fimti Dagr viku skal vera fyrstr i "Sumri, þaþan skal telia iij Manudr XXX Nátta, oc nétr iiij "til miþ-sumars: Enn fra miþiu Sumri skal iij Manudr XXX "Nátta til vetrar; laugardagr skal fyrstr vera i vetri, en þaþan "frá skolo vera vj Manudr XXX Natta til Sumars; Dagr scal fyrr "koma allz misseris tals en nott. " d. e. Den Femte Dag i Ugen (Torsdagen) skal være den første Sommerdag, (de deelede Aaret ikkun i 2de Parter, nemlig Sommer og Vinter) derfra skal regnes 4 Dage, og 3 Maa-

Halv-Maaneds Stævning anbefales i Kong Magni Lov, i Almindelighed, naar den Stævnte opholder sig uden Bøygden, men dog inden den samme Fierding af Landet. Þingf. b. 9 Cap.

§. XXXIV.

Fiorten Natters, Syv Natters og Tre Natters Stævning.

Foruden anførte Stævninger, har vore Gamle og Nye Love adskillige andre, som: Tree Nætters Varsel, der, efter Graagaasen, skulde gives den, som blev søgt for vitterlig Gield; Men efter Jonsbogen, dem, som tiltales for at have dræbt en andens Qvæg, Landsleye b. 39 Cap. Syv Nætters Varsel, hvorved Vedkommende indkaldes til Arve-Skifte, Arvetall 18 Cap. samt den som har Pante-Rættighed eller Prioritet i en Gaard eller andet Jordegods, om Eyermanden vil sælge det, Landabr. 10 Cap. hvorhen hører een Uges Varsel, som Graagaasen befaler at give en Formynder, eller den, som har en andens Gods at forestaae eller forsvare, til Afbetaling, til første Sommerdag. Fiorten Nætters Varsel, gives til vitterlig Gields Afbetaling, Jonsb. Kaupab. 3 Cap. og i Graagaasen, til at møde ved Vurderin-

3 Maaneder, hver paa 30 Dage, til Mid-Sommer. Men fra Mid-Sommer 3 Maaneder, hver paa 30 Dage, til Vinteren. Løverdag skal være den første Vinterdag, men derfra skal være 6 Maaneder, hver paa 30 Dage, til Sommeren. Dagen skal i ald Tiids-Regning komme førend Natten. Denne Tiids-Regning er brugt i Island fra Arilds Tiid, indtil den Nye Stil blev indført; dog har i de seenere Tider, derudi blandt andre, indsneget sig denne almindelige Vildfarelse, at man har anseet Fredagen for at være den første Vinter-Dag, hvilken Meening, Lav-Mand Vidalin, saavel i de Strids-Skrifter han har vexlet med Bisk Jon Arnesen i Anleedning af hans Calendariis, som og paa adskillige Steder i sit Glossario, kraftig har igiendrevet, og, ved at sammenligne adskillige Articler i de gamle Love, tydelig beviist, at Løverdagen var den første Vinter-Dag. Det som her siges, at Dagen i ald Tiids Regning kommer førend Natten, meener jeg er en Skrive-Feyl, og skal hedde; at Natten i ald Tiids Regning kommer førend Dagen, thi det er, for Exempel, bekiendt, at de gamle Love begynde baade Hellige-Dage og andre Dage, fra den næstforegaaende Dags Aften.

deringen, naar den, som havde Part i et Skib med en anden vilde ikke længere være i Fællig.

§. XXXV.

I Jonsbogens Tingfareb i det 9 Cap. tillades saa vel Lav- som Syssel-mændene at indkalde Parterne for sig, med en saa kaldet *Stundar stefnu*, eller Stunde-Stævning. Mange have været af den Tanke, at denne *Stundar*- eller Tiids-Stævning var det samme som Aftens Varsel, hvor den stævnte bør møde, enten samme eller næstfølgende Dag, efter at Stævningen er forkyndt (54). Men Kong Erik Magnussens og Kong Haagens Rette-Boder, indførte i Thingfarebalkens 9 Cap. viise klarlig det som er tvertimod; i det de anføre, som Aarsag til disse Stævningers Indførsel i Loven, at den stævnte skulde have tilstrækkelig Tiid til at forhværve og bringe til Stede sine Beviiser og Vidner; hvor af det er øyensynligt, at Stund paa dette Sted, ikke bemærker strax, men en tilstrækkelig Tiid. Andre have tænkt at Stundarstefna var det samme som Gienmæle hvor nogen møder ustævnt N. L. 1-4-1 og 1-10-2, og taget dertil Anleedning af Kong Eriks Rætter-Bod, som er den 8de i Tallet bag ved den Islandske Lov, og befaler, at Lavmanden, om han er tilstæde, men ellers Sysselmanden, skal udtage 12 fornuftige Mænd, til at dømme i alle betydelige Sager, uden at fastsætte, paa hvad Maade Vedkommende skal stævnes til den Ræt: Men da der alleene tales om Domme, og aldeeles intet om Stævninger, saa kand deraf intet sluttes, til at bestyrke denne Gisning; see og Hertug Haagens Retter-Bod af 22 April 1293. Og en anden af Kong Haagen dat: Tunsberge Botolfs-messo 1308. Stundar Stefna var indført i Loven, til at skaffe den Beskyldte tilstrækkelig Tiid til at betænke sig paa Forsvar, og havde altsaa Sted, i alle de Tilfælde, hvor enten den i Loven fastsatte Varsels Tiid, var for kort, eller hvor ingen Varsels Tiid var fastsat; hvorfor man og ikke heller kand sige, hvor lang Tiid derved maatte gives, Stundar Stefna.

 da

(54) Solvesens Tyro Juris 4 B. 8 Cap. p. 221.

da det alleene kom an paa de Sagers Beskaffenhed, udi hvilke den blev brugt.

§. XXXVI.

Hiem-Stævne og Ting-Stævne.

I henseende til det Sted, hvorhen man stævner, deeler den Islandske Lov alle Stævninger i Hiemstævner og Tingstævner; De første bestaae derudi, at Sagsøgeren advarer den Stævnte, at blive hiemme, eller komme hiem, til en vis Tiid, og har i sær Sted i Jorde-Trætter, hvor der tvistes om Jordegods, saa vel med inden- som uden- Herreds-Mænd Kaupab. 9 Cap. som og om Løsøre, og vitterlig Gield, der er udlovet at skal betales til en vis Tiid. I dette slags Stævninger gives 14 Nætters Varsel, som forkyndes mundtlig med 2 Vidner Kaupab. 3 og 4 Cap.

Ting-Stævninger ere alle de Stævninger, hvorved en indkaldes for at møde til Tinge eller for Retten.

§. XXXVII.

Stævningers Indhold og Hensigt.

I henseende til Indholdet og Hensigten, ere alle Stævninger 4 slags.

(1.) Til at høre Vidner.

(2.) Til at aflægge Vidnesbyrd.

(3.) Til at lide Dom.

(4.) Naar nogen stævnes for Processens Skyld.

I een og den samme Sag kand alle disse 4 Ting indbefattes i den samme Stævning; men skal Vidnerne føres til eet Ting og Dom affiges for et andet, da bruges sædvanlig tve Stævninger.

Stævning til Vidners Førelse maae ikke udstædes, med mindre der gives Sag eller Beskyldning, og saalænge der in-

ingen er anklaget, kand Dommeren afslaae at afhøre Vidnerne (55).

Til at aflægge Vidne, stævnes de først, som høre under eet Værneting, er man ikke fornøyet med deres udsigende, eller de blive mistænkte for falsk Vidnesbyrd, da kand de, der høre under andre Værne-ting, siden stævnes, for at vidne imod dem, og de første tillige, for at anhøre hvad der, imod deres tilforn aflagde Vidnesbyrd, kand forefalde N. L. 1-13-13. Men stævnes de sidste Vidner ikke for at vidne, imod de første, (men alleene for ydermeere at oplyse Sagen), giøres ey fornødent at tilkalde dem. 14 Art.

Stævninger har adskillig Nytte i Rættergangen.

(1.) Kand, efter deres Forkyndelse ingen Hævd vindes, om der end ikkun feylede den allermindste Tiid i 20 Aar.

(2.) Saa snart Stævning er forkyndt, bør den Ting, som Stævningen angaaer, forblive i samme Stand, som den var tilforn,

(3.) Kand Sagen ey siden drages fra een Ret, til en anden, saa at, naar jeg har stævnet een, der har mange Værneting, til det, som mig er meest beleiligt, kand han ikke drage mig derfra, især naar han eengang har mødt og svaret for samme.

(4.) Om

(55) Naar nogen Misgiærning bliver rygtbar, dog saaleedes, at man endnu ikke veed, eller kand slutte hvo Giernings-Manden er er det praxis i Island, at Sysselmanden sammenkalder alle dem som han meener kand have den beste Kundskab om Sagen, og tilspørger dem om de have Mistanke til nogen i sær, og i øvrigt forhører dem paa det nøyeste. dog uden at paalægge dem Eed: angive de nogen under Forhøret, da stævnes han for at høre deres Vidner, og ansees som beskyldt eller skyldig, men om de ikke udlade sig med Mistanke til een meere end en anden, kand ingen Sag anlægges.

(4.) Om den Stævnte siden reyser udaf Landet, da gaaer Sagen imod ham liige fuldt, i hans Fraværelse, fra een Ræt til en anden. N. L. 1-4-16.

§. XXXVIII.

Stævningens Indretning.

Alle Stævninger udkræve en lovlig Indretning, Forkyndelse, og Afhiemling.

Stævningens Indretning indbefattes i 6 Hoved Poster.

(I.) Sagsøgerens Navn, hvad enten han er een eller fleere.

(II.) De stævntes Navne, tillige med deres Boepæl og Embeds Titler; bestandige Stamme-Navne, ere ikke almindelige i Island, hvorfor man især maa see derhen, at Fornavnet, og den stævntes Boepæl rigtig anføres. Graagaasen udkrævede at man skulde i Stævningen tillige nævne den Stævntes Faders Navn, hvilket i de Tiider brugtes og endnu bruges i Island i Steden for Stamme-Navn. Indstævner man et heelt Collegium, som bestaaer af mange Lemmer, da behøves ikke, at opregne enhver især, men alleene stævne det heele *Collegio* under dets rette Navn. Ellers kand alle Vedkommende, hvor mange de end ere, om de har fælles Værneting, indkaldes med een Stævning N. L. 1-4-2. Er enten nogen af dem, eller nogen Post i Sagen, i Hoved Stævningen udeladt da bør sligt paastævnes ved en nye Stævning, som kaldes *Continuations*-Stævning, ved hvilken det altid bør iagttages, at det den indeholder er en Følge af Hoved-Stævningen, og derhos tillige udtrykkelig anføres, at den skeer i *Continuation* af samme. Om Arvinger sidde, med Creditorernes Tilladelse, i Uskift Boe, saa har man ey behov at stævne, i de Sager, som slig Eyendom angaae, baade Arvinger og Creditorer, men alleene dem, som Eyendommen bruge, og have den i Haand og Hævd N. L. 1-4-14.

I de

I de Sager derimod, hvor Besigtelse skal holdes paa Aastædet, stævnes ikke alleene Vedkommende, men endog andre omkringboende, skiønt Sagen ikke egentlig vedkommer dem, om de maaskee kunde have noget at sige til dens Oplysning. Det er vel en Hoved-Regel, at den skal stævnes, som er Hoved-Mand i Sagen, dog skeer det i visse Tilfælde, at andre tillige stævnes.

(1.) En Enke pleyer at stævnes med hendes Lavværge, dog saaleedes, at hendes Navn sættes i Stævningen og den forkynder for hende; haver Processen reyset sig, enten af en Contract, som Lavværgen har indgaaet paa hendes Vegne, eller af et Document, som han har underskrevet, da forkyndes Stævningen for ham, og hans Navn sættes derudi.

(2.) En Myndtling, som er under sine 18 Aar stævnes ikke, men Værgen i hans Stæd N. L. 3-19-1. En Mindre-Aaring stævnes tillige med hans Curator, og om han ingen har, kand Sagsøgeren begiære at Øvrigheden vil beskikke een, saalænge Sagen varer, for at have Opsigt dermed 3. 19. 34.

(3.) Er den stævnte Udenlands, eller paa langt fraliggende Steder, og Sagen angaaer Jorde-Gods, saa gaaer det Kald og Varsel for fulde, som forkyndes hans Bonde paa Gaarden N. L. 1-4-13. og i andre Sager, det som forkyndes den, som han har i sin Fraværelse beskikket til sin Fuldmægtig. N. L. 1-4-20.

(III.) Sagen for hvis Skyld man stævner, hvad enten det er til at høre Vidner, aflægge Vidnesbyrd, lide Dom, eller andet; og paa det den Stævne ey skal kunde undskylde sig, at noget imod ham sættes i Rætte, som Stævningen ikke lyder paa, kand man lægge disse Ord til: Eller hvad andet som denne Sag vedkommer. Efter Graagaasen burde i Stævningen tillige nævnes den Straf, som Sagsøgeren meente at

L

kun-

kunde paastaae, og om det var Penge-Straf, da de Personer, som samme burdte tilfalde.

(IV.) **Dommerens Navn**, for hvilken samme Sag skal indstilles, dog er dette ikke saa uomgiængelig fornøden, hvis det skal være Stedets sædvanlige Dommer, som alle kiende, da man kand lade det blive ved at nævne ham i Almindelighed.

(V.) Stedet eller Rætten for hvilken Sagen skal paadømmes N. L. 1-4-5. som nødvændig bør være enten Sagvolderens eller Sagens Værne-Ting; dog om det er et sædvanligt Ting, som altid holdes paa et vist Sted, nævnes det ikkun i Almindelighed.

Veed Sagsøgeren ikke den Beskyldtes Værne-Ting, og derfor stævner ham for en anden Ræt, da er den Stævnte pligtig at give det tilkiende, enten strax for Varsels-Mændene, ved Stævningens Forkyndelse, eller første Ting-Dag, for Dommeren, hvilket om ikke skeer, bliver Sagen ved den Ræt, den først blev indstævnet til N. L. 1-2-24.

(VI.) Tiiden, eller den Dag, paa hvilken Tinget holdes N. L. 1-4-5. Ved Høyeste-Ræt nævnes alleene Aaret, men Parten selv maae passe paa, hvad Tiid Sagen opslaaes. Stævnes nogen til et sædvanligt Ting, som Sysselmændenes Skatte-Ting, der ikke holdes nogen vis Dag, men dog en vis Tiid om Aaret, da har man ey fornøden at sætte Dagen, men alleene at nævne Rætten f. Ex. **Paa den Dag, som det sædvanlige Mandtals Ting, for indeværende Aar af *N.* Sysselmand, paa *N.* Sted bliver holdet.**

Naar nogen Sag forefalder, som ikke kand bie til den sædvanlige Tingdag, begiæres extraordinaire Ting; her berammes Ting-Dagen forud, og bør altsaa nævnes i Stævnemaalet; Det er vel en Hoved-Regel, at den som behøver og begiærer slig extraordinair Ræt skal have Magt til selv at beramme Ting-Dagen. Dog meene nogle, at det er billigt, at han, om skee kand, forend Stævningen

gen forkyndes, udbeder sig, eller udvirker Dommerens Samtykke i Henseende til Tingdagen, i sær om Sagen ingen stor Hast udfordrer, og Dommeren derved kunde forsømme andre vigtige Forretninger (56).

I Femte-Stævne- og andre Sager, som ingen Forhaling kand taale, er Dommeren uden Modsigelse pligtig, at rætte sig efter Sagsøgerens Leylighed, og indfinde sig paa den Dag han har bestemmet. Dog maae ingen Sagsøger eller Dommer beramme følgende Dage til Ting-Dage.

(1.) Alle Lovhellige Dage, det er dem, som Loven befaler at holde hellige.

(2.) Fra St Thomæ Dag, eller 21 December, til St Knuds Dag, som er Dagen efter H. Tree-Kongers Dag.

(3.) Dimmel-Ugen, som er den næste Uge for Paaske.

(4) Tre Dage næst for Pindse-Dag N. L. 1-3-4.

I Graagaasen var forbudet, at forkynde Stævning til Lands-Tinget i Pindse-Ugen, for nogen Sag, undtagen for vitterlig Gield, som inden en vis Dag skulde været betalt (57).

(56) Solvesens Tyro Juris 4 B. 8 Cap. pag. 218. Andre derimod holde for, at Sagsøgeren i alle Sager selv skal beramme Tingdagen, og at Dommeren ikke maae, uden Lovlig Forfald, giøre ham nogen Forhindring derudi; ja vil endog paastaae, at det er for Sagsøgeren en Forsigtigheds Regel, at han altid selv fastsætter Tingdagen, og overlader siden Dommeren, efter eget Behag, at giøre Opsættelse: da han derved, under Sagens Drift, lættere kand lægge for Dagen, om Opsættelse var fornøden eller ikke, hvilket ellers ey kunde skee, uden en nye Proces med Dommeren.

(57) " Stefna scal um eindagat fe, um ena hælgo vico, "ef hon er om þing, til alþingis, ef maþr vill." d. e. Man skal, om man vil, stævne til Lands-Tinget for vitterlig Gield, i Pindse Ugen, om den indfalder ved den Tiid, Herreds-Rætterne holdes.

Indfalder en Tingdag paa nogen af anførte Dage, (som den 8 Julii ofte indfalder paa en Søndag) saa skal næste Søgnedag holdes for rette Tingdag og Tægtedag N. L. 1-3-4. Dog synes riimeligt, at man i Nødsfald maae forkynde Stævninger, paa Hellige-Dage, Höyers Colleg: XI. Cap. pag. 128. Da Loven tillader, paa Hellige Dage, og ved Kirken, at giøre Forbud paa Gaardsbrug. Landsleyeb. 17. Cap., og opbyde Odels-Gods N. L. 5-3-1. see og N. L. 2-4-18. Ja Kong Haagens Lov Jarnsyda, i Kiobeb: 8 Cap: tillader i Indenherreds Penge-Sager, at forkynde Hiem-Stævne om Hellige-Dage, og Jonsbogen desuden, at stævne til Lavmanden Kiöbeb. 10 Cap. Saa længe det var brugeligt at indstævne Sagerne til Lavmandens Boepæl, vare derfra undtagne følgende Tiider om Aaret.

(1.) Fra *Marie*-Messe eller Vor Frue-Dag i Faste, som er den 25 Martii, eller fra 14 Dage for Paaske, indtil Fløtte-Dagenes Udgang (58).

(2.) Fra Seliomanna Messe, 8 Julii, til Kaarsmisse om Høsten, det er Exaltatio St. Crucis ɔ: 14 Septembr:

(3.) Ikke

---

(58) Hvor mange disse Flotte-Dage vare, og hvad Tiid om Aaret de indfaldt, lærer Graaegaasen os med disse Ord: "Fardaga scolo ver eiga IIII á landi her; fyrste er þeirra enn fimti Dagr viko, sa er vj vikor ero af sumri; annar er föstodagr; þriþi er þvattdagr; fiórþi er Drottins dagr." d. e. *Vi skal have 4 Fløttedage i dette Land. Den første af dem er, den første Torsdag, efter at 6 Uger af Sommeren ere forbi,* (ɔ: Den Torsdag som begynder den 7de Sommer Uge) *den anden er Fredag, den tredie er Løverdag, den fierde er Søndag,* see og Jonsb. Landsleyeb. 8 Cap. De indfalde aldrig før end den 31 Maij, og aldrig seenere end den 6 Junij, see Biskop Jon Arnesens Dactylisin. Ecclesiast. pag. 230. Lovgiverne have havt gyldige Aarsager til at undtage denne Tiid fra Stævninger til Lavmanden, thi naar Paaske-Festen, tillige med de foregaaende 14 Dage, paa hvilke, for deres høytideligheds Skyld, ingen Rættergang maatte tilstædes, trækkes der fra, da kunde de øvrige saa Uger ikke ansees tilstrækkelige nok, til at reyse til Lavmanden, og komme hiem igien saa betiids, at man i Mageligheid kunde lave sig til at fløtte. I den Tiid, fra 8 Julii til 14 Septembr, burdte Lav-Manden være paa Lands-Tinget og reyse hiem igien, og kunde altsaa ikke imidlertid foretage andre Sager.

(3.) Ikke nærmere imod Jule-Høytiden, end saa, at den Stævnte kunde have Tiid til at være tilstæde for Rætten hos Lavmanden i 3 Nætter, og dog være kommen hiem igien forend Julen begyndtes.

(4.) Jule-Høytiden selv, Jonsbok þingfb. 9 Cap. (59).

(59) De Tider, paa hvilke al Rættergang hiemme i Herredet skulde hvile, opregner Kong Haagens Lov Jarnsida i Kiöbebalkens 8 Cap. " Nu scolo " Heradssócner standa um alþinge, oc sim nætr efter oc fyre; " Kristindóm má iafnan sókia, oc nyverk þau sem verda; Ec- " ki má at sócnum gera á helgom daugom, nema stefna man- " ne heim at eins. " d. e. Nu skal al Rættergang, for HiemTinget, hvile, saalænge Lands-Tinget holdes, og 5 Nætter for og efter; Christendoms Ræt maae altid søge, og nylig begangne Forbrydelser, (der ingen Ophold kand taale som Manddrab Mannh. 10. Skade paa Qvæg Landsleyeb. 39, Tyverie og deslige); man maa intet bestille med Rættergang paa hellige Dage, uden alleene forkynde Hiemstævne. Heraf er det 10 Cap. i Jonsbogens Kiöbebalk. taget, som er aldeeles af samme Indhold, undtagen at der sættes 7 Nætter for og efter Lands Tinget, og tillades paa Hellige-Dage at forkynde Stævninger til Lavmanden. Dog har mange Lovkyndige Mænd, i de nyere Tiider, i Island, været af den Tanke, at det ikke var Lovens Meening, at Herreds-Rættergangens Tiid skulde indrettes efter denne Artikel, og det fordi disse 7 Nætter ikke kunde være tilstrækkelige, til at reyse til, eller fra Landstinget; Hvorfor de have meent, at ingen Herreds-Ræt maatte holdes, saa kort for eller efter Landstinget, som her bevilges. Men man maa betænke, at den Tiid Lovbogen blev udgiven, vare Lande-Veyene gode, og fast paa alle Steder skionne Græsgange, hvor de reysende kunde bede med deres Heste; og at mange Gienveye kunde den Tiid bruges, som nu ere gandske aflagde og ubrugbare, hvorfor Landstings-Reysen kunde skee i en Tiid af faa Dage. Vel er sandt at 7 Nætters Tiid var endog i de Tiider, for kort, for de allerlængst bortliggende at reise udi; men det giør alleene en Undtagelse, paa de faa Steder, fra den almindelige Regel, paa den samme Maade, som Nød bryder alle Love. See Jon Magnussens Afhandling om Herreds-Rættergangens Tiid.

Saasom de Catholske Geistlige tillagde visse Tiider om Aaret en slags besynderlig Hellighed, saa have og de Tiiders Geistlige Love undtaget langt fleere Dage fra Rættergangens Forretninger, ventelig for derved viidere at udbreede deres Magt, og ved den Anleedning at formeere Kirkens og Geistlighedens Sportler. Jeg vil nu ikke tale om den store Ueenighed, som dette og andet meere foraarsagede i Norge, imellem Kong Magnus Lagabæter, og den bekiendte Erke-Biskop Jon; dog er jeg næsten

vis

§. XXXIX.

Forkyndelsens Tiid og Forskiæl i Henseende til Veyens Længde.

Stævningens Forkyndelse bestaaer derudi, at Sagsogeren lader den Sigtede lovlig viide, at han skal indfinde sig paa en vis

vis paa, at disse forbudne Dage have i den Tiid faaet et anseeligt Tillæg. Den ældste Islandske Kirke-Lov, anbefaler alleene at helligholde disse Dage med Faste, og taler intet om Rættergangens Forbud; men Erke Biskop Jons Christen Ræt, udgiven i Hr. Pauses Samling af Norske Love 2 Deel Pag 140. i det 38 Cap. giver en heel Liste paa dem, hvoraf Biskop Arne paa Skalhollt, som indførte bemældte Erke-Biskops Kirke-Lov i Island, har ladet dem indføre, i hans saa kaldte Christen-Ræt, med disse Ord: "Nu sculum ver Sunnu-, hatidisdaga, oc adra helga "daga, med mykilli vyrding geyma; svo at á þeim dogum "skal eigi sökia ne þing stefna, ok öngvann til dauda déma, "né líkams vananar, oc eigi eida vinna, nema til fridar eþa "séttargerdar. þessar tider leggiaz oc þar til, iij vikur fyrer "Jol, ij vikur um Jol, vij vikur um Langaföstu, Páskavika, "oc gagndaga vika, Hvítasunno vika, oc Imbrudagar iij fyrer "Michaels messu; enn aller adrer i vikum ero sóknar dagar, "má á þessum tímum eigi helldr sékia, déma, ne eida vinna, "enn á helgum dögum, nema Biscup edr hanns Umbodsmadr "siáe til þess naudsyn; enn um Christenn Rett, oc um allar "adrar fiár sóknir, þá scal þann taksetia, sem sócn kemr á hönd, "á þessum tídum, enn þat eitt scal sækia edr sveria, um "mannhelgi edr þyft; Enn ef eidar verda festir, stande til "særra daga." Nu skal vi med stor Ærbødighed helligholde Søn- og Høytids-Dage og andre Hellige-Dage; saa at man, paa de Dage, ikke skal søge Sager, eller stævne Ting, og ingen dømme til Døde, eller til at miste sine Lemmer, og ikke aflægge Eed, uden til at stifte Fred og Forliig. Disse Tiider lægges og der til, 3 Uger for Jul, 2 Uger i Julen, 7 Uger i Langefasten (*Jejunio Qvadragesimali*) Paaske Uge, og Gangdage Uge, Pindse Uge, og 3 Tamperdage for Michelsdag; men alle andre Dage i Ugen ere Søgne-Dage, og maae man liigesaa lidet paa disse Tiider søge Sager, affige Dom, eller aflægge Eed, som paa Hellige-Dage, undtagen Bispen eller hans Ombudsmænd agte det fornøden; men i de Sager, som angaae Kirkens Ræt, eller andre Penge-Sager, da skal den, som søges derfor, paa disse Tiider, stille Borgen for sig, men det alleene skal man søge eller aflægge Eed paa, som angaaer Bestadigelse paa nogens Person,

eller

vis Tiid og Sted for Retten. Herved bør iagttages en vis Tiid, som indrettes efter Veyens Længde, og den Besværlighed

---

eller Tyverie. Men om Eed fæstes, da skal den staae til næste Søgne-Dage. Iblandt disse Dage regnes Gangdage Uge. For at forstaae, saa vel dette, som andre Steder i Kirkeloven, maa man vide, at de gamle Geistlige havde 2 Slags Gangdage om Aaret: Den lille, og de store Gangedage. Den saa kaldte lille Gangdag, eller Gagudagr inn eini, sætter Gudmundus Andreæ, Lex. pag. 81. Dilkmann, Antiqvitat: Eccl. pag. 134, og Theodori Thorlacii Islandske Rimtall, med fleere, gandske rigtig til den 25 April om Foraaret, som er Marci Evangelistæ Dag, hvilket er øyensynligt, saa vel af Biskop Arnes, som Thorlaki og Ketils Islandske Kirkelove, hvor det hedder: " þá er einni " nótt miþr en XXX til Johans Messo, þa ero ij nætr til gagn- " dags ins eina, hann sculom ver halda sem þvattdag, oc fa- " sta, nema hann beri a Páska viku eþa Kirkiudag; þaþan ero " vj nætur til Philippus messo oc Jacobs " d. e. Derfra ere 29 Nætter til den hellige Biskop Jons Dag (d. 23 Apr.), derfra ere 2 Nætter til den eene Gang-dag (d. 25 Apr.), den skal vi holde hellig som Løverdag, og faste, med mindre den indfalder i Paaske Ugen eller paa Kirke-dag; derfra ere 6 Nætter til Philippi og Jacobi Dag (1 Maij). Gangdage Ugen, eller de store Gang dage, som her egentlig tales om; indfaldt 5 Uger efter Paaske, i Christi Himmelfarts Uge, og varede i 3 samfælde Dage, saa at Christi Himmelfarts Dag sluttede dem: see anførte Kirkelove; " Fra Páskadeginum fyrsta sculu vera vikur V til Drottins- " dags þess, er gagndagavika hefz upp eptir, annan Dag vi- " ko i gangndogum, oc inn iij, oc midvikudag, sculo ver " hallda sem laugardag; enn fimti dagr viku i gagndogum " er uppstigningardagr, hann sculom ver halda sem Páska- " dag. *Fra Paschadeginum fyrsta sculo vera vikr vij til Drot- " tinsdags i hvitadogum, þar er vika heil a millom oc gagn- " daga vico* d. e. Fra den første Paaske Dag skal være 5 Uger til den Søndag, efter hvilken Gangdage Ugen begyndes; Mandagen, Tiisdagen, og Onsdagen iblandt Gangdagene skal helligholdes som en Løverdag Torsdagen i Gangdage Ugen, er Christi Himmelfarts-Dag, den skal vi helligholde som Paaskedag: Fra første Paaskedag skal være 7 Uger til Pindse Søndag. imellem hvilken og Gangdagene der er en heel Uge. Deu Lille Gangdag er den Ældste og skal være indstiftet Ao. 446. eller 50. af Biskop St. Mamercus. i Anledning af adskillige Landeplager, i sær en Ildebrand, som opkom i hans Hoved-Kirke, Paaske Nat,

hed Vederparten har i at reyse til den Ræt, han indstævnes for. Saaledes gives den Stævnte N. L. 1-4. 8. fiorten Dages, og i Jonsb.

Nat, under Guds-Tienesten; og er i Forstningen bleven helligholdt tillige med Paaske-Ugen; Men da de Geistlige syntes, at den, som en Sørge- og Bededag, ikke passede sig med Paaske Høytidens glædelige Indstiftelse og Hensigt, er den siden bleven forflyttet til Christi Himmelfarts Uge. Den store Gangdag synes at være indstiftet af Pave Gregorio Magno, i Anleedning af hen store Pest, som i hans Tiid, overgik Staden Rom. Den Høytiidelighed, med hvilken disse Bededage skulde helligholdes, er saaledes bleven fastsat i Concilio Moguntino, at man paa dem ikke skulde æde Kiød, ikke iføre sig prægtige Klæder, men sørge i Sæk og Aske, ikke drikke sig drukken, ikke lade sig see til Hest, men gaae med bare Fødder, og synge Litanie for sine Synder, for Pest, for Fred, og for Jordens Frugtbarhed m: v: see Joach: Hildebrand de diebus festis p. m. 61. 62. Biskop Thorlaks og Ketils Islandske Kirke-Lov, anordner alleene at man skal faste i disse Dage, men Biskop Arnes Christen-Ræt lægger dertil: At man skal gaae omkring sin Gaard og Eng med Kaarse, Vie-Vand, og Bøns Paakaldelse) "Skal gánga "um bæ sinn oc tun, med krossum oc vigdu vatni, med bæna "halldi") Hvoraf jeg slutter, at den Skik da først, eller kort tilforn, er bleven indført i Island. Af denne Procession meener Dükmann, Somner in Gloss. Voce Gangdagas, Paus i hans Saml: 1 D. p. 25. og andre, at de ere blevne kaldede Gangdagar deter, Omgangs- eller Gangedage; de kaldes og saaleedes een og anden Gang i de gamle Love, men dog langt oftere, ja fast altid, Gagndagar, det er Gavndage, af Gagn, Gavn, Nytte; thi de vare almindelige Bededage, for Jordens Grøde, og anden almindelig Nødtørft. Det kunde og være en Gisning, at Gagndage skulde betyde det samme som Giendage, fordi de indfaldt først henimod Paaske, og siden hen, imod Pindse-Festen, thi *Gagn*, *Gegn*, eller *Gegnt*, paa tydsk Gegen, betyder i mangfoldige Ord, det samme som det gamle Danske Gen, f. E. "*Gagngiald*, donatio propter nuptias" eller det Gods som Manden sætter Konen til Sikkerhed for hendes Medgift; *Gagnvart*, det som er tvert over for noget andet; *Gagnstædur* stridig, og mange andre. *Genfastur* kaldes og i Uplandslagen Tingb. 5. Flok. de Faste-Dage, som vare anordnede at holdes, hen imod, eller kort før end visse Hellige-Dage eller andre Tiider, Jejunia ad instantes Dies festos, som *Genfastur gen Julum, gen Midsómmar, gen Michialsmessu*, see Dükmanns Antiqvitates Eccl. p. 182.

Iblandt de Dage, paa hvilke ingen Rættergang maatte holdes; regnes Tamperdagene som paa Islandsk kaldes *Imbro-* eller *Ymbro-dagar*, og indfalde paa 4re adskillige Tiider om Aaret, see Thorlak og Ketils Islandske Kirke-Lov: "Imbrodaga eigom ver at halda XII. at fausto, a XII mánoþum, oc

i Jonsb. Thingfb. 9 Cap. en halv Maaneds Varſel, hvis han er uden Boygde-Lavet, men dog inden Syſſelet eller Ting-Lavet;
M Men

"oc nétrnar; Imbrodaga ſculo ver halda á annari viko föſto, "oc á hvitadaga viko, ſva ſculom ver halda Imbrodogom fy-"rir Jol, oc fyrir Michialsmeſſo. d. e. Vi ſkal hvert Aar, med Faſte, helligholde 12 Tamperdage tillige med Nætterne. Vi ſkal helligholde dem den anden Uge i Lange-Faſten, i Pindſe Ugen, for Jul, og for Michels-Dag. Dette forklarer Biſkop Arnes Chriſten-Ræt noget tydeligere med diſſe Ord: "Imbrudagar ero ferner a XII manudum. "Hinir fyrſtu eru á annarre viku langaföſtú; enn adrer eru "i hinne helgu viku epter hvitaſunnodag; þridju hefiaſt á "hauſt, midvikudag þann, ſem næſtr er epter Kroſſmeſſu; "ſtendr Kroſſmeſſu dagr a midvikudegi, þa hefiaz à néſta "midvikudegi i annare viku Imbrudagar. Enn Imbrudagar "á vetrinn ſculu vera i þriþiu viku jólaföſtu. Enn Jólaföſto "Tiid hefz þann Drottinsdag, ſem nærſtr er eptir Andres "Meſſo edr fyrir; ſtendr Andres Meſſa à Drottinsdag, þa hefz "Jólafôſto tími à þeim ſama Drottinsdegi" d. e. Hvert Aar ere 4re Tamperdage; De første indfalde den anden Uge i Langefaſten; de andre i den hellige Uge efter Pindſe-Søndag, de 3die begyndes om Høſten, den Onsdag ſom er næſt efter Kaars-Miſſe eller Kaarſets Ophøyelſe (den 14 Septembr.) Indfalder Kaars-Miſſe-Dag, paa en Onsdag, da begyndes Tamperdagene den naſte Onsdag i efterfølgende Uge. Men Tamperdagene om Vinteren ſkal være i den 3die Uge i Jule-Faſten. Men Jule-Faſtens Tiid begyndes den næſte Søndag for eller efter Anders Meſſe (30 Novembr): Indfalder Anders-Meſſe paa en Søndag, da begyndes Jule-Faſten den ſelvſamme Søndag. Alle diſſe Tider have vore Munke indbeſattet i følgende Vers.

"Hvitaſunnu, Auſku, Kroſs
"Oc Lúciu næſta,
"Midkudag var epter oſs
"Imbra ſett at faſta. d. e.

Poſt Crux, poſt Cineres, poſt Spiritus, atq. Luciæ
Sit Tibi in Angaria qvarta ſeqvens feria.

Herved ere da, ſaa vidt jeg kand ſkionne, gandſke tydelig faſtſatte de Aarets Tider, paa hvilke Tamperdagene indfalde; Men ſporger man om Aarſagen, hvorfor de kaldes *Imbrodagar* i de gamle Nordiſke Love, ſkal man finde vore Gloſſatores og
Sprog-

Men en Maaneds Værsel, om han er uden for Sysselet, dog i samme Fierding af Landet Jonsb. I. c. den Norske Lov giver den 4 Ugers

---

Sprogkyndige gandske ueenige med hverandre. Gudmundus Andreæ i hans Lex. pag. 132, anfører en Norsk Præstes Meening, at de skulde have faaet det Navn, Imber- eller Immer-Dage, af en Fugl, Immer kaldet, som alleene 7 Dage for Juul og ellers aldrig, sætter sin Fod paa Land; men da Imbro- eller Tamper-Dage tillige indfalde paa andre Tiider om Aaret, synes denne Gudmundi Betænkning: istud sectetur, cui pulcrum est, Glossema: hvorved han forkaster denne Meening, ikke ugrundet. Han fortæller og, at nogle vil udleede dette Ords Oprindelse af det Latinske Umbra: ventelig fordi man skulde paa disse Dage sidde i Mørke, eller leve i Stilhed, for Fastens Skyld, ligesom man og kaldte de store Gangdage dies Crucis nigræ; men denne Stilhed tilkom og alle andre Faste-Dage. Gudmundus selv er meere for, at de skulde være kaldte Imbrodagar, af Imber, fordi adskillige overtroiske Mennisker pleye, paa de Dage, at give nøye Agt paa Veyret og Luftens Beskaffenhed, for deraf at giøre Slutning, om Veyret fremdeeles skal blive got eller ondt. Men dette kand snarere ansees for en Virkning af den Hellighed, som vanvittige Menneskers Overtroe i Pavedommet har tillagt disse Dage. Det er desuden meere end nok bekiendt, at Almuen har altid brugt, og bruger endnu, mange andre Dage om Aaret til disse Luft-Betragtninger; og det er endnu ikke beviist, kand ikke heller let bevises, at disse Dage især ere blevne brugte dertil, allereede førend de bleve anbefalede som Faste-Dage. Man har og en gammel Islandsk Munke-Prædiken, som ligeledes udleeder Oprindelsen til dette Navn af det Latinske Imber, og vil at det skal betyde Regn-Dage, fordi de vare indstiftede som Bededage for Jordens Frugtbarhed; Ordene ere disse: "Enn han setti föstu þessa til "ars, at menn skyllde bidia Gud miskunnar, at hann göfve "reghn á Jörd, oc ávoxt þenn, er alþyda möte vid biargazst, "sva sem merker namn þet, er ver gefum þesse föstu. *Ymbres* "heita skurer á Latinu; enn ver blaundum saman Latinu oc "Danskre tungu, þá er ver köllum Imbrudagha, þet er "skur-daghar, þviat þeir voro fyrst til Regns setter" d. e. Men Moses satte denne Faste, for Jordens Frugtbarhed, at man skulde bede Gud om Miskundhed, at han vilde give Regn paa Jorden, og saa megen Frugt, som Almuen kunde opholdes ved; hvilket og er Bemærkelsen af det Navn vi give denne Faste; Plads-Regn kaldes paa Latin *Imbres*. Men vi sammenblande Latin og Dansk, naar vi kalde dem *Imbrudaga*, det er Regn-Dage, thi de bleve først satte for Regnens Skyld: Af denne Derivation giøres siden en Aandelig Anvendelse i den Meening, at Imbrodagar skulde betegne Poenitenses og Taare-Dage, med disse Ord: "þessir Imbrudaghar ero þrír saman, "þviat ver skulum fyrir þet tár fella, er ver misgerdum i þrimur lutum, þet er i hugskoti, i ordum, oc i verkum." d. e. Disse

4 Ugers Varsel som er uden Tinglavet, naar han ikkun er i det samme Lavdomme; hvilket ikke synes beqvemmelig at kunde passe

M 2

sig

Disse Imberdage ere 3 hver gang, thi vi skal paa dem fælde Taare for det vi have forseet os i disse 3 Ting, i Tanker, Ord, og Gierninger. Hvilke Indfald kand klinge meget artig, og anbringes med Opbyggelse i en Catholsk Prædiken, men tabe al deres Nydelighed og Fynd, saasnart de indføres i et Juridisk Glossarium. Jeg er meget meere af den Tanke, at dette er eet iblandt de Ord, som vore Forfædre i Christendommens første Tiider, have laant af Anglo-Saxerne. Du Fresnes Glossarium Tom. III. p. 1324. anfører det Engel Saxiske Ord *Imbren* i den Meening, at det skulde betegne disse 4re slags Faste-Dage, og beraaber sig paa Somners Glossarium; men Somner har hverken sagt, at det, for sig selv taget, betyder Faste, eller disse Faste-Dage i Særdeeleshed; thi *Imb-ren* eller *Ymb-ryne* betyder efter hans Meening, Omløb, Omkreds, eller Omvexling, som: *Gearlica ymbryne*, Aarets Omløb; og bruges i de Ord: *ymbren fæsten*, *ymbren vucan*, *ymbryne-dagas*, Tamperfaste, Tamperuge, Tamperdage, alleene for at give tilkiende, at denne Faste, Uge, eller Dage, omvexles tillige med Aaret, og komme igien med de 4re Aarets Tiider; saa at *Ymbrodagar* skulde være det samme som *umrenni dagar*, det er Omløbs-Dage, og Ordet være sammensat af *Ymb* eller *Emb* paa Islandsk *um*, omkring, og *rene* eller *ryne*, Løb, Renden.

Jeg maae tilstaae, at denne Meening er meget rimelig, men om den er aldeeles grundet, og overeensstemmende med det Angel-Saxiske Sprogs Natur, kand jeg ikke dømme om. Jeg veed vel, at Pave Calixi Brev siger, at man skal aarlig holde fiire faste Tiider, liigesom Aaret har fire Tiids Omvexlinger; Men det er længe siden bekiendt, at samme Brev er opdigtet; Jeg veed der foregives, at Pave Leo i det 5te Seculo skal have skrevet, at disse Tamperdage eller Faste, ere saaledes indrettede efter de 4re Aarets Tiider, at de, som indfalde i Lange-Fasten, skal svare til Foraaret, de i Pindse-Ugen, til Sommeren, de i September, til Høsten, og de i December, til Vinteren. Det er endelig bekiendt, at de Christne have i at indstifte disse Faste-Dage, saavel havt Hensigt til Jødernes 4re aarlige Faste-Tiider, som til Guds Velgierninger paa alle 4re Aarets Tiider, see Hildebrand de diebus festis p. 67, saa at Somners Etymologie meget vel passer sig med disse Dages Hensigt og Indstiftelse; Men hvo kand med Vished slutte deraf, at Angel-Saxerne virkelig have havt alt dette for Øyne, da de først gave Tamper-Dagene dette Navn? Jo! Det synes at kunde sluttes af Æhlfredi Lov, som udtrykkeligen kalder dem *Imbrynedagas*; saa at man nødes til at troe Somner derudi, at Engel-Saxerne have forstaaet det Ord *ymbren* saaledes som han paastaaer, omendskiøndt det paa den anden Kant er uimodsigeligt at Skrive-Maaden i gamle Bøger er ikke altid et sikkert Beviis paa Ordenes Oprindelse. Dog er jeg næsten vis paa, at vore Forfædre ikke have taget Ordet *Imber* i denne Bemærkelse, thi da havde de ligesaavel kaldet dem *Imbrynedaga* eller *Imbrendaga* (thi Imbra er ligesaalidet Islandsk som noget af disse) eller, paa got Islandsk, *Umrennidaga*, hvilket dog aldrig findes; ikke heller tila-

sig med Islands vidtløftige Strækning. To Maaneders Varsel, gives den, som er uden for den Fierding, Sagsøgeren boer udi, men dog i Landet Jonsb. l. c. Den Norske Lov 1-4-9. giver den To Maaneders Varsel, som er inden-Lands, og uden Lavdømmet. Den som er Uden-Lands giver Jonsbogen 12 Maaneders, det er 1 Aars Varsel þingf:b: 9 Cap. og Norske L. 1-4-12. befaler, at ham skal gives Varsel, inden Aarets Udgang, at møde og svare; da dog den, som ingen Boepæl har i Landet, og ikke vil lade sig finde, ikkun gives 6 Ugers Varsel, N. L. 1-4-10. See og Höyers Coll. pag. 133. Hvilke Artikler, dog ey ere hverandre imod; thi den 12te taler om den, der har sin Boepæl i Landet, men er bortreyst i sine lovlige Ærende, saa at man ikke veed, hvor han paa den Tiid opholder sig, hvilket kommer overeens med N. L. 5-2-68. Den 10de Artikel derimod handler om Rømnings-Mænd, som ingen Boepæl have i Landet, og vil ikke lade sig finde, og ventes ikke tilbage, hvorfor dem og gives saa meget kortere Tiid. See videre Hesselbergs Coll. 4 Part 9 Cap. pag. 537.

§. XL.

---

lader det Islandske Sprogs Natur at Umbryne sammendrages til Imbra; ligesom det og synes noget tvungent at *Imbra* skulde være affortet af *Qvatuor tempora*. Jeg meener derfor, at *Imbrudagar* og *Imbruvikur* betyde Aske-Dage, og Aske-Uger; og kommer af det Engelske *Embers* heed Aske, paa Dansk Emmer, paa Norsk Elldmyria, og paa Islandsk Eymmyria. Udi denne Tanke bestyrkes jeg derved, at disse Faste-Dage kaldes i de Latinske Skrifter Dies Cinerum, paa Engelsk *the Imber-* eller *Ember-weeks*, og, i Legibus-Canuti, *Emberfast*, see Spegels Gloss. Sveo-Goth p. 204. Aarsagen til denne Navngivelse, er den Faste, som i disse Dage var paabuden; thi omendskiønt jeg vilde tilstaae Somner, at Asken ikke virkelig blev brugt uden paa Aske-Onsdag, da er det dog u-imodsigeligt, at de Talemaader: at sidde i Sæk og Aske, at faste i Sæk og Aske: ere tagne af Bibelen, og brugte i Almindelighed for at betegne alslags stræng Faste eller Poenitense. Munkene kaldede disse Dage *Qvatuor Tempora*, eller Qva-tempora, hvoraf det Ord Tamperdage har sin Oprindelse, og ikke af Temperantia, som Spegel formeener. Iblandt andre morsomme Meeninger om disse Faste-Dages Oprindelse, fortælles i Macrorum Hierolexicon p. 324. voce Jejunium, at disse 12 Tamperdage ere blevne anordnede til Faste-Dage, som den første Grøde af de 12 Maaneder i Aaret, i Betragtning af, at Gud havde befalet i Mosis Lov, at man skulde offre den første Grøde af Jordens Frugter.

§. XL.

Varsels Tiden i Graagaasen var lang eller kort, lige som samme skeede til en Over- eller Under-Ræt; dog grundede denne Regel sig tillige paa Veyens Længde og Reysen, som for de fleeste var langt større til Lands-Tinget end til Herreds-Tingene. Forkyndelsens adskillige Tiid, i Henseende til Ræterne.

Lands Tinget blev den Tiid holdt, efter at 10 Uger af Sommeren vare forløbne; J alle de Sager da, som Sagsøgeren fik at viide, inden den fierde Sommer-Uges Udgang, eller før, burdte Stævning til Landstinget være forkyndet, den Onsdag, som sluttede den 6 Sommer-Uge, og altsaa 4re Uger for Landstinget. Men om han ikke fik Sagen at viide, eller den ikke tildrog sig, forend den sidste Flotte-Dag, eller Søndagen i Flottetiiden, som indfaldt i den Syvende Sommer Uge, da maatte Landtings-Stævningens Forkyndelse udsættes, til den 7de Uges udgang, det er 3 Uger for Landstinget; hvilken og var den sidste sædvanlige Varsels Tiid, i alle de Sager, udi hvilke Sandemænd burdte udnævnes hiemme i Herredet.

De Sager som tildrog sig, efter den 7de Uges udgang, stode Sagsøgeren aabne, til næste Aars Landsting; men om han havde Lyst til, at anlægge dem, den samme Sommer, maatte han, den næste Torsdag efter den 8de Sommer Uges udgang, have tilkaldet Sande-Mænd og forkyndt Stævningen, saa at den Stævnte da ikkun fik 2 Uger, til at betænke sig paa Sagens Forsvar, og reyse til Landsting. Ja, om Sagen end først blev bekiendt efter den 8de Sommer Uges udgang, var Sagsøgeren endda tilladt, at forkynde Stævningen, saa kort Tiid for Landstinget, som han selv vilde, og i Steden for de Sandemænd, som hiemme fra Herredet af burdte været udnævnte, udtage andre; liigesaa mange, paa Landstinget (60). Til Foraars- eller Her-

(60) Grágás vígslóda. Sakar þessar allar, er aþilinn hefir spurt, þá er IIII vicor ero af Sumri, eþr fyrr, oc skal hann

Herreds-Tingene var den almindelige Varsels-Tiid 14 Dage, dog maatte Stævninger i Nødsfald forkyndes, saa kort Tiid tilforn, som Sagsøgeren vilde, uden alleene naar Sandemænd skulde hiemme udnævnes. Hvoraf er øyensynligt, at Forkyndelsens Tiid tillige er bleven indrettet efter Sagens Omstændigheder (61). Den Friehed Sagsøgeren havde herudi, var i visse

hann ſtefnt hafa Midvikodag þann, et ſiþarſta, er vj vicor ero af Sumre enn næſta dag eptir. - Enn ef hann ſpyrr ſiþarr Söcena aþilenn, eþr görezc hon ſiþarr, enn ſva, oc fyrir fardag inn efsta; þá er rett at ſtefna, alt til þeſs er vii vicor ero af Sumre. Ef maþr ſpyr ſöc þá, er hann er aþili at, Drottensdag i fardögom, eþr ſiþarr, oc á hann coſt at búa ſöc þá til ſócnar á þvi Sumre, enda er coſtr at ſökia á eno næſta alþingi. Sacar þær allar er ſiþar koma upp, enn viij vicor ero af Sumre, þa ſcal hann þeim ſöcum ſtefna, ſva nær alþinge ſem hann vill, ef hann vill þó á eno næſta alþingi ſökia. Enn ef heimanqvöþ köme til ſaka, ef fyrr hefþa uppcomit, oc ſcal hann qveþia til þá bua IX à þingi, er næſtir bua þá þeim ſtaþ, er hann atti um at qveþa, ef hann qvaddi heiman til ennar ſömo ſacar.

(61) Eigi ſcal nær ſtefna varþingi, enn II vicor ſe til þeſs Varþings, er ſöcinne er til ſtefnt, enn gagna ſcal til qvatt vera, vico fyrir þing, eþa meira mele; nema ſiþar komi upp ſöken; þá ſcal ſtefna ſva nér varþingi ſem vill, nema heiman qvöþ ſe til; þá ſcal ſtefnt et ſiþarſta vico fyrir þing, oc qvatt gagnanna. d. e. Der ſkal ikke ſtævnes nærmere Foraarstinget, end 2 Uger førend det Ting holdes, til hvilket Sagen ſtævnes: men Beviiſerne ſkal man have erhværvet een Uge for Tinget, eller længere, uden Sagen bliver ſiden bekiendt, da man ſkal ſtævne, ſaa kort for Foraars-Tinget, ſom man vil, undtagen naar Sandemænd ſkal udnævnes hiemme, da man i det ſeeneſte, een Uge for Tinget, bør have ſtævnet og tilkaldt dem. " Nu kemr ſiþar upp ſöcin enn "vica ſe til þings, þá ſcal qveþia bua til á þingi. " d. e. Nu bliver Sagen ſildiger bekiendt, end een Uge for Tinget, da ſkal Sandemænd tilkaldes paa Tinget.

visse Maader ikke ugrundet; thi dem var i sær derom at giøre, at Sagerne ikke skulde blive gamle, og den Skyldige derved søge Leylighed, til at begive sig af Landet, forend Stævningen kunde blive ham forkyndet eller Sag anlagt imod ham.

§. XLI.

Foruden det jeg hidindtil har anført, findes saa vel i de gamle som de nyere Love, adskillige, ellers usædvanlige, Varsels-Tiider fastsatte for visse Sager, som: Forkyndelsens Tiid i Henseende til adskillige Sager.

(1.) Odels Sager, i hvilke Stævningen skal forkyndes om Høsten, naar Høet er afhøstet, og i det seeneste for Juul, til at møde Tiis-Dagen næst efter Paaske Uge, da Sammenkomsten først holdes N. L. 5-3-10, Men efter Jonsbogen Landabr. 1 Cap. til den næste Torsdag efter den 3die Sommer-Uges udgang.

(2.) Giæste Ræts-Sager, hvorudi man stævner med Aftens-Varsel, saa kaldet, fordi Stævningen forkyndes Dagen forud, og heele Sagen skal være til Ende bragt, inden 3de Solemærker N. L. 1-22-19; og bruges i de Sager, som kand forefalde imellem Indbyggerne og Compagniets Folk, der handle i Landet, see Kongel. Resolution af 2 Junij 1747; samt i Deliqvent-Sager, i sær til Extra-Lav-Tingene, Rescript: af 3 April 1750.

(3.) Stævneviidner, som ikke søgte Landstinget, skulde, efter Graaegaasen, stævnes for Udeblivelse, enten første Mandag efter at Lands-Tinget var sat, eller den samme Dag de burdte have aflagt deres Vidne (62).

I de

(62) Ef Stefnuvattar hans koma eigi til þings, ſva ſem i lögum er mælt, oc ſcal hann þá ſtefna þeim um heimaſetona, at lögbergi, oc láta þeim varþa fiöıbaugsgard; hanom er rett at ſtefna, hvart ſem vill, annann Dag vico inn fyrra i þin-

I de Sager, som angik ulovlig Ægteskab, kunde Stævning forkyndes næste søgen Dag efter Bryllupet.

§. XLII.

Forkyndelsens Sted saavidt den Stævntes Opholds-Sted angaaer.

I at bestemme Stedet, hvor en Stævning bør forkyndes, sees fornemlig paa 2de Ting.

(1.) Den stævntes Hiem, opholds Sted eller Boepæl.

(2.) Sagens egen Beskaffenhed.

Hvad det første angaaer, da er den Stævntes Boepæl det sædvanlige Sted, paa hvilket Stævningen bør ham forkyndes Graagaas. Jonsbog og N. L. 1-4-2. Haver han ingen Boepæl i Landet, og vil ikke lade sig finde, da stævnes han paa hans sidste Boepæl eller Tilholds-Sted. N. L. 1-4-10 og 12. Disse Tilholds-Steder bestemmer Graagaasen meget nøye, f. E. En Dagløнner burdte stævnes paa det Sted, hvor han havde opholdt sig 15 Dage i Hoe-Høstens Tiid, og om han ikke havde været nogensteds, saa længe, da paa det Sted han havde opholdt sig 3 Nætter; om det end ikke var at finde, da hvor han allersidst

þingi, eþa þà ella, er hann scal til þeirra taka; Det samme er at sige om alle andre Sandemænd: Ef buar sitia heima, þà er hanom rett at stefna, epter Drottinsdag inn fyrra i þingi, at lögbergi, oc làta hanom slikt varþa, sem frumsök ætti at metaz fönn oc óspillt; þat er jafnrett, at stemna sva fremmi hanom, er hann misser hans þà er qviþarens þarf. d. e. Om Sandemænd sidde hiemme, da er Ret at stævne dem, efter den første Søndag i, medens Landstinget holdes, paa Lov-Bierget, under slig Straf, som Hoved Sagen skulde gieldet paa, naar den var sand og uden Feyl; det er liigesaa ret, at man ikke stævner ham, (en Sande-Mand) førend han savnes, og hans Udsigende behøves.

sidst havde været (63). Paa samme Maade skulde Stævningen forkyndes, om han efter hans Død, kunde blive udlagt for Barnefader, eller beskyldt og stævnet for en anden Mishandling. En Fisker burdte stævnes i de Boeder, hvor han laae paa Fiskerie (64). En Søefarende, hos de Pæle, ved hvilke Skibet, som han foer paa, vàr giort fast, dog ikkun saalænge han var paa eller ved Skibet, og havde ikke lagt sig ind hos nogen af Bønderne (65).

(63) Ef maþr fer meþ dagakaup, oc er rett at stefna hanom þar, er hann er halfann mànaþ um annir eþa lengr; enn ef hann er hvergi halfan mànaþ i einom stad, um annir, oc er rett at stefna hanom þar, er hann var iij nætr eþa lengr, um annir; ef hann var hvergi sva, oc er rett at stefna, þar er hann vissi nattstaþ hans siþarst. I öllom stöþom þeim, er maþr veit eigi Lögheimile mannz, enda à hann eigi kost at koma Lögspurningo viþ hann, þá er rett at stemna þar, er maþr vissi Lögheimile þess mannz siþarst. d. e. Om nogen Mand arbeider for Dagløn, da er ret at stævne ham der, hvor han opholder sig een Halv Maaned, eller længere, i Høstens Tiid, men om han ikke opholder sig saa længe paa eet Sted alleene da er ret at stævne ham der, hvor han har været 3 Nætter eller længere, i Høstens Tiid; Om han har ingenstæds været saa længe da er ret at stævne ham hvor man veed han sidst har været Natten over; Paa alle de Steder, hvor man ikke veed en Mands lovlige Tilholds Sted, og man kand ikke komme til at giøre lovlig Forespørsel til ham derom, da er ret at forkynde Stævning paa det allersidste lovlige Tilholds-Sted man veed han har havt.

(64) Meþan hann er i fiscescálonom, oc er rett at stefna þar, um þat, er hann görir þar, eþa hann hefir àþr gört; stefna scal hanom at fisci skàlom, um þær sakir allar, er hann görir àdr hann kömi à griþit. d. e. Saalænge nogen opholder sig i Fiske-Leve, da er det ret at stævne ham der, for det han begaaer der, eller har begaaet tilforn; for alle de Sager en Fisker har begaaet, førend han begiver sig i Tieniste, skal ham forkyndes Stævning i Fiske-Leven.

(65) Gràgàs þingskapaþætti. Ef maþr kômr à Land or för, oc er rett at stefna hanom at Skipe, meþan hann hefir bu-

En Præst, som ingen vis Boepæl havde, burte stævnes paa een af de Bønders Boepæl, i hvis Sogne Kirke, han havde forrettet Guds Tieneste en vis Tiid (66.); en Arbeyds-Karl eller Tiener, enten paa det Sted han tiente, eller det Sted Sagen tildrog sig paa (67).

§. XLIII.

---

buþir þar at skipi. d. e. Om man kommer til Land over Havet, da er ret at stævne ham hos Skibet, saa længe han har Boeder der. (de Tiiders Søefarende laae gierne det meeste af Sommeren, ved Havnerne, under Tælte, eller i Hytter, for der at sælge deres Vare, indtil de om Høsten, betingede sig Huus-Rom hos Bønderne.)

(66) Grâgâs, Prestar scolo hava ser Lögheimele at VIII vicom Sumars eþr fyrr, oc segia til heimilis sins, oc er rett at stefna hanom at þess boanda, er maþr vill, þeirra manna, er hann hevir Lögtidir haft at Kirkio boandans. d. e. En Præst skal have taget sig lovlig Boepæl den 8de Sommer-Uge eller tilforn, og give Almuen offentlig sin Boepæl tilkiende, og er det da ret, at stævne ham hos hvilken man vil, af de Bønder, i hvis Sogne Kirke han haver forrettet Guds Tieneste, saa lang Tiid som Loven har fastsat. Dette forestiller den gamle Christen-Ræt noget tydeligere: " Prestr sa er þing hefir, à at segia til lögheimilis sins; ef hann " segir eigi til, eþr tekr hann ser eigi Lögheimile at VIII. " vicum Sumars, oc verþr hann utlagr um þat iij mörkum, " enda er rett at stefna honom at þess buanda, er hinn vill, er " sækir, þeirra er hann hefir kirkio haft i þingum þau missiri." d. e. Den Præst, som har Sogne-Kirke skal giøre sin Boepæl offentlig bekiendt; forsømmer han det, eller tager han sig ikke lovlig Boepæl i den 8de Sommer-Uge, da bøde 3 Mark, og er dog ret at stævne ham hos hvilken Bonde Sagsøgeren vil, af dem, hvis Sogne-Kirke han det næstafvigte Aar har forrettet Guds Tieneste udi. Aarsagen til disse og fleere Artikler i de gamle Love er, at man i Christendommens første Tiider, ikke havde saa mange Præster som der vare Kirker, hvorfor visse Præster reyste omkring i Landet, og forrettede Guds Tieneste, for Betaling, nu i een, nu i en anden Kirke.

(67) Ef maþr fiscir til miþsumars, oc ferr þa i griþ, oc verþr hann þar þingfastr, ef hann hefir lôggriþ, oc er þat rett at stefna hanom at þvi heimele. d. e. Om man fisker til Mid-Sommer, og tager sig da Tieniste, da bliver der hans Værne-Ting, hvor han haver lovlig Tieniste, og er ret at stævne ham

paa

§. XLIII.

De Forkyndelses-Steder, som have Sagens egen Beskaffenhed til Grund, ere meget adskillige; I nogle af disse blev i gamle Dage seet paa Sagens Værne-Ting det er den Ræt for hvilken den skulde paadømmes eller rettere sagt, derpaa, om den var Priviligered; I andre derimod havdes Henſigt til det Sted, paa hvilket Sagen selv havde tildraget sig. Hvad det første angaaer, da saasom Lov-Bierget var, i gamle Dage, et Sted, paa hvilket de meest Magtpaaliggende Ting bleve, deels besluttede, deels forkyndte, og de vigtigste Sager paadømte, saa var det tillige et Sted, hvor Stævninger burdte forkyndes i visse Sager.

Forkyndelsens Sted i Henseende til adskillige Sager.

(1.) En Dommer, som, paa Landstinget, enten begik Rættens Benægtelse, eller forsaae sig i andre Maader ved Rætterne, eller i hans Embede, burdte, i Følge Graagaasen, stævnes paa Lov-Bierget, i 20 Mænds Paahør (68).

paa den Boepæl. "Ef maþr tekr ii missera vist, oc er hann á "þvi griþi ii vicor fyrir Alþingi, oc um þing, oc ii vicor "eptir, oc þótt hann fari à brot af vistenne, oc er þar lögheimile hanns, oc þingfesti, at þess boanda, er hann var þær "vicor VI, oc er rett þar at stefna hanom." d. e. Om man tager sig et Aars Tieniste, og opholder sig i den Tieniste 2 Uger for Landstinget, saa længe Tinget staaer, og 2 Uger efter, og om han siden drager bort af Tienisten; da ansees hans lovlige Hiem og Ting, lav at være hos den Bonde, som han var i Tieniste hos, de 6 Uger; og er ret der at stævne ham.

(68) Nu vilia Dómendur sumir dôma, enn sumir eigi, þa varþar þeim fiôrbaugsgarþ, er eigi vilia um döma; enda er rett at stefna hanom som þings afglôpon; þegar at lögbergi, oc sækia þat sumar i enn sama Dóm.

(2.) En Defensor, som af Vrangvillighed, og for at giøre ulovlig Forhaling, forhindrede Vidner at føres (69).

(3.) Stævne-Vidner, som bleve borte, og indfandt sig ikke paa Landstinget.

(4) De Bønder, som enten ikke vilde sige, hvilket Tinglav de hørte under, eller ikke lægge sig ind hos sin foresatte Herreds-Dommer, eller og, som giorde Bulder for Rætten; Dette skeede, efter mine Tanker, ikke alleene saavidt Lands-Tinget, paa en vis Maade kunde ansees for deres fælles Boepæl og Opholds-Sted til en Tiid, men fordi alle slige Sager burdte fra første Haand foretages og paadømmes i Fierdings-Dommene, hvilke vare det samme som Lav-Rætten nu omstunder, eller Femter-Dommen, som var Islands Høyeste-Ræt i de Tiider, og blev holdt gandske nær ved Lov-Bierget.

(5.) I Almindelighed, i alle de Sager, som ingen Opsættelse kunde taale, og derfor strax bleve foretagne for Over-Rætterne; saasom de der angik, Leye, Landgilde, Betaling for Myndlingers eller Vanføre Menniskers Underholdning, samt alle andre Vitterlig-Gields-Sager, hvad enten den skyldige var tilstæde eller ikke. For samme Aarsags Skyld, var det en almindelig Regel, at for en Forseelse som var begaaet til Tinge, skulde Stævning ligeleedes forkyndes til Tin-

(69) Nu hyggr ſa þat er ſôkir at veriande qveþi af því à gôgn; at hann vildi dóm ídvelia, enn eigi af því, at hann vildi reyna i Fimtardómi; þà à hann at ſteſna hanom um þingsafglöpon at Lőgbergi, oc lata fara i þann Dom màlit, ſem frumſöken er i. d. e. Nu meener Sagſøgeren, at *Defensor* erklærer de fremførte Beviiser ugyldige, eller skyder paa andre allee, ne for at hindre endelig Dom; Men ikke i den Hensigt, at det skal undersøges i Femterdommen, da bør han stævne ham for Rættens Benægtelse (Forhindring eller Forhaling) paa Lov-Bierget, og lade Sagen komme for den Ræt, for hvilken Hoved Sagen burdte været paadømt.

Tinge; (*) I denne Henseende er det og, at Graagaasen tillader, at forkynde paa Foraars-Tinget, paa den Hoy-Tinget blev holdt (þingbrecku), Stævning i de Sager, som angik Gields Afbetaling, som til en vis Tid var udlovet; thi disse burdte der endelig paadømmes, hvis Sagsøgeren ellers vilde stævne dem didhen.

Af de Sager, i hvilke Stævningen burdte forkyndes enten paa det samme eller liige saadan et Sted, som den var skeet paa, vil jeg alleene anføre følgende.

(1.) En fredløs Mand, som indfandt sig for nogen Ræt, burdte derfor forkyndes Stævning, paa Foraars- eller Lands-Tinget; ikke alleene fordi han havde besøgt nogen af disse 2 Rætter især, men fordi han havde indfundet sig i en Ræt, som var lige saadan et Sted som disse; hvorudi og kandskee tillige er bleven seet derpaa, at han ikke havde bestandigt Opholds-Sted eller Boepæl.

(2.) Den som ikke vilde give en Misdæder sikkert Leyde til at rætte for sig, burdte stævnes paa det Sted, hvor samme lovlig var begiæret, men af ham afslaaet.

(3.) Den som blev beskyldt for ulovlig Ægteskab, maatte ligesaa fuldt forkyndes Stævning, paa det Sted, hvor han havde holdt hans Bryllup, som paa hans egen Boepæl.

(*) Heele Lovens Indretning gik der ud paa, at holde Rættergangs-Maaden reen og ordentlig, og følgelig at giøre de Sager som i den Henseende kunde opkomme, saa korte og magelige at afgiøre, som mueligt; hvorfor og alle deslige Sager vare i den Tiid privilegerede, saavel i den Henseende, at de maatte indstævnes lige til Over-Rætterne, som og i Henseende til Tiden, i det de strax kunde foretages. Aarsagerne hertil vare her de samme som i alle andre frie Regieringer: Almuen havde nemlig Aarsag til at frygte for, at de Fornemme vilde ved en fordervet Rættergangs-Maade, søge Leylighed til at betage dem deres Rættigheder, og undertrykke deres Friehed, hvilket og siden virkelig skeede i det 12 og 13 Seculo. Ja de Fornemme selv havde endog derved Leylighed til at giøre deres Beskottelse og Forsvar desto meere nødvendigt for dem, som ikke selv forstode at føre deres Sager.

(4.) I de Sager, som saae ud til at ville blive vanskelige, eller langvarige, havde Sagsøgeren større Frihed i Henseende til det Sted, paa hvilket Stævningen burdte forkyndes: Saaledes maatte en uden-Herreds-Mand, som var beskyldt, og kunde blive truffen paa Sagsøgerens Værne-Ting, forkyndes Stævning der sammestæds, enten i hans eget Paahør, eller i den Boed han havde indlagt sig udi; hvilken Stævning beholdt sin Kraft, om han end løb bort, saa snart man begyndte med at forkynde dem. I Gields Sager var det tilladt, at stævne den Skyldige, hvor han kunde findes, om det end var paa hans Reyse; Det er og endnu brugeligt, forstaaes og af sig selv, at Stævning kand forkyndes hvor Vederparten træffes, naar han ikkun vil paategne den. For Leye og Landgilde, som ey betales til rette Tiid, er ret at stævne den Skyldige paa den Gaard, hvor Landskylden er falden, uagtet han siden har faaet en anden Boelig N. L. 1-4-18. Og altsaa til det Værne-Ting, den første Gaard ligger under N. L. 1-2-16. At Arvingerne skal stævnes i Stervboen N. L. 1-4-19. kommer alleene deraf, at de der skal svare for de Ting, den Afdøde har havt under Hænder, liigesaa fuldt som han selv burdte have svaret, hvis han endnu var i Live.

§. XLIV.

De Personer for hvilke Stævninger bør forkyndes.

Omendskiøndt den Stævnte er den Person, som Stævningen egentlig angaaer, da bliver den dog ofte forkyndet for andre, i sær i hans Fraværelse. I Almindelighed bør han selv høre den, eller i det mindste hans Huusfolk, hvilke, for at sætte dem i Stand til, desto bædre at underrette ham derom, enten skal gives en Gienpart deraf, eller tillades saa lang Tiid, at de kand selv tage Udskrift af den N. L. 1-4-4; og efterat den saaleedes for hans Huusfolk er forkyndt, saa har den, den selv samme Kraft, som om han havde selv hørt den, undtagen naar han er reist bort førend Sagen anlægges; og kand ikke komme tilbage, inden den i Stævningen foresatte Tiid, hvilket dog, for Rætten, bør giøres beviis-

beviisligt N. L. 1-4-17. Ved Mundilig Stævning skal Varsels-Mændene, om de ingen finde hiemme, sammenkalde Naboerne til Vidne, at Stævningen lovlig er forkyndt; er den skriftlig, da leveres Naboerne udskrift deraf; og siden skrives, i den første Tilfælde, paa Døren med Kride eller andet, af Vederparten er stævnet for N. N. Sag til N. N. Ræt, paa det han kand see det, saa snart han kommer hiem, men i den sidste Tilfælde, opslaaes udskrift af Stævningen paa Døren; Er den stævnte Uden-Lands, da kand man i Eyendoms-Sager forkynde Stævningen for hans Fuldmægtig, som derved bliver pligtig enten selv at svare for Sagen, eller give Principalen den tilkiende; Har den fraværende antaget en Procurator paa sine Vegne da har den Varsel, ham gives, samme Kraft som den der gives en Fuldmægtig N. L. 1-4-20. Hvorvidt Stævninger kand forkyndes, Enker, Myndlinger, og mindre-Aarige er tilforn (§. 38. No. 2.) anført.

Stævningers Forkyndelse er ikke alleene høyst nødvendig, men endog grundet paa den Naturlige Billighed. At den er nødvendig sees deraf, at ingen kand svare til det som han ikke veed at andre tvivle om, eller forpligtes til at møde der, hvor han ikke veed at han har noget at bestille. At den er billig, er liige saa klart, thi det var underfundigt, og tvertimod Rætter-gangens Øyemærke, at tiltale en Mand, anføre Beskyldninger imod ham, og paastaae af ham Erstatning, uden at lade ham viide det, eller høre sig for, hvad han vilde eller kunde svare der til.

§. XLV.

Kalds- eller Varsels-Mænds Pligter.

Sagsøgeren selv er den nærmerste til at forkynde Stævningen, dog maae han ikke giøre det alleene men bør derhos have tilstæde 2de Dannemænd, som kand være lovlige Vidner N. L. 1-4-25. Hvilke kaldes Kaldsmænd eller Varsels-mænd N. L. 1-4-5. Hvis han ikke selv kand faae Varsels-mænd, da bør Sysselmanden beskikke ham dem paa Rættens Vegne,

see

fee Amtmands Ordre i Lav-Tings Bogen 1743. De bruges, saa vel til at forkynde Hiemtings- som Lavtings-Stævninger 1-4-4 og 25. Dog har man ikke i Island visse og bestandige Varselsmænd, men Sagsøgeren pleyer at tage dertil enhver ærlig Mand han kand faae; Deres fornemste Forretninger, at være Vidner til, at Stævningen lovligen er forkyndt, til hvilken Ende de skal være to, som og, paa det den eene kand holde den anden fra at sige usandt, og at man, i Fald det skulde skee, desto lettere skal kunde overbeviise ham derom. Naar den Stævnte enten ikke vil, eller ikke kand paategne Stævningen, da skal de selv paaskrive den, med deres Navne under, og hvo de ere, og hvor de sig opholde, tillige med deres Navne, som vare Nærværende der Stævningen blev forkyndet N. L. 1-4-4. Liigeleedes naar mange Personer indstævnes med een Stævning, og somme paategne den, og somme ikke, da bør Varsels-Mændene i disse sidstes Sted, paategne, at den er forkyndt for dem alle, eller saa mange af dem, som de have kundet finde. De bør og, saavel som enhver Sagsøger, forkynde Stævningen om lys Dag for Solens Nedgang N. L. 1-4-2. Denne Tiid regnes om Sommeren fra Solens Opgang til dens Nedgang, men om Vinteren fra Dagen brækker an, og indtil Natten igien bryder frem. Framf. b. 7 og 10 Cap.

I gamle Dage maatte ingen Stævning forkyndes om en Hellig Aften efter Klokken 3. om Eftermiddagen.

Saa snart Kaldsmændene komme til den Stævntes Boepæl, bør de spørge om han er hiemme, og, om han lader sig finde, enten læse Stævningen for ham, eller lade ham selv læse den, og give ham, om forlanges, Udskrift deraf N. L 1-4-25. Hvilket de skal tegne paa Stævningen, tillige med deres Navne, og den Dag og Tiid da de forkyndte den. Om den Stævnte ikke vil lade sig finde, skal Stævningen læses til Herreds-Ting, efter at den Stævnte tilforn 3de Gange er paaraabt. N. L. 1-4-31. Chrift: 4ti Forord: 25 May 1636. Art. 2. Er det en Stævning til Høyeste-Ræt, da skal den forkyndes for hans Boepæl trende Gange, og 2 Dage imellem hvert, og Forkyndelsen tilkiende

gives,

gives, saa mange af hans Huusfolk, som man kand komme i Tale N. L. 1-4-30. Om den Stævnte enten begik Vold imod Varselsmændene, eller kom saa Mandstærk til Tinge, at Sagsøgeren derover kunde blive tvungen til at lade Sagen fare, maatte han i gamle Dage betale til Straf 8 Ortuger og 13 Mark Christ: IV. For: 29 Nov: 1622. Døer Sagsøgeren, forend Sagen for Retten foretages, da bør hans Arvinger forfølge den, dog uden at forkynde Stævning paa nye N. L. 1-22-39. Men om Sagvolderen døer efterat Stævningen er forkyndt, synes at hans Arvinger uden nye Stævning bør svare for Sagen; Dog meene nogle, at Stævningen paa nye skal forkyndes for Arvingerne i Følge N. L. 1-4-19. Men den Artikel supponerer, at den Afdøde tilforn ikke er bleven stævnet, men Sagen først bleven anlagt mod Arvingerne, hvilket ikke hindrer, at de jo lige saa vel bør svare til den Stævning, for den Afdøde er bleven forkyndt, som den Mands Arvinger, der opholder sig Udenlands N. L. 1-4-12. og en Afdød Dommers Arvinger N. L. 1-5-4. Andre ere af den Tanke, at den Stævning som den Afdøde er forkyndt, alleene forbinder hans Arvinger til at møde, i det Tilfælde, naar den er ved Retten giort anhængig førend han døer, da Arvingerne giøres Forelæggelse, som forkyndes i Stervboen. Er Sagvolderen derimod død førend Stævningen forkyndes, da er det best at udtage en nye Stævning.

§. XLVI.

Foruden det som i det foregaaende er anført om Stævninger, har den gamle Lov enslags Varsel, kaldet Lysing eller Forkyndelse, som bestoed alleene derudi, at Sagsøgeren paa behørige Steder offentlig forkyndede, at han havde N. Sag imod N. Person, hvorpaa han kunde søge den, uden nogen anden foregaaende Stævning; dog burdte han tillige give tilkiende, hvad Aar, for hvilken Ræt, og for alle Ting, paa hvad Tiid, den skulde foretages, f. E. naar den skulde søges, som havde en andens Gods under Hænder, burdte Sagsøgeren først lyse til Lands-Ting, at han næstfølgende Sommer vilde foretage den Sag,

Om Lysninger som brugtes i gamle Dage.

Sag, og siden lade den Skyldige følgende Sommer, ved den 6te Sommer-Uges Udgang, viide, at den Sag var lyst ham paa; fandt han ham ikke, saa maatte Lysningen bekiendtgiøres til Herreds-Tingene. Om nogen blev tiltalt for at have spillet om Penge, da burdte den Sag lyses til Herreds-Ting, og om den Beskyldte ey var der til Stede, da til Lands-Ting. De Sager som angik Umyndiges Underholdning, skulde lyses paa Lov-Bierget, og søges den samme Sommer, men Lysningen dog tilforn bekiendtgiøres, saavel for Fierdingens Herreds-Dommere, som andre der tilstæde værende fra samme Fierding, førend Rætterne bleve satte. Alle de Sager som saa sildig bleve bekiendte, at den Beskyldte hverken kunde stævnes Hiemme eller Sandemænd tilkaldes, bleve, hvis de samme Sommer skulde søges, alleene lyste paa Lovbierget (70).

§. XLVII.

(70) Menn scolo í Dag oc à morgin lysa sakar þer allar, er til fiorþungsdóms scolo, enda er jafnrett, at lysa annan dag viku, ef menn vilia þat í þingsköpum hafa; ef maþr vill lysa sök à hônd manni, hann scal nefna ser vatta iij eþa fleiri; nefni ec i þat vétti, at ec lysi sôc á hônd hanom, oc nefna hinn á nafn, oc qveþa á sökina, oc sva hvat hann telr honom varþa; hann skal lysa at Lögbergi, sva at meiri lutr manna se hiá, oc lögsögumaþr, oc lysa löglysing, oc handsellda sök, ef sva er, oc lysa til fiórþungsdoms; geta skal þess, ef su er sök, er hann lysti fyrra Sumar. d. e. *Man skal i Dag og i Morgen lyse alle de Sager som skal foretages i Fierdings Rætterne, dog er lige saa ret at lyse om Mandagen, om Vedkommende vil samtykke den Skik paa Tinget; Vil man lyse en anden nogen Sag paa, da skal man udnævne 3 eller fleere Vidner der til, med disse Ord; Jeg skyder til Vidner, at Jeg lyser N. N. Sag paa, og nævne ham med Navn, og sige hvorudi Sagen bestaaer, og den Straf, man meener at kunde paastaae over ham; man skal lyse paa Lovbierget, naar den største Part af Almuen er tilstæde, og Lavmanden, og lyse Lavlysning, og at man har Fuldmagt til at føre Sagen, om saa er, og lyse til den Fierdings Ræt hvor den skal paadømmes; Man skal og anføre om det er saadan en Sag som man har Lyst den forrige Sommer.* Slige Lysninger bleve og brugte i Drabs

Sa-

§. XLVII.

Stævningens Afhiemling bestaaer derudi, at man for Retten beviiser, at den lovlig er forkyndt, hvilket, om Stævningen ikkun er mundtlig, eller af den Stævnte ikke paaskreven, skeer paa den Maade, at Kalds-Mændene under deres Eed, med oprakte Fingre fremsige for Retten. Om Stævningens Afhiemling.

O 2 (1.) At

Sager, naar man enten ikke fik Tiid eller ikke torde med Sikkerhed forkynde Stævning; Saaledes gav Gissur Hvite det Raad, at Nials og hans Sønners Eftermaals-Mænd skulde alleene hiemme tilkalde Sandemænd, og siden efter foregaaende Lysning til Landsting, uden videre Stævning foretage Sagen, og fremstille de samme Sandemænd for Retten. "Kvedia búa heiman oc lysa á þinge brennu-malum, oc kvedia þar sömu búa i Dom. Nials Saga 122 Cap. De Ord som samme Historie i det 131 Cap. fortæller at der bleve brugte ved denne Lysning ere aldeeles overeensstemmende med Lovens anførte Ord, og af følgende Indhold. "Eg lysi lögmælltu frumhlaupi á hönd Flosa þordarsonar, er hann hliop til Helga Niáls Sonar, oc veitti hanom holundar-sár, eda mergundar sár, þat er at ben giaurdiz, enn Helgi feck bana af; tel eg hann eiga at verda um Sök þá mann sekañ, skogarmann, óalanda, óferianda, óradanda öllum biargrádum, tel ec sekt fe hanns allt; hálft mer, enn halft fiórdungsmönnum þeim er Sektar fe eigo at taka epter hann at lögum; lysi ec vígsök þessari til Fiórdungsdóms þess, er Sökinn á i at koma at lögum; lysi ec löglysing, lysi ec nu til Sóknar i Sumar, oc til Sektar fullrar á hönd Flosa þordar Syni, lysi ec handseldri Sök þorgeirs þoris sonar at lögbergi." d. e. Jeg lyser *Flosse Thordersen* et saadant Anfald over, som Loven beskriver, i det han løb til (anfaldt) *Helge Niálssen*, og gav ham Huul-Saar eller Been-Saar (Marvesaar) som blev til en Vund, og *Helge* fik Bane af; og paastaaer jeg at han for den Sag bør blive en Landflygtig Mand, Skovmand (saaledes bleve de kaldte som ingen maatte huuse, fordi de maatte opholde dem i Skove og paa øde Fielde) som ingen maae give Mad, føre paa Skib, eller paa nogen Maade hielpe til Livets Ophold; Jeg paastaaer at alt hans Gods bør være forbrudt, halv Parten til Mig, men halv Parten til de Fierdings-Mænd (Fattige) som samme forbrudte Gods bør tilfalde efter Loven; Jeg lyser denne

Drabs-

(1) At de have forkyndt Stævningen.

(2.) Hvad Tiid og Dag sligt er skeet.

(3.) Med hvem de have talt, eller hvem de have flyet den til, om det var den Stævnte selv, eller hans Folk.

(4) Hvad derpaa er bleven svaret, N. L. 1-4-3. hvorudi om de overbeviises om Usandfærdighed, straffes de som falske Vidner N. L. 1-4-6. og endelig.

(5.) De vigtigste Poster som Stævningen indeholdt. Da altsaa en mundtlig Stævning meest beroer paa Varsels-Mændene, saa kand den let blive unyttig, hvis Varsels-Tiiden er lang, eller een af dem imidlertid kand døe, hvorfor de og have ved dens Afhiemling, meere at i agttage, end ved en Skriftlig Stævning, hvilken alleene af Sagsøgeren eller hans Fuldmægtig i Rætten fremlægges, oplæses, paategnes og udi Acten eller Protocollen indlemmes N. L. 1-4-4. hvilket kaldes at giøre den anhængig, og bør skee første Tingdag, det er den første Dag Sagen foretages. Da nu Stævningen ingen Kraft har i Henseende til den Stævnte, uden den lovlig forkyndes, og dens Forkyndelse beviises, saa kand man deraf see Afhiemlingens Nodvendighed, hvis Sag-

Drabs-Sag til den Fierdings Ræt for hvilken den efter Loven bør paadømmes; Jeg lyser lovlig Lysning til Søgsmaal nu i Sommer, og til fuld Straf, over *Flose Thorderson*: Jeg lyser paa Lovbierget, *Thorgeir Thorissôns* ved lovlig Fuldmagt antagne Sag; Med samme Ord havde han tilforn hiemme i Herredet, da han anlagde Sagen, lyst den for hans Sandemænd, see samme Bogs 125 Cap. hvilken Lysning tiente dem i Steden for Stævning, til at giøre Sande-Mænds-Tog til Lands-Tinget, og var derfor i Loven anbefalet i alle Drabs-Sager, og maatte skee, saavel Nat som Dag, om Hellige Dage, og i Fasten. " Rett er at lysa sàr oc " frùmhlaup um nótt sem um Dag oc sva á helgom tidom, " oc á lángaföſto " Lysning findes og at være brugt ved andre Leiligheder, som for at give tilkiende at nogen var bleven Fredløs, eller Landflygtig, ja i alle de Ti fælde, hvor noget skulde offentlig tilkiendegives, i hvilken sidste Henseende den ikke egentlig hører til denne Materie.

Sagsøgeren ikke vil have at befrygte at Sagen skal blive til intet.

Afhiemling bør bruges ved alleslags Stævninger Forord: 3 Martii 1741, 1 Art: undtagen naar den Beskyldte selv møder, da den ey er fornøden. Ved adskillige Over-Rætter, som har visse Varsels-Mænd, afhiemles Stævningen ikke første Gang, omend den Skyldige ikke møder, men ham forelægges en Dag at mødʒ paa, og hvis han da ikke møder, er Afhiemlingen fornøden; Men da visse Varsels-Mænd ikke bruges i Island, kand denne Undtagelse der ikke have Sted.

Det som er sagt om Stævninger, gielder og om Contra-Stævninger, undtagen at Varsels-Tiiden i Henseende til disse sidste ikke behøver at være saa lang, da Sagsøgeren ligesaa vel bør være betænkt paa at svare som at søge.

Contra-Stævning tages af den Sigtede til den Ende, at kunde tiltale Sagsøgeren for Noget, som Tort, Credits-Spilde og deslige; thi det er en almindelig Praxis og vedtagen Meening, at han uden den ikke kand paastaae Reparation, men alleene Kost og Tæring. N. L. 1-4-34. og 6 C. 11 og 19. same Sölvesens Tyro Juris 4 B. 8 C. pag. 225. Hesselbergs Coll. 4 P. 9 Cap. p. 523. Nogle meene derimod, at Dommeren uden Contra-Stævning kand endog tildømme den Beskyldte Reparation, hvilket og synes at stemme overeens med Lovens Analogie og Rættergangens Hensigt, endskiøndt det ey udtrykkelig er fastsat, eller vedtaget.

§. XLVIII.

Efterat Stævningen er giort anhængig, begynder Sagsøgeren sin Paastand enten mundtlig, ved at fremføre de Aarsager hvorfor han haver indstævnet Sagen, og det, hvorudi han synes at være forurættet; eller skriftlig, ved at indgive et Forsæt eller Indlæg, hvorudi skal anføres. *Sagsøgerens Paastand efter Stævningens Afhiemling. Citationes Peremtoriæ & Dilatoriæ.*

(1.) I Begyndelsen Dommerens eller Rættens Titel.

(2.) Sagens Anleedning og Beskaffenhed, hvorhos det factum den reyser sig af, paa det noyeste bør bestemmes.

(3.) Vedkommendes Navne.

(4.) Sagsøgerens Beviser, hvortil nogle pleye at føye de Lovens Artikler, hvorefter de formeene Sagen skal dømmes; og tilsidst.

(5.) Sagsøgerens eller hans Procurators Navn med Dag og Datum.

Et Indlæg bør være

(1.) Saa kort som muesligt N. L. 1-9-10 og 23 Cap. 9 Art.

(2.) Foruden alle Skiældsord Fornærmelse og Kroglove.

(3.) Uden ald Usandfærdighed.

(4.) Ikke indeholde Besvarelse paa de Modsigelser, som Sagsøgeren venter af Vederparten, thi derved kand han uformodentlig give Anledning til endnu meere Vidtløftighed og fleere Vanskeligheder.

Nogle pleye at giemme den egentlige Paastand indtil de have hørt Vederpartens Svar; I det mindste kand, naar man tillige vil lade Vidner afhøre, ingen Paastand giøres forend de ere førte; Ligesom den og ikke er fornøden, naar Sagsøgeren alleene har stævnet til den Ende at erhværve et Tings Vidne. I Henseende til anførte Irættesætte se ere ellers alle Stævninger 2 Slags: Enten (Citationes Peremtoriæ) saaleedes at den Beskyldte endelig maae møde første Tingdag, og om han det ikke giør, har Sagen dog det uagtet sin Gang imod ham. Eller og (Dilatoriæ) saaleedes, at den Stævnte, naar han ikke møder første Tingdag, faaer Forelæggelse til en anden Dag, hvilken meget bruges i den Civile Rættergang; thi intet er meere almindeligt, end at den, som ikke møder første Gang, forelægges Lavdag, hvorom i det følgende skal tales. Den som da ikke mø-

møder bør give Sagsøgeren Kost og Tæring. Udebliver Sagsøgeren selv, da dømmes den Sigtede frie for den Stævning indtil der stævnes paa nye For. 19 Julij 1582. Dog maae ingen Opsættelse, Afvisning, eller Interlocutorium gives beskreven, paa det Sagsøgeren eller hans Fuldmægtig, ikke skal derved faae Leylighed til at indstævne Sagen for Over Rætterne forend den ved Under-Rætterne er paadømt Forord: af 17 Maij. 1690. De Stævningen som umiddelbar angaae det almindelige Beste forfølges gierne liigefuldt, om end den Beskyldte ikke møder til første Tingdag.

Femte Capitel.

Om Værneting.

§. XLIX.

Værneting kaldes den Ræt, for hvilken en Person umiddelbar bør svare. I at bestemme disse Værneting, have Lovgiverne tillige havt Indbyggernes Mageligħed for Øyne; thi den samme Pligt, som paaligger Øvrigheden til at hielpe de Forurættede, paaligger dem og i at see til, at det skeer paa den Maade, som falder dem mindst besværlig, paa det de ikke skal blive meere udmattede ved at søge Skadens Erstattelse, end ved Skaden selv. *Hvad Værneting er og Aarsager dertil.*

Derfor ansees og i Almindeligħed, den Ræt for en Persons Værneting, som ligger ham nærmerst ved Haanden. Men da et heelt Lands Indbyggere ere inddeelte i Personer af adskillig Stand og Embeder, vilde det forvolde en stor Uorden i Rættergangen, hvis denne Regel skulde paa den samme Maade have Sted i Henseende til dem alle; ikke alleene saavidt de beriene gandske adskilte Embeder, men endog saavidt de have adskillig Rang

og

og Myndighed. For at forekomme disse Uleiligheder, have visse Folk deres særdeeles Værneting, som grunde sig, deels paa Embedernes adskillighed, saa at de Geistlige ikke staa de Verdslige, og disse ikke heller hine i Veyen; deels paa de Grader og Orden, der er imellem Bestillings-Mænd af begge Slags indbyrdes, saa at Nærværelsen ikke giver den eene nogen Ræt til at dømme over en anden af liige Rang; (thi det skikker sig ikke, at nogen skal i sit Embede staae til Ansvar for sin Liige-Mand og være den undergiven, som ikke har meere at sige end han selv;) men saadan een staaer Overdommeren og Øvrigheden til Ansvar. Heraf er let at see Grunden, saa vel til den Verdslige og Geistlige Ræts Adskillighed, som til de Værneting, som enhver Verdslig og Geistlig i sær har, og siden skal tales om. Det skeer og meget ofte, at saavel Bestillings-Mænd, som Bønder og Almue-Folk, have noget at forestaae, begaae Misgiærninger, indgaae Contracter, eller indvikles i andre Sager, som lættere kand beviises, og folgelig beqvemmere undersøges og paadømmes, for de Rætter, der holdes paa det Sted, hvor slige Sager have tildraget sig; hvilket er Aarsagen til, at nogle Værneting grundes alleene paa Sagens Beskaffenhed.

§. L.

Om Hiem-Ting.

Den sædvanlige Ræt, for hvilken alle bør svare, er Hiem- eller Bøygde-Tinget; saaleedes kaldes i Loven det Ting, som sædvanlig pleyer at holdes paa det Sted, hvor den Stævnte holder Dug og Disk, eller opholder sig. Herhen bør alle stævnes, som ikke have Embeder, eller ere for andre Aarsagers Skyld derfra undtagne N. L. 1-2-4. og maae ingen Sag indstævnes til Over Rætterne, førend den for Hiemting og Lavting forst er paadømt For: 5 April 1574. Saadanne Hiem-Ting vare Godernes saa kaldte Foraars-Ting i de ældste Tider, og nu omstunder Sysselmændenes Mandtals eller Skatte-Ting, eller andre Rætter, som de endnu holde, hver i sit Herred, hvorunder alle Sysselets Bønder bør svare, og ingen derfra drages, eller skyde sig, uden Nodvendighed N. L. 1-2-3 og 4. Det er vel

vel en almindelig Regel, at Sagsøgeren skal følge Sagvolderens Værneting, dog tilloed Graagaasen at indstævne og paadømme Sagen for Sagsøgerens eget Værneting, naar han ikke kunde faae at viide den Sigtedes Boepæl eller Tinglav. Har Sagvolderen fleere Værneting, da maae Sagsøgeren stævne ham til hvilket han vil, N. L. 1-2-23. og bør han der svare til Sagens Uddrag, naar han ikkun selv holder der Dug og Disk, den gang han først stævnes, og vil der lade sig finde; hvilket sidste dog ikke er uomgiængelig fornøden, hvis man ellers veed at han er der tilstæde; Andre meene, at uagtet han liigesaavel kunde stævnes til en anden Ræt, som til Hiemtinget, det dog er best, at lade ham selv udvælge hvilket han vil. Graagaasen overloed i visse Sager dette Val alleene til Sagsøgeren, hvilken havde Friehed til at stævne, for Rættens Benægtelse, hvad enten han vilde til Foraars-Tingene eller Lands-Tinget; og, om Sagvolderen eyede Gaarde i 2de Fierdinger af Landet, at ansee hvilken af dem han vilde, for hans lovlige Boepæl, undtagen naar han bestandig holdt Huus paa den eene og leyede den anden bort; og altsaa at stævne ham til den Fierdings Ræt, som han selv vilde; men hvis han stævnede ham for en Ræt, som ingen af dem hørte under, blev Sagen anseet for at være tabt.

Har den Stævnte ingen vis Boepæl, og vil ikke lade sig finde, da kand man stævne ham til det Ting, som det Sted hører under, hvor han sidst har opholdt sig N. L. 1-4-10. Graagaasen følger herudi de samme Regler som tilforn (§. 39.) ere anførte angaaende Stævningers Forkyndelse, for saadanne Personer.

Om nogen, hvis rette Værneting ikke viides, stævnes til nogen Ræt, som han vil skyde sig fra, da skal Sagen blive ved den samme, om han ey for Varsels-Mændene eller første Tingdag skiælligen beviiser hans Værneting N. L. 1-2-24. Graagaasen i agttog det samme; thi om man efter giort Forespørgsel, enten aldeeles ikke, eller ikke ret, kunde faae at vide Sagvolderens Boepæl og Værneting, forend Rætten blev sat paa Landstinget,

get, og Sagsøgeren altsaa kunde blive nødt til at lade Sagen foretage for en anden Ræt, end han burdte, og en fremmed Herreds Dommer, tillige med saadanne Bønder som ikke vare den Beskyldtes Naboer, kunde komme til at giøre 12 Sandemænds Tog, maatte han dog blive ved samme Ræt, naar han ikkun fremstillede for Rætten de Vidner, som havde hørt, baade at han offentlig havde forespurgt sig derom, saa og at han havde faaet enten intet eller et uret Svar. Dog havde Sagsøgeren ikke denne Friehed, førend han forgiæves havde giort sig al optænkelig Umage, for at blive underrettet derom, hvilket pleyede at skee paa den Maade, at han den anden Tingdag, paa Landstinget, i heele Almuens Nærværelse, paa Lov-Bierget opraabte den Beskyldte ved Navn, og spurgte efter hans Boepæl, og i hvis Følgeskab han var kommen til Tinge, og havde derhos Vidner tilstæde, for at høre de Omkringstaaendes Svar; denne Forespørgsel nyttede alleene til at faae at viide hans Naboer, og altsaa de Sandemænd som hørte til Sagen. For at faae hans Værne-Ting, nærmere at viide; burdte han tillige, førend man kastede Lod om, hvilke Sager først skulde i Fierdings-Rætterne foretages, spørge alle Herreds-Dommere, enten paa Lov-Bierget, eller hvor han kunde træffe dem, om nogen af dem vilde kiende den Beskyldte for sin Ting-Mand eller Underhavende.

Om Stævning i en Sag, som udfordrede 12 Sandemænd, var forkyndt for Fløtte-Tiiden, var Sagsøgeren, paa Lands-Tinget, pligtig at spørge alle Fierdingens Herreds-Dommere om, hvor den Beskyldte for Fløtte-Tiiden havde opholdt sig; og hvis Tinghørende han da var, paa det han kunde viide, af hvilken Herreds-Dommer 12 Sandemænds Tog skulde begiæres; ligeleedes, hvis Sagen var bleven lyst Sommeren tilforn; da han burdte spørge, hvor den Beskyldte boede paa den Tiid, og den Herreds Dommer giøre 12 Sandemænds Tog, i hvis Tinglav hans Opholds Sted blev angivet; Dog om Forespørgsel var skeet hiemme i Herredet, behøvede den ey siden at igientages paa Landstinget, undtagen om Sagvolderens angivne Herreds-Dommer blev ude fra Landstinget, hvor Sagen skulde fore-

foretages, da der paa nye maatte spørges, om hans Fuldmægtig, hvilken da, paa hans Vegne tilkom at giøre 12 Sandemænds Tog.

Jeg forbigaaer andre særdeeles Omstændigheder, og mælder alleene, at dette kaldes i den gamle Lov: *at spyria at þingfesti* og *heimilisfangi* (71).

P 2 §. LI.

(71) Menn eigu at spyria at þíngfesti manna þeirra, er menn vilia sökia her á þingi, oc spyria í Dag eþa á morgin, ef menn vilia doma ryþia; enda er rett at spyria unz domar fara ut til sóknar. Sá maþr er hann vill vita þingvist annars, hann skal nefna ser vatta; Nefni ec i þat vætti, scal hann qveda, at ec spyr böndur alla i heyranda hlióþi, at laugbergi, hver löggriþ hafi handsalat N: ; er mic þat under frett þeirre, at ec vil vita, hveria búa ec scal qveþia til Sakar þeirrar, er ec hefi höfþat á hönd hanom, spyr ec lögspurning: Hann scal nefna vatta at svörom þeim er verþa, ef maþr gengr viþ heimilisfángi þess manz, er hann spurþi at, oc sva þótt engi gángi viþ. Hann scal enn nefna vatta i þat vætti, at ec spyr Goþa alla i heyranda hlióþi at Lögbergi, hver ser kenni N. at þingmanni eþa þriþiungsmanni; er mic þat undir frett þessi, at ec vil vita, i hvern fiórþungsdóm ec scal sökia sök á hönd hanom; enn ef maþr gengr viþ þingfesti þess manz, er at var spurt, þa á hann at segia i þann Dom Sök sina, er sá Goþi er i fiórþungi, er igegn geck þingfesti hanz; hann á þann goþa at qveþia XII qviþar, ef su Sók er, er XII qviþr kemr til. - Rett er at Goþi gángi viþ þíngfesti hanns, meþann eigi eru lutaþar framsögur saka, enda se eigi áþr qvatt XII qviþar. - Ef maþr hefir spurt mann heimilisfángs oc þingvistar i heradi, oc þarf eigi sa spyria á þingi þess mannz þingvistar, er hann spurdi vellaust i heradi. Ef madr hefir stefnt manni fyrir fardaga, þeirri Sök, er XII qvidr fylger, oc hafi hann eigi spurt hann þingvistar i heradi, enda se stefnt at hei-

§. LI.

Nødvendige, Frievillige og frievillig erkiendte Værneting.

Saavidt det staaer i Parternes Magt eller ikke at forandre dette Hiemting, pleyer man at giore Forskiel imellem nødvendige og frievillige Værneting.

De

heimili hans; þá scal hann spyria þingvistar hans á þingi, um þann fiórþung, ersá átti heimili, er hann stefndi, oc spyria Goþa alla at Logbergi, hverr ser kendi þann mann fyrir fardaga at þingmanni; er mic þat undir frett þeirri, at ec vil vita hvern Goþa ec scal qveþia XII qviþar. Um sakar þer, er menn lysto fyrra Sumar hingat til Söknar, eþa stefndo fyrir fardaga, sva at þeir vissu eigi heimili, þar skal at þvi spyria, hverr ser kendi þann mann fyrra Sumar, at þingmanni, nema hann spyrþi þá. þar er eigi er viþgengit þingfesti manz, skal sökina segia i þann fiórþungsdom, sem aþilinn er i fiórþunginum; - þar at eins er þörf at spyria i annat sinn, at þingfesti manz, ef hann hefir spurt hann fyrir þing, enda komi sa eigi til þings, er hann qvaz vera i þingi meþ, eþa igegn geck, ef hann spurdi it fyrra Sumar; þá á hann at spyria, hverr meþ Godorþ þat fari. Ef hinn segir i annam Dóm Sokina enn koma eigi, eþa annar Goþi beri XII qviþ um hann, enn sá er i þingi meþ, eþa eigi hafi hans heimilis buar borit um hann, þá scal sækiandinn läta bera vætti þat i dóm þann, er Sokinn er i sótt, er hann spurþi at þingfesti hans eþa at heimilis-fängi; enn þau aunnur, er hann nefndi, at eigi var viþgengit, eþa sva, ef hann hafþi nefnt at Lôgvillonni. d. e. Man bør spørge efter de Mænds Tinglav, som man vil søge, her paa Landstinget, i Dag eller i Morgen (første eller anden Tingdag), om man da vil sætte og undersøge Rætterne. (Førend nogen Sag blev foretagen, blev Rætten allerførst sat, for at undersøge om de af Herreds-Dommerne udnævnte Doms-Mænd vare efter Loven bequemme til at sidde Rætten.) Det er og ret, at spørge derom, liige indtil den Tiid Rætterne sættes for at høre Sager. Den som vil vilde en andens Ting-Lav, skal udnævne Vidner med de Ord: Jeg udnævner Vidnet til at vidne, at jeg lydelig spør alle Bønder paa Lov-Bierget, hvo af dem der har fæstet

N,

De første har Sted naar nogen nødvendig for sine Forretningers Skyld, maae opholde sig paa et vist Sted, uden at have Tilladelse til at nedsætte sig andensteds.

Herhen hører og, at Hustrue, Børn og Tyende, saa længe de ere i eet Huus sammen, skal svare for det samme Værneting som Manden, undtagen alleene i visse særdeeles Tilfælde; som: naar en Verdslig Mand har Sønner, som ere Studentere, i Huuset; hvilke i Geistlige Sager, ikke bør svare for deres Faders Værneting, men for den Geistlige Ræt.

N. i lovlig Tieniste? Aarsagen til det Spørsmaal er, at jeg vil viide, hvilke Bønder jeg skal tilkalde som Sandemænd, til den Sag jeg har anlagt imod ham, jeg spør lovlig Spørsmaal; han skal nævne Vidner paa de Svar som gives, om nogen kiendes ved den Mands Boepæl, som han spurgte om, og ligesaa, om end ingen kiendes derved. Han skal desuden skyde til Vidner, for at vidne, at han lydelig spør alle Herreds-Dommere paa Lovbierget, hvo af dem der vil kiende N. for sin Ting Mand eller Treddings Mand. (Enhver Fierding af Landet var den Tiid deelt i 3 Tinglav eller Tredie-Parter, kaldte Þing, og enhver af disse igien i 3 Tredie Parter kaldte Þridiungar, af hvilke hver havde sin Herreds-Dommer: En Þingmadr eller Tingmand, var altsaa een, der hørte under det heele Tinglav, eller tredie Part af Fierdingen; men en Treddings Mand, Þridjungsmadr, den som hørte under een af disse 3 Herredsdommeres Part deraf, som udgiorde en 9de Deel af Fierdingen) Aarsagen til dette Spørsmaal er, at jeg vil viide, for hvilken af Fierdings Rætterne jeg skal søge Sagen imod ham. (Hver Fierding havde i den Tiid sin særdeeles Lav Ræt paa Lands-Tinget, kaldet Fierdings Dom) Men om man giver den Mands Ting-Lav tilkiende, som der blev spurgt om, da bør han søge hans Sag, for den Fierdings Ræt, hvor den Herreds-Dommer hører under, som angav hans Tinglav hos sig; og af denne Herreds Dommer skal han begiære 12 Sandemænds Tog om Sagen det udkræver. Det er ret at Herreds-Dommeren tilkiendegiver hans Tinglav, saa længe der ikke er bleven kastet Lod om Sagerens Orden, eller giort 12 Sandemænds Tog. Om man uden Underfundighed i Herredet har spurgt, om en Mands Tinglav og Boepæl, da er ikke fornøden at spørge derom paa nye, paa Landstinget; om man har for Fløttetiiden stævnet nogen, for en Sag, som 12 Sandemænd følge, og har ikke i Herredet spurgt ham om hans Tinglav; Men Stævningen dog er bleven forkyndt paa hans Boepæl, da skal han spørge derefter paa

De fleeste Indbyggere i Island, har Frihed til at flytte fra det eene Herred til det andet, naar det ikkun skeer paa behørig Tiid om Aaret, hvorfor og dette eller hiint Hiemting i den Henseende kand ansees, som frievilligt, endskiøndt Hiemtinget i Almindelighed ikke destomindre bliver et nødvendigt Værneting. Dog pleyer især, en fremmed Ræt, at kaldes et frievilligt erkiendt Værneting eller forum sponte Agnitum, for hvilken man enten udtrykkelig forbinder sig, eller ikke undskylder sig for, men samtykker at møde og svare.

Dette skeer paa 3de Maader.

(1.) At man forbinder sig med Haand og Segl, med Conract eller Document, at møde for en Ræt, som man ellers ikke hørte under N. L. 1-2-17.

(2.) At

Landstinget, i den Fierding hvor den Stævnte den Tiid havde hiemme, og spørge alle Hreredsdommere paa Lovbierget, hvo af dem der kiendte den Mand for sin Tingmand for Fløttetiiden. Dette Spørsmaal (skulde han sige) giør jeg for at faae at vide af hvilken Herredsdommer jeg skal begiere 12 Sandemænds Tog. Om alle de Sager, som forrige Sommer ere blevne lyste at skulde søges til Landsting, eller paastævnte for Fløttetiiden, saaleedes at man ikke vidste den Stævntes Hiem, da skal der spørges om, hvo der forrige Sommer kiendte den Mand for sin Tingmand, med mindre man den Tiid har spurgt derom. Om den Stævntes Tinglav ikke bliver tilkiende givet, da skal Sagen foretages i den Fierdings-Ræt, som Sagsøgeren staner under. Der alleene behøves at spørge andengang om en Mands Tinglav, om Sagsøgeren har spurgt derom for Lands-Tinget, og den ikke kommer til Tinge, i hvis Tinglav han angav sig, eller som angav ham for sin Tingmand, om han spurgte derom forrige Sommer; da bør han spørge hvo det Herredsdommers Embede forestaaer, paa det Landsting; og om han saa indkommer med Sagen for en anden Ræt, end den burdte indkomme for, eller en fremmed Herredsdommer aflægger 12 Sandemænds Tog derom, eller hans Naboer ikke har baaret Vidne om ham, da skal Sagsøgeren, i den Ræt, hvor Sagen søges, lade føre de Vidner som hørte, at han spurgte om hans Tinglav og Boepæl tillige med de andre som han udnævnede til at vidne om at det ikke blev tilkiende givet og endelig om han har nogen Vidner paa at han fik falske Svar. Denne Forespørgsel blev og brugt for at faae at viide de Sandemænd som hørte til en Sag, og i Almindelighed, i alle de Sager hvis Drift hængede af Vedkommendes Boepæl og Tinglav.

(2.) At man for Rætten erklærer, at ville være fornøyet med, at svare for den Ræt Vederparten har indstævnet til; hvilket alleene kommer af den Friehed enhver har, til at frasige sig de Rættigheder og Fordeele som ham tilkomme. N. L. 1-2-17.

(3.) Da Indvendinger imod Rætten bør giores enten strax, for Varsels-Mændene, eller første Tingdag, da er klart, at naar nogen baade ved Stævningens Forkyndelse, og første Tingdag, enten tier stille, og ikke undslaaer sig for at svare for en fremmed Ræt, eller og bliver borte, uden at angive dette, eller andre lovlige Forfald, da ansees han ligesom om han i Gierningen havde erkiendt samme Ret for hans lovlige Værneting i den Sag. Dog har dette ikke Sted om Stævningen forkyndes efterat den Stævnte er bortreist, da man ikke kand viide, om han nogen Tiid er bleven underrettet derom. Ikke heller om den beskyldte Person eller Sagen selv har priviligerede Værneting, da en Dommer derved kunde komme til at affige Dom over en Person, og i en Sag, som Loven udtrykkelig havde forbudet ham at dømme udi; Men er det for at føre Viidner, bør den beskyldte møde til Vidnernes Værneting, de selv derimod bør aflægge Vidnesbyrd for deres eget.

§. LII.

Værnetingenes almindelige Indeeling.

Hiemtinget er da et almindeligt Værneting, for heele Almuen; men da adskillige Sager kand forefalde, hvis indvortes Natur, og de derudi indviklede Personers Omstændigheder ikke tillade at de der kand afgiøres, saa har Loven tillige forordnet andre Værneting. Disse ere overalt to Slags; de første grundes paa Sagernes Beskaffenhed, og ere igien enten almindelige (Fora Communia) som have Sted i alle Sager af visse Slags, hvilke Vedkommende Sagen end kand have, eller og Særdeeles som alleene strække sig til een eller anden særdeeles Sag.

De

De andre reyse sig af de Frieheder og Fordeele, som visse Personer have i Henseende til deres Embede Stand og Vilkaar, og kaldes derfor *priviligerede*Værneting (*Fora Privilegiata*); Disse tilkomme alleene visse Personer, og ere altsaa særdeeles Værneting (Specialia.)

§. LIII.

Forum Administrationis. Iblandt de Værneting, som Sagernes egen Beskaffenhed foraarsager, er, at den der har forstaaet Formynderskab, Kirkers, Fattiges Hospitalers og andet publiqve Gods, eller hans Arvinger, bør staae der til Rette, hvor han saadant haver antaget, eller for den Ræt Sagen hører under N. L. 1-2-18. Hvilket kaldes *Forum Administrationis* eller *rei gestæ*.

§. LIV.

Forum rei Sitæ. I Trætter om Jord, Huus, Eyendom, og Markeskiel, holdes det for Værneting, under hvilket Eyendommen, som Sagen reyser sig af, er beliggendes, uagtet Parterne have andensteds hiemme N. L. 1-2-15.

I Aastæds Sager, hvor Grandskning og Besigtelse udfordres, bør Tinget holdes paa Aastædet N. L. 1 B. 16 Cap. Jonsbok Landabr. 1 C. Herhen høre alle de Tilfælde, hvor nogen tiltales for Brug eller Skade, paa en andens Ager, Jord, Eng eller Skov Landsleyeb. 26 Cap. Graagaaf. Landabrygdab. 18. 36. 43. 47 Cap.

§. LV.

Forum Contractus. For vitterlig Gield eller andet, som nogen har forskrevet eller forbundet sig at betale eller efterkomme, skal han, saafremt han personlig der kand findes, stævnes til det Bøygde-Ting, hvor Sagen haver tildraget sig, liigesaa fuldt som om det var hans eget Værneting N. L. 1-2-16. I gamle Dage var og tilladt at forkynde Stævningen paa det Sted kiøbet var bleven sluttet (à Kauprein) og altsaa til samme Steds Værneting Jonsb. Kaupab. 9 C. Dog var den Skyldiges Boepæl det meest almindelige

lige Værneting i Gields Sager; vilde han ikke der betale, pleyede man at holde en Extraordinair Ræt, i det Herred, hvor han havde udlovet Betalingen, og der domme ham til at betale under Adfærd og Execution.

§. LVI.

En Uden-Herreds-Mand, der begaaer nogen Misgierning, maae søges under Dom og Straf i det Herred, Misgierningen er begaaet udi N. L. 1-2-16. 1-2-21. Jonsbogen følder den samme Grund-Regel, i det den befaler: at den Skyldige skal føres til den Syßelmand, i hvis Syßel Forbrydelsen er skeet; at *örvarþing* i Drabs-Sager (saaledes kaldtes den Ræt der blev holdt, saasnart nogen var bleven enten dræbt, eller dødelig saaret, fordi den Budstikke, dertil pleyede at bruges, var skaaren som en Piil) skal holdes den samme Dag som Drabet er bleven begaaet, og altsaa i samme Herred; og, at enhver Tyv skal dømmes paa det Sted, han har begaaet Tyverie; thi ellers kunde en Dommer der intet vidste af Sagen, komme til at paadømme den. Den tillader og den Skyldige at udnævne visse Mænd, til at svære ham frie; men disse maatte være nøye underviiste om Sagen, og derfor nødvendig være inden-Herreds-Mænd, og fra det Sted, hvor den var forefalden. Lovens Øyemærke er at hielpe de Fortrængte til deres Ræt; dette bør skee med mueligste Korthed, mindste Umage, og paa det Sted, hvor Sagen er indfalden, og den lættest kand beviises, hvilket og er Aarsagen til, at den Skyldige i saa Fald gives, til at betænke sig paa Forsvar, ikkun en gandske kort Tiid, fra Stævningen forkyndes, og indtil Rætten holdes. Endelig er det det kraftigste Middel, til at hemme Forargelse, at Misgierninger paadømmes og straffes paa det Sted, hvor Forargelsen er given.

Forum delicti commissi.

§. LVII.

Det har tilforn været en almindelig Praxis i Island, at lade den Skyldige lide Dom og Straf paa det Sted, hvor han er bleven

Forum Deprehensionis.

bleven greben, uagtet Misgierningen var begaaet paa et andet; nu derimod skal den, som paagribes paa andre Steder, lide Dom paa det Sted, hvor Misgierningen er skeet, med mindre han gribes i saadan en Sag som hand er greben for d. e. J en nye Misgierning af samme Slags, da han maae straffes paa det Sted, hvor han sidst er bleven greben; dog maae hans egen Syſſelmand, i Fald han, efter giort Advarsel, vil lade ham afhente, ligesaavel domme over ham i den Sag N. L. 1-2-21. Kong Eriks Rætterbod tillader vel, at onde Mennesker maae straffes, hvor de findes, om Sagen ikkun er lovlig beviist, og de ere tilforn lovlig forvundne derfor; dog fastsætter den især, at de skal, naar de paagribes, føres til Dommeren, og siden fra den eene Dommer til den anden, indtil de komme til den, i hvis Herred Misgierningen er begaaet.

J Jsland, hvor Syſſelmændene tillige have Kongens Sagefald i Forpagtning, kand ofte blive Spørgsmaal, om en saadan Misgiærnings rette Værneting; som: naar et besvangret Fruentimmer, for Fødselen tager sig Boepæl i et andet Syſſel, og giør der Barsel: Men, da Sagen og den deraf flydende Forargelse meest bliver aabenbar, paa det Sted Barnet fødes, og Præsten der paa Stedet pleyer at give den Skyldige Sagefalds-Atteſt, saa synes meest rimeligt, at Bøderne og ansees at være faldne der sammestæds, i det mindste den Part af dem, som Moderen bør svare, og at Barnefaderen derimod betaler hans Bøder i det Herred, han opholder sig udi. Om en Tyv eller Løsgiænger er i adskillige Hereeder befunden i Tyverie, og man ikke har kundet faae ham paagreben, da er tilladt at paadømme alle hans Forseelser paa det Sted, hvor han bliver tiltalt for hans sidste Tyverie For: 21 Maij. 1751. Sölvesens Tyro Juris. 4 B. 7 C. p. 211. 212.

§. LVIII.

Forum Testium audiendorum, Reconventionis, Auctoritatis, Rei judicatæ.

Den som stævnes til at høre Viidner, bør stævnes og møde til Viidnernes Værneting N. L. 1-2-20. hvilke nødvændig bør afhøres for deres eget N. L. 1-4-1. og 1-13-2. Jonsbog Erfdatal: 27 Cap.

Det

Det er en almindelig Regel, at Sagsøgeren bør følge Sagvolderens Værneting; saaat Sagvolderen endog kand, om han har Gien-Sager eller Tiltale til Sagsøgeren, som hænger af Hoved-Sagen, forpligte ham, ved Contra-Stævning, til at lade samme paadømme tilligemed, og for den samme Ræt som Hoved-Sagen N. L. 1-2-20. Liigeleedes naar begge Parternes Tiltale er af samme Beskaffenhed, som Regning imod Regning, hvilket kaldes Forum Reconventionis.

Den som har hiemlet noget, skal svare for den Ret Sagen omtvistes for, eller dens Værneting, han er Hiemmel for N. L. 1-11-1. hvilket da kaldes Hiemmel-Ting.

Den som ved endelig Dom er domt til Bøder, eller andet at lægge fra sig, bør liide Tiltale paa det Sted Dommen er falden, dersom han ikke rætter for sig N. L. 1-2-19.

§. LIX.

De Særdeeles eller *Privilegerede* Værneting, grundes Deels paa visse Personers Stand og Friheder, Deels paa Sagernes egen Beskaffenhed: Personerne ere: Personernes privilegerede Værneting.

(1.) Geistlige: Som Præste, Degne, Studentere, og Skole-Lærere, hvilke i alle Sager, angaaende deres Lærdom og Levnet, bør svare for den Geistlige Ræt, som holdes af hver Herreds-Provst, uanseet i hvad Kirke-Sogn eller Bøygdelav de opholde dem N. L. 1-2-12. og 1-2-13. I smaa verdslige Sager, som ikke kand afgiores i Mindelighed ved Provsten, staae de under deres Herreds Værneting, ligesom andre Læg-Folk. I store Criminelle-Sager, ere de ligeleedes underkastede den Verdslige Øvrigheds Tiltale.

Biskoppernes Værneting er høyeste Ræt, i de Sager som angaae deres Lærdom, Levnet, Embede, eller Kongens Interesse 1-2-11. Dog er meere brugeligt at der anordnes Kongel. Commissarii i slige Sager. I andre mindre betydelige Sager, skal

de svare for Provste-Retten eller Hiemtinget, liigesom andre Lærde Folk.

(2.) Verdslige Øvrigheds Personer og Dommere, have og deres særdeeles Værneting i alle Sager deres Embede angaaende N. L. 1-2-6.

Saaleedes er Lav-Retten Sysselmændenes, Over-Retten Lavmændenes, og Høyeste-Ræt Amtmændenes Værneting.

(3.) Alle de som søge Landstinget skal for Ting-Freds-Brydelse og deslige Forseelser paa Landstinget tiltales for Gieste-Retten som holdes sammesteds. For af 24 Jan: 1738.

§. LX.

Sagernes privilegerede Værneting.

De Sager som have privilegerede Værneting ere:

(1.) Alle Geistlige Sager: Det synes vel af N. L. 1-2-13. og 2-16-5. At Provsterne ikke nødvendig behøve at paadømme, men alleene indstille saadanne til Bispen og Amtmanden; men Forordningen af 1te April: 1741. tilholder dem at afsige derudi endelig Dom, forend Sagen indstævnes for de høyere Rætter.

(2.) Egteskabs-Sager: Udi hvilke endskiøndt Amtmanden tilligemed de Lærde, det er Biskopen og de Lærdeste af hans Naboe-Præster eller Provster skal dømme N. L. 1-2-14. og 2-17-18. Da er det dog sædvanligt, at Herreds-Provsten tilforn holder Forhør derudi, og undersøger dem.

(3.) Livs- og Ære-Sager, hvilke ingen Underdommer i gamle Dage var tilladt at paadømme, men alleene at henviise dem til Overdommerne Forord: 27 April. 1663. Dog er dette siden forandret ved Forordn: 19 May 1745. 20 May 1746. 5 April 1748.

Alle

Alle Sager som gik ud paa Liv og Frelse, i sær Leyermaals-Sager, havde og i Graaegaasen deres privilegerede Værneting, ikke alleene saavidt de strax maatte indstævnes liige til Landstinget, men endog i Henseende til Tiiden; thi hvor gammel en Leyermaals-Sag end kunde blive, havde Sagsøgeren dog sædvanlig, Frihed at anlægge den, saa snart han fik den at viide; Derimod har Graaegaasen andre privilegerede Sager, som nødvændig maatte være anlagde inden det tredie Landsting fra den Tid de havde tildraget sig, og kaldtes derfor Tree-Tings-Sager, *þrig-gia þinga Sakir*. som:

(1.) Om nogen ihielslog, brugte, bortdrev, eller beskadigede en andens Qvæg, eller brugte hans Græsgang uden hans Villie.

(2.) Om nogen havde begaaet Leyermaal i forbudne Leed, og var siden reist udaf Landet.

(3.) Om nogen, uden Forlov, drev Handel med fremmede Kiøbmænd, førend Øvrigheden havde besigtet deres Vahre.

Endelig kand man sige, at de fleeste, ja næsten alle Sager i Ulfliots Lov, strax efterat Landstinget var bleven indstiftet, havde deres privilegerede Værneting, saavidt Folk i de Tiidet havde Frihed til at indstævne alle betydelige Sager, nu til Hiemtingene, nu til Landstinget, liigesom de tænkte det var dem meest fordeelagtigt. Graaegaasen tilstæder og udtrykkelig, at stævne alle Sager, hvad enten man vilde til Foraars-Tingene eller Landstinget, og naar 2 havde den samme Sag at føre, da blev den anseet som retmæßig Sagsøger, der vilde indstævne liige til Landstinget.

(4.) Ræts-Benægtelse som skeer ved voldsom Tvang, maae indstævnes liige for Over-Rætterne N. L. 1-6-17. Skeer den ved Interlocutorium, eller endelig Dom, da gaaer den, tilligemed Hoved-Sagen, den sædvanlige Gang fra den eene Ræt til den anden. I Graaegaasen var Rættens Benægtelse liigeleedes en privilegered Sag, thi alle Lurendrejerier,

som Vidner, Dommere eller andre Vedkommende begik ved Rætterne paa Landstinget, burdte indstævnes for den Ræt som Hoved-Sagen var for.

Blev Rættens Benægtelse begaaet paa Foraarstinget, burdte den strax indstævnes til Landstinget.

(5.) Paadømte Sager har og en Slags Privilegium i Henseende til Tiiden; Dog vil jeg her alleene erindre, at de Sager, der ere blevne paadømte for Lavtinget, det eene Aar, skal indstævnes til næste Aars Over-Ræt For: 8 Febr: 1724. hvorom viidere skal tales i det Cap. om Stævnemaal til Over-Rætterne, hvor dette egentlig henhører.

(6.) Alle Sager som angaae Kongens Indkomster bør indkomme for det Kongel: Rente-Cammer, hvilket og udstæder Stævninger i slige Sager. N. L. 1-2-5.

(7.) Gield-Sager ere og i Kong Magni Islandske Lov, paa en vis Maade at ansee som Privilegerede, ikke fordi de strax skulde indstævnes til Over-Rætterne, men for de adskillige Steders Skyld, til hvilke Sagsøgeren der tillades at stævne en Udenherreds-Mand for vitterlig Gield, som:

(1.) Det Herred hvor den Skyldiges Arvinger opholdt dem.

(2.) Hans Boepæl.

(3.) Hvor han endog falskelig angav hans Boepæl, og i Fald han ingen Boepæl angav, da paa hviiken Gaard i det heele Herred, som Sagsøgeren vilde, uden sin egen, see Jonsbog Kaupab: 9 Cap:. Dog hører dette nærmere til Sagernes Værneting (§. 55.)

Siette

Siette Capitel.

Om Parternes, og især Sagvolderens, Exceptioner eller Indvendinger.

§. LXI.

Efterat Sagsøgeren har mundtlig eller skriftlig ved hans Klage indstillet Sagen for Retten, maa den Beskyldte, forend han besvarer hans Beskyldninger, vel see sig for, om der ikke kand findes andre Midler til at tilintet giøre eller i det mindste forhale den. Dette kand skee ved adskillige Indvendinger, hvilke ere i Loven, eller og den almindelige Brug grundede Undskyldninger eller Udveye, hvorved den Beskyldte søger at undgaae Sagsøgerens Paastand, hvilket skeer enten ved (Exceptiones Dilatorias) at forhale Sagen og forhindre Sagsøgeren, strax at komme til hans Øyemaal og det han søger; eller ved (Exceptiones Peremptorias) at giøre Hoved Sagen selv til Intet. Hvad disse Indvendinger ere og hvor mange Slags.

§. LXII.

Naar Dommeren, Sagsøgeren, Retten, Processen, eller den Maade paa hvilken Sagen er anlagt, og Sagens egen Beskaffenhed overveyes, og holdes imod Loven, kand enhver let finde, hvilke Indvendinger han bør betiene sig af, eller ey; thi alt det, som derudi findes Lovstridigt giver strax Anleedning til Indvendinger. Indvendinger imod Retten.

De kand, i sig selv, ey ansees for Lastværdige Udflugter, thi de sigte alleene til at holde Rættergangen reen, og overeensstemmende med Loven og Forordningerne, og at forebygge ulovlig Irættesættelse paa Sagsøgerens Siide; og ere derfor ikke alleene nyttige, men endog undertiiden nødvendige, paa det en Uskyldig, ikke skal blive nødt til noget, hvortil han i følge Loven, ikke

ikke er pligtig. Jeg vil her først tale om de Indvendinger, som alleene giøres for at forhale Sagen, og iblandt dem igien om dem, som kand skee mod Rætten, som:

(1.) Naar den Stævnte beviiser, at den Ræt, han er indstævnet for, er hverken hans, ikke heller Sagens rætte Værneting, saa at ham ey tilkommer at svare der for den Sag; den første kaldes Exceptio *fori Competentis*, den anden *Fori privilegiati*.

(2.) Om han beviiser, at den Sag han er stævnet for, er allereede giort anhængig ved en anden Ræt, hvilket kaldes Exceptio *præventionis* eller *Litis pendentis*.

(3.) Om Sagsøgeren er gaaet de Under-Rætter forbi, for hvilke Sagen først burdte været paadømt, og strax stævnet for Over-Rætterne. Denne Indvending kaldes Exceptio *primæ Instantiæ*, og har ikke Sted i nogen af de Sager, som strax bør indstævnes liige for Over-Rætterne. Der kand endnu gives mange andre Indvendinger imod en Ræt, om f. E. den holdes paa et Sted, hvor den Beskyldte ikke kand ansee sig fuldkommen sikker paa sin Person, enten fordi Huuset, hvorudi Rætten holdes, staaer paa Fald, og paa et Sted hvor man ey kand være uden Livs-Fare, eller og fordi han frygter for, at blive anholdt og arresteret, hvis han indfandt sig; men til disse tvende sidste Indvendinger gives ingen Leylighed i Island i disse Tiider.

§. LXIII.

Indvendinger imod Dommeren.

De fornemste Indvendinger som kand skee imod Dommeren ere:

(1.) Exceptio Judicis Incompetentis, om Sagen ikke hører under hans jurisdiction, og ham ikke tilkommer at paadømme den.

Den-

Denne Indvending er almindelig, og bør derfor strax anføres; men er dog unyttig, om den Sag hænger af en anden, som samme Dommer er berettiget til at paakiende.

(2.) Exceptio *Judicis Suspecti*, om den Stævnte har Aarsag til at tvivle om Dommerens Reedelighed, fordi han er indviklet i Sagen, har taget Deel deri, og den paa en vis Maade er hans egen, hvilket, foruden andre Tilfælde, kand skee i Odels og Jorddetrætter, naar Dommeren er beslægtet med nogen af Parterne. Efter eendeel Nationers Love, gior Dommerens Slægtskab med Parterne ham aldeeles udygtig til at domme dem noget imellem; Men det har ikke Sted hos os, undtagen saavidt Slægtskabet tillige fører det med sig, at han selv kand ventes at have nogen Fordeel af Sagen, som i anførte Tilfælde.

Endeel Jurister meene, at Dommeren kand ansees for mistænkt og ubeqvem, om han er een af Parternes aabenbare Fiende. At det er saaleedes i Sverrige viiser Nehrman Proc. Civil. 14 Cap. p. 186. Höyer anfører liigeleedes denne Indvending Coll. p. 166. Andre tvivle om, at den er grundet i vore Love, og det af den Aarsag, at Dommerens Eed tilholder ham, at giøre saavel Fiender som Venner Ræt (*); Men derimod kand svares, at ingen Slags Mistanke om hans Partiskhed, hvor stærk samme end maatte være, kunde paa denne Maade giøre ham ubeqvem, hvilket dog synes aabenbare imod Loven, der anseer en Dommer som ubeqvem, endog for ringere Aarsager; ikke at tale om, at Eeden forpligter Vidnerne liigesaa stærkt til at viidne Sandhed, imod hvem det end er, og dog veed man, at en aabenbar Fiende eller Avinds-Mand ey maae viidne imod den anden; thi det er meere end nok bekiendt, at Partiskhed, Had og Kiærlighed har hos mange Mennisker langt stærkere Indtryk end Samvittighed eller Religion. Dog kand man siige paa den anden Kant, at den Uret som begaaes af falske Viider, er meere

R van-

(*) Sölvesens Tyro Juris 4. B. 11. C. p. 233.

vanskelig at opdage, og mindre underkastet Menniskelig Dom, end den, en Dommer kand begaae, og bør altsaa ved Loven meere indskrænkes, og al Leylighed dertil betages.

(3.) Det tredie Slags Indvendinger som en Dommer kand underkastes, angaae hans egen Person og Beqvemhed til Dommer-Embedet i Almindelighed, og kaldes Exceptiones Judicis *Inhabilis*: thi har han enten ikke giort Eed, eller af egen Myndighed lader sin Fuldmægtig sidde Retten for sig, eller har ikke lovlig rættet for sig, eller og endelig er indviklet i saadanne Sager, som angaae hans Ære og Embede, da er klart, at han ansees som ubeqvem til at beklæde Dommer-Sæde: Dog gielder ingen af disse Indvendinger, efterat Parten har taget ved Gienmæle, og ladet Dommeren upaatalt forrette noget i Sagen. N. L. 1-10-2. Den Beskyldte kand i een og den samme Sag betiene sig af saa mange af disse Indvendinger, som han for den Gang agter fornødne; men dog derhos tage sig vare, at han ey fremfører nogen Indvending som han ikke kand beviise, allermindst imod Dommeren, med mindre han vil derfor ansees efter N. L. 1-9-10. og 18. 1-12-3 og 7.

Af den Aarsage holde nogle for raadeligst, at Parterne indberette deres Indvendinger imod Dommeren, til Øvrigheden, førend Sagen foretages, paa det Øvrigheden skal kunde, i Fald de ere lovlige, i Tiide beskikke en anden beqvem Dommer; hvilket om ey skeer, men Sagen liigefuldt indstævnes for den ubeqvemme Dommer, gior Dommeren best, at han selv indberetter saadanne Indvendinger til Øvridheden, og for resten ikke befatter sig med Sagen.

§. LXIIII.

Indvendinger imod Sagsøgeren og Sagen.

Iblandt de mange Indvendinger, der kand møde Sagsøgeren, er denne ikke den mindste, at Sagen er ham uvedkommende, og ham ikke tilkommer at føre den, og at han er en Person der ikke maae i følge Loven gaae i Rætte; De samme kand og bru-

bruges mod en Fuldmægtig eller Talsmand, om ham er forbudet at gaae i Rætte, eller han ikke er forsynet med hans Principals lovlige Fuldmagt; og om der ere fleere Vedkommende som tillige burde været tilstæde.

Af de Indvendinger som angaae Sagen selv anføres en stor Deel i Höyers Coll. pag. 168-170, blandt hvilke disse ere de fornemmeste: Om Vederparten, i at anlægge Sagen, ikke har iagttaget den rette Orden, men søger det sidste først; om han paastaaer meere end han bor have; Om Sagens Beskaffenhed er den Stævnte ubekiendt, og han derfor begiærer Hoved-Documenterne af Vederparten. Jeg forbigaaer andre Indvendinger, hvorom Vedkommende, af enhver Sags Beskaffenhed bædre kand underrettes.

§. LXV.

De Indvendinger der kand falde imod Stævningen, sees tydelig af det jeg har sagt i det Foregaaende om Stævningens Natur og Indretning. Saadanne ere: Indvendinger imod Stævningen.

(1.) Om Sagen, hvorfor der er bleven stævnet, ikke er derudi tydelig beskreven.

(2.) Om Stævningen ikke er lovlig forkyndet.

(3.) Om Varsels-Tiden er kortere end Loven tilholder. Denne Indvending gielder ikke alleene imod Stævnemaalet, men endog imod den heele Sag, saaviidt Tiiden angaaer; thi ingen bor overiiles med Rætten, men alle gives den fornødne Tiid til deres Forsvar.

(4) Om man stævnes at møde paa en Dag, paa hvilken ingen Ræt maae holdes; og endelig

(5.) Om alle Vedkommende ere ey blevne stævnede.

 §. LXVI.

§. LXVI.

Indvendinger imod Vidnerne.

Om Vidner skal afhøres, kand ligeleedes Indvendinger have Sted imod dem, som: om de ere Umyndige og inden 15 Aar eller have ikke været til Guds Bord; om de ere Ubekiendte, og uden Skudsmaal paa deres skikkelige Forhold; om de ere Uærlige, og derfor ikke staae til troende; om de ere Villige, og derfor uantagelige; om de ere Sagvolderens Uvenner eller Avinds Mænd.

Kand sliige Indvendinger giøres beviislige, da skal de fremføres forend Gienmæle tages i Hoved-Sagen, thi siden gielde hverken Indvendinger eller Forfald N. L. 1-10. 2. De kand for den Gang forvolde Opsættelse i Sagen, om de ved Interlocutorium blive kiendte for gyldige; Dommeren kand vel ikke nægte Sagvolderen at fremføre dem, men kand dog siden domme ham i Pengestraf, hvis de befindes at være ugrundede og alleene anførte for at giøre ulovlige Udflugter og Forhaling. De skal i Følge den Pligt, enhver paaligger, at forkorte Processer det meeste mueligt er, alle paa eengang fremføres, dog i den Orden som deres Vigtighed udkræver. Til at besvare dem behøver Sagsøgeren alleene at undersøge de Beviiser Sagvolderen har fremsat, for at gotgiøre hans Indvendinger; og kand Sagsøgeren da, enten viise Beviisernes Ugrund, eller og tage det Loven, i enhver af de paaankede Poster, befaler, og stykkeviis holde det imod den Irættesættelse han har brugt.

§. LXVII.

De Indvendinger som giøre heele Sagen til Intet.

De Indvendinger, som sigte til at giøre den heele Sag til Intet, og kaldes af Juristerne Exceptiones Peremtoriæ, ere liigesaa mange, som Sagerne selv og deres Omstændigheder, og kand derfor ikke alle her opregnes; dog ere følgende de fornemmeste:

(1.) *Exceptio Rei judicatæ* og *Jurisjurandi* om Sagen er tilforn paadømt, eller ved Benægtelses-Eed afgiort. N. L. 1-14-6.

(2.) *Ex-*

(2.) *Exceptio Transactionis*, om der i Forveyen er giort saadan en Aftale og Forliig i Sagen, som efter Loven bør staae ved Magt, og det altsaa er ufornødent at den viidere skal føres. N. L. 5-1-5.

(3.) Er det omtvistede en Contract, da kand Sagen best ophæves ved at viise Contractens Ugyldighed; saadant skeer naar den Anklagede beviiser, at han derved er bleven bedragen; (dette kaldes *Exceptio doli*). At Contracten er af ham indgaaet af Forseelse, og han ikke har havt den Hensigt og Meening dermed, som hans Vederpart paastaaer (*Exceptio Erroris*). At han er bleven bragt dertil ved Frygt og voldsom Tvang (*Exceptio metus*) N. L. 5-1-4. At Hoved-Personen som sluttede Contracten, ikke var kommen til Skiæls-Alder (*Exceptio minorennitatis*) N. L. 3-19-34. Og endelig, at Vederparten paa sin Siide ikke har efterkommet den (*Exceptio non impleti contractus*) 5-1-11.

(4.) Da Kiøb, Sal, og Caution tillige ere Contracter, saa kand ikke alleene saadanne, som grundes paa Contracternes Natur i Almindelighed, men endog mange andre særdeeles Indvendinger bruges i de Sager, der reise sig af Kiøb, Sal, eller Caution, som: At Gielden er bleven for gammel, og den Skyldige, i Følge Loven, ved Hævd hiemfalden (*Exceptio præscriptionis*) N. L. 5-13-2. Jonsb. Kaupàb. 8 Cap. eller og allereede betalt, førend Sagen kom for Retten (*Exceptio Solutionis*) N. L. 3-14-44. og 1-6-15. En Gield kand og, omendskiøndt den tilstaaes, agtes for ingen, om den Skyldige kand fremlægge Regninger, imod den Sum, Sagsøgeren paastaaer (*Exceptio Compensationis*) 5-13-4. Har Sagsøgeren en Obligation til at beviise hans Krav, kand den Skyldige faae Leylighed til Indvending, om han enten ingen Penge har faaet, eller og ikke faaet dem alle (*Exceptio non numeratæ pecuniæ*) da ham skal gives det som fattes; liigesom han og bør give tilbage hvad han har faaet for meget Jonsb. Kaupab. 2 Cap. Er det beviisligt,

viisligt, at den Omtvistede Gield, er betalt til en anden, dertil berettiget, Person, saa har den Beskyldte ikke meere at svare dertil. Det kand og tiene den Skyldige til en Indvending, om der ere andre foruden ham, der bør svare til Gielden eller det der søges for *(Exceptio divisionis)*; og, om han er en simpel Cautionist, kand han viise Sagsøgeren til Hoved-Skyldneren, og derved den Gang undgaae videre Tiltale for den Gield *(Exceptio ordinis)*.

(5.) Angaaer den omtvistede Sag uhiemlet Godsets Besiddelse, da kand den Anklagede aldrig lettere slippe Processen, end ved at viise sin Hiemmels-Mand *(Exceptio laudationis autoris)*, hvilket og har Sted i Tyvs-Sager, naar ikkun Hiemmels-Manden er saadan en Person, som man ey kunde have Aarsag at mistænke for ulovlig Adkomst, N. L. 6-17-2.

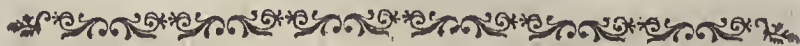
Hos os pleyer den Beskyldte gierne at besvare Sagsøgerens Paastand med saadanne Indvendinger, hvilket Svar almindelig kaldes af Juristerne Contestatio Litis, og, i Loven, Gienmæle. I endeel fremmede Nationers Love er Sagvolderen ey alleene befalet at svare paa Anklagerens Beskyldninger, men endog foreskreven den Maade, paa hvilken dette bør skee. Den Islandske Lov paastaaer ingen af Deelene, men overlader til Sagvolderens eget Behag, saavel hvorleedes han skal svare, som og om han vil svare Noget eller Intet, saa at endog ikke Dommeren kand, mod hans Villie, twinge ham til at svare.

Efterdi nu alt det, der kand siges om en Ting, bestaaer i at nægte eller tilstaae den, enten slet hen, eller til en Deel; saa følger der af, at Sagvolderen i sit Svar, enten maae tilstaae eller benægte Sagsøgerens Paastand; Det første kaldes *Contestatio Litis Affirmativa*, eller en bejaende Besvarelse, og bestaaer deri, at den Beskyldte vel tilstaaer, at Sagen i Almindelighed hænger saaleedes sammen, som Sagsøgeren har foredraget den, og, at han har eet eller andet Beviis paa hans Side, men paastaaer dog tillige, at disse Beviiser ikke ere tilstrækkelige

ge til at gotgiore hans Ræt til det omtvistede; eller og, at denne hans Ræt til Tingen allereede har ophørt. Den anden Maade at svare paa, er at han reent nægter Sagsøgerens heele Foregivende, hvilket kaldes *Conteſtatio Litis Negativa* eller en benægtende Besvarelse.

At Conteſtere Litem Affirmative, er meget nyttigt, thi om Sagsøgeren har foredraget den uordentlig, og indviklet den, for at skiule Beviisernes Svaghed, eller give den en anden Anseelse end den virkelig har, da kand Sagvolderen, ved at svare, lægge Sagens egentlige Beskaffenhed for Dagen, og stykkeviis besvare eenhver Omstændighed deraf. Conteſtatio Litis Negativa er derimod ikke meget raadelig, undtagen naar den Beskyldte ingen ret Kundskab har om det han søges for, da han tillige kand tilbyde Benægtelses-Eed. Dog har han ved en benægtende Besvarelse denne Uleylighed, at han ikke alleene derved betager sig de Indvendinger han ellers kunde giort, saavel imod Sagen selv, som imod Processens Maade, men endog underkaster sig denne Mistanke: Si fecisti nega: især om Sagsøgeren fremfører adskilte Sætninger, og kræver hans Besvarelse paa eenhver især.

Imod Sagvolderens Svar, om noget gives, sætter Sagsøgeren sin *Repliqve*. Omendskiøndt nu mange deslige Striids-Skrifter imellem Parterne, let kand give Anleedning til Vidtløftighed, Forhaling, større Omkostning, ja undertiden stor Forvirring, Bi-Sager, og Udflugter, og burde altsaa ey tilstædes i en velindrettet Rættergang, saa er dog disse Skrifters Tall hos os ikke fastsat, allermindst ved under-Rætterne, hvor Sagen maae optages fra Roden af; ved over-Rætterne derimod er deres Mængde, saa meget mindre fornøden, som Sagernes Beskaffenhed og Omstændigheder tilforn bør være paa det nøyeste undersøgte.

Hyven-

Syvende Capitel.

Om de, i den gamle Rættergang brugelige Tveekampe.

§. LXVIII.

Anleedning til denne Materie. Skiøndt *Thomas Bartholin*, Antiqvit. Dan L. 1. c 7. pag. 103.; *Olaus Vormius* Monum: Dan. L. 1 Cap. 10. p. 69; *Arngrimus*, Crymog Lib. 1. c. 9. p. 100. og mange andre allereede have af de gamle Love og Historier samlet adskilligt, for at oplyse de Regler, vore Forfædre have iagttaget ved Tveekamp, vil det dog ikke være utienligt, at jeg, saavidt mit Forehavende tillader, forestiller i kort Begreb det mærkværdigste jeg har fundet derom i adskillige Skrifter, samt hosføyer til ydermeere Oplysning, eet eller andet af de Islandske Historier. At jeg saaleedes har foretaget mig, at afhandle Tveekampenes Love for sig selv, meener jeg fuldkommelig kand undskyldes, naar man ikkun eftertænker, at de i visse Maader kand ansees for et kort Begreb og Middelpunkt af den ældste Lovkyndighed, og et Hoved-Beviis i den ældste Rættergang.

§. LXVIIII.

Tveekampenes Alder. Hvad Tiid Tveekampe i Almindelighed allerførst ere bragte paa Bane, er ikke let at fastsætte; saa meget er vist, at de ere meget gamle; thi *Diodorus Siculus*, der levede i Julii Cæsaris og Augusti Tiid, beretter, at de allereede i hans Tiid, vare brugelige hos de Franske og Grædske Folk (72); og *Strabo*, som skrev under Tiberii Regiæring, siger, at Tveekamp har været en ældgammel Skik hos Grækerne. Vil man troe Poeterne, da kand det ikke tages i Tvivl, at jo Tveekamp nogle hundrede Aar

(72) Edit. Rhodomanni 1604. Lib. V. Lib. 16. p. 491. p. 554. 567. 612.

Aar tilforn har været i brug, thi derved blev Tvistigheden imellem Turnus og Æneas afgiort, og Krigen endt (73). Ja Homerus veed at sige af Tveekamp allereede i den Trojanske Kriig, og anfører derpaa til Exempel, saavel Paris, der, paa heele Kriigs-Hærens Vegne fægtede med Menelaus (74), som Hector, der udfordrede een af Grækernes Anførere til Tveekamp, hvilken Ajax Telamonius ved Lodkastelse tilfaldt. (75). Og hvo kand endelig være uvidende om den Tveekamp, David holdt med Goliath (76).

Derfor har *Nettelbladt* ikke Uret, i at paastaae, at Tveekamp længe for Christi Fødsel har været vedtagen og indført (77); hvorved jeg dog ikke kand see, at Saxo Grammaticus kand igiendrives, der fortæller, at Kong Frode den 3die anordnede, at alle Trætter skulde afgiøres ved Tveekamp (78); thi han siger ikke, at Tveekamp da først er bleven bekiendt, ja ikke engang, at de Danske ikke have tilforn vidst deraf, men alleene, at den da først er bleven indført i den borgerlige Rættergang hos de Danske; saa at man, for at kuldkaste denne Beretning, bor bevise, ikke alleene at Tvekamp har været tilforn bekiendt hos de Danske og andre Folk, men endog virkelig brugt i den Borgerlige Rættergang. Man kand vel slutte af Nors Historie, der udfordrede Hrolf i Berge til Tveekamp for hans Søster Goes Bortsnappelse (79), at Tveekamp, endog i Kong Frodes Tiid, eller kort derefter, ikke har været ubekiendt i Norge, dog er derved ikke endnu afgiort, hvo der bør ansees for Tveekampenes første Stifter. *Stephanius*, ventelig paa Cælii Rhodigini, Alciati, og Lancelotti Ord tilskriver de Mantinæer, et Folk i Grækenland

 deres

(73) Virgil Æneidos Libr. XII.
(74) Iliad. 3.
(75) Iliad. 7.
(76) 1 Sam. 17 Cap.
(77) Themis Rom. Svec. p. 256.
(78) Lib. 5. edit. Stephanii p. 86.
(79) Torfæi Histor. Norveg. Part. I. Pag. 159.

deres Indstiftelse (80). *Nettelbladt* (l. c. p. 257.) er derimod af den Tanke, at de Svenskes Forfædre, de gamle Scyther, først have fort Tveekamp i Brug, og siden forplantet den paa deres Efterkommere de Svenske, fra hvilke den, Tiid efter anden skulde være udbragt til andre Riiger; Har dette sin Rigtighed, saa kand det samme siges om de Danske, hvilke og nedstamme fra Scytherne: tænke de Svenske derimod at vinde derved noget slags Fortrin, da grunder samme sig allene paa deres falske Indbilding, om Sverriges Alder. Man har derfor meere Aarsag, at bifalde Holberg, Camerer (*) og andre anseelige Lærde, der meene, at de retskafne Tveekampe i Rættergangen, ere allerførst opfundne i de Nordiske Lande, og siden derfra, ved de Nordiske Folkes Udtoge, udbragte til andre Europæiske Riiger; thi Stiernhöók vidner udtrykkelig, at de Franske tilskrive de Normanner Tveekampenes Oprindelse hos dem, Italienerne de Longobarder, og Spanierne de Gother (81). Det er og gandske riimeligt, at de Engelske, der, efter Smiths Vidnesbyrd (82) tillode Dueller i gamle Dage, have faaet denne Skik fra de Danske, eller andre Nordiske Folk. Moskoviterne, om hvilke Bodinus (83) fortæller det samme, synes beqvemmeligst at have kundet faaet Tveekampene ved Scythernes Naboelav og Omgiængelse, men at de fra Scythien først skulde være komne til Grækenland, vil blive vanskeligt at beviise, da det er uvist, at denne Skik hos de første har været ældere, end hos de sidste.

§. LXX.

Adskillige Slags Tvee-Kampe.

Dueller kand, efter deres indvortes Beskaffenhed og Hensigt, inddeeles paa adskillige Maader. Meisnerus (84) anfører 4re Slags, som jeg her maa indføre, da de alle have været brugelige hos os. De første Slags bleve brugte i Krig eller Feldt-Slag,

(80) Not ad Saxon. Pag. 120.
(*) Gedancken vom Duelle P. 11. 12. 13.
(81) De jure Sveon. Lib. 1 Cap. 7. Pag. 75.
(82) Resp. Angliæ Lib. 2. Cap 6 & 8.
(83) Resp. Moscoviæ Lib. 4. Cap. 7.
(84) Tract. de Legibus Lib. 4. Sect. 1. Qvæst. 21.

Slag, naar 1. 2. 30. eller et andet vist Antall blev paa hver Siide udtaget, for at holde Tveekamp paa heele Kriigs-Hærens Vegne, i den Hensigt, at de Slagnes Partie skulle ansees som overvundet. Grotius (85) viiser, at denne Skik har været almindelig hos Græker og Romere; hos os finder man det sidste Exempel der paa kort for Reformationen, da de 2de Catholske Biskoper i Island, der havde samlet en stor hob Folk imod hverandre, lode dem ved gode Mænds Mellemhandling saaleedes forliige, at een Mand paa hver Siide skulde udtages til Tveekamp. De mangfoldige Spor af det ældste Kriigs-Væsen, som saa overflodig lade sig tilsyne fast i enhver Artikel af de Tiiders Borgerlige Love, give mig Anleedning at formode, at denne Maade at slutte en Kriig paa, har maaskee været, om ikke det allerførste, dog eet iblandt de første Trin, Duellerne have giort i den Borgerlige Rættergang.

Det andet slags Tveekampe vare lystige, og bleve holdne enten under Religions Skin, eller for at fornøye Folk; Herhen høre de saa kaldte Gladiatores eller Fægtere hos Romerne; men hos os i gamle Dage de adskillige Leege, hvorudi visse Personer bleve afrettede og afdeelte til at leege eller kiæmpes med hverandre, hvorved de dog ikke havde anden Hensigt end at prøve Styrke, øve sig, eller fornøye andre, og vare derfor, som ofteſt, ubevæbnede, hvilket dog ikke kunde hindre, at derved jo ofte blev given Anleedning til virkelig Slagsmaal (86). Til de Tveekampe

(85) de Jure Belli & Pacis Lib. 3. Cap. 20. §. 43. 44. 45. See og Camerers Gedancken vom Duelle P. 9. 10. 11.

(86) For at give Læseren noget slags Begreb om disse Leege, vil jeg alleene anføre eet eller andet Exempel. Saaleedes var den Leeg som det unge Mandskab i Midfiord, Videdal, Vandsnæs, og Rutefiord, holdt med hverandre, see Grettis Saga 18 Cap. "þeir lögþu knattleik med ser á midfiardar-vatni, komo þar til midfyrdingar oc Viddælir, þangat komo Vatnsnesingar oc or Rutafyrdi, voro þar leikar hafdir um haustit; Grettir for til leikanna, fyrir bón Atla bródur sins, var hann þa 13 vetra; var honom skipat at leika vid Au-

kampe, som hos os i gamle Dage ere blevne holdne under Skin af Religion, kunde maaskee regnes de, hvorved adskillige af Islands første Indtagere, paa de Steder, som andre allereede for de-

---

"Audun, hann var nockrum elldri; Audun slo knöttinn yfir "Grettir, oc gat hann ecki nàd, oc stöck knöttrinn lángt "epter Jsnum; Grettir vard reydr vid þetta, oc þótti Audun "vilia læcka sig, sækir þá knöttinn, kemr aptr, oc þegar "hann kemr til Audunar, setr hann hönom knottinn rett fra- "man i Ennit, sva skiott sprack fyrir; Audun sló til Grettis "med knattdreponni, er hann helt á, oc kom lítt á, því "Grettir hlíop undir höggit; tókust þeir þá fángbraugdum, "oc glymdo; attust þeir lengi vid, enn sva lauk at Grettir "fell, oc let þa Audun kne fylgia kvidi, oc for illa med hann." d.e. De lagde over med hverandre, at spille Bold paa den første Søe i Midfiorden, didhen samledes de fra *Midfiord*, *Videdal*, *Vandsnes* og *Rutefiord*, og holdte der Leege om Efter-Høsten. *Grettir*, som den Tiid var 13 Aar gammel, drog og til Leegen, efter *Atle* hans Broders Tilskyndelse, og blev sat til at leege med en ved Navn *Audun*, som var nogle Aar ældere. *Audun* slog Bolden (som bestoed af en Trækugle) over *Gretter*, saa den fløy langt ud paa Isen og han kunde ikke faae den fat, *Gretter* blev deraf opirret, og ansaae det, som *Audun* dermed vilde viise en slags Foragt imod ham, hentete Bolden, kom tilbage til *Audun*, og slog ham den lige i Panden, saa han blev saaret: *Audun* slog efter ham igien med Boldtræet, som han havde i Haanden, men ramte ham ikke ret, thi han løb ham ind paa Livet; toge de da fat paa hverandre og brødes længe, indtil *Gretter* endelig faldt, da *Audun* satte ham Knæerne for Brystet og handlede ilde med ham. Saadanne Leege holdt heele Almuen paa Hegranes-Ting: See samme Historie 69 og 70 Cap. "Menn gengo fra "lögretto oc heim til buda; þa tolodo til sumir ungir menn, "at vedr væri gott oc fagurt, oc nu se gott at hafa glymur "oc skemtan; foro menn oc settust nidr framan fyrir budu- "num: nu glymdo fyrst þeir er osterkastir voro, sidan hver "af ôdrom; átto nu bændur um at tala, hver til mundi verda "at taka á ödrum hverium þordanna, enn þar vard engi til. "þeir gengo þa fyrir ymsa menn oc budo sig fram. Eptir þat "kastadi hann kuflinum, oc þvi næst öllum bolklædum; var

deres Ankomst havde indtaget, tilfægtede dem Boepæl og Eyendoms-Jord, alleene fordi deres Høy-Sædes eller Afguds-Tempels Stolper eller Piller, som de paa Veyen havde kastet over

" var þa talat til annarshvers þeirra þordanna, at þeir mundi " taka á Gretti, enn hann bad þá ráda: nu geck fram annar " þeirra brædra; Grettir stód fyrir rettur, enn hinn hlióp at " sem hardast, oc geck Grettir hvergi or sporum; þá mælto " menn, at þeir skyldo fara til badir senn brædur, oc sva var " gert; þá urdo Sviptingar allmiklar, oc matto ymsir betur, " enn þó hafdi Grettir ávalt annannhvern þeirra undir, enn " ymsirforo ákne edrslidruduz fyrir: ollum þotti at þessu in " mesta Skemtan, oc er þeir hættu, þöckudu allir þeim fyrir " Glymona, oc var þat dómr þeirra er hia sato, at þeir væri " eigi sterkari tveir enn Grettir einn, enn hverr þeirra hafdi " tveggia manna afl, þeirra sem gyldir vàro; þeir varo sva " jafnsterkir, at hvergi bar af ödrom ef þeir reyndo med ser."

d. e. Da Folket gik fra Rætten hiem til deres Hytter, sagde nogle af de unge Karle, at Veyret var got og beqvemt til at brydes og holde sig lystig; hvorpaa heele Folket nedsatte sig for ved Hytterne, og lod man de Svageste først brydes med hverandre, og siden den eene efter den anden. De som forestoede Leegen, raadsloge da med hverandre, hvo der skulde tage fat paa een af *Thorderne* (toe Brødre af det Navn) Men der var ingen som havde Lyst dertil, uagtet de gik omkring, nu til en nu til en anden, og tilbøde sig at ville brydes; endelig fik de *Gretter* der til, og da han havde aflagt hans Kappe, og alle Klæder indtil Bæltet, blev befalet, at een af *Thorderne* skulde tage fat paa ham hvormed han var vel tilfreds; Men da denne stod frem, og løb ind paa *Gretter* af al Magt, og han dog ikke desto mindre blev staaendes oprakt og rørtes ikke af Stedet sagde Folket, at de begge samtlig skulde tage fat paa ham; hvilket da de giorde, blev der en haard Kamp, saa at nu den eene nu den anden havde Overmagten, dog havde *Gretter* altid den ene af dem paa Jorden, men adskillige faldt ofte paa Knæe eller maatte give efter; Almuen havde heraf en stor Fornøyelse og da de holdt op takkede dem for deres mandige Bryden, og var det alle Tilskuernes Dom, at *Gretter* alleene var lige saa stærk som begge de andre, og havde dog enhver af dem 2 fuldkomne Karles Styrke; men indbyrdes vare de saa aldeeles lige stærke, at ingen af dem kunde vinde Bugt med den anden.

Borde, i den Tanke, at deres Huus-Guder derved skulde anvise dem Boepæl, dersam nesteds vare drevne paa Land: Dog kand ikke nægtes at endog mange af disse got Folk, kand ansees paa samme Maade, som de Røvere og Voldsmænd, der streyfede heele Landet omkring, og giorde Haandværk af at indvælte sig paa Folk, og uden foregaaende underhandling, at paastaae enten deres Gods, eller Dottre til Ægte, og, om det blev nægtet, da at udfordre Vedkommende, eller andre paa deres Vegne til Tveekamp, og ikke afstaae fra deres Begiæring, forend de vare overvundne; Men derimod, om de andre ey ville beqvemme dem til Duell, eller bleve overvundne, da uden videre at drage af med det omtvistede og tage det i Besiddelse; hvorhen og kand regnes de Tveekampe, som 2de Medbeylere, der begiærede det samme Fruentimmer til Ægte, maatte holde med hverandre (87). Men som intet kunde være meere ubilligt og skadeligt for den almindelige Roelighed, end saadan Overvold, udgav Grev Erik Haagensen i Norge en skarp Anordning derimod, og giorde alle saadanne Røvere Landflygtige (88).

Den

(87) See Hr. Rect. Gerh. Schönnings Afhandling om de Gamles Giftermaal.

(88) Dette fortæller Grettis Saga i det 22 Cap. saaledes: " Eirikr " Jarl var stiórnsamr; ok þótti mönnom þat mikill missir í " landino, at uthlaupsmenn eda Berserkir skorudo a holm " ríkum bændum edr göfigum, til fiár oc kvenna; skylldo hve- " rir ógillder fyrir ödrom, fengo margir af þesso smán, enn " sumir liftión, ok þvi tók Erikr Jarl af allar Hölmgöngur, " hann gerdi ok alla ránsmenn utlæga ok Berserki, þá er " med óspektir foro, var í þessari rádagerd med Jarli þorfinnr " Bondi Kársson or Hamarsey. " d. e. Grev Erik var en duelig Regent, og da Indbyggerne forestillede ham, hvor stor Skade det var for Landet, at Røvere og Stiemænd vare komne i Vane med at udfordre riige og anseelige Bønder til Tveekamp, for at aftvinge dem Gods eller Hustruer, saaledes at den eene skulde uden Bøder falde for den anden, hvorved mange fik stor Forhaanelse og andre mistede Livet; da afskaffede Grev Erik, efter *Thorfin Kársens* fra Hammersøe hans Tilskyndelse, alle Tveekampe, og giorde tillige alle Røvere og Voldsmænd Landflygtige. See herom viidere Reenhielms Anmærkn: til Thorstein Vikingssons Saga pag. 13 og 25.

Det Tredie slags Tveekamp sigtede til at hævne og faae Erstatning for en tilføyet Skam eller Uræt (89); og endelig det Fierde Slags til at giøre Ende paa Processer, og var det sidste Middel man pleyede at gribe til, om Sagen var tvetydig, urigtig anlagt, eller man frygtede for at kunde tabe den, eller ikke faae Vederparten overbeviist. (90).

Stiernhöök (91) antager ikkun 2 slags Dueller og kalder de første *duella Conventionalia*, hvor Parterne selv indbyrdes foreenede dem om Kampens Tiid, Sted, Vaaben, og andet dertil hørende; og de sidste *judicialia*, hvilke bleve foretagne efter Dommerens Befaling for at afgiøre en for Retten omtvistet Sag. Jeg kand vel ikke nægte, at jo denne Forskiæl er grundet saavel i de Svendske som Franske og andre Nationers (*) gamle Love, men er dog af den Tanke, at alle i den Islandske Rættergang brugelige Tveekampe, ere skeede ved Parternes egen Drift uden Dommerens Befaling; Thi de Exempler paa Dueller, som mig ere forekomne, den Islandske Historie, viise alleene, at Dom-

(89) See Gunnlaugs Saga Ormstungo i det 11te Cap. "Enn þat "varo laug i þann tíma, at bióda Holmgaungo sá er varhluta "þóttiz vordit hafa fyrir ödrum." d. e. *Men det var Lov i den Tiid (i Begyndelsen af det 11te Seculo) at den, der var bleven forurettet af en anden, skulde udfordre ham til Tveekamp.*

(90) Foruden de Exempler herpaa, som allereede længe tilforn (not. 5.) ere anførte, vil jeg nu alleene nævne det Raad, Rutr i Nials Saga 45 Cap. fortælles at have givet hans Svoger Gunner af Hlidarenda, i en betydelig og vanskelig Sag. "Þu skalit skora á holm Gissur Hvita, ef þeir "bióda þer eigi siálfdæmi; enn Kölskeggr Geyr goda; enn "fast muno menn til at ganga at þeim Ottkeli; oc höfom "ver nu lid sva mikit allir saman, at þu mant framkoma "sliko sem þu villt." d. e. *Du skalt udfordre Gissr den Hvide, og din Broder Kolskeggr Geyr Gode til Tveekamp, om de ikke vil voldgive dig Sagen; der bliver vel og nogen, der vil gaae imod Otkel og hans Følgeskab, og have vi nu alle samtlig saa mange Folk, at jeg ikke tvivler paa, at du jo faaer din Villie frem.*

(91) de jure Sveon. & Goth. vetusto Lib. 1. Cap. 7. p. 74.

(*) Om de Tydske kand man see D. J. C. H. Dreyers Anmerckung von den ehemahligen gerichtlichen Duellgesetzen, i hans Saml: vermischter Abhandl: 1 th: p. 139-172. hvor han tillige har indført adskillige Prøver af Mester *Hans Tallhöfers* Kamprecht af 1459, som ere værde at læse.

Dommeren har ladet Parterne herudi have deres egen Villie, men aldrig, at nogen er bleven dømt til at duellere.

§. LXXI.

Tveekampenes Adskillighed i Henseende til Fægte-Pladsen.

I Henseende til de Steder, paa hvilke Dueller pleyede at holdes, kand man giøre Forskiel paa 2 slags Dueller; det første slags, kaldet *Kerganga*, gik for sig i et stort og oven til lukket Kar, hvor begge Parterne indtraadde, og vare, i steden for Sværd, bevæbnede ved Træ-Kieppe, een Alen lange, hvormed de vexelviis stødte eller gave Hug paa hverandre (92). Det andet blev holdt under aaben Himmel, og skeede igien paa 2de adskilte Maader; Den første bestoed derudi, at Parterne duellerede hvor, og paa hvad Maade de selv vilde ude paa Marken, uden at iagttage en vis Fægte-Kreds, eller andre Regler, og kaldtes *Einvige*, eller Enekamp, fordi der burdte een være imod een. Ved den anden bleve langt fleere Regler iagttagne, saavel i Henseende til Fægte-Pladsen, som andre Omstændigheder; denne kaldtes *Holmganga*, fordi den pleyede at holdes paa omflødte Øer eller Holmer, og andre, ved Naturen eller Konsten indhegnede, Steder, snart ligesom den Mark, hvor den lacedæmoniske

(92) See Arngrimi Crymog. Lib. I. Cap. IX. p. 100. Han har derudi betient sig af Floamanna Saga, hvilken er, saavidt jeg veed, den eeneste af vore Historier, der nævner denne Tveekamp, med disse Ord: "þà baud "Randvidr þràndi Hólmgaungo, er kollut er kergànga, skal "þar berjaz i keri oc byrgia yfir ofan, oc hafa kefli í hendi-; "þorgils hafdi Sverdit Jardhusnaut, Randvidr hafdi álnar kefli "oc digrt miök, var byrgt yfir kerit; Randvidr bad þorgils "leggia fyrst, er a hann var skorat, hann gerdi sva, oc kemr i "keflit oc sprack þat í sundr." d. e. Da udfordrede *Randvidr Thrand* til den Slags Tveekamp som kaldes *Kerganga*, hvor man skulde slaaes i et Kar, og lukke det oventil og have en Kiep i Haanden. *Thorgils* havde det Sværd han havde faaet i Hulen; *Randvidr* havde en Kiep som var en Alen laug og meget tyk, og blev derpaa Karret tillukket: *Randvidr* begiærte da, at *Thorgils*, der var bleven udfordret, først skulde stikke efter ham, hvilket han og giorde, og traf paa Kieppen, saa at den sprang i Stykker.

niſke Ungdom holdt ſine Øvelſer, der var med en gravet Kanal ſaaleedes omgivet, at den ſaae ud ſom en Øe, og man ikke kunde uden ved Broer komme dertil (93). Naar ſaadan Udfordring ſkeede paa Landstinget, da var den lille Øe, der ligger i Øxeraae, den ſædvanlige Tummelplads (94).

T §. LXXII.

(93) Ubbonis Emmii Respnbl. Græc. Tom. I. p. 239.

(94) Et klart Beviis herpaa kand ſees ſaavel tilforn, (Not. 5.) ſom og i Gunnlaugs Saga Ormſtungo i det 11te Cap. der fortæller, at Gunnlaugr udfordrede Hrafn Aunundarſon til at møde ham i en Tveekamp, paa dette Sted. "Einn dag à þingino, er menn gengo til lögbergis, ok þar "var lokit at mæla lögſkilom, qvaddi Gunnlaugr ſer hlióds "oc mællti: Er Hrafn Aunundarſon her? hann qvedz þar "vera. Gunnlaugr mællti: veitztu at þu hefir fengit heitkono "minnar, oc dregit til fiandſkapar vid mik; fyrir þat vil ek "bióda þer hólmgaungo, her à þingino at þriggia nàtta freſti "i auxaràrholmi. d. e. Een Dag paa Tinget, da Folk gik til Lovbierget, og havde udtalt hvad der ſkulde tales paa Rættens Vegne, begiærede *Gunnlaugr* Tilladelſe at tale, og ſagde: Er *Hrafn Aunundarſon* her? Han ſvarede Ja. Da ſagde *Gunnlaugr*: Veed du at du har faaet min Forlovede til ægte, og derved yttret Fiendtlighed imod mig, derfor udfordrer jeg dig til at møde mig i Tveekamp, her paa Tinget, paa den lille Øe i Øxeraae, efter 3 Nætters Forløb. Kormaks Saga i det 6te Cap. viiſer ligeleedes, at Øer eller Holmer ere og paa andre Steder brugte til Fægte-Plads. "þa mællti Kórmakr: ek byd "þer Berſi Hólmgaungo a Hàlfs manadar freſti, ì leidholmi "i Middölum. þar ero kalladir orroſtoholmar. d. e. Da ſagde *Kørmakr*: jeg udfordrer dig *Berſe* til Tveekamp, efter en halv Maaneds Forløb, i Leidholm i Middal, de kaldes nu Orroſtoholmar. Samme Hiſtorie er og den eeneſte, der giør tydelig Forſkiel paa *Holmganga* og *Einvigi*, i det 7de Cap. med diſſe Ord: "Nu er tekinn felldr oc "breyddr undir fætur þeim. Berſi mællti: þu Kórmakr ſkor- "adir à mik til Hólmgaungo, enn þarimot byd ek þer ein- "vìgi, þu ert madr ungr oc litt reyndr, enn à Holmgaungo "er vandæfi, enn allz eigi à einvìgi. Kormakr mællti: Eigi "mantu betr beriaz i Einvigi, vil ek til þeſs àhætta, ok ì

öllo

§. LXXII.

Hvorvidt Tveekamp er bleven brugt i Rætterganggen, samt Anledning og Aarsagen der til.

Hvad der har givet den første Anleedning til Duellernes Brug i Rættergangen? hvorleedes vore Forfædre have raisoneret i at indføre dem? hvad Slags og hvilke bevægende Aarsager de have havt til denne Skik? og endelig, hvorvidt den har strækket sig i de ældste Tiider, om til alle, eller ikkun til nogle visse Sager? derom kand man giøre sig mange Tanker. Jeg har tilforn løslig erindret, at den Sædvane at slutte en Kriig ved Tveekamp, er maaskee i den Verdslige Rættergang bleven lagt til grund, efterfulgt som et Mynster, og indført, af Folke-Rætten. Paa denne Maade er Tveekamp at ansee som en Levning af den Naturlige Friheds Stand, der er vedbleven saalænge de Borgerlige Regiæringer endnu vare raae, og Regenternes Magt indskrænket, ved den Ræt til at hævne eller bruge Magten, som enhver Huusfader, ja enhver Mand i Landet, enten virkelig havde efter Naturens Lov, eller ved langvarig Brug havde tilegnet sig.

Andre ere meere for at troe, at Ubeqvems Ord have givet den første Anleedning til Duellers Brug i Rættergangen, og meene, at, naar nogen blev beskyldt for Feighed, og ikke at have Mod og Mands Hierte, man da har paalagt ham, at møde den der havde beskyldt ham, i en Duell; og at andre Folk, da de saae hvor artig og hastig slige Tvistigheder løbe af, have taget deraf Anledning til at indføre Dueller i al Slags Rættergang, og bruge dem som et almindeligt Hielpe Middel til at afgiøre alle Trætter (95). Meeningen bliver da denne, at Dueller ere i Begyndelsen alleene blevne brugte, for at viise et uforsagt Mod og Tapperhed, og læg-

" öllo til jamns hallda vid þik. d. e. Da blev der taget et Skind, og lagt under deres Fødder. *Bersi* sagde: Du Kormakr har udfordret mig til Holmgang dermod udfordrer jeg dig til Eenvig; du er en ung og lidet forsøgt Mand men der ere mange Vanskeligheder ved Holmgang. men aldeeles ikke ved Eenvig. *Kormakr* svarede: Det vil gaae dig ligesaa slet i Eenvig, derfor vil jeg staae den Fare der er ved Holmgang, og i alle Ting viise, at jeg er ligesaa brav Karl, som du nogen Tid indbilder dig at være.

(95) Stiernhöök de jure Sveon. p. 78. Nettelbladt. Themis Rom. Svec. p. 158.

lægge fra sig de Beskyldninger, som kunde giøre Skaar udi en brav Krigsmands gode Navn og Rygte. Jeg kand ikke nægte, at de jo, efter de gamles Maade at tænke paa, kunde med al Billighed ansees som de øyensynligste og kraftigste Beviiser i det Slags Sager; mig er og vel bekiendt, at den Oplandske Lov udtrykkelig befaler den, der saaleedes bliver beskyldt, at redde sin Ære ved Duell (96); Det er og endelig en afgiort Sag, at Dueller bleve tilsidst saa almindelige i Rættergangen, at det blev anseet for liigesaa lovligt, at udfordre Vederparten til Tveekamp, som at gaae frem efter den almindelige Lands Lov, hvad enten man skulde søge eller forsvare en Sag (97). Dog finder jeg meere Aarsag til at troe, at Duellers almindelige Brug, eller rettere at

T 2 sige

(96) Stiernhöök loc. cit. p. 76. Loccenii Antiqvit. Sveo-Goth. Lib. II. Cap. VIII. p. 158.

(97) Dette giver Egils Saga Skallagrimsſonar tydelig tilkiende i det 66 Cap. hvor den beskriver Egils Tvistighed med Atle, angaaende en Arve-Part: "Oc er Atli geck at dómum med eydalid ſitt, þa geck Egill "mot hanom ok ſegir: at eigi vill hann eyda hans taka fyrir "fe ſitt, vil ek bioda þer aunnur laug, þau, at vid gaungom "á holm her a þingino, ok hafi ſá fe þetta, er ſigr fær; þat varo "oc lög er Egill mællti, oc forn ſidvenia, at hverjom manni "var rett at ſkora a annann til Hólmgaungó, hvert er hann "ſkylldi veria ſakir ſyrir ſik eda ſækia. Atli ſvarar, at hann "mundi eigi ſynia at gánga a hólm vid Egil, þar þu mælir "þat, er eg ætta at mæla; - ſidan toko þeir Atli oc Egill höndom ſaman, oc feſta þat med ſer, at þeir ſkule á hólm gánga, "oc ſá er ſigr fær ſcal eiga jarder þær, er þeir deilldo um adr. d. e. Og da *Atle* gik for Rætten tillige med dem, der skulde svære med ham, da gik *Egil* imod ham og siger, at han ikke vil tage hans Eed for sit Gods: vil jeg, siger han, byde dig andre Love, de nemlig, at vi skal holde Tveekamp her paa Tinget, og den som faaer Seyer beholde dette Gods. Det som *Egil* sagde var og Lov, og en gammel Sædvane, at enhver Mand havde Ræt til at udfordre Vederparten til Tveekamp, hvad enten han skulde forsvare eller søge en Sag; *Atle* svarede at han ikke ville undslaae sig for at holde Tveekamp med *Egil*, thi du (sagde han) tilbyder mig det,

ſige Misbrug i Rættergangen er ved denne Artikel i den Oplandſke Lov bleven indſkrænket til viſſe Sager, end at Dueller paa den Maade førſt ſkulde være blevne indførte.

Jeg kand og ikke biefalde Arngrim, der anſeer de gamle Tveekamps-Love alleene ſom blotte Sædvaner; men paaſtaaer meget meere, at de, ſaavel ved Kong Frodes og andre deſlige Andordninger, ſom ved en langvarig og uforandret Brug, have hos vore Forfædre været anſeete ſom virkelige Love, og havt vim legis; thi da de ældſte Hedenſke Lovbøger ikke ere meere til, gior man ſikkerſt, at anſee det for en Lov, ſom de Tiiders Hiſtorie ikke alleene ſtædſe kalder med det Navn, men endog viiſer, at have været ved en beſtandig Brug, vedtaget og efterfulgt i Rættergangen; Sandt nok, at Duellerne tilſidſt toge ſaaleedes overhaand, at de, endog i de Hedenſke Tiider, bleve af mange anſeete ſom ulovlige Udflugter (98). Dog, det beviiſer ikke, at de vare blotte Sædvaner, men alleene, at Folk, ſom forſtode deres Kaarde, giorde Misbrug deraf.

Naar

det, ſom jeg burdte have tilbudet. (ſee tilforn Not. 89.) Siden gav *Atle* og *Egil* hverandre Haanden, og overlagde ſtadelig, at de ſkulde holde Tveekamp, og den der fik Seyer, beholde det omtviſtede Jordegods. Dette vidſte og Gunnlaugr Ormſtunga, der fortælles at have ſvaret Thororm, der ikke vilde betale de Penge han havde laant af ham; "Nu vil ek bioda þer lög, at þu gialldir mer fe mitt, eda "gack a hólm vid mig ella, a þriggia nátta freſti." d. e. Nu vil jeg tilbyde dig Lov, at du betaler mig mine Penge, eller, hvis det ikke ſkeer, møder mig i en Tveekamp, efter 3. Nætters Forløb. See Gunnlaugs Saga 7. Cap.

(98) Dette bebreydede Geyr Gode Gunner af Hlidarende, Nials Saga 50 Cap. "Ek man oc ſegia þer adra medför mina, ſagde Gunnar; mantu þa ſkora mer á hólm ſem þu ert vanr, ſeger "Geyr, ok þola ecki lög. Eigi ſkal þat: ek ſkal ſtefna þer at "lögbergi um þat, er þu kvadder þeſſ qvidar, er eigi atte máli "at ſkipta. d. e. *Gunnar* ſagde: jeg vil og ſige dig en anden Maade at gaae til Værks paa i denne Sag; Det bliver vel, ſiger *Geyr*, at du vil efter din gamle Vane, udfordre mig til Tveekamp, og ikke tillade at jeg gaaer frem efter Loven. *Gunner* ſvarede, det ſkal ikke ſkee, men jeg vil ſtævne dig paa Lovbierget, fordi du har tilkaldt de Sandemænd, ſom ikke vedkomme Sagen.

Naar der spørges om, hvorvidt og i hvad Hensigt Dueller ere blevne brugte i den gamle Rættergang, da kand vel ikke aldeeles nægtes, at jo visse Nationer have anseet dem som virkelige Beviiser; dog kand jeg ikke for vist sige, at de gamle Islændere have anseet dem paa den Maade; men er meget meere, ved den gamle Islandske Histories nøyere Betragtning, falden paa den Tanke, at vore Forfædre alleene have vedtaget dem, som Midler til at tvinge Folk, der ikke vilde paa andre Maader lade sig overtale, til at giøre Ræt; ja som blotte Lykke Spil, hvorved de kunde giøre Ende paa de Sager, der vare saa vanskelige, at man ikke var vis paa, hvilken af Parterne der havde Rætten paa sin Side.

Herudi kan man, i Betragtning af deres Moralske Philosophie, forestille sig at de have tænkt saaleedes, at naar der var Tvivl om, hvo der havde Ræt, da burdte den, der var den værdigste beholde Tingen. Kræfternes Fortrin have de ventelig anseet som en Grund til Herredømme, og følgelig den for at være meest værdig, der ved Tveekamp havde aflagt en øyensynlig Prøve derpaa; og omendskiønt dette er en falsk Grund-Sætning, der har mange onde Følger, da er dog klart, at vore Forfædre, endog i Følge deraf, have havt fuldkommen Aarsag til at ansee Røveres og andre Voldsmænds Udfordringer (Not. 88.) for utilladelige, utaalelige og ulovlige, da de ikke havde den mindste Ret til de Ting, de fægtede for.

Vil man viidere eftertænke de Hielpe-Midler, der have befordret Tveekampenes langvarige Brug og Vedvarelse i Rættergangen, da kand adskillige Ting tages i Betragtning: Vore Forfædre manglede en ordentlig Politie og velindrettede Love, hvorved vanskelige Sager kunde afgiøres; Denne Maade at afgiøre Trætter paa var den korteste, og uden mange Omsvøb, og ey alleene anstændig, men endog roesværdig, især hos et Folk, der havde lært den af deres Forfædre; gik altid bevæbnede, og satte deres høyeste Gode i Krigsvæsen og Mandighed. At nedlægge een i Tveekamp var et lovligt Middel til at erholde sin Ræt, og betog følgelig den ihielslagnes Arvinger og Slægtninger al Rættig-

tighed til at kræve Boder, eller i andre Maader at paatale hans Drab. Man kand derfor med stor Rimelighed sige, at vore Forfædre, ved at tillade Hovid-Mændene at afgiøre Sagen ved Tveekamp, have sigtet til at vedligeholde den almindelige Roelighed, og forebygge, at heele Familier skulde komme i Indbyrdes Krig, for de Trætters skyld, der kunde opkomme imellem een eller anden Mand i Særdeelesheed (99). Den anstændigste Maade at erhverve en Ting paa, var i de Tider Magt og Vaaben: de anseeligste Bedrifter vare de, der skeede med bevæbnet Haand; de have derfor anseet det for uanstændigt og qvindigtigt, at mundhugges om en Sag, men mandigt og berømmeligt, at afgiøre den med Kaarden i Haanden (100).

Falske Meeninger geleydede med Overtroe, ere de kraftigste Midler til at vedligeholde en ond Vane: Det har derfor hos Hedningerne, men dog især hos de Folk, der holdte Dueller ved Lige længe efter Christendommens Indførsel, ikke lidet hiulpet til deres Langvarighed, at de troede, at der, saavel ved Dueller, som alt andet halsbrækkende Arbeyde og Vove-Spil, var en Slags overordentlig Forsyn og Direction, hvilket var Aarsagen til, at de ansaae en Udfordring som en hellig Contract eller Løfte (101).

Den Haardnakkenhed, som ved en altfor frie eller militarisk Optugtelse, var bleven ligesom rodfæstet i visse Folkes Gemyt-

(99) Elias Schedius de Diis Germanorum Cap. 46. ed. Amst. 1648. p 440. 441.

(100) Dette anfører Saxo Lib. V. ed. Sor. p 86. udtrykkelig som en af de Aarsager, der bevægede Kong Frode til at anbefale Dueller i Rettergangen: De qvalibet vero Controversia ferro decerni sanxit, speciosius viribus qvam verbis confligendum existimans. Dette var og Skarphedins Meening, hvilken fortælles at have sagt, da Almuen, i Anledning af en Leeg, var kommen i Ueenighed, og den eene trykkede og holdt fast paa den anden: "Leidiz mer "þof þetta, oc er miklo betra at vega med vopnom." d. e. Jeg er aldeeles kied af denne Trykken, og holder det for langt bædre, at Folk griber til Vaaben, Nials Saga 33 Cap.

(101) Loccenii Antiqvit. Sveo-Goth. Lib. II. cap. 8. pag. 157.

mytter, og den deraf flydende Vanskelighed, i at holde dem i Ave, og tilveyebringe hos dem en eftertrykkelig, dog med deres egne Begreb overeenstemmende, Følelse af Regieringens Myndighed, bør og regnes iblandt de Aarsager, der have hiulpet til Tvecampenes Vedligeholdelse hos dem: Vii ere, siger en vis Lov-Giver (102), uvisse om Guds Direction i Dueller, og have hørt, at mange derved, uden gyldige og retmæßige Aarsager, have tabt deres Sager, dog kand vi, for vort Longobardiske Folkes haardnakkenheds Skyld, ikke afskaffe denne Lov.

§. LXXIII.

De Love og Vedtægter, almindelig kaldte Holmgongu-lög, der pleyede at tages i Agt ved de gamle Tvecampe, beskrives i vore Historier paa følgende Maade: Under de stridende Personers Fodder skulde lægges et Skind eller Tæppe, 5 Alen imellem Hiørnerne, hvilke vare besatte med Stropper, hvorudi nogle Stænger, kaldte *Tiosnur*, paa hvis øverste Ende et Hoved var udskaaret, skulde nedsættes; Andre Historier fortælle, at enhver af Parterne skulde have eet Tæppe for sig under Fodderne, men om disse begge tilsammentagne have overgaaet den foranførte Størrelse, kand jeg ikke sige med nogen Vished. (103) Om-

De Love som pleyede at iagttages ved Tvecamp.

(102) Luitprandus hos Stiernhöök de jure Sveon Lib. I. cap. 7. p. 80.

(103) Dette viiser Svarfdæla-Saga i det 9de Cap. hvor den beskriver Thorsten og Moldes Tvecamp med disse Ord: "Sidan gengo þeir þartil "er þeir ſkyldo beriaz, oc kvedz Molldi mundi ſegia upHolm-"gongolög, þvi ec hefi á þig ſkorat: ſinom felldi ſkal hver "ockar kaſta undir fætur ſer, ſkal hver ſtanda á ſinum felldi "oc hopa eigi um þverann fingr, enn ſa ſem hopar, beri Nidings "Navn, enn ſá ſem framgengr, ſkal heita vaſkr madr, hvar ſem "hann fer; þrem mörkom ſilfrs ſkal ſik af hólmi leyſa, ſa er ſár "verdr, edr óvígr; þriá ſkiöllldo ſkal taka hver oc hlyfa ſer med, ef "höggner verda." d. e. Siden gik de til Stedet hvor de skulde slaaes; Da sagde *Mollde*, jeg vil opsige Tvecamps Lovene, thi jeg har udfordret dig Enhver skal kaste et Tæppe (ventelig have de brugt deres Kap-

Omkring dette saaleedes nedlagde Tæppe, vare 3de smaa Rom, ethvert 1 Fod breedt, hvilke igien vare indsluttede, med de saa kaldte *Hauslur* eller Hessel-Stænger, 4re udi Tallet (104). Dog var

Kapper dertil naar de intet nærmere havde ved Haanden) under sine Fødder; Enhver skal staae paa sit Tæppe, og ikke vige en Tværfingers Breedde; den som viger bære Nidings Navn, men den som gaaer frem skal kaldes en kiæk Karl, hvor han gaaer: Den som bliver saaret, eller udygtig til at slaaes, skal løse sit Liv med 3 Mark Sølv. 3 Skiolde skal enhver tage til at skiule sig med, om Skioldene kand blive forhuggede.

(104) Dette er taget af Kormaks Saga, som i det 7de Cap. udførlig beskriver Tveekamps-Lovene, saaleedes: "þat varo holmgongo-lög, at "felldr skal vera v. alna i skaut, oc lyckiur a hornum, skylldi "þar setia nidr hæla þá, er hôfot var a audrum enda, þat "hetu Tiosnur; sá er umbiò skylldi ganga at Tiosnunum, "sva at sæi himin milli fota ser, oc helldi i Eyrnasnepla, med "þeim formála, sem sidan er epter hafdr i bloti því, at kallat "er tiosnublot; þrir reitar skulu umhverfis felldinn fetz brei-"dir; ut frareitum skulu vera stengr iiij, oc heita þat hauslur; "þat er völlr hasladr, er sva er gert. madr skal hafa iij skiolldo, "enn er þeir ero farner, þá skal gánga a felld, þo adr hafi af-"hörvad, þa skal hlifaz med vapnom þadan fra; sá skal höggva "er á er skorat; Ef annar verdr sár, sva at blód komi á "felld, er eigi skylldt at beriaz lengr; ef madr stigr ödrom "fæti ut um Hauslur, fer hann a hæl, enn rennr, ef badum "stigr; sinn madr skal hallda skylldi fyrir hvarum þeim, er "beriaz; sa skal giallda holmlausn, er meir verdr sar, þriar "merkur silfrs í holmlausn. d. e. Det var Tveekamps Lov, at Tæppet skulde være 5 Al. imellem Hiørnerne, og Stropper paa Hiørnerne; der skulde nedsættes de Pæle, paa hvis eene Ende var et Hoved, og kaldtes *Tiosnur*. Den som tillavede Fægte-Pladsen, skulde gaae hen til disse Pæle, saaleedes, at han kunde see Himmelen imellem sine Been, og holde i sine Øre-Lapper, og bruge de Ord, som siden ere blevne efterfulgte, i den Besværelse, som kaldtes *Tiosnublot*. 3 Rom skulde være omkring Tæppet, een Fod breede; uden for disse Rom skulde være 4 Stænger, som kaldtes *Hauslur*, og den Fægte-Plads som

var Fægte-Pladsen ikke altid saaleedes indsluttet, men underti-den alleene med nogle rundt omkring opsatte Steene (105). Li-gesom i al anden Kamp, saaog i denne blev det anseet som no-get skammeligt og uanstændigt, at blive borte og ikke mode, el-ler vige for sin Fiende (106). Dog har man endog herudi efter de stridende Personers adskillige Gemytter, brugt nu meere, nu min-dre Strænghed og Agtsomhed; Især havde begge Parterne ikke ligestor Friehed, thi den, der havde udfordret den anden, maat-te nodvendig selv indfinde sig og slaaes, den Udfordrede derimod

U kunde

som saaleedes var tillavet kaldtes en heslet Mark: Enhver skal ha-ve 3 Skiolde, men naar de ere forhuggne, skal man trade ind paa Tæppet, endskiønt man tilforn har *retireret*, og siden med sine Vaa-ben tage imod Huggene. Den som er bleven udfordret skal først hugge; Om nogen bliver saaleedes saaret, at der kommer Blod paa Tæppet, da er man ikke pligtig at slaaes længere. Om man stiger med den eene Fod uden for Hesselstængerne, da ansees han at vige, stiger han udenfor med begge Fodder ansees han som slagen paa Flugten. En Mand skal holde Skiold for enhver af de Stridende. Den som bliver meere saaret skal give 3 Mark Sølv, for at løse sit Liv af Pladsen.

(105) Egils Saga Skallagrims Sonar 65 Cap. Þar var fagr völlr ſkamt fra ſiónum, er Holmſtefnau ſkyllde vera, var þar markadr hólmſtadr, lagder ſteinar i hring utan um. d. e. Der var, kort fra Søen, en behagelig Mark, hvor de skulde mødes for at fægte, og en indhægnet Fægte-Plads med Steene, der vare lagde rundt omkring. See og Worms Monum. Dan Lib. I. p. 62. 66. og paa andre Steder.

(106) Foruden de Exempler, som Bartholin har anført, kan herpaa tie-ne til Beviis saavel det jeg tilforn har sagt (Not. 103. 104.), som Grettis Saga, der fortæller i det 10 Cap, at Greiter, da han udfordrede Biörn, lagde disse Ord til: "Legg eg Bleydi ord á bak þer, ef þu þorir eigi "at beriaz." d. e. Jeg udraaber dig for en feig og forsagt Mand, om du tør ikke slaaes. Saaleedes udfordrede Hiörvard Hialmar, see Her-varar Saga 4 Cap. "Nu bydr Hiörvardr Hialmari til holmgöngo "i Samsey, oc kvedr hann vera hvers manns niding, ef hann "gengr frá fyrr enn þetta Einvígi er reynt." d. e. Nu udfor-drede *Hiörvardr Hialmar* til Tveekamp paa *Samsöe*, og sagde, at han skulde være hver Mands Niding, om han vilde forstikke eller unddrage sig, førend denne Tveekamp var bleven holdt.

kunde uden Paaanke faae en anden for sig, hvilket endog i Udfordringen selv undertiden udtrykkelig blev bevilget (107). Den som med den eene Fod traadde uden for Hesselstængerne blev anseet som den der ikke kunde holde Stand, men den som traadde uden for med begge Fodderne, som slagen paa Flugten (108); Enhver af de Stridende skulde have en secundant hvilken skulde holde hans Skiold, men havde intet viidere med Tveekampen at giøre; dog hendte det ofte, at de Stridende ikke vilde imodtage denne Tieneste, men heller selv holde deres Skiold, enten fordi de heller vilde betroe deres Liv i deres egne, end i andres Hænder, eller og fordi de ikke skiøttede om, at andre skulde tage Deel i den Ære som ved Tveekampen kunde indlægges (109). Thi en god Se-

(107) Denne Tilladelse gav Harekr Jarnhaus Kong Ring Thorst. Vikings S. Saga 2 C. " Ef Konongr vill ganga a hólm vid mig á þrig-" gia natta fresti, eda fá mann fyrir sik, þá skal sá ráda öllom " lutom, er annan fellir à holmi " d. e. Om Kongen vil gaae til Tveekamp med mig, efter 3 Dage, eller faae en anden i sit Sted, da skal den, der nedlægger den anden i Tveekamp, raade for Alting. Saaleedes gik Eyulfr i Fridgeyrs Sted til Tveekamp med den Kiempe Asgaut, see Viga glums Saga Saaledes udfordrede Liotr, da han allereede var kommen paa Fægte-Pladsen med Fridgeyr, Egil Skallagrimsson til at kiempes med sig i hans Sted, Egils Saga 65 Cap. " Liótr sá hvar Egill stod, " heyrdi ord hans oc mællti: gack þu hingat hinn mikli madr " á holminn, og berst vid mig, ef þu ert allfus til, og reynum med " ockur, er þat miklo jafnara, enn eg berjunz vid Fridgeyr, " þviat ek þikiunst eigi at meiri madr, þo at eg leggi hann " at jördo. " d. e. *Liotr* saae hvor *Egil* stod, hørte hans Ord og sagde: Kom hid du store Mand paa Fægte-Pladsen, og slaaes med mig, om du har Lyst. og lad os prøve hverandres Styrke, thi det er meere Liige, end at jeg skal slaaes med *Fridgeyr*, da jeg ingen Ære kand indlægge mig, ved at nedlægge ham.

(108) See tilforn Not. 103. 104.

(109) Dette viiser Vigaglums Saga tydelig, hvor den fortæller om Eyulfs og Asgauts Tveekamp. " þa beiddo þeir brædr, at Eyulfr mundi hallda " skylldi fyrir hann, þá sagdi Eyulfr. qvadz þat vit engann mann

Secundant kunde ofte giøre en stor Hielp, og det kom meget an paa ham, hvo der kom til at gaae af med Fordeelen (110);
U 2 hvil-

" mann gert hafa, oc eigi fyrir sic fiálfann, oc man mer eigi
" gott þikia, ef hann er drepinn i höndom mer; þiki mer engi
" fremd i þessu; enn ef Sveinn sia verdr drepinn i höndom
" ofs, skulom ver þá heim fara med sva gervo, edr skal þá
" til fá annann oc hinn þridia, oc vex þa sva var uvyrding
" sem marger falla fyrer osf, oc litil vyrding man á faur varri,
" ef ver faurom vid þat aptr, at hans se uhefnt, ef hann fellt
" fyrir ofs: Bidí þer mig, at ek ganga helldr á hólm vid Ber-
" serkinn, þat er veitanda vinom sinom; þikír mer sem engom
" varr se aptrkvæmt, ef hans er eigi hefnt, oc þiki mer þá
" verra at beriaz vid Berserkinn, er frændi ydar er ádr drepinn.
" Sidan gengr hann fram, enn Ivar baud at hallda skylldi
" fyrir honom; Eyulfr sagdi: vel er þat bodit, enn mer man
" mest umhugat, oc er satt et fornkvedna, at sialfs er hönd
" hollust Berserkrinn mællti: löginn man ek þer segia upp um
" holmgöngo: iij merkum skal mik leysa af holmi, ef eg verd
" sar Eyulfr svarar: óskildt ætla ek vera at hallda lögum vid þik,
" er þu dæmer sialfr hvers þu ert verdr; fyrir þvi, at a varo
" landi mundi slikt þikia þrælsgiölld er þu gerir um sialfann
" þik. Eyulfr atti fyrr at höggva. d. e. Da bade Brødrene *Eyulf* at han vilde holde *Fridgeyrs* Skiold. Han svarade: denne Tieneste har jeg aldrig giort noget Menneske ikke engang mig selv; Det vil og giøre mig meget ont, om han bliver dræbt, imellem Hænderne paa mig; jeg anseer det og ikke for nogen Ære; thi om det unge Menneske bliver dræbt imellem Hænderne paa os. Da komme vi enten til at reyse hiem, og lade det blive derved eller og formaae den anden og den tredie af vore Folk til at slaaes og bliver da vor Skam desto større, jo fleere Folk vi miste, og have vi saa ikkun en liden Ære af vor Reyse, om vi skal vende tilbage, uden at hævne hans Død, om han bliver fældet; beder mig derfor heller at jeg holder Tveekamp med Kiempen thi det er en Ting som man vel kand giøre for sine Venner; Mig synes at ingen af os kand være bekiendt at komme hiem igien om vi ikke hævne hans Død, og jeg har ikke nær saa stor Lyst til at slaaes med Kiempen, efterat eders Frænde tilforn er bleven dræbt. Siden traadde han frem, *Ivar* tilbød sig at holde hans

hvilket ikke er at undre over, da man gierne pleyede at bruge til denne Forretning de stridende Personers nærmerste Slægtninger,

---

hans Skiold; han svarede: Det er vel et got Tilbud, men mig selv vil dog være meest angelegen at beskytte mit Liv, som det hedder i Ordsproget: Eens egen Haand er den huldeste. Kiempen sagde. Jeg vil fortælle dig Tveekampens Love. Om jeg bliver saaret, da skal mit Liv løses med 3 Mark. *Ejolfr* svarede; jeg anseer mig ikke pligtig til at holde denne Lov thi du dømmer selv, hvormeget du est værd og sætter paa dig selv en Priis, som i mit Fæderneland vilde blive anseet for en Priis paa en Træl. *Ejolfr* burde hugge først: Hvor høy Priis de ellers have sat paa Tveekamp, og hvor stor Ære de have meent at man derved kunde indlægge sig, kand tydelig sees af Otulfaxes Ord i Thorstein Vikings Sons Saga 23 Cap. "Otulfaxi var eigi daudr, því hann mællti þa; "mikit þrekvirki hefr þu unnit þorsteinn, er þu hefir mer fyrir-"komit. þvi at eg hefir att nyotiger Orrostor, oc haft i öllom "Sigr nema þessari, eg hefi sigrast attatige sinnom i Einvigum, "sem eg hefi á holm gengit." d. e. *Otulfaxe* var endnu ikke død, thi han sagde: du *Thorstein* har giort et anseeligt Manddoms Stykke i at nedlægge mig, thi jeg har holdt 90 Feldtslag, og faaet Seyer i dem alle, undtagen i dette, jeg har og 80 Gange faaet Sejer i Tveekamp. De ansaae Tveekamp som Beviis paa Heltemod, og et uforsagt Hierte; derfor fortælles Aurvaroddr at have sagt: "Einn skal "vid einn, orrosto heyia, hraustra drengia, nema hugr bili. d. e. Dersom Eder Got-Folk ikke mangler Mod og Mands Hierte, da bør een af eder ad Gangen slaaes med mig. Derfor blev det anseet for skammeligt, om 2 vilde anfalde een, som Sveno Aggonis fortæller i det 1 Cap. p. 9. Nam & tunc temporis ignominiosum exstitit improperium, si *solum duo* jugularent, præsertim cum soli strenuitati tunc superstitiosa gentilitas operam satagebat impendere. Derfor ansaae Uffe Wermunds Søn det for sin Pligt, i en Tveekamp at forfægte sin Rættighed til Kronen, som samme Scribent fortæller pag. 12. Me etenim unicum & verum Regni nátura produxit hæredem: cui profecto novistis incumbere, ut monomachiæ me discrimini audacter objiciam, qvatenus vel pro regno solus occumbam, vel pro patria solus victoriam obtineam Men disse Principia lode vore Forfædre gandske fare saasnart den christelige Religion var kommen paa Fode hos dem, og Regierings-Kunsten begyndte at blive meere ordentlig; Dette slutter jeg af det Svar, Kong Sverrer gav Kong Magnus Erlingsen, der udfordrede ham til Tveekamp: "Ef þu þorir, gack þu einn saman medr vopnum "þinum, mun ek þá koma í moti þer, oc skiptunz höggom vid,

ger, eller andre bekiendte Drabelige Mænd (111). Enhver af Parterne burdte have 3 Skiolde, men efterat de vare huggne i

U 3 Styk-

"vid, hafi sá gagn sem Gud vill, riki og Kongdom er Sigr "fær. þá mællti Sverrir Kongr: hellsti audsæ er ockar ugipta, "þó at vid berjunstum ægi sialfer; eru til þess ockrer menn "setter, at beriaz med ockur i bardaga, enn mer syniz þat "óliklegt at bereaz í Einvigi, sem kempur, þær er engra man-"na eigo forrád; Nu med þvi, Magnus Kongur, at þu villt "helldr vid mig bereaz einnsamt, enn fleiri menn se vidstaddir, "þa fá þer hest, enn eg mer annann, oc ridum i Turniment "(Turnreid) þviat þat er rikra manna hattur. d. e. Om du tør, da gaae du alleene med dine Vaaben, da jeg vil møde dig, at vi kand hugge paa hverandre; og vil vi da lade den beholde Fordeelen, som Gud vil, og den der faaer Seyer, Riget, og den Kongelige Værdighed; Da svarede Kong *Sverrer*, vor Vanlykke er Øyensynlig nok, om vi ikke selv slaaes, da vore Krigsfolk ere satte dertil, at gaae i Feldtslag med os, hvorfor jeg anseer det for uanstændigt og urimeligt, at vi skal slaaes i Tveekamp som Kiemper, der have ingen Folk at befale over. Nu efterdi du, Kong *Magnus*, er meere for at slaaes med mig alleene, end at andre skal være tilstæde og slaaes tillige, saa tag dig en Hest, og jeg vil tage mig en anden, og lader os ride *Carrousel*: thi det er mægtige og anseelige Mænds Skik, *Sverres Saga*. See og the history of the tryals in Great Britain and Ireland in Capital cases p. 36. No. 5.

(110) Dette maatte Berse med sin store Skade erfare, i den Tveekamp han holdt med Steinar, see Kormaks Saga: "Kormakr skal hallda skyll-"di fyrir Steinari; þria skiölldo hafdi hverr, þa hió Bersi tva "skiölldo, enn Kormakr hellt á enom þridia; Bersi hió til Stei-"nars, enn Hviting festi i Jarnrendingunne a Skilldi Stei-"nars. Kormakr brá up skilldinum; i þvi hió Steinar til Bersa, "oc kom á Skialldar-röndina, ok hlióp af Skilldinum, oc à "þióhnappa Bersa, oc rendi ofan epter lærunum i knesbætr, "sva at Sverdit stod i Beini, oc fell Bersi." d. e. *Kormakr* skulde holde *Steinars* Skiold; Enhver af dem havde 3 Skiolde; *Bersi* hug 2 Skiolde i Stykker, men *Kormakr* havde den 3die i Haanden, da hug *Berse* efter *Steinar*, saa at hans Sværd *Hviting* sad fast i det Jern-Beslag der var omkring Kanten paa *Steinars* Skiold. *Kormakr* løfte-

Stykker, burdte de gaae tæt ind paa hverandre, og med Sværdene tage imod hverandres Hug, hvoraf sees, at Tveekampenes største force og accuratesse da først er gaaet for sig (112). Den som enten før eller meere blev saaret burdte betale den anden en vis Deel Penge, Holmlausn kaldet, for at løse sit Liv; Disse bestode sædvanlig i 3 Mark, dog kunde Parterne, ifald de saaledes fandt for got, undertiden paalægge 5 eller 6 Mark, (113). Saasnart den eene var bleven saaret, blev han anseet som

---

løftede Skioldet hastig i Veyret, og i det samme hug *Steinar* efter *Berse*, og traf paa Kanten af hans Skiold, saa at Sværdet gleed ham ned paa Rumpen, og langs ned ad Laarene indtil Knæerne, og gik lige ind til Beenet, hvorved *Berse* faldt; hvilken Beskrivelse synes at give tilkiende, at de i Fægtningen have vendt Siderne imod hinanden.

(111) Saaleedes bød Fridgeyrs Frænde Ivar sig til at holde Ejolfs Skiold, der havde paataget sig at slaaes paa hans Vegne (see Not. 109.); Saaleedes holdt Kormakr Steinars hans Frændes Skiold, da han kiempedes med Berse, angaaende de Penge, Kormakr selv, I den Tveekamp de havde holdt sammen, havde tabt, og givet Steinar Fuldmagt at betale til ham (see Not. 110); Saaleedes pleyede Thord Arndises Søn, en meget Drabelig Mand, altid at holde Berses Skiold, (see Kormaks Saga); Saaleedes holdt Hermundr Gunnlaug Ormstunges Broder, hans Skiold, da han paa Landstinget fægtede med Rafn Aunundsson, (see Gunnlaugs Saga Ormstungo 11 Cap) "Oc er iij nætr "varo lidnar, biugguz þeir til Hólmgöngo; oc fylgdi Illugi "Svarte Gunnlaugi Syne sinom til holms med miklo fiölmen-"ni; enn Skapti laugsaugomadr fylgdi Rafni, ok fadir hans, "ok adrir frændur hans; Hermundr hellt skylldi fyrir Gunn-"laug bródur sinn, enn Svertingr Hafrbiarnarson fyrir Hrafn; "þrem mörkom sfrs skylldi sa leysa sik af holmi er sar yrdi." d. e. Efterat 3 Nætter vare forbi, lavede de dem til at holde Tveekamp, og fulgte *Illuge* den Sorte hans Søn *Gunnlaug* til Fægte-Pladsen, med en stor Mængde Folk; men Lavmand *Skapte* fugte *Rafn*, og hans Fader og andre hans Frænder; *Hermundr* holdt hans Broder *Gunnlaugs*, men *Svertingr Hafrbiarnarson*, *Rafns*, Skiold. Man skulde løse sit Liv med 3 Mark.

(112) See Not. 103. 104.

(113) See Bua Saga 5 Cap. "þat var þà Sidr at kasta felldi "undir fætur ser, þat varo lög þeirra, at sa sem af felldi hör fadi,

ſom overvunden, og den anden ikke forpligtet til at ſlaaes længere med ham. Kong Frodes Lov anſaae den ſom overvunden, der traadde uden for Fægte Kredſen (114). Andre Hiſtorier den, hvis Blod førſt faldt paa det under Fødderne liggende Tappe, hvad enten ſligt vare ſkeet ved Vederpartens Anfald, eller ved hans egen Uforſigtighed (115). Naar Trætten angik Eyendom eller

"fadi, ſkylldi leyſa ſik iij mörkom Silfrs; ſa þeirra var oc "ovigr er fyrri leti ſitt blód a jördina; eptir þat varo uppſögd "Holmgöngolög i mille þeirra. Bue atti fyrr at höggva, þviat "honom var à holm ſtefnt, hverutveggi hafdi godann ſkiolld "oc öll önnur vopn." d.e. Det var i den Tiid brugeligt, at kaſte et Tæppe under Fødderne; Det var og deres Lov, at den der blev dreven uden for Tæppet, ſkulde løſe ſig med 3 Mark Sølv: Den af dem ſkulde og anſees ſom ſlagen, hvis Blod først faldt paa Jorden. Derefter bleve oplæſte de Love, de ſkulde rette dem efter i deres Kamp. *Bue* tilfaldt at giøre det førſte Hug, thi han var bleven udfordret. Enhver af dem havde et got Skiold, og alle andre Vaaben. Droplaugar-Sona-Saga fortæller, at 6 Mark undertiden ere blevne forlangede. "Nu komo þeir Gauſs, oc lagdi hann Sex "merkur Silfrs vid holmlausn. d. e. Nu kom *Gauſs* og hans Følgeſkab, og paalagde han at man ſkulde løſe ſit Liv af Fægte-Pladſen med 6 Mark Sølv. Dog vil jeg ſnarere troe at 4 eller 6 Mark, ere paa dette og fleere deſlige Steder, ved Haandſkrivernes Feyl, indførte, i Steden for 3 Mark.

(114) See Saxo paa anførte Sted p. 86. Qvodſi alter dimicantium relato pede, prænotati orbis gyrum excederet, perinde ac victus cauſæ detrimentum reciperet.

(115) Herpaa vil jeg alleene anføre et par Exempler; det førſte findes i Kormaks Saga i det 7 Cap. hvor det hedder: "Berſi hió fyrri, oc klauf "Skiölld Kormaks; hann hió til Berſa med slikum hætti; hió "hvar þria ſkiolldo fyrir odrom til onytiz; þa atti Kormakr at "höggva, ſidan hio hann til Berſa, hann brà vid Hvitingi; tok "Sköfnungr af Oddinn af Hvitingi fyrir framan vetrimina, "oc hraut Sverdzoddrinn à hönd Kormaki, ok ſkeindiz "hann à þumalfingri, oc klofnadi Kauggullinn, oc kom blod a "felldinn; Eptir þat gengo menn à milli þeirra, oc villdo eigi "at þeir berdiz lengr. þà mællti Kormakr: þetta er litill ſigr er Berſi

eller Arv, skeede det meget ofte, at Parterne holdt ud til det yderste, og holdt ikke op, forend een af dem var falden, i hvilket Tilfælde man og ikke saa meget noye pleyede at iagttage alle Tveekampens sædvanlige Regler; (116). De Sværd der skulde

"Bersi hefr fengit af slysi mino, þott vid skiliunz; Bersi heimti "holmlausn Kormakr qvad honom golldit mundo verda fe." d. e. *Berse* hug først og flækkede *Kormaks* Skiold, han hug paa *Berse* i ligemaade; og da de saaleedes havde hugget 3 Skiolde i Stykker for hverandre, tilfaldt det *Kormak* at hugge; han hug efter *Berse*, hvilken tog imod Hugget med sit Sværd *Hviting*: Men *Kormaks* Sværd *Skofnungr*, tog Odden af *Hviting* med sig, hvilken faldt ned paa *Kormaks* Haand, saa han blev saaret paa Tommelfingeren, og det første Led blev flækket, hvorved der kom Blod paa Tæppet; da gik adskillige Folk mellem dem, og vilde ikke tillade dem at slaaes længere. Da sagde Kormakr: Det er en liden Seyer som Berse haver erhvervet ved min Uheld, omendskiønt vi nu skilles fra hverandre. Berse krævede Holmløsen; Kormakr svarede: At han vilde lade betale ham den. Det andet Exempel haves i Gunnlaugs Saga Ormstungo i det 11te Cap. "Rafn hió i skiolld Gunnlaugs ofanverdann, "oc brast þegar i sundr sverdit undir hiölltinum; Blodrefillinn "hraut upp af skildinum, oc kom á kinn Gunnlaugi, ok "skeindi hann helldr enn ecki; þa lupo frændur þeirra þegar "i millom oc margir adrir: Gunnlaugr mællti: nu kalla ek "at Hrafn se sigradr, er hann er slippr; enn ek kalla at þu "sert sigradr, segir Rafn, er þu ert sar vordinn. Gunnlaugr "var þa allæfr, oc reydr miök, ok qvad þa eigi reynt hafa; "Illugi fadir hanns qvad þa eigi skylldo meir reyna at sinni." *Hrafn* hug oven til i *Gunnlaugs* Skiold, saa at Sværdet sprang i Stykker, lige ved Hæftet; Spidsen fløy op af Skioldet, og paa *Gunnlaugs* Kind, og saarede ham noget. Da løbe deres Slægtninger og mange andre mellem dem; *Gunnlaugr* sagde, nu anseer jeg *Rafn* for at være overvunden, da han er Værgeløs; Men jeg anseer dig for at være overvunden, siger *Rafn*, efterdi du er bleven saaret, *Gunnlaugr* blev deraf meget ophidset og vreed, og paastod at de havde ikke tilfulde forsøgt deres Tveekamp *Illugi* hans Fader svarede, at de den gang ikke heller skulde forsøge den viidere.

(116) Dette lægger Egils Saga Skallagrimssonar tydelig for Dagen i det 65 Cap. hvor den beskriver Egils Tveekamp med Liót saaledes: "Sidan bioz

de bruges i disse Tveekampe maatte ikke overgaae en vis længde (117): Kong Frodes Lov tilholder at en Kiempe, der kunde bli-
X ve

" bioz Egill til hólmgôngo vid Liót; Egill hafde skiölld þann " sem hann var vanr, gyrdtr Sverdi þvi, er hann kalladi Nadr, " enn hann hafde Dragvendel i hendi; hann geck inn yfir " mark þat, er hólmstefnan skylldi vera, enn Liotr var þa " eigi buinn; þa kom Liótr fram à vigvôllinn, oc sidan ren- " nazt þeir at, oc höggr Egill til Liots, enn Liotr bra vid Skill- " dinum; enn Egill hió hvert högg at odro, sva at Liotr feck " ecki hoggvit à móti, og hopadi undan til höggrumsins; Enn " Egill hio jafnskiott eptir sem akafast; Liotr fór ut um mark- " steina, oc vida um völlinn; geck so hin fyrsta hryd; þa " beiddiz Liotr hvilldar. Egill let þat ok vera: þat varo holm- " gongolog i þann tima, at sa er skorar à annann mann til " einhvers lutar, oc fengi sa sigr, er à skoradi, þa skylldi sa " hafa Sigrmal þat, er hann skoradi til, enn ef hann fengi " osigr, þa skylldi hann leysa sik þviliko fe, sem akvedit væri, " enn ef hann felli à holminum, þà hafdi hann fyrirgert allri " sinni eigo, ok skylldi sa taka arf þann allann, er hann felldi " a holmi." d. e. Siden lavede *Egil* sig til at holde Tveekamp med *Liot*. *Egil* havde det Skiold, han plevede at bære, og var omgiort det med det Sværd, som han kaldede Nadr, men havde Dragvendel i Haanden (ret ligesom Uffo hos Sven: Aggonis Cap. 2. pag. 29); Han gik ind i Kredsen, hvor de skulde slaaes, men *Liotr* var endda ikke færdig; Da kom *Liotr* frem paa Fægte-Pladsen, og siden løb de an paa hverandre, og hug *Egil* efter *Liot*, men han tog Hugget op med Skioldet. *Egil* hug derpaa, det eene Hug paa det andet, saaat *Liotr* ikke fik Stunder til at hugge imod, og vigede, for at faae Plads til at hugge, men *Egil* forfulgte ham med Hidsighed ligesom tilforn, med uophørlige Hug. *Liotr* gik da uden for Steene-Kredsen, og vidt omkring paa Marken, saaledes gik det første Angreb; da begiærede *Liotr* at maatte hvile sig, hvilket *Egil* og tilstod ham. Det var Tvee-kamps-Lov i den Tiid, (i Erik Blodöxes Tiid, i Norge) at den der udfordrede nogen anden i den Hensigt, at erhverve nogen Ting derved, skulde, om han fik Seyer beholde den Ting, om hvilken der blev fægtet, og han havde udfordret for; Men om han blev overvunden, da skulde han løse sit Liv, med saa meget Gods, som der var fast-

ve udfordret af en ordinair Mand, skulle alleene være bevæbnet med en Kiæp een Alen lang (118), hvoraf jeg slutter, at deres sædvanlige

fastsat; Men hvis han kunde blive i Tveekampen ihielslagen, da havde han forbrudt al hans Eyendom, og skulde den, der fældede ham, tage hans heele Arv. Hermed bør sammenlignes det følgende 65 Cap. i samme Historie, der handler om Egil og Atles Tveekamp: " Epter
" þat buaz þeir til holmgöngo, geck Egill fram oc hafdi
" hiàlm à höfdi, ok skiolld fyrir ser, oc kefio i hendi, enn
" Sverdit Dragvendil festi hann vid hægri hönd ser; þat var
" sidr holmgöngomanna, at þurfa eigi at bregda Sverdi sino
" à holmi, lata helldr Sverdit hendi fylgia, sva at þegar yrdi
" tiltækt, er hann villdi. Atli hafdi hinn sama bunad sem Egill;
" þà hlaupast þeir at, oc skuto fyrst spiotum; sidann toko
" þeir bàdir til Sverda sinna; Egill hio til hanns a öxlina og
" beit ecki. Ser þà Egill at eigi muni hlida sva buit; þa let
" Egill laust Sverdit oc skiolldinn, oc liop at Atla, oc greip
" hann hondom, oc beit i sundr i honom barkann, let Atli
" þar lif sitt. Sidan feck Egill Jardir þær allar, er hann hafdi til
" deyllt, oc hann kalladi, at Asgerdr kona hans hefdi att at
" taka eptir faudur sinn. " d. e. Siden lavede de dem til at slaaes. *Egil* gik frem og havde en Hielm paa Hovedet og et Skiold for sig, og et Spyd i Haanden, men Sværdet Dragvendil havde han fæstet til hans høyre Haand; Det var Kiempernes Sædvane, at de ikke skulde have fornødent at trække deres Sværd paa Fægte-Pladsen, men heller lade Sværdet følge Haanden, paa det de kunde have det at gribe til, hvad Øyeblik de vilde. *Atle* var udrustet paa samme Maade som *Egil*. Siden giorde de Anfald, og stiøde først deres Spyd; derefter greebe de begge fat paa deres Sværd. *Egil* hug efter ham, og traf paa Skuldrene, men Sværdet beed ikke paa ham, hvoraf *Egil* mærkede at det vilde ikke nytte, at gaae til Værk med ham paa den Maade og kastede derfor sit Sværd og Skiold, løb an paa *Atle*, greeb fat paa ham, kastede ham paa Jorden, og beed hans Strube i Stykker, hvoraf *Atle* strax døde. *Egil* fik derved alt det Jordegods, som han havde fægtet for, og paastaaet at *Asgerd* hans Kone var tilfaldet efter hendes Fader.

(117) Dette kand sluttes af Kormaks Saga: " Bersi hafde Skiolld
" oc Sverd langt oc bitrt, þorkell mællti: þat Sverd er þu hefer

Ber-

ge Tveekamps-Sværd have været een Alen lange, og altsaa af samme Størrelse som de, hvilke Kong Half befalede hans Kiemper at bruge (119); Og det ventelig af den Aarsag, at Parterne skulde gaae desto nærmere ind paa hverandre. Førend Fægtningen gik an, pleyede disse og andre Love offentlig at udraabes paa Fægte-Pladsen, af den, der havde udfordret den anden. Men saasnart Fægtningen var til Ende, pleyede Seyervinderen at hugge Hovedet af en Oxe, for at give tilkiende, at han, paa en lovgli og ærlig Maade, havde nedlagt eller saaret hans Vederpart, og kunde derfor ikke tiltales med Loven; thi de troede, at den, der saaledes, efter overstanden Tveekamp, strax hug Hovedet af en Oxe, ikke kom til at udstaae nogen slags Hævn eller Straf derfor (120).

"Bersi, er lengra enn lög liggia til; þat skal eigi vera, segir "Bersi, tekr uppHviting, oc tvihender, höggr þorkel banahögg." d. e. *Bersi* havde et Skiold, og et langt og skarpt Sværd: *Thorkel* sagde: Det Sværd du har, *Berse!* er længere, end Loven tillader; *Berse* svarede det skal ikke skee, og tog *Hviting* fat med begge Hænder, og gav et Hug paa *Thorkel*, hvoraf han døde.

(118) Saxo p. 86. Sin autem qvavis de re pugilem popularis impeteret, ipsum armatus exciperet, cubitali duntaxat stipite pugnaturum; En stor Deel af det, jeg her har anført om Tveekampe, har Salanus ellers indbefattet i 12 Theses, som kand sees i hans Anmærkninger til Egil og Asmunds Saga p. 117. 118.

(119) See Hálfsrecka Saga hos Biörner, i det 10de Cap. "þat var "eitt, at engi þeirra skylldi hafa lengra Sverd enn alin, sva "skylldi ganga hver nær odrom; þeir leto gera Saux til þess, "at þa skylldo stærri hogginn." d. e. Denne var een iblandt deres Love, at ingen af dem skulde have længere Sværd end 1 Alen, paa det de skulde gaae desto nærmere ind paa hverandre; hvorfor de lode giøre dem Saxe, det er korte, men meget tykke Sværd, paa det Huggene skulde blive desto større.

(120) Egils Saga Skallagr. S, i det 66 Cap. giver Underretning herom: "þar var leiddr fram gradungr mikill, oc gamall, ok var

Disse Tveekampe brugtes i Island inden og uden Retten som de kraftigste Midler til at ophæve Trætter, lige fra Landets Indtagelse af, indtil nogle faa Aar efter den Christelige Reli-

---

"þat kallat blót-naut, þat skylldi sa höggva, er sigr hefdi; "var þat stundum eitt naut, stúndum, tvau; let þa sitt hverr "framleida, sa er à holm geck" d. e. Der (hvor Egil og Atle skulde slaaes) *blev fremleedet en stor og gammel Oxe, som plevede at kaldes Offer Nød, den skulde den hugge Hovedet af, som fik Sever; Undertiden var der alleene een Oxe, undertiden to, og da lod hver af de Stridende fremleede sin.* Andre Historier bevidne det samme: Jeg slutter deraf, at Dueller have været foreenede med en Slags Guds-Dyrkelse eller Besværelse: Den som nedsatte de Pæle, ved hvilke Tæppet var fæstet, burde gaae baglængs, og see bag ud imellem Beenene og bruge en Slags Besværelse (Not. 104.); Historierne give os mange Exempler paa, at Troldqvinder have i samme Positure, med Skiørtet over Hovedet, forrettet deres Andagt, naar de vilde forgiøre nogen, saa at enten Jorden skulde vendes om under dem, eller de blive gandske affindige (see Vands-dæla Saga og andre): Endelig er og bekiendt, at de gamle Hedninger ikke alleene brugte Hexe-Kierlingers Raad, og adskillige overtroiske Optøger, førend de skulde til at slaaes, men endog troede, at Udfaldet hængede af en særdeeles Guddommelig Bistand; ja, de havde en særdeeles Gud for Tveekampe, nemlig Ullr, Thors Søn til hvilken Edda (Mythol. 16) fortæller, at de der skulde Duellere, pleyede at giøre Løfter; á hann er heitit i Einvigom. Denne Oxe bliver da at ansee, enten som et Tak-Offer til Tveekampens Skyts-Gud, eller som et Forsonings-Offer til Stedets Skyts-Gud, eller den nedlagde Vederparts Geist (Deos manes); Thi Oxer vare og iblandt de slags Spøgelser, som efter de gamles Meeninger, toge Vare paa de Afdødes Graver. At dette Stud-Offer skeede i den Troe, at man skulde blive frie for Slægtningernes Hævn og Paatale, har vel sin Rigtighed, og siges udtrykkellg eet eller andet Sted i den gamle Historie; Dog bør det ikke forstaaes saaleedes, at Slægtningerne havde i dette Tilfalde nogen Eftermaals-Rættighed; Det kunde vel hænde, at en overmodig Vederpart, der var bleven saaret, udfordrede, saasnart han blev frisk igien, Seyervinderen til en nye Tveekamp; Det var og ey usædvanligt, at een af hans Venner eller Slægtninger (især om han var en fornemme Mand) fik Fuldmagt dertil; og om han var bleven dræbt, da oprippede hans Slægtninger undertiden af egen Drift Sagen, og forfriskede den ofte saaledes, at den siden kom til at koste fleere end een Duell; Dog alt dette var imod Loven, der ikke engang udfordrede Bøder af Seyervinderen, men meget meere tillagde ham al Fordeelen; Thi det som Speculum Regale fortæller, at Kongen for en Huskarls Drab, der kunde blive nedlagt i en Duell, skulde, foruden Þegngilldi, have

Religions Indførsel, i Begyndelsen af det 11te Hundred-Aar, da de, i Anleedning af en Stridighed, der forefaldt imellem tvende fornemme unge Personer, aldeeles bleve afskaffede (121); saa at man efter den Tiid, ikke finder i den heele Islandske Historie, Exempel paa, at nogen saadan Tveekamp virkelig er bleven holdt, undtagen den, som §. 69. er anført, om de 2de Catholske Bisper, kort for Reformationen.

§. LXXIIII.

De mangfoldige onde Følger, som Tveekampe kand have, og have virkelig havt i Regiæringen, og den øyensynlige Ubillighed, der saa nøye er sammenføyet med deres Begreb, ere saa bekiendte og haandgribelige Sandheder, at jeg ikkun med faa Ord behøver at mælde derom: Derved tiltog enhver Borger sig selv den Ræt og Hævn, som Øvrigheden, i Følge en Regiærings Hensigt, alleene tilkom. Betænkning over Tveekampe.

Man satte sin Ræt paa Spill, hvilket man saalidet var forvisset om at vinde, som det næsten var uomgiængelig fornøden, at den maatte beholde Marken, der besad meest Behændighed og Styrke. En Duell var da et aldeeles uskikket Middel, til at udforske hvad der var ret eller ikke.

have en Mark Guld, som Huuskarlsgiølld, er en Lov, der er given længe efterat de Tveekampe, som her tales om, vare afskaffede, og bør altsaa forstaaes alleene om ulovlige Udfordringer; Det er og klart, af den heele Historie, at de gamle Konger aldrig have med nogen Ræt kundet tilegne sig Bøder for dem, som bleve fældede i Dueller.

(121) Gunnlaugs Saga Ormstungo i det 11te Cap. er det eeneste Skrift, som fortæller Anleedningen til denne Lovs Afskaffelse: "Annann dag "epter i lögretto var þat í lög sett, at af skylldi takazt holm- "göngur allar her á Islandi, oc var þat ràd allra hinna beztu "manna. d. e. Dagen efterat *Gunnlaugr Ormstunga* og *Hrafn Aunundarson*, imod deres Venners og Slægtningers Villie, havde holdt Tveekamp paa Landstinget, blev det i Lav-Rætten antaget for en Lov at man skulde afskaffe alle Tveekampe i Island, hvilket skeede efter alle de beste Mænds Raad.

Intet var meere unaturligt, end at Mennesker, der ere begavede med Fornuft og Forstand, til at indsee, hvad der er ondt eller got, retfærdigt eller uanstændigt, skulde, for at vinde deres Ræt, med de ufornuftige Dyr, tage deres Tilflugt til deres Armes Styrke og Kræfter, som Naturen alleene i yderste Nøds-Fald har tilstædet dem at bruge til deres Forsvar: Dueller vare derfor ufornuftige og unaturlige beneficia juris.

Intet kunde være meere skadeligt, eller stride meere imod en Regiærings Hensigt, end slige Dueller: Derved leed det almindelige og særdeeles Beste tillige. Regiæringen mistede ofte de braveste Mænd, og blev berøvet al deres Tieneste i Fremtiden; En Slægtning maatte see paa, at den anden, for gandske ringe, ja undertiden aldeeles uretmæssige Aarsagers Skyld, blev qvæstet, ja ynkelig nedsablet; Enhver havde Aarsag at frygte for en Udfordring, naar han enten allermindst havde fortient, eller var i Stand til, med sin Fordeel at imodtage den. Hvad kunde da være meere stridigt imod den almindelige Roelighed, og fælles Sikkerhed indbyrdes?

Det er et falskt Begreb, hos vore Forfædre, at de have anseet en Duel som Beviis paa Tapperhed og Helte Mod; Det er større Beviis paa et høyt og tappert Mod, at man i rette Tiide, lader som man ikke mærker en Skade eller Uræt; end at være saa fremfusende i at hævne den, at man sætter al Menneskelighed og naturlig Anstændighed til Side. Det er en anstændigere Leylighed at viise sin Tapperhed, at passe med tilbørlig Aarvaagenhed paa det Kald og Embede, som man af Regiæringen er betroet. Dog maae man tilstaae, at Tveekampe ikke vare aldeeles saa farlige i gamle Dage som nu omstunder; Folk kunde derved ikke saa læt slaaes ihiel, da de brugte Skiolde Hielme o. s. v. til at bedække dem med. Loven tilholdt at holde op, saasnart een af Parterne var bleven saaret, hvor lidet det end kunde være, ja om han alleene viigede reent ud af Fægte-Pladsen. De Tiiders Folk kunde ikke vel stilles tilfreds uden Blod: Hovedmændene blev derfor tilladt at afgiøre Sagen indbyrdes ved Tveekamp; Der-

Derved sparede man deres fælles Slægtninger, hvilke sædvanlig lode Sagen blive ved det Udfald, som Tveekampen havde givet den, i steden for at det, efter at Tveekampene vare blevne afskaffede, pleyede at gaae løs paa Slægtninger og Venner, og faldt til sidst ud til almindelige Borgerlige Krige; Denne var Duellers virkelige og fornemste Nytte hos os, hvilken Bodinus har tiigeleedes anmærket hos andre Folk, Resp. Lib. IV Cap. 7. p. 243.

Ottende Capitel.

Om Jernbyrd, og hvorvidt en Sag derved kunde beviises.

§. LXXV.

Efter at Tveekampene vare afskaffede, blev en anden, ligesaa usikker Beviisnings Maade indført; thi ligesom den første grundede sig paa den Hedenske Lære- og Leve-Regler, saa havde tvertimod denne at takke den Christne Religion for sin Indførsel og Opkomst; Den kaldes i vore Historier og Love *Jarnburdr*, paa Dansk Jernbyrd; paa *Latin* kaldes den *Ordalium*. Hvorfor dette Beviis kaldes Ordalium

Jeg vil ikke opholde mig med at undersøge vidtløftig dette Ords Oprindelse, da enhver, der forstaaer det gamle Danske Sprog, kand ved første Øyekast overbeviises om, at medii ævi scriptores, have giort deres *Ordalium* af det Nordiske *Ordele* eller *Ordel*. Da nu *Ordele*, er det samme som at afgiøre en Trætte, og *Ordel* det samme som decision, eller Dom-Slutning, hvoraf det Tydske Urtheil, har sin Oprindelse; saa synes Hofmans Meening ikke aldeeles grundet, som udleeder dette Ord af det Angel-Saxiske *Or*, der skulde betyde noget som er stort og anseeligt;

ligt; thi dets rette Stamme-Ord ere: det Islandske, eller gamle Danske *Ur*, som i de beste Pergaments Msster bestandig skrives *Or*, og har samme Kraft og Bemærkelse i det gamle Danske, som Præpositio inseparabilis *Dis* eller *De* i det Latinske. Det andet Stamme-Ord er det gamle Danske *Dele*, som, naar det er et Verbum, betyder, baade at føre Proces, eller trætte om en Ting, paa Islandsk *Deila*, og at bilægge en Trætte, eller tildeele enhver hvad ham tilkommer; men naar det er et Nomen Substantivum, betyder det Processen selv, hvilket noksom kand sees af de gamle Danske Love; saa at *Ordele*, ikke kand betyde andet, end at hielpe Folk ud af Trætten, og lade enhver tilkomme sin Deel (122); Dette har og Lambardus gandske rigtig ind-

(122) *The history of the Tryals in Great Britain* p. 1. og 2. udlader sig angaaende dette Ords Oprindelse saaledes: Ordeal is a *Saxon* word, and signifies the same as *Judgment*, being in the opinion of some authors compounded of *Or*, *alpha privativo*, as in the *Greek*, and *Dæl* pars, implying as much as expers: being artificially used for a Kind of Purgation in ancient times, whereby the party purged was judget expers Criminis. others, and perhaps more justly, will have *or* to be magnum, and *Dale* or *Dele* Judicium. Imod den første Meening er det samme at erindre som mod Lambardi, men den sidste er aabenbare falsk og er her antagen uden gyldig Aarsag. I *Præfatione Episcopi Derrensis* til *Wilkins Leges Anglo-Saxon* p. XIII. anføres af *Schottelio*, at *uhr* betyder noget som er kommet til en høy Grad; Jeg skulde tvivle paa at denne Observation har sin Rigtighed, eller kand gotgiøres med nøyagtige Beviiser; thi endskiønt man med al Ræt bør tilstaae, at adskillige Ord som ere sammensatte med *uhr*, bemærke saadanne Ting, som ere fraskilte fra, og overgaae andre Ting paa en vis Maade, da kommer dette ikke deraf, at Partikelen *Uhr* betyder noget stort; men deraf, at den betyder fra, udaf udenfor o. s. v. Paa samme Sted anmærkes og, at *ordele* hos de Danske betyder: at dømme og Ordel en Dom, hvilket bestyrker den Meening Sysselmand Arnesen her har antaget; Ligeleedes fortælles der af Hicksico, at *ar er* og *ir*, naar de sammensættes med andre Ord, give Meeningen enslags Eftertryk, hvilket vel er sandt, men giør ikke meget til at blive forvisset om dette Ords rette Oprindelse, hvorom her tales. I det Glossarium som er sat bagved samme Wilkins Samling, voce *Ordalium* p. 422. anføres det Saxiske Ord *or* fra, af, udaf, og *Dale*: Forskiel, som Stamme Ord til dette, for at betegne, at dette var en Prøve, der var billig, retfærdig, upartisk, og hvorved der ingen Forskiel blev giort paa Personer; men Forfatteren har med al Rette sat denne aabenhiertige Bekiendelse ved Siden, at han ansaae denne For-

indseet, og derfor udleedet *Ordæl*, af *Or* privativum, ut *α* Græc. og *Dæl* pars, som efter al Rimelighed er Stamme Ordet til Verbum *Dele*, men hans Forklaring derover, at det skulle betyde *Criminis expertem*, een der er uskyldig, og har ingen Deel i en Forseelse, synes just ikke at være den allerbeqvemmeste.

Det er ikke mit Forsæt eller Forehavende at beskrive, hvad Skiæbne og Forandringer Jernbyrd har været underkastet i fremmede Lande, eller hvorlænge den der har vedvaret, men alleene kortelig at viise, hvorvidt og hvorlænge den har været brugelig i Island; men da dette ikke vel kand skee, uden at sætte forud en slags Beskrivelse over denne Beviise-Maade, vil jeg, saavidt Rommet tillader, for mine Lands-Mands eller andres Skyld, der enten ikke forstaae Latin, eller ikke have Leylighed at bruge de Bøger, man har i denne Materie, meddeele de meest fornødne Efterretninger derom; dog saaleedes, at jeg af de Islandske og Norske Love og Historier tillige anfører Jernbyrdens Brug og Beskaffenhed i samme Lande. Blandt de Skribentere jeg har betient mig af, vil jeg nu alleene nævne: *Guilielmi Lambardi* Archæonomiam Anglicam, voce: *Ordæle. Spelmanni* Glossarium Archæologicum, *Olai Wormii* Monum. Dan. Lib. I. cap. XI. p. 75. sqq. *Resenii* not. ad jus Aul. Can. M. c. 3. not. 15. p. 617. ad 648. *Joh. Stiernhöök* de jure Sveon. & Goth. vetusto Lib. I. Cap. VIII. p. 82. sqq. *Joh. Loccenii* Antiqvit Sveo-Goth. Lib. II. cap 7. *Steph. Joh. Stephanii* not. ad Saxon. Lib. 10. p. 207. *Gregorium Wellejum* Laurent. fil. som i Aaret 1703. har paa Collegio Mediceo holdt en Disputatz de Ordalio, *Guliel. Somneri* DictionariumSaxonico-LatinoAnglicum v. *Ordæl;* Glossarium til *Wilkins* Leges Anglo-Saxonicas voce *Ordalium. Verelii* Index lingvæ Schytho-Scandicæ voce *Jarnbyrd* p. 131. og mange andre.

Anleedningen til denne Beviise-Maades Indførsel meenes ikke urimelig, at have været de mange Mirakler, som

Forklaring ikkun for et Indfald; Den er og virkelig saaleedes, at man ikke lætteligt skulde ventet den af en fornuftig Philologus. Andre Derivationer kand sees hos Resenium i hans Anmærkninger til Witherlags Retten p. 618. hvilke han med al rette forkaster.

som hos de første Nordiske Christne fortælles at være giorte ved Ildens Hielp, for at bevæge og overtale Almuen til at antage den Christelige Religion. Saadant var Popponis foregivne Mirakel, i det han bar den gloende Handske, som Adamus Bremensis Lib. 2. cap. 26. Saxo Lib. 10. ed. Sor. p. 189. Snorre Sturlesen ed. Sv T. 1. p. 230. og Andre fortælle, eller gik paa gloende Jern, som Ælnothus skriver i det 1 Cap. Saadanne vare de 2de, Bisp Fridric skrives at have giort i Island, da han søgte at indføre der den Christelige Religion; Det første, ved at hellige den Ild, hvorigiennem Kiemperne skulde gaae, saaat de derved bleve gandske forbrændte og døde (123); Det andet, ved at forbrænde en Steen ude paa Marken, udi hvilken en vis Hedensk Mand holdt for, at hans Skyts-Engel havde sin Boelig (124), i hvorvel det er

(123) Christendoms Saga 2 Cap. "þar Koma Berserkir tveir "er Haukr het hvartveggi, þeir budo mönnom kugan oc "gengo greniande, oc odo ellda, þa báđo menn Byscop at "hann skylldi fyrirkoma þeim, eptir þat vígdi byscop elldinn "adr þeir ædi, oc brunno þeir þá miôk; epter þat let þorkell "*Krafla* prímsignast, enn margir varo skirdir þeir er vid þenn "atburd varo." d. e. Der kom 2 Berserker begge med det Navn *Hög*; de truede Folk, og gik brølendes og løb igiennem Ilden da bad Almuen Bispen at han vilde skaffe dem af Dage. Siden viede Bispen Ilden, førend de gik der igiennem, og brændte de dem meget; Derpaa lod *Thorkel Krafla* sig primsigne men mange af de tilstædeværende, lode dem døbe; Det samme fortælles meere omstændelig i Olaf Tryggesens Saga 2 Part 15 Cap. p. 43. med det Tillæg at Bispen selv siden gik igiennem Ilden uden ringeste Skade. See og Vatnsdæla Saga 45 Cap.

(124) Christendoms Saga i det 2 Cap. siger alleene, at Bispen sang over Steenen, indtil den sprang i Stykker: "At Giliá stod steinn sá, er "þeir frændur höfdo blotat, ok köllodo þar í bua ármann "sinn; *K*odran letst ei mundi fyrri skíraft láta, enn hann vissi "hvarr meira mætti, byscop, eda àrmadr i Steininom; Eptir "þat fór biscop til Steinsins, oc saung yfir þar til er steininn "brast í sundr, þá þottiz *K*odran skilia at ármadr var sigradr." d. e. Paa *Gilia* stod den Steen, som den Slagt havde tilbedet, og meen-

er temmelig let at begribe, at begge disse af Almuen med saa stor Forundring anseete Mirakler, gik gandske naturlig til. Jeg vil nu ikke opholde mig med at undersøge, hvorvidt denne Beviis-Maade var meere sikker, end den første ved Dueller; thi der er ventelig ingen, som jo tilstaaer, at det er en stor Synd at friste Gud, og at det strider imod hans Egenskaber, at giøre Mirakler for en ringe Tings Skyld. Ja ikke det alleene: Man veed af den Norske Historie, at der ved Jernbyrd kunde blive begaaet adskillig Slags Bedragerie, ved at smøre Hænder og Fødder, og at Folk endog offentlig have tilbudet deres Tieniste til denne Forretning (125).

meente at deres Skyts Engel boede deri; *Kodran* sagde, at han ikke vilde lade sig døbe, førend han vidste hvilken der var mægtigst, enten Bispen eller hans Skyts-Engel i Steenen; Derpaa drog Bispen til Steenen, og sang over den, indtil Steenen sprang i Stykker, da synes *Kodran*, at have faaet en fuldkommen Overbeviisning om, at hans Skyts-Gud var overvunden.

(125) Herpaa haves et mærkeligt Exempel om Sigarr af Brabant, da Kong Haagens Moder skulde bære Jern, der tilbød sig at mage det saa, at hun ikke skulde brændes, see Hakonar Saga Hakonarsonar: " Hann geck " um morgininn snimma til Dagfins Bónda, hann sagdi sva; " veit ek, at þer erut hugsiuker miök um ydvart mál, enn " fyrir þvi, at ek vil Konginom gott, þa vil ec fá til eina list, " þá er eigi skal til saka; ek hefer þat eitt gras, ef ek ryd þvi " á hönd Kongsmodur, at eigi skal til saka, oc hon skal örugg- " liga mega bera þetta járn, ok skir verda; Dagfinnr svarar, " gud þacki þer sannann gódvilia, þu ert vitr ok skinsamr, seg " mer, hvar þetta gras vex, er sva mikinn kraft hefer; Sigarr sva- " rar: þetta vex a þinom husom oc hvers annars her i Biorgyn. " d. e. Han gik om Morgenen tidlig til Dagfin Bonde, og sagde saaledes: Jeg veed at I ere meget bekymrede for eders Sag, men fordi jeg ynder Kongen vel, da vil jeg tilbyde en Kunst, som skal giøre, at der skal ingen Skade skee; Jeg har en Urt, hvilken, om jeg gnier paa Kongens Moders Haand, da skal den blive uskad, og hun uden Fare kunne bære dette Jern, og blive friekiendt. Dagfin svarede; Gud belønne dig den Godvillighed, du est en fornustig Mand;

§. LXXVI.

Jernbyrdens Historie.

En stor Deel af de Skribentere, der have skrevet om Jernbyrd, henføre dens Oprindelse til Christendommens Indførsel her i Norden; Denne Meening følger *Stiernhöök* og *Loccenius*, som foregiver, at Olafr Skotkonnung har indført den i Sverrige Aar 986; *Ericus Olai* gior den 100 Aar ældre. *Carolus Lundius* paastaaer, at den allereede hos de Scyther har taget sin Begyndelse, tillige med Solens Dyrkelse, hvilken Meening er laant af *Rudbecks* Atlantica, der søger at beviise, at Jernbyrd har allerede været bekiendt hos de Nordiske Folk, forend de Svendske Udtoge skeede. Det lønner ikke Umagen at undersøge denne Meening viidtløftig; Det kand være nok at erindre at den heele gamle Nordiske Historie viser det som er tvertimod, og at denne Gietning alleene bevises ved Grædske Skribenteres Vidnesbyrd, hvilke ligesaa lidet passe sig paa Sverrige, som bemældte Udtoge selv; saa at Rudbeck havde giort bædre, om han alleene havde sluttet deraf, at noget saadant havde været i Brug hos de gamle Græker eller andre slige Folk. Dog maa man ikke giøre denne Skik alt for Ung, thi *Gregorius Turonensis* anfører Exempel derpaa af det 5te Hundred-Aars Historie; Den *Sali*ske Lov viiser at den har været i Brug i Frankerige i Keyser Carl den stores Tiid; den nævnes i den Saxiske Ræt, i *Novellis Constitutionibus* og *Jure Canonico*, hvilket uimodsigelig beviser dens Ælde og Brug i fremmede Lande. Man maa derfor ikke tænke, at Saxo beskriver Jernbyrdens Oprindelse i Alminde-

lig-

Mand; siig mig hvor dette Græs voxer, som har saa stor Kraft. *Sigarr* svarer; det voxer paa dit Huus og paa hver Mands Huus her i Bergen; Om det har været Huusløg, eller en anden Urt, lader jeg usagt; det synes temmelig haandgribeligt, at Dagfinnr først har hørt ham ud, for at lære ham Kunsten af; men siden skiændte han ham Huden fuld, og truede ham med Straf, for hans Tienstvillighed, for at undgaae Mistanke. Ellers have Recepter imod gloende Jern baade i de ældere, og nyere Tiider, været en bekiendt Sag, see *Thom. Bartholins Hist. Med. Cent. 6. Hist.* 51. og i sær hans *Vindic. pro Medic. Dan. Domest.* pag. 501, 502. hvor der ellers forekomme adskillige andre smukke Efterretninger om Jernbyrd fra Pag. 494. til 504.

lighed, men alleene i den Danske Rættergang (126). I Sverrige blev den afskaffet i Kong Magni Smecks Tiid, og i Danmark næsten ved samme Tider, efterat den havde udstaaet adskillige Forandringer, som kand efterlæses hos D. Ole Worm, paa anførte Sted. I Norge synes det som Jernbyrd ikke er kommen i Brug, forend i Kong Oluf Haraldssöns, den Helliges, Tiid; thi da finder jeg, at Gretter Asmundssen, der blev beskyldt for Mordbrand, fik Tilladelse til at befrie sig paa denne Maade (127).

Y 3 Snor-

(126) Cantzler *A. Hvitfeld* i den 10 Deel af hans Historie in 4to p. 16. 198. 199 og efter ham P. Syv i hans Betænkninger om det Cimbriske Sprog p. 61. sætter Saxonis Fortælning til Rette, paa den Grund, at Jernbyrd nævnes i Novellis Constitutionibus Justiniani, og Jure Canonico; Men Saxonis blotte Ord Ed. Sor. Lib. 10. p. 189. ere meere end fuldkommen Undskyldning for denne Beskyldning: qvo (*nempe miraculo Popponis*) evenit, ut Dani, abrogata duellorum consvetudine, pleraq; causarum judicia eo experimenti genere (*candenti ferro*) constatura decernerent, controversiarum examen rectius ad arbitrium divinum, qvam ad humanam rixam relegandum putantes. Her taler han alleene om de Danske; saaat *Ericus Olai* Histor Svec. Lib I. og Forfatteren til den Danske Rimkrønike p. 123. synes med al Rette at have antaget hans Meening.

(127) See *Grettis Saga* 39 Cap. Gretter sagde til Kongen: " Vil ek " nu færaz undan, sem ydur þikir lög til standa: Kongr mællti: " unna viljum ver þer at bera járn fyrir þetta mál, ef þer ver- " dr þeff audit; Gretti likadi þetta allvel; tók hann nu at fa- " sta til járnsins, ok nu leid þar til er sâ dagr kom, at skírslan " skylldi framkoma; þa geck Grettir til kyrkio oc margt fólk med " hanom, einnig Biskupar oc Kennimenn. d. e. Jeg vil befrie mig paa den Maade som Eder synes lovlig; Kongen svarede; vi vil unde dig at bære Jern for denne Sag, om du har Lykke til at fuldføre det; *Grettir* var vel fornøyet dermed, og begyndte at faste til Jernet; og nu gik det hen, indtil den Dag kom, da Renselsen skulde gaae for sig; da gik *Gretter* til Kirke, og meget Folk med ham, tillige med Bisper og Præster. Det alleene er mærkværdigt ved dette Exempel; at en liden Overilelse, som han begik, førend han skulde bære Jernet, imod een, der talede ham ilde til, giorde, at Kongen ikke vilde tilstæde ham en nye Jernbyrd, endskiønt han meget indstændig begiærede det. Jeg maae og ikke glemme at besvare den Indvending, der kand giøres imod den Meening, at Kong Oluf den Hellige skulde have indført Jernbyrd i Norge; deraf, at

Snorre Sturlesen anfører og i samme Konges Historie, Sigurd Thorlaksen, der blev beskyldt for, at have ihielslaget Thoralf, tilbød Kongen enten Benægtelses-Eed, eller Jernbyrd, for at lægge den Sag fra sig (128). Efter den Tiid finder man i Norge fast bestandige Exempler paa Jernbyrd i Kong *Sigurd Jorsalafares* (129) *Harald Gilles* (130) *Sigurd Slembidiakns* (131)

at den nævnes i det 31 Cap. i den første Bog i Kong Haagen Adelstens Gulethings Lov hos Paus 1. D p. 48. hvor der tales om 2 Karle, der beblande sig med hver andre. " Enn ef þeir synia, oc es þo heradrs-fleyitt, " þa syni med Járnburdi. " d. e. Om de nægte det, og ere dog berygtede derfor, da skal de befrie dem med Jernbyrd; Men man maa agte, at dette Cap: er ikke af Kong Haagen Adelsten, men indsat af Kong Magnus, venteliq den Gode, Kong Olufs Søn, eller og Kong Magnus Erlingsen; Christendommen kom aldrig til den Modenhed i Kong Haagens Tid, at dette Beviis kunde blevet indført. Kong Oluf Tryggesens Historie, som endog i smaa Ting er meget omstændelig, mælder intet om, at Jernbyrd er bleven brugt i hans Tiid. Imedens Greverne Erik og Haagen, der kom efter ham, regierede, forfaldt Religionen næsten aldeeles, saa det ey er rimeligt, at Jernbyrd da kunde indføres; Hvorfor man efter mine Tanker giør best i at tilskrive Olaf den hellige Jernbyrdens Oprindelse, da den Norske Historie først taler derom i hans Tiid.

(128) See Ed. Sv. T. 1, p. 632. " Vil ek þar fyrir bióda Eyda, " sem lög ydar standa til, enn ef ydr þickir hitt í nockru ful- " lara, þá vil ek flytia Járnburd, vil ek þer seot siálfir vid " skyrsluna. d. e. Vil jeg derfor byde Eeder, eftersom Eders Lov paalægger, men om eder synes det andet meere fuldkomment, da vil jeg underkaste mig Jernbyrd, og vil jeg, at I selv skal være tilstæde hos Renselsen.

(129) Saaledes bar Borghilldr Olufs Datter Jern, for at befrie sig fra den Mistanke, Folk havde om hendes Omgiængelse med Kong Østen: " þa for hon til Borgar, oc fastadi þar til Járns, oc bar Jarn " fyrir mál þetta, oc vard vel skír. " d. e. Da drog hun til Sarpsborg og fastede der til Jern, og bar Jern for denne Sag, og blev gandske friekiendt. Sn, Sturles. T. II. p. 253. 254.

(130) Sn, Sturles. T. II. p. 269. Ordene findes anførte her neden for (Not. 142).

(131) Østen Haraldsens (132) Kong Sverris (133) og Kong Haa-

(131) Ibid. p 308 "Sidan for Sigrdr til Danmerkr, var "þat hans fögn og hans manna, at þar hefdi hann flutt skír-"slur til fadernis sins. d. e. Siden drog Sigrdr Slembidiakn til Danmark, og sagde han og hans Mænd, at han der havde baaret Jern til Beviis paa, hvo hans Fader var.

(132) Ibid. p. 338. "Hann baud fyrir sik skírslur oc festi "jarnburd, at sva skylldi sanna mál hans. d. e. Han (Kong Sigurd) tilbød Renselse for sig og forpligtede sig til Jernbyrd, for at overbeviise Almuen om, at han var uskyldig i Ottar Birtings Drab.

(133) Den første, som Sverris Saga nævner, der bar Jern i hans Tiid, var Sigrdr, der paastod at være Kong Sigurd Haraldsens Søn, og Kong Sverris Broder: "Hann beiddiz þess af Sverrir Kongi, at hann leyf-"di hanom at flytia fram skírslur sinar, oc færa sik í ætt vid "hann; hinir vitrari menn fysto, at Eirikr skylldi ná at sanna "faderni sitt: - epter þat fastadi Eyrekr til Járns, ok þá er hann "skylldi bera járnit, þá skildi Sverrir Kongr fyrir Eydstafinum, "ok mællti; til þess leggr þu hönd a bók oc helga dóma, oc "þvi skytr þu til Guds, sva láte hann hönd þina heila koma "undan Jarnino, sem þu ert sannr Son Sigurdar Kongs Harallds-"sonar, oc broder minn; þa svarar Eyrikr: sva lati Gud mik "heila hönd frá Járni bera, sem eg em sannr Son Sigrdar "Kongs, enn ægi vil ek bera þetta Járn fleirom til Fadernis "enn mer; eptir þessum Eydstaf bar hann járn, oc vard vel "skír d. e. Han begierede af Kong Sverrer, at han vilde tillade ham at fremføre hans Renselse, til Beviis paa hans Slægtskab med ham; De fornuftigste Mænd raadde til, at Erik maatte tilstædes at beviise hvo hans Fader var; Derefter fastede Erik til Jernet, og da han skulde bære Jernet, lagde Kong Sverrer ham Eeden for og sagde; til den Ende lægger du din Haand paa Bog og Helligdom, og det skyder du til Gud at han saa vist vil lade din Haand komme heel fra Jernet, som du est Kong Sigurd Haraldsens virkelig Søn, og min Broder; da svarede Eirikr, Gud lade mig saavist bære min Haand heel fra Jernet, som jeg er Kong Sigurds rette Søn, men jeg vil ikke bære dette Jern til at beviise fleere Mands Fader end min; Efter denne Eed bar han Jernet, og blev kiendt frie; Det Mærkeligste ved det-

Haagen Haagensens (134) Historier; ja lige indtil den Tiid, da Pave

---

dette Exempel er Edens Forklaring, hvormed kand confereres de Bønner, der pleyede at bruges ved disse Prøver, hos Forfatteren af *the History of the Tryals in Great Britain* p. 5. ſqq Det andet Exempel paa Jernbyrd i denne Konges Historie, angaaer den Mand, hvilken Birkebeenene beskyldte for, at have, efter Dronning Margretes Tilskyndelse, forgivet Kong Hagen Sverris Søn:
"þann mann tóko Birkibeinar, oc baro þeim ſökom, enn
"hann baud ſkirslor fyrir, þvi kom ſva, at hann faſtadi til
"Járns, oc bar þat all ſköruglega, enn er höndin var leyſt,
"þa var hon miök brunnin; eptir þat var hann tekinn oc
"fluttr ut til Biörgvinar, oc dreckt þar á voginom." d. e. Birkebeenene toge den Mand, og anklagede ham for den Sag; men han tilbød at befrie sig med Jern, hvilket kom saa vidt, at han fastede til Jernet, og bar det med Frimodighed, men da Haanden blev løst var den meget forbrændt, derefter toge de ham og førte ham ud til Bergen, og nedsænkede ham der i Vogen. Saaledes maatte og Erling Steinveg bære Jern, for at bevise hvo hans Fader var. "þa
"beidiſt Erlingr byscop, at hann ſkylldi gera ſkyrslur til fader-
"nis hanom, enn byscop villdi þat eigi, at gera ſkirslor, i
"Oslo; gengo þá at ſveitar höfdingiar oc fulltúngdo máli Er-
"lings; kom þá ſva, at byscop bad hann bera Járn í Borg, ef
"hann villdi; fór Erlingr þá til Borgar oc faſtadi þar til Járns,
"þa kom Nicolas byskop þar, er hann ſkylldi taka vid járni;
"þa ſagdi byscop: at hann ſkylldi ecki Járn bera, far nu til
"Tunsbergs, oc ber þar Jarn, þviat þar man koma Dana
"Kongr, oc ſkal hann ſiá járnburdinn; þa for Erlingr til Tuns-
"bergs; þa faſtadi Erlingr til járns annat ſinn, oc bar Járnit
"vel ok ſköruglega, ſa þá ſkyrslur hans Kongr oc byscop, enn
"er hann ſkylldi höndina leyſa, þá ſetti Kongrinn vopnadann
"her umhverfis Kyrkiona, oc ef Erlingr yrdi æí ſkirr, þa var
"audſær hans koſtr; hann vard allvel ſkir." d. e. Da begiærede *Erling* af Bisp *Niels*, at han vilde være ham behielpelig at han med Jernbyrd kunde bevise hans Fader; Men Bispen vilde ikke lade bære Jernet i *Oslo*: Da fremtraadde Endeel af Høvedsmændene over Krigsfolket, og talede for *Erling*, og bragte det derhen, at Bispen tillod ham at bære Jern i Sarps-borg, om han vilde: Da drog *Erling* til Sarpsborg, og fastede der til Jernet; Men da han skulde til at bære Jernet,

Pave Innocentius den 4de sendte Cardinal *Vilhelm* til Norge,
Z
om-

---

net, kom Bisp *Niels* der, og sagde: At han ikke der skulde bære Jernet, men drage til *Tunsberg*, og bære der Jernet; Thi jeg, sagde han, venter Kongen af Danmark didhen, hvilken der skal see Jernbyrden an; Da drog *Erling* til Tunsberg, og fastede til Jernet anden Gang, og bar det vel og uden Frygt i Kongens og Bispens Paasyn; Men da han skulde lade Haanden løse, opstillede Kongen bevæbnede Krigsfolk rundt omkring Kirken, hvoraf man let kunde slutte, hvad han havde i Sinde, om *Erlingr* ikke var bleven frie, men han blev erkiendt at have Rætten paa hans Side; Det som er det Mærkværdigste ved dette Exempel er, at Bispen kunde endog efter at Jernbyrd var bleven fæstet, og faste holdt for Jernet, paa eet Sted, lade alle disse Forbereidelser igientage, og siden lade bære Jernet paa et andet Sted. Det sidste Exempel man ellers har i Sverres Saga paa Jernbyrd, er det: At samme *Erling Steenvæg* udkrævede af hans Søn *Magnus*, at han skulde bære Jern, for at bevise, at han var hans Fader: Magnus var 8 vetra; villdi Erlingr Járnburd hafa til hans Fadernis: Men Erlings altfor hastig mellemkommende Død foraarsagede, at samme Prøve aldrig blev fuldbyrdet.

(134) Hakonar Saga fortæller, at Inga, Kong Haagens Moder, først forgiæves forsøgte, efter Birkebeenenes Raad, at beviise med Jernbyrd, hendes Søns Rættighed til den Norske Krone. "Þeir gengo nu af Þingino, "enn Inga Moder Kóngssunar fór til Petrs kirkio, oc fastaþe "til Járns, sem sidr er til; enn þà er Jarnet skylldi bera, var "þvi ì brott skotit, oc vissi engi hvar komit var; sumer Kors-"brædr sögdo, at þeir þyrdo eigi lata Jàrn bera, fyrr enn Er-"kibyskop kæmi." d. e. Derpaa gik de af Tinget, men *Inga* Printzens Moder, gik til S. Peders Kirke, og fastede efter Sædvane til Jernet; men da Jernet skulde bæres, da var det borte, og ingen vidste hvor det var blevet af. Nogle af Korsbrødrene undskyldte sig dermed, at de ikke torde lade bære Jernet førend Erke-Bispen kom hiem. Siden bevilgede Kongen selv, for ydermeere at beviise hans gode Sag imod hans Fiender, at hun skulde bære Jernet, hvilket skeede paa denne Maade: "Eptir þessa stefnu geck Kongs Moder til Kyr-"kiu at fasta til Jarns; þessir menn föstodo med henni; Sigrdr "Kongsfrændi, Dagfinnr bondi, Andres Skialldarband, oc "enn fleiri bædi lærdir menn oc leikmenn, enn tólf menn "varo fengnir til at gæta utan *Kyrkiu* bædi nætur oc daga, oc

omtrent Aar 1248, da den synes at være bleven afskaffet (135).
J

"at engir spillendur kiæmi til; Einn dag eptir primamal "þa bar Kongsmoder Jarn, epter rettum tìma, oc greiddiz "þat hit besta af hennar hendi; þar var vid Kongr oc Erkiby-"skop, Jarl oc adrer Höfdingiar; enn þann dag er leysa skylldi "höndina, var Kunginum sagt, at Jarls vinir höfdo kurr à "nockorn, at bera vapn um Dagin leyniliga, oc af þvi baud "Kongr Joni Stal, at þeir leti vapnaz sveit sína alla, oc gera "ord gestum, at þeir vapnúdo sic, oc veri ut vid Kristz Kyr-"kio, medan höndin veri leyst: um Dagin at rettom tìma, "þa kom Kongr oc Erkibyscop, Jarl oc adrer Byscopar oc höf-"dingiar, med ödro Fólki ut til Cristzkyrkio, oc er leyst var "höndin Kongs-Modur, þa var hon vel skìr" d. e. Efter denne Sammenkomst gik Kongens Moder til Kirke, for at Faste til Jernet; Disse Mænd fastede med hende: *Sigurdr* Kongs-Frænde Dagfin bonde, *Andres* Skioldebaand, og endnu fleere baade Lærde og Leege Mænd; Men 12 Mænd bleve satte til at holde Vagt uden for Kirken baade Nætter og Dage, paa det ingen skulde kunne komme ind, for at gjøre nogen Forfang. Een Dag efter Prim-Sang bar Kongens Moder Jernet, den fastsatte Tiid, og gik det paa beste Maade paa hendes Side; derhos vare tilstæde Kongen og Erkebispen, Greven og mange andre anseelige Mænd. Men den Dag da Haanden skulde løses, blev det fortaalt Kongen, at Grevens Venner mumlede imellem hverandre, om at gaae hemmelig bevæbnede, hvorfor Kongen befalede *Jon Stal* og andre, at de skulde lade alle deres Folk væbnes, og skikke Giæsterne Bud, at de ogsaa skulde bevæbne dem, og være tilstæde hos Christ-Kirken, imedens Haanden blev løst. Om Dagen til bestemte Tiid kom Kongen og Erkebispen Greven og de andre Bisper og fornemme Mænd, med det andet Folk, ud til Christ Kirken, og da Kongens Moders Haand blev løst, erkiendte de alle at hun havde Ret. Man seer lettelig saavel af dette, som Erling Steenvegs Exempel (Not. 133.), at det undertiden ikke er gaaet aldeeles gudelig og retfindig til med denne saa kaldte Guds Dom.

(135) Dette bekræfter Hakonar Saga, der, iblant andre nye Love, som bemældte Cardinal indførte, tillige regner denne: At han forbød Jernbyrd: Haun fyrirbaud Járnburd: Der kand vel ikke være nogen Tvivl, at jo denne Fortælling er grundet. Kong Haagens Moders Historie, som tilforn er anført, giver et uimodsigeligt Beviis paa Jernbyrdens Brug, kort efter hans Regierings

I Island har man ikkun lidet vidst at sige af Jernbyrd, ventelig fordi den Maade at beviise Sagerne ved Sande-Mænd, var

 ble-

rings Tiltrædelse; Hans Frostetings Lov taler paa eet og andet Sted om Jernbyrd: som i det 60 Cap. i den 3 Part hos Paus 2 D. p. 57: At den, som er Anfører for forklædte Voldsmænd skal bære Jern for sig selv alleene, men hans Følgeskab aflægge Lyritter Eed: (þa ſkal höfdinge "bera Jàrn fyrer ſec æinn, enn hverr annarra ſkal hafa yrittar eyd." I den 10de Part 15 Cap 2 D. p. 121! At den, som er avlet Udenlands, og har enten en Konges, Biskops eller Jarls Jertegn til sin Sag, skal stædes til Jernbyrd, for at kunne komme til at arve (Ef madr er utanlandz getinn, oc hefir hann jartegnir konongs eda byscops eda jarls til màls ſins, þà komi hann med þeim jartegnum til jarnburdar): Og i den 11te Part 11te Cap. 2. D. p. 131. At en Friebaaren Mand, der ikke kand faae Vidner, skal sande hans friebaarne Herkomst med Jernbyrd: "Enn ef hann er ſva lidlaus, at "hann fær þat eigi, oc hefir þó þeſſa vörn fyrer ſer, þa ſanne "ætt ſina àrborna med Gudſkirslom. Enn ef hann verdr ſkir "med Jàrne eda vitnisburd, þa giallde hinn hanom fullretti "enn byscopi æida ſæct." Hvilke Steder beviise, at Jernbyrd har vedvaret indtil noget hen i hans Regiering. Det eeneste som skulde synes at være imod denne Meening, om Jernbyrdens Afskaffelse, er, at Jernbyrd nævnes i en Christen-Ret, som Paus har fundet i Kong Magni Lagabæters Heidsivia Tings Lov i det 3 Cap. 2 D. p. 273. Hvor en Qvinde, der beskyldes for Barne Mord, tillades at befrie sig med Jernbyrd. "Ef hun fellſt at, þa fellr henni "til Jàrnburdar, verdi hon ei ſkir at Jàrni, þa er hon utlæg." d. e. Falder Eeden for hende, da falder hun til Jernbyrd, bliver hun ey frie ved Jernet, da er hun Landflygtig; Saml i det 32 Cap. ibid. p 302. hvor den, der beskyldes for Troldom, og ey kand faae Vidner, befales at skal naae Jernbyrd, og om han falder ved Jern, da være Fredløs: "Fær hann eigi vitni, þa ſkal hann nà Jàrn-"burdi, enn ef hann fellr at Jàrnburdi, þa er hann utlægr." Jernbyrd nævnes og i den Kirkelov, der er indført i Kong Magni Guletings Lov hos Paus. Men det er øyensynligt, at begge disse Kirkelove ere ældere end Kong Magni Lagabæters Regiæring, og at det er alleene Haandskrivernes Skyld, at de, i de nyere Tiider, ere gandske heele blevne indførte i hans Love, i stæden for, at man kand med temmelig Vished slutte, at de ikke have været saa fuldstændige i de Originale Exemplarer deraf; I Kong Haagen Haagensens Islandske Lov, tales intet om Jernbyrd, ikke heller i Kong Magni Lagabæters

Is-

bleven der overalt gangbar, allerede førend den Christelige Religion blev indført, og vedblev siden ligesom tilforn; Dog kunde man, maaskee ikke uden al Skin af Rimelighed, falde paa de Tanker, at Islænderne have, tillige med de Norske, antaget denne Beviis-Maade i Begyndelsen af det 11te Seculo, da Kong Oluf den Hellige forbædrede deres Kirkelov (136); Men det bliver dog desuagtet en Sandhed, at de det første Hundrede Aar derefter, have ikkun lidet betient dem deraf i Rættergangen: Den ældste Islandske Kirkelov udgiven i Begyndelsen af det 12te Hundred-Aar, nævner den ikke engang; *Graagaasen*, som blev udgiven noget tilforn i samme Hundred-Aar, nemlig 1118, taler derom gandske løslig alleene paa et par Steder (137); Men *Sturlunga-Saga*, giver adskillige Exempler paa,

Islandske Lov, hvilket, saavidt jeg kand skionne, er et sikkert Beviis paa, at Jernbyrd da allereede har været afskaffet i Norge, og at man gior Uret, i at tillægge Kong Magnus Lagabæter, de Artikler om Jernbyrd, som forekomme i de Christen-Rætter, der findes indførte i visse Exemplarer af hans Lovbøger.

(136) Jeg bestyrkes ikke lidet i denne Tanke derved, at Jernbyrd just nævnes, omtrent i hans Tiid i Liosvetninga Saga i det 23 Cap., hvor der fortælles, at Fridgerdr Jsolfsdatter, der havde været i Huuset hos 3 Unge Karle, Thorkel, Brand og Höskuld, blev besvangret. Hendes Fader Isolf overgav denne hans Datters Lejermaals Sag, til een, ved Navn Ejolf, hvilken begiærede af Thorkel, at han vilde tilstaae at han var Barnefader; og da han nægtede det, begiærede Ejolfr, at han vilde love at tilstaae det, om hun, ved Jernbyrd, kunde befrie sig fra Omgiængelse med alle andre Mands-Personer; Thorkel var dermed tilfreds, og gav den Præst, under hvis Opsyn Jernbyrden skulde forrettes Haanden derpaa, og lovede at han vilde betale Leyermaals Bøderne om hun kom uskad fra Jernet. Jernbyrden skulde gaae for sig i Laufas, og forrettes ved en Præst ved Navn Ketil; derpaa fastede hun og bar Jernet; Men da Haanden blev løst, og Thorkel syntes at hun havde faaet Skade af Jernet, undslog han sig gandske for at betale Bøderne.

(137) Det eene Sted er det 36te Cap i Festa Þætti, hvor der forbydes, at den, hvilken en Kone angiver for sin Mand, at have ligget hos hende, skal ikke tilstædes Jernbyrd: Nu bidr hann Járnburd, ok skal eigi Þvi nita. Det andet Sted er det 55te Cap. i samme Bog, hvor der tales om Leyermaal imellem de Personer, der ere beslægtede i 3die Leed, eller nærmere, og bevilges, at enten Mands-Personen skal, til sin Befrielse, bære gloende Jern, eller Fruentimmeret stikke hendes Haand i en Kiædel med kaagende Vand. Bere hann járn, edr tekr hon i Ketil.

paa, at Jernbyrd er bleven brugt i Island, i det 12te Hundred-Aar, i Drabs-Tyverie-Leyermaals- og andre betydelige Sager (138); Endelig et Jernbyrd bleven afskaffet i Island tillige med Graaegaasen, i det 13de Hundred-Aar, da Kong Haagen Haagensens Norske Lov, Jarnsida kaldet, blev indført i Landet.

(138) Saaledes forpligtede *Adalrikr* sig til at bære Jern, for at betage Skegge en Mistanke han havde til ham, at han skulde have stiaalet hans Lerred: Skeggi mælti vili þid festa jarnid? Adalrikr letz þat giarna vilia; hvilket han dog ikke efterkom, Sturlunga S. 2 B. 11te Cap. *Thorvardur*, hvilken Einar beskyldte for ulovlig Omgiængelse med Ingvelldr, blev og befriet ved Jernbyrd: "Enn er Einar vard þessa vis, leitadi hann eptir um "màlit vid þorvard, enn þau svaur komo þar i mot af þor-"vards hendi, at synia, oc var festr Jàrnburdr fyrir, enn "Klængr byscop skylldi umgiöra hverso sem skirsla gengi. "Grimr het sa madr er jarnit bar Nordlendskr, enn er hön-"dinn var leyst, þà var þat atkvædi byscops, at hann være "skir; þar epter snere byscop giaurd, oc giaurdi fe a hendr "Einari." d. e. Men da *Einar* fik dette at vide, bespurgte han sig med *Thorvard*, hvorledes han vilde bære sig ad i denne Sag, og fik det Svar paa *Thorvards* Vegne, at han vilde benægte den, og blev derfor fæstet Jernbyrd, men Biskop *Klængr* skulde bielægge og paadømme Sagen, hvorleedes det end gik med Jernbyrden. En Nordlandsk Mand ved Navn *Grimr* bar Jernet, og da Haanden blev løst, var det Bispens Dom, at han var frie. Siden forandrede Bispen Dommen, og dømte *Einer* i Penge Straf. 2 B. 14 C. Det er her mærkeligt, at den eene kunde bære Jern for den anden. *Oddr* i *Budardal* tilbød *Einer* Jernbyrd til Beviis paa, at han var Øßur den Riges lovlige Arving: Sidann baud Oddr Einari Járnburd, at hann væri löglegr arfi halldinn 2 B. 21 Cap. *Illuge Josephson*, der var beskyldt for Tyverie, bar Jern til sin Befrielse: "Siþan var sættz a màlet, ok skylldi Jllhugi bera "Jàrn, oc færast undan illmæli, ok skylldi Brandr byscop "gera skirslo, oc sva sattina eptir; oc for þat fram, at Jllhugi "bar Jàrn oc vard hann skir vel." d. e. Siden blev Sagen forliigt paa den Maade, at *Illhuge* skulde bære Jern og lægge frå sig dette onde Rygte, og skulde Bistop *Brandr* have Opsigt med Jernbyrden, og siden giøre Forliigelsen færdig; Det kom og virkelig dertil, at *Illhuge* bar Jern, og blev friekiendt 3 B. 16 C. Jeg forbigaaer andre Exempler, for ikke at falde Læseren kiedsommelig.

§. LXXVII.

Beskrivelse over Jernbyrd og dens adskillige Arter.

Da adskillige andre Ting kunde, ligesaavelsom Jernet, giøres heede ved Ilden, kunde og denne Prøve skee ved andre heede Ting, som varmt Vand o. s. v. Prøven med det varme Vand gik saaleedes til hos Friserne og Saxerne, at den Beskyldte burde optage en Steen, som efter en Snoer var nedhængt i et Kar med sydende Vand; og det en tvær Haand dybt, om der ikkun skulde aflægges et enkelt Beviis: skulde derimod et treedobbelt Beviis aflægges, blev Steenen hængt en Alen dybt ned i det heede Vand, og den Haand, med hvilken den Beskyldte havde optaget den, forvaret under Forsegling næstfølgende 3 Dage; siden blev Seglet brudt, og Haanden besigtet, og, om den blev befunden ubeskadiget af det heede Vand, blev den beskyldte frie-kiendt, hvis ikke, blev han anseet for sandskyldig. Denne heede Vand-Prøve har og været i Brug paa andre Steder, alle-reede i de Hedenske Tiider, men med nogen Forandring. *Giukunga þattr* beskriver den saaleedes, at de have opfyldt en Kiædel med gloende Vand, og indviet den med adskillige Cerimonier og Besværelser, hvorpaa den Beskyldte skulde lægge sin Haand derudi (139); Denne Skik have Nordmændene og Islænderne antaget efter Christendommens Indførsel, hvilket er klart, saavel af Graaegaasen (140), som af en gammel Norsk Kirkelov, hvor en Kone, der kunde blive beskyldt for Troldom, eller for at have huuset og hælet med Troldfolk, befales at lægge sin Haand i en

(139) I Godrunar-qvida i Edda Sæmundi, hvor den samme Historie fortælles, beskrives denne Vandprøve noget anderleedes, nemlig, at der er bleven sat en Kiædel med kaagende Vand, og lagde nogle Steene paa Bunden, hvilke Dronningen optog af Vandet med den bare Haand, see min Disputatz de nominib. Propr. p. 67. 68. Jeg tør ikke just sige, at Poeten, for at giøre Dronningen en Slags Ære, og Historien noget anseeligere, har lagt dette til af sit eget, at Dronnigen skulde tage Haanden til Bunds, men troer dog, at denne Prøve har været meest almindelig paa den Maade, som den er beskreven hos Saxerne og Friiserne. See *The history of the Tryals in Great Britain*. p. 8.

(140) Festaþætti 55 Cap. tilforn Not. 137.

en Kiædel med gloende Vand (141); Vandet pleyede at giøres varmt i en Kobber-Kiædel, hvorfor og denne Prøve i Norge og Island blev kaldet *Ketiltak*, og synes at have været alleene for Fruentimmerne. Den kolde Vand Prøve er, saavidt mig er vitterligt, aldrig bleven brugt i Island, men alleene Udenlands; den gik saaleedes til, at de som skulde udstaae denne Prøve, bleve gandske afklædde, og, efterat de havde kysset paa Evangelium og det hellige Kaars, og vare besprængte med Vie-Vand, udkastede i det kolde Vand, og hvis de svømmede ovenpaa, anseete som skyldige, men som uskyldige, om de sank til Bunds.

Ved den egentlig saa kaldede Jernbyrd vare og adskillige Forandringer; thi enten imodtog den Beskyldte, med bare Hænder, det gloende Jern, som ham blev tilbragt paa en Stang, og holdt det i Haanden, imedens hand gik 9 Skridt, og kastede det siden fra sig, hvorhen han vilde; eller og skulde han kaste det i et Trug, som stoed 12 Skridt fra ham; paa den Maade, at om han ikke træffede første gang, blev Jernet paa nye giort gloende, og maatte han da igien kaste det ligesom tilforn, og igientage denne Prøve ligesaa ofte som han kastede feyl, indtil han eengang kunde træffe; hvoraf dette slags Jern blev kaldet Trugs-Jern. Undertiden rørte de ikke Jernet med Hænderne, men maatte alleene med Fødderne træde derpaa, hvilket Snorre Sturlesen i den Norske Historie kalder *at troda slár*; men herpaa var atter en mærkelig Forskiæl; thi enten satte de alleene den bare Fod paa

(141) Her sigtes til den saa kaldte Biarköe Ræt, indført i Pauses Samling 2 Deel p. 268, 68 Cap. "Ef madr blótar à heidnar vættir, " eda fer hann med spàsögur eda med gerningum, sá madr " er þvi hlìdir, oc þann mann husar til þess, hann er sva ut- " lægr sem manns bane; enn ef hann (leggr) dul à, bere " karlmadr Jarn fyre, enn kona take i Ketil " d. e. Om nogen dyrker Hedenske Guder, eller omgaaes med Spaadom eller Troldom; Den som samtykker derudi, og laaner den Mand Huus dertil, han er ligesaa fuldt Fredløs som den der har begaaet Manddrab; Men om han nægter sligt, da skal Mands Person bære Jern, men Qvinde tage i Kiedel, det er, stikke sin Haand i en Kiædel med kogende Vand.

paa eet, paa Jorden, nedlagt gloende Jern; eller og maatte de gaae paa mange gloende Jern, der vare nedlagde efter hverandre: Paa saadanne Nie gloende Plov-Jern maatte Harald Gylle gaae med bare Fødder, geleydet af 2de Bisper, da han kom fra Irland, og vilde beviise, at han var Kong Magnus Barfods Søn, hvorover Snorre Sturlesen giver den Betænkning: At denne var den strengeste Prøve, som nogen havde udstaaet i Norge (142).

Det

(142) See edit. Svec. T. II. p. 269. Sigrdr Kongr sagdi: " At Haralldr " skyllde troda slar til fadernis ser, enn su skirsla þotti helldr " frek, þvi at hann skylldi þa skirslo fremia til fadernis, enn " eigi til kongdóms; enn hànn jatadi þesso, oc var su skírsla " ger, er mest hefir verit gör i Noregi, at nìo plogiarn glóan- " di voro nidurlôgd, oc geck hann þar epter berom fótom, " oc leiddo hann byscopar tveir; oc þrem dôgom sidar var " skirslan reynd, voro þa fætur hans ubrunnir. " d. e. Kong *Sigurd* sagde: at *Harald* skulde gaae paa gloende Jern, for at beviise hvo hans Fader var, men den Prøve syntes noget stærk; thi den skulde han alleene giøre for at beviise hans Fader, men ikke hans Ret til Riget; han samtykkede dog derudi, og blev da giort en Prøve, som var den strængeste man havde vidst af i Norge; thi der bleve 9 gloende Plov-Jern nedlagde, hvorpaa han gik med bare Fødder, geleydet af 2de Biskopper; og 3 Dage derefter, da man skulde eftersee hvorledes Prøven var afløben, vare hans Fødder aldeeles ubeskadigede: Theodoricus Monachus, som og fortæller denne Historie med de samme Omstændigheder, i det 34 Cap. af hans Norske Historie, anseer og denne Prøve for noget der var imod den Norske Kirkelov, eller gik viidere, end den havde fastsat: *Jussit eum calcare novem ignitos vomeres, contra Ecclesiasticam censuram.* Men i fremmede Lande er ingen Tvivl paa, at jo denne Prøve saaleedes er bleven brugt, og har Kong Sigurd ventelig der seet den paa hans Udenlands Reyser. I Engelland er det bekiendt, at Dronning Emma blev tilfunden at udstaae denne Prøve. See *History of the tryals pag.* 3. 4. " The resolution " of the Synod as reported by the Archbishop, was this: that *Emma* the " Qveen Mother, should be sentenced to go on her bare feet over nine " Plough-Shares heated red hot, in the presence of the clergy and the " People in the Cathedral church of Winchester. Helmoldus 1, 83, 19. fortæller og at Slaverne have antaget denne Prøve med gloende Plov-Jern, men nævner ikke hvormange: Hans Ord ere disse: *Et inhibiti sunt Slavi de cætero jurare in arboribus, fontibus, & lapidibus, sed offerebant criminibus pulsatos sacerdoti, ferro vel vomeribus examinandos.* Til hvilket Sted Bangertus har anmærket Adskilligt, som er værdt at efterlæses.

Det er mærkværdigt at den Beskyldte alleene var tilladt at betiene sig af Jernbyrd til sin Befrielse, eller til at gotgiore en Magtpaaliggende Sandhed; En Anklager derimod havde ikke den samme Frihed, ventelig fordi man ikke kunde formode, at Nogen skulde være saa meget derom at giøre, at faae en anden overbeviist om en Misgierning, at han skulde underkaste sig den Fare, der var ved Jernbyrden.

Jernbyrd skeede i Begyndelsen sædvanlig paa det samme Sted, som Dommene pleyede at afsiges; men det varede ikke længe; thi da Folk i de Tiider ansaae Jernbyrd for Guds Dom, udvalgte de og Kirkerne, eller andre til Gudstienesten indviede Steder dertil, hvorved det tilfaldt Bisperne og andre Geistlige at have Opsigt derover, hvorfor de nød en vis Betaling af Sagsøgeren, eller og af den, som skulde bære Jernet (143).

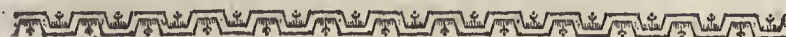
Jernbyrd skeede sædvanlig paa de samme Tiider om Aaret, som ellers vare beskikkede til Rættergangen, saa at alle de Dage, paa hvilke ingen Processer maatte føres, vare undtagne derfra; uden alleene i de Sager, der ingen Ophold kunde taale, som om Tyve, der kunde blive grebne paa fersk Gierning o. s. v. Forend Jernbyrden gik for sig, maatte den Beskyldte faste 3 Dage paa Vand og Brød, og gaae i Uldne Klæder, hvilken Forberedelse Præsten burde besørge; Den sidste Dag, da Jernet skulde bæres, blev Messe sungen, og Jernet, i Almuens Nærværelse, af Præsten indviet, og den Beskyldte forelæst en Eed af

 dette

(143) See Christen-Retten i Kong Magni Heidsiviathings Lov 31 Cap. hos Paus 2. D. p. 301. 302. " Prestr sâ er vigir Guds Skyrslur, " hann skal hafa mörk 6 alna Eyris; skulu hvarutveggia vet " leggia à, hinn er eida gengr, oc sa er sök gefr; ef skír " verdr, þa skal sa gefa fe er til færer; ef fall verdr þà gefi " sa fe er jarn ber " d. e. Den Præst som vier Guds-Renselser (Jernet) skal have en Mark i 6 Alne Øre; De skal begge være Borgen derfor, baade den som gaaer til Eed, og den som giver Sag; bliver den Beskyldte frie, da betaler den som fik ham til at bære Jernet; men om han kiendes skyldig, da skal den betale, som Jernet bar.

dette Indhold, at han paakaldede Guds Retfærdighed og Barmhiertighed ſig til Befrielſe ved dette Tegn. Forend han rorte ved Jernet, maatte han hverken røre ſine Klæder eller noget andet, paa det ingen ſkulde faae Mistanke om, at Hænderne derved ſkulde overſmøres med noget, ſom kunde bevare dem fra at blive brændte.

Efterat Jernet var baaret, blev iſær i Begyndelſen, ſtrax tilkiendegivet af Dommeren, hvad Udfald Jernbyrden havde havt; undertiden, iſær i de ſeenere Tiider, bleve Hænderne eller Fodderne ombundne og forvarede under Forſegling, ſom ofteſt i 3de Dage, eller til næſte foreſtaaende Søn- eller Hellig-Dag, paa det man, i heele Almuens Nærværelſe ſkulde kunne, med deſto ſtørre Høytidelighed give Jernbyrdens Udfald tilkiende; Jernet ſkulde bæres hos Hoved- eller Fylkes-Kirken i hvert Herred, men i hver Kiøbſtæd, i den Kirke, ſom dertil var forordnet; og den Præſt vie Jernet, ſom den, der bar Jernet, ſkulde yde tiende til (144). Dette maae være nok ſagt om det andet Beviis i den ældſte Rættergang.

Skien-

(144) See den Norſke Kirkelov hos Paus indført i Kong Magni Guletings Lov c. 45. 1 D. p. 233. "Um þau ein màl ſkal jàrn bera, er "i lagum eru til ſkild; enn ef madr verdr fyrir ofriki, oc nær "hann eigi laga undanförslo, þa ſkal Erkibyſcop haga ſva, "at hann hafi lög, eda löyfa honom elligar jarnburd at *K*riſt-"kirku; enn at fylkis-*K*yrkio ſkal jarn bera i heradi; einni "*K*irkiu er til ſkillt i *K*aupangi hverium; Enn preſtr ſa ſkal "jarn vigia, er tiund teker þeſſ manns, oc kauplauſt, böde vidr "hann oc fylkes-preſten, nema viſtir þær, er högendes preſtren "þarf, er hann fer til fylkis *K*irkiu." d. e. Udi de Sager alleene ſkal Jern bæres, ſom i Loven ere faſtſatte: men om nogen Mand bliver overvældet, og tillades ikke at befrie ſig efter Loven, da ſkal Erke

Tiende Capitel.
Om Sandemænd.

§. LXXVIII.

Det 3die Slags Beviis i den ældste Islandske Rættergang vare de saa kaldte *Qvider* eller Sande-Mænd, der bestode i et vist Antall af Parternes Naboer, som for Rætten skulde bekræfte eller imodsige hvad der blev fremført; de vare ikke virkelige Vidner, men i Vidners Sted, og vidste ofte ikke uden det blotte Rygte om den Sag de skulde forklare. Hvor gammel denne Beviis-Maade har været hos de Svenske og andre Nationer, kand eftersees hos Stiernhöök de jure Sveon. Lib. 1. Cap. 9. p. 100; Nettelbladt fortæller, at den i Aaret 1695 har aldeeles ophørt hos de Svenske. I Island har den været i Brug ligefra den Tiid Indbyggernes Rættergang kom i nogen Skik, ja endog for Ulfliots Tiid, og kom endelig, efter Christendommens Indførsel, da Processer begyndte alt meere og meere at voxe, til den største Fuldkommenhed, og vedvarede siden nogle hundrede Aar, indtil den, langt ude i det 13 Hundred Aar, ved Landets Overgivelse til de Norske, og de Norske Loves Indførsel, ophørte næsten paa eengang; thi uagtet Kong Magni Islandske Lov anbefaler Sande-Mænd i nogle faa særdeeles Tilfælde, da have de nu hverken det samme Navn eller Anseelse, og ere ikke nær saa Almindelige, som i gamle Dage.

Sandemændenes Alder i Island.

Erke-Bispen mage det saa, at han nyder Lov og Ræt, men om det ikke skeer, tilstæde ham Jernbyrd i Christ Kirken: hos Fylkes Kirken skal Jern bæres i Herredet: I hver Kiøbstæd er en vis Kirke udvalgt dertil; Den Præst skal vie Jernet som tager den Mands Tiende, og det uden Betaling enten af ham eller Fylkes Præsten, undtagen alleene den Kost, som denne hielpe Præst (Capellan) behøver, paa hans Reyse til Fylkes-Kirken.

§. LXXIX.

Deres adskillige Navne. De kaldtes i gamle Dage hos de Svenske Jstadamån, samt Våti, og Våtismån, i hvor vel de 2 sidste Navne ikke egentlig synes at tilkomme dem. Det Antall af Sandemænd, som behøvedes til en Sag kaldes i Graaegaasen *qvidr* eller *qvöd*, fordi de skulle *qvediaz*, det er tilkaldes, udnævnes, og beskikkes af Sagsøgeren, til Sagens Oplysning; dog bemærker *qvöd* egentlig den Forretning, at udnævne dem. De kaldes og *qvidmenn*, samt *Bua-qvidr*, thi dertil skulde fornemmelig bruges saadanne Bønder, som vare Gaard-Mænd. J Henseende til det Sted, hvorfra de vare, have de og faaet adskillige Navne: Saaleedes kaldes de *Heimilisbuar*, fordi de burde være den Beskyldtes næste Naboer; samt *Vetvangsbuar*, fordi man burde udtage dem, der boede næst omkring det Sted, hvor den Misgierning, der skulde vidnes om, var bleven begaaet, især om den bestod i Drab, Klammerie, Skade paa Folk eller Gods, og deslige; Men *Vetvangr*, eller *Orscotshelge*, kaldes i den Jslandske Lov, saalangt man paa alle Kanter kunde skyde med en Piil, ud fra det Sted, hvor en Gierning blev giort, hvilket, paa en slet Mark, omtrent udgiør 240 Favne i en Fiirkant (145). *Budaqvidr* kaldtes de Sande-Mænd, der burdte udnævnes, naar der skeede Slagsmaal, eller nogen fik Saar paa Landstinget, fordi de skulde udtages af de 3 Boder der laae næst omkring Stedet, hvor Sagen tildrog sig; Og det paa denne Maade: J hver af disse Boder maatte nødvendig være i det mindste 3 Mænd, hvilke, for Slægtskabs Skyld, var efter Loven tilladt at vidne med hverandre i den samme Sag; Aarsagen hertil er, at Sande-Mændene

(145) Gragas Vigsloda 59 Cap. "þat er vetvangr, er örskots "lengd er à alla vega, þadan fra, er þeir funduz fyrst, oc "liopust til, oc sva er, þó at þeir vinnest a i husom inni; "örskotshelgi ero CC lögfadmar xiiröd a slettum velli." d. e. Det er Vetvangr naar der er et Piile-Skud allevegne ud fra det Sted, hvor de først traf hverandre og giorde Anfald, om det end skeede inde i et Huus; Men et Piile-Skud regnes til 200 Lov-Favne, hvert hundrede beregnet til 6 Sneese, paa en slet Mark.

dene burdte være 9 i Taller, og altsaa 3 udtages af hver Boed. De maatte ey udtages af Skoemageres eller Sværdfeyeres Boder, og ingen af de Boder, hvor færre end 5 Mennisker laae udi; Aarsagen her til er, at man ikke formodede, at Skomagere eller Sværdfeyere skulde komme saa Mandstærke, at de kunde miste nogen af deres Folk; thi 2 skulde i det ringeste blive tilbage for at passe paa Boden. Man burde fornemmelig udtage Bodens Eyermand, og hvis 2 eyede een Bod tilsammen, da den som eyede den meeste Part, og ellers andre Bonder, ja endog Arbeyds-Karle, om Tallet paa anden Maade ikke kunde blive fuldt. De Sande-Mænd, som Sagsøgeren udnævnede, kaldtes *Soknarqvidr*, Men de som Defensor udnævnede til sin Befrielse, *Biargqvidr*, det er Hielpe-Sandemænd: Af disse maatte enhver betiene sig, der kunde blive uformodentlig beskyldt, ja endog Sagsøgeren selv, naar han ved Contra-Sager kunde blive bragt i Knibe. Uagtet disse Sandemænd aldrig vare fleere end 5, blev dog Dommen altid afsagt i Faveur af dem, naar de kunde faaes, om end Vederparten kunde have 9 eller 12 Sandemænd paa hans Side. De bleve udnævnte for den Ræt, for hvilken Sagen stod i Action, saaleedes: at Sagvolderen havde i alle de Sager, til hvilke Sagsøgeren havde udnævnet 9 Sandemænd, Frihed til at udtage 5 af de samme, til sit Forsvar (146). Dog burde han alleene udvælge dertil, dem som boede næst omkring det Sted, hvor Sagen var skeet. Disse Sandemænd maatte i øvrigt have de samme Egenskaber som andre Sandemænd, hvorom siden skal tales; Var den Beskyldte behæftet med Forfald, eller havde ingen Fuldmægtig paa Landstinget, var enhver, som vilde, tilladt at udnævne dem; Den som var en andens Værge, eller var pligtig at svare for en anden, tilkom og at udnævne disse Sandemænd, ham til Befrielse; Saaleedes burde Manden udnævne *Biargqvid*,

 for

(146) Saaleedes giorde Nial i en Sag, han paa Gunners af Hlidarenda hans Vegne førte med Gissr Hvite, Nials Saga 67 Cap. „ Þeir gen-„ go þangat til oc ruddo iiij bua or qvidnom, enn qvöddo hina „ v, biargqvidar, er epter voro um mal Gunnars. d. e. De gik derhen (for Retten), og erklærede 4 Sandemænd ugyldige, og udnævnede de øvrige 5 til Biargqvid i *Gunners* Sag.

for hans Kone, og i hans Fraværelse, een af de Herreds-Dommere, der havde Jurisdiction i det Tinglav, hvor de boede: fordi det tilkom ham som Øvrighed, at hielpe hans Underhavende til Rette: I disse 2 Tilfælde burde disse Sandemænd allereede være udnævnte forend Rætten blev sat, da de kaldtes *Soknarqvidr*; Om de bleve udnævnte af andre Uvedkommnde, burde det vel skee for Retten, dog var sligt betiids nok, naar det ikkun skeede, forend defensor blev tilbudet at fremføre hans Forsvar, i hvilket Tilfælde de med et almindeligt Navn kaldtes *Varnarqvidr*. *Egningarqvidr* kaldtes de Sandemænd, som ikke egentlig vedkom Hoved-Sagen, men som Parterne havde udnævnet alleene for at giøre Udflugter og fordreye hinandens Sag. Endelig nævner Graaegaasen og *Sannadarmenn*; disse havde ikke meget at bestille med Hoved Sagen, men alleene med Processens Maade. Herhen høre: (1) De 2, hvilke enhver, der havde nogen Sag for Femterdommen, maatte have tilstæde, for at sande med ham, at han vilde søge den Sag saaleedes, som han for Gud og sin Samvittighed, efter Loven, ansaae for det retteste. (2) De 2 Sande-Mænd, som enhver, der undersøgte, om Sande-Mændene i en Sag vare lovlig udnævnte, burde have ved Haanden.

§. LXXX.

Deres Tall.

Aarsagen til Sande-Mændenes ulige Tall hos os, er den samme, som den Stiernhöök p. 105. angiver hos de Svenske med disse Ord: Sande-Mændenes Tall var indrettet efter Sagens Vigtighed, men Sagens Vigtighed blev, om den var Civil, anslagen efter den Tings Priis, man trættede om; Men om den var Criminel, efter Bødernes Størrelse; see og Nettelbladt. Themis Rom. Svec. p. 270. 296. I Betragtning af dette anordner Graaegaasen i visse Sager ikkun 5, i andre 9, Og i nogle 12 Sandemænd.

§. LXXXI.

De Sager som 5 Sande-mænd udnævnes til.

Iblandt de Sager, udi hvilke Graaegaasen og Kirkelovene befale at bruge 5 Sande-Mænd, ere følgende de fornemste:

(I.)

(I.) Alle de Forseelser i Processens Maade, som kunde foraarsages ved Udflugter, Krog-Love eller Ræts Benægtelse, af Sagsøger, Sande-Mænd, eller andre Vedkommende; og det igien

(1) I at beviise Sagen selv, som i følgende Tilfælde:

α) Naar en Sande-Mand blev stævnet, fordi han undløb hans Tinglav, i den Hensigt, at blive frie for at giøre Sande-Mænds Tog.

β) Naar nogen ikke vilde erklære, i hvilken Bondes Sted, og med hvis Fuldmagt, han var kommen til Lands-Ting; Denne Modvillighed hørte til Processens Maade, for saavidt det alleene kom an paa denne hans Erklæring, om han kunde svare Lov-skiel, være Sande-Mand, Meddoms-Mand o. s. v. i Bondens Sted.

γ) Naar Sagsøgeren ikke fremsørte hans Sag for Lands-Tings Retterne, i rette Tiide.

δ) Om Stævne-Vidners og Sande-Mænds Udeblivelse fra Landstinget var skeet af gyldige Aarsager, eller ikke.

(2) I at supplere og understøtte de Beviiser der alleene angik Sagsøgerens Irættesættelse, men ikke Hoved Sagen selv; Herhen hører:

α) Naar der ikkun kom eet af Stævne Vidnerne for Rætten; da 5 Sandemænd burde udnævnes, for at understøtte dets Vidnesbyrd, saaat det kunde gaae for fulde; ligesom og 5 Sande-Mænd burde udnævnes i Stævne-Vidnernes Sted, om de enten alle bleve stumme, eller gandske borte.

β) Naar Sagsøgerens *Qvadarvottar*, det ere de Vidner, han havde paa Sande-Mændenes Udnævnelse, ikke kom til Tinge; da han havde Frihed til at udnævne 5 Sande-Mænd i deres Sted.

(II.)

(II.) I adskillige Arvemaals og Gields-Sager, især naar der blev spurgt om, hvo der var Fader til et Barn, eller hvem der tilfaldt at underholde en *Umage*, det er et Vanført Menniske, eller en Umyndig, som:

α) En ledig Qvinde, som blev besovet, burde med 5 Sande-Mænd bekræfte hendes Barnefader; thi saasnart man fik det at viide, kunde man let opsporge Barnefaderens Slægtninger, og siden udfinde, hvo af dem der skulde underholde Barnet, om han selv ikke kunde, eller var død; men paa Qvindens løse Ord kunde sligt ikke paalægges. See Jonsb. Mannh. 31 Cap.

β) Naar der blev reist Sag om, hvo der var en Myndtlings eller et Vanført Menniskes næste Arving, og om han havde Formue til at underholde ham.

γ) Naar nogen blev stævnet for at have indeholdt og ikke villet lade vurdere hans Myndtlings Gods.

δ) Om Umagens rætte Værge blev tiltalt, for han ikke vilde yde Fosterløn til den, som havde underholdt ham til en Tiid.

ε) Naar en Løsgiængers Arvinger vilde søge deres Arv.

ζ) Naar nogen efter sin Død kunde blive stævnet for at en løs Qvinde havde udlagt ham som Fader, til et Barn, der var født efter hans Død.

(III.) I Huusholdnings Sager.

α) Naar nogen blev søgt for at have spillet om Penge; som og, om en Mands-Person gav sig ud for Fruentimmer, og Fruentimmer for Mands-Person.

β) Naar der blev tvistet om, hvorleedes Hvalfiske-Vrag skulde deeles, og hvad den skulde have til Deel, der først fik hans Harpuun i en Hvalfisk.

(IV.)

(IV.) Naar nogen kunde blive tiltalt for at have angrebet en anden med Ærrørige Ord, eller Skandskrift under 4 Øyne; og endelig, alle 3 Marks Sager, der angik Skade paa Skov, Mark og Eng, og i Almindelighed, alle de Sager, som kunde forsones med ringe Penge-Boder.

I den Geistlige Rættergang brugtes 5 Sandemænd.

1) Naar nogen blev anklaget, for han ikke vilde, efter giort Begiæring, hielpe til at føre et Barn til Kirken; og om Præsten kunde blive beskyldt for at have vægret sig for at døbe det. Christen R. forne 1 Cap.

2) Naar Nogen blev tiltalt for at have bortskienket de Penge, der vare givne til Gudelig Brug og Kirken, og brugt dem til at afbetale anden uvedkommende Gield. ibid. 4 Cap.

§. LXXXII.

De Sager udi hvilke den Verdslige Ræt anbefaler 9 Sandemænd henhore

De Sager udi hvilke 9 Sandemænd burde bruges.

I.) Til Irættesættelsen, eller en god Skik og Orden for Retten, som:

α) Om Defensor blev anklaget for at have, paa Landstinget, uden Aarsage, forkastet Hoved-Sagens Beviiser, giort ugrundede Indvendinger derimod, og forhindret endelig Dom.

β) Om Dommerne bleve anklagede for, at de ey vilde affige endelig Dom.

γ) Om en Bonde kunde blive stævnet for en Nats- eller længere Udeblivelse fra Foraarstinget; da der maatte udtages til at vidne imod ham, enten hans næste Naboer, eller de 9 Bønder, som boede nærmerst omkring det Sted, hvor Foraars-Tinget blev holdt.

δ) Om Nogen forhindrede en Meddoms-Mand, fra at beklæde sit Sæde i Lav-Rætten.

ε) Om nogen forstyrrede og hindrede Bønderne i at holde deres Bøygde-Sammenkomster (hreppadóm), hvor det blev raadslaget om de Fattiges Underholdning, og anden Nødtørst i den daglige Huusholdning.

ζ) Om den søgte Ting, der var dømt Fredløs.

II.) Til Ægteskabs Sager, som:

α) Om saadanne Folk giftede sig sammen, der ikke havde saa meget til beste som de kunde leve af.

β) Om nogen giorde ulovlig Opsættelse i en andens Ægteskab, ved at forholde ham hans Brud.

γ) Om en Mand havde 2 Koner paa eengang.

δ) Om en Kone skilte sig ulovlig fra hendes Mand, og tog en anden.

ε) Endelig skulde 9 Sandemænd bruges i alle de Ægteskabs Sager, som bleve straffede med Fredløshed, eller den mindre Landflygtighed (Fiörbaugsgard).

III.) Til Drabs-Sager og alle de Anfald, som kunde skee paa et vist Sted, med Saar, Slag, Jordkastelse, Bane-Raad o. s. v. som:

α) Om en Manddraber blev stævnet, for at han ikke havde bedækket den Dræbtes Legeme, og skiult det for vilde Dyr og Rov-Fugle.

β) Om man Myrdede nogen, d. e. dræbte nogen, uden at Lyse Diget, d. e. giøre Drabet bekiendt.

γ) Om nogen lagde sig paa Veyen, for at Lure paa en andens Liv.

Af de Sandemænd som bleve udnævnte i Drabs-Sager, maatte Sagsøgeren offentlig, med visse Ceremonier begiære Landstings Reise, med mindre de godvillig vilde give ham den For-

Forsikkring, at de vilde reise til Landsting, og vinde i Sagen, om de end ikke bleve fleere end 2.

γ) Om en Herredsdommer eller hans Fuldmægtig forsømte at holde Executions-Rat (Feransdom) efter en Fredløs eller Landflygtig Mand.

IV) Til Arvemaals og Gields-Sager, især naar nogen sad inde med umyndiges Penge; som og

α) Om man stævnede en Arving, til den Ende, at han selv skulde tiltræde hans Arv.

β) Om en Arving, der var bleven Myndig, stævnede hans Formynder til at udbetale Arven; samt om der blev tvistet om, hvormeget Formynderen havde faaet og havt i Forvaltning.

γ) Om der kunde blive Sag anlagt for at undersøge, om Arvingen var saa Fornuftig, at han selv kunde forestaae hans Arv.

V.) Til uærlige Sager som:

α) I Sager som angik Tyverie, Troldom, eller falsk Maal og Vægt.

β) Om man indeholdt og dulgte Mulct-Penge.

VI) Til den Almindelige Leve-Maade og Huusholdning.

α) Om nogen havde røvet en andens Gods, beskadiget og drevet bort andres Qvæg, eller ulovlig brugt en andens Græsgang.

β) Om Folk, der vare saa friske, at de kunde Arbeyde for Foden, gik omkring og tiggede.

γ) Om en Krybling eller Umage døde, fordi han blev ført til den, der hverken burde eller vilde tage imod ham.

δ) Om nogen solgte sine Slægtninger i Trældom udaf Landet, for at faae Penge, eller betale sin Gield.

ε) Om man indeholdt Leyen af det Qvæg, som allerede var leyet bort til en anden.

ζ) Om man havde nedgravet Penge i Jorden.

I Almindelighed er at mærke, at 9 Sandemænd bleve brugte i de fleeste Fiørbaugs- og nogle Skoggangs-Sager, især saavidt angik Landemærker og Fæ-Drift.

I den Geistlige Ræt var 9 Sandemænds Tog anbefalet i alle Fiørbaugs Sager, 2de alleene undtagne, som siden skal anføres. Derhen hørte

α) Om en Bonde ikke vilde laane de Folk Huus, der skulde føre et Barn til Daaben.

β) Om man ikke vilde laane en Hest til dem, som skulde føre et Liig til Graven.

γ) Om en Bonde nægtede en Reysende Huus og Natteleye. Christenr. forne 12 Cap.

§. LXXXIII.

De Sager til hvilke 12 Sandemænd skulde bruges.

De fleeste Sandemænd, den Islandske Lov veed af at sige, ere 12 udi Tallet; Saasom deres Tall var iblandt Sandemændene det største, saa var og deres Udnævnelse underkastet de fleeste Ceremonier; Hvad deres Alder angaaer, da give de de andre intet efter, thi man finder, at de ere blevne brugte i Island allereede i den Tiid Ulfliots Lov var ved Magt, længe for Christendommens Indførsel. En Samling af disse Sandemænd kaldes i Loven *Tolftar-qvidr;* den var af den Beskaffenhed, at Herredsdommeren eller Goden, selv tolvte, tillige med elleve af hans Underhavende skulde aflægge Sandemænds Tog. Angik den Sag hvorudi 12 Sandemænd skulde bruges, Herreds-Dommerens egen Person, da havde han vel, som sædvanligt, Frihed til at udnævne de andre 11ve Sandemænd; Men Sagsøgeren burde begiære af hans Sam-Tings-Goder, (eller Herredsdommerne fra samme Tinglav) enten hvem han vilde, om de begge vare beqvemme der til, for Slægtskabs eller andre Aarsagers Skyld,

Skyld, eller den af dem, som var best beqvem, at være den 12te, i den anklagede Godes Sted, hvilket de ikke maatte nægte, men, ligesom han burdte have giort, aflægge deres Eed. Om nogen Herredsdommer modvillig undslog sig for at udnævne disse Sandemænd, da havde han derved forbrudt hans Embede. Havde Goden saadan en Sag som udkrævede 12 Sandemænds Tog, imod nogen af hans Underhavende, da udnævnede han selv de andre elleve Sandemænd, men selv maatte han ikke være med, ikke heller var det fornødent at begiære en anden Gode i hans Sted. I Henseende til disse Sandemænds Udsigende gik det altid efter de fleeste Stemmer, saaat det blev anseet for sandt, som den største Deel af dem vandt; faldt der lige mange Stemmer paa hver Side, da fik de Overhaand som Goden holdt med. De skulde undersøges paa samme Maade som Meddoms-Mænd, og begiæres af Goden, enten i hans eget eller deres Paahør, som laae i hans Tælt; var han ikke selv tilstæde i Tæltet, skulde Begiæringen skee lige for det Sted, hvor han plejede at sidde; Dog skulde han først tilspørges paa Tinget, om han havde saa mange Folk af hans Underhavende tilstæde, at han kunde, foruden de Meddoms-Mænd ham tilkom at udnævne, have saa mange til overs, som der udkrævedes til at giøre 12 Sandemænds Tog. (147)

(147) Alt dette er næsten Ord fra Ord oversat af Graagaasens Þingskapa Þætti, hvorfor jeg alleene vil anføre Originalens Ord: " Ef madr hefir
" XII qvidar qvatt, oc skal Godi nemna þridiungsmenn sina
" til qvidar þess meþ ser, oc er hanom rett huarz þeir ero böndr
" eþa griþmenn; hann scal XI menn nemna adra enn sic.
" Godi scal gànga til dóms oc bióda þeim manni til hrudnin-
" gar, er qvadde hann XII qvidar, oc segia hanom hvar hann
" hefer samansettann qviþenn, oc hann à sva at hryþia XII
" qviþ sem Dóm. Ef þeir verda eigi asattir hvern qviþ þeir
" scolo bera, þá skulo þeir rada, er fleyre ero saman; enn ef
" þeir ero jammargir, þa scolo þeir þann bera er goþinn vill:
" Ef su söc kemr à hendr Godanum er XII qvidr kömr til;
Nu

De Sager udi hvilke disse 12 Sandemænd skulde bruges, hørte:

I) Til Jrættesættelsen.

α) Angaaende alle opdigtede Beviiser, eller falsk Vidnesbyrd, paa Foraars-Tingene.

β) Om nogen soer paa sin Ære, en falsk Eed.

II.) Til Drabs Sager.

α) Om nogen, imellem Foraars- og Landstinget havde hiulpet eller huuset Dem, der vare dømte Fredløse paa Foraars-Tinget.

β) J alle de Tilfælde, hvor een gav en anden saadan et Slag, som burde straffes med den mindre Landflygtighed (Fiörbaugsgard); samt naar nogen hævnede Slag med Slag eller Manddrab.

γ) Om nogen giorde Skandskrift eller Spotte-Viiser om en anden, saa at fleere end 2 Mænd hørte derpaa.

δ) Om nogen blev beskyldt for Mord.

III.)

" Nu à hann at nefna qviþ um sialfan sec, enn söciandi skal " beida samþìngsgoda hans, þann þeirra sem hann vill, ef " þeir ero bàdir jamnrettir at tengdom, enn þann þeirra ella, " er rettari er, at bera qviþ fram, enn þeir scolo ganga til " dóms oc vinna þar eid, enn goþi scal framtelia þann qvid, " er þeir XI verda à sattir; Ef godi hefer þà söc à hönd þri- " diungsmanni sinom, er XII qviþr à um at scilia, hann scal " þar þriþiungsmenn sina XI til qveþia, at retta qviþ þann, " enn þeir sculo til ganga XI at retta qviþ þann med ser, oc " scolo þeir ràda er fleiri ero saman, ef ì deilir meþ þeim, enn " goþi scal framtelia qviþ þann, er þeir urdo à sattir, aþrir " enn hann; Ef Goþi helldr XII qviþ, þà verdr goþi utlægr " um þat, oc or goþordi sino.

III.) Til de Fattiges Underholdning og andre Ting i Huusvæsenet som:

α) At afgiøre hvad Umager eller Børn de havde, der vare giorte Fredløse, hvad enten Børnene bleve forte til Executions-Retten eller ikke, naar de ikkun siden bleve angivne, og lovlige Aarsager anforte for deres Udeblivelse.

β) At vidne i alle de Sager, der angik Forstanderskab for de Mænds Gods, der vare Udenlands, og det Gods som disse kunde tilfalde i Arv; at give Oplysning naar der kunde blive reyst Proceß, om de Umager der ingen Slægtninger havde i Landet; Og om nogen virkelig var død paa hans Udenlands Reyse eller ikke.

I dette Tilfælde burde den Mands, der enten paa egne eller andres Vegne anlagde Søgsmaal om Arven, hans foresatte Herredsdommer, giøre 12 Sandemænds Tog, men hvis han ikke var at formaae dertil, da den Mands Samtings-Gode, der havde Arven i Forvaring.

γ) Om nogen blev mistænkt for at have forstukket noget af den Arv han havde taget med sig Udenlands fra.

δ) Om Leye efter Qvæg.

ε) Om nogen stial Sviin eller andet Qvæg fra en anden.

IV.) I de Betydeligste Sager.

Det er mærkeligt, at naar sligt Sandemænds Tog blev tilbageholdt, da blev sligt anseet som om det var gaaet den Sigtede imod, med mindre han kunde faae 5 af hans Naboer til at vinde, at Goden ikke viiste Modvillighed, fordi han ansaae ham for skyldig, og at de, om de skulde været med, ikke vilde have vundet ham imod.

I den Geistlige Ræt brugtes 12 Sandemænds Tog i alle de Sager der angik Troldom Hexerie og Afguderi (Christen Rettr forne 9 Cap.)

§. LXXXIV.

§. LXXXIV.

Sande-Mænds og Vidners Egenskaber efter Graagaasen.

De nødvendige Egenskaber som den gamle Lov udkræver hos Sande-Mænd og Vidner, henhøre enten til deres Person, eller deres Stand og Vilkaar, eller og endelig til den omtviste-de Sag. I Henseende til de Personlige Egenskaber blev seet paa

(1.) Alderen; thi ingen maatte udtages til Vidne, der var yngere end 12 Aar; og dog alleene, om han var bekiendt for den Forstand, at han kunde dømme om de Ting han gav Oplysning om, og indsee hvad den Eed, han aflagde, tilholdt ham.

(2.) Slægtskab Svogerskab og Fadderskab; Saaleedes maatte de ikke udnævnes til Sande Mænd eller Stævne Vidner, der vare Brødre- eller Systre-Sønner, eller nærmere Beslægtede med Hoved Mændene i Sagen; Men hvor nær de vare Beslægtede med dem, der, som Fuldmægtige, førte Sagerne, blev aldeeles ikke anseet; En Fuldmægtig maatte hverken bruge Hoved Manden, hans Broder, eller Fader, til Stævne-Vidne. Fader og Søn, samt 2 Brødre, bleve agtede for een Sande-Mand, om de vare paa een Side, og udnævnte af den samme, men hvis een af dem var paa hver Side, gik de for 2 som andre. De Sande-Mænd som Sagsøgeren burdte have tilstæde for at høre paa, at han undersøgte Hoved-Sagens Sande-Mænd, maatte ikke være ham nærmere Beslægtede end hans Sydskende Børn. Naar Hoved Manden selv førte Sagen, maatte han ikke heller bruge hans Fader, Søn, eller Broder, til Stævne-Vidner (148).

(3.)

(148) See Grágas þingscapaþætti. "Enn ef hann rydr at "frændsemi qviþ, oc skal næsta brödra upprisa oc nánare "menn, oc namàgar, þeir iij, ef madr à modur annars, eda "dottur, eda Systur, hann scal rydia vid sialfann sec at frend-"semi oc at mægdom; hann scal rydia at gudsifiom þeim þri-"mor, ef madr hefer halldit ödrom undir vatn, æda undir prim-

(3.) Sygdom og Legems Svaghed: thi Ingen maatte udnævnes til Sande-Mand til Landstinget, som ey var saa frisk og karsk, at han ligesaa vel som andre uden sin Skade kunde reise fulde Dagreyser derhen; ja om han siden blev frisk, blev hans Udsigende dog intet agtet, hvis han, den Tid han blev udnævnet,

Cc var

"primsignon, eþa undir byscops hønd; scalat madr rydia viþ sialfan sec at gudsifiom." d. e. Men om han (Sagsøgeren) vil erklære Sandemændene udygtige for Slægtskabs Skyld, da skal Sødskende-Børn og nærmere opstaae, og de 3 nærmerste Svogere, den som har en andens Moder, eller Dotter, eller Syster, til ægte: han skal erklære dem ugyldige i Henseende til deres Slægtskab eller Svogerskab med ham selv; han skal erklære dem ugyldige i Henseende til de 3 Slags Fadderskab, om nogen af dem har holdt den anden til Daab, Primsigning, eller under Bispps Haand (til Firming); Fadderskab i Henseende til ham selv skal ikke agtes. See og Vigsloda hvor det hedder: "þat er mællt, at þà scal qvedja bua "er rettir ero at tengdom viþ þa alla, er áverc ero kend, oc "viþ sacar aþilia. Buar ero ì qvöþ rangir, þeir er ero næsta "brædra Sacar aþilia, eþa nanari, edr sva hinom, er Söc er "a hendi. námágar iij ero oc rangir, ef maþr a módr mannz "eþa dottor eþr Systor. Guþzifiar III, sa er helldr manni un-"dir Primsigning, eþr undir vatn, eþr undir byscops hönd, "enda sculo sva hvarir at söcom rettir, sem at frendsemi; skal "eigi ryþia at guþsifiom viþ sec sialfann." d. e. Det er fastsat at de Bønder skal tilkaldes, som ere retmæßige i Henseende til Slægtskab med alle dem som ere beskyldte for Saar, og med Sagsøgeren. Bønder ere ulovlig kaldte til Sandemænds Tog, om de ere Sødskende-Børn med Sagsøgeren, eller nærmere, eller med den Beskyldte. De 3 nærmerste Svogere ere og ulovlige, om den eene har den andens Moder, Daatter eller Syster. Ligeleedes 3 Faddere, den som har holdt den anden til Primsigning Daab, eller Firming; Ligeleedes skal enhver i Henseende til Sagen være ligesaa lovlig, som i Henseende til Slægtskab. Man skal dog ikke regne Fadderskab med sig selv. For disse Aarsagers Skyld blev Ejolf Bölverkssøns Indvending imod Mørders Sandemænd erkiendt for ugyldig; See Niáls Saga 132 Cap. "Her er sa "bui er hellt Merdi undir skirn, enn annar er þremmeningr "hans at frendsemi; Eyolfr nefndi ser vatta i þat vætti: at "ek ryd þessa menn bada or qviþburdenom, oc nefnde þa a nafn

var saa ilde til pas, at man ikke rimeligviis kunde haabe, at han kunde blive gandske frisk, forend Landstinget blev holdt, eller imedens Landstings-Reysen varede; Ligeleedes om han var saa Blind, at han ikke selv kunde finde en bekiendt Vey; Men om han var Boesiddendes burde een af følgende Personer udnævnes i hans Sted; hans Ægte Søn, Sviger-Søn eller Sted-Søn, og Foster-Søn, om han var gammel nok; men den Person blev kaldet Foster-Søn, som Nogen havde taget 8te Aar gammel og opfødt indtil han var 16 Aar; Dog om ingen blev udnævnet i den Vanfores Sted, maatte ingen af disse Personer betræde hans Plads iblant Sande-Mændene, uden Sønnen alleene, hvis den Syge var hans Fader; og Faderen, om den Syge var hans Søn; men i Steden for en Kone burde een af anførte 4 Personer, eller hendes Mand, der boede hos hende, udnævnes til Sande-Mænd, men om ingen af disse var til, da den Gaards-Foged, eller Arbeids-Karl, der forestod hendes Huus det Aar. Foruden anførte Personer var Fruentimmere, Mindre-Aarige, Galne, Fredløse, og dem der vare Lovforvundne for uærlig Sag forbudet at være Sande-Mænd (149).

San-

"nafn oc sva fedur þeirra, fyrir þa sóc, at annar er þremenningr Mardar at frendsemi, enn annar at gudsifiom. Maurdr "s. ek. ónyti lögrudning Eyulfs Bölverkssonar; finn ek þat "til, at hann ruddi eigi viþ adila frumsakar, helldur vid "þann er meþ sóc fór." d. e. Her er een Mand der holdt Mørd til Daaben, og en anden der er Beslægtet med ham i 3 Leed. *Eyolfur* udnævnede Vidner derpaa, at han erklærede disse 2 udygtige til Sandemænd, og nævnede dem ved Navn og deres Fædre, af den Aarsage, at den eene var i 3die Leed beslægtet med Mørdr, og den anden hans Fadder. Mørdur svarede herpaa; Jeg erklærer *Ejulf Bölverksens* Indvending ugyldig, og anfører derpaa til Beviis at han har erklæret dem ugyldige i Henseende til deres Slægtskab og Fadderskab med Sagens Fuldmægtig, og ikke med Hoved-Sagens rétmæßige Sagsøger.

(149) Gragas þingskapa þætti. "Ef maþr er qviþar qvaddr "heiman eþr vættis, er hann (má eigi fullom dagleidom fara; hvart-

Sandemænds og Vidners Egenskaber i Henseende til deres Stand og Vilkaar bestode fornemmelig derudi; At dertil skulde alleene udtages Gaardmænd, der vare saa bemidlede, at de burde betale Landstings-Reise-Løn; dog kunde Arbeidskarle tillige udtages til 12 Sandemænds Tog; En Husmand maatte, i hvad Sag det end var, udnævnes, om Bøndernes Tall ikke strækkede til, dog alleene om han var saa bemidlet, at han, for enhver af

 hans

"hvartke veilindi er hann fær þess, er hann er eigi skylldr "þingfarar, oc er þat lögvörn; Og paa et andet Sted: "Ef sa "madr er qvaddr, er sva er vanheill, at hanom veri eigi þing-"för skylld, þott hann veri qvaddr, oc er hanom rett at ryþia "hann up. See og Vigsloda. "þann mann scal eigi qveþia, er "eigi er þingförr. Sa maþr er þingförr, er hann má rida ful-"lom dagleidom, oc taka hross sitt á áfángi hept, oc feta leid "einn saman, þar er hanom er kunt; þa er eigi rett at kvedia "hann, ef hann hefer þau veilendi, er eigi þiker þess bata at "van á þvi meli, at hann megi þíngförr verda. Fyri bu uförs "manns er rett at kveþia þessa menn fióra, ef þeir ero heimi-"lis fastir meþ hanom: Einn er Sonr mannz, annarr Stiup-"sonr, þridi namágr sa er á dottur hans, enn en fiorde lög-"fostre, sa er boandenn hefer föddann; þvi at eíns ero þeir "retter, ef þeir ero sva til alldrs comnir, oc sva hyggiande "bornir, at þeir se retter þingheyendur fyrir þeim söcom; en-"da sculo þeir hvarirtveggio rettir at tengdom oc at söcom "sem boandinn. þat er lögfóstr, er maþr tekr viþ manni VIII "vetra gömlom eþr yngra, oc föþe til þess er hann er XVI "vetra gamall; þeir menn ero oc rettir ener sömo at qveþia "fyrir kono bu, sem fyrir oförs mannz, enda er rettr boandi "hennar inn fimti, ef hann er heimilisfastr meþ henni: þat "er mællt, hvar er byr oförr maþr edr kona, um þat þeirra er "hefer gridmann um alþingi, er kvöþenn tekr til, þann er "til tveggia missera var tekinn, oc se hann matlaune edr betr, "enn þa komi ut nockr þeirra manna, er þingheyiandi er fy-"bu þess þeirra, er qveþia þarf, oc er rett at qveþia þann, ef "hann kemr fyrr ut, enn qvöþen se uphafeþ.

hans Huus Folk, ejede 8 Rdlr. Værdie uden Gield. Foruden det at Sandemændene burde være Boesiddende, blev og seet paa, om de selv vare Eyere af deres Gaarde og Grunde; Derfor om 2 boede tilsammen, den eene som Selv-Eyer og den anden til Leye, burde Gaardens Eyer tilkaldes, om han end ikke havde Fædrist; Eyede de begge Part i Gaarden, eller boede begge til Leye, da burde den udtages, der havde den største Huusholdning; havde de begge lige stor Huusholdning, saa kunde man tage hvem af dem man vilde; havde de begge ikkun een Arbeids Karl, saa kunde ikkun den eene af dem udnævnes, men begge tilsammen burde bekoste Landstings Reisen, men ellers maatte de, om behov giordes, begge udnævnes. Aarsagen hertil var, at de Fattige ikke skulde over deres Evne besværes med Landstings Reise, og derved forsømme det nødvændige Arbeide til deres Underholdning. Om dem derimod, som selv ejede deres Gaarde, kunde med al Billighed formodes, at de havde Raad til at holde Tieneste-Folk; Den kunde ey efter Loven kaldes Einvirke eller Huusmand, der havde en 12 Aar gammel Dreng i Tieneste et Aar omkring, ey heller den, som, naar 2 boede tilsammen, underholdt begge deres Faarehyrde. Det var ligemeget, enten Faderen eller Sønnen blev tilkaldet, naar ikkun een af dem var Boesiddende; man burde tilkalde den ældste Søn, om der vare fleere end een, og om nogen af de andre reiste til Landsting i hans Sted, blev denne vel tilladt at oplyse Sagen, men den første dog dømt i Boder for hans Udeblivelse; Sandemænd burde i øvrigt have de samme Egenskaber, hvad enten de bleve udnævnte Hiemme eller til Tinge (150).

An-

(150) "Buar ero í qvöþ rettir, þott þeir hafi at vettvangi "verit, ef þeim ero eigi leſtir kendir a þeim vettvangi; þat "er mællt, at þa ſkal bua qveþia, er ſe eigo ſva at þeir eigo at "giallda þingfarar caup: Enn þeir eigo at giallda þingfarar "caup, er ſkulldahióna hvert hefir haufutku ſcullda-lauſa, "eþr Kugyllde, eþr net, eþr Scip, oc boluti alla þa, er þat bu "ma þermlaz. Seulldahiu hans ero þeir menn allir, er hann "a fram atföra, oc þeir verkmenn, er þar þurfo fyrir at vinna."

þ. f.

Angaaende Sandemændenes Egenskaber i Henseende til det Sted, hvorfra de vare, da maatte de vel udnævnes, der havde været nærværende paa Stedet, hvor en Gierning var bleven giort, naar de ikkun selv havde ingen Deel havt deri; De burde og være de nærmerste Naboer, saa at om Sagsøgeren gik dem forbie, og udnævnede andre, der boede længere borte fra Gierningsſte-

d. e. De skal give Landstings Reise Løn, som for hvert deres Skylde-Hion, have en Hoved-Koe (vaccam ferream) uden Gield, eller dens Værd (som er 4re Rdr. Specie) eller Garn, eller Baad, eller hvad Slags det er, af det Boeskab som udkræves til en Huusholdning; men hans Skylde-Hion kaldes alle de Folk, som han bør forsørge, og de Arbeids-Folk som behøves til at arbeide derfor. "Einvirk er rettr í qvöþ
" ef hann á ſva fe, at ſkulldahiona hvert hlioti II Kugylldi; Sa
" er eigi Einvirke, er hann tekr mann at fardögom til II miſſera vi-
" ſtar, oc hefer um alþingi Karlmann XII vetra gamlann eþr ellra,
" ſva hrauſtann at ſe matlauni eþr betr. of qvaþir þær allar, er
" qveþia ſkal fyrir fardaga, oc er hann þvi at eins Einvirke, ef hann
" hefir haft it fyrra Sumar Svein þann, er þa ſe meþ hanom
" XII vetra gamall eþa ellre. d. e. I Henseende til alle de udnævnelser, som skee for Fløttetiden, da ansees han for Huusmand, om han den forige Sommer har havt en Dreng, som da er hos hann 12 Aar gammel eller ældre; kandskee fordi man endnu ikke vidste, om han beholdt ham til følgende Landsting. " Ef menn II buá í eino huſi,
" oc er rett at qveþia þá báþa ef þarf, enn þann er nærrer, ef
" eigi þarf báþa; nu ef þeir hafa einn ſmalamann baþir, oc
" eigi fleiri menn, þa er einvirkí hvertveggi þeirra. d. e. Have de begge een Hyrde og ikke fleere Tienestefolk, da ere de begge Huusmænd. " Enn ef annar einn föder hann, þa er ſa rettr í
" qviþom. Ef tveir menn eigo bu ſaman, oc er annar land-
" eigandi, enn annar leigomadr, þá ſkal qveþia landeigan-
" da. Ef tveir landeigendur eigo bu ſaman, eþr II. leigo-
" menn, þeir er rettir ero í kvöd, hann ſcal þann qveþia er
" meira á i bue: eñ ef þeir eigo jamnmicit í bue, þá ſcal
" qveþia þann er hann vill af hvöromtveggiom, þótt þeir hafe
" engi huscarl: Ef II. menn eigo bu ſaman, þeir er giallda
eigo

Stedet, eller Sagvolderens Boepæl, da kunde Vederparten efter Loven erklære dem ugyldige, hvilket kaldtes at rydia at Leidarleingd, hvorudi tillige blev seet paa, om andre, som ikke vare tilkaldede, boede ligesaa nær som hine; De burde have en vis Boepæl; Saaledes kunde en Arbeids-Karl fravilses, om han ikke kunde gorgiøre, at han havde hiemme saa nær ved Stedet som Loven udfordrede, hvilket var fornødent at viide, saavel i Henseende til hans Naboelav med Sagen, som i Henseende til hans Værneting; Dog tillod Loven ham at vinde, om Sagsøgeren kunde faae Beviis paa, at han ey vidste andet, end at han havde der hiemme, og han fik ikke Leylighed at sporge ham derom. Samme Forsvar maatte han og betiene sig af, om han udnævnede en Arbeids-Karl i Steden for en Bonde (151).

I

"eigo þingfarar kaup, oc hafa eigi huscarl, oc se annarr þeirra "i qvöþ rettr, þá scal hinn gegna costnaþi þeim öllom er til "þarf, at þeim luta, sem hann á i bui: hvar þess er menn "qveþia bua heiman oc sitia feþgar fyrir, oc þott annar einn "eigi i bui, þa er rett at qveþia hvarn er vill, þa er retter ero "báder, oc qveþia inn ellzta sona hans, ef þeir ero fleire enn "einn. rett er þott sa leyse qviþinn af hende er til þings kömr, "þo at hinn hafe qvaddr verit er heima sitr, enn þann scal „sökia um heimasetona, er qvaddr var." Disse Regler bleve og iagttagne i Eftermaalet efter Nial og hans Sønner See Nials Saga 132 Cap. "Ejolfr nefndi ser vatta i þat vætti, sagdi hann, at ek rid "þessa tva menn oc kvidburdinom, oc nefnde þa báda, fyrir "þa söc, at þeir ero busetomenn enn eigi bændur:" *Ejolfr udnævnede Vidner paa, at han erklærede disse 2 Mænd ugyldige til Sandemænd, og nævnede dem begge, af den Aarsag at de vare Huusmænd, men ikke Bønder;* Men denne hans Indvending blev til intet, da Thorhallr Asgrimssen overbeviiste ham, at den eene ejede Part i Gaarden, og den anden boede til Leye, og nærede sig af Fædrift.

(151) See tilforn Not. 150. See og Nials Saga paa anførte Sted: "Ejolfr Böluerksson spurþi Sigfussyni um adra búa, þa er "qvaddir varo, þeir qvado vera þa iiij er rangqvaddir varo,

þvi

I Henſeende til Sagen, maatte de, ſom derudi vare paa mindſte Maade indviklede, hverken være Vidner eller Sandemænd. Ingen Mands Vidne blev anſeet for gyldigt, uden han var lovlig udnævnet, men han blev afviſt, og hans Udſigende intet agtet, undtagen om han kom paa en vanfør Mands Vegne. Det kunde een og anden Gang hænde ſig, at Sande-Mændene havde Frihed at indeholde med deres Udſigende, dog med ſaa Skiel, at de tilforn burde for Retterne, i Vidners Paahør, tilkiendegive de Aarſager, der hindrede dem derfra, ſom:

(1.) Om Sagſøgeren havde udnævnet 5 Sande-Mænd i Steden for 9, eller 9 i Steden for 12.

(2) Om Sagen havde tildraget ſig midt paa Veyen, imellem Norge og Island, eller længere borte; eller hvad andet i Sagen, ſom de vidſte var imod de Regler Loven havde befalet at iagttage i Henſeende til dem.

(3.) Om der var Spørsmaal om, hvad der var Lov eller ikke.

Naar

" þvi þeir ſitia heima er nær varo. Ejolfr nefndi ſer votta, at "hann ridr þa alla or qvidburdinom, oc med rettom rudnin- " gar málom; ſidan mællti hann til buanna: þer erut ſkyll- " dir at gera hvaromtveggiom lög, nu ſkulot þer gánga at " dóminom, oc nefnit ydur votta, at þer látit þat ſtanda fyrir " qvidburde ydrum, at þer erud 5 beiddir buaqviþar, enn þeir " eigo 9 at bera. d. e Ejolfr Bølverkſen ſpurgte de Sigfusſønner, om de andre Sandemænd der vare blevne udnævnte; de ſagde, at der vare 4re ſom vare ulovlig tilkaldede, thi de ſidde hiemme ſom boe nærmere. Ejolfr ſtiød da til Vidner paa, at han, i Følge de Egenſkaber Loven faſtſætter om Sandemænd, erklærede dem ugyldige til at giøre Tog. Siden ſagde han til Bønderne: I ere pligtige til at giøre begge Parterne Ret, derfor ſkal I gaae for Retten, og ſkyde til Vidner derpaa, at Loven ikke tillader Eder at vinde i Sagen, eſterdi I ere alleene 5 tilkaldte, da der burde været 9 i Toget.

Naar nogen saadan Indvending blev anført, bleve saa mange af Sande-Mændene, som der kunde beviises, at den rørte dem, forskaanede fra at giøre Tog; Dog maatte Sagsøgeren ligefuldt blive ved at forfølge Sagen, naar ikkun meere end den halve Part af Sande-Mændene vare lovlig udnævnte, paa de Vilkaar, at betale 3 Mark for hver Sande-Mand hand havde udnævnet imod Loven (152).

§. LXXXV.

Den Tiid paa hvilken Sandemændene burde udnævnes.

Man kand, i Følge den gamle Lov, giøre Forskiel paa den Tiid, paa hvilken Sande-Mændene burde udnævnes, og det i adskillige Henseender. Hvad Retterne angik, hvorudi de skulde afhøres, da fik Sande-Mænd til Landstinget, for den lange Rejses Skyld, noget længere Tiid, end de, der skulde giøre Tog til Foraars-Tingene; Graaegaasen følger herudi aldeeles den samme Plan, som tilforn er anført, om Varsels Tiiden til begge slags Retter; Saaleedes burde Sandemænd til Landstinget i det seeneste være udnævnte 14 Dage forend Landstinget begyndte; Men om Sagsøgeren havde faaet Sagen betids at vide, burde han allerede have giort det Løverdagen i Flottetiden, som indfaldt i den 7de Sommer Uge; fik han derimod ikke at vide Sagen forend den sidste Flotte-Dag, som var Søndagen i samme 7de Sommer Uge, burde Sande-Mænd være tilkaldte forend samme Uge

(152) Dette siger Graagaasen udtrykkelig; man kand og slutte det samme af Thorhalls Raad i Nials Saga paa anførte Sted: "Skalltu fara oc "segia Merdi at hann nefni votta, oc vinni Eyd at þvi, at "meiri lutr er rett qvaddr, skal hann þá láta vættit koma í "dom, oc biargar hann þa frumsókinne, enn sekr er hann "þrim mörkum fyrir hvern þann sem hann hefer rangt nefnt "oc má þat ecki sókia a þesso þingi. d. e. Du skal gaae hen og sige til Mørd, at han skyder til Vidner, og giør sin Eed derpaa, at den største Part af Sandemændene er lovlig udnævnet, hvorpaa han skal lade dem fremsige for Retten hvad de viide i Sagen, og derved redder han Hoved Sagen, men bliver dog straffældig paa 3 Mark for enhver af dem han har udnævnet ulovlig, hvilken Sag ikke maae søges paa dette Ting.

Uge var til Ende, det er Torsdagen næst efter. I Leyer-maals Sager burde Sandemænd udnævnes Loverdagen i Flottetiden; Var Sagen endda ikke bleven bekiendt, da 14 Dage for Landstinget; blev den endnu seenere bekiendt, saa havde Sagsøgeren Frihed at udnævne Sandemænd saa kort Tiid for Landstinget, som han vilde; ja ham var i slige Tilfælde endog tilladt at lade reent være at udnævne dem hiemme i Herredet, paa de Vilkaar, at han i deres Sted skulde udnævne ligesaa mange paa Landstinget. Til Herredstingene burde alle Sandemænd være udnævnte 1 Uge forend de begyndte, med mindre Sagen blev siden bekiendt, da de burde udnævnes paa Foraars-Tingene selv. Naar de Sager, som de skulde oplyse, alleene bleve lyste, og ikke indstævnede, burde de være udnævnte 14 Dage eller længere for Tinget.

Den Tiid, paa hvilken Sandemændene burde udnævnes var og adskillig i Henseende til deres indvortes Forskiæl, og de adskillige Ting de havde at forrette ved Sagerne: Saaledes burde 12 Sandemænd udnævnes, paa samme Tiid som den Ræt blev holdt, for hvilken de skulde afhøres. De Sandemænd som bleve brugte ved Executions-Rætterne (feransdom), for at beviise en fredløs Mands Gield, burde udnævnes 4re Dage forend en saadan Ræt blev holdt. De Sandemænd som i Drabs-Sager, skulde vidne, at den Dræbte var bleven ihielslagen for gyldige Aarsager og altsaa falden paa hans Gierninger, burde i det mindste være udnævnte een Dag, eller fleere, forend Sagen gik til Doms paa Tinget, at forstaae, om de bleve udnævnte til Tinge; thi ellers kunde de og udnævnes hiemme i Herredet, ligesom andre Sandemænd. De burde udnævnes en vis Tiid paa Dagen; man skulde begynde at udnævne dem gandske tidlig om Morgenen; og blive ved indtil man havde faaet saa mange som man behøvede. Og om det end var en Dag, der var hellig fra Klokken 3 om Eftermiddagen (nonhelgr dagr), gav dog Loven Sagsøgeren Frihed til, at blive ved at udnævne dem indtil Kl. 9 om Aftenen (153).

(153) " Maþr á at qveþia bua nonhælgann dag til nátmáls, "ef hann hefir árdegis uphafþa qvöþina, enda fae hann eigi lokit

§. LXXXVI.

Sandemændenes Sted.

I Henseende til de Steder, paa hvilke Sandemændene bleve udnævnte, kand alle Sandemænd inddeeles i 2 Classer: De som man udnævnede hiemme i Herredet; hvilke i Loven og Historierne kaldes *Heimanqviþr* eller *Heimanqvöd*; og de som man udnævnede til Tinge, hvor Sagen skulde paadømmes, hvilke kaldes *þingaqviþr*, *þingaqvöþ* eller *þingvallarqvöþ*. I at udnævne begge Slags Sandemænd maatte man see paa

(1.) Sandemændenes egen Boepæl; nemlig den de havde, den Tiid Sagen skulde gaae, eller gik til Doms; saaleedes kunde den, der boede nærmest ved det Sted, paa hvilket en Gierning var skeet, ikke udnævnes i den Sag som Sandemand til Landstinget, hvis han, for den 8de Sommer-Uges Ende, lovlig var flottet derfra.

(2.) Den Forurættedes Boepæl; saaleedes skulde, naar et Fruentimmer var bleven bortrøvet, hendes næste Naboer giøre Sandemænds Tog.

(3.) Den Anklagede hans Boepæl; saaleedes burde den Mands nærmerste Naboer, der forsøgte at skille en anden ved Livet, og fik ikke sin onde Villie fuldført, være Sandemænd i den Sag; at forbigaae mange andre Tilfælde.

(4.) Det Sted paa hvilket Gierningen skeede. Stedets Naboer bleve udnævnte, og det, foruden mange andre, særdeeles i disse Tilfælde: Naar nogen fik sine onde Anslag imod den andens Liv i værksatte; Naar den, som blev dræbt paa eet Sted, havde forbrudt hans Liv paa et andet, da burde det Steds Naboer, hvor den første Forbrydelse var skeet, udnævnes, for at sande at han var ufredhellig; Naar no-

"lokit fyrir nón, ef hann qvedr hvern at öþrom." d. e. Man maae udnævne Sandemænd en Non-Hellig Dag (den som er hellig fra Klokken 3. om Eftermiddagen) indtil Kl. 9. om Aftenen, om han har begyndt gandske tidlig, og dog ikke kundet blive færdig for Kl. 3, om han uden Forhaling, har udnævnet den eene efter den anden.

nogen hidsede graadige, vilde, eller skadelige Dyr paa Folk, og der dog ingen Skade skeede, da burde det Steds Naboer, fra hvilket Dyret blev hidset, og ikke dens Naboer, som hidsede, udnævnes til Sandemænd; Naar en Qvinde udlagde nogen som Barnefader, da burde det Steds Naboer, hvor hun angav at de havde havt Legemlig Omgiængelse med hverandre, udnævnes til Sandemænd; skeede slig Udnævnelse hiemme i Herredet, da pleyede den at forkyndes paa deres Boepæl; skeede den til Tinge, blev alleene seet paa det Sted, hvorfra de vare, som strax blev erindret.

Ved de Sandemænds Sted, der bleve udnævnte hiemme i Herredet, kunde der, i følgende Tilfælde, endnu forefalde nogle særdeeles Regler:

(1.) Om Sagsøgeren ikke fik en Sag, der havde tildraget sig for Flotte-Tiiden, at viide, forend denne var til Ende, og kunde altsaa for Tiidens Kortheds Skyld, ikke udnævne dem, forend efter Flottedagene, da maatte han udnævne dem paa de Steder, de boede for Flottetiden, endskiøndt de allereede vare flottede der fra. De adskillige Spørsmaale og Indvendinger, som kunde giøres i Anleedning af denne Artikel, har Loven selv hævet paa et andet Sted, af denne Indhold: Enten skal alle Sandemændene tages af de Naboer, som have boet paa Stedet for Fløttetiden, eller og af dem, der komme efter Fløttetiiden; Hvorved Sagsøgeren blev givet frit Vall i slige Tilfælde.

(2.) Herreds-Sandemænd var og tilladt at udnævne paa hvad Sted man kunde treffe dem, og faae dem i Tale.

De Sandemænd der bleve udnævnte til Tinge, bleve enten udnævnte til Herredsting eller Landsting, paa Landstinget burde denne Udnævnelse skee paa følgende Steder:

(1.) Det sædvanligste og meest almindelige vare de Boeder eller Tælte, hvor de havde Natte-Leye; forhindrede de Vedkommende med Vold at komme ind til dem, eller komme dem saa nær, at de kunde høre deres Tale, da blev Udnævnelsen med alle sine Formaliteter fremført paa det Sted, hvor man kom længst frem, og havde ikke destomindre, om de endda sad de overhørige, den samme Kraft, til at giøre dem skyldige til Straf, som om de selv havde hørt den.

(2.) Lovbierget, især i de Sager, der angik de Feyl i Processens Maade, som en Herreds-Dommer kunde begaae der paa Tinget.

(3.) Den Ræt for hvilken den Sag, de hørte til, skulde paadømmes: Tolv Sandemænds Tog burde begiæres og udnævnes, for den Ræt, i hvilken de skulde fremstilles, dog forend Sagen gik til Doms. Jeg forbigaaer mange andre Tilfælde, som kand sees hist og her i det Foregaaende.

§. LXXXVII.

De Sager, til hvilke Sandemænd skulde udnævnes til Tinge.

De Sandemænd, man udnævnede hiemme i Herredet, havde at giøre med saa mangfoldige Sager, at de her ikke kand opregnes; De Sandemænd derimod, hvilke man udnævnede til Tinge, havde især at vinde om:

(1.) Alle Ræts-Benægtelser og Krog-Love som der sammesteds kunde blive begangne.

(2.) Alt det, der kunde tiene den Beskyldte til Befrielse; Alle Hielpe-Sandemænd eller Biargqviber skulde udnævnes for Rætten, fordi de tillige bleve tagne af de selvsamme Sandemænd, som Sagsøgeren havde udnævnet. Om de vare fornødne, kom og an paa Omstændighederne, og kunde ikke viides forend Sagen kom for Rætten.

(3.) Alt det som angik en fremmed Træls eller Slavindes Drab, hvad enten det var bleven begaaet af een eller fleere Mænd.

(4.)

(4) Efter Ulfliots, eller den ældste Islandske Lov, burde Sandemænd i alle Drabs-Sager udnævnes til Tinge, hvilket Bandamanna Saga 9 Cap. og Eyrbyggia S. 26 Cap. klarlig bevidne; dog maa dette siden være bleven forandret, thi Nials Saga har mangfoldige Exempler paa, at Herreds-Sandemænd ere blevne brugte i Drabs-Sager; med mindre Forfatteren af denne Historie, der er skreven efterat Graaegaasen var udgivet, har af Uagtsomhed herudi efterfulgt dens Processes Maade.

(5.) Mange af de Sager, der angik forsøgte Manddrab ɔ: hvor een søgte at skille en anden ved Livet.

(6.) Endeel Leyermaals Sager.

§. LXXXVIII.

Sandemændenes Afvexling, Afhørelse, og Udskiftende med der til hørende Regler.

1.) Afvexling.

Efterat Sandemændene vare udnævnte, burde Udnævnelsen, om den var skeet i deres Fraværelse, giøres dem bekiendt, hvilket giorde dem pligtige til Ting-Reisen; blev nogen af dem siden efter syg, burde han kalde Udnævnerne, tillige med de andre Sandemænd til sig, og efter aflagt Eed, i deres Paahør, lige saa fuldt sige hvad han vidste i Sagen, som om det skulde være ret for Rætten; Hvorpaa 2 Mænd, dog ikke af hans Med-Sandemænd, skulde træde i hans Sted, for at fremføre dette hans Vidnesbyrd for Rætten, men 3, om 2de kunde blive syge; Den der kunde blive udnævnet, efterat hans Tøy var om Bord, og han var reysefærdig af Landet, burde tilbyde Udnævneren at aflægge sit Vidne i de andre Sandemænds Paahør, ligesom den Syge, undtagen at man her ey behøvede at sammenkalde alle de andre Sandemænd; men det var nok, om det skeede i Udnævnerens og 2 Mænds Nærværelse, hvilke siden gik i den Reysendes Sted for Rætten; Den som blev syg paa Landstinget, udsagde paa hans Soteseng eller i hans Tælt, under Eed, hvad han havde at sige, for 2de til ham henskikkede Mænd, hvilke igien fremførte det for Rætten. I Steden for en Sande-Mand, der døde imedens Sagen stod under Action, burde en

anden, der boede Giernings-Stedet lige saa nær som han, udnævnes; Men i Steden for een, der forsømte at søge Tinget, den næste Naboe af dem, som der vare tilstæde.

2.) Udskyldninger. Naar nogen blev udnævnet til en Sag, som ham var uvedkommende, eller ubekiendt, indtil den var færdig at gaae til Landsting, havde han Ræt til, enten paa Udnævnerens Boepæl, eller hvor han kunde faae ham i Tale, at begiære af ham, en opsadlet Hest i reisefærdig Stand, Mad, Natteleye paa Tinget, og andre Nodvændigheder, og navngive et vist Sted, hvor alle disse Ting burde ordentlig leveres og anviises; fik han dette ikke var han det Aar ikke pligtig at giøre Landtings Reyse; Denne Friehed havde dog alleene de Fattige Bønder, Huus-Mænd, og Tieneste-Karle; hvorimod de, naar de saaleedes bleve udstyrede, maatte miste deres Landstings-Reyse-Løn; de rige Bønder reyste paa deres egen Regning. Dog naar Sagen betids var bleven bekiendt, og den Udnævnte havde nogenledes Leylighed, var han pligtig til at følge med til Landsting, og blive der indtil de Sager, han havde med at bestille, vare afgiorte, men Loven gav ham Friehed til at anlægge Sag imod Udnæveneren, om han, efter lovlig giort Begiæring, undslog sig for at betale ham Reysens Omkostning.

3.) Undersøgning for Rætten. Saasnart Sagen var bleven foretagen for Rætten, og Sagsøgeren, med de tilbørlige formaliteter havde forkyndt den, burde han fremstille hans Sandemænd, med Tilbud, at Defensor vilde undersøge, om de vare beqvemme til at vinde i Sagen eller ikke; Denne Undersøgning kalder Graaegaasen at *ryþia qviþo* d. e. At besee og vrage Sandemænd. Glemte han at giøre dette Tilbud, saa tabte han Sagen; Dog vare Sandemændene uden al Ansvar derfor. Forhalede derimod Defensor Undersøgningen for længe, blev hans Sag anseet som tabt, dog svarede han ingen viidere Pengestraf. I Sagsøgerens Tilbuds-Tale, burde saavel alle hans Sandemænds, som Defensors, Navne udtrykkelig nævnes; Efterat den var holdt, fremtraadde Defensor for Rætten, for, i de dertil udnævnte Vidners Paahør, at begynde

Undersøgningen; Besad de ikke de i Loven fastsatte Egenskaber (§. 84.), eller fattedes de nogen af dem, burde han protestere imod deres Udsigende og erklære dem ugyldige. Nogle af deres Egenskaber hængede af det Sted de vare fra (§. 86), hvilket til at oplyse ham var bevilget at bruge deres Naboer. Al den samme Frihed havde og Sagsøgeren imod Defensoris Sandemænd, hvis han havde nogle. Bleve endeel af Sandemændene anseete som Ugyldige, gik Hoved-Sagen dog ligesuldt til Doms, naar alleene den største Part var uden Feyl. Var endog den største Deel af dem Uvedkommendt, blev Hoved-Sagen dog endda ikke afviist, eller de anseete som ulovlige, om Sagsøgeren vilde giore Eed paa, at han havde taget disse, fordi han ikke vidste, at der vare andre bædre berettigede; Hvis de alle vare ulovlig tilkaldte, da antog Defensor 2 Sandemænd, for at høre paa, at han, under eet erklærede alle de andre udygtige; Disse 2 Sandemænd burde under Eed paa deres Ære bekræfte, at der enten for Rætten, eller i Nærværelsen, vare ligesaa mange bædre beqvemme Mænd tilstæde, som der behøvedes, til at aflægge Sandemænds-Tog i den Sag, disse burde de nævne med Navn, og sige hvor de vare at finde, hvorpaa Sagsøgeren burde lade sammenkalde disse Mænd han saaleedes havde faaet Anslag paa, og fremstille dem for Rætten, i de forskudte Sandemænds Sted. Der var endnu eet Tilfælde, hvorudi Sagsøgeren ikke tabte Sagen, uagtet alle Sandemændene end vare ulovlig udnævnte, naar det alleene skeede for at vinde Plads for Rætten paa Landstinget, og han derved havde brugt alle Udnævnelsens Formaliteter. Den største Part af Dommerne burde være tilstæde saalænge Undersøgningen varede, og saasnart den var til Ende, blev det af visse Mænd, der ikke havde andet ved Rætten at bestille, overlydt udraabt.

Saasnart Defensor havde erkiendt Sandemændene for lovlige, burde de, efter aflagt Eed, fremføre deres Udsigende; Kom de ikke alle overeens, saa blev de flestes Udsigende antaget for fulde; I 12 Sandemænds Tog fulgte man deres Ord, som Herredommeren, der var med i Toget, holdt med: Om alle Sandemændenes Udsigende stemmede overeens med det Sagsøgeren havde sagt 4.) Afhørelse.

sagt til dem angaaende Sagen, saavel den Tid han udnævnede dem, som den Tid han for Retten fordrede af dem, at sige hvad de vidste, saa var der ingen Tvivl om, at de jo sagde sandt; Men om de enten udelode, lagde til, eller forandrede noget af Vigtighed, bleve de anseete som falske; Dog udkrævede man ikke, at de just skulde bruge de selvsamme Ord som Sagsøgeren, naar ikkun Meeningen blev den samme. Ingen af dem havde Tilladelse til at føre sin Tale længere paa eengang, end saa længe den fuldkommen stemmede overeens med det de andre vilde have sagt, ikke heller maatte enhver af dem, efter eget Behag, begynde først, men det burde afgiøres ved Lodkastelse; I de Tilfælde, hvor Sandemændenes Udsigende blev ulige, maatte de, der fik de første Vota paa deres Side, og hvilke altsaa Dommen gik imod, helligen forsikkre, at de ved deres Modsigelse eller imodsatte Meening, ikke havde havt den Hensigt, at betage nogen sin Ræt, men alleene antaget den, fordi de for Gud og deres Samvittighed havde anseet den for den retteste og at de derfor, om de kunde blevet mange nok, vilde have blevet ved den i deres Udsigende. De burde derhos give udtrykkelig tilkiende, hvad det var de vilde have sagt, hvilket om de toge i Agt, bleve de ikke anseete som falske; Hendte det sig, naar der skulde voteres, at der vare lige mange Sandmænd paa hvert Partie, saa fulgte man deres Meening, som omstændeligst kunde forklare det vigtigste i Sagen; Vidste begge Parter ligemeget at sige, saa faldt Dommen paa deres Side, som holdte med Sagsøgeren.

Det hændte sig og, at det kunde blive anseet, ligesom Sandemændene virkelig havde vundet i Sagen, endskiønt de intet havde sagt.

1.) En Sandemand, der af Modvillighed indeholdt med sit Udsigende, blev anseet at have vundet den til Fordeel, der havde udnævnet ham.

2.) En Herredsdommer, der ikke vilde giøre 12 Sandemænds Tog, blev anseet for at have fældet den, der havde begiæret det, med mindre 5 af Herredsdommerens Naboer vilde sande med ham,

ham, at han vist nok ikke vilde have vundet den anden imod, om Toget var bleven giort.

Sandemænd som kunde blive tiltalte for at have indeholdt m.d deres Udsigende, eller ikke begyndte saa betids som Loven befalede, bleve frie for Straf, hvis de kunde faae nogen til at sande med dem, at de:

1.) Vare blevne forhindrede derfra ved fleere Vota der holdt med Vederparten.

2.) Havde imidlertiid havt andre Sager at vinde udi.

Dersom Sandemænd indeholdte med deres Udsigende indtil Solen var kommen lige over, eller for, det Sted, hvor Tinget blev holdt (Sól komin a þingvöll) da blev det siden intet agtet; Men Sagsøgeren fik derved Ræt til at søge een for alle, eller saa mange af dem han vilde, for Ræts-Benægtelse.

Alle de Sager som vare anlagde forend Retten blev sat, burde være forkyndte for Retten for Solens Nedgang, og Hovedsagens Beviiser fremførte forend næstfølgende Dags Middag.

§. LXXXIX.

Adskillige Vidner som nævnes i de gamle Love.

Iblant de Beviiser, man i gamle Dage betiente sig af, kand og regnes Vidner, omendskiøndt de ikke havde den Anseelse som Sandemændene. Man brugte Sandemændene til at beviise Hovedsagen, men Vidnerne ikkun til at beviise, enten Formaliteterne, og om den var lovlig bleven anlagt, eller nogle særdeeles Omstændigheder i Sagen, undtagen alleene i nogle smaa Sager, hvor de kunde bruges til Beviis i Hovedsagen. De adskillige slags Vidner som nævnes i Graaegaasen, Jarnsida og Jonsbogen, ere følgende:

1) *Qvadarvottar* (Sandemænds Udnævnelses Vidner). Sagsøgeren burde altid have 2 eller fleere saadanne Vidner ved Haanden, naar han udnævnede Sandemænd eller Stævne-Vid-

ner i Drabs-Sager, og siden fremføre dem for Retten, til Beviis paa, at Udnævnelsen var skeet efter Loven. Om disse end ikke kom til Tinge, tabte han dog ikke Sagen, hvis han selv ikke havde tilladt dem at blive hiemme; Men kunde tvertimod beviise, at han ikke havde forestillet sig andet, end de jo vilde reist til Tinge, i hvilket Tilfælde de i Loven kaldes *Trunaþarvottar* (Troskyldigheds Vidner). Naar de saaleedes udeblev, burde Sagsøgeren med 5 af sine Naboer, beviise, at han havde krævet dem til Landstings-Reise. Disse Vidner maae ikke sammenblandes med andre, næsten af samme Navn, hvilke Jonsbogen Thingfareb. 4 Cap. kalder *Qvödovitne*, hvorved den, der ikke søgte en Ret, til hvilken han lovlig var bleven udnævnet, kunde undskylde sig og beviise lovlige Forfald. De Vidner, der burde høre paa vitterlig Gields Krav, Kiöbebalk 4 Cap., kand og kaldes med dette Navn; thi at *qveþia* bemærker der at kræve; og altsaa *qvöþ* det samme som Krav; Herhen kand og regnes de Vidner, som Graaegaasen kalder *Vættisvætti*, hvilke havde den samme Relation til Vidner, som Qvadarvottar til Sandemænd, nemlig at vinde for Retten, at Sagsøgeren havde ved Vidnernes Udnævnelse iagttaget alle de Regler, som Loven udfordrede.

2.) *Beniavætte* (Saare Vidner) De bleve udnævnte af den, der vilde anlægge en Drabs-Sag; thi han burde begynde Sagen derved, at han tilligemed endeel andre Folk, besigtede de ihielslagnes Legemer, og fremviisede de Saar de havde faaet (154) Disse

(154) See Nials Saga 106 Cap. hvor der beskrives, hvorledes Mördr anlagde Drabs Sagen efter Høskuld: "For Mördr i Offabæ, þangat "komo IX vettfangsbuar; Mördr hafdi X menn med ser; "hann synir buum sarinn Höfculldar, oc nefnir vatta at ben-"iom, oc nefner menn til hvers Sars nema eins, þat let "hann eigi sem vissi edr sæe, enn þat hafdi hann sialfr sært; "hann lysti vigino á hönd Skarphedinn, enn Sarum á hen-"dur bræþrum hans oc Kara; sidan kvadde hann IX vett-"fangsbua heiman." d. e. *Mördr* drog til *Offabæ* hvor 9 af Ste-dets

Disse Vidner skulde alleene vidne om, hvor mange Saar man havde fundet, videre havde de ikke at giøre, thi man udnævnede desuden Sandemænd, for at sige, hvem de holdt for Drabsmand. Saar-Vidnerne burde være lige saa mange som Saarene, og have de samme Egenskaber som andre Vidner; Om de ikke bleve udnævnte burdte 5 Sandemænd udnævnes i deres Sted til samme Forretning.

3) *Stefnuvætte* (Stævne-Vidner) bleve af Sagsøgeren udnævnte for at høre paa Stævningens Forkyndelse; De havde alleene at vidne, at Vederparten var lovlig bleven stævnet. Om ikkun den eene af dem kom til Landstinget, var det ham dog tilladt at aflægge Vidne, men 5 Sandemænd maatte understøtte hans Vidnesbyrd, og svære paa deres Ære, at de som sad Hiemme, vare, tillige med den Ankomne, blevne udnævnte; Disse Sandemænd skulde nødvendig besidde de samme Egenskaber som Stævne-Vidner i den Sag; sad de alle hiemme, eller vilde ikke vidne, var Sagsøgeren tilladt, i deres Sted, at udtage 5 af hans Naboer, for at høre Sagens Fremsigelse, og sande med ham, om han, den Tid han stævnede, havde hans Stævne-Vidner hos sig, og om han hiemme i Herredet havde fremsagt Sagen paa samme Maade, som nu for Retten. Naar Stævne-Vidner bleve tiltalte for Udeblivelse, burde de Vidner bruges, der havde hørt paa deres Udnævnelse.

4.) *Lysingarvætte* (Lysnings-Vidner) De bleve udnævnte, for at høre paa, at Sagsøgeren i Herredet lyste Sagen, det er forkyndede, hvorudi den bestoed, og imod hvem den skulde reyses. I Drabs Sager var det ligemeget, enten man udnævnede dem, den næste Nat eller Dag, eller de 2 næste Dage og Nætter efterat Giernin-

dets Naboer indfandt dem. *Mordr* havde 10 Mænd med sig, han viiste Bønderne Høskulds Saar, og udnævnede Vidner til Saarene, eet Vidne til hvert Saar, uden eet, det lod han som han hverken vidste eller saae, thi det havde han selv givet ham; han lyste *Skarphedin* Drabet paa, men Saarene hans Brødre, og *Kare* deres Svoger. Derpaa udnævnede han 9 af Stedets Naboer til Lands-Tings Reise. Det samme igientages siden i det 115 Cap.

ningen var begaaet, naar man ikkun blev færdig den 3die Dag for Solens Nedgang; de kunde og udnævnes om hellige Dage og i Fasten; De skulde være 5 i Tallet, og alleene have disse særdeeles Egenskaber, at de boede nær ved Stedet, og vare der ikke indviklede i nogen Sag; Det synes af Nials Saga 160 C. at man alleene har brugt 2 Lysnings-Vidner i de ældre Tiider; Graaegaasen tilholder at man skulde have 3 eller fleere Vidner tilstæde, naar man lyste en Sag til Landsting, af hvilke ikkun den eene skulde aflægge Vidnet for Retten, men de andre samtykke hans Udsigende.

5.) *Sakartökovætte* (Sags-Antagelses-Vidner) De burde udnævnes for at høre paa, at een gav en anden Fuldmagt til at føre en Sag, og siden af Fuldmægtigen fremstilles for Retten, og havde ikke andet at sige, end at han havde antaget Sagen ved lovlig Fuldmagt af Hovedmanden. Det er slutteligt af Nials Saga 161 Cap. At de ikke have være fleere end 2.

6.) *Doms-Uppsögo-Vætte* (Doms-Opsigelses Vidner) Disse skulde udnævnes, naar der var affagt Dom i en Sag, for at aflægge, paa behørige Steder, Vidne om, at den var til Ende bragt.

7.) *Sattar-Vottar* (Forliigs Vidner) De Vidner, der bleve brugte til Beviis, saavel paa alle slags Forliig, som naar nogen blev Fredløs ved Forliig, hvilke selv og derfor burde fremstilles for Executions Retten.

Slige Vidner brugte man og i gamle Dage, ved Contracter og alle andre Forretninger i den daglige Huusholdning og Leve-Maade, i Mangel af Skriftlige Beviiser; Men deres Brug har lidet en mærkelig Afbræk, siden skriftlige Documenter ere blevne saa meget almindelige.

8.) *Andvitne* (Stridige Vidner) kaldede mand dem, som imodsagde hverandre, som om der vare Vidner imod Sandemænd, eller Sandemænd imod Vidner. I Graagaasens Tiid bleve disse ikke alleene intet agtede, men vare endog forbudne, og de af dem, som bleve befundne falske, underkastede Landflygtigheds Straf.

Jons-

Jonsbogen derimod tillader Thingfareb. 4 Cap. at føre Vidner imod alle slags Vidner, undtagen

a) *Heimstefnuvitne* (Hiemstævne-Vidner), som, naar en sætter en anden Stævne til en vis Dag, til vitterlig Gields Afbetaling, eller deslige, da maae der ikke føres Vidner, for at tilintet giøre de Vidner, der hørte paa den Stævning.

b) *þingstefnuvitne* (Tingstævne-Vidner) der vare tilstæde for at høre, at en blev stævnet til Tinge, eller paaskrive Stævningen.

c) *Forsagnarvitne*, der pleyede at udnævnes af dem, der førte Ordet, og opsagde Conditionerne i Forliig, Jorde-Kiøb, Contracter o. s. v. for at være Vidner til, hvad der blev sagt.

d) *Nâudsyniavitne* (Nødvændigheds- eller rettere Nødværge-Vidner), der skulde vidne, at Manddraberen havde gyldige Aarsager til at saare eller ihielslaae hans Vederpart.

e) *Alyctkar-vitne*, hvormed den, der blev søgt for Gield, beviiste, at han allereede havde betalt den, til Creditor eller hans lovlig Fuldmægtig Kaupab. 2 Cap.

f) *Qvôduvitne*, hvorom tilforn er talt s. 218, og

g) *Deilldarvitne*, der skulde vidne om de Trætter, der kunde opkomme imellem Folk i deres Samqvem, ventelig og om Landemærke og Deslige.

Foruden de allereede anførte, nævner *Jarnsida* og *Jonsbogen* adskille slags Vidner, hvilke have faaet deres Navne af de Sager, udi hvilke de anbefales. Herhen hører:

1.) *Eignarvitne* (Ejendoms Vidner), hvorved man beviiser sin Ejendoms Rettighed til en Ting, der er kommen i en andens Hænder, Landsleyeb. 38 Cap. Landabr 1 Cap.

2.) *Hefdarvitne* (Vidner paa Hævd), hvorved een beviiser, at Tingen saalænge har været i hans Hævd, at den efter Loven bør ansees for hans egen.

3.) *Siónarvitne* (Syns-Vidne) De Vidner som selv have seet det de vidne om, som, i Drabs Sager, et Drab.

4.) *Heyrnarvitne* (Hørelses-Vidner) De som have hørt det de vidne om.

5.) *Víglýsingarvitne* (Drabs-Lysnings-Vidner) Hvortil alleene burde udtages de Personer, som selv havde hørt Manddraberen tilstaae, at han havde begaaet Drabet.

6.) *Heimsóknarvitne* (Hiemsøgelses Vidner), som skulde vidne om, at en var bleven voldsom overfaldet paa sin Gaard, Boepæl, eller i sit eget Huus; Den store Sikkerhed som en Mand der burde nyde, fremfor paa andre Steder (S. 2), giorde, at disse Vidner havde dette besynderlige, at en 8 Aars gammel Dreng blev her antagen for et ligesaa fuldkommen Vidne som en fuldvoxen. Jansida Mannh. 10 Cap.

§. XC.

Kort Forestilling af den heele gamle Processes Maade paa Landstinget, samt om Beviisernes Orden og Vigtighed.

For at forestille Læseren i kort Begreb den gamle Rættergangs heele Indretning og Orden, vil jeg alleene anføre Skilsmisse- og Drabs-Sager til en Prøve. Naar en Kone, der havde erholdet lovlig Skilsmisse, førte Proces med hendes forrige Mand, om det Gods hun havde indestaaende i hans Boe, fremførte man Beviiserne i denne Orden.

1.) Stævne-Vidnerne i denne sidste Sag.

2.) De Vidner, i hvis Paahør hun havde indstævnet Manden for Bispen, til Skilsmisse.

3.) De Vidner, der vare blevne udnævnte paa Bispens Tilladelse til Skilsmisse imellem dem.

4.) De Vidner, der bleve udnævnte, da de derpaa virkelig skiltes fra hverandre, for at vidne, at Skilsmissen og virkelig var skeet.

5.) *Festavætte* (Fæste-Vidner) i hvis Nærværelse deres Forlovelse var skeet.

6.)

6.) *Felagsvætte* (Fælligs-Vidner), for at vidne, om de havde været i Fællig eller ikke; I mangel af disse, udnævnede man 5 Naboer som Sandemænd, for at oplyse dette Spørsmaal(155).

Af Drabs Sager kand man, med liden Forandring, giøre sig endnu tydeligere Begreb om den heele Proces. Jeg har tilforn erindret, hvorledes Sagerne ved Stævninger og Sandemænds Udnævnelse plejede at anlægges hiemme i Herredet. Siden reyste man til Landsting, og nogle Dage efter Ankomsten, lyste der, paa Lovbierget, de Sager man havde, imod hvilke Personer, hvad Straf den skyldige derved kunde underkastes, og hvorsnart de skulde foretages (§ 46 og Nials Saga C. 131); De Bi-Sager der hængede af Hoved-Sagen, bleve lyste for dem selv, dog paa samme Tiid. Derpaa bleve, om fornøden giordes, Sandemænd udnævnede, om hvis Boepæl og Tinglav man tilforn maatte giøre offentlig Forespørgsel, om man ikke vidste det (§. 50 Anm. 71). Fra den Tiid var Alting stille, indtil Retterne bleve satte og Sagerne foretagne, hvilket undertiden skeede den anden Fredag efterat Landstinget var bleven sat. Saasnart Retterne vare satte, fremstillede begge Parterne sig, hver paa sin Side af Retten, hvorpaa een af Sagsøgerne begyndte sin Tale, og tilbød de andre, som der havde Sager at føre, hvilke nødvendig alle burde indfinde dem, at kaste Lod om, hvo der skulde

(155) Nials Saga i det 20 Cap. og mange andre Historier give tydelig tilkiende at man, for Christendommens Indførsel, ikke har brugt saa mange Slags Vidner i disse Sager: "Sidan let hann bera stefnuvætti, "þa sakartökovætti: Rutr nefnde votta, oc sagde "ònytt málit, sagde hann mist hafa þeirra þriggia vat-"torda, er koma átto í domenn, eitt þat er nefnt var fyrir "reckiustocki; annat fyrir Karldyrum; þridia at lögbergi." d. e. Siden førte *Gunner* sine Stævne-Vidner, og derpaa Fuldmagts Vidner; *Rutr* stød til Vidner, og erklærede Processen ugyldig, og sagde, at han havde forglemt de 3 Vidner, der burde været førte i Retten; det eene som var bleven udnævnet ved Mandens Sæng, det andet for Døren paa Huset, og det tredie paa Lov-Bierget.

skulde først føre sine Sager. Den, som Lodden traf paa, begyndte strax med at tilbyde Vederparten at anhøre hans Eed og Sags-fremsigelse; derpaa aflagde han Eeden i den Meening, at han saaledes vilde forfølge den Sag, som han for Gud og hans Samvittighed var overbeviist om, at den i Sandhed forholdt sig, og fortaalte siden Sagen kortelig (*Sagde fram sök*), derefter førte han hans Lysnings-Vidner, til Beviis paa, at han baade hiemme for Sandemændene, og paa Lovbierget, havde forkyndet Sagen. Var Sagsøgeren ikkun Fuldmægtig, burde han strax efter Lysnings Vidnerne føre han Fuldmagts Vidner (§. 89 No. 5). Derefter begiærede han, at hans Sandemænd vilde sætte dem, og tilbød Vederparten at undersøge deres Beqvemhed, hvilket saasnart han med tilbørlige Cerimonier (§. 88 No. 3) havde giort, befalede han at de vilde fremføre deres Udsigende, hvorpaa de gik for Rætten, og enten slet hen sagde hvad de vidste i Sagen, eller skiød til Vidner paa, at det ikke tilkom dem at vinde i den Sag. Endelig skiød Sagsøgeren til Vidner paa de fremførte beviiser, og tilbød Defensor at fremføre hans Forsvar, hvilket skeede næsten med samme Cerimonier; undtagen naar Defensor fik forskudt Sagsøgerens Sandemænd, beviist at Sagsøgeren havde fremført noget Sagen uvedkommende, at den ihielslagne havde anfaldet den der havde slaget ham ihiel, at Sagsøgeren var uvedkommende, eller endelig selv indviklet i Sagen; da han kunde slet hen forbyde Sandemændene at vinde noget, hvilket kaldes: *at veria lyritti qvidinn* d. e. forhindre Sandemændenes Udsigende ved Forbud. Var Sagsøgeren ulovlig, kunde han og protestere imod heele Processen, hvilket, om han var en Herreds Dommer, blev kaldet *Goþa-lyritti.* (156). Hvis derimod Defensor

(156) Til Beviis paa alt dette, vil jeg alleene anføre et eller andet af Nials Saga: Det første er Eftermaalet efter Otkel, i det 50 Cap. "Nu "gengo þeir til lögbergis einhvern dag; ftod þa up Geyr Godu "oc lyfti vigsôk á hendr Gunnari, um víg Ottkels, annari, "um víg Hallbiarnar Hvyta; þridiu um víg Audolfs; fiord,i "um vig Skamkels. þá lyfti hann vigsfôk a hendur Kolfkegg,i um

for hverken havde saadanne lovligeUndskyldninger, ey heller søgte at forsvare sig med Magt, blev Sagen strax enten paadømt eller forliigt. Kunde Sagerne ikke komme til Ende i Fierdings Nætterne gik de lige til Femterdommen, hvor næsten den samme Processes Maade blev i agttagen.

" um víg Hallkels, lidr nu þingit þar til dómar skylldo ut fara
" til Sóknar. Geyr Goþi oc Gissr Hvìti stódu sunnan at Rang-
" áringa dómi, Gunnar oc Niáll stodo nordan at dominom.
" Geyr Gode bydr Gunnari at hlìda til Eydspialls sins, sidan
" vann hann Eyd, epter þat sagde hann fram sók, þa let hann
" bera lysingarvætti, þa let hann bióda buum ì Seto, þa baud
" hann til Rudningar um kvidenn, þá beidde hann frambur-
" dar um qvidenn; þa gengo buar at dominom, oc nefndo
" ser votta, oc leto þat standa fyrir qvidburde, um vig Aud-
" ulfs, at adile var ì Norege, oc þeir átto eigi um at skilia
" málit. Epter þat baro þeir qviþ um vig Ottkels, ok baro
" Gunnar sannann at sókinne Epter þat baud Geyr Goþe
" Gunnare til varna, oc nefnde vatta at öllom gögnom, er
" fram varo kominn. Gunnar baud ì mote Geyr Goda at hly-
" da til Eydsspialls sins, oc þeirra varna, er hann hafdi fram
" at færa um málit, þá vann hann Eyd. Gunnar mællte:
" þà fære ek vörn i malit, at ek óhelgade Ottkel fyrir buum, ok
" nefnda ek vatta at þeirri blódugre ben, er Ottkell veitti mer,
" enn eg ver þer Geyr, goþa-lyritti màl þetta at sókja, oc sva
" domendum at döma, oc ónyte ek allann þinn malatilbúnad."

d. e. Een Dag da Folk gik til Lovbierget, stod *Geyr Gode* op og lyste *Gunner* een Drabs Sag paa, for *Ottkels*, den anden for *Hallbiorn* den Hvides, den tredie for *Audulfs*, og den fierde for *Skamkels* Drab; Derpaa lyste han *Kolskegg Hallkels* Drab paa; Det stod derpaa saaledes hen, indtil Sagerne skulde foretages for Retten. *Geyr Goþe* og *Gissr* den Hvide stode Sønden, og *Gunner* og *Nial* Norden for Sønderfierdingens Lav-Ræt. *Geyr Gode* tilbød *Gunner* at anhøre hans Eed, siden aflagde han Eeden, derpaa fortaalte han Sagen og førte hans Lysnings Vidner, da lod han begiære, at Sandemændene skulde sætte dem ned, da tilbød han at Sandemændene maatte

Endskiønt de gamle Islændere ikke brugte Vidner nær saa meget som Sandemænd, saa have de dog anseet Vidner for et langt stærkere og noyagtigere Beviis; thi om een af Parterne havde Vidner og den anden Sandemænd, i den samme Sag, saa kunde den, der havde Vidner, forbyde Sandemændene at fremføre noget, forend Vidnerne vare afhørte, hvilket om de ikke agtede, blev

undersøges, da begiærede han at de vilde fremsige deres Udsigende; Da gik Sandemændene for Rætten, og skiøde til Vidner paa, at dem ey var tilladt at sige noget om *Audulfs* Drab, efterdi Eftermaals-Manden var i Norge, og Sagen ikke vedkom dem; siden vandt de om *Ottkels* Drab, og udlagde *Gunner* for skyldig. Derefter tilbød *Geyr Gode Gunner* at forsvare sig, og skiød til Vidner paa de allerede fremførte Beviiser. *Gunner* tilbød *Geyr Gode*, paa samme Maade, at anhøre hans Eed, og det Forsvar han havde at fremføre i Sagen; Derpaa aflagde han Eed og sagde· Det er mit Forsvar, at jeg for mine Naboer har erklæret *Otkel* Uhellig, og skudt til Vidner paa det Saar han gav mig med hans Sporer · men forbyder dig *Geyr* med Herredsdommer, Forbud, at søge denne Sag, og Dommerne at paadømme den, og erklærer din heele Irættesættelse ulovlig. Det er noget besynderligt paa dette Sted, at Geyr lod hans Sandemænd fremsige deres Udsigende, førend de vare undersøgte af Vederparten, hvilket ikke kand begribes paa anden Maade, end at han enten herudi har forseet sig, som dog ikke var at vente af en saa lovkyndig Mand, eller Historieskriveren har glemt at fortælle det, som han dog ellers ikke pleyer, eller og, hvilket maaskee bliver det retteste, at Vederparterne, der desuden havde Indvendinger nok, ikke have skiøttet om at giøre sig den Umage: og da veed man af de gamle Love, at Sagsøgeren strax maatte lade hans Sandemænd sige hvad de vidste, naar Defensor, efter giort Tilbud ikke vilde undersøge dem. Det andet Exempel paa Rættergangens Orden i de Tiider haves i det 66 Cap. sammestæds; Der fortælles hvorledes Geyr Gode søgte Gunner for Thorgeit Ottkelsens Drab. "Geyr lysti sök à hond Gunnari "Hamundarsyni: þa spurdi hann at þingfesti oc hemilisfan- "gi, epter þat gengo menn fra logbergi; lidr nu þingit, þar til "er dómar fara ut. Geyr Godi nefndi votta, oc baud Gun- "nari at hlida til Eydspialls sins, oc til framsagnar sakar oc "sóknargagna allra, sem hann hugdi fram at færa; epter þat "vann Geyr Eyd, oc sagde fram sök sva skapada ì dóm, sem "hann lysti, þa let hann bera lysingarvitne, enn þvi eigi sakar

blev deres Udsigende ikke anseet, med mindre det kunde beviises, at Vidnerne vare falske; Naar Sagvolderen havde Vidner, og Sagsøgeren ikkun Sandemænd, burde Sagvolderens Vidner først afhøres, ellers begyndte Sagsøgeren altid først. Naar man skulde aflægge Vidne for 2 Rætter, burde man personlig møde for sit Værneting, men lade andre, paa sine vegne aflægge Vidnesbyrd for den anden Ræt, paa samme Maade, som tilforn (§. 80. No. 1.) er sagt om en syg Mand. Det samme burde

" sakartökuvitni, at hann var aþile; þa baud hann buum i " setu, oc til rudningar um qvidinn " d. e. *Geyr* lyste *Gunner Hamundersen* Drabs-Sag paa; Siden giorde han Forespørgsel om Boepæl og Tinglav; derpaa gik man fra Lovbierget. Saaledes gik nogle Dage forbi, indtil Rætterne skulde sættes, da *Geyr Gode* fremtraadde for Rætten, skiød til Vidner, og bad *Gunner* anhøre hans Eed og Sagens fremsigelse, og alle de Beviiser, han under Sagens Drift havde at fremføre. Derefter aflagde han hans Eed, og fremsagde Sagen for Rætten, lige som han havde lyst den; da lod han føre Lysnings-Vidner, men ingen Fuldmagts-Vidner, fordi han selv var retmæssig Sagsøger; da tilbød han Sandemændene at sætte dem, og Vederparten at undersøge dem. Det 3die Exempel findes i det 115 Cap. i samme Historie hvor der fortælles, hvorledes de Sigfussønner tiltalede Skarphedin og hans Brødre, for Høskuld Hvitaneß Godes Drab. " þeir Sigfussynir sottu nu màlet, oc budo Nials-" Sonom at hlida til Eydspialls sins; sidan unno þeir Eyd; " þa saugdo þeir fram sök, þá leto þeir bera fram lysingarvitni; " þa budo þeir buum i seto, oc til rudningar um qvidinn; þa " stod upp þorhallr Asgrimsson oc nefndi ser vatta, oc varde " lyritte qvidinn; var þat til, at sa var sialfr utlægr, er lyst " hafdi Sökinni. " d. e. De Sigfussønner søgte Sagen, og tilbød Nials Sønner at høre paa deres Eed, siden sagde de Sagen frem; Derpaa lod de føre Lysnings-Vidne; Derefter befalede de Sandemændene at sætte dem, og tilbød at de maatte undersøges. da opstod *Thorhall Asgrimssen*, og skiød til Vidner, og forbød Sandemændene at vinde noget, hvortil Aarsagen var, at den der havde lyst Sagen var selv indviklet derudi, og pligtig til Landsflygtigheds Straf. Dog, den allerom-stændeligste Beretning, og tydeligste Beviis paa alt hvad der findes anført i denne §. ligger i det 132 Cap. af selvsamme Historie hvi ket Forfatteren ventelig her har betient sig af, men dets overmaade Vidtløftighed forhindrer at indføre det paa dette Sted.

de og ſkee naar nogen havde Sandemænds Tog at giore for 2 Ræt-ter paa eengang. Naar nogen ſkulde aflægge Vidne for een, og giore Sandemænds Tog for en anden Ræt, da burde han ſelv møde hvor han var udnævnt ſom Sandemand, men lade en anden aflægge Vidnet paa ſine Vegne, ventelig fordi hans Nærværelſe ikke var ſaameget fornøden, hvor han var Vidne, for den visheds ſkyld, ſom Vidner havde fremfor Sandemænd.

§. XCI.

Om Sandemænd efter Jarnſida og Jonsbogen.

Denne Beviisnings-Maade ved Sandemænd fik ſaadan Forandring ved Kong *Haagens* og Kong *Magni* Love, at den faſt blev ukiendelig; Dog have de beholdt nogle Levninger deraf, thi de tillade, ikke alleene den Beſkyldte, at tage viſſe Mænd med ſig for at befries ved deres Eed, fra de giorte Beſkyldninger, hvorom ſiden ſkal tales; men de have endog bevilget i viſſe Tilfælde, at der maatte udtages et viſt Antall af Naboerne ſom Sandemænd.

Den blev efter Jonsbogen i Almindelighed anſeet for Drabs-Mand, ſom Naboerne ville anſee derfor; den der var beſkyldt for Drab, kunde og blive gandſke friekiendt, om han kunde faae 12 Mænd, der havde været paa det ſamme Sted ſom han, den Tiid Drabet ſkeede, til at ſige ham frie derfor Mannh. 9. Cap.

Samme Lov anbefaler og udtrykkelig et ſlags Beviis, under Navn af *Heimilisqvidarvitne*, hvorved omendſkiøndt nogle have villet forſtaae den forurettedes Huus-Folk, da bemærker det dog alleene et viſt Antall af hans Naboer; Iblandt dem der forſvare den førſte Forklaring, er den berømte *Biörn* paa *Skardzaae*, i hans *Glosſario* over Lovbogen, men baade han og andre af den Meenings Forfægtere, ere blevne bedragne derved, at det Ord *Heimilisbuar*, i Graaegaaſen, bemærker de nærmeſte Naboer, og ikke dem, der have den ſamme Boepæl ſom en anden. Diſſe Sandemænd vare 10 udi Tallet, af hvilke de 8, tillige med Anklageren, burde bekræfte Beſkyldningen, men de øvrige 2de aflægge ſaaleedes lydende Eed: at de vel havde hørt noget ſnakke om

de

de Ting Anklageren beskyldede den anden for, men de vidste ikke, om det var sandt eller ikke Mannh. 25 Cap.

Heraf er øyensynligt, at disse Sandemænds Udsigende var grundet paa det blotte Rygte; Kong Haagens Rætterbod giver og det samme tilkiende, i det den befaler, at Sysselmanden, saasnart han hører nogen grov Misgierning begynder at blive rygtbar, skal stævne Ting, og sammenkalde Bønderne, for at faae at vide af dem, hvad de havde hørt, hvorfor og disse Sandemænd, i vore Tiider, kaldes Rygtis vottar. Til Heimilis-quidarvitne maatte ikke bruges Løsgiængere, Unge Drenge, Arbejds-Karle, Vanvittige, eller nogen af dem, som ikke burde have Segl, eller vidne i betydelige Sager (see K. Haagens Rætterbod). Det som samme Rætterbod ellers siger, om disse Sandemænd, at de skal være den 4de Part af de Bønder, der høres under eet Ting, bør ikke forstaaes om en Repp, hvis Indvaaneres 4de Part efter Loven ikkun bliver 5 Bønder, men om saadan et Herred, hvorudi en Sysselmand burde holde Ting, det er saa stor Deel af at Syssel, som kand udgiøre et Tinglav, hvis Indbyggeres 4de Part, efter Loven, burde i det mindste være 10 Bønder. Omendskiønt den beskyldte saaleedes kunde faae sig befriet med Eed, fik han dog ingen Erstatning af Anklageren, naar han alleene kunde formaae disse Sandemænd til at bekræfte med ham, at Beskyldningen allereede var bleven til et almindeligt Rygte. Disse Sandemænd vare bevilgede.

I.) I Sager der angik Ære, Gods, og Lemmer, hvilke ingen, ikke engang Øvrigheden, maatte paabyrde nogen, uden at have saadan almindeligt Rygte og Heimilis-qvidar-vitne for sig, Mannh. 23 Cap.

II.) Om Nogen end talede ærrørige Skiælds Ord til den anden, kom han ikke til at lide nogen Straf derfor, om han med disse Sandemænd kunde beviise, at han overalt var berygtet for de Ting, han havde tillagt ham, herhen hørte:

a) Om nogen beskyldte en anden for en Lands-Forræder.

b) Om nogen beskyldte en Mands Ægte-Kone for at have bedrevet Hoer, Mannh. 25 Cap.

Men da Jonsbogens Rættergangs-Maade i Criminelle Sager allereede er ved de nyere Forordninger fast bleven afskaffet, saa veed man nu i Island ikkun lidet at sige af disse Sandemænd, uden alleene

1.) I Drabs Sager, hvor man hverken veed Omstændighederne eller Giernings-Manden; dog gaaer deres Forretning ikke viidere, end at sige, hvem de meene at være Giernings Mand.

2.) I Markeskiæls Trætter, da de opkræves af det Herred, Marken ligger udi.

Tiende Capitel.

Om adskillige slags Eeder i den gamle og nye Rættergang.

§. XCII.

Edens Betydelighed, Almindelighed.

I de foregaaende Capitler er noget bleven talt om de fornemste Beviisnings-Maader i den ældste Rættergang; Nu staaer tilbage at tale noget om Eed, som sædvanlig i enhver Sag ophæver den heele Trætte, og var, efter de gamles eenstemmige Meening, det allerkraftigste Troeværdigheds Segl. Det er vel en Sandhed, at alle ansee ikke en Eed for liige betydelig, efterdi alle ikke have lige stærk Følelse af Religion, dog er det vist, at naar man ikke kand tydelig beviise, at en Eed er falsk, eller af Uagtsomhed aflagt, saa har den overalt den samme Virkning

ning i Rættergangen, at den er det sidste Middel, man har at gribe til i de Sager, som man ikke kand tilfulde beviise.]

§. XCIII.

Hvad Eed er.

En Eed er en Tings hellige Bekræftelse eller Benægtelse; men den Bekræftelse eller Benægtelse kand kaldes hellig, hvis Troværdigheds Kiendetegn tages af Religionens Grunde, og den Forpligtelse, et hvert Menniske paaligger, til at sætte sin høyeste Trost og Tillid til Gud og hans Ord. En Eed bliver da et Udsigende, hvortil man, foruden Sædelærens almindelige Regler, erklærer sig tillige forpligtet ved Religionens Betragtning.

§. XCIV.

Ordets Bemærkelse.

Navnet, eller det Ord *Eydr* har uden Tvivl i gamle Dage, foruden de 3 Nordiske Riger, været tilfælles for en god Deel af Europa, saalænge det gamle Nordiske Sprog, siden kaldet Dönsk Tunga, var i sin fulde Glands. Anglo-Saxerne, skrive det *Aþ* eller *Aþar*; de Gothiske Love og Ulphilæ Evangelia *athin*, hvilket har givet en vis lærd Mand Anledning, til at udleede Ordet af den gamle Afgud *Odins* Navn, som af nogle Fremmede skrives Athin. Men denne deirvation kand med Billighed tages i Tvivl; Man er jo ikke vis paa, om ikke dette Ord har allereede været i Brug udi de Nordiske Lande, forend Odins Navn blev der bekiendt; Og om det ikke skulde være, da er det dog øyensynligt, at den Forskiel i Skrive-Maaden i dette Ord, der er i det gamle Danske, og de fremmede Sprog, er alleene en Virkning af Sprogets Forandring, hvorved de Fremmede, i Steden for det gamle Danske *Eydr*, enten have skrevet *Aþar*, eller og sat til det Ord *Eth* eller *eþ*, der forekommer saa ofte i de gamle Danske Love, Articulum postpositivum *in*, saa det er blevet til *Ethin* eller *Athin*. Det er derfor langt meere rimeligt, endskiønt ikke saa kunstigt, at udleede Ordet fra det gamle Danske eg *Eyde* infin. at *eyda*, jeg forøder, gior til Intet, fordi en Eed er et Middel til at øde og giore Ende paa al Trætte.

Den-

Denne Meening bestyrkes ndnu meere derved, at man finder, at samme Ord er blevet brugt i den gamle Rættergang, for at betegne, at en Sag var bleven ved ulovlige Udflugter, eller lovligt Forsvar til intet giort: Saaleedes bruges det i Nials Saga 135 Cap. "Sendimadr kom nu til Þórhalla Asgrimsſonar, oc "segir hanom hvar komit var, at þeir Mördr Valgardſſon mun-"do ſekir gerdir allir, enn eydt vigsmàlunom." d. e. Den Mand de havde udsendt, komda til *Thorhal Asgrimſſen*, og fortaalte ham hvorleedes det stod, at *Mördur Valgardſſon*, og de allesammen kom til at blive Landsflygtige, og alle Drabs Sagerne til intet giorte; Ikke at tale om mange andre Steder.

§ XCV.

Eeder uden og inden Rætten.

Omendskiønt man meere kunde lide paa hvad de Gamle lovede med blotte Ord, end det som mange i disse Tider forsikkre med de dyreste Eeder, saa havde man dog allereede i de Tider, for endnu meere Sikkerheds Skyld, indført adskillige Eeder, hvilke de Gamle ansaae for en Ære at holde ubrødelige, naar de ikkun vare utvungne og muelige at efterkomme. Iblandt dem kand man giøre Forskiel paa Eeder uden og inden Rættergangen: mit Forsæt udkræver vel alleene at ieg skal tale om de sidste; dog vil jeg i Forveyen tillige mælde noget om de første; ved Eeder inden Rætten, forstaaer jeg alleene dem, hvorved de Trætter afgiøres, hvilke man, i Mangel af gyldige Beviiser, maae lade komme an paa Parternes Samvittighed.

Ved Eeder uden Rættergangen forstaaer jeg de Eedelige Forsikkringer, hvis Henſigt, ikke var at bringe en Sag til Ende, men at give en ydermeere Stadfæstelse og Bekræftelse paa at man vilde giøre eller efterkomme noget; og om det kunde hænde, at saadanne Eeder bleve aflagte for Rætten, da kand de derfor ikke ansees for Eeder inden Rættergangen; thi det er ikke Stedet, paa hvilket Eedene aflægges, der udgiør deres væsentlige Forskiæl, men deres Aarsager Henſigt, og Øyemeed.

§. XCVI.

§. XCVI.

Alle Eeder uden Rættergangen angik Forbund eller Løfter. Iblandt de første kand regnes det i inden- og uden-Landske Historier saa bekiendte *Fostbrædralag*; Man brugte derved adskillige Ceremonier, ligesom Parterne enten opholdt dem paa adskillige Steder, eller kunde finde for got at indrette dem; Den almindeligste Maade at indgaae saadant Sælskab eller Fællesskab, var hos os, at Parterne opskar en lang Jordstrimmel, hvilken de lode sidde fast i Jorden paa begge Ender; midt under Buen paa denne Strimmel satte de et Spyd, saaledes at Spidsen vendte i Veyret; dette maatte ikke være længere, end at man med sin Haand kunde række op til Spidsen; Herpaa traadde de, der vilde indgaae Forbundet, tilsammen ind under denne saaleedes opstilte Jordstrimmel, da enhver af dem skar eller stak sig til Blods bag i det tykke af Foden, eller indvændig i Haanden, og lod Blodet flyde tilsammen, og rørte det siden sammen tillige med Mulden, faldt derpaa paa Knæe, og krævede alle Guderne til Vidne, at de skulde hævne hverandres Død, ligesom Brødre; Dette kaldes at ganga undir Jardarmen (157). Og findes paa selvsamme Maa-

Fostbrædralag.

(157) Her har Forfatteren fulgt Gisla Saga Surssonar, der beskriver Thorgrims, Gisles, Thorkels og Westeins Fostbrædralag saaleedes: "Ver "sculom binda þetta meirom fastmælom enn áþr, ver sculom "sveriaz i fostbrædralag; þeim syndiz þetta rádligt; ganga "sidan ut or búþinni à Eyraroddann, oc risto þar upp Jardar-"men, sva at baþir endar varo fastir ì Jördunni, oc setto "þar undir màlaspiót, þat er maþr màtti taka hendi til fals, "þar skylldo þeir nu undir gànga, þorgrimr, Gisle, þorkell, "Vesteinn; oc nu vökva þeir ser blod, oc lata renna saman "dreyra sinn, oc molldu þeirri, er upp var skorit jarþarmen-"it ì miþio, oc hræra allt saman, enn sidan fello þeir allir "a kne, oc sveria, at hverr scal annars hefna, sem hverr "broder annars veri, oc nefndo aull godi vitni; oc nu er þeir "takaz i hendr allir saman, þa mællti þorgrimr: ærinn vanda "hef ec, þott ec gera þetta vid þorkel oc Gisla màga mina,

enn

Maade at have været brugeligt paa andre Steder længe forend
Is-

"enn vid Veſtein ſkylldir mic ecki at binda ſva mikinn vanda, "oc hnyckir at ſer hendinni; ſva mano þa fleiri gera, ſegir "Gisli, oc hnycker ſinne hende, ſcal ec vid engann þann bin- "da vanda, er eigi vill vid Veſtein màg minn " d. e. Vi ſkal faſtſætte dette med en ydermeere Bekræftelſe end tilforn, ved at indgaae Foſtbrødrelav; Dem ſyntes dette raadeligt, hvorpaa de gik ud af Tæltet, og ud paa den yderſte Pynt af Forbiærget, og ſkar der op en Jordſtrimmel, ſaaledes at begge Enderne ſad faſte i Jorden, og ſatte derunder et Maale-Spyd, til hvis Spidſe man kunde række med Haanden; der ſkulde *Thorgrim Gisle Thorkel* og *Veſtein* gaae ind under; Siden ſtak de dem til Blods, og lod Blodet rinde ſammen, tilligemed den Muld, der var midt paa Stedet, hvor de havde opſtaaret Jordſtrimmelen, og rørte alt dette tilſammen; derpaa faldt de alle paa Knæ og aflagde Eed, at den eene ſkulde hævne den andens Død, ligeſaafuldt ſom om de vare hverandres Brødre, og paakaldede alle Guder til Vidne derpaa; Men da de ſkulde give hverandre Haanden, ſagde *Thorgrim*, jeg har indviklet mig i en vanſkelig Sag nok, i at indgaae dette med *Thorkel* og *Gisle* mine Svogere, men der er intet ſom forbinder mig til at indgaae ſaa ſtærk en Forpligtelſe med *Veſtein*: og trækkede Haanden til ſig; *Gisle* ſvarede, da vil vi andre gjøre ligeſaa, og trækkede ſin Haand til ſig, thi jeg vil ikke indgaae Forbund med nogen, ſom ikke vil indgaae det ſamme med *Veſtein* min Svoger. Dette ſamme Sted har og Arngrimus lagt til Grund i hans Beſkrivelſe over dette Forbund Crymog Lib. I. cap. 9. p. 102. Man ſeer deraf, at heele Cerimonien er bleven ſluttet ved at Parterne gav hverandre Haand paa Forbundets Fuldbyrdelſe, og naar det ikke ſkeede, ſynes det, at det er bleven anſeet ſom aldeeles ugyldigt; I det mindſte gik det her ſaaleedes til; thi den efterfølgende Hiſtorie viiſer, at Thorgrim ſlog Veſtein, og Gisle igien Thorgrim ihiel, paa en mordiſk Maade; Dog blev ingen af diſſe Drab anſeete for Niddings-Gierninger, hvilket nødvendig maatte være ſkeet, om dette Forbund var blevet ved Magt; Det ſeer man af Skapte Thoroddſens Ord i Nials Saga Cap 129. hvilken forekaſtede Asgrim hans Foſtbroder Gauks Drab ſom en uanſtændig Gierning: "Enn Asgrimr þ. kiſt "hafa ſtadit i ſtórrædum, af þvì er hann drap Gauk foſtbro- "dur ſinn:" Det kand man og ſlutte af Wikings Exempel, hvilken hellere vilde forlade hans egne Sønner, end bryde ſin Eed, og føre Krig imod hans Foſtbrøder Kong Niorve, Þorſteins Saga Vikingsſonar Cap. 10. p. 46 47. "Eigi vnn ec þat til lifs þoris at riufa eyda mina, þvi viþ
Nior-

Island blev bebygt (158). Andre gik herudi langt viidere og drukke

"Niörve Kongur höfom þat svarit badir, oc hver skylldi "odrom trur oc hollr bædi leynilega oc openberlega; nu vil "ek þvi eigi hafa verra enn hann, at ek halldi strid imote ha-"nom; þarf oc ecki um þat at tala, at ec veite þori nockra hialp." d. e. Jeg betaler ikke min Søn Thoris Liv saa dyrt, at jeg skulde bryde min Eed, thi jeg og Kong Niorve have svoret hverandre, at vi skulde være hverandre troe baade hemmelig og aabenbare; Nu vil jeg viise derudi ligesaa stor Oprigtighed som han, og derfor ikke føre Krig imod ham, hvorfor ingen kand overtale mig til at giøre Thorer mindste Undsætning. Derfor ansaae og Kong Niorve sig paa sin Side forpligtet, i Følge af hans Fostbrædralag med Viking, at holde Fred, og ikke føre Krig imod ham, See det 11 Cap. p. 50. 51. Derfor agtede han sig forpligtet til at forsvare Viking imod sine egne Sønner, ja at lade dem slaae ihiel om de kunde blive hans Banemænd, See 15 Cap. p. 72. "Ec scal fara "med alla þa mer vilia fylgia, oc veita Vikingi lid; þiki mer "myklo varda um, at þu verdir eigi banamadr Vikings, þvi "þa verd ec annat hvert at gera, at lata drepa þik, oc man "þat illa fyrirmælast, eda riufa eyda mina, er ek hef svarit, "at hefna Vikings, ef ec lifda hanom lengur." d. e. Jeg skal drage hen med alle dem som vil følge mig, for at hielpe Viking, og anseer jeg det for en høyst vigtig Sag, at du ikke bliver Vikings Bane-Mand. thi da nødes jeg til, enten at lade dig (hand forestilles at tale til hans Søn Jökul) slaae ihiel, hvorved jeg underkastes en skammelig Eftertale, eller at bryde de Eeder, jeg har svoret, at hævne Vikings Død. om jeg overlevede ham See og Reenhielms Anmærkninger til disse Steder p. 93 og 115. Man seer endelig det samme af den Leve-Regel Haufudr gav hans Søn Herraud, Hervarar Saga 8 Cap. "At hann "hafi þann mann aldrig i för sinni, sem svikit oc drepit he-"fer felaga sin. d. e. At han aldrig skulde have den Mand i Følge med sig, som havde forraad eller ihielslaget sin Staldbroder. De øvrige Skikke ved dette Forbunds Tiltrædelse beskrives endnu nærmere i Thorstein Vikingssons Saga 21 Cap. p. 114. "þeir vökvudu ser blodz i "lófum, oc gengo undir Jardarmen, oc foro þar eyda, at "hver skylldi annars hefna, ef nockor þeirra yrdi med vopn-"om veginn." d. e. De stak dem til Blods inden i Haanden. og gik under en Jordstrimmel og aflagde Eed derpaa, at de skulde hævne hverandres Død om de blev ihielslagne med Vaaben. See og

ke det Blod de saaledes havde udtappet (159); hvilket de ventelig have

og Orms Saga Storolfs Sonar 6 Cap. Illuga Saga Grydar fostra 1 Cap. p. 4. Dog vare alle disse Omstændigheder ved dette Forbunds Tiltrædelse ikke uomgiængelig fornødne; thi naar Tiiden og Stedet ikke tillode videre Omsvøb, lode de det alleene blive ved at bekræfte Forbundet med Eed; Saaledes giorde Hrolfr Gautreksson og Asmundr, efterat de tilforn havde holdt en hæftig Træfning: Hrolfs Saga 22 Cap. p. 129. "Epter þat sver hver odrom "trunad, oc alldrei at skilia, nema med samþycki beggia "þeirra." d. e. **Derefter svoer de hverandre Troskabs Eed, og at de aldrig uden fælles Samtykke skulde skilles fra hverandre** I andre Forbund lode de dem ofte nøye med, at give hverandre Haand derpaa, som Olafs Saga fortæller om Kong Harald Gormssen og Grev Haagen: "Figa "þeir at þessu handaband:" Men om det er bleven anseet for Sikkerhed nok, paa dette Forbunds Ubrødelighed, kand jeg ikke forsikkre; thi det som Boëthius Hist. Scot. Lib. 2. 18 b. fortæller om Sydersernes Indbyggere, indeholder noget meere, ja noget andet, nemlig at de plejede at besmøre deres Hænder med Menniske-Blod, naar de skulde aflægge Eed: "*Hebridianis mos "erat, manus humano sangvine intinctas jungentes, communi voce jurare, "qvando ad aliqvid faciendum se astringebant*;" hvorfor man ikke er vis paa, at her just sigtes til dette slags Forbund. Det samme kand man sige om det, Ditmarus Merseburgensis i hans Krønike Lib 6. p. 65. fortæller om Indbyggerne i Lausitz: *Pacem abraso crine supremo & cum gramine datisq; affirmant dextris*: Thi der tales alleene om hvorledes de bar dem ad med at slutte Fred. Man seer af Sörla sterka Saga II Cap. Ait det var en Sædvane i gamle Dage, at man, efter sluttet Forliig, skulde drikke Forligelsemaal: "Nu sætti Högne Sörla vid Systur sina, oc drucku sidan sattar "bikar." d. e. **Siden forligte *Hogne Sorle* med sin Syster, hvorpaa de drukke et *Forligelse* Bæger**: Adamus Bremensis Hist. Eccl. Lib. 3. c. 20. fortæller og i Anledning af Erkebiskop Adalberts og Kong Svends Forliig, at det var en almindelig Skik, at bestyrke Forliget ydermeere med et godt Giæstebud: *Regi reconciliatus muneribus atq; conviviis certavit Archiepiscopalem potentiam regalibus anteferre divitiis, deniq; sicut mos est inter barbaros, ad confirmandum pactum foederis convivium habebatur vicissim per octo dies*: Men slige Giæstebude plejede ikke gierne at skee førend efterat Forbundet var bleven sluttet.

(158) See Thorstein Vikingssons Saga 21 Cap. Not. 157. Det samme fortæller Volsunga Saga Cap. 35. om Sigurd og Giukes Sønner: "þeir "sverjaz i Stallbrædralag sem þeir seo sambornir." **De sammensvore dem i Stalbroderskab ligesom Brødre**, hvilket i det 39 Cap. p. 83. be-

have faaet fra Scytherne, der brugte denne Skik (160). Man finder og Exempler paa, at 2de Prindser eller Krigshelte, naar de have sluttet Forbund, eller giort Fred, have tillige byttet Vaaben og Klæder med hverandre (161). Denne Skik især maae være meget gammel, thi Homerus anfører i hans Ilias et Exempel paa 2 Krigshelte, hvilke, i den Trojaniske Krig, i Anleedning af den, dem imellem værende, Giæste-Rets Forbindelse, forbandt

 dem,

beskrives: " At blanda blodi saman. " d. e. At de blandede deres Blod tilsammen. Ja Locasenna synes at give tilkiende, at det allereede i Odins Tiid har været i brug, hvoraf jeg tillige slutter, at det maaskee er een af de Skikke, som Odin har indført i Norden, fra Scythien: Paa anførte Sted forestilles Loke at tiltale Odin paa følgende Maade:

Mantu þat Odin,	Erindrer du det *Odin*,
Er vid i árdaga	Da vi i gamle Dage
Blendom blódi saman	Sammenblandede vores Blod
Aulvi bergia,	Og du lod som du
Leztu eigi mundo	Intet vilde drikke
Nema ockr veri bádom borit. d. e.	Uden jeg skulde drikke med.

Denne Skik at sammenblande eller drikke Blodet, er bleven indført ved Forbundets Tiltrædelse, for at betegne, at ligesom Blodet blev tilfælles, saaleedes skulde de staae Last og Brast med hverandre, i alle paakommende Farligheder, og være indbyrdes forbundne at hævne hverandres Død.

(159) Saaleedes fortæller Gyraldus om Irlænderne Topogr. Hiberniæ Cap 22 p. 743. *Cum Hiberni foedera jungunt sangvinem sponte ad hoc fusum uterq; alterius bibit.*

(160) See Herodotus Lib. 3. Bodinus de Republ. Lib. V. Cap. 6. Polydorus Virgil. de Inventoribus rerum Lib. II. c. 15. p m. 145. *Scythæ vero hoc qvippe modo sanciebant; infuso in grandem calicem fictilem vino, commiscebant eorum sangvinem qvi ferirent foedus, percutientes cultello aut incidentes gladio aliqvantulum corporis, deinde in calice tingebant sagittas securim, jaculum; hæc simul atq; fecissent, sese multis verbis devovere, postea vinum epotare, non modo ii qvi foedus faciebant, sed etiam Comites illi qvi erant maximæ dignitatis.*

(161) Saaleedes byttede Kong Knud den Store og Edmund Jernside deres Rustning og Klæder, efterat de havde giort Fred med hverandre. See Hoveden Angl. Maj. p. 534. Westmonasteriens. p. 630. Vigorniensis p. 678. og andre.

dem, at de ikke vilde personlig anfalde hverandre, og derfor byttede deres Rustning, paa det de deraf, som en slags tessera hospitalitatis, eller Gieste-Rets Tegn, desto lettere kunde kiende hverandre, og forvisses med det samme om en fuldkommen Sikkerhed (162). Naar de Personer der indgik dette Forbund foretoge der den sammeslags Haandtering tilsammen, som at gaae ud paa Soe-Roverie eller deslige, da var gierne Virkningen af denne Eed, at alt det, de erhvervede, skulde være tilfælles (163). Dog finder man tillige Exempel paa, at 2 eller fleere Anforere for en Soe-

(162) Saadanne Venskabs eller Forbunds Tegn, hvilke den eene Ven plejede at skikke den anden, naar de enten vilde have noget vigtigt udrettet, eller advare dem om en forestaaende Fare, ere under Navn af *Jarteikn* overalt bekiendte i de gamle Historier. See og Reenhielms Anmærkninger til Thorsteins Saga pag. 100. Dog vil jeg, af Gisla Surssonag Saga, anføre eet eeneste Exempel derpaa, som jeg frem for andre har anseet for mærkværdigt; " Gisle ris up snimma um morgininn, oc gengr. til smidio, "hann smidar silfrpening er stod Eyri, hann hnitar saman "Peninginn, oc varo i XX naddar, hann var i tveim lutum, "oc voro X naddar i hverjom lut, oc þotti sem heill væri, þà "er saman var lagdr, oc màtti þó taka sundr i tva luti; "Gisle tekr nu i sundr Penninginn, oc selr annann lutinn i "hendr Vesteini, enn hann sialfr hefer annann, bidr þa þetta "hafa til jartegna, ef nockut geriz þat i, er þeim þickir màli "skipta, oc skulum vid þà at eins sendaz i mille, segir Gisle, "eslif annars hvers liggr vid." d.e. *Gisle stod tidlig op om Morgenen og gik til sit Værksted, og giorde en Sølv-Penge, som veyede en Øre, han sammenføyede den med 20 smaa Hager, den var i 2 Stykker, 10 Hager paa hvert Stykke, og da den blev sat sammen, kunde man ikke andet see, end den var heel, da den dog kunde adskilles i 2 Stykker; Gisle tog Pengen i Stykker og flyede, Vestein det eene Stykke, men han selv beholdt det andet, med Begiæring, at den skulde tiene dem til et Tegn, om noget betydeligt kunde tildrage sig, dog skal vi, siger han, ikke skikke den imellem os, uden een af os er i Livsfare.*

(163) See Egils og Asmunds Saga 2 Cap. " Toko þeir nu hön-"dum saman, oc sveriast i fostbrædralag efter fornum sid, og

Søe-Røver bande, deelede med hverandre hvad de erhvervede,
uag-

"og skal hver annars hefna, oc ega bædi fengit fe oc ufengit, oc "þat sem þeir ynni jafnt til báder" d. e. Derpaa gav de hverandre Haanden, og svore hinanden Fostbrødrelav efter gammel Sædvane, paa den Maade, at den eene skulde havne den andens Død, og de begge have tilfælles det Gods de havde forhvervet, og hvad de kunde erhverve, og som de begge havde lige stor Umage for; Saml i det 4de Cap. om Arons og Asmunds Fostbroderlav. "Vil ek at vid sverju-"stum i fóstbrædralag, sva hver skal annars hefna, oc eiga "fengit fe oc ufengit; þat fylgdi oc svardaga þeirra, at sa "sem lengr lifde skyllde láta verpa haug epter annann, oc "lata þar i sva mikit fe, sem þeim þæckte vel sæma, sidan "skyllde sa sem epter lifde sitia hia þeim dauda 3 nætur i haugi, "oc fara brott sidan ef villde; þeir vökvodo ser blod oc leto "renna saman, helldo menn þat þa eyda i þann tid. d. e. Det fulgte og med deres Eed, at den som levede længere, skulde opkaste en Høy over den anden (at begrave dem som faldt i Krig, holdtes vel overalt for en ubrødelig Skyldighed hos vore Forfædre, dog var en standsmæssig Begravelse i Særdeelshed en hellig Pligt, som slige Love paalagde disse Staldbrødre indbyrdes, naar de vare tilstæde) og indlægge deri saa meget Gods, som ham syntes anstændigt; Derpaa skulde den Overlevende sidde hos den Afdøde 3 Nætter i Høyen, og gaae siden bort om han vilde. De stak sig til Blod, og lod det rinde sammen, hvilket blev anseet for en Eed i den Tiid. See og Gullþoris Saga 2 Cap. "þorir oc þeir nio fostbrædur, svör-"duz allir i fóstbrœdralag skylldi hverr þeirra annars hefna, "þeir skylldo saman eiga fengit fe oc ufengit, þat er þeir fen-"gi jafnt oc tilynni, oc var þorir fyrirmadr þeirra." d. e. Thorer tilligemed andre 9 indgik Fostbrødrelav paa den Maade, at den eene skulde hævne den andens Død, og have tilfælles det Gods de havde og kunde erhværve om de alle havde ligestor Umage derfor, og var *Thorer* deres Anfører (see og *Högna* og *Hedins Saga*). Thorer havde da et slags Fortrin for de andre; *Thorstein Vikingssons Saga* i det 7 Cap. fortæller og, at Niorve betingede sig forud det Kongelige Navn og Rang, da han indgik Fostbroderlav med Viking. "vil ek meþ þvi fóstbrædralag "binda, at þu heiter Jarl, enn eg Kongr, sem ver erom til-"borner, hvért vid erom i mino riki edr ödro" d. e. Jeg vil paa de Vilkaar indgaae Fostbrødrelav, at du skal hedde Greve, men jeg Konge, ligesom vi ere fødde til, enten vi ere i mit Rige eller andensteds.

uagtet de ikke havde indgaaet saadan Forbund. Den 2den sædvanlige Virkning deraf var, at den eene skulde hævne den andens Dod, om han blev ihielslagen, hvilket de og nøye pleyede at efterkomme (164). Hos adskillige fremmede Nationer fik de, der indgik dette Forbnnd, tillige Rættighed til at arve hverandre; men omendskiønt een eller anden hos os kand have betinget sig denne Rættighed ved Forbundets Tiltrædelse, da var den dog ingen umiddelbar Folge deraf, hvilket Egils Saga klarlig giver tilkiende, der fortæller, at een af disse Bunds-Forvandte maatte begiære Kongelig Tilladelse til at indsætte den anden til Arving, ved et Testament, hvilket han aldeeles ikke havde behøvet, om dette Forbund havde givet den efterlevende Bunds-Forvandt nogen Arve-Rættighed.

Dette er omtrent det fornemste af det man veed af vore gamle Historier, om dette slags Forbund. Jeg tvivler og ikke paa, at de jo, saalænge Hedenskabet stod ved Magt, ere forblevne i den samme Stand, eller i det mindste uden mærkelige Forandringer; men saasnart Indbyggerne havde overalt antaget den Christelige Religion, lader det ligesom man har anseet dem som uanstændige for Christne Folk, og at de derfor have efter haanden aftaget, indtil de aldeeles have ophort. Saa meget er vist, at Forfatteren af Fostbrædra-Saga, har anseet det som en Levning af Hedenskabet, og et Beviis paa, at den Christelige Religion ikke endnu ret var bleven rodfæstet i Landet, at Thorgeir Havarsson og Thormodr Kolbrunarskald, der levede i Kong Oluf den helliges Tiid, først i det 11te hundred-Aar indgik dette Forbund paa den hedenske Maade (165); Man veed og, at Thorsten Kuggesen no-

(164) See Illuga Saga Gridarfostra 1 Cap. og Thorgeirs Saga Havarsonar eller Fostbrædra-Saga.

(165) "Su sidvenia hafdi verit frægra manna, þeirra er "þat lögmål setto sin i mille, at sa skilldi annars hefna er lengr "lifdi, þa skylldu þeir ganga undir iij Jardarmen, oc var þat "Eydr þeirra; sa leikr var à þà lund, at rista skylldi or jördo "iij torfur långar, þeirra endar skylldo aller fastir i jördo, oc "hengdar up lyckiurnar, sva at menn mætto gånga undir." d. e.

noget meere end 20 Aar efterat den Christelige Religion var bleven antagen i Island, da Biörn Hitdælakappe tilbød ham at indtræde i dette Forbund, paa de Vilkaar, at den længst Levende skulde hævne den andens Død, svarede, at han ikke vilde forbinde sig til at hævne, hvilket var en Christen uanstændigt, men alleene til at paatale hans Drab efter Loven, som om han var hans egen Broder (166); Dog finder man i det 12te Seculi Historie Exempel paa, at den Bande, der havde indebrændt Aunund paa Lan-

d. e. Adskillige Tappre Mænd der satte den Lov imellem dem selv, havde havt den Sædvane, at den overlevende skulde hævne den andens Død, dette skeede saaleedes, at de skulde gaae under 3 Jordstrimler, hvilket var deres Eed; den Leeg var paa den Maade, at man skulde skiære op af Jorden 3 lange strimler; alle deres Ender skulde være faste i Jorden, men Lykkerne saaleedes ophængte at Folk kunde gaae derunder. De gudelige Betænkninger som Forfatteren af denne Historie giør over Thorgeirs og Thormods Fostbrædralag, synes ellers at give tilkiende hans egne Tanker, men ikke just hvad andre Folk have tænkt derom i de første Christendommens Tiider; thi de kunde jo i Steden for Afgudernes Navne, sætte Christi eller den sande Guds Navn, ligesom de giorde med de i Hedenskabet brugelige Eeder i Rettergangen, og da seer man ikke hvad anstødeligt der kunde være i dette Forbund, uden maaskee at de saa stærk forbandt dem til at hævne, hvilket de Love, der bleve giorte strax efter Christendommens Indførsel, alleene tillade de nærmerste Slægtninger eller Eftermaals Mand, og i Nødsfald. Det er besynderligt i dette Exempel, at de gik under 3 Jordstrimler, da man ellers ikke brugte uden een: Slige Jordstrimler meenes de at have brugt, enten for at betegne den Pligt, alle og enhver af dem, ved Forbundet blev paalagt, at besørge hverandres Begravelse, om de vare tilstæde ved deres Død; eller at den eene skulde vove sit Liv for den anden, eller og, at denne Forbindtlighed skulde være ligesaa ubrødelig, som om de havde været opfødde under eet Tag.

(166) Biarnar Saga Hitdælakappa "Nu villdac til þess mæla, "at hver ockar hefni annars, sá er lengr lifdi, ef vid hefdum "bana af vapnom edr mannavoldum. Þorsteinn qvad ser þikia "i hvern stad jafnbodit, er hann baud sitt vinfengi; enn ge- "rom þar à grein nockora, er þu rædder um hefnder, þviat "nu vita menn giorr enn fyrr, hvad gera skal, oc vil ek þat, "ummæla, at hver ockar taki eindæme epter annann, edr "sektir oc febætur þott eigi se mandrap, oc somer þat betur Christ-

Langehliid, 1197 omtrent, besvore dem indbyrdes at hævne hverandres Død, ifald de derfor kunde blive antastede (167); Men dette var alleene et eedeligt Løfte og intet Fostbrædralag.

Alle Eeder uden Rætten angik, som tilforn er sagt, Pacter og Forbund, eller Løfter. Disse Forbund igien kand enten ansees som publique eller private. *Private* Forbund kaldes de, hvilke nogle faa Personer indgik, alleene for dem selv indbyrdes, uden at forbinde andre derved; *Publique* Forbund derimod kalder jeg dem, der bleve giorte af saadanne Personer, som forestillede et heelt Sælskab, og forbandt altsaa alle deres Underhavende; Naar man paa denne Kant betragter det gamle Fostbrædralag, saa var det et privat Forbund, om det blev indgaaet af nogle faa Personer, alleene for dem selv; men et publique Forbund, om det blev indgaaet af 2 eller fleere Regiærende Konger, eller Anførere for en stor Soe-Rover-Flode, hvilken var at ansee som en Stat, der havde sin egen Ræt, og erkiendte ingen for Overherre uden Anføreren, og var altsaa forpligtet til at tage Deel i den Fare, som det af ham sluttede Forbund udfordrede. Til Slutning vil jeg erindre, at den Cerimonie, hvorved Det-

" Christnum monnom." d. e. *Biörn* sagde: Nu vilde jeg begiære, at den af os, der overlevede den anden, skulde hævne den andens Død, om vi kand blive ihielslagne med bevæbnet Haand; *Thorstein* svarede, at han i alle Maader ansaae det for anstændigt at imodtage hans Venskabs Tilbud, men lad os fastsætte noget nøyere, det du talte om Hævnen; thi nu veed man bædre end før, hvad man bør giøre; hvorfor jeg vil, at vi saaleedes skal forpligte os at den Overlevende skal udvirke for den andens Drab, Voldgivelse, Landflygtigheds-Straf, eller Pengebøder, hvilket bædre anstaaer christne Folk, end Manddrab. Dog finder man ikke, at de brugte fleere Cerimonier ved dette Forbunds Tiltrædelse,

(167) Sturlunga Saga III B. 21 Cap. " Sóro þeir eyd at skilnadi, " at hver skylldi annars hefna,. ef à þeirra luta være giört um " þessa sók " d. e. Førend desskiltes ad, forpligtede de dem med Eed, at hævne hverandres Død, om nogen vilde anfalde dem for denne Sag..

dette Forbund pleyede at indgaaes, kaldes *at sveriast i fóstbrædralag*, og de der indgik Forbundet, *svarabrædur* eller *fóstbrædur* (168).

§. XCVII.

Til de Eeder, der angik Pacter og Forbund hørte og Troeskabs Eeder, hvilke, omendskiøndt de havde den Virkning, at Troeskabs Eeder.

(168) Ordet er sammensat af *Fostr:* Opfostring, og *Broder:* Broder, og bemærker, at der skulde være saadan en Forbindelse imellem dem, som om de havde været opfødde Børn sammen. Derved vejledes man uformærkt til disse Forbunds allerførste Oprindelse, som er denne: Konger, Fyrster og andre fornemme Folk plejede gierne at betroe deres Børns Opdragelse, til en bekiendt brav og fornemme Mand af deres Underhavende, eller Venner, hvilken havde ofte mange slige unge Herrer paa eengang; Saasnart disse vare blevne nogenleedes voxne, gik de ud paa Søe-Røverie tilsammen, for at være desto stærkere, og da de alle samtlig vovede deres Liv, for at erhværve noget, plejede de og at deele lige med hverandre hvad de erobrede; Hvilket Haandværk de gierne dreve indtil de toge Arv efter deres Forældre, og giftede dem. Denne Levemaade have andre siden antaget som Mynster og Grund Regel i dette Forbund, men selv opfundet Cerimonierne, og lagt dem til, for at skaffe Forbundet desto større Kraft. Slige Staldbrødre kaldes og ofte *Felagar* i den gamle Historie. Naar der ikkun tales om een hedder Ordet *Felage*, eller, som det skrives paa de gamle Runne-Steene, Filagi, Fylaki (ikke *Filaga* som er Accusat:). Saxo kalder saadanne Folk Comites, hvilket maaskee er Aarsagen, hvorfor Stephanius (Not in Sax: p. 5.) har meent at Ordet *Felage* burde udleedes af det Danske: Jeg fylger, fordi disse stædse fulgte med hverandre, men det er urigtigt: det er meget meere sammensat af *Fe*, som egentlig betyder Fæe, Levende Creaturer, og betydede derfor i gamle Dage det samme som al Slags Gods; og af *Lag*, som betegner Selskab, Fælleskab eller Samqvem. Dette er klart af de Talemaader: *At leggia lag sitt saman, at leggia lag sitt vid einn*, hvilke de gamle Historieskrivere saa ofte bruge, saavel om dem, der stode i saadan et Forbund, som om alle dem, der vare meget fortroelige. Ordet har da den samme Oprindelse som det Danske Fællig, Fællug, eller Felagh, og betyder dem, som ere i Fællig med hverandre; hvilket endnu ydermeere bestyrkes derved, at de gamle Historier, naar de skal fortælle om Nogle der indgik dette Forbund, gierne pleye at lægge til: Gera þeir uu felag sitt. Aarsagen til Navngivelsen er, det jeg tilforn har anført, at disse Staldbrødre skulde have tilfælles hvad de forhværvede; og da disse gierne stædse pleyede at følge med, og hielpe hverandre, saa er dette ventelig Aarsagen, hvorfor Ordet siden almindelig er bleven vedtaget, for at betegne enhver som følger med, eller tager Deel i en Gierning med en anden.

at deres Overtrædere kunde for Retten tiltales for Utroeskab, da hørte de dog ikke egentlig til den Borgerlige Rettergang. De vare enten publiqve, og forbandt et heelt Societet, eller private, og forbandt ikkun nogle faa Personer; til de publiqve høre:

1) Den egentlig saa kaldte Troeskabs Eed, hvilken Undersaatterne aflagde til Kongen, ved hans Regiærings Tiltrædelse, hvorved de offentlig lovede ham Huldskab og Troeskab, imod at han forsikkrede dem om Landets Forsvar, Rettens Handthævelse og deres Frieheders Stadfæstelse, see Jarnsida Christendomsbalk 6 og 7 Cap.

2.) De Troeskabs Eeder hvilke Indbyggerne i eet eller fleere Herreder, i den Tiid Island var en frie Republiqve, pleyede, især i de Borgerlige Krige, at aflægge til deres rette Øvrighed, eller den, der havde undertvunget dem med Magt, om at være ham troe og understøtte hans Partie. Den Eed de aflagde til den rette Øvrighed var gierne frievillig; den anden, som ofteſt tvungen. Der fandtes vel Nogle, der ansaae det for en Samvittigheds Sag at overtræde, endog en aftvungen, Eed; men der vare og tvertimod Andre, der, for at faae Anledning til at bryde en Eed, ikke alleene søgte alleslags Udflugter, at den kunde ansees for aftvungen, men endog handlede aabenbare derimod, hvis deres Regiære-Syge eller egen Fordeel ikke kunde fyldestgiøres paa andre Maader.

Det samme kand og siges om de Troeskabs Eeder, som en Anfører for et Oprørsk Partie, soer den anden, i de Borgerlige Krige i Island, at han vilde efterdags være den anden undergiven, eller i det mindste ingen Fiendtlighed ove imod ham, hvilke ikke bleve holdne uden saalænge man var i Kniibe, og stod Fare for at miste enten Liv eller Lemmer; Herhen kand og regnes den Troeskabs Eed, som Rafn Oddsson og Thorvardr Thorarinsson, da de fik Island i Forlehning af Kongen i Norge, svore hverandre, i den Hensigt, at ophæve al indbyrdes Ueenighed imellem dem selv, og ved fælles Samdrægtighed, at holde Indbyggerne desto stærkere i Lydighed.

3.) Den

3.) Den Troeskabs Eed eller sikkert Leyde, som eet eller fleere Herreders Indbyggere tilsagde en vis Person, for at formaae ham til at foye dem i en vis Begiæring; saaleedes tilsagde Øvrigheden og Almuen paa Hegranæs Ting, deres fælles Fiende Gretter Asmundsson Sikkert-Leyde, alleene for at han skulde bivaane en Leeg, see Grettis Saga 49 Cap. og Worms Lexic. Runic. p. 45.

Til de private Troeskabs Eeder kand regnes:

1.) Det Exempel af Gaungohrolfs Saga om en Tiener, der tvang hans Herre til at svære ham Huldskab og Troeskab i at efterkomme alt hvad han befalde; og Kong Rings, hvilken blev nødt til at svære Busle (trunadareid) Troskabs Eed derpaa, at han ikke vilde lade ihielslaae Herraud og Bose. see Herrauds Saga 5 Cap.

2.) De Eeder, hvilke visse Personer aflagde hverandre om fælles Hielp Troeskab og Bistand i at udføre en Sammenrottelse imod andres Liv eller Gods. Den Islandske Historie har 2 Mærkværdige Exempler paa slige Sammenrottelser; af hvilke den første, bestaaende af 100 sammensvorne, blev stiftet mod Nial og hans Sønners Liv (169). Den anden, bestaaende af 8 af de fornemste Mænd i Landet paa den Tiid, blev giort for at skille en rig Mand, ved Navn Oddr Ofeigsen, ved hans Midler. (see Bandamanna Saga).

(169) Nials Saga 117 Cap. "Vil ek nu at þeir gángi til al- "ler, oc sverí eyda er mer vilia fylgia til þessa. gengo nu til "Flosa aller oc soro honom eyda, med handtake: skal sa hafa "fyrirgiört fe oc fridi, er or þesso màli gengr, fyrr enn likr à "einhvern veg." d. e. Nu vil jeg, at I alle som vil hielpe mig til at fuldføre dette, skal gaae til mig, og svære mig Eed; Derpaa gik de alle til *Flose*, og sore ham Eed med Haand og Mund, at den der forlod Sagen, førend den paa en slags Maade var bragt til Ende, skulde have sin Fred og Gods forbrudt.

3) De Ægteskabs Løfter, hvorved 2 Personer svore hverandre indbyrdes at ville elske hverandre saalænge de levede; Disse Eeder aflagde de vel paa deres egen Haand, som oftest uden al Høytidelighed, dog blev det anseet for høyst skammeligt og strafværdigt at bryde dem; dette er klart af Giukungaþætti og Brynhilldarqvido, hvor Brynhilldr ønsker hendes Kiæreste, der vilde slaae op med hende, al den Straf, som den af ham aflagde Eed medførte; ja de gamle Hedninger havde, foruden de 2 Gudinder *Siöfn*, og *Löfn* hvilke skulde befordre Kiærlighed, endnu den tredie, der skulde have Indseende med slige Kierligheds Forpligtelser, og straffe dem, der ikke holdt samme; (170). At aflægge saadan Eed kaldes: *at heita hvert ödro tru sinni* o: love hverandre sin Troe, og. sveria *trunadar Eyda* o: svære Troeskabs Eed; hvoraf sees, at det Ord Troeskabs Eed, i det gamle Sprog, bemærker alle de Eedelige Forsikkringer, hvorved den eene lovede den anden Troeskab eller Sikkerhed, hvilket og er Aarsagen til, at jeg her har indbefattet dem alle under dette almindelige Navn.

§. XCVIII.

Heitstrenging. Iblandt de Eeder, der angik blotte Løfter, vil jeg alleene nævne Heitstrengingar, hvilke man kan kalde Heroiske eller Tapperheds Løfter; De vare enten nødvendige eller frievillige; Til de første hører det Løfte en Prinds maatte giøre, naar han skulde tiltræde Regieringen; thi det var ham i de ældste Tider ikke tilladt, at beklæde hans afdøde Faders Høy-Sæde, forend han havde udtømmet det saa kaldte Bragebæger, med eedelig Forsikkring om at forøge sit Rige, eller giøre nogen drabelig Gierning (171); I andre Tilfælde gik Sønnernes Løfte derud paa,

(170) Edda fab. 30. "Nyunda heiter *War*, hun hlyder à "Eyda manna, oc einkamàl, er vita sin à millom konur oc "karlar; hun hefner à þeim er brigda tru." d. e. Den niende hedder *Var*, hun anhører Folkes Eeder, og de Forpligtelser der ere imellem Mandfolk og Fruentimmer, og straffer dem, der bryde deres Troe.

(171) Vexionii. Descript. Svec: p. 187. og Inglinga Saga 10 Cap. Dog synes det, som vore Forfædre have, i de seenere Tiider, ikke anseet slige

paa, at de hverken vilde lade dem see i offentlige Sammenkomster, ikke heller beklæde deres Faders Sæde, forend de havde hævnet hans Død, om han af Andre var bleven tagen af Dage; hvilket Løfte var saa meget meere nødvendigt, som de ikke kunde holde Begravelse-Gilde, eller ansees værdige til deres Arv, forend Hævnen var fuldbyrdet (172). De frievillige Tapperheds-Løfter skeede af egen medfød Begiærlighed til at undertvinge andre, og indlægge sig et stort Navn. Saadan Begiærlighed var det, der bevægede Harald Haarfager, til at giøre det bekiendte Løfte, at lade ikke skiære sit Haar, forend han havde undertvunget

ge Tapperheds Løfter som uomgiængelig nødvændige ved denne Leilighed, men alleene ladet sig nøye med, at holde Begravelse-Gilde eller Arve-Øll, hvilket skulde skee inden 3 Aar, som man kand see af Kong Svend Haraldsens Historie i Olafs Saga 1 Part 130 Cap. p. 149. " Epter þat er Sveinn er Kungr " vordinn, þa þotti hanom sem öllom ödrom, ser skillt at er-" fa födur sinn fyrir hinar þridiu veturnætur. " d. e. Da *Svend* var bleven Konge, syntes ham som alle andre, at det var hans Pligt, at holde Begravelse-Gilde efter hans Fader, for det 3die Aars Begyndelse; Men da samme, formedelst Palmetokes Udeblivelse var bleven opsat de 2 Aar over, hedder det: "Oc nu er sva komit, at Sveinn " ma æi heita gylldr Kungr fyrir ser, at lögum þeirra Dana, " eþr annara manna, ef hann vill æi erfa födur sinn, þat haust, " er þa fer. " d. e. Og nu var det kommet saavidt, at *Svend* kunde ikke kaldes en fuldkommen og brav Konge, efter de Danskes eller andre Nationers Love, om han ikke vilde, i det samme Efter-Aar, holde Begravelse-Gilde efter hans Fader.

(172) Saaleedes giorde Ingemund den Gamles Sønner, see Vatnsdæla Saga; " þorsteinn mællti vid brædur sina, þat syniz mer rádligt, at " ver setjustum eigi í sæti faudurs vars, hverki heima ne à " mannfundom, medan hans er uhefnt; s) gerdo þeir, oc " sókto lytt leika edr mannfundi. " d. e. *Thorsteinn* sagde til sine Brødre: mig synes raadeligt, at vi ikke sætte os i vor Faders Sæde, hverken Hiemme, eller paa offentlige Sammenkomster, saa længe hans Død er uhævnet; de giorde saaleedes, og indfandt dem meget fielden til Leege eller paa offentlige Sammenkomster.

get heele Norge (173). En stor Deel af disse Løfter skeede tillige af Nysgierrighed, og Begierlighed efter at indlægge sig Ære, ved at udforske ubekiendte Ting. Saaleedes forbandt Kong Gorm sig til at undersøge det Rygte, han havde hørt, om Geruds Boeliger (174): Saaleedes forbandt Aurvar Oddr sig med Eed, til at undersøge, hvad Kongen i Holmgard var for en Person (175). Disse Tapperheds Løfter kunde skee paa alle Tiider og Steder, dog fandt man gierne den beqvemmeste Anleedning dertil i Gilder og Giæstebude, da Folk ofte, i Ubetænksomhed og Drukkenskab, forpligtede dem til de Ting, som de haardt fortrøde, saasnart de havde sovet Ruusen ud. Paa slig Ubesindighed have vi et mærkeligt Exempel i den Danske Historie, da Kong Svend af Danmark, for at hævne sin Harm paa de Jomsborgske Søe-Røveres Anfører Grev Sigvald, overtalede dem til at giøre slige Løfter, i et Drikkelav; hvilket var Aarsagen til deres Tog til Norge, hvor de, uden at forrette noget til deres Fordeel, mistede deres beste Anførere, tilligemed en stor Deel af deres Krigsfolk, hvorved Staden Jomsborg saaleedes kom paa Knæe, at den aldrig siden kom til sin forrige Anseelse (176). Det mærkværdigste er, at omendskiønt de, saasnart de vare blevne ædrue, mærkede at de havde talt over dem, og at disse deres Løfter vare fast umuelige at efterkomme, saa holdt de det dog for den største Skam, ja aldeeles ugiørligt, at bryde dem; men vilde heller forsøge det yderste, ja sætte Livet til; hvilket giorde, at mange urimelige Løfter, imod alles Formodning, bleve opfyldte. Grunden til denne De-

(173) Olafs Saga 1 Part 2 Cap. pag. 2. 3. "Nu strengi ec þess "heit, oc þvi skyt ec til Guds, er mik skop oc ôllo rædr, at "alldrei skal skera hár mitt ne kemba, fyrr enn ec hefer unnit "Norveg allann, med skauttum oc skylldum oc forradi, ella "skal ek deyia.

(174) Saxo Stephanii Lib. VIII. p. 160.

(175) Aurvarodds Saga 17 Cap.

(176) Olafs Saga 1 Part 144 Cap. p. 169 seqq.

deres Ordholdenhed bør søges deels i deres Gildes-Love, deels i den Hedenske Religion; thi de troede at deres Skyts Guder bivaanede deres Giæstebude; de ansaae Bordet for en hellig Ting, hvorved Guderne skulde æres, som Oprindelse og Hoved-Mænd for al Samdrægtighed og Giæste-Rættighed, og agtede den for Fredløs, der yppede Trætte eller begik Manddrab i slige Forsamlinger. De Løfter de saaleedes giorde, vare gierne indrettede efter enhvers Lyst og Sinds Beskaffenhed; Nogle forpligtede sig til at indtage et Land og forjage eller ihielslaae dets Regent, andre til at borttage en anden Mands Hustrue eller Dotter imod hendes og hendes Venners Villie og Samtykke o. s. v. Endelig kand man regne herhen, de Taknemmeligheds Løfter, hvorved Adskillige, bevægede af deres Overmænds, Venners, eller Slægtningers store Velgiærninger, forpligtede sig til at hævne deres Død.

§. XCIX.

I at forestille Læseren de Eeder, hvilke jeg finder at have været brugte inden Rætten, holder jeg det for meest beqvemt, at følge Tiidens og Lovens Orden, og betragte allerførst de slags Eeder, der vare i Brug saalænge Ulfliots Lov var ved Magt i Landet; De fleeste af disse vare *Juramenta Calumniæ*, hvilke Parter, Vidner, og Dommere, maatte aflægge, for at erklære deres redelige Omgang i Sagen; dog finder man og i Historien Exempler paa andre slags, især Benægtelses-Eeder, hvilket er et uimodsigeligt Beviis paa, at de allereede den Tiid have været indførte: Alle saadanne Eeder bleve sædvanlig aflagde for Rætten, og altsaa enten hos deres Afguds Templer, eller paa et andet beqvemt Sted, ude paa Marken, hvor Rætten og pleyede at holdes. Den der aflagde Eeden, burde imidlertid holde i Haanden en Ring, hvilken, af Afgudernes Fodskammel, hvorpaa den blev forvaret, kaldtes *Stallahringr*, og Eeden selv deraf, *Eydr at Stallahring* eller Stallahrings Eydr. Det er ikke urimeligt, at Eedene i de allerførste Tiider ere alleene blevne aflagde hos deres Templer, thi de, som indstiftede de første Rætter, vare just Hof-Goder, eller Afguds Templernes Forstandere, hvilke boede nær ved dem, og

Eeder inden Rætten i følge *Ulfliots* Lov.

for deres egen Mageligheds Skyld lode Rætten holde paa det samme Sted. Kort derefter, kand man med temmelig Vished slutte, at Ederne ere og blevne aflagde paa andre Steder, saavel fordi man har overflødige Beviiser paa at de have holdt Ræt paa de Steder, hvor ingen Afguds-Huuse vare; som og fordi Afguds-Huusenes Forstandere, hvilke tillige vare Dommere, burde altid bære denne Ring paa Armen, naar de indfandt dem i nogen Forsamling, og følgelig meget meere, naar de skulde holde Ræt, paa det de, der burde aflægge Eed, skulde kunne, i fornødne Tilfælde, have den ved Haanden. Adskillige Eeder bleve aflagde i Afgudernes Templer, og dog ikke for Rætten; Saaleedes maatte Wigaglumr, i Steden for at man ellers ikkun brugte een Benægtelses Eed, aflægge, i de 3 fornemmeste Hoved-Templer i Oefiorden, 3 adskillige Benægtelses Eeder, for et Drab, han var beskyldt for, og temmelig tydelig bleven overbeviist om (177); hvortil Grunden dog ikke bør søges i den gamle Lov, men i Vederparternes Paastand, hvilke, for at giøre ham hans Friekiendelse desto meere vanskelig, fandt paa denne Eedens tredobbelte Igientagelse. Jeg finder og, at *juramenta credulitatis* have, allereede i Ulfliots Loves Tiid været gandske almindelige i den Islandske Rættergang: Det er bekiendt af det Foregaaende, at De i den Tiid brugte overalt Sandemænd, hvis Eeder i de fleeste Tilfælde ikke kand ansees paa anden Maade. Man veed og, at

(177) Vigaglums Saga 24 Cap. "Sættaz þeir at, þvi, at "Glumr skylldi vinna Eyd, at hann hafdi eigi vegit þorvalld "Krók, ok var áqveþit nærr Eydrinn skylldi unninn vera, "um haustit at 5 vikum; ok er nu sva rikt fylgt málino, at "þeir skyli fram hafa malit, edr hann vinni Eyda i þremr "hofum í Eyíafyrde, ok eydfall, ef þa kemr eigi fram." d. e. De bleve saaleedes forligte, at *Glumr* skulde giøre Eed, at han ikke havde ihielslaget *Thorvald Krok*, hvorhos blev fastsat den Tiid, da Eeden skulde været aflagt, efter at 5 Uger af Efterhøsten vare til Ende, og drev de paa Sagen med saadan Hidsighed, at de vilde forfølge den, om han ikke vilde giøre Eed, i de 3 fornemste Afguds-Templer i Oefiorden, hvilket om han ikke kunde fuldføre, skulde det agtes som han aldeeles ikke havde giort Eed.

at Arnkiel Gode befriede hans Syster, der var beskyldt for Hexerie, ved 12 Sandemænds Tog, eller ved at han tilligemed 11 ve andre Mænd, aflagde Eed paa, at hun var uskyldig (178); hvoraf man synes at kunne slutte, at de ikke have i de Tider anseet en Herreds-Dommer ubeqvem til 12 Sandemænds-Tog, om hanend kunde være beslægtet med den Beskyldte.

Juramenta calumniæ, bleve i de Hedenske Tiider, aflagde for Rætten paa denne Maade: Den der burde giøre Eed, tog den anførte Ring i sin Haand, og udsagde, i 2 eller fleere Vidners Nærværelse, disse Ord: **Jeg udnævner Eder til Vidner paa, at jeg aflægger Eed, holdende paa Ringen: Saasandt hielpe mig *Frey* og *Niord* og den Almægtige *Odin*, som jeg selv skal søge eller forsvare denne Sag, eller vidne, eller giøre Sandemænds Tog, eller dømme, som jeg veed at være ret og sandt, og efterkomme alle de Pligter, Loven tilholder mig, saalænge jeg er paa dette Ting;** (179) Denne Eeds Form fik strax ved Christendommens Indforsel en mær-

(178) Eyrbyggia Saga 28 Cap.

(179) Arngrimi Crymog Lib. I Cap. 7. p 76. 77. Landnama Saga 4 Part 7 Cap. p. 138. Olafs Saga 2 Part 6 Cap. p. 13. " Baugr tvieyr " ingr eþr meire skyllde liggia i hverio Höfuthofi á stalli, þann " baug skyllde hver Gode hafa à hende ser til lögþinga þeirra " allra, er hann skyllde sealfr heyia, oc rioþa hann þar i rod- " nu nautsblodi, þess er hann blotade sialfr; hver sa maþr, " er þar þyrfti lögskil af hendi at leysa, skylldi adr Eyd vinna " at þeim bauge, oc nemna ser vatta 2 eþa fleire: yckur nef- " nik i þat vætte, skylldi hann segia, at ek vinn Eyd at baugi, " lögeyd: hialpe mer sva Freyr oc Niórdr oc hinn almátki As, " sem ek man sialfr sva sök þessa sækea, eþa verea, eþa vitni " bera, eþa qviþo, eþa dóma dæma, sem ek veit rettast ok " sannast, oc helst at lögum, oc öll lögmæt skil af hendi at " leysa, þau er undir mik koma, medan ek er á þesso þingi." Vigaglums Saga i det 25 Cap. stemmer hermed overeens, men fortæller alleene

mærkelig Forandring: i det man tog i Steden for Ringen et Kaars eller en gudelig Bog i Haanden; Og indførte, i Steden for Afgudernes Navne, den sande Guds Navn. Ved Femterdommens eller den nye Over-Ræts Indstiftelse bleve endnu fleere Forandringer og Tillæg indførte derudi, for endnu ydermeere at betage onde Mennisker al Anleedning til falske Eeder o. s. v. Endelig havde adskillige Forretninger i den ældste Rættergang deres visse juramenta Calumniæ blandt hvilke er den saa kaldte *Vefangseydr*; men da Graaegaasen tillige anbefaler de samme, og beskriver dem meere udførlig, vil jeg lade være at tale viidere derom, indtil jeg kommer til at beskrive Eedenes Tilstand under samme Lov (180).

§. C.

ne Eedens Cerimonier noget kortere: "Sà maþr er hofseyd skylldi "vinna, tok silfrbaug i hönd ser, þann er rodinn var i nauts-"blodi, þess er til blota væri haft, oc skyllde eigi minna stan-"da enn iij (maaskee y) aura: ek vinn hofseyd at baugi, oc segi "ek þat Æsi." d. e. Den som skulde aflægge Tempel-Eed, tog en Sølv-Ring i sin Haand, hvilken var oversmurt med den Oxes Blod, der var bleven offret, og skulde ikke veye mindre end 2 Øre, og i 2 Vidners Paahør erklære, at han giorde Eed, og sagde *Odin* det 2c.

(180) Foruden de egentlig saa kaldte Eeder brugte de gamle Islænder endnu en slags Maade til at befrie dem fra Beskyldninger hvilken meget lignede det gamle Fostbrædralag: Herom giver Laxdæla Saga følgende Underretning: "þat var skírsla i þat mund, at gánga skylldi undir jar-"darmen, þat er torfa var ristin or velli, skylldo endarnir torfun-"nar vera fastir ì vellinom, enn sá madr, er skirslo skylldi framfly-"tia, skylldi þar gánga undir; þa vard sa skir er undir Jardarmenit "geck, ef torfan fell eigi a hann." d. e. Det var i den Tiid en Maade at befrie sig, at den Beskyldte skulde gaae under en Jordstrimmel, der var skaaren op af Jorden, og sad fast i Jorden med begge Ender, og blev da den frie, som gik derunder, om Jordstrimmelen ikke faldt paa ham. Vatnsdæla Saga fortæller, at man undertiden har brugt 3 saadanne Jordstrimler, hvilket synes at have været den stærkeste Befrielses Maade af dette Slags; og skulde da den første Jordstrimmel række til Skuldrene, den anden til Hoften, og den 3die til midt op paa Laaret.

§. C.

I den Tiid Graaegaasen giældte for Lov i Landet, vidste man ikkun lidet at sige af Sigtelses og Benægtelses Eeder, men de fleeste Eeder angik alleene Processens Maade, og vare saa meget meere fornødne, som man i de Tiider hverken brugte Protocoller, eller anden Skrift i Rættergangen. Disse Eeder bleve og af samme Aarsag brugte fast i alle Contracter; I Rættergangen maatte Dommere, Parter, Vidner, og Sandemænd altid aflægge Eed, i den Form, at de krævede Gud til Vidne, at de med al Upartiskhed og Oprigtighed, vilde bestille hvad de burde ved Rætterne. Saaleedes maatte en Sagsøger, der tillige vilde giøre Indvendinger imod Dommerne, giøre sin Eed paa, at ville forrette begge disse Ting med al muelig nøyagtighed og Retsindighed, hvilken Eed skulde være saaleedes indrettet, at den kunde strække sig til begge disse Forretninger, thi ellers maatte han enten giøre Eed paa nye, eller fremstille for Rætten de Vidner, han havde udnævnet, for at anhøre Eedens Aflæggelse, til Beviis paa, hvorleedes den var indrettet; Det samme kunde han og giøre, om han havde Sager for 2 Rætter paa eengang, og naar han havde giort Eed for den eene, alleene lade de sammesteds udnævnte Eeds-Vidner (*Eydvætte*) møde for den anden, hvorved han blev forskaanet fra at igientage Eeden. Disse Eeder bleve agtede for saa uomgiængelig nødvendige, at om nogen, uden tilforn aflagt Eed, begyndte at tale noget i Sager, blev alt det han havde sagt anseet for ugyldigt, og han nødsaget til at giøre Eed, begynde Sagen paa nye, og igientage alt hvad han havde sagt; dog var dette alleene bevilget den første gang; thi om han oftere saaleedes forsaae sig, blev hans Sag bortviist uden viidere Opreisning.

Eedenes Tilstand i Graaegaasens Tiid.

Disse Eeder have faaet deres Navne, deels af de Rætter, for hvilke de i Særdeelesshed, burde aflægges deels af adskillige Forretninger i Rættergangen. Til de første hører den saa kaldte *Fimtardoms-eydr*, hvilken Dommere, Sagsøgere og andre Vedkommende skulde aflægge for Femterdommen, der var Landets Høyeste Ræt i de Tiider. Enhver af de Herredsdommere, der

skulde udnævne Meddoms-Mænd i denne Ræt, burde aflægge en Eed af følgende Indhold: Jeg skyder til Vidner, at jeg giør min Eed, holdende paa en Bog, Femtedoms Eed; Saasandt hielpe mig Gud i dette og hint Lys, som jeg meener, at jeg har udnævnet en saa vel skikket Mand til Meddoms Mand, at ingen anden Mand, iblant de Mænd, som jeg kand, af mit Tinglav, bringe til veye her paa Tinget, har bædre Vilie til at iagttage vor Lov og Landets Skikke, end denne Mand (181) Sagsøgerens Eed for denne Ræt forestiller Graaegaasen saaleedes: Men han skal tage en Bog i sin Haand, og skyde til Vidner, at han aflægger Eed holdende paa Bogen, Femterdoms Eed: Saasandt hielpe mig Gud i dette og hint Lys, skal han sige, som jeg vil saaleedes søge min Sag imod ham; og nævne ham; som jeg meener at være sandest og rettest, og mest overeensstemmede med Loven, og jeg meener han er sandskyldig i den Sag, som jeg har imod ham; og nævne Sagen; og jeg har ikke frembudet Penge i denne Ræt, mig til Hielp i denne Sag, og vil heller ingen frembyde, og jeg haver ikke erhværvet, og vil ikke erhværve dem, hverken til at faae Ræt eller fordreye Rætten (182). Hvilken Eeds Form indeholder alle

(181) Graaegaas þingſkapa þætti. " hann ſcal nefna vatta at þvi vetti, ſcal hann qveþa, at ek vinn eiþ at bók, fimtardoms eid; hialpi ſva mer guþ i þviſa lióſi oc auþro, ſem ec hygg þat, at ec hava þann mann i dom nefndann, er eigi vili annarr maþr betr ráþa fyrir lögom orom eþa landzbui, enn ſiá maþr, oc nefna hann, þeirra manna, er ec eiga koſt i minom þriþiungi, her á þingi.

(182) Grágas þingſkapa þætti. Enn hann ſcal taka bók i hönd ſer, oc nefna ſer vatta i þat vetti, at ec vinn eiþ at bók, fimtardoms eiþ: hiálpi mer ſva guþ i þviſa lióſi oc auþro; ſcal hann qveþa; ſem ec man ſva ſókia Sök mina á hendr hanom; oc nefna hann; ſem ec hygg ſannaz oc rettaſt, oc hellzt

alle de Egenskaber som Nettelbladt Them. Rom. Svec. p. 265. udkræver til et Juramentum calumniæ, nemlig 1.) At den, der aflægger Eeden troer at han har en god Sag. 2.) At han vil sige Sandhed i alt det som han kand blive spurgt om. 3) Ikke bruge falske Beviiser. 4.) Ikke bestikke Dommer eller Skriver, og 5.) Ikke søge unfornødne Udflugter og Forhalinger Heraf kand man see, at vore Forfædre have været ligesaa store Hadere af Stik-Penge som de gamle Athenienser, hos hvilke den der tog Stik-Penge, maatte betale 10 dobbelt, ja endog række Halsen, see Emmii Resp. Græc. T. 1. p. m. 113; Thi baade den, der enten bestak Dommerne, eller ved Penge formaaede en anden til at føre hans Sag, og den, der tog imod Pengene, bleve aldeeles Landflygtige, og alt deres Gods confisqueret, som Bandamanna Saga, NialsSaga, og vore andre Historier noksom udviise.

Til

hellzt at lögom, oc ec hygg hann sannann at sök þeirre, er ec hefi à hendi hanom, oc qveþa à Socina, oc ec hefca fe boþit i dóm þenna, til liþs mer, um Söc þessa, oc ec munca bióþa, hefca ec fundit, oc munca ec finna, hvarki til laga ne til ólaga. Efter denne Form aflagde Mördr Valgardsson denne Eed, See Nials Saga 134 Cap. Hvilken Historie, som er den eeneste der fortæller Femterdommens Indstiftelse noget omstændelig, giver tillige tilkiende, at her skulde bruges de stærkeste Eeder, for at man desto meere kunde være sikker fra al Falskerie, hvilket og Thorlak den Helliges Levnetsbeskrivelse fortæller at have været Aarsagen til, at en Kone, som blev beskyldt for at have omkommet 2 Børn, underkastede sig at aflægge dette Slags Eed til sin Befrielse: " Baud hun allar undanfærslur " slikar sem Jone Abota syndiz hon tilfallen, oc er Jon Abote " kom þángat i Sveit, tók hon þat rád, at hon vann þann " eyd, sem frekastann mátte stafa, fimtardómseyd, oc lagde " hun hönd sina yfer þann umbuning er var hár enss sæla " þorlaks byscops. " d. e. Hun tilbød at underkaste sig alle de Befrielses Maader, Abbed *Jon* vilde finde for got at paalægge hende; Og da han kom der i Herredet, tog hun det Raad, at hun giorde en Eed, som var den stærkeste hende kunde forelægges, nemlig en Femterdoms Eed, saa'cedes, at hun lagde sin Haand paa en hellig Ting, hvorudi var den hellige Bistop *Thorlaks* Haar; Dog ere mig ikke forekommne fleere Exempler paa, at denne Eed er bleven brugt til at befrie sig fra Beskyldninger.

Til de Eeder, der alleene angik nogle særdeeles Forretninger i Rættergangen, hører den saa kaldte *Vefangseidr*, som Dommerne indbyrdes burde aflægge, naar de kunde blive af uliige Meeninger, og den eene Deel af dem holdt med Sagsøgeren, men den anden med den Beskyldte, saaleedes: Enhver af dem, der ere for hver Meening, skal aflægge Vefangs-Eed, de skal tage et Kaars i Haanden, eller en Bog, der er større end en Hals-Bog, og skyde til Vidner, at jeg giør Eed, holdende paa et Kaars, eller en Bog, Vefangs-Eed, og siger det til Gud, at jeg vil sige min Meening saaleedes, som mig synes Loven fører med sig; og bør han sige hvorudi hans stridige Meening bestaaer, og hvorfor han er falden paa den; Saadan Eed skal begge Partierne aflægge (183). Benægtelses Eeder findes ikke, saavidt jeg kand erindre, bevilgede i Graaegaasen, uden om man maaskee vilde regne det derhen, at den tillod den Beskyldte, om han ingen andre Beviiser kunde erhværve, at udnævne til hans Befrielse, 5 af hans Naboer, hvilke skulde bekræfte med Eed, at han vist nok vilde have giort anderleedes, end han giorde, om han havde været i andre Omstændigheder; hvilket og var brugeligt i alle de Tilfælde hvor der var Spørsmaal om vedkommende Personers redelige Intention i Henseende til Sagen.

§. CI.

Eedenes Tilstand under K. Haagens og Kong Magni Lovbøger Jarnsida og Jonsbok.

Saasnart Kong Haagens og Kong Magni Lovbøger vare antagne i Island, bleve, foruden Juramenta calumniæ indførte adskillige Benægtelses Eeder, hvilke enten den Beskyldte selv al-

(183) Siþan scolo þeir vinna vefangs eiþ, er saman ero at vefangi, þeir scolo taka croſs i hönd ſer, eþa bóc þá, er meire ſe enn hálsboc, oc nefna vatta i þat vetti, at ec vinn eiþ at croſſi eþa at bóc, vefangs eiþ, oc ſegi þat Guþi, at ec mun þat vefengia, er ec hygg lög vera, oc qveþa á þat, hvat hann bar til vefangs, oc qveþa á, af hui hann ber þat til vefangs; þeir ſculo slican eiþ vinna hvarirtveggio. Grágas þingſkapaþætti.

alleene, eller andre tillige med ham, skulde aflægge; herhen høre de mange slags *Juramenta credulitatis* der anordnes i disse Love, og bleve aflagde paa den Maade, at den Beskyldte fremstillede for Rætten et vist Antal af hans Naboer, eller andre troeværdige Mænd, for, ved deres Samtykke med hans aflagte Eed, at blive befriet fra de giorte Beskyldninger; Disse Mænds Tall var indrettet efter Sagernes Vigtighed, saaleedes, at de betydeligste Sager udfordrede det største Antall; thi da disse Eeder som oftest vare alleene grundede paa Rygte eller Formodninger, kunde man ikke i vigtige Sager lade sig nøye med een eller anden Mands Udsigende.

§. CII.

Om Tolv Mands eller Tylter Eed.

Iblant disse Eeder fortiener Tylter-Eed det første Sted. Derudi burde paa hver Side, af den Beskyldte, udnævnes 6 Mænd, hvilke skulde 1.) have den samme Ræt, det er, være af samme Stand og Anseelse, som den Beskyldte. 2.) Være hans nærmeste Naboer, eller saadanne Folk, som vidste Sagens Omstændigheder. 3.) Ikke indviklede i Sagen, eller den beskyldtes Avinds-Mænd, paa det de ikke af privat Had skulde fortie noget, eller sige usandt. 4.) Ikke være beslægtede eller besvogrede med ham. 5.) Være komne til Skiæls-Alder, og altsaa hverken umyndige eller affindige. 6.) Ærlige og redelige Mænd, der hverken havde aflagt falsk Eed eller Vidnesbyrd. Naar Eeden skulde aflægges, burde den Beskyldte udtage 7 af disse 11 Mænd, og selv være den 8de, de øvrige 4re vare Fange-Vidner, det er, Vidner paa at han havde erhværvet disse 11ve Mænd sig til Befrielse; Efterat alle disse vare fremstillede for Rætten, aflagde den Beskyldte alleene Eed, men alle de andre gave deres Samtykke, og sandede med ham, at de for Gud og deres Samvittighed ikke vidste noget vigtigere i den Sag end det han havde svoret: See K. Magni Gulet: L. Tyveb. 13 Cap. Heidsævist: L. Tyveb. 12 Cap, Jarnsida Tyveb. 9 Cap. Christ: IV. Norske L. Tyveb. 14 Cap. og Jonsbog Tyveb. 19 Cap. som lægger dette til, at denne Eed skulde aflægges 10 Uger efter at den var bleven begiæret. Den blev brugt; i Almindelighed i alle

Ubodemaal, og de Sager der angik Forræderie imod Landet, ll: citt:; I Drabs-Sager Jonsb. Manh. 10 Cap. Jansida Mannh. 10 Cap. I Sager der angik Mordbrand Landsleyeb. 30 Cap. Hvorledes denne Eed har været indrettet i Norge i gamle Dage kand efterlæses i de gamle Guletingslov Tingbudbalk 2 Cap. I disse Tider derimod er den aldeeles afskaffet NL. 1-14-8.

§. CIII.

Om Settar-eid eller 6 Mænds Eed.

Efter Tylter-Eed folger 6 Mænds Eed (Settareidr) som den nærmerste i Ordenen, til hvilken man udnævnede 3 Mænd paa hver Side; Af disse skulde den Beskyldte udtage 3 Mænd, og være selv den Fierde, de øvrige 2 vare Fange-Vidner; K. Magni Heidsævist. L. Tyveb. 13 Cap. Jonsb. Tyveb. 20 Cap. Christ. 4. Norske L. Tyveb. 15 Cap. Ved denne Eed kunde afgiøres: Alle 10, 13 Marks, og Tyve Sager', Jonsb. Tyveb. 20 Cap. (Jarnsida strækker den til alle 40 Marks Sager Tyveb. 10 Cap. og al vitterlig Gield, der overgaaer 3 Øre, Kiöbeb. 5 Cap. Den Norske Lov derimod anbefalede den i alle de Sager, der bleve straffede med 8 Ortuger og 13 Mark;) Manddrab af Vaade Jonsb. Mannh. 13 Cap.; Om nogen kunde overbeviises om at have raadet til Brand Landsleyeb. 30 Cap.; Svig i Handel og Vandel, især Handel med falske Vare Kiöbeb. 11te Cap.; Naar en Skipper, der havde forbundet sig til at folge med en anden, uden Nod seilede fra ham, Farmannal. 20 Cap; og i Følge Jarnsida, alle Tyve-Sager, om Eyermanden ikke tilforn havde lyst eller holdt Randsagning om det Bortstaalne. Efter den gamle Guletings Lov kunde ved disse Eeder afgiøres alle de Sager der angik Tyverie, Brand, Spildeværk, det er Skade eller Ødelæggelse paa andres Gods, Træ-Nid, Tinge-Nid, Forbrydelser imod Fruentimmer, o. s. v. Tingbud 3 Cap.

§. CIV.

Om Lyrittar-eller 3 Mænds Eed.

Det 3die Slags Benægtelses-Eed er *Lyrittar-Eydr* eller 3 Mænds Eed. *Lyrittar* kaldes i Jonsb. Landabr. 3 Cap. de Markeskiels Steene, hvorved den eene Mark skilles fra den anden. *Povel Vidalin* meener, at det er det samme som *blirabittar*, og sam-

sammensat af *hlire* en Side, og: *eg hitte*, jeg finder, fordi derved udfindes udmaales og fastsættes hvor den eene Naboes Mark stoder til den anden, eller hvor Markenes Sider træffe og stode imod hverandre. Vidner giøre i Kiøbe-Contracter o. s. v. den samme Nytte som Skiæls-Steene i Jorde-Trætter; thi ligesom man i de sidste ofte grunder sin Tiltale paa Skiæls-Steene, saa beraaber man sig i de første paa de Vidner man har; derfor have de gamle Lovgivere kaldet Forbud, Lovfæstninger o. s. v. med det Navn Lyritti, fordi derved bleve satte Grændser for Vederpartens Rættighed, eller i det mindste for dens Ovelse. *Biörn* paa *Skardzaae* tillægger dette Ord den samme Bemærkelse, men udleeder det derimod af *Læ*, Lager, *situation*, og *ripta*, oprippe, adskille; Efter denne Meening ere *Lyrittar* saadanne Steene, der give Markenes Skilsmisse eller Adskillelse tilkiende, og ere en Rættesnoer, hvorefter deres Strækning og Beliggende skal paatales: En Tanke, til hvilken han har taget Anleedning af den Gienpart han selv eyede af den gamle Gulatings-Lov, hvori han har fundet Ordet skrevet *Læriptar*. Jeg tør ikke affige Dom imellem 2 saa store Philologos: Begges Meeninger falde i applicationen utvungne og give et tydeligt Begreb om Ordets Brug; Den første er meere kunstig, og kommer nøye overeens med Sprogets Natur og Vocalernes Omvexling; dog holdt jeg mig heller til den sidste, om jeg var vis paa, at dette *Biörns* Exemplar havde været af de gode. *Lyrittareydr* er da, efter disse Begreb, en Eed, der aldeeles afgiør og adskiller en Trætte; og meener jeg, at just denne Eed har faaet dette Navn, baade fordi den blev brugt i langt fleere Sager end de forrige Eeder, og var meere almindelig, men dog især fordi disse samme Sager, ligesaavel som Markeskiæls Trætter, meest angik Contracter, Handel og Vandel, og den almindelige Leve-Maade. Den kaldes (maaskee ved en Trykfeyl) urættelig Irittereed i Hr. Baron Holbergs Danmarks og Norges itzige Staat ed. 1749 p. 460, og er 2 slags; den større, og den mindre. I den større skulde 2 Mænd udnævnes paa hver Side, af hvilke den Beskyldte udtog 2, og var selv den tredie. Udi den mindre blev een Person udnævnet paa hver Side (Det Oplag af Jonsbogen som udkom 1707 sætter p. 442. 2 paa hver Side, hvilket er en Trykfeyl),

af hvilke den Sigtede skulde udtage den eene, den anden var Fange-Vidne, Christ. 4. Norskelov Tyveb. 16 Cap. Heids. Tings Lov Tyveb. 14 Cap. Jonsb. Tyveb. 21 Cap. Jarnsida Tyveb. 11 Cap. Den store Lyritter-Eed blev i Almindelighed brugt i alle 5 og 4 Marks, og den mindre i alle 1 Marks og mindre Sager, iblant hvilke 3 Ores Sager vare de mindste. Ellers kunde desuden ved Lyrittar Eed afgiøres; Slag, Stod, og deslige Jonsb. Mannh. 23; Ubeqvems Ord Mannh. 25; Skand-Krifter og Spotte Viiser Mannh. 27. Jarnsida Mannh. 24 Cap. Ugrundet Sladder og Bagvaskelse Jonsb. Mannh. 27 Cap; Skifte efter Ægtefolk Kvennag 4 Cap; Arveskifte, naar En sad inde med en andens Arv i uskift Boe Arfat. 26 Cap; Budfald eller Forsømmelse i at ombære Budstikken framfærslub. 10 Cap; Naar een rev Riis i en andens Skov Landsleyeb. 19 Cap; Qvægs Drab; Skifte til Ligning paa det Qvæg, der har det samme Mærke Landsl. b. 47 Cap; Qvægs Drift fra Ævred eller den rette Græsgang Landslb. 53 Cap; Al den Gield der overgik 3 Ore Kiöbeb. 2 Cap; Kiøb der sluttes med en fredløs Mand Kiöbeb. 14 Cap; Om man tiede stille med en Tyv, imod at han gav de staalne Koster tilbage Tyveb. 3 Cap; om Giemme-Gods kom bort Tyveb. 15 Cap; Forsøg paa at giøre en anden Skade paa hans Person Jarnsida Mannh. 21 Cap;

§ CV.

Om toe og een Mands Eed.

Ved 2 Mænds Eed kunde afgiøres alle de Pengesager der beløb sig til 2 Ore Jonsb. Tyveb. 21 Cap. Jarnsida Tyveb. 11 Cap. og C4. N. L. Tyveb. 10 Cap; Derimod brugtes *Eineide* eller Een Mands-Eed i alle 1 Ores Sager ll. citt: I Sager der angik Fællig i Kiøbmandskab Farmannal 22 Cap; Høeslæt paa en andens Eng Landslb. 11 og 59 Cap; Den Skade den eenes Qvæg tilføyer den andens ib. 35 Cap; Om een slipper den andens Qvæg løs ib. 36 Cap.; Om nogen af Baade seylede paa en anden, saa at hans Skib blev brudt Farml. 19 Cap; Alle Trætter om Landing og Havne-Lav ib. 15 Cap; Om sluttet Kiøb Kiöb. 11 Cap; og mangfoldige andre smaae Penge Sager. Jarnsida i Kiöbeb. 12 Cap. bevilger den, der har Qvæg til Leye, denne

Eed, til Undskyldning, at det ikke er kommet til Skade med hans Villie.

§. CVI.

Alle disse Eeder kaldes *Duleidar*, saavidt de gaae ud paa, at undskylde een fra en Beskyldning, og vare af den Beskaffenhed, at den Beskyldte alleene skulde aflægge Eed, men alle de andre samtykke dem, med de Ord, at de for Gud ikke vidste noget rettere og sandere, end hvad han havde sagt. Dette skeede, for at forebygge, at Folk, der ofte vare ikkun slet underrettede om Sagen, skulde giøre Eed paa det, de ikke fuldkommen vidste; hvorfor og de Jævnings Eeder, som tilforn havde været i Brug ved Forliig, hvor alle de andre blindt hen giorde Eed paa det, den eene havde sóret, bleve ved Kong Haagens Lov Mannh. 36 Cap. Aldeeles forbudne og afskaffede. Disse Benægtelses Eeder kan regnes til Samvittigheds Eeder, ikke alleene saavidt man, i Mangel af andre Beviiser, lod det komme an paa den Beskyldtes Gemyt, og den Følelse han havde i sin Samvittighed, af Ræt og Uræt, men endog saavidt de angik Vedkommendes Intention, og Kundskab i Sagen; De havde en slags Lighed med de gamle Sandemænd, i Henseende til, at det største Antal skulde bruges i de betydeligste Sager; men vare væsentlig adskilte fra dem i Henseende til, at de alleene bleve brugte til at benægte, men Sandemændene baade til at benægte og bekræfte. Ved disse Eeder, hvilke vare indførte i Sandemændenes Sted, blev vel Rættergangen meere eenfoldig, og Processerne kortere og mindre bekostelige, men Maaden at beviise paa, blev endda ligesaa uvis og usuldkommen, som tilforn.

Betragtning over disse Benægtelses Eeder.

§. CVII.

For at viise Eedernes nærværende Tilstand, vil jeg alleene kortelig anføre adskillige Slags Eeder, og ved enhver af dem viise, hvorvidt de i disse Tiider bruges hos os, eller ikke. Endeel af disse, endskiønt nogle af dem undertiden, og andre alletiider, aflægges for Rætten, høre dog ikke til Rættergangen i den Henseende, som her tales om, nemlig til umiddelbar at giøre Ende paa en omtvistet Sag.

Eedernes nærværende Tilstand.

Saadanne ere alle *Juramenta. Promissoria* eller Løftes Eeder, som man aflægger til ydermeere Bekræftelse paa sin Oprigtighed i noget, man lover at efterkomme. Herhen høre fornemmelig:

a) Troeskabs og Embeds-Eeder; blandt hvilke det første Slags (hos os kaldet Hollastu Eyd eller Hyldnings Eed, efter den gamle Maade) sædvanlig pleyer at aflægges til hver Konge ved hans Regierings Tiltrædelse, og det især paa Lands-Tinget, saavel af de Bønder, der eye noget Jorde-Gods, som af alle Geistlige og Verdslige Bestillings-Mænd; De sidste derimod aflægges af Embeds-Mændene alleene, førend samme indsættes i deres Embede. Kong Magni Islandske Lov nævner endeel af slige Løftes-Eeder, som: Den Eed, hver Konge i gamle Dage maatte giøre ved hans Regierings Tiltrædelse, at han vilde befordre den almindelige Roelighed, handthæve Landets Love, og ikke giøre Indgreb i Undersaatternes Frieheder, Kongs Erfd. 7 Cap. Hertugers og Grevers Eed, 8 Cap. Lehnsmænds og Hirdstiorers Eed 9 Cap. Lavmænds Eed 10 C. p. Bønders Eed 11 Cap. Syssel mænds- og Lav-Rættes Mænds Eed Þingfareb. 3 Cap. Præsters og Lavtingsskriveres Eed: Hvilke sidste endnu ere i Brug, saavidt disse Personer bør være Eedsorne efter Loven.

b) *Juramenta Calumniæ*, som undertiden pleye at paalægges Parterne selv, undertiden deres Talsmænd, at de ikke skal bruge Krog-Love, eller unyttige Udflugter for Rætten NL 1-9-10. Herhen hører og den Eed, Vidnerne aflægge paa at ville sige Sandhed; samt Lav-Rættes Mændenes Eed, hvilken Kong Haagens og Kong Magni Lovbøger have indført: thi uagtet Lav-Rættes Mændene ikke kand i disse Tider, som i gamle Dage, agtes for virkelige Dommere eller Bisiddere i Rætten, men alleene som Tings-Vidner; saa har man dog, indtil denne Dag, vedligeholdt den Skik at tage dem i Eed; der kand ansees for et Juramentum Calumniæ, saavidt de derved love, at viise al muelig Op-

Oprigtighed og Redelighed, men for en Embeds-Eed, saavidt samme alleene aflægges den første Gang de beklæde Lav-Rætten.

Andre Eeder sigte umiddelbar til at giøre Ende paa den heele omtvistede Sag, og kaldes derfor *Juramenta litis decisoria*. De ere enten Frievillige *(voluntaria)*, eller Nødvændige. Til de første høre de, som *Hesselberg* (Coll. 4 P. p 572.) kalder Kostebods Eeder, og alle saadanne, hvorved Parterne i forrige Tiider kunde paa deres egen Haand afgiøre en Trætte med hverandre, men som nu ikke meere ere brugelige i den Islandske Rættergang, siden NL. 1-14. 2 og 4. a. udtrykkelig har fastsat, at der i Rættergangen ikke maa bruges nogen Eed, undtagen samme af Dommeren tilstædes eller paalægges. *Juramenta necessaria* derimod eller Nødvendigheds-Eeder tilstædes af Dommeren, i Mangel af tilstrækkelige Beviiser, naar han befinder, at een af Parterne har grundige Aarsager til at begiære dem, ja han kand endog undertiden paalægge dem af egen Drift uden Parternes Begiæring, Samtykke, eller Villie, naar Loven og Sagens Natur saaledes udfordrer.

Disse kand igien betragtes, ligesom de enten aflægges af Sagvolder eller Sagføger. De første, som ere meest almindelige kaldes *Juramenta purgatoria*, d. e. Renselses, Befrielses, eller Benægtelses-Eeder, fordi Sagvolderen derved befrier sig, og lægger fra sig en Beskyldning, som ham uden nøyagtig Beviis er bleven paabyrdet, NL. 1-14-6. I denne Henseende er det vel Lovens udtrykkelige Befaling, at Sagsøgeren bør lovligen beviise hans Paastand NL. 1-14-5. hvorfor det og er iblandt Juristerne et almindeligt Ordsprog, at han, i Mangel deraf, bør have tabt Sagen, og den Beskyldte friekiendes, naar den giorte Beskyldning ikke kand beviises (Actore non probante reus absolvitur.) Dog har Loven des uagtet i de fleeste Tilfælde, ventelig for Beviisernes Vanskeligheds Skyld, givet Sagsøgeren den Fordeel, at Vederparten maa, førend han kand blive frie, forbindes til at giøre Benægtelses-Eed, naar Sagsøgeren alleene har frembragt saa stærke Formodninger imod ham, at

at samme kan ansees for visse NL. 1-14-6. Det ere saadanne, som kand agtes, om ikke just for et Halvt Beviis efter Juristernes vedtagne Meening, dog i det mindste ligesaa kraftige som eet Vidne, til at giore den Beskyldte mistænkt. Ja der ere endog, af samme Aarsag, visse Misgierninger navngivne i Loven, hvor Sagernes egen Natur forpligter den Beskyldte til Benægtelses Eed, om end Anklageren intet kand fremføre til Beskyldningens Beviis, som:

a) Naar den Dræbte, førend han døer, og medens han endnu haver sin fulde Forstand, sigter nogen for sin Banemand, dog uden at kunne have noget Vidne paa Gierningen; da den, som saaleedes sigtes, bør befrie sig ved sin Eed NL. 6-6-15. Dog bør Dommeren, førend Eeden paalægges, derfor ikke glemme at overveye Omstændighederne, om den Døendes Udsigende kand have nogen Rimelighed.

b) Naar Nogen af Vaade eller ulykkelig Hændelse skiller en anden ved Livet; da han bør giore sin Eed paa, at sligt ikke skeede med, men imod, hans Villie NL. 6-11. 3 og 4.

c) Naar Nogen, af en tilforn uberygtet Møe eller Enke, udlægges til Barnefader, og hun ey kand overbeviise ham derom; da er det sædvanligt at paalægge saadan en Mands-Person Benægtelses Eed i Følge NL. 6-13-5.

d) Naar et Fruentimmer beskylder en Mands-Person for Voldtægt, uden at have noget videre Beviis; af hvilke Exempler tillige sees, at Benægtelses Eed ikke har Sted i de Sager, der ere saa got som beviiste, og at en Dommer vel bør tage sig vare for, at tilstæde eller paalægge den i slige Tilfælde.

Angaaende de Sager, udi hvilke den bevilges, da tilloed K. Haagens Lov Jarnsida Mannh. 36 Cap., at den uden Forskiæl maatte bruges i alle de Sager, som ikke kunde fuldkommen beviises. I disse Tiider tilstædes Benægtelses Eed ikke lættelig i betydelige Criminelle Sager, saa længe man har andre Udveye.

Sag-

Sagvolderen er saaledes gierne den Person, hvilken det forst tilfalder, at aflægge Eed. Dog kand saadant og ofte tilkomme Sagsogeren. Det forste Tilfælde, hvorudi dette kand skee, er, naar Sagsogeren har rimeligviis godtgiort sin Paastand, og fremfort betydelige Formodninger imod den Beskyldte, og denne dog ikke vil giore Benægtelses Eed, endskiondt den paalægges ham af Dommeren; da den Sigtende selv maa giore sin Eed, hvorved den Sigtede taber Sagen NL. 1-14-7.

Denne Eed tiener Sagsogeren til at understytte de utilstrækkelige Beviisligheder, hvormed han ikkun tildeels har beviist Sagen, og skaffe dem den Gyldighed, at de uden viidere kunne antages, hvorfor den og sædvanlig kaldes *Juramentum suppletorium* eller Fyldnings Eed. Den nævnes ikke udtrykkelig i Loven, men ligger dog temmelig tydelig i Exemplerne paa de Tilfælde, udi hvilke den tillades, som:

a) Naar nogen vil fragaae, at det er hans Haand og Segl, som han sigtes for, og vil dog ey befrie sig med sin egen Eed; da den Sigtende maa giore sin Eed, hvorved den Beskyldte bliver pligtig til at svare til Haanden og Seglet NL. 5-1-6.

b) Udi Opbud og udi Arvs og Gields Fragaaelse; da Pante-Kiobe- og Mageskifte-Breve, som kunde være udgivne, baade af Creditoren og Debitoren ved hoyeste Eed bor bekræftes, at der ingen Bedrageligheд er under NL. 5-13-44.

c) Naar Nogen kiender sig ved sit Fæe i en anden Mands Hævd, som ikke kand fore sin Hiemmel tilstede; da den forste bor fore sit Fæe-Mærke til, beviise med sine Naboer at det er hans Hiemfodde, og desuden, til ydermeere Bekræftelse, giore sin Eed paa, at det er ham frakommet imod hans Villie NL 6--17-8.

Dog kand denne Eed ikke vel bruges i store Criminelle- eller Ægteskabs-Sager.

Fra dette Slags Eed maa man vel adskille den egentlig saa kaldte Sigtelses-Eed, hvorved Sagsøgeren uden viidere svær den Beskyldte Sagen paa; Samme er vel ikke saa almindelig brugelig i den sædvanlige Rættergang, som Benægtelses-Eed; Dog gives der Tilfælde, hvor den tillades, og Sagsøgeren bliver nærmere til at svære den Beskyldte Sagen paa, end denne, til at svære sig frie. F. E. Naar Nogen efter sin egen Villie, uden Rættens Middels Overværelse, eller Vedkommendes Villie og Minde, har skiftet og valtet med Sterfboe; da han skal lægge ud saa meget, som Vedkommende ville sigte hannem for ved deres Eed N. L. 5-2-88. Hvilket rimeligviis og kand have Sted i andre deslige Tilfælde; som: naar det var beviist, at Een havde bedraget eller bestaalet en anden, og der alleene blev spurgt om, hvormeget? thi i saa Fald synes man at have den samme Grund til at antage Sigtelses-Eed, som der, paa den anden Side, pleyer at anføres for Benægtelses-Eed, naar der sporges om den Beskyldtes Hensigt, eller saadanne Ting, hvilke man maae lade ankomme allene paa hans Samvittighed; I det mindste er Nødvendigheden fast den samme, og Formodningen lige stærk, paa begge Sider.

Efterdi nu Eed saaledes gior Ende paa en Sag, saa er klart, at en Dommer ikke maae tilstæde, meget mindre paalægge, Eed mod Eed N. L. 1--14-6. Hvilket alleene er at forstaae om Parterne, saa at den eene Part hverken maae svære sig det fra, som den anden allereede har svoret ham paa, eller tvertimod; ikke heller Sagvolderen benægte det med sin Eed, som ved usvækkede Vidner fuldkommen er blevet beviist N. L. 1-14-3 Ja man holder endog for, at en Sag, som ved Eed eengang er afgiort, ikke lettelig siden kand forfriskes igien, om end Vederparten tilbyder sig at skaffe bædre Beviisligheder; da han ved en Contract eengang har samtykket i Eedens Aflæggelse, see Hesselbergs Colleg. 4 P. p. 579. Med Vidner derimod har det en anden Beskaffenhed; thi der kand ofte være Vidner mod Vidner; og naar noget Vidne kand blive mistænkt for at have aflagt falsk Eed, da er ikke forbudet, at føre andre Vidner, for at overbeviise

viise samme derom, og oplyse Sagens rette Sammenhæng; da de Vidner, som befindes ureviise, staae under lovlig Forfølgning NL. 1-13-12.

De Eeder, som Parterne saaleedes giøre, paalægges af Dommeren, enten ved Interlocutorium eller endelig Dom, og ere derfor at ansee som Dommens Fuldbyrdelse, der ikke strax kand gaae for sig, men bliver i Dommen udsat til en vis Tiid, hvilken saavel den Islandske Lov, som Byeskiærs-Dom af 1631. fastsætter; endskiønt sligt dog ikke altid saa nøye pleyer at skee. Den, der skal giøre Eeden, maae derfor stævne den Anden til en vis Tiid, til at høre paa den, eller og den Anden stævne ham, til aflægge den; og den af dem, som da ikke møder, især den der skal sværge, forelægges, indtil man sikkert kand erfare, om han bliver ved det Forsæt, at ville sværge, eller ikke; Thi denne Tiid forundes den eene Part, just paa det han skal kunne betænke sig, 1) om han vil eller maae aflægge Eeden, eller og 2) om ham synes fornødent at appellere fra Dommen; og den anden Part i geleedes, for at kunne eftertænke, om han vil tilstæde, at Eeden bliver aflagt, eller giøre Indsigelse derimod, og indstævne Sagen til en høyere Ræt; hvilket og er Aarsagen til, at en Dommer hverken maae tage Eed, saalænge en Sag staaer under Appell, med mindre begge Parterne foreenes derom, eller paalægge Eed, i en Sag, som er af den Betydenhed, at den kand indstævnes til de høyere Rætter, see Forordn af 5 Nov. 1723. Hvorfor og Sölvesen (Tyro Juris pag. 259) med god Grund viger fra de Dommeres Meening, hvilke, naar de alleene have spurgt een af Parterne, om han vil giøre sin Eed? strax, uden videre Betænkning, tilstæde eller paalægge samme, og derved betage Vederparten alt Haab om Sagens videre Forfølgning, uden han tillige vilde giøre den anden Part til en Meen-Eeder.

I Anleedning af disse Parternes Eeder spørges ofte: om Lovfældte og Uærlige Personer ogsaa maae tilstædes at aflægge samme. Mange tage det i Tvivl, efterdi disse ikke kunne bruges som Vidner. Andre derimod, giøre Forskiæl

paa, enten de ere Sagsøgere, eller Sagvoldere; og saasom slige Personer ikke maa gaae i Rette, for umiddelbar at søge nogen Sag; saa slutte de og, at de ikke heller kunne forfølge noget Søgsmaal med Sigtelses eller Fyldnings-Eed, som andre ærlige Sagsøgere: Men da dem det uagtet er i Loven tilladt, at gaae i Rætte, for at forsvare sig; saa meene de tvertimod, at de og maae bruge alle lovlige Forsvars-Midler, og følgelig tillige Befrielses- eller Benægtelses-Eed; hvilket ydermeere kand bestyrkes med en Stie-Mands Exempel R. 6-9-15. Dog undtager man billig saadanne, som tilforn ere overbeviiste om forsætlig Meen-Eed, hvis Fingre og ventelig tillige blive afhuggne, for at betage dem Leylighed til efterdags at aflægge fleere falske Eeder, see Solves. Tyro Juris p. 259-60.

Ellevte Capitel.

Om de øvrige, nu brugelige, Beviiser, Egen-Bekiendelse, Brevskaber, og Vidner.

§. CVIII.

Beviiser i Almindelighed, og deres Inddeeling.

Beviis er et lovligt Middel til at lægge Sandheden i en Sag for Dagen, og bestaaer i alt det, som nogen fremfører, i den Tanke, at Dommeren skal blive overbeviist, at hans Sag forholder sig saaleedes, som han har berettet, samt at igiendrive den, som saadant vilde nægte; og har derfor ikke Sted, uden i saadanne Ting som virkelig høre til Sagen, og hvorom Parterne ere ueenige. Slige Beviiser kand betragtes i adskillige Henseender, og derfor inddeeles paa mange Maader: Saaledes kand man forestille sig:

1) Di

1) De ulige Grunde, hvorpaa et Beviis beroer, og de adskilte Maader, hvorpaa samme udledes deraf; da man finder Aarsag til at giøre Forskiel paa kunstige og ukunstige Beviiser (Probationes Artificiales og inartificiales). De første ere de, hvor man ved Fornufts-Slutninger udleeder Sandheden, enten af Tingenes indvortes Natur, eller udvortes Omstændigheder, og andre rimelige Formodninger; saasom: naar man, for at vide, om et Fruentimmer nyelig har lavet til Barsel, efterseer, om hun har Melk i hendes Bryster; hvorhen kand regnes Salomons Opførsel med de 2 Kvinder. 1. Kong. 3. v. 24-27. Beviisernes egen Anvendelse paa Sagen, eller sammes Demonstration kand og ansees for et kunstigt Beviis. Det Beviis derimod kaldes ukunstigt, som skeer lige frem paa den sædvanlige Maade, f. E. ved Brevskaber, Vidner, Besigtelse o. s. v.

2) De Adskillige Slags Ting, som skulle beviises i en Sag. Og da søger man enten at viise, hvad der er Ret, og hvad Loven tilholder i en Sag; og det enten ved at beraabe sig paa Lovens klare Ord i samme Tilfælde, eller dens Grunde, Sammenhæng, og Overeensstemmende Befaling i andre lige Tilfælde, hvilket kaldes *probatio juris*: Eller og man vil beviise, at nogen Gierning, som Veder-Parten nægter, virkelig er bleven begaaet; hvilket kaldes *probatio facti*, og er ofte meget vanskelig, men er dog næsten overalt uomgængelig fornøden.

3) Beviisernes Tilstrækkelighed og Forhold til Paastanden; I hvilken Henseende nogle af dem kunne holdes for fuldkomne (probat: plenæ), andre for ufuldkomne (minus plenæ). De første ere saadanne, som Loven selv anseer for tilstrækkelige til Dommerens Overbeviisning, f. E. publique Brevskaber, Vidner, Besigtelser; endskiønt disse, i sig selv, ikke vel kunne agtes for uimodsigelig gyldige, men alleene som rimelige, al den Stund det er mueligt, at 2 Vidner kunne vidne usandt; En Skrift være opdigtet; Synsmændene

see feyl; og En bekiende usandt om sig selv. Et ufuldkomment Beviis er derimod det, hvorefter Loven ikke tillader en Dommer at kiende Parten skyldig; og er igien, efter de Lovkyndiges Indeeling; enten slet hen et halvt Beviis (semiplena simpliciter talis), f. E. Eet Vidne, paa hvis Troværdighed intet kand udsættes; eller Meere end halvt Beviis (semiplena Major), naar der foruden eet usvækket Vidne, tillige findes og nogle Formodninger, som understøtte sammes Udsigende; eller og Mindre end halvt Beviis (semiplena Minor), naar de afhørte Vidner enten ikke ere troeværdige, eller den Part, som har ført samme, desuden har nogen Formodning imod sig. Hvilke særdeeles Indeelinger vel kunne I almindelighed tiene til at udfinde, naar Parternes Eed kand have Sted eller ikke; men ere dog fast ufornødne i en Rettergang, hvor Loven selv saa tydelig, som hos os, har fastsat, baade naar Eed kand tilstedes, som og, at eet Vidne ikke just skal giøre halvt Beviis, men alleene en Formodning; ikke at tale om, at det fast er umueligt at bestemme den egentlige Forskiel paa fuldt og halvt Beviis, i Henseende til, at de Omstændigheder, som giøre et fuldkomment Beviis i een Sag, kunne ikkun giøre et ufuldkomment i en anden; Saa at dette virkelig er iblandt de Ting, hvilke de Verdslige Love, i de fleeste Tilfælde, maae overlade til Dommerens egen Skiønsomhed. Saavidt om Beviiser i Almindelighed, nu staaer tilbage at handle om ethvert Slags Beviis især.

§. CIX.

Egen Bekiendelse.

Herhen vil jeg først regne Egen-Bekiendelse, (Endskiønt samme, i Henseende til den Sigtende, ey egentlig kand kaldes et Beviis); eftersom den dog, i alle de Tilfælde, i hvilke Loven antager den for gyldig, har imod Sagvolderen, den samme Kraft, som andet fuldkomment Beviis, at han ikke siden kand fragaae en Beskyldning, som han eengang for Dom og Ræt allereede har vedgaaet NL. 1-15-1; Sagsøgeren giør den ligeleedes den samme Tiene-

Tieneste som et lovligt Beviis, og sparer ham den Umage at anføre flere; og maae folgelig ansees for ligesaa kraftigt Middel til at overbevise Dommeren om Sagens Sammenhæng. En saadan Egen-Bekiendelse, paa Sagvolderens Side, bestaaer derudi, at denne tilstaaer, at Sagsøgerens Paastand, eller den Gierning, hvorpaa han grunder hans Tiltale, har saaledes tildraget sig, som han har berettet; Paa Sagsøgerens Side bestaaer den derudi, at denne tilstaaer, det at være sandt, som den Sigtede har paastaaet, svaret, eller indvendt; og sigter altsaa fornemmelig til hvad der er skeet (facta), men ikke saa egentlig til Loven (jus), eller hvad der er ret. Den gielder for Beviis i alle civile Sager, da den, i Følge Loven, bør have fast de samme Egenskaber som et Løfte, nemlig:

1) At den, der aflægger den, bør paa den Tiid have hans fulde Fornufts og Forstands Brug, og viide hvad han siger; Hvorfor man ikke kand holde den Bekiendelse for gyldig, som giores i Afsindighed og Vildfarelse, i Drukkenskab, eller en Sindsbevægelse, som, formedelst sin Hæftighed, ophæver Forstandens Brug, samt af Børn og unge Mennesker, som endnu ikke ere komne til Skiæls Aar og Alder.

2) At den er frie og utvungen; Thi en Bekiendelse som nogen har aflagt i Baand og Fængsel, eller ved anden voldsom Tvang NL. 1-15-2, har ligesaaliden Kraft, som et aftvunget Løfte NL. 5-1-4, naar han siden fragaaer samme, saasnart han igien kommer i sin Frihed. Derfor er og piinligt Forhør ikke brugeligt, uden alleene i crimine læsa Majestatis i høyeste Grad, eller naar En allereede for nogen Ugierning er domt til Døde efter andre Beviiser, saa at der intet mangler uden hans egen Bekiendelse. NL. 1 B 18 Cap.

I Criminelle Sager maae ved Egen-Bekiendelse, naar den skal antages for gyldig, desuden iagttages, at den ikke skeer i Fæng-

i Fængsel alleene NL. 1-15-2, men og tillige for Retten ib. 1-15-1, paa det man kand viide, om den er utvungen; ja endog en saadan utvungen Bekiendelse, at man har begaaet en Ugierning, er endnu ikke tilstrækkelig, til at fordømme den Skyldige, forend der tillige findes Kiends-Gierning (Corpus delicti), det er, forend det bliver beviist, at og saadan en Gierning virkelig er bleven begaaet, og forend alle Gierningens Omstændigheder ere undersøgte, og al muelig Oplysning om Bekiendelsens Rimelighed indhentet; Ligeledes anseer og Loven den eene Ægtefælles blotte Bekiendelse, at den har bedrevet Hoer, for utilstrækkelig til at erholde Skilsmisse-Dom paa, NL 3-18-15 N. 1. med mindre den understyttes af gyldige Beviiser. Bekiendelse som skeer for Præsten, i lønligt Skriftemaal, kand ey heller bruges til Beviis i Verdslig Rettergang, saasom samme af Præsten bør holdes hemmelig, og den bekiendende Persons Navn, saavidt mueligt, forties, om endog hans Bekiendelse angik Forræderie eller anden forestaaende Ulykke NL. 2-5-19. I Drabs Sager gior vel den Bekiendelse, som den Saarede, paa sit Yderste, aflægger om hans Banemand, endskiønt ikke fuldt Beviis, dog saastor Formodning, at den Beskyldte, uagtet han ingen Vidner har imod sig, bør fralægge sig Sagen med sin egen Eed NL. 6-6-15. og, efter Jonsbogen, Manh. 9. med Tylter-Eed. Men om den Troeværdighed, som man sædvanlig pleyer at tillægge et Døende Menneskes Ord, ogsaa i Almindelighed bør have samme Virkning, endog i saadanne Tilfælde, hvor man ikke har noget udvortes Kiendetegn til, eller Formodning om den Gierning, som Bekiendelsen angaaer, synes ikke saa fuldkommelig afgiort ved dette Exempel. Hvad der videre udkræves til at Egen-Bekiendelse skal agtes for gyldig, findes omstændelig anført i Höyers Colleg. p. 185. 186; Hvorhos jeg alleene vil erindre, at den enten er udtrykkelig, hvorom hidindtil er bleven handlet; eller Stiltiende, hvor man vel ikke aabenbare tilstaaer, dog ikke heller reent ud nægter sin Vederparts Paastand; hvilket Slags Bekiendelse alleene gior en Mistanke og Formodning, imod den, der tier stille til en Beskyldning, men intet fuldkomment Beviis.

§. CX,

§. CX.

Iblant de egentlig saa kaldte Beviiser vil jeg først mælde om *Documenter*, under hvilket Navn man ellers i Almindelighed befatter Stævninger, Indlæg, og alle andre Brevskaber, som bruges i Rættergangen. Paa dette Sted derimod forstaaes Ordet alleene om de Brevskaber, hvilke Parterne fremlægge for at beviise noget, og altsaa om saadanne, som Loven ellers kalder Instrumenter 5 B. 13 C. 11 Art. I at giøre Forskiæl paa slige Skrifter, har man Henseende til de Personer, som dem have udgivet, og kalder da *Publique Documenter*, saadanne aabne Breve, som enten Regiæringen selv, eller Øvrigheden og Rættens-Betiente paa hvert Sted i Kraft af deres Embede, under deres Hænder udstæde eller stadfæste. Herhen høre i Jsland Om Documenter.

1) Alle Kongelige Forordninger, Rescripter, Befalinger og Aabne-Breve, samt alle af H. M. stadfæstede Skrifter, som Testamenter, Gave-Breve o. a. d.

2) Øvrighedens Breve, Beslutninger, Domme, Skifte-Breve og Tings-Vidner.

3) Bispe-Stolenes saa kaldte Maldagar eller Jordebøger her i Landet, som ere, i Skalholts Stift, a) Wilchins Maldage af 1397 og b) Gisle Jonssens Maldage af 1575, stadfæstet ved et særdeeles Rescript af 5 April 1749. Men i Holum-Stift: a) Biskop Joen Erichsöns, med Tilnavn Skalle, af 1360. b) Biskop Peders af 1394. c) Biskop Audunars af 1398. d) Biskop Olaf Rögnvalldsöns af 1461. og e) Præstens Sigurders, som tillige vor Officialis eller Stifts-Provst sammesteds ved Reformationens Tiid 1550-52, hans saa kaldte Registær; hvilke alle, Gisle Jonssens undtagen, ere Allern. stadfæstede ved den 16de Art. i Bispernes Instrux af 1 Julii 1746.

4) Gave- og Kiøbe-Breve og andre Contracter, saasnart samme ere tinglyste, og af Rættens-Betiente pategnede; da de derved erlange den samme Troværdighed, som publiqve Documenter have, og gielde for fuldt Beviis, saavidt deres Indhold strækker sig; endskiønt de dog, i sig selv, ikkun ere at ansee for private Skrifter, det er saadanne, som Vedkommende indbyrdes opsætte i deres egen Sag. Der kand alleene sporges hvorvidt saadanne tinglyste Skiøder eller Kiøbe-Breve, især om de ere gamle, kunne gielde for Beviis i Grændse-Skiels-Trætter. Og da synes de altid at kunne gavne Den, der har det omtvistede Stykke Jord i sin Hævd saavidt, at en Anden, som giør Paatale derpaa, ikke kand faae Adgang til samme, inden han, med andre nyere og ligesaa gode Skiel, beviiser, at Grændserne, siden det første Skiøde blev udstædet, virkelig ere blevne forandrede: For Den derimod, som giør Paastand paa et saadant Stykke Jord, kunne slige Skiøder ingenlunde være tilstrækkelige til at kuldkaste den Andens Hævd; og det af følgende Aarsager: 1) Fordi den, som først solgte sin Jord med bestemte Landemærker, vidnede der i sin egen Sag; og hvilken Dommer vilde vel siden efter grunde sin Dom paa saadan hans Forklaring? 2) Fordi de Vidner, som sædvanlig have beseglet slige Skiøder, vidne derved alleene om Tingens Overdragelse til den Kiøbende, og om hans Adkomst dertil; Men ikke om Landemærkerne: 3) Fordi 20 Aars lovlig Hævd ikke kand svækkes uden ved Levende Vidner Jonsb. l. l. b. 26.

Alle saadanne Brevskaber eller Documenter have ellers fidem publicam, og ere ligesaa uimodsigelige som Tings-Vidner NL. 1-13-29. Dog er ligesaavel tilladt at føre Vidner imod dem, naar de mistænkes for at være forfalskede, som imod falske Tings-Vidner 1-8-8.

Private Instrumenter kaldes de Brevskaber, som alleene ere oprettede af Parterne imellem dem selv, uden at være enten giorte til Tinge, eller stadfæstede af de Personer, som sligt paa

Em

Embeds-Vegne tilkommer, og som have fidem publicam; hvorfor de og alleene gielde for Beviis imellem Parterne selv, som dem have underskrevet og forseglet, men ikke imod tredie Mand, som ey har forbundet sig dertil NL. 5-1-3. Loven selv undtager alleene 5-2-61 hvad en Fader har optegnet, at have, i Moderens Levende Live, givet eet af hans Børn, uden at have giort de andre lige Skiel, efter Loven, da saadan Optegnelse, efter hans Død, gielder for fuldt Beviis imod samme Barn, i Henseende til deis tilgodekommende Arvedeel. Hvad som nogen har givet beskrevet under sin Haand og Segl, gielder til Beviis imod ham, med mindre han vil benægte samme Haandskrift med sin Eed; dog pleyer man hos os, forend sligt tillades, at sammenligne een saadan Skrift med en anden, der er skrevet med samme Persons kiendelige Haand, hvilket de Lovkyndige kalde Comparatio Literarum eller Skriftens Sammenlignelse. For at undgaae slige Stridigheder er det derfor raadeligst, at lade saadanne Brevskaber, naar de forfattes, om muelig underskrive til Vitterlighed af troeværdige Personer.

Til de private Instrumenter, som oftest forekomme i vor Rettergang, kunne fornemmelig henregnes:

1) Forskrivninger, hvorunder kand befattes, saavel Haandskrifter, Obligationer og Gieldsbreve, som alle andre Contracter, hvilke endnu ikke ere af Øvrigheden eller Rættens Betienter stadfæstede.

2) Qvitteringer, bestaaende udi Creditors Tilstaaelse, at en Gield er betalt; hvilket og kand skee derved, at en Obligation findes i Eyermandens Giemme, enten sønderreven, udstrøgen, eller paa anden Maade til intet giort.

3) Kiøbmænds-Bøger og Regninger, hvilke, efter Loven, ey skulle ansees mod Bønderne, naar disse fragaae Gielden, med mindre anden Beviis derhos findes, NL. 5 13-50. Men da det i sig selv var ligesaa ubilligt, at en modvillig

Bonde skulde kunne fritages fra at betale, blot ved at nægte Kiøbmandens Krav, som det kunde være skadeligt, om en Kiøbmand, blot ved at tegne Bonden i sin Bog, kunde tilvende sig hans Gods; saa er, først ved den saa kaldte Byeskiærs Dom allerede 1631 blevet besluttet, og siden ved Forordningen af 10 Apr. 1702, hvorudi samme Dom findes indført, Allern. bleven anordnet, at saadanne Restantzer skulle af Bønderne benægtes med Eed; hvoraf er at see, at Kiøbmændenes Bøger hos os give i det mindste en vis Formodning imod Bonden: Dog maae Dommeren derhos ikke glemme at undersøge, enten Misregningen kommer deraf, at der noget er skrevet paa Bondens Regning, som han ikke kiendes ved at have faaet; eller deraf, at der noget er udglemt, som ham skulle føres til Afregning, og som han paastaaer at have leveret til Kiøbmanden; hvilken Omstændighed og kand giøre nogen Forskiæl ihenseende til Gieldens Benægtelse.

4. Skrivelser og Sende-Breve, som ikke ere skrevne for at komme i tredie Mands Haand; hvilke i Penge-Sager ikke synes at giøre fuldt Beviis for ham, men alleene en Formodning. Kierligheds Breve i Ægteskabs Sager have ikke heller nogen Kraft til at beviise Forlovelse eller Ægteskabs-Løfte, see Forordn. af 5 Marty 1734. 3 a. Derimod synes, at et ærrørigt Brev, efter Omstændighederne, kand ansees for fuldt Beviis, til Straf eller Bøder, for den, som samme har skrevet N. L. 6-21-8.

I Anleedning af denne Materie spørges ofte: hvorvidt Parterne ere forpligtede til at tiene og underrette hverandre med deres Documenter? Loven fastsætter lidet eller intet derom, uden alleene, at Dommeren eller Skriveren, som har begge Parters Brevskaber i Hænder, skal være forpligtet til at give, for billig Betaling, Udskrift deraf, til hvem af Vedkommende, som det forlanger, N. L. 1-8-7. Sagsøgeren især er ingensteds udtrykkelig befalet, at laane eller fremviise Sagvolderen sine Documenter, endskiønt han dog, naar denne, i Tanke at rette for

sig

sig i Mindelighed, forgiaves har begieret dem at see, bør formedelst deres Nægtelse, dømmes til at betale Processens Omkostning NL. 1-5-7. Den Sigtede derimod synes endog ikke i den Grad pligtig dertil. Dog kand Dommeren vel paalægge saadant, naar de omtvistede Documenter ere tilfælles for begge Parter, hvilket ofte kand skee f. E. naar der er eet og det samme Jorde-Brev for 2de Gaarde; eller naar den eene Part ikkun har en Afskrift, men den anden har Orginalen i sin Værge, da den sidste kand forpligtes til at fremlægge samme. Ellers maae den, der vil søge et Document, hans Vederpart har i Hænder, først nødvendig, i det mindste med saa stor Rimelighed som muligt, beviise, at det og virkelig er der at finde, og siden begiære Dom derpaa, at den Anden, under Rettens Tvang maa blive paalagt, at føre samme til stede, Tyro Juris p. 242. 243. Ere derimod saadanne Brevskaber i tredie Mands Hænder, saa bliver enda Spørsmaal: Om og han kand forpligtes til at fremlægge dem? Sandt nok, at saadant kunde synes noget seldsomt; Men, da da det er tilladt, at kræve Een, som er uden for en Sag, personlig til Vidne i same, saa synes rimeligt, at han ligesaavel er forbunden, til at tiene Parterne med hans Documenter, om han vides at have nogle, som med hans Vidnesbyrd. Tør han ikke lade dem komme fra sig, kand det være nok, at man indstævner ham, til selv at fremlægge dem for Rætten, paa det Vedkommende der skal kunne lade tage en med Tings-Vidne attesteret Gienpart deraf, see Höyers Colleg. p. 200.

Beviis ved Documenter kand i disse Tiider bruges i alle Civile Sager uden Forskiæl; I Criminelle Sager er samme ikke saa almindeligt. Dog giver et publiqve Document altid et fuldkomment Beviis naar det er Original, hvilket ikke i samme Grad kand siges om Gienparter, da disse ikkun ere private Documenter, med mindre deres Rigtighed er bevidnet og stadfæstet, enten af saadan en Person, som paa Embeds Vegne har Myndighed dertil, eller af en heel Ret; hvorved ogsaa disse paa en viis Maade blive til publique Documenter.

 Det

§ CXI.

Om Vidner og deres personlige Egenskaber.

Det almindeligste Beviis i disse Tiiders Rættergang ere Vidner, hvorved man forstaaer de Personer, der blive for Rætten fremstillede, til at give eedelig Oplysning i en omtvistet Sag. Hvad disses Tall angaaer, da giøre tvende overeensstemmende Vidner et fuldkomment Beviis N.L. 1-13-1, naar der ingen Mistanke er, at der kunne blive forte andre Vidner i nod samme; Men eet Vidne er som intet Jonsb. Thingfareb. 4 Cap. uden til at giøre Formodning og Mistanke; hvilket og gielder om enkelte Vidner, som ikke ere overeensstemmende, naar de kun ikke ere hverandre lige imod. Loven selv nævner vel et og andet Tilfælde, hvor fleere end 2 Vidner enten kunne eller nødvendig bør bruges; som Faddere, hvilke kunne være fem N.L. 2-5-5. De 3 beste Mænd i et Skib, ved hvis Eed en forbrudt Skibs-Part bør overantvordes 4-1-13. De 3. af Skipperens beste Folk, som skulle vidne om, hvor stort Rom en udebitvende Befragter har betinget til sine Vare 4-2-4. samt nogle flere, see Höyers Colleg. p 205. Men da den 4de Bog i den Norske Lov, hvoraf de 2de sidste Exempler ere tagne, ikke endnu er anbefalet, ikke heller meget kand bruges, i Island; saa kand man, disse uagtet, antage det som en almindelig Regel i vor Rættergang, at: **Hvor fleere end 2 Vidner udkræves, da skeer saadant ikke for Sandheds, eller meere Visheds, men alleene for desto større Høytideligheds (*solennitets*) Skyld.**

Ved Vidner ere fornemmelig trende Ting at mærke, nemlig: 1) **Hvilke Personer man kand ansee for beqvemme til at bære Vidne;** 2) **Hvorleedes Vidner skal stævnes og afhøres for Rætten;** og 3) **Hvorleedes samme skal behandles i visse særdeeles Tilfælde.** Og hvad det første igien angaaer, da bør et beqvemt Vidne besidde visse Hoved-Egenskaber, og det saavel i henseende til sin egen Person, som til den Sag, hvorudi det skal vidne.

Til

Til et Vidnes personlige Egenskaber henhører:

I. Skiønsomhed; af hvilken Aarsag saadanne Personer ikke kunne antages for gyldige Vidner, som:

a) Børn og unge Mennesker, der ikke endnu have fyldt deres 15 Aar NL. 1-13-19. Ja om disse end allereede have fyldt eller ere over disse Aar, pleyer man dog ikke at tage dem i Eed, saalænge de endnu ikke have været til Guds-Bord: endskiønt Hesselberg (Colleg. 4 P. p. 557-58) meener, at de desuagtet kunne tages i Eed, og bruges som Vidner, naar de alleene først vare overhørte af Præsten, og havde hans Skudsmaal, om deres gode Oplysning. Udlevede Gamle-Folk kunne derimod ansees som dygtige Vidner, saa længe man ikke mærker nogen Mangel paa deres Fornufts Brug i den daglige Omgiængelse.

b) De som ere affindige, eller ikke ved fuld Forstand. Sölvesen Tyr. Jur. p. 244. regner og døve hertil, hvilket jeg alleene forstaaer om dem, som, lige fra deres Fødsel eller spæde Barndom af, have været saaleedes, og som derfor rimeligviis tillige ere stumme; eftersom saadanne just fattes de Sandser, hvilke et Menneske nødvendig behøver, for at kunne tilkiendegive sine egne, og erfare andres Tanker, og hvis Mangel altsaa betager samme den umistelige Hielp, som Talen giør, til Fornuftens Brug. De Døve derimod, som ikke have været saadanne fra deres Barndom af, men kunne, ikke alleene tale, men endog læse, eller skrive, synes ligesaavel at kunne, efter forelagde skriftlige Spørsmaal, aflægge enten mundtligt eller skriftligt Vidnesbyrd, om det, de have seet, som en Blind kand vidne, om det, han har hørt. Loc. cit.

II. Ærlighed. I Mangel af hvilken adskillige Personer ere udygtige, som:

a) Mis-

a) Misdædere, de som have forbrudt deres Liv, Fredløse, og Uærlige, eller, som Loven kalder dem: Udædiske Mennesker, eller andre, som ere forvundne for nogen uærlig Sag, Tyverie, Forræderie eller Troldom 1-13-20. Hvoraf synes klart, at et Vidne ikke kand afviises, blot paa en løs Snak, eller en ubeviist Beskyldning, endskiønt Höyers Collegium p. 202. holder for, at et Vidne bliver uantageligt, saasnart det for Retten bliver sigtet eller beskyldt for nogen uærlig Sag, eftersom det da ikke længere kand ansees for uberygtet.

b) Bandtsatte Folk, som ved deres ugudelige Levnet have giort sig uværdige til at man skal sætte nogen Troe til deres Ord; Loven forbyder især, endog under Straf, at indbyde saadanne til Faddere eller Vidne ved Daaben 2 B. 9. C. 12. 13. a. hvorved Nogle meene, at dem alleene er forbudet at aflægge Vidne i Geistlige Sager, hvortil den Foragt, de have viist imod Guds Ord og Sacramenterne, anføres som Aarsag; men at de vel desuagtet kunne antages til Vidner i Verdslige Sager, hvilket og Höyers Collegium p. 203. biefalder. Andre derimod bestride denne Meening, og det saavel 1) af den Grund, at Loven selv, ved at forbyde at indlade Bandsatte i noget hæderligt Samkvem, virkelig har givet tilkiende, at disse, saalænge de ikke vare afløste, skulde paa en vis Maade holdes for Uærlige; som og 2) fordi man rimeligviis ikke kand sætte nogen Troe til saadanne Personers Eed, som saa aabenbare ere bekiendte for, og overbeviiste om, Guds Ords og Sacramenternes Foragt. Den første af disse Grunde kand, saavidt jeg kand skionne, ikke tages i Tvil, og synes alleene tilstrækkelig nok til at udelukke Bandsatte fra at vidne, endog i Verdslige Sager; Men hvad den anden angaaer, synes dog at være ingen Forskiæl paa, enten Een er bandsat for at have umiddelbarlig nægtet Gud, og bespottet hans Navn, eller for at have foragtet hans aabenbarede Ord og Sacramenterne, eller og alleene for kiætterske Meeninger, som stride

stride imod vor Kirkes Troes-Bekiendelse. Er det første, saa er klart, at saadan Een ligesaalidet kand paalægges Eed, som nogen anden Forpligtelse, der skulde skee i Betragtning af et Væsen, hvilket han ikke erkiender, meget mindre ærer. Er det andet, saa kand vel en Bandsat, saavidt han antager den naturlige Kundskab om Gud, formedelst Eeden, paalægges al den Forpligtelse, hvilken samme medfører, endskiønt saadan en Eed endda mangler den høye Forbindende Kraft, som vore borgerlige Love i Eedens Beslutning: Saa sandt hielpe mig . . . hans hellige Ord: grunde paa den aabenbarede Religion, hvilket og synes nok til at beviise disse Eeders Utilstrækkelighed endog i Verdslig Rættergang; Er derimod det tredie, saa synes i sig selv, at endog en Kiætter, naar han ikkun baade antager den naturlige Kundskab om Gud, og erkiender det aabenbarede Ord for et Saligheds Middel, ligesaavel kand forpligtes ved Eed, som den, der bekiender sig til en fremmed Kirkes Lærdom: Saaat det alleene er den Ulydighed imod Regieringen, som et fremturende Kiætterie tillige medfører, der betager saadan Een den Agtbarhed, som tilkommer gode Borgere, og gior ham følgelig uværdig til at vidne om andres Gierninger.

c) Ubekiendte Personer; som ikke maae tilstædes at vidne, med mindre de giøre Rigtighed for sig, hvo de ere, hvor de have deres Ophold, og hvor de ere at finde NL. 1-13-5. Dommeren bør egentlig udspørge saadant; Men om han, efter giort Anmodning, undslaaer sig derfor, kand og Vederparten selv giøre disse Spørsmaal, hvilken Undersøgning ikke saa meget sigter enten til den Ukyndighed om den omtvistede Sag, der hos en saadan Person kunde formodes, eller til at faae at vide hvor han siden skal søges til Straf, om han kunde blive befunden at have aflagt falsk Vidnesbyrd, som til at forebygge, at en berygtet eller nærlig Landløber, af Ubetænksomhed skal blive antagen, til at vinde om det, som angaaer andres Velfærd.

 §. CXII.

§. CXII.

Vidnes Egenskaber i Henseende til Sagen.

I Henseende til Sagen seer man fornemmelig paa et Vidnes Upartiskhed, hvorfor og intet Vidne bør antages for gyldigt, som med nogen Grund kand holdes for Mistænkt. Herhen høre baade a) de, hvilke, i deres Vidnesbyrd ere saa ustadige, at de paa en vis Maade sige sig selv imod, hvorom siden nærmere skal handles; som og b) de, der ere aabenbare Uvenner eller Avindsmænd af den Person, imod hvilken de vidne NL. 1-13-16. Dog maae saadant Fiendskab først være lovlig beviist; hvorfor jeg ikke heller agter fornødent, at opholde mig med at viise, af hvad Aarsager, og paa hvor mange Maader, Een kand blive anseet for en Andens Fiende: De som ville viide noget derom, kunne imidlertid eftersee Höyers Collegium p. 220; Ellers er det en dobbelt Ydmygelse for det menneskelige Kiøn, at Menneskenes Ondskab har nødt deres Lovgivere til at formode, at Mængden ikke alleene er partisk, men endog meere partisk til at giøre Ondt end Got; da det er bekiendt, saavel i Almindelighed, at Mennesker meere drives af deres Tilbøyeligheder, end af Sandhed, Retfærdighed, og fornuftige Grunde; som og, i Særdeeleshed, at man ikke engang uden Undtagelse kand tilskrive Venskab og Kiærlighed paa sin Side, saa stor Kraft til at giøre dem tilbøyelige til at ville tiene den eene Part som Fiendskab og Had paa sin Side, til at ville skade den anden. Til mistænkte Vidner kunne og c) regnes de, som Loven kalder villige Vidner, det ere saadanne, som paa nogen Maade kunne ventes at ville, meere end Sandheden tillader, holde med den Part, de skulle vidne for; hvilket fornemmelig kand reyse sig af een eller anden besynderlig Sammenhæng, hvorudi disse staae, enten med Partens egen Person, eller med den omtvistede Sag. Blandt de Personer, som staae i saadan Sammenhæng med hinanden, kunne i Særdeeleshed regnes, Hosbond og Hustrue, Forældre og Børn, samt Sødskende, eller ligesaa nær Besvogrede indbyrdes, hvilke, formedelst den naturlige Kiærlighed, ligesaavel blive uantagelige til at vidne med hverandre, som Tyende, med deres Hosbond eller Madmoder, for den Undergiven-

givenheds og Lydigheds Skyld, hvortil samme ere pligtige, hvilken og tillige har Sted i Henseende til Børn: Dog undtager Loven fra denne Regel, saadanne Sager, fornemmelig Drab, Vold, eller deslige, hvorudi ingen andre Vidner kunne haves; thi da skulle de vidne som af vide NL. 1-13-17. see og Jarnsida Manh. 10 Cap. Samme er at sige om Tyve-Sager i lige Tilfælde NL. 6-17-15. Til de Personer, som staae i Sammenheng med Sagen, henhøre alle de, der ere indvikflede i samme, og det enten umiddelbarlig, saaleedes, at de selv have været med i den Gierning, hvorom de skulle vidne NL. 1-13-18, eller middelbarlig, saa at de, paa anden eller tredie Haand, kunne komme til at have nogen Fordeel eller Skade deraf, hvilket fornemmelig kand hænde i Odels- og Jorde-Trætter. De som ere Lemmer af eet og det samme Selskab ansees ligeleedes for Vedkommende, og maae følgelig ikke vidne, i en Sag, som føres i Selskabets Navn.

Hvorvidt en Præst maae vidne, om den Bekiendelse, der skeer for ham i lønligt Skriftemaal, er tilforn (§ 109. p. 272.) af NL. 2 B. 5 C. 19. a. anført; hvilket tillige synes at kunne anvendes paa en Talsmands Vidnesbyrd, om det, hans Principal kand have i Fortroelighed sagt ham, angaaende sin Sag, saalænge han havde samme at føre.

§. CXIII.

Det er en i Rættergangen almindelig vedtagen Regel, at man ikke kand forpligte nogen til at møde, enten uden lovlig Kald og Varsel, eller for en Ræt, for hvilken han, efter Loven, ikke er forbunden til at svare. Alle Vidner bør derfor sædvanlig stævnes, og det til deres eget Værne-Ting NL. 1-13-2, endog Geistlige i Verdslige Sager, NL. 1-2-12. Dette skal udtrykkelig skee under Faldsmaals-, det er 10 Riigsdalers-Straf, hvilket i Følge Forordn. af 3 Martii 1741. 1. a. er saa uomgiængelig nødvendigt, at enhver, saavel mundtlig, som skriftlig Hvorledes Vidner skulle føres.

Nn 2 Stæv-

Stævning, til Vidnesbyrd, udi hvis Stiil, eller Afhiemling, denne Erindring om Faldsmaals-Straf maatte feyle, strax og uden videre Opholo skal af Dommeren afviises paa Sagsøgerens Bekostning; da derimod en Stævning, som, foruden at have andre lovlige Egenskaber, ogsaa udtrykkelig nævner denne Straf, har den Kraft, at samme af Dommeren derefter kand paalægges, saavel de Vidner, der af Modvillighed og uden lovlige Forfald udeblive og ikke møde, hvorom siden meere skal blive talt, som og dem, der vel møde personlig, men dog ikke ville udsige hvad de viide til Sagens Oplysning NL. 1-13-7. Dog er saadanne Stævningers Nødvendighed ikke saaledes at forstaae, som det skulde være et Vidne forbudet, at møde godvillig, det er lade sig efter Partens begiering, overtale til at møde uden Kald og Varsel, enten til sit eget, eller Sagens Værne-Ting; hvilket Loven selv meget meere 1-13-3 overlader til Vidnets eget Behag; og det for at giøre Processen lettere og kortere, ved at spare Parten, saavel den Umage at stævne, som fornemmelig den Tiid og Bekostning, at føre Vidner for een Ræt, og Sagen for en anden; hvorfor man og med god Grund kand giøre Forskiel paa stævnte, og godvillige Vidner. Naar ellers et Vidne opholder sig uden Herredet, eller paa et langt fraliggende Sted, kand enten Sagens Dommer, eller den af Parterne, som vil føre samme Vidne, formedelst et Meglings-Brev (literas intercessionales) begiære, at det af vedkommende Rættens-Betiente paa det Sted, maa blive afhørt.

Den Regel, at Vidner skulle afhøres for deres eget Værne-Ting kand og liide een og anden Undtagelse, som 1) I Kongelige Commissioner, naar Commissorium udstædes med det Tillæg, at der tillige skulle føres Vidner. 2) I Jorde- og Grændse-Skiæls-Trætter hvor Rætten skal holdes paa Aastædet. 3) For Giæste-Rætten paa Oxeraa-Lands-Ting, hvor man, i alle de Sager, som derhen høre, kand føre Vidner, hvilke da følge slige Sagers Værne-Ting. 4) I Geistlige Sager, udi hvilke man skal føre Vidner for Provste-Rætterne Forordn. af 26 Apr. 1737. Ikke at tale om, at man endog kand

stæv-

stævne Vidner til Lands-Ting eller anden Over-Ræt, naar disse enten a) ikke have villet vidne til deres Værne-Ting; eller b) beskyldes for falsk Vidnesbyrd NL. 1-13-25, eller og c) i Livs- og Ære-Sager, hvis Lav-Mændene, eller Over-Rættens Betiente finde fornødent, at de der i egen Person skulle afhøres. 26 a.

Endelig har og Loven forskaanet visse Personer fra at møde personlig, for at aflægge Vidnesbyrd, som a) Præster, hvilke ey bør komme til Tinge, uden de høyligen nødes dertil, og det dog ikkun efter foregaaende Raadførsel med deres Provst og Superintendent NL. 2-11-6; samt Fornemme Folk, Mands eller Qvindes Personer, der ikke pleye at søge Ting, hvilke kunne indskikke deres Vidnesbyrd skriftlig, under deres egne Hænder, bekræftet med den sædvanlige Eed: Saa sandt hielpe mig o. s. v. Men dog fornemmelig b) De, der ligge paa deres Syge-Seng eller have anden lovlig Forfald, da de, som ikke selv kunne skrive, skulle hiemme, ved deres Eed, aflægge deres Vidne i tvende lovfæste Mænds Paahør, som samme igien til Tinge, med deres Eed skulle fremføre; de derimod, som selv kunne skrive, skulle, som tilforn er sagt, indsende deres Vidne skriftlig; hvilket baade i Værd og Straf agtes ligesom de paa Tinge med oprakte Fingre svoret havde NL. 1-13-4.

Vidner som enten efter lovlig Stævning, eller godvillig, møde for Rætten afhøres ellers paa følgende Maade:

1) Oplæser Dommeren for dem Eedens Forklaring, hvorhos han bør paaminde og advare dem om den legemlige Straf, hvilken de kunne underkastes, ved at vidne Løgn NL. 1-13-8. 2) Forelægger han dem en Eed, indrettet som et Løfte, hvorved de love, at vidne hvad de vide og have hørt, eller seet, af det, hvorom de kunne blive tilspurgte. 3) Lader han, særdeeles om Sagen er af stor Vigtighed, hvert Vidne for sig, besvare de Spørsmaale, som den Stævnende enten mundtlig eller skriftlig fremsætter til deres Besvarelse; dog kand Dommeren, i Anleedning af Vidnernes Svar, ligesaavel selv giøre, som tillade Parterne at

giøre endnu flere og nærmere Spørsmaal, om ham saa synes fornødent til Sagens videre Oplysning, naar han ikkun lader samme, tilligemed Deres Svar ligesom de første, i Tingbogen indføre, samt ikke spørger om noget, hvorpaa Stævningen ikke lyder. I øvrigt bør slige Spørsmaal, være lige frem, og uden al Tvetydighed, paa det Vidnerne derved ikke skulle forvildes; og om disse tale et fremmed Sprog, da skee paa Deres Moders-Maal. Deres Svar bør være ligesaa forstaaeligt, og skee mundtlig, om de ey selv kunne skrive, thi ingen maa paa Tinge vidne efter skriftlig Sæddel, uden han det selv skrevet haver, og for Rætten oplæser, og med Eed bekræfter N. L. 1-13-6 Og om et Vidne vil sige meere, eller andet, end det, hvorom der spørges, kand Dommeren gierne forbyde saadant. Ellers staaer det i Almindelighed i Sagsøgerens Vall, enten Vidnet selv skal fortælle, hvis samme om Sagen er bekiendt, eller han efter Spørsmaal vil indhente dets Svar; dog saaledes, at han lader Vidnet alleene tale til og for Rætten, og hverken falder det ind i dets Tale, mindre lægger det Ord i Munden, fordreyer dets Udsigende, eller søger at faae samme anderledes indført i Ting-Bogen, end Vidnets egentlige Ord og Meening have været, ikke heller indfører i sine Spørsmaal hvad han vil have svaret; Men, om han har nogen Erindring at giøre ved dets Udsigende, vender sig til Dommeren, som alleene er den, med hvilken Vidnet haver at handle. Endelig 4) bliver for hvert Vidne oplæst dets Udsigende, og det derhos tilspurgt, om det endnu ydermeere kand sige noget til Sagens Oplysning, hvilket da og tillige bliver Protocollen tilført, men Vidnet derimod, om det ikke veed meere, givet Forlov fra Rætten Forordn. af 3 Martii 1741. 11 og 12 Art. Om den, der har stævnet til at føre Vidner, selv af Forsømmelse udebliver, men Vidnerne dog møde, og byde sig i Rette, bør han, foruden 1 Rdlr. Straf, betale ligesaameget til hvert af de indstævnte Vidner; og desuden, hvis han fremdeeles agter at lade samme afhøre, besørge en nye Forlæggelse; og om ham end, formedelst lovlig Forfald, forundes Opsættelse, bør Dommeren dog tilholde ham, at han paa sin egen Bekostning lader baade Vidner og Parter, den igien beramede Tægte-Dag lov-

lig

lig bekiendt giøre, med mindre de selv ere til Vedermaals Ting, og derom sammesteds vorde underrettede. ib. 7. og 8. a.

I Almindelighed bør alle Vidner, forend de kunne blive afhørte, tages i Eed; Loven undtager alleene: 1) Odels og Eyendoms-Trætter NL. 1-13-9, hvor begge Deele holde sig berettigede til Ejedeeler, Markeskiel, Ager, Eng, Skov, Fiskeries Rættighed, og deslige; Thi paa noget af dette skulle ingen Vidner sværge, forend de paa Steden, som de ere stævnede til, ere forhørte, og have udsaat, hvis de om Sagen vide, og det paa begge Sider, om begge Parterne have stævnet Vidner udi Sagen. 2) Beskikkelses Vidner NL. 1-13-24. Hvilke ikke have fornødent, at aflægge Eed, uden naar de imodsiges af andre Vidner: Dog staaer det, i smaae Civile Sager, meere til Parterne selv, end til Dommeren, om de skulle frietages fra at sværge eller ikke; hvorimod denne, i vigtige Sager, paa Embeds-Vegne kand paalægge dem Eed.

Have begge Parterne Vidner at føre, da skulle dens Vidner først forhøres, som først haver stævnet eller anlagt Sagen Jonsb. L. L. B. 26 Cap. NL. 1-13-9, i hvilket Tilfælde det vel lettelig kand hende, at Vidner kunne blive hverandre imod; dog skeer sligt ikke alletider; f. E. Sagsøgeren, som vil vinde en Ejendom tilbage, fører Vidner paa, at samme har været hans Forfædres Odel; hvorimod Vederparten, med andre Vidner alleene beviiser, at han siden efter har faaet Hævd derpaa; da begge saadanne Vidner, vel kunne sige sandt, og bør ikke ansees for stridige. Anden Sag er det, om de, i een og den samme Ting, ere hverandre imod, da de nødvendig maa være stridige. Dommeren tager desuagtet begges Vidner i Eed, saasom han ikke kand vide forud om nogle af dem, eller hvilke, der kunne blive befundne at være falske; undtagen alleene i Odels- eller Eyendoms-Trætter; hvor begge Parternes Vidner, som tilforn er sagt, først afhøres; da han alleene eedtager dem af Vidnerne, som ham efter hans Samvittighed synes at have Rætten paa deres Side Jonsb. L. L. B. 26 Cap.

Dog

Dog er dette ofte temmelig vanskeligt at udfinde, hvorfor og Dommeren først grandgiveligen maa overveye alle Vidnesbyrd paa begge Sider: hvorudi han ikke saa meget har at see paa Vidnernes Mængde paa een af Siderne, som paa deres Kundskab, hvilke der nemlig vidne om Sagen af egen Erfarenhed, og hvilke blot efter Andres Sigelse; som og, hvis Vidnesbyrd best rimer sig med Sagens egne Omstændigheder, o. s. v. hvorefter han og skal indrette hans Dom. NL. 1-13-12.

§. CXIV.

Om Vidner i særdeeles Tilfælde, Forfaldede, Modvillige, Falske, Ustadige o. s. v.

Nu staaer tilbage at anføre, hvorledes Vidner skulle behandles i visse Tilfælde, hvorhen jeg regner:

1.) **Forfaldede Vidner**, det ere saadanne, som udeblive fra Retten formedelst nogen Forhindring, som Loven anseer for gyldig, til at undskylde deres Udeblivelse. Dog bør disse strax første Tingdag, om mueligt, anmælde og beviise saadant deres Forfald for Rætten, paa det Dommeren skal kunne paakiende dets Gyldighed, og derefter opsætte Sagen til en lovlig Tiid, da Vidnet er pligtigt under Faldsmaal at møde, see Forordn af 3 Martii 1741 2 Art. Iblandt disse ere og syge Folk, hvis Vidnesbyrd, som tilforn (§ CXIII. p. 285.) sagt er, indhentes og endelig aflægges ved tvende Lovfæste Mænd NL. 1-13-4. hvorved om Dommeren første gang ikke endnu finder Sagen efter Ønske oplyst, saa kunne samme paa nye forelægges saa mange Spørsmaal, som fornødne eragtes; hvilket og pleyer at skee med Fornemme Folk, som ikke personlig komme til Tinge. I øvrigt giøre de samme Aarsager et lovligt Forfald for et Vidne, som for een af Parterne hvorom i følgende Capitel nærmere skal blive handlet; dog kand vel ikke lettelig nogen Unskyldning være meere gyldig, end om et Vidne kand tilbyde sin Eed paa, at det Intet veed angaaende den omtvistede Sag.

2) Trod-

2) Trodsige og modvillige Vidner. Disse er to Slags: a) De, som uden at anmælde lovlige Forfald, dog ikke indfinde sig førstegang, efter lovlig given Kald og Varsel; Disse forelægger Dommeren en viss Tiid at møde under deres Faldsmaal, hvilken Forelæggelse, den, som stævnet haver, under 1 Rigsdalers Straf forend nye Forelæggelse maa bevilges, ufortøvet skal tage beskreven, og besørge dens lovlige Forkyndelse og Afhiemling i Retten til bestemte Tiid, see Forordn. af 3 Martii 1741. 2 og 3 a, Møder Vidnet endda ikke andengang, bliver det strax dømt i Faldsmaal, og desuden udtrykkelig, under lige Straf, paa nye forelagt at møde til næste Tingdag 4. a. hvilket Dommeren bestandig igientager paa hvert Ting, saalænge Vidnet ikke indfinder sig; og om det reent udebliver og søger Udflugter, indtil Sagen ved anden Oplysning bliver til Ende bragt, og dets Vidnesbyrd ikke meere behøves, da skal det endelig paalægges en anseelig Penge-Straf, efter dets Stand og Vilkaar og Sagens Beskaffenhed 6. a hvilke Boder hos os falde til gudelig Brug, de Fattige, eller Hospitalerne, see Forordn. af 27de May 1746. 23 Art. b) Det andet Slags modvillige Vidner ere de, som vel møde for Retten, men ville dog ikke vidne; Disse (§. CXIII p. 284.) straffes ligesaavel paa deres Faldsmaal, som de første, med mindre de giøre deres Eed paa, at de intet vide af Sagen NL. 1-13-7. Ville de derimod hverken vidne eller aflægge Eed, saa maae man indstævne dem for Lav-Tinget, hvor de tillige dømmes i Faldsmaal, om de ikke ville viise Retten den tilbørlige Lydighed 25 og 26de Art. og siden forfølges som det første Slags.

3) Falske Vidner, som med deres frie Villie og fulde Forsæt vidne aabenbare Løgn. Her spørges fornemmelig: Om et Vidne, som mistænkes for at have vidnet Usandt, kand forpligtes til at beviise sit Vidnesbyrd? Da Loven ikke udkræver saadant, saa synes det og aldeeles ubilligt, allerhelst da sligt tillige vilde medføre denne store Uleylighed i Rættergangen, at ingen Sag letteligt kunde blive fuldkommen beviist, og intet Vidne, uden Tvivlsomhed og Frygt, udsige Sandheden, naar det vid-

 ste,

ste, at det ikke kunde blive antaget for troeværdigt, med mindre det tillige ved andre Beviiser understøttede sit Udsigende. Et hvert Vidne agtes altsaa for troeværdigt, saalænge man ikke, enten af Sagens Omstændigheder, NL. 1-13-10, eller af dets eget Vidnesbyrd, som siger sig selv lige imod, ib 1-13-21, tydelig kand skionne, at det har aflagt falskt Vidnesbyrd, eller og det ved andre Vidner kand blive overbeviist derom; da det første Vidne tillige nødvendig skal stævnes, til at høre paa de sidstes Udsigende, NL. 1-13-13. hvilket ellers ikke behoves, naar disse alleene stævnes for at give nærmere Oplysning i Sagen, men ikke just for at vidne i mod det første, ib. 1-13-14. Derpaa undersøger og eragter Dommeren, hvilke af Vidnere ere sandfærdige, og hvilke ikke; da alleene saadanne, som befindes at have, med deres frie Villie, og fulde Forsæt, NL. 1-13-10. eller, af forsætlig Svig ib 21 a mod bædre Vidende vitnet aabenbare Løgn, bør ansees som falske Vidner; og altsaa ikke i Almindelighed alle de, hvis Vidnesbyrd kand blive kiendt urigtigt, naar nemlig sligt ikke reyser sig af Oudskab, men af Uvidenhed, Vildfarelse, eller vrang Underviisning, hvilket sidste meget let kand skee i Grændse-Skiels-Trætter og andre deslige Sager, hvorudi et Vidne ikke altid kand see med egne Øyne, NL 1-13-9. De Vidner som saaledes blive overbeviiste om Falskhed og Løgn, indstævnes til Lands-Tinget, hvorfra de iden, efterat de der ere blevne fældte og dømte som falske, forskikkes hiem igien til deres Herreds Dommer, for at lade dennem forkynde til Herreds-Ting, og sammesteds udstaae deres Straf, bestaaende i at miste deres 2 Fingre, og have deres Boeslod forbrudt NL 1-13-10; hvorimod den, som kiober en Anden til at vidne Løgn, nu alleene bliver Mindre-Mand og straffes paa sin Boeslod, men ikke paa sine 2 Fingre ib 11 Art. som tilforn ved Forordn. af 14 Aug. 1590 var anbefalet.

4) Ustadige Vidner, hvilke vakle i deres Udsigende, og nu sige eet, nu et andet, nu bejae noget, og nu fragaae det igien. I Henseende til disse bør Dommeren give agt paa, om slig Ustadighed kommer af nogen undskyldelig Aarsag som: Undseelse,

sfetse, Vanghed, eller Eenfoldighed, og Mangel paa ret Begreb om Spørsmaalenes egentlige Øyemærke; da han med Sagtmodighed bør advare og erindre Vidnerne om at rette sig, samt, især i det sidste Tilfælde, forandre og indrette Spørsmaalene efter deres Begreb, og give dem Tiid til at betænke sig Forordn. af 3 Martii 1741. 13 a.; Dog ansees saadanne Vidner endda ikke for falske, eller aldeeles usandfærdige, med mindre saadan deres Ustadighed røber sig af forsætlig Svig, og Vrangvillighed, da de straffes som Løgnere NL. 1-13-21. Det er miste Æren og bøde deres 3 Mark 6-21-2.

§. CXV.

Hvad en Embeds-Mand bevidner paa Embeds-Vegne, gielder for fuldt Beviis i alle de Sager, som høre til hans Embede. Ligeledes ansees Vidner for gyldige Beviiser i alle Sager, uden alleene saadanne, som ere for gamle til, at Vidner kunne føres derudi; hvilket i Særdeelesshed kand skee: a) I Penge-Sager, om en Gield har staaet uafgiort i 20 Aar eller længer Jonsb Kiöbebalk 8 Cap. see og NL. 5-13-2. b) I Henseende til Ord som Nogen haver sagt; paa hvilke ingen Vidner maa føres efter Aars Forløb NL. 1-13-23; men alleene paa fersk Fod og til første Ting, som man kand faae stævnet til, efterat man har faaet saadan Paasagn at vide ib 22. a. og 14 c 1. a.; Thi ellers kunne Vidner paa Ens Mund ikke gielde imod hans Benægtelse. Dog er rimeligt at dette alleene skal forstaaes om Skields-Ord, men ikke om mundtlige Løfter eller Contracter: Skields Ord bør af Vidnerne udsiges, ligesom de ere faldne fra Ord til andet, og kunne derfor lettelig, endog paa en kortere Tiid end et heelt Aar omkring, saaledes glemmes at det da ikke meere blev mueligt, at aflægge et efterretligt Vidnesbyrd derom; ikke at tale om, at Loven maaskee tillige herved har søgt at udslætte en saa forhadt og uanstændig Giernings Erindring: I Løfter og Contracter derimod, om disse end ikkun ere mundtlige, have Vidnerne fornemmelig at give Agt paa den udvortes

Hvorlange og hvorvidt Vidner kunne føres o. s. v.

Gierning, som Ordene lydde paa, f. E. at En har solgt eller bygslet en Anden sin Gaard, eller deslige; hvilket saa meget meere hielper deres Hukommelse, og gior dem bekvemme til at kunne, endog efter en rom Tiid give sikker Underretning om samme; som det just frietager dem fra at binde sig til de selvsamme Ord, som derved bleve brugte. Vel undtager Forordn. af 5 Martii 1734. 3 a. mundtlige Egteskabs-Løfter fra denne Regel, i det den forbyder, saavel Vedkommende, at føre, som Dommeren, at modtage, Vidner paa samme, efter Aar og Dag: Men uden at mælde, at Loven, for at betegne det Slags Ord, paa hvilke Vidner ikke maa føres, just nævner Vidner paa Eens Mund, samt Paasagn, der egentlig bemærker et Slags Fornærmelse, Bebreydelse, eller Last, som og, at den tilkiendegiver, at saadant kand blive Een i hans Fraværelse paasagt, og desuden fastsætter en kortere Tiid for Vidner paa Ord; saa synes, at Forordningen herudi grunder sig paa saadanne særdeeles Aarsager, tagne af en hemmelig Forlovelses Natur og befrygtelige Misbrug, som ikke tillade, at denne tillige skulde forstaaes om alle mundtlige Løfter og Contracter, eller ansees som en Forklaring over Lovens anførte Artikel.

Ellers maa en Dommer aldrig undslaae sig for at afhøre Vidner, naar disse ikkun have de fornødne Egenskaber og ere lovlig stævnte NL 1-5-9. om end det, hvorom de ere stævnte at vidne, ikke skulde synes af synderlig Betydenhed til den omtvistede Sags Oplysning. Dog maa Dommeren, i Særdeeleshed i Odels og Eyendoms Trætter, forunde hvilken af Parterne, der, under Sagens Drift, begiærer nogen Tiid til at søge andre og fleere Vidner, som da ikke kunne nævnes, en vis og billig Tiid dertil NL. 1-13-15. Loven tillader og det samme i andre Sager, saa snart nogen af Parterne skyder paa andre Vidnesbyrd eller Beviisning, end han da har tilstæde, dog paa de Vilkaar, at saadant ikke skeer uden eengang, og at han da strax for Retten nævner, hvad Vidnesbyrd det er, han paaskyder, og hvad han dermed vil beviise ib.; Hvorimod Forordn. af 3 Martii 1741. 9 a. i alle Hoved-Sager uden Forskiæl, bevilger, at en Part, som det forlanger, skal, efter

Ste-

Stedets og Omstændighedernes Leylighed, gives saa lang Tiid, at han, om Vidnerne skulle afhøres for en anden Ret, beqvemmelig skal kunne føre samme, og erholde Tings-Vidne beskrevet; og det ikke alleene første gang, men endog anden og tredie gang, naar han til de ansatte Tægtedage fremlægger nøyagtigt Beviis fra den Ræt, hvor Vidnerne skulle føres, at det, uagtet hans anvendte Fiiid derpaa, dog ikke har været muligt, i den bevilgede Tiid, at faae Tings-Vidne forhværvet.

Ligesom andre Beviiser nødvændig bør være fremkomne; saa bør og alle Vidner være sædvanlig afhørte, førend Sagen optages til Doms. Loven undtager alleene Nødsfald, hvor man kand føre Beviiser endog efterat Dom er falden, naar nemlig Parten vil bekræfte med sin Eed, at han tilforn ikke haver vidst af eller ikke kundet bekomme samme Beviisning, NL 1-13-28. Ellers maa han søge Kongelig Opreysning. Ere det da Brevskaber, som han paa denne Maade bringer til Veye, da kunne samme strax uden viidere giøres anhængige ved de høyere Rætter; Men ere det Vidner, da skulle de først hiemme i Herredet af Sysselmanden afhøres ligesom andre Vidner, og over deres Vidnesbyrd forfattes et Tings-Vidne, hvilket siden kand fremlægges for de Høyere Rætter. Dog tilstædes ingen saadan Proces efterat høyeste-Ræts Dom er falden.

§. CXVI.

Førend jeg reent forlader denne Sag, vil jeg til noget nærmere Oplysning om det, som tilforn (især §. 89.) allereede er anført, angaaende Vidner i den gamle Rættergang, endnu tilføye eet og andet af Kong Haagen Haagesens og Kong Magni Lagabæters Islandske Lovbøger, fornemmelig saavidt disse enten stemme overeens med vore Tiiders Rættergang, eller vige fra samme: og da ere begge disse Love i Almindelighed eenige, saavel med hinanden indbyrdes, som med C5. Norske Lov (§ CXI. p. 278.) derudi, at To usvækkede Vidner skulle agtes ligesaa gode som

De nu brugelige Vidners Sammenligning med de gamle efter K. Haagens og K. Magni Islandske Love Jarnsida og Jonsbog.

Ti, det er, ansees for et fuldt Beviis; men eet Vidne, som intet, det er, alleene som en Formodning, og ikke som noget Beviis (Jarnsida Kiobeb 2 Cap. Jonsbog Thingfareb 4 Cap.); og det baade i Criminelle Sager, naar man ikkun kunde have to saadanne Personer, der havde været tilstæde, da Gierningen blev giort (Jarnsida Mannh. 21 Cap.), saaog i alle Civile Sager uden Forskiel. Begge Love udkrævede hos et gyldigt Vidne fast de samme Egenskaber i Henseende til Forstand, Ærlighed, og Redelighed, som vor Norske Lov (§ CXI. p. 279 80 § CXII. p. 282-83) i det de udelukkede: dem som vare sigtede eller forvundne for nogen Mishandling, mod den, om hvilken de skulle vidne; Tyve, Meensvorne, Slægtninger og Besvogrede i fierde Leed og nærmere, med mindre samme vare begge Parter lige nær Paarørende, eller Svogerskabet, formedelst Dødsfald allereede var ude; samt dem, der endnu ikke havde fyldt deres Femten Aar o. a. f. Jarnsida og Jonsbók Kiobeb. 2 Cap. Begge Love handlede snart paa samme Maade med alle forfaldede Vidner, som den Norske handler med en Syn (§ CXIII. p. 285.) nemlig, at enhver af dem skulde aflægge sit Vidnesbyrd for tvende Mænd, hvilke da skulde fremføre samme for Retten, (184) og agtes ligesaa gyldige, som om de selv havde været tilstæde

(184) Til at betegne dette bruge Lovene en Tale-Maade: tveir menn sculo bóka sögn þeirra á þinge, hvilken kunde underkastes adskillige Forklaringer: Saaledes kunde man med temmelig Rimelighed forstaae Ordene om et skriftligt Vidnesbyrd, saa at de 2 Mænd, der paa denne Maade aflagde en fraværende Mands Vidne, skulde været forbundne til at opsætte samme skriftlig, hvilket og paa en vis Maade kunde agtes fornødent, til at disse skulde kunne være desto vissere paa de rette Omstændigheder og Sammenhæng af en Tildragelse, som de selv ikke havde seet eller hørt. For at bestyrke saadan Meening end viidere kunde man beraabe sig paa Thord Kakales Opførsel, da han for K. Haagen Haagensen i Tronhiem, førde sin Sag mod Greve Gissur; Thi derom fortæller Sturlunga-Saga udtrykkelig i den 8de Bogs 44te Cap. "A Stefnonni let þordr lesa up rollo lánga, er hann hafdi rita "latit um skipti þeirra Haukdæla og Sturlunga; byrtist þar á "margr skadi, er þordr hafdi fengit í mannalátom. þá mællti Ko-

stæde ved den omtvistede Handling, Forskiællen var alleene, at den første blev kaldet Frumvættr d. e. Første-Vidne (Jarnsida Manh. 10. Kiøbeb. 2. C. Jonsb Manh 9. Kb. 2 Cap.); Dog kunde saadanne udebleevne Vidner, især i Drabs-Sager, ogsaa blive i egen Person antagne for gyldige til næste Ting, om de, saasnart de mødte nogle af dem, der vare komne fra første Ting, hav-

---

"Konungr, hvat flytr þu her í moti Gissur? hann svarar: ecki "hefi ec skrásett Sögo mína; enn þó kann ec her nockro í móti "at svara d. e. Paa Tinget lod Thord oplæse en lang Rolle (en Skrift paa et Stykke sammenrüllet Kalve-Skind efter de Tiiders Maade) som han havde ladet forfatte angaaende Haukdalernes (Gissurs-Slægtningers og Tilhangeres) og Sturlungernes (hans egne Slægtningers og Tilhængeres) Handel med hinanden; hvorved man kom i Erfaring om, hvor stor Skade Thord havde lidet formedelst at saa mange af hans Slægt og Venner vare derved blevne tagne af Dage. Da sagde Kongen: Hvad har du at fremføre herimod Gissur? Han svarer: Vel haver jeg ikke fort mit Udsigende til Bogs; dog veed jeg endda noget at svare herimod o s v hvoraf vel kand sluttes saa meget, at skristlige Documenter i Rættergangen ikke have været aldeeles ubekiendte, endog allereede under Kong Haagen Haagensens Regiering. Dog tør jeg endnu ikke deraf lade mig overtale til at forstaae Lovens anførte Ord om et skrislige Vidnesbyrd; Mine Aarsager ere følgende: Thords Rolle var et Indlæg, men intet Vidnesbyrd. Den Sag, hvorom her blev tvistet, havde staaet i Mands Minde, kostet nogle hundrede Mennesker og deriblandt mange af de allerforneemmeste Folk, deres Liv Lemmer, og timelige Velfærd, ja angik et heelt Lands almindelige Rolighed; med eet Ord, det var en saa blodig som haardnakket borgerlig Krig; saa at, om begge Parter her end havde forfattet deres Indlægge skriftlig kunde sligt endda ikke tient til at viise hvorleedes sligt ellers pleyede at gaae til i den sædvanlige Rættergang; Men nu saa meget mindre, som Vederparten Grev Gissur ikke ligeleedes betienede sig af skriftligt Indlæg; thi det anseer jeg som et Beviis paa, at saadant den Tiid har været særdeeles usædvanligt Videre: De Tiiders heele Historie giver noksom tilkiende, at al Rættergang alleene pleyede at skee mundtlig, saa at end ikke Domslutninger bleve forfattede skriftlig; ikke at tale om, at Rættergangens egen Indretning nødvendig førde saadant med sig Sagernes Undersøgning var ikkun eenfoldig og ligefrem, man forelagde Vidner hverken mange eller indviklede Spørsmaal, hver or deres heele Forklaring var som oftest giort ved at besvare eet eeneste, og altsaa ikkun kort; bestaaende fornemmelig i at sige, om en Gierning var skeet med de Omstændigheder, som Sagsøgeren havde berettet, eller ikke. Og hvorfor

havde krævet disse til Vidner paa, at det, hvor gierne de end havde vildet, dog ikke havde været dem mueligt, at søge første Ting, for der at aflægge deres Vidnesbyrd (Jarnsida 20 Cap.) Modvillige og forsætligviis ustadige Vidner straffes efter K. Haagens Lov (Mnh. 11 og 13 Cap) paa 3 Mark, halvt til Kongen og halvt til Sagsøgeren, og blive siden uværdige til at bære eller nyde Vidner, og fare retløse (nióte engiz vitnis sidan oc bere ecke vitne oc fare rettlauser); hvilket jeg forstaaer saaledes, at de skulle miste deres Ære, og dem ikke meere være tilladt at gaae i Rætte; thi man finder just samme Talemaade brugt om forvundne Meen-Edere: at de ikke skulle nyde nogen Mands Eed eller Vidne godt ad, efterdi de have giort dem selv ugyldige (Jonsb. Tyveb. 22 Cap.); hvorimod Kong Magni Lov (Mnh. 10 Kiøbeb. 13 Cap) alleene paalægger et modvilligt Vidne 1 Marks Straf. Begge Love komme ligeleedes derudi overens med vore Tiiders Brug, at de i Criminelle Sager viise sig langt meere læmfældige i at antage Beviiser for gyldige, end

for skulde da Lovene paabyde, at Vidnesbyrd i Almindelighed fremfor Stævninger, Indlægge, Domme, og andre Rættergangens Parter, skulde skee skriftlig, og hvorfor i Særdeleeshed i dette Tilfælde, hvor sligt allermindst synes fornødent, da de befuldmægtigede Vidner, ved mundtlig Igientagelse, let kunde hielpe hverandre til ret at erindre hvad et udeblivende Vidne havde sagt, og desuden den Tiid, inden hvilken de igien skulde aflægge Vidne, sædvanlig ikke var meget lang. Af disse og fleere Aarsager er det, at jeg hellere vil forstaae den Talemaade: at boka sógn þeirra o. s. v. blot om et eedeligt Vidnesbyrd, hvilken Meening Paus og overalt har fulgt i Oversættelsen af de Steder i de Norske Love hvor samme Talemaade forekommer; hvorudi jeg endnu videre bestyrkes saavel af det, som ellers er meere end bekiendt, at Vidnerne imedens de aflagde deres Eed, skulde holde paa en Bog; som især af Jonsb. L. L. B. 40 Cap hvor det hedder: "Nuser allt saman hiörd oc hirder, þá "skal hirder vita hvad af hiörd verdr, oc bera þar um bokar- "vitne ef hann er vattbær um þat mál d. e. Nu gaar Hyrden med Hiorden, og bør altsaa vide hvor den bliver af, og bære derom Bogs-Vidne, om han ellers maa bære Vidne om den Sag; hvilket Vidne efter Sprogets Natur ligesaa lidet kand forstaaes om et skriftligt Vidne, som Bokar-eydr det er Bogs-Eed, om en skriftlig Eed; men meget meere alleene om vitni at bok, eyd at bók, det er, Vidne eller Eed, som man aflægger til Tinge, holdende paa en Bog

end i de Civile, endskiøndt de dog derudi havde adskillige særdeeles Regler, hvilke nu ikke meere iagttages: Saaledes bleve Fader og Søn, om end den samme Part havde udnævnet dem begge, agtede for 2 Vidner, i alle de Sager, der angik Drab eller Slagsmaal, og som de havde seet paa; da de ellers ikkun kunde ansees for eet Vidner, med mindre hver Part havde udnævnet een af dem (Jonsb. Kiøbeb. 2 Cap). Her kunde en Mands Huusfolk og Tyende, ja en Dreng paa 8 Aar, antages for gyldige Vidner imod den, der havde overfaldet, saaret, eller dræbt ham, paa hans egen Gaard eller Grund, saaat denne ey kunde befries, uden ved 12 Dannemænds Vidne, mer hvilke han samme Dag havde været paa et andet Sted, og hvis ikke, da ved Tylter-Eed (Jarnsida Manh. 10 Cap). Her blev den, der havde skamslaget en Anden, anseet som overbeviist og straffældig, naar den Slagne kom til Tinge blaa og blodig, om han ikkun havde eet Vidne derpaa (Jarnsida Manh. 16 Cap) Her skulde den, som en Saaret, (der endnu havde sin Forstand, og kiendte den Skyldige) udlagde for sin Bane-Mand, virkelig ansees derfor, med mindre han befriede sig med Tylter-Eed (Jarnsida Manh. 10, Jonsb. ib. 9 Cap.); som og den, der strax samme Dag, da Gierningen var skeet, og i samme Herred, angav sig selv som Bane-Mand, ved sit rette Navn, Boepæl, og sidste Natteleye, hvilket skulde skee i en frie og fuldvoxen Mands Nærværelse, som igien skulde vidne om samme til Tinge. Naar nu saavel den Saaredes, som Manddraberens egen Angivelse bleve fremførte paa første Ting, saa fulgte man den første alleene, og ikke den sidste, uden for saavidt denne altid havde den Virkning, at Drabsmanden ikke blev anseet som en Morder; Naar man derimod alleene kunde fremføre Vidne paa Manddraberens Angivelse eller Drabs-Lysning, og Syns-Vidne, det er 2 frelse og myndige Mænds Vidne, som havde seet Gierningen skee, da skulde man (efter de Afskrifter af Jarnsida som jeg har havt) følge det første, men ikke det sidste, hvilket efter Jonsb. skulde gaae tvertimod; og da, var der ingen anden Udvey for den Beskyldte, end at befrie sig med Tylter-Eed (Jarnsida Manh. 13 Jonsb. ib Cap. 10.) Naar nogen fandt en Mands-Person i Seng med sin Kone, Moder, Daatter, Søster, Stedmoder

Pp

Moder, Sønnekone, eller Broder-Kone, og slog h—m ih—l, da skulde han, om ingen Vidner havde været tilstæde, føre Dyne, Lagen, eller de blodige Klæder til Tinge, for at blive frie for Mande-Bod og Straf (Jarnsida Manh. 9 Cap). Ellers var det, endog i Drabs-Sager en almindelig Regel, at den, som først havde stævnet, skulde først føre sine Vidner (Jarnsida Manh. 19 Cap); Jeg forbigaaer andre meere særdeeles Anmærkninger, da dette vel kand være nok til en Prøve paa de Tiiders Maade at beviise med Vidner.

Tolvte Capitel.

Om Forfald, Udeblivelse, Opsættelse og Lavdag.

§. CXVII.

Udeblivelse, og Forfald, hvor mange Slags, og hvilke der ere lovlige.

Den Rættergangs-Maade, som hidindtil er beskreven, sætter forud, at alle Vedkommende virkelig komme tilstæde for Rætten; Men det kand tvertimod ofte hænde, at nogle af disse, som: enten Dommeren, Parterne, een eller begge, eller og Vidnerne, ikke indfinde sig. Saadan deres Fraværelse kaldes i Loven Udeblivelse, og reyser sig, enten af Forfald eller Modvillighed. Ved Forfald forstaaes alleene saadanne Forhindringer, som Loven antager for gyldige, til at undskylde en Udeblivende, hvilke og derfor have den Virkning, at den omtviistede Sag ikke kand blive paadømt eller han tilfunden at straffes, endskiøndt han ikke møder til rette Tiid. Herhen regner den Norske Lov (1-10-1) a) Om Nogen ligger paa sin Syge-Seng, saa at han kand ikke komme; b) Om man er i Kongens Bestilling; hvorunder ligesaavel bør forstaaes alle de Embeds-Forretninger som ikke maae opholdes; c) Om man samme Tiid

er kaldet til høyere Dom, da man bør møde for denne sidste; samt d) Om det er Eens rette Lav-Dag til at værge sin Jord, for en anden Ræt; hvilket maaskee, ogsaa kand have Sted i andre Sager, hvor den Udeblivende kunde ansee sin Nærværelse uomgiængelig fornøden. Foruden de anførte kunne endnu mange andre Ting foraarsage ligesaa gyldige og lovlige Forhindringer, see Jonsb. Tingf B 8 C. og da fornemmelig a) Alle de Tilfælde, der lægge et Slags naturlig Umulighed i Veyen, som især i Island, stærkt Uveyr, Vandflod, Sneefald, eller andet U-føre, alt for lang Vey, og i Almindelighed alt det, som man enten ikke til den bestemte Tiid, eller og aldeeles ikke, uden øyensynlig Livs-Fare kand trænge igiennem; og hvorved man kunde blive saaleedes anholdt paa et Sted, at man ey kunde komme derfra: b) Visse Ulykkelige Hændelser, som Ens eget Gods kunde paakomme f. E. Baade-Ild, Oversvømmelse af Vand, eller deslige Ting; Forordningen om Sabbathens Helligholdelse af 29 May 1744. 8 a. anseer de allerfleeste af disse for lovlige Undskyldninger for Udeblivelse fra Kirken, og regner desuden Syges Opvartning deriblandt; hvoraf let kand skiønnes, hvorvidt nærmerste Slægtningers Begravelse, Ens Hustrues Barns-Nød, og fleere saadanne Aarsager, som Höyers Colleg. opregner, kunne holdes for lovlige Forhindringer, eller ikke.

§. CXVIII.

Hvorleedes Forfald tilkiendegives, og hvad Virkning de have i Henseende til Dommer, Parter Fuldmægtige, og Vidner.

Lovlige Forfald gielde til Undskyldning, saavel for Dommer, som for Parter, Vidner, og alle andre Vedkommende, naar de for Rætten, ey alleene lade samme forkynde, men og sværge med oprakte Fingre, det er, nøyagtig beviise N. L. 1-10-1. Dog undtager Loven selv dem, der reyse sig af Kongelige Ærinder, saavel fornemmelig uden Riget, hvorfra slig Beviis ikke lettelig er at vente; som og inden Riget, da den Udeblivende frietages fra at lade sværge sit Forfald, og behøver alleene skriftlig at mælde under sin Haand, at han, formedelst saadant Kongens Kald, hverken selv kand møde, eller skikke sin

Fuldmægtig, hvilke begge Ting ellers sædvanlig bør beviises. Saadan Undtagelse synes og naturligviis at have Sted i de Tilfælde, hvor Uvejr, onde Veye, og deslige, forhindre Nogen fra at møde i egen Person; thi i saa Fald bliver jo saadant ligesaa umueligt for hans Fuldmægtig, Bud, eller Forfalds-Vidne. Her kand ellers sporges: Om Forfald skal beviises for den samme Ræt, som Sagen er for, og som den Udeblivende er stævnet til? Og da holder Sölvesen for (Tyr. Jur p. 226.), at dette ikke kand være Lovens Meening: Thi baade kunne de paaberaabte Forfald være saa beskaffne, at de Vidner, man vil føre derpaa, ikke kunne fremstilles for samme Ræt, som Sagen er for; Saa og kand det let hænde, at den Ræt ikke er Vidnernes Værne-Ting; da de saa meget mindre kunne forpligtes til at aflægge Vidne for samme: Han meener altsaa, at Forfald bør beviises og sværges til de Vidners Værne-Ting, som derom skulle vidne, og siden efter fremlægges beskrevne for den Ræt, hvor Sagen staaer, naar den Udeblivende sammestæds møder, til forelagte Lav-Dag.

Forfald ere, egentlig at tale, indførte for Hoved-Personernes Skyld, men kunne dog ogsaa efter Omstændighederne komme deres Fuldmægtige til gode. De lægge til Grund, at den Person, hvilken de skulle gavne, skal være fraværende, den Tiid Sagen kommer for; og kunne derfor hverken undskylde den, der selv allereede har taget ved Gienmæle, og været nærværende, da han til Tinge er bleven sigtet for nogen Sag NL 1-10-2; ikke heller den, som efterat Stævning er bleven ham lovlig forkyndt, reyser enten udaf Lavdømmet, eller af Landet; thi da gaaer Sagen desuagtet, ligesaa fuldt som han selv var tilstæde, uden Ophold, fra Ting til andet NL 1-4-16; med mindre ham imidlertid bliver befalet at reyse i nogen Kongelig Forretning, hvorfra han ikke kand komme tilbage, forend Sagen gieres anhængig. Ellers haver en fraværende Part, der beviiser, at han hverken selv har kundet møde, eller fremskikke sin Fuldmægtig eller sine Documenter, den Nytte deraf, at han kand faae Sagen opsat, og det ey alleene for de sædvanlige Under- og Over-Rætter, men endog for høyeste Ræt

NL.

NL. 1-4-32-33-34. Endog en Dommer, som for slige lovlige Forfald, ey kand være tilstæde, kand af egen Drift opsætte Tinget eller Sagen NL 1-4-24, dog ikke uden forstegang; thi hvis disse see ud til at ville blive langvarige, bør han, under Straf, begiære af Amtmanden en anden dygtig Person i sit Sted, paa det Retten ey skal hindres ibid. 1-5-18. Om Vidners Forfald er tilforn talt (§. CXIV. p. 288.).

§. CXIX.

Jeg har hidindtil (§. CXVII - XVIII.) anseet Opsættelse; deels i Almindelighed, som en Virkning af Udeblivelse, deels i Særdeeleshed, som en Følge af lovlig bevilste Forfald, i hvilke Henseender jeg derved forstaaer en Afsigt, hvorved Dommeren tilkiendegiver, at en Sag, for den gang ikke foretages, men kand eller skal beroe til en anden vis Tiid. Sligt maa vel sædvanlig ikke skee uden begge Parters Samtykke NL. 1-4-24. 1-5-8.; Dog kand Dommeren endda undertiden bevilge saadant, uagtet een af Parterne giør Indsigelse derimod: Dette kand fornemmelig skee: 1) Naar een af Parterne, især Sagsøgeren, formedelst Lovlige Forfald har været behindret. 2) Om nogle nye Vedkommende, som altsaa tilforn ikke have kundet blive stævnte, opkomme under Sagen; Hvorom Dommeren selv endog er forbunden til at erindre Parterne, i Publiqve og Criminelle Sager. 3) Om een af Parterne under Sagen skyder paa nye Beviiser, som han tilforn ikke har vidst af, NL. 1-13-15. Forordn. af 3 Martii 1741. 9. a. (see tilforn § CXV p. 292-93). Hvis derimod Vederparten kand godtgiøre, at disse, rimeligviis at slutte, ikke kunde have været ubekiendte, synes det saa langt fra, at den Begierende kand bevilges Opsættelse, uden hins Samtykke, eller reent imod hans Villie, at denne meget meere, ved at begiære samme, giør sig mistænkt for u'ovlig Forhaling, hvorved han, foruden anden Penge-Straf, bliver pligtig til at erstatte Vederparten den derved foraarsagede Omkostning; hvilket og tildeels er Aarsag til, at Opsættelse i dette Tilfælde alleene bevilges, naar de

Opsættelse hvad er, hvorledes og naar bevilges?

paaberaabte Beviisligheder angaae Hoved-Sagen selv, men derimod ikke, naar disse ikkun sigte til at godtgiøre een eller anden Indvending (Exception); eftersom Parten tilforn burde været betænkt paa saadant. Ellers kand Dommeren, ved at nægte Opsættelse i Utide, blive tilralt for Rettens Fornægtelse, og ved at bevilge den uden Aarsag, for Rettens Spilde; og giør derfor gierne bædre, i at bevilge, end i at nægte den, allerhelst naar han finder Sagen i mindste Maader tvivlraadig, og naar Vederparten deraf ikke kand have nogen særdeeles Ulejlighed; Men Opsættelsens Længde kand han fastsætte efter Omstændighederne; dog hellere for kort, end for lang; thi han kand altid siden forlænge den, hvis han befinder, at det ikke har været Parten mueligt, at blive færdig, inden den berammede Tiid.

Opsættelse er Dommeren ey forpligtet til at give beskreven, med mindre Parterne begiære det, ikke heller ere de forbundne til at begiere den beskreven, eller betale den; det er nok, at den, tilligemed den derudi fastsatte Tægte Dag, skrives paa Stævningen, hvilken da igien gives til Sagsogeren, for at lade Opsættelsen lovlig forkynde NL. 1-4-24. 25, især om det er en Lav-Tings-Stævning; Dog er saadan Forkyndelse ikke fornøden i Henseende til dem, der selv have været til Tinge, og hørt, at Sagen der blev opsat, men skeer alleene for de Fraværende.

Endelig gives der og visse Tilfælde, hvor Dommeren, af egen Myndighed, uden nogen af Parternes Begiering, Samtykke, eller Villie, kand udsætte, ja opsætte en Sag, naar han nemlig finder saadant, enten naturligviis fornødent, eller udtrykkelig befalet i Loven: Om Tilfældene selv meldes noget i Höyers Colleg. p. 146. Dog maae slig Opsættelse ikke vare længer end 6 Uger, NL 1-5-8.

§. CXX.

§ CXX.

En Sags Opsættelse er saaledes (§ CXIX.) en Virkning enten af en Mangel paa en væsentlig Deel, som Loven og Rættergangens Natur uomgængelig udkræver til Sagen selv, eller af vedkommende Personers, Parters eller Vidners Udeblivelse, ja Fraværelse alleene. Hvad Vedkommendes Udeblivelse angaaer, da er vel største Forskiel paa, enten samme er paa Sagsøgerens, Sagvolderens, eller Vidnernes Side, som og enten samme foraarsages af Lovlige Forfald, hvorom hidindtil er handlet, eller blot af Modvillighed, det er Ulydighed eller Foragt imod Rætten: Dog komme deage Tilfælde, i Henseende til udeblivende Sagvoldere eller Vidner, derudi overeens, at den giorte Opsættelse, og den Tiid, da Sagen igien skal foretages, maae kunne blive disse lovlig bekiendt; endskiønt det sidste tillige har dette særdeeles og for sig selv, at Dommeren der nødvendig bør paa en vis Maade fornye Stævningen. Denne Stævningens Fornyelse kaldes i Loven Forelæggelse, hvilket Ord i Rættergangen tillige bruges til at betegne sammes Forkyndelse for de Udeblivende. Naar intet Forfald er tilkiendegivet til første Ting, og maa altsaa formodes Modvillighed hos disse, bør Sagsøgeren nødvendig tage slig Forelæggelse beskreven (§ CXIV. N. 2 p. 289.); og, naar den skal forkyndes, indrette den som en Stævning, undtagen at han derudi ikke bruger det Ord: at stævne, men i dets Sted: at forelægge; som og, at Forelæggelse ikke behøver at være slet saa udførlig, som en Stævning, eller stykkeviis at igientage enhver Post, som i samme allereede er forkyndt, men alleene i Almindelighed at beraabe sig derpaa; Hvorfor man undertiden ikkun skriver bag paa Stævningen? at, saasom den Indstævnte ikke mødte til N. Ting, saa forelægges ham at møde til N. Dag; eller og, man lader Kaldsmændene forelæse ham blot den Udskrift, man har taget af Tingbogen, Forelæggelsen angaaende: Endelig bestemme alle Forelæggelser en vis Dag, da den Udeblivende nødvendig skal møde, hvilken kaldes Lov-Dag, NL 1-4-32. endskiønt Nogle derved alleene forstaae den Dag, som tilsidst foreskrives en Udeblivende at møde paa, uden nogen Undskyldning, efterat han tilforn adskillige gange er bleven

Om Forelæggelse, Lavdag, samt modvillig Udeblivelse for hver Ræt i Særdeeleshed.

bleven forelagt; hvilken Forskiæl paa: at forelægge, og: at give Lav-Dag, ikke er grundet i Loven, see Hesselb. Colleg. 4de P. S. 540 541.

Af det anførte kand man nu let udfinde og fastsætte den rette Forskiæl paa Opsættelse og Forelæggelse, i det hin alleene giver tilkiende, at den paastævnte Sag ey bliver foretagen til den bestemte Tiid, men biee til en anden; da denne derimod ikkun bestaaer derudi, at Stævningen bliver igientagen, og Vedkommende derved, under Straf, foresat en viß Dag, da de, uden Undskyldning, bør møde: Hin kand reyse sig, ey alleene af Vedkommendes Udeblivelse, men endog af deres blotte Fraværelse, ja af al anden Mangel, som først under Sagen mærkes, og kunde ikke sees forud; denne derimod kommer blot af saadanne Personers Udeblivelse, som allereed: ere blevne lovlig stævnte, og hvis Nærværelse uomgiængelig er fornøden: Hin forudsætter al Slags lovlige Forhindringer, og det saavel paa Dommerens, som paa begge Parters og Vidnernes Side; denne har alleene Sted, hvor lovlige Forfald ikke ere angivne, og hvor altsaa Modvillighed formodes, og det endda ikkun paa Sagvolderens og Vidnernes Side: Hin kommer meest an paa Parternes eget Godtbefindende, nogle faa Tilfælde undtagne; denne giver Dommeren alleene, dog ikke efter eget behag, men den paaligger ham som en nødvendig Pligt i Kraft af hans Embede: Kort; hin er en Friehed eller Fordeel som Loven har bevilget (beneficium juris); men denne tvertimod et Tvangs-Middel. Men for endnu nærmere at kunne viise de særdeeles Tilfælde, udi hvilke Forelæggelse har Sted eller ikke, vil jeg til Slutning melde noget om, hvorleedes modvillig Udeblivelse eller Forsømmelse, ansees, og hvad Virkning samme har for enhver Under- og Over-Ræt i Særdeeleshed; Og da gaaer, for Hiem-Tingene eller Under-Ræterne, saaleedes til hermed: En Sagsøger, som er Ubehindret, og dog ikke indfinder sig, taber derved Processen, og maa stævne paa nye, eftersom man af saa hans Udeblivelse formoder, at han har forladt Sagen. Den Stævnte derimod, om han ikke møder, giver derved alleene Mis-

tanke

tanke om Modvillighed, hvorfor ham forelægges Lav-Dag, hvilket efter NL. 1-4-32. bør skee til næste Ting; Men da man i Island ikke har saadanne til en viis Tiid fastsatte Ting, uden Sysselmændenes saa kaldte Mandtals-Ting; der sædvanlig ikkun holdes eengang om Aaret; hvorfor man ikke heller sammesteds kand følge NL. 1-4-16. a. at nemlig en Sagsøger maa lade 3 Ting gaae over, inden hans Ræt til at forfølge Sagen kand ansees at være præscriberet: Saa er hos os vedtaget, at den Udeblivende gives 14 Dages, eller maaskee vel kortere, Tiid, efter Sagens Leylighed og Veyens Længde. Men Spørsmaal: Om han endnu ikke møder til den forelagte Lav-Dag? Loven synes at antage saadant for et fuldt Beviis paa den Udeblivendes Modvillighed, og befaler derfor 1-4-32., at Dommeren da skal paadømme Sagen efter fremlagte Breve og Beviisligheder, samt Dommen derefter fuldbyrdes, og den Udeblivende altsaa have Skade for Hiemgield: Höyers Collegium derimod p. 140 bifalder deres Meening, som troe, at Dommeren endnu anden gang kand opsætte Sagen, naar den Udeblivende da beviiser lovlige Forfald; hvilket Sölvesen (see Tyro Juris p. 228.) antager alleene paa de Vilkaar, at Vederparten tillige samtykker deri; og det saavel fordi al Opsættelse i Almindelighed udfordrer Parternes Samtykke NL. 1-5-8.; som og fordi den anførte 32 Art. i det 4de Cap. aabenbare synes at føre det med sig, at en Stævning sædvanlig ikke kand fornyes uden eengang. Om Vidners Forelæggelse er allereede (især p 289. N. 2.) handlet; den Part derimod, som alleene stævnes til at høre Vidner, eller for Processens Skyld, behøves ikke at man skal forelægge.

Saavidt om Forelæggelse for Hiem-Tinget. For Lav-Rætten maa en uden lovlig Forfald udeblivende Sagsøger ikke alleene tabe Processen, til han stævner lovligen igien, men endog desuden betale Vederparten Kost og Tæring NL 1-4-34. En Stævnt, som der forsømmer at indfinde sig, forelægges Lav-Dag til næste Landsting 32 Art. Da om han endda ikke møder, kand Lav-Manden, med det samme han paadømmer Hoved-Sagen, tillige dømme ham i 20 Lod Sølvs Böder, efter sammes Be-

skaffenhed. NL. 1-9-17. For Over-Retten (der er det samme hos os, som Over-Hof-Retten i Norge) gives den Stævnte, om han udebliver, ingen Lav-Dag, men der gaaer endelig Dom i Hoved-Sagen, med mindre han lader sværge hans Forfald NL. 1-4-33. Men med Sagsøgeren gaaer det til, som for Lav-Tinget. For Høyeste-Ræt derimod, maa en Sagsøger, som udebliver over den rette Tiid, betale Vederparten Processens Omkostning med bevislig Kost og Tæring, og desuden aldeeles tabe Sagen, saa at ham ikke videre tilstædes at tale derpaa NL. 1-4-36. Med den Stævnte forholdes som i Over-Retten.

§. CXXI.

Om Udeblivelse, Forfald o.s.v. efter de gamle Love.

De Forfald, som efter Graagaasen kunde undskylde Udeblivende Sandemænd og Vidner, vare fornemmelig: 1) Om de vare syge eller saarede, d. e. om dem siden kunde paafalde saadan Sygdom, at de bleve Sængeliggende, eller saadan Svaghed, at de ikke kunde selv hente deres Heste, finde en bekiendt Vey, eller reyse fulde Dag-Reyser. (185) 2) Om de, allereede da de

(185) See tilforn §. 84. Anm. p. 201. §. 88. p. 213. 214 og andre Steder samt Grágas, þingscapaþ. "Enn ef vattr verdr siver "edr sarr, þascal han gera ord' þeim er hann qvaddi þingfarar, at koma til fundar vid hann, þar er hann qveþr á, "eda til heimilis ens siúca, ef hann þickiz eigi færr vera; "hann scal gera ord vattom þeim, er hann hefer qvadda "þingfarar, oc scolo þeir fara til fundar vid hinn, oc scal hinn "siuki retta vettit fyrir þeim, oc eid vinna, adr þeir hafi rett "vettit. Sva scal hann retta vettit sem þeir verda ásatter, oc "sva öllom þeim malom, mela sem at dóme, scolo þar ij "menn taca vid vette hans. Enn ef vattarner verda ij siuker, "þá er rett at iij tace vid vette þeirra tveggia, oc verdr þat "þá jamrett, er þeir bera, sem hiner bæri, er frumvattar varo. d. e. Men om et Vidne bliver syge eller saaret, da skal han skikke Bud til den, der har udnævnet ham til at giøre Ting Reyse, at han

de bleve udnævnte, havde bragt deres Tøy om Bord, og stode færdige til at reyse af Landet. (186) 3) Om de samme Tiid skulde mødt for en anden Ræt, (§. 90. p. 227-228.). Samt. 4) Om de imidlertid kunde blive tagne til Fange, eller ved anden Overmagt og voldsom Tvang holdne tilbage, eller hindrede fra at komme frem; Af hvilke Forfald de 3de første, saa snart de kunde opkomme, burde anmældes for den vedkommende Part, paa det han i Tiide skulde kunne see sig om andre Sandemænd, eller Vidner i de forfaldedes Sted: Hvis derimod sligt ikke strax blev anmældt, da bleve de Udeblivende Vidner eller Sandemænd ansete som modvillige, og følgelig derved faldne i den mindre Landflygtighed (fiörbaugsgard), bestaaende i at være Fredløse paa visse Steder til en vis Tiid; med mindre Nogen af sig selv vilde, ved en saa kaldet biargqvid (p. 53. 189.), lade sværge deres Forfald;

han skal komme til ham der, hvor han sætter ham Stævne, eller paa hans (den Syges) Boepæl, om ham ikke synes at han kand, eller har Kræfter til at giøre samme Reyse. Parten skal og tilkalde de øvrige Vidner, som han har stævnet til Tings, hvilke tillige skulle indfinde sig hos den Syge, som skal giøre sin Forklaring for dem, og aflægge Eed, førend de imodtage samme efter hans Udsigende. Dette Vidnesbyrd skal han indrette saaleedes, som han kand blive eenig om med de andre og ellers udsige Alting paa den Maade, som om det var for Rætten; og da skulle 2 Mand der paa Stedet imodtage hans Vidnesbyrd. Blive 2 Vidner syge, da kunne 3 Mand gaae i deres Sted, hvis Vidnesbyrd da agtes for ligesaa fuldt, som de første selv havde vidnet.

(186) Grágas þingsc. þ. "Ef sá madr kömr til scips "med' voro sina, er hann er vettis qvaddr oc þingfarar, oc "se vara hans comin a flótandi furo, oc scal hann sva fara "med málom sinom, sem hann se siúcr; enn hann scal fara "til fundar vid hinn, er qvaddan hefer hann, ef hann vill eigi "til þings hafa farit, oc bioda hanom, at fara til fundar vid "vatta oc retta vettit. d. e. Om den Mand, som er udnævnet til at være Vidne og reyse til Tinge, kommer til ett Skipper med sine Varer, og hans Varer allereede ere inden Borde, da skal han aflægge sit Vidnesbyrd paa samme Maade som en Syg; Og om han ey vil reyse til Tinge, drage hen til den, der har udnævnet ham, og tilbyde ham at samles med de andre Vidner, for der at giøre sin Forklaring.

fald; hvilket i de Tider var, som det eenede, saa et almindeligt Middel til alle udeblivendes Redning fra den anførte Straf; dog ikke naar det skeede strax, saasnart disse bleve enten savnede eller tiltalte for deres Udeblivelse; Thi siden kunde det saa lidet hjelpe, at det meget meere da blev anseet som en ulovlig Udflugt. Parters og Dommeres Forfald vare de selvsamme, og burde undskyldes og beviises paa samme Maade; alleene med den Forskiæl, at enhver som vilde kunde upaaanket udnævne Biargqvid for en udeblivende Sagvolder; og det vemelig fordi Sagen, formedelst hans Fraværelse, ikke pleyede at blive opsat, men blev anseet som forladt, og derfor strax foretagen og paadømt, naar intet Forfald af ham var anmældet: Derimod kom det alleene an paa Sagvolderen, om han vilde tillade, at Nogen, som ikke havde udtrykkelig Fuldmagt, satte noget i Rætte, paa en Udeblivende Sagsøgers Vegne. En Herreds-Dommer blev anseet som Udeblivende og straffældig, hvis han, uden at have lovlig Forfald, ikke indfandt sig første Tingdag (187); og Parterne, samt deres Fuldmægtige, Vidner, og Sandemænd, om de ikke vare komne til Hiemtinget, inden den anden Nat, og til Lands-Tinget den første Søndag, efter-

(187) Saaleedes hedder det om Hiem-Tingene i *Grágás þingsc.* þ. "Ef goþar coma eigi til þings ondverdz, þá ver þeim þat "utlegd oc or godorde sino, nema sacar se til þings, þa ver "fiörbaugsgard. d. e. Om Herreds-Dommerne ikke komme til Tinge strax i Begyndelsen, da straffes paa deres Gods, og miste deres Embede; Men om der ere Sager til Tinge, da blive Fredløse til en Tiid. Om Lands-Tinget hedder det sammesteds: "Goþar scolo "koma til þings v Dag vikv, er x vikvr erv af sumri, àþr sól "gangi af þingvelli. Enn ef þeir koma eigi sva, þà erv þeir "utlæger oc af godorþi sinv, nema naudsyniar beri til, ef þeir "koma eigi. d. e. Herredsdommerne skulle komme til Tinge den femte Dag i Ugen, naar 10 Uger af Sommeren ere forløbne, og det førend Solen er gaaet fra det Sted, hvor Tinget holdes. Men om de ikke komme saa betimelig, saa straffes de paa deres Gods og miste deres Embede, med mindre de have lovlige Forfald.

efterat disse vare satte (188). Al Modvillighed, enten Vedkommende bleve reent borte, eller de vare nærværende, og dog ikke vilde giøre deres Pligt, blev straffet med den mindre Landsflygtighed, og det med saa meget bædre Føye, som deres Udsigende var uomgængelig fornødent, i en Rættergang, der blev fort alleene ved mundtlige Underretninger. Al Udeblivelse eller Forhaling, som skeede uden lovlig Forfald, havde den Virkning, at den Skyldige, foruden at blive straffet, ogsaa blev afviist, og kunde ikke siden sætte noget i Rætte i den Sag; hvilket var fornødent i en Regiering, hvis heele Indretning gik ud paa, at

 faae

(188) Grágás þingsc. þ. "þeir menn allir, er sakar hafa "at sekia, eda veria, eda menn ero qvaddir þingfarar at, þeir "sculo koma drottinsdag inn firra í þingi. Ef þeir koma eigi "sva, þá erv onytar sakar þeirra oc sva varner, þer er þeir "bera fram, enda virdaz enskis vetti þau, er þeir bera, ef "þeir varo heiman qvadder. Ef madr kemr siþarr enn drot-"tindags inn firra í þingi, oc er sá eigi þingheyiandi. hvarki "vm sin mál ne annarra manna. d. e. Alle de Mænd, som have Sager at søge eller forsvare, eller som ere udnævnte til at giøre Land-Tings-Reyse skulle være komne den første Søndag efterat Tinget er sat. Komme de ikke saa betimelig, da afviises de Søgsmaal, eller Forsvar, som de kunne have at fremføre; og om de ere udnævnte til at aflægge Vidnesbyrd, da agtes samme intet. Den Mand, som kommer efter første Søndag, maa intet sætte i Rette, hverken i sin egen eller en andens Sag. Med Hiem-Tingene gaaer det paa samme Maade: "þingheyendr scolo eigi sidarr coma til varþings, enn "nótt se af þingi, oc sva þeir menn, er med sacer fara, oc "sva scolo þeir menn eigi siþarr coma til þings, er gagna ero "heiman qvadder, enn nu hefi ec talit: Enn ef þeir menn "coma siþarr, er sacer hafa til þings, eda sacer vilia veria, oc "verda ónytar sacer þeirra oc sva varner ef þeir koma sidarr "til varþings enn nótt se af: d. e. Tinghørende, som og Parterne deres Fuldmægtige, Vidner, og Sandemænd, skulle ikke seenere komme til Vaar-Tinget, end Dagen efterat det er sat; Komme Parterne sidliger, da afviises deres Søgsmaal og Forsvar.

faae Processer hastigen bragte til Ende, og følgelig ideres Drift, at binde saavel Hove som Lave til visse ubrødelige Regler, og en udvortes Orden, som ikke maatte forsømmes, mindre overtrædes. Opsættelser kunde her saa meget mindre have Sted, som enhver der vilde, maatte paatage sig, en Sags Forsvar, naar den rette Forsvars-Mand ikke mødte; samt Sagsøgeren udnævne, paa Landstinget selv, de Vidner og Sande-Mænd, som han ey kunde faae forhværvede hiemme i Herredet; og kunde overalt faae erstattet hvad Mangel der end var ved hans Sag, naar han til Tinge fik 5 Sande-Mænd overtalte til, enten selv at gaae i de udeblevne Vidners eller Sande-Mænds Sted, eller og at undskylde hans Forhold, om han kunde falde i nogen Mistanke.

K. Haagens Lov (Kaupab. 3 Cap.) tilholder, at den, der ikke vilde møde for Lav-Manden, efter foregaaende lovlig Stævning, skulde bøde 12 Øre til Kongen; samt, at man uden videre skulde lade gaae Dom over en Sagvolder, som ikke mødte for Lav-Rætten, naar kun Vederparten havde Vidner paa, baade at denne lovlig var bleven stævnet, som og, at Sagen hængde saaledes sammen, som han der berettede, og at han virkelig var bleven forurettet (Tingfareb. 6 Cap.)

Trettende Capitel.

Om Rætterne, Rættens-Betiente, Dommere og Dom-Slutninger.

§. CXXII.

De fornemste Rætter i Island i gamle og nyere Tider.

De Rætter og offentlige Sammenkomster, som i Island findes at have været i Brug, kunne betraates i adskillige Henseender: Nogle af dem have været sædvanlige, be-

bestandige; almindelige, andre tvertimod meere usædvanlige, ubestandige, og indskrænkede til visse særdeeles Tilfælde; Nogle vare egentlig stiftede for at dømme, andre blot for at bekiendtgiore nye Anordninger eller Anstalter; Nogle vare Geistlige, andre Verdslige; Nogle vare Under-Retter, andre Over-Retter o. s. v.

I de ældste Tiider havde man ikkun nogle faa Herreds-Retter, hvilke en eller anden Anfører, enten strax ved sin Ankomst, eller kort efter samme, indstiftede, paa det Sted, som han havde udvalgt til hans egen og hans Medfølgeres Boepæl (pag. 9. 4de Anm.). Men saadan en Ræt var ikkun for Stifterens Underhavende Flok; andre derimod, som horde til et fremmed Bygdelav, eller levede under en anden Anforers Regiering, vare aldeeles ikke forpligtede til at lade der paadømme deres Sager; de kunde alleene giore det, om de selv vilde; hvilket man og undertiden finder at være skeet: Dem, der boede langt borte, var det endog naturligviis umueligt, formedelst Veyens Længde; og derfor var det, at andre Herreds-Hovdinger Tiid efter anden indstiftede alt fleere og fleere saadanne Herreds-Ting, hver for sit Bygdelav. Dog var det heele Folk endnu ikke herved blevet samlet til noget borgerligt Sælskab, eller foreenet under nogen fælles Regiering; men enhver Anforer eller anden Fornemme og anseelig Mand, regierede paa egen Haand, efter sit Fødesteds Love og Vedtægter, den Strækning af Landet, som han havde, enten selv indtaget, eller besat med Fok, eller paa andre Maader bragt under sin Lydighed. Paa mange Steder savnedes endog en saadan ordentlig Opsyn, saa at enhver giorde hvad han vilde; og overalt, var der endnu ingen Ræt, for hvilken Anførerne selv kunde forbindes til at staae, enten deres egne Underhavende, eller hinanden indbyrdes, til Rætte; og ingen Forsamling, hvor Indbyggerne kunde træde sammen for at raadslaae om det almindelige Beste, og hvor de kunde giore deres Beslutninger saaleedes bekiendte, at de siden kunde ansees som forkyndte til alles Efterretning.

Herreds-Ting i de ældste Tiider.

Dette og andet meere var Anledningen til, at alle de beste Mænd i Landet, (omtrent 54 Aar efter dets første Indtagelse, allereede forend det endnu fuldkommelig var besat med Folk) bleve -

Al-Tinget og Vaar-Tingene stiftes.

blove eenige med Ulfliot i at indstifte en almindelig Over-Ræt for det heele Land (189), nemlig det saa kaldte Al-Ting eller Lands Ting, som endnu staaer ved Magt; hvor de Sager, som ved Hiem-Tingene ikke kunde enten blive sorte, eller sluttede, endelig skulde paadømmes, samt de fornødne Love og Anordninger, med samtlig Eftertanke overlægges, med de Fleestes og Fornustigstes Samtykke forordnes, og siden offentlig udraabes til Almuens Efterretning. Dog var dette endnu ikke nok til at sætte Rættergangen paa en gandske ordentlig Fod: Thi der var foruden andre, endnu denne store Mangel tilbage, at nogle heele Bøygdelave reent fattedes deres egne Herreds-Rætter, saa at Indbyggerne maatte fore deres Sager for Uden-Herreds-Ting, der laae dem alt for ubeleylig, og langt fra Haanden. Af saadanne Aarsager saae man sig allerede kort efter Lands-Tingets Indstiftelse, nødsaget til at foretage en almindelig Forbædring med Herreds-Rætterne; og det paa denne Maade: Man inddeelede det heele Land i 4re Parter eller Fierdinger, og hver Fierding igien i 3 Tinglav, Nordfierdingen undtagen, som blev inddeelt i 4re (190), saa at der nu over det heele Land bleve i alt 13 bestandige og ordentlige Herreds-Rætter, i Steden for de for-

(189) *Are Frodes Islendingabók* ed. Isl. p. 3. Ulfliotr var austr í Lóni, enn sva er sagt, at Grimr Geitscor væri fóstbróder hanns, sá er kannade Island allt, at raþi hans, aþr Alþingi veri átt. Enn honom fecc hver maþr pening til á landi her. Alþingi vas sett at ráþi Ulfliotz oc allra lannzmanna þar er nu es. d. e. *Ulfliot* boede i Lon paa Østerkanten; hans Staldbroder fortælles at have været Grim Geitskor, hvilken efter hans Tilskyndelse, reyste igiennem det heele Land, førend Lands-Tinget blev sat, for at udsøge et bekvemt Sted til samme; Og nød derfor en Penge af hver Mand her i Landet. Derpaa blev Lands-Tinget, efter *Ulfliots* og alle Indbyggernes Raad indstiftet, paa det samme Sted, hvor det endnu holdes.

(190) Den egentlige Anledning hertil fortæller *Are frode* l c p. 5. at have været en Proceß (imellem tvende mægtige Mænd i de Tider navnlig Thord Geller og Tunge-Odd), hvilken, foruden langvarigt Arbeyde og besvær-

lige

forrige som Vedkommende efter eget Tykke og Beqvemmelighed havde stiftet paa eet eller andet Sted. En saadan Herreds-Ræt kaldes i den gamle Historie og Graagaasen Var-þing, det er Foraars-Ting, og indbefattede 3de Godord, det er 3 Hedenske Præstegield, eller saa mange Indbyggere, som, efter den forste Inddeelig i Hedenskabets Tiid, hørde til 3de Hoved-Templer: I Fol-

Rr

lige Reyser, tillige havde kostet nogle Menneskers Liv paa begge Sider; Hvorfor Thord offentlig paa Lovbierget forestillede, hvor ubeleyligt det faldt for Folk at reyse til ubekiendte Rætter, for at søge, enten Drabs-Sager eller andre Forurættelser; Han opregnede tillige, hvormegen Umage han havde havt, førend han fik denne Sag dreven igiennem, og hvormegen Skade og Uroelighed det vilde forvolde, om man ikke betimelig raadde Bod herpaa; Da blev Landet deelt i Fierdinger, saaleedes, at der bleve 3de Ting i hver Fierding, uden i Nordfierdingen; hvor der bleve 4re; efterdi de, som boede Norden for Oefiord, ikke vilde lade dem overtale til at søge Ting derhen, ikke heller de, der boede Vesten for Skagefiord, til at søge derhen; dog skulde ikke fleere udnævnes for Nord-Fierdingen, end for hver af de andre, til at beklæde Rætterne paa Lands-Tinget.
" þà talþi þorþr Gellir tölo vmb at lögbergi, hve illa mönnom
" gegnþi, at fara í ócunn þing at sækia of víg eþa harma sina;
" oc talþi hvat honom varþ fyrer, áþr hann mátti þvì mali til
" laga coma, oc qvad ymissa vandræþi mondo verþa, ef eigi
" reþisc bætr á. þa vas landino scipt i fiórþunga, sa at III vrþv
" þing ì hverjom fiórþvngi, oc scylldu þingunautar æiga hvar
" saksokner saman; nema i Nordlendinga fiórþungi varo iiii,
" af þui at þeir vrþu eigi á annat sátter, þeir er fyr nordan
" voro Eyiafiörd, villdu eigi þangat sækia þingit, oc eigi ì
" Skagafiorþ, þeir es þar voro fyr vestan; en þó scyllþi jöfn
" dómnefna oc lögretto scipon vr þeirra fiórþvngi, sem or
" einom hverjom oþrom." Denne Beretning har Forfatteren af *Hænsa-þoris-Saga* (som ellers meere udforlig beskriver Thord Gelles og Tunge-Odds Proceß) troelig fulgt, om ikke udskrevet, paa nogle smaa Forandringer nær, hvilke jeg dog ikke holder fornødent her at indføre, da de saa meget mindre kunne svække Are Frodes anførte Vidnesbyrd, som man kand sætte samme et andet ved Siden af *Landnama-Saga* 4de P. 7. Cap. p. 138, hvor det hedder: "þá var landino scipt i fiordunga, ok skyldi vera

þriu

I Følge samme Indretning bu:de og hver saadan Ræt holdes af 3de Afguds-Præster, eller Afguds-Tempels-Forstandere, Godar kaldte, af hvilke endeel ved denne Leylighed bleve udvalgte af nye (thi nogle havde allereede den Gang saadanne Templer at for-staae) med Befaling, at have efterdags samme Opsyn med Rættergangens Drift, som med Afguds-Huusenes Vedligeholdelse og Tieneste, hvorfor jeg og overalt i dette Skrift har givet dem Navn af Herreds Dommere. Enhver af disse 3de Goder skulle udnævne 12 Mænd til Dommere (191); og Rætten ikke staae længere end een Uge, og ikke kortere end 4 Nætter, uden begierte Tilladelse i Lav-Rætten; De skulde ikke holdes seenere end saa, at alle Sogsmaal sammestæds kunde være slut-tede inden den 6te Sommer-Uges Udgang; og aldrig sættes førend 4re Uger af Sommeren vare forløbne. Saa-

"þriu þing i feordungi, enn þriú höfud-hof i þingsókn "hvorri, þar varo menn valder til at geyma hofanna, at viti "oc rettlæti, þeir skyldo nefna dóma á þingom oc styra sak-"ferli, þvi varo þeir goþar (gudar) kallaþer. hvor maþur "skyldi gefa toll til hoffins, sem nu, til kyrkio, tyund. i. e. Da blev Landet inddeelt i Fierdinger, saa at der skulde være 3 Ting i hver Fierding, men 3 Hoved-Templer i hvert Tinglav; til at tage vare paa disse Afguds-Huuse udvalgte man de viiseste og retsindigste Mænd; hvilke tillige skulde paa Tingene udnævne Dommere, og have Opsyn med Rættergangens Drift; hvorfor de og bleve kaldte *Goþar*. Hver Mand skulde i den Tiid give Told til Afguds-Huuset, ligesom man nu giver Tiende til Kirken. Om Hofgoderne selv og deres Forrætning kand læses meere hos *Arngrim*. Crymog. Lib. I. cap. VIII. p. 71. og følg.

(191) *Grágás þingscapaþ.* Goþar scolo þar dóm nefna, oc scal hverr þeirra XII menn nefna ì dóm, at döma um sacer þær allar, er þar coma ì dóm þann, er þa scylda lög til. Ver scolom eiga Varding á landi varo, scolo Goþar iij eiga þing saman. þeir scolo eigi eiga þing lengra, enn viko þing, oc eigi scemra, enn iiij nátta þing, nema lofs se at bedit ì lögretto. Varþing scolo þeir eigi eiga siþarr, enn vj vicor se af sumri, er lokit er sócnar-þingi; varþing scal eigi fyrr vera enn iiij se af sumri, er þeir coma til.

Saaleedes blev da herved hver Fierding af Landet paa en vis Maade adskilt fra den anden, og giort til en Provintz for sig selv; hvilket igien nødvendig udkrævede en nye Forandring ved Al-Tinget, i Betragtning af, at heele Landets Sager, i saa kort Tid, som sammenkaldte holdes, umuelig kunde blive bragte til Ende, naar de alle efter hinanden skulde været paadømte for een og den samme Ræt; ikke at mælde om den Uorden og Forvirring, som let kunde opkomme imellem saa adskilte og langt fraliggende Steders Indbyggere, naar de iblandt hverandre skulde have gaaet for den samme Ræt; ja om man endog, for at undgaae al Fortrydelse, vilde ved Lodkastning have fastsat Sagernes Orden, saa kunde sligt endda ikke forebygget, at jo de længst bortliggende kunde blive de sidste m. v. Man indstiftede derfor, strax herefter, paa Al-Tinget, 4re adskilte Over-Rætter, een for hver Fierding af Landet, under Navn af Fierdings-Domme eller Rætter; af hvilke enhver skulde paakiende den Fierdings Sager, hvoraf den havde faaet sit Navn, f. E. Austfyrdingadomr, Øster-Fierdingens, Nordlendingadomr, Nordfierdingens o. s. v. og det saavel de, der vare indstævnte fra samme Fierdings Vaar-Ting, som og de, hvilke Loven havde tilladt strax at kunne stævnes lige til Lands-Tinget. Hver Herreds-Høvding, (192) som havde at foreståae et fuldkomment Godord efter den gamle Inddeeling, det er saadant et, som udgiorde en Tredie-Deel af et Vaar-Ting-Lav, men en Niende-Deel af en Fierding, skulde her udnævne een Mand til at sidde Rætten; saa at hver Ræt bestoed af 9 Meddoms-Mænd. Vare Godordene afdeelte

Derpaa Fierdings-Rætterne, d. e. Over-Rætter for hver Fierding især.

(192) *Grágas þíngscapaþ* "Ver scolom fióra eiga fiórþungsdoma, skal Goþi hverr nefna mann i dom, er fornt goþord hefer oc fult. enn þau ero full goþord oc forn, er iij þing varo i fiórþvngi hverivm, enn goþar iij i þingi hveriv. þa varo þing óslitin Ef goþord erv smæra deilld, oc scolo þeir sva tilskipta, er hlvt hafa af fornum Godorþvm, at sva se nefnt, sem nu er talit. þà erv fiórþungsdomar fullir. scal goþi hverr nefna sinn þriþivngsmann i dom, nema hann hafi lögrettumanna lof til annars.

deelte i mindre Stykker, saa at hver Part havde faaet sin egen Herreds-Hovding, hvilket efter Haanden skeede paa de fleeste Steder: Saa skulde dog Meddoms-Mændenes Tall derfor ikke foreges, men de Herreds-Hovdinger, imellem hvilke et saadant Godord var deelt, forenes med hverandre om, hvo af dem der skulde udnævne en Meddoms-Mand for dem alle, for det heele Godord; Ligesom Nordfierdingens Over-Ræt ikke heller fik fleere Meddoms-Mænd en de Andre, uagtet denne Fierding bestoed af 4re Ting-Lav, imod at hine ikkun havde 3de (190 Anm.). Ingen Herreds-Hovding maatte udnævne Nogen til Meddoms-Mand, som ikke var af hans egne Underhavende, med mindre enten Lav-Rætten gav ham tilladelse dertil, eller han selv ingen havde; da han maatte begiere, at faae En til Laans af hans Sam-Tings-Goder, hvilke og, om de havde nogen, vare under Embeds Fortabelse forpligtede dertil; og den Meddoms-Mand, som paa denne Maade blev forhværvet, ligesaa stærkt forbunden til at adlyde ham, som sin egen Herreds-Hovding.

Og tilsidst en almindelig Over-Ræt-Femter-Dommen.

Dog kunde endnu denne Stiftelse ikke fuldkommelig befæste Rættergangens ordentlige Drift: Nogle Sager udkrævede endnu alt for mange Omsvøb, og længere Tiid, end deres Natur kunde taale; Andre kunde for Fierdings-Rætterne blive fordreyede, enten ved falske Eeder og Vidnesbyrd, eller ved at bestikke Dommerne; Undertiden kunde og Dommerne selv blive saaleedes ueenige, at ingen endelig Dom kunde blive afsagt, eller Sagerne tilbørlig afgiorte m. v. Hvorfor Regieringen endelig, foruden de 4re Fierdingers særdeeles Over-Rætter paa Lands-Tinget, stiftede sammesteds endnu den Femte Ræt, af den Aarsag Fimtardóm kaldet, som den sidste Tilflugt for alle Sager, og en almindelig Høyeste-Ræt for det heele Land. Til at besidde denne Ræt skulde udnævnes een Mand for hvert af de gamle Godord, (193) det er 9 af hver Fierding, og følgelig 36 eller tre Tylter af det heele Land.

(193) *Grágàs þingsc. þ.* Ver scolom eiga dóm in fimta, enn sá heiter fimtardomr. Mann scal nefna i dóm þann fyrir godord hvert et forna, ix menn or fiórþungi hverjom. Go-

Land. Foruden disse skulde og de Herreds-Hovdinger, som havde de nye Godord, d. e. ikkun et Stykke af et Godord at forestaae, udnævne endnu den 4de Tylt, saa at Meddoms-Mandene i alt

Goþar þeir er in nyio godord hafa þeir scolo nefna eina tylptena i dóminn, þá verþa fernar tylpternar, ero þá menn xii or fiorþungi hverjom med þeim. Sa madr er hann hefer Söc at sökia i fimtardóm, hann scal taca vj menn or dómi, oc nefna þá alla, oc ec nem ydr or domi, oc ann ec ydr eigi iseto vm sök þá, oc qveþa á sökena. Enn þeir scolo or risa dóminom; Enn ef þeir vilia eigi orrisa, þá ero þeir utlæger, enda ómæt ord þeirra. Sa madr er hann hefer söc at veria, hann scal oc taca adra vj menn or dómi, oc nefna þá alla á nafn, ann ec ydr eigi iseto um söc þessa, er hann sagde á hönd mer, oc nefna hinn á nafn, er söcina hefer á hendi hanom, oc qveda a sökena. Enn þeir eigo at risa or dòminom, oc sitia i dómhring innan, meþan um söc þá er dömt; eigi sculo þeir á brot gánga nema naudsynia örende se. Ef hann vill þá eigi ortaca dóminom, þá scal sóknarinn taca þá or hvaratveggio. Enn ef sóknarinn vill þá eigi ortaca, þá er ónyt söc hans. þeir ero þó retter til at reisa mál þeirra, er or dominom ero numner, enn eigi eigo þeir vmdôma. þà er vm er dômt eina söc at þà eigo þeir aptr at gànga i dómenn, enn þeir eigo XII menn at nema or dóminom at hveire sökenne. ennn þeir eigo cost at nema or domi hvart sem þeir vilia ena sömo eda adra. þær sacer scolo coma i fimtardóm: liugqvider þeir er her ero borner à þingi. eþa liugvetie; eþa þat, ef maþr leggr rángt under þegnscap sinn; enda vefaung þau er her verda; eþa febod þau er her verþa; oc fetökor þær her verþa; eþa sva, ef menn mela ser fe her; oc liúgvitni þau öll er her verda à alþingi; oc um scógarmanna biarger, þeirra er her er sagt til secþar at vellauso oc til þess ero talþer; oc um innihafner sculdarmanna, oc um þræla þeirra, er til sculdfestis er sagt her à alþingi, oc sva þat, er menn þiggia verc at þeim monnom, oc um innhafner Kyrkiopresta, eþa

sva

kunde blive 48, det er 12 for hver Fierding. Dog maatte samtlige 4re Tylter ikke affige Dommen, men Sagsogeren skulde, forend Sagen gik til Doms, under Eed, i Vidners Nærværelse, navn-

sva um samvistor vid þà, þegar er þeir fara annan veg, enn i lôgom er mælt. — nu verda þeir eigi asatter, þa scal inn meire lutr ràda domanda. Saavidt Graagaasens Beskrivelse over denne i sin Tiid meget anseelige Ræt. Men *Nialsfaga* fortæller endnu meere udførlig, saavel Anledningen til dens Stiftelse, som dens indvortes Indretning, hvorfor jeg og ordret vil indføre sammes Beretning, skiønt den er noget vidtløftig: "Niall leitaþi Hausk. um manna forràd; oc villdi engi selia sitt godord; liþr nu til alþingis. þetta sumar var þingdeilld mikil; gerþi þà margr sem vant var, at fara til fundar vid Nial; enn hann lagþi þat til mala manna, er eigi þótti vera licligt, at eydduz sókner oc sva varner, oc verdr af þvi þræta mikil, er màlinn matto eigi lykiaz, oc riþu menn heim af þingi ùsatter. liþr nu þar til er kemr annat þing; fer N. til þings, oc er nu kyrt fyrst þingit; enn N. taladi, at monnom veri màl at lysa saukom sinom: margir melto, at til litils þætti þat koma, þviat engi kom sino mali fram, þott til þessa væri stefnt, oc viliom ver helldr, segia þeir, heimta med oddi oc eggio. Sva mà eigi, segir N. oc hlydir þat hvergi at hafa ei laug i landi, enn þò hafit þer mykit til yþvars màls um þat; enn þat kemr til var, er kunnom lauginn, oc þeim skylldom stiorna; þycki mer þat ràd, at ver kôllumz saman haufþingiar, oc taulom um. gengo þeir þà til laugretto. þa melti N. þic qved ec at þesso Skapti þoroddsson oc aþra haufþingia, at mer þicker, sem malom varom se komit i unytt efni, ef ver scolom sækia mal var i fiordungsdomom, oc verdr sva vafit, at engi mego lukaz ne framgånga: þicki mer þat ràþligazt, at ver ættim enn fimta dòm, oc sækiom þar þau màl i fimtardòmi, er eigi lukaz i fiordungsdòmi. Skapti mællti, hversu scaltu þar nefna fimtardominn, er fyrir forn godord er nefndr fiòrdungsdomr, er scyldo vera þrennar tylftir, or fiordunge hveriom. Sià man ec ràd til þess, segir N.

navnlig fravise 6 af Meddoms-Mændene, med det Forord, at han ikke undte dem at sidde i den Sag, hvilken han og skulde navngive. Ligeleedes skulde Sagens Forsvars-Mand paa samme

N. at taca up ny godord, þeir sem bezt eru tilfallner or Fiordunge-hveriom, oc segiz þeir i þing med þeim, er vilia. þenna cost viliom ver, eþa hverso vandar sokner scolo her vera? þaú màl scolo her i koma, séger N. um alla þings afglapan, ef menn bera liúg vitne, eþa liugkvido, her scolo oc í koma vefangsmàl, þau er menn vefengia i fiordungsdómi, oc scal þeim stefna til fimtardoms, sva oc ef menn bioþa fe, eþa taca, til liþs ser, oc innehafner þræla eda sculldarmanna. I þeim dómi scolo vera aller ener sterkuztu eidar, oc fylgia tveir menn hveríom eiþi, er þat skolo leggia under þegnscap sinn, er hiner sveria; her scal oc sva, ef aþrir sökia rett enn adrer rangt, þa scal epter þeim dõma sem rett fara med sókn; her scal oc sækia hvert màl sem i fiordungsdómi, utan þat, þà er nefndar eru tvennar (fernar) tylftir i fimtardóm, þà skal sækiandi nefna sex menn or dòmi, enn veriandi adra sex; enn ef veriandi vill eigi or nefna, þa scal sækiandi nefna or þa, sem hina, er veriandi atte; enn ef sækiandi nefner eigi, þà er onytt màlit, þvíat þriàr tylftir scolo umdöma. Ver scolom oc hafa þa lögretto scipan, at þeir er fyrir sitia à midiom paullom, scolo retter at rada fyrir losom oc laugom, oc scal þà velia þar til, er vitraztir ero, oc bezt at ser; þar scal oc vera fimtardomr, enn ef þeir verda eigi àsatter er i laugretto sitia, hvat þeir vilia hafa eþa i laug leiþa, þa scolo þeir rydia laugretto til, oc scal ràþa afl med þeim. Ef þeir ro nockorir fyrir utan laugretto, er eigi nái inn at gànga, eþa þickiz vanborinn màli, þà scal hann veria lyritti, sva at heyri i laugretto, oc hefer hann þa onytt lof fyrir þeim, oc allt þat, er hann melti til laugseila, oc vardi lyritti. Epter þat leiddi Skapti i laug fimtardòm, oc allt var þà þetta ì laug leitt, sem nu var talt, toco menn þà ny godord.

b. e *Niall* forsøgede at faae et Herreds-Høvdings-Embede kiøbt til Haustuld (hans Foster-Søn), men Ingen vilde sælge sit; hvorpaa det

me Maade, og med samme Ord, fraviise andre 6 Meddoms-Mænd for sin Part; og om han ikke vilde, da Sagsøgeren, saavel paa hans, som paa egne Vegne, med mindre han reent vil-

---

det stod hen, indtil Lands-Tinget. Denne Sommer vare der en stor Deel Sager til Tinge; da endnu mange, efter Sædvane, søgte Raad hos Nial. Men han gav, i hver Sag, saadan Betænkning, som Ingen kunde formodet, at nemlig alle saavel Søgsmaal som Forsvar bleve afviiste, hvorover der opkom stor Ueenighed, da Sagerne ikke kunde blive afgiorte, saa at enhver reysede hiem misfornøyet med den anden. Alting blev i samme Stand til næste Lands-Ting; hvor Nial og indfandt sig; Tinget var i Begyndelsen stille; men da Nial erindrede Vedkommende om, at det var Tiid, at de skulde lyse deres Sager, svarede Mange, at sligt vel ikkun vilde blive til liden Nytte, om de ikke bædre end tilforn kunde faae dem der afgiorte, uagtet de lovligen vare indstævnede, og at de derfor havde meere Lyst til at søge deres Ræt med Kaarden i Haanden. Nial svarede; Det er aldeeles utaaleligt, at I saaleedes ville kuld-kaste al Rættergang i Landet, endskiøndt I kunne have nogen Grund til Eders Klagemaal. Det er bædre at I overlader os, Vi som forstaae Lovene, og ere tilforordnede at holde over dem, at vi raade Bod herpaa. Mig synes derfor raadeligst, at Vi, som skulle være de Fornemste, træder sammen, for at raadslaae herom. Derpaa gik de til Lav-Rætten, hvilken Nial strax aabnede med en Tale af følgende Indhold: Jeg foraarsages at andrage for dig (Lav Mand) *Skapte Thoroddsen* og andre Høvdinger, at det forekommer mig som al vor Rættergang maae blive reent forvirret og unyttig, om vi herefter skulle søge vore Sager for Fierdings-Rætterne alleene, og disse sammestæds blive saaleedes indviklede, at man ikke kand faae een eeneste udført eller sluttet; hvorfor mig synes raadeligst, at vi her skulle holde endnu den femte Ræt, for at indstævne derhen de Sager, som i Fierdings Rætterne ikke kunne blive sluttede o. s. v. *Skapte* svarede: Hvorfra vil du faae Meddoms-Mænd til denne Ræt, naar der skulle være 3 Tylter, da man allereede tilforn, for at besætte Over-Rætterne for hver Fierding, har udnævnet en Mand af hvert Godord? (denne er omtrent Meeningen, men Ordene falde i de fleeste Afskrifter noget tvungne) *Nial* svarede: Der vil jeg vel finde Raad til, dette nemlig, at visse Mænd af hver Fierding, som agtes best bekvemme, indrette nogle nye Godord for dem selv, og hvo der vil faaer Friehed til, at erklære og antage disse for deres Øvrighed. *Skapte* svarer: Disse Vilkaar ville vi samtykke. Men af hvad Betydenhed skulle

da

vilde tabe Sagen; hvilke 12 Mænd strax skulde opstaae fra de andre Dommere, eller give Straf, og ikke blive hørt i Sagen; dog maatte de ikke uden Fornødenhed reent gaae bort fra Rætten,

S 5 men

---

da de Sager være, som her bør paadømmes? *Nial* svarer: Herhen skal indstævnes alt hvad der angaaer Rættens Spilde og Benægtelse; alle falske Vidnesbyrd og Sandemands-Tog; alle Sager, i hvilke Fierdings-Rætternes Meddomsmænd afsige stridige Domme; saaog om Nogen frembyder, eller tager Penge, for at bøye Rætten paa sin Side, saint om nogen indeholder en andens Trælle eller Tyende. Alle Eeder i denne Ræt skulle være indrettede paa det skarpeste, og 2 Mænd følge hver Eed, og paa deres Ære og gode Navn, sande, hvad den Anden svær paa. Naar den eene af Parterne bær sig ret ad med hans Søgsmaal og Irættesættelse, men den anden ikke, da skal Dom falde paa den førstes Side; Ellers skal enhver Sag her søges paa samme Maade, som i Fierdings-Rætterne, undtagen at, naar der i Femterdommen udnævnes (to Par) 4re Tylter Meddoms-Mand, da skal Sagsøgeren frastille 6 af disse, og Sagens Forsvars-Mand andre 6; og om denne ingen vil udtage, da Sagsøgeren dem alle 12, saavel for hans, som for sin egen Part; Thi der skulle ikkun 3 Tylter afsige Dom. Vi skulle og saaleedes besætte Lav-Rætten, at de alleene, som sidde paa de middelste Bænke, skulle raade for alle Bevilgninger og Love; og dertil udvælge de viiseste og dueligste Mænd; paa samme Sted skal Femterdommen og staae: Men om de, som sidde i Lav-Rætten, blive ueenige om hvad de ville tillade eller forordne, da skal hvert Partie samle sine Stemmer, og det stærkeste beholde Overvægten. Er der Nogen uden for Lav-Rætten, som ikke kand komme derind, eller synes at være bleven forurættet i nogen Sag, da skal han giøre Forbud derimod, saa lydelig, at det kand høres i Lav-Rætten; hvorved alle de Bevilgninger eller Beslutninger, som samme Forbud lyder paa, skulle ansees som kuldkastede. Efter slig Forestilling anordnede *Skapte* saavel Femter-Dommer, som alt det øvrige, hvorpaa man strax indrettede nye Godord. Samme Historie fortæller og paa et andet Sted, hvorleedes Mørd Valgardsøn, for denne Ræt, tabede en meget reen og retfærdig Sag, alleene fordi han forsømmede at afviise, foruden 6 Meddomsmænd for sig selv, ogsaa de andre 6 for hans Vederpart Eyolf, da denne unt slog sig for at giøre det selv: Ordene ere disse: "Epter þat baud hann þeim Fl. oc Ey. vid vatta, at nefna or dominom, enn þeir Fl. villdo eigi or nefna. Mördr let þá dema málit; oc þá er dæmt var málit, nefndi E. ser vatta, oc callaþi onytann dóm þeirra,

men burde blive siddende for dem selv midt i Dom-Kredsen, saalænge Sagen blev paadømt, og kunde alleene bruges til at opregne og igientage for Retten de Beviiser, som af Parterne vare fremførte, hvilket Loven kalder at reifa mál. Saasnart Dom

---

þeirra, oc allt þat er þeir hausþo atgert, oc fann þat til, at dæmt hafþi hált fiorda tylft, þar sem þrennar áttu d. e. Efterat *Maurdr* havde for sin Part afviist 6 Meddoms-Mænd, tilbød han hans Vederparter *Flose* og *Eyulf*, at udtage ligesaa mange for deres Part; hvortil de ikke vilde beqvemme dem. *Maurdr* lod derpaa Sagen gaae til Doms Men Dommen var aldrig saasnart afsagt, førend Vederparten skiød til Vidner, og paastod, at saavel den, som alt hvad Dommerne havde giort i Sagen, burde være dødt og magtesløst, og det af den Aarsag, at halvfierde Tylt havde været med at dømme da der ikkun burde været 3 Nials Kiærlighed for hans Foster-Søn Høskuld og i Særdeelesthed det at saadant Herreds-Høvdings-Embede var det nærmerste Middel, der kunde tilveyebringe ham et anseeligt Giftermaal blev her den nærmerste Aarsag til en offentlig Indretning, hvortil Landet ellers høyligen trængede paa den Tiid, men som dog, uden dette neppelig den gang var bleven foretagen Hvorledes Thord Gellis og Tunge-Odds Sag tilforn havde givet Anledning til Foraars-Tingenes Stiftelse er paa et andet Sted (190 Anm.) anført. Andre fast utallige Tildragelser, der have havt samme Slags Virkning i vore Forfædres Regierings- eller Rettergangs-Maade, tillader Rommet her ikke at samle Det er nok, at vi af disse saa, nogenleedes kunne giøre os Begreb om den Maade, paa hvilken vore ældste Lovgivere, have forfattet deres Love nemlig ikke saa meget paa eengang, ved forud fastsatte almindelige Regler og Grunde, som efterhaanden alt ligesom en opkommende Vanskelighed, nu i een, nu i en anden Sag, lagde de forrige Mangler for Dagen, og Nødvendigheden altsaa udkrævede en Forbædring Vi see i slige Tildragelser ligesaa mange Prøver paa den gamle Histories og Lovkyndigheds uadskillelige Sammenhæng, og den førstes umistelige Nytte ja Fornødenhed i den sidste. Vi mærke ogsaa deraf, endog ved maadelig Eftertanke, at de Fornemme i Island, der frem for andre vare i den Tiid berettigede til at giøre Forestilling til Forbædringer i Loven, ofte havde tillige, i saadanne Forslag Øye paa deres egen Fordeel; hvilket og venteligt bliver een af de naturlige Mangler i alle Regieringer af samme Slags som den Islandske i de Tider. Endelig viiser Femterdommens anførte Oprindelse og Anledning, at Nial egentlig var den, der befordrede dens Indstiftelse, saa at de andre Tilforordnede i Lov-Retten, fast ikke have andet derudi at giøre, end at samtykke og Lov Mand Skapte Thoroddsen ikke andet, end at forkynde og udraabe samme paa Landstinget som en Lov.

Dom var falden skulde de igien tage Sæde blandt Dommerne; og altsaa ved hver Sag udtages paa nye, enten de samme, eller andre, efter Parternes eget Behag. For denne Ræt skulde ellers indstævnes alle falske Sandemænds Tog, som kunde blive giorte paa Lands-Tinget; alle falske Vidnesbyrd, som sammesteds kunde blive aflagte; falsk Eed som Nogen giorde paa sin Ære; de Sager, om hvilke Meddoms-Mandene vare af saa ulige Meeninger, at de maatte forfatte 2de stridige Domme; om Nogen bød, tog, eller betingede sig Penge for at boye Rætten paa Lands-Tinget; om Nogen huusede eller hælede saadanne Folk, som vare aldeeles Fredløse; Om Nogen forholdt en anden hans Trælle eller Tyende (især saadanne, som han havde taget i Tieneste, paa Vilkaar, at underholde nogen af deres trængende Slægtninger), og lod dem arbeyde for sig, uagtet deres Hosbond havde lyst saadan sin Rættighed til Lands-Ting, og han altsaa vidste hvem slige Personer hørde til; samt, om nogen huusede, lod sig betiene af, eller holdt Omgiængelse med en Præst, som var bortløben fra, eller vilde ikke giøre Tieneste i, den Kirke, til hvilken at betiene, Kirkens Eyer eller Forstander, efter de Tiiders Maade, havde ladet ham oplære i Boglige Kunster. Dommen skulde falde efter de fleeste Stemmer; og i øvrigt ved denne Ræt i alle Ting iagtages langt større Nøyagtighed i Henseende til Rættergangens uforfalskede Drift, end ved nogen anden.

Disse vare da Islands bestandige og ordentlige Rætter, nemlig: Vaar-Tingene (p. 312. 313.) den første Instantz, eller saadanne Hiem-Ting, hvor man, for hvert Herred, skulde paakiende alle Sager, naar de kun ikke enten strax maatte indstævnes lige til en Over-Ræt, eller vare af den Natur, at de nødvendig allerførst burde foretages paa det Sted, som de angik, eller hvor de havde tildraget sig. Den anden Instantz, eller de første og nærmeste Over-Rætter, vare Fierdings-Rætterne (p. 315. 316.) hvor de Sager, fra hver Fierding, skulde paadømmes, som enten ikke kunde paa Vaar-Tingene blive afgiorte, eller som, uden foregaaende Rættergang hiemme i Herredet, strax maatte søges til Lands-Ting. Endelig var Femte-

dommen (p. 316.) den tredie og sidste Instantz, og almindelig Høyeste-Ræt for det heele Land, og det saavel for alle de Sager, hvilke i de 4re Fierdings-Rætter ikke kunde blive sluttede, som for endeel andre, hvilke her alleene maatte føres. Men foruden de Sager, som saaleedes uden videre kunde gaae den sædvanlige Vey igiennem alle Rætter, vare der endnu mange, hvis egen Beskaffenhed nødvendig førde det med sig, at de først skulde foretages, undersøges, afgiøres, eller paakiendes, enten paa Vedkommendes, især Sagvoldrens, egen Boepæl; paa det Sted, hvor den Foreening var indgaaet, som en Sag reysede sig af, samt hvor den havde tildraget sig; eller og paa Aastædet, det er det Sted, som Sagen selv angik, eller som der blev trættet om: Andre, fornemmelig de, der hørde til den daglige Huusholdnings- og Leve-Maade, burde, i Følge sammes Indretning, afgiøres alleene af Bønderne selv indbyrdes, og behøvede ikke at føres til Tinge, uden saavidt Nogens halsstarrige Modvillighed kunde nøde hans Vederpart til at søge de ordentlige Rætters Hielp: Nogle Sager vare og deels for Huusholdningens, deels for Hastighedens Skyld, bundne til saadanne Tider om Aaret, paa hvilke ingen Rættergang pleyede at holdes: Ikke at tale om, saavel at enhver Criminel Sag, efterat den behørigen var paadømt ved de ordentlige Rætter, endnu desuden udkrævede en særdeeles og nye Rættergang, forend den Skyldiges Gods kunde optages, og Dommen faae vedbørlig Kraft til hans virkelige Afstraffelse; som og, at de almindelige Anordninger og Love, baade udkrævede en vis Forsamling, et Raad, hvor de regierende Herrer kunde samles, for at overlægge og forfatte samme med hverandre, saa og visse Steder og Sammenkomster, hvor den Deel af Almuen, som ikke kunde søge Lands-Tinget, og der høre dem bekiendtgiorte paa Lovbierget, skulde ligeleedes, af vedkommende Rættens-Betiente, kunne faa den fornødne Oplysning derom; ja Huusholdningen alleene foraarsagede, at Bønderne i hvert Bygdelav maatte holde, ikke alleene visse aarlige og bestandige Sammenkomster, for at raadslaae til fælles Beste, men endog andre usædvanlige, saasnart Noget tildrog sig, som kunde enten behøve alles Bistand og Samtykke, eller give i Eftertiden An-

led-

ledning til indbyrdes Tvistighed. Endelig faldt nogle af Indbyggerne paa, at holde, hiemme hos dem selv, den Over-Ret for deres Fierding, som ellers blev holden paa Lands-Tinget.

Alle disse Tilfælde behøvede, for at kunne blive afgiorte, deres særdeeles Forsamlinger, og nogle af dem tillige en heel Rettergang og ordentlige Dom-Slutninger, hvilket er Aarsagen til, at man, saavel i Graagaasen, som i den gamle Islandske Historie, foruden de sædvanlige Retter, finder nævnte en Mængde andre Sammenkomster eller Forsamlinger, endskiøndt disse ikke altid udforlig beskrives. Til en Prøve, vil jeg opregne, og, saavidt Rommet tillader, beskrive de fornemmeste, og begynde fra de nederste, af hvilke en stor Deel ere at ansee som Herreds-Retter eller Hiem-Ting, hvor visse Slags Sager enten skulde endelig afgiøres, eller alleene forberedes til viidere Rettergang. Jeg regner da 1) hertil, alle Vurderings-Forretninger, eller de Forsamlinger, som Bønderne, ved givne Leyligheder maatte holde, for at vurdere Skades Erstatning, Fattiges Underholdning, Myndtlingers-Gods o. s. v. Naar de til Tinge bleve beskikkede hertil, men viisede dem modvillige, da skulle de dømmes dertil 14 Nætter efter samme Ting, under den mindre Landflygtigheds Straf. Den som begierede dem skulde have tilstæde et Kaars eller en Bog, hvorpaa de burde beeedige alt hvad de forrettede, førend det kunde agtes for gyldigt. Forretningen kunde skee paa alle Tider, naar kun ingen Herreds-Ret blev holdt, endog om Hellige Dage eller i Langefasten. Lovede Bønderne af dem selv at komme, behøvedes ingen ordentlig Begiering. Bleve de borte, kunde andre tages i deres Sted, naar de ikkun boede saa nær, at der ey vare 9 andre nærmere Naboer til; og om alleene 3 Bønder kom, kunde 2 Tieneste-Karle, naar de ikkun havde ligesaa god Kundskab om Sagen, tages til, for at fylde Tallet (Gragás Landabr. 47 cap.). Med Myndtlingers Arv (som og visse andre Tilfælde) gik det noget anderledes til (194): Thi denne skulde de fødde Værger lade, Vurderings Forretninger.

S s 3 paa

(194) *Gragás Erfdaþ.* 9 cap. " þeir menn scolo láta virþa fe þat vit bóc, er vardveizlona eigo, vta dag þann, er vij

paa den Afdødes Boepæl, under Eed, vurdere, den Torsdag, da 7 Uger af Sommeren vare forløbne, og, om denne var hellig, da den næste Søgen-Dag derefter; hvortil de, een Uge eller længere tilforn, skulde have udnævnet 5 (Jordeyende Bønder) Selv-Ejere, hvilke for Slægtskabs Skyld kunde været brugte som Sande-Mænd. Vurderingen kunde og skee paa det Sted, hvor den største Deel af Godset blev forefunden.

Grund-, Skov-, Ag-re- og Hø-samt Ind-hegnings- og Almindings-Skifter. Herhen regner jeg 2) alle de Forsamlinger og al den Rættergang, som Bønderne i hvert Bygdelav pleyede i den Tid at holde indbyrdes, for at deele deres Grunde, Skove, Agre, og Høe; for at sætte Giærder og ligne Indhegninger og Almindinger paa hver andre efter deres Jords-mon og Formue; og overalt for at udskifte dem, som ikke længere vilde bruge en Ting tilfælles. Saaledes naar 2 eller fleere eyede en Grund tilsammen (195), og den eene af dem vilde have den skiftet, da skulde han drage hen til

vij vicor ero af sumre, at heimile ens dauda, oc virda til lögeyris; Enn ef sá er heilagr, þá scal virþa enn næsta dag epter rumhælgann; scal qveþia bua v landeigendr vico fyrr eþa meira mele, þà er retter se at tengdom i qviþom. þat er rett, at làta þar virþa, sem þat fe er, er mest er saman.

(195) *Gragås* "Ef menn eigo land saman, oc vill madr orca landzdeilldar á annann, hann scal fara til heimilis þess manz, er hann vill scilia land at eign vid, enn fimta dag vico þá er vica er til sumars. hann scal nefna ser vatta, at hann stefner honom heim, at hann scyli heima vera á vij nátta fresti, oc hann mvn þar coma þá, at qvedia hann landzdeilldar eda itölo. Nu kemr hann þángat, þá scal hann nefna ser vatta at þvi, at ec qved þic lögsciptis vm landit, inn fimta dag þann, er iiij vicor ero af sumre, oc gardlags, ef hann vill þat láta fylgia. hann scal qveda á Bólstadinn, hvar hann scal fyrst tilcoma, þeir scolo þar coma hvarertveggio fyri midian dag; scal qvedia landeigendr v, þá er þvi landi ero næster, er

til de andres Bopæl, den Torsdag, da ikkun een Uge af Vinteren var tilbage, og, i Vidners Nærværelse, sætte dem Stævne til at være hiemme, efter 7 Nætter, det er til første Sommer-Dag, da han vilde begiere den paaankede Grund enten skiftet, eller sin Deel deraf udlagt. Naar han da kom igien, skulde han skyde til Vidner paa, at han begierede lovligt Skifte paa Grunden, den Torsdag, da 4re Uger af Sommeren vare til Ende, og Indhegning, om den kunde synes fornøden; han skulde da og navngive det Sted hvor de først skulde samles; begge Parter skulde være komne derhen før Middag, og den som begiærede Skifte, have udnævnet dertil, 7 Nætter eller længere tilforn, 5 af de nærmeste Selv-Eyere, og det saadanne, som ellers, efter Loven kunde bruges til Sandemænd imod enhver af dem, der havde Deel i Grunden. Vilde de andre Eyermænd ikke godvillig samtykke i at skifte, bleve de, om den første vilde søge dem derfor til Tinge, dømte til at skifte, 14 Nætter efterat samme Ting var sluttet; og om de udnævnte Bønder ikke mødte, gik det paa samme Maade. Forskiællen var alleene, at naar Sagsøgeren havde taget Dom over de andre til at skulle skifte med ham, da skulde Bønderne udnævnes alleene 3 Nætter tilforn, og Skiftet da ikke destomindre gaae for sig, uagtet de andre Eyere ikke mødte.

---

er deila scal, vij nóttom fyrr, eda meira mele, þà er retter se í qvidom vid þà menn alla, er lut eigo í lande þà er madr er qvaddr landsciptis, oc gerr hann eigi handsala, þà à dómr at döma a hendr hanom, þà er hann er sóttr um, XIIII nóttom epter vapnatac. Enn ef buar coma eigi til, oc scal döma a hendr þeim at scipta landeno XIIII nàttom epter vapnatac. Enn ef dömt er à hendr honom, þà scal qvedia bua til iij nóttum fyri, enn ef hann kemr þá eigi til, enda scolo þó scipta.

te. Naar En som eyede fælles Skov tilligemed en anden, (196) syntes, at denne giorde sig den meere nytrig, end for hans Part, og vilde derfor have den skiftet, da skulde han, 14 Nætter tilforn drage hen til den andens Boepæl, tale med ham selv, og navnlig forkynde ham Hiem-Stævne, det er, tilsige ham, med Vidner, at skulle være hiemme efter en Uges Forløb, da han vilde begiære Deeling paa Skoven. Denne Hiemstævne skulde være forkyndt, da 4re Uger af Sommeren vare forbi eller før; men Skovskiftet selv burde begiæres 7 Nætter forend det skulde skee og det ved at skyde til Vidner paa, at han begierede, at Vederparten vilde deele med ham den Skov, som han da og burde navngive, og at han vilde indfinde sig sammestæds, før Middag, efter 7 Nætter. Æskede han ikke Skovskifte paa denne Maade, maatte han bie til næstkommende Høst, og kunde dog ikke faae Skoven deelt, forend efter den Søndag, da 4re Uger af Sommeren vare tilbage. Den, der vilde skifte, skulde som sædvanlig, i Vidners Nærværelse udnævne dertil, 3 Nætter tilforn, 5 Selv-Eyere, af Skovens nærmerste Naboer. Agreskifte skulde forkyndes 7 Nætter tilforn paa Vedkommendes Boepæl, og i øvrigt skee som Huuse- og Enge-

(196) *Grágàs Landabr.* 37 Cap. " Nu vill sa orka deilldar à scogenn er midr neyter, þà scal hann fara til fundar, oc til heimilis þess manz, er hann vill scoge scipta vid, eda hitti hinn at màli sialfann XIIII nóttom fyrr, oc nemna vatta at þvi vette, at hann stefner hanom heim, oc nemna hann, à vico freste, til scógar sciptis, oc hafa heim stefnt, þà iiij vicor ero af Sumri éda fyrr, oc qvedia hann scógar sciptis vij nóttom fyrr; hann scal nefna vatta: nefni ec í þat vetti, at ec qved þic N. deilldar um scóg þann, oc qveda à scóginn, oc coma þar à vij natta fresti fyri mìdian dag. Enn ef sa qvedr eigi sva scogar sciptis, þà scal bíþa til haustz, oc scal eigi þà fyrr scipta scoginom, enn epter hælge þà, er iiij vicor lifa sumars adr. sa er scipta vill làta scal qvedia bua til v landeigendr, þà er scógi bua næster, iij nottom fyrr, oc nemna vatta.

Enge-Skifte. Naar Storm eller Vand-flod havde drevet 2 eller fleere Bonders Høe tilsammen, skulde disse en Sogen-Dag komme til den Mands Boepæl, paa hvis Grund Hoet var drevet, og begiere af ham Høe-Skifte efter 3 Nætter eller meere, om de fik ham selv i Tale, men efter en Uge eller meere, om de fandt ham ikke selv; da de 5 nærmerste Naboer deromkring, hvor Hoet var opdrevet, skulde 3 Nætter for Skiftet, udnævnes, for at tilkiende enhver sin Deel. Samlingen skulde holdes for Middag, og de udnævnte Bonder have de samme Egenskaber som de, der skulde skifte en Eng, (Gragas Landabr. 19 Cap.). Med Sammenkomster til at sætte Giærder (197) gik det til paa selvsamme Maade, som med Grund-Skifte, i Henseende saavel til Stævningen, som til de Bonder, der skulde tildeele enhver sit Stykke at indhegne; I Henseende til Tiiden er alleene at mærke, at Sommeren hos dem var inddeelt i adskillige Parter, efter det ulige Arbeyde, som deres Levemaade og Næring udkrævede at skulde skee paa enhver Tiid, nemlig: først Vaar-Aannen eller Foraars-Arbeidet, med at rydde og giøde Jorden o. s. v. som vedvarede indtil den første Maaned af Sommeren var til Ende; siden Giærde-Aannen, eller Indhegningen, der holdt ved i 2 Maaneder; derpaa Høe-Aannen eller Høe-Avlings-Tiiden andre 2 Maaneder; og endelig igien Giærde-Aannen, især med Landemærke Gierder, den sidste Sommer-Maaned. Det var og en særdeeles Regel, at den, hvis Grund stødte sammen med et Bygde-Lavs Alminding eller fælles Græs-Gang, naar han vilde

Tt

(197) *Gràgas Landabr. c.* 16. Ef madr vill beida annann mann gardlags, þá scal sva uphefia stefno, sem þá er hann beider landsciptis, oc á þann veg scal qvedia búa til at deila gardlag med þeim. Varönn er fyrst, hon er unz manudr er af sumri, enn löggardz önn er sidan tva mánadc, þá er heyönn adra tva manadc, enn þá er gardlags önn enn efsta manod Sumars.

vilde have sit fædet, (198) skulde, paa det Vaar-Ting, som han selv hørde under, og det paa Ting-Høyen, naar den største Mængde af Almuen var samlet, en Søgen-Dag, i Vidners Nærværelse, offentlig begiære, at alle de Mænd, der havde Deel i saadan fælles Græs Gang, hvilken han og da burde navngive, vilde, for Middag, efter 14 Nætter, samles paa et vist Sted, som han strax burde navne; da han vilde inden den Tiid, have tilkaldet de nærmerste Naboer, for at ligne, hvormeget han selv, og hvor meget Almindingens Eyere skulde indhegne; hvilket han burde giøre 7 Nætter eller længere førend Samlingen skulde holdes. Dog var Intet Tilfælde, i denne Henseende, hvor Nættergangs Maaden meere var sat paa Skruer, end det, naar der skulde lignes, hvormeget Kvæg der kunde eller burde græsses paa saadan fælles Mark, men dog især, naar Vedkommende vare i Uenighed om samme: Thi, var det første, da skulde den af Lods-Eyerne, som sligt vilde udvirke, paa det Vaar-Ting, som han selv hørde under, med sædvanlige Vidner og andre Høytideligheder, giøre en offentlig Begiering, at alle de andre Lods-Eyere vilde, efter 14 Nætter, samles paa et vist Sted, som han da bestemmede; Hvilket han og kunde giøre, hvor han traf dem, eller paa deres egen Boepæl, naar han siden lysede saadan Begiering som en Stævning. Til at paakiende Ligningen, burde han, 7 Nætter eller længere tilforn, en Søgen-Dag,

(198) *Grágás, Ibid.* Ef samadr vill beida gardlags er næst' á land afrett, hann scal fara í þingbrecco á varþingi, þvi er hann er sialfr þingmadr i, sva at þar se meiri lutr þingheyanda, oc nemna vatta rumhælgan dag i þat vette, at ec qveþ oc beide þá menn alla gardlags, er afrett þann eigo, oc qveþa á afrettenn, oc coma fyri midian dag, at XIIII nátta fresti, oc qveda a hvar þeir scolo finnaz, man ec þá hafa qvadda bua til, þá er næster ero þvi, sem gardlag scal vera, at deila gard á mille sin oc þeirra manna, er afrett þann eigo, huar scolo qvadder vij nóttom fyrr eda meira meli.

Dag, udnævne 5 Selv-Eyere, af de nærmerste Naboer, enten omkring Almindingen, eller det Sted, hvor Vedkommende skulde møde, hvilke hverken selv maatte eye noget i Almindingen, eller være saa nær beslægtede, enten med ham, eller nogen anden Lods-Eyer, at den eene var den andens Fader, Søn, eller Broder. Alle Vidner skulde her behandles, og alle Eeder aflægges, som til Tinge, til hvilken Ende Sag-søgeren og skulde forskaffe en Bog eller Kaars, og heele Ligningen være sluttet inden den 8de Sommer-Uges Udgang. Dette var det første Tilfælde: Var dertimod det andet, og Vedkommende vare eller bleve ueenige om saadan fælles Græsgang; da skulde den af dem, som vilde paatage sig at bringe den Sag i Rigtighed, paa det Vaar-Ting, som han selv hørde under, den første Søgen-Dag efterat det var sat, paa Ting-Høyen, med 2 eller fleere Vidner, begiere af alle de andre, der vare, eller ansaae dem for, Lodtagne i samme Græsgang, at de ved Lodkastning vilde udvælge een iblandt dem, der skulde svare ham paa alles Vegne, og det saa betids, at han paa næste Leidar-Ting (en Sammenkomst der blev holdt hvert Aar kort efter Lands-Tinget, hvorom siden meere.) kunde faae at viide hvo denne blev. Vilde de andre giøre ham Rigtighed, da skulde de komme til Leidar-Tinget, og kaste der Lod, om de ikke for havde giort det, og den, som Lodden traf paa, med Haand og Mund forpligte sig til at staae Sagsøgeren til Ansvar paa alles Vegne, ved at bekiendtgiøre saadant, enten paa Ting-Høyen, eller paa det Sted, hvor nye Anordninger og Indretninger pleyede at forkyndes; med mindre Sagsøgeren tillige var der tilstæde, da han, med Vidner, kunde lade ham selv det viide. Derpaa skulde Sagsøgeren fare hen til den andens Boepæl, og med Vidner, begiere af ham, at han tilligemed ham vilde holde Fælleds-Ræt (199), paa et vist Sted, som han da skulde nævne, og komme der, efter 14 Nætter, for Middag, og det just

(199) *Grágás Landabr.* 43 Cap. Sa madr er dóms vill qvedia, scal fara til heimilis þess manns, er hann vill eiga dóm vid, oc nefna fer vatta, nefne ec i þat vætte, at ec qved

þic

den næste Mandag, efter den Loverdag, da 4re Uger af Sommeren vare tilbage. Var den 14de Dag tilforn, en Hellig-Dag, da skulde slig Begiering skee den næste Sogen-Dag forud. Sagsøge-

þic N. afrettardóms at eiga vit mec, oc koma til á xiv nátta freſte, oc qveda á dómſtadenn, oc koma þar fyrir midian dag, qvedc þic lögqvöd; hann ſcal ſva ſcilia á qvöd ſina, at þeir eige dom annann dag vico þann, er þvatdagenn ádr enn næſta life iiij vicr ſumars; ef ſá dagr er lögheilagr, er xiiij nóttum er fyrir domenn, þá ſcal qvédia enn næſta dag rumhelgan ádr. merkia ſcal madr dómſtad, adr dómr ſe ſettr, ſa er doms beidde, eda merkia láta, adr dómender ſeteſt nidr. ſvá ſcal madr dóms qvedia, er rumheilagt ſe, þá er hann leggr dómſtefno, oc ſva enn næſta dag epter. Ef þeir verda ſiucer eda ſárer, er þeir ſcylldo hallda dóme up, oc eigo þeir at ſelia ödrum manne í hönd dómſteſno, oc ſva þau mál öll, er þeir ſcyldi framfæra at dóme þeim; ſcal bera láta vette þau í dóm, er enn ſiuki felde ödrom manne möl ſin. Dom þann ſcal hrydia ſem adra dóma vit þann er qvadde, oc ſva vit þann er qvaddr var. Ef ſa gør eigi dóm nefna, er qvaddr var, þá ſcal ſá nefna allann er qvadde, enda er þà engi hrudning til dómſins. Ef þeir koma bader til doms er nefna ſcyldo, þá ſcal vj menn hvarr þeirra nefna í dóm; ef ſa comr eigi til, er qvaddr var, þa ſcal ſa nefna xii men í dóm er qvadde. hver þeirra à hrudning ena meire vid annann of dóm þann, er dóme hallda upp, enda ſcal enſces þeirra fader ne ſonr ne broder í dome, er þar eigo hlut í afrett. Sa madr, er dóms qvadde, ſcal qvedia þàngat bua v, þà er næſter ero afrett, oc landeigendr ſe, vij nóttom fyri eda meira mele. þeir menn aller er eigo afrett þà ſcolo qvedia heimilldar vatta ſina. Ef eigi ero vattar til, þà ſcolo þeir qvedia búa þà at dome i ſtad vatta, er til dóms varo qvadder at bera um þat, hvern hlut hver þeirra à í afrett. Ef buar koma eigi til dóms. oc verda adrer búar þà retter í ſtadinn; þott þeir ſe eigi landeigendr, eda ſiti fyrr enn þeir, er qvadder ero. Ef buar coma færre til dóms enn v, eda ero þeir

søgeren skulde, forend Rætten blev sat, eller Dommerne satte dem, enten selv udmærke eller lade udmærke en Dom-Kreds. Baade ten Dag, da Rætten skulde holdes, og den næst Dag der-

efter

þeir brudder sva or qvidnom, at þà ero eigi v buar epter at dóme, þeir er at tengdom se retter at scilia of afrett, þà scal þò bera qvido alla, þott gridmenn se ij ì qvidnom, ef buar ero iij einer til; Nu ero þeir buar sumer, er retter ero at tengdom vid suma menn, þà er hlut eigo i, enn vid suma eigi, oc scolo þeir þó avallt qvido bera helldr enn gridmenn. Ef vattar manns koma eigi til dóms, oc scal hann qvedia bùa til sins màls, þess er vattar scylldo bera. Nu kömr vattr manns einn til dóms, enn annar qvaddr vattr ber fyrir þvi eigi vætti, at hann verdr siukr eda sar, eda ómale, eda daudr a þvi meli, þà scal sa vattr bera vette fram ì dóm, er þar er kominn, enn hinn er qvatt hever vættis, scal fa til v menn, þà er hanom se retter i stefnovætte, at stydia vette hanns, þeir scolo aller vinna þegnscaparlagningar eid, enn a lengr er vette er framborit, þà scal einn þeirra v manna sva mela: ver leggiom þat under þegnscap varn, at sa var í þat vætte nefndr, er nu er eigi her kominn, oc nefna hann, oc mundi þau öll ord hafa ì vette sino, ef hann veri nu her, sem sa bar fram; er su þegnscaparlagning var allra. Enn hiner scolo giallda samqvede a fiorer; hann scal lata bera qvodarvette þat ì dom, er hann qvadde þann vatt, er eigi er kominn; ef qvada vattar ero eigi þar, þà scal qvedia bua til ì stad vattanna. þeir menn aller, er þar scolo lögscil framföra at dome, þeir scolo eida vinna, jafnt sem àt þìngadóme, oc scal þat hver þeirra sela under eid, at ec man þat telia mer ì afrett þessi, sem ec hygg at ec eiga, sidan qvidr bera hvert hvarr þeirra a, sva sem telr, eda minna; scal hver, færa fram gögn sin, þau er til hever. Sva scal þar fara at dome þeim, oc at reisingom öllom, sem sculldadóme, þat scal dòmr döma hveriom þeirra, sem gögn baro til, þeim mönnom öllom, er eigi færa gögn fram at dòme, þeim scal ecke dôma. Frumgôgn scolo borinn ìdòm þann adr Stiarna kome à himin,

efter burde være Sogne-Dage. Blere Forsvars-Mænd-ne syge eller saare, da skulde de give deres Fuldmagt til en anden Mand, der skulde gaae i Rætte paa deres Vegne, efterat have sort Vidner

himin, þeir scolo döma þa nótt, nema þeir vili aller helldr of dagenn epter; locit scal dome þeirra fyrir midiann dag annann dag epter. Ef buar coma eigi, eda menn varna þess at ganga þar i dóm, oc scal sókia i fiordungsdome þeim, er afrettardómr scyllde vera i fiòrdunge. Nu var dómr settr at fiordungamóte, þá scolo malenn coma i þann fiordungsdom, sem buar ero fleire qvadder or fiordunge; enda scal oc afrettardomrinn þa hefiast i fiordungsdomenom, oc ero gögn öll sialfqvödd þangat, þau er eigi varo af hendi leyst at afrettardómi, oc sva gagna gögn. Ef þeir verda eigi asatter a dóm sinn, þa scal afl rada med þeim; ef þeir ero jamnmarger er sitt vilia hvarer döma, þa scolo þeir vefengia, oc fara sva at vefange sem at fiòrdungsdóme. sidan scal hver þeirra, er þau mal eigost vid en vefenguo, stefna annars dómendom, oc stefna til rofs domenom, stefna til alþingis, oc til þess fiòrdungsdóms, er afrettardómr var i fiordunge, þa scal reyna i fiordungsdomenom, nema þar verde enn vefengit, þá scal lucast i fimtardome. i þann lut afrettar scal dómr vera, er næstr er bygdum, oc scal eigi fyrr vera bulande, enn i örscotshelge vid, scal merkia domstadenn adr menn stefne til þangat; Nu liggr afrett enn fyrr bulöndom, þa scal dómrinn vera i örscotshelge vid tungard þess manns, er næstr byr afrettenne, þar er hvarki se acr ne engi, sa scal kiósa bö til dóms er qvedr, ef fleire bygder ber jamnær.
Dette er det væsentligste af Graagaasens Beskrivelse over denne Ræt, hvilken der kaldes *afrettardómr*, af *afrett*, der betyder i Island en Græsgang, som ofteſt til Fields, eller paa omflødte Steder, ja vel og tilfælles for et heelt Bygdelav eller fleere, og da, det samme, som de gamle Love kalde Herreds-Alminding (fornemmelig for Lamme, Vædre, Øxne, eller saadant Qvæg, som ey er i daglig Brug, men som sættes for sig selv paa saadant et Sted, alleene for at feedes, til en vis Tiid, meest om Høsten, da det bliver deels solgt, deels slagtet, deels samlet i Huus mod den tilstundende Vinter), fra, skilt fra hver Gaards særdeeles Græs-Mark nærmere ved Gaarden, *hage* kal, der

ner paa sig Fuldmagt. Dommerne skulde ellers her undersøges paa samme Maade, som andre Dommere, i Betragtning af begge Parter. Vilde Forsvars-Manden ingen Meddoms-Mænd udnævne for sin Part, skulde Sagsøgeren udnævne dem alle, og da ikke skee nogen Undersøgning om deres Beqvemhed; Ellers burde hver Part udnævne 6 Meddoms-Mænd, og om Forsvars-Manden ikke kom tilstæde, da Sagsøgeren udnævne alle 12. Den eene skulde undersøge, og vrage den andens Meddoms-Mænd, saa at ingen, som var Fader, Søn, eller Broder til nogen af de Mænd, der havde Deel i Græs-Gangen, blev antagen. Sagsøgeren skulde tilkalde 5 af de nærmerste Selv-Eyere, og alle Lods-Eyere, deres Hiemmels-Vidner, 7 Nætter eller længere tilforn; og om nogle af disse manglede, da skulde de samme 5 Bønder bruges i Hiemmels-Vitnernes Sted, som Sagsøgeren havde udnævnet, for at paakiende, hvad Deel enhver havde i den omtvistede Græs-Gang; men, i andre udeblivende Sande-Mænds Sted, udnævnes for Retten 5 Bønder, blandt hvilke kunde antages endog saadanne, som ikke vare Selv-Eyere, eller som boede længere borte, end de, der først vare tilkaldte. Kom der

det, hvor Køer, Malke-Faar, Arbeyds- og Ride-Hæste, eller de Kreature, som ere i daglig Brug, have deres Føde. *Afrett* synes at være det samme Ord som det Danske *Aured* eller *Ævred*, endskiønt dette sidste nu har en gandske anden Bemærkelse i Danmark, formedelst dette Riges forskiellige Indretninger i Land-Væsenet, fra de Islandske. Det er sammensat af *af* fra og *rett* (fæm. gen. efter nu brugelig Talemaade paa Østerlandet). som i Almindelighed betyder et, enten ved Naturen eller ved Menneskenes Hænder indhegnet og indelukt Sted, men dog i Særdeleeshed saadant et, hvor de Kreature, meest Faar, som Sommeren over have gaaet i saadan Alminding eller fælles Græsgang, drives tilsammen om Høsten, for at enhver Eyer skal kunne udtage saa mange af sine, som Behov giøres. De gamle, som og have brugt samme Indretning, kalde Ordet *Rettr* masc. gen. Hvilket sees saavel af nogle Afskrifter af *Graagaasen*, som af *Svarfdæla Saga*, i det 2 Capr (*Þár varo lögretter uppi i Tungunum*); og dette synes just at være den oprindelige Bemærkelse til vort nu brugelige *rettr*, Ret, et Sted hvor Sager paadømmes, og det fordi saadan Forsamling i de ældste Tider, for at betegne en desto større Sikkerhed og ubrødelighed, ved en Indhegning eller andet Slags Afdeeling, paa en vis Maade var fraskilt fra det Sted, hvor den øvrige Almue stod, som jeg paa sit Sted nærmere skal viise.

der enten færre Bønder, end fem, eller de ankomne bleve vragede, indtil der ikke bleve 5 tilbage, som for Slægtskabs Skyld vare antagellge, da maatte 2 Tieneste-Karle antages, i de Manglendes Sted, naar der alleene vare 3 Bønder; dog skulde Bønder altid hellere tages, end Tieneste-Karle, om de end vare Beslægtede med nogle af Parterne. Kom alleene eet Vidne for Rætten, men det andet, enten var blevet sygt, eller havde faaet andre Forfald, da skulde det tilstædeværende aflægge sit Vidnesbyrd, og den, som Vidnet havde udnævnet, ladet samme understytte ved 5 saadanne Mænd, som han ellers kunde brugt til Stævne-Vidner; hvilke alle samtlig skulde giøre Eed paa deres Ære og Mandskab, men een af dem, saasnart det første Vidne var afhørt, fremtræde og sige: Vi forsikkre paa vor Ære og Mandskab, at N. som nu er Fraværende, var udnævnt til at bære Vidne, og havde uden Tvivl, om han selv var kommen tilstæde, brugt alle de samme Ord i hans Vidnesbyrd, som det her tilstædeværende Vidne betienede sig af i sit: Denne er alles vores Forsikkring paa vor Ære og Mandskab. De andre 4re skulde lydelig samtykke saadant hans Udsigende; Dog burde Sagsøgeren desuden føre enten de Vidner, han havde paa, at den Fraværende rigtig var bleven indvarslet, eller 5 Sande-Mænd i deres Sted. Alle Vedkommende skulde her giøre Eed som til Tinge, og især Lods-Eyerne, med det Tillæg, at de ikke agtede at tilegne dem større Deel i Græs-Gangen, end de virkelig meenede dem at eye; og derpaa fremføre deres Beviisligheder, hvoraf de udnævnte Bønder eller Sandemænd skulde kiønne, om enhver virkelig eyede saa meget, som han paastod, eller mindre. Sagens Igientagelse (hvorom paa sit Sted) skulde her skee, og al den øvrige Rættergang føres paa samme Maade, som for en Skifte-Ræt efter en forgieldet Mand, og dem alleene tildømmes nogen Part, som beviisede deres Ræt, men de andre ikke. Alle Hoved-Beviiser skulde være førte den første Dag, førend Syv-Stiernens Opgang om Aftenen, og Sagen paadømmes samme Nat, med mindre alle Vedkommende heller saae at sligt skulde skee Dagen efter, da Dommen dog burde være afsagt inden Middag. Al Modvillighed, som her blev viist, kostede den

min-

mindre Landflygtighed, og skulde paatales for den Fierdings Over-Ræt, hvor denne Fælleds-Ræt blev holden; og om denne blev holden paa Grændserne af 2 Fierdinger, da for den Fierdings Over-Ræt, hvorfra de fleeste Bonder eller Sande-Mænd vare udnævnte; hvor man og burde føre alle de Beviiser, som ikke vare blevne førte for Fælleds-Rætten selv, i hvilket Tilfælde Sagen maatte paa nye optages fra Grunden af. Dommen skulde afsiges efter de fleeste Stemmer, og om der vare lige mange for hver Part, da, ligesom i Fierdings-Rætterne, forfattes 2 adskilte Dom-Slutninger, og hver Part siden stævne de Meddoms-Mænd, der havde dømt paa Vederpartens Side, og indstævne deres Dom til Underkiendelse til den behørige Fierdings-Ræt, hvorfra Sagen, om fornødent giordes, skulde gaae til Femter-Dommen, for der endelig at afgiøres. Rætten skulde staae i den Deel af Græs-Gangen som var nærmerst imod Bygden, og Dom-Kredsen udmærkes, forend man stævnede derhen, dog ikke længere borte, end et Piile-Skud, det er 240 Favner, fra den nærmeste Landboes Enemærker: Laae den omtvistede Græsgang længere borte end saa, da skulde Rætten staae et Piile-Skud fra den næste Naboes Tofte-Giærde, paa et Sted, hvor der hverken var Ager eller Eng; og om 2 Gaarde laae lige nær, skulde Sagsøgeren udvælge og i Stævningen navngive, hvilken det skulde være. Vare nogle af Lods-Eyerne Umyndige, eller Udenlands, den Tiid saadan Ræt holdtes, da kunde disse, saasnart deres Leylighed faldt, stævne alle de andre Vedkommende til Tinge, hvor dem burde tildømmes saameget, som de kunde beviise at dem med rette tilkom, hvilket burde lignes paa alle de øvriges Part; med mindre det blev beviist, at Nogle havde faaet meere af deres, end andre, da disse burde igien udlægge hvad de havde faaet for meget.

Til saadanne særdeeles Rætter kunne og 3) henføres alle de Sammenkomster, som i den Tiid bleve holne i Jorde-Trætter og alle Aasteds-Sager, samt i Anledning af vitterlig Gield og andre Contracter. Jeg vil nævne nogle faa til en Prøve. Saaleedes

Aasteds Sager, Jorde-Trætter, og Contracter.

skulde en Gaard (200), til næste Gjalddags Tid tildømmes den, der havde været i sin Rettighed til at indløse samme, dog at Opsidderen skulde blive der boende som Leylænding til næste Fardag; da man og, den Løverdag, da 7 Uger af Sommeren vare til Ende, paa den samme Gaard eller Grund, som saaledes blev vunden tilbage, skulde holde en Ret, for at tildømme enhver af de vorige Eyere sin Betaling; men paa det Sted, hvor Betalingen skulde skee, om dette var det samme for dem alle. Saaledes skulde de, som havde sluttet Jordekiøb med hverandre, tillige fastsætte en Sammenkomst for at besee Landemærkerne, Merkiganga kaldet (201), der burde være holden inden første Vinter-Nat næst efter; Hvortil Kioberen burde stævne den Sælgende, 14 Nætter eller længere forud, og denne igien alle de Mænd, der eyede Gaarde eller Grunde rundt omkring, 7 Nætter eller længere forud, hvilke da før Middag skulde indfinde dem paa Landemærkerne, paa hvad Sted Kioberen havde bestemmet. Saaledes skulde den der vilde sælge sit Mala-land, det er en Jord, hvortil en anden havde Jordkiøbs-Rettig-

(200) *Gragás Landabrigd.* 2 Cap Dómr scal döma hinom landit, er brigde, at gialddögom enom næstom, enn sa scal búa sem leigomadr, er á byr, til fardaga. dómr scal döma enn vta dag vico, er vij vicor ero af sumri, aura þeim mönnom öllom, er att hafa landit, á þvi landino er brigdiz, nema þeir eigi gialldaga saman, þá scal þar döma med þeim.

(201) *Gragás Landabr.* 3 Cap. þeir eigo at qveþia á merkiagöngo med ser, fyri vetrnætr enar næsto, oc scal þá tilgengit. Nu scal qveþia selianda sa er keypti, xiiii nottom fyri eþa meira meli, enn seliande scal qveþia þá menn, er land eigo fyrir utan, vij (xii) nottom fyrr eþa meira meli, merkiagöngo. þeir scolo coma til merkia fyrir midiann dag, þar sem kaupandinn qvedr á.

tighed (202) drage hen til den Mand, der besad samme Rættighed, for at lade ham vide, at han vilde sælge, og det forend mid i den sidst Vinter-Maaned, men i det seeneste een Uge for Sommerens Begyndelse; og da, med Vidner, stævne denne til at blive hiemme første Sommer-Dag, da han vilde komme igien, for at tilbyde ham selv at kiøbe, og tillige meddeelinge den Anden, som bød derpaa og vilde kiøbe; saa og han strax burde sige, hvormeget denne havde budet: Fik han først Kiøbmand, 7 Nætter for første Sommer Dag, skulde han ligeleedes da forkynde Rættighedens Ejer saadant, hvilken i saa Fald maatte nøyes med een Uge til at betænke sig i: Fik han ikke Kiøbmand forend 3 Nætter for første Sommer-Dag, skulde han dog drage hen til den Anden, for at giøre ham det bekiendt, og han endda være forpligtet til, første Sommer-Dag, at sige, enten han selv vilde beholde Jorden eller ikke: Fik han Kiøbmand endnu seenere, kunde han tilbyde den anden Jorden, saasnart han fandt ham

(202) *Gragas Landabr* 13 Cap. Ef madr vill málaland selia, hann scal fara til fundar vid þann mann, er mála a í lande þvi, enn fyrra lut Einmanadar, oc segia hanom, at landit er falt; enn vico fyrir Sumar et sidarsta; oc nefna ser vatta í þat veite, scal hann qvéda, at ec stefne þer heim, oc bid ec þic heima vera Sumardaginn fyrsta; mun ec þá coma oc bióda þer landzmála, oc hafa til bíódanda þann er caupa vill, oc scal hann qveda á. hvat hinn býdr vid, er caupa vill Ef hann fær til biodanda vij nóttom fyrir sumar til landzens, þá scal hann fara at segia þeim er málann á, þá scal hinn ráda vm vikona. Ef hann ferr fyrr til biódanda enn iij nóttom fyrir sumar, oc scal hann fara þó til fundar vid þann er málann á, oc er hinn scyllér at kióla sumardag enn fyrsta. Ef hann fær sidarr til bíódanda, oc er honom rett at bióda hinom landi þa er hann finnr hann sialfann, enn hinn scal kiósa iij nóttom sidarr. Rett er hanom at stefna hinom heim vij nóttom epter bodit, ef hinn fær til biodanndann sidarr, enn sumardag enn fyrsta, til landzins, oc skal hinn kiósa iij nottom sidarr hvart hann vill landit eda eigi, sva sem hinn bydr vid.

ham selv, da denne, efter 3 Nætter, maatte give Svar: Og om han ingen fik, førend efter første Sommer-Dag, kunde den anden endnu stævnes hiem 7 Nætter efterat Bud var skeet, da han efter 3 Nætter endelig maatte give Beskeed, enten han vilde beholde Jorden eller ikke, for det samme, som Tredie-Mand havde budet. Saaledes skulde og den, der paastod at have Ræt til en Eng, som en anden havde i Brug, drage hen til hans Boepæl, og give ham 7 Nætters Varsel, til at møde for en saa kaldet Enge-Ræt (203), paa et vist Sted, som han tillige burde

(203) *Gragàs Landabr.* 18 Cap. Ef madr vill qveþia mann *engidóms*, þà scal hann fara til heimilis þess mans, er hann er ósattr vid um engit, oc qveþia þann þar engidóms, oc leggia á vij nàtta stefno, oc qveþa à domstadenn; hann scal rumhelgann dag qveþia engidòms; hann scal v bua qvedia iij nòttom fyri éda meira mele, at bera qvido; þeir scolo coma til dòms, fyrir midian dag, sva at domr se þà nefndr. hvarr þeirra scal hafa xx menn med ser, oc taca þar domendr or; qvidmenn scolo at fornade: hvarr þeirra scal iij menn nefna ì dòm, brigdande engis oc halldande. þar à hverr þeirra at bioda ödrom til hrudningar vm dòmendr, enda scal dóm hrydia sem xiiqvid Bændr scal qvedia fyrr enn gridmenn, ef til ero, þà er næster ero þar, oc þà er at kærum se retter. Hvarr þeirra scal koma til næsta hus engeno, þvi er à göto þeirra er, oc scal þar hverr þeirra telia xx menn lids sins, um sic fram; scolo þeir af þeim xx taca dòmendr oc vatta, oc öll gögn þau er þeir scolo hafa at þeim dòmi. Eida scolo þeir vinna adr hann segi söc sina fram, oc sva þeir aller, er lögscil scolo bera, at bòc eda at crossi. Nu scal hann segia söc sina fram, sva scapada sem hann stefnde, þà scal bera stefnovætti; þà scal bera qvid þann, hvert sa madr àtte engi þat à deyianda degi eda eigi, er hann tòc arf epter; Ef madr hever keypt engi, þà scal hann bera caups vætte sitt; Er þat eigí til, þà scal v bua qvidr scilia. Einer buar scolo alla qvido scilia um Engiabrigd. Ef fram ero förd söcnargögn, þà scal sa framföra varnargögn er helldr

de navngive. Dette skulde han giøre en Søgen-Dag, og siden, 3 Nætter eller længere forend Rætten skulde holdes, tilkalde 5 Bønder som Sande-Mænd; Men alle Vidkommende være komne saa betids, at Rætten kunde være sat Formiddag. Hver af Parterne skulde have 20 Mænd med sig, af hvilke Meddoms-Mændene skulde tages; Men Sande-Mændene skulde ikke regnes deriblandt. Den som giorde Paatale paa Engen, og den, som havde samme i Brug, skulde udnævne hver 3 Meddoms-Mænd, og den eene derpaa strax tilbyde den anden at undersøge og afviise samme, hvilket her skulde skee, som med et Tolv-Sandemænds-Tog; og ligeledes den, som havde tilkaldet Sandemænd, fremstille disse til Vederpartens Undersøgning, hvilken her burde indrettes paa samme Maade, som i Henseende til Sande-Mænd i Almindelighed; alleene, at man heller burde bruge Bønder end Tieneste-Karle, naar de ikkun boede nærmerst, og havde ingen Deel i Sagen. Begge Parter skulde indfinde dem i næste Huus hos Engen, som laae paa deres Vey, og hver af dem der tælle 20 Mænd af sine Folk, foruden sig selv, af hvilke siden skulde udtages baade Meddoms-Mænd, og Vidner, samt alle andre Personer, der kunde behøves til Rættens Tieneste. Saavel Sagsøgeren, forend han begyndte med at føre hans Sag, som alle andre, der havde noget at bestille ved Rætten, skulde først aflægge Eed, paa en Bog, eller et Kaars, og efter aflagt Eed skulde Sagsøgeren først fortælle sin Sag, og det paa samme Maade, som han tilforn havde indstævnet den, og dernæst føre sine Stævne-Vidner; siden skulde han lade Sandemændene fremsige, om den Mand, som han havde taget Arv

 efter,

helldr engino, oc sva scal öll lögscil framföra sem at þingadomi; enn sidan skal dómr döma; ef þeir verþa eigi asatter, þa scal afl ràda med þeim; þeir eigo at vefengia, er þeir ero iij, oc fara sva at sem i fiordungsdomi. þeir scolo þar vera unz þeir hafa locit domi sinum. þar scal engidomr vera, er engi er vaxit, en þar at eins skal engidomr vera, er menn ero asatter. Ef þeir vefengia, oc scal þat reyna i fiordungsdome.

efter, havde, da han ved Døden afgik, eyet den Eng eller ikke; Men om han selv havde kiøbt den, da lade afføre de Vidner, han havde paa saadant Kiøb, eller Bønder, som Sandemænd, i disses Sted om de ikke vare til. De samme Bønder skulde giøre alle Sandemænds-Tog for en Enge-Ræt. Efterat Sagsøgeren saaleedes havde fremført sine Beviisligheder, skulde den, der havde Engen i sin Hævd, fremføre dem, han havde til sit Forsvar, og Alting ellers tilgaae ligesom til Tinge. Derpaa skulde Sagen optages til Doms, og Dommen falde efter de fleeste Stemmer; Men om 3 Meddoms-Mænd holdte med hver Part, da paa samme Maade som i Fierdings-Ræturne, afsiges 2de adskilte Domme, hvilke skulde indstævnes til Stedets Fierdings-Ræt. Ellers skulde Meddoms-Mændene blive paa Stedet, indtil de havde afsagt deres Dom; og Rætten staae paa Engen selv, eller hvor Vedkommende samtlig fandt for godt. Saaleedes burde endelig en Skyldner, der blev tiltalt for Vitterlig Gield (204) som han havde forbundet sig at betale til en vis Tiid, men dog ikke efter Løfte betalt, tildømmes, 14 Nætter efter Lands-Tingets Slutning, paa det Sted, hvor han havde lovet Betalingen at udlægge saameget, som den anden kunde beviise sig at have til Gode. Var derimod ingen vis Tiid fastsat for Betalingen, skulde Dommen til at betale afsiges paa Skyldnerens egen Boepæl, et Piile-Skud fra hans Toftegiærde, hvor der hverken var Ager

(204) *Gragás Lands-LeyeB.* 7 Cap. Fe à at döma sva micit sem gögn bàro til, xiiii nottom epter vapnatac, i þeim stad, sem eindagi var. Nu er eigi eindagat fe, þa scal döma gialld at lögheimele þess er giallda à, i örscotzhælgi vid tungard, þa er hvarki acr ne engi, þingat fra garde, er sa à heimile, er fe scal taca. Enn ef menn vito eigi þat, þa scal döma gialld at heimile þess, er sæc sótte Nu er or sinom fiordungi hvarr þeirra, þa scal döma gialldit midvicodag i mitt þing, annat sumar epter, i boanda kyrkio garde, oc sva scal fara þott eindagat fe se, ef or sinom fiordungi er hvarr þeirra, er mál áttoz vid.

Ager eller Eng, og det paa den Side, som vendte til dens Opholds Sted, som Betalingen skulde have; og om man ikke vidste Skyldnerens Opholds Sted, da paa Sagsøgerens eget. Men dersom hver af Parterne hørde til sin Fierding, skulde Sagen paadømmes næst Sommer efter, Onsdagen midt i Lands-Tinget, paa Tingvalle Kirkegaard, hvilket og skulde skee om Gielden ey var udsøgt til nogen vis Tid; naar ikkun Parterne vare fra adskillige Fierdinger.

Iblandt disse særdeeles Retter var 4) den Skifte-Ret, Skulda-Domr kaldet (205), som en Gieldbunden Mands Arving eller Formynder burde holde efter ham, om han havde efter. Skifte-Ret efter en Gieldbunden Mand.

(205) *Gragàs Lands-Leye B.* 9 Cap. Ef ſa madr andazt, er ôreigi er, oc er erfingi ſcyldr at bióda til ſculdadoms efter hann, ef hann hafde att epter mœre eda meira fe. hann ſcal ganga i þingbrecco a vardingi þvi, er hinn er or andaþr, þa er ij nætr ero af þingi, oc nefna ſer vatta, ſva at heyre meire lutr manna þingheyianda. hann ſcal ſva mela: i þat vette ſcal hann qveda, at ſculldadomr ſcal vera at ij vicna freſti, at heimili þvi, er hinn er andadr fra, oc ec byd þangat þeim mönnom öllom, er fe lataz at hanom hafa att, oc coma þar ſva, at domr ſe fyri midian dag nefndr. hann ſcal qveþia buar v iij nottom fyri eda meira mele, þa er næſter bua þvi, er domrinn ſcal vera, þeirra er retter ſe i qvidom at tengdom. þeir menn, er þar þikiaz fiar van eiga, ſcolo þangat coma med vatta ſina. Nu ero eigi vattar, eda naer hann þeim eigi, þa ſcolo þeir buar v ſcilia, er hinn hever þangat qvadda, er domenom helldr vp, eda þeir, er þeir vilia til hafa qvadda um domſtadenn, iij nottom fyrir domenn eda meira mele. Sa er til dóms baud ſcal bioda þeim med vatta at nefna halfann domenn, enn þeir eigo at luta, hver domi ſcal uphalda vid hann, hvarz þeir ero adrer ofuſer edr keppaz þeir um. Nu vilia þeir eigi, þa ſcal hann nefna allan dom, enn ſiþann ſcal bioda til rudningar vm þa domendr, hvarer ſem nefna. Dom hann

efterladt sig een Marks Værd, eller meere; og det paa den Maade: At han, paa Tinghøjen, paa det Vaar-Ting, hvor den Afdøde havde havt sit Opholds-Sted, 2 Nætter efterat Tinget var sat, skulde, naar den største Deel af Almuen der var tilstæde, bekiendtgiøre i Vidners Nærværelse, at der efter 2 Uger skulde holdes saadan Skifte-Ræt, paa den Afdødes Boepæl, og derhos tilbyde alle de Mænd, der havde nogen Fordring, at de da vilde indfinde dem paa samme Sted, saa betids, at Meddoms-Mændene inden Middag skulde kunne være udnævnte. Derpaa skulde han, 3 Nætter eller længere forend Skifte-Rætten blev holden, udnævne til Sandemænd 5 af de nærmerste Naboer omkring det Sted, hvor samme skulde holdes, som i Henseende til Slægtskab kunde være antagelige til denne Forretning. Alle de, som her havde noget at kræve, skulde føre deres Vidner med dem; Men om de ingen havde, eller disse ikke kunde indhentes, da skulde 5 Bønder, enten de samme, som Arvingen allereede havde udnævnt, eller andre ligesaa mange af Stedets Naboer, som Gieldnerne selv, 3 Nætter eller længere forud, kunde efter eget Behag udnævne, bruges i Vidnernes Sted. Arvingen, eller den, der havde indkaldet de andre til Skifte-Rætten skulde selv udnævne den halve Part af Meddoms-Mændene, men de andre kaste Lod om,

þann scal rydia sva, at þar scal engi þeirra manna sitia i dome, er þar eigo fiárvan at heimta, oc enscis þeirra faþer ne sonr ne broþer, ne namagar iij. þa scolo menn luta hve sacer scolo framsegia i dom þann, oc föra fram siþann hver vette sin eda qvido. Nu þeir menn aller, er þar calla til fiar, scolo vinna eida jamt sem at þingadomi, oc sva þeir menn aller, er þar scolo lögscil mæla, enn sidann lata bera vette, oc þau gögn er þeir hafa. sacer scolo fram comnar allar adr sol se under, sidan scal döma um nottena, eda vm morgoninn epter; lokit scal domi at midiom degi annan daginn. Nu matti madr eigi koma til sculldadomsins, edr spurdi hann eigi at domr skylldi vera, þa scal hann lysa söc at lögbergi, oc lysa til þess fiordungsdoms, sem domrinn var i attr, oc a hanum at dæma sina aura, sva at þeir misse aller jamt.

om, hvo af dem der skulde holde samme imod ham, og udnævne den øvrige halve Deel, om enten nogle af dem ikke vilde, eller fleere vilde tillige; Vilde de aldeeles ikke, da burde han alleene udnævne alle Meddoms-Mændene; dog skulde disse, af hvilken Part de end bleve udnævnte, fremstilles til Underføgning, og saavidt fraviises, at hverken nogen af de Mænd, der selv havde noget Krav, skulde blive siddende i Rætten, ikke heller Nogen, der var Fader, Søn, Broder, eller nærmerste Svoger (see S. 201 Anm.) til nogen af disse. Derpaa skulde kastes Lod om, hvo af Gieldnerne der først skulde gaae i Rætte, og den som Lodden traf, strax begynde at føre hans Vidner, eller Sandemænd; dog saaleedes, at enhver saavel af hine som af disse, skulde, forend han fremførde noget, aflægge sin Eed ligesom til Tinge. Alle Sager skulde være førte for Solens Nedgang, og siden dømmes om Natten, eller om Morgenen efter, saa at Dommen skulde kunne være afsagt inden anden Dags Middag. Var der endnu nogen, som enten formedelst Forfald ikke kunde komme til denne Skifte-Ræt, eller ikke fik Kundskab om, at den blev holden, kunde han endda, efterat have lyst den Sag paa Lovbierget, faae samme foretagen for den Fierdings Over-Ræt, i hvilken Skifte-Rætten havde staaet, og der erhværve Dom paa saa meget, som ham kunde tilkomme, hvilket skulde lignes paa alle de øvrige Gieldnere, i Forhold af, hvormeget enhver af dem, ved Skifte-Rætten, havde faaet godtgiort, saa at alle skulde tabe lige meget.

Man kand og 5), ventelig uden at tage meget Feyl, regne hertil den ældgamle Nordiske Indretning med Ransagning i Tyve-Sager (206); da den, som havde mistet noget af sit Gods, Dørredom i Tyve-Sager.

X x og

(206) *Gragás Rannsócnaþ*. Sá maþr er misser fiár sins, hann á at ransaca ef hann vill, hann scal bidia menn til *rannsocnar* med ser innan hús af næstom böiom, eigi fleyre enn xxx hann scal þar vphefia ransócn er hann vill; Ef hann vill fleyri bólstade rannsaca enn einn, oc scal hann eigi yfirhefia rann-

og vilde leede derefter, skulde af de nærmerste Gaarde begiere nogle Mænd, dog ikke fleere end 30, til at ransage de Mistænktes Huuse; Hvormed han maatte begynde, hvor han vilde, dog saaleedes, at han, naar han vilde randsage fleere end een Gaard, ikke maatte gaae de Gaarde forbi, som laae næst omkring den, hvor han først havde randsaget. Randsagningen selv skeede ellers saaleedes: Han og hans heele Følgeskab skulde gaae hen til den Gaard, hvor han vilde ransage, og derpaa enten selv, eller en anden, som han paa sine Vegne kunde formaae dertil, med 2 Mænd gaae ind i Gaarden, for at tale hans Sag, og, med Vidner begiere af Hosbonden, at han, og hans Folk, hvilke ikke heller maat-

rannsócn um þá bólstade, er þeim ero næster, er hann hóf up ransócn. þeir laxmenn scolo gánga at garde þar er þeir vilia rannsaca. þeir scolo iij einer í gard gánga oc til hus, hann scal siálfr eınn þride, eda sá madr, er hann fær til at mæla málom sinom. hann scal beida bòanda þann er þar byr, med vatta, at hann oc þeir, er fyri ero, festi þeim oc handsale grid at lögom til rannsócnar. hann scal eigi hafa fleire menn fyre enn xxx. Nu lætr hann grid uppi oc handsalar, þa scal hvarr þeirra nefna þar vi menn or annars flocke, þá er hann vill í þau grid, þá ero xii menn í gridom af þeim vı tegom manna ann aller þeir vı teger manna under gridom, boandenn er eigi scyldr at lata grid uppi, ef þeir ero fleiri saman enn xxx. Ef hinn hefer fleire menn fyrir enn xxx, oc ver hanom þat Scóggáng, oc er þá varnat griþa Nu festa þeir grid med ser, oc scolo þeir aller þá til dura gánga, er ádr varo utan gardz. þeir scolo þá beida bóandann med vatta, at hann láte þeim rannsócn vppi. þeir scolo beida hann þess, at utgangi menn þeir aller er inne ero þar adr, nema sá madr einn, er liós ber fyri þeim, oc luke lásom upp. þá scolo þeir menn inngánga, af þeim er rannsaca vilia, oc einn or hinna lide, sa scal bera liós fyrir, oc luka lásom up, þeir scolo iiij menn innganga. Menn scolo làta rannsacaz àdr gànge inn, at eigi bere þeir fóla a hendr monnom, enda sva þeir er utganga.

maatte være fleere end 30, vilde forunde, og med Haand og Mund love, ham og hans Følgeskab, Sikkerhed, til at kunne holde Ransagning. Blev Sikkerhed saaleedes tilstaaet og lovet, da skulde hver af dem udnævne 6 Mænd, af den andens Folk, i alt 12, hvilke umiddelbarlig skulde nyde den betingede Sikkerhed: Men alle de 60 Mænd (om begge Parter tilsammen havde saa mange om dem), tillige indbefattes under samme: Dog var Bonden ey pligtig til at tilstaae Vederparten nogen saadan Sikkerhed, om denne havde medført fleere end 30 Mænd; ligesom han og selv blev anseet for at have nægtet samme, og derfor aldeeles Lands-flygtig, om han havde fleere end 30 Mænd hos sig. Efterat Sikkerhed paa begge Sider var indgaaet, skulde alle de, som imidlertid havde biet uden for Gaarden, gaae ind lige til Dørren, og med Vidner, begiere, at Hosbonden vilde lade dem ransage, og tillige lade udgaae alle de Mænd, som vare inde i Huuset, den eeneste undtagen, som skulde bære Lys, og oplukke for dem alle Laase og Giemmer; Derpaa skulde 4re af dem, og af Hosbondens Folk denne eene, gaae ind; efterat man først havde ransaget, saavel disse 4re, der skulde gaae ind, paa det de ikke selv af Ondskab skulde kunne indbringe Tyve-Koster i Hosbondens Gaard; som og Huus-Folkene, der ginge ud, paa det de ikke heller skulde kunne have dem paa sig i Forvaring. Denne er Graagaasens Beskrivelse, som tillige strax derpaa befaler, at saadanne Tyve-Sager, enten Ransagning skeede eller ikke, skulde paa samme Maade, uden videre indstævnes til de sædvanlige Rætter; Hvoraf jeg slutter, at den saa kaldte Dørredom (207), (eller den Ræt, som man i de ældste Tiider finder at være holden,

uden

(207) Saadan en Ræt nævner *Eyr-byggia-Saga*, i Anledning af den Ransagning, Thorbiorn Digre vilde holde i Mafahlid, efter hans bortkomne Heste, af hvilken Beretning baade sees, at slig Ransagning den Tiid hverken har været aldeeles paa samme Maade, eller med den Forsigtighed indrettet, som Graagaasen siden har anordnet; som og, at Rætten den gang blev afbrudt med en saa hæftig som blodig Træfning mellem begge Parter, hvilket ventelig oftere er skeet i de Dage. Ordene ere disse: "Siþan foro þeir í Mafahlíd, "oc var þorarinn oc heimamenn i dyrom úte, er þeir sià mann-
fer-

uden for Døren paa det Huus hvor Ransagning blev nægtet, og som maaskee tillige er bleven holden, hvor den Bestiaalne fandt hans Koster, for endelig at paadomme Sagen) den gang maae være

"ferdina; þeir qvôddo þorbiörn oc spurþo tidenda. siþan "mællte þorbiörn: þat er vart erinde hingat þorarinn, feger "hann, at ver leitom epter rossom þeim, er stolin varo frà "mer í hauft; viliom ver her beida ransóknar hia ydur. þo-"rarinn svarar: Er rannsócn þesse nocqvat med lögum upte-"kin? edr hafit þer nockra lögliàcndr tilqvadda, at skynia þetta "màl? edr vilit þer nockvr grid selia oss í rannsócn þessi? "edr hafit þer nocqvat vídara farit til ransóknar? þorbiörn "svarar: Ecki ætlom ver at vidar þurfi þessa ransókn at fremia. "þorarinn svarar, þà viliom ver þverlega þessrar ransóknar "synia, ef þer vilit aflaga epter leita oc uphefia. þorbiörn "svarar: þà manom ver þat fyrir satt hafa, at þu sert sannr "at sökum, er þu vill þik eigi làta undan bera med ransók-"ninne. gerit þat sem ydr líkar, segir þorarinn. Epter þat "sette þorb *Duradóm*, oc nefnde vj menn í dóm; sidan sagde "þorbiörn fram sókina à hendr þorarni um rossatökuna.

d. e. Derpaa droge til Mafahlid: Thorarin og hans Huusfolk ginge ud i Døren, saasnart de saae deres Ankomst, hilsede Thorbiørn, og spurgde ham om hans Reyse. Hvorpaa han sagde: Det er vort Ærende herhen, Thorarin, at vi leede efter de Heste, som bleve mig frastiaalne, sidstleden Høst, og at vi derfor ville begiere Ransagning her hos Eder Thorarin svarede: Er da saadan Eders Ransagning lovlig begyndt? Have I vel tilkaldet nogle Lovfaste Mænd (Sandemænd) for at grandske denne Sag? Ville I vel unde os nogen Sikkerhed i denne Ransagning? og have I vel været noget vildere omkring for at ransage? Thorbiørn svarede: Vi have den faste Formodning, at vi aldeeles ikke behøve at ransage paa fleere Steder. Thorarin svarede: Da ville vi reent nægte at lade holde Ransagning, om I saa ulovlig ville begynde og begiære samme Thorbiørn svaret; Og vi ville da holde det for en afgiort Sag, at du er sandskyldig, naar du ikke vil antage at befries ved Ransagningen. Thorarin svarede: Det kunne I gjøre om I ville. Derpaa satte Thorbiørn en Dørredom, for hvilken han, efterat have udnævnet 6 Meddoms-Mænd, gav Thorarin Sag for at have stiaalet hans

være bleven afskaffet, og det saavel fordi saadan Rættergang let kunde give Anledning til Slagsmaal og Blods-Udgydelse, som for andre Uleyligheders skyld.

hans Hefte Vigaskuto Saga i det andet Cap. nævner og saadan Randsagning, men uden at mælde enten om foranførte Skikke, eller nogen besynderlig Rættergang paa Stedet i Anledning af samme; og det ventelig fordi Ransagningen den gang er gaaet ligesaa ulovlig og uordentlig til, som alt det øvrige gik i den Sag, hvilken der beskrives; i det en Mand, for at faae en af hans Naboer straffet som en Tyv, først selv indelukkede 15 af sine Beder i hans Fæhuus, ham uafvidende, og siden næste Dag holdt ransagning, og da han fandt hvad han søgde, strax anklagede ham, og fik ham endelig, i Mangel af lovlig Forsvar, virkelig straffet: "Um Morguninn epter for "Eysteinn i rannsókn, oc med hanom þorkell Geitisson frà "Liòsavatni; þeir komo til Hals, ok badu hann ransoknar, "ok hann ransakadi, ok fann gelldinga sina 15 innibyrgda i "gelldingahusi Hals. oc beiddist fiàlfdæmis af hanom; enn "Hals brast okunnigr vid þetta màl, ok villdi fyrir engann "mun festa grid fyrir þetta. Nu fer malit til þings, ok lauk "þvi sva, at Hals vard sekr um saudatökuna, fyrir því at "Askell villdi eigi svara fyrir hann. d. e. Morgenen efter giorde Østeen sig færdig til Ransagning, og med ham Terkel Geitissøn fra Lysevand; De kom til Hals og begierede at maatte ransage, hvilket de og giorde, da Østeen fandt 15 af sine Beder indelukte i Hals Fæhuus; hvorpaa han paastoed at Sagen skulde voldgives ham selv; Men Hals, hvilken al denne Handel kom gandske fremmed for, vilde ingenlunde stille ham nogen Sikkerhed, eller staae til mindste Ansvar derfor. Sagen gik altsaa til Tinge, hvor Hals blev dømt Fredløs, som den der havde stiaalet disse Beder, efterdi hans Hosbond, Askel, ikke vilde svare for ham. Kong Hagens og Kong Magni Islandske Lovbøger den første i Tyveb. 5 Cap. og den anden i det 6 C. give endnu en anden Beskrivelse over saadan Ransagning, indrettet efter deres Tiiders Norske Rættergang; men mælde i øvrigt ligesaa lidet som Graagaasen om nogen Ræt paa Stedet.

Ræt over en Fremmed der havde fornærmet andre.

Det var og 6) en særdeeles Ræt, som Loven (208) befaler, at der skulde holdes over en fremmed Mand, der, ved Ord eller Gierninger, havde fornærmet Nogen paa sin Person, eller gode Navn. Thi i saadant Tilfælde, kunde den, der havde Ræt til at søge Sagen, paa en Bondegaard i det samme Tingslav, hvor han selv opholdt sig, forkynde Stævning, til at holde en Ræt for at paadømme samme, efter een Uge, paa Herreds-Hovdingens Boepæl; og burde siden, 3 Nætter eller længere forend Rætten skulde holdes, lade den Sigtede viide, at han saaleedes var bleven stævnet. Til denne Sag skulde han ligeleedes, 3 Nætter eller længere for den berammede Tægtedag, tilkalde som Sande-Mænd, 9 Gaardfaste Bønder, af det Steds nærmerste Naboer, hvor Sagen havde tildraget sig, hvilke for Slægtskabs Skyld kunde antages; samt udnævne 12 Unge-Karle til Meddoms-Mænd, og det saadanne, som havde Tieneste, og kunde svare for Ord og Eed. Baade Søgsmaal og Forsvar skul-

(208) *Gragás Lands LeiguB.* 52. þat er mællt, ef rettarfars ſacer ero à hendi utlendum mönnom, at rett ſcal ſacar aþilia, at ſtefna þeim ſócum at heimili þeſs bua, er ſa er í þingi med ſialfr ſacar aþili, til dóms þeſs, er hann rædr at nefna at heimili Godans, à viku freſti þadan fra, er ſtefnt er. Söciande ſcal þann mann làta vita, er ſóc er a hende, at hanom er ſtefnt, iij nottum fyri dóm edr meira meli. þar ſcal ſóciande kvedia heimilis bua ix til ſacar þeirrar, þà er næſter ero vetfangi, oc retter ſe at tengdum, iij nottum fyri dóm edr meira meli. ſóciandi ſcal nefna xii menn í dóm, þà er viſtfaſter ſe, oc kunne at hyggia fyrir ordi oc eidi. ſva ſcal at ſócn fara at domi þeim, ſem at þingadomi, oc ſva ſcal vörn framföra. Ef vôrn komr eigi fram, oc verdr madr ſannr at ſöc, þà à domr at döma fulla ſecd hans, oc þegar í ſtad ſect ſe hans allt oc til tökt. Ef utanheradzmenn eigo þeſſa ſóc at ſækia, þà ſcolo þeir ſtefna oc eiga dóm at heimili bua þeſs, er þeir kiòſa til, af þeim ſem Godord hafa ì þeirri þingſócn, ſem ſacer geraſt ì, oc ſcolo þeir ſva at ſocn fara ſem àdr er tint.

skulde i øvrigt skee ligesom til Tinge. Om intet Forsvar blev fremført, blev den Beskyldte anseet som Sandskyldig, og dømt Fredløs, samt alt hans Gods forbrudt, og dette derfor strax taget under Rættens Midlers Forvaltning. Var Sagsøgeren en Udenherreds-Mand, da skulde han baade forkynde Stævning og holde Ræt, i det Tinglav, hvor Sagen havde tildraget sig, paa hvilken af de 3 Herreds-Hovdingers Boepæl som han dertil vilde udvælge, men ellers anlægge og forfølge Sagen, som i første Tilfælde.

Dog hørde fornemmelig 7) herhen de Rætter og Sammenkomster, som Sogne- eller Fattig-Fogederne, nu Rep-stiorar kaldte (see tilforn S. 47. Anm. 37.), i gamle Dage pleyede at holde, og det enten, saasnart nogen Sag kunde opkomme, for at paakiende og afgiøre samme, hvilken Rættergang var at ansee, som det egentlige Hiem- eller Værne-Ting for alle de Sager, som hørde til deres Embede og Opsyn, eller paa visse og fastsatte Tiider om Aaret, meest for at raadslaae om og anordne Tiendens og anden aarlig Almisses Uddeling blandt de Fattige, disses Underholdning, og Ligning paa Bønderne, samt alt hvad der angik god Skik og Orden indbyrdes; hvor Vedkommende og efter Loven burde deels overlægge deres Huusholdnings-Indretninger, deels offentlig bekiendtgiøre hvad nye Forandringer, der enten vare skeede, eller skulde skee, i Bygden; fornemmelig i Anleedning af Bøndernes aarlige Omflytning til Fardag, Fattige Folkes Dødsfald, der havde efterladt umyndige Børn, hvilke skulde opfødes paa Almuens Bekostning og af deres Almisser, eller andet deslige. Jeg vil først tale om disse Fattig-Fogders Rættergang, og de Sammenkomster, hvilke de ved hver given Lelighed holdte saasnart Nødvendigheden udkrævede, at nogen Sag uden Ophold skulde paakiendes. Loven (209) giver herpaa, blandt andre, dette Exempel, om en Umage (Van-

Repp-styrernes Rættergang og Sammenkomster.

(209) *Gragás LandsleyeB.* 42. 43 og 44 Cap. Ef ómage er þar fördr í hrep at ólôgom á hendr manni, þá scal sa madr scera

(Banfoe, Fattig eller Umyndig) kunde blive Nogen ulovlig paatrængt; da denne, som saaledes behøvede at Vedkommende ſkulde forſamles, maatte ſtrax ſkiære en Budſtikke i Form af et Kaars, ſelv bære ſamme til næſte Huus, og der begiere, at man vilde holde en

ſcera cros, ef hann þickiz *hreps fundar* þarfe, oc bera þar til næſta hús, oc nefna þar hrepsfund at ſin, vij nátta freſti eda meira meli, oc qveþa hvert hinn ſcal bera cros, ſidan ſcal hver þeirra láta bera frá ſer, oc lata fara ſem dagr deiliz enn þá coma menn eige til hreps fundar ef eige coma fyri midian dag, þann er á er qveþit. aller böndr ſcolo bera hreps fundar bod þeir er í hrep ero ſaman, þó at þeir ſe ſumer óaudgare, enn þeir egi þingfararcaupe at gegna, enda ero þeir oc jamnſcylder aller at coma til hreps fundarens. Menn ero jafnſcylder þá at coma, ef menn vito, þót eigi fylgi cros bodeno à hendr þeim. ſocnarmenn eigo jamt at ſcipta þeim monnom á hendr, er heima ſitia, mannelde, ſem hinom, er þar ero. - - - - - - Ef madr vill annann ſökia at *hreppadomi*. þar ſcal ſócnare fara oc marka dómſtad ì aurvarſcotzhælge utan garz þeſs manz er hann vill ſökia, oc marka til ſins heimilis þar er hvarke ſe akr ne engi, rumhælgann dag. hann ſcal fara til hús þeſs mannz, er hann vill ſökia, oc nefna vatta, at ec legg dóm ſtefno vid þic, oc nefna hann, vij natta freſti, at vit ſcolom coma þar ſva at dómr ſe nefndr fyri midian dag, oc qveda á domſtadenn; enn ſidann ſtefna hanom um þat, er hann vill hann ſökia um. ſocnarenn ſcal qvedia heimilis bua v þeſs er ſottr er, oc qvedia iij nottom fyrir dominn eda meira mele, rumhelgann dag, oc ſva ſtefna. Hvarr þeirra ſcal hafa innan hreps menn til dóms, oc ſcal hvarr þeirra hafa menn oc taca þar or domendr oc vatta, qvidmenn ſcolo at fornade, þriá menn ſcal hvarr þeirra nefna ì dóm. Nu vill veriandenn eigi nefna dómenn; þá ſcal ſökiandenn nefna allann domenn. Domr ſcal vera rumhelgann dag. eigi ſcal domr vera þær vicor vi, ij fyrir alþingi, oc þingvicor ij, oc ij vicor epter al þingi

en Bygde-Samling (*hrepsfund*) paa hans Boepæl, efter 7 Nætter eller meere, samt tillige bestemme, hvorlangt hans Naboe skulde føre Budstikken, hvorpaa hver Bonde burde befordre den fra sig, alt viidere og viidere, og det, ligesom Solen og Dagen gik, fra Østen mod Vesten; da de som ikke indfandt dem i slig Forsamling inden Middag, bleve anseete som Udeblivende. Alle Bygdens Bønder vare forbundne til at befordre saadan Budstikke, endog de, der ikke evede saa meget, at de burde betale Land-Tings-Reyse-Løn; Ligesom de og alle vare lige pligtige til at komme i Forsamlingen; og det, hvad enten samme alleene mundtlig blev begiæret, eller Begieringen tillige blev ledsaget med en Budstikke; Hvorfor og de Udeblivende ligesaa skulde bleve her tilfundne at give deres Part til de Fattiges Beste, som de Nærværende. Naar ellers Nogen skulde søges for saadan Bygde-Ræt (*hreppadóm*), da burde Sagsøgeren, (enten han var en Fattig-Foged selv, hvilket, i Følge hans Embede, ofte kunde være, eller en anden Mand) drage hen, og, en Søgen-Dag udmærke en Dom-Kreds, et Piile-Skud fra den Beskyldtes Tostegiærde, paa den Side som vendte til hans egen

Y y Boe-

þingi enar næſto (um langaföſto ne um löghelgar tider). þà er dómr er nefndr, at hvarr þeirra ſcal bioda til hrudningar ödrom at rydia dóm þann, oc ſcal ſva rydia dóm þann ſem qvid. ſa ſcal bioda til hrudningar um qvidınn er qvadde, þeim, er um er qvatt; fullr er qvidr þót gridmenn ſe ij ì, ef buar ero or ruddir. þeir ſcolo eida vinna þar, ſem at þingadomi. þeir dòmendr ſcolo ſitt mál hafa, er fleyre ero ſaman þar. ſva ſcal fara at ſokn allri vit ſcipamenn, ſem vit boendr, nema þat, at ſa er ſökia vill ſcipamenn um mannell de, ſcal leggia dòmſtefno heima at ſin, enda ſcal han hafa ſva marga menn ſem hann vill til dòms, enn veriandenn x menn, þeir ſcolo þann dag luca dome ſinom, er þeir coma til. Dómr á at döma gialld á hendr ſcipamönnom xiiii nòttom epter dominn, þar ſem dòmr var àttr. Gialld ſcal döma á hendr boandanom, þorsdag þann er vij vicor ero af ſumri, þar ì dòmſtadnum, vìtigialld, en matgialld xiiii nòttom epter dominn, ef um þat er ſött.

Boepæl, hvor der hverken var Ager eller Eng. Derpaa skulde han gaae til den Beskyldtes Huus, og der navnlig, med Vidner, forkynde ham, at han, efter 7 Nætter, saa betids, at Meddoms-Mændene skulde kunne være udnævnte inden Middag, vilde holde Ræt over ham, paa det allereede udsøgte Sted, som han og da burde nævne; siden skulde han sige ham, hvad Sag det var, som han havde imod ham, og endelig, 3 Nætter eller længere forend Rætten blev holdt, udnævne 5 af den Beskyldtes Naboer til Sande-Mænd, og forkynde Stævning. Enhver af Parterne skulde have med sig til Forsamlingen, 10 Mænd, som nodvendig maatte være af samme Bygde-Lav, af hvilke Meddoms-Mænd og Vidner skulde tages; Sande-Mændene alleene bleve ikke regnede iblandt disse. Hver Part skulde udnævne 3 Meddoms-Mænd; Men Sagsøgeren alle 6, om Sagvolderen ingen vilde udnævne. Rætten skulde staae en Døgen-Dag, og kunde holdes hvad Tiid om Aaret det skulde være, undtagen disse 6 Uger: 2 Uger næst for Lands-Tinget, 2 Uger imedens Lands-Tinget stoed, og 2 Uger efter samme; hvortil nogle Afskrifter af Loven endnu lægge Langefasten og alle Hellige Dage. Saa snart Meddoms-Mændene vare udnævnte, skulde den eene Part tilbyde den anden at undersøge og fraviise sine, hvilket skeede paa samme Maade, som i Henseende til Sande-Mænd i Almindelighed; Ligeleedes burde den, der havde udnævnet Sande-Mænd, tilbyde den, mod hvilken de vare udnævnte, at undersøge og fraviise dem; dog kunde 2 Tieneste-Karle antages iblandt disse, om Bønder enten ikke kunde haves, eller bleve afviiste. Alting skulde her ellers beeediges som til Tinge; og Dommen forfattes efter de fleeste Stemmer. Søefarende Mænd skulde her søges paa samme Maade som Bønder, undtagen, at Rætten da skulde holdes paa Sagsøgerens Boepæl, og denne have Frihed til at tage med sig saa mange Folk som han vilde, imod at Sagvolderen ikkun maatte have 10 Mænd. Dommen skulde være affagt samme Dag, som Rætten var bleven sat, og en Søefarende dømmes til at betale, hvad han kunde blive tilfunden, 14 Nætter efter, paa det samme Sted, hvor Rætten havde staaet; hvorimod en Bonde, blev dømt til at betale Bo-

der

der sammestedts, den Torsdag da 7 Uger af Sommeren vare til Ende; Men Fattiges Underholdning, 14 Dage efter Dommen, om han blev tiltalt derfor. Saavidt om Rættergangen. Men hvad de andre visse og aarlige Sammenkomster af dette Slags angaaer, da bleve disse holdne, omendskiønt bestandig paa samme Tiid det eene Aar som det andet, dog hvert Aar saa ofte, og paa saa adskilte Tiider, at jeg ikke er vis paa at kunne enten opregne dem alle, eller sætte enhver af dem paa sit rette Sted. Een af dem blev holden om Vinteren i Lange-Fasten, ventelig mod Slutningen, eller henimod Paaske, hvor, iblandt andet, de Mænd, der til næstkommende Fardag vilde flytte til et Bygde-Lav, fra et andet, skulde begiere tilladelse til at nedsætte dem i Bygden (*Gragas Landsl. B.* 49 *C.* Sa madr er at bygd vill fara i Repp or audrom Repp, han scal fara til samkvamo þeirrar, er menn eigo um lángafosto, oc bidia ser bygdarteifis); hvilken Sammenkomst, naar man efterseer den Gamle Tiids-Regning, uden Tvivl bliver den samme, som den, de Tiiders Historie undertiden fortæller at være holden i Begyndelsen af den sidste Vinter-Maaned Einmanud, derfor Einmanadar-Samkoma kaldet (210). En anden pleyede i den Tiid at holdes om

(210) *Liósvetninga-Saga* 23 Cap. "Sìdan for Isòlfr "heim, ok leid vetrinn, ok Einmánad öndverdann var "samkoma at Hàlsi ì Hniòskadal, enn nu er ì Kaupángi. Ejolfr "(Gudmundarson) kom seint, var lokit öllum samkomu-"malum, var þorvardr (Höskulldsson) i brot ok bændur. d. e. Siden reysede Isolf hiem, hvorpaa Vinteren gik over, indtil Begyndelsen af den sidste Maaned *Einmanud*, da man holdt en Forsamling paa Hals i Hniostadal, hvilken i disse Tiider holdes i Kaupang. Ejolf Gudmundsøn kom ikke førend alle Forhandlinger vare sluttede, og Thorvard Hoskuldsøn samt Almuen reyst hiem igien. Man seer heraf, at denne Sammenkomst er her med Tiiden bleven forflyttet til et andet Sted, samt at man ikke den Tiid har regnet det saa nøye med at komme betids, som Graagaasen siden har forordnet; Det er og slutteligt, at her, i det mindste de fleeste gange, ingen ordentlig Rættergang er bleven holdt. Men just den Maaneds-Dag, naar denne Sammenkomst har staaet, viides ikke,

om Foraaret strax efter Vaar-Tingene, og det ventelig for de til sidste Fardag (see tilforn S. 54 Anm. 58. samt S. 314 Anm. 191) nys indflyttede Bonders Skyld, hvor man, foruden andre Forretninger, udvælgede 3 eller fleere Mænd, til at paatale hvad Uorden der kunde skee paa disse Bygde-Sammenkomster, samt alle Forseelser imod de Regler, som ved samme efter Loven burde iagttages, af den Aarsag *Samkvamomenn*, det er, Samlings-

---

ikke, hvorfor man ikke heller kand giøre nogen vis Beregning over, hvad Dage samme først, sidst, eller derimellem kunde indfalde efter Aars-Regningens Afverlinger. Saameget er dog vist, og kand aldrig slaae Feyl efter den gamle Stiil, at jo Einmanadar-Samkoma bliver den samme Forsamling, som den, der blev holden i Lange-Fasten; hvilket *Sturlunga-Saga* desuden klarlig viiser i sin 10 B. 7 Cap. hvor den fortæller: Þà var micill vetr oc felldo menn miöc fe sitt. þat vor stofnadi Gizor Jarl heit til Gudz, oc hins helga Olafs Konongs at einmànadar samkvamo, at vatnfasta skylldi jafnan fyrir Olafsmesso alþyda manna à Islandi. Gizor Jarl sendi mann med brefom à làngafösto i Skalhollt til Sigurdar biscops; oc geckst þar vit þat heit um alla biscops syslo hans. Sigurdr Biscop let festa heitit sialfan Pàschadaginn i Scalhollte. d. e. Da (1261) var en stærk Vinter, saa at Indbyggerne mistede den største Deel af deres Kvæg; hvorfor Græv. *Gissur* om Foraaret, paa den Bygde-Sammenkomst, der blev holden den sidste Vintermaaned (Nogle Afskrifter have i dets Sted Vaar-Tinget, hvilket er en Skriver-Feyl, og igiendrives af de følgende Ord), giorde et Løfte til Gud og den Hellige K. *Oluf*, at Almuen i Island stedse skulde holde Vandfaste for Olafsmesse. Han sendte desuden, strax i Lange-Fasten, en Mand med Breve til Biskop *Sigurd* paa Skalholt, hvorved han og udvirkede, at samme Løfte ligeleedes blev giort over hans heele Bispedømme. Biskop *Sigurd* lod giøre Løftet Paaskedagen selv paa Skalholt. Det er her slutteligt, at Greven ikke har skikket sit Bud, førend Løftet allereede var giort i Skagefiorden i Holum Stift, hvor han selv holdt Huus; og dette skeede paa Een-Maaneds-Sammenkomsten; og endda mældes udtrykkelig, baade at Reysen skeede i Fasten, som og, at Budet saa betids kom til Skalholt, at Løftet der kunde giøres første Paaskedag.

lings-Forsamlings-eller Sammenkomst-Mænd kaldte (211): Denne Forsamling er det og, som *Graágaasen* sigter til (212) i disse Ord: Om Umager blive nødtrængende for Fardag, da skulle de deeles omkring til Bønderne, saasnart de selv ikke have meere at leve af. Det er og ret at skifte Umager til Fardag, om det er venteligt, at de næstkommende halve Aar kunne komme til at lide Mangel, og deres Gods med,

 om

(211) *Gragás LandsLeye B.* 49. Cap. Til samkvamna þeirra, er reppsmenn eigo at lögom, ero böndr allir scylldir at koma fyri midiann dag, þeir er innann Reps bua. Ef maþr mà eigi koma til samkvamo, þà scal hann senda huskarl sinn, þann er scilom halldi up fyrir hann. Socnarmenn scolo samkvamomenn taca iii eþa fleiri hvert var, à samkvamo þeirri, er haufd er næst varþingi epter, þà er sæki menn um afbrigd samkvamomàla. d. e. Til de Sammenkomster, som Bygde-Mænd holde efter Loven, ere alle de Bønder der boe inden Bygden, pligtige at komme Formiddag. Om en Bonde ikke kand selv komme, da skal han sende sin Karl til at opvarte Rætten paa hans Vegne. Sogne-Fogederne skulle hvert Foraar, paa den Sammenkomst, som holdes næst efter Vaar-Tingene, udvælge 3 eller fleere Samlings-Mænd, for at paatale alt det, hvorved Sammenkomsternes Regler forsømmes eller overtrædes.

(212) *Omagab.* 3 og 4 *Cap.* Ef ómagar verda þrotráda fyrir fardaga, þa skal þeim skipta þegar, er þeir verda þrotráda rett er at scipta ómögom at fardögom, ef þess er von at þau þriote þau missere, oc fe med, ef er. þeim scal tilbióda öllom, er hlut eigo ì ómögom, á varþingi, ef þeir ero samherads, at coma til, er vij vicor ero af sumri; enn ef siþarr scal scipta, þá scal bióþa þeim til vij nottom fyrr, enn bua v scal qvedia iij nóttom fyrir sciptit ofvalt. Nu coma buar iij oc griþmenn ij, þá verþr þo rett scipting þeirra. Sá er qvadde sciptisens scal beida búa at scipta ómögom vid bòk. Nu ef þeir vilía eigi, þà ero þeir utlager, enda à dòmr at döma a hendr þeim xiiii nòttom epter vapnatac.

om de have noget; da alle dem, som have Deel i Umagerne (som efter Loven ere pligtige til at underholde dem), om de samtlig høre til eet Herred, skal, paa Vaar-Tinget, tilsiges, at komme til Skiftet, naar 7 Uger af Sommeren ere til Ende; Men om siden skal skiftes, da skal tilsige dem 7 Nætter forud, og Sande-Mænd altid tilkaldes 3 Nætter for Skiftet. Komme alleene 3 Bønder og 2 Tieneste-Karle, saa bliver endda deres Skifte gyldigt. Den som Skifte begierede skal tillige begiere, at de giøre Eed paa samme; hvilket om de ikke ville, skulle de give Straf, og desuden dømmes til at forrette Skifte paa nye 14 Nætter efter Lands-Tingets Slutning. Hvoraf sees, baade at denne Sammenkomst er bleven holden omtrent ved den syvende Sommer-Uges Slutning, som og, at de Fattiges Ligning og Deeling imellem Bønderne haver været een iblandt de Ting, som her ere blevne forhandlede. Den tredie aarlige Bygde-Sammenkomst blev holden om Høsten, omtrent i *September* Maaned, for at see de Fattige forsørgede, samt andre fornødne Anstalter i Huusholdningen giorte, mod den tilstundende Vinter (213) Fleere slige Sammenkomster kand jeg nu ikke erindre, og melder

(213) *Vigaglums-Saga* i det 27de Cap. nævner alleene et saa kaldet Høst-Ting, som i Vigaglums Tiid pleyede at holdes ved den Østre Side af Oefiorden, kort fra Kaupång ("hann átti og at helga *haustþing*: enn þingstadrinn er fyrir austan fiordinn skamt fra kaupangi); Men man kand hverken af de anførte Ord, eller af den øvrige Histories Sammenhæng paa det Sted, giøre nogen efterretlig Slutning om, enten hvilken Maaned og Dag saadant burde skee, eller hvilke Sager, der egentlig burde forhandles: Dog begriber jeg ikke rettere, end at jo saadant baade kand og bør forklares deels af *Liósvetninga-Saga*, naar den i det 6te Cap. beretter: "Eitt haust er fundr "fiölmennr i skördum, oc tala um hreppascil, oc ómegder manna, oc "var þvi skipt at lógum. d. e. Een Høst var en tallriig Forsamling i Skørdum, hvor der blev raadslaget om Bygdens Tarv, giort Overslag over dens Almisser, samt hvilke og hvor mange Fattige der vare, og disses Underholdning lignet paa Vedkommende efter Loven: deels og fornemmelig af *Sturlunga-Saga*; og det saavel i den aden Bogs 11te Cap. hvor den nævner slig Bygde-Sammenkomst, holden i Hvam

der derfor alleene til Slutning, at deres Indretning og Navn grunder sig paa Tinglavenes endnu noyere og nærmere Inddeeling i andre mindre Stykker, Reppar kaldte, af hvilke enhver i det mindste skulde have 20 Bønder (Gragàs Landsleyeb. 41 Cap.) og blev overladt til 5 Selv-Eyer-Bønders Opsyn i det mindste i visse Sager (S. 47 Anm. 37), ligesom hvert Godord til sin Herreds-Hovding, og et Tinglav, der bestoed af 3 saadanne, til 3 Herreds-Hovdingers Forvaltning.

Ved Siden af disse kand man 8) sætte den *Executions-* og Skifte-Ræt, som, efter de gamle Love nødvendig burde følge paa enhver Landsflygtigheds-Dom, inden samme kunde faae den fuldkomne Kraft, og den Skyldige derefter straffes; thi saasom den Dom, der faldt i saadan Hoved Sag selv, egentlig ikkun gik ud paa den Skyldiges Person, og at berøve ham hans Fred, Friehed, og Sikkerhed iblandt hans forrige Medborgere, saa blev og agtet fornødent, at der, foruden denne, skulde være en anden Ræt, for deels at fradømme ham hans Gods, deels virkelig at sætte ham udaf dets Besiddelse. Denne sidste kaldtes Feransdomr, af Fe, Fæe, Gods, og Ran, Rov, fordi Godset der skulde berøves Eyermanden, og tages under Rættens-Midlers Forvaltning, hvilke først udbetalede hvad Gield eller andre Forpligtelser der hæftede paa samme, og siden toge det øvrige til sig, som forbrudt, til almindelig Nytte. Den skulde sædvanlig begieres mod Slutningen af det Ting, hvor den Skyldige var bleven dømt

Executions-Ræt efter Fredløse Mænd.

Hvam, S. Mathiæ-Dag eller 21 Sept. om Høsten, med Tillæg, at Vedkommende, samme Dag, imellem at Tiderne bleve siungne, vare forsamlede i Stuen, for at holde Raad med hverandre (Um haustit Matthiasmesso var *brepps-fundr* i Hvamme; oc um daginn mille tida skylldi màla samkoma vera, oc var stofan alskipuт); som og i den 3die B 34te Cap hvor den ligeleedes mælder om en anden holden paa Hals i Svarfadardal Korsmisse Dag det er 14de Sept. om Høsten (þá atto þeir *Reppastefno* Krossmesso um haustit, at Hálsi i Svarfadardal). Ikke at tale om andre Vidnesbyrd; da de anførte endnu desuden beviise, at disse Høst-Ting, Reppe-Stævner, eller Repps-Funder, ikke just ere blevne holdne den samme Maaneds-Dag paa alle Tiider og Steder, endskiønt de overalt bleve holdne paa den samme Tiid om Aaret.

dømt fredløs, (214) og holdes 14 Nætter efter samme (hvilket i Henseende til Hiemtingene saa nøye var fastsat, at naar Tinget var blevet sluttet en Onsdag, skulde den ligeleedes staae en Onsdag) paa det Sted, hvor denne havde havt sit Opholds-Sted eller Boepæl, den Tiid Sagen blev anlagt imod ham; Men om Sagsøgeren ikke kunde faae saadant at vide, da paa een af de Herreds Høvdingers Boepæl, der hørde til samme Tinglav som Sagsøgeren selv. Havde derimod den Skyldige selv hiemme i Herredet med Haand og Mund forbundet sig til at være Fredløs, eller om han var bleven det ved Forliig (see tilforn S. 68 Anm. 52.) Skulde slig Sifte- og Executions-Ræt ikke begiæres forend paa næstfølgende Lands Ting; ventelig, fordi saadant Fordrag ikke kunde efter Loven ansees for gyldigt, inden Lav-Rættens Samtykke og Stadfæstelse derpaa var bleven indhentet. Var den Skyldige ikke selv tilstæde, eller hans Opholds-Sted og Værne-Ting, var Sagsøgeren ubekiendt, burde denne paa Lov-Bierget giore Forespørg-

K. VII (214) *Gragás þíngscapaþ. Feránsdómr* skal vera epter hvern mann þeirra, er secr er ordinn, þa er xiiii nætr ero lidnar fra þvi þingi, er hann vard secr a. Midvicodag scolo feránsdomar vera epter Varþíngi hvert þeirra, er midvicodag var þíngit lauft. Dóm þann scal eiga þar er heimile hans var, þà er söc var höfdut á hönd hanom, ádr hann yrdi secr. Nu veit sa eigi, er hann secþi, hvar þat er, þá scal vera at heimele Goda þess, er sa er í þíngi med, er hinn gerdi sekann. Ef madr handsalar secþ sina heima í heradc, eda verdr hann at sátt secr görr, þá scal qvedia Feransdóms à alþingi eno næsta epter þat er hann var secr görr; hann scal spuria at lögbergi, ef hann veit eigi ádr, at heimilis fángi hans oc sva at þíngfesti. Nu gengr engi vid heimilisfángi hans, enn Goþe gengr vid þingfesti hans, þá scal at þess Goþa eiga Feransdóm, oc beida hann þá at eiga dominn. Nu er vit hvarigo gengit, þá scal hann at þess Goþa eiga, er hann er ì þingi meþ siàlfr, oc beida hann þà at nefna domenn; oc qveda à stad, oc bidia hann

spørgsel om begge Deele Fik han ikke hans Boepæl at viide, men alleene nogen af Herreds-Hovdingerne erkiendte ham for sin Tings-Mand, skulde han strax der paa Stedet begiere af samme, at holde Skifte-Ræt, og den da staae paa denne Herreds-Hovdings Boepæl; Men om han ikke kunde komme i Erfaring om nogen af Deelene, skulde han der sammesteds begiære af sin egen Herreds-Hovding at holde Rætten, og denne da holdes paa hans Boepæl; Han skulde navngive Stedet, og bede ham komme der saa betids, at Rætten skulde kunne være sat inden Middag. Den skulde sættes uden for Tofftegiærdet, hvor der hverken var

 Ager

hann þar coma, sva at dómr se nefndr fyrir midian dag. Dom þann scal nefna utan gardz, þar er hvarki se aker ne engi, oc eigi fyrr garde enn ì örscotzkælgi vit gardinn, oc þingat frà garde, er sa à heimile, er sötti, ef þar mà vel vera. Scylder ero menn at fylgia Goþa til dóms, aller þeir er næster ero, er hann víll þà qvatt hafa, hvars þeir ero hans þìngmenn eda eigi; þriggia marka utlegd ver þeim er synia, ef hann vidr dóminn fullann, enn fiörbaugsgard ella. hann scal þar koma fyrir midian dag, oc nefna sva dominn, oc sva scolo þeir menn coma, er þar scolo lögscil af hendi leysa þar scal vera xii þegna dómr. Dóm þann scal rydia sem xiiqvid. Sà er dóms beider, scal þàngat hafa qvatt bua v, iij nottom fyrr eda meira meli, þà er nætter búa þvi, er domrinn scal vera; ero þeir skyllder at bera qvido þà alla, er þar þarf, hvergi er þà beider. Ferànsdomr scal sitía til nóns, ef menn vito van, at ómagar se ókomner til eda gögn. Samt paa et andet Sted. Þat er mælt, at hver þeirra manna er secr er ordinn, þà scal eiga feransdom epter, enda scal qvedia feransdoms at þinglausnom, Goda þann, er sa er i þingi med, er secr er ordinn, oc eiga xiiii nottom epter vapnatac, at heimili þess, er secr er ordinn, ì örvarscotzhælgi, þar er hvarki se akr ne engi. Enn ef hann veit eigi heimile ens sekia manz, þa scal han eiga feransdómenn, at heimili Goda þess, er sa er i þingi med, er hinn secþi o. s. v.

Ager eller Eng, dog ikke længere borte, end et Piile-Skud derfra, og det paa den Side, som vendte til Sagsøgerens Boepæl, omstligt vel kunde lade sig giore. Alle de af Naboerne, som Herreds-Hovdingen vilde tilsige, vare pligtige til at følge med ham til at holde Rætten, enten de vare hans Tingmænd eller ikke, og, om de bleve borte, give 3 Mark i Straf, naar han dog, uden dem, fik Rætten holdt, men ellers blive Fredløse. Han selv burde være kommen, og have udnævnet Meddoms-Mænd Formiddag, ligesom og alle de, som der havde noget at forrette. Meddoms-Mændene skulde bestaae af 12 frelse og frie Mænd, og undersøges som et Tolv-Sandemænds-Tog. Den som havde begieret saadan Ræt, burde, 3 Nætter eller længere forud, have udnævnet som Sande-Mænd 5 Bønder, af de nærmerste Naboer omkring det Sted, hvor samme skulde holdes, hvilke vare pligtige at oplyse alt hvad der giordes fornødent, hvo der endog begierede saadant. Rætten kunde blive siddende indtil Kl. 3. efter Middag, naar man ventede enten nye Beviisligheder, eller nogle nye Vedkommende. (215)

Fierdings-Ting og Præste-Ræt.

Blandt saadanne særdeeles Rætter maae endnu 9) regnes de saa kaldte Fierdings-Ting (Fiordungs-Þing), endskiønt hverken de gamle Love eller Historier have efterladt nogen tilstrækkelig Efterretning om samme. Saa meget er alleene vist, at Thord

(215) Denne er Graagaasens Beskrivelse, hvilken og fast i alle Ting kommer over eens med de ældere Tiiders Rættergang, at forstaae naar Alting gik som det burde, og som Loven førde med sig. Men saavel den gamle som den nyere Islandske Historie giver overflødige Prøver paa at denne Ræt undertiden løb gandske anderleedes af alt efter Parternes ulige Forbittrelse, Grumhed, Overmod, og Magt. I den gamle Historie har man i Særdeeleshed en livagtig Forestilling herpaa i den Beretning som *Hrafnkel Freys-godes* Levnets-Beskrivelse i det 9de Cap har efterladt, om den Executions-Ræt, hans Vederparter holdte over ham; hvoraf man seer, ikke alleene de ældste Loves Overeensstemmelse med de nyere; i det saadan Ræt ogsaa den Tiid har været uomgiængelig fornøden i Criminelle Sager, samt at den burde holdes paa samme Sted og Tiid, som Graagaasen siden har vedtaget; men endog tillige dette, at Sagsøgeren og hans Tilhængere øvede virkelige Fiendtligheder, hvilket ikke var tilladt, uden naar den

Thord Geller, den samme som giorde Forslag til Vaar-Tinges-nes Stiftelse (S. 312 Anm. 190), indrettede tillige paa Thorsnæs, saadant Fierdings-Ting for Vester-Fierdingen. Men hvor-

Z z 2

den Skyldige giorde Modstand; ikke at mælde om, at Hrafnkel ikke blev forviist Landet, men alleene en vis Deel af Herredet, samt, at han beholdt noget af sit Gods, for at kunne sætte Boe med paa et andet Sted, og, at ham samme stleds blev tilsagt en fuldkommen Friehed og Sikkerhed; eftersom alt dette dog skulde hedde et Slags Lemfældighed og Godhed, hvortil han ingen Ræt havde. Men lader os see Beretningen selv: " Eigi er madrinn atsekr medan eigi er hadr feransdomr, ok hlytr þat at hans heimili giöra, þat scal vera xiiii nóttum epter vapnatak; enn þat heitir vapnatak, er alþyda rydr af þingi - - latum lausa hesta vara, oc geymi xx menn, enn vær LX saman hlaupum at bænum. Varo þa lidin rismal. eigi var fòlk upstadit. þeir skutu, stocki a hurd, ok hlupo inn. Hrafnkell la i reckio sinni; taka þeir hann oc alla hans menn, þa er vapnfærer varo; konr oc börn var rekit i eitt hús. - - þa taka þeir Hrafnkel oc menn hans, oc bundo hendr þeirra a bak aptr; epter þat bruto þeir up útibúrit, oc tóko reip ofan or krókom, taka sidan knifa sina, oc stinga sidan a hafinom þeirrra, ok draga þar i reipinn, oc kasta þaim sva upp yfir asinnn, ok binda þa sva atta saman - - - edr hvert villtu nu gera þorkell, at sitia her hia Hrafnkeli oc giæta þeirra, edr villtu fara med Sami or gardi a brott i ôrskotshelgi vid bæinn, oc heyia feransdóm, a grióthól nockrum, sem hverki se akr ne eing; þetta skalltu i þann tima giöra, er Sòl væri i fullo sudri. þorkell segir: ek vil her sitia hia Hrafnkeli, synist nu þetta starfaminna. þeir þorgrimr oc Samr fòro þa oc hado feransdòm; ganga heim epter þat, oc taka Hrafnkel oc hans menn ofan, oc setto þa nidr i tunino. - - - - ok ef þu villt lyf þiggia, þa far þú af Adalbòli med allt lid þitt, oc haf þa eina femune er ec skep þer. d. e. Derpaa sagde Thorarin til Sam: Ikke er Manden aldeeles Fredløs, førend man har holdt *Executions*-Ræt over ham; og dette bør skee paa hans Boepæl, 14 Nætter efter Vaaben-Tag; men det kaldes Vaaben-Tag, naar Almuen reyser fra Tinget. Siden samlede de Folk,

hvorleedes samme i øvrigt har været indrettet, vides ikke til visse. Dog er det rimeligt, at slige Rætter aldrig ere blevne almindelige i alle Fierdinger, men ikkun blevne holdne i nogle visse, efterdi

Folk, og toge en ubekiendt Vey til Hrafnkels Gaard, og bleve først staaende i en liden Dal nær ved Gaarden, for at overlægge hvorleedes de skulde gaae til Værks; da een af dem gav dette Raad: Lader os her slaae vore Heste løse, og 20 Mænd blive tilbage for at passe paa dem, imedens vi andre 60 angribe Gaarden. Dette var allereede over den Tiid, da man pleyede at staae op, dog var ingen paa Gaarden endnu opstaaet. Hvorfor de sloge en Bielke imod Døren, saa den gik i stykker, og løb ind. *Hrafnkel* laae i sin Sæng; Ham toge de fangen med alle dem af hans Folk som kunde føre Vaaben; Qvinder og Børn indsluttede de i et Værelse for dem selv. Siden toge de *Hrafnkel* og hans Mænd, og bandt deres Hænder bag paa Ryggen, brøde Forraads-Kammeret op, nedtoge nogle Reeb som der vare ophængte, stunge med deres Knive Huller bag i Haserne paa dem, trækkede Reebene der igiennem, kastede samme over en Bielke, og ophængde dem alle 8 derpaa efter Beenene, to og to tilsammen. Da sagde *Thorgrimr*: *Thorkel!* hvilket vil du nu giøre, enten blive siddende hos *Hrafnkel*, og bevogte ham og hans Folk; eller vil du drage med Sam uden for Toftegiærdet et Piile-Skud fra Gaarden, og holde *Executions*-Ræt paa en steenet Høy, hvor der hverken er Ager eller Eng. Dette skal du giøre i den Tiid, da Solen staaer lige imod Sønden (netop ved Middags Tiider) *Torkel* svarede: Jeg vil blive siddende her hos *Hrafnkel*, thi mig synes dette meere mageligt. Da gik *Thorgrimr* og *Samur* hen og holdte *Executions*-Ræt, hvorpaa de ginge hiem, toge *Hrafnkel* og hans Mænd ned, og satte dem ned paa Toften. Tilsidst maatte han tage til Takke med disse Vilkaar: Om du vil beholde dit Liv, da drag bort fra *Adelbol* med alle dine Huusfolk, og alleene saa meget Gods, som vi ville unde dig at beholde. I de seenere Tiider gik alt dette fast endnu meere uordentlig til, især naar to mægtige Parter havde Sag mod hverandre: Thi saasnart Sagsøgeren, undertiiden med største Møye, ja saa godt som med Kaarden i Haanden, havde faaet Landflygtigheds Dom forhværvet i Hoved-Sagen, og samme Dom siden offentlig paa Tinget var bleven forkyndt, samt Vedkommende Herreds-Høvding tillige begieret til at holde denne Ræt efter 14 Nætter; Saasnart, siger jeg, vidste baade han, og den Skyldige, at det var Tiid, at begynde med at samle sine Slægtninger, Venner, og hvad andre Folk der kunde sammenbringes, paa den eene Side til at beskytte Rætten, og tvinge den Skyldige til at viise samme den tilbørlige Ærbødighed, og paa den anden, til at sætte

terdi de saa sielden nævnes. Det er og slutteligt, at de ikke ere blevne holdne alle Aar, men alleene i Nødsfald en og anden Gang, naar Lands-Tinget ikke beqvemmelig kunde søges; i det mindste

sætte sig derimod, og hindre Sagsøgeren fra at tage Godset i Besiddelse: Og efter saadan Forbereedelse, lode gierne begge Parter sig see til den bestemte Dag, med nogle hundrede Mænd, udrustede som til et Feldt-Slag; da som oftest een eller anden anseelig Mand lagde sig derimellem, for at udvirke Stilstand eller Forliig; Men naar sligt ikke skeede, havde man, i Steden for en Ræt, at vente en hidsig og blodig Træfning, som med Tiiden trækkede alt fleere og fleere efter sig, da den, som tabede, ikke kunde taale sin Skade uhævnet, og den som vandt immer søgde at faae hans Vederpart alt meere og meere ydmyget, eller og reent undertrykket; hvorved al Rættergang tilsidst blev traadd under Fødder. Saaleedes kunde det gaaet i Thorgils Oddesöns og Haflide Märsöns Sag, see *Sturlunga Saga* 1 B. 18 Cap. Sidan beiddu þeir at færa skylldi dòma ut i annat sinn, oc nadu eigi fleyrum domendum, enn i þeirra flocki höfdu verit, oc setto þrisvar nidr dòmendr sina i dòmsteinum, oc matti domrinn alldrei nidrsetiast. þa nefndi Hallr vatta at þvi. þeir færdu dominn austrá hraunit hiä Birgisbud, oc þar vard þorgils Oddason sekr Skogarmadr, oc þetta eitt mal nyttist, þat er i dòm var sagt, oc þa var gengit til lögbergis oc sagt til sektar hans. Sidann var qvatt feransdòms, oc rida til herada heim eptir þat. Oc er dregr at feransdomum safnar þorgils at ser mönnom, oc verda nær cccc manna. Haflidi hafdi at nordan nær c manna med einvala lid. Enn i þridia stad safnast saman heidarleger menn til medalgöngo, oc höfdo cc manna. enn þorgils ætladi at veria vigi allt heradit, oc skylldu þeir Haflidi eigi ná bæarreidinni. rida þeir Haflide at fram (Steinhil), oc stiga af baki, oc nefnir hann vatta, at hann ma eigi komast lengra afram uhætt, oc heyir þar feransdominn, er þat eigi i Stadarhols Landeign. d. e. Derpaa begiærede de at Rætten paa Landstinget anden gang skulde sættes, uagtet de ikke kunde faae fleere Meddoms-Mænd end dem, der vare blevne udnævnte af deres Folk, og anviisede disse 3 gange Sæ i Dom-Kredsen; Dog kunde de, formedelst Vederpartens Overlast, ald i vind saa megen Roelighed, at Meddoms-Mændene kunde sætte de n i ed. Da stiød *Hallr* til Vidner paa saadant; hvorpaa de forflyttede Rætten Øster paa Klippen, hos Byrgis-Boed, hvor og *Thorgils Oddesen*

bley

er det gaaet saaleedes i de seenere Tider, da Graagaasen blev udgiven; Thi den siger udtrykkelig i det 65de Cap. i Vigslodä: Alle de Sager (fornemmelig om Drab og Saar) som opkomme mel-

blev dømt aldeeles Fredløs, hvilken var den eeneste Sag, der kom til nogen Endelighed, af alle dem, som der den gang vare blevne førte. Siden ginge Vedkommede til Lov-Bierget, og forkyndede at *Thorgils* var bleven Fredløs; endelig begierede de *Executions*-Ræt, og reysede hiem hver til sit. Men da det lakkede mod den Tiid, da Rætten skulde holdes, samlede *Thorgils* til sig alle de Folk, han kunde bringe til Veye, saa at han havde 400 Mand. Hans Vederpart *Haflide* kom Norden fra med 100 udvaigte Mænd. Og paa det tredie Sted forsamlede sig adskillige hæderlige Mænd til Mellemhandling, med 200 Mænd. Men *Thorgils* havde fattet det stadige Forsæt, at forsvare med bevæbnet Magt det heele Herred, saa at *Haflide* ikke skulde kunne komme til hans Gaard; Hvorfor han og, saasnart han ved sine Speydere havde faaet at vide hans Ankomst, drog ham i Møde med alle sine Folk, og besatte en snæver Vey, som han nødvendig skulde reyse igiennem. *Haflide* derimod fortsatte desuagtet Reysen lige til samme snævre Vey, hvor han med sit Sælskab stoed af Hesten, skiød til Vidner paa, at han ikke uden Livs-Fare kunde komme længere frem, og holdt *Executions*-Ræt der paa Stedet; hvilket ikke engang var paa Staderhols Grund, hvor *Thorgils* boede. Her og i alle slige Tilfælde blev denne Ræt holden paa det Sted hvor man kunde komme længst frem, og den Skyldige nærmest, hvorved Sagsøgeren vel ikke blev hans Gods meere mægtig end han var tilforn, men vandt dog dette, at denne siden blev anseet som fuldkommen Fredløs. Et andet Exempel paa saadan Rættergang giver samme Historie i sin 3die Bogs 11te Cap. hvor det hedder: Gudmundr Dyri var med hveigum at þessum malum, hann safnadi at ser monnom, bædi sinom þingmönnom oc odrom, oc for vit þat til vorþings. Enn er menn voro til þings komner; var ecki um sætter leitat, enn hverirtveggio kölluduz allt einer eiga, er um var at deila. þeir Onundr oc þorvardr heitudust þess, at leita eigi logvarna fyrir sic, helldr veria malit med bardaga. Enn Gudmundr geck sva millum med flock sinn, at hverki vard bardagi ne saksokner. Enn þeir, er saksokner hofdo tilbuit, nefndo vatta at er log stodo til, at taka sva buinn mal upp a alþingi, sem til vor þings. Enn er at þvi kom for Onundr oc þor-

imellem Folk, maae søges paa Lands-Tinget, ellers er og ræt, at søge dem paa Herreds-Tingene, hvad enten det ere Fierdings-Ting, naar de blive holdte, og hvor alle Fier-

Fier-

þorvardr hvergi. Einar Hallſſon for med Godord Onundar, enn med Godord þorvardar ſa madr er Snorre het. þeir beiddo þa ecki ſvara fyrir ſic, edr leggia þar hlut ſinn vid, ſogduz mundi klappa um eptir, er mál kiæmi til heradz. Oc er menn komo heim af þingi, þá varo þeir Onundr oc þorvardr kallader ſekir, oc fóro ſva í ſeto hverutveggio, oc ſöfnuduzt at hverotveggiom ſem þeir fengo. Nu dró at feransdómum, oc ſóttu menn langt til, oc þann dag er feránsdómar ſkylldo vera, fór Gudmundr heiman med halft annad c manna, oc mætti flocki Eyolfs. Enn er hann hafdi ſtödvat flock Eyólfs, þá ſneri hann aptr, þar til er hann mætti flocki Onundar oc þorvards, oc ſtödvadi þá, oc geck þar á mille. þviat Eyolfr kalladi þat lög, at þeir hádi þar feránsdóm í lidi ſino, er þeim væri óhætt fram at koma. Enn þeir þorvardr oc Onundr heto því, at þegar ſkylldi bardagi vera. þá gengr Gudmundr millum, oc var engi feransdómr oc engi bardagi, oc foro menn vid þat burt, er á dag var lidit, þviat þat var mællt í lögum, at feránsdóms gögn ſkylldo framkominn, er Sól væri í Sudri, oc foro menn ſva í ſetr hverir tveggio. þà er fæckaſt tóko tilfaung, þá urdo rán.

d. e. *Gudmund* den Dyre holdt med ingen af Parterne i disse Sager, men samlede Folk til sig baade af sine egne Tingmænd og andre, og reyste med dem til Vaar-Tinget. Da man kom der, blev intet handlet om Forliig, thi hver for sig paastod, at alt det, hvorom de trættede, hørde sig alleene til. I Særdeeleshed truede *Onundr* og *Thorvardur* med, at de ikke vilde bekymre dem om at forsvare Sagen med Loven, men i dets Sted forfægte den med Magt; men *Gudmundr* gik saaledes imellem med sine Folk, at der hverken blev Slag eller Søgsmaal; hvorfor de, der havde anlagt Sagen, skiøde til Vidner herpaa efter Loven, for at kunne lade den gaae lige til Lands-Tinget, saaleedes som den da til Vaar-Tinget var bleven anlagt, uden at forfriste den paa nye. Men da det kom dertil, bleve *Onundr* og *Thorvardr* hiemme: den første stikkede allene *Einar Hallson*, og den sidste en ved Navn *Snorre*, som Fuldmægtige for deres

God-

Fierdingens Indbyggere samtlig indstævne deres Sager, eller Vaar-Ting (sakar þær allar, er verda med mönnom, er rett at søkia a alþingi, inda er rett at sækia a heradsþingom, hvert sem þat er a fiordunga þingum, þa er þau ero haufd, oc fiordungsmenn aller eiga þar saman socner, enda er rett a varþingom); af hvilke Ord jeg endnu desuden synes at kunne slutte, at man endog undertiden har holdt Fierdings-Ting, alleene for en vis Part af en Fierding; Ligeleedes kand det og blive et Spørsmaal: Om et saadant Fierdings-Ting har været en Under- eller Over-Ræt? Jeg har allereede tilforn (S. 325) antaget det sidste, og finder endnu ingen Aarsag til at forlade den Meening, da jeg

Godord; Dog uden at betinge, at disse skulde svare for deres Personer, eller paa deres Vegne tage Deel i nogen Sag, thi eit saadant havde de foresat dem selv at jævne med knyttede Hænder, naar Sagerne kom hiem igien. Da Folk kom tilbage fra Lands-Tinget, fik *Onundr* og *Thorvardr* at høre, at de vare giorte Landsflygtige, hvorfor de og strax besatte deres Gaarde med bevæbnede Folk, hvis Tall efter Haanden blev formeeret ved Tilløb af saa mange andre, som de kunde formaae til at tage deres Partie. Saaleedes stod alting hen indtil *Executions*-Rætten, til hvilken mange vare reyste en lang Vey; og den Dag, da samme skulde holdes, giorde *Gudmundr* sig færdig med CL Mænd, og drog imod *Eyolf* og hans Folk; og saasnart han havde overtalet dem til at blive staaende drog han imod *Onunds* og *Thorvards* Folk, og ligeleedes standsede dem, og satte sig med sine Mænd imellem begge Parter. *Eyolfr* holdt det for lovligt, at holde Rætten blandt sine Folk, paa det Sted, hvor han uden Fare kunde komme nærmerst til; hvorimod *Thorvardur* og *Onundur* truede med at de strax vilde slaaes. Men *Gudmundr* gik saaleedes imellem dem, at der hverken blev *Executions*-Ræt eller Feldt-Slag, saa at hver tog sin Vey bort, da det leed ud paa Dagen. Thi Loven tilholdt, at alle Beviisligheder for en *Executions*-Ræt skulde være fremførte til Middag; hvorpaa hver drog til sin Gaard og holdt den besat som tilforn; og da Fødevarene efter Haanden manglede, begyndte de at plyndre; dog bleve disse Sager kort derpaa forligte for den gang, endskiønt siden oprippede. Den Skifte Ræt som Kolbein Unge holdt efter Sigvat Sturlesen (see samme Histories 7de B. 19 Cap.) efter at denne var falden i Slaget paa Ørlygsstad, hvor han fradømte hans Arvinger alt hans Gods, og derimod selv tog samme i Besiddelse, var virkelig en Executions-Ræt, eller maaskee rettere Execution uden Lov og Dom, endskiønt den sammesteds kaldes Skulda-Domr.

jeg ikke rettere kand skienne, end at jo Rætter-Gangen, ved Fierdings-Tingenes Indstiftelse, maatte være bleven giort meere umagelig og besværlig end tilforn, hvis Indbyggerne skulde reyst i det mindste Halvparten af en Fierding igiennem, for at forfølge de Sager, som de kunde faae afgiorte inden deres eget Herred; hvilket falder aldeeles urimeligt, og strider tvertimod Thord Gellis Hensigt, som især gik ud paa at faae Rættergangen lættet og forkortet. Man kand derfor langt heller ansee Fierdings-Tingene for Over-Rætter, indstiftede for at spare Almuen den Umage at reyse til Lands-Ting, naar det kunde undværes; hvorfor disse og i Graagaasens anførte Ord sættes strax næst efter Lands-Tinget, og foran ved Vaar-Tingene; ligesom samme, uden nogen Undtagelse tillade at indstævne derhen alle Sager, hvilket ikke kunde skee til Vaar-Tingene, med mindre begge Parter havde det samme Værne-Ting. At Fierdings-Tingene her kaldes Herreds-Ting er alleene skeet for at skille dem fra Lands-Tinget, og saavidt de sættes imod samme, og beviiser derfor ikkun at disse ere blevne holdte hiemme i Herredet, men aldeeles ikke at de have været Under-Rætter. Endelig regner jeg 10.) til de særdeeles Rætter, baade den saa kaldte Præste-Ræt, paa Lands-Tinget, bestaaende af 12 Præster, for hvilken Biskopen efter den ældste Kirkelov, burde indstævne og lade Dom gaae over dem, der vare hans Befalinger ulydige (scal sóc þa sekia at *prestadómi* á alþingi oc nefna presta XII i dóm þann); som og de Herreds-Rætter, hvilke enten Bisperne selv, eller deres Fuldmægtige, Provsterne, i de seenere Tiider, ved givne Leyligheder lode holde: Thi efter Kirke-Lovens og Graagaasens Indretning burde ligesaavel de Geistlige Sager, som de Verdslige, paadømmes ved de sædvanlige Rætter.

Disse vare, i Graagaasens Tiid, de særdeeles Rætter, hvilke egentlig bleve holdne for at afgiøre eller paadømme visse Sager. Nu følger at tale om det andet Slags offentlige Sammenkomster (see tilforn S. 324), og da først om saadanne, som fornemmelig sigtede til at bekiendtgiøre Øvrighedens almindelige Anordninger, især for dem af Almuen, hvilke ikke kunde søge Leidar-Ting.

Lands-Tinget, og der selv høre samme offentlig udraabes. Herhen regner jeg den saa kaldte *Leid* eller *Leidar-þing*, anordnet i Graagaasen med disse Ord (216): Vi skulle holde Leid, og skulle de Herreds-Høvdinger samtlig holde Leid, som høre til det samme Tinglav, og den staae paa samme Sted som deres Vaar-Ting, med mindre de udvirke anden Tilladelse. Leid skal ikke holdes seenere end den Søndag, da der næste Løverdag tilforn ere 8 Uger tilbage af Sommeren, dog ikke heller før end 14 Nætter efter Lands-Tingets Slutning; den skal ikke vare korter end een Dag, og ikke længer end to Nætter; I øvrigt skal der lyses Fred, og siden hver Mands Ret der forøges, ligesom paa et andet Ting. Paa saadan Leid skulle forkyndes alle nye Anordninger og Forandringer i Loven, samt hvad Aars-Regning man hvert Aar skal iagttage, naar Tamperdagene skulle holdes, naar Langefasten begynde, ligeleedes om der er Skud Aar, eller om man har lagt noget til Sommeren, som og, om man skal komme til Lands-Ting, førend 10 Uger af Sommeren ere forbi. Den Herreds-Høvding, hvilken det tilkommer at lyse Fred og sætte denne Ret, skal forkynde disse Poster, med

(216) *Grágás þingsc. þ.* Ver scolom *Leid* eiga, oc scolo Goþar þeir eiga leid saman, er þing eigo saman, oc scal þar leid þeirra vera sem þingstöd þeirra er, nema þeir fáe lof til annars. Leid skal eigi vera siþarr enn drottinsdag þann, er laugardaginn adr lifa víij vicor Sumars, enda scal eigi leid vera fyrr, enn xiiij nætr ero frá alþingi. Enn leid scal eigi vera scemr enn dagstundar leid, oc eigi lengr enn ija nátta leid. Enn leid scal sva hælga jamt sem þing, enda eycz rettr manz þar á leid helgadri sem á þingi. þar scal nymæli öll vpsegia a leid, oc miseris tal, oc imbrodaga halld, oc lángaföstо ingáng, oc sva er hlaupár er, eda vid sumar er lagt, oc sva ef menn scolo fyrr coma á alþingi enn x vicr ero af sumri. Enn sá G. scal þat tína er þinghælgi á, nema þeir hafi scipt annan ueg med ser.

med mindre Herreds-Høvdingerne selv paa anden Maade have deelt deres fælles Forretninger imellem sig. Kong *Haagens* Islandske Lov *Jarnsida* Tingfareb. 5 Cap. paalægger enhver Syssfelmand, ligesaa at holde saadanne Sammenkomster efter Lands-Tingets Slutning, og det for at forkynde Almuen, hvad der paa Lande-Tinget var blevet forhandlet; dog især, hvad Udfald de Sager havde faaet, som fra hans Syssel derhen havde været indstævnte ("Sva er oc mælt" at valldzmenn skulo þing eiga epter Alþingi á leidom, oc" lysa fyrir mönnom þvi sem talat var á alþinge, eynkanlega" hvat álykt a þeirra mal fell, er or hans valldi varo); " og Kong *Magni* Lov Jonsbogen Tingfareb. 7. Cap. ey alleene igientager denne sidstes Befaling, men lægger desuden til: At Syssfelmanden sammestedes skal erindre Almuen om, at Lands-Tinget hver Sommer skal begynde *Petri* og *Pauli* Dag (den 29 Junii); som og tage vare for, at ingen Landløbere maa blive antagne i noget Bygdelav, uden tilforn at have giort Rigtighed for sig. Af Graagaasens Beskrivelse er klart, baade paa hvad Sted og Tiid om Aaret disse Sammenkomster skulde holdes, saa og hvad de skulde angaae, naar man alleene undtager et Par Talemaader, henhørende til den gamle Aars-Regning eller Almanak, hvilke her ikke vedkommer mit Øyemærke at forklare; De 2 nyere Love derimod sige ikkun i Almindelighed: At Sysselmændene skulde efter Lands-Tinget, eller naar de kom derfra, holde Ting paa *Leydum*. Da nu Ordet *Leid* i det gamle Sprog tillige bemærker Vey, eller Reyse; saa have og de Fleeste i de nyere Tiider giort sig den Tanke: at disse Retter burde holdes paa Sysselmændenes Hiemreyse fra Lands-Tinget. Men vor berømte *P. Widalin* har i en særdeeles Afhandling om dette Emne tydelig beviist, at saadan Forklaring strider, saavel imod de gamle Loves Meening, som imod Tingens egen Natur; hvorfor jeg haaber at man ey fortryder paa, at jeg her, deels meddeeler hans Opdagelser, deels selv tilføyer een eller anden Anmærkning. Det første, som bør afgiøres, er: om Leidar-Tingene i gamle Dage have været bundne til en vis Tiid, eller rettere, til visse Dage, om

Aaret? og da har allereede *Biörn* paa Skadsaa anmærket, at slige formeente Ting paa Hiem-Reysen fra Lands-Tinget vilde have giort Sysselmanden især i Muule-, Skaftefields-, Torske-fiords-, Tingøes-, eller andre viidtløftige Tingiav, utaalelig Ophold, med at skikke Bud omkring i Sysselet, for at lade Almuen viide naar og hvor de skulde møde, og kalde dem tilsammen. Ofte var det og i de Dage aldeeles ugiørligt, at Sysselmanden skulde paa hans Hiemreise kunne holde Ting for hans eget Syssels Indbyggere, efterdi Loven selv (Kongs Þegnsk. 2 Cap.) aabenbarlig fører det med sig, at Sysselmanden ikke altid har havt sin Boepæl i samme Fierding af Landet som hans Syssel laae udi, mindre i Sysselet selv; hvilket varede lige til 1657 da de først finge Befaling til at boe hver i sit Syssel. Guule-Tings, Froste-Tings og Heidsævis-Tings Lovbøger befale alle eenstemmig, at de Norske Sysselmænd aarlig skulde holde et Ting, inden 3 Uger efterat de vare hiemkomne fra Lav-Tinget, og det i samme Øyemærke, som vor Islandske Lov har anordnet Leidar-Tingene; dog uden at nogen af dem nærmere har bestemmet en vis Tingdag: Sandt at sige kunde og i Norge blive nogen Forskiæl derpaa, i Betragtning af, deels at Lav-Tingene ikke altid varede lige længe, deels at de ikke overalt i Riget begyndtes aldeeles paa samme Dag; Thi Froste-Ting begyndtes allereede 15 Dage eller en halv Maaned for S. Hans Dag Mid-Sommer (K. Haag Haagens Fr. T. L. 1 P. 4. Cap.); Men Heidsævis-Ting ikke førend Botulfs Dag (17 Junii), det er heele 8 Dage seener. Vore Islandske Love derimod synes ved disse Sammenkomster at navngive en vis bestemt Dag, i det de uden viidere befale at holde Ting paa *Leidum*. *Bandamanna-Saga* i det 5 Cap. giver tydelig nok at forstaae, at Leidar-Tingene i Begyndelsen af det 11te Hundred-Aar have været fastsatte til en vis Tiid; thi der staaer: "Lidr nu á sumarit at Leidum "fram, oc Leidar morguninn, er Oddr vaknar, litast hann-"um, oc ser fátt manna í skalanum d. e. Saaledes stod det hen, til langt ud paa Sommeren, lige indtil Leidar-Tingene, og Leid-Morgenen, da *Oddr* vaagnede, saae han sig om, og mærkede ikkun faa Mennesker i Stuen. En Tale-

Maa-

Maade, der var alt for uefterretlig, ja stridende imod Sprogets Natur, hvis det blotte Ord Leid ikke gav en vis Dag tilkiende. Af det 13de Hundred Aars Historie er ligeledes klart, at de Tiders Leidar Ting ikke have havt mindste Sammenhæng med Herredshovdingernes Lands-Tings Reyser; thi *Sturlunga-Saga*, i sin 9. B. 20. Cap. beretter, at Thorgils Skarde, fra Stade-Stad i Vester-Fierdingen, sendte Thord Hytnæsing til Borgefiord, for at sætte, eller lyse Kongens Fred paa, Tveraa-Leid, og tale der de Sager som ham tilkom paa Reikhyllringa-Godords Vegne; hvilket han og derved søgte at tilegne Kong Haagen Haagensen, som hiemfaldet til Kronen efter Snorre Sturlesens Død. *Graagaasen* selv, forfattet i Begyndelsen af det 12te Hundred Aar, siger med tydelige Ord L. L. B. 20 Cap. " Ef madr vill færa þingvist sina, þá scal hann þar sitia um " skapþing iij kyrr, varþing, oc alþing, oc Leid " d. e. Om man flytter sin Boepæl fra eet Tinglav til et andet, da skal han blive boendes sammesteds 3 aarlige Ting over, nemlig: Vaar-Ting, Lands-Ting, og Leid: Her kaldes Leid *Skapþing*, det er aarligt Ting paa en vis fastsat Dag, ligesom man kalder *Skapadægr* en vis bestemt Dødsdag; og disse 3 Ting i Særdeelesched *Skapþing*, fordi de blive holdne alle Aar, hvert paa sine visse Tider, nemlig: Eet Vaar-Ting, og eet Leidar-Ting i hvert Tinglav i Landet, hvert for sig paa samme Dag hos alle Landets Indbyggere; Og eet Lands-Ting over det heele Land, og det paa denne Maade: Paa Vaar-Tinget skulde man tale de Sager, som burde være sluttede for Lands-Tinget, eller indstævnes derhen, naar de nemlig paa Vaar-Tinget ikke kunde blive afgiorte: Paa Leidar-Tinget skulde man tale de Sager, som burde være afgiorte inden første Vinter-Nat, eller kandskee inden Mortens-Dag, at man ikke om Vinteren skulde blive nødt til at holde nogen saadan almindelig Sammenkomst; En Uleylighed, hvilken baade Graagaasens heele Plan i Rættergangen, som og K. Magni Lov (ved at undtage al den Tiid der er mellem Mortens-Dag, det er 11te Novembr., og Halvords-Messe, det er 15de May, fra den sædvanlige Rættergangs Drift, Kongs Pegnsk. 2. Cap.) aabenbarlig sigte til at forebygge. Men for

at komme igien til Leidar-Tingenes Tiid, da fastsætter den saa-kaldte Gamle, eller, Biskoppernes *Thorlaks* og *Ketils* Christen-Ræt samme saa tydelig, at derom umueligen kand blive mindste Tvivl tilbage; thi saaleedes lyder det i det 9de Cap. " Prestar eigu " at taka ser lögheimele at fardögum, enda er rett at þeir take " allt til lögleidar þeirrar, er verdr Drottensdag þann, er átta " vikur lifa sumárs laugardagenn ádur" d. e. Præster skulle have fæstet dem en lovlig Boepæl til Fardag; dog er ret om de end fæste seenere, lige indtil den lovlige Leid, som indfalder den Søndag, da der næste Løverdag tilforn ere 8 Uger tilbage af Sommeren. Andre Afskrifter have *þvattdag* i Steden for *Laugardag*, hvilket alt er det selvsamme; og kommer efter *Widalins* Meening overeens med denne *Graagaasens* Befaling: " Prestar scolo ser hafa grid at VIII vicom Sumars " d. e. Præster skulle have vist Opholds-Sted til den 8de Sommer-Uge, at forstaae for Sommerens Slutning; hvorimod jeg tilforn, i det Cap om Stævninger, hvor samme Ord ere anførte, har regnet disse 8 Uger fra Sommerens Begyndelse; Uvist om med bædre Grund. Endelig bestyrkes denne Leidar-Tingenes fastsatte Tiid, ved at betragte den Rætteraangs-Maade som Graagaasen Landabr. 43. Cap. foreskriver i visse Tvistigheder om fælles Græsgang. Jeg udelader Lovens egne Ord, da det vigtigste deraf allereede paa et andet Sted (S. 331. o. f.) er indført; det er nok at anmærke med *Widalin:* 1) at den, der havde paataget sig at paatale saadan Sag, skulde paa Vaar-Tinget begiere af de andre Lods-Eyere, at udvælge een til at svare for Sagen. 2) At de paa Leidar-Tinget skulde lade Sagsøgeren viide hvo denne blev; et fast Beviis paa, at saadan Leid i den Tiid har været bunden til vist Sted og vis Dag. 3) At de skulde drage til Leidar-Tinget og kaste der Lod, om sligt ikke før var skeet; Igien et Tegn til, at denne Leid stedse er bleven holdt paa eet Sted, bekiendt for alle og enhver; thi ellers havde Vedkommende ikke saa lige kundet hitte til Sammel-Pladsen, uden Sted og Dag tillige vare blevne benævnte; hvilket ligesaa ufeylbarlig her var skeet, som der siden udtrykkelig befales at udnævne et Sted til Afretsdommen; i fald saadant havde

de

de været ubestandigt, eller kommet an paa Parternes eget Vall. Ney! at nævne Leid har i de Dage været det samme, som at navngive en vis Dag og Sted. 4) Skulde Sagsøgeren faae Lodkastelsen at vide paa den Leid, som den Herredshovding holdt, i hvis Tinglav han boede; hvorat sees, at der aarlig ere blevne holdne mange saadanne Leidar-Ting; ja, i Følge Graagaasens forhen indførte Beskrivelse, net op ligesaa mange som Tinglavene og følgelig Vaar-Tingene vare, efter den ældste Indretning, nemlig XIII udi Tallet (see tilforn S. 312); og maaskee med Tiiden endnu fleere, deels efterat de gamle Godord begyndte at blive deelte imellem fleere Herreds-Hovdinger, deels ligesom disse i visse Tilfælde kunde falde paa at giøre nogen Forandring herudi: Hvorpaa jeg synes at see et Exempel i *Thorgeyrs* Raadførsel med *Gudmund*, den Rike eller Mægtige kaldet, om at skaffe een, ved Navn Sölmund, der var bleven skyldig i en Drabs-Sag, hans Frihed igien (Lióſvetninga-Saga 2 Cap.) "Se ek rád til, seger þorgeir, at vid komum honom á þinar" Sveiter, á Eyfyrdinga Leid, ok Reykdæla-Leid, ok Lios-" vetninga-Leid, ok hölldum ſaman Leidum þeim öllum," þótt míner þìngmenn ſe meir nordr þar, oc man þá madrinn" vera fridhelgadr ef ſva gengr:" d. e. Jeg seer, siger *Thorgeyr*, een Udvey, at vi nemlig søge at faa ham befordret til dit District, til Eyfirdinga-Leid, og Reykdæla-Leid, og Liosvetningaleid; og lader os holde alle disse Leidar-Ting tilsammen, endskiøndt de fleeste af mine Underhavende boe paa Nordkanten; da jeg haaber, at Manden faaer hans Frihed, om dette kand sættes i Værk. Af hvilket desuden kand sluttes, at en Fredløs Mand, efter de Tiiders Love, ligesaa fuldt kunde faae sin Frihed igien, ved at ham blev tilladt at bivaane, og hans Fred blev lyst paa, 3 Leidar-Ting, som paa 3 andre ordentlige og aarlig fastsatte Ting; ligesom og *Ofpakr* (Bandamanna Saga 2 Cap.) ansaae det for ligemeget, enten han, paa en Leid, eller paa andet Ting, skulde igien overlevere til *Odd* hans Godord, som han havde havt i Forvaltning: "Enn" þat ætla eg mönnom þó tidaſt, at þat ſe gert, á *Leid* edr" *þíngum*" d. e. Dog meener jeg, siger han, det at

være

være meest brugeligt, at saadant skal skee paa Leid eller Ting. Endelig bruger Loven den Talemaade: *at heyia leid*, holde Leid, ligesom: at *heyia þing*. 5) Skulde den Lods-Eyer, som Sagsøgeren derom havde anmodet, forkynde paa Leidar-Tinget, og det enten paa Tinghoyen selv, eller hvor man ellers pleyede at udraabe nye Anordninger, hvo af dem der skulde paa alles vegne svare ham for Sagen; med mindre Sagsøgeren tillige var der tilstæde, da man kunde lade sig noye med at sige det til ham selv; hvoraf sees, at det var nok, naar saadant blev forkyndt paa Leidar-Tinget i Herreds-Hovdingens Paahør, omendskiønt Sagsøgeren selv ikke var der nærværende 6) At hvad enten han personlig paa Leidar-Tinget havde faaet at høre hvem han skulde søge, eller han først siden efter Leidar-Tinget fik saadant at viide hos Herreds-Hovdingen, saa giver Loven ham Tiid nok til at drage hen til den andens Boepæl, der skulde svare for Sagen, for at indvarsle ham til Afretsdommen; at forstaae, naar Lodden kunde træffe en anden af Lods-Eyerne, end den han først havde tiltalt, og denne ikke havde været tilstæde paa Leidar-Tinget, da han der, i Folge slig Lodkastelse, blev udraabt som deres fælles Forsvarsmand. 7) Burde Stævning til saadan Afretsdom være forkyndt 14 Dage (Nætter) forend samme Ræt skulde holdes; Men den pleyede just at holdes den Mandag, da der næste Løverdag tilforn vare 4 Uger tilbage af Sommeren, det er, 26 Dage, og altsaa Stævningen dertil at forkyndes 40 Dage, for første Vinterdag; hvilket klarlig viiser, at Leidar-Tingene maa være blevne holdne i det mindste 40 Dage for første Vinterdag; ja endnu saa meget for, at Herreds-Hovdingen, efter sin Hiemkomst fra Leidar-Tinget, skulde kunne lade Sagsøgeren viide, hvem han skulde stævne som Forsvars-Mand til Afrets-Dommen; og Sagsøgeren endda beholde saa megen Tiid tilovers for sig, at han skulde kunne være færdig med at forkynde Stævning 40 Dage for første Vinterdag, men 41, om den sædvanlige Stævnedag kunde indfalde paa en Hellig-Dag. Naar man nu saaledes har faaet 41 Dage, saa blive ikkun 14 Dage tilbage, til først at holde Leidar-Tinget selv, siden at lade Herreds-Hovdingen give Sagsøgeren Underretning om hvem han skulde stævne,

stævne, og endelig at lade Denne forkynde Stævningen; hvilke 14 Dage, lagte til 41, udgiere 55 Dage for første Vinterdag; og denne er just Leidar-Tingenes fastsatte Aarsdag, betegnet i Christen-Rætten og Graagaasen ved: den Søndag, da der næste Løverdag tilforn være 8 Uger tilbage af Sommeren. Tilsidst maa 8) ikke glemmes, at Graagaasen paa forhen anviiste Sted, ligesom og K. Magni Lov Jonsbogen, sætter Løverdagen som første Vinter-Dag, og ikke Fredagen, hvilket i de seenere Tider urettelig er blevet vedtaget i Island.

Saavidt om Leidar-Tingenes Tiid efter de ældre Love: Men Spørsmaal, om denne ogsaa passer sig med Jonsbogens Meening paa dette Sted? Og da er vel sandt, at den Kongelige Norske Regiering i Island indførde sammesteds blandt andet den Forandring, at de som tilforn bleve kaldte Godar (Herreds-Hovdinger), og havde selv oppebaaret alt hvad Almuen aarlig havde været paalagt at give til Verdslig Brug, Tingfarekieb eller Lands-Tings Reyse-Løn kaldet, finge nu Navn af Kongens Sysselmænd, og maatte giøre ham Regenskab for Halv-Parten af disse offentlige Udgifter: Dog afskaffede Kongen ikke derved alle gamle Sædvaner i Landet, der vare bygte paa de ældere Love; Men lod, foruden mange andre almindelige Indretninger, ogsaa denne med Leidar-Tingene blive ved Magt; og det desto heller, da samme saa meget nøye kom over eens med hans egne Love i Norge, hvilket allereede er viist. Alle Landets Indbyggere vidste dengang meget vel, paa hvad Tiid og Sted Leidar-Tingene burde holdes; derfor har han ikke engang agtet fornødent udtrykkelig at navngive Tingdagen selv; Han lægger alleene de gamle Love til Grund, og befaler siden ligefrem: At ogsaa hans Sysselmænd efterdags skulde indfinde dem for at holde Ting paa Leidum, meenende de samme fastsatte Steder og Tiid, som tilforn overalt i Landet havde været i Brug; og det ventelig tillige i den Tanke, at saavel denne, som andre fleere gamle Skikke hvilke han beholdt i hans Lov, skulde blive de beste Midler til at vænne Indbyggerne til hans Regiering og endnu viidere bestyrke hans Myndighed. Dog Lands-Tingets

Bb b aar-

aarlige Tiid og Sommerens Begyndelse viise allertydeligst, at dette virkelig er Jonsbogens rette Meening. Efter den gamle Stiil begyndtes Lands-Tinget Petri og Pauli Dag, det er den 29 Junii; men Sommeren den 9de-15de April; og folgelig hint aldrig før end den 76de, og aldrig seener end den 82de Sommerdag. Efter den nye Stiil derimod begyndtes Sommeren den 19de-25de April, men Lands-Tinget paa Selljemanna-Messe, det er den 8de Julii, og altsaa dette aldrig før end den 75de, og aldrig seener end den 81 Sommerdag. Lader os nu antage til Exempel et Aar, da Lands-Tinget begyndtes den 78de, det er midt imellem den 75de og 81 Sommerdag, eller naar 11ve Uger af Sommeren vare til Ende; Lader os videre lægge hertil først de 14 Dage, i hvilke Lands-Tinget selv skulde holdes, siden andre 14ten, for de Sysselmænds Hiemreyse, som boede længst borte; og endelig de 3 Uger efter Sysselmændenes Hiemkomst, hvilke, i Følge de Norske Loves Plan, burde gaae forbi, inden Leidar-Tingene hos dem skulde holdes: Og da have vi i alt 18 Sommer-Uger forløbne, hvilke just, paa een eeneste Dag nær, give os Leidar-Tingenes tilforn fastsatte aarlige Tiid, nemlig: **Den Søndag, da der næste Løverdag tilforn vare 8 Uger tilbage af Sommeren;** thi Sommeren, som den halve Deel af Aaret, bestaaer af 26 Uger.

Saaledes staaer nu alleene tilbage at mælde noget om Leidar-Tingenes Historie, Fremgang, og Skiæbne i Island. Og da skulde man snart troe, at disse endnu have været ved Maat 1702; thi Amtm. *Christian Müllers* Befaling af 4de Julii, indført i Lands-Tings-Bogen samme Aar, tilholder udtrykkelig: at hver Sysselmand, det første skee kunde, paa Leidar-Tingene, skulde lade for Almuen forkynde den Islandske Taxt med tilhørende Kongl. Forordninger. Men naar man seer nøye til, saa viiser dette snarere det som er tvertimod? Disse Leidar-Ting, som Befalningen mælder om, skulde holdes det første skee kunde; altsaa bleve Leidar-Tingene dengang ikke meere holdte paa en vis bestemt Dag, som tilforn; Disse bleve i Særdeelesheed paabudne for at bekiendtgiøre den nye Islandske Taxt; Følgelig

har

har man dengang ikke meere holdt aarlige Leidar-Ting, eller dersammestedes forkyndt alle Kongelige Anordninger, som i gamle Dage. Alt hvad man da heraf med nogen Vished kand slutte bliver alleene dette, at der endnu i nærværende Hundred-Aar ere blevne holdte visse særdeles Ting, hvilke man efter forrige Tiders Sædvane har givet Navn af Leidar-Ting; dog ikkun sielden, ved een eller anden besynderlig Leylighed, naar nemlig nogen almindelig maa-paaliggende Anordning eller Forandring for Almuen skulde bekiendtgiøres; ligesom saadant og siden er skeet 1743, i Anledning af det sidste Islandske Compagnies Tiltrædelse til Handelen. Dette kand man paastaae med saa meget meere Vished, som *Vidalin* har fundet, at de rette gamle Leidar-Ting allereede i forrige Hundred-Aar have været gangne af Brug: Den sidste, siger han, som her i Landet har holdt aarlige Leidar-Ting har været *Jon Sivertsen* Sysselmand i Thveraa-Ting, ikke altid paa samme Dag i Aaret, men dog, saavidt jeg af hans egen Underretning kand skionne, temmelig nær ved den gamle Logtid; alt ligesom han før eller seenere, fra Lands-Tings-Skriveren, kunde faae Udskrift af Lands-Tings-Bogen. For ham har hans Fader, Lavmand *Sivert Jonssen* giort det samme; for ham igien *Jon Wigfussen*, siden Mag. og Biskop paa Holum 1685; og endnu tilforn Lavmand *Arne Oddson*, alle næsten paa samme Tiid om Aaret; dog ikke heller, saavidt man kand slutte, nogen vis fastsat Dag; Et sikkert Beviis paa, at den rette Bemærkelse af det Ord Leid allereede dengang for nogen Tiid siden har været forglemt; hvilket desuden kand sees deraf, at *Biörn* paa *Skardzaa* 1626, ved at skrive om dets Meening, og disse Sammenkomsters visse Tiid, har regnet samme iblandt de i hans Tiid uforstaaelige Ord i Loven; men Arne Oddson blev ikke Lavmand forend 1631. Endnu ydermeere er klart, at man i Lavmændenes Jon Jonssens og Jon Sivertsens Tiid, ikke fuldkommelig har vidst Leidar-Tingenes rette Aarsdag, lige fra 1574 af, i hvilket Aar Jon Jonsson blev Lavmand; thi *Biörn Jonsson*, opdragen hos Lavmand Jon Sivertsen, som igien i sin Ungdom var hos sin Fårbroder Lavmand Jon Jonsson saavel uden som indenlands, havde ufeylbarlig lært det af disse,

om de selv havde vidst det. I Betragtning af dette synes da Widalin det at være rimeligst, at Leidartingenes rette gamle Indretning er bleven nedlagt eller i det mindste fort af Lave ved Pesten 1401 i Kong Eriks Tiid af Pommeren, eller maaskee 1495 og 1496, i den Pest, som overgik Landet under Kong Hanses Regiering; og at alleene nogle Levninger deraf siden indtil forrige Hundred-Aars Udgang ere vedblevne nogenlunde nær ved den rette Aarsdag, meere af Vane end af nogen Vished. Det er derimod vist, at disse saa nyttige Leidar-Tinge ere nu om Dage gandske afslagte, allerhelst siden Lands-Tings-Skriverne have begyndt at holde Lands-Tings-Bogerne saa længe hos sig, inden de til Sysselmændene blive uddeelte; til ubodelig Ophold for mangfoldige Sager, samt anseelig Skade og Rets-Spilde for Vedkommende.

Lavretten. Endelig kommer jeg nu til den offentlige Raads-Forsamling, hvor de Fornemmeste i den Tiid pleyede at træde sammen, for at overlægge de almindelige Indretninger, dog i Særdeeleshed for deels at forklare, deels at forbædre Lovene; derfor sædvanlig kaldet *Lögretta* eller Lav-Ret, hvilken *Graagaasen* i en Afdeeling for sig selv beskriver med disse Ord (217) " Vi skulle "holde Lav-Ret hver Sommer paa Landstinget, og det stedse "paa det Sted, hvor den i lang Tiid er bleven holden; der skulle væ-

(217) *Gragás Lögretto þattr.* Laugretto scolo ver oc eiga oc hafa her hvert sumar á alþingi, oc scal hon sitia í þeim staþ ávallt sem lengi hefer verit; þar scolo pallar iii vera umbhverfis lögrettona, sva víder, at rumliga megi sitia à hverjom þeirra fernar tylpter manna; þat ero xii menn or fiordungi hveriom, er lögretto seto eiga, oc lögsögomadr um fram, sva at þar scolo ráda lögom oc lofom; þeir scolo aller sitia á midpalli, oc þar eigo byscopar varer rum. þeir menn xii eigo lögretto seto or Nordlendinga fiórdungi, er fara med godord þau xii, er þar varo þá höfd, er þeir átto þing fiögur, enn goþar iij í hverio þingi. Enn i öllom fiordungom öþrom, þa

være 3 Bænke rundtomkring Lav-Retten, saa store, at der paa "
enhver af dem skulde magelig kunne sidde 4re Tylter (nemlig "
48) Mænd. Det ere XII Mænd af hver Fierding, og Lavmanden "
den foruden, hvilke det tilkommer at sidde Lav-Retten paa den "
Maade, at de skulle der raade for alle Love og Bevilgninger; "
og alle disse skulle sidde paa den middelste Bænk, hvor ogsaa vore "
re Biskoper have deres Sæde. Af Nordfierdingen have de "
12 Mænd Sæde i Lav-Retten, der forestaae de 12 Godord, "
hvilke man sammesteds havde, saalænge der vare 4 Tinglav, "
og i hvert 3 Herreds-Hovdinger. Men af hver af de 3 andre "
Fierdinger have Sæde i Lav-Retten, de IX Mænd der fore- "
staae de fuldkomne og gamle Godord, som i den Tiid vare 3 i "
hvert Vaar-Tinglav, saa lange der vare 3 Tinglav i hver Fier- "
ding; og disse samtlig skulle desuden tage med dem 3 andre "
Mænd, een af hvert gammelt Tinglav, saa at der dog 12 Mænd "
af hver Fierding skulle kunne faae Sæde i Lavretten. Saa- "
ledes ere Nordfierdingens gamle Godord formindskede til en "
Fierde-Part imod alle andre Godord i Landet, i Henseende til "
deres Udnævnelse og Antall, som skulle have noget at sige paa Lands- "
Tinget. Enhver af de 48 Mænd, der have Sæde i Lavretten paa "
den Maade som nu er sagt, bor tage med sig og føre i Lavretten "
2 Mænd af sine Underhavende, for at raadføre sig med, den "
eene for sig, og den anden bag sig; da blive alle 3 Bænke fuld- "

Bbb 3 kom-

þa eigo menn þeir xii lögretto seto or fiordunge hveriom, er fara med godord full oc forn, þau er þá varo iij í varþingi hverio, er þing varo iij í fiordungi hverjom þeirra þriggia, enda scolo þeir aller hafa med ser mann einn or þingi hverio eno forna, sva at þó eigniz xii menn lögretto seto or fiórdungi hveriom: Enn forn godord Nordlendinga ero öll fiórdungi scerþ at alþingis nefno, vid full godord önnur öll a lande her. þat er oc um þá menn alla, er sva eigo lögretto seto sem nu var tínt, at þeirra hver á at scipa tveim mönnom i lögretto til umräda med ser, ödrom fyri ser, enn ödrom á bak ser, oc sinom þingmonnom, þá verda pallar scipader til fulls,

"komne lig besatte, og 4 Tylter (48) Mænd paa hver. Inden
"for Bænkene bør ingen blive siddende, naar Stemmerne sam-
"les, uden de som have Sag for; thi da tilkommer det Lavman-
"den at beklæde det Sæde; men ellers altid maa man sidde der:
"Uden for Bænkene skal Almuen sidde. De Mænd alleene, der
"skulle føre Ordet, er tilladt at staae op i Lovretten, naar der
"skal handles om Love eller Bevilgninger, som og dem, der ere
"yderst i Forsamlingen. Om de Mænd komme i Lav-Retten,
"der have Sæde sammesteds, men andre have sat sig i deres
"Sted, da skulle de begieret, at dem maa gives Rom, og straf-
"fes de andre ikke, om de da strax gaae bort: Blive de deri-
"mod siddende, efterat hine have begieret Plads, bøde 3 Mark;
"og da skal Eyermanden begiære sit Sæde med Vidner, og
"koster det den mindre Landflygtighed, om samme endda for-
"holdes ham. Lav-Rætten skal forsamles begge Sondagene i-
"medens Lands-Tinget staaer, samt den sidste Tingdag, og el-
"lers imidlertid saa ofte, som Lavmanden med de Fleeste finder
"fornødent. Der skal man overlægge, oplæse, og forklare sine
"Love, og giøre nye Anordninger om man vil; der skal man be-
"giere alle Bevilgninger paa Landflygtige Mænds Fred, samt
"paa alle de Forliig, til hvilke Øvrighedens Tilladelse bør
"indhentes, og mange andre Bevilgninger, som i Loven for-
"mældes; og skal alt det ansees som bevilget i Lav-Retten, hvil-
ket

fulls, oc fernar tylpter manna á hverjom palle. Enger menn scolo sitia fyrir innan palla, þá er lögretta er rudd, nema þeir er mál eiguz vid, enn sitia ávallt þess á mille, oc a logsögomadr at scipa rum þat; ut frá pollom a alþyda at sitia. þeim einom mönnom er rett at standa vp at lögretto, þá er þar scal köra lög eda lof, er um mál manna sculo mela, oc þeim ödrom, er yzter ero þeirra er þar ero comner. Ef þeir menn coma til lögretto er þar eigo setur, enn adrer hafa setz í rum þeirra, þa scolo þeir beida ser rúma oc er hinom vitislaust, ef þeir gánga þá i brot. En ef þeir hira vid, þá er rúms er beitt, oc ver þat iij marca utlegd; þá scal eigande beida seto finnar

ke ingen Mand nægter, der har Sæde sammesteds, naar der "
kun maen uden for gior Forbud derimod. Enhver af de Mænd, "
der have Sæde i Lav-Retten, skal giore eet af to i Hen- "
seende til enhver Bevilgning, enten tilstaae eller afslaae sam- "
me, ellers er han straffældig paa 3 Mark. Begiæres nogen "
Tilladelse i Lav-Retten, enten forend de Mænd, som der have "
Sæde, ere alle komne, eller efterat nogle af dem ere bortgan- "
gne, dog saaledes, at der virkelig ere 4 Tylter (48) eller fleere "
Mænd, da maae Lavmanden af de tilstædeværende besætte hi- "
nes Pladser, der fuldkommelig have Sæde, og blive disse "
straffældige, om de veigre dem for at gaae i de Fraværendes Sted. "
Nu bliver Mid-Bænken paa saadan Maade gandske besat, da "
skal Lavmanden skyde til Vidner, og sige: Alle disse sidde Lav- "
Retten efter mit Raad, og ere af mig berettigede til at give de- "
res Stemme til Love og Bevilgninger; herpaa skyder jeg til "
Vidner efter Loven, for alle deres Skyld, som behove at bru- "
ge deres Tieneste; og da have alle Bevilgninger, som der gi- "
ves, ligesaa fuldkommen Kraft, som om Herreds Høvdinger- "
ne selv havde siddet der; og for disse alleene skulle hine, som til- "
forn sadde, vige deres Sæde. Nu trætter Folk om Loven, dens "
Ord eller Meening, da maa man indhente Lav-Rettens Stem- "
mer derom, ifald Lovbøgerne selv ikke tydelig afgiore slig Tvi- "
stighed. Men det skeer paa den Maade, at begiære paa Lov- "
bierget

ſinnar med vatta, oc ver þat fiörbaugsgard ef þá er varnat. þat er oc, at lögretta ſcal utfara drottinsdaga bada i þíngi, oc þinglausnadag, oc avallt þes i mille, er lögſogomadr vill oc meire lutr manna. þar ſcolo menn retta lög ſin, oc gera nymæli ef vilia; þar ſcal beida monnom ſycnaleifa allra, oc ſátta leyfa þeirra allra, er einca lofs ſcal atbeida, oc margra lofa annara, ſva ſem tint er i lögum. þat ſcal allt metaz ſva i lögretto ſem lofat ſe, er engi madr neiter, ſá er lögretto ſeto á, enda vere engi lyrite fyrir utan lögretto Hver madr þeirra er lögretto ſeto á, ſcal gera annat tveggia vm leyfe hvert, at játa eda nìta, utlægr er hann ella iij m. Ef menn bidia lofa ì lögretto,

"bierget med Vidner, at saavel alle Herreds-Hovdinger, som
"Lavmanden selv, ville gaae i Lav-Retten, og tage der deres
"Sæde, for at forklare eller fastsætte saadan Lov, saaledes,
"som den efterdags skal holdes. Saasnart Lav-Retten da er
"sat, skulle de Mænd, der have slig Stridighed med hverandre,
"oplæse det Sted af Loven, hvorom de ere ueenige, og tydelig
"bestemme det, hvorudi de ere af ulige Tanker. Derpaa skal
"man overveye enhvers Paastand, indtil man har fattet en vis
"Meening angaaende Sagen, og siden sporge alle de Lav-Rets-
"Mænd, der sidde paa Midbænken, hvad hver af dem vil lade
"gielde for Lov i den Sag, og begiære deres Betænkning der-
"over. Siden skal hver Herreds-Hovding sige, hvad han anseer
"for Lov i sligt Fald, og derhos emeen slane sig til een eller til en an-
"den Meening, og de fleeste Stemmer giøre Udslaget: Men om
"der paa hver Side ere lige mange Lav-Rets-Mænd, der ud-
"give hver sin stridige Forklaring for Lovens rette Meening, da
"skulle de beholde Ret, med hvilke Lavmanden holder; Ere der-
"imod de andre fleere, da skulle disse faae Overhaand; dog skulle
"begge Partier med en Vefangs-Eed beedige hver sin Forkla-
"ring, at de nemlig virkelig tænke det at være Lovens rette For-
"stand, som de holde med, og tillige udtrykkelig give tilkiende,
"hvorfor de ansee sligt for en Lov. Nu er nogen Lavrets-Mand
"saa syg eller saaret, at han ikke kand være ude, da skulle begge
Par-

retto, sva at þeir menn ero ógörla þar comner, edr á brot gengner, er lögretto seto eigo, en þo ero fernar tylpter manna eda fleyre, þá má lögsögomadr scipa því lide i rum þeirra manna, er setur eigo til fullz, oc utlagaz hver er synjar þess. Nu verdr midpallr alscipadr þá scal lögsögomadr nefna ser vatta, — at þesser sitia aller i lögretto at mino ráde, oc retter til þess at fylla lög oc lot, nefne ec þetta vette at lögom, hveim er nióta þarf, enda scolo þa vera lof öll jafn föst þar, sem godar sæti sialfer, oc fyrer þeim einom sculo hiner uprisa er adr sáto — Nu þræta menn um lögmál oc má þa rydia lögretto til, ef eigi scera scrár or. Enn sva scal at þvi fara,

Partier indhente hans Betænkning fra hans Telt, efterat have "
forklaret ham hvorudi de ere ueenige; han derimod skal giøre "
ligesaadan Eed som de andre, og derhos udtrykkelig navngive det "
Partie, med hvilket han vil holde. Men om nogen Lav-Retsmand "
enten er maalløs, affindig eller død naar saadan Sag tildrager sig, "
og hans Stemme behøves, da skal i hans Sted antages den Mand, "
hvilken det tilkom at udnævne Meddomsmænd paa hins Vegne, i "
Fald han var bleven savnet, da slige skulde været giort. Nu sige "
Lav-Rets-Mændene deres Tanker, og blive de, der udgiøre den "
mindste Hob, 12 eller fleere, da skulle de beedige deres Meening; og "
da blive ogsaa de andre, i den større Hob, pligtige til at beedige "
deres, saaleedes, at der af deres Partie i det mindste een eller "
2 Mænd fleere aflægge Eeden, end af det svagere, om Lavmanden "
er iblandt dette sidste; Men om de af det stærkere Partie blive "
ueenige indbyrdes, hvo der skal sværge, da skulle de kaste Lod "
derom, uden de ville alle sværge. Nu kommer det svagere "
Partie til at bestaae af færre end 12 Mænd, da kuldkastes de- "
res Meening derved af sig selv, saa at ingen af det stærkere "
da bliver pligtig til at giøre Eed imod deres Eeder. Om der "

fara, at beida med vatta Goda alla at lögbergi, oc lögsögo-mann, at þeir gánge i lögretto oc i setur sinar, at greida lögmál þeita sva sem hedan frá scal vera — sidan scolo þeir menn, er þar eigoz mál vid, tina lögmál þat, er þá skilr á, oc segia til þess, hvat ìdeiler med þeim; þá eigo menn sidan at meta mál þeirra til þess, er þeir hafa rädinn hug sinn vm þat mál, oc spyria siþan alla lögrettomenn, þá er à midpalle sitia, at scyra þat, hvat hverr þeirra vill lög um þat màl. Siþan scal hver Gode segia hvat lögin mvn calla, oc med hvarom hversa at þvi màle, oc scal afl ràda. Enn ef þeir ero jammarger lögrettumenn hvarertveggio, er sitt kalla lög hverer vera, þà scolo þeir hafa sitt màl, er lögsögomadr er i lidi med; Enn ef adrer ero fleyri, þà scolo þeir ràda, oc scolo hverertveggio vinna vesangs eid at sino male, oc sela under eid sinn, at þat hyggia þeir vera lög um þat màl, sem þeir fylgia at, oc

"iblandt Lav-Rets-Mændene findes nogle, der ikke ville tage noget "Partie, eller som paa anden Maade undslaae dem for at giøre "Rigtighed i deslige Sager, da straffes de som for er sagt; og til-"kommer den af Parterne, at anlægge den Sag, der heller vil for-"følge samme efter Loven. Vil ingen af dem, da maae hvo der vil; "hvorpaa Lavmanden igien skal besætte de Mænds Sæder, der ikke "ville giøre Rigtighed for sig; og om mueligt, beskikke i enhvers "Sted en anden Mand af det samme Baar-Tinglav, hvorfra "Forbrydelsen kommer, det er, hvor den Skyldige har hiemme; "og hvo som da veigrer sig for saadant straffes med den mindre "Landflygtighed. Men om Lavmanden ingen kand faae der, "bekvem til denne Forretning, da skal han begiere af de Herreds-"Hovdinger, der høre til samme Tinglav, som den, der ikke "vil pleye Retten, at de strax forskaffe ham en anden Mand, "saa at han dermed skal kunne besætte Lav-Retten, og straffes "da den, som undslaaer sig derfor, ligesaa haardt som hin, der forst

qveþa à af hvi þat se lög. Nu er nockor laugrettomadr ſva ſiucr eda ſàr, at ſa mà eigi uti vera, þà ſcolo þeir hvarertveggio ſökia Ord hans til budar, oc ſegia hvat ìdeiler med þeim, enn hann ſcal eid vinna slikann ſem adrer, oc qveþa à þat med hvarom hann vill hverfa. Enn ef þà er lögrettomadr nockorr omàle, eda óvite, eda andadr er þeſſa màls þarf, oc ſcal ſa madr ì ſtad hans, er domneſno àtte vp at taca, ef hans veri þà vid miſt. Nu lyſa laugrettomenn hug ſinn, oc verþa þeir xii eþa fleire, er lid hafa minna, þa ſcolo þeir, er fære ero ſaman, vinna eida at ſino màli; þa verda hiner, er lid hafa meira, oc ſcyllder at vinna eida at ſino male, ſva at þeir ſvere manne fleire, eþa ij et fæſta, ef laugsôgomadr er i enne minni ſveit; enn ef þeir metaz eida vid ì eno meira lide, oc ſcolo þeir luta med ſer, nema þeir vile aller ſveria. Nu verþa þeir feri ſaman enn xii, er lid hafa minna, þà ero þeir þegar af ſino màle, oc ero enger menn or eno meira lide þà ſcyllder at vinna eida at, móte eidum þeirra, er fære ero ſaman enn xii. Ef þeir ero nöckorer lögrettomenn, er med hvarungi làtaz vera mono,

feyl begik Rætts-Benægtelse. Nu vil ingen af Tinglavets Her- "
redshøvdinger giøre Ret herudi, da skal der skee Begiering i "
andet, og tredie Tinglav, om man ikke før bliver forsynet, og "
bør da de saaledes antaane Mænds Stemmer have den sanime "
Kraft, som andre Lav-Rætts-Mænds. Endelig skulle Vedkom- "
mende, i Vidners Paahør, igientage og oplæse den Anordning, "
som der da ved fleeste Stemmer bliver forfattet og fastsat, men "
den heele Forsamling give sit Samtykke dertil, og Anordnin- "
gen siden offentlig forkyndes paa Lovbierget. Alle de Mænd, "
der have Sæde i Lav-Rætten, ere og pligtige til, altid at være "
tilstæde, naar Lovmanden vil oplæse Loven, enten saadant skeer "
paa Lovbierget, eller i Lav-Rætten, ja endog om det skeer i "

mono, eda varna þeir annara fcila um þau mál, oc ver þeim allt slikt fem ádr var tint; oc à fa þeirra facer þær, er þar eiguz mál vid, er helldr vill fökia til fullra laga. Enn ef hvargi vill fokia, þá a fök þá hverr er vill; enda fcal lögfögomadr fcipa rum þeirra manna, er þar gera lögfcil fyrir fec, oc taka mann or varþingi þvi, er glöpin kömr, ef þat má, enda ver þá hverjom fiörbaugsgard er fyniar þefs. Enn ef lögsögomadr kann þar eigi manna fa i þá Sveit; þá fcal hann beida Samþingis Goda þefs, er fcila varnar, at þeir fae hanom mann i ftad, fva at þá megi i þvi fylla lögretto, oc ver þá slict þeim er þefs fyniar, fem hinom er glöp gerþi. Nu vill engi Samþingis G fcil gera, þá fcal beida manna i annat þing oc i et iij, ef eigi fæzc ádr; enda eigo þá jamnmicit þeirra ord at ftandaz, fem annara lögrettomanna. þat er oc, at hver madr fcal tina vid vatta lögmál þat, er afl fæfc til, enn aller fcolo famqvædi giallda à, fidan fcal upfegia at lögbergi; þat er oc fcyllt þeim mönnom öllom, er lögrettofeto eiga, at fylla upfögo avallt, er lögfögomadr vill lög vpfegia, hvart fem þat er at lögbergi, eda i lögretto, oc þott i kyrkio fe, ef vedr er ofuaft ute. Enn ef nöckvrer lögrettomenn hafa eigi tom til þefs, þá fcolo þeir menn tveir heyra à vpfögo fyrir hvern þeirra, er til þefs ero tecner af þeim, at fitia à pöllom i lögretto. Nu er at hveruge gaumr gefin, þá mego ecki ftandaz þeirra lögrettomanna ord, er fva fcipa, a fama fumri.

"Kirken, naar nemlig Veyrets Ustadighed ey tillader slig For-"retning under aaben Himmel. Men om nogle af Lavrets-"Mændene ikke have selv Tiid dertil, da skulle, for enhver af "dem, de 2 Mænd, som de have antaget til at besidde de øvrige "Bænke i Lavretten, høre paa Lovens Oplæsning. Nu for-"sømmes begge Deele, da have de Lav-Rets-Mænd, hvilke "saaleedes opføre dem, intet at sige den Sommer.

En fornuftig Læser, der tillige kiender slige frie Staters Indretning, falder af sig selv lettelig paa de Betænkninger, som her i Særdeeleshed udfordres, til ret at indsee den gamle Islandske Regierings egentlige Beskaffenhed. Jeg har og med Fliid holdt mig fra saadan Undersøgning, for ikke at betage mig Rom til at kunne indføre denne Beskrivelse, som foruden sin Tilforladelighed, tillige er den eeneste vi derom have hos de Gamle, og derfor hidindtil ikkun lidet bekiendt, da den ikke engang findes i alle Graagaasens Afskrifter. Jeg erindrer alleene ved denne Leylighed, hvad *Ælnothus* i det 23 Cap. skriver om det gamle Viborgs-Lands-Ting: Ex totis Jutiæ partibus qvam sæpius non minima multitudo, tam de caufis communibus tractatura, *qvam & de legum veritate, five firmitate difcutienda fimul & ftabilienda*, convenit, & qvod ibi *communi confilio aggregatæ multitudinis* ftabilitum fuerit, non impunè ufpiam in Jutiæ partibus irritum fieri valebit. Et tydeligt Beviis paa en væsentlig Overeensstemmelse imellem de gamle Islænderes og Jyders Regierings-Maade; i det disse sidste, paa det samme Sted, hvor den fornemste Rettergang hos dem pleyede at holdes, tillige traadde sammen, for at overlægge, forklare, og forbædre deres Lands-Lov. Saadan fælles Raadførsel og Samtykke var og virkelig hos de Gothiske Folk en sædvanlige Maade, paa hvilken Regieringen blev ført, og alle almindelige Anstalter indrettede, men i Særdeeleshed de borgerlige Love og Anordninger, overlagte og forfattede. Saaleedes bleve de Slaver, efter *Procopii* Vidnesbyrd Hist. Libr 3. ed. Grot. p. 338. regierede, ikke ved nogens Eenevolds-Magt, men ved fælles Samtykke, saa at de, i en almindelig Forsamling, dagtingede hvad der kunde angaae Selskabets Velfærd; Gentes illæ,

illæ, siger han, non unius reguntur imperio, sed *omnium consensu*, ideoqve si qvid utile aut damnosum creditur, de eo in *concilio* agitur; og saaledes omtrent beskriver *Ditmarus*, i hans Kronikes 6te Bog, Indbyggerne i Lausiz: His omnibus Dominus specialiter non præsidet ullus, *unanimi consilio ad placitum sumet necessaria discutientes*, in rebus efficiendis omnes concordant. Si qvis vero ex comprovincialibus in placito his contradicit, fustibus verberatur, & si forinsecus palam resistit, aut omnia incendio & continua deprædatione perdit, aut in eorum præsentia, pro qvalitate sua, pecuniæ persolvit qvantitatem debitæ: Dog med den Forskiel, at de ikke havde nogen særdeeles Forstander; da Islænderne tvertimod havde deres Lav-Mand, hvilken forestod Retten, endskiønt han ikkun synes at have havt een Stemme: at hine nødvendig alle skulde være eenige inden noget kunde besluttes; i Steden for at disse fulgte de fleeste Stemmer: at den som hos hine af Ondskab satte sig imod de øvrige Ting-Mænds Meening, skulde, om saadant skeede inden Retten, bringes paa føyeligere Tanker ved et klækkeligt Antall Stokke-Prygel, og om uden Retten, da hans Gods strax opbrændes, plyndres, eller ham efter Omstændighederne paalægges en vis Penge-Straf; ligesom Islænderne og straffede al Modvillighed ved Lav-Retten, nu med Boder, nu med des heele Godses, ja Friehedens, Forbrydelse; endskiønt disse vare alt for vel optugtede til at ville overbeviise Folk med et Livfuldt Hug, og alt for omhyggelige for Rettens-Betienters Sportler, og de Fattiges Ophold, til at ville give saadan forbrudt Boeslod til Priis for Almuen. Endelig havde, i Island, enhver, der kunde synes at finde nogen Forbædring fornøden, Frihed til at forestille sligt offentlig for heele Folkets Forsamling paa Lands-Tinget; og det ved lige saadanne Taler, som de, hvilke hos de gamle Danske og Norske pleyde at holdes til Tinge, nu paa Kongernes Vegne til Almuen, nu paa Almuens til Kongerne; hvorpaa blandt andre Esbern Snare, hos den ubenævnte Kronike-Skriver om de Danskes Valfart til det Hellige Land, i det 5te Cap. fortælles at have aflagt en Prøve: Esbernus frater Absalonis Archiepiscopi, habens multam in conspectu

 Regis

Regis & Principum fandi gratiam, cogitata facultate *perorandi, quid cunctorum animo officiosius insedisse potuisset*, surrexit.

Retternes Tilstand under den Kongelige Regiering i Island.

Denne omtrent var Retternes Tilstand, saalænge den Islandske Republik stod ved Magt. Men dette fik strax en mærkelig Forandring, saasnart Landet var overgivet til de Norske, og den Kongelige Regiering der blev indført; Siden efter er Alting med Tiden alt meere og meere forandret lige indtil denne Dag.

Om og hvorvidt de gamle Vaar-Ting ere blevne ved Magt?

Jeg vil begynde fra Underretterne af: Og da bliver det et Spørsmaal, som i Forveyen bør afgiøres: Om, og hvorvidt de forrige Tiiders Vaar-Ting (see tilforn p. 312 - 314) ere vedblevne, eller ikke? Her spørges altsaa ikke, om Vaar-Tingenes ældste Indretning er, lige fra deres Indstiftelse af, bleven i samme Stand, uden mindste Forandring? thi det er bekiendt, og tildeels allereede erindret, at det ikke varede ret længe, førend de gamle Godord begyndte at blive deelte imellem flere Herreds-Hovdinger, hvoraf igien følgede, at man paa visse Steder i Landet temmelig betids maatte indrette nye Vaar-Ting, som: det Ting i Strømfiord paa Myrum, hvilket Eyrbyggia-Saga i det 61 Cap. nævner; samt Dyrefiords-Ting i Vestfiordene, om hvis Stiftelse Sturlunga-Saga i sin 1. B. 15. Cap. melder o. a. f. Men Spørsmaalet bliver alleene: om og hvorvidt Vaar-Tingene, ved den Norske Regierings Indførsel, ere blevne i den Stand, som de vare, den Gang Landet blev overgivet? Et Tvilsmaal, som af Mangel paa noyagtige Efterretninger fra de Tiider, ikke er saa let at hæve. Anledningen dertil er tagen af Jonsbogens LandsL. B. 12 Cap., der befaler, at Syssélmanden, naar han i haarde Aaringer kunde finde fornødent, at tvinge de formuende Bønder, til at sælge deres overskydende Høe, til de Fattiges beste, dog skal levne overflødigt Foder, først for Bondens Heste til første Sommerdag, dernæst for hans Faar og Gieder til Fardag, og endelig for hans Malke-Koer til Ting. Knuden bliver nu hvad for et Ting dette skal være? De Fleeste for-

forstaae herved Landstinget, og da er al Rankelighed for saa
vidt røddet af Veyen. Vor berømte *Widalin* paastaaer tvert-
imod at her mein s Graagaasens Vaar-Ting. Til at bevise
dette antager han først som afgiort, at det vilde være urime-
ligt, om man skulde levne Foder til Malke-Køerne hiem-
me i Bygden, længere ud paa Sommeren, end til den sæd-
vanlige Sæter-Tiid; en Tiid da Loven selv anseer endog
Græsgangene til Fields allereede at være i brugbar Stand:
Nu begyndtes denne Tiid, i Følge L. L. B. 42 Cap. da 2 Maa-
neder af Sommeren vare til Ende, det er, Mandagen i
den 9de Sommer-Uge, hvoraf han da slutter, at det om-
tvistede Ting maae være blevet holdt før om Foraaret, end
Sætertiden efter Loven burde tage sin Begyndelse. Men
saa lidet som man her nægte, at Græsgangene til Fields som oftest
allereede i den 9de Sommer Uge kunde være i brugbar Stand
til Sæter; saa lidet kand jeg dog see nogen Urimelighed deri, om
man her levner Malke-Køerne Foder endog over denne i Loven fast-
satte Sæter-Tiid. Sæter-Tiden nemlig grunder sig paa hvad der
sædvanlig kand skee i middelmaadig gode Aaringer; det omtvi-
stede Tilfælde derimod indbefatter noget usædvanligt, noget som
tillades i Nødsfald, i haarde Aaringer, naar der er Fodertrang
blandt Bønderne. Hin kand altsaa ingenlunde bruges som Ret-
tesnoer for dette. Her er ingen, som kand sælge, om Bonden
siden kommer til at mangle; Lovens Hensigt maae derfor være,
at han skal, efterat han har solgt saa meget som den befaler, end-
da være velholden, og uden al Frygt for at mangle Høe det
Aar, om dette end blev det haardeste, man kand forestille sig;
men det er han ikke, naar hans Malke-Køer ikke ere forsynede
længere end til Mandagen i den 9de Sommer-Uge; thi det er be-
kiendt, at man paa visse Kanter i Island, i haarde Aaringer,
ofte har fornødent at holde sine Malke-Køer paa Stald, og om
Evnen ey tillader saadant, da at hielpe dem frem med noget
Høe, til henimod S. Hans Dag. Nu indfalder det gamle
Landsting omtrent ved S. Hans-Dags-Tiid, som siden nærmere
skal viises; og da falder det endnu saa meget mindre urimeligt, at
man forstaaer ovenanførte Sted om Lands-Tinget. Til viidere
Be-

Bekræftelse paa dette forste Beviis, taget af den sædvanlige Sætertid, søger Widalin 2°, at fastsætte: at ogsaa Graagaasens Vaarting virkelig bleve holdte da 7 Uger af Sommeren vare til Ende, det er i den 8de Sommer-Uge, og altsaa strax for Sætertiden begyndtes, beraabende sig paa adskillige Steder, deels af den ældste Islandske Kirke-Lov, deels af Graagaasen, fornemmelig dens Omagab. 3 Cap. Der staaer: þeim mönnom aullom scal bióda at koma til sciptissens, a Varþingi, er lut eigu i omaganum, ef þeir ero sams herads, oc koma til er vij vikur ero af sumri d. e. Alle de Mænd skal tilbydes at komme til Skiftet, paa Vaar-Tinget, som det tilkommer at opholde den Vanføre, om de ere af samme Herred, og komme til, da 7 Uger af Sommeren ere til Ende. Men herimod er meget at sige; forst dette, at Vaar-Tingene havde i den Tiid deres fastsatte Aarsdag, bekiendt over det heele Land, hvorfor det var ufornødent, her at navngive Skiftets Tiid, ved den 7de Sommer-Uges Udgang, om dette skulde været holdet paa Vaar-Tinget. For det andet: disse Lovens Ord selv, naar de rettelig samles, udkræve nødvendig en Forklaring, som aldeeles kuldkaster Widalins Meening: Jeg oversætter dem saaledes: Alle de Mænd, hvilke det tilkommer at underholde den Vanføre, skal, om de boe i det samme Herred, paa Vaar-Tinget tilsiges, at komme til Skifte, og dertil skulle de indfinde dem naar 7 Sommer-Uger ere til Ende. Hvoraf er Øyensynligt, at Vedkommende paa Vaar-Tinget alleene skulde stævnes til at ligne den Vanføres Underholdning imellem sig, men derimod Skiftet eller Ligningen selv ikke skee, forend 7 Uger af Sommeren vare forbi. Saa langt fra at disse 7 Uger viise de gamle Vaar-Tings Begyndelse, at de tvertimod uimodsigelig lægge for Dagen, at disse ved den Tid af Aaret allereede have været til Ende; thi de Mænd, som paa Vaar-Tinget havde tilsagt de andre at møde, skulde tillige selv komme til Skiftet, da 7 Sommer-Uger vare forbi. Samme er at sige om Widalins tredie Beviis, taget af Graagaasens Landsleyeb. 19 At, nemlig, den, som har havt andres Faar eller Kreature hos sig Vinteren over, skal paa næstkommende Vaar-Ting indvarsle Eyermændene,

til

til at afhente samme; førstend 8 Uger af Sommeren ere til Ende; thi der befales alleene, at han skal paa Vaar-Tinget tilsige dem; de derimod afhente deres Kreature da 8 Uger af Sommeren ere til Ende; hvorfor disse ikkun viise Afhentelsens, men aldeeles ikke Vaar-Tingets Tiid, uden for saa vidt dette da allerede burde være sluttet. Ikke at tale om, at den, der har Kreaturene i Forvaring, allerhelst om han har noget lang Vey, faaer ikke Tiid nok til, først at reyse hiem fra Vaar-Tinget, og siden at skaffe Kreaturene tilstede, til den 8de Sommer-Uges Udgang, naar vi med Widalin sætte, at Vaar-Tinget begyndes med samme 8de Sommer-Uge, og holdes i 8 Dage; hvilket strider imod den Forsigtighed, Graagaasens Forfattere overalt bruge, i at indrette Tiiden efter Vedkommendes Omstændigheder og Landets Beskaffenhed. Endnu henter Widalin det 4de Beviis af Graagaasens Landsl B. 43 Cap. (see tilforn p. 354.) hvor den forbyder at holde Bygde-Sammenkomst de 6 Uger, 2 for Landstinget, 2 saalænge det holdes, og 2 efter samme, hvilket Forbud den tillige vil have forstaaet om Vanfore Menneskers Forsel til deres rette Forsvars-Mand. Dog dette giver heller ingen Oplysning i denne Sag. I Almindelighed er vel sandt nok, at man ikke maatte i disse 6 Uger holde nogen Herreds-Ræt, og følgelig ey heller Vaar-Ting; hvoraf vi da lære saa meget, at Vaar-Tingene altid have været til Ende inden den 8de Sommer-Uges Udgang, thi de Tiiders Lands-Ting begyndtes med den ellevte. I Særdeleshed viiser og det her paaberaabte Forbud, at hverken Bygde-Sammenkomster maatte holdes, eller Vanfores Lov-Forsel foretages i samme 6 Uger. Men derved er endnu aldeeles ikke fastsat, hvad Tiid Vaar-Tingene aarlig burde begyndes, eller om de virkelig bleve holdte i den 8de Sommer-Uge; og allermindst kand sligt sluttes af de Vanfores Lovforsel; en Forretning, der hørde til Fattig-Fogdernes Opsyn, og derfor udkrævede en besynderlig Rættergang i deres underliggende Bygd, indrettet efter saadant særdeeles Tilfælde, og aldeeles adskilt saavel fra Godernes Vaar-Ting, som andre sædvanlige og bestandige Herreds-Rætter, almindelige for det heele Tinglav. Endnu fremfører Widalin 5) til sin Meenings Forsvar, det 71. og følgende Cap.

Ddd i Graa-

i Graagaasens Vigslodi eller Man-helge Balk, der blandt andet bestemme, hvor kort Tid for Landstinget man til samme maatte indstævne de Sager, som paa Vaar-Tingene ikke kunde blive afgiorte. Beviisets Styrke kommer fornemmelig an derpaa, at en Sagsøger, der ikke havde faaet Sagen at vide, førend Søndagen i Fardetiden, eller endnu seener, skulde, om Sande-Mændene dertil budde udnævnes hiemmen fra Herredet af, have Frihed at opsætte Stævningens Forkyndelse, i det længste til den Torsdag, der var den første Dag i den 9de Sommer-Uge. Jeg maa tilstaae at dette giør Widalins Mening meget sandsynlig; thi han lader Vaar-Tinget begyndes Løverdagen i den 8de Sommer-Uge, og endes den Onsdag, som slutter samme Uge; hvorfor denne Torsdag hos ham bliver den næste Dag efter Vaar-Tingets Slutning. Jeg vil nu ikke meget trætte, om det dog ikke er for knapt taget, at en Sagsøger, der reysede fra Vaar-Tinget Onsdags Aften, skulde have forkyndt Lands-Tings-Stævning inden næste Torsdags Aften, især naar den Sigtede enten ikke var tilstæde paa Vaar-Tinget, eller boede langt afsides? Derimod kand jeg ikke undlade at erindre 2 Ting: Det først: At om den anførte Lands-Tings-Stævnings-Tiid skulde kunne viise os Vaar-Tingets rette Aarsdag, da burde den nødvendig høre til saadanne Sager, som fra samme bleve til Landstinget indstævnede. Men den giør intet mindre: De paaberaabte Capitler af Graagaasen føre tvertimod aabenbarlig med sig, at den egentlig hører til Drabs- og deslige betydelige Sager, hvilke, uden nogen foregaaende Rettergang, strax kunde indstævnes lige til Landstinget, og altsaa saadanne, som for dengang aldeeles ikke bleve paa Vaar-Tinget foretagne: Om andre Sager, hvilke sammesteds bleve foretagne, men ikke sluttede, taler Loven ikke paa dette Sted. Det indeholder følgelig ikkun visse Friheder i Henseende til Landstings-Stævningens Tiid, tilladte for een eller anden særdeeles Omstændigheds Skyld, og derfor, nu meere, nu mindre indskrænkede, alt eftersom Sagsøgeren før eller seener havde faaet Sagen at vide; Det vedkommer da ikke de Sagers Drift, der ginge den sædvanlige Vey fra Under- til Over-Retten, hvilket uomgængelig udfordres

dets, i hvad noget i denne Omstændighed deraf skulde beviises. Min anden Erindring bliver denne. At saadan Stævnings-Eed, for at kunne tiene til at bestyrke Widalins Paastand, burde tillige være den sædvanlige og meest almindelige Stævnings-Eed til Lands-Ting. Men det som ovenfor (§. 40 p. 93.) er sagt, om Landstings-Stævnimændenes Eed, viser noksom, at den er det ikke; og det, som ved den første Erindring her er anmærket, at den ikke engang kand være det. Ikke at anføre fleere Beviiser, der kunde tages af den Eed, paa hvilken Sandemænd til Landsting burde udnævnes som paa sit Sted kand efterlæses. Endelig 6) søger Widalin at bestyrke sin Meening om Vaar Tingenes Tiid i den 8de Sommer-Uge, af det, Sturlunga Saga i sin 6te B. 40 Cap. fortæller om Thord Sturlesen, at han nemlig drog hiemmen fra, enten fra Biarnarhøfn eller Ondverdar-Eyre, Løverdagen i den 6te Sommer-Uge, indtil Hagerøe; blev sammesteds Søndagen over, og lod der om Mandagen hænge en Mand; tog derfra ind til Hvam, i Tanke, at han der i Fiertedagene kunde tale med sin Broder Sigvat; biede der efter Sigvat nogen Tiid; og endelig, da han ikke kom, reysede herfra til Vaar-Tinget i Thornæs; hvilket altsaa efter hans Meening, ikke dengang kand være blevet holdet forend i den 8de Sommer-Uge. Men jeg begriber ikke hvorledes saadan Slutning kand uddrages af denne Beretning. Historiens egne Ord ere disse: "Þordr for heiman laugardaginn i siötta viku Sumars, sem hann var vanr at fara til vorþings i þórnes: enn hann villdi eigi fara til þing sins, þvi hann villdi finna Sigvat" d. e. Thord begav sig paa Reysen hiemmenfra, Løverdagen i den 6te Sommer-Uge, en Dag da han ellers pleyede at drage til Vaar-Ting paa Thornæs: Men han vilde dengang ikke fare til Tinge, thi han havde foresat sig at tale med Sigvat. Her siges, med tydelige Ord, baade at han ikke havde i Sinde dengang at reyse til Tinge, og Aarsager, hvorfor ikke; ligesom den paafølgende Historie noksom viiser, at han ikke kom der det Foraar; hvorfor og hans Ophold paa denne Reyse ikke kand give den mindste Formodning om Thornæs-Tings aarlige Tiid i den

8de

8de Sommer-Uge. Ja, det som meere er: her siges tillige z) at Løverdagen i den 6te Sommer-Uge var den Dag, paa hvilken han ellers pleyede at reyse til Baar-Ting i Thornes; Nu er bekiendt af samme Sturlunga-Saga at Thord var Herreds-Hovding; Det er og bekiendt, af den ældste Isl. Kirkelovs 12 Cap. at en Herredshovding i det seeneste om Løverdagen burde være kommen paa Baar-Tinget, og det saa betids, at han der samme Dag kunde lyse Fred, eller, som det dengang hedde, helga d. e. hellige Tinget; hvoraf er klart, at Thord, forst om Løverdagen, har pleyet at reyse hiemmenfra, fordi han endda betids nok har kundet komme til Thornæs inden samme Dags Aften, for der at sætte Baar-Tinget; at forstaae, naar han ikke selv vilde nole paa Beyen. Men herved faaer man ingenlunde ud de af Widalin fastsatte Baarting-Dage, fra Løverdag til Onsdag i den 8de Sommer-Uge: Tvertimod seer man her et haandgribeligt Beviis paa gandske andre, nemlig fra Løverdag til Onsdag i den 6te: Og disse er just, efter Graagaasens udtrykkelige Befaling, indført tilforn S. 314. 191 Anm., de samme Dage, i hvilke Baar-Tinget i det seeneste maatte holdes; thi ellers kunde samme Ting ikke lettelig nogensinde indfalde i Pindse-Ugen, hvilket Graagaasen dog anseer for muligt (S. 83. Anm. 57). Sandheden har saaledes tvunget mig til herudi at modsige en Læremester, hvis Opdagelser saa ofte have været min sikkerste Rette-snoer, ja eeneste Veyviisere i dette Arbeyde. En Frihed, hvilken jeg haaber skiønsomme Læsere ville finde saa meget mindre lastværdig, som det Æmne selv hvorom her handles, uomgiængelig udkrævede denne Undersøgning; deels for endnu ydermeere at stadfæste de gamle Baar-Tings rette Aarsdag, anført tilforn efter Graagaasens egne Ord; deels og for at viise, at Jonsbogens omtvistede Capitel (L. L. B. 12.) ikke giver mindste Beviis paa, at disse Baar-Ting, efter den Norske Regierings Indførsel, ere vedblevne som tilforn. Ja endog den blotte Tiid, hvilken Loven der foreskriver i Henseende til hvert Slags Kreatures Fodring, kand desuden være nok til at overbeviise enhver agtsom Læser, at Baar-Tingene der ingenlunde kunne være meente, om man end i Tankerne vil flytte disse fremad til den 8de Sommer-

Uge,

lige; Thi hvad for et Forhold bliver vel det, at regne Foder til Bondens Malke-Koer ikkun 14 Dage længer end til hans Faar og Geeder, naar man først har regnet Foder til disse næsten heele 6 Uger længer end til hans Heste? Ja lader os end for en haardnakket Modstanders Skyld sætte, at Vaar-Tinget her forstaaes og ikke Lands-Tinget; saa følger dog endda ikke deraf, at Vaar-Tingenes forrige Indretning derfor skulde være bleven ved Magt; endskiønt deres Aarsdag, som bekiendt for Almuen, kunde i Loven være sat til Rættesnoer for eet eller andet i den daglige Huusholdning; allerhelst da Islændernes Fordrag med K. Haagen Haagensen, trykt bag ved den Islandske Lov i Cph. af 1709. p. 473. udtrykkelig vidner, at Godorderne, der udgiorde ligesaa mange væsentlige Deele af de gamle Vaar-Ting-Lav, bleve, ved Landets Overgivelse, af deres Eyere nedlagte og til Kongen overdragne. Endelig nævne vore Norske Lovbøger Jarnsida og Jonsbok aldrig saadanne Vaar-Ting; men alleene nogle gange Herreds-Ting, hvorved de forstaae, nu en Bygde-Sammenkomst især, nu en Under-Ræt eller Hieniting i Almindelighed, saavidt samme sættes imod Landstinget.

Alt dette bliver endnu meere tydeligt, saasnart man noget nærmere efterseer vore Norske Love, og sammenligner disse deels med den Islandske Historie, deels med den Norske Herreds-Rættergangs Drift i de Tiider. Begge Lovbøger Jarnsida og Jónsbók, naar de i Tingfarebalkens 2det Cap. anordne, hvor mange Mænd efterdags skulde udnævnes til Lands-Tinget, følge eenstemmig Vaar-Tinglavenes forrige Indeeling, og navngive, i Øster-Fierdingen, Muule og Skaftefields"; i Sønder-Fierdingen, Rangaa", Arnæß", og Kialarnæß", i Vester-Fierdingen, Thværaa", Thornæß", og Torskefiords", og endelig, i Nordfierdingen, Huunevands", Hegrenæß", Vadle", og Tingøes-Ting. De have altsaa beholdt Tinglavenes gamle Navne, alleene paa det nær, at man, efter deres Regning, ikkun faaer 2 Ting i Østerfierdingen, i Steden for at der, i Følge den gamle Historie og Graagaasen, burde være 3. Dog dette hindrer ikke, at man jo med god Grund kand paastaae,

Herreds-Rætternes almindelige Beskaffenhed.

 staae,

staae, at Herreds-Rættergangens heele Plan, ved Landets Overgivelse, er bleven sat paa en gandske anden Fod end tilforn. Begge Love befale oftere end eengang, at Kongens Sysselmænd, som ved Regieringens Forandring, bleve satte i de forrige Herreds-Høvdingers Sted, skulde, i fornødne Tilfælde, skaffe Almuen Ret; hvorved dem virkelig blev paalagt at være Underdommere, i det mindste paa en vis Maade. Men det uagtet har man dog temmelig gyldige Aarsager til at slutte, at saadan deres Underdommer-Embede ikke strax er blevet saa aldeeles nøyagtigen eller fuldkommeligen bestemmet, som en ordentlig og velindrettet Rættergang billig kunde udkræve. Saavel *Jarnsida* i Tingfarebalk 6te Cap. som *Jónsbogen* i sammes 9de Cap. give meget meere aabenbarlig tilkiende, at Vedkommende dengang ligesaavel kunde, fra første Haand, indstævne deres Sager, til Lavmandens, som til Sysselmandens Paakiendelse; ja den sidste Lov gaaer fast alleene ud paa Stævninger til Lavmanden. Jeg vil troe, at Lovgiverne hermed have havt en gandske priiselig Hensigt; nemlig desto kraftiger at forebygge al Uret paa Sysselmændenes Side, samt at forskaffe Sagerne paa denne Maade en kortere Drift, og dog derhos et vissere Udfald, end de tilforn havde faaet; Dog kand tillige ingenlunde nægtes, at jo dette gav Anledning til, at Herreds-Rættergangens heele Orden Tiid efter anden blev alt meere og meere forrykket, og Herredsdommer-Embedet tilsidst fast aldeeles forflyttet fra Sysselmændene til Lavmanden, i det Almuen, misbrugende denne Lovens almindelige Tilladelse, giorde sig en Vane af strax at indstævne Sagerne lige til Lavmandens Paakiendelse, uden tilforn at have søgt til Sysselmændene, som deres rette Underdommere. Saaleedes kom da Lavmanden til at paadømme de fleeste Sager fra første Haand. Til denne Ende maatte han og aarlig reyse omkring i sit Lavdømme, hvilket blandt andet er øyensynligt, saavel af K. Haagens Rættebod, indført i Jonsbogens Tingfarebalk 9 Cap. som af hans Brev udgivet Tønsberg Botolfs-Messe 1308. Der staaer: Det befale vi og, at Lavmanden skal reyse med Sysselmanden, naar han drager omkring i sit Syssel, for at paadømme

Sa-

Sager og have, ligesom Sysselmanden, 2 Tienere paa Ved-kommendes Bekostning. Men de begge skulle have een Skriver, der skal forfatte i Pennen alle de Domme og lovlige Kiendelser, som Lavmanden der imellem Almuen afsiger og opsætte hver Dom under hans Segl i et Brev for sig selv, hvilket Parterne beholde. Men Sysselmanden skal igien tage Udskrift af hver Dom, efter Lavmandens Brevs Lydelse, paa det slige Domme desto mindre skulde kunne glemmes. Det siger ikke meget, om nogen vilde end paastaae, at saadan Befaling egentlig angaaer Norge, og at denne Dommenes skriftlige Forfattelse ikke findes at have været i den Tiid almindelig i Island. Ligesaalidet betyder og den Indvending, at de rette Pergaments Afskrifter af K. Erik Præstehaders Rættebod om Provster, tilholde ikkun i Almindelighed, at Kongens Ombudsmænd skulde udnævne Meddomsmænd i betydelige Sager; i Steden for at dens Aftryk bag ved Lovbogens Oplage af 1707 og 1709 p. 462 sige, at Lavmanden hvor han var tilstæde, altid skulde udnævne Meddomsmænd, især naar Sagen var betydelig, men ellers Sysselmanden. Thi begge Deele viise dog gandske uimodsigeligen saavel de Tiiders Norske Loves Plan, som Undersaatternes almindelige Brug; at nemlig Lavmanden havde fast meere med Herreds Rættergangen at giøre, end Sysselmanden selv; og det sidste især, at Kong Eriks Rætterbod, i den Haandskrivers Tiid, der først har giort den anførte Forandring, ligeledes er bliven forstaaet og efterlevet, som han den ved sin Afskrift har forklaret. Hertug Haagen Magnusens Rætterbod, udgiven 1293, 22 Apr. viiser desuden tydelig, at endog Sysselmændene selv have giort Misbrug af at indstævne Bønderne for Lavmanden; der staaer: Vi forbyde ogsaa, at Sysselmænd eller Lensmænd stævne nogen Bonde til Lavmanden, uden han befinder sig inden det Lavdømme, som han er foresat: og hans anden Rætterbod, udgiven efter hans Tiltrædelse til den Norske Throne, og endelig med Opskrift: om Penge-Sager: aftrykt bag ved Jonsbogen p. 455. forbyder ligesaa udtrykkelig, at nogen maa skyde sine Sager fra den lovlige Underdommers Kiendelse, for dermed

med at forhale sin Veder-Parts Ræt; Et tydeligt Beviis paa en almindelig vedtagen Uvane i denne Henseende. Ja Misbrugen er tilsidst gangen saa vidt, at samme Konge, ved sin Ræterbod indført i Jonsbogens Tingfareb. 9 Cap. har fundet fornødent at erindre Indbyggerne om, at det var ligesaa lovligt at indstævne Sagerne for Sysselmanden, som for Lovmanden; et Tegn til, at saadant i hans Tiid har været næsten aflagt, samt, at Sysselmændene, efter Omstændighederne, maatte indrette Varsels-Tiiden i slige Sager, i Steden for, at denne tilforn synes at have været lige lang i alle Indenherreds Sager. Dette kand nu lettelig overbeviise os om, at Vaar-Tingenes gamle Indretning, i en saadan Rættergangs-Maade, aldeeles blev umuelig at efterleve, i Betragtning af, at det viidtloftige Island dengang undertiden havde ikkun een Lavmand, og sædvanligst ikke fleere end 2, hvilke saaledes aarlig skulde reyse over deres heele Lavdomme, og kunde derfor umuelig, til samme fastsatte Tiid, komme til hvert Herreds Vaar-Ting. Og hvad? Kong Magni Lov synes ikke engang at udkræve, at Sysselmændene skulde holde saadanne aarlige Vaar-Ting, som almindelige Underretter, altid fastsatte til en vis Maaneds Dag; efterdi den, i Kongs-Pegnsk 2 Cap. med tydelige Ord giver tilkiende, at der undertiden ikkun var een eeneste Sysselmand i en heel Fierding af Landet, samt at denne endda desuden havde Friehed til at boe uden for sit Syssel.

Herreds-Rætternes færdeles Indretning, og da først om Femte-Ting.

Saaledes bleve de forrige Tiiders Vaar-Ting ved den Kongelige Regierings Indførsel afskaffede. Men derfor er endnu intet mindre end afgiort, hvad Slags Rættergang igien i deres Sted er bleven anordnet. Her maa man begynde fra Landets mindste Inddeeling eller Parter, jeg forstaaer de saakaldte Reppar eller Bygdelav, indbefattende nu eet eeneste Kirke-Sogn, nu 2 eller fleere tillige, alt eftersom disse vare viidtløftige til; og da har jeg allereede længe tilforn [S. 71. 72.], efter *Widalins* Anviisning, i hans Afhandling om Femte Stævne, antaget samme som en almindelig Varsels-Tiid for alle Inden-Herreds-Sager, meenende hermed egentlig dem, der kunde tildrage

trage sig inden saadan Rep eller Bygdelav; dog uden tillige at ville troe, at vore Norske Lovgivere, Kongerne Haagen og Magnus skulde have bestemt en vis Dag i hver Uge til at holde Herreds-Ræt, ligesom siden er skeet i Hoylovl. K. C5. Norske Lovs 1, 3, 50. Nu derimod, efter nøyere Overveyelse, seer jeg ikke rettere, end at man ogsaa maa bifalde dette sidste. *Widalin* har nemlig, paa anførte Sted, ved at sammenligne de gamle Love med hinanden, næsten uimodsigelig lagt for Dagen, at de Norske i den Tiid, da Island blev overgivet, have havt bestandige Bygde-Ting, holdte en vis Dag i hver Uge, og derfor kaldte Femter, eller Femte-Ting (Fimtar-þing), fordi Vedkommende sædvanlig pleyede at stævnes derhen med 5 Nætters Varsel. Denne Norske Rættergangs-Maade er ogsaa rimeligviis at slutte, tilligemed de Norske Love og Regiering, bleven i Island indført, og slige ugentlige Bygde-Ting overalt indstiftede, som almindelige Herreds-Rætter, for hvilke man nu fra første Haand skulde indstævne alle Sager, og især dem, som skeede inden Bygden, med 5 Nætters Varsel. Paa denne Maade bør man forstaae: Jonsb. Manh. 10 Cap at modvillige Drabelysnings-Vidner skulde med Femte-Stævne stævnes til Tinge, for at aflægge samme Vidnesbyrd, med Tillæg, at det ligesaa skulde forholdes med alle Vidner, og de Boder, som disse kunde blive dømte til, betales paa Femte-Ting: L. L. B. 1 Cap. at Jorddrotten skulde med Femte-Stævner, søge hans Landgilde, om samme blev indeholdt over den rette Tiid; samt [5 Cap.] Leylænding, hans Jorddrot, om denne ikke vilde holde sin Bygsel, og Bonderne da, efter hans førte Beviiser, tildømme ham Gaarden: 13 Cap. at en Leylænding, der ikke vilde have Huus tilfælles med en anden, der tillige med hannem boede paa samme Gaard, skulde med 2 Viidner, begiere af denne Huuse-Skifte, og forelægge ham Femt dertil, og hvis han endda ikke vilde, da udnævne 2 af Naboerne for at deele Husene til Lodkastelse, og hver siden beholde hvad der faldt i hans Lod, hvilket Skifte siden skulde staae ved Magt, saalænge nogen af dem blev boende paa Gaarden [14 Cap.]: samt 15 Cap. at den, der kunde synes at være fornærmet af en anden paa sin Tofte, Eng, eller Ager, skulde, efter giort Forbud,

 fore-

forelægge Vederparten først een Femte-Stævne til at lide Dom derfor, og siden, om denne blev befunden skyldig, en anden, til at føre Hoe eller Korn tilbage; hvilket om han ikke giorde, da skulde hin kræve det tildømte med Halv-Maaneds Hiem-Stævne, og derpaa, om dette endda ikke blev ført tilstæde, stævne ham Ting for Ran og Uræt, og der føre Vidner over ham, og endelig begiære af Bonderne Dom og Udførd, som for vitterlig Gield. Sammeledes er at sige om Skov-Skifte [L. L. B. 20 Cap.]: Naar Søegang, Bankflod, eller Storm-Regn kunde drive Bondernes Hoe tilsammen, skulde ligeledes alle de Lodtagne, efter foregaaende Forbud paa at føre noget bort, berammes Femte-Stævne til Hoe-Skifte, hvor enhver burde tildømmes sin Deel [25. Cap.]. Videre: Jorde-Trætter, der kunde opkomme angaaende Aavæxt paa Ager eller Eng, Mark eller Græsgang, Skov eller Vang, som og om Lande-Marker, skulde den, der syntes at være fornærmet, først med Vidner forbyde Vederparten at benytte sig af det omtvistede inden Dom kunde gaae dem imellem, og derpaa forelægge ham Femte-Stævne, det er tilkalde ham at møde tilligemed hans Hiemmels-Mand efter 5 Nætters Forløb, paa den samme Sted, hvorpaa han havde giort Forbud; ude eller inde ligesom Sagsøgeren fandt for godt; og blive der saalænge, indtil han kunde faae Sagen afgiort. Her skulde hver af Parterne udnævne 6 fornuftige Mænd til at sidde Retten, afhøre deres Vidner, og paakiende deres Sag. Den Part, som først havde stævnet, skulde først føre sine Vidner, den anden siden; og dens Vidner alleene tages i Eed, hvis Udsigende Meddoms-Mændene, efter deres Samvittighed, kunde synes meest rimeligt; Men begge maatte de aldrig lade sværge. Bleve Meddoms-Mændene u-enige i deres Dom, da skulde Sagen indstilles til Lavmanden [L. L. B. 26 Cap.]. hvoraf jeg dog ikke tør slutte, at Sysselmanden har havt noget hermed at giøre, mindre selv siddet denne Ret. Ellers burde alle Femte-Stævnes-Sager om Eyendom, begyndes med Forbud i 2 Vidners Nærværelse, og dette siden strax forfølges med Femte-Stævne hvilken Sagsøgerens Vidner, under deres Eed, skulde afhiemle for Retten. Men om Meddomsmændene dømte 2 stridige Dom-

Domme, ... ade de af dem, som befandtes at have havt Uret, straffes paa 6 Ore, den eene Halvpart til Kongen, den anden til Sagsøgeren, med mindre de vilde giøre deres Eed paa, at de ikke havde vidst bedre [17 Cap.] Saadan Femte-Ting meenes og uden Tvivl i L. L. B. 10 Cap. hvor en Jorddrot tillades at stævne en modvillig Leilænder Ting, og at begiære Bøndernes Hielp til at sætte ham bort af Gaarden; hvortil de vare forpligtede under en Ores Straf; da og Ervselmanden skulde følge med, og fik derved en halv Marks Boder paa Kongens Vegne. Samme maae og have Sted i alle Trætter om Landemærker L. L. B 16; om Landnam og Skovhugst L. L. B 19; om Eng paa anders Grund L. L. B. 22; om Hoe-Stakke opsatte paa andens Grund L. L. B. 23; samt om Græsgang, naar nogen Bonde ikke vilde drive sit Kvæg til Fields i Sæter ligesom de andre, men græssede det i Hiem-Hasterne; da den, hvilken sligt mishagede, kunde først forbyde ham at holde det hiemme; siden forfølge Forbudet med at stævne hem Herreds-Ting for Græsran og modvillig Over-Sæde, og endelig begiære de andre Bønders Hielp til at drive hans Kvæg bort af sin Græsgang L. L. B 42. End nu anbefales Femte-Stævne til at ligne Indhegning imellem Bønderne L. L. B. 32; som og først Femte-Ting til at fælde Dom over den, der ved en Dæmning har tilspærret fælles Fiske-Vand, og siden en anden Femte-Stævne til at afbryde Dæmningen, enten ved den Skyldige selv, eller ved meenige Bønders Hielp L. L. B. 56. Femt er og den sidste Tiid til at udløse sit Kvæg, som en anden har optaget L. L. B 33. Dog, Landsløvb. 52 Cap. er det allerbedste Beviis; der staaer: Om Bønderne blive ueenige, og Nogen især tilegner sig Almindning eller fælles Græsgang, da skal denne giøre Forbud derpaa, og strax derpaa stævne Ting, paa det Sted, hvor den Sag skal undersøges, og opsiare Tingbud for Femt, (det er indværsle Bønderne til at møde paa Femte-Tinget for at handle om den Sag, og derhos lade dem viide hvor samme dengang skal holdes); Men paa Tinget (Femte-Tinget) skulle Parterne udtage 12, hver 6, af de fornuftigste Bønder i det Bygdelav, og af disse igien 2, til at vidne og spørge,

 om

om den Græsgang er Sagsøgerens Eyendom, eller Almindning. Efter eller ligesra dette Ting skal den, som tilegner sig den omtvistede Grund, beramme en nye Femte-Stævne, og føre der de Vidner, som saaledes paa første Ting bleve udnævnte. Men om Femt indfalder paa en Hellig-Dag, da skal Femte-Stævne holdes den næste søgen Dag derefter, og Sagsøgeren da føre det sine Vidner ligesaa fuldt som paa Femte-Stævne, og det med denne Leds-Form, at Vidnet skyder det til Gud, at han haver hørt fornuftige Mænd, ældere end han selv er, sige, at paa N. Sted skiller Landemærke imellem Bondens Eyendom og Alminding eller fælles Græsgang, og at han for Gud, inter rettere veed i denne Sag. Siden berammes den 3die Femte-Stævne, hvor enhver tildømmes hvad han skal have; af hvilket altsammen klarlig sees, at disse Femte-Ting ere den eenste Rættergangs Maade, som Loven udfordrer i denne heele Sag. Endelig burde alle Tætter om Eyendom paa Drive-Hval forfølges med saadanne Femte-Stævner, Rekab. 3 Cap. K. Haagens Islandske Lov *Jarnsida* anordner ligeleedes Femte-Stævne til at optage ulovlig Dæmning i fælles Fiskevand L. L.B. 24; til at bortføre en modvillig Opsidder L. L. B 15. samt at en Arving, for at kunne indtil videre blive i Besiddelse af en bortreist Mands Gods, skal paa Femte-Stævne, det er paa Femte-Ting, føre Vidner paa hans dødelige Afgang, Arveb. 23. Viidere hedder det i sammes Mañhelge B. 19 Cap Naar 2 Mænd, ved Slagsmaal, tilføye hinanden nogen betydelig Skade paa Liv eller Lemmer, og man derfor holder 2 Manddrabs-Ting, hvert paa sit Sted, og begges Eftermaalsmænd siden komme til Femte-Tinget, da skal den af disse, som først har stævnet, først føre sine Vidner: hvilke Ord klarlig viise, at denne Lov anseer saadanne Femte-Ting som sædvanlige og fastsatte Herreds-Rætter. Det samme kand og sluttes af dens Anordning om modvillige Drabs-Løsnings-Vidners Faldsmaal i foregaaende 3die Cap. Disse Bøders Inddrivelse, siger den, skal man ikke begynde med Hiem-Stævne, som andre Gields-Sager, men man skal strax paa eller ligesra Femte-

Tin-

Tinget beramme et Ting, der skal holdes efter saa mange Dage, som Indbyggerne have vedtaget til Herreds-Rættergang i det Bygdelav (enn til þessarar sóknar skal ekki heimstefna; þing skal stefna á (af) Fimtarþinge, um sva margar nætur, er menn hafa tekit i þinghá þeirre); hvoraf tog tillige er at mærke, at disse Herreds-Rætter ikke ere strax ved Landets Overgivelse blevne satte paa en aldeeles ordentlig og fast Fod; men at Rættergangens Tiid, i det mindste saalænge denne K. Haagens Lov stod ved Magt, har været ulige lang i adskillige Herreder, alt eftersom Indbyggerne paa hvert Sted havde vedtaget og samtykket: hvorimod Kong Magni Lov Manh. 10. som tilforn er anført, har ey alleene fastsat det her omtalte Ting til næste Femt; men endog udtrykkelig anbefalet Femte-Ting i de fleeste Inden-Reps Sager: i Steden for at Jarnsida som oftest ikkun i Almindelighed befaler at stævne disse til Tinge, uden at udlade sig tydelig om sammes Tiid eller anden Beskaffenhed. Saaledes ere da Femte-Tingene ved K. Magni Lov blevne satte paa en bestandig Fod, som almindelige Bygde-Ting, i hvilken Tilstand de og ere blevne saa længe denne deres Indretning endnu var i frisk Minde, vintelig indtil den saa kaldte sorte Død, omtrent midt i det 14de Hundred-Aar. Efter den Tiid er rimeligt, at de, ligesom den øvrige gamle Rættergang, alt meere og meere ere blevne forandrede og forvendte fra deres oprindelige Form, ligesom Kundskaben om samme efter Haanden er uddøet. Nu om Dage, især siden den nye Norske Rættergangs Indførsel ere de alleene indskrænkede til visse særdeeles Sager, hvilke paa sit Sted (p. 73.) findes anførte.

Foruden de Femte-Ting som saaledes udtrykkelig navngives, mælde vore Norske Love undertiiden om den Herreds-Rættergang, som visse særdeeles Sager havde for sig selv. Saaledes 1) befaler Jarnsida i Arveb 20 Cap. at den der vil paastaa Arv, skal stævne den, som samme har i Forvaltning, til Tinge, for at føre Vidner paa at han er ret Arving (skal hann kvedia fiarhalldsmann, oc eiga dóm einn til, oc nióta vitna finna); Det samme forklarer Jensbogen endnu tydeligere i sin Arveb. 25. *Herreds-Rætter i visse særdeeles Sager.*

Efter den skulde nemlig Arv søges, og Vidner derom føres, i den samme Fierding, hvor den var falden. Naar nu den, der forvaltede en Arv, ikke vilde udlevere samme uden at have Dom for sig, da skulde den anden der paastod Arv, stævne ham Hiem-Stævne, med Begiæring at Arven maatte blive udbetalt. Vilde han ikke, da skulde denne stævne ham Ting for Ran og Kvær-Sæde, og Tingmændene da, først tildømme ham Arven, om han kunde bevise sin Ræt dertil, og siden om han endda ikke vilde lade Arven være frigagtig, være ham, efter foregaaende Begiering, behielpelige til at fordrive den anden med Magt. Hermed stemmer overeens det 27de Cap. der ligesaa befaler en Arving, om hvis Ræt der er nogen Tvivl, at stævne den, der forholder ham hans Arv, et Ting, til at høre hans Vidner paa at han er ægte Arving, og siden at lide Dom til Arvens Udbetaling: Dog synes heel rimeligt, at man og til saadanne Ting har brugt 5 Nætters Varsel, eller, rettere at sige, paadømt slige Sager paa de ugentlige Femte-Ting; allerhelst da Jonsides Arveb. 23 Cap. anført noget tilforn, befaler med klare Ord, paa Femte-Stævne at føre Vidner om en andens Død.

1) Arve-Skifter. Det kand derimod ikke tages i Tvivl, at jo Arve-Skifte, hvorom Jonsb. Arveb. 26 Cap. handler, skal være en særdeeles Forsamling, sædvanlig holden en vis Tiid efter Dødsfaldet, paa den Afdødes Boepæl, eller paa det Sted hvor Arven forefandtes: De Arvinger, som første Gang vare fraværende, blev forelagt en anden Dag til endelig at møde; og om de endda ikke indfandt dem, blev Arven desuagtet i Vidners Nærværelse, deelt i ligesaa mange Parter, som der vare ventelige Arvinger, og derpaa kastet Lod derom, da hver af de Fraværende fik den Deel, som ham ved saadan Lodkastelse kunde tilfalde; endskiønt han derfor siden meget vel kunde paatale slig Deeling.

2) Odels-Sager. II) At Jorde-Trætter i Graagaasens Tiid have havt deres besynderlige Rættergang er paa sit Sted [p. 337-338.] viist; Samme anordne og begge vore Norske Love om Odels-Sager Landabr. 1 Cap. Thi der skulde en Odels-Arving, enten om Høsten drage hen til dens Boepæl, som havde hans Odel i Besiddelse, og der med Vidner forkynde ham, at han vilde indløse samme;

eller

eller og, have givet ham saadan tilkiende uden Kiøb, hvor han end kunde træffe ham. Herhos skulde han tillige stævne denne til at møde paa den omtvistede Odels-Jord (efter Jonsbog, næste Tiisdag efter Paaske-Uge, næst efter Korsmessen, den Fore-Dag, da 3 Uger af Sommeren vare til Ende; eller om denne var hellig, da næstfølgende Søgen-Dag), og det deels for at høre hans Odels-Vidner paa, at Jorden havde været hans, og at hverken han eller, eller nogen anden med hans Minde, havde ernten givet, solgt eller udlagt den til Betaling; deels og for at forsvare sin egen Ret til samme. Hvis da Sagsøgeren kunde tilveiebringe saadanne Vidner, burde den paa Stedet satte Ret, bestaaende af visse Bønder som Meddoms-Mænd, tildømme ham den paatalte Jord, endog om den Stævnte ikke mødte; naar hin alleene, foruden Evendoms-Vidnerne, tillige førde sine Stævne-Vidner, til Beviis paa at denne virkelig havde faaet lovlig Kald og Varsel.

Til saadan særdeeles Rettergang, hører og III.) det saakaldte Evendoms-Skifte paa fælles Gaard og Grund, beskrevet i Jonsbogens Landsbr. 3 Cap. Samme kunde skee, uden nogen Rettergang eller offentlig Forsamling, alleene af Lodeyerne selv indbyrdes, efter eget behag, med alles deres Samtykke; saaledes, at de først aflagde een Part for hver Person, siden kastede Lod derom, og hver da tog den Deel som faldt i hans Lod. Men saadant Skifte maatte endnu desuden lyses til Tinge, og der af alle Vedkommende paa nye kiendes ved Magt, inden det kunde blive anseet for aldeeles efterretligt eller uryggeligt. En fuldkomnere Maade at skifte paa var altsaa den, at have Herreds-Mænd tilstæde ved Skiftet, da i Særdeeleshed alle de, der eyede Jorder rundt omkring, burde iadvarsles saa betids, at de kunde samle Folk for at gaae dem til Haande; og Sammenkomsten holdes, naar der var ingen Snee paa Jorden, dog førend Agrene bleve tilsaaede, eller Giødningen udspreedet paa Engene. Hvorledes Skiftet selv i øvrigt skulde forrettes kand efterlæses paa anviiste Sted. Det samme forklarer Loven endnu meere udførlig i næstfølgende 4de og 5te Capitler om Skifte paa Huus, Tofter, 3) Evendoms-Skifte.

Ager-

Agerland, Eng, Skov, Fiske-Vand, Forstrand og deslige, befalende, at den, der vilde paastaae saadan Deeling, altid skulde hiemstævne alle Lods-Eyere, saa lang Tid tilforn at de skulde kunne faae samlet det fornødne Mandskab, og tidsse om Formiddagen være komne til Skifte eller Taxering, under 2 Øres Straf til Kongen. Om end nogle af de Indstævnte ikke vilde møde, skulde Skiftet dog foretages; allene at Sagsøgeren skulde føre Vidner paa, at han tillige havde givet de Udeblivende lovlig Kald og Varsel; og da skulde man giøre saa mange Lodder, som der vare Lods-Eyere; og troeværdige Mænd tilforn see hvad Mærke hver Lod havde, for at kunne vide hvad hver tilfaldt i Huus eller Jord. Andre kunde kaste Lod paa Vedkommendes Vegne om de selv ey vilde. Endelig skulde de fare til Tinge, og sammesteds lyse saadant deres Eyendoms-Skifte, og dette da ansees for lovligt. Paa en bortreyst Mands Vegne især skulde hans Fuldmægtig eller næste Arving stævnes til at bivaane Skiftet i hans Sted. Vilde denne ey møde, skulde Sagsøgeren med 2 Vidner stævne ham til Hovedbollet, og der føre samme Vidner paa, at han lovlig var bleven stævnet; og da skulde vederhæftige Mænd forrette Skifte og kaste Lod om til Tinge, hvor Sagsøgeren selv mærkede sin Lod, den Modvilliges derimod blev kastet umærket; Derpaa skulde de strax lyse hvad hver var tilfaldet; hvilket Skifte siden stedse skulde blive ved Magt.

4) Sammenkomst for at besee Landemærker. Endnu udkrævede IV) Jordekiøb, som efter Graagaasen (see tilforn S. 338), saaog i Følge K. Magni Lov Landabr. 6te Cap. en særdeeles Sammenkomst, i det den Sælgende, inden et Aar, efterat saadant Kiøb var sluttet, skulde, i alle omliggende Jord-Eyeres Nærværelse, hvilke og til den Ende burde indvarsles, viise Kiøberen de Landemærker som han i sit Skiøde havde navngivet. Saadan Sammenkomst var og fornøden, naar Naboer kunde blive ueenige om deres Landemærker i hvilket Tilfælde *Jarnsida* Landabr, 26 Cap. befaler, at alle de, der vare best bekiendte paa Stedet skulde tilkaldes for deels at bære Vidne om, deels at paakiende de rette Landemærker, hvilket Udsigende eller Paakiendelse siden blev lyst til

Tin-

Tinge. Kunde derimod Synsmændene ikke blive eenige, da skulde dog Parterne tilegne sig og lægge Forbud paa saa meget, som laae inden de Grændser, som de omkringliggende Jorders Eyere vilde erkiende for de rette; hvilket Forbud burde være giort inden næste Aar efter saadan Sammenkomst Jonsb. Landslb. 16 Cap. og siden videre forfølges til Femte-Ting som tilforn er sagt.

Til Landemærker hører paa en vis Maade den Materie om Giærder, hvilke i Følge vore Norske Love ogsaa V) tildeels udkrævede adskillige særdeeles Forsamlinger og Rettergang. K. Haagens Lov *Jarnsida* taler derom i sin Landabrigdab. 20 og 22 Capitler, men ikkun i Almindelighed, og meget kortelig. K. *Magni* Lov derimod forklarer Sagen meere udførlig, og det paa adskillige Steder. Saaleedes hedder det f. E. i Landsleveb. 54 Cap. Det er ræt, at den Bonde, som boer Vrred nærmerst, paa Einmaanedo-Semmenkomsten (en Forsamling holden hvert Aar i den sidste Vinter-Maaned, see tilforn S. 355.) skal indkalde alle dem, der eye Vrred, til at møde sig for at indbegne samme; Men det kaldes Vrred, som 2 eller fleere Mænd eye tilsammen. Disse skulle sætte Giærde efter deres Jordemon, ligesom hvers Andeel i Vrred er stor til, saaleedes at de alle sætte den eene Halvepart af Giærdet, og den, som begiærer samme, den anden. Den første lovlige Forsamling til at sætte slige Giærder, begyndes om Foraaret saasnart Jorden er saavidt optøet, at man kand grave Torv dertil, og vedvarer indtil Markerne skulle ryddes og giødes; Den anden fra Giødning og Rydning er færdig, indtil Høe-Slættens Begyndelse; og den tredie fra Høe-Slættens Udgang, indtil Jorden igien fryser til. Hvad Skade Giærderne imidlertid tage skal forbædres paa anførte Tider; Dog er ingen forpligtet til at sætte saadant Giærde, hvor intet tilforn har staaet, med mindre han i 3 Sommere kand faae sin Part færdig, uden derfor at antage flere Arbeyds-Folk end han havde tilforn. Her fastsættes altsaa tydelig nok 3 adskillige Tiider om Foraaret og

5) Giærdes og Grande-Stævne.

og Sommeren, da Vedkommende skulde komme sammen for at arbeyde paa disse Giærder. Dog kand endnu sporges hvad den her navngivne *Einmanadar Samkoma* vil sige? allerhelst da Loven ikkun paa dette Sted nævner, men aldrig beskriver samme. Indholdet af det anforte Capitel giver Widalin, i hans Afhandling om dette Ord, Anledning til følgende Tanker derom: "Det var ikke altid saa vist, at alle Bonder i Herpen eller "Bygdelavet skulde just kunne faae at vide, hvad Brøst enhver "havde fundet paa sine Giærder, uden at holde en vis aarlig "Forsamling i samme Oyemærke. Men ingen Tid om Aaret "kunde være meere bequem til den første Giærde-Stævne, end "i den sidste Vinter-Maaned, Eenmaaned kaldet; thi Giærder-"nes virkelige Forbædring skulde strax derpaa tage sin Begyn-"delse, saasnart man kunde komme i Jorden, paa det den, om "Vejrliget ellers vilde tillade saadant, ikke skulde opsættes ind-"til Markenes Giødning og Rydning var færdig. Man havde "og i dette Tilfælde ingen Tiid at give bort; thi saasnart Nogen "først havde givet Varsel til Indhegning, da skulde Vedkom-"mende strax, som tilforn er mældt, forelægges Femt til at "ligne samme, Landsleveb. 32 Cap. Og om sligt behovedes paa "mange Steder ad Gangen, maatte Naboerne skiftes til at "ligne hinanden imellem. Viidere, siger Widalin, maae man "ikke undres over, at Jonsbogen her ikke ydermeere beskriver "denne Eenmaaneds-Sammenkomst, da saavel den selv, som "dens angivne Oyemærke, allereede længe siden havde været al-"mindelig bekiendt, lige fra Graagaasens Tiid af, hvilken for-"uden andre Steder indforte tilforn S. 355., i sin Landabrigdab. "15 og 16 Capitler, ligeleedes anforte S. 326-27. 195 Anm. be-"faler at give Varsel til Grundskifte, Græsgangs-Ligning, "eller Indhegning 7 Nætter for første Sommerdag; og Skiftet "eller Ligningen selv, at skulle holdes den Torsdag, da 4 Uger "af Sommeren vare til Ende. Dette sidste alleene er det, som "Jonsbogen her har forandret, og det fordi den af nye har ind-"fort den første Giærde-Stævne, saasnart Jorden om Foraaret "var optøet; og derhos dog ikke bestemmet, hvor hastig Vaar-"Aannen skulde være til Ende: da Graagaasen derimod (til-

forn (S. 329. 197 Anm:) fastsætter Vaar-Aannens Slutning "
til den første Sommer-Maaneds Udgang; lader Benderne "
holde Ligning næste Torsdag tilforn; derpaa om Fredagen, der "
juist slutter den første Sommer-Maaned, lave dem til Indheg- "
ningen; og endelig næstfølgende Loverdag begynde den første "
Gierde-Aann. Nogle af K. *Magni* Norske Lovbøger anordne "
desuden et Ting til Midfaste, angaaende Lande-Veyenes "
Forbædring; hvorfor kunde da ikke samme Konges Islandske "
Lov ogsaa, efter sammes Forskrift, paabyde et Ting i Fasten til Gier- "
dernes Forbædring?" Denne er Widalins Betænkning, hvilken saa meget mindre her kunde udelades, som den meget tiener til at forklare Gierde-Stævnernes rette Beskaffenhed, og især til at viise, hvorvidt disse ved K. Magni Lov ere blevne forandrede fra deres gamle Form. Dog synes hans anførte Grunde endnu ikke stærke nok til at godtgiøre, at den omtvistede Eenmaaneds-Sammenkomst egentlig har været anordnet for Indhegningens Skyld, som første Gierde-Stævne. Graagaasens paaberaabte Vidnesbyrd (Landabr. 15 og 16 Cap.) beviiser alleene at 7 Nætter for første Sommerdag, var den Tiid om Aaret, da Varsel til Gierde-Ligning først skulde gives. Men hvo kand forsikkre, at denne 7de Dag indfalder juist paa Eenmaaneds Sammenkomsten, hvilken formodentlig ikkun har været een Dag? Og om end det kand skee, saa beviises endda ikkun, at Stævning til Gierde-Ligning sammestedes skulde forkyndes. Ja, at ikke engang dette har været Graagaasens Meening, synes temmelig tydeligen at kunne sluttes af K. Magni Lovs tilforn indførte L. L. B. 54 Cap., der med udtrykkelige Ord paabyder saadant; hvilket neppe var skeet, om dette allereede tilforn havde været i Brug. Men! vilde nogen sige: Denne Stævnings Forkyndelse, anordnet at skulle skee paa Eenmaaneds-Sammenkomsten, viiser dog i det mindste, at K. Magni Lov anseer slige Sager at høre til denne Forsamling. Jeg svarer: Intet mindre, uden man reent vil i Tankerne forrykke den gamle Rættergangs Orden. Thi hvor mange Forretninger skulde der ikke, i Folge samme, enten gives Varsel til, eller forkyndes, til Tinge, som dog ikke bleve der sammestedes, men paa gandske andre Steder, foretagne?

Imod: Just det, at Loven ikkun tilholder at forkynde Stævning paa Eenmaanedes-Sammenkomsten, lægger saa meget meere uimodsigeligen for Dagen, at Sagen selv ikke videre hørde derhen, som den paa et andet Sted udtrykkelig befaler, at den Giærdeligning, til hvilken Sagsøgeren der havde stævnet, skulde først skee paa næste Femt derefter L. L. B. 32 Cap. Eenmaaneds-Sammenkomsten nævnes altsaa her alleene for at fastsætte Giærdeligningens Varsels-Tiid; og følgelig ikke som en Giærde-Stævne selv; men som en aarlig fastsat Forsamling, henhørende til Repstyrernes eller Sogne-Fogdernes Rættergang, og indrettet i Almindelighed til deels at forkynde, deels og af nye at overlægge alle de Ting, som næstkommende Sommer, og især (efter den gamle Indretning) indtil Flotte-Tiidens Udgang, kunde agtes fornødne til heele Bygdelavets Tarv. Nærmere Beviis herpaa kand eftersees paa sit Sted (S. 355 Anm. 210); hvortil jeg nu alleene vil lægge, at den Eenmaaneds-Sammenkomst som *Vatnsdæla-Saga* i sit 38te Cap. nævner (þessi fundr var lagdr á *Einmánadi* i Forsælodal at Klacka Orms), havde en gandske anden Hensigt end at ligne Giærder, nemlig at udvælge i Ingolfs Sted en Herreds-Hovding over Vatnsdals Herred. Men at komme til Indhegningen igien, da burde der i Anledning af samme, foruden de anførte Forsamlinger, endnu holdes en nye, til Botulfs-Messe eller den 17de Junii, Grande-Stævne kaldet, fordi Naboerne der skulde besigte de da allereede satte Giærder, og paakiende om de vare lovlige eller ikke Jonsb. L. L. B. 31 Cap.

6) Pante- og Forløbs-Rættighed paa Jordegods.

VI) Vilde Nogen for sit tilgodehavende Krav som i rette Tiide ikke blev udbetalt, erhverve Pante-Rættighed i sin Skyldners Gaard eller Grund, da skulde først sligt med Haand og Mund sluttes mellem begge Parter; og derpaa 6 fornuftige Mænd vurdere hvormeget Gieldneren burde have til at kunne blive skadesløs. Men denne Vurdering burde de forrette det samme Foraar, som Gielden var forfalden, og det den Torsdag, da 4 (nogle Afskrifter af Graagaasen, samt Jarnsida Landabr. 6 Cap. sige 7) Uger af Sommeren vare til Ende; og saadan Pante-Rættighed

hed siden lyses hvert tredie Aar til Tinge Jonsb. Landabr. 9 Cap. Vilde derimod en Jord-Eyer sælge noget Gods, hvortil en anden havde Forkiøbs-Rettighed, da burde han 7 Dage for første Sommer-Dag, drage hen, enten til denne, eller (om han var Umyndig eller Udenlands) til hans Fuldmægtig, for at lade ham viide, at Godset var til Fals; Derhos burde han, med Vidner, forkynde ham Hiemstævne, det er advare ham om at blive hiemme, næstkommende første Sommer-Dag, da han vilde komme igien, for at tilbyde ham at kiøbe, og tillige medføre hin, der vilde kiøbe. Blev han da ikke hiemme, uagtet han saaledes var bleven lovlig advaret, eller havde ikke sat nogen til at svare paa sine Vegne, mistede han sin Forkiøbs-Rettighed, og kom desuden i 6 Øres Straf. Jarnsida Landabr. 7 Cap. Jonsb. Landabr. 10 Cap.

Naar 2 eller fleere Mænd eyede Fælled sammen, enten det kunde være Sommer- eller Vinter-Græsgang, hvor deres Kvæg gik paa sin egen Haand, uden at blive vogtet; da skulde VII) den, der kunde synes at være fornærmet, indkalde alle Lods-Eyere til at møde paa samme Fælled, saa lang Tiid tilforn, som der kunde giøres fornøden til at samle Folk. Tolv af de nærmerste Bønder skulde da paakiende, hvor mange Kreature enhver maatte græsse paa sin Andeel; og det, omendskiønt alle Vedkommende ikke kom tilstede. 7) Afrettardomr eller Fælleds-Ret. S. 331. Anm. 199.

Af det anførte sees da, at disse hidtil opregnede særdeeles Forsamlinger egentlig hørde til Aastæds-Sager, og ellers overalt til saadanne, som formedelst nogen væsentlig Omstændighed udkrævede, enten et vist særdeeles Sted, adskilt fra det sædvanlige Tings-Sted, eller en vis Tiid af Aaret. At Loven her undertiden med klare Ord befaler: At Stævning i disse Sager skal forkyndes saa lang Tiid tilforn, som Vedkommende synes at kunne behøve til at faae Folk samlede: viiser desuden tydelig, at hermed sigtes til en besynderlig Rettergangs-Form, og det ventelig i sær til de paa sit Sted (S. 77. §. 35.) beskrevne Sunde-Stævner, saaledes indrettede efter Veyens Længde, Betænkning herover.

 og

og Vedder-Parternes Bekommelse, at disse, inden den foresatte Tid magelig skulde kunne indhente den fornødne Oplys ing og Beviiser. I øvrigt give nogle af disse Forsamlingers indførte Beskrivelser nokfom at forstaae, at al vidtere Herreds Rætter gang, som deraf kunde foraarsages skulde skee for de ugentlige Femte-Ting, hvorfor hine, i det mindste tildeels, ikkun ere at ansee som Forberedelse til den sædvanlige Rættergang; ligesom det og er slutteligt, at 5 Natters Varsel og aa her er blevet brugt, i de Tilfælde, hvor Varsels-Tiden ikke var ved Loven udtrykkelig fastsat.

Andre særdeeles Rætter visse Dage efter at en Sag eftdrog sig. Endnu nævne begge Love adskillige andre Herreds-Rætter eller Forsamlinger, anordnede at skulle holdes i een eller anden særdeeles Sag, en vis bestemt Dag efterat samme havde tildraget sig. Herhen regner jeg 1) Skifte-Ræt efter en Gieldbunden Mand (Jarnsida og Jonsb. Arveb. 18 Cap.); i hvilket Tilfælde den nærmerste Arving, saasnart hin var død, skulde sætte sig i Høy-Sæde, og beramme for alle hans Gieldnere, en Forsamling, 7de Dag derefter; da hver skulde godtgiøres sin beviislige Fordring, eller, om den Afdødes Efterladenskab ikke var aldeeles tilstrækkeligt, da alle miste ligemeget, eftersom hvers Krav var stort til. Endog de som ikke indfandt dem til forelagte Dag, kunde siden søge deres Fordring med Lands-Lov og Ret, og stævne Arvingen til at høre deres Vidner derpaa, om der var blevet noget tilovers, hvormed disse kunde blive betalte: Havde derimod hine, som først mødte, faaet alt hvad der var, kunde disse, efterat have beviist deres lovlige Forfald, søge de Første til at deele med dem, hvad de havde faaet. Men til Arvingen havde de ingen Tiltale, naar han, som sagt, havde ladet dem lovlig indkalde. Herfra bør adskilles vor bekiendte Biskop Arnes Adfærd, beskreven i hans Levnets 19 Cap. hvor han fortælles at have først paa egen Haand ladet skifte en vis Gieldbunden Mands Gods, i hans Levende Live, imellem saa mange af hans Gieldnere, som han vilde unde noget; Derpaa givet ham een af Kirkens Jorde at beboe; og siden, da andre, der havde tabt ved ham, begyndte at kræve ham paa nye, forsvaret ham med den

Fore-

Forevending, at han, af hellige Mænds, det er Kirkens, Eyendom, ikke burde betale nogen Gield. Thi saadan Opforsel grundede sig alleene paa en tiltagen Myndighed, og var ikkun et Paafund af Bispen, ophittet for at bryde den Kongelige Befalings-Mand Thorvard Thorarinsson, og at betage ham Leylighed til at forfølge denne allers meget onde Mand, eller uptage og deele hans Gods mellem hans Gieldnere, hvilket ham dog som Syssel-mand efter Loven egentlig tilkom, see Jonsb. Kiøbeb. 7 Cap. II) En Leylænding der flyttede bort fra en Gaard, hvor han havde Høe eller Korn, som han ey vilde bortføre, staaende til Fals, burde med Vidner tilbyde Jorddrotten at kiøbe samme, og forelægge ham Halv-Maaneds-Stævne d. e. Møde efter 15 Dage, til Værd-Ligning d. e. til at handle om Prisen, og modtage Varene efter 6 fornuftige Mænds Vurdering; og om han da ey betalede, kunde Eyermanden sælge til hvem han vilde, eller og selv beholde det Tilbudne, Jonsb. L. L. B. 11 Cap. III) Den, hvis Kvæg var blevet ilde medhandlet eller dræbt af en anden, skulde stævne Gierningsmanden Ting, 3 Dage efterat sligt var skeet, i det Herred, hvor denne opholdt sig; der skulde han søge Sagen, og lade 2 Vidner sande, at dem syntes den paatalte Skade være giort af Mennesker, uden Sagvolderen selv vilde vedgaae saadant. Hvis ikke, da skulde Meddoms-Mændene dømme ham til Lyritter-Eed, hvilken burde være aflagt inden 30 søgne Dage; Men i Mangel deraf at betale Kvæget og underkastes Straf Jonsb L. L.B. 39 Cap IV) Om Adferds-Ting (Atfarar-þing) eller Execution i Gields-Sager [Jarnsida Kiøb. 4. Jonsb ibid. 3 Cap] nævnet i K. Haagens Retterbod bag ved den Islandske Lov af 1709 S. 455, har jeg allerede ved en anden Leylighed [S. 74. 75] handlet. Om Manddrabs- eller Ørvar-Ting V) skal i det Følgende blive noget viidere talt.

Endnu andre ikkun i Almindelighed navngivne Herreds-Retter.

Foruden disse Herreds-Retter, (hvilke enten Landets almindelige Indretninger og Indbyggernes Levemaade, eller visse Sagers særdeeles Beskaffenhed saaleedes, som sagt er, havde indskrænket, nu til visse Steder, nu til en vis Tiid af Aaret, nu

nu endelig til en vis Dag efterat en Sag havde tildraget sig, eller en Gierning var bleven begaaet), forekomme endnu andre, som ikkun i Almindelighed navngives i vore Norske Love, og derfor billig formodes at høre til deres sædvanlige Femte-Ting. K. Haagens Lov, ved de allerfleeste Leyligheder, udtrykker blot saadanne, i det den som oftest bruger alleene de Talemaader: at Vedkommende skulle stævne Ting: paatale en Sag, eller forkynde en Forretning til Tinge o. s. v.; hvorfor jeg og anseer for overflødigt, at ville her opregne alle dens Steder som handle herom. K. Magni Lov derimod, (saasom samme langt udførliger har forklaret og nøyere bestemmet den øvrige Herreds-Rættergangs Drift, saavel i Almindelighed, som i hver særdeeles Sag, hvor sligt kunde behøves), udlader sig ikkun gandske sielden paa denne Maade. Herhen hører 1) Det Ting, som Sysselmanden, efter Bøndernes Angivelse om Foder-Trang, anbefales at holde, for med 6 fornuftige Mænd at ransage, hvor Hoe kunde være til Kiøbs i Bygden L. L. B. 12 Cap. 2) Det Ting, som den, der var beskyldt for Mordbrand, men benægtede saadant, skulde stævnes, efter foregaaende Varsel paa hans Boepæl eller Opholds-Sted. L. L. B. 30 Cap. Saaledes befaler samme Lov 3) at en Skyldner, hvis Armod ey kunde undskyldes med at være foraarsaget ved ulykkelige Hændelser, først skulde sættes af hans Gieldnere i Forvaring, og disse derpaa stævne Ting, hvorhen de burde føre ham løs og ledig, og der tilbyde hans Slægtninge at løse ham ud; hvilket om da ey skeede, skulde Meddoms-Mændene dømme ham til at aftiene Gielden med Arbeyde, eller betale samme af sin Arbeydsløn, Kiøbeb. 7. Cap. Samt 4) Naar en Tyv blev greben, at Kosterne da skulde bindes paa hans Ryg, i det Bygdelav hvor han var bleven tagen, og han føres til Kongens Ombudsmand, som siden skulde forvare og befordre ham til Tinge, og endelig, saasnart der var gangen Dom over ham, føre ham igien derfra enten til Stranden eller til en Udørk for at lade ham dræbe; hvorhen og meenige Bønder burde være følgagtige Tyveb. 2 Cap. Ligeleedes 5) Naar nogen beskyldede en Anden for Tyverie; da han skulde giøre hvilket han vilde, enten stævne ham hiem og derfra til Tinge, eller lyse hans

Tyve-

Tyverie til Tinge; da Tingmændene skulde stævne ham til næste Ting om han opholdt sig i samme Herred. Var han derimod uden Herredet, skulde ham forelægges et andet Ting til en vis Dag; og han, om han endda ey mødte, ansees for Sandskyldig, med mindre hans Forfald blev beviist Tyveb 5 Cap. Til disse kand man og 6) paa en vis Maade regne de Steder, hvor Loven ikkun i Almindelighed anordner Herreds-Ting; som: Herreds-Ting for Græs-Ran og modvillig Kvær-Sede, som skulde stævnes den, der ikke vilde i rette Tiide drive sit Kvæg til Fields Jonsb L. L. B. 42; Herreds-Ting, hvor den, der paa egen Bekostning havde bygget en Broe, befales at forkynde, paa hvad Vilkaar den skulde bruges ib 45; Herreds-Ting, hvor den, der vilde indrette sig et nyt Fæe-Mærke, skulde lyse samme, forend det maatte bruges ibid. 47; samt at den, der om Høsten havde faaet nogle fremmede Kreature iblandt sine, burde, saalænge Vinteren varede, lyse disse hver anden Maaned ved sin Sogne-Kirke, og derpaa, eengang, paa Herreds-Ting, næste, anden, og tredie Sommer, om han imidlertid ikke kunde faae den rette Eyer opdaget ibid. 49 Cap. Alle disse betyde her formodentlig ikkun et Bygde- eller Femte-Ting; Dog kand Ordet Herreds-Ting, som jeg før har erindret, meget vel taale en vidtløftigere Bemærkelse, og betegne enhver Underret: Jeg slutter saadant af det Ord Herred, hvorved vore gamle Skrifter forstaae 1) store og vidtløftige Landstrækninger, saavidt disse tilsammen havde een eeneste fælles Overherre, derfor ellers kaldte Riiger. Saaleedes hedder Skagefiord et Riige Sturlunga S. 7 B. 57 Cap. Men Herred 8 B. 16 Cap. Borgefiord, Herred, i sames 8 B. 9 Cap. men Riige i det 10de. Saaleedes kaldes Tingøes-Ting, Riige Norden for Vadle-Hede; Arnesß-Ting, Grev Gissurs Riige paa Sønderlandet Sturl. 8 B. 7 C.; og Oddveriernes Godord, Riige, i sammes 53 Cap. Dem som regierede over slige Landstrækninger, kaldede de gamle Svenske Herreds-Konger; hvilke gierne tillige vare Skatskyldige under Sverriges Overherre Kongen i Upsal, (som man kand see hos Sturlesen i Braut-Ununds og Inglald Ildraads Levnet) nogle faa maaskee alleene undtagne, som: Granmar Konge af Sydermanland, samt Høgne

Herred hvad betyder?

og Hilder Konge af Øster-Gothland. Saadanne Landstrækninger hedde hos de Norske Fylker, som blandt andet tydelig sluttes af K. Oluf Haraldsøns den Helliges Historie, der kalder de 9 Fylkes-Konger, hvilke han deels tog af Dage, deels skilde ved deres Riger, Hedenske Herreds-Konger; og med den Forskiel, at de gamle Norske Fylkes-Konger vare smaa Eenevolds-Herrer, ikke Skatskyldige til nogen anden. Hos Islænderne bleve endelig de 13 Tinglav i Landet indrettede i Ligning med de Norske Fylker; saaat Herred i denne Bemærkelse er det samme som et Tinglav; hvorfor og Graagaasen Vig-lode 66 Cap. kalder Tingene snart nu Herreds-Ting, nu Vaar-Ting. Saadant Herred nævner Eyrbyggia Saga i Anledning af Snorre Godes Trætte med Biørn Breidvikinga-Kappa, og forstaaer derved Thornæß-Ting; og saadanne Herreder, nu almindelig kaldte Sysseler, meener K. Magni Islandske Lov Tingforsb. 9 Cap. i de Talemaader: uden Bygden, men inden Herredet: uden Herred, men inden Fierdingen. Det alleene er at mærke, at man i vore Historier undertiden finder største Forskiel paa de Landstrækningers Størrelse og Grændser, inden hvilken de, der for een eller anden Mishandlings Skyld fortælles at være blevne forviiste af et Herred, derfor kaldte *Herads-seker* d. e. Herreds-flygtige, ikke maatte opholde dem. Dog bliver endog dette gandske let at forstaae, naar man tillige iagttager saavel Tiden, som hver Sags særdeeles Omstændighed; f. E. Hromund Halte og Finboge Rame fortælles i Vatns-dæla-Saga 32 Cap. at være blevne Herreds-flygtige imellem Jøkelsaa i Skagefiord og Rutefiordsaa; Thi den gang var Nordfierdingen endnu ikke bleven afdeelt i sine 4re store Herreder eller Tinglav. Ligeledes blev Runolf Brune Sturlungas 3 B. 19 Cap. tillige dømt Herreds flygtig saavel fra Gudmund den Dyres Land Vesten for Elvaa i Vadle-Ting, som fra Kolbein Thomesons Godord i Skagefiorden; Thi saavidt strækkede sig disse 2 Herrers Regiering, af hvilke han blev forviist. Alle andre Exempler herpaa høre enten til den eene eller den anden Bemærkelse af det Ord Herred: Vigaglum Herreds-flygtig fra Øefiorden, maa ikke boe nærmere end i Hørgardal Vigaglums-Saga 26 Cap.

Een

Een af Aununds Sønner, Herreds-flygtige fra Floe, nedsætter sig i Biskops-Tunger Landn. S. 155. Thorgils, Herreds-flygtig af Fellestrønd, opholder sig i Ørney, Sturlunga Saga 4 B. 15 Cap. ikke at anføre fleere. K. Magni Lov Kiøbeb. 9 Cap. nævner Herred 3 adskillige gange, meenende et heelt Tinglav; Thi de Norske Lovbøger, af hvilke dette er taget, sætte her overalt Fylke i Steden for Herred, og Barun i Steden for Valldsmann. Samme er at sige om Kiøbeb. 22 Cap. hvor de Norske Froste- og Guule-Tings Lovbøger begge have Fylke i Steden for Herred. Saavidt Ordets første Bemærkelse. II) Den anden derimod er meere indskrænket, indbefattende alleene een Repp eller Bygdelav. I denne Meening anfører Graagaasen Vigsl. 71 Cap. de Sager som rygtbare i et Herred (Heradsfleigar), hvilke meere end den halve Part af Bønderne i en Rep eller Bygdalav allerede havde spurgt førend Sag blev anlagt. I samme Meening fortæller Sturlunga Saga 1 B. 18 Cap. at Thorgils Oddesøn havde foresat sig at forsvare med Magt det heele Herred, at forstaae Saurbæ-Bygdelav; 3 B. 9 Cap. at en vis Mand boede paa Helge-Stade i et Herred, kaldet Røgedal; samt 4 B. 20 Cap. at de fleeste Mænd i begge Herreder, Videdal og Midfiord vare Snorre Sturlesens Underhavende: Saaleedes forstaaer K. Magni Isl. Lov Framf. B. 10. Tyv. b. 6 Cap. Bygdemænd ved Herreds-Mænd; L L B. 39 (anført S. 415. N III.) Rep eller Bygdelav, ved Herred; samt L. L. B 47 og 49 Cap. (anførte S 417.) Bygde-Ting, ved Herreds-Ting; af hvilke det 47de især har forandret Graagaasins Rættergangs-Maade, der i sin Landabrigda B. 39, udkræver Vaar Ting i samme Tilfælde. Foruden disse 2de Betydninger, findes endnu det Ord Herred III) brugt for at betegne just saa stor en Landstrækning, som de rindende Vande deeles til, bestaaende som oftest ikkun af eet Bygdelav, dog undertiden af fleere tillige; og altsaa saadan een, som rundt omkring er omgiven, og fra alle omliggende adskilt, ved Field-Rygge; hvorfor og K. Magni Lov Kiøbeb. 2 Cap. udtrykkelig beregner samme fra disses Spidser paa begge Sider, hvor Elver og Bække først begynde at flyde ind ad. Saadanne Herreder,

adskilte ved Fieldryge, hvorfra Vandfaldene deeles til begge Sider, nævner Graag. L. L. B. 38 Cap.; Samme mee-nes og uden Tvivl i Jonsb. Tyveb. 5 Cap. anført tilforn (S. 416. N. 5.); samt i L. B. B 3 Cap. om Eyendoms-Skifte med Herreds-Mænd (S. 407. N. III.). I Særdeleshed bestemmer Landabr. 6 Cap at man ey behøvede at besee Landemærker, naar disse bistødde af saadanne Fielde, hvor Vandfaldene deeles mellem fleere Herreder; og noget tilforn, at det samme skulde gielde, hvor Landemærkerne vare adskilte enten ved en Fiord, eller ved Aaer, hvorudi der ginge saa store Fiske, at de kunde fanges med Garn; af hvilket sidste jeg synes at kunne slutte, at Herred i denne Forstaaelse, i det mindste paa dette Sted, betegner enhver Landstrækning indsluttet og fraskilt fra andre ved naturlige Grændse-Skiæl, uanseet enten Fielde, Elver, eller Udørkener, naar ikkun disse vare noget store. Wii-dere forstaaes dette Slags Herreder i de Tale-Maader: at No-get skal vurderes eller udbetales efter den Priis, som saadan en Ting paa samme Tiid sædvanlig pleyer at gaae for i-mellem Folk i Herredet, det er, gangbar Priis, vedtagen som billig af de fleeste Herredsmænd i deres daglige Handel og Wandel L. L. B. 12, Kiøbeb. 6. Tyveb. 23 Cap. Paa samme Maade maae man forklare Kiøbeb. 6 Cap. at en Leye-Koe skal være Heradsvræk til Fardag, det er, kunne gaae fulde Dag-Reyser inden Bygden, hvor ingen Fielde ere paa Veyen; Hvor med nødvendig bør sammenlignes Kiøbeb. 16 Cap. hvor Ordet Herred ikke heller synes at kunne taale nogen viidtløftigere Be-tydning, eller forstaaes om et heelt Tinglav eller Syssel, end-skiønt K. Magni Froste-Tings-Lov har Sylke paa samme Sted. Saaleedes kand Skagefiord kaldes et Herred, saavidt alle rin-dende Vande der paa Stedet samles i Jokelsaa, nu om Dage sædvanlig kaldet Herreds-Vande, uagtet Høfde-Thord Landn. S. 92. findes at have endnu viidere strækket Hrolleifs Herreds-Flygtighed derfra. Saaleedes kalde vore gamle Historie-Skri-vere den heele Landstrækning mellem Breede-Marks-Sand paa den eene, og Skeeder - Aaes - eller Lomegnups-Sand paa den anden Side, Lille eller mindre Herred. Saaleedes kaldes

end-

endnu i denne Dag Fliots-dals-Herred, de 10 Kirke-Sogne i Muule-Syssel, rundtomkring omgivne med Fielde, hvor alle Vande fra Siderne falde sammen til eet Sted. Saaleedes endelig bør Ordet Herred tages i Drabs-Sager Manh. 6 og 10, efterdi de Norske Froste- og Heidsævis-Tings Lovbøger underticden bruge samme i dette Tilfælde; hvilket dog hos dem ikke kand forstaaes om saadan Rep eller Bygdelav som Islænderne havde; da de gamle Norske ikke findes at have brugt samme Inddeeling. Var ikke dette, saa kunde man ellers i Manh. 10 Cap. bekvemmelig nok forklare Herred ved Repp eller Bygdelav; Thi Graag. Vigsl. 53 Cap. anseer det Drab for Mord, som Gierningsmanden skiuler for de fleeste Indbyggere i Reppen eller Bygden; og saavel Jarnsida som Jonsbogen selv forbyde Drabs-Manden at gaae 3 Gaarde forbi inden at have lyst Drabet. Desuden var det de gamle Slagsbrødres Vane, at lyse et Drab, det nærmerste de kunde, ved det Sted, hvor samme var skeet, ligesom Thorbiørn Oxnamegn lysede Atles Drab strax paa Stedet paa hans egen Gaard (Grettis Saga 47 Cap.); og igien Gretter Asmundsen, Atles Broder, Thorbiørns og hans Sons Drab, paa næste Gaard (ibid. 50). Endelig IV) betyder Ordet Herred. alslags Landsbygd i Almindelighed, uanseet om stor eller liden, saavidt samme sættes imod Kiøbstæd. I denne Meening sætter Frostetings-Lov Herreds-Ræt, Landslov, Rættergang paa Landet, imod Kiøbstæd-Ræt, Byelov, Rættergang i Byen; paa hvilken Maade man og bør forstaae Jonsb. Framf. B. 2 Cap. **Nu paakommer en Vansør Nogen Bonde i Herredet, der er, paa Landet:** ordret udskrevet af samme Frostetings-Lov; samt L. L. B. 2. **om Kongens Ombuds-Mand bortfæster hans Gaarde i Herredet**, d. e. paa Landet. Derimod er ikke saa aldeeles klart, om Herred Kiøbrb. 23 Cap. kand taale samme Forklaring; thi de Norske Lovbøger ere her heel ulige, saa at nogle, i Steden for dette Ord, have Fylke, andre slet Intet. Nu slaaer det aldrig Feyl; at Herrederne i Norge vare indrettede, deels eftersom de rindende Vande samlede sig til eet, og Fieldene adskillede den eene Bygd fra den anden, deels og eftersom hvert Fylke igien

var inddeelt i Fierdinger; hvilket blandt andet tydelig sees af den gamle Gulatings-Lov om Odels-Sager, hvor de, som paa Fylkes-Tinget skulde paakiende den paa Fierdings-Tinget affagde Dom, kaldes Uden-Herreds-Mænd Herred paa dette Sted i Guule-Tings Loven er altsaa det selvsamme som Fierdeparten af et Fylke; hvorfor og samme Ord i Jonsb. Kiøbeb. 23. bekvemmeligst synes at kunne henføres til næstforegaaende Bemærkelse No. III. Hvad Ordets Oprindelse angaaer, da er det aabenbarlig sammensat af *her*, her hid, og *at*, til, for at tilkiendegive, at saadant Stykke Land henhører, nu til eet fælles Tinglav, nu til et Bygdelavs Fællesskab, nu til den samme Vandledning, og nu igien til det samtlige Naboskab paa Landet. Det er følgelig en Feyl, at *Biörn* paa Skardsaa, meenende herved alleene et heelt Tinglav eller Fylke, har villet udleede Ordet af *hersir*, Anfører, Hertug, og altsaa af *her*, Krigs-Hær, for at betegne et Stykke Land, som i Krigstiider skulde svare et vist Antall Folk; og endnu meget meere, at nogle Svenske ville lade det komme af *her*, og *audr* Riigdom, fordi hvert Herred skulde være saa riigt, at det kunde udruste *her*; d. e. Hundrede Mand, til Krig; thi, foruden andet, saa tillader det Nordiske Sprogs Natur ingenlunde, at det enkelte *a* i *herad*, kand være kommet i Steden for *au* i *audr*. Saavidt et Udtog af vor berømte Widalins grundlærde Afhandling angaaende dette Ord, hvoraf man i Almindelighed kand forestille sig fiire adskillige Slags Herreds-Ting; det første Slags tilfælles for et heelt Tinglav eller Syssel; det andet, indskrænket til hver Rep eller Bygdelav især; det tredie noget viidtløftigere, hørende til saa stort Stykke af et Syssel, som ved Bierge, Elver, eller andre naturlige Grændser var indhegnet og adskilt fra de øvrige; og endelig, det fierde Slags, indbefattende efter Ordets Bemærkelse, al Rættergang paa Landet, men efter den Islandske Indretning al Herreds-Rættergang, saavidt samme skiltes imod Lands-Tinget. En Forskiel, som desuden tildeels findes betegnet ved de 4re Herreds-Ting, hvilke alle, saavel Huus-Mænd som Bønder befales at søge, navngivne i Jonsbogens Framf. B 10 og 12 Cap. nemlig 1) Tingstævnet til at høre Kongebreve læse. 2) Mandrabs-Ting.

4) Mand-

3) Mandtals-Ting til Jævnet om Vaaren; og 4) Fattig-Fogdernes Ting om Høsten.

Þing at heyra Kongsbref, eller, *Þing sem Kongsbref skal upplesa* betyder lige efter Lovens Ord saadanne Forsamlinger, hvortil Almuen skulde sammenkaldes for at høre Kongelige Befalinger og nye Anordninger forkynde, saa at man ikke vel kand bære mindste Tvivl om deres Hensigt: Men derfor er end ka deres særdeeles Beskaffenhed i mange andre Stykker uvis, eftersom ingen af vore gamle Skribentere har efterladt nogen udførlig Beskrivelse derover. Dog lader os forsøge hvorvidt vi her, ved Historiens Hielp kunne lede os frem. Mangfoldige Vidnesbyrd, og iblandt disse Biskop Arnes Forestilling til Magnus Lagabæter, Arna B. Saga 20 Cap. at Landets Høvdinger vare ueenige indbyrdes, give noksom at formode, at Regieringens Forandring ikke strax har været i Stand til aldeeles at udslette det arvelige Had, hvormed de Store i Landet saalænge havde forfulgt hverandre, indtil de tilsidst maatte see sig om et fremmed Herskab. K. Haagen Haagesens, Magni Lagabæters, ja Erik Præstehaders Historie beviiser og meere end overflødig, at den Islandske Almue i den Tiid, vant til sin forrige Frihed, Fæderne Love, Rættergaang og Regierings-Maade, vilde ikke altid, og kunde ikke heller strax med eet finde sig i de nye Norske Indretninger: Disse Indretninger, undertiden giorte enten i en Hast, eller paa enkelte Personers Forslag, manglede ofte den rette Grund, og derfor behøvede endnu viidere Undersøgning og Overlæg, ja virkelig Forandring, inden de i Landet kunde sættes i Værk og efterleves: De Kongelige Norske Love, i det mindste i Begyndelsen, laanede fast meere deres Eftertryk og Kraft af Betienternes egen Anseelse og Magt end disse deres Myndighed af Lovenes Beskyttelse: og Betienterne selv maatte desuden idelig ligesom staae paa Vagt mod de Geistliges daglig tiltagende Overmod, saavel for Kongens, som Bondens Rættigheder, ja for den almindelige Frihed. I denne Henseende vil jeg alleene i Særdeeleshed nævne Thorvard Thorarinssöns Brev til Kong Magnus Lagabæter, tildeels indrykket i Arna Byscops-Saga 19 Cap., hvilket tydelig viiser at den almin-

Ting til at høre Konge-breve.

mindelige Enighed og Roelighed endnu dengang manglede de fornødne Baand, Lovene deres udvortes Eftertryk, Rættersgangen sin Drift, Betienterne deres rette Myndighed, og overalt, de offentlige Forretninger den tilbørlige Skik og Orden: Herre! skriver han, med Tilladelse at tale, spaaer jeg, at det, for de Fleeste, vil blive vanskeligt at føre Regieringen, uden for dem, som Bisskop *Arne* indvier dertil efter sin egen Villie, det er, dem, som ville danse efter hans Piibe; thi hans Magt i Landet er saa stor, at Eders Betiente neppe skulle kunne handle efter deres Pligt og Samvittighed; og noget længer frem: Paa vort Lav-Ting næst afvigte Sommer havde Rafn Oddson og Bispen det meeste at sige: samme var kort, og efter Nogles Meening ikkun maadelig retviist. Lavmanden var uefterretlig, og overgav de fleeste Sager, enten under Bispens, eller Andres, Dom, som han fandt for godt. Af Lavrætte-Mændene havde man saa liden som ingen Nytte. "Herra! i ordlofi at tala, "get ec fleſtom verdi uhægt at ſtiórna rikino, nema þeim, "ſem hann leggr hendur í höfud á, ſem hann vill. Er "oc ſo mikit riki hans á landino, at ydrir menn ſculo varla "ſo vit horfa, ſem þeir þykiaſt hafa mann n til, edr "ſkaplyndi. A lögþingi varo í Sumar, reidoþeir meſt Rafn "oc Biſcop; höfdo ſkammt, oc medallagi ſkilvíſt, at þvi "er ſumum þótti. Lögsögomadr var ugreidr, oc ſkaut "fleſtum málum undir Biscops dóm, oc annara þeirra "manna er ſyndiſt. Af lögrettomönnom nyttiſt litit." Hvorimod Bispen paa sin Side ikke heller forsømmede paa det beste at beskrive sin Sag. Naar altsaa i denne Tiid nogen saadan Almindelig Besværing skulde bilægges, nogen betydelig Uorden og Mangel hæves, eller nogen nye Indretning og Anordning indføres, maatte de Norske Konger ofte skikke visse anseelige Mænd til Landet i samme Ærende, forsynede til den Ende, deels med særdeeles Skrivelser saa vel til de mægtigste Vedkommende, som til de fornemste Betiente, om al muelig Hielp og Befordring. Saadanne Kongelige Sendebud pleyede da gierne at reyse omkring i Landet, sammenkalde Almuen paa visse Steder, og der

offent-

offentlig at forkynde Kongernes Villie, i det mindste saavidt det almindelige Beste angik. Og disse Forsamlinger ere det, som i de første Norske Kongers Tid efter Islands Overgivelse, besynderlig fortiene at kaldes: Ting til at høre Kongens Breve; holdte, uvist om eet, eller fleere, i hvert Tinglav eller Syssel; endskiønt det sidste synes meere rimeligt for Almuens Beqvemheds Skyld. Saaledes fortæller Arna B. Saga i sit 20 Cap. hvorleedes Kong *Magnus* Lagabæter, i den saa hæftige som langvarige Uenighed mellem de Geistlige og Verdslige, angaaende Kirkens Gods og anden Myndighed; sendte Indride Bøggel og *Nicolas Oddsson* til Island, med Svar paa de Breve som næstafvigte 2 Aar derfra vare indløbne; hvorleedes disse reysede allevegne omkring i Landet, holdte Ting, og indkrævede Kongens Indkomster med større Strænghed, end tilforn havde været sædvanligt; og endelig, hvor haardeligen de satte Bønderne til Rette, fordi disse pleyede at drage deres Sager fra Sysselmændenes, under Bispens Dom; udraabede dem, som sligt giorde, for Lands-Forrædere; eller, i det mindste for modvillige Overtrædere af Kongens Befalinger; samt forbøde udtrykkelig at give noget til de Fattige, for de Tyende, som ikke havde tient et heelt Aar omkring; foruden meget andet. "þa sendi" hann til Islands Indrida Böggul, oc med hanom Nicolas" Oddsson, oc skrifadi med þeim móti þeim brefum, sem af" Islandi qvamo, oc nu var frásagt, oc so þeim, er þat fyrra" sumar komo. — *oc foro þeir þingum um land*, oc öktudo" vísa Eyri Konungs med enn meri freko enn fyrr stod vandi" til. þeir tóko hardlega á þvi, er bændur skuto málum til" Biscops, oc undan Syslomönnum, oc kölludo þat landrada-" sök, eda þeir væri brefabrotsmenn at bezta kosti, er þat" gerdi. þeir bönnudo bændum berlega, at luka matgiafir" fyrir þau hión, er eigi varo ii misseri." Det er bekiendt, at Islænderne ikke vare synderlig vel til Freds med deres første Norske Lovbog, jeg meener K. Haagen Haagensens, Jarnsida kaldet, hvorfor og samme strax i hans Søn K. Magni Lagabæters Tiid blev tagen under nøyere Eftersyn, og en nye forfattet,

 hvil-

hvilken dog ey blev færdig forend det samme Aar da K. Magnus døde, og K. Erik i hans Sted besteeg sin Fæderne Throne. Ved denne Leylighed maatte atter udsendes 2de berømte Mænd Hr Loden Lepp, og Lavmand Jon, hvilke strax samme Sommer og Efterhøst reysede igiennem en Deel af Landet, og det øvrige næstfølgende Foraar; hvor de overalt holdte Ting, det er, lode Almuen kalde sammen, for at høre deres Ærende, og især for at hylde saavel Hertug Haagen som den unge Kong Erik: ikke at tale om de mange Underhandlinger som maatte foretages, samt de store Vanskeligheder der maatte bestrides, inden den medbragte nye Lovbog kunde blive antagen [Arna B. Saga 25. 27. 28 Cap]. Noget derefter, da samme K. Erik, (bevæget af de Norske Undersaatters Besværinger over de idelige Lidings-Tog, hvilke de maatte giøre, da de Islandske imidlertid sadde hiemme i god Rolighed), fordrede Krigs-Folk fra Island, finder jeg ligeledes, at Hr. Gudmund Hallson blev skikket derhen med Breve fra Kongen, saavel til Biskop Arne paa Skakholt, som til Befalings-Manden Rafn Oddsson, for at befordre saadan Forehavende; samt at han, i dette Øyemærke, lod holde adskillige Ting eller Forsamlinger, i det mindste paa Sønder-Landet. [Arna-B. Saga 57 Cap.] Paa denne Maade gik det sædvanlig til i de første Norske Kongers Tiid; og saaledes er det undertiden gaaet i de følgende Tiider, især naar en nye Konge skulde hyldes, naar en Befalings-Mand kunde faae eller udvirke nogen usædvanlig Instrux, eller andre Kongelige Sendebud blive indskikkede med besynderlig Fuldmagt i Regieringens Navn, nu til at undersøge, nu til at forandre, een eller anden almindelig Indretning, være sig Geistlig eller Verdslig. Herudi er altsaa efter Haanden skeet en mærkelig Forandring: Den Misundelse og Had, der havde optændt og underholdt de borgerlige Uroeligheder i Landet, uddøde tildeels med Anførerne selv, deels forsvandt Tiid efter anden ved de mægtige Slægters Adspredelse og Svækkelse. K. Magni nye Lov blev inden en kort Tiid, skiønt ikke uden megen Modsigelse af alle Stænder, overalt antagen, og den Norske Regiering derved sat paa en fastere Fod end tilforn. Den Pavelige Geistlighed, efterat have bemægti-

get

get sig det beste af det Gods hvorpaa nogen Kirke var opbygget, blev tilsidst kied af denne langvarige Stridighed, lod sig derfor bekvemme til Forlig med den Verdslige Magt, og derpaa slog sig nogenleedes til Roelighed, for desto bædre et kunne hoste Frugten af det erobrede Bytt. Betienternes Embeds-Forretninger bleve og med Tiiden noget noyere fastsatte, og Rettergangen meere ordentlig dreven. Saasnart nu alt dette og andet deslige saavidt var bragt i Rigtighed, bleve de hidtil beskrevne særdeeles Budskaber og Ting eller Forsamlinger for at forkynde og iværksætte Kongernes Befalinger, ikke meere saa ofte eller paa samme Maade fornødne som tilforn; hvorfor og de seenere Tiders Historie ikkun nævner gandske faa saadanne Kongelige Sendebud, ikkun ved de allerbetydeligste Leyligheder, som: ved Religionens Forandring; ved den arvelige Eenevolds-Magts Indførsel; ved den almindelige Jordebogs Forfattelse og Landmaaling n, ved almindelige Kirke-Visitationer, saavel i de Catholske, som nyelig i vore Tiider; og nogle andre. De Udsendte, behøvede da og ligesaalidet selv at reyse omkring i Landet, for personlig at holdte Ting paa hvert Sted især; undtagen alleene naar Forretningens egen Natur (som Jordebogens Forfattelse, den sidste General-Kirke-Visitation o. d.) nodvendig førde saadant med sig. Og denne er Aarsagen til, at man ikkun finder, at de fleeste af disse enten have holdt Ting, alleene paa eet eller andet vist Sted, hvor noget særdeeles betydeligt var forfaldet, hvor en nye Forandring skulde iværksættes; eller og, hvilket oftest er skeet, strax draget lige til Lands-Tinget, og der deels selv paa egen Haand udført deres Ærende, deels tillige med de øvrige Kongelige Betiente overlagt og befordret sammes Fuldbyrdelse. Saaledes blive de sidst-anførte Forsamlinger det andet Slags Ting til at høre Konge-Breve, holdte een og anden gang i de seenere Tiider, ved visse af Regieringen umiddelbarlig udskikkede Sendebud; og altsaa adskilte fra de første ikkun i nogle udvortes Omstændigheder; men overeenstemmende med dem deruti, at begge Slags alleene bør ansees som usædvanlige Forsamlinger, bundne til besynderlige Leyligheder, og ikke egentlig vedkommende den sædvanlige Rættergangs Maade, anordnet

ved den almindelige Landslov. Denne derimod sigter formodentlig til en gandske anden Orden, hvilken og tildeels er bleven iagttagen, lige siden Landets Rættergang, efter Overgivelsen, kom ret i Skik, men fornemmelig siden Reformationens Tiid. Alle nye Anordninger og andre Regieringens Befalinger skulde nemlig fra første Haand sendes til den Kongelige Befalings-Mand, eller den Betient, som paa den Tiid havde den høyeste Myndighed i Landet; denne skulde paa næstfølgende Lands-Ting meddeele samme til Syssełmændene; og de igien besørge dem forkyndte, hver for sine Underhavende, paa de aarlige Leidar-Ting, paabudne strax efter Lands-Tinget, som tilforn er forklaret. Og disse Leidar-Ting ere ventelig de Ting, hvor Konge-Breve efter Jonsbogens Meening, egentlig burde forkyndes; undtagen maaskee for saavidt enten en usædvanlig Tiid, paa hvilken et Kongebrev kunde indløbe, eller den særdeeles Hastighed, som visse Befalingers Iværksættelse kunde udkræve, foraarsagede en anden Forkyndelses Maade. Efter Leidar-Tingenes Afskaffelse, ere de Anordninger og Befalinger, der angaae det Verdslige, sædvanlig blevne forkyndte paa Syssełmændenes aarlige Mandtals-Ting, om Foraaret; og ellers een og anden gang paa visse særdeeles Ting, holdte alleene til den Ende, naar Befalingernes Natur sligt har udfordret. De derimod, der angaae Kirken, sendes af Bispen til Provsterne, og af disse igien til Præsterne; hvilke endelig oplæse samme paa Prædike-Stoelene. Troeskabs-Eed til en nye Konge aflægges nu om Dage mestendeels paa Lands-Tinget.

Manddrabs- eller Orvar-Ting. Manddrabs-Ting er uden al Tvivl det samme, som paa andre Steder i Loven kaldes *Orvarþing*, det er, efter Ordet, Piile-Ting, fordi den Budstikke, hvorved Almuen til samme plejede at indvarsles, var dannet som en Piil. Herom giver K. Haagens Lov Jarnsida, Manh. 16-20. udførlig Efterretning, af følgende Indhold. " De Piile, som der er sat Straf paa, " om de nemlig ikke blive rigtig befordrede, ere 3. Den første, " er den, der ombæres i Anledning af et Drab; Den anden, af " store Saar; og Den tredie, af Afhug. Den samme Dag som en Saa-

Saared vœr, skal hans Arving, eller i hans Fraværelse, de "Vederhæftigste iblandt de Mænd, der ere tilslæte, i Vitners "Nærværelse opskiære slige Pile, og holde Ting efter 3 Nætter, "paa det Sted, hvor Drab er skeet, eller ved den Dræbtes Grav. "Endskiønt ikkun 27 Mænd intfinde dem, maa hér dog gaae "Dom; samt om alle de, der høre under een fælles Herreds-"Ret (see S. 421.) skulde have siddet Retten, uagtet ikkun "den fierde Part af disse kommer tilstæde. Alle Mænd ere plig-"tige til at ombære disse Pile (Budstikker), saaat ingen maa "lade dem blive liggende under XII Øres Straf; men dobbelt "saa meget, om Nogen baade lader dem ligge og selv forsøm-"mer Tinget. Pilene selv skulle opskiæres i Vitners Nærværelse, "og enhver befordre dem, til hvilken de under anførte Boders "Forkyndelse, blive overgivne. Kunne Pilene naae Giernings-"Manden, og han dog bliver borte fra Tinget, da agtes han "for sandskyldig: Naae de ham derimod ikke, da skal han stæv-"nes til andet Ting, og fremføre der sin Befrielse (Benægtelse), "om ingen Syns-Vidner haves, der have seet den begangne "Gierning. Har han Frænder eller Arvinger, da skulle disse "indvarsle ham, og han da, om han uden lovlig Forfald und-"drager sig fra dette andet Ting, agtes for sandskyldig. En-"hver Bonde som Budstikken bliver tilbragt, skal søge Tinget, "og, om han ey kand komme betids nok, dog blive ved at fort-"sætte hans Reyse, indtil han møder Nogen af dem, der have "været til Tinge, og da uden Straf vende tilbage. Vil den "Beskyldte besøge Orvar-Tinget, da skal han begiere sikker Leyde, "og Bonderne med Eed tilsige ham samme, til og fra Tinget, "om Sommer-Dage, paa fem Nætter, men om Vinter-Dage, "paa en halv Maaned (15 Dage); En Sikkerhed, hvilken in-"gen maae nægtes, uden den, der har begaaet Drab, lemlæ-"stet eller saaret Nogen til Tinge, og bliver tagen i Flugten, samt "en Tyv, paa hvis Ryg Koster ere bundne; hvis samme der-"imod nægtes, da kand den Beskyldte ikke dømmes Fredløs paa "det Ting; dog svare Tingmændene ingen Straf derfor, alleene "den Skyldige bliver af sig selv Fredløs, om den Saarede siden "efter Tinget døer af sine Saar. Formaaer ikke den Saarede "

 selv

" selv at søge Tinget, da bør den, der er hans Eftermaalsmand, " enten i Følge af Slægtskab eller Fuldmagt, søge samme i hans " Sted, og der, ligesaafuldt som han selv, have Magt at tilsige " den Skyldige Sikkerhed, og tage Fæste d. e. antage hans eller " hans Slægtningers Tilbud om Afsoning; hvilket sidste og har " Sted, naar 2 saare hverandre, og hver af dem skikker Fuld- " *mægtig* til Tinge paa sine Vegne, o. a. m." Dette giver nu klarlig tilkiende 1) at det i gamle Dage har været en almindelig vedtagen Skik, at strax samme Dag som Noget Drab var begaaet, eller Nogen bleven farlig saaret, nær ved eller i Bygden, da skulde Vedkommende, for at kunne faae Almuen samled, lade gaae omkring i Bygden en Budstikke, tilskaaren som en Piil; vintelig for at betegne, saavel den hurtige Befordring hvilken deslige Sager udkrævede, som og fornemmelig, at den derved berammede Sammenkomst skulde angaae Drab eller Saar, at man behøvede Folk til at efterfætte, eller gribe den Skyldige, til at undersøge og paadømme Sagen. Her viises 2) Ovar-Tingets Tiid og Sted; Tiiden 3 Nætter efterat Gierningen var begaaet; undtagen, naar Noaen saa farlig var bleven saaret, at han ikke kunde tale, da Budstikkens Opskiærelse efter Jarnsida Manh. 16. og Jonsb. 10 Cap. kunde udsættes indtil han fik sit Mæle igien; og Tinget dog ikke destomindre ansees for ligesaa lovligt, som om Budstikken strax samme Dag var bleven forfærdiget og udsendt; hvilket sidste ligeledes havde Sted, naar den saaledes Saarede enten døede paa 3die Dag, eller laae længer maalløs end 3 Nætter, da man først lod Bud gaae i Bygden. Dernæst viises og Stedet, enten det samme hvor Gierningen var skeet, eller hos den Dræbtes Gravsted; jeg meener det, hvor hans Grav var bleven opkastet, hvor han skulde begraves; thi at han i saadant Tilfælde virkelig skulde været bleven begraven inden Tinget blev holdet, strider baade imod den her fastsatte Tiids Korthed, som og imod den Ransagnings Natur som paa dette Ting burde foretages. Vi see 3) hvilke Personer det tilkom at opskiære Budstikke og stevne saadant Ting, nemlig: Naar det alleene angik Saar eller Afhug, da den Saarede selv, og det enten strax, eller

saa,

saasnart han kunde; Men om der skeede Drab, da efter Jarnsida 17 Cap den Dræbtes Arving, og i hans Forfald, de Vederhæftigste iblandt de tilstædeværende Mand, eller, som den i næstforegaaende 16 Cap. forklarer sig, den Gaards Opsidder, hvor den Saarede enten havde faaet Skaden, eller hvor han siden døde; Efter Jonsbogen (samt K. Magni Froste Tings-Lov) derimod Sysselmanden, om Arving enten ey var til eller ikke tilstæde. Videre beregnes her 4) de Aarsager, for hvis Skyld Ovar-Ting maatte stævnes Kong Magni Isl. Lov Manh. 10. nævner alleene Drab, og saadanne Slag eller Saar hvoraf man inden kort Tiid kunde døe, eller dog i det mindste for en Tiid miste sit Mæle; hvorunder den venteligtillige vil have forstaaet alle andre ligesaa farlige Slag og Saar: Kong Haagens Lov Manh. 16, hvoraf hin er tagen, bruger selvsamme Tale-Maade; og det i samme Bemærkelse, efterdi den i næstfølgende 17 Cap. foruden Drab, udtrykkelig udkræver Afhag og store Saar. Men hvilke disse store Saar ere, lærer Graagaasen os tydelig Vigsl. 7 Cap med disse Ord: "þau ero *hin meire sár*, heilund oc" holund, oc mergund. þat er heilund, er rauf er á hause" til heila, hvert sem hann er höggvinn, edr rifnadr, edr" brotenn. þat er holund, er blod má falla á hol or Sare" Enn þat er mergund, ef bein er í sundr til mergiar, þat" sem mergr er í, hvert sem þat er hauggvit edr brotit: þat" metz sem hin meiri sár, ef madr sker tungo or hausde" manni, edr stíngr augo or hausde, edr sker af manne nef" edr eyro, edr brytr tenn or hausde manne; enn þá er scorit," er scedz beine edr brióscí; sva er oc ef madr gellder mann," edr höggr klamhögg um þió þverr; ef madr lystr mann" sva at bein brotne, oc metze sem hin meire sár, þott ei" blödi, med hverigo sem madr lystr mann." d. e. Disse ere de større Saar: Hierne-Vund, og Huul-Vund, og Marve-Vund: Det er Hierne-Vund naar der er en Rifte paa Hoved-Skallen indtil Hiernen, enten samme er huggen, sprukken eller brudden (brækket). Det er Huul-Vund, om Blod af Saar kand flyde ind i Legemet. Men det er Marve-Vund, naar noget Been, som der er Marv udi, er

i Styk-

i Stykker, indtil Marven, det være sig hugget eller brækket. Det ansees og som større Saar, om Nogen skiær en anden Tungen udaf Munden; stikker ham Øynene ud af Hovedet; afskiærer hans Næse eller Øren, eller udbryder hans Tænder; men da skiæres, naar Bren eller Bryst beskadiges: Sammeledes er og, om man gilder en anden, eller hugger ham Skamhugg tvert over Lænderne: Om nogen slaaer en anden, saa at Been brydes, med hvad Redskab sligt end skeer, da ansees det som de store Saar, endskiøndt det ikke bløder. Hermed kommer tildeels overeens det 59 Cap. "þá ero hin meire sár, ef madr er heilunde, edr holunde edr "mergundi. enn þá er madr heilundi, er köra kennir inn til "heila basta. þá er madr holundi, er köra kennir inn til hinnon-"nar edr í hol. enn þá er madr mergundi, er köra kennir inn "til mergiar." d. e. De ere de større Saar, om man er Hiernesaaret, Huulsaaret, eller Marvsaaret: Man er Hiernesaaret, naar Søgeren kand gaae lige indtil Hierne-Baandene, de Hinder, der omgive Hiernen (Meninges). Man er Huulsaaret, naar man med Søgeren kand føle Underlivs- eller Bryst-Hinden, eller den kand gaae igiennem disse lige ind i Legemets indvendige Huulheder: Man er Marvsaaret, naar Søgeren kand gaae lige til Marven. Endskiønt nu Jonsbogen herudi langtfra ikke saa tydelig har forklaret sig, som hine ældere Love, saa synes dog slutteligt, deels af deres Plan i dette Fald, deels og af Sagens egen Natur, at den ingenlunde tilstæder at stævne Orvar-Ting, for enhvers lidet betydelig Flænge eller Skramme, af Vaaben eller Prygler, uagtet Graagaasen i visse Maader anseer endog disse for Saar. Men alleene for saadanne Mishandlinger, hvorved man enten virkelig mistede, eller blev sat i Fare for at miste sit Liv, Lemmer, Sundhed, eller faae nogen mærkelig Lyde, som: Beenbrud, Blods-Opkastelse af beskadigede Indvolde, og deslige, hvilket Graagaasens Vigsl 10 og 12 Cap. ogsaa befaler. Fremdeeles bør her 5) mærkes, hvad Ting der i Særdeeleshed skulde forhandles og paadømmes for denne Stand-Ræt, nemlig: Orabots-Lysning, hvorved den Skyldige var forpligtet til, i en frie

og

og fuldmyndig Mands-Persons Paahør at erklære sig for Bane-Mand, og derhos tilkiendegive sit Navn, sit sidste Nattel ye, og det Herred hvorfra han var; og alt dette samme Dag, og i samme Herred som Drabet var skeet udi; ja inden han efter Drabet var gangen 3 Gaarde forbi, hvor han uden Livs-Fare kunde forkynde saadant. Den der havde hørt denne hans Erklæring burde, under Faldsmaal, indstille sig til Orvar-Tinget, for der at aflægge Vidnesbyrd derom. Dette var da det første. Det andet var hans Natteleye, som den Bonde, hos hvilken han havde ligget den sidste Nat over, skulde sværge, samt hvad Navn han der havde givet sig. Det tredie var den Saaredes eget Udsigende, hvilket her og burde indberettes. Det fierde Syns-Vidnerne, det er, de Personers Forklaring, som maaskee kunde have seet Gierningen; og deslige. Lutter saadanne Ting, som hørde til Sagens Ransagning, og Eftermaalets første Anlæg; hvorfor og K. Magni Frostetings Lov Manh. 10 Cap. som ellers i mange Stykker kand tiene til viidere at oplyse dette Emne, udtrykkelig lægger til paa dette Sted: at Syssel-manden skulde holde Ting, for at ransage efter den der havde giort Gierningen (stefne Syslumadr þing, oc ransaki epter þeim er gerdi). Endnu maa 6) agtes, saavel Rættens indvortes Forfatning, anført strax i Begyndelsen, af K. Haagens Js. Lov; som Bevisernes indbyrdes Orden og Forhold til hverandre, ligeledes allerede anmærket paa sit Sted (S. 297). Jeg vil derfor alleene erindre, at 2 saadanne Orvar-Ting kunde blive holdte i een og den samme Sag, paa adskilte Steder, naar nemlig 2 eller fleere havde været i Slagsmaal sammen, og hver paa sin Side lod den anden tiltale; som og, at baade Drabs-Sagen eller Hoved-Sagen selv, og alle deraf hængende Sager, Vidners Modvillighed, Retsbenægtelse og deslige, skulde fra Orvar-Tinget viidere forfølges for de sædvanlige Bygde-Ting, hvorfor hint ikkun er at ansee som en Forberedelse til samme; ikke at tale om, at Orvar-Tingene, efter Bygdelavenes ulige Beliggende, kunne henføres nu til det andet, og nu igien til det tredie Slags Herreds-Ting (S. 422.). Endelig 7) bør ikke glemmes den særdeeles Budstikke, der i gamle Dage blev brugt,

 for

for at beramme saadant Mandrabs-Ting. Derom siger Widalin, hvis Afhandling om dette Ord, jeg til deels her har fulgt:
" Hvorledes man skulde kunne kiende den Piil, der skulde be-
" tegne Drab, Saar eller Afhug, fra Heror, d. e. Ufreds-
" Piil, der skulde tilkiendegive Fiendtligt Indfald i Landet, det
" kand jeg ikke forklare paa anden Maade, end at hin, efterat
" den først i Vidners Nærværelse var bleven tilskaaren, og der-
" hos siden udtrykkelig sagt, baade hvad der var paa Færde,
" hvor Drabs-Tinget skulde staae, samt hvad Boder de skulde
" svare, som forsømmede dens tilbørlige Befordring, sædvan-
" lig er bleven ombaaren fra Sted til Sted alleene af een Per-
" son ad Gangen; hvilket og K. Haagens Lov stadfæster, befa-
" lende. at den skal følge d. e. befordre disse Piile, hvilken
" samme under Straf ere blevne antvordede (sa skal aurvm
" fylgia er á eru lagdir) En Ufreds Piil derimod pleyede at
" føres omkring med meget stærkere Følgeskab, nemlig: til
" Lands i det mindste med 3 fuldvoxne Mænd; men, til Søes
" med en besat Baad; ikke at mælde om, at denne havde en langt
" længere Vey at gaae igiennem det heele Land, som blandt an-
" det kand sees af K Magni Froste-Tings-Lov. Desuden kunde
" herudi ikke saa let tages Feyl, da den, der bragte saadan Piil,
" altid kunde give Underretning om, hvad den havde at sige. Men
" det er gandske vist, at deres Meening er ugrundet, hvilke
" holde for, at disse Piile have været dannede i samme Skikkelse,
" som de ellers brugelige Tingbud; thi K. Haagens Lov Manh.
" 20 fastsætter med klare Ord, hvorledes der skulde ansees,
" om Noarn lod gaae omkring en Piil i Steden for et Ting-
" bud Enn ef þar sker ör, er þingbod skylldi, þá vardar
" þat ecki bondum, enn honom er hever firdan sek lidi
" manna, oc þo eigi firefarit sókn finne ef menn vilia mæla
" om Enn engi madr verdr at máli felldr nema ör, eda
" madr stefni hanom þing. d. e. Om man udskierer Piil,
" hvor Tingbud burde være, da ere Bønderne uden Ansvar
" derfor; det bliver alleene Sagsøgerens Skade, hvilken
" saaledes har betroet sig Almuens Hielp, endskiønt han
" dog ikke derved har forspildet sin Sag, om Tingmæn-

dene

dene ville foretage samme. Ingen maae fældes for Sagen " undtagen man enten har ladet Piil gaae omkring, eller " stævnet ham til Tinge; hvilket sidste desuden viiser, naar " den Sigtede her maatte dømmes Fredløs, og naar ikke. En- " delig fortæller og K. Haagen Haagensens Levnets-Beskrivelse, " hvorledes Bønderne paa Vestfold i Norge 1217. forandrede " Raugnvallds, Bagleernes Anførers, Tingbud til en Ufreds " Piil, og derved finge alle varbare Mand samlede, for at " giøre ham Modstand. "

Efterat have beskrevet saavel de ugentlige Bygde-Sammenster, som andre særdeeles Herreds-Rætter, kommer jeg nu til Sysselmændenes egentlige Herreds-Rætter kaldte i Loven Mandtals-Ting til Jævnet om Vaaren, og ellers Skatte-Ting. K. Magni Isl. Lov Kongs Pegnsk. 2 Cap giver derom følgende Begreb: Sysselmanden, naar han i sine Embeds Forretninger drager omkring i sit Syssel, maae ikke have fleere end 9 Mænd med sig; og i dette Øyemærke maae han aldeeles ikke reyse paa disse Tider: nemlig: Fra Lands-Tingets Begyndelse, den 29 Junii, til den seenere Marie-Messe, det er Mariæ Fødsels Højtid den 8de Septembr; samt Fra Mortens Dag, den 11te Novembr., til Hallvards-Messe, den 15de May. Han maa altsaa reyse, over Østerfie dingen, om Foraaret, een Maaned, strax efter Hallvards-Messe, før han reyser til Lands-Ting, og, om Høsten, een Maaned imellem Marie Messe og Mortens-Dag. Sammeleedes skal det og forholdes i de andre Fierdinger, og Sysselmanden efter Behag giøre sine Reyser, paa disse fastsatte Tider eengang om Aaret; med mindre nogen særdeeles Nødvendighed udkræver, eller Indbyggerne selv begiære, at man oftere skal holde Ting. Efterat Sysselmanden er kommen i Nordfierdingen maae han reyse der omkring en Maaned, i Sønder-Fierdingen en Maaned, men 6 Uger i Vester-Fierdingen og det, om der end ere fleere Sysselmænd end een i hver Fierding. Dog maa en Sysselmand aldrig have fleere end 4re Fuldmægtige i en Fierding, og ikkun 2 om

Mands-Tals Ting.

han

selv boer der. Heraf lære vi mange Ting, tienlige til at oplyse Mandtals-Tingenes Beskaffenhed, i den Tiid da K. Magni Lov blev indført i Island; hvilket tillige hielper til fuldkommelig at fastsætte, hvorledes de gamle Vaar-Ting derved ere blevne forandrede. Vi see nemlig, hvorledes Sysselmændene herved foreskrives 2 adskilte Tider om Aaret, nemlig, om Vaaren en Maaned efter Halvards-Messe, om Høsten, en Maaned efter Mariæ Fødsel, og i Vester-Fierdingen 6 Uger, da de paa Embeds-Vegne skulde reyse omkring hver i sit Syssel; I Steden for at de forrige Vaar-Ting ikkun bleve holdte eengang om Aaret, i den 6te Sommer-Uge, og varede omtrent i 8 Dage. Vi see, at Sysselmændene her maatte reyse omkring for at holde Mandtals-Ting, og slutte billig deraf, at de have holdet fleere end eet i hvert Syssel, saaledes nemlig, at de forud have udseet visse Steder, hvor Almuen, nu af eet, nu af fleere Kirke-Sogne efter Bekvemhed, skulde møde, og derhos tillige fastsat paa hvad Tiid de vilde være paa hvert Sted; og følgelig, at Mandtals-Ting-Dagen ikke alle Aar har kundet være den samme paa hvert Sted; i hvilken Henseende Loven og udtrykkelig har anordnet, at samme ved en Budstikke skulde tilkiendegives: i Steden for at man tilforn, i hvert Tinglav, ikkun havde holdet eet eeneste Vaar-Ting, altid paa det samme Sted, bekiendt for den gandske Almue, alle Aar paa samme Dag, udtrykkelig navngiven i Loven, og derfor hverken behøvede saadan Om-Reyse eller Budstikke; hvoraf viidere er klart, at de gamle Vaarting havde været fælles Herreds-Rætter for et heelt Ting-Lav eller Syssel, hvorimod ethvert Mandtals-Ting ikkun strækkede sig til et vist Stykke deraf, som nemlig ved store Elver, Fielde, eller Udørkener, kunde være indhegnet og adskilt fra de øvrige. Fremdeeles gives Sysselmændene her Friehed til at lade disse Deele af deres Underhavende Syssel forestaae, og følgelig visse Mandtals-Ting holdes, ved Fuldmægtige, hvilke i samme Øyemærke reysede omkring til bestemte Tiider, hver i sin anbetroede Landstrækning; hvortil Aarsagen er, at en Sysselmand i den Tiid havde undertiden en heel Fierding af Landet, ja undertiden endnu meere i Forleening, og kunde altsaa ikke overkomme at besøge

i egen

i egen Person alle Steder i den korte Tiid som Loven havde fastsat: Hvorimod de gamle Herreds-Hovdinger ikke maatte have slige bestandige Fuldmægtige, men burde nødvendig selv indfinde dem paa Vaar-Tingene, med mindre de ved særdeeles beviselige Forfald kunde være forhindrede; da dem alleene var tilladt for den Gang at sende en anden vederhæftig Mand paa deres Vegne. Videre siges her, at Mandtals-Ting skulde holdes med det samme som Syssel mændene reysede omkring i deres Forretninger; Nu er bekiendt, at de første Syssel mænds fornemste Forretning var at indkræve Kongens Skatte og Sagefald, visse og uvisse Indkomster; hvoraf man lettelig kand slutte, at disse Forsamlinger egentlig have sigtet til at inddrive Sysselets aarlige Afgifter, hvilket Ordet Mand-Tals-Ting desuden klarlig beviiser; og at man ikkun som ved en Leylighed har sammesteds foretaget Sager, eller holdet nogen ordentlig Rættergang: I Steden for at Rættergangens Drift var de forrige Vaar-Tings Hoved-Oyemærke. Ydermeere tillader K. Magni Lov Syssel manden saaleedes at reyse omkring i sit Syssel, og der at holde Ting, oftere end eengang om Aaret, naar nemlig nogen vigtig Aarsag saadant kunde udkræve: Hvorimod alle Herreds-Sager, hvilke ikke havde deres eget særdeeles Værne-Ting hver i sit Bygdelav, pleyede i gamle Dage at opsættes til næstkommende Vaar-Ting, paa hvad Tiid om Aaret samme end havde tildraget dem. Vi finde desuden herved betegnede 2 adskillige Slags Herreds-Ting, holdte af de første Islandske Syssel mænd: nemlig, nogle aarlige, bestandige, og sædvanlige, i hvilken Forstand ArnaB Saga i det 35te Cap. fortæller at Aegrim om Foraaret stævnede Lopt til det Ting som han da holdte. Andre usædvanlige, foraarsagede ved een eller anden særdeeles Sag, som det Ting, hvilket bemældte Aegrim i samme Historie 33te Cap. berettes at have holdt, saa snart han havde faaet at vide, at Lopt var bleven stævnet eller fordret til Norge; hvorhen paa en vis Maade ogsaa kand regnes den store Forsamling, som alle de fornemmeste Kongelige Betiente i Landet, paa samme Tiid holdte med hverandre, for at overlægge, hvorleedes de Geistlige skulde fordrives fra noget af det Gods, som de paa en ulovlig Maade havde

bemægtiget dem og Kirken Ibid 39 Cap.; samt andre særdeeles Forsamlinger angaaende det almindelige beste. Endnu fortjener at mærkes, at Loven her anordner Mandtals-Ting saavel om Høsten, som om Foraaret, og dog tillige udtrykkelig lægger til, at Sysselmændene ordentligviis ey skulde reyse omkring oftere end eengang om Aaret. Men dette sidste er ikkun en særdeeles Tilladelse eller Undtagelse, foraarsaget ved Sysslernes Widtløftighed, og betyder ingenlunde, at Sysselmændene om Høsten burde eller maatte paa nye reyse omkring, naar de om Foraaret allerede eengang havde faaet besøgt deres heele Syssel; men alleene, at de om Høsten maatte reyse over den Deel deraf, hvortil de om Foraaret ikke havde kundet komme; hvilket i de Dage saa meget meere bekvemmelig kunde lade sig giøre, som Sysselmændene dog ved den Tiid af Aaret, endskiønt noget tilforn, burde holde deres aarlige Leidar-Ting. Jeg slutter da heraf, at disse Sysselmændenes Herreds-Ting om Høsten ere efter Haanden blevne alt mindre og mindre brugelige, ligesom Sysslerne Tiid efter anden bleve formindskede, og endelig aldeeles aflagte, siden Leidar-Tingenes gamle Indretning blev forglemt. Mandtals-Ting om Foraaret ere derimod blevne ved Magt lige indtil vore Tiider, og udgiøre nu om Dage hvert Syssels sædvanlige Herreds-Ræt eller Hiem-Ting. Her indkræves saavel Kongens Skatte og visse Indkomster, hvorfor og Tingene selv sædvanlig kaldes Skatte-Ting, som Sagefald, og anden uvis Indtægt, hvilken Sysselmændene ellers forpagte. Her oplæses og forkyndes alle Kongelige Anordninger, som angaae den verdslige Rættergangs Drift. Her deels undersøges, deels paadømmes alle verdslige Sager fra første Haand, undtagen maaskee saavidt enten visse Sysselmænd pleye at beramme et andet Ting, alleene i dette Øyemærke, eller visse Sagers særdeeles Beskaffenhed nødvendig fører saadant med sig. I ovrigt gaaer alt dette til paa følgende Maade: I hvert Syssel ere visse Steder ved langvarig Brug blevne bestemte til at holde Ting paa, derfor kaldte *þingstader*, eller Ting-Steder; og til eethvert af disse beskikket een vis Landstrækning, *þingsokn* eller Tinglav sædvanlig kaldet, bestaaende, nu af eet eeneste, nu af fleere Kirke-Sogne tillige, alt efter

disses

disses Billighed, Beliggende, og naturlige Grændser. Naar altsaa Sysselmanden om Foraaret vil reyse omkring, hvilket kaldes at reka Sysslo, fastsætter han, enten strax, eller efter Haanden ligesom han reyser, om nemlig Sysselet er meget stort, hvad Dag han vil være paa hvert Ting-Sted; og lader saae Bud herom for sig til hvert Tingsogn; hvis underliggende Bønder da, efter given Anviisning, møde til bestemte Dag paa deres sædvanlige Ting-Sted. Dette fortfarer saaledes lige fra den Tid han tiltræder hans Reyse, sædvanlig strax i/ter Sommerens Begyndelse, mellem Paaske og Pindse-Dag, sidst i April eller først i May Maaned, og indtil han har fuldendet samme, hvilket gierne er skeet inden Flotte-Dagene, i den 7de Sommer-Uge. Paa denne Maade ere de fleeste Sysseler inddeelte i adskillige Ting-Sogner, hvorfor og hver Syssel-mand aarlig holder adskillige Mandtals-Ting, flere eller færre, ligesom Sysselerne ere store eller smaa til, og paa ulige Dage paa hvert Sted, det eene Aar mod det andet, efter hans Reysers og Forretningers Beskaffenhed; dog altid paa samme Tid af Aaret.

Endelig kommer jeg til Fattig-Fogdernes saa kaldte Ting om Høsten (*Hreppstiórnarþing a haust*), og derved til den Deel af Herreds-Rettergangen, som i Særdeleshed angik deres Embeds-Forretninger. Til ret at forstaae dette maa man viide, at hvert af de store Tinglave eller Sysseler i Island har fra Arilds Tid været, og er endnu, deelt i adskillige mindre Parter Løghreppar eller alleene Reppar kaldte, hvilke altsaa i den verdslige Inddeeling have omtrent den samme Forhold til et Syssel, som Kirke-Sogne, i den Geistlige, til et Provstie. Enhver saadan Repp skulde efter Loven bestaae i det mindste af 20 Bønder, af hvilke enhver skulde eye til 20 Hundrede; hvert Hundred beregnet til 120 Alne, og hver Alen igien omtrent til 4 ß in Specie; endskiønt Vedkommende dog efter hvert Steds Leylighed og fælles Godtbefindende, vel kunde indrette dem mindre. Til at forestaae hver Repp skulde udtages 5 af de fornuftigste og vederhæftigste Bønder, i de nyere Tider Hreppstiorar eller Hreppstiornarmenn kaldte, hvis Forretning var, i alle Ting at see paa Rep-

Fattig-Fogdernes eller Repstiorernes Ting om Høsten, samt deres øvrige Rettergang.

Reppens Beste, holde over den daglige Huusholdnings ordentlige Drift, og bilægge hvad Stridigheder, som i samme Anleedning imellem de øvrige Bønder kunde forefalde, men fornemmelig, at sørge for de Fattiges Underholdning, skifte Bøndernes Tiender, Almisser og Hellige Dages Fangst, samt i Almindelighed at besørge alt det, som angik de Fattiges Væsen i deres underhavende Bygdelav; i hvilket altsammen Almuen burde rette sig efter deres Anordninger, under en halv Marks Straf. Til denne Ende maatte disse holde 2 Slags Sammenkomster eller Ting, nogle bestandige, altid paa samme fastsatte Tider om Aaret, andre ubestandige, saasnart nogen nye og uventelig Sag kunde udkræve deres Bistand; hvorhen jeg blandt andre regner det Tilfælde, som K. Magni Isl. Lov F. F. B. 4 Cap. anfører med disse Ord: Nu skulle Vanføre skiftes, og vil den eene skifte, men den anden ikke, da skal den, som skifte vil, stævne den anden til Umage-Skifte, og er vel, om han kommer der. Men kommer han ikke, da føre hin sine Vidner, at han haver stævnet hannem did til den Dag. Siden skifte 6 skiønsomme Mænd de Vanføre, og kaste Lod om, og den der er Nærværende føre sin Deel (de Vanføre som han i Følge Lodkastelsen skal underholde) bort med sig, men paalægge hin, som ikke kom, alt Ansvar for hans Deel. Saasnart der, nemlig, opkom nogen Sag, som ikke kunde taale at forhales, og derfor strax burde afgiøres, pleyede den Fornærmede at angive sligt for Repstiorerne, begiere deres Hielp, og derhos selv at bestemme den Dag, paa hvilken man skulde holde Ting derom, hvortil man da indvarslede Bønderne ved en dertil indrettet Budstikke. Denne skulde ombæres, efter den Plan og Orden, som hver Bygds Indbyggere samtlig havde vedtaget; dog ikke til Bøndernes Sæter, men alleene til de Vaaninger, hvor de holdte Huus om Vinteren; og maatte ikke forsømmes under en Øres Straf. Den skulde bæres imellem hver Gaard af en myndig Mands-Person, og antvordes Manden i Huuset, og i hans Fraværelse hans Kone, hans Søn, om denne var fuldmyndig, hans Daatter, om hun var fuldvoxen, hans Gaards-Foged, eller den beste Mand der var tilstæde paa Gaarden. Fandtes der-

derimod ingen af Huusfolkene hiemme, skulde man gaae ind i Bondens daglige Stue, om den var aaben, og der nedsætte Budstikken i hans Høy-Sæde, saa at den ey skulde kunne falde; Men hvis man ikke kunde komme ind, da binde samme midt over Dørren, saaat den lettelig skulde kunne sees af enhver der gik ind; Da Husbonden, saasnart han havde faaet saadant at see, skulde gaae til den, der havde bragt Budstikken, for at forespørge sig om dens Hensigt, og siden ufortøvet bære samme til sin næste Naboe efter den fastsatte Orden. Budstikken burde første Dag bæres til den Gaard, hvor den efter Ordenen først burde komme, fra det Sted, hvor den var bleven tilskaaren, og ikke tilskiæres længer ud paa Dagen end saa, at den ~~inden~~ Aften kunde naae sit bestemte Natsted, saaledes og anden og tredie Dag. Den som uden lovlige Forfald lod den ligge over, burde tillige betale Boder for alle dem paa hans Kant, til hvilke den ikke kom. Paastoed nogen at have faaet Budstikken forsildig, burde han med Vidner beviise paa hvad Tiid af Dagen den var bleven ham bragt; og om disse ey vare til, da den, der havde bragt samme, benægte sin Forsømmelse med Lyritter-Eed. Nægtede Nogen aldeeles at have faaet Budstikken, burde den, der havde baaret samme, sande med Lyritter-Eed, at den var bleven bragt i rette Tiide, og hin da betale Budfald; Men det blev anseet for Budfald, om Budstikken ikke naaede sit bestemte Natsted, om den blev reent liggende, eller om den blev baaren af en Umyndig, under 15 Aar. Om nogen Bonde for sin Bekvemheds Skyld, havde flyttet sin forrige Boepæl, hen til et andet Sted paa sin Grund, burde Budstikken bæres til dette sidste: Om nogen havde optaget og dyrkede en øde Gaard, hvorpaa der stoed nogen Bygning, burde han og for samme befordre denne Budstikke; Fleere, som boede sammen paa een Gaard, ligne dens Befordring imellem dem efter deres Gaards-Parter; og den, som havde af nye optaget en Gaard, lade Bygde-Mænd til Tinge fastsætte, hvad Orden han skulde faae. Ting-Bud maatte om Sommer, ey ombæres længer end Sol var oppe, og, om Vinter, ey længer end der var lys Dag [Jonsb. F. F. B. 9. 10. 11 Cap.] Naar nu Budstikken saaledes var bleven ombaaren,

 blev

blive alle Bonder pligtige til at søge Tinget, de alleene undtagne, der kunde beviise dem at have faaet samme saa sildig, og havde saa lang Vey at reyse, at de til Middags ikke kunde være paa Tinget; som og de Fattigste (einvirkiar), der ikkun holdte en Dreng under 16 Aar, men ingen fuldvoxen Arbeyds-Karl, hvilke maatte blive hiemme. En Enke og en vanfor Bonde kunde og efter Behag søge Tinget eller blive borte. Disse vare Fattigfogdernes usædvanlige eller ubestandige Retter, holdte ved hver given Leylighed, som i Særdeeleshed udkrævede deres Tieneste. Deres sædvanlige og aarlige Ting derimod, vare endnu først i den Norske Regierings Tiid, saavel den saa kaldte *Einmánadar-Samkoma*, holden hvert Aar, i Fasten, eller i den sidste Vinter-Maaned, Einmaaned, og beskreven tilforn (S. 409-412.); som især det bekiendte *Hreppstiórnar-þing a haust*, holdt, som Ordet selv viser, hver Høst; fornemmelig for at beskikke de Fattiges Underholdning til den tilkommende Vinter, og ligne Almuens Tiender imellem dem; og derfor undertiden kaldet *Tiundaskiptis-fundr* [Jonsb F. F. B. 12 Cap. Arna B. Saga 31 Cap.]; hvilken Forsamling alle saav l Huus-Mænd og Enker som Bonder, ingen undtagen, vare pligtige enten selv at søge eller skikke en anden paa deres Vegne, med Fuldmagt at angive deres Midler. Disse Fattig-Fogdernes Ting om Høsten ere, tillige med Reppernes eller Bygdelavenes almindelige Indretning, vedblevne lige indtil vore Tider, og holdes endnu hver Høst, omtrent ved Vinterens Begyndelse; endskiønt herved dog i øvrigt Tiid efter anden ere giorte adskillige Forandringer. Saaledes ere der mange Repper hvilke nu ikke meere have de samme grændser og Strækning som de havde i gamle Dage: Saaledes regner man nu ikke meere saa nøye paa de 20 Bonders Tall i en Repp, som paa Veyens Længde og Stedernes Beliggende: Saaledes pleyer gierne den Budstikke, hvorved saavel disse Fattig-Fogdernes, som andre Herreds Retter sammenkaldes, at bilægges med en skreven Seddel, hvori baade Forsamlingens Hensigt, Tingdagen, og andet der er meest magtpaaliggende, udtrykkelig fastsættes; hvilket, foruden Levemaadens øvrige Forandring, af sig selv ophæver en stor Deel af de Regler som ved

Bud-

Budstikkens Besørdring i gamle Dage burde iagttages; endskiønt Budstikken selv endnu har beholdt sin ældgamle Form af en Norsk Stridsøxe med spidse Hiørner, bekvem baade til at Hugg og Stød. Ikke at tale om, at disse Fattig-Fogders Rættergang nu ikke meere strækker sig til saa mange Sager som i forrige Tider, i Betragtning af den store Indskrænkelse som en langvarig Misbrug har giort i deres Embeds-Forretninger, hvorom meere paa sit Sted.

Førend jeg reent forlader Underretternes Beskrivelse efter vore Norske Love, maae det være mig tilladt endnu at tilføye en liden Erindring: Nemlig: K. Magni Islandske Lov L. L. B. 10. hvor den taler om en modvillig Opsidder, bevilger Jorddrotten at stævne ham til Tinge, og der at begiære Bøndernes Hielp til at føre ham bort af Gaarden, læggende udtrykkelig til, som noget særdeeles, at Kongens Ombudsmand skal følge dem i denne sidste Forretning. Kort efter i samme Bogs 15de Cap. om Aaværk, bruges den Talemaade: at den Forurettede skal føre sine Vidner derpaa til Tinge, og der begiære af Bønderne Dom og Adfærd. I det 26de Cap. der angaaer visse Aasteds-Sager, befales Parterne selv at udnævne Dommerne; og i det 42de, den Forurettede at stævne Ting for Græs-Ran, Tingmændene at paadømme samme, og saa mange af Bønderne, som der kunde behøves, at hielpe til at bortføre Veder-Partens Kreature; samt endelig i det 52 Cap. at alle Bygde-Mænd eller Vedkommende skulde udnævne 12 fornuftige Mænd til at paakiende Alminding. Af hvilket altsammen jeg synes at kunne slutte, at de fleeste smaa civile og private Sager, den daglige Huusholdning eller andet desliige angaaende, saavel for de ugentlige Fiærdings-Ting, som de andre tilforn opregnede særdeeles Herreds-Rætter, burde efter vore gamle Norske Loves Plan afgiøres, og ere virkelig, i Begyndelsen af den Norske Regiering i Island, blevne afgiorte, imellem Bønderne selv indbyrdes; hvori Fattig-Fogderne vel tillig have havt det meeste at sige, saasom alt saadant egentlig vedkom deres Embede; at forstaae, naar de selv ellers ikke vare indviklede i Sagen. Al

Almindelig Betragtning over alle disse Herreds-Rætter.

 den-

denne Deel af Herreds-Rættergangen kunde altsaa i de Tider holdes, uden at behøve Sysselmændenes Nærværelse, eller Tieneste; De derimod have fornemmelig havt at bestille med de Sager, som umiddelbarlig anginge Regieringen eller det almindelige Beste; med grove Misgierninger; med betydelige Eyendoms-Sager, naar nemlig saadanne kunde blive underkastede deres Kiendelse; samt med at holde deres aarlige Mandtals- og Leidar-Ting; de første for de Kongelige Indkomsters, de sidste for de Kongelige og andre offentlige Anordningers Skyld. De fleeste Eyendoms-Sager, der anginge urørligt Gods, bleve paadømte paa Aastederne; og nogle andre, visse Dage efterat de havde tildraget dem; saa at Herreds-Rætterganens Tiid og Sted, i det mindste for saavidt, ikkun i Almindelighed kunde bestemmes i Loven, og hin følgelig ikke heller taale, at være stedse bunden til den samme særdeeles Dag og Sted; hvilket rimeligviis er Aarsagen til Tingbudenes Indretning. Endog der, hvor Sysselmændene havde at forrette, sadde de ikke selv Rætten alleene, men tilligemed nogle Meddomsmænd; ja undertiden ikkun udnævnede disse, lode dem undersøge og paakiende Sagen, og siden underskreve eller stadfæstede deres Dom; I hvilken Henseende jeg alleene vil indføre noget af det, som Arna B. Saga i det 16 Cap. fortæller: "þorvardr geck þá til dóms-"manna oc segir; segit upp dominn; enn hann mon ec at "engo hafa, nema mer gedist vel at honom. Byscop var nær, "oc mællti; Ec fyrirbíd ydur at segia upp dóminn, nema "þorvardr játi ádr i alla stade at hallda hann. Domsmenn "þottust vant vit komnir, oc villdo hverigum ímoti gera, "ef þeir sæi at so med retto væri. Nu þuiat þeir trudo by-"scopi framar til sannsyni, sögdo þeir eigi upp dominn. þor-"vardi eyrdi þat illa, oc let Olafi eigi uhætt skylldo vera, ef "hann legdi eigi þetta mál a hanns valld. d. e. *Thorvard* gik da til Meddoms-Mændene og sagde: Afsiger Dommen; dog maa I vide at jeg intet agter den, om den ikke bliver efter mit Sind. Bispen (Arne af Skalholt, der havde taget den Beskyldte under sin Beskyttelse) var derhos og sagde: **Jeg forbyder Eder at afsige Dommen, med mindre**

Thor-

Thorvard først vil love at holde sig den aldeeles efterrettelig. Meddoms-Mændene syntes da, at her var ondt ved at giøre, og vilde ikke gierne giøre nogen af dem imod, saavidt de kunde see, at Rætten saadant kunde tillade. Dog, fordi de bædre troede Bispen til billige Tanker, afsagde de ikke Dommen. *Thorvard* blev derover meget ilde til Freds, og truede med, at *Oluf* (den Beskyldte) ikke skulde kunne være sikker paa sin Frihed, hvis han ey vilde voldgive ham Sagen. Saaledes opførde een af vore første Sysselmænd Thorvard Thorarinssön sig, imod en Mand, som ikkun paa løse Formodninger var beskyldt for Arve-Sviig, efterat han tilforn, deels ved Overtalelser havde forvendt, deels ved Truseler, afskrækket hans Sandemænd fra at sværge ham frie. Et Beviis paa, hvis Myndighed der i slige Herreds-Rætter har havt den meste Eftertryk; En Prove paa hvorvidt Meddoms-Mændenes Stemmer i den Tiid have kundet beskierme en Forurettet, der ikke havde Sysselmanden paa sin Siide. Saavidt om de nye Herreds- eller Under-Rætter, indførte i Island med de Norske Love og Regiering; hvilke Indridi Bögull uden Tvil har sigtet til i sin Tilladelse, given Biskop Arne paa Skalholt, at han, nemlig, vilde taale, at Bispen lod søge alle de Sager, som den gamle Christen-Ret gav ham Rettighed til, dog at saadant jo maatte skee efter de nye Love, paa Herreds-Tingene. "(Endridi segir at hann villdi þola, at Arni B. lati " sækia öll þau mál, at nyum lögum, á herads þingum, i " fornum Christinn-Retti.)" Nu staaer tilbage at tale om Over-Rætterne, og da fornemmelig om Islands almindelige Lands-Ting.

Al-Tinget eller Lands-Tinget, stiftet af Ulfliot, strax efterat han 928. havde fra Norge indhentet den første Lov, begyndtes i den Tiid ved den 9de Sommer-Uges Udgang, og blev siden hvert Aar holdet i den 10de lige indtil Aaret forend den christelige Religion blev indført, nemlig 999, da de regierende Herrer, efter Are Frodes Beretning (Sched. edit. Isl. p. 7.) giorde herudi den Forandring, at man efterdags skulde kom- Al-Tinget eller Lands-Tinget i Almindelighed.

 me

me til Lands-Ting ved den 10de Sommer-Uges Udgang, i Steden for at man tilforn havde kommet een Uge før ("þá vas þat mælt et næsta sumar aþr i lögom, at menn scyldi "sva coma til Alþingis er x vicur væri af sumri, enn þángat "til qvomo [menn] vicu fyrr." Lands-tingets Begyndelse blev altsaa ved denne Anordning udsat til den Torsdag, der begyndede den 11te Sommer Uge, hvormed og kommer overeens det bekiendte gamle Skrift *Blanda* kaldet, sigende: Fra Sommerens Begyndelse skulle være 6 Uger til Fardag; skal Torsdag være den første iblandt Fardagene, og da ere 4 Uger til Alting; hvilke Ord desuden viise, at bemeldte Bog maae være skreven, forend K. Haagens Lov Jarnsida i Island blev antagen. Viidere siger samme Forfatter: Denne er Aars-Regningen, naar der er Rimspiller eller Varnadar-Aar, (det er, om man i et Aar, naar Sommerens Begyndelse ey indfalder det tidligste den kand, nemlig 19 April, da man sædvanlig hvert 5te og 6te Aar forøger den med en Uge, saa den i alt bliver 27, dog ikke desmindre uædvanligviis forøger den med een Uge, hvilket efter den gamle Stiil bestandig indfaldt hvert 8de og 9de Aar i Solens Alder, men gaaer efter den nye heel ulige kommer dog som oftest efter 28 Aars For ob; see Biskop Arnesens Calend. p. 21-25.) at *S. Hans* Dag skal indfalde om Tiisdag imedens Landstinget holdes. Nemlig: I saadant Rimsp lles-Aar indfalder Sommerens Begyndelse altid den 9de April; lader os regne den, og 69 Dage dertil, da endes den 10de Sommer-Uge Onsdags Aften den 18de Junii; Men de Inders Lands-Ting begyndtes med den 11te Sommer-Uge Torsdagen den 19de Junii; og da indfalder St Hans Dag næste Tiisdag derefter, det er den 24 Junii, eller den 6te Dag i Lands-Tinget, næst for Onsdagen midt i Tinget. Dette samme bestyrker ogsaa *Sturlunga-Saga*, naar den i sin 1 Bogs 19 Cap. i Anledning af Haflide Marsons og Thorgils Oddesons Sag fortæller, at man det Aar, som var 1121, kom paa Lands-Tinget næste Dag for S. Hans-Dag; hvoraf man seer, at den 14de April har den Gang været første Sommer-Dag, og altsaa den 10de Sommer-Uge endet Onsdag Aften den 22de Junii; Næstfølgende Torsdag den

Den 24de har været første Tingdag, næst for Fredagen den 24de som var S. Hans-Dag. Den Aars-Regning, som Arngrim Crymog. B. 7 Cap. S. 75. har indført: Fra Fardag ere 4 Uger til det gamle Lands-Ting: bestyrker ey alleene Lands Tingets allereede fastsatte aarlige Tiid fra 999 til den Kongelige Norske Regierings Begyndelse, men fører og tillige med sig, at være skreven efterat K. Haagen Haagensens Lov Jarnsida blev i Landet antagen (218); Thi ved denne Lov blev Lands-Tingets Begyn-

(218) Angaaende det Aar, da denne Lovbog er bleven indsendt til Island, ere endeel Stridigheder, hvilke *Widalin*, under det Ord *Alagder* har søgt at afgiøre paa følgende Maade: Det som *Biørn* paa Skardsaa skriver, at Kong Haagen, Haagen Sverrissøns Søn, skulde 1271, med Thorvard Thorarinsön og Sturla Thordersön, have skikket til Island den Lovbog, som vi nu kalde Haagens-Bok, det kand jeg, siger han ikke fatte; da det overalt er bekiendt, at K. Haagen Haagensen døde paa Orkenøerne den 15de Decembr. 1263; men fik ikke Island fuldkommelig førend paa Landstinget 1262 som Sturlunga Saga viduer, dog Vesterfierdingen endnu den Gang undtagen. Sandt nok at *Arngrim* Crymog. Lib 3. *Reg.* 2. p. 109 beraabende sig paa nogle gamle Aarbøger, skriver, at en nye Lovbog 1272. er kommen til Island, den største Deel deraf bleven antagen samme Aar, og endelig det øvrige 1273, som og, at sammes Forfattere, Thorvard Thorarinssön, og Sturla Thordersen, vare just de, der bragte den med; hvorved man ikke, uden Vanskelighed, kan forstaae nogen anden Lov, end denne K. Haagen Haagensens, efterdi de Norske Froste-, Guule- og Heidsævis-Tings Lovbøgers Forbædring ikke blev færdig førend 1274, som de alle i Slutningen tydelig viise. Men herved falder endnu det heel ubegribeligt hvorleedes Landet, som alleereede 1262 blev underkastet den Kongelige Regiering, har heele 9 Aar indtil 1271. kundet blive ved deres forrige Lov der var grundet paa en gandske anden Indretning og Regierings-Maade. Man synes derfor ligesom nødt til at antage en anden Meening, nemlig: Sturlunga-Saga i sin 11te B. 23 Cap beretter, at Sturla Thordersen 1264 indbildede Byrge Jarl, at Kong Magnus havde givet ham Tilladelse til at reyse til Island, og at Kongen lod det blive derved. Hvorlænge Sturla siden opholdt sig i Norge, mældes ikke paa det Sted; Men i næstfølgende 24de Cap staaer, at Sturla medbragte til Island en nye Lovbog, som Kong Magnus der havde anbefalet, at han da blev beskikket til Lavmand over det heele Land, og at der samme Tiid skeede Omvexling med Loven. "hann fór til Islands med lögbók þá, er Magnus Konungr hafde skickat; var hann þá skipadr" lög-

gyndelse forflyttet nogle Dage længer ud paa Sommeren, til Petri og Pauli Dag den 29 Junii, hvilken aldrig indfalder forend i den 11te Sommer-Uge. Kong Magni Lov, indført 1280, har beholdt den samme Tid; og denne er siden bleven ved Magt lige indtil Aars-Regningens Forandring 1700, i Følge hvilken Lands-Tingets-Begyndelse er indfalden paa Selio-Manna-Messe eller den 8de Julii, hvorved den og er bleven indtil 1753, da den ved et Allern. Rescript er flyttet tilbage til den 3 Julii. Herved er alleene at mærke, at nogle af vore Tiids-Regnere sætte Lands-Tingets Begyndelse, efter den nye Stiil, een Dag seenere end andre; hvortil Widalin beretter Aarsagen at have været denne, at den første Landstings-Dag i Aaret 1700, blev af Uforsigtighed flyttet een Dag længere tilbage end den havde været fra 1600 til 1700; og derhos ikke agtet paa at bortkaste den Skud-Dag, som man i samme Aar, efter den gamle Stiil, allereede havde indført, forend den Kongelige Befaling om Stiilens Forandring indløb. Dog havde man endda herved 2 Ting for Øyne: først at Landstinget tilforn ofte havde været til langt paa Sommeren, og at det saaledes havde været større Skade for Almuen at have mistet en Dag i Hoe-Slættens Tiid, end nu at miste een, for samme; samt, for det andet, at Lands-Tinget, den Tiid K. Magni Lov blev indført, var blevet holdt endnu længer tilforn. Af alt dette er endelig klart, at Arngrim paa foranførte Sted farer vild i at henføre Lands-Tingets Begyndelse omtrent til

8de

"lögmadr yfir allt Island; var þà lagaſkipte á Islandi" Ved hvilke Ord det Aarstal 1265 er tegnet i Bredden af min Afskrift. Hvor lidet jeg nu, siger Widalin, kand stole paa samme; saa synes mig dog rimeligt, at Sturles Hiemreyse til Island ikke er bleven længer opsat end til 1265 det er det næste Aar efter hans anførte Samtale med Kongen og Greven; og endnu meere, at den nye Lovs Indførsel ikke heller har kundet længer opsættes, i Betragtning af Regierings-Formens Forandring. Men paa den Maade veed man ikke, hvad man skal giøre af den forbedrede Lov som *Biorn* og *Arngrim* henføre til Aarene 1271-73, med mindre K. Magnus maaskee har anordnet, at de Stykker af hans Norske Love, som i den Tid efter Haanden bleve færdige, skulde strax indføres i Island.

8de May [circa idus Majas], hvilket alleene er sandt om de gamle Tiiders Vaar Ting. Saavidt om Lands Tingets Tiid: Stedet angaaende, da holdes samme endnu efter begge vore Norske Lovbogers Forskrift i Landets Sonder-Fierding, og det i Arnæß Syssel, paa et Sted af samme Aarsag Tingvold kaldet, beliggende ved en liden Aa Oxeraa, hvorfor Tinget selv sædvanlig forer Navn af Oxeraa Landsting. Et Sted som allerførst blev udseet til dette Brug af Grim Geitsker, hvilken til den Ende, forend Landstinget blev indstiftet, reysede, paa sin Staldbroder Ulfliots Anmodning, heele Landet igiennem, og fik for saadan sin Umage en vis Penge af hver Mand i Landet. Dertil blev strax derpaa lagt til Brænde for Tingmændene, til Græsgang for deres Heste, samt til deres ovrige Fornodenhed, Thorer Kroppenskiægges Eyendom i Blaaskov, efterat samme formedelst et Mord, som han havde begaaet paa hans Træll eller Frigiven, var bleven ham fradømt og erklæret forbrudt [Ar. Fr. Sched. ed. Isl. p. 3. 4.]. Desuden fortælles og, at 6 af de fornemmeste Goder eller Herreds-Hovdinger, omtrent i Begyndelsen af det 11te Hundred-Aar, have eyet en Skov der i Nærværelsen, derfor Gode-Skov kaldet, kiobt til deres eget Brug paa Lands-Tinget, men kort derefter afbrændt ved Olkofres Uagtsomhed [Aulkofra þattr. Söguþ. Islend. p. 34.]. En Fortælling, hvis Rigtighed, jeg her lader staae ved sit Værd. Det derimod som *Hænsaþoris Saga*, og *Arngrim* efter samme [Crymog. L. 1. p. 75.] skriver: at nemlig, Lands-Tinget først er blevet holdet hos det Bierg Armansfell, men derfra siden forflyttet til Tingvold: er en aabenbar Feyl, tilstrækkelig igiendreven saavel ved Are Frodes udtrykkelige Beretning, at Landstinget fra Begyndelsen af har havt det selvsamme Sted, som det havde i hans Tiid; som og ved alle vore Historie-Skriveres, især *Gunnlaug Ormstunges*, *Nials*, og Sturlunge-Sagars, eenstemmige Vidnesbyrd, hvilke, i Anledning af de i det 10de, 11te og 12de Hundred-Aar efter Haanden forefaldne Sager, saa tydelig beskrive det nærværende Lands-Tinge-Sted, at derom ikke kand være mindste Tvil. Paa dette Sted vare ellers i gamle Dage hist og her opsatte Hytter eller Boeder, tilhorende nu visse fornemme Slægter, nu visse Herreds-hovdinger,

ger, og derfor betegnede med adskillige særdeeles Navne. I disse Tider findes der især tvende smaa Bygninger af Timmer, den eene for Lav-Retten, den anden for Amtmanden; de øvrige saavel Betiente som Almue ligge mestendeels under Tælte.

Til at besætte dette Landsting burde efter vore Norske Love Sysselmændene eller deres Fuldmægtige, hver af sin underhavende Landstrækning, hvert Aar for Paaske have udnævnet et vist Antall af de fornuftigste og lovkyndigste Bønder, der tillige vare saa vederhæftige, at de kunde formaae at holde Arbeyds-Folk til at drive deres Næring i deres Fraværelse, samt saa friske, at de uden Tab paa deres Helbred kunde taale at reyse fulde Dags-Reyser. Hvilken Udnævnelse hver Sysselmand i den Tiid, ved hans Embeds Tiltrædelse den første Sogen-Dag efter hans Ankomst til Lands-Tinget, burde for Lavmanden eedelig bekræfte at være den gang skeet, og at skulle altid fremdeeles skee, efter de foreskrevne Regler uden Villie eller Venskab. Disse Udnævntes Tall har været meget ulige: Saaleedes udkræver K. Haagens Lov af Muule-Ting 6, af Skaptefells-Ting 6, af Rangaas-Ting 15, af Arneß-Ting 20, af Kialarneß-Ting 15, af Thveraa-Ting 15, af Thorneß-Ting 12, af Torskefiords-Ting 8, af Hune-Vands Ting 10, af Hegraneß-Ting 15, af Vadle-Ting 12, og af Tingøes-Ting 6, i alt 140 Personer. Kong Magni Løv derimod fordrer ikkun 8 af Rangaas-, 12 af Arneß-, 9 af Kialarneß-, 8 af Thveraa-, 6 af Thorneß-, 5 af Torskefiords-, 6 af Hune-Vands-, 8 af Hegraneß-, 6 af Vadle-, og 4 af Tingøes-Ting, tilsammen 84 Mænd, hvilket og i lang Tiid er blevet efterlevet. Kong Haagen Magnussens Rættebod, udgiven i Tonsberg i hans 6te Regierings Aar, har indskrænket Tallet endnu meere, nemlig til 3 Mænd af Muule-, 3 af Skafte-fields-, 4 af Rangaa-, 4 af Thveraa-, 6 af Arneß-, 4 af Kialarneß-, 3 af Thorneß-, 3 af Torskefiords-, 6 af Hunevands-, 3 af Hegraneß- og 2 af Tingøes-Ting, i alt 42; hvortil om man lægger 6 for Vadle-Ting, hvilket her er forglemt, udkommer det Tall 48, det er just det samme, som i gamle Dage udgiorde den saa kaldte Fem-

Femterdom. Saaleedes har man udnævnet ulige mange af hvert Tinglav, og det ikke saa meget i Henseende til disses ulige Størrelse, som i Betragtning af Veyens ulige Længde; og altsaa de færste af de længst bortliggende, de fleeste derimod, af de nærmerste. Saaleedes have Lovene Tiid efter anden indskrænket de Udnævntes Tall, ventelig for at forebygge, at saa mange Indbyggere aarlig skulde, ved slige Landstings-Reyser, hindres fra deres Arbeyde og Nærings-Midler; En Anstalt der var Landet særdeeles nyttig; hvorfor man saa meget meere maa undres over, at K. Haagen Magnussens anførte Rætterbod ikke findes nogenmid at være efterkommet. Grettis-Saga i det 18de Cap. [Sögu þ. Islend. p 93] viiser, at de Udnævnte i de ældste Tiider have holdet dem selv med Kost paa Reysen, hvilket formodentlig er vedblevet indtil Graagaasens Indførsel, da hver Bonde, som eyede en vis Formue, blev paalaat en aarlig Skat eller Udgift til deres Underholdning, derfor Tingfare-Kiøb eller Landstings-Reyse-Løn kaldet. Af disse befaler og K. Haagens Lov at de skulle tage Erstatning for deres Omkostninger; og K. Magni Lov bekræfter ey alleene det samme, men legger ogsaa desuden til, at de skulde have større eller mindre Løn, ligesom de havde længere eller kortere Vey at reyse; som og, at Sysselmanden under Straf skulde udbetale dem samme af hans Part; hvilket endnu skeer, i Penge, eller Vare, efter hvert Steds Levlighed og Lav-Ræts-Mændenes egen Bekvemhed. Kongens Hessinder maatte ikke udnævnes til Landsting uden for Kongens Ærende, det er saadanne Sager som angiinge Kongens Rættigheder; i hvilken Henseende og Rafn Oddsen, i den bekiendte Stridighed angaaende Kongens og Kirkens Myndighed og Eyendomme, fortælles i Arna B. S 54 Cap at have fordret alle Kongens Hessinder til Landsting. þvi þá varo margar greiner, þær sem ur þurft at höggva, milli Biscops og leikmanna. d. e. Thi der vare da mange stridige Puncter, som behøvede at afgiøres imellem Bispen og de Verdslige. Alle øvrige Udnævnte, der havde samme Vey som Lavmanden, burde reyse tillige med ham. Forsømmede Sysselmanden eller hans Fuldmægtig at udnævne Tingmænd saaleedes som tilforn er sagt, skulde han, efter Jarnsida,

 straf-

straffes paa 3 Mark for hver, efter Jonsbogen, paa 12 Ore. Ingen maatte udnævnes til at fritage en anden, eller i en andens Sted, uden i den forstes lovlige Forfald. Foruden de Udnævnte burde nodvendig alle Syssselmænd eller deres fuldmyndige Ombuds-Mænd søge Tinget, og det uden at faae nogen særdeeles Erstatning for Reysens Omkostninger; bleve de borte uden lovlige Forfald, skulde efter Jarnsida, Lav-Manden ingen Ræt skaffe dem [segi lögmadr þeim engi lög] det næste Aar efter, eller saa meget længer, som deres Forseelse af de øvrige Sysselmænd blev befunden at være stor til; Efter Jonsbogen derimod burde de straffes paa 3 Mark, og deres Udeblivelse desuden af Lavmanden forestilles Kongen. De Udnævnte, hvilke ikke vare komne til Tinge forend Eeder vare aflagte, det er forend Lav-Rætten var sat, bleve efter Jarnsida straffede paa 3 Mark, efter Jonsbogen, paa 12 Ore, med mindre de kunde bevise deres Forfald, hvilke Lav-Manden med Lav-Rætten burde paakiende. Hver Bonde, som eyede til 10 Hundrede eller meere, burde, under 2 Ores Straf for hver Person, baade paa Reysen til og fra Landstinget, huuse og føde for en Nats-Tiid, af de Udnævnte Tingmænd, halvparten saa mange, som hans Tyende vare. Tinget selv skulde efter Graagaasen ordentligviis vare i 14 Dage; Jonsbogen derimod overlader til Lav-Manden med Lavrets-Mændenes Samtykke at bestemme, hvorlænge samme skulde staae, alt efter de forefaldende Sagers Vidtløftighed og Mængde; i hvilken Henseende Landstinget og nu om Dage pleyer at holdes ulige længe, dog aldrig gierne korter end i 8 Dage, og aldrig længer end i 14. J øvrigt have vore gamle Norske Love forsynet dette Ting med en besynderlig Fred og Sikkerhed, hvilken skulde holdes ubrødelig lige indtil Vedkommende vare komne tilbage til deres Boepæl. Hvo som altsaa her giorde sig skyldig, enten i Drab eller store Saar, forbrød derved efter Jarnsida, ey alleene sit Gods, men og sin Fred, saa at han frit kunde ihielslaaes af enhver der kunde blive ham mægtig, i hvis Sted Jonsbogen slet hen sætter Fred og Gods, saavel Jord, som Løsøre; Den Forurettede derimod skulde have dobbelte Boder, og Kongen desuden 13 Mark. Af samme Aarsag burde enhver der gik

bevæb-

bevæbnet paa Tinget, bøde 3 Mark, og miste sine Vaaben; hvorimod de ældere Love ligesaalidet forbøde at bære Vaaben paa Lands-Tinget som paa Reysen til og fra; alleene det synes at have været en ældgammel Skik, at man skulde lægge sine Vaaben saa længe man havde noget at bestille for Rætterne; hvilket, desværre! ikke engang altid blev efterlevet. Alle de Bøder som ved nogen Forsèelse imod Landstingets Indretning, kunde blive forbrudte, burde efter Jarnsida deeles imellem Kongens Ombuds-Mand, (det er den Skyldiges foresatte Syſſelmand) og alle Tingmændene, (det er alle de Udnævnte); efter Jonsbogen, imellem Kongen og Lav-Rets-Mændene, undtagne Thegngild og 13 Marks Boder, hvilke tilhørde Kongen alleene. Lavrets-Mændenes Part igien skulde, efter Syſſelmændenes Godtbefindende, dog med Lavmandens Raad, anvendes til een eller anden almindelig Nødtørft for det Aar. K. Erik Magnussens Rætterbod har siden især henlagt samme til en Ting-Stues Opbyggelse; hvilken dog i de Dage ikke findes at være nogensinde sat i Værk. Saavidt Landstingets almindelige Indretretning efter vore gamle Norske Loves Plan, hvilken siden den Tiid, deels ved nyere allernaadigste Anordninger, deels ved Tiidens egen Længde, ved de offentlige Indretningers og den daglige Levemaades Omvexlinger, mærkelig er bleven forandret. Saaledes pleye Syſſelmændene nu hverken at beeedige Ting-Mændenes Udnævnelse; ikke heller de iblandt dem, der boe længst borte, at søge Landstinget hvert Aar, naar de ikke have noget særdeeles betydeligt at forrette; hvori og billigen udkræves et Slags Lemfældighed, i Betragtning af, at de gamle Landeveye nu om Dage næsten overalt ere blevne meere besværlige, mangesteds og aldeeles ubrugbare, og derfor meget længere, end de vare for 479 Aar siden, da Jonsbogen blev udgiven. Saaledes er saavel Lav-Rets-Mændenes eller de udnævnte Tingmænds Tall, som og deres Forpligtelse til at reyse aarlig til Tinge, blevne naturligviis meget indskrænkede, især siden Lav-Rætten er begyndt at besættes alleene med 8 Meddoms-Mænd, samt siden disse have mistet deres Stemmer, og sidde alleene som Tingsvidner. Saaleedes ere og de fleeste særdeeles Regler om Straf for

Tingfreds Brydelse, for at gaae bevæbnet paa Landstinget, og andre deslige, af sig selv ophævede, siden den almindelige Lande-Fred er bleven rodfæstet i Landet, og fornemmelig siden Mand-drab og Saar ved de nyere Love ere blevne til Crimina publica. Bødernes Beregning er nu ligeledes til en stor Deel sat paa en anden Fod end tilforn, formedelst Myntens Forandring. Jeg kommer nu til de særdeeles Rætter, som siden den Norske Regierings Indførsel ere blevne holdte paa Lands-Tinget.

Lav-Rætten. Den eeneste verdslige Ræt, som den Tiid sammesteds blev ved Magt, var Lav-Rætten: Til denne skulde Lavmanden paa Landstinget lade udmærke en Dom-Kreds, saa stor, at alle Meddoms-Mændene mageligen skulde kunde sidde inden for samme, hvoraf er slutteligt, at Rætten den Gang maa være bleven holden under aaben Himmel. Herhen burde Lavmanden og Sys-selmændene udnævne til Meddoms-Mænd, 3 Mænd af hvert Ting, det er, i alt 36, af hvilke enhver for sin Tiltrædelse til denne Forretning, skulde eengang for alle for Lavmanden giøre Eed paa, at ville saavel a tid fremdeeles, som den Gang, behandle Rætten uden al Persons Anseelse efter sin Samvittighed og beste Indsigt. Ingen Uvedkommende maatte sætte sig inden Dom-Kredsen, eller blive der siddende, imod given Advarsel om at gaae bort, under en halv Marks, Jarnsida sætter 12 Ores, Bøder, om saadant skeede mod Lavræts-Mændenes Villie. Saa-snart Lav-Manden lod ringe, skulde alle Meddoms Mændene ind-finde dem i Rætten, og, hvo som blev borte bøde efter Jons-bogen en halv Mark, men efter Jarnsida have intet at sige den Dag: De skulde sidde saalænge Lavmanden fandt det for godt, og der var noget at forrette; og ikke gaae ud uden Nødvendig-hed, dog ikkun for en gandske kort Tiid, under 2 (Jarnsida sætter 12) Ores Straf. Hvo som slog sig til Drik eller Fraad-serie paa Tinget, skulde ingen Ret faae den Dag; hvo som bar Drik i Lav-Rætten, have samme forbrudt til meenige Ting-mænd; og hvo uden for, som ved Bulder eller Skraalen for-urrøligede Rætten, bøde en Ore efter forgiæves Advarsel. Lav-Rets-Mændene burde paakiende alle de Sager som for Lav-Rætten lovlig bleve andragne; og da først de betydeligste, hvilke

efter

efter Loven egentlig burde paadømmes sammesteds fra første Haand; Dernæst de indstævnte Sager, samt alle Contracter, naar ikkun Parterne havde ført deres Vidner derpaa tilstæde, og endelig de Sager, som der kunde blive forligte, og vare af mindst Vigtighed. Alt hvad Loven ikke havde enten udtrykkelig eller tydelig bestemmet, skulde og forholdes efter alle Lav-Rets-Mændenes eenstemmige Beslutning; men om disse bleve ueenige, da efter deres Meening, som Lavmanden holdt med, med mindre Kongen kunde finde andet for godt. Saaledes var Lav-Retten i den Tiid et privilegeret Værneting for visse særdeeles vigtige Sager, hvilke af Underdommerne, eller for Hiem-Tingene, ikke maatte paadømmes; Den var (2) baade den eeneste, og tillige en almindelig Over-Ret for alle andre verdslige Sager; og (3) en Raads-Forsamling. Som Over-Ret havde den fornemmelig at bestille med 3 Slags Sager: De første, som bleve indstævnte fra Sysselmændenes eller de sædvanlige Underdommeres Dom; hvilke her endelig burde paadømmes, om end ikkun den eene Part indfandt sig; at forstaae, naar den andens Forfald ikke bleve beviiste, og den tilstædeværende derimod kunde godtgiøre, saavel at hin lovligen var bleven stævnet til Landsting, som og at den omtvistede Sag selv virkelig forholdt sig efter hans Paastand. Det andet Slags Sager vare de, hvilke Lavmanden, paa sine Reyser, som tilforn er forklaret, havde fra første Haand paadømt. Men i disse var Lav-Retten ey tilladt at afsige endelig Dom; Ja om end alle Lav-Rettes-Mænd kunde være eenige om, at Lavmandens Dom var ugrundet, maatte samme dog ey af dem underkiendes; men alleene Sagen paa det nøyeste undersøges af nye, og saadan Undersøgning siden tilligemed deres egen Betænkning derover skriftlig indberettes til Kongen; hvilken allene var den, der kunde fuldkaste en Dom, afsagt af en Person, der var, som det hedder, skikket over (det er, forsynet med Magt til at forklare, ja tildeels at forbædre) Loven; og det naar enten Loven aabenbarlig stridede imod Dommen, eller Kongen selv kunde finde den ugrundet, dog i begge Tilfælde ikkun med de viiseste Mænds Raad og Samtykke. Det tredie Slags Sager vare de, hvori Lav-Rets-Dom een-

gang var falden, men siden paaanket som forhværvet ved vrang Underviisning; hvilke maatte indstævnes paa nye til næste Aars Lav-Ræt; da den af Parterne, som blev befunden at have havt Uræt, burde dømmes til at give Vederparten dobbelte Omkostninger, og desuden bødefeen Mark til Kongen. Som Raads-Forsamling havde denne Ræt Magt til ey allene viidere at forklare hvad Loven ikke havde udforlig eller tydelig nok fastsat, men endog af egen Myndighed at anordne eet og andet uden for Loven; at beslutte hvorledes det skulde forholdes med de Ting, som Loven ey strækkede sig til; samt at overlægge saavel hvad der angik Landets almindelige Indretninger og Regierningen, som især hvad Forbedringer eller Forandringer Vedkommende kunde finde fornødne at udbede sig af Kongen; og endelig at forkynde alle nye Anordninger og andre almindelig magtpaaliggende Ting. Saaleedes findes Lav-Rætten at have været det Sted, hvor samtlige Standers Besværinger imod Kong Magni Lov bleve forestillede og overveyede, og sammes Antagelse derpaa forhandlet, og tilsidst bragt til Veye, Arna B. Saga 29 Cap. Saaleedes blev Kong Erik Magnußens Brev mod Geistlighedens Overvold forkyndet i Lav-Rætten, og i Folge deraf sammesteds foretagen en viidtloftig Underhandling imellem de Geistlige og Verdslige angaaende saavel Kirkens Gods, som andre Rættigheder, og samme Forsamlings Fordrag af den Kongelige Statholder Rafn Oddson, Biskop Arne af Skalholt, begge Lavmændene, og andre skriftlig indstillet til Kongens endelige Beslutning, ibid. 42 til 45 Cap. Saaleedes blev og samme Tvistighed, da den kort derefter var bleven igien oprippet, forhandlet paa nye i Lav-Rætten, endskiønt ikke afgiort, men alleene overdragen til Kongens og Erkebispens Kiendelse ibid. 55. 56 Cap. I de nyere Tider finder man ligeleedes at Betienterne have pleyet at forestille Lavrætten, hvad de kunde have at andrage saavel til Lovens Forbædring som til anden almindelig Nødtørft; at Lav-Rætten derpaa enten for sig selv, eller tilligemed dem har undersøgt og overveyet saadant Forlangende; og da enten skikket til Kongen visse bekiendte Mænd, een eller fleere for at forestille og udvirke den fornødne Forandring, eller alleene skriftlig indgivet de befundne Mangeler og foreslagne For-

Forbedringer; hvilket er Anledningen til adskillige saavel gamle som nye Ætteboder og Forordninger, især for den arvelige Eenevolds-Rettigheds Indførsel; I samme Henseende finder man og saa snart nogen nye Anordning eller Befaling, især angaaende Paalæg og offentlige Udgifter, er bleven Lav-Ætten meddeelt, at samme da gierne strax har givet sin Betænkning derover, sigtende enten til at udbede Undersaatterne nogen Formildelse, eller, hvis sligt ey er fundet fornødent, da at drive paa og formane Betienterne til saadanne Befalingers Efterlevelse; saa at denne Æt i den Tiid tillige har været en Forsamling indrettet til at forberede alle offentlige Sager af nogen Vigtighed, inden samme skulde forestilles den høyeste Øvrighed, til at befordre de publiqve Anstalters og Anordningers Iværksættelse; og i Almindelighed, til at være Landets Tolk hos Kongen. Lav-Ættens Myndighed til at forklare Loven, sees nokfom af de mangfoldige Forespørgseler om Lovens rette Forstand, nu i eet nu i et andet Emne, samt af Ættens derpaa givne Svar; hvilke strax uden Modsigelse ere blevne antagne som uryggelige Forklaringer; hvorpaa man lige indtil forrige Hundred-Aars Udgang har meere end overflødige Prøver. Dens Rettighed til at anordne eet og andet paa egen Haand, kand sluttes saavel af Loven selv, som af Kong Eriks Ætterbod: At det skulde forholdes med Ævefangst ligesom Lav-Ætte-Mændene kunde finde for godt at befale; men dog allertydeligst af de saa kaldte Landstings-Beslutninger (aþingis-samþyckter), hvoraf endnu haves en temmelig Mængde, saavel fra de ældere som nyere Tider, meest angaaende god Skik og Orden i den daglige Huusholdning og Levemaade; Betienternes Forretninger og Sporteler; Ættergangens Drift; og Ætternes særdeeles Vedtægter. Hvorhen og paa en vis Maade kunne regnes Lav-Ættens Domme i tvilraadige Sager; Især naar der har været Spørsmaal om, hvad der i saa Fald burde ansees for lovligt; saavidt nemlig saadanne Kiendelser siden virkelig findes at være antagne til Rettesnoer, og lagte til Grund i lige Tilfælde. Lav-Ættens øvrige Indretning angaaende, da synes samme en lang Tiid at være bleven uforandret ved den i Loven beskrevne Form,

 at

at nemlig Lavmanden med 36 Tilforordnede der skulde paakiende alle Sager; Dommen forfattes efter de fleeste Stemmer; og naar Stemmerne vare lige, da Lavmandens Stemme giore Udslaget; de Sager alleene undtagne, som han selv fra første Haand havde paadømt, hvilke Lav Rœts Mændene for sig selv undersøgede, og siden indstillede til Kongen. Det samme synes og at have vedvaret endog efterat Landet var blevet deelt i 2 Lav-Stoele, og havde faaet 2de Lavmænd; alleene med den Forskiæl, at disse da begge samtlig have siddet Rætten, og hver af sit Lavdomme ladet udnævne 18 Lav-Ræts-Mænd; hvilke 36, tilsammen have paadømt alle forefaldende Sager, af begge Lavdommer, og det enten tillige med Lavmændene selv, eller saaledes, at de først paa egen Haand have forfattet deres Doms-Slutning, siden forestillet Lavmændene samme, og disse da alleene samtykket eller kiendt den ved Maat; hvorpaa der i gamle Domboger endnu findes mangfoldige Prøver; ligesom man og ofte seer, at enten den eene eller begge Lavmænd tillige, have paa Landstinget for sig selv udnævnet eller beskikket, til at paadømme visse særdeeles Sager, nu 6 nu 12 Lavrættes-Mænd, ligesom Sagen var betydelig til; meddeelt disse de fra Hiemtinget indgivne Underretninger angaaende samme; og siden ladet saadan deres Kiendelse, sædvanlig *Utnefndardom* eller Nævnde-Dom kaldet, forestille og undersøge i Lav-Rætten selv. Tiidere viise forrige Hundred-Aars Landstingsbøger, at Lav-Rætten i den Tiid tillige har paadømt alle Sager angaaende Kirkens og Geistlighedens Gods, Indkomster og Tiender, ja endog visse Ægteskabs Sager ikke undtagne; hvilket uden Tvivl har sin Oprindelse af den Geistlige Magts Indskrænkelse ved Religionens Forandring i Kong Christian den 3 Tiid. Endelig erfares og at have været brugeligt, at Folk af alle Slags Stænder, saavel Mands som Kvindes-Personer, have ladet deres Skudsmaal forkynde i Lav-Rætten; samt at ey alleene de verdslige Betiente f. E. Lavtings-Skrivere, Syssælmænd, Fogeder, Lavmænd og Befalingsmænd, men endog Geistlige, f. E. Præster, Propster og Bisper, have pleyet at forsyne sig med Lav-Rættens Vidnesbyrd om deres Embeders Førelse, saasnart de enten frievillig have ned-

nedlagt samme, eller og ere blevne forflyttede til noget andet; ja endog saasnart de tilligemed deres forrige have paataget sig nogen nye Forretning, eller vildet for en Tiid giøre en Reise til Danmark. I hvad Anseelse slige Vidnesbyrd i forrige Tiider have været, kand best sluttes deraf, at Slægt og Venner oftere end eengang findes at have agtet det Umagen værdt at forhværve saadanne efter en Betients Død. Nu om Dage begiæres slige Vidnesbyrd ikkun meget sielden; De have og sandt at sige ingen synderlig Nytte, uden maaskee saavidt de tiene til at fastsætte Betienternes Embeds-Aar, eller Embedernes egne Forandringer; hvilket desuden mestendeels kand viides af Kongelige Bestallinger og Bevilgninger som i Lav-Rætten forkyndes: Derimod vilde vel ingen Historie-Skriver lettelig noyes med den Underretning, hvilken saadant Vidnesbyrd kand give om en Embeds-Mands Forhold og Fortienester. Saaleedes omtrent har denne Ræt været beskaffen ligesra den Norske Regierings Begyndelse i Landet, og næsten indtil forrige Hundred-Aars Udgang: Nu om Dage derimod er den ikkun en Over Ræt, meestendeels sat paa samme Fod som Lav-Tingene i Norge; og det fornemmelig siden den nye Norske Rættergangs Indførsel, samt siden Landet har faaet sin egen Amtmand, og saavel ham som Stifts-Befalings-Manden ved de nye Instruxer er bleven paalagt den betydeligste Deel af den Opsyn over Justitz-Væsenet, som Lav-Rætten tilforn havde. Den er nu ikke meere den eeneste Over-Ræt i Landet, men staaer under den egentlig saa kaldte Over-Ræt, ligesom de Norske Lav-Ting under Over-Hof-Rætten. Den har nu ikkun 8 Lav-Ræts-Mænd, hvilke, (i folge Allern. Rescript af 4 May 1705, og derpaa grundede Amtm. Befaling af 6 Julii 1706.) udnævnes efter NL. 1-7-2, og sidde følgelig ikkun som Tings Vidner havende ingen Stemme, uden alleene i de samme Sager, som alle andre Meddoms Mænd, efter Loven; hvorved en Mængde Folk visselig er sparet den Bekostning og Tiids-Spilde at reyse aarlig til Lands-Ting; endskiønt Almuens Lovkyndighed ved samme Anledning mærkelig er bleven formindsket. Lavmændene sidde nu ikke meere samlede, men i Følge Allern Rescript af 7 May 1735, hver for sig, i sit Lav-

 dom-

dommes Sager, hvilket og undertiden tilforn treffes at være skeet. I den eene Lav-Mands Forfald finder man baade at den anden har faaet af Amtmanden Befaling at paadømme begge Lavdommers Sager (som 19 Julii 1710); saa og at den virkelige Lavmand selv har forlanget, at Vice-Lavmanden for billig Betaling vilde træde i hans Sted, (som Widalin giorde med Niels Kier 1720.) hvortil denne sidste og er forbunden; og endelig, at enten een af Sysselmændene, eller en anden Kongelig Betient dertil er bleven beskikket, som 1716. Retten holdes nu ikke meere under aaben Himmel, (hvorfor Lav-Mændene nu ikke meere behøve at udmærke nogen Dom-Kreds dertil, som i gamle Dage) men i en dertil indrettet Timmer-Bygning, derfor ligeleedes kaldet *Lögretta* eller Lav-Ræt, hvilken 1690. og længe derefter alleene har havt et Vadmels-Tag. Endeel Skikke, som tilforn gave denne Ræt et Slags udvortes Anseelse ere nu aldeeles afskaffede, og deriblandt denne, at Dommerne med lange Kapper paa skulde sidde Retten; dog bruger man endnu at lade ringe forend den aabnes, i hvilken Henseende man især har en Befaling udstædet af Amtmanden 1 Julii 1695, at saadant hver Dag skulde skee 3 Gange: første Gang om Morgenen Kl. 6, anden Gang Kl. 9, og tredie Gang Kl. 10, da Retten virkelig skulde sættes, og sidde indtil Kl. 1½ Eftermiddag. Kl. 3. skulde igien ringes eengang, og Retten da paa nye sætte sig, og blive siden siddende lige indtil Klokken 9 om Aftenen. Siden 1630. har den havt sine egne saa kaldte Lav-Tings eller Lands-Tings-Skrivere, fra hvilken Tiid Landstingets Acter ogsaa haves i deres fulde Sammenhæng; endskiønt endeel af de nyeste langtfra ikke ere saa efterretlige og lærerige, som de ældere. De fleeste af disse, siden sidst i forrige Hundred-Aar, ere aarlig blevne trykte under Navn af Altings-Bøger. Et Foretagende, hvis Fortsættelse man har saa meget større Aarsag til at ønske, som samme nogenleedes kand erstatte Leidar-Tingenes Afskaffelse; og det ved desto nøyere at bekiendtgiøre og forvare, saavel alle Kongelige Anordninger angaaende den Verdslige Ræt, som Øvrighedens Befalinger, samt alle almindelig magtpaaliggende Anstalter, hvilke i Lav-Retten pleye at forkyndes: ved at befordre

Rom-

Romnings-Mænds Paagribelse, hvilke Sysselmændene til den Ende sammesteds bør navngive, og paa det nøyeste beskrive: som og, ved deels at hielpe en Eyermand til at faae igien det han kand have mistet paa Søen, hvorfor alle Vrag her bør angives; deels og ved at forsikkre enhver om sin urørlige Eyendom, hvis Afhændelse fra Mand til Mand her bliver holden i frisk Minde, formedelst alle Gave-Skiøde-Mageskifte- og Pante-Breves Lysning. I hvilke Henseender det vilde være nyttigt, baade om et tilstrækkeligt Antall Landstings-Bøger hvert Aar kunde blive oplagte; saaog om samme, det snareste muligt, bleve aftrykte og omsendte til Vedkommendes Efterretning. Ikke at tale om den store Oplysning, som heraf i sin Tiid burde kunde hentes til Fædernelandets verdslige Historie. Til Slutning maae jeg ikke undlade at erindre, at Præsten paa Tingvold i de nyere Tider har giort adskillige Besværinger angaaende det Sted, hvor Lands-Tinget saaledes fra Arilds-Tiid er blevet holdet; og især, at Præstegaarden lider Skade paa sin Græsgang ved Tingmændenes Heste, og paa sin Grund, ved de Tofter eller Jord-hytter som de sammesteds have opkastet; og derfor paastaaet Leye for begge Deele. Men et Allern. Rescript af 26 Apr. 1737. har lykkelig ophævet denne Tvistighed, ved paa nye at forsikkre Ting-Mændene om deres gamle Rættighed, saavel til den fornødne Græsgang, som til deres der opbygte Tofter, dog uden Præste-gaardens Skade, og alleene paa den Side af Aaen hvor samme ey ligger. Tiiden angaaende, da seer man, at det i forrige Hundred-Aar fornemmelig har staaet i Befalings-Mandens Magt, hvor længe Landstinget aarlig skulde vare; og at saadant derfor har staaet ulige længe, nu ikkun 4 til 5 Dage, nu igien henimod 3 Uger.

Foruden dette sædvanlige Lav-Ting er Lavmændene ved et Allern. Rescript af 20 May 1746. paalagt at holde Extra-Lav-Ting i Delinqvent-Sager; og det enten paa deres egen Bopæl, eller paa et andet dertil beleyligt Sted, som de selv i Stævningen fastsætte. For denne Umage faae Lavmændene ingen Betaling; hvorimod Sysselmændene paa egen Bekostning bør føre de Be- Extra Lav-Ting.

 skyldte

skylde tilstæde; hvilket er saa meget meere billigt, som disse Extra-Lav-Ting egentlig sigte til at befrie dem fra den store Omkostning og Ansvar, som slige Per soners langvarige Forvaring nødvendig maa foraarsage i et Land, hvor man endnu ikke har noget offentligt Arrest-Huus. I disse Tider ere Vice-Lav-Mændene i Følge deres Bestallinger forbundne til at holde Extra Lav-Ting naar de virkelige Lav-Mænd dertil forlange deres Tieneste.

Over-Retten.

Fra Lav-Rætten gaae Sagerne til den saa kaldte Over-Ræt, hvilken, ligesom hin, holdes paa Lands-Tinget, og det nu om Dage i et Tømmer-Huus opbygget Amtmanden til Beboelse saalænge Tinget varer, og derfor sædvanlig kaldet Amtmands-Boed. Den er allerførst indstiftet af Kong Fridrich 2. Aar 1562. i hvis Tiid den dog ey kom i nogen bestandig Drift. Kong Christian den 4de fornyede den fort derpaa 1593 med Befaling, at den efterdags skulde have 24 Assessorer af de beste Mænd i Landet. Dog har man endnu desuagtet Aarsag til at tvivle paa, at saadant den Tiid er blevet ordentlig efterlevet. Jeg vil nu ikke tale om, at visse Fierdinger af Landet een og anden Gang findes at have holdt en Over-Ræt for dem selv, for derved at spare den Umage og Bekostning at søge Lands-Tinget: thi saadanne Rætter have virkelig ikke været andet end Fierdings-Ting, i den Bemærkelse, som tilforn er forklaret [S. 367-369], og høre desuden til en gandske anden Tiids-Alder. Det er derimod mærkværdigt, at man endog siden Over-Rættens anførte Fornyelse endnu treffer Fierdings-Ting adskillige Gange: I Lands-tings-Bogen for 1631. berettes først i Almindelighed, at alle de Sager, som til Lav-Rætten den Gang havde været indstævnte, men som ikke vare blevne afgiorte sammesteds, bleve den 1 Julii henviiste til næstkommende Halv-Aars Fierdings-Ting; og siden i Særdeleshed, at Lav-Manden i Nord- og Vester-Lavdømmet havde anordnet at Fierdings-Tinget for det Aar skulde holdes den 2 Sept. paa Midgard i Stadar-Sveit; og den i Sønder- og Øster-Lavdømmet, at samme skulde holdes den 28 Aug. paa Laparhollt i Arnes-Syssel. Nu siges vel ikke herved, at Lav-Rættens Domme ere blevne indstævnte for disse Fierdings-Ting,

og

og følgelig ikke heller, at de i den Tiid have været aldeeles det samme, som Over-Retten er nu om Stunder; men alleene, at hver Lavmand for sig i den Tiid een og anden Gang har berammet en særdeeles Ræt, under Navn af Fierdings-Ting, hvor han har paadømt de fra samme Aars Lav-Ræt overblevne Sager for hans Lavdømme; saaat slige Fierdings-Ting i Almindelighed ikkun blive at ansee som et Slags Extra-Lav-Ting, eventlig holdte, for at forbygge en alt for lang Ophold i de Sager, som den ordentlige Lav-Ræt ev kunde overkomme; men dog og saa imidertiden i andre Sager, som Lavmændene selv fra første Haand have enten undersøgt eller paadømt; hvorhen jeg synes at kunne regne det Fierdings-Ting, hvilket Lavdstings-Bogen for 1717. viiser at være holdet af Lavmanden samme Aar paa Hammer paa Bardestrand. Dog kand ikke tvertimod tvivles paa, at jo de Tiiders Over-Rett paa nogle Steder virkelig meenes med det Navn Fierdings-Ting; som og, at den lige indtil forrige Hundred-Aars Udgang har manglet en ordentlig og bestandig Indretning, da den hverken er bleven holden alle Aar, ikke heller paa eet og det samme Sted, ja ikke engang altid i det rette Øyemærke, nemlig at paakiende Lav-Rættens Domme; hvilket alsammen noksom kand erfares af Lands-Tingets Pieter. Til Exempel: 1634. begiærede Wigfus Gislesen at Lav-Mand Arne Oddsön vilde staae ham til Rette for Befalings-Manden, og det enten strax paa Landstinget, eller hiemme paa dennes Boepæl Bessested den 22 Julii næst efter; og fik ikkun dette almindelige Svar, at han vilde staae til Rætte for Befalings-Manden med 24 Meddoms Mænd. 1636. henviisede Befalings-Manden de Sager, som Lav Rætten ikke kunde faae afgiorte, til Kopavogs Fierdings-Ting, der skulde holdes kort efter Landstingets Slutning; og da han siden paastoed Boder af dem, der havde forsømt dette Ting, saa tilkiendte Lav-Rætten ham Rettighed til at fordre samme, just i Følge af den Kongel: Anordning om Over-Rættens Indstiftelse. Og ikke det alleene. Endog disse Fierdings-Ting, bleve siden efter Haanden alt meere og meere usædvanlige, og derved Over Rættens Indstiftelse og Navn tilsidst saa godt som reent forglemt; saaat den Kongl. Land-Foged

Hei-

Heideman 1685. fandt fornødent at forespørge sig i Lov-Retten selv, hvor Lav-Mændenes Domme skulde indstævnes, og om der ikke var anordnet nogen Over-Ræt over dem; hvorpaa han fik til Svar, at de erkiendte dem pligtige til at svare for en Kongelig Commission, efterdi de ikke kunde ansee Lav-Retten for den øverste Ræt. I Begyndelsen af nærværende Hundrede Aar er Over-Retten ved Amtmændenes Fliid allerførst sat nogenledes ordentlig i Drift; Dog er Høylovl: Kong Christian den 6te egentlig den, der har givet samme sin nærværende Form, og saaledes forøget og forbedret den, at Han med Rette kand ansees for dens Stifter. Ved et allern. Rescript af 17 May 1735. har han indskrænket Bisiddernes tilforn alt for store Tall, og anordnet, at Retten efterdags maatte besættes alleene med 12. hvilke sædvanlig udvælges af de tilstedeværende Syſſelmænd, som den Gang ikke have Sag for, samt af andre verdslige Betiente; Landets Amtmand er den 13de, hvilken tillige her præsiderer, men i hans Forfald, enten Landfogden, eller den af Lavmændene som ey har dømt i Sagen, og endelig i denne sidstes Forfald, den ældste af de til Tinget komne Syſſelmænd. Desuden bør og Lav-Mændene i de Sager som ere fra et fremmed Lavdømme, altid blive i ane Over-Retten, endskiønt en anden præciderer; Rescr. af 5 Martii 1734. I en vis Sag findes og een af Vice-Lav-Mændene 1715. at være bleven beskikket til at præcidere sammesteds. Protocollen føres af den yngste Syſſelmand, og Dommen forfattes efter de fleeste Stemmer. Denne Over-Ræt er altsaa den 3die Instantz hvis Domme indstævnes lige til Høyeste-Ræt, hvorfor den og i Island er at ansee paa samme Maade som Ober-Hof-Retten i Norge.

Giæste-Retten. Endnu er ved Allern. Rescript af 24 Jan: 1738. paa Lands-Tinget bleven indstiftet en besynderlig Underret, sædvanlig kaldet Giæste-Ræt, i Betragtning af, at de som sammestæds enten bryde Tingfred, eller begaae anden Misgierning, blive der anseete som Giæster, og bør derfor strax svare for den sædvanlige Underdommer, nemlig Syſſelmanden i Arneß-Syſſel, i hvis Herred Landstings-Stedet er beliggende. En anden Giæste-Ræt er

er ved Allern. Resolution af 2 Junii 1747. anordnet i de Sager som imellem Indbyggerne og de Handlende kunne forefalde; hvilken alleene er adskilt fra hin i Henseende til Stedet; men ligner den derimod i Henseende til den korte Rættergang, og den hurti e Drift som slige Sag r udk æve. Begges indvortes Indretning er i øvrigt den samme som i de sædvanlige Hiem-Ting.

De Geistlige Rætter især Synodus Generalis.

Geistlighedens Magt var i Begyndelsen meget indskrænket, og altsaa de egentlig saa kaldte Geistlige Sager ikkun faa, angaaende meest Præsternes Embeds-Forretninger, Kirkens Tiender og deslige; hvorfor man og i Christendommens første Tider ikkun lidet veed af Geistlige Rætter at sige. De fleeste Geistlige Sager bleve indstævnede til de sædvanlige Verdslige Rætter; de øvrige paadømde Bisperne selv fra første Haand, og det deels paa deres Om-Reyser i Stifterne, deels hiemme paa Bispegaardene, hvorhen Vedkommende da pleyede at tage deres Tilflugt. Ved Graagaasen bekom Bisperne Sæde i Lavretten; hvoraf jeg slutter, ey alleene at de derved finge Rettighed til at give deres Stemme til de Verdslige Loves og Anordningers Forfattelse, men og, at de Geistlige Love i den Tiid ligeleedes have behøvet, om ikke fra Grunden af at overlægges, dog i det mindste at stadfæstes og antages af denne Forsamling, førend de kunde vinde den fornødne Gyldighed. Ved den første Kirkelov, forfattet kort derefter, finge de Geistlige desuden deres egen Ræt paa Landstinget bestaaende af 12 Præster som tilforn (S. 369.) er anført; hvilken dog i Førstningen ikkun havde at bestille med særdeeles Forbrydelser imod det Bispelige Embede. Men det blev ikke længe derved: Thi fra denne Tiid af begyndede Bisperne efter Haanden alt meere og meere at udviide deres Myndighed; saa at de tilsidst ey alleene finge deres Rættergang aldeeles adskillet fra den Verdslige, men endog tillige bemægtigede dem en stor Deel Verdslige Sager, hvilke de deels paadømmede som tilforn i egen Person, deels lode paadømme ved visse Fuldmægtige. Saaleedes stod det til da den Kongel: Norske Regiering blev indført i Landet, og K. Haagens Lov sammesteds blev antagen; hvilken i Tingfareb. 2 Cap. befaler at Bisperne

 aar-

aarlig skulde udnævne 12 fornuftige lærde Mænd til Lands-Tinget, 4 fra Nord-, 4 fra Sønder-, 2 fra Øster- og 2 fra Vester-Fierdingen; ventelig for der samtlig at holde et almindeligt Landemode eller Geistlig Over-Ræt for begge Stifter. K. Magni Lov derimod taler intet om saadant, hvor til Aarsagen maa være, at de Geistliges Magt allereede den Gang var steegen til den Høyde, og de Tronhiemske Erke-Biskopers Myndighed i Henseende til dem saaleedes fastsat, at det ikke meere kunde ansees for den Verdslige Regierings Sag, at anordne noget angaaende deres Rættergang. I de følgende Tider finder man og at Biskoperne selv ligesom tilforn have hiemme paa Bispegaardene paadømt alle de Sager, som til dem ere blevne indstævnte; i hvilken Henseende især Biskop Laurentius paa Holum, der levede i det 14de Hundred Aar fortæller i hans Levnets-Beskrivelses 43 Cap. at have visse Timer hver Dag siddet i Consistorio, for deels at afgiøre de Sager som kunde være forefaldne, deels at affærdige dem, der kunde være komne til Bispegaarden, for at indhente hans Raad eller Betænkning. Andre Sager, især i de længst-borliggende Egne, bleve drevne af Provsterne, hvilke foruden deres øvrige Embeds-Forretninger, tillige vare at ansee som Bispernes Fuldmægtige, baade til at paatale og at lade Dom gaae i alle de Sager, der i mindste Maade kunde angaae Kirkens Myndighed eller Geistlighedens Interesse; Men hvorleedes saadanne deres Herreds-Rætter i øvrigt have været beskaffne, viides ikke til fulde; Saa meget er dog slutteligt, at deres Domme ikkun meget sielden ere blevne til Underkiendelse indstævnte for Biskoppen, da man efter de Tiders Tænke-Maade ikke havde synderlig Aarsag til at vente hos ham mindste Lindring i de Ting, som i nogen Henseende kunde stride imod den hellige Kirkes Fordeele. De vigtigste Sager alleene, (hvorhen jeg fornemmelig regner dem, der anginge det almindelige Kirke-Regimente, som og maaskee nogle af de allergroveste Misgierninger) ere i denne Tiid blevne foretagne paa Lands-Tinget, hvor, nu begge Bisper samtlig, nu hver for sig, erfares at have udnævnet, nu 12. nu 24 Geistlige, for at undersøge og paakiende samme; dog kand man vel neppe ansee saadant for nogen bestandig eller ordentlig Ræt,

Da

da slagt hverken letteligt kand beviises at være skeet alle Aar, eller altid paa een og den samme Maade. Efter Reformationen er alt dette blevet forandret, og den Geistlige Rættergang først ved Kong Christian 3 Kirke-Ordinantz mestendeels sat paa samme Fod som i Danmark; og siden ved Kong Christian 4des Norske Kirke-Ordinantz, hvilken tillige i Island er bleven anbefalet, indrettet fast som i Norge; hvorved det og er blevet, indtil det almindelige Lande-Mode for hvert Stift, *synodus Generalis* eller Consistorium kaldet, have faaet deres nærværende Skikkelse, hvilket fornemmelig er skeet i dette Hundred-Aar. Det for Skalholts-Stift holdes aarlig paa Landstinget i Tingvold-Kirke, hvor Landets Amtmand paa Stift-Amtmandens Vegne med Biskopen præsiderer; Ass sores bestaae af et vist Antal Geistlige, Provster og Præster, efter hvis fleeste Stemmer Dommene forfattes. Det for Holum-Stift holdes ligeledes aarlig, men, for at undgaae den besværlige Lands-Tings-Reyse, i Stiftet selv, nemlig i Flugumyre-Kirke, hvor Amtmanden sædvanlig beskikker een af de Verdslige Betiente paa sine Vegne. For disse paadømmes alle Geistlige Sager, saavel de, hvilke her have efter Loven deres privilegerede Værne-Ting, som og de, hvilke indstævnes fra Provste-Rætten, eller den Geistlige Underret i hvert Herred, bestaaende af Provsten og 2de Præster; I hvilken Henseende er mærkværdigt, at der nu neppe ere 30 Aar siden Provsterne have begyndt at paadømme Sager, i Steden for at de tilforn alleene have undersøgt, og siden indstillet samme til Bispernes Paakiendelse. Landemodenes Domme indstævnes lige til Høyeste-Ræt.

§. CXXIII.

Rættens Betiente i Island i ældre og nyere Tider.

1) Reppstiorer eller Fattig-Fogeder.

Fra Rætterne kommer jeg til Rættens Betiente, af hvilke jeg først vil beskrive de Verdslige, og iblandt dem igien begynde med de ringeste, nemlig de saa kaldte Reppstiorer eller Fattig-Fogder. Deres Ælde kand ikke til visse fastsættes; Imidlertid er bekiendt, at Islænderne lige indtil Kong Oluf den Helliges Tiid havde en Lov, der tilsted de Fattige at udkaste saamange

af

af deres Børn, som de ikke kunde see Raad til at faae opfødde; hvilket giver tilkiende, at Landet indtil den Tiid har manglet offentlige Anstalter til de Fattiges Underholdning og øvrige Forsorg. At samme da strax ved denne Lovs Afskaffelse ere blevne satte i Stand, lader sig ey let begribe; endnu mindre har man noget Beviis derpaa: Dog tør jeg ikke paastaae at Reppstiorernes Embede endog i denne Tiid har været aldeles ubekiendt; Saa meget bliver alleene troeligt, at samme indtil neget hen i det 11te Hundred-Aar ikke er blevet saa almindeligt eller saa regelmaßig indrettet, som det siden blev i Begyndelsen af det 12te, da Graagaasen blev udgiven; Thi der først finder man de Fattiges Væsen sat paa en ordentlig Fod, samt Reppstiorernes Beskaffenhed og Forretning efterreitlig beskreven; nemlig: Hvert Tinglav inddeelt i nogle mindre Stykker, kaldte Reppar eller Bygdelav; og igien i ethvert af disse beskikkede 5 Mænd, Selv-Eyere, eller Fæste-Bønder, efter Almuens Behag, hvilke skulde ey alleene uddeele Indbyggernes Tiender og Almisser iblandt de Fattige, samt i alle Ting sørge for disses Ophold og Nødtorft; men og føye alle muelige Anstalter til at forebygge Armod; og til den Ende have nøye Opsyn saavel over den daglige Huusholdning i Almindelighed, som især over Løsgiængere, drive disse til Arbeyde, samt tvinge og straffe dem som vare modvillige. I samme Øyemærke havde de Magt til at tiltale og lade Dom gaae over alle dem, der giorde nogen Uorden; hvorfor de og i Graagaasen kaldes *Sóknarmenn*, det er Sagsøgere, og ere virkelig at ansee, deels som Fattiges-Forstandere, deels som Politie-Betiente i deres underhavende Bygdelav. At hvert Bygdelavs Bønder selv, den Tiid have udnævnet dem, er klatteligt af Lovens Beskrivelse; ligesom dem og igien var tilladt, at udtage af Bønderne visse Fuldmægtige, *Samkvamomenn* kaldte, især for at paatale de Forseelser, der kunde begaaes imod dem i deres Embeds-Forretninger, samt mod den af dem holdne Rættergang, hvorom tilforn (S. 351-359.) er talt. Vore Norske Love, fornemmelig Kong Magni Lov, der kalder dem *Hreppstiórnarmenn*, have stadfæstet denne deres Myndighed meestendeels efter Graag aasens Plan; i Kraft af hvilket de og i Begyndelsen af den Norsk e Re-

gie-

giering i Landet, saalænge Sysselmændene endnu ikkun vare faa, synes at have havt at bestille med alle smaa Sager. Efterat Sysselmændene, især i Anledning af Syslernes Formindskelse og Deeling, have tiltaget sig disse Sager, ere Repstiorerne dog blevne i Besiddelse af deres forrige Opsyn over de Fattiges-Væsen, hvilket Landstings-Bogerne noksom udviise. 1639. har Lav-Rætten blandt andet ved en offentlig Befaling givet Rippstiorerne Myndighed til at entage sig Bygdens Almisse-Lemmers Efterladenskab, for at anvende samme til de øvrige Fattiges Beste; hvorved de, i det mindste til deels, ere blevne bekræftede i deres Rættighed til at holde Skifter efter de Fattige; hvilke de endnu forrette. 1641 blev dem af Lav-Mændene paalagt, at de, foruden Bygdens øvrige Nødtørst, ogsaa skulde besorge alle Domme, angaaende Fattiges eller Vanføres Underholdning, at forstaae inden Sysselet, forkyndte og efterlevede; dog saaledes, at Sysselmændene derudi skulde være pligtige at komme dem til Hielp, naar de formedelst Vankundighed, eller Fattigdom ikke kunde bringe sligt til Veye; hvilket og 1645 paa nye er bleven igientaget. 1670 blev indskiærpet, at de tilligemed Sysselmanden skulde have Indseende med, og tilholde Almuen at give, rigtig Tiende; samt 1682 at de paa egen Haand skulde have Opsyn med Bønderne, naar disse om Høsten indsamlede deres Faar fra Fieldene; ligesom og Lovbogen udtrykkelig befaler, at de, baade, efter hvert Bygdelavs Beskaffenhed, skulle bestemme Tiiden, naar Faarene om Vaaren skulle drives til Fields, og naar de om Høsten skulle igien indhentes L. L. B 46 Cap; som og fastsætte, hvorvidt enhver Bonde bør lade ransage efter samme L. L B. 49 Cap. hvilket dog nu paa mange Steder er kommet af Brug. I Følge en Lav-Ræts-Beslutning af 1699 bør de udvælges af Præsten og de øvrige Reppstiorer, med Sysselmandens Samtykke; men ikke af Almuen selv, hvilken ellers i lang Tiid synes at have tilegnet sig denne Rættighed, ey aldeeles uden Grund. I disse Tiider ere de fleeste Sager den daglige Huusholdning Vedkommende, hvilke Reppstiorerne tilforn egentlig havde med at giøre, blevne foreenede med Sysselmændenes Embede; maaskee hverken aldeeles til disses, ikke heller til

Almuens Fordeel; det første, fordi Sysselmændene ved den Leylighed nødvendig maa besværes med en heel Deel lidet betydelige Ting: Det sidste, fordi Almuen, formedelst Syslernes Vidtløftighed, ikke altid kand faae saadant saa hastig afgiort hos Sysselmanden, som de kunde hos Reppstiorerne, der ere nærmere ved Haanden; ikke at mælde, at Bekostningerne, om alt for lang Ophold maaskee endda kunde undgaaes, rimeligviis maa blive større; som og, hvilket synes ikke aldeeles ubetydeligt, at det langt bædre kommer overeens med Indbyggernes Leve-Maade og Sinds Beskaffenhed, ja med slige Sagers Natur, at de i Mindelighed blive bilagte, end forfulgte ved en ordentlig Rættergang. Den fornemste Deel af Reppstiorernes Embede bestaaer altsaa nu om Dage i at besorge de Fattiges Underholdning; i hvilken Henseende de og endnu holde et slags Rættergang, som tilforn (S. 439-443) er beskreven. 1682 findes de at have forespurgt dem i Lav-Rætten, om de, uden Betaling, skulde være pligtige til at forrette deres Embede, og derpaa at have udvirket en Beslutning, at saadant skulde forestilles hans Majestæt. Men at sligt nogentid er skeet, haver jeg ikke fundet. Saa meget er vist, at de endnu ikke nyde nogen Løn; hvilket dog honlig var at ønske; da de derved kunde, en alleene blive opmuntrede til desto større Fliid, i det som de endnu virkelig forestaae, men endog blive forbundne til at have nøye Opsyn med adskilligt andet, især Politien vedkommende, hvilket Sysselmændene ikke altid kunne have Øye paa; naar ikkun disse tillige vilde handthæve dem i saadan Myndighed. Deres Tall er i somme af de smaa Bygdelave noget mindre, end K. Magni Lov udkræver.

2) Lav-Rættes Mænd. Næst efter Reppstiorerne sætter jeg Lav-Ræts-Mændene, hvis Embede i Island har samme Alder som Lav-Rætten, ligesom denne igien omtrent er ligesaa gammel, som Lands-Tinget. Deres Tall, Forskiel, Embeds-Forretninger og Anseelse, saa længe den Islandske Republik varede, kand noksom erfares af den gamle Lav-Ræts Beskrivelse (S. 380-388.), hvor de forestilles som Lemmer af den Raads-Forsamling, hvilken i den Tiid forestoed Landets almindelige Regiering. Ved Overgivelsen

ti:

til de Norske blevè de giorte til Overdommere; Men den Myndighed til at udgive nye Love, som de tilforn havde havt, blev den Tid overdragen til Kongen og det Norske Raad: Dog beholdte de endda længe derefter et Slags Rettighed til at giorè Forestillinger til Lovens Forbædring, til at forklare samme, ja til selv at anordne visse særdeeles Ting, som enten ikke umiddelbar lig angik Kongens Hoyhed, eller som ey kunde oppebie hans Beslutning; og overalt saadanne, som i den almindelige Landslov kunde ikke blive fastsatte ved bestandige Regler; at jeg ikke skal igientage meere, som i Anledning af den nye Lav-Rets Beskrivelse (S. 454-461.) allerede er sagt. Angaaende deres Løn blev 1584 besluttet, at hver af de 6 Lav-Rets-Mænd fra Mules-Ting skulde have til aarlig Løn eet Hundrede (S 439.), hvilket Sysselmanden skulde udbetale, og desuden sin Skat frie; Men derimod bøde 15 Øre for Udeblivelse fra Lands-Tinget. Saadanne Bøder er Sysselmændene 1637 paalagt at inddrive og føre Hans Majestæt til Regning; dog efterat have tilforn tilbørlig undersøgt de Udeblivendes angivne Forfald. De Lav-Rettes-Mænd, der kunde falde i nogen langvarig Svaghed, har Lav-Retten 1679 frietaget fra at blive ved Embedet, og befalet at andre i deres Sted skulde udnævnes. Det maa og en Tiid have været brugeligt, at Lav-Rets-Mændene aarlig have reyst omkring med Sysselmanden, til alle Mand-tals-Ting i Sysselet; hvorfra de, paa deres Forespørgsel, 1682. ere blevne befriede; saaat de kun skulde behøve at bivaane deres eget Bygde-Ting; undtagen alleene i Nøds-fald, og dog for billig Betaling. Ligeleedes er samme Aar anordnet, at de Lav-Rets-Mænd, som paa Lands-tinget ikke bleve af deres Sysselmænd forsørgede med Kost, skulde oppebære 5 Alne, det er 20 ß. for hver Dag, saalænge de sammesteds havde noget at forrette. I disse Tider sidde de ikkun som Ting-Vidner i Lav-Retten, hvorfor ikke gierne fleere end een af hvert Syssel aarlig kommer til Lands-Ting. De ere altsaa at ansee paa samme Maade som Meddoms-Mænd ved Hiem-Tingene, hvilke ligeleides kaldes Lav-Rets-Mænd NL. 1-7-1. Disse burde følgelig, ligesom andre Lav-Rets-Mænd, af Lav-Manden tages i Eed, efterat de af Sysselmanden ere blevne

ud-

udnævnte. Men da saadant, for de besværlige Reysers Skyld ikkun paa gandske faa Steder i Island lader sig giøre; kunde Sysselmændene selv tage dem i Eed efter NL. 1-7-5. De bør med Sysselmanden domme i Livs-Æres- og Basteds Sager; men i andre Sager alleene være Vidner til, hvad der for Retten forhandles. Sædvanlig bør de være 8; dog gives visse Sager hvor ikkun 6 udkræves; ventelig alle Femte-Stævne Sager. I Island pleye de alleene at underskrive Tings-Vidner. Men efter den Norske Lov bør de tillige forsegle samme; og i den Henseende især tage dem vare for, ikke at underskrive andet, end hvad ret og sandfærdigt er, under 20 Lod Sølvs Straf NL. 1-7-5. om de blive befundne i nogen Skiødesløshed: hvis de derimod, med Forsæt at skade andre, underskrive eller forsegle Tings-Vidner eller Documenter, som de viide at være falske eller forfalskede, straffes de som Falskneere paa Ære, Haand, og Boeslod NL, 1-8-8. Naar en Dom, hvor Meddoms-Mændene tillige have dømt, bliver indstævnet, bør 2 af dem, paa alle de andres Vegne, svare for samme N. L 1-7-1. Hvilket dog i Island ikke altid udkræves; Men Sysselmanden alleene svarer til Dommen, med Fuldmagt fra hans Meddoms Mænd Naar derimod Sysselmanden for sig selv har dømt, bør Lav-Rætts-Mændene ikke indstævnes (Sölves. Tyro Juris. 4 B. 6 Cap. p. 206-208.)

3) Goder eller Herreds-Høvdinger. Nu kommer eg til det Slags Betiente, som egentlig forestoede den heele Verdslige Rættergangs Drift, saalænge den Islandske Republik endnu var ved Magt, jeg meener, de saa kaldte Goder eller Herreds-Hovdinger. Deres Oprindelse er tildeels ligesaa gammel som Landets egen Beboelse; saavidt nemlig nogle af de Norske Anførere selv strax ved deres Ankomst, efter de ældste Huus-Fædres Maade, indrettede saavel en offentlig Guds-Dyrkelse, som tillige et Slags Rættergang for deres medbragte Følgeskab. Men denne Indretning var hverken almindelig over det heele Land; ikke heller blev fastsat ved nogen offentlig Lov forend noget hen i det 10de Hundred-Aar, da 9 saadanne bleve beskikkede i hver af de 3 Fierdinger, og 12 i Nordfierdingen, i alt 39. Deres Indstiftelse blev af Begyndelsen grundet

paa

paa deres første Indtagelses Ræt, og paa den særdeeles Maade paa hvilken de havde besat Landet med Folk, nemlig ved at tilegne sig en heel stor Landstrækning, og siden at uddvise sine Slægtninger, Venner, Staldbrodre eller Tienere visse Stykker deraf; hvorfor og saadan deres Betiening blev arvelig, at forstaa paa Sværd - Siden; hvorom Vants - dæla - Saga i sit 37 Cap. beretter, at de have havt en Lov, at den af deres Underhavende, som kunde blive agtet best bekvem, skulde forvalte Embedet, saa længe Arvingen var umyndig ("er Ingolfr var andadr var höfdingialaust i Vatnsdal, þviat synir" Ingolfs varo ecki tilfærir saker alldurs at vardveita God-" ordit; var nu um leitat hverso fara skylldi; enn þat varo lög" i þann tíma, medan Erfingi være i ómegd, at sa skylldi" af þingmönnum vardveita Godordit sem best þætti tilfallinn"); og naar der vare fleere Medbeylere til denne Forvaltning, blev Sagen afgiort ved Lodkastelse, see samme Hist. 38 Cap. I Betragtning af hvilke Grunde slige Embeder alleene burde blevet arvelige for de første Anføreres mandlige Afkom; Men de bleve det ligesaafuldt for alle andre, som siden kunde erhværve samme; og det ey alleene i Henseende til Sonnerne; hvilke af begyndelsen egentlig synes at have havt denne Rættighed; Men og tilsidst i Henseende til Dottrene tillige; hvilke undertiden finge saadant Embede til Medgift. Herredshovdingernes anførte Tall blev ikke heller længe uden Forandring; thi strax efter deres almindelige Indstiftelse begyndede allereede nogle af de mægtigste Undersaatter efter Haanden at unddrage sig fra deres Herredomme, og at indrette hist og her nye Herreds-Rætter for dem selv og deres nærmerste Naboer; bevægede, enten af de forrige Tinglaves Storrelse og Ting-Reysernes Længde, af Misundelse over de andres Magt, af Lyst til selv at tage Deel i Regieringen, eller af andre Aarsager: Kandskee og Sonnernes Mængde paa sine Steder har foraarsaget Herredernes Deeling; endskiont de ældste Familier ikke gierne deelede Embedet, men lode det blive udeelt hos den ældste Son; hvorimod han pleyede at aflægge hans Brodre med andet Gods rorligt eller urorligt. Disse nye Herreds-Hovdinger finge dog ingen Deel i Landets almindelige

Regiering, hvilken stedse vedblev efter den eengang fastsatte Form, grundet paa Tinglavenes ældste Inddeeling: Af samme Aarsag havde de heller intet at befale ved Rætterne paa Landetinget indtil det 10de Hundred-Aars Slutning, da Tinglavenes allerede giorte nye Deeling ey alleene blev lagt til Grund for Femtersdommens Stiftelse, og derved offentlig stadfæstet; men endog desuden anordnet, at der, for at faae denne Landets Høyeste-Ræt besat, skulde indrettes endnu fleere nye Godord eller Herreder; og disses Forstandere eller Hovdinger given Magt til at udnævne 12 af Meddoms-Mandene. En Lov, der saa meget meere kunde tiene til at forøge Godernes Tall, som den tillige gav enhver fuldkommen Frihed til efter eget behag at opsige sin forrige Herredshovding, for at antage den nye; hvilket tydelig sees, baade af Femterdommens Beskrivelse (S. 316, 323. Anm. 193), saaog af Valgards Samtale med Mord, denne Indretning angaaende: "ridit hefi ec um bygdina víþa, ok þicki "mer ecki kenna mega at in sama se; ek kom á Hvítanes, "oc sá ek þar budar-topter oc umbrot mikil ec kom oc "á þingscálaþing, oc sá ec þar nidrbrotna bud vara alla: eda "hvi sæta firn slic? Mördr mællte: Her eru uptekinn ny "Godord, oc Fimtardóms laug, oc hafa menn sic sagt or "laugom frá mer, oc í þing med Hauskulld" d. e. Jeg haver efter min Hiemkomst Udenlands fra reyst vidt omkring i dette Bygdelav, og synes at samme nu er blevet fast ukiendeligt: da jeg kom paa Hvita-Næs (Dette var det nye Vaar-Tings-Sted), fik jeg der at see nogle Hytter og megen anden Forandring; Da jeg derimod kom paa Tingskale-Ting (Det forrige Vaar-Tings-Sted) faae jeg at vor heele Boed var nedbrudt. Hvad skal nu denne forunderlige Omskiftelse sige? Mordr svarede: Man har indrettet her nye Herreder, og anordnet en almindelig Over-Ræt; ved hvilken Anledning mine Undergavende have opsagt mig deres Lydighed, og derimod erklæret Høskuld for deres Herreds-Høvding; *Niáls Saga.* Fra denne Tiid af seer man og, at næsten hver Mand, der kunde komme til nogen Riigdom eller Anseelse, arbeydede strax paa at faae samme tillige

ge fastsat hos sine Efterkommere, ved at blive deelagtig i denne Værdighed, enten formedelst Kiob, Afstaaelse, eller paa andre Maader; hvorfor ingen heller lettelig i den Tiid kunde faae Lofte paa nogen anseelig Mands Datter, uden enten virkelig at besidde eller i det mindste at forbinde sig til at erhværve saadant Embede. Saaledes tiltoeg Herredshovdingernes Tall Tiid efter anden, indtil noget hen i det 13de Hundred-Aar; da nogle faa alt for mægtige Slægter bemestrede sig den storste Deel af Landet, og derved samlede under een fælles Overherre mange af disse smaa Herreder, hvilke de endelig samtlig overgave til Kong Haagen Haagen en af Norge, og med det samme nedlagde deres arvelige Ræt dertil. Den Opsyn over de Hedenske Offringer, Afgudernes Dyrkelse, og Templernes Vedligeholdelse, ja det Præstelige Embede selv, hvilket i Kraft af vore ældste Nordiske Indretninger pleyede at være foreenet med den verdslige Magt i de gamle Stamfædres Personer, var ligeledes samlet med de Islandske Herreds-Hovdingers ovrige Myndighed lige indtil Aaret 1000, da den christelige Troes almindelige Antagelse sammesteds blev stadfæstet ved en offentlig Lov; hvilket og er Aarsagen til, at de baade i vore Hedenske Love og Historier kaldes *Hof-godar*, det er Afguds-Templers Forstandere, som og endnu i de christne, *Godar*, det er Præster, eller *Godordsmenn*, og deres underliggende Herred, *Godord*, det er et Hedensk Kirke-Sogn, en Strækning for hvilken enhver af dem burde forkynde Gudernes Villie; Ord, som allesammen nedstamme fra det Ord *God*, der betyder en Guddom. Efter Christendommens Indforsel beholdte alleene de Herredsdommere, der byggede nogen Kirke paa deres egne Hoved-Gaarde eller andet Gods, Rættighed til at lade opløre, samt at kalde og holde Præster til samme, mod en vis aarlig Lon. De forvaltede og al Kirkernes Eyendom, og oppebare al deres Indkomst, imod at vedligeholde og forsyne dem med alle fornodne Ting, indtil de Catholske Biskoper endelig bemægtigede sig den storste Deel af denne Herlighed; En Tiltale, hvilken forst blev begyndt af Biskop Thorlak Thorhallsson den Hellige kaldet, 1178-93; og siden nu og da, naar Leylighed kunde gives, fortsat af hans Eftermænd; dog uden synderlig Fremgang, saa-

længe disse Kirke-Eyere endnu tillige vare i Besiddelse af den høyeste verdslige Magt; men derimod, saasnart denne ved Landets Overgivelse var bleven forflyttet til et fremmed Riige, desto eftertrykkeligere udført 1269=98. af Biskop Arne den 1; visselig ikke uden Indbyggernes store Skade, Nedtrykkelse og Forarmelse. Herreds-Hoovdingernes verdslige Myndighed bestod som tilforn er sagt i at besørge den heele verdslige Rættergangs Drift; og i den Henseende at forestaae og beskytte de aarlige Vaar- og Leidar-Ting, og det især ved at anbefale, udraabe, og tilsige alle sammesteds en almindelig Fred og Sikkerhed, hvilket de gamle kalde at hellige Ting: at udnævne Dommere og dermed at besætte de sædvanlige Over- og Under-Rætter, saavel paa Hiem-Tingene, som paa Lands-Tinget, hver for sit underhavende Herred: at forrette alle de Ting, hvormed Loven havde forenet nogen saadan Høytidelighed, som nødvendig udkrævede en Øvrigheds-Persons Tieneste, f. E. friegivne Slavers Tinglysning, og desllige: at holde over de verdslige Loves Efterlevelse, samt al god Skik og Orden iblandt Almuen, og derfor at paatale saavel alle de Sager, der manglede en lovlig Sagsøger, som de egentlig saa kaldte publique Sager; at have Indseende med Fremmedes Handel i Landet, sætte Priis paa deres Vare, og forebygge at Indbyggerne af dem skulde blive bedragne, men derimod at handthæve dem mod disses Overlast, og hielpe dem til Rætte; I hvilke Henseender enhver Gode tillige var at ansee som Politie-Mester i sit Herred. Endelig havde de som Lemmer af den almindelige Raads-Forsamling, Rettighed til at give Stemmer til alle Love, Anordninger, og Bevilgninger Regieringen angaaende; hvilke de siden paa Leidar-Tingene forkyndede for Almuen. Den Gode i hvis Herred Lands-Tingets Sted er beliggende, blev den Tiid kaldet *Allsheriar-Gode*, det er den almindelige Forsamlings Høvding, venteelig i Betraatning af, at alle Ting-Mænd, i Følge af deres Ophold sammesteds saalænge Tinget varede, maatte ansees som hans Underhavende; og han følgelig, i det mindste i visse Sager, have over dem omtrent saadan en Myndighed, som den, Sysselmanden i Arnes-Syssel endnu har i Henseende til Giæste-Ræts Sager (S. 464).

Ved

Ved Landets Overgivelse og Regieringens Forandring blev den betydeligste Deel af Godernes Myndighed saavidt Rætters-gangens Drift angik, forflyttet til de Kongelige Syſſelmænd, hvilke da først bleve beſtikkede; Jeg har altsaa her sat dem næſt efter hine, saavel i Henſeende til denne deres Oprindelſe og Embede; som fornemmelig i Betragtning af Indbyggernes udtrykkelige For-bund med Kongerne af Norge, at de ey alleene ſkulde være Indfødde, men og udtages juſt af de Slægter, hvilke ved Overgivelſen havde nedlagt deres tilforn arvelige Herreds-Hevdings-Embe-der. Deres Beſtallinger havde de i Begyndelſen deels umid-delbarlig af Kongerne ſelv, deels af Landets Statholdere (Arna B Saga 26 Cap.); dog ventelig paa den Maade, at de ſiden have søgt Kongelig Stadfæſtelſe paa ſaadan deres Værdighed; i det mindſte viiſer Arna B. Saga i det 51 Cap. at Orm Klængſon ſø-gede hos Statholderen Rafn Oddsſen om et Syſſel, og at denne derimod gav det bort til den afdøde Syſſelmands Søn, indtil nærmere Befalling kunde indhentes fra Norge. Vel blev i Kong Magnus Eriksſöns Hyldningsbrev 1319 betinget, baade at de ſkulde være indfødde og desuden udvælges af Almuen ſelv; dog er ingen Tvil om, at jo Statholderne endnu i de følgende Tiider have bortgivet ſaavel Syſſeler ſom andre Læn, (ja undertiden uden Kongelig Stadfæſtelſe); hvilket iblandt andet ſees af Henr. Mædings Beſtalling af 1490. hvorved Statholderen Didrich Pining beſkikker ham ſom Syſſelmand i Kiøſe-Syſſel, til at hol-de Ting, ſkikke Lov og Ræt, forliige, underſøge og lade paa-dømme Sager, anſlaae og paalægge Boder, ſamt inddrive Give-Told og anden ſædvanlig Billighed; og dette ikkun indtil han kunde blive anderleedes til Sinds: Indbyggernes Svar paa Knud Steenſens Ærende, Mandag efter Petri og Pauli Dag 1555: at nemlig den Kongelige Befalings-Mand og Foged burde være pligtige til at udvælge vederhæftige Danne-mænd til Syſſelmænd, giver og det ſamme tilkiende; Deres allerunderd. Forſlag til Kong Frid: 2. at Befalingsmanden udi Syſſelmændenes Vall motte tage Lavmændene og Almuen i Raad med ſig, er ligeſaa bekiendt; ikke at tale om de mangfol-dige Klagemaal over fremmede Syſſelmænd og andre Regnſkabs

4) Syſſel-mand.

Betiente; hvoraf nokſom erfares, hvorleedes endeel Statholdere i gamle Dage have i den høyeſte Ovrigheds Fraværelſe misbrugt denne deres Myndighed, til at indføre adſkillige fremmede Syſſelmænd, hvilke ikke ſynderlig kiendede Landets Levemaade, ja tildeels hverken forſtoede dets Sprog og Love, eller havde der nogen beſtandig Boepæl. I diſſe Tider derimod beſkikkes alle Syſſelmænd af Hans Majeſtæt ſelv. Angaaende Syſſelmændenes Tall, findes Biſkop Arne af Skalholt, at have blandt andet foreſtillet Kong Magnus Lagabæter, at det vilde være nyttigt for Almuen, at de vare fleere, da derved vilde ſpares megen Bekoſtning (Arna B. Saga 18 Cap.); ventelig den, ſom i de Dage gik paa deres Befordring igiennem det heele Syſſel. Samme Konges Islandſke Lov (Kongs Pegnſk. 2 Cap.) viiſer ligeleedes at een eeneſte Syſſelmand efter de Tiiders Indretning, kunde have en heel Fierding af Landet, ja vel undertiden meere: Den Alders Hiſtorie navngiver ogſaa een og anden ſaadan Syſſelmand, ſom Hr. Peder af Eide, hvilken 1293. fik heele Nordfierdingen (Laurent. Biſcops Saga 6 Cap.), ſamt Hr. Alf af Krok, hvilken 1301. blev forleenet baade med Landets Nord- og Oſter-Fierding (ibid. 15 Cap.). Saaleedes vare Syſſelmændene af Begyndelſen ikkun meget faa, og følgelig deres Syſſeler ſaa ſtore, at de ikke overalt i egen Perſon kunde opvarte deres Embede; hvorfor de, iſær paa de længſtbortliggende Steder, beſkikkede viſſe Fuldmægtige paa deres Vegne, af den Aarſag kaldte Syſſelmænds-Sagſøgere, Læns-Mænd, eller Ombuds-Mænd, hvilke efter Loven ikke maatte være fleere end 4re i en Fierding hvor Syſſelmanden ſelv havde ſin Boepæl. Diſſe Fuldmægtiges Beſkikkelſe ſynes at have været een af de førſte Anleedninger til Syſſlernes Deeling, i det nogle af dem ved den rette Syſſelmands Død eller Forflyttelſe nu og da have udvirket Kongelig Bekræftelſe paa ſaadan deres Værdighed; hvilken igien efter dem er bleven forplantet til andre, og deres Underhavende Landſtrækning derved adſkilt fra det forrige Syſſel, og giort til et Syſſel for ſig ſelv. Indbyggernes Bekvemhed, tildeels ogſaa Levemaadens Forandring paa viſſe Steder, ſamt Rettergangens egen Forbedring, o. ſ. v. have Tiid efter an-

anden foraarsaget nye Sysselers Indretning; indtil Vester-Fierdingen nu haver faaet 7, nemlig Strande- Isefiords- Bardestrands- Dale- Snæfieldsnæß- Hnappedals og Myre Sysseler, hvilke nu have ligesaa mange Sysselmænd, i Steden for at nogle af dem tilforn have været samlede. Sønder-Fierdingen har faaet 5, nemlig: Borgefiords-, Kiose-, Guld-, Bringe-, Arneß- og Rangarvelle Syssel, og ligesaa mange Sysselmænd, naar man tillige regner Landfogeden, der har Guldbringe Syssel; og desuden, siden K. C4. Allernaad. Rescript af 25 Febr. 1609, en sardeeles Sysselmand paa Vestmandøer, hvilke indtil den Tiid havde ligget til Rangarvalle-Syssel. Øster-Fierdingen derimod er endnu bleven ved Jonsbogens Inddeeling i Skaptefields- og Mule-Sysseler, af hvilke enhver nu i nogen Tiid har havt 2 Sysselmænd, og den sidste undertiden 3. Ligeleedes har Nordfierdingen endnu beholdt sine 4 gamle Tinglav, nemlig Tingøres-, Vadle-, Hegrenæß- og Hunevands-Ting, dog tildeels under andre Navne, saaat det første nu kaldes Norder-, det andet Oefiords-, og det tredie Skagefiords-Syssel. Følgelig har det heele Land nu omstunder 19 Sysseler, men 21 Sysselmænd. Hvad deres Embede angaaer, da er alle-reede tilforn erindret, at de i Begyndelsen egentlig have været at ansee som Kongelige Fogeder, og deres Forretninger mestendeels indskrænkede til at inddrive Kongens Skatter, Sagefald og andre Indkomster; hvorfor de ikke heller meget have befattet dem med den verdslige Rættergang, uden alleene i betydelige Sager, eller saadanne, i Anledning af hvilke Kongen kunde tilfalde nogle Boder. Saadant kunde og i den Tiid saa meget mindre lade sig giøre overalt, som nogle af dem ikke engang boede i Landet selv, men i Norge, hvorfra de reysede over til deres Sysseler, opholdte dem der alleene nogen kort Tiid, og siden droge hiem igien. Kong Magni Lov derimod, som og de følgende Norske Kongers Rætteboder have desuden paalagt dem, at de skulde skikke Almuen Lov og Ræt, og derfor forestaae Rætterganens Drift, ved at udnævne baade Lav-Ræts-Mænd og andre Meddoms-Mænd, at forstaae i de Sager, ved hvilke de paa Embedsvegne burde være tilstede; at holde aarlige Mandtals-Ting; at

paa-

paadømme alle Sager, som til dem selv kunde blive indstævnte; samt at besørge visse Domme exequerede, nemlig baade i Livs og Æres Sager, saaog i alle andre, hvor den Skyldige ikke kunde paa anden Maade formaaes til at efterkomme hvad han var bleven tildømt. Den almindelige Fred og Sikkerhed burde de i Særdeleeshed handthæve, og i den Henseende lyse efter Misdædere til Tinge, strax den samme Dag, da de havde faaet en Misgierning at vide; tage disse i Forvaring, føre dem til Tinge, paalægge dem der deres Straf, og naar Misgierningen kunde forsones med Bøder, da først lade Dom gaae over den Skyldige, og siden, om han ey ellers vilde, tvinge ham til at betale: Af hvilke Aarsager de og vare forbundne til at søge enhver Forurettet Mands Sag, som selv ikke havde Indsigt eller Kræfter dertil, og altsaa meget meere til at paatale alle grove Misgierninger, i Mangel af anden lovlig Sagsøger; til hvilken Ende K. Haagens Rætterbod endog har givet dem Ræt til at holde et Slags Inqvisition saasnart nogen grov Misgierning kunde blive rygtbar i deres Syssel, nemlig ved at stævne Bygde-Ting, for at udspørge af Almuen, hvad disse havde hørt derom; og da strax offentlig at paatale saadan Sag, naar alleene fierde Parten af Tingmændene vilde vedstaae dem at have hørt sligt Rygte, uagtet de endnu ikke kunde forsikkre om det var sandt eller ikke [see tilforn S. 79 Anm. 55.]. Endelig var det Sysselmændenes Sag, baade at forkynde, paa de aarlige Leidar-Ting, alle offentlige Anordninger, saa og at holde over Lovenes Efterlevelse, god Skik og Orden; hvorhen jeg blandt andet henfører deres Rettighed til at optage modvillige Løsgiængeres Gods, for deraf at betale deres Gield, samt at antage sig de Fattiges Deel af Drive-Hval, og siden at udskifte og anvende samme til disses Nytte [see K. Haagens Rætteb.]. I de følgende Tiider findes Sysselmændene ligeleedes at have havt de samme Forretninger, og da først med at inddrive de aarlige Afgifter, Skatte, Give-Tolde, Sagefald, og deslige; hvilke de deels selv have giort i Penge, og siden udbetalt disse til den Kongelige Befalings-Mand eller Foged: Deels leveret til Kiøbmændene i Varer, imod en vis Priis, taget deres Beviis derfor, og derpaa givet Befalings-

Man-

Manden eller Fogden samme i Betaling; som endnu tildeels er brugeligt; Hvad Give-Tolden især angaaer, da er allereede tilforn [Anm. 34. S. 45.] forklaret, hvorleedes den allerførst har havt Sagefalds-Rættigheden at takke for sin Oprindelse; hvorleedes den i Følge samme er ydet, ey alleene til Syſſelmændene, men og til de Catholske Provster; hvorleedes den efter Reformationen er falden til Kronen alleene; samt hvorleedes den tilsidst er bleven til en bestandig Udgift, i Steden for at den af Begyndelsen ikkun var en frievillig Gave. Her vil jeg alleene erindre, at den hverken altid er bleven, ikke heller bliver endnu paa alle Steder beregnet paa samme Maade. Saaleedes findes en vis Syſſelmand at have 1679 forespurgt sig i Lav-Rætten om Give-Told ligesaafuldt skulde hæfte paa Fastegods som Løsøre; og derpaa faaet til Svar, at uagtet Fastegods tilligemed Løsøre blev beregnet til Tiende, Give-Tolden dog alleene skulde, i Følge Lav-Rættens Beslutning af 1600, hæfte paa det sidste, og da, ikke kræves forend man eyede 5 Hundrede til Tiende, men siden, fra 5 til 10 Hundrede betales med 5 Alne, fra 10 til 20 med en Øre det er 6 Alne, fra 20 og derover med 10 Alne, og aldrig stige høyer; hvilket og 1608 er blevet stadfæstet. Denne Beregning blev 1680 saaleedes forandret, at enhver som eyede 10 Øre, det er 60 Alne, til Tiende, skulde deraf betale 1 Fisk til Give-Told, af 1 Hundrede, 2 Fiske; af 2, 3; af 3, 4; af 4, 5; og aldrig meere; hvilket 1686 er igientaget og kiendt ved Magt. Dog maa endog dette siden være afskaffet; thi man giver nu paa visse Steder 1 Fisk af hvert Hundrede fra 1 til 5; fra 6 til 19, 10; og af 20 Hundrede, 20 Fiske, hvilket er det høyeste. Paa andre Steder derimod gives 15 Fiske, fra 11 til 20 Hundrede; og i Guldbringe-Syſſel fra 1 til 9 Hundrede, 10 Fiske, fra 10 til 19, 12, og af 20 Hundrede, 20 Fiske, til Give-Told, ventelig i Følge af den Kongel. Resolution, hvilken Lavmand Gottrup 1702 derom har udvirket. I Anledning af Sagefaldet have ellers de Kongelige Befalings-Mænd og Fogder adskillige gange indskiærpet, at Syſſelmændenes Regenskaber for forbrudte Boes odder, arveløst Gods, strandede Skibe, Drive-Fisk og andet Vrag, samt Faldsmaal, og Boder for Tyverie,

 Slags-

Slags maal, og andre Verdslige Sager, skulde bilægges med Tings-Vidner, og for Leyermaals Boder især, med Præsternes Vidnesbyrd, hvori hver Forseelses særdeeles Beskaffenhed udtrykkelig burde navngives [see Landst. Bog. 1693. 1694. 1734 N. 18 og flere] Men saadant har nu ikke meget Sted siden Syssélmændene i Folge Allern. Bevilgning af 26 Martii 1736, og derpaa grundede Rente Cammer-Ligning af 9de April. trykt i samme Aars Landstingsbog N. 23, forpagte det uvisse Sigt og Sagefald; uden maaskee saavidt angaaer forbrudte Boeslodder, Arveløst Gods, og strandede Skibe. Som Regenskabs-Betiente er desuden Sysselmændene af K. F 3 1 Maij 1757. paalagt at holde en nøyagtig Jordebog over alt publique Gods, saavel Kongens, som Kirkers, Skolers og Hospitalers, i deres Sysseler; af samme Aarsag bør de ved deres Tiltrædelse til Embedet stille Borgen for sig, og saalænge det ey skeer, har Amtmanden efter Landfogedens Forestilling Magt til at afsætte dem; De bør og betale Fæste, hvilket nu om Stunder fastsættes af det Høylovlige Rente-Cammer, i Steden for at det tilforn blev taget efter høyeste Bud, hvorved man i den Tiid fandt adskillige Uleyligheder [see Lands T. Bog. for 1718. N. 18.]. Om Sysselmændenes Embede i Henseende til den Verdslige Rættergang er i de seenere Tiider fast det samme at sige, som af K. Magni Lov allereede er anført. De Ting-Steder, som deres Formænd havde beskikket paa Beneficii Gaarde, det er saadanne, hvor Kongen havde Kirker, finge de 1658 af Lav-Rætten, deels stadfæstede, deels og Tilladelse selv at udvælge saadanne Gaarde dertil, naar Repstiorerne sligt vilde samtykke. Samme Friehed udvirkede d og 1667 i Henseende til de Gaarde, hvor Undersaatterne selv eyede Kirker, naar alleene disse kunde agtes at ligge meere bekvemmelig for Almuen end andre. 1679 tillod Lav-Rætten Sysselmanden i Skaptefells-Ting, for de lange og besværlige Ting-Reysers Skyld, at stifte et nyt Herreds-Ting paa Hof i Oræfe, samt Sysselmanden i Tveraa-Ting, af samme Aarsag, at indrette, foruden det forrige, et nyt Leidar-Ting, paa et bekvemt Sted, hvilket tillige viiser, paa hvad Maade hvert Syssels Bygde-Ting Tid efter anden have faaet deres nærværende

Skik-

Skikkelse. I Henseende til Herreds-Tingenes Tid er foruden det tilforn [S 439] anførte, endnu at mærke, at de Sysselmænd, der boe ved Søe-Kanten, hvor Fiskeværene ere, bør for Mandtals-Fiskenes og andre Sagers Skyld, som Fiskeriet medfører, have afgiort deres Ting-Reyser, inden de fremmede Fiskere drage bort igien, hvilket sædvanlig skeer saasnart Fiske-Tiiden er til Ende, omtrent ved den 4de Sommer-Uges Udgang. Derimod er Sysselmændene paa nogle andre Steder, især paa Nord- og Østerlandet, undertiden ikke mueligt at blive færdige med deres Mandtals-Ting inden Flottetiden i den 7de Sommer-Uge, allermindst naar der indfalder et strængt Foraar. Sysslernes Vidtloftighed, Besværlighed, og der af følgende Omkostninger ere og til den største Deel Skyld i, at de allerfleeste Sager pleye at opholdes efter de aarlige Mandtals-Ting, da dog ingen kand ville, at det jo var langt bædre, om de strax paa frisk Fod kunde blive afgiorte. Ved Herreds-Tingenes indvortes Indretning vil jeg her alleene erindre, at de i gamle Dage synes at have havt ulige mange Meddoms-Mænd ligesom de Sager, hvilke der skulde paadømmes, kunde være meere eller mindre vigtige til; nemlig 12 i alle store Misgierninger, som virkelig Skade paa Menneskers Liv, Lemmer, Sundhed og Frihed, samt grove Leyermaal, og andre ligesaa betydelige Sager, see Jonsb. Manh. 1. 14. 15. 20. 21. 22. 28. 31. Kvennág. 1. og 6 Capp. o. a. Men derimod ikkun 6, naar Sagen angik den daglige Huusholdning, Eyendom, eller Landsbye-Handel Landsl. B. 13. 16. 33. 34. 39. 57. o. f. Capp. Fornærmelse, Skiælds Ord og Skam-Skrifter Manh. 25. 26. 27; samt Forsøg til at skade Nogen paa Liv eller Lemmer, naar sligt ikke kom til Virkelighed Manh. 14. 23; og i Almindelighed alle smaa Sager. Undertiden findes og 8 Meddoms-Mænd i de gamle Herreds-Domme. Til denne Forretning bleve de udnævnte af Sysselmanden, og maatte ikke undskylde dem derfra, under en halv Marks Straf, med mindre Sagens Vanskelighed overgik deres Indsigt Tingfareb. 8 Cap. Dommen forfattede de deels paa egen Haand, under Sysselmandens Opsyn, deels tillige med ham, ved at give deres Stemmer. Nu derimod bør de

 altid

altid være 8 i Tallet, og sidde ikkun som Tingvidner, hvortil man dog frem for andre pleyer at udnævne, først Lav-Rættes-Mænd, om disse ere ved Haanden, dernæst Repp tiorer, og siden andre Bønder: Syssel-mændene selv ere baade Dommere og Skrivere. Saavidt om deres Forretning ved de aarlige Mandtals-Ting. Hvad de ellers, deels som Underdommere, deels som Politiemestere i deres Sysseler, have havt at bestille i de seenere Tider, vilde blive for vidtløftigt stykkeviis at opregne. Jeg vil alleene nævne eet og andet, fornemmelig af næst afvigte Hundred-Aars Historie og Anordninger. Saaleedes blev i Reformationens Tiid, hver Sysselmand befalet, at følge med Biskopen, naar han visiterede, over hans heele Syssel, for ved sin Myndighed desto kraftiger at undestøtte Evangelii nys begyndte Fremgang, og befordre Ordinantzens Efterleve se, paa hvilken Reyse han selv 6te skulde have frit Hærberg og Underholdning hos alle Sogne-Præster [see Knud Steensfens første Ærende Nyborg Onsd. efter Dominicam oculi 1555]. For at forebygge Geistlighedens Undertrykkelse blev ligeleedes samme Tiid anordnet, at alle geistlige Trætter om Jordegods skulde først foretages til Syssel-Ting, forend de kom til Lands-Tinget [Knud Steensfens sidste Ærende 1556]; hvilket er Grunden saavel til Hoveds-M. Broftrup Geddes Befaling 1596, at Sysselmændene skulde handthæve fattige Præster imod andres utilbørlige Klagemaal; som og til Lav-Rættens Beslutnig 1679, at de skulde være Bispens Fuldmægtig behielpelige i at see baade hans Tiender ind-drevne, og andre Tiender rigtig betalte. I Henseende til Handelen er Sysselmændene 1651 indskiærpet at de, hvor Lehns-Herren eller Lavmanden ikke kunde være tilstæde, skulde, det hurtigste som mueligt, skaffe Ræt i alle Stridigheder imellem Indbyggerne og de Handlende; 1689, at de skulde tiltale Lurendreyere, og da paa Hans Majests. Vegne tage den halve Part af dens confisquerede Gods. 1701. 12 Julii, at de i alle Ting skulde have noye Opsigt med Handelen, og støve efter Lurendreyere, og hvor de ikke selv boede saa nær ved Strand-Siden, da beskikke andre fornuftige Mænd der til paa deres Vegne; samt 1686, at de skulde besigte Kiøbmændenes Varer, og ey alleene

vra-

vrage samme, naar de kunde findes slettere end Land-Taxten tilholdt, men og angive saadant for Ovrigheden, hvilket endnu er brugeligt; og derimod 1691, at de skulle have Indseende med, at Indbyggernes Ulden-Gods forsvarligen kunde blive forarbeydet; ikke at tale om den Opsyn med Fiskerierne, og Fiskens tilborlige Behandling, som dem ved adskillige Kongelige Befalinger er bleven paalagt. I Henseende til at befordre god Orden og Politie, har det især i de nyere Tiider været deres Pligt flittigen at correspondere med Ovrigheden angaaende al Uskik som i deres Sysseler kunde gaae i Svang; at rette over Løsgiængere og modvillige Tienestefolk; at have Øye med de fattiges Væsen, og deslige. Herhen regner jeg og deres Ræt til at paatale enhver forurettet Mands Sag, som enten selv var udygtig til at føre samme, eller uformuende til at betale nogen derfor; En Rættighed hvilken Lav-Rætten 1641 har stadfæstet, og i Kraft deraf 1685 kiendet, at en vis Sysselmand i Mangel af anden Sagsøger skulde søge en Kones Sag, hvis Mand var uærlig, og Manden derimod betale hans Umage. Herhen hører ligeleedes Sysselmændenes gamle Rættighed til at paatale alle grove Misgierninger, og at see Misgiernings-Mænd paagrebne, forvarede, og straffede; i hvilke Sager de selv i lang Tiid ey alleene have ladet gaae Dom, men og uden viidere kundet foretage Execution, endog paa Livet; indtil F. 3. Allern. Rescript af 27 Apr. 1663 forbød dem endog at paadømme Livs og Ære-Sager. I disse Tiider foretages ingen Execution paa Livet førend Sagen er forestillet Hans Majestet: Andre Misdædere, som dømmes til Arbeyde enten paa visse Aar, eller paa Livs-Tiid, sendes til Kiøbenhavn; hvilket foraarsager Sysselmændene saa meget større Bekostning og Ansvar, som det nyttige Forslag om et Tugthuuses Indrettelse i Landet selv [see Lands-T. Bog. 1736 N. 33.] ikke endnu har kundet sættes i Værk. Saaleedes ere vore Tiiders Sysselmænd at ansee som Fogeder og Sorenskrivere tillige; og staae følgelig som Regenskabs Betiente umiddelbarlig under Landsfogeden, men, som Herreds-Dommere, under Lav-Rætten. Siden K. F. 3. Rescr: af 1 Maij 1657. bør de nødvendig boe i deres eget Syssel.

5) Lavmanden. Den fornemste Verdslige Betient i den gamle Islandske Regiering, var Lavmanden, sædvanlig *Lögsögomadr* kaldet, fordi han skulde sige hvad Loven i hvert Tilfælde tilholdt. Hans Embede i den Tiid beskrives allerbest ved at indføre Graagaasens egen Anordning derom, af følgende Indhold (219) "Endnu "er fastsat, at der altid i vort Land skal være en Mand, som "bør være pligtig til at sige Folket Lov, og denne hedder "Lögsögomadr. Men om han mistes, da skal man af den Fier-"ding beskikke en Mand til at sætte Landstinget næste Sommer, "hvor hin sidst havde sin Boepæl. Derpaa skal man udvælge "sig en nye Lavmand, og have saadant giort om Fredagen in-"den Sagerne blive lyste. Blive alle eenige om den samme "Mand, da staaer det ved Magt. Men om nogen Lav-Rætts-"Mand sætter sig imod de Fleestes Villie, da skal man ved Lod-"kastelse bestemme, til hvilken Fierding Lavmands-Embedet skal "falde; og da de Fierdings-Mænd, hvilke Lodden har truffet, "udvælge den til Lavmand, som de kunne blive eenige om, hvad "enten han er af deres Fierding, eller af nogen anden, dog "altid af saadanne Personer, som de kunne agte duelige dertil. Bli-

(219) *Grágas Lögsögomanz* þ. Sva er enn mællt, at sa madr ſcal vera nockorr ávallt á lande oro, er ſkylldr ſe til þeſs, at ſegia lög mönnom, oc heiter ſa lögsögomadr. Enn ef lögsögomannz miſſer vid, þá ſcal or þeim fiordungi taca mann til at ſegia þingscöp up et næſta ſumar, er hann hafþi ſiþarſt heimili i. Menn ſcolo þá taca ſer lögsögomann oc ſysla þat föſtodag hver vera ſcal, adr ſacer ſe lyſtar. Þat er oc vel ef aller menn verda ſatter á einn mann. Enn ef lögrettomadr nockr ſtendr vid þvi er fleſter vilia, oc ſcal þá luta i hvern fiordung lögsaga ſcal hverfa. Enn þeir fiordungsmenn, er þá hefer lutr i hag borit, ſcolo taca lögsögomann þann ſem þeir verda ſatter á, hvart ſem ſa er or þeirra fiordungi eda or ödrom fiordungi nockorom, þeirra manna, er þeir meigo þeſs geta at. Nu verda fiordungsmenn eigi áſatter, oc

Blive de ueenige, da giøre de fleeste Stemmer Udslaget. Blive "
lige mange for flere Personer hver paa sin Side, da skal den Part "
beholde Overvægten, hvilken Fierdingens Biskop vil under- "
støtte. Findes derimod nogle Lav-Rets-Mænd, som af Egen- "
sindighed modsige det, som de øvrige ville, da maa de hverken "
selv udvælge Lavmand, eller deres Ord i mindste Maade agtes. "
Saasnart Vedkommende ere blevne eenige om hvo der skal væ- "
re Lavmand, bor denne offentlig navngives i Lav-Rætten, "
ved hvilken Forretning een Mand alleene bor føre Ordet, men "
de andre samtykke hans Tale; siden skal den samme beholde "
Embedet 3 Sommere efter hinanden, med mindre man ikke "
finder for godt at skifte saa ofte. Fra den Lav-Ræt, hvor "
Lavmanden saaleedes er bleven udvalgt, skal man gaae til Lov- "
bierget, hvor han da skal tage sit Sæde, og besætte Lovbierget "
med de Mænd som han vil; da man strax skal begynde at tale "
sine Sager. Det er og fastsat, at Lavmanden skal være pligtig "
til at have i 3 Sommere oplæst alle Lovens Bøger, men Lands- "
tin-

oc scal þá afl ráda med þeim. Enn ef þeir ero jammarger er lögretto sceto eigo, er sinn lögsögomann vilia hvarer, þá scolo þeir ráda, er byscop sá fellr i fullting med, er i þeim fiordungi er. Nu ero lögrettomenn nockorer, þeir er nita þvi er adrer vilia, ſáe eigi mann ſialfer til lögsögo, oc eigo enscis þeirra ord at metaz. Lögsögomann á i lögretto at taka, þá er menn hafa radit hver vera scal, oc scal einn madr scilia fyrir, enn adrer giallda samquædi á, oc scal iij sumur samfast enn same hafa, nema menn vili eigi breytt hafa. Or þeirre lögretto, er lögsögomadr er tekinn, scolo menn gánga til lögbergs, oc scal hann ganga til lögbergs oc setiaz i rum sitt, oc scipa lögberg þeim mönnom sem hann vill, enn menn scolo þá mæla málom sinom. Þat er oc mællt, at lögsögomadr er scylldr til þess, at segia upp lögþátto alla á þrimr sumrum hverjom, enn þingscöp hvert sumar. Lögsögomadr á upp at segia syeno-leyfi öll at lögbergi, sva at meire lutr manna se vid, ef þvi vm náir, oc messeris tal, oc sva þat ef menn scolo coma

"tingets Regler skal han oplæse hver Sommer. Han skal, om Leilig-
"heden saadant vil tilstæde, paa Lovbierget, naar den største Deel
"af Almuen sammestedts er nærværende, forkynde alle Friheds-
"Bevilgninger, Aars Regningen, samt om man skal komme til
"Landsting før den 10de Sommer-Uges Udgang; ligeledes skal
"han forklare naar Tamperdagene skulle holdes, naar Fasterne
"tage deres Begyndelse; og dette altsammen just ved Landstin-
"gets Slutning. Lovens Bøger især bør han saa nøye oplæse,
"at ingen anden lettelig skal kunne ventes at vide meget meere
"deraf. Men om hans Videnskab ikke gaaer saa vidt, da skal
"han, de næste Dage, førend han vil oplæse hver Bog, raad-
"føre sig med 5 eller fleere Lovkyndige Mænd, som han helst
"kand vente Underretning af; hvo som uden Tilladelse indfinder
"sig i deres Forsamling straffes med 5 Mark, og har Lavman-
"den selv Ret til at paatale den Sag. For sin Umage
"skal Lavmanden hver Sommer nyde 200 Alne Vadmel af
"Lav-Rettens Midler; ham tilhører og den halve Deel af alle
de

coma fyrr til alþingis enn x vicur ero af sumri, oc tina imbrodaga halld oc föſto inngánga, oc scäl hann þetta allt mæla at þinglausnom. þat er oc at lögsögomadr scal sua gerla þátto alla upsegia, at eigi vite einna micloge gerr. Enn ef hanom vinnz eigi froþleicr til þess, þá scal hann eiga stefno vid v lögmenn, en næsto dogr adr, edr fleyre, þä er hann má hellst geta af, adr hann segi hvern þátt upp, oc verdr hverr madr utlægr v mörcum, er ólofat gengr á mál þeirra, oc à lögsögomadr sôc þá. Lögsögomadr scal hafa hvert sumar ij hundrod alna vadmala af lögretto fiám fyrir starf sitt, hann à oc utlegder allar hàlfar, þær er à alþinge ero dömþar her, oc scal dǫma eindaga á þeim öllom, annat sumar her í boanda kyrkiogarde midvicodag ì mitt þing. Utlagr er hverr madr iij m. er sæ lætr döma, oc seger eigi lögsögomanni til, oc sua huerir dóms upsögo vattar hafa verit. þat er oc, þà er lögsögomadr hefer haft iij sumur lögsögo, oc scal hann þà segia upp þingscöp et iiij sumar föſtodag inn fyrra ì þingi, þà er hann oc laus fra lögsögo ef

de Böder, som her paa Landstinget blive domte, hvorfor ogsaa "
deres Forfalds-Dag altid fastsættes til næste Aars Landeting, "
herpaa Tingvold Kirkegaard, Onsdagen midt i Tinget. En- "
hver straffes derfor paa 3 Mark, som lader domme Böder, "
og giver ey Lavmanden tilkiende, baade at sligt er skeet, saaog "
hvilke hans Doms-Affigelses-Vidner have været. Naar Lav- "
manden 3 Sommere har forestaaet Embedet, da skal han den "
4de Sommer oplæse Landstingets Regler den forste Fredag i "
Tinget; da har han og sin Afskeed, om han vil. Vil han "
derimod beholde Embedet længer, om andre ville unde ham "
samme, da skal saadant staae i de fleeste Lov-Ræts-Mænds "
Magt. Kommer Lavmanden ikke til Landsting den forste Fre- "
dag forend man gaaer til Lovbierget, og det uden lovlige For- "
fald, bøde 3 Mark; og maae man da, om man vil, beskikke "
en anden Lavmand. " Saint paa et andet Sted: " Lavmanden "
bør besætte Lovbierget, og straffes de paa 3 Mark, som uden "
hans Tilladelse sætte sig der. Beviiser nogen Lavmanden den "

ef hann vill. Nu vill hann hafa lögsögo lengur, ef adrer unna hanom, þà scal enn meire lutr lögrettomanna ráda. þat er oc, at lögsögomadr er utlagr iij m. ef hann kömr eigi til alþingis föstodag inn fyrra ádr men gángi til lögbergs, at naudsynialauso, enda eigo menn þá at taca einn annann lögsögomann ef vilia. — lögsögomadr á at scipa lögberg, oc utlæger þeir iij m er at ólofe hans sitia þar. Nu bióda menn þau ósceil lögsögomanne, at lata hann eige nà seto sinni, eþa þà menn, er hann hefer einnefnda til þess at sitia at lögbergi med ser, oc ver þat fiörbaugsgard, oc scal þat sökia sem adra þings afglöpun. þess er lögsögomadr scylldr at segia öllom þeim er hann spyria her lögmal; bædi her oc heima, enn erat hann framar scylldr sacràþa vid menn. þat ver allt iij marca utlegd lögsögomanne, ef hann leyser eigi af hendi þau sceil öll, er hann er scylldr til, at naudsynialauso, oc à sa madr þá utlegd halfa, er söker, enn hàlfa dómendur. Enn ef lögsögomadr gerer þau ofiot nokor, er meire lutr manna uill

"Usømmelighed at lade enten ham, eller de Mænd som han i "Særdeelesshed har udnævnt til at beklæde Lovbierget tilligemed "ham selv, ikke naae deres Sæder, da straffes saadant med "den mindre Landflygtighed, og paatales som en anden Rets-"Fornægtelse. Lavmanden er pligtig til, baade paa Landstinget "og Hiemme, at sige alle som ham sporge, hvad Loven tilhol-"der, men viidere er han ey forbunden til at give noget Raad "eller Betænkning i nogen Sag. Alt det, hvorudi Lavmanden, "uden lovlige Forfald, paa nogen Maade mangler at fyldest-"giore sit Embede, koster ham 3 Marks Bøder, til lige Dee-"ling imellem Sagsøgeren og Dommerne. Begaaer han der-"imod nogen saadan Forseelse, som de fleeste ville anee for Ret-"tens Forstyrrelse eller Fornægtelse, da straffes han med den "mindre Landflygtighed. Det Vaar-Ting som han selv holder, "er det eeneste, hvor han har Ret til at oppebære Bøder." Lavmands-Embedet tog sin Begyndelse strax efter Landstingets Stiftelse, omtrent Aar 930. Om det den gang har staaet i Lavmandens egen Magt, hvorlænge han vilde betiene samme, om paa Livs-Tiid, eller alleene nogle visse Aar, er ikke aldeeles klart. Saa meget er alleene troeligt, at det af Begyndelsen hverken altid har været bundet til lige mange, ikke heller til saa faa, Aar, som Graagaasen siden har anordnet. I det mindste giver den Liste paa de forste Tiiders Lavmænd, hvilken Arngrim [Crymog. L. 1. c. 8. p. 81.] efter Are Frodes Anviisning har opsat, tydelig nok at forstaae, at nogle af disse have fort Embedet i 15, 17, 20, ja 27 Aar, andre derimod 9. 3, 2, ja 1 Aar alleene. Den Frihed som Graagaasen har givet sine Tiiders Lavmænd, til at kunne blive ved Embedet endog over de fastsatte 3 Aar, maae og have været Aarsag til, at de fleeste af dem have tient, ey alleene længer end 3 Aar, men og ulige længe, hvilket lige-

vill kalla þings afglöpon, oc ver hanom þat fiörbaugsgard. þat er oc, at á því eino varþingi à hann utlegdir, er hann heyir fialfr.

ligeledes erfares af deres Optegnelse hos Arngrim paa samme Sted [p. 82.]. At de jo ogsaa i de ældste Tider sædvanlig ere blevne valgte, kand ikke vel tages i Tvil; Thi det, at Grim Suertingsen, saasnart han selv i 2 Aar havde fort Embedet, findes [Are Frod. Islendingab. ed. Isl p. 9.] at have faaet Bevilgning paa at afstaae samme til hans Søster-Søn Skapte Thoroddsen, er noget særdeeles, og giver desuden tilkiende, at han maae have udvirket saadant i Lov-Rætten, der var just den Forsamling, hvilken denne Valg-Rættighed egentlig tilkom. Angaaende Lovmandens gamle Embeds-Forretninger er eet og andet at erindre: Vi see ham i den Tiid som en Betient, der havde den samme Myndighed paa det almindelige Lands-Ting, med at sætte og foreskaae samme, som Goderne havde paa deres Vaar-Ting. Vi see ham som den overste Opsynsmand paa Lovbierget, hvor Landstinget paa en høytidelig Maade af ham burde sættes, ved at udraabe sammesteds en almindelig Fred og Sikkerhed, samt indskiærpe aarlig de Skikke, Orden, og Regler som ved samme vare paabudne; hvor saavel den heele verdslige Lov inden en vis Tiid offentlig burde oplæses og igientages, som alle nye Forandringer, Anordninger og Bevilgninger forkyndes. At Lovmanden ellers inden 3 Sommere skulde have den heele Lov oplæst for Almuen paa Lands-Tinger, synes at være en Indretning der er ældere end Graagaasen, og altsaa at høre til de forrige Tiider, da Lovene endnu ikke vare skrevne, og desuden saa korte, at sligt, foruden de mange andre Forretninger, magelig kunde lade sig giøre. Samme er at sige om det hemmelige Raad, som Lovmanden i den Anledning anbefales at holde; allerhelst da Graagaasen selv paa et andet Sted udtrykkelig anordner saadan en Rettesnoer til at udfinde Lovens rette Indhold, som til en stor Deel kuldkaster denne mundtlige Raadforsel. "þat er oc, at þat scolo lög vera à lande her, sem à "skràm standa. Enn ef scràr scilr à, oc scal þat hafa er stendr " a scroom þeim er biscopar eigo Nu scilr enn þeirra scràr " à, þà scal su hafa sitt màl er lengra seger, þeim ordom, er " màli scipta med mönnom. Enn ef þær segja jafnlàngt, " oc þo sitt hvar, þà scal su hafa sitt mál, er i skalahollti er. "

"þat scal allt hafa, er finnz à scroo þeirre, er Haflide let gera, "nema þocat se siþan, enn þat eitt af annara lögmanna "fyrirsögn, er eigi mæler þvi i gegn, oc hafa þat alt er hitzug "leifer er glöggra er," d. e. Videre er fastsat, at det, som staaer i Lovbøgerne, skal her i Landet ansees for en Lov. Men om Lovbøgerne ikke stemme overeens, da skal det gielde, der staaer i de Afskrifter, som Bisperne eye. Befindes endog deres Gienparter ulige, da skal den følges, der er meest udførlig naar saadant ikkun giør nogen væsentlig Forskiæl i Sagen. Ere derimod begge lige vidtløftige, da følges den, der ligger paa Skalholt. Alt det som findes i den Bog, som Haflide lod forfatte, skal staae ved Magt, uden det siden er blevet forandret; Men, af andre Lovkyndiges Kiendelser, det alleene, som ikke strider imod hin; og hvor den ey strækker til, da altid det, som er det tydeligste. Andre Betænkninger over denne mærkværdige Anordning overlader jeg til dem, som i sin Tiid maaskee ville skrive de Islandske Loves Historie. Min Hensigt var alleene at nævne Lavmandens almindelige Opsyn over Landstingets, og følgelig Over-Rætternes, ordentlige Drift; hans Forretning med at udraabe alle Bevilgninger, og nye Anordninger, hvilke sammestedes kunde blive udgivne. Jeg gaaer derfor til hans Myndighed, i Henseende til de verdslige Loves Forklaring, ja Forfattelse selv; da han inden Lav-Rætten bor ansees som en Forstander, berettiget til at sætte, sammenkalde, og besætte denne Forsamling, hvori han vel ikkun havde een Stemme, men dog saadan Anseelse, at hans alleene kunde giøre Udslaget for den Meening, hvilken han vilde holde med, uagtet samme endda havde ligesaa mange Modstandere som Forfægtere; hvorved det ikke kand feyle, at han jo som oftest har kundet faae Lav-Rættens Beslutninger lempede efter hans Villie. Uden Lav-Rætten havde han i samme Henseende fast endnu meere at sige, fornemmelig naar man allereede havde foretaget en Sag, og sammes Paakiendelse altsaa ikke kunde oppebie Lav-Rettens ordentlige Forsamling. Loven kunde befindes utydelig; og da var Lav-Manden alleene dens beskikkede Fortolker, hvis Forklaring altid burde indhentes, hvis

hvis Betænkning strax blev en Lov for den Sag, og siden for alle andre af samme Slags: Vedkommende vidste ikke Loven; Lav-Manden blev spurgt derom, og hvad han sagde blev uden mindste Tvilsmaal antaget som en Sandhed: Lovens egen Indretning førde en eller anden Uleylighed med sig, hvilken en vis Sags særdeeles Omstændigheder allerførst lagde for Dagen; Lav-Manden kunde for den Gang paa egen Haand forandre ja ophæve saadan en Regel: Et nyt Tilfælde kunde opkomme, der havde aldeeles undgaaet de forrige Lov-giveres Agtsomhed: Lav-Manden kunde selv giøre en nye Anordning derom: Ligeleedes at forstaae førend en Sag endnu var sluttet. Thi skulde i Kraft deraf nogen Forandring eller nye Anordning siden giøres, maatte Lav-Rættens Samtykke indhentes; endskiønt Lav-Manden dog i anførte Tilfælde ikke lettelig kunde tage Feyl af, at faae samme efter hans Sind. At jeg ikke skal tale om, hvad han ufor-mærkt har kundet enten forandre eller indføre af nye, saalænge hans Hukommelse var Lovens nærmerste Kilde. Graagaasen selv navngiver udtrykkelig nogle af disse Lavmændenes Anordninger; og endnu langt fleere forekomme ved alle Leyligheder i vor gamle Historie; hvoraf tydelig sees, hvorleedes Lavmanden i den Tiid har været som en almindelig og offentlig beskikket Jurist, hvis Betænkning nødvendig burde indhentes, saasnart noget betydeligt Tvilsmaal kunde forefalde; og dette ey alleene for Over-Rætterne paa Lands-Tinget, men og hiemme, naar ellers hans Raad, for Veyens Skyld, magelig kunde søges; ligesom og andre Lovkyndige Mænds Tieneste i samme Henseende og paa samme Maade undertiden findes at være brugt. Ja det synes endog rimeligt, at Lavmanden, uden at være spurgt til Raads, har havt Magt til, af egen Drift, at gaae for Rætterne paa Lands-Tinget, for at meddeele saavel Dommere som andre Vedkommende den fornødne Undervisning, saasnart han paa deres Side mærkede nogen Feyltagelse; hvilket Skapte Thoroddsen findes at have giort [Grettis Saga 53 Cap. Söguþ, Isl. p 126.] endskiønt sligt den Gang egentlig skeede for at hielpe een af hans Slægtninger. Dog seer man ogsaa tvertimod, at hans Myndighed ikke altid har været stor nok til at kunne forhindre

hindre de Mægtige fra at forhværve aabenbarlig uretfærdige Domme, endog paa Lands-Tinget selv [see sammest. 48 Cap. p. 121.] Med Dommer-Embede havde Lav-Manden ellers intet at bestille. Efter Regieringens Forandring var Lav-Manden i Begyndelsen ikkun een, ligesom tilforn; men det varede ikke længe; thi jeg finder blandt andet allereede i Kong Magnus Eriksens Hyldning 1319 betinget, at de efterdags skulde være 2, den eene for Norden, og den anden for Sønden, hvilket siden som ofteest er skeet, lige indtil vore Tider, da det eene Lavdømme indbefatter Landets Nord- og Vester-Fierdinger, det andet Sønder- og Øster-Fierdingene. At de skulde være indfødde er baade ved Overgivelsen, saaog den Gang betinget, og siden adskillige Gange igientaget. At de allereede den Gang, formodentlig i Mangel af anden vis Løn, have havt Sysseler tillige, er slutteligt af Indbyggernes Begiæring, at saadant efterdags ikke maatte tillades, ventelig fordi deres Domme af ingen uden Kongen og det Norske Raad maatte underkiendes; Dog findes de endog længe efter den Tiid adskillige Gange at have havt saadanne; hvilket derimod nu, især siden Rettergangen i Kraft af vore sidste Allern. Kongers Anordninger er sat paa samme Fod som i Norge, aldeeles er forbudet. At de i Begyndelsen ere blevne beskikkede af Kongerne i Norge, uden noget for gaaende Vall i Island, kand noget nær med Vished sluttes; endskiønt sligt vel neppe har været Indbyggernes Meening i deres Fordrag med Norge. I de seener Tider findes og adskillige Prøver paa, at de ere blevne valgte i Landet selv f. E. Thorleif Kortsen, hvilken 1662 den 30 Junii blev med almindeligt Sam ykke paa Lands-tinget udvalgt til Lav-Mand for Norden og Vesten, i Haab om at Kongl. Maj. saadant vilde stadfæste, og tiltraadde da strax sit Embede efter aflagt Eed; Ligeleedes Magnus Jonssen udvalgt igien i hans Sted paa samme Maade 1679 den 30 Junii, og da strax tagen i Eed af Landsfogedens Fuldmægtig. Endelig seer man og, at Amtmændene have tilegnet sig Rettighed, til at foreslaae Lav-Mænd til nærmere Allern. Stadfæstelse, i hvilken Henseende en vis Syssel mand 1694 den 29 Julii blev af Amtmanden befalet at tage Sæde i Lav-Retten i en afdød Lav-Mands Sted. Nu be-

beskikkes Lav-Mændene af Hans Majestæt selv. Om de under vore første Norske Konger sædvanlig have havt Embedet paa Livs-Tid, eller ikkun paa visse Aar, er ikke saa aldeeles klart; Derimod er vist, at de i de sidste hundrede Aar, og endnu længer opad, have beholdt samme, indtil de enten ved Dødsfald, Afstaaelse, Afsættelse, eller Forfremmelse, ere blevne derfra afløste. Angaaende deres Løn har jeg alleene fundet K C4. Bevilgning af 28 Junii 1632, at deres Enker, ligesaavel som de Geistliges, skulde nyde Naadsens Aar; samt K. C5. Allern Rescript af 7 Apr. 1688, at dem af hver Bondegaard i deres Lavdømme skulde godtgiøres 2 Fiske eller 4 Skl Danske; af hver Halv-Boel eller Huus-Mand, som kand holde een Koe eller fleere, 1 Fisk eller 2 Skl.; og i Almindelighed 1 Fisk af enhver, som eyer eet Hundrede til Tiende, eller derover. Denne Udgift sædvanlig kaldet Lavmands-Told, indkræves af hver Syssel-mand i sit Syssel, for hvilken Umage denne nyder en vis Deel deraf; og udbetales tilligemed Sysselets Afgift [Amtm Bef. 6 Julii 1696]. De Kongelige Lav Mænds Embeds-Forretninger angaaende, da er allerede tilforn erindret, hvorledes K. Magni Lov har givet dem Frihed til at paadømme fra første Haand alle for dem indstævnte Sager; hvorledes de af Begyndelsen have, deels hiemme paa deres egen Boepæl, hørt og paakiendt saadanne, deels, i samme Øyemærke, aarlig reyst omkring i deres Lavdømmer; samt hvad Kraft og Anseelse disse deres Kiendelser i den Tiid have havt. Deres Overdommer-Embede og øvrige Myndighed i den Kongel. Lav-Ræt erfares af sammes Beskrivelse. En af Kong Magni Rætteboder truer dem med Kongel. Unaade og deres Embedes Forbrydelse, naar de ikke ville hielpe de Betrængte til Rætte. En Lav-Rætts Beslutning af 1682. har frietaget dem fra at reyse omkring for at høre Sager, og derimod indskiærpet, at disse skulde indstævnes til dem paa deres egen Boepæl. 1684 blev paa Lands-Tinget befalet at hver Sysselmand, som vilde have nogen Sag foretagen i Lav-Rætten, skulde være betænkt paa, strax første Tingdag at indgive rigtig Udskrift deraf til sin Lav Mand eller til Skriveren; og 1695 at alle betydelige Sager, som Sysselmændene ikke maatte endelig paadømme, skulde, til nærmere

Be-

Betænkning, meddeeles Lav-Manden, forend han reysede til Lands-Ting, og de som boede længst borte komme desto for til Tinge, at de i Tiide skulde kunne give saadant tilkiende; Men om dette siden er blevet til nogen almindelig Brug, er mig ey bekiendt. Ved Handelen have Lav-Mændene i de nyere Tider altid havt meget at sige; ja det har egentlig været deres Sag, hvor de have været nærværende, at paakiende saavel alle Handels-Sager, som især Kiøbmændenes Maal og Vægt, [see K. C4. Friehedsbreve paa den Islandske Handel 18 Apr. 1602. 28 Apr. 1614. og 10 Dec. 1619]; hvorfor dem og den 9 Maii 1702. ved et Kongl. aabet Brev blev paalagt at besørge den nye Lands-Taxt af Indbyggerne efterlevet. En virkelig Lav-Mand kaldes i disse Tider *Lögmadr*, hvilket i det gamle Sprog betyder en Lovkyndig Mand.

6) Hirdstiore, Statholder, Hovedsmand, Lensherre, Befalings-Mand, Stift-Befalings-Mand. Efterat have hidindtil anført og beskrevet de Værdige Betiente, hvis Embeder have havt den gamle Islandske frie Regierings Indretning deres Oprindelse at takke, kommer jeg nu til de andre, hvis Stiftelse er en Virkning af den Kongelige Regierings Indførsel; og da først til Landets Øverste Befalings-Mand. Ved Overgivelsen blev betinget, at han skulde være Jarl eller Greve, af hvilken Værdighed, saaledes som samme i den Norske Hirdskraaes 13-16 Capp. samt Dolmers hosføyede Antegnelser findes beskreven, tydelig nok kand sees, hvad Begreb man i den Tiid har giort sig om hans Embede, nemlig, at han i Kongens Fraværelse skulde som Statholder forestaae og føre Landets Regiering. Men den Grævelige Titel finder jeg ikke, at nogen af vore Norske Statholdere efter Overgivelsen har faaet; Dog ikke heller at Islænderne nogensinde have besværget dem over, at saadant ikke var skeet; ventelig fordi saavel de Norske Jarlers som Græv Gisser Thorvaldsens, Opførsel allerede havde lært dem, hvor liden Opreysning Almuen kunde vente imod slige store Herrer, især i et Land, der laae Kongen saa langt af Sigte som dette. Derimod har Statholderen, baade i vore første Norske Kongers Tiid, og endnu længe derefter, alleene ført Titel af Hirdstiore, hvilket Huitfeld og Dolmer, i Anledning

af

af Hirdskr. 8de Cap. gandske rettelig have forklaret ved: Hof-styrer, Hof-Mester, eller Hof-Marskalk. En Navngivelse der er grundet deels paa de Norske Betieningers Indretning, deels paa visse Herligheder og Forretninger, som en Statholder i den Tid havde. Han havde nemlig Rettighed til at holde et slags Hof, (som det den gang blev kaldet) det er, at underholde paa sin Gaard, deels til nodvendig Tieneste, deels til udvortes Anseelse et maadeligt Mandskab; samt at medfore, deels til Opvartning, deels til Sælskab og Sikkerhed, et vist antal Folk, naar han paa Embeds Vegne reysede omkring i Landet; hvilken sidste Frieheb Hirdstiorerne med Tiden maa have misbrugt, til Besværing for Almuen, som paa slige Reyser maatte skydse og føde dem og saadanne deres Svenne; siden K. Christian 1. Anordn. af 1450 saa meget strængelig har forbudet Hirdstioren især at reyse med stærkere Folgeskab end Loven havde fastsat. Viidere havde han i Følge hans Embede, den øverste Opsyn over alle Verdslige Betiente, og deres Forhold. Men de fleeste af disse, fornemmelig i vore første Norske Kongers Tid, vare Kongelige Hossinder (handgengner menn) der havde, som det hedde, gaaet Kongerne til Haande, det er, taget Hof-Tieneste. Andre Hof-Tienere, som, uden at have noget Embede, opholdt dem i Landet, enten paa deres eget Gods, eller andensteds, burde Hirdstioren ligeledes see paa Fingrene, at de ey skulde forurette Almuen; Hvilket saa meget meere var fornødent, som man af K. Haagen Magnusens skarp Rescript dem angaaende, tydelig nok kand slutte, at de have holdt dem for gode til at betale deres Gield; bøde for deres Misgierninger; aflegge Vidne eller Eed, eller i nogen Maade at staae til Rette for de af Kongen beskikkede Dommere, Lav Mænd, eller Sysseimænd. For at kunne med desto større Eftertryk handthæve, saavel de Verdslige Love som Kongens anden Myndighed og Rættigheder, havde Hirdstioren ogsaa Magt til, saa ofte Fornødenhed funde udkræve, at opfordre alle Kongelige Hof-Tienere i Landet, hvilke da vare forbundne til at være ham selagtige til at drive Kongens Sag; han derimod skulde være deres Hovedmand og Anfører; Hvorpaa især

Biskop Arnes Historie giver fleere end een Prøve. Ikke at tale om at han, (i Følge K. Magni i Eriksöns Befaling, udgiven i hans 24de Regierings-Aar) burde inddrive alle Afgifter og Sagefald af ledige Sysseler, indtil samme hos Kongen kunde blive søgte, og af ham igien besatte. Som oftest har Landet ikkun havt een Hirdstior, nogle faa Gange undtagne, især i den midlere Alder, da de have været 2. Mange af dem havde tillige i den Tid heele Landet i Forpagtning paa visse Aar, og reysede derfor af og til derhen for at inddrive Lænenes Afgifter, uden at have sammesteds nogen bestandig Boepæl; Hvilket og i de seenere Tider sluttes at være skeet, saavel af Indbyggernes Begiæring 1593, at Hoveds-Mændene ikke efterdags saa ofte som tilforn maatte omskiftes; saa og af den Kongelige Bevilgning udgiven 2 Aar derefter 1595. at Befalingsmanden skulde opholde sig i Landet. For Reformationen var Hirdstiorernes Opsyn indskrænket blot til de Verdslige Loves og de Kongelige Rættigheders Handthævelse; Hvad der i mindste Maade angik Religionen, Kirkens Myndighed, deels og de Geistliges Gods og Indkomster, vedkom dem aldeles ikke; det var alleene Bispernes og deres Underhavende Betienters Sag. Efter Reformationen derimod finge Hirdstiorerne, (siden kaldte Befalings-mænd, Lensherrer, Lænsmænd, Hovedsmænd, Ombudsmænd o. s. v.) saavel den Geistlige som Verdslige Regiering under Hænder; hvorom adskillige Instruxer, som fra de Tider haves, give det allerbeste Begreb. Pouel Hvitfelds Ærende af 1552 Dominica reminiscere indeholder blant andet 1) at han med Befalingsmandens og Bispernes Raad skulde indrette en Latinsk Skole ved hver Domkirke, og dertil henlægge tilstrækkelige Indkomster til deres Underholdning; 2.) at han skulde tilholde begge Bisper, at de ingen Verdslige Personer af deres egen Slæat maatte antage til Provster eller Officiales, men alleene de Lærdeste og Gudfrygtigste Præster. 3.) at han skulde overantvorde Skalholts Bispedomme og dets Gods til Biskopen sammesteds, hvilken skulde giøre enten Kongen selv eller Befalingsmanden aarlig Regnskab for hvad der af Indkomsten kunde blive til overs fra hans egen og Skolens tilbørlige Underholdning.

4.) at

4.) at han skulde paadrive, at Tiende blev rigtig ydet og skistet. 5.) beskikke en Kongelig Foged over det heele Land, forsyne ham med Fuldmagts-Brev, og paa Kongens Vegne tage ham i Eed, indtil han selv personlig kunde indstille sig i Danmark for at aflægge samme. 6.) at han, om mueligt, skulde paagribe nogle Mordere, føre dem til Landstinget, og der tage Dom over dem, eller og, om de ey kunde indhentes, da give Fogeden Fuldmagt til saadant. 7.) at han skulde afsætte de Betiente, Lavmænd, Sysselmænd, Lav-Rettes Mænd eller andre, som maaskee kunde findes utroe eller udygtige, og i deres Sted indsætte andre med Almuens Raad. 8.) at de til Kronen hiemfaldne Klostergods i Island skulde af ham enten forpagtes bort mod en vis aarlig Afgift til Kongen, eller sættes paa Regnskab, det er, overlades til visse Forvaltere, hvilke skulde mod en vis Løn giøre Regnskab for dets aarlige Indkomster; og endelig 9.) at han skulde lade forfatte en nøyagtig Jordebog over alt Geistligt og Verdsligt Gods, al dets Rente og Rettighed over det heele Land. Befalingsmanden Knud Steenssens første Ærende eller Fuldmagts-Brev udgivet Nyborg Onsd. efter Domin. Oculi 1555 indeholder ligeledes 1.) at han tilligemed begge Bisper, Lavmænd og de beste Mænd i Landet skulle paa Landstinget opsætte et Forslag til at fastsætte Meenighedernes Strækning, og afskaffe de overflødige Hielpe-Kirker eller Bønnehuse, hvor ingen ordentlig Guds-Tieneste fremdeeles kunde holdes, eller nogen Præst tilbørlig forsørges. 2.) at Han skulde besørge at alle Sager angaaende Geistlighedens Gods eller Giæld maatte forblive ved Herreds-Rettens eller Sysselmændenes Kiendelse, uden at behøve at indstævnes til høyere Ret, paa det ikke Præsterne, ved at søge Landstinget, skulde hindres fra deres Embede. 3.) At han skulde holde over at Tienderne maatte blive rettelig anvendte saavel til Geistlighedens som til de gudelige Stiftelsers Underholdning. 4) at han tilligemed Bisperne skulde have Opsyn over de Latinske Skoler, deres Vedligeholdelse og Nødtørft, Lærernes Dygtighed og Forhold, Disciplernes Bekvemhed og Flid. 5.) at han skulde forebygge udygtige Personers Forfremmelse til Prædike-Embedet, afsætte dem

 som

som maatte findes udygtige, og indsætte andre i deres Sted; Jeg forbigaaer andet meere af dette slags, som efter Behag kand erfares saavel af Islændernes B tænkning over disse Knud Steensens Ærende udgiven Petri og Pauli Dag 1555, og sædvanlig kaldet Bessestedo Samtykke eller Beslutning, som og af samme Befalings-Mands sidste Ærende eller Fuldmagts-Brev, udgivet 16 Apr. 1556. Nu er vel sandt, at baade de anførte, saa og fleere des.ige Forretninger, til den største Deel ikkun ere at ansee som Virkninger af de nye Anstalter, som Religionens Forandring i den Tiid naturligvis maatte medføre; Men da denne Forandring just var det store Middel der forenede Kirkens Regimente med den Kongelige Magt; saa maae og samme tillige nøddvendig lægges til Grund, naar man vil have et fuldstændigt Begreb om de Kongelige Befalings Mænds Embeds-Forretninger i denne og paafølgende Tiid. Til en Prove vil jeg ikkun anføre K. Christ. IV. Forlænings-Brev udgivet til Befalings-Mand Laurids Kruuse 2 Sept. 1588." Derudi, neml forundes ham Kronens Land og Læn Island "med Bønder og Tienere, med al Rente og rette Tilliggelse For "den visse Afgift af Kronens Jordegods, Landgilde, og Tiener; for al den Rente og rette Told som de handlendes Skibe "skulde yde; for Klosternes og Syslernes, og de Kongelige Gaarders Afgifter, samt alt hvad ellers kunde have Navn af visse og "aarlige Kongelige Indtægter, skulde han aarlig svare 3200 Daler, og dem paa egen Bekostning og Æventyr lade afhænde paa "det Kongelige Rente-Cammer, en tredie Deel hver Høst, saasnart han kom fra Island, og de 2 øvrige til næstkommende "Fastelavn eller Paaske; og om Kongen kunde behøve Fisk eller "Vadmel til Holmen og Floden, skulde han skaffe saa meget deraf "som fornødent giordes, til Afdrag paa bemeldte Afgift, en læst "Fisk for 35 Daler, og en Vaad Vadmel for 2 Daler; De "Grunde, Gaarde, eller Gaards Parter som formedelst forrige "Befalings Mands Efterladenhed kunde være Kronen frakomne "skulde han uden Persons Anseelse paatale og søge at vinde tilbage; og endelig forskaffe Kammeret en udførlig og nøyagtig Jordebog over det heele Lands visse Afgift, saavel af det Geistlige, "som

"som alt andet Gods. Hvad de uvisse Indkomster angik, skul-
"de han af alt Sagefald eller Ubodemaal, være sig i Geistlige eller
"Verdslige Sager, for hans Tieneste nyde den tredie
"Part, Men giøre Regenskab for de 2 øvrige; Vrag, Biørne-
"huuder, Hvalfiske-Tænder, og deslige skulde han derimod altsam-
"men beregne Kongen til Indtægt, uden selv at nyde nogen Deel
"deraf. I heenseende til Handelen skulde han ikke tilstæde noget
"Kiøbmands-Skib eller Skibsfolk at beseyle eller besøge Landets
"Havne, uden alleene dem, som derpaa havde Kongelige Breve,
"hvorfor han og hvert Aar skulde bilægge hans Regenskab med en
"nøyagtig Fortegnelse paa alle dem, hvilke saadan Handels-Frie-
"hed var forundt: I samme hensigt skulde han og have Øye med
"de Kongelige Skibs-Folk, som beseylede Vestmandøe, eller hend-
"tede Svovel fra Nordlandet; tilholde Kiøbmændene at de ey
"skulde forurette Almuen i Handel og Vandel, samt Skippere og
"Skibsfolk, at de ingen overlast skulde giøre. Geistligheden an-
"gaaende skulde han have flittig Opsyn med Præsteskabets skikke-
"lige Forhold efter Ordinantzen, saa vel i Lærdom som Levnet, og
"om nogen Forseelse befandtes, da tillige med den Biskop i hvis
"Stift saadant var skeet, fordre de Skyldige til Rette og paalæg-
"ge dem tilbørlig Straf. Over Kirkerne skulde han ligeledes have
"den øverste Opsigt, at de maatte bygges, bædres, og holdes ved
"Lige, og derfor efter Loven tiltale og straffe de Kirkers Forsvars-
"Mænd, hos hvilke nogen Forsømmelse i saa fald kunde findes;
"Ligesom han og aarlig til bestemte Tiid burde udbetale til Præ-
"sterne og de fattige i Landet de Afgifter, som Kongen havde skiæn-
"ket til deres Underholdning. Endelig skulde han holde Almuen
"ved Lands Lov og Ret Herluf Daaes Forlænings Brev af 3 May
1606 tilholder Indbyggerne at give og svare ham og ingen anden,
deres Aarlige Landskylder Tiende, og al anden Rente, Her-
lighed, og Rettighed, som de vare pligtige og af Arilds-Tiid hav-
de givet til Kongen og Norges Krone; han igien skulde holde dem
alle ved Islands Lov, Skiæl og Ret, og ingen af dem tilstæde imod
Loven at forurettes i nogen Maade; hvormed Henric Bielckes For-
lænings Brev af 31 Jan 1649 aldeeles stemmer overeens. Heraf

sees da, at Lehnsherren i den Tid har havt under Hænder alle baade visse og uvisse Kongelige Indkomster af Landet, som Skatter, Landgilde af Kronens Jordegods, Sagefald, Vrag, Told, og anden Afgift; og det enten saaledes, at han selv forpagtede alt dette mod en vis aarlig Afgift til Rigets Skatkammer; eller og at han ikkun stoed for Afgifternes Oppebørsel, og giorde Kongen Regenskab for samme; men nød derimod selv for denne og anden Tieneste, nu en vis Andeel af den heele Indtægt, nu en staaende Lott anslagen til en vis Sum Penge. I begge Tilfælde finder man at han har, som det den Tiid hedde, bortgivet de Kongelige Lehn, det er, deels i eget Navn, deels paa Kongens nærmere Stadfæstelse udstædet Forlænings eller Forpagtnings Breve paa Sysseler, Klostere og andet Kronens Gods; eller dog i det mindste udgivet Fæstebreve til dem, som af Regieringen selv kunde have faaet nogen saadan Forlehning eller Forpagtning. Man finder og ligeleedes, at alle Kongelige Regenskabs-Betienter og Forpagtere, Sysselmænd, Kloster- og Ombuds-holdere, som de i Island kaldes, have maattet til ham udsvare deres aarlige Afgifter, og det enten paa den Maade, at de paa Lade-Pladserne leverede Afgiften i Vahre, og toge Kiøbmandens Beviis derfor, hvilket de siden overgave til Lehnsherren, og fingelda derimod hans Qvittering paa saa meget, som de havde betalt; eller og paa den Maade, at de betalede deres Afgifter i reede Penge u-middelbarlig til ham selv imod hans Qvittering; i hvilke begge Tilfælde det var en Skik, i sær for dem der havde nogen anseelig Forpagtning, at give ham tillige en Ridehæst, et Slagte-Nød, eller anden frivillig Gave, som i de Tiider blev kaldet Lehnsherrens præcipuum. Saadanne omtrent vare Lehnherrens Forretninger og Rettigheder i det 16de hundred Aar: Saadanne bleve de og endnu i det følgende, lige ind til den Arvelige Eenevolds Rættigheds-Indførsel, ja endnu noget efter samme. Man seer det af K. Christ. 4. Resolution paa adskillige Foregivender Island angaaende udgiven Koldinghuus 27. May 1638, sammenlignet med den da værende Lehnsherres derpaa grundede aabne Brev til alle saa vel Geistlige som Verdslige Betiente i Landet 29. Junii 1639. Deraf seer man, nemlig i den Tiid, ligesom tilforn

forn Lehnsherrens øverste Opsigt over alt publique Gods i Lander, saavel Kongens eget, som Domkirkens og andre Kirkers, de latinske Skolers, og alle Gudelige Stiftelsers. Hvad Kongens Gods i sær angaaer, skulde han foranstalte en almindelig Jordebog over alt Kronens Gods baade det gamle og det nye, som den efter Haanden kunde være hiemfaldet; hvoraf een Gienpart skulde blive paa Bessested, og en anden Ligelydende indsendes til det Kongel. Cammer; samt tilholde alle Forpagtere og Forvaltere at rette dem derefter. Han skulde Deels ved hans egne Folk, Deels, ved de Kongelige Forpagtere lade tage Udskrifter af alle Klosteres og Kongelige Gaardes Skiøder og Adkomst-Breve, af hvilke een Gienpart skulde, indført i en dertil indrettet Hovedbog, forvares paa Bessested de følgende Lehnsherrer til Efterretning; og en anden Gienpart indføres i en anden Hovedbog, hvis Rigtighed Lavretten skulde bevidne, og den siden ligeledes til Cammeret indsendes. Videre skulde han forskaffe et almindeligt Inventarium over alt Kongens Gods, og til den Ende tilholde alle Kloster- og Ombudsholdere, at lade beskrive alt det Huus-Geraad og Besætning, der kunde findes paa det Gods, som enhver af dem havde i Forlehning; indsende et nøyagtigt og attesteret Register over det deraf som var brugbart; og lade vurdere hvad der kunde være ubrugeligt, og derpaa give en Fortegnelse under Vurderings-Mændenes Hænder; aldeeles paa samme Maade som Lehnsherren tilforn findes at være bleven beordret, nu i Almindelighed til at besørge Klosternes overflødige Inventarium solgt (Kongel. Bef. 24 Febr. 1609); nu i sær til at faae det ubrugelige Inventarium paa Besse-Sted og Bedøe, enten omgiort til andet nyt, eller solgt og bragt i Penge for Kongelig Regning (Kongel. Bef. 4. Dec. 1635). Paa de Stykker af Kongens Gods, med hvilke ingen anden i sær var forlænet, udstædde Lehnsherren selv Fæstebreve til Bønderne. Hvorudi et Kongel. Missive af 14. Apr. 1607 alleene giorde denne Indskrænkning, at den eene Lehnsherre, ved sin Tiltrædelse til Embedet, ikke maatte, saalænge Opsidderen giorde sin Pligt, forrykke eller til intet giøre det Fæstebrev, som hans Formand i Embedet havde givet ham; En Omgang hvorved Nogle af de forrige Lehnsherrer mesterlig havde

de vidst at søge deres egen Fordeel. Over det Geistlige Gods havde han fast den samme Myndighed som over Kronens: Han skulde ved Bisperne, Provsterne, og Præsteskabet foranstalte en almindelig Jordebog over alt Domkirkens, andre Kirkers, og alle gudelige Stiftelsers Gods; Lade tage tilforladelige Udskrifter af dets Skiøder og Adkomst-Breve, hvilke han og til den Ende fordrede; samt bringe til Veye en noyagtig Fortegnelse overalt dets saavel brugbare som ubrugbare Huusgeraad og Besætning, hvilket altsammen skulde skee paa den Maade, som om Kronens Gods allereede er anført. Kirkernes ubrugbare Redskabe skulde han lade sælge, og anvende de Penge, som derved kunde blive indbragte, enten til de samme eller andre Kirkers Brug, som han efter indhentet Underretning, maatte finde meest trængende dertil. Ubrugelige Klokker skulde han besørge omstøbte; tilholde Præsterne at holde deres Boeliger i forsvarlig Stand; samt have Indseende med, at hverken Kirkens Gods ulovligen skulde blive afhændet, ey heller nogen Rettighed Kirkerne tilhørende dem fravendt, hvilket adskillige Verdslige, i sær de Kongelige Regenskabs Betiente i den Tiid gierne giorde ved alle Leyligheder (Kongel. Rescr. 22. Dec. 1636.); Men om saadant kunde blive befundet, da skulde han giøre Paatale derpaa, og søge at vinde det frakomne tilbage ved endelig Dom. Endelig skulde Bisperne i den Tiid giøre til Lehnsherren Regenskab for Dom-Kirkens Gods, for de Latinske Skolers Underholdning, som og for Forvaltningen af de Gaarde, som Kongen havde skiænket til fattige Syges Ophold; Ligesom han og siden ved Forordning af 12. Martii 1652. fik den øverste Opsyn over Hospitalernes Forvaltning, efter at han tillige med begge Bisper og Lavmænd havde foranstaltet deres Indretning. Hans Myndighed i Henseende til de latinske Skoler især, sees endnu desuden, saavel af povel Stigsens Anordning om samme, hvilken endnu haves, som og af K. Christ. 4. Missive til Friderich Friis 21 Apr. 1619. om at ansætte en u-dygtig Skole-mester paa Holum. I denne Tiid stoed han endnu som tilforn for alle Kongelige Indkomsters Oppebørsel og Inddrivelse i Landet, og deels forkyndede for Vedkommende alle derhen hørende Kongelige Anordninger, deels føyede selv de fornødne

ne Anstalter til deres Efterlevelse, i hvilken Henseende jeg finder at han 29 Junii 1641. har indskiærpet alle Regnskabs Betiente at indfinde dem med deres Afgifters Betaling; samt 1645. Syssel-mændene især, at de ey maatte forsømme at indkræve Kongens Sagefald; Jeg finder og, at Kiøbmændene af Kiøbenhavn og Malmøe finge 18 Apr. 1602. Den Islandske Handel i Forpagtning med den udtrykkelige Befaling, at betale til den Kongelige Lehnsmand deres Forpagtnings Sum, som var af 20 Havne hver 16 gamle Daler. Over det heele Justits-Væsen og al Rættergang i Landet, saavel Geistlig som Verdslig, var Lensherren ligeledes endnu i denne Alder den øverste Opsyns Mand: Man finder i den Henseende hans Paamindelser til den heele Geistlighed, Bisper, Provster og Præster om at efterleve de Kongel. Anordninger enhver i sit Embede: Man finder hans Befalinger til Sysselmændene om den Verdslige Rættergangs Drift, og i sær at de ey maatte tilkiøbe dem Trætter, hvilket i den Tid ofte skeede: Man finder at alle almindelige Brevskaber ere gangne igiennem hans Hænder, hvorfor han og siden Landet var blevet benaadet med sit eget almindelige Segl, stedse havde samme i Forvaring: Man finder at alle Almuens og Betienternes Angivelser og Forestillinger det Almindelige angaaende burde først indgives til ham; og i den Anledning en vis Lehnsherres Formaning 29 Junii 1641. at saadanne efterdags maatte skee skriftlig, i steden for at Vedkommende som oftest tilforn havde paa Lands-tinget pleyet at berette Lehnsherren mundtlig hvad de maaskee havde at erindre: Endelig finder man og at Lehnsherren havde Myndighed til at tiltale og afsætte de Betiente, hos hvilke nogen mærkelig Brøst i deres Embede kunde befindes (Missive 20 Apr. 1619.) I Henseende til god Skik og Orden, dog i Særdeeleshed hvad Handelen angik, havde han omtrent det samme at bestille, som om Justits Væsenet allereede er anført: Løsgiængere maatte han ikke taale, men see dem drevne til at arbeyde og tiene for deres Brød (Forordn. 21 Apr. og 16 Nov. 1619.) al Landgilde og Udgift skulde han besørge at maatte blive veyet og maalt, og der til holde rigtig Maal og Vægt, i hvilken Henseende Henric Bielke

især 1651 paa Landstinget lovede at bestille rigtige Bismere med Kiøbenhavns Stempel eller Maal, hvilke næste Aar efter skulde være tilkiøbs for Syssellmændene. De Handlendes Gods, som laae i Vinterleye i Landet, i Tanke at udprange deres kram for høyere end sædvanlig Priis, skulde Lehnsherren optage og erklære forbrudt til Kongen (Christ. 1. Forordn. 4de Søndag efter Paaske 1481.) De af Kongens Bønder som forhandlede deres Vahre til de fremmede Kiøbmænd, forend de havde betalt deres Landsgilde, skulde han eller hans Foged straffe og sætte derfor til rette (Forordn. 23 Apr. 1596.) Al Tiltale for Gields Sager imellem de Handlende og Indbyggerne skulde skee for ham hvor han var tilstæde (Kongl. Octroier 10 Decbr. 1619 1 Julii 1662.) Derfor finde vi og at begge Lavmænd og adskillige Syssellmænd 1604, iblandt mange andre almindelige Klagemaale til Befalings-Mand Enevold Kruse førde ogsaa nogle Besværinger Handelen angaaende. Vi finde en Lehnsherres offentlige Tilbud paa Landstinget 1641. 29 Junii om at ville afgiøre alle Klagemaale imellem Indbyggerne og de Handlende, og hielpe dem til Rette mod hverandre, med hosføyet Befaling til Lavmænd og Syssellmænd, at giøre det samme. Videre finde vi at samme Lehnsherre har 1642. 29 Junii offentlig indskiærpet Almuen at betale Compagniet deres Gield; og endelig, at Lehnsherrens Foged 1645 tiltalede Bønderne i Guldbringe-Syssel, fordi de havde handlet med nogle Fremmede, som ingen Handels Frihed havde. Ved en nye Konges Tiltrædelse, til Regieringen har det og gierne i denne Alder været Lehensherrens Forretning at modtage Indbyggernes Hyldnings og Troeskabs Eed, ligesom og Befalnings Mand Knud Steensen i samme Ærende blev sendt til Landet efter K. Christ. 3 Død (see hans Instrux Aarhuus 5 Martii 1559.) Ved Reser. af 10 Maji 1560 fik Lehnsherren frie Befordring saa ofte han eller hans Fuldmægtig paa Embeds Vegne behøvede at reyse omkring i Landet. Efter den arvelige Eenevolds Regierings Indførsel ere disse Lehnsherrens Forretninger i Island tid efter anden blevne adskilte fra hinanden, og deelte imellem 3 adskillige slags Embeds-Mænd nemlig, den Kongelige Stiftbefalings-

mand,

mand, Amtmand, og Land-Foged. Stiftbefalingsmanden har nu faaet den øverste Opsyn over hvad der angik, saavel Kongens Interesse, som Rættergangens Drift; Men hans Embeds-Forretninger i et hvert særdeeles Stykke kand jeg ey tilfulde bestemme, saasom jeg ikke har seet nogen Stiftbefalings Mands Instrux. Saa meget allene viser Tingens Natur, at, da Island ikke har nogen egentlig saa kaldet Kiøbstæd, saa kand Stift-Befalingsmanden der ey heller have aldeeles de samme Forretninger, som enhver auden Stift-Amtmand i Danmark og Norge, at forstaae saavidt disse eene og alleene reyse sig af Kiøbstædernes væsentlige Indretning og deres særdeles Friheder; Men alleene samme slags Forretninger, i Almindelighed betragtede, saavidt nemlig de baade i dette og i et hvert andet Land kunne have Sted, f. E. Regieringens Indkomster og Interesse; Handel og Kiøbmandskab, Skik og Orden i daglig Levemaade; Gudelige Stiftelser, Kirker, Skoler, Hospitaler og Fattiges Væsen; Justitz- og Regnskabs Betienteres Forretninger og Opførsel; Ægteskabs Sager og anden Geistlig Rættergang; Og endelig i dette eller andet det slags Tilfælde, som udkræve nogen Forbædring i Loven; eller kortere sagt, alle de Cammer- og Cancellie-Sager, som de almindelige Indretninger i Island naturligvis medføre. Hertil kommer at de anseelige Embeder, som Islands Stiftbefalingsmænd tillige have havt i Danmark, ikke have tilladt dem at boe i Landet selv, ja ikke engang nogentid at see samme; een alleene undtagen, som eet Aar reysede derhen, og opholdt sig der nogle Uger, saalænge Lands-Tinget varede. Saaledes have vore Stiftbefalingsmænd bestandig boet uden for Landet. Hvilke af deres Forretninger altsaa, som de, i følge Underbetienternes indløbne Efterretninger, have kundet foretage fraværende, ved Betænkninger, Erklæringer, Forslag o. s. v. dem have de selv giort; Hvortil man og finder Spor i mange Kongelige Anordninger, udtrykkelig grundede paa saadanne deres Angivelser eller Forslag. Hvad Forretninger derimod naturligviis udkrævede deres Nærværelse i Island selv, dem er Amtmanden af hans

Majestæt bleven befuldmægtiget til at besorge paa deres Vegne, hvilket endnu i vore Tider forholdes paa samme Maade.

7.) Amtmanden. Den første Amtmand i Island, saavidt jeg har kundet finde, har været Christian Muller, hvis Bestalling er udgivet 21 Apr. 1688., og hans Løn da fastsat i Kammer-Reglementet. En Amtmands Forretning der er i Almindelighed den samme som i andre Kongelige Lande. Saavidt derimod det Lands egentlige Indretning medfører noget særdeles, saavidt ere og hans Forretninger noget forskiællige fra de andre Amtmænds Instrukser, blandt hvilke jeg har seet bemældte Amtmand Mullers af 5 Martii 1688 samt Amtmand Pingels af 2 Novb: 1744, saavidt de i Lands-Tings Bogerne ere indrykte. Disse samtlige tilholde, at Amtmanden skal have flittig Opsyn med Justitzens Drift (den sidste i sær, at Rættergangs Maaden indrettes efter den Norske Lov); og derfor allesteds, hvor nogen Mislighed befindes eller formodes, have Magt til at besøge i egen Person baade den Geistlige og Verdslige Ræt, for at erfare, om alting rettelig tilgaaer, (den sidste lægger til at han skal tilsee, at saavel Herredstingene som Landstinget, lovlig maa blive holdne); eftersee eengang om Aaret alle Protocoller og dem lade igiennemdrage og besegle; tiltale alle saavel Regenskabs som Justitzbetiente, som forholde sig ulovlig, suspendere dem derfor, og siden indberette Sagens Tilstand til det Kongelige Rente-Kammer og Cancellie til viidere allernaadigste Godtbefindende; og endelig giøre til Cancelliet og Kammeret Forslag paa dygtige Personer til Verdslige Betieninger, som paa denne eller andre Maader kunde blive ledige (M. I. 3. 4. a. P. I. 4. 5. a.) Begge samtlig (6 art.) tilholde, at Amtmanden paa Stiftbefalingsmandens Vegne og i hans Fraværelse skal med Biskperne have Tilsyn med den Geistlige Jurisdiction (den sidste især at dermed maae forholdes efter den Norske Lov); hvilket altsammen ved Rescr. af 7 Juni 1728. endnu nøyere er fastsat paa den Maade, at Amtmanden skal forrette alt hvad Stiftbefalingsmanden ellers tilkom, som i alt andet saa og med at præsidere i Rætterne. Man kand og maaskee regne derhen,

at

at Amtm. Muller (Inst. 13 art.) i besynderlighed blev befalet at besorge, med Lavmændene og Bisperne den nye Islandske Lovs Forsatning, saavidt Geistligheden angik. Begge Instruxer samtlig paalægge Amtmanden at have tilligemed Bisperne Indseende med Kirker og Hospitaler, deres Indkomster og Vedligeholdelse, at Kirke-Værger og Hospitals Forstandere maatte giøre deres Pligt, aflægge Regenskab i rette Tiid, og de sidste især, i Henseende til de fattige Lemmers Indtagelse, Ophold, og alt andet, efterleve Hospitalernes Fundatzer (M.I. 7. 8. a. P. I 8. a.) hvortil ogsaa sigter den Kongelige Befaling, at Amtmanden skal meddeeles Udskrift af alle offentlige Gave- og Stiftelse-Breve, hvilken af Amtm. Lafrentz 1743. findes at være paa Landstinget indskiærpet. For at forekomme Ansøgningers alt for lange Ophold, tilholde begge videre, at alle Ansøgninger til hans Majestæt, Verdslige Sager angaaende skulle, forend de nedsendes til Danmark, af de Søgende selv tilstilles Amtmanden, paa det han forud skal kunne undersøge Begieringens Beskaffenhed, og hans Betænkning derover ligesaa hastig indkomme som Ansøgningen selv; om de Geistlige Ansøgninger bør han besørge sig med Bisperne og tilligemed deres, tegne sin Erklæring derpaa (M.I. 12 a. P.I. 14 a); Dette er grunden til de Advarseler, som Amtmandene 8 Julii 1692, 3 Julii 1694, og oftere offentlig paa Lands-Tinget findes at have giort Almuen, at de ikke selv skulde foraarsage deres Ansøgningers Ophold ved at sende dem ud af Landet, uden hans Forevidende; I denne Henseende befaler desuden Forordn. 7 Septbr. 1736. at den som paa en andens Vegne opsætter saadan Ansøgning, ogsaa tillige som Concipist skal underskrive den. Begge Instruxer, i sær den sidste, give Amtmændene endnu ydermeere en Almindelig Opsyn over Landets huusholdning, Nærings Midler, Afgrøde og Handel; saaledes bør han i Følge somme, aarlig indgive til det Kongel. Rente-Cammer en Omstændelig Beretning om Landets Tilstand, med hosføyet Forslag om hvad der til Forbedring kunde giøre fornødent; samt indhente fra alle Havne Kundskab om, og siden paa Lands-tinget undersøge, hvorledes de Kon-

gelige Anordninger om Handelen blive efterlevede? om Land-Taxten og Handels Districternes Inddeeling iagttagne? om Landet med tilstrækkelige og dygtige Kiøbmands-Vahre tilbørlig forsynet? Om ey de Vahre, som ikke ere anslagne til nogen vis Priis, blive for høyt opsatte, Indbyggerne til Trengsel? o. s. v. I alt dette, siger jeg, tilkommer det ham at handthæve de Kongelige Anordninger, tiltale og straffe dem, som i saa Maade kunne findes Skyldige, og siden indberette saadanne Sagers Beskaffenhed til det Kongelige Rente-Kammer; Ligesom han og bør see derhen, at ingen uberettigede Fremmede drive nogen Smuge Handel, og da, om mueligt, forfølge dem (M. I. 14.a. P. I. 7. 11. 12. 13.a.); I disse Henseender er det og, at den nye Land Taxt 9 Maij 1702. blev fra Rente-Kammeret tilsendt Amtmanden med Kongelig Befaling, at see den meddeelt til alle Sysselmænd. Angaaende Landets øvrige Afgrøde og Nærings Midler er ham endelig paalagt, at paadrive alt det, som kand tiene til Landhusholdningens Opkomst; erkyndige sig om Metaller og Mineralier og foreslaae, om og hvorledes samme kunde bringes til Nytte [M. I. 14. a. P. I. 17. a]; samt have Opsigt med at Almuen paa en forsvarlig Maade behandler deres raae Vare og forarbeyder deres Ulden Gods, Trøyer, Strømper Vanter, Vadmel og deslige; hvorom blandt andet haves en vis Amtmands og Lands-Fogeds Paamindelse udstædet paa Landstinget 4. Julii 1691. Hvad Kongens Interesse angaaer, finder man at Amtmanden ved en Kongelig Befaling 34 Maj 1707 er bleven beskikket til at undersøge adskillige Cammer-Sager fornemmelig henhørende til de Kongelige Indkomsters Forpagtning. Herhen kand og billig anføres hans Opsyn over Falkefangsten i Island, som blant andet erfares af den ved Amtmand Lafrentz 22 Julii 1743, derom giorde Anordn. Dog er denne Sag endnu tydeligst fastsat ved Amtm. Pingels ommældte Instrux 2 art. hvor ham udtrykkelig paalægges at indhente al fornøden Oplysning om alle Kongelige Indkomster, saavel af Jordegods, som andet; samt aarlig at igiennemgaae, og overseе Lands-

Fog-

Fogdens Regenskaber, og da hos enhver Post, saavel af Indkomster, som Restantzer tegne sin udførlige Attest og Erklæring. For at forebygge lange vacancer og deraf flydende Tienestens Forsømmelse, Kirkers og Præstegaarders ruin, samt i Naboe-Præsternes alt for store Besværing har Amtmanden i Island, som Stiftsbefalings Mandens Fuldmægtig [see blandt andet Rescr. 10 May. 1737] Magt til at bortgive paa egen Haand de ringeste Præste-Kald, og de Middelmaadige paa Kongelig Stadfæstelse; alleene at han af Bisperne bor lade sig give Liste paa alle Studenter i begge Stifter, og blandt de Søgende, rette sit Vall efter deres Vidnesbyrd, til hvilken Ende ogsaa Amtmand Lafrentz 14 Junii 1735 lod udgaae et aabet Brev til alle Provster i Skalholts Stift om at advare deres underhavende Præster, Capellaner og i sær Studiosos Theologiæ, at være forsynede med Bispens Vidnesbyrd om deres Lærdom og Levnet, forend de vilde søge noget Kald. Endelig tilkommer det Amtmanden at udstæde saavel Reyse-Passer for dem der ville fra Landet, som alle andre Brevskaber der skulle udgives under Landets almindelige Segl, hvorfor han og har samme i Forvaring. Saaledes er Amtmanden i Island, at ansee deels paa samme Fod, som de øvrige Amtmænd i Danmark og Norge, deels som Stifs befalings Mandens Fuldmægtig. Landets viidtløftighed nøder ham igien undertiden til at lade eet og andet (som at udstæde Reyse-Passer, og Ober-Rets-Stævninger, at præsidere i Consistorio paa Nordlandet, o. a. m.) paa de længst bortliggende Steder forrettes ved Fuldmægtige, hvortil han sædvanlig bruger en Lavmand eller Sysselmand: Ja man finder endog at Amtm. Møller 7 Juli. 1694 beskikkede Sysselmanden i Guldbringe Syssel Jon Eyolfssen til sin Fuldmægtig imedens han selv reysede til Danmark. Hidindtil har Amtmanden sædvanlig havt sin Boepæl paa Kongens Gaard Bessested.

Ligesom Amtmanden i Island nu omstunder har faaet det meeste af de gamle Lehnsherrers Forretninger Justitsvæsenet vedkom- 8. Kongens Foged eller Landsfogden.

kommende, saa har derimod Kongens Foged, nu kaldet Land-Fogden faaet paa sin Part de Kongelige Indkomsters Oppebørsel, hvorfor han kand sættes i Ligning med en Stifts-Amt-Skriver i Norge. Ellers siger det Navn Kongens Foged ikke altid det samme i vore gamle Brevskaber Hvitfeld under det Aar 1543. (fol. p. 1535) kalder Claus van Mervitz og Didrich von Minden Kongens Fogeder paa Island, da den første dog var virkelig Lehnsherre, og den anden ikkun hans Fuldmægtig; og da den første saa kaldes, saavidt han havde de Kongelige Indkomster i Forpagtning, og den anden, saavidt han paa hans vegne stoed for deres Inddrivelse; hvilket i de Dage var det gangbare Begreb om Kongens Fogder. I de følgende Tider indtil langt hen i det 17de hundred-Aar forstoed man i Island ved Fogeder ikke andre end Fuldmægtige beskikkede af Lehnsherrerne selv til paa deres Vegne at inddrive Landets Afgifter, og derfor sædvanlig kaldte Lehnsherrens Fogeder. Kunde nu saadanne tillige faae Kongelig Bestalling paa denne Forretning, hvilket undertiden skeede i den vette Lehnsherres Fraværelse eller Forfald, da kaldede man dem Kongens Fogeder, det er at sige, Kongelige Fuldmægtige paa Lehnsherrens vegne; I nogle faae Tilfælde alleene nemlig, naar Landet ikke var forpagtet bort, og Lehnsherren tillige var Udenlands, blev der sat en virkelig Kongelig Foged, der oppebar Kronens Indkomster umiddelbarlig paa Kongens Vegne, Ligesom han og i øvrigt forrettede Lehnsherrens Embede. Undertiden havde endelig saadan Lehnsherrens eller Kongelig Fuldmægtig en anden Fuldmægtig igien, saa at naar vore gamle Brevskaber nævne Foged eller Kongens Foged, saa forstaaes derved efter Omstændighederne, nu Lehnsherrens egen Fuldmægtig, uden eller med Kongelig Bestalling; nu en Kongelig Betient, paa visse Tider anordnet til at forestaae Indkomsternes Oppebørsel, og nu igien een af disse Fuldmægtige. Men Kongens Foged eller Land-Foged, som en Ordentlig og Bestandig Regenskabs Betient, var endnu i den Tiid ganske ubekiendt; En Indretning, som forrige hundred Aars Historie tydelig viser. Saaledes f. E. blev Jens Sorensen, hvilken Lehnsherren

ren allerede havde antaget til sin Foged, siden efter, 13 Jan 1645. med 100 Rdlrs. Aarlig Løn og 150 Rtlr. Kostpenge for sig og een Tiener bestilt til Kongelig Foged., og ham derved paalagt, at oppebære Kongens og Kronens visse og uvisse Indkomster, og giøre Regnskab for samme; at haandhæve Rættergangens Drift; at have Opsyn over de Kongelige Lehn, over Kirker og andre gudelige Stiftelser, at intet af deres Gods eller Indkomst skulde dem fravendes; Hvilket altsammen klarlig viser, at denne hans Bestalling alleene var en Kongelig Fuldmagt til de samme Forretninger, som Lehnsherren ellers havde, eller rettere sagt, til at forrette Lehnsherrens Embede paa hans Vegne. I Aaret 1658. finder man, at Thomas Nicolaisen, som da var Lehnsherrens Fuldmægtig, havde igien en anden Fuldmægtig, forsynet af ham med Myndighed til at imodtage alle Afgifter, samt at have Opsyn over Kongens Fiskerbaade og alt andet, undtagen alleene at give Lehnene bort, d. e. at besætte de Regenskabs Betieninger eller Forpagtninger, som maaskee i værende Tiid kunde blive ledige. I Aaret 1661. 26 Martii dog Lehnsherren, i samme Thomas Nicolaisens Fraværelse, bestillede Johan Pedersen Klein til sin Foged, befalede han vel ikkun i Almindelighed, at alle Vedkommende skulde bevise ham Hørsomhed, staae ham Regnskab og udbetale til ham al vis og uvis Afgift. Men Historien viser, at hans Myndighed ogsaa har strækket sig til andre Ting, blandt andet til den Verdslige Rættergangs Drift; Thi strax samme Aar findes, at han, ved en Beslutning, udgiven 29 Junii, handthævede Lavmand Arne Oddsen i sit Dommer-Sæde i Lav-Rætten, imod en Stævning som angik hans Embede. Da Lehnsherren siden, efter Thomas Nicolaisens Død, bestillede samme Klein 12 Novbr. 1665 til sin ordentlige Foged i hans Sted, hedder det, At Regnskabs Betienterne skulde udbetale til ham alle Afgifter, al baade vis og uvis Kongelig Indtægt, og han derimod holde dem og alle Indbyggerne ved Lands Lov og Ret; Jeg finder og, at han

Ttt 21 Mar-

21 Martii 1670. paa Lehnsherrens Vegne bestikkede Sivert Biörnsen, til Landstings-Skriver; saa og, at 2 Syssel-Mænd 1677. aflagde deres Embeds-Eed for hans Fuldmægtig, som der kaldes Land-Fogedens Fuldmægtig; samme findes og at være skeet med nogle Klosterholdere 1678. Ligesom Lehnsherren selv, saa havde og disse Kongens eller hans Fogeder frie Befordring, saa ofte de paa Embeds Vegne behøvede at giøre nogen Reyse omkring i Landet. Og dette er omtrent det mærkværdigste af hvad jeg har fundet om Fogeder i Island, forend den Kongelige Land-Fogeds Embede blev sat paa den nærværende Fod, som en ordentlig og bestandig Regnskabs Betiening, hvilken giennem Rente-Kammerets Forestilling, besættes af hans Majestæt selv. Den første af saadanne Landfogeder var Christopher Heideman, hvis Bestalling, udgiven 5 Maji 1683 ikkun i Almindelighed tilholder ham at giøre til Rente-Kammeret Regenskab for alle Kongelige Indkomster, og forhielpe Undersaatterne til Lands Lov og Ræt; Hans Løn blev da og fastsat i Kammer-Reglementet; Men hans Instrux har jeg ikke seet; Den Instrux derimod, hvilken han selv 14 Julii 1685 gav een, som han for en Tid antog til sin Fuldmægtig, indeholder følgende Poster: 1.) at denne baade selv skulde efterleve de Kongelige Anordninger, og tilholde andre at giøre det samme. 2.) Agte paa Kongens Interesse, at han ingen Skade skulde tage i sine Indkomster. 3) At han til 1 Maij 1686 skulde begive sig til Syder-Næssene (saaledes kaldes endeel af Landets Sønder-Fierding), hvor Kongens Baade om Vær-Tiden (Fiske-Tiden) gaae, og der udtage de Skibs-Lotter og Leyer eller Skibs-Abater (naar man nemlig i Island deeler den Fisk, som daglig fanges med en Baad, da bliver der ligesaavel udlagt een Deel for Baaden selv, som for enhver af dem, der roe paa samme; Denne Deel som udlægges for Baaden selv kaldes *Skip blutr* eller Skibs-Lod; som og *Skips-ábate* eller Skibs-Fordeel; for saavidt den kommer Baadens Eyermand til Indtægt) som Kongel. Majt der tilhørde, altsammen til rigtig Tal og Regenskab, i vederhæftige Mænds

Nær-

Nærværelse; Lade derpaa saadan Fisk strax mærke med det sædvanligt Mærke, som forvares paa Bessested; og den siden, efter Sædvane, overlade nogle ærlige og troe Mænd til Forvaring og Virkning, for billig Betaling. 4) at han skulde modtage alle Kongelige Indkomster, især alle Landskylder af Kongens Landseter (Fæste-Bønder) i Guldbringe-Syssel, som pleyede at betales 8. eller 10 Dage for S. Hans-Dag Mid-Sommer; og igien levere paa hver Havn saameget af det, han heraf fik i raa Vahre, som han i sammes Handels-District havde oppebaaret. 5.) at han af Sysselmænd og Ombudsholdere skulde annamme alle deres Afgifter, give dem Qvitteringer, og siden selv giore Regenskab derfor. 6.) Reyse aarlig til Lands-ting, og der have Øye saavel med Rættergangens Drift, som med hans Majts. Interesse, i at indkræve Restancer, opbyde ledige Forpagtninger for høyeste Fæste og deslige. 7.) Dem som bleve kaldede til Præster skulde han, før deres Indvielse, meddeele Collatzbreve: dog maatte han ikke paa egen Haand give Fæstebrev paa noget Lehn eller Kongelig Forpagtning, men alleene beskikke en Ombudsmand, som indtil videre kunde forvalte saadant. 8.) De Betiente, som forholdt dem ulovlig i deres Embede, skulde han tiltale og sætte til Rætte; I denne Henseende finder man og en Lav-Rets Betænkning af 1685. at det nemlig tilkom Landfogden, naar nogen Sysselmand, for een eller anden Beskyldning kunde blive suspenderet fra sit Embede, at beskikke en anden Vederhæftig Mand i hans Sted, indtil Sagens Uddrag. Videre skulde han 9.) have i Agt, at ingen Dom paa Liv eller Ære blev fuldbyrdet, forend han havde faaet Afskrift af hvad i Sagen var forhandlet, og undersøgt om alting rigtig var tilgaaet; fandt han da nogen saa betydelig Vanskelighed, at samme kunde behøve at blive Cancellie-Collegio forestillet, havde han Magt til at opsætte Dommens Fuldbyrdelse, indtil nærmere Kongel. Befaling kunde indhentes. Endelig 10.) paalægges ham at lade alt ubrugeligt Huusgeraad paa Kronens Gods omgiøre og sætte i brugbar Stand. Det som her (7-9 Post) er indført angaa-

ende Præste-Kaldenes Bortgivelse, og Justitz-Væsenets Drift, synes at give tilkiende, at ingen Befalingsmand den gang har været tilstæde i Landet, og at Landfogden derfor ogsaa har forrettet hans Tieneste tilligemed sin egen; hvilket han og endnu bør giore i Amtmandens Forfald. Men til hans egentlige Forretninger kand saadant ikke regnes; i det mindste findes intet derom i de Artikler af Landsfoged Cornel. Wulfs Instrux, udgiven 26 Juni 1717, som i følgende Aars Landstings Bog ere blevne trykte; De gaae alleene ud paa, at have Opsyn over alle Kongelige Regenskabs Betiente; oppebære al Kongens og Kronens Indkomst; indhente fra hver Syssel-mand Fortegnelse paa hans Syssels heele Indtægt, besørge de udestaaende Restanteer inddrevne, samt alle uvisse Indkomster, især Sigt og Sagefald, af hvilket Sysselmændene i den Tid beholdte en tredie Deel; Lade tage Syn paa Kongens Gaarde og Inventarii-Baade, og befordre disse paa Fiskerie; undersøge Landets Tilstand og have Øye paa den almindelige Huusholdning og Handel; i hvilken Henseende man og finder, i Aaret 1686, Landfogedens Forslag til Indbyggerne, om at holde Fiske-huskeiter, tilligemed Lav-Rættens derover givne Betænkning. Landsfoged Christian Luxtorphs Instrux af 31 Maij 1727. saavidt den findes trykt i samme Aars Landstings Bog, er omtrent af samme Indhold. Af hvilket altsammen nok-som sees, at de Kongelige Indkomsters Oppebørsel er det, som Landsfogden fornemmelig har med at giøre. Naar derfor nogen Kongelig Forpagtning, paa et Closter, eller andet Kronens Gods bliver ledig, staaer han for at opbyde samme offentlig paa Landstinget til høyeste Fæste, at kræve Borgen af den som da bliver høystbydende, som og ellers af alle Regnskabs Betiente, og overalt at udstæde alle offentlige Brevskaber Indkomsternes Oppebørsel angaaende, hvilke Brevskaber sædvanlig forkyndes i Lav-Rætten, og siden indføres i Lands-Tings Bogen til alle Vedkommendes Efterretning. I disse Tider er Landsfogden tillige Sysselmand i Guld-Bringe-Syssel.

Da

Det forste jeg har fundet om Landstings-Skriveren, eller Landstings horeren, som han i Danmark kaldes, er, at hans Bestikkelse var een iblandt de Ting, hvilke Lavmand Jon Jonssen fik Fuldmagt til at udvirke, da han i heele Landets Navn blev udsendt til Kong Christian 4. Samme hoylovlige Konges Resolution paa bemeldte Lavmands Ærende, udgiven 4. Maij 1593, tilholder og blandt andet, at Ombuds-Manden d. e. Lehnsherren skulde af Landets indfodde bestikke til Lavtings-Skriver, en vederhæftig Mand, som altid kunde være til Stede paa Landstinget, og give enhver, som havde Sag for, de fornodne Acter og Domme beskrevne. Henric Krag, som Lehnsherre i den Tiid, fik desuden en særdeles Kongel Befaling af 9 Maji samme Aar, saavel til at bestikke ham, som til at besorge, at ham af Indbyggerne maatte blive tillagt vedborlig Lon og Underholdning. Men om hans Embede strax derveder bleven sat paa en fast og bestandig Fod, skulde jeg saa meget meere tvile, som man i heele 37 Aar efter denne Tiid, ikke finder nogen ordentlig Samling af Lav-Tingets Acter Derimod er vist, at Lav-Tinget siden 1630 bestandig har hast sin tilforordnet Skriver; endskiont hans Lon end da ikke den gang aldeeles var bleven bragt i Rigtighed, og blev det ikke heller, endnu i rom Tiid derefter. I Aaret 1631. finder man f. E. en Beslutning af Lehnsherren og Lav-Retten tillige, at han efter Kongelig Befaling (som det der hedder, men som ey er falden mig i Hænder) skulde indtil viidere have 1 Daler aarlig af hver Syssel mand og Lavmand, og desuden billig Skriver-Lon af dem, som kunde have Sager for og begiere Dommene beskrevne, dog ikkun af dem der havde vundet, men ikke af hine, der havde tabt. Et Kongeligt Rescript udgivet Coldinghuus 27. Maji 1638. melder udtrykkelig, at Lav-Tings Skriveren indtil den Tiid, ingen vis Lon havde havt; men just ved samme blev ham forst aarlig tillagt, af hver Syssel mand $1\frac{1}{2}$ Rdlr. af hver Klosterholder 1 Rdlr og af hver Ombuds-holder eller Kongelig Forpagter $\frac{1}{2}$ Rdlr.; han skulde derimod holde en rigtig Altings-Bog, giennemdragen og numereret, og derudi indfore alt hvad paa Landstinget kunde blive forhandlet eller bekiendtgiort; som Kongelige aabne Breve og Forordninger, Lehnsherrens Befalinger, Lav-Rettens Domme og ovrige

9.) Landsles eller Lavtings-Skriveren.

Forretninger m. m.; Videre skulle han skaffe hver Kloster-holder Udskrift af hvad ham i sær angik, hver Sysselmand af det som kunde høre til hans Syssel, hvilket denne igien der skulde forkynde; samt enhver anden, hvad han heraf begierede beskrevet, for billig Betaling. Lav-Tings Skriver Sivert Biörnssens Bestalling af 21. Martii 1670. stemmer fuldkommelig overeens hermed, hvilket er et Beviis paa, at anførte allern. Rescript er just det der har givet dette Embede sin rette Form, som det siden indtil vore Tiider bestandig har beholdt. Med Lønnen derimod er det dog i de følgende Tiider endda ikke gaaet saa aldeeles rigtig til: Saaledes finder man, at Lehnsherren offentlig paa Landstinget 1639 har indskiærpet alle vedkommende, at betale Landstings-Skriveren hans Løn imod at han skaffede enhver udskrevet hvad han burde. Man finder viidere en Kongelig Befaling samme angaaende, forkyndt i Lav-Rætten 29. Junii 1651. hvoraf tillige erfares, at alle Kongelige Forpagtere (til en desto større Forsikkring for ham i saa Fald) er blevet paalagt, at de tilligemed deres anden Afgift, skulde ogsaa udbetale hans Andeel, til Kongens Foged, som da igien tilstillede ham samme; Dette er siden ved en Landstings Beslutning 1674. blevet indrettet saaledes, at Forpagterne efter Behag skulde have Frihed til at betale Landstings Skriverens Andeel enten til Kongens Foged som tilforn, eller og til ham selv; Dog at de skulde forevise paa Bessested hans Qvittering for hvad ham tilkom, inden de kunde vente Qvittering for deres øvrige Afgift. Alt saadant uagtet finder jeg, at han endnu 1698 har klaget over, at hans Løn ey blev rigtig betalt, og da faaet til Svar af Lav-Rætten, at han derfor kunde tiltale de Udeblivende til Straf og Boder. Angaaende hans Embeds-Forretninger, som ellers noksom sees deels af anførte Rescript, deels af den Norske Lov, erindrer jeg en Amtmands Befaling af 1 Julii 1698. at Lav-Mændene skulde tilholde ham aarlig at opslaae uden for Lav-Rætten et Register over alle de Sager, som der ere for, og udslette hver igien, saasnart den var paadømt, da den næste i Ordenen skulde foretages. I forrige Hundred-Aar meddeelede Landstingsskriveren hver Justits- og Regenskabs-Betient aarlig en Udskrift af hvad i Lav-Rætten blev forhandlet, eller i det mindste til hver et Udtog af,

hvad

hvad der angik det heele Land, samt hvad der vedkom ham i sær; hvilket er Aarsagen, saavel til de mange skrevne Gienparter af de gamle Landstings-Bøger under Landstings-Skriverens egen Haand, hvilke overalt findes, som til disses Ulighed i Henseende til deres Indhold, da een Gienpart ofte er langt meere fuldstændig end en anden. I dette hundred-Aar derimod ere slige Gienparter, sædvanlig Altings eller Lav-Tings Bøger kaldte, alle lige fuldstændige, endog i de Aaringer, da de ey ere blevne trykte. Deres Indretning er ellers følgende: først indføres Liste paa tilstædeværende og udeblevne Lavrete-Mænd, og undertiden paa Syssel-mændene med; Derpaa følge Kongelige Forordninger, aabne Breve og andre Benaadninger, at forstaae om de ere indløbne strax den første Dag, da Retten aabnes; thi ellers indføres de iblandt de øvrige Sager, under den Dag, da de ere blevne fremlagte og forkyndte. Samme er at sige om Øvrighedens; Lehnsherrens i gamle Dage, og nu Stiftbefalings-Mandens, Amtmandens, eller Landfogdens Befalinger, hvilke ellers altid burde staae strax efter de Kongelige. Herpaa følger videre Udtog af alle foretagne Sager, med de derudi faldne Kiendelser, alt efter Dagenes Tall. Og derpaa igien alle Tillysninger, om Vrag, Rømnings-Mænd, og deslige; Endelig indføres et Register paa alle Gave-Breve, Skioder, Mageskifter, og andre Brevskaber, som i Lav-Retten det Aar ere blevne læste, for hvis Læsning Skriveren og nyder noget vist. I disse Tider faaer Landstings-Skriveren sædvanlig sin Bestalling af Cancelliet, men tages i Eed af Amtmanden, og i dennes Forfald af Landfogden, ligesom han og tilforn findes at have giort Eed, nu for Landfogden selv, som 1670. nu for hans Fuldmægtig som 1677.

Saa mange ere de sædvanlige og bestandige Betiente, hvilke Island har havt, saavel i ældre som nyere Tider. Men der have endnu været nogle usædvanlige anordnede ikkun i visse færdeles Tilfælde, og ikkun for sammes Skyld. Herhen regner jeg det slags Tilforordnede, som under Navn af Commi- *Usædvanlige Betiente 1.) Kongelige Commissarier.*

missarier een og anden gang ere blevne sendte til Landet, med alminddelig Kongel. Fuldmagt, at besorge hans Majts. Interesse og see Kronens Indkomster satte paa en fast og fordeelagtig Fod, at drive paa Justits-Væsenets ordentlige Fremgang og de Verdslige Loves Efterlevelse; at foretage, paakiende og bilægge alle forekommende Klagemaal og Trætter imellem Almuen indbyrdes, dog i sær imellem Betienterne og Almuen, beskytte dens Frihed, og faae al Uorden og Misforstaaelse saa vidt muеligt hævet; samt overalt deels at handthæve alle offentlige Indretninger, al god Skik og Orden, deels at stifte samme og bringe dem i Gang. Saadanne Commissarier vare nogle af de Danske Adels-Mænd, som høylovlig K. Christ. 3. i Anleedning af Religionens R formation, og deraf hængende nye Indretninger sendede til Island, blandt andre Axel Juul og Christoffer Truudsen, sendte derhen 1551, hvilke havde Fuldmagt ill ey alleene at bringe Biskop Jon Aresen og hans Partie til Lydighed igien, men og desuden i andre Ting, at fremme Landets Tarv, at bielægge hvad indbyrdes Tvistigheder dem af Almuen kunde blive forebragte; Ligesom de og samme Aar Tiisd, efter S. Barnabæ, lode ved den bekiendte Od-døre-Dom stadfæste bemældte Biskops og hans tvende Sønners Henrettelse. Saadanne Commissarier vare Friderich Friis og Jörgen Wind, sendte til Landet i Aaret 1618 af høylovl. K. Christ. 4 hvilket noksom sees af deres offentlige Bekiendtgiørelse til alle Landets Indbyggere, udstædet 20 Maij samme Aar; At nemlig enhver som havde nogen Klage over Høvedsmand eller Biskopper, Præster eller Lav-Mænd, Kiøb-Mænd eller Fogeder, samt hvad andet Slags Sager det maatte være, skulde indstille samme for dem paa næstkommende All-Ting, da de vilde foretage og paakiende alt saadant. De finge virkelig ved den Leylighed eendeel gamle Jorderætter oprippede; Ligesom de og den 1. Julii samme Aar findes at have tilveyebragt en Foreening angaaende Svend Einersens Arv; Dog stiftede denne deres Reyse ikke ret megen Nytte. Dem manglede nemlig den fornødne

nødne Kundskab om Landets Indretninger og Love. De som virkelig søgde dem, bleve derfor ikkun maadelig til Freds med deres Kiendelser, hvoraf andre tabede Lysten til at giøre det samme. Saadanne Commissarier vare endelig Assessor Arne Magnussen og Lav-Mand Povel Widalin, beskikkede af høylovl. Kong Frid. 4 i Anleedning af Islands slette Tilstand i den Tiid, til at undersøge, udfinde og foreslaae, ved hvad Midler Indbyggerne igien kunde hielpes paa Fode, hvorudi alle Betienter havde Befaling til at gaae dem til Haande med fornødne Underretninger. Deres Instrux, udgiven 22. Julii 1702. viiser ellers, at deres Ærende i Særdeeleshed var, at lade forfatte Mandtal over alle Huusholdninger og Folk i Landet (8. Art.); at foranstalte en tilforladelig Jordebog over alt Fastegods, baade det, der hørde Selv-Eyere til, saa og over hint, der tilhørde enten umiddelbarlig hans Majestæt selv, eller Kirker, Skoler, Hospitaler og andre Gudelige Stiftelser; tillige med en udførlig Beretning om alle offentlige Bygningers Tilstand, samt saavel en nøyagtig Fortegnelse over al Besætning og Huusgeraad paa det publique Gods, som en fuldstændig Beregning over Kronens heele Indkomst af Landet (Art. 10. og følg.). Herhen sigter bemældte Commissariers Befaling til alle Jorddrotter, at fremlægge deres Jordebøger, Adkomstbreve og Skiøder, udstædet 18. Julii 1702, og igientagen 16. Julii 1703. tilligemed en anden til alle Kongelige Betienter, om Udskrifter af deres Bestallinger, og til alle Forpagtere, om Gienparter af deres Forlænings Breve, med hosføyet Optegnelse paa hvad Jordegods enhver havde i Forpagtning, dets Tilliggelse, Grunde, Gaarde, Huus-Mands-Pladser, Øde-Jorde og gandske Besætning; hvilket altsammen er oprindelsen til den almindelige Jordebog over Island, som nu forvares paa det Kongelige Rente Kammer. Viidere havde disse Commissarier Fuldmagt til at have Øye med Handelen; besørge Havne-Lavene inddeelte paa den Maade, at Almuen det meeste mueligt kunde blive forskaanet for lange og besværlige Reyser; og ellers indberette hvad Mangel de maatte finde i de Kongel. Octroyers Efterlevelse (Instr. a 7. 9.) Endelig maatte alle Klagemaal, som
 Almuen

Almuen kunde have over Amtmanden, Lav-Mænd, proprietairer, Sysselmænd, Closterholdere, Ombuds Mænd, og Reppstiorer, kort at sige, over alle verdslige Betiente, angives for disse Commissarier, da de om alt saadant skulde nedsende tilforladelige Beretninger til videre allernaad. Foranstaltning (6. Art.) Men ikke det alleene; Man finder og, at de selv have holdt ordentlig Rættergang og paadømt en Mængde Sager. Saaledes f. E. blev Vice-Lavmand Oddr. Sivertsen, af hans høye Exc. Guldenlœwe, som Kongelig Befalings Mand, 16. Maji 1707. beskikket til at føre en Vis Mands Sag for bemældte Commissarier. I Aaret 1710. holdte de Commission paa Lands-Tinget selv, og betienede dem af Lav-Tings-Skriveren til Commissions Skriver, hvilket Vice Lav Mand Sivertsen fik forandret ved en Forestilling af 16 Julii samme Aar, om den Ophold, som Lav-Ræt ten derover skeede. At de derhos maae have paastaaet, at saadanne deres Domme ey kunde underkiendes uden alleene af Høyeste-Rætt, sluttes billig af det Kongel. Rescr. af 18. Junii 1712, at samme skulde, om de bleve paaankede, paakiendes af Over-Rætten; Dog findes jeg endda, at Widalin i Aaret 1713. har i en vis Sag undslaaet sig for at svare for bemældte Ret.

2.) Kongel. Fiscaler. Blandt usædvanlige Betienter i Island kand man og regne Kongelige Fiscaler, af hvilke jeg ikkun har fundet een eeneste, nemlig Vice-Lav-Mand Odd. Sivertsen, beskikket til dette Embede af hans Majst. selv, og siden af hans høye Excell. Guldenlœwe forsynet med endnu nærmere Fuldmagts-Brev. I en offentlig Bekiendtgiørelse af 26. Julii 1707, hvor han kalder sig Kongelig beskikket *Actor*, begierer han Underretning om hvad Uorden der kunde gaae i Svang i Landet; med alvorlig Formaning til alle dem som kunde vide noget til Oplysning, at de skulde fremkomme dermed; samt et almindeligt Tilbud, om at ville paa paa Embeds Vegne paatale alt saadant. Hans Instrux udgiven 15. Maji 1708. tilholder blandt andet, at han tillige med Amt-Manden, som Stiftbefalings-Mandens Fuldmægtig, skulde saasnart nogen beklagede sig over, ey at have fundet faae Dom hos Sysselmænd eller Lavmænd, alvorlig tilskrive de Anklagte

om

om at giore deres Pligt, hvis de ey vilde tiltales for Rættens Forsømmelse. I Almindelighed havde han Magt til at tiltale og suspendere alle Rættens-Betienter, som ey fandtes tilbørlig at forestaae deres Embede (Art. 6.); som og, at have Øye med, at ingen uvederhæftig Person blev antagen til Dommer (Art. 9). Kort at sige, hans Opsyn strækkede sig til alle almindelige Indretninger i Landet og deres Haandthævelse, i sær saavidt det Verdslige angik; hvorfor han og 1709. udstædede et aabet Brev til alle Betienterne, at give ham Efterretninger om Landets almindelige Tilstand for at kunne indberette samme til hans høye Excellence. Men hvorlænge han beholdt denne Forretning kand jeg ikke sige.

Endelig seer man af et Rente-Kammerets aabet Brev af 18. Maji 1703, at høylovl. K. Frid. IV. ventelig paa samtlige Betienters Ansøgning, har bevilget, at Islænderne maatte beskikke og holde en Fuldmægtig eller *Consul* i Kiøbenhavn, for sammesteds at have Agt paa og forestille de Ting, som angik Landets og Indbyggernes almindelige Beste. Men ieg skulde fast tvile paa, at sligt den gang er blevet sat i Værk. I vore Tiider derimod er en saadan Fuldmægtig virkelig bleven beskikket, dog alleene i Hensende til de nye Indretninger i den Islandske Landhuusholdning. Saavidt om de Verdslige Betienter; Jeg kommer nu til de Geistlige, og iblandt disse først til Bisperne i sær.

3.) Islændernes Fuldmægtig i Kiøbenhavn.

Saasnart den Christelige Troe var bleven nogenleedes bekiendt i disse Nordiske Lande, indfandt sig vel efterhaanden i Island adskillige fremmede Biskoper for at prædike samme; Dog varede det endnu over 50 Aar, efterat den i samme Land var bleven almindelig antagen, inden det fik egne Biscoper. Isleif Teitsen en Mand af anseelig Herkomst, der var den første, som dertil blev udseet, undslog sig længe for at modtage denne Værdighed, og meenes just derved at have udvirket den bekiendte Landstings Beslutning, at **hvor Guds Lov**, det er den Geistlige Ret, **maatte findes stridig mod den Menneskelige**, det er den Verdslige

Geistlige Betienter 1. Biscoper.

slige Lands-Lov, skulde hin og ikke denne følges; En Anordning, der har været, som den første, saa og den fornemste Støtte for Bispernes store Magt i de paafølgende Tider. Arngrim (Crymog Lib. 1. p. 110.) henfører den til Aar 1050; rettere maaskee hører den til 1053. Endelig lod han sig indvie til Biskop 1056. I hans Tiid havde Bispen ingen Løn, ingen Tiende af Almuen, ja ikke engang nogen Boelig, at forstaae bestandig henlagt til dette Embede; han var og saa længe han levede eeneste Biskop over det heele Land. Men hans Søn og Eftermand i Embedet Gisser Jsleifson, indviet 1082. raadede strax Bod paa alt dette: Sin Hoved-Gaard Skalholt, beriget desuden med meget andet rørligt og urørligt Gods, skienkede han ey alleene til Bispe-Stoel, men lod og tillige offentlig anordne som en Lov, at samme skulde være et bestandigt Bispe-Sæde saalænge Landet holdt ved den Christelige Troe (christendoms Saga 13. Cap. Arefrode 10. Cap.). Ved Indbyggernes Kierlighed, Sæmund Frodes, Lav-Mand Marcus Skeggesens og andre fornemme Mænds Hielp, fik han den heele Almue formaaet til, under Eed at angive deres Eyendomme, med Forpligt at ville give Tiende deraf, og lod i den Anleedning forfatte og paabyde hans bekiente Anordning om Tiende, som tildeels endnu staaer ved Magt; Dette skeede 1098. i hans 16de Embeds-Aar. Den almindelige Lande-Fred handthævede han kraftig: han mæglede Roelighed imellem de Store i Landet, saa at man i hans Tiid ikkun gandske sielden hørde om Manddrab, Rov, Brand og andre deslige Laster, som disses indbyrdes Overmod siden giorde næsten til et Haandværk. Den fordærvelige Vane at reyse i fuld Rustning baade til Landsting og alle offentlige Forsamlinger (En bestandig Tønder til saa mange blodige Slags-Maal paa slige Steder) fik han saa reent afskaffet, at man 2. Aar efter hans Død ikkun fandt een eeneste Hielm paa Lands-Tinget (Christend Saga 14. Cap.): Dog er vel alt saadant meer et Beviis paa Mængdens, i sær de store Herrers Høyagtelse for hans Person, end paa det Bispelige Embedes egen Anseelse i den Tiid. Endelig i hans Embeds 23. Aar 1105. overlod han efter den Nordlandske Almues Begiering, Nordfierdingen til et

eget

eget Bispedømme; hvortil Jon Augmundsen blev viet som første Biskop paa Holum Aar 1106. Lige fra den Tiid af har Landet bestandig havt 2. Biskopdømmer. Fra den Tiid tiltog og bestandig Bispe-Embedets Anseelse. Gissers Eftermand *Thorlák Runolfsen* tilligemed sin Medbroder Biskop *Ketil* af Holum, fik med Sæmund den Frodes Raad den første ordentlige Kirke-Lov sædvanlig kaldet *chistinrettr inn forne*, opsat og overalt antagen 1123; Samme Biskop Thorlak var og den, der afskrækkede Haflide Mársen fra at slaaes med Thorgils Oddesen paa Lands-Tinget, da han dog allereede havde bragt paa Stedet en temmelig anseelig Magt, just i samme Øyemærke. I Biskop *Klángs* Tiid opkom neppe nogen Sag af Vigtighed imellem de Store, som han jo blev spurgt til Raads i, og som han jo bilagde, dog som oftest med Jon Loptsens og Gisser Hallsens tvende anseete Mænds Hielp (Sturlunga S. 2 Bog). Biskop *Brand* af Holum blev 1183. tagen til Opmand i Jon Hunraudsens og Thord Ivarsens Sag (ibid. 3. B. 3. Cap.) Biskop *Povel Jonsen* af Skalholt, tilligemed hans Fader, fik paa Landstinget 1197. stillet nogle af de regierende Herrer tilfreds, da de i Anledning af Thord den Rodes Sag vare komne i Opror, og havde allereede grebet til Vaaben. I Aaret 1201. var han, med Gisser Thorvalldsen, først Freds-Stifter og siden Voldgifts Mand i sin Broder Sæmunds Sag mod Sigurd Ormsen (ibid. 3. B. 45. Cap.) Bedragerie i Handel og Vandel, som i hans Tiid var blevet almindeligt, fik han nogenleedes hæmmet, ved at indføre et Slags Maal, *Stika* kaldet, omtrent en halv Allen efter de Tiiders Maade; Det er længe siden kommet af Brug, men Navnet bruges dog endnu for at betegne en Allen. Biskop *Magnus Gissersen* af Skalholt var 1220. Mellemhandler mellem Snorre Sturlesen og Magnus Gudmunsen i en Arve-Sag; Mellem Thorvald Snorresen fra Vandsford, og Rafn Sveinbiornsens Sønner var han først Mægler siden Opmand; mellem Sturle Sighvatsen og Snorre Sturlesen bragte han en Foreening til Veye angaaende en Arv hvorom de trættede; Endelig fik han 1234. stiftet Forliig mellem Sighvat Sturlesen og Kolbein Arnorsen, da de

med en heel Krigshær vare forsamlede paa Landstinget. Samme Biskop fik og ved et Forbud paa at bære Vaaben for Rætterne paa Landstinget, bragt det til Veye, at de som havde Sager for, indfandt dem ubevæbnede i Rætten (ibid. 6. B. 32. Cap.). Men det skeede desværre ikkun den gang, og blev i den følgende Tid ikke taget i agt. Biskop Sigvard Dithmarsen af Skalholt, viet 1239. blev og ofte tagen til Voldgifts Mand i de store Herrers Sager, blandt andet eengang med Thord Kakales Syster Steinvor Sighvats Dotter, i den Stridighed med Kolbein Unge (ibid. 8. B. 8. Cap.). Jeg udelader med Fliid mange fleere Exempler; de anførte haaber jeg ere nok til at viise, hvormeget Islænderne, saalænge deres frie Regiering stod ved Magt, have giort af deres Biskoper, endog i Verdslige og Bispe-Embedet uvedkommende Sager; Sandt nok at disses Herkomst kand have tildeels været Aarsag i denne Hoyagtelse; thi de fleeste af dem vare virkelig af de anseeligste Slægter i Landet; Dog bør man troe at Embedets egen Værdighed ogsaa har giort sit dertil. Hvad særdeeles Rettigheder med Tiender, Sagefald, og Hoverie, hvad Forretninger med at firme Børn, indvie Kirker og alle hellige Redskabe, beskikke og indvie Præster og andre Kirke Betienter, med meere, som Biskoperne i denne Alder ellers have havt, bør søges i anførte gamle Kirkelov, *Thorlaks* og *Ketils* Kirkelov kaldet; hvorledes alt dette med Tiiden har tiltaget, viise endeel af disse Bispers egne Anordninger, som under Navn af **Biskops Statuter** endnu ere i Behold; I Almindelighed kand man sige dette, at saasnart noget i fremmede Landes i sær de Norske Kirke-Love blev forandret til Geistlighedens Fordeel, saasnart søgede og Bisperne i Island at faae det samme indført i deres Stifter. Graagaasen den verdslige Lands-Lov i den Tiid, gav Biskoperne Sæde i den regierende Raads-Forsamling; Den giver hvert Steds Biskop Rættighed til at kiende i alle Sager, de Vanføres Ophold angaaende, som den Beskyldte vilde underkaste hans Dom (Omagab. 33. Cap.); samt overalt at paadømme alle Ægteskabs Sager. Naar Vedkommende selv ey vilde, kunde Bispen paa Embeds vegne paatale Blodskam og

paalægge

paalægge Straf derfor (festap. 45); han var og alleene den som det var tilladt at begiere i Lov-Retten slige Sager forligte, eller den Skyldige efter Omstændighederne forskaanet for at blive fredløs (ibid. 35. Cap.). Ikke at nævne andet. Om Bispernes Opsyn over det Geistlige Gods er i denne Alder ikke meget at sige, naar man undtager Domkirkernes eget. Da Christendommen første gang blev indført, havde, nemlig de, som besadde Formue dertil, ladet paa egen Bekostning bygge Kirker paa deres Hoved-Gaarde; Alle de Redskabe som Guds-Tienesten udkrævede, skaffede de selv; Nogle skiænkede tillige Grunden enten heel, halv, eller til en Deel; dog alle med de Forord, at de og deres Afkom stedse skulde beholde Jus Patronatus, oppebære Kirkens Indkomst, og derimod forsyne Præsten med fornøden Underholdning, som i den Tiid ey sagde meget meere end Føde og Klæder. Af denne Aarsag havde de fleeste Kirker endnu i denne Alder enten aldeeles ingen Eyendom, eller de vare dog hver under sin Jordrots Herredømme, saa at Bispen ey engang kunde fordre Regenskab for Indkomsternes Forvalting, saalænge Kirken blev holdt i forsvarlig Stand. *Thorlak* den hellige Biskop paa Skalholt indviet 1178. giorde sig vel al Umage for at faae dette Kirkeherredømme revet fra de Verdslige og bragt i sine egne Hænder; Vel vidende, hvor stor Herlighed den Catholske Geistlighed i andre Lande havde vundet derved. Men han fandt strax en almindelig Modstand, som han hverken havde Myndighed eller Kræfter til at overvinde, saa at han igien maatte see sig nødt til at afstaae fra dette hans Forsæt. Endnu meget værre gik det Bispen af Holum *Gudmund* den Gode kaldet, (udvalgt 1203.), da han foretog sig at ville med Bandsættelse og andet slags Strænghed sætte de Store til Rette; thi hans heele øvrige Levetiid blev for den Sags skyld til en idelig Afvexling af Flugt og Fængsel (see B. Harboes Isl. Ref. Hist. 1. Afh. §. 1. Not.). I denne Alder burde Bisperne vælges i de regierende Herrers Forsamling paa Landstinget, hvilket og ofte skeede; undertiden udnævnede en endnu levende Biskop sin Eftermand; undertiden er Vallet skeet af samtlige Geistlighed og de

fornemste

fornemste Mænd i det ledige Stift; hvortil dog de regierende Herrers Samtykke siden burde soges. I Begyndelsen stoede de under de Bremiske, men siden under de Trundhiemske Erkebisper, blandt hvilke Erkebiskop Peder gik saavidt i at ove sin Myndighed, at han 1226. vilde afsat Biskop Magnus Gissersen af Skalholt. Jeg vil ikke undre over, at de saa villigen underkastede dem saadant fremmed Herskab, thi det var for dem virkelig af yderste Vigtighed; de fandt nemlig der den onskeligste Opmuntring til at udbrede deres egen og Kirkens Magt, det kraftigste Medhold i alt hvad de vilde peege paa til Forbædring i dens og deres egne Vilkaar. For Landets Frihed derimod var denne deres Sammenhæng med den Trundhiemske Erkebisp og Dom-Capitel skadelig i høyeste Grad: Den gav Bisperne Anleedning til at fordre for dem og samtlige Geistlighed mangfoldige Herligheder, som Landets Love og offentlige Indretninger ey kunde tillade; da saadant folgelig blev dem nægtet, blev og derved al indbyrdes Eenighed imellem den Geistlige og Verslige Regiering i Landet aldeeles ophævet; Enhver som mod dem havde nogen Sag, enhver som de havde noget at tiltale paa egne eller Kirkens vegne, maatte finde sig i at mode for Erkebispen; hvor man gierne forud kunde være vis paa at tabe sin Sag, naar den ikkun i mindste Maade angik Kirkens Rættigheder; Endog de regierende Herrer selv maatte paa denne Maade erkiende en Dommer i et Land, hvor de ingen Overherre havde; og dette blev een med af de store Aarsager til den Islandske frie Regierings Undergang. Dog holdte de Verdslige Bisperne endnu nogenledes Stangen, saalænge Landet ey var overgivet til de Norske. Efter Overgivelsen derimod blev Bispernes Overmod saa meget storre, som den just skeede kort for den Tiid, da de Norske Erkebispers og Geistligheds Magt kom paa sin høyeste Spidse; hvilket altsammen Biskop Arnes Levnet (1269-1298:) paa det tydeligste viiser. Ham var det ikke nok, at han, fast meere end nogen af hans Formænd havde Haand i den Verdslige Rættergang, da Almuen ligesom kappedes om at voldgive ham deres Sager (Arna Byscops Saga 7. Cap.); han udvirkede desuden, strax ved sin Tiltrædelse ad-

skillige

skillige Erkebispelige Befalinger Kirke-Loven angaaende, blandt andet denne, at alle Verdslige Kirke-Eyere skulde fratræde deres Kirker, og disse samtlig gives under Bispens Forvaltning (sammest. 5. Cap.) han fik den gamle Kirkelov afskaffet, og i dens Sted 1275. indført en Nye (derfor sædvanlig kaldet *Christinn-Rettr Arna Biscops*, eller *Christinn Rettr inn* **Nye**), indrettet efter Erkebiskop Jons Norske Kirke Lov; alt dette Kongen uadspurgt, endskiønt han derved paatvang Undersaatterne adskillige tilforn usædvanlige Besværinger Kirken til Fordeel (sammest. 17. Cap.). Denne Kirke-Lov er ellers det, hvor man skal søge Efterretning om Bispernes Embede og Rættigheder i hans og følgende Tiider. Af alt det vil jeg ikkun anføre nogle Prøver paa denne Biskop Arnes Myndighed: han var een iblandt dem som Kong Magnus Lagabæter 1272. skrev til om at **formaae Indbyggerne til at antage hans nye Lov** (at hann vildi eggia menn a Jslandi at taka vid Lögbók hans); hvilket han og fik bragt til Veye (sammest. 9. Cap.). Han var den eeneste, som Jndride Bögull ellers forsynet med en fast uindskrænket Fuldmagt, havde udtrykkelig Kongelig Befaling til at føye, men derimod Biskop Jörund paa Holum, ey meer, end hand selv fandt for godt (hann hafdi bod Kongs at vægia til vid Arna Biscop, enn eigi framar, enn honöm likade, vid Jærund Biscop, (sammest. 22. Cap.). Da Kong Magni Lagabæters Jslandske Lov 1279. var bleven indsendt, paastoed han adskilligt deraf skulde udslettes inden den maatte antages: **Herr Biskopen**, hedder det, **vilde ikke samtykke de Stykker, at der skulde være den samme Lovmand over Landets og Guds Lov**, det er, at den Verdslige Øvrighed skulde have det mindste at bestille med Geistlige Sager; **At Kongen alleene skulde tage Bøder for Kiætterie; At Egteskabs Sager skulde paakiendes for den Verdslige Ræt; At der vare saa mange ubode Maal**; ikke at nævne meget andet, som om Tiender og deres Deeling, Fiskefangst paa hellige Dage og deslige (sammest. 28. Cap.). Og ikke det alleene: Paa næstfølgende Landsting, hvor den Kongelige Statholder, tilligemed Kongens Sendebud og Landets Beste

Mænd holdte en almindelig Forsamling, for at raadslaae om samme Lovs Antagelse, giorde denne Biskop i den heele Geistligheds Navn offentlig Indsigelse derimod, han beraabede sig paa, at Kong Magnus i hans bekiendte Forening med Erkebiskop Jon af Trundhiem havde udtrykkelig frasagt sig al Myndighed i Geistlige Sager; at han desuden havde givet Kirken den Frihed, at ingen Konge maatte forandre sine Formænds Love angaaende Kirkens Gods, den til Udgift eller Geistligheden til Tvang; og endelig, at Indbyggernne selv havde samtykket, at den Verdslige Lands Lov skulde vige for Kirkens Ret. Ja endnu meere: Da Statholderen og Sendebudene havde ladet oplæse de Kongelige Befalinger om bemældte Lovs Antagelse og andet meere, lod denne Biskop oplæse Erkebispens Breve tvert derimod, med hosføyet myndige Paastand: **Jeg, raabede han, tilstaaer aldrig Nogen af de Ting, der stride imod Erkebispens Villie og Befaling; thi Bispen skal sige Lov om alle de Sager, eller over de Sager, som tilhøre den hellige Kirke, undersøge dem og paadømme; men ikke Leege-Folk;** denne var Kongens, Riigets Raads og al Verdslig Øvrigheds Ære-Titel. [Ek mon engum þeim hlut jâta, sem moti er hans (Erkibps) villia ok bodi; - þviat - Biscop scal lög segia um òll mál, edr yfir þeim sökum, sem tilheyra heilagri Kyrkio, profa þær ok dæma; enn eigi leikmenn, sammest. 29. Cap.] hans egenraadige Omgangs Brev til Præsteskabet viiser hans heele Paastand, som i et samlet Begreb. **Ville vi og, skriver han, at I alle vide, at om den almindelige og hellige Daab; om Faster og hellige Dages Holdelse; om Bispens Forvaltning over Kirkerne og deres Eyendomme, Falkefangst og Tiender; om Kirke-Fred og Lærde Folks Frelse paa deres Personer; om Lysninger for Bryllup og om alle Egteskabs Sager; om Fadderskab og Skriftemaal; om Aager naar nogen tager Leye for frugtesløse Ting; og alt andet, hvorover Bispen alleene, efter Guds Lov har Myndighed og Ret til at affige Dom eller de som han beskikker dertil; da skal saaledes forholdes, som vi før** (nemlig i anførte Nye Kirke Lov) **derom have**

have paabudet og befalet [" Vilium ver ok at allir þer vitit, "at um almenniliga ok helga skírn; um fóstur ok helgi hölld; "um Bifcops forræde á Kyrkiom ok eignom þeirra, Valveidom "ok tiundom; um Kyrkio - þyrmsl ok lærdra Manna; um "Lysingar fyrir brudlaup, ok um öll hiuscaparmál; um Gud-"sifiar ok skriptamál, ok okr, er menn byggia daudt fe; "ok allt þat annat, er til Biscops heyrir at eins, eptir Guds "Lögum, valld ok dóm yfir at segia, edr þeir sem hann sci-"par til: þa skal sva standa, er ver höfum adr umbodit ok "skipat, sammest. 46. Cap.]. Derfor var det og at han blev saa meget fortrydelig, da Statholderen Rafn Oddsen eengang stævnede nogle Præster til Landstinget for den Verdslige Ret (sammest. 53. Cap.). At jeg saa udforlig har beskrevet denne Biskop i sær, er alleene skeet af den Aarsag, at hans nye Kirke-Lov og deraf hængende Anstalter vare egentlig det, der satte de Catholske Biskoper i Island i Besiddelse af den fast uindskrænkede Magt, som disse siden bestandig ovede lige indtil Reformationens Tiid. Hans store Mesterstykke var ellers, at han fik **de fleeste Verdslige Kirke-Eyere skilte ved deres Formynderskab over disse og deres Indkomst**, og dem derimod underlagte Bispens og Geistlighedens Forvaltning; thi lad være, Kong Erik Magnussen, efter meget Bryderie endelig fik, med Erkebispens Samtykke, tilveyebragt en Foreening med ham, at alle de Kirker i Skalholts Bispedomme, hvor Jörddrotten eyede den halve Grund eller meere, skulde forblive under dennes Forvaltning, paa samme Vilkaar som hver Kirkes forste Stifter havde fastsat; og derimod ikkun de Kirker, som eyede den heele Grund, forvaltes af Bispen og de Geistlige: Saa havde Bisperne dog altid Leylighed at trænge endog disse Kirke-Eyere fra deres Ræt, forsömmede heller intet muligt Kunstgreb til at opnaae samme Oyemærke: Kirke-Eyeren skulde nemlig staae Bispen Regenskab for Indkomsternes Forvaltning; og naar han da kunde blive hans Kirke noget skyldig, vilde Bisperne ingen anden Betaling tage for gyldig, end hans Part i den Hovedgaard, paa hvis Grund Kirken var bygget; just saadan Betaling, som tiilge kunde skille Kirke-Eyeren ved

hans Formynderskab over Kirken. K. Christian 1. Befaling, udgiven 4de Sondag efter Paaske 1480. (81), at **Bisperne ef- terdags skulde være pligtige til at tage ey alleene smaa Jor- der, men og all Slags forsvarligt Løsøre for Fyldest i saa- dan Betaling**, viiser baade dette Bispernes Paafund, og Un- dersaatternes Besværinger derover. Læseren maa selv slutte hvor- meget dette Kirke-Herredømme nødvendig maae have tient til at forbædre Geistlighedens Omstændigheder, og til at forøge Bispernes Myndighed; det kand ikke siges med faa Ord. Det andet som disse Tiiders Bisper saa meget stræbede for at bemestre dem, var **den femte Deel af al den Fiskefangst, Hvalfiske, eller andet Slags, som paa hellige Dage kunde blive bragt paa Land, samt al Tiende, ringere end til een Øres værd**; hvilke beg- ge Ting efter Lands Loven vare bestemte til de Fattiges Under- holdning. Man finder i en K. Haagen Magnussens Rette-Boed Beviis paa at Almuen i den Henseende har klaget over Biskop Jörund af Holum, og samme Konge i den Anleedning strænge- lig forbudet denne Bispernes umenneskelige Omgang, med hos- føyet Befaling til Syssilmændene, at de, saasnart nogen saadan Fangst var skeet, strax skulde besørge de Fattiges Deel udskiftet, og hensat hos sikkre Folk til nærmere Uddeeling i fornødne Tilfæl- de. Men derved har denne Ukik endda ey kundet hæmmes; thi en K. Magnus Erikßens Rætterbod udgiven til Tonsberg i hans Regierings første Aar, det er 1319. beskriver den som en endnu den Tiid ganske almindelig Ulydighed, som en gangbar Uretviis- hed paa Bispernens Side. Deres *Visitatzer* vare endnu et Mid- del til at udsue Almuen: Disse angaaende finder jeg, at Biskop Brand af Holum pleyede aarlig at reyse sit heele Stift igiennem, og tage Natte-Leye hos hveranden Kirke (Sturlunga S. 3. B. 9. Cap.) K. Magnus Erikßens anførte Rætterbod har i Henseende til Holé- Stift indskrænket dette saaledes, at endskiønt Bispen hvert Aar reysede omkring, skulde det være nok, naar han kun kom i hver Repp eller Bygdelav, og havde Natte-Leye hos hveranden Sogne- Kirke, med mindre Almuen selv maatte falde paa at forlange end- nu nærmere Eftersyn om eet eller andet; Det, om noget, er et aaben-

aabenbart Beviis paa, at disse Herrer have i Tiidens Længde giort en Vane af at flove omkring i hver en Vraae, og opholde sig længer end sædvanligt paa hvert Sted, ventelig tillige for at opspore skiulte Synder, og derved at faae nogle Boder; Sligt kunde ikke andet en falde Almuen besværligt; Disse Oppassere havde alt for skarpe Oyne til at de skulde oversee end og den ringeste Feyl; De havde Fingre lange nok, til at naae hvad de kunde faae Lyst til; og skulde endda for Umagen holdes med Kost og Befordring. For Skalhols Stift maatte Biskop Arne med 6. Præster giore K. Erik Magnussen Eed paa, at han aarlig ikke skulde visitere meer end een af de Fierdinger af Landet, som laae under hans Bispe-Stoel, og ikke komme paa det samme Sted igien, forend han havde det heele Biskopdomme færdigt, det er hvert tredie Aar; han skude ikke tiltræde sin Reyse for Peders Messe, (vendtelig Peders Fængsel 1. Aug); men derimod maatte han holde det saa langt ud paa Hosten, som hver Fierdings Viidtloftighed udkrævede; dog saaledes, at han uden Nod ikke opholdt sig længer paa eet Sted end paa et andet. At ellers Bisperne paa disse deres Reyser maae have besværet Almuen med et alt for mandstærkt Folgeskab kand endnu efter Reformationen spores af Indbyggernes Betænkning over Knud Steensens Ærende (6. Art.) hvor de for de slette Veyes og mangfoldige Vandfaldes Skyld bevilge en Biskop i det mindste 8. Mand til Folge. Jeg udelader med Fliid andre særdeeles Rettigheder, som vore Biskoper i denne Alder havde i Besiddelse; De vare i Almindelighed at tale de selvsamme som i den heele ovrige Catholske Christenhed paa den Tiid. Jeg lader mig noye med nogle faa almindelige Exempler: Kong Eriks af Pommern Beskiærmelse-Brev af 5. Septbr. 1415. giver Biskop John Williamson af Holum **Gaards-Ræt over hans Svenne, Vornede og Hion; og Magt til selv at oppebære alt Sagefald for deres Forseelser;** Den Kongelige Ombuds Mand eller Lav-Mændene matte intet befatte dem dermed, uden Bispens udtrykkelige Begiering; Rættigheder, som ikke engang Adelen havde i den Grad. Biskop Olaf Rognvaldsson af Holum havde tillige de Kongelige Skatter og Sagefald af

Skagefiords Syssel i Forpagtning, som kand sees af Lehnsherre Henr. Kerkers Qvitteringer Aar 1473. og 1478; Augmund, den sidste Catholske Biskop paa Skalholt, havde i nogle Aar det heele Land i Forpagtning; han var saaledes Lehnsherre og Biskop tillige; og al Verdslig og Geistlig Myndighed, i det mindste for hans Stift, foreenet i hans Person. Kort at sige, Ubilligheden i nogle Catholske Bispers Fordringer gik ofte saavidt, at Almuen (hvor farligt end saadant kunde være for Bandsættelsernes Skyld) blev derover ganske oprørsk og nægtede dem endog deres virkelige Rættigheder, Tiender, Skydsfærd og andet; hvilket blandt andet sees af K. Magnus Erikſöns Beskiermelse-Brev for Biskop Orm af Holum, udgivet just i en saadan Anleedning første Vinter-Søndag 1356. I Særdeeleshed vare de sidste Biskoper for Reformationen af samme Aarsag ikke engang sikkre paa deres egne Personer (see B. Harboes Isl. Ref. Hist. 1. Afh. §. 1.). I Henseende til deres Vall hedde det vel i Forstningen efterat Landet var blevet overgivet, at Erke-Bispen af Trundhiem var alleene den, som det tilkom at raade for Bispe-Vallet i Island (Arna Bisc. S. 5. Cap.) Han med hans Dom-Capitel findes ogsaa i denne Alder undertiden at have virkelig forrettet samme: Dog har fast ofter end nu i denne Tiid, ligesom tilforn, deels den døende Biskop selv givet Anslag paa, hvo der skulde blive hans Efter-Mand (Laurent. Bysc. Saga 35. Cap.); deels det ledige Stifts Geistlighed ordentlig ved fleeste Stemmer valgt deres tilkommende Biskop; Dette bliver og den rette Meening: Stiftets Geistlighed beholdt sin forrigt Ræt til at vælge eller foreslaae; at stadfæste og kiende deres Vall eller Forslag ved Magt var Erke-Bispens Sag. Saaledes var det i Reformationens Tiid og længe efter, ja, om jeg ey tager Feyl, lige indtil den Arvelige Eene-Volds Regierings Indforsel: Stiftets Præsteskab vælgede og giorde Forslag; Kongen derimod tilkom det at stadfæste eller kiende samme gyldigt (B. Harboes Ref. Hist. 1. Afh. §. 6. 11. Afh. §. 2.); thi at Høylovl. K. Christ. 3. af egen Drift beskikkede Hr. Olaf Hialtesen til Biskop paa Holum skeede blot i Anleedning af Biskop Arcſens Oprør, og dog ikke førend efter forgiæves

des giorte Advarsel til Stiftets Præstskab, at foreslaae en anden i hans Sted (sammest. 2. Afh. §. 19.). De Catholske Biskopers Anseelse kiendes endnu af bemeldte Biskop Aresens Paastand, ikke at erkiende nogen Over-Dommer uden Kongen og Norges Riiges Raad (sammest. 1. Afh. §. 8.). Saa længe det eene Stift kunde staae ledigt, havde og den anden Biskop, efter den Pavelige Kirkelov, øverste Opsyn og Forvaltning over samme. Det var til deels Grunden til samme Biskop Aresens Egenraadighed i Skalholts-Stift (sammest. 2. Afh. §. 1. 10. 15.); Men at han tillige beraabede sig paa, at have en almindelig Fuldmagt til at dispensere i alle Casibus Papalibus over det heele Land, det var en besynderlig Rættighed, som enhver Biskop ikke havde. Om de Catholske Biskopers Underbetienter, deres Læse- og Messe-Degne, deres Capellaner, Haandskrivere, *Coadjutores* eller Medhielpere v. s. er intet at sige, uden hvad overalt er bekiendt af den Pavelige Kirke-Ræt. Med Kirkens almindelige Regiering havde de intet at giore, uden for saavidt de, efter Bispernes Befaling, forrettede eet eller andet paa deres Vegne. Den Vicarius som Præstskabet i Hole-Stift beskikkede efter Biskop Arresens Henrettelse (anførte Sted 11. Afh. §. 19.) var ikkun en Fuldmægtig indtil viidere. Efter Reformationen saasnart Høylovlig K. Christ. 3. Kirke-Ordinantz i Island var antagen, kom Bispernes Embede og Myndighed omtrent paa samme Fod, som i H. M. øvrige Riger og Lande. De skulde, med underhavende Provster og Præster handthæve Ordinantzens Efterlevelse; i sær besørge alt det udrøddet der kunde tiene til at holde forrige Tiiders Overtroe ved Lige, som Billeder i Kirkerne, eller andet deslige (see Povel Stigsens Brev sidste Julii 1561.). Alt det Gods, som Dom-Kirkerne endnu beholdte, blev under deres Forvaltning, saa at de i Førstningen kunde bortsælge eller mageskifte samme efter eget Behag, hvilket de og giorde; indtil K. Frider. 2. 22. April 1579. anordnede, at sligt ey maatte skee uden særdeeles Kongelig Tilladelse; med hosføyet Befaling til dem, at vinde tilbage med Lov og Dom, hvad paa forrige Maade var blevet afhændet. Alt det Vrag, som opdrev paa Domkirkens Forstrand, tilholdte de sig selv i

begyndel-

Begyndelsen; Men just derfor blev dem og paalagt at give aarlig Fortegnelse derover, hvor meget det i alt beløb sig, og hvormeget deraf behøvedes til Domkirkens egen Nytte; ja at angive al Domkirkernes visse og uvisse Indkomst, og aflægge aarlig Regenskab derfor til den Kongelige Befalings Mand (C. 4. Misf. 21. Apr. 1619.); Dog er siden bevilget, at hvad Vrag der opdrev enten paa Dom-Kirkens eller andre Kirkers Grunde, maatte af Bispen, med Lehns-Mandens, det er Befalings Mandens Forevidende og Samtykke, efterlades Kirkerne, for at blive anvendt til deres Brug, naar den Lovlige Eyer-Mand dertil ikke mældede sig inden den foresatte Tiid (Frid. 3. Refcr. 3. Maji 1650.). Saaledes have Bisperne i denne Alder fast bestandig oppebaaret al viß og uviß Indkomst af Bispe Stolens Jordegods; deraf have de holdt deres eget Huus, deraf have de besørget Dom-Kirkernes Vedligeholdelse, og de Latinske Skolers Underholdning, med Spiisning og anden Fornødenhed samt Lærernes Løn; En Huusholdning, hvis Vidtløftighed nødvendig maatte falde dem besværlig. Mange af dem have derfor ønsket, at Bispe-Embedet maatte frietages fra saadan Forvaltning og den betroes til en egen Oeconomus eller **Forstander**; Men Bispen i dens Sted for sin Part tillægges en staaende aarlig Løn anslagen til en vis Sum Penge; hvilket Forslag i vor Tiid er begyndt at sættes i Værk, endskiønt den nye Indretning endnu ey har faaet sin fuldkommen Rigtighed. De Jorddrotter som eye nogen Kirke, ere siden C. 5 Refcr. 6 Maji. 1684. pligtige til at giøre Stiftets Biskop og den Kongelige Foged aarligt Regenskab for Indkomsternes Forvaltning, hvoraf, saasnart samme er efterseet, Rente-Kammeret skal meddeeles en Gienpart; Lade de deres Kirker forfalde, har Biskopen Magt til selv at lade dem bædre paa deres egen Bekostning. Saavidt de Evangeliske Biskopers Myndighed over Kirkens urørlige Gods. **Bøder** og **Sagefald** baade for Verdslige og Geistlige Sager, samt den 4de Part af **Tienden**, som de tilforn havde taget, blev altsammen 1556. umiddelbarlig lagt under Kronen (Kund Stenst. sidste Ærende;)

hvilke

hvilke Konge-Tiender af Muule- Skaptefields- Arnes- og Isefiords-Sysseler, strax derpaa 28 Febr. 1558. findes at være af H. M. beskikkede til Biskop Gisle Jonssens Underholdning. Hermed kunde dog Bispers, Præsters og øvrige Geistligheds Tiltale til Almuen for Penge-Boder og andre Verdslige Sager ikke blive aldeeles afskaffet: Misfornøyede med den Løn som Regieringen havde forundt dem til Underholdning, tilhandlede de dem allehaande Verdslige Sager og forældede Krav, Undersaatterne til Besværing; Nogle lagde endog deres Catholske Formænds Beregninger til Grund for deres Fordringer, og paastode at nyde alle de samme Sportler, som hine havde havt. Endelig saae meenige Indbyggerne sig nødte til at klage denne almindelige Uorden for Kongen (see Inb. Ansøgn. nedsendt med Lav-M. Jon Jonsen 1592. 6 Art.) hvorved de og udvirkede, at den paa det strængeste blev forbuden (see K.C. 4. Resolution paa samme Lav-M. Ærende 4 Maji 1595.) Med den Latinske Skole havde hver Biskop i sit Stift, dog tilligemed Lehnsherren, den øverste Opsyn: Naar en Skolemester forsaae sig, kunde Bispen afsætte ham, og vælge en anden i hans Sted; Ligesom og Bisperne i lang Tiid efter Reformationen kaldede deslige Skole-Lærere; Endnu vælge de Conrectores paa egen Haand; Rectores bør foreslaaes af dem til nærmere Kongelig Stadfæstelse. I lang Tid kaldede de ogsaa Præster (Knud Steenſens Ærende 1555.); Men det har nu for en rom Tiid ikke meere Sted. Høylovl. K. C. 4. Norske Kirke-Ordinantz udgiven 2 Julii 1607. og siden oversat og trykt paa Islandsk, samt C. 5. Kirke-Ritual, udgivet 25 Julii 1685. og den 2 Bog i den Norske Lov ere de egentlige Kilder, hvoraf man bør søge Underretning om de Islandske Biskopers Embeds-Forretninger paa nærværende Tiid. De Stykker af de sidste Biskopers Instruxer, som i vore Lands-tings-Bøger findes trykte, vise i Særdeeleshed, at dem med fornødne Folk skal paa deres Omreyser i Stiftet af Sysselmændene foranstaltes frie Skyds og Tæring; At de med Stift-Amtmanden, eller rettere Amtmanden som hans Fuldmægtig, skulle paakiende alle Sager angaaende Kirkens Gods,

 dens

dens urørlige Eyendomme og Rættigheder i sær efter de ældgamle Jordeboger, langvarig Hævd, og Hoved-Breve; Men hvad Huusgeraad og Besætning angaaer, efter de Optegnelser, som siden Reformationen derover ere giorte; At alle Jorddrotter skulle staae dem til Rætte for deres Kirkes Brøstfældighed, og giøre dem aarlig Regnskab for sammes Indtægt (see og Kongel. Rescr. af 6 Maji 1740); At de skulle handthæve skikkelige Præster i deres Embede og Myndighed; At enhver Sogne-Præst skal giøre dem og Herreds-Provsten aarlig Regnskab for hvor mange Bøder for Hellig-Brøde han har oppebaaret, og hvortil de ere blevne brugte, dog at de Verdslige Rættens Betiente selv besørge slige Bøder inddrevne hos de Skyldige, og Præsterne tilstillede; og endelig, at de af al Magt skulle paadrive Ungdommens Underviisning i Christendommens Hoved-Stykker; straffe de Forældre, som ere Formuende, og dog forsømme saadant; formaae de Bemidlede til at give noget Tilskud til de fattige Vankundiges Underviisning, og om saadant nogensteds allereede var skeet, da see det holdt ved Magt: kort at sige, at besørge saavidt mueligt Børne-Skoler indrettede i deres Stifter; Men dette vil maaskee desværre, for Landets Fattigdom, Stedernes Beliggenhed, og mange andre Hindringers Skyld, endnu i lang Tiid blive blot et Ønske. Forordningen af 22 April 1635. paalegger Bisperne samme Omsorg for Ungdommens Underviisning, og i sær at tilholde Præsterne, at disse hver Søndag efter Evangelii Læsning af Prædike-Stolen, skulde oplæse og forklare een Part af Catechismo og siden flittig overhøre de Unge deri. Angaaende Bispe- og Præste-Enkers Underholdning blev 11 Junii 1712 anordnet en Kongelig Commission, bestaaende af Amtmanden, som Stiftbefalings-Mandens Fuldmægtig, tillige med begge Bisper og Lavmænd samt 2 Provster af hvert Stift: Deres Betænkning, udstædet 21 Julii 1713 var omtrent denne: At der indtil den Tiid ikke havde været nogen almindelig Forordning om Bispe-Enkernes Underholdning; men at dog adskillige af dem i begge Stifter havde paa deres Livs-Tiid været benaadede enten med noget Jordegods,

eller

eller andet af Stifrets Indkomst. Med Bispe- og Præste-Enkers Naadsens Aar berette de at have været saaledes forholdet, at Enken og Arvingerne, naar Døds-Faldet var skeet efter Fardag, havde oppebaaret de Smør-Leyer, det er Afgifter i Smør, som næstfølgende Efterhøst kunde falde, og siden det heele Aars Landskylder og Indkomst til næstkommende Fardag sidst i Maji-Maaned, imod at underholde Eftermanden i værende Tiid. Om Præste-Enkers Livs-Brød kunde de intet fastsætte, da de fleeste Kald for Fattigdoms Skyld ey kunde taale at give noget til Enken; Lav-Mand Gottrup foreslog allene, at Klosternes, og Biskop Widalin, at Domkirkernes overflødige Inventarium maatte sælges, og for de Penge blive indkiøbt noget Jordegods, hvormed de fattigste Kald kunde forbædres; og desuden, at saavel Bispestolene, som de fire Hoved-Kald, det er de største Kald, skulde aarlig give noget vist til samme Brug. Men hvad Virkninger disse Forslag have havt kand jeg ikke sige. 1674 den 12 Maji finder jeg blant andet en Vice-Biskop at være beskikket i Holum-Stift, paa Vilkaar, at han efter da værende Biskops Død skulde tiltræde Embedet, og imedens han endnu levede, betiene samme i hans Forfald, imod at nyde den 3die Part af Indkomsten for saadan sin Umag.

Efter Bisperne ere, blant de Geistlige Betiente, Provsterne de nærmeste i Ordenen. Hvad Tiid deres Embede først er blevet indført i Island kand neppe fastsættes med Vished; Dog er rimeligt, at sligt ey er skeet, førend den Bispelige Myndighed noget nær var steegen til det Høyeste; Altsaa omtrent ved Overgivelsens Tiid eller maaskee kort tilforn. Den gang have Provsterne ikkun været faa i Tallet; i det høyeste ikke fleere end 2 i hver Fierding af Landet; thi man finder, at alle Vestfiordene i Biskop Arnes Tiid sidst i det 13de Hundred-Aar ikkun havde een (Arna Bps. Saga); og endnu i det 14de, at Biskop Jon af Skalholt i alle Ost-Fiordene ikkun holdt een eeneste (Laurent. Bps. Saga 56 Cap.). Men i de paafølgende Tiider er deres Tall efter

2). Provster og Officiales eller Stifts-Provster.

haanden

saaledes blevet formeeret, at de nu omstunder ere omtrent ligesaa mange som Sysselmændene; Endog Vestmannøe har siden 1680 havt sin egen Provst. Af Begyndelsen vare de ikke andet end Geistlige Fiscaler, eller Fuldmægtige, beskikkede af Bisperne, til at paatale paa deres Vegne alle Geistlige Sager, og inddrive de Bøder og Sagefald, som dem for samme kunde tilfalde; hvorfor de og i gamle Brevskaber ofte kaldes Bispens Sagsøgere eller Fogeder (ármenn). Een af K. Erik Magnussens Rætterbøder forbyder usædvanlige Tiender og andre nye Paalæg, hvilke de i den Anledning havde indført Undersaatterne til Besværing; og en anden, at de Præster, som havde Sogne-Kirker og hørde lønlige Skriftemaal, maatte antages til Provster; øyensynlig for at hindre saadanne Bekiendelsers Misbrug til at udpresse Bøder af Almuen. Kong Magnus Erikſens Rætterbod, som forbyder at tilstaae Provsterne nogen almindelig Told, er et Beviis paa, at de Norske Provster i hans Tiid endog havde faaet indført den saa kaldte Provste-Told, det er en vis aarlig Kiendelse, som hver Mand i Landet skulde give dem, for at være fri for deres idelige Overløb og Tiltale for smaae Sager; Men den blev dog siden, uagtet dette Forbud, baade indført i Island, og i lang Tid derefter krævet og betalt, som en fastsat Rættighed (Anm. 34. S. 45). Ved Reformationen blev ellers Provsternes Embede i Island sat omtrent paa samme Fod, som i H. M. øvrige Lande, hvorved det og er blevet indtil nærværende Tiid, saavidt høylovl. K. C. 4. Norske Kirke-Ordinantz ikke har derudi giort nogen almindelig Forandring. Deres Embeds-Forretninger ere altsaa meer end nok bekiendte. Jeg anmærker alleene, at de i det 16de Hundrede Aar findes at have i egen Person indkrævet Tiender, dog ventelig ikkun Kirkens Part deraf; de have klaget over, at de i den Anledning ofte maatte giøre forgiæves Reyser, og derpaa udvirket Lehnsherre Povel Stigsens Befaling af sidste Julii 1561. at de for Sysselmanden skulde tiltale de Modvillige, og have til Belønning den eene Halv-Part af de Bøder, hvortil disse bleve dømte; den anden

Halv-

Part tilfaldt Kongen; Ellers var det hver Tiende-Tagers Sag at paatale sin Andeel af Tienden, naar famme ey i rette Tiide blev betalt. I denne Alder findes videre, at endog de Verdslige Betiente, som Syſſelmændene, hvilke desuden den gang sædvanlig vare ulærde Folk, have undertiden forrettet Provste-Embede; Det var blant andet Anledningen til Høylovlig Kong Erich 2. Befaling til Biſkop Gisle Jonsſen af Skalholt, at han for hvert Herred i hans Stift, ſkulde, af de lærdeſte og ſkikkeligſte Præſter, beſkikke saa mange ſom kunde behøves, ham til Hielp i Kirkernes Efterſyn og Styrelſe; og saaſnart nogen af diſſe døde, da en anden igien i hans Sted, imod den i Ordinantzen faſtſatte Løn; En Maade, paa hvilken Provſterne endnu beſkikkes. I denne Tiid blev og indført den Skik, at de ſom havde bedrevet Hoer ſkulde derfor ſtaae Skrifte for Herreds Provſten, i Steden for at de tilforn havde ſtaaet Skrifte for Biſpen i Dom-Kirken (F. 2. Reſcr. 15 Maji 1578); Men det er, for de beſværlige Reyſers ſkyld, ſiden blevet forandret (C. 4. Reſcr. 25 Apr. 1594.); fra hvilken Tid ſaadanne Syndere beſtandig have ſtaaet Skrifte hver for ſin Sogne-Præſt. Angaaende Provſternes Rættergang findes Odd Sivertſens og Povel Beyers aabne Brev af 15 Julii 1709 indført i Lav-Tings Bogen for 1710. No. 9. at naar den uſkyldige Perſon i Hoer-Sager forlangede Skilsmiſſe-Dom, da ſkulde Sogne-Præſten indberette Sagens Beſkaffenhed til Herreds-Provſten, ſom ſiden, med dertil udnævnte Præſter, ſkulde underſøge den efter Landets Skik; Men hvis videre derudi ſkulde tages enten Eed eller Tings-Vidne, det ſkulde Syſſelmændene forrette i følge N. L. 1-2-3-4 ſamt 13 C. 2 A. Og naar det var ſkeet, ſkulde endelig Provſten indberette alting til Biſkopen og Amtmanden, paa det Sagen, inden Aar og Dag efterat den var bleven aabenbar, ſkulde kunde bringes til Ende. Saaledes var det overalt brugeligt baade i den Tiid og noget efter. Nu derimod, fornemmelig ſiden den Norſke Rettergangs-Maade er bleven almindelig i Island, er Provſternes Rettergang der af ſamme

Beskaffenhed, som paa Landet i Norge. I de Catholske Tider førde gierne een eller flere Provster i hvert Stift Navn af Officiales saavidt de i Særdeeleshed forrettede Bispernes Embede; dog var derudi nogen Forskiæl: Nogle vare ikkun at ansee for Bispernes egne Officiales eller Fuldmægtige, beskikkede af dem, i deres Forfald eller Fraværelse, for at oppasse deres Ret, eller at giøre nogen Forretning paa visse Steder eller i visse Sager; Saadan een synes den Biskop Arnes Officialis at have været, som paa hans Vegne paatalede en Egteskabs Sag, Arna bps Saga 53 Cap. Andre derimod vare Dom-Kirkens eller Stiftets Officiales, ligeledes beskikkede af Bispen, men over det gandske Stift, ja og til at forrette det heele Bispelige Embede, saavel ved paakommende Forfald i dennes levende Live, som i sær saa længe Stiftet efter indtrufne Dødsfald kunde staae ledigt. Saadan Officialis var Thorsten Skardstein, beskikket først alleene af Biskop Jörund, og siden, tillige med Hr. Sniolf Aar 1314 af Biskop Audun, over heele Holum Stift (Laurent Bps Saga 30 Cap.); Saadan en var Thorsten Illugason, hvilken Biskop Laurentius af Holum 1331 paa sit Yd.rste indsatte til Officialem & Vicarium in Spiritualibus, det er befuldmægtiget Biskop, indtil Bispe-Stolen igien kunde blive besat (sammest. 58 Cap.). Ja om end sligt af den døende Biskop ikke udtrykkelig blev fastsat, havde altid Dom-Kirkens Officialis, naar der ellers var nogen, i Følge saadan sin Titel, Myndighed til at føre det Bispelige Embede, saa længe Stiftet stod ledigt; hvorfor og det Trundhiemske Dom-Capitel dømte, at Biskop Jörunds Coadjutor Kodran Raneson, ved at anmasse sig Stiftets Forvaltning, efter samme Biskops Død 1313, havde giort Indgreb i Officialis Rettighed. Denne er Oprindelsen til vore Stifts-Provster, hvilke derfor i Island sædvanlig kaldes Officiales. Dertil udtages ikke just Sogne-Præsterne ved Dom-Kirkerne, ventelig fordi deres Kald ere af alt for liden Indkomst; Men een af de lærdeste Provster, som ikke boe alt for langt borte. Ellers har en Stifts-Provst i Island i

Almin-

Almindelighed at tale de samme Slags Forretninger, som andre i Hans M. Lande; hvad han i Særdeeleshed har at giøre saalænge et Stift staaer ledigt, findes udførlig bestemmet i Forordn. af 10 Junii 1746.

Præsternes Embede i sig selv er noksom bekiendt, saavel af K. Christ. 4. Kirke-Ordinantz, som af K. Christ. 5. Norske Lov og Kirke-Ritual; Jeg vil derfor alleene mælde noget om det Islandske Præsteskabs udvortes Omstændigheder. I Begyndelsen havde Præsterne i Island ingen bestandig Boelig, ingen Tiende, ingen vis aarlig Indkomst, men levede blot af andres Naade, ja saa got som tiggede deres Brød. De fornemme Kirke-Eyere lode paa egen Bekostning oplære Drenge-Børn til deres Kirker, og naar disse havde udlært, vare de som Vornede, bundne til saadan Kirke, imod at nyde Kost og Klæder, og kunde ikke tage Tieneste hos nogen anden Kirke-Eyer, uden den forstes Samtykke. Andre Præster vare ikkun at ansee som Tieneste-Karle; De droge omkring, og fæstede deres Tieneste nu til een nu til en anden Kirke-Eyer, paa halve eller heele Aar ligesom Leyligheden kunde falde, imod at faae deres Føde, og en gandske ringe Løn for at have noget til Klæder. Da Bispe-Embedets Anseelse siden efter kom paa Fode, bleve og Præsternes Omstændigheder alt efter Haanden bædre; Men deres Opførsel blev derved ikke meget forbædret. I Begyndelsen kunde de indlade dem i Ægteskab, hvilket de ogsaa giorde (Sturlunga S. 3. B. 14 og 18 Cap.); Men fra den Tiid Biskop Thorlak den hellige havde faaet dem til at troe, at saadant stridede imod Kirkens Love, levede de fleeste ugifte, og holdte i dets Sted offentlig Bolskab (sammesteds 26 Cap.), hvilket saa meget mindre blev paatalt, som det inden kort Tiid blev iblant Geistligheden en almindelig Skik. Endeel af dem ginge bevæbnede ligesom andre Verdslige Folk (sammest. 2 B. 36 Cap.;) endskiønt det dog altid blev anseet som uanstændigt for en saa hellig Orden. Nogle dreve Kiøbmandskab eller andre Slags Verdslige Haandtherin-

3). Præster

theringer (sammesteds 3 B. 6 Cap.); Hvilket ingen tog dem ilde op. Med Lærdommen var hos de fleeste ikkun maadelig bestilt; naar de kunde læse Messe, og synge deres Tiider, havde de alt det Nødvenge; dog dermed ingenlunde nægtet, at jo baade de Skoler, som endeel Bisper, Abbeder, og andre lærde Mænd holdte i Landet selv, saa og adskillige Islænderes Skolegang og Studeringer i fremmede Lande have i den Tid frembragt mange ret anseelige Lærde. Saaledes opregner Christindoms Saga i det 13 Cap. adskillige fornemme Mænd i Bisskop Gisser Isleiffens Tiid, hvilke havde lagt sig efter Videnskaber og ladet sig vie til Præster; Saaledes nævner Sturlunga-Saga ved een og anden Leylighed adskillige Præster, der havde bragt det temmelig vidt, fornemmelig i Historien og de smukke Videnskaber; Saaledes navngiver endelig Bisskop Laurentii Levnets-Beskrivelse nogle Præster i Holum Stift, hvilke i den Tid havde erhvervet sig et stort Navn, saavel for deres Veltalenhed som Indsigt i den almindelige Historie og Geistlige Ret. Men denne Kundskab fik først et mægtigt Stød ved den saa kaldte sorte Pest, og blev siden Tiid efter anden alt meer og meer svækket, lige indtil Reformationen, da Vankundigheden synes at være bleven saa stor som den vel kunde blive. Fra den Tiid derimod begyndte Kundskaben igien at tiltage: thi lad være K. Christ. 3. Anlæg med at ville til den Ende indrette Børne-Skoler paa alle Klostere i Skalholts Stift, ikke kunde faae Fremgang (see Bisskop Harboes Isl. Ref. Hist. 1 Afh. §. 11.); Saa finge dog de Latinske Skoler ved Reformationen en meere bestandig og almindelig nyttig Indretning, end de tilforn havde havt; Hvilken samme Konges Høylovlige Eftermænd, have siden ey alleene stedse holdt ved lige, men og forbædret paa alle muelige Maader. Det mærkværdigste som jeg siden den Tiid har fundet Præsteskabet angaaende, bestaaer omtrent i følgende: Ved Reformationen blev, som bekiendt, den Indretning giort, at Bisperne skulde foreslaae til Præstekald paa Kongens

Gods,

Gods, og Lehnsherren stadfæste eller dog i det mindste samtykke saadant deres Vall; derimod skedde det ofte, at de bortgave slige Kald paa egen Haand, Lehnsherren uadspurgt, undertiden til uværdige Personer; det var blandt andet Anledningen til K. Frid. 2. Anordning 27 Mart. 1563, at saasnart nogen Præst blev beskikket, skulde samme af Lehnsherren have Collats-Brev efter Ordinantzen. Dog var herved al Undersleb endnu ikke hævet; thi efterat een allerede var kaldet, indviet og indsat i et Kald, kom ofte en anden, som ved vrang Underviisning havde forhvervet sig et Köngeligt Brev paa samme, hvormed han fratrængede den forste. Naar en nye Lehnsherre kom til Landet, pleiede han at giöre det samme, ved at bortgive paa nye til andre Personer de Kald, som hans Formand i Embedet allereede havde bortgivet: begge Deele sees tydelig af hoylovlig K. Christ. 4 aabne Brev af 4 Mart. 1595. samt hosfoiet Forordn. af samme Aar og Dag, at hvo som eengang var lovlig kaldet, indviet, og af Lehnsherren stadfæstet i noget Kald, skulde beholde samme sin Livs-Tiid, saalænge han forholdt sig efter sin Pligt, uden at nogen ved vrang Underviisning skulde kunne fordrive ham derfra; samt at ingen Lehnsherre maatte forraske sin Formands Collats-Breve, uden lovlige Aarsager, og dog aldrig uden foregaaende Lov og Dom. Men ikke det aleene: Til de Sogne, hvor Menigheden selv havde Rættighed til at vælge, lokkede mange Præster Almuen, til at give sig Kalds-Brev medens deres Sogne-Præst endnu levede; saa at 2, 3, eller fleere Personer undertiden kunde faae Kongelig Stadfæstelse paa et og det samme Kald, hvilket ikkun gav Anleedning til indbyrdes Misforstand og Efterstræbelse: Mange Præster bortdreve en stor Deel af Sommeren med Ting-Reiser, Bryllupper, Giestebude, Heste-Kiob og anden verdslig Handtering, hvorved Kirke-Tienesten blev forsomt, og Præstegaardene forværrede: Nogle af Bisperne misbrugde deres Myndighed, med at sætte Præster endog i de mindste Sogner, uden mindste Omsorg for deres Ophold eller andet; med at tillade Præsterne 10 til 12 gange at bytte Præste-Kald; med at indvie til Præste-Embedet saavel udygtige Personer, som og dem, der endnu ikke havde noget vist Leve-Brod, hverken Sogne-Kald eller Capellanie; hvilket gav

Zz 3 slige

slige Folk Aarsag til at at være sig ud om Kalds-Breve paa anførte ulovlige Maader. Dette og andet meere var Grunden til den Kongl. Befalning af 29 Novbr. 1622, at ingen Præst maatte indvies uden tilforn at være lovlig valgt og kaldet til et vist Leve-Brod Sogne-Kald eller Capellanie; at ingen maatte vælge eller kalde til nogen Kirke saalænge den rette Sogne-Præst levede, og baade vilde og kunde selv forestaae sit Embede; at ingen under Kaldets Fortabelse skulde selv skrive sig Kalds-Brev, og siden formaae Bonderne een efter anden til at underskrive samme; at hver Præst skulde ordentlig holde sine Prædikener samt al anden Kirke-Tieneste, og ey forsømme samme for nogen verdslig Haandterings skyld (see og Rescr. 29 Maij 1593); og om han paa en kort Tiid, formedelst Lovlige Aarsager behøvede at giore nogen Reise, da udbede sig Tilladelse at reise, og Bispen eller Provsten da imidlertid beskikke en anden i hans Sted indtil hans Hiemkomst; og endelig, at ingen Præst maatte ombytte sit Præste-Kald uden det var saa fattigt, at han der ey kunde have det fornødne Leve-Brød; dog ikke dermed formeent velfortiente Præster at kunne blive befordrede til et bedre Kald. Saavidt om Præsternes Befordring til Embedet.

I Henseende til deres **Underholdning** ere ligeledes mangfoldige Anstalter føiede paa adskillige Tiider. I steden for hvad dem afgik i den aarlige Indkomst ved de papistiske Messers og Vigiliers Afskaffelse, bevilgede høylovlig Kong Christ. 3. Præsterne i Skalholts Stift Sønd. næst for Præsent. Mariæ 1542, at saa meget som Kirken kunde miste af sin Part af Tienden skulde indtil videre tillægges Præsten, og Meenigheden desuden ligesom tilforn give ham Fordeferd, det er Betaling for at synge over Liig, samt Høe-Tolde, det er, en vis Afgift af det aarlig indhøstede Høe, sædvanlig bestaaende i, at hver Boesiddende skal fodre et Lam for Præsten Vinteren over; ventelig indført i Anledning af, at Menigheden om Vinteren skulde føde en Ride-Hest til Præstens Tieneste for Sognebudenes Skyld. Den Kongelige Befalings-Mand maatte og ei paalægge disse Præster nogen Tynge eller Udgift, uden særdeles Kongelig Befaling (B. Harb. Isl. Ref. Hist.

1 Afh.

1 Afh. §. 13, 14; samt K. Christ. 3. Beskiermelse-Brev for Præsterne i Skalh. Stift feria Annunc. Mar. 1549). Foruden dette er bekiendt, at hoylovl. K. Frid. 3. lod af Kirkernes ubrugelige Redskaber sælge for 1711 Rdlr. Det da værende Islandske Compagnie tog disse Penge til sig, og da det siden blev ophævet, overlod det dem til den Kongelige Befalings-Mand Henric. Bielke; han derimod afstod paa hans hos Kongen havende Fordring 1721 Rdlr. 2 Mark. Til Erstatning nu for denne Sum udlagde H. M. K. Christ. 5 ved Benaaduings-Brev af 3 April 1674, nogle af Skride-Klosters Jorder med deres Leie-Kvilder, Landskylder, samt al Rente og Herlighed, hvilke efterdags skulde forblive under Skalholts Bispe-Stoel, og Indkomsten deraf, af Bispen sammesteds, som et aarligt Tillæg, uddeeles og lignes imellem de fattigste Præster i Stiftet, hvilke endnu i den Tid ikke vare blevne forsorgede med tilborlig Underholdning. Videre haves et Vidnesbyrd forfattet af adskillige Syssellmænd, at Præsteskabet i Skalholts Stift, indtil den Tid da samme blev udstædet, bestandig havde været befriet for at betale Konge-Tiende af deres Løsore; Borgefiords Syssel aleene undtaget. Jeg har ikke fundet dets Aars-Tal, men slutter dog, at det maae være udgivet sidst i det 16de Hundred Aar; thi jeg finder just ved samme Tiid, at Borgefiords Syssels Præsteskab har besværet sig over, at de, tvertimod K. Christ. 3 Benaadning, maatte betale disse Tiender; og i Anledning af denne deres Klage, en Kongelig Befaling af 25 Apr. 1594, at Aarsagen hertil skulde undersøges og indberettes til nærmere allernaad. Foranstaltning: Men hvad Virkning saadan Undersøgning siden har havt, haver jeg ikke fundet. Hvad Præsteskabet i Holum Stift i sær angaaer finder man sammes Klage, at de hverken vare forsynede med Boeliger eller anden fornøden Underholdning, og derpaa falden Kongl. Befal. af 28 Apr. 1571 til Lehnsherre Johan Buchholt og Biskop Gudbrand Thorlaksen, at overlægge, paa hvad Maade saadant best kunde afhielpes; samt en Benaadning, at der for den gang skulde af Modrevalle Kloster udbetales 100 Rdlr. til Tillæg og Deling imellem de meest nodtorftige Præster i Stiftet. Over denne Uddeling skulde Lehnherren og Bispen nedsende en Fortegnelse

nelse under begges deres Hænder, da H. M. i Folge deraf vilde giøre herom en bestandig Anordning for Fremtiden. Hvad de i øvrigt have foreslaget, denne Sag angaaende, er ikke faldet mig i Hænder; dog kan saadant nogenleedes sluttes, af det i Folge samme deres Forestilling udstædte Allern. Rescript af 21 (25) Mart. 1575, at alle de Præstegaarde, som den gang i lang Tiid vare blevne brugte af Bønderne, skulde gives Præsterne tilbage, om de ellers vilde tage derimod: at disse fremdeeles skulde nyde deres sædvanlige Told og Tiender, Høe-Told, Lyse-Told, det er nogle Pund Tallig eller dets Værd, som Præsten aarlig faaer af hver Boesiddende, for at holde Lys til Kirken; samt at hvad der blev givet til Kirken for Begravelse, skulde anvendes til samme Brug, som tilforn havde været sædvanligt: At hver Præst skulde have Tiender af alle de Bønder og Gaarde, som laae i hans Sogn, hvad enten det vare Kronens, Dom-Kirkens, Klosteres eller Præste-Tieneres, ligesom de tilforn havde nydt af Dom-Kirkens Gaarde; Klosterne selv og deres Besætning aleene undtagne: at der paa hvert Kloster i Stiftet skulde holdes en Sogne-Præst og en Degn. Præsten skulde, foruden sin Told og Tiende af Bønderne, have tree hundrede (omtrent 12 Rdlr. in Specie) til aarlig Rente, og, om han var gift, da een af Klosterets Gaarde til Boelig mod sædvanlig Landskyld; Degnen skulde have af Klosteret Føde og Klæder. Videre findes ved samme Rescript deels adskillige Præstegield forandrede, deels nogle af Dom-Kirkens og Klosternes Gaarde henlagte til bestandige Præste-Boeliger, deels givet, som en Kongelig Almisse, halv ottende hundred i hvert Syssel til visse fattige Præster; og endelig, at om nogen Præst i sær, for mange Børns og anden Fattigdoms Skyld, kunde behøve større Tillæg, end ham heraf for hans Andeel kunde tilfalde, da maatte ham gives noget meere, og det da afkortes i deres Part, som mindst trængede; dog at de skulde faae det igien, saasnart hine vare døde. Angaaende **Præstegaardene** i Almindelighed findes ellers allerede 1556 anordnet, at Bispen skulde tillægge de Sogne-Præster, som ingen Præstegaard havde, en Gaard af Stiftets Gods til en bestandig Præste-Boelig (Knud Steenssens sidste Ærende). Samme angaaende anfører og stadfæster det Kongel. Rescript af

11

11 Maij 1708 en af Lehnsherre Brostrup Giedde forfattet Anordning, at Bisperne, enten selv, eller, ved deres Fuldmægtige, Provsterne, skulde 2 eller 3 gange lovligen tilsige og paaminde de Præster, som lode deres Præste-Gaarde forfalde, at de, det snareste mueligt, skulde see dem satte i Stand igien, og hvis det ey skedde, da Bispen afsætte dem fra deres Embede. Sammesteds nævnes og Biskop Thord Thorlaksens af Skalholt og hans Præsteskabs Beslutning, at Præsterne skulle være pligtige til, ey aleene at holde deres Boeliger ved forsvarlig Hævd og Magt, men og det meeste mueligt at forbædre samme, og om det ey skedde, da efter 2 eller 3 forgiæves giorte Paamindelser, afsættes, med mindre de kunde stille nøiagtig Borgen for hvad herudi manglede. En Indretning, som H. M. tillige befalede, at maatte indføres i den Islandske Lov, som den Tiid var i arbeide. Efter Biskop Gislesens Forestilling ere de til Kaldene trædende Præster blevne ved allern. Rescript af 22 Martii 1748 fritagne fra at modtage og tilsvare fleere Bygninger, paa deres Præstegaarde, end de som vare nødvendige, og som fra gammel Tiid havde hørt til Stedet: Nye Bygninger derimod, som den sidste Formand kunde have opført, for sin særdeeles Mageligheds eller Nytte, skulde ikke ansees at høre til Præstegaarden, men sælges for sig selv til hvem som vilde kiøbe, Efter-Manden eller andre, og om ingen Kiøbmand fandtes, da nedrives og bortføres. Samme Biskop foreslog ogsaa, at hvert Leie-Kvilde, i steden for at det hidindtil havde gieldt 4 Rdlr., maatte efterdags af de afdøende Præsters Boe udsvares med 3 Rdlr., ligesom paa Klosterne, Bispe-Stoelene, og disses Gods; men den Forandring blev saa meget mindre agtet fornøden, som hans H. M. allereede tilforn ved Rescript af 24 Febr. 1747 havde bevilget, at al Præstegaardenes overflødige Besætning maatte sælges under Bispens og Herreds-Provstens Opsyn, og derfor anskaffes noget meere nyttigt, som i det solgtes Sted i Inventarium kunde indføres. Saadant er ogsaa adskillige Gange skeet i forrige Hundred-Aar, see Kongl. Befal. 3 Maij 1650, 10 Maij 1651, 30 April 1692. *Præsten paa Vestmannøe* i sær har Hoilovl. Kong Christ. 3 forundt til Løn en vis saa kaldet Undergift eller Kiendelse af hver Fiske-Baad, som Bønder-

ne sammesteds paa H. M. Grunde holde paa Fiskerie; 1680 klagede Præsten for Lav-Retten, at saadant ikkun blev betalt saalænge Vær-Tiden stod, og udvirkede derved en Beslutning, at han og skulde nyde samme Rettighed af hver Baad, som uden Vær-Tiiden gik der paa Fiskerie. De Præster, som for Alderdoms og Svagheds Skyld maatte afstaae deres Kald, blev, naar Kaldet selv ikke kunde forsørge dem med fornøden Underholdning, bevilget 14 Febr. 1705 et aarligt Tillæg af de beste Kald i samme Fierding, i gode gavnlige Varer, hvilket de selv skulde lade afhente. Men dette fandt i Begyndelsen adskillige Vanskeligheder: Det faldt ofte disse udtiente Præster saa meget meere besværligt, at faae dette deres Tillæg indkrævet, som endeel af de Formuende ikke fandtes villige til at udgive samme, og Provsterne ikke heller vilde understotte deres Fordring: Nogle udbetalede vel rigtig nok deres Andeel, men i saadanne Varer, hvormed disse fattige aldeeles ikke vare tiente; Afhentelsen og Flytningen var dem alt for kostbar, det meeste gik i Omkostninger, saa at ikkun gandske lidet blev i Behold: Det hendede og ofte, at der i en Fierding vare 2 eller 3 vanføre Præster, og derimod ingen i en anden; saa at de formuende paa de Steder vare aldeeles frie for dette Slags Udgift. Dette og meere var Anledningen til det allern. Rescript af 7 Maij 1734, hvorved H. M. har fastsat, at saadant Tillæg efterdags skal betales i Kroner, indkræves af Provsten i hvert Herred, og siden uddeeles til de Trængende efter den Ligning, som Stiftets Biskop paa det almindelige Lande-Mode forfatter derover. Om nogen Fierding ingen saadanne vanføre Præster har, saa anslaaes alle dog ligesuldt for sin Deel, hvilken da bliver udbyttet imellem de nodtorftige af de andre Fierdinger. Naar nogen ikke til rette Tiid betaler hvad han skal, har Provsten Magt til at udtage det af hans visse Indkomst. Fra de Provstier, hvor ingen udtiente Præster ere, sendes de indsamlede Penge, enten til Lands-Tinget, for der at indhændiges Stiftets Biskop, eller til næste Provst, hvor de hensættes, til Biskoppens nærmere Foranstaltning. Endelig skal hver Provst aarlig giøre Biskoppen Regenskab, og give ham Underretning om dette Tillægs Indsamling og Uddeeling.

An-

Angaaende Præste-Enkers Naadsens-Aar haves Kong Frid. 3 Anordning 3 Martii (Maij) 1650, at dermed skal forholdes efter den Islandske Lov, og det begynde fra næste Fardag, det er sidst i Maij, efter Præstens dødelige Afgang, og vedvare til anden Fardag, dog at Enken imidlertid underholder den tiltrædende Præst. Deres videre Underholdning er fastsat ved Forordn. af 5 Junii 1750 omtrent paa denne Maade: Af Hoved-Kaldene nyde de den 8de Part, af de beste middelmaadige den 10de, af de Middelmaadige, hvis Indkomst beregnes fra 50 til 60 Rdlr., den 12te Part af den visse Indkomst; hvorpaa de til Afdrag kunne udvælge een af Kirkens Gaarde til Boelig; og om der ere fleere Enker tillige i et saadant Kald, da skal Provsten deele og ligne dette Tillæg imellem dem. I de endnu ringere Kald nyder Enken til Boelig, dog mod sædvanlig Afgift, en af Kirkens Gaarde, enten i samme eller i næste Sogn; i fornødne Tilfælde skal Præsten forskyde Bygnings-Timmer til at sætte saadan Gaard i beboelig Stand, og Sognets Bønder uden Betaling giøre Bygnings-Arbeidet, alleene at de nyde Føden saa længe det varer. Om ingen saadan Gaard er til, bør Syssel-Manden, og Repstiorerne i det Sogn, hvor Enkens afdøde Mand har tient, forskaffe hende en tienlig Bondegaard mod sædvanlig Fæste og Afgift; ja de kunne endog til den Ende udviise den forrige Opsidder, undtagne aleene Selv-Eiere, som beboe deres egne Gaarde, og de Fæste-Bønder som i 20 samfælde Aar have havt en Gaard i Brug, og imidlertiid holdt den forsvarlig ved lige. Naar ingen Præste-Enke er i et Kald, give dog, hvert Hoved-Kald aarlig 1 Rdlr. Specie, hvert af de beste middelmaadige en Krone, hvert af de mindre middelmaadige en halv Rdlr., og hvert af de Fattige, af 30 til 40 Rdlr. Indtægt, en halv Krone, andre Præste-Enker til Beste, hvilket betales sidst i Maij til Herreds-Provsten, som dertil under Straf er ansvarlig. Enhver som faaer Kongelig Bestalling paa et Hoved-Kald giver til denne Brug 2 Rdlr. Hvo som faaer Kongelig Stadfæstelse paa et middelmaadigt, giver, af de beste, 1 Rdlr., af de ringere en halv. Enhver som faaer Collats-Brev af Amtmanden uden Kongelig Stadfæstelse, giver 1 Rdlr. Kroner, at forstaae naar Kaldets Indkomst er fra 30 til 50 Rdlr.

Hver

Hver Rector ved de Latinske Skoler giver, naar han tiltræder hans Embede, 2 Rdlr. og Conrector 1 Rdlr. Desuden ere alle de Bøder hvortil nogen Præst kan blive dømt for Forseelse i hans Embede eller Levnet, lagte til fattige Præste-Enker, som og hvad Geistlige Personer tilforn pleiede at give til Hospitalerne, for Bevilgning paa at ægte nogen af deres Slægt. Endelig skal enhver Geistlig, som faaer Kongelig Opreisning for Leiermaal, give noget til dette Brug, hvilket Bispen fastsætter efter hans Stand og Formue. Over alt dette skal aarlig i Consistorial-Retten eller Lande-Modet giores Ligning, af Amtmanden, Bispen, og nærværende Geistlige; til hvilken Ende enhver Provst aarlig bør give Amtmanden og Biskopen en omstændelig Underretning om alle Præste-Enker i hans Herred, og dem angaaende holde en besynderlig Hovedbog som altid bør følge Embedet. Saavidt om Præsternes og deres Enkers Underholdning.

Embedet selv angaaende findes blant andet 16 Febr. 1621 indskiærpet at ingen maae antages til at være Præst, forend han har fyldt hans 25 Aar, med mindre ingen anden kan haves, og dog endda aldrig uden Kongelig Bevilgning: I Henseende til **Ungdommens Underviisning** har Kong Christian 4, 22 April 1635 anordnet, at Præsten hver Helligdag skulde, efter Evangelii Læsning af Prædikestolen, oplæse og forklare een Part af den lille Catechismo, og siden overhøre de Unge deri, og desuden lære dem, saavel Børnelærdommen, selv som dens Forklaring: Denne Underviisning selv, dens Maade, Sted, Tiid, samt de Bøger som dertil bør bruges, er nu altsammen udførlig fastsat ved en nye Forordning om Catechisationen af 29 Maij 1744. For at kunne have desto nøiere **Opsyn over deres Menigheder** er dem ved for 27 Maij 1746 paalagt at giøre **Huus-Besøgelse**, i det mindste to gange hvert Aar i de store Sogner, og oftere i de smaa; ved den Leilighed skal de deels undersøge deels befordre Ægte-Folkes gode Forstaaelse med hverandre indbyrdes, Forældres og Hosbonders forsvarlige Omgang med deres Børn og Tyende, kort sagt, alt hvad der hører til god Skik og Orden i Huus-Standen; dog fornemmelig prøve saavel de Foresattes Kundskab og Omhue for de Unges

Un-

Underviisning, som disses Fremgang i deres Christendom; i Henseende til alt dette skal de holde nøiagtige Siæle-Registere over alle deres Sogne-Folk unge og og gamle. For. om Huustugt 3 Junii 1746 har især givet dem Myndighed at sætte alle Born til rætte som viise dem ulydige mod deres Forældre. Den udvortes Gudstieneste, dens Tiid, Skikke, og Orden have, ved For. om Sabathens Helligholdese 3 Junii 1744, faaet en langt nøyere Bestemmelse end tilforn; derved bleve afskaffede, som stridige mod den almindelige Overeensstemmelse i begge Rigers Kirke-Skikke: 1) Prædiken paa Juule-Nat, brugelig overalt; 2) at holde første Sommer- og Vinter-Dag halv-hellig; samt 3) at Almuen samledes aarlig paa en vis Dag til nogle anviiste Kirker, hvor de først lode prædike for sig, og siden udlagde nogen frivillig Gave til de Fattige; tvende Sædvaner, vedtagne paa nogle Steder i Holums-Stift ved en langvarig Brug. Derved blev og forbuden den tredie Ringen med alle Klokker, (indført paa sine Steder efterat den første Psalme var udsiungen) som hinderlig for Meenighedens Andagt. Hvad Præsterne have at agte i Henseende til Skrifte-Stolen og Altergang er ligeledes i adskillige Poster nærmere end før anordnet ved Forordn. 27 Maij 1746; ikke at tale om Ungdommens Confirmation og dens Indretning, saavel i begge Riger overhoved efter Forord. 13 Jan. 1736, som i Island i sær efter Rescr. 29 Maij 1744. Kirke-Bøger ere og nu overalt i Island anbefalede ved Rescr. 19 Maij 1747; deri skal indtegnes og beskrives 1) alt hvad hver Kirke eier, være sig Gaarde, Huuse, Jorde, Eng, Skove, Strand Rettighed, eller hvad den besidder til Brug eller Nytte; samt alle Visitatzer som efterdags blive holdne. 2) Deres Inventarium og Redskabe som Kalk, Disk, Mæsse-Klæder, Bøger og deslige 3) Al deres aarlige Indtægt og Udgift saavel vis som uvis. Dette Regnskab skal underskrives af Sogne-Præsten, og tilligemed Bogen stedse blive hos Kirken, Bispen og Provsten til Efterretning paa deres Visitatzer. Det var og just Aarsagen til denne Anordning, at Bisperne og Provsterne tilforn ikke gierne havde kundet faae nogen udførlig Beregning over Kirkernes Indkomster, men havde, til den største Deel, maattet hielpe dem frem blot med Fattiges- Forstandernes Regenskab, saavidt

Kirkernes Part af Tienden er i Island lige med de fattiges i Sognet. I forrige Tider var Sædvane, at Præster som vare domte fra deres Kald endda lode sig bruge til præstelige Forretninger, for eller uden Leye; men det er nu gandske afskaffet siden For. 23 Maij 1696 befalede, at saadanne skulde indkaldes for næste Lande-Mode, og der dommes fra den Præstelige Dragt, see og Forord. 4 Aug. 1680.

Præsternes Medhielpere.

Om Præsternes Medhielpere er omtrent det samme at sige i Island som i Danmark. Forord. om Catechisat. 13 Art. anbefaler 4re saadanne i de største Sogne, og 2 i de smaa, for at have Tilsyn med Ungdommens Forhold og Fliid i at lære Christendommen. De vælges af Præsten selv, dog med Provstens Forevidende, blandt de af Sognets Bonder, som ere de anseeligste og best oplyste; Forord. om Huusbesøgelser 4 Art, lægger til, de oprigtigste og driftigste. Ingen Bonde maae, naar han begieres, vægre sig for denne Forretning, om han end allerede tilforn er bleven udtagen til Fattiges-Forstander eller Laugrettes-Mand; det samme er og tvertimod: Ingen maae undslaae sig for anførte verdslige Forretninger, fordi Præsten har taget ham til Medhielper. Diemærket er, at hverken de Verdslige eller Geistlige skal savne beqvemme Under-Betiente, og den eene Stand deri ei være den anden til Hinder.

Degne og Klokkere.

Degne eller Klokkere, som i Danmark, tillader ikke de Islandske Præste-Kaldes Ringhed; visselig stor Skade for de Unges Underviisning i Christendommen! men umuelig at afhielpe, saa længe Ovrigheden, alt Overlæg uagtet, endnu ikke har kundet udfinde noget tilstrækkeligt Middel til saadanne Betienters Underholdning. I de fleeste Kirker forestaaes Sangen af Præsten selv, understøttet af de fornemste Bonder, som af den Aarsag have Sæde i Choret og kaldes sædvanlig Chor-Degne: undertiden staaer een af disse for Sangen; forretter og Ringen med Klokkerne. Ved Domkirkerne holdes en Karl som Ringer, men Sangen føres af de Latinske Skoler. Vore hoilovl. Konger have vel været til Sinds, at Degne skulde beskikkes, paa Beneficiis d. e. paa Kongens

geus Kald, fornemmelig paa de største; med det har ey heller havt Fremgang, venteligt fordi disses Underholdning endda er funden at ville blive Præsterne for meget til Byrde; nu haves de altsaa ikke uden aleene paa de til Kronen hiemfaldne Klostere; men paa et hvert af disse er den Forlehnte paalagt at underholde og lønne en Student, som Diaconus eller Degn. Den Indretning er giort deels for at give saa mange fattige men beqvemme Personer, Leilighed til at bereede sig desto bedre til geistlige Embeder; deels og for at hielpe de Steders Sogne-Præster, med Ungdommens Underviisning, saavel i at læse i Bog, som i Christendommens Kundskab. I det Diemerke har Forord. om Huusbesøg. 12 Art. befalet disse Degne, at besøge alle Uger nogle Huuse i Sognet, hvortil Klosterholderne bør skaffe dem Befordring. Dette er det eeneste man veed af Skoleholdere. paa Landet i Island.

Til usædvanlige Geistlige Betiente i Island høre General-Kirke Visitatores. De første af dette Slags som jeg har fundet ere Hr. Laurentius (siden Biskop paa Holum) og Broder Biorn, en Prædiker-Munk, oversendte af Erke-Bispen i Tronhiem 1304 efter Capitelets Tilskyndelse, for at undersøge det Islandske Kirke-Væsens Tilstand, og raade Bod paa dets Mangler. Deres Omreise begyndte de med Skalholts Stift, hvor de og virkelig besøgte alle Klostere og alle de største Kirke-Sogner; men af hvad de udrettede sammesteds antegnes ikkun dette, at de fandt endeel alt for vankundige Præster, hvilke de derfor affatte. I Holum Stift fandt de nok at klage paa, baade, angaaende Horerie, Leyermaal i forbudne Leed, og megen anden Uskik, foraarsaget ved Biskop Jorunds Forsømmelse og Alderdoms Svaghed; men deres Irettesættelser vandt fast ingen Indgang hos Almuen, deels formedelst deres egen Usamdrægtighed indbyrdes, deels Biskop Jorunds Anseelse; thi enhver som de vilde anklage indskiød strax sin Sag for ham. Af samme Aarsag bleve og de Domme, som de af og til fældede i geistlige Sager, ligesaa lidet efterlevede. Det Erkebispelige Sæde i Tronhiem beviisde Hr. Laurentius og de Forestillinger han ved hans Hiemkomst indgav om hans Ærende, endnu mindre Agtsomhed; hvorfor denne

Usædvanl. Betiente General-Kirke Visitatores.

 Visi-

Visitatz-Forretning saa meget mere maatte blive uden Virkning. Hoved-Aarsagen dertil var Broder Biørn, den anden Udsendte, som, ventelig underkiøbt af Biskop Jorund, havde slaget sig til hans Partie, forladt Forretningen endnu neppe halvgiort, og taget Veien forud til Tronhiem, for at tale hans og sin egen Sag (Laurent Bysc. Saga 17 til 22 Cap.) Den anden General-Kirke-Visitation, som man veed af i Island, blev foranstaltet af Høilovl. Kong Christian den 6te, og ført af hans Hoiærv. Hr. Biskop Harboe. At afhandle de saa mange som vigtige Forbædringer, som derved bleve giorte i det Islandske Kirke og Skolevæsen, er en Fornøielse, som jeg maae overlade til dem, der i sin Tid vil beskrive vore Tiders Kirke-Historie. De Frugter som Landet allerede har høstet deraf ere anseelig store, og den lange Eftertiid lover endnu fleere.

Erkebispelige Sætte-Dommere og Sendebud.

Til usædvanlige Betiente kunne og paa et Slags Maade regnes de Sættedommere Judices delegati kaldte, som Erkebisperne af Tronhiem undertiden anordnede i Stridigheder mellem Landets Geistlige, indladne under deres Dom. Saaledes findes Biskop Jon af Skalholt og Abbed Thorlak af Tykkebæe 1327 beskikkede til, enten at paadømme eller forliige den Sag, som nogen Tid tilforn havde reist sig mellem Bispen af Holum og Modrevalle Kloster, om ham skulde giøres Regenskab for Forvaltningen af Klosterets Gods eller ikke (Laurent. Bysc. Saga 41 og 48 Cap.); ikke at nævne fleere. Herhen høre ogsaa de Sendebud som Erkebisperne i den Tiid pleiede at skikke til Landet i visse særdeeles Ærender, nu af Norske, nu af Landets egne Geistlige; saadan en var Broder Ingemund Skutesen, der overbragte de foranførte Sættedommeres Beskikkelse (ibid. 48 Cap.); saadan en var og Hr. Sneulf 1314, saavidt han medbragte og havde Befaling at forkynde den Pavelige Begiering om Tiende af alt det Geistlige Gods, skiønt dette ikke just var hans eeneste Ærende (ibid. Cap. 30.); fleere holder jeg ikke værdt at opregne.

Abbeder. Priorer og andre Klosterbetiente.

Vel er ikke at nægte, at jo nogle af vore Abbeder, Priorer eller andre Kloster-Folk i de Catholske Tider have undertiden taget en Haand med i den Geistlige Jurisdicton; i Særdeeleshed er

er bekiendt, hvilken Myndighed Abbed Runolf af Tykkebæ understøttede Biskop Arnes Paastand om de Geistliges Formynderskab over Kirkernes Gods. Men man veed og, at denne Myndighed var for det meeste selvtagen. Ellers havde saadanne Folk ingen egentlig Jurisdiction, uden aleene i deres Klostere, hver efter sine Ordens-Regler. Men hvorledes disse have været paa hvert Sted, faaer man at lade staae hen, indtil nogen giver os den Islandske Kloster-Historie.

§. CXXIV.

Betienternes Almindelige Orden.

Det hidtil anførte viiser, at alle Betiente i Island kan inddeeles i Regenskabs og Justitz-Betiente. Regenskabs-Betienterne igien ere verdslige eller Geistlige. De verdslige ere Landfogden, saavidt han er Amtsforvalter eller Stiftamtskriver; Syssel-mændene, saavidt de tillige staae for den Kongelige Oppebørsel i deres Sysseler; endelig og alle de, som ere forlehnte med Kronens Klostere eller andet Jorde-Gods, til Forpagtning eller paa Regenskab; de første kaldte Klosterholdere, de sidste Ombudsholdere. Som geistlige Regenskabs-Betiente kan ansees, Bispestolens Oeconomi eller Forstandere, naar saadanne bruges (S. 536); Hospitalers Forstandere, om hvis Pligter see Forord. om Hospitalerne 27 Maij 1746; Repstiorerne eller Fattiges Forstandere, saavidt de staae for at indsamle og uddeele de fattiges Tiende og anden Almisse. Ja man kan endog regne derhen baade Bisper, Provster, og Præster; hine saavidt de have Opsyn over alle gudelige Stiftelsers Regenskaber, hver i sit District; disse saavidt de skal føre Kirkernes i sær; ikke at nævne meere. Justitz-Betienterne igien ere enten **Øvrigheds Personer**, **Dommere**, eller og hvad man kalder **Magistratens Rettens-Middel**. Øvrighed kalder man alle dem, hvis Embede fornemmelig gaaer ud paa Opsyn over, at Regieringens Foranstaltninger blive satte i Værk, handthævede i deres Kraft. Saadanne ere blandt de Verdslige, Stiftamtmanden, Amtmanden og Landfogden; blandt de geistlige Bisperne, og Provsterne tildeels. Dommere kaldes de, hvis Embede for-

nemmelig bestaaer i, at paakiende Undersaatternes Tvistigheder og Rættergangs-Sager; derhen hore, blandt de Verdslige, Syssel-mænd og Lav-Mænd, blandt Geistligheden, Provster og Præster, ved Rættens-Middel forstaaer man adskillige smaa Betiente, beskikkede til at gaae hine til Haande i deres Forretninger; de Verdslige ere Lavrettes-Mænd og Repstiorer, hine som Stokkemænd, disse som Politie-Betiente paa Landet; de geistlige, Præsters Medhielpere, Degne og Hospitals-Forstandere. Ellers maae mærkes, at de anførte Betienters Forretninger ikke have kundet blive saa aldeeles noie passede efter det givne Begreb om Ovrighed og Dommere, at jo de flestes Embede tager nogen Deel i begge Slags: Amtmanden er Dommer tillige, saavidt han baade skal forestaae Over-Retten, og som Stiftamtmands Fuldmægtig sidde i Lande-Modet. Landfogden er og Dommer, ey alleene saavidt han gierne er Sysselmand tillige, men saavidt ham paaligger at forestaae Over-retten i Amtmandens Forfald. Bisperne, veed man ere tillige Overdommere i geistlige Sager. Samme er at sige paa den an den Side: Provsterne ere uden Modsigelse Ovrighed tillige, saavidt hver af dem i sit Provstie har til en stor Deel de samme Embedsforretninger, som Bisperne, i det heele Stift; at Sysselmændene ogsaa ere Ovrighed i mangfoldige Henseender, ligesom deres Formænd Goderne vare i Republikens Tiid, erfares af begges Beskrivelser i det forrige. Lavmændene ere nu omstunder de eeneste som alleene ere Dommere, i steden for at Lavmanden i Republikens Tiid var den fornemste Ovrighed, som tilforn er sagt.

§. CXXV.

Domernes nærmere Inddeeling.

Dommerne inddeeles best i sædvanlige og usædvanlige. Sædvanlige eller ordinaire kaldes alle de, hvilke den Forretning at hore Sager paaligger som en egentlig og bestandig Embeds Pligt. Derimod kaldes alle de Usædvanlige eller extraordinaire, som aleene have Ret til at giore denne Forretning i visse særdeeles Sager, eller til en vis bestemt Tiid. De sædvanlige ere igien enten Under- eller Overdommere, og begge atter enten Geistlige eller Verdslige. De geistlige Underdommere ere Provsterne,

sterne, de verdslige Sysselmændene. Overdommere blandt de geistlige ere Amtmanden i Stiftamtmands Sted, eller hans Fuldmægtig, tilligemed Bisperne; blandt de verdslige Lavmændene, og over dem igien, Amtmanden, eller i hans Forfald, Landsfogden, i Ober-Retten med tilhørende Bisiddere: En almindelig og øverste Dommer i henseende til begge Slags er hans Kongl. Maj. selv i Høieste-Ret. Begrebet om Over- og Underdommere kan enhver giøre sig af den daglige Erfarenhed; ligesaa forstaaes af sig selv, at de fleeste som ere Overdommere i een Henseende, ere Underdommere i en anden, saavidt de nemlig igien staae en høiere Dommer til Ansvar for deres Domme; saadan er Lavmanden i henseende til Oberretten, og alle de øvrige Overdommere uden Forskiæl i henseende til Høieste-Ret. Den Myndighed som sædvanlige Dommere have til at paakiende Sager reiser sig af deres Embede, altsaa af Regieringens almindelige Fuldmagt; De usædvanliges Myndighed derimod reiser sig, nu blot af Parternes eget Behag, nu af Regieringens, ja vel ofte ikkun Øvrighedens særdeeles Fuldmagt, nu af begge Slags Aarsager tillige. Dertil tages efter Omstændighederne deels de som have Betiening, deels de som ingen have; men om det endog traf en ordentlig Dommer, saa er han, i henseende til saadan Sag, at ansee som han intet Dommer-Embede havde, efterdi hans Ret til at paadømme den ikke hænger deraf. Usædvanlige Dommere hos os ere fornemelig Voldgifts-Mænd, Commissarier og Sættedommere.

§. CXXVI.

Voldgiftsmænd ere Dommere hvis Myndighed beroer blot paa Parternes eget Val, saaledes kaldte fordi Sagens Paakiendelse gives af Parterne i deres Vold, overdrages til deres Godtbefindende. Saadan Voldgiftsmand kan være een eeneste; de kan og være fleere tillige; Naar det er, have de enten alle ligemeget at sige, da de og ere af lige Tal; eller og have de en Formand, da deres Tal er ulige; han kaldes nu om Dage Opmand. I Republiqvens Tiid bleve dette slags Dommere baade meget ofte brug- Voldgifts-mænd.

te i Island, og paa meget adskilte Maader, i Henseende saavel til Personernes Tal, som deres øvrige Beskaffenhed. Overalt udvalgte man dertil Folk af stor Anseelse, af bekiendt Indsigt og Retsindighed; det første for at skaffe deres Dom den fornødne Høiagtelse hos andre; det sidste for at være forvisset om Behandlingens egen Fuldkommenhed. De bleve udsøgte meest blandt Fremmede, dog undertiden blandt een eller begge Parters Slægt eller Venner, og vare nu 2 eller 4, nu 6 eller 12 i Tallet, helst om Sagen var betydelig (*) Een alleene brugtes og meget ofte. Saaledes findes f. E. Helge Asbiornsen tagen til Voldgiftsmand i en Tyve-Sag (Droplaugar-Sona Saga); saaledes Skegge af Midfiord i en Drabs-Sag, og hans Søn Eidr i en anden (Thorda Sagar Hrædo); ikke at nævne utallige fleere. Jeg vil kun derhos mærke dette, at den Islandske Historie fast i hver Alder navngiver nogle Personer i sær, som for deres bekiendte gode Egenskabers skyld pleiede frem for andre at bruges til denne Forretning; blandt disse var i de ældste Tider en Herreds Høvding paa Nordlandet ved Navn Askel, overalt berømt for hans Retfærdighed i alle Sager, hvem han endog havde med at giøre (220); blandt dem var og ved samme Tiid en viis Kone, ved Navn Thordis, ellers kaldet Spaa-Kone, for den Tanke Almuen havde om hendes Indsigt i den sorte Kunst (221). Af de

(*) Endog i den bekiendte Stridighed om det geistlige Gods, som for det meeste var en publik Sag, finder man, at Biskop Arne af Skalholt foreslog den Kongl. Statholder Rafn Oddsen at hver af dem skulde udtage een Voldgiftsmand, og desuden begge en Opmand om sligt kunde behøves, for at paakiende, hvorvidt der paa hver Side var blevet handlet imod de imellem dem oprettede Pagter (Arna bps Saga 55 Cap.); Ja just disse Pacter selv gik fornemmelig ud paa, at de skulde bøde og staae hverandre til rette efter Jævnedsdom (jafnadardómi), det er saadan en Kiendelse, som visse dertil udtaane Mænd maatte efter Billighed sige dem imellem; var altsaa ikkun et Slags Voldgift (ibd. 45. Cap)

(220) hann var rettlátastr madr i Sáttargerdum, hverjer sem i lut átto. *Viga Skuto Saga.* 1 Cap.

(221) Thorormr hitti Thordisi, ok rædz um vit hana, thviat hon var forvitri ok framsyn, ok var tekin til at gera um um stór-mál d. e. Thorormn (den Skyldige:) besøger nu Thordis og raadfører sig med hende; thi hun besad stor Visdom og Forevidenhed, hvorfor hun og pleiede at

de nyere Tider kunne, foruden mangfoldige andre, regnes derhen endeel af vore Catholske Biskopper, navngivne i det forrige S. 525-26; men dog fornemmelig de berømte Jon Loptsen af Odde, hvilken Sturlunga Saga giver det troeværdige Vidnesbyrd, at de allerfleeste vigtige Sager i hans Tid bleve ham voldgivne, og at han afgiorde dem samtlig til Vedkommendes største Fornøielse. Den besynderligste af alle Voldgivelser var dog den, at voldgive Sagen til Sagsøgeren selv, kaldet *at selia siálfdæmi* d. e. at overdrage ham egenmægtig Myndighed til at paadømme den; billig anseet for det største Underdanigheds Tegn, som nogen kunde vederfares af hans Modpart. I de gamle ærlige Tider var denne Skik som oftest en Virkning af oprigtig Høiagtelse for Sagsøgernes Person, af fuldkommen Tillid til hans ædelmodige Tænke-Maade; havde og gierne det Udfald hos enhver veltænkende Sagsøger, at han, fornøiet med den Ære at være sin egen Dommer, eftergav

Bbbb det

at bruges til at bielægge vigtige Sager, ligesom hun gierne til den Ende indfandt sig paa alle store Sammenkomster paa det Sted hun opholdt sig (*Vatnsdæla Saga* 40 Cap.) Et mærkværdigt Beviis, at vore Fruentimmere ikke have været aldeles udelukte fra de offentlige Forretninger; og det saa meget stærkere, som man har fleere deslige: saaledes pleiede Vermunds af Vandsfiord hans Hustrue Thorbiørg altid at føre den heele Regiering og paadømme alle Rættergangs Sager i hans herred, saa ofte han var fraværende (hon hafdi Heradsstiórn ok skipadi öllum, malom tha Vermundr var eigi heima *Grettis Saga* 54 C. p. 128); den gang især fik hun ved sin Myndighed, reddet en anseelig Mands Liv, hvilken Bønderne havde tagen Fangen, i Forsæt at hænge ham paa Stedet. Ja man seer endu over 200 Aar efter Christendommens Indførsel, en Kone tillige med Bispen af Skalholt valgt til at afgiøre en af de Stridigheder, som underholdt de Tiders borgerlige Krig, og angik altsaa, i det mindste tildeels, den almindelige Lande-Fred og Roelighed; det besynderligste deri var endnu dette, at det, hvori Bispen og hun kunde blive ueenige, skulde aleene gaae efter hendes Meening (byscop og Steinvör skylldo gera, enn that er thau yrdi eigi álatt, skilldi gera Steinvör ein Sturl. S. 8 B. 8 Cap.) Taciti Beskrivelse over de gamle Tydske Fruentimmers Myndighed i samme Henseende (Germ. 8. Cap.) kunde snart føre os paa de Tanker, at den har været almindelig for alle de nordlige Folk. Og ikke det aleene: De Vildes Historie har endog givet en Lærd Mand Anledning til at formode, at det smukke Kiøn i de ældste Tider har sædvanlig taget, i det mindste den samme Deel i Regieringen som Mandkiønnet (Kraft om de Vilde p. 135 of); virkelig ikke uden stor Grad af Riimelighed.

det meeste af hans Paastand (see Finnboga Saga rama og fleere Steder). I de nyere Tider, meest i de borgelige Uroeligheder, vare dette Slags Voldgifter ogsaa meget brugelige, men som oftest afdtvungne enten med Kaarden i Haanden, eller dog ved anden betydelig Frygt. Anforerne for de stridige Partier betienede sig i sær ofte af dette, naar de kunde blive deres Modstandere overmægtige, som det onskeligste Middel, til at kunne faae disse ret tilstrækkelig ydmygede; Omgangen dermed maatte altsaa naturligviis blive, at deres Paastand blev opskruet paa det allerhoieste; og Udfaldet deraf igien, at den afsagte Kiendelse eller Forliig blev brudt, ligesaa hastig, som Vederparten kunde see mindste Udvei (Sturlunga Saga overalt). I ovrigt viiser det anforte, at den ældste Huusfædre-Regiering har givet Voldgifter deres forste Oprindelse; Friheden har understottet deres saa langvarige og yppige Brug i Island; og endelig dennes Misbrug trukket deres bag efter.

Graagaasen (L. L. B. 71. Cap.) anseer Voldgifts-Mænds Affiigt for et Slags Forliig eller Mellemhandling; saaledes er det og virkelig i Grunden; thi egentlig at tale bestaaer det ikkun i at mægle og ligne Parterne imellem efter Billighed og beste Skionsomhed. Reglerne for Voldgift efter denne Lov ere ellers folgende. Hvo som engang havde paataget sig at være Voldgifts-Mand, blev derved, under den mindre Landsflygtigheds Straf, pligtig til virkelig at afgiore Sagen; dog skulde han siden, naar han til den Ende modte paa det bestemte Sted, begieres dertil paa nye med visse hoitidelige Ord. Lovlige Forfald vare det eeneste, der kunde undskylde hans Udeblivelse; Men ingen kunde twinges til denne Forretning mod sin Villie, naar han ikke havde givet sit Lofte paa at træde deri. Voldgiftsmænd, som bleve ueenige om Dommen, kunde giore hvilket de vilde, tage dem en Opmand, eller indbyrdes kaste Lod om, hvo af dem der skulde affige Dommen, og da den, som Lodden traf paa, be-eedige saadan sin Forretning, for at giore den Lovgyldig. Naar en Sag blev aleene i Almindelighed voldgiven, uden at fastsætte Tid, eller Sted, og den Begierte tog sig Voldgiften paa, saa matte den vel skee paa hvad Tid han vilde, men dog ey udsættes længer en et Aar. Da kunde han og udvælge hvad Sted ham var beleiligst, dog at han tillige advarede

Par-

Parterne om at møde der, hvilket de kunde giore, i egen Person, eller ved Fuldmægtige, efter deres Behag. Tiltale til Voldgiftsmændene om de giorde ulovlige Hindringer i Sagen, skulde skee strax paa fersk Fod, og kunde føres paa alle Tider af Aaret Lange-Fasten undtagen. Denne Lov kalder ellers Voldgiftsmænd *Gerdarmenn*, fordi de giorde om d. e. bragte Sagen i Rigtighed, og Opmanden *Oddamann*, fordi han var den ulige.

At tage Voldgiftsmænd er endnu tilladt, ligesom man vil, med, eller uden Opmand N. L. 1—6—1 i første Fald giver hans Stemme Overvægten, i sidste, ere alle lige, og gielde de fleeste. Deres Assigt, naar den ei gaaer uden for deres Fuldmagt, kan ikke indstævnes eller underkiendes for nogen Ret (ibid.); hvortil Aarsagen er, at Parterne, i sær den der har Ret, ansees at have, ved at overgive Sagen til Voldgift, frasagt sig al videre Tiltale. Derfor bør og Voldgiftsmænds Fuldmagt være det meeste muligt indskrænket og bestemt; dog kan dette endda ikke altid forsikkre Parterne fra al Fornærmelse; og det er ufeilbarlig een af de Anleedninger, hvorfor Voldgifter nu om Dage næsten ere gangne af Brug; gandske vist er det og tillige et Tegn til Meenig-Mands Tillid og Overbeviisning om det offentlige Justitz-Væsens retsindige Drift. Som al Voldgiftsmænds Myndighed er ikkun privat, saa forstaaes endelig af sig selv, at de ey kunne paakiende Kongens eller andre publiqve Sager.

§. CXXVII.

Det andet slags usædvanlige Dommere ere Comissarier, lige med de forrige saavidt deres Myndighed ikkun strækker sig til een eller nogle visse Sager; ulige derimod, saavidt de beskikkes eller befuldmægtiges af Kongen; skeer det efter Parternes egen Begiering, kaldes de bevilgede; men befalede, om uden samme. Forrige Hundred-Aars Historie giver adskillige Exempler paa saadanne Kongl. Commissarier i Island, men de fleeste af dem have været befalede, paa Amtmandens eller Befalingsmandens Forestilling, Commissarier.

stilling, meest i publike Sager, som om Kongens Indkomster og Rettigheder, Kongl. Betienters Forbrydelser i deres Embede, og andet af samme Natur. Derhen hører blandt mange fleere den Commission som blev sat over Biskop Jon Vigfussen af Holum, hvori Landfoged Heideman 20 Apr. 1689 blev beskikket som Kongelig Actor. Bevilgede Commissarier bruges i Island ikkun meget sielden, deels fordi Veienes Længde og Vanskelighed giør deres Forretning meget besværlig, om Sagens Vidtløftighed skulde fordre mange Samlinger; deels og fordi Kongl. Commissioner i et saa langt fraliggende Land ikke kaunne spare Parterne synderlig Tiid, og Omkostninger endnu mindre, regnet baade Commissariernes Løn, og hvad Bevilgningen koster. Dog er ingen Tvivl, at de jo kand søges, naar man vil, saavidt N. L. 1-5-27 tillader. Deres Beskaffenhed maa da nødvendig blive den samme hos os som i Norge, at forstaae i det væsentlige f. e. i Henseende til de Sager hvori de maae bruges; den Ansøgning som giøres om deres Beskikkelse; Commissions-Stevningens Indretning; dens Forkyndelse for den sædvanlige Ret, om Sagen allerede er giort der anhængig; deres Afvexling naar nogen af dem udebliver eller døer N. L. 1-5-28; deres Straf om de giøre forsætlig Uret N. L. 1-5-4 og 5. Videre, at de ei kunne tvinge Vidner til at møde for sig uden Commissorium udtrykkelig lyder derpaa 1-13-2; at deres Dom rettes efter de fleeste Stemmer 1-5-30, og bør indstævnes for Landets Over-Ret som i Norge for Ober-Hofretten 1-6-6; at deres Umage betales efter Accord 1-23-25; at de paakiende Sagens Omkostninger efter 1-5-31. Endelig at de med lige Frihed kan søges af begge Parter; da Sagsøgerens kaldes Hoved-Commissarier, Sagvolderens Contra-Commissarier (see Hesselb. Collegium. §. 405-418). Naar Commissarier søges fra Island synes ellers nyttigt, om Ansøgningen kunde indrettes saaledes, at de baade maatte paadømme alle de Qvæstioner, som siden kunde opkomme i Sagen, naar disse kun uadskillelig hørde derhen, saa og, at de i Kraft af samme Commissorium maatte, naar behøvedes, holde Commissionen over den sædvanlige Tid; thi Stedernes Fraliggenhed og Veienes Besværlighed i Island giøre ei alleene Lovens 1-5-26 umuelig at efterleve i saa Fald, men de kunne endog meget lettelig foraarsage, at de 6

Maa

Maaneder, som For. 25 Maij 1731 har forundt til denne Forretning, ikke engang slaae til, allerhelst om Sagen er af vidtløftigt Begreb. Ved dette kunde Parterne undgaae at søge saavel **Extensions Befaling**, ellers uomgiængelig fornøden til at faae ogsaa de Poster afgiorte, hvorpaa Commissorium ikke udtrykkelig lyder, som **Prolongations-Bevilgning**, naar den foresatte Tiid ikke strækker til at faae Sagen til Ende; Ansøgninger, som i Island naturligviis maae giøre denne Rættergangs Maade meer langsom og bekostelig end den sædvanlige, hvilket aabenbarlig strider mod Commissioners Øiemerke, som er at forkorte Processer. Al Misbrug deri kunde lettelig hæves, naar Commissarierne bleve forbundne til at giøre Øvrigheden Regenskab derfor, og indhente dens Samtykke. Til Commissarier bruges gierne Kongelige Betiente, hvilke, naar det kan skee, forføie sig til de Steder, hvor Parterne boe, og blive der med eet, saa længe som Commissionen varer. Commissarier kunne ikke beskikkes uden af Kongen alleene, saa at om Amtmanden paa Parternes Anmodning beskikkede Dommere i nogen Sag, da kunde disse ikke ansees uden som Sættedommere eller et Slags Voldgiftsmænd, med mindre han havde Kongl. Tilladelse dertil.

§. CXXVIII.

Det tredie Slags usædvanlige Dommere ere Sættedommere, nu komne i Brug i alle de Tilfælde, hvor den sædvanlige Dommer ikke kan betiene Retten f. E. om han er bleven sigtet paa hans ærlige Navn og Rygte N. L. 1-5-2; om Sagen som skal paadømmes er ham selv paagieldende 6 a ib.; om han for sin Uretfærdighed er bleven afsat 3 a ib; om han er hindret af Forfald, som Sygdom, lovlig Fraværelse eller deslige; endelig om Embedet er blevet ledigt ved hans Død, da der maa sættes en Person til at forestaae samme, indtil det igien kan besættes, som undertiden kan tage over et heelt Aar. At beskikke dette slags Dommere tilkommer Amtmanden. Sættedommere.

§. CXXIX.

§. CXXIX.

Dommernes Egenskaber efter Graagaasen.

Efterat have stykkeviis opregnet hvert Slags Dommere især kommer jeg nu til Dommernes almindelige Betragtning, og da først til deres Egenskaber efter Graagaasen. Jeg vil deri aleene holde mig til Fierdings-Retterne paa Landstinget, thi hvad der er at sige om dem, gieldte uden betydelig Forandring om alle de andre. Egenskaberne anginge deels Dommernes Personer, deels Sagens Beskaffenhed. Til det første Slags regner jeg: a) at de skulde være Mandspersoner, i det mindste 12 Aar gamle, og af den Skiønsomhed, at de kunde raade for Ord og Eed d. e. forbinde sig og tages i Eed; hvorved Fruentimmer Umyndige og Afsindige udelukkes: b) at de skulde være frie og have et vist Hiem, anordnet for at udelukke Trælle og Løsgiængere: c) at det Nordiske Sprog enten skulde være deres Modersmaal, eller de have opholdt dem i det mindste 3 Aar i Landet (222): d at der hverken maatte være Slægtskab, Svogerskab, eller Fadderskab mellem Parterne og dem; dog blev Slægtskabet ikke agtet længer end til Sødskendebørn; Svogerskabet ikke længer end til de 3 nærmerste Egteskabe med Daatter, Søster og Moder; og Fadderskab ikke videre end til Dommerens og Partens egne Personer, om den eene havde holdt den anden til Daab eller Firming. Det var og e) en Personlig Egenskab, at ingen kunde beklæde Dommer-Sæde, som havde giort sig skyldig i nogen af de Misgierninger, der fortiende Landflygtigheds Straf; thi saadanne var slethen forbudet at lade sig see paa noget Ting. Ligesaa kunde enhver, som havde Dommer-Embede, giøre sig uværdig til at forrette samme fremdeeles, formedelst Rettens forsætlige Fornægtelser; thi disse vare ogsaa den gang forbudne under Embeds Fortabelse.

De

(222) Scal Karlmann XII vetra gamlann eda ellra nefna í dom, thann er fyri ordi eda eidi kann at ráda, Friálsann oc heimilis fastann. Thann mann scal eigi í dom nefna, er eigi hefer mál numit i barnæsku a danska tungu, ádr han hefer verit iij Vetur á Islandi eda lengr.

De af Dommernes Egenskaber, som grundede sig paa Sagerne, vare deels almindelige dees meere særdeeles. Den almindeligste var, at ingen var tilladt at være Dommer, som selv i mindste Maade var indviklet i den Sag, hvori han skulde domme; ja ikke engang, om han havde andre Sager med nogen af Parterne; dog blev ikke agtet paa dette sidste uden han var Hoved-Mand i saadan en Sag. I Henseende til Rætterne paa Landstinget var overalt at agte, at ingen maatte der udnævnes til Dommer, som samme Sommer havde nogen Sag at søge eller forsvare, hvad enten paa egne Vegne, eller efter andres Fuldmagt (223). Bisidderne i en Fierdings Ræt burde især være boesatte i den Fierding af Landet, som hørde under samme Ræt; naar det var mueligt, skulde de endog være just af samme Herred, som Sagen var fra. I Nødsfald aleene var tilladt at tage andre, nemlig naar en Herreds Hovding ikke havde de fornødne Mænd til at besætte Rætten i de Sager som anginge hans Herred; thi da gav Loven ham Ret til at kræve de manglende, først hos de 2 Herreds Hovdinger som hørde til samme Tinglav som han, og siden hos hans andre Naboer. De han vendte sig til vare under anseelig Pengestraf og Embeds Fortabelse pligtige til strax at skaffe ham Folk, og om de bleve ueenige, hvo af dem det skulde giøre, maatte de kaste Lod derom; de Bisiddere som ham bleve anviiste i saa Fald, vare og ligesaa fuldt forbundne at være følgagtige, til hans, som til deres eget Herreds Sager, og maatte ikke undslaae sig derfor under Landflygtigheds Straf. Endelig var og fornødent, at alle de, som skulde udnævnes til Bisiddere paa Landstinget, skulde være komne derhen forend Rætterne bleve satte. En Bisidder, som paa samme Tid havde noget at bestille for en anden Ræt, havde Frihed at gaae derhen, dog burde han da i Forveien erklære at ville være fornøiet med hvad Dom de øvrige kunde blive eenige om, medens han

(223) Thann mann skal eigi nefna i dom, er soknaradili er eda varnar adili, eda hann hefer sök handselda, eda vörn handselda, sva at nu se buin til things.

han var borte (224). Naar en Bisidder blev syg, berettede man ham Sagen ved udmældte Mænd, for hvilke han da aflagde hans Dommer-Eed, og gav sin Stemme til de andres Dom. Om en af Bisidderne døde eller blev maallos kunde de øvrige endda lignefuldt afsige Dom. Bisiddernes Udmældelse i hvert Ret skedde af vedkommende Herreds-Hovding i det mindste i 2 Vidners Nærværelse. Saasnart den var skeet burde han endda paa en høitidelig Maade tilbyde begge Parter at undersøge den. Saa mange de da kunde overbeviise ham om at mangle de fornødne Egenskaber, bleve forskudte; derimod bleve alle de siddende, som han kunde forsvare i deres Post, skiønt de og vare blevne modsagte. I de forskudtes Sted burde han skaffe andre nye paa samme Prøve.

§. CXXX.

Dommernes Egenskaber efter de nu brugelige Love.

Efter de nu brugelige Love ere en Dommers almindelige Egenskaber i Grunden de selvsamme; de angaae deels hans Forstand, deels hans Villie, deels hans udvortes Omstændigheder. Paa Forstandens Side er nødvendigt at han baade skal være Lovkyndig og tilstrækkelig underviist om de Sager, hvori han skal dømme; begge Deele for at kunne rettelig bestemme enhvers Moralske Værd. Dette er ofte heel vanskeligt; og derfor er ogsaa Loven særdeeles lemfældig deri, at den alene forbinder en Dommer til at erstatte den Skade og Omkostning, som han foraarsager ved Vanvittighed eller vrang Underviisning N. L. 1-5-3. Dog er dette naturligviis ikke at forstaae, uden om nogle faa gange, som saadan Mistagelse kan indløbe, saa og om vanskelige og indviklede Sager; thi findes den ofte, og i klare Sager, saa er det en Mangel, som uimodsigelig viiser Dommerens Udygtighed, og kan med Tiden fælde ham fra hans Embede. I Republikens

(224) Ef madr er i lögseiltum fastr, sa er i dómi sitr, theim er i annann dom eigo at koma, hann á thar at mæla adr hann gangi i brot, at hann sege satt sina á thann dom er their verda álátter a, medann han er á brott.

publikens Tid var Lovkyndighed fast allermindst fornøden for Over-Retternes Besiddere paa Landstinget, thi saasnart de bleve tvivlraadige, kunde de indhente Lavmandens Betænkning.

Paa Villiens Side kræver Loven at Dommereskulde være Dannemænd 1-5-1. 6. det er ærlige og gode Mænd 1-5-28; de skulle være uberygtede 5-1-1. d. e. ikke overbeviiste med Lov og Dom, ja ikke engang tiltalte til Tinge, for nogen saadan Gierning, som svækker et Menneskes gode Navn 5-1-2. 3-4-4. De skulle være upartiske, ikke forvende Rætten til Uretfærdighed for Gaver, Venskab, Slægtskab eller deslige Aarsager. Om de handle herimod straffer N. L. 1-5-3. dem foruden Skadens Erstatning, paa deres Embede, ja og paa Boes-Lod, om Sagen er saa vigtig. Kong Magni Lov (K. Th. Sk. 3 Cap.) paalægger ligeledes en Dommer, som forsømmer at skaffe Ret i Sager mod Fremmede, den samme Erstatning til den Forurettede, som den Skyldige burde været tilfunden; og i criminelle Sager, foraarsagede ved deñe Forsømmelse, nu de halve nu de hele Bøder, som saadan Sag medforde, efter Omstændighederne (Manh. 22 Cap.). For anførte Upartiskheds Skyld kræver Loven videre, at en Dommer skal være uinteresseret, det er ikke paa mindste Maade indviklet i Sagen i Henseende til Person eller Gods. Derfor er enhver Dommer forbudet at domme i Sager, som i nogen Henseende ere hans egne, eller paagielde ham 1-5-6; og det agtes endog alle de, af hvis Udfald han kan have mindste Fordeel eller Tab; saaledes maae den eene Slægtning ikke være Dommer i den andens Odels- og Eiendoms-Sager N. L. 5-3-10; hvilket af samme Aarsag synes at gielde om Svogere. Saaledes maae og ingen, som er nogen af Parternes Sødskendebarn, sidde i en Sag i Høieste-Ret. Uden for deslige Tilfælde synes Slægtskab eller Svogerskab i Almindelighed ikke at kunne hindre.

Til Dommernes udvortes Omstændigheder hører: a) at de skal være vederhæftige 1-5-1, det er ikke just bemidlede, men fuldmyndige til at kunne søges for idømte Bøder og Erstatning, samt formuende og raadige til at kunne udreede samme, eller stille den

 for-

forurettede Sikkerhed derfor; altsaa omtrent i samme Forstand, som K. Magni Lov anordner om Lavrettens Besiddere, at dertil skulde udsøges de, af hvilke man helst kunde vente Skiellighed d. e. baade Redelighed og rigtig Betaling. I samme Hensigt skal en Dommer b) være ordentlig beskikket, af Kongen selv, eller af nogen saadan Person, som besidder Magt dertil 6-18-8. En Egenskab uden hvilken han umuelig kan have nogen Myndighed til at domme, saasom denne alleene hænger af Regenten 1- 1- 1. Endelig bor en Dommer c) for desto stærkere Sikkerheds Skyld, være Eedsvoren, N. L. 1- 5- 1. Indholdet af denne Dommernes Eed kan sees bag i Lov-Bogen, og behøver ei at indføres. Efter en af Kong Christ. 4 Forord. skulde Underdommere aflægge Eed mundtlig for Amtmanden; men nu faae endog Underdommere skriftlig Eeds-Formular fra Cancelliet. Commissarier og Sætte-Dommere pleie ikke at tages i Eed; dog kunde det gierne skee, i sær med de sidste, naar de ei ere Eedsvorne Betiente.

§. CXXXI.

Aarsager som kan giøre en Dommer ubekvem.

De Aarsager som kunne giore en Dommer ubekvem og node ham til at vige sit Sæde, ere ikkun ligesaa mange Virkninger af de anførte Egenskaber. F. E. Bor en Dommer være uberygtet, saa følger af sig selv, at han maae tabe sit Sæde, saa snart der reises Sag mod ham for uærlige Gierninger, for Rets-Fornægtelse Nl. 1-7-6, for at have ladet sig bestikke 1-5-3, eller for nogen anden Uretfærdighed som paagielder hans Embede. Til at vinde det igien maa han da enten have Æres-Erklæring af sin Anklager, eller friekiendes ved Dom 3-4-4; og det viiser, at almindelig Folkesnak eller løse mundtlige Beskyldninger ikke agtes nok til at giøre en Dommer berygtet paa denne Maade, men de skal være forfulgte ved ordentlig Rættergang og Sogsmaal. Af samme Grund er det og, at en Dommer, som er fældet til Bøder, kan aldeeles miste sit Embede om Boderne reise sig af Rættens Fornægtelse 1-5-9; han mister og sit Sæde for hvad Boder det end er, naar han ikke inden 6 Uger, enten indstævner Dommen, om

det kand skee, eller betaler dem udi 1-3-22-13.14; saadan Forhaling kan virkelig være en Modvillighed, og da er den et Tegn til et ondt Hierte; den kan og komme af Uformuenhed, og da viiser den at Dommeren er uvederhæftig; dog giver 1-5-8 Anledning til at troe, at en Dommer, som affættes af denne Aarsag, kan desuagtet antages til Dommer-Embede paa et andet Sted, paa samme Maade som en Præst der forbryder sit Kald, see og Solves. p. 202. Naar Loven kræver Upartiske og u-interesserede Mænd til Dommere, forstaaes ligesaa af sig selv, at en Dommer maae blive ubekvem til at domme i en Sag; saasnart han enten har havt nogen Deel i de Handlinger som den angaaer; eller og han staaer i nogen saadan Sammenhæng med de stridende Parter, at deres Vinding eller Tab kan tillige blive hans; thi saasnart det skeer, har man Aarsag at mistroe hans Oprigtighed; Exemplerne derpaa ere givne tilforn. Endelig, da alle Dommere bør have deres Beskikkelse, enten til en navngiven Ret, eller dog til den Sag, som de foretage, saa følger af Fornødenhed, at en Dommer bliver uantagelig, saasnart han er **uvedkommende**; og det er han altid, naar Sagen hverken hører under hans Jurisdiction, han ikke heller har nogen særdeeles Fuldmagt til dens Behandling. Det anførte viiser ellers, at en Dommer kan blive ubekvem enten aldeles; eller ikkun tildeels; det første, naar Grunden dertil ligger i nogen Personlig Uværdighed paa hans Side; det sidste naar den allene hænger af den udvortes Sammenhæng han staaer i med visse Personer eller deres Sager; men hvilket som er, kan han dog aldrig selv domme derpaa. Derimod, naar der alleene tvistes, om han er vedkommende, og om en Sag hører til hans Jurisdiction, kan han gierne selv skille Trætten ved en Kiendelse; thi det er kun en Erklæring, hvovidt Jurisdictionen strækker.

§. CXXXII.

Dommernes Forretninger og Embeds-Pligter ere udforlig beskrevne i Loven selv. Jeg vil kun nævne nogle faa til en Prøve. an- Dommerens Forretning og Pligter.

Det førſte en Dommer har at giøre i Rette er at forkynde at der ſkal holdes Ret, og lyſe Kongens Fred, hvilket kaldes at ſætte Retten; Derpaa oplæſes førſt alle Kongelige Befalinger, og ſiden hvad andre Documenter der kunne være til Tinglysning; Loven ſynes at fordre at ſaadanne alle ſamtlig ſkulle forud være tilſtede, dog pleier de at kunne faaes lyſte hvad Tid de end indløbe; derefter foretages Sager, førſt Kongens, d. e. alle de publike, og ſiden andres, det er de private, efter Stævningernes Ælde 1-3-10; I Høieſte-Ret foretages Sagerne ſom bekiendt efter Landenes Orden. I Forveien bør en Dommer for alting agte, om han og er berettiget til at paakiende de forekommende Sager; i Henſeende til Stædet, at de høre under hans Jurisdiction; i Henſeende til Parterne og Sagen, at han ikke ſtaaer med diſſe i nogen ſaadan Forening, ſom kan formodes hinderlig for hans Oprigtighed; hvilke det Slags Aarſager ere, er ſagt i det førrige; det kan og være een, om han i forveien har ſkrevet eller talt i Sagen for nogen af Parterne. Det er ligeledes en foregaaende Anmærkning for en Dommer, at han ingen Rættergang tilſtæder imod den, ſom godvillig tilſtaaer hvad han ſøges for, og vil i Gierningen giøre det Fyldeſt 1-5-11.

Under Sagernes Drift har en Dommer adſkillige Pligter i Henſeende ſaavel til Parterne ſom ſig ſelv. Til det førſte Slags hører hans Opſyn over deres anſtændige Opførſel for Retten, at de ikke ſkulle forlænge Sagerne med ufornøden Vidtløftighed, ikke forvirre dem ved fremmede Paaſkud, ikke vanære Rettergangens Hellighed med forargelig Snak, ikke forvende Lovens Meening med ſelvgiorte Forklaringer 1-5-7. Derfor kan han nægte dem Tings-Vidner paa alle Hoved-Sagen uvedkommende Ord ſom falde for Retten med mindre de ere ærrørige, da de baade kan indføres, naar ſligt bliver begiert, og gives beſkrevne for ſig ſelv 1-5-10 for 14 Aug. 1590. Derfor kan han ogſaa belægge enhver, ſom findes at have trættet uden Aarſag, deels med Erſtatning til Vederparten, deels med Bøder til offentlig Brug, Hoſpitaler, Fattige, Præſte-Enker eller deslige, hvilke han desuden

den skal besørge inddrevne til rette Tid; en Myndighed, som han i lige Grad har mod Fuldmægtige og Talsmænd som mod Hoved-Mændene selv 1, 9, 10. For sin egen Person bør en Dommer selv iagttage, ei aleene hvad der kræves af andre, men og saa meget meere, som han er sat til Opsynsmand over deres Forhold; derhen hører at befordre Rættergangens Korthed 1, 5, 7; ikke forlænge Sagerne med Opsættelser uden begge Parters Begiering eller Samtykke 1, 5, 8 For. 14 April 1607; ikke spilde Rætten med Ophold, Udflugter eller Vegring i noget af det ham tilkommer at forrette 1, 5, 9; holde noiagtig Proticoll, hvor han selv tillige er Skriver, og hvor ikke, da tilholde Skriveren til det samme 1, 8; De Forsigtigheds Regler en Dommer bør have for Øine i at afhøre Vidner, ere anførte tilforn; naar der tvivles, giør han gierne bædre i at antage, end at forskyde dem uhørte; men hvorvidt de siden skal agtes, kan han lade komme an paa Sagens Omstændigheder. I at tilstæde eller paalægge Eed behøves og megen Varsomhed 1, 14, 5. Især synes en Underdommer ikke at kunne tage Eed i en Sag, som kan appelleres, uden Veder-Partens Samtykke.

I Henseende til Sagernes Slutning ere en Dommers Pligter fornemmelig disse. Naar en Sag allerede er optagen til Doms antages ingen viidere Irættesættelse. Thi det skeer ikke, forend Parterne ere tilspurgte og have erklæret at de ikke have mere at sige. Saasnart Dommen er forfattet og afsagt skal den føres til Protocolls 1, 5, 16, ved Underretterne af Sysselmændene selv, ved Overretterne af den bestilte Skriver. Den skal affattes med klare og tydelige Ord 1, 5, 13, og om den angaaer Penge-Sager, udtrykkelig navngive hvad og hvor meget der skal svares 1, 5, 14; paa uvisse Vilkaar maae den ikke bygges, thi saadanne giøre dens Virkning tvetydig, og den selv uendelig 1, 5, 12 For. 14 Apr. 1607. I hver Dom bør sættes en vis Tiid uden hvilken den skal efterkommes, og en vis Straf, om det ikke skeer 1, 5, 15. Den Tid regnes fra Dommens Forkyndelse, og varer indtil Appellations-Tiden er udløben. Endelig bør en Dom gives betimelig beskre-

 den-

ven, og hvo som deri er uvillig straffes, foruden Lovens Boder, paa sit Embede efter Resc. 19 Jan. 1742. Naar saadan Dom er 3 Aar gammel, faaes derpaa ingen Opreisning For. 20 Febr. 1717. Ellers er det en Hoved-Regel for en Underdommer, at han ei dommer nogen uden til det, som han siden kan exeqvere eller tvinge til at efterkomme. Hvert Slags Under- og Overdommeres særdeeles Pligter ere anforte tilforn i deres Beskrivelse.

§. CXXXIII.

Rætternes udvortes Indretning i Almindelighed.

Fra Dommerne kommer jeg til Doms-Slutningerne selv, alene at at jeg i forveien mælder et Par Ord om vore Rætter i Almindelighed tagne. Det forste angaaer deres udvortes Udseende, og da er overalt bekiendt, at de Nordiske Folk pleiede at holde saavel deres Rætter som andre offentlige Sammenkomster under aaben Himmel, paa visse dertil bestemte Steder; disse vare forhoiede i Midten, hvor de fornemste toge deres Plads, at de desto bædre kunde hores og sees af Mængden; og omgivne med en Rad af opreiste Steene, nu i en fiirkant, nu i en Runddeel, fuldkommen, eller aflang, ligesom man vilde. Dette sees især tydielg af adskillige Levninger af dette Slags Indretninger, bevarede endnu til de seenere Tider i de Nordiske Lande, og beskrevne af *Worm* (Monum Dan. L. 1. c. 10 og 12.) *Keysler* (Ant. Sect. 1. cap. 5.) og nogle andre. At de gamle Islændere ligeledes have holdt deres ordentlige Rætter paa aaben Mark er ingen Tvivl; men om de Steder, som dertil vare udseete, have havt nogen saadan Indretning, som for er sagt, meldes ikke udtrykkelig. Vor ældste hedenske Regierings Forfatning, som saa noie havde foreenet Religionens og Rættens Haandhævelse, medforer alene, at Herreds-Tingenes Sted i den Tid, hvor sligt kunde skee, haver været nær ved en Tempel; vore Historier og Love give ogsaa tilkiende, at vore Herredsting-Steder, ligesom *Loccenius* (Ant. Sveo G. L. 2. c. 2.) beretter om de Svenskes, sædvanlig have været anlagte i Nærværelsen af Hoie eller Bakker; thi naar de ville fortælle at en Tale blev holdt, en Tillysning giort, en Dom eller Forlig affagt, en

An-

Anordning forkyndt, eller noget deslige, da hedder det gierne tillige at man gik paa Tinghoien eller Tingbakken (i Thingbrecku) for at forrette saadant; ja Graagaasen (Vigsl. 47 Cap.) sætter udtrykkelig, Tingbakken eller det Sted, hvor man paa Tinge ne pleiede at tale til Almuen som ligegyldige Ord. Man skulde og snart kunne slutte, at her tillige haver været indrettet en ordentlig Dom-Kreds, i det mindste befaler Graagaasen for adskillige Aastæds-Rætter, af hvilke jeg selv tilforn har nævnet Fælleds-Ret (p. 333) og Bygde-Ret (p. 353.), at saadan en skulde udmærkes i Forveien, forend de maatte sættes; men hvordan denne Domkreds egentlig har seet ud veed jeg ikke; thi Domring, som saa mangesteds nævnes, betyder kun en Krinds som Folkets Forsamling pleiede at staae omkring det Sted hvor Dommerne sadde. Fierdings-Rætterne paa Landstinget pleiede oftest at sættes, paa nogle visse dertil brugelige Steder, dog ogsaa i fornødne Tilfælde paa andre, som man fandt de bekvemmeste, til at kunne holde Rætten aflukket og forsikkret mod uroelige Hoveders Voldsomheder; Men at der er bleven brugt nogen videre Domkreds, (uden saavidt Dommerne, for desto mageliger at kunne høre hverandre, ventelig have siddet i en Rundeel) det passer sig hverken med Graagaasens Befaling, at Lav-Manden skulde raade for, hvor Rætten skulde sidde, ikke heller med dens følgende Anordning: (225) Om, siger den, Dommerne synes at Folk trænger sig alt

(225) Ef domendonom thickia mænn ganga ofmiöc at domi, their scolo beida er í dominom sitia goda tha iij er í theim fiordungi ero, er domrinn er vidkendr, oc beida tha met vatta, at fa theim menn iij til dómvörzlo, enn godar ero utlæger ef their gera eigi sva, at fá menn til domvörzlo, oc or godordi sino, oc eigo domendr söc thá vit gudana. Their scolo sva scipta med ser at their scolo mann fá or thingi hverio eno forna. Their menn er til dómvörzlo ero tecner, their scolo rista reito ij fyrir utan that er domendr sitia. enn ef menn gánga yfir inn oc

alt for nær ind paa Fierdings-Rætten, da skulle de, med vidner, bede de 3 fornemste Herreds-Høvdinger, som høre til den Fierding, af hvilken Rætten har sit Navn, at bestikke dem 3 Mænd til Rættens Beskyttelse. Dette skulle bemeldte Herreds-Høvdinger saaledes ligne imellem sig, at de udtage een Mand af hvert af de gamle Tinglav; findes de uvillige, kan Dommerne tiltale dem paa deres Embede, og anden Penge-Straf. Men naar slige Mænd ere antagne til Rættens Beskyttelse, saa skulle de afstikke paa Jorden 2 Rom eller Kredse uden om det Sted, hvor Dommerne sidde. Gaaer nogen derind over, skal de skyde til Vidner saa snart det skeer; løber han strax ud igien, være han frie for Bøder; men om han bliver staaende, falder han i Bøder, og tilkommer det disse Dom-Vogtere at paatale den Sag; dog viiser et Sted af Sturlunga Saga (tilforn p. 361), hvor Domsteene nævnes, at den Fierdings-Ret den gang har været indheg-net med en Steen-Kreds. Den ældste Lav-Ret hvor og Femter-Dommen blev holden havde efter Graagaasens Beskrivelse (tilforn p. 381) 3 Rader Bænke opslagne uden for hverandre; Men anden Dom-Kreds mældes ikke om. Efter Overgivelsen derimod finder man udtrykkelig befalet i Kongernes Haagens og Magni Islandske Love, ligesom i den forstes Frostetings Lov og den sidstes Guletingslov hos Paus (p.10), at Lav-Manden skulde, til Lavretten, lade giøre en Dom-Kreds paa Lands-Tinget, saa rommelig, at alle dens Besiddere skulde kunne sidde derinde. Dom Kredsen kaldes *Vebönd* det er efter Ordet Fred-Baand, fordi Dommerne derved blev tilhegnet en besynderlig Fred og Sikkerhed; men endnu nærmere Aarsag til denne Navngivelse ligger i de gamle Norske Skikke, tydelig betegnede i den Beskrivelse som Egil Skallagrimsens Levnet giver over Guloeting, saadant som det

og eigo their at nefna vatta at thvi, er their ero gengner yfer inn. Nu hleypr hann ut aptr, oc èr hann eigi utlægr, enn ef hann hírer vid, oc vardar hanom tha utlegd, oc eigo dómvörzlomen sók thá at sókia.

det var om jeg ret mindes i K. Erik Blodøxes Tid, med disse Ord: (226). Men det Sted hvor Rætten vat sat var en slet Mark, rundt omkring besat med Hesselstager, hvilke igien vare omgivne med Snorer; og det kaldede man Ve-baand; der inden for i Kredsen sadde Dommerne, 12 af Fiordefylke, 12 af Sognefylke, og 12 af Hordefylke; disse 3 Tylter Mænd skulde der paadømme alle Sager.

Det andet som jeg her vil erindre, vore Rætters udvortes Beskaffenhed vedkommende, er den besynderlige Fred og Sikkerhed, hvormed Lovene havde beskiærmet samme mod al Voldsomhed og Overlast; denne kaldes Ting-Helge, efter Ordet Tinghellighed, og er løslig ommældt tilforn, men saa meget meere mærkværdig, som den tiener til at forklare vore nu brugelige Loves Begreb om Tingfred. Den besynderlige Hellighed som især blev tillagt det Sted, hvor Thornes-Ting blev stiftet, findes omtalt hos Bartholin (Ant. Dan. p. 354-55.). Eyrbyggia Saga i Begyndelsen beskriver samme endnu langt meere udførlig og beretter desuden, hvorledes dette Ting siden efter blev forfløttet fra sit forrige Sted, blot formedelst at dette var blevet besmittet eller vanhelliget, ved en Blods Udgydelse, som skedde i en den holden Træfning. Nu er vel sandt, at den store Grad af Høiagtelse, som Stifteren af dette Ting havde for den Afgud Thor, var den Hoved-Aarsag, for hvis Skyld dette Steds Hellighed blev dreven saa særdeeles vidt; dog maae heller ikke nægtes, at samme jo paa nogen Maade ogsaa var tilfælles for alle andre Rætter, uden nogen Forskiæl. Efter Graagaasens Anordning, som virkelig ikke er andet end en Aftryk af de ældere Vedtægter i saa Fald, vliser anførte Tingfred sig, foruden andre, i følgende Virkninger: Ingen som offentlig var tiltalt for Vund eller Saar maatte, under

Dddd den

(226) Cap. 56. Enn thar er domrinn var fettr, var völlr flettr, oc fettar nidr hesllsstengr i völlinn umkring, enn lögd um utan Snæri umhverfis; voro thar köllut Vebönd; enn fyrir innan i Hringnum fato dómendur, XII. or fyrda fylki, oc XII. or Signa fylki, oc XII. or Hördafylki; thær thrennar tylpter manna skylldo thar dæma um mal öll.

den mindre Landflygtigheds Straf lade sig finde paa et saa kaldet helliget Ting; hvad saadan en kunde have at sige til at anklage andre, eller til eget Forsvar, blev aldeeles ikke agtet (Vigsl. 58 c.) og ikke det aleene; saadan en var baade selv for sin Person given til Priis for hvad Saar og Overlast ham der kunde vederfares, saa og alle de, som fulgte ham til Forsvar; hvo som forst fik Oie paa ham, kunde skyde til Vidner, og strax give ham Sag for at have indfundet sig; og kunde da intet frietage ham fra at kiendes til den anforte Straf, uden han kunde beviise, at den anstilte Tiltale var aleene reist af Had og uden Grund (ib. 41. Cap.). Drab begaaet paa Landstinget sættes i Ligning med de allergroveste, som Mordbrand, Hosbonds-Drab og deslige (ib. 51 cap.) Slag eller Saar givet paa ethvert helliget d. e. ordentligt, offentligt Ting, var overalt belagt med den storre Fredlosheds Straf, og Sagsogerens Ret eller Erstatning paa saadanne Steder altid dobbelt saa stor som ellers. Det er ellers at mærke, at naar saadant tildrog sig just i Tingets Slutning, da Almuen allerede stod i Begreb med at rykke op med deres Telte, var Ovrigheden ikke pligtig, at sætte da strax en nye Ret for den Sags Skyld; men saalænge Aars-Regningen ikke endnu var udraabt (hvilket var den sidste Forretning paa de aarlige Ting) kunde en Standret paastaaes, lad være alle Rættergangs-Sager længe siden vare forbi (ib. 60 Cap.). Sager angaaende Saar som skedde paa helligede og ordentlige Ting, om det end vare kun de saa kaldte mindre Saar, maatte ikke forliges af Parterne, uden Lavrættens foregaaende Tilladelse; et mærkværdigt Beviis, at Drab og Saar i dette og deslige Fald ere blevne anseete som publike Misgierninger, da de ellers overalt vare kun private (ib. 47 Cap.). Heraf kan man nogenledes kiende vor ældgamle Tingfred, som strækkede sig i den Tid, ikke aleene til Tingstedet selv, men og i lige Grad til alle dets Eene-Mærker, hvorved jeg forstaaer al den Grund eller Land-Strækning som var lagt derhen til Græsgang for Ting-Mændenes Heste (oc metst at öllo that er í thingmarce er aflaga gert, sem that være á thingvellinom sialfum *Vigsl* 64 Cap.)

§. CXXXIV.

§. CXXXIV.

Rætternes indvortes Beskaffenh. især Sagernes Behandling og Dommens Forfatning

Vore Rætters indvortes Beskaffenhed, og den Maade paa hvilken Sagerne sammesteds pleiede at behandles, er tilforn temmelig udførlig beskreven, nu i et nu i et andet Stykke; her vil jeg altsaa ikkun kortelig anføre saa meget som kan tiene til et samlet Begreb derom. I de smaa private Rætter, hvorhen jeg regner alle dem som Almuen mellem sig selv pleiede at holde, fornemmelig deres Huusholdnings-Sager angaaende, skedde Dommernes Udnævnelse sædvanlig af Parterne selv, oftest af begge, men og af een aleene; Fælleds Ret (tilforn p. 335) Enge-Ret (p. 341.) Skulda-Domr (p. 344), Stand-Ret over en Fremmed (p. 350) Bygde-Ret (p. 354), og fleere af samme Slags ere udtrykkelige Beviiser derpaa. I de publike Rætter derimod, hvorhen bør regnes de aarlige Vaar-Ting, Executions-Rætter efter Fredløse, Fierdings-Rætterne og Femter-Dommen paa Lands-tinget, foruden andre af samme Slags, var Dommernes Udnævnelse aleene Øvrighedens Sag. At deres Tall har været heel ulige, deels efter Rætternes Anseelse, deels efter Sagernes adskilte Natur, sees noksom af hver Rets særdeeles Beskrivelse, og behøver ikke her at igientages. Tiden er ligeledes anført ved hver Ret for sig; især burde Fierdings-Rætterne sættes om Løverdagen, og kunde staae til Undersøgning, indtil Solen skinnede paa Tingstedet Søndag Morgen. Den øvrige Omgang i de ordentlige offentlige Rætter var ellers følgende. Hver Øvrigheds-Person udnævnede Meddoms Mænd for de Sager, som hørde under hans Jurisdiction, saa at en nye Udnævnelse maatte skee, i hver Ret, saasnart man kom til en anden Jurisdictions Sager; dog samme Egenskaber (§. 129) altid tagne i Agt. Dersom nogen, som havde Sager at føre, overlod dem til andre, for selv at komme iblandt Dommerne, blev han straffet paa 3 Mark, og alle hans Sager afviiste, med mindre nogen vilde sande med ham, at han ikke havde vidst sig at have saadanne; en Herreds-Høvding som udnævnede en saadan Person til Dommer, blev ligeledes straffet med 3 Mark og Embeds-Fortabelse, med mindre han kun-

de føre Sandemænd paa, at sligt ikke var ham bekiendt. Efterat Dommerne saaledes vare udmælte, bleve de, af deres Herreds-Hovding eller hans Fuldmægtig, udførte til at undersøges, og hver af dem anviist sit Sæde; en Forretning som burde bekræftes med en Eed, af samme Indhold, som i Femter-Dommen var brugeligt (p. 254), skiønt ikke slet saa strængt forfattet. Alle de som havde Sager for, Sagvoldere, saavelsom Sagsøgere, havde lige Frihed at anstille saadanne Undersøgninger, og det i den Orden som Lodkastelsen eller de andres Samtykke havde tildeelt enhvers Sager; dog ikkun naar de vare komne betimelig til Tinge, som, til Landstinget, dets første Sondag i det seeneste; ellers var dem ei tilladt at undersøge Dommerne, med mindre Sagen var bleven for tiidlig bekiendt. Undersøgningen selv gik saaledes til: Den Part, som Ordenen traf, (og da Sagsøgeren altid i hver Sag forend Sagvolderen) fremtraadde til det Sted hvor Rætten var sat, og aflagde først sin Eed, holdende paa et Kaars, at dette skulde skee med al Oprigtighed og efter bedste Indsigt; derpaa fremforde han sine Indvendinger, om han havde nogle, addresserede efter Behag, enten til den Herreds-Hovding som havde udmældt Rætten, eller til dem af Dommerne, som det angik; han kunde endog føre dem paa Dom-Stedet om ingen af begge var hos. De Aarsager for hvis Skyld en Dommer da kunde vrages efter Loven, vare tildeels de selvsamme, som i Henseende til Sande-Mænd (p. 200 Not. 148); de øvrige sluttes lettelig af en Dommers almindelige Egenskaber (§. 129); jeg vil her kun lægge til, at Svogerskab ikke forbandt en Dommer at vige sit Sæde, naar det Fruentimmer, hvoraf samme reisede sig, var allerede afgangen ved Døden. Hver Indvending især skulde den vragende bekræfte ved sin Ære (leggia under thegnscap sinn), og desuden lade den beeedige af 2de Sande-Mænd, som ikke maatte være hans Sødskendeborn eller nærmere Slægtinge. Naar det var skeet, kunde han erklære at den Meddoms-Mand, som det angik, var forskudt, og, om han endda blev siddende, hvilket han ikke maatte under den mindre Landflygtigheds Straf, forbyde ham offentlig hans Sæde. Havde den Herreds-Hovding, der havde udmældt Rætten, været imidlertid fraværende, skulde

den

den vragende lade ham vide, navnlig, hvilke og hvor mange af de udmældte han havde forskudt; vilde han ikke troe det, maatte alt hvad derom var blevet forhandlet i Rætten, paa nye igientages for ham. Herreds-Høvdingen skulde da, i de forskudtes Sted, navngive andre, og om han selv ikke havde dem, søge dem hos sine Colleger (§. 129). Paa denne Maade burde han, under Embeds Fortabelse, have skaffet Rætten fuld besadt igien inden Solen kom paa Tingstedet, da Dommernes Undersøgning nødvendig skulde være gandske til Ende; kunde det ikke skee, maatte de overblevne Meddoms-Mænd endda ligesaavel foretage Sagen, som om deres Tall havde været fuldt.

Rættens Undersøgning saaledes færdig bleve de forehavende Sager foretagne efter den Orden, som tilforn er sagt. Sagsøgeren begyndte med at forsikkre Rætten om sin reedelige Opforsel, med den sædvanlige Eed, hvis Form, i Henseende til Femter-Dommen, kan læses p. 254; Derpaa gav han Dommerne et kort Begreb om Sagen, og endelig fremstillede de Sande-Mænd, eller Vidnesbyrd som han havde forhvervet til dens Beviis. Da var det Sagvolderens Tid at tale: først aflagde han Eed ligesom hin; derpaa forde han strax de Indvendinger, som kunde tiene til at faae den heele Sag afviist og giort til Intet, hvis nogle af det Slags kunde have Sted; hvis derimod ikke, tog han først fat paa at undersøge Veder-Partens Sande-Mænd og Vidnesbyrd, alting paa den Maade og i den Orden, som (p. 223 seqq) er beskreven; bleve disse da gandske vragede, saa var det alleene nok til at spilde Sagsøgerens heele Paastand; stode de derimod Prøve, saa var det høi Tid for Sagvolderen at føre, paa sin Side, de Beviiser, han kunde have til sin Befrielse, hvilke Sagsøgeren havde samme Frihed at undersøge, besvare, og forkaste, saavidt de fandtes ulovlige; og naar de havde udtalt skulde enhver af dem skyde til Vidner paa hvad han havde fremført i Sagen. Endelig blev deres heele Irettesættelse offentlig igientagen i den selv samme Orden i hvilken den var ført, først Sagsøgerens, ved en dertil af Rætten beskikket Mand, siden Sagvolderens ved en anden (i Femter-Dommen brugtes heele 12 p. 322). Det kaldtes

 at

at *reifa mál* d. e. optage Sagen igien, og var det samme, som hos os at optage den til Doms. Naar Retten blev trænget kunde, som tilforn er sagt, Domvogtere begieres, paa hvad Tiid saadant skedde.

Retternes forrige Beskrivelser f. E. om Femter-Dommen p. 323, Felleds Rætter p. 337. Enge-Retter p. 342 og om Lav-Retten p. 384 viise os det overalt som en almindelig Regel, at alle Domme og A'sigter skulde falde efter de fleeste Stemmer; naar derimod de ikke kunde erholdes, skulde forfattes tvende stridige Domme; det kaldes at *vefingia*, og er ofte nævnt tilforn, men aldrig udførlig beskrevet. Det kunde især træffe, naar nogle af Dommerne kunde synes at Sagsøgeren fuldkommelig havde beviist hans Paastand, de andre derimod, at Sagvolderen havde fremført gyldige Undskyldninger. Hvor mange der skulde behøves til saadant et Partie kom an paa Rættens Størelse; i Fierdings-Rætten skulde f. E. være 6, thi den bestod i det mindste af 9 Bisiddere (p. 315); i Enge-Rætten 3, thi den bestoed af 6; og i andre Rætter, efter samme Forhold. Naar saa skedde skulde Bisidderne i Rætten skifte Sæder med hverandre, saa at alle de, som holdt med samme Meening, kunde komme til at sidde sammen; dog begge Partier saa nær hver andre, at det eene skulde kunne høre hvad det andet havde at sige. Hvert Partie skulde da med Vidner tilbyde det andet at træde til sin Meening eller Dom, og derhos give tydelig tilkiende hvori den bestoed. Var nogen Bisidder fraværende for Sygdoms Skyld, og dog saa frisk, at han kunde tale, da skulde begge Partier hver for sig berette ham deres Meening, og han da, under den sædvanlige Vefangs-Eed, anført p. 256, være pligtig at erklære, med hvilke han vilde holde. Siden skulde begge gaae tilbage til deres Sæder, og da de som holdt med Sagsøgeren, tilbyde hine, som vare paa Sagvolderens Side, at kaste Lod om, hvo af dem skulde giøre deres Forretning. Det Partie, som Lodden traf paa, skulde da tale først, nemlig, bede det andet høitidelig at høre hvad det havde at sige, tilbyde dem at tiltræde sin Meening, derpaa bekræfte den med den anordnede Vefangs Eed, og endelig afsige

sin

sin Dom; alt det samme skulde bag efter skee af det andet Partie. Skede sligt i en Under-Ret bleve begge Partiers Domme derpaa lyste paa Tinghoien og gik til Fierdings-Rætten; men paa Lov-Bierget, om det var i Fierdings-Rætten selv, og gik da lige ind til Femter-Dommen. I enhver Sag burde ellers afsiges endelig Dom, fra eller til; og om nogle af Bisidderne i Fierdings-Rætten vilde af Modvillighed undslaae dem derfor, da var de ovriges Dom, som vilde giore Ret, naar de kun vare 6 eller fleere, ligesaa gyldig, som om de alle havde domt; hvoraf man kan slutte, at det samme har gieldt i enhver anden Ret, naar de halve Bisiddere eller fleere afsagde Dommen. (227) De Mænd af Rætten, som vare blevne brugte til at igientage Sagen, skulde da afsige den Dom, som de bleve eenige om; og især den, der havde igientaget Sagvolderens Forsvar, om de vilde dømme Sagsøgerens Paastand uefterrettelig; men derimod den, som havde igientaget Paastanden, om de vilde dømme Sagvolderen skyldig. Den der skulde afsige Dom burde tale saaledes: Jeg holder for, at vi dømme en lovlig Dom, om vi dømme saa; (og da siger han hvad han vil dømme;) og er vor Dom denne: Derom skal han da tillige forhøre alle de andre; de bør og alle at give sit Samtykke til den Dom, som de ere eenige med, og svare, at denne er alles deres Dom. Saavidt det almindelige Begreb om vore Rætters indvortes Forfatning efter Graagaasens Beskrivelser. Jeg har med Fliid meest rettet den efter Landstinget; thi samme var paa den Tid den almindelige Rættesnor for de aarlige Herreds-Ting, ligesom disse igien for alle usædvanlige og private Under-Rætter.

§. CXXXV.

(227) Sá scal dom upsegia er mál reisde, thann sem their ero á satter, oc scal sá up segia, er vörn reisde, ef ther vilia döma umæta sökina; enn sá er sócn reisde ef their vilia áfall döma. Enn sá er dóm seger up han scal sva mæla. Læt ec at thá dömi ver lögdóm, ef ver thann dömom, oc qveda á hvat hann vill döma, er sá domr var; alla scal hann qveda, their eigo oc aller at giallda samqvedi sitt á thann dóm, er their ero á satter, oc svara, at sá se domr theirra allra.

§. CXXXV.

Domslut. Beskaffenh. efter de nyere Love.

Kong Magni Islandske Lov har især et heelt Cap. om Domme nemlig det 17de i den Bog Mannhelge kaldet, ordret som i hans Gulctings Lov paa samme Sted; men det indeholder ikkun almindelig bekiendte, skiønt i sig selv meget grundige Erindringer; om den store Forsigtighed og Agtsomhed, som alle, dog især Criminelle Sagers, Behandling nødvendig udkræver; at hver paa det nøieste bør være rettet efter sin Sags særdeeles Omstændigheder, lemfældig og barmhiertig uden Lunkenhed, retfærdig og stræng uden personligt Had Grumhed og Vrede; hvad Pligter en Dommers Christendom og Embede paalægger ham i saa Fald, og hvad Ansvar han paadrager sig, ved at forsømme samme. Hvorledes samme Lov næsten gandske ophævede Graagaasens heele foranforte Indretninger, og hvad Rættergangs-Maade den satte i Steden er, saavidt jeg har agtet fornødent, allerede udførlig afhandlet. Det mærkværdigste som her kan lægges til, er, at den (Tingf. B. 5 Cap) tilholder, at alle paa Landstinget fældte Doms-Slutninger skulde, saasnart de vare afsagte, stadfæstes med Vaabentag, saavel inden Lavrætten, af dens Besiddere, og andre Tilstædeværende, som og uden for af Folkets Forsamling. Denne Skik kaldes der at eiga vapnatak at domum. Den er grundet paa K. Haagens Islandske Lov, som allerede havde paabudet den; findes og paa selvsamme Maade anordnet i Norge ved Kong Magni Gulctings Lov Tingf. B. 4 Cap. (228).

Dom-

(228) Oprindelsen til denne Skik maae uden Modsigelse forskrive sig fra dem iblandt de Nordostlige, især Schytiske Folke-Slag, som i de ældste Tider have lagt Grund til de fleeste Europæiske Nationer. Saa liden Efterretning som man har om dem, saa veed man dog vist, at de have været overmaade hengivne til Krigen; hvad enten deres strænge Himmel-Egn har virket denne Tilbøielighed, eller deres ustadige Leve-Maade har drevet dem til dette Haandværk, som et fornødent Middel til Ophold eller Forsvar. Imidlertid giorde dog dette, at Krigen hos dem blev agtet frem for alle Haandteringer, og Krigs Guden dyrket enten alleene, eller

dog

Dom-Slutningers nærværende Beskaffenhed veed jeg ikke bædre at affatte end efter Lav-Mand Sölvesens Plan (Tyr. Ju-

Eeee ris

dog fremfor alle Guder. Deres Vaaben holdtes for den kiæreste Eiendom, den anseeligste Prydelse i Livet, den store Forlystelse efter Døden (Barthol. Ant. Dan. L. 2. Cap. 13); og endnu meget meere; deres Spyd, Sværd, og Hellebarder, disse Hoved-Midler til at beskytte sig selv og undertvinge andre, bør endogsaa regnes blandt deres helligste Ting, deelagtige i guddommelig Tilbedelse; ventelig af første ningen ikkun som Redskaber for Krigs-Gudens Magt, altsaa kun som Sindbilleder paa hans usynlige Væsen; men med Tidens Længde, i hans Sted, som virkelige Guddomme (Barthol. l. c. L. 1. c. 6. p. 73, Seq); usviilbarlig fordi de have troet, at enten han selv, eller andre ham underkastede Aander maatte nødvendig staae i en umiddelbar Foreening dermed; en Tanke som gandske naturlig flyder af den gamle Verdens antagne Meening, at alle Ting, indtil de Livløse selv, vare beboede af Aandelige Væsener. Disse Begreber lagte til Grund, forestilles os Vaabentag hos de ældste Nationer som den høieste og helligste Forsikkring, paa at ville med Liv og Blod forsvare og besegle, hvad derved blev stadfæstet; og den egentlig bygget paa deres Krigiske Guds-Dyrkelse og Levnet. At det og har været saa i Sandhed, overbeviises vi tydelig, ved den af anførte Nationers Efterkommere saa almindelig vedtagne Skik, at be-eedige ved sine Vaaben de Løfter, Forsikkringer, og Forbund, som de vilde holde allermeest ubrødelige og hellige; Bartholin (l. cit. p. 78) viiser det især om de gamle Nordiske Folk; og Du Fresne i sit Glossario under det Ord Juramentum (Part. 2 p. m. 159) tilføier Bajwarier, Alamanner, Franker, Longobarder, Skotter, Bulgarier og andre; og det antager jeg som en ægte Levning af Vaabentagets ældste Brug. Paa dets Fremgang og videre Skiæbne i Europa haves endnu adskillige andre tildeels tydeligere Spor. Saaledes viiser Lipsius i sit Skrift de Militia Romana, at de Romerske Krigs-Folk, skiønt ventelig efter de Nordligere Nationers Exempel, have betient dem af et Slags Vaabentag, deels som en høitidelig Maade at bevidne deres Biefald til Anførernes sædvanlige Opmuntrings-Taler naar noget vigtigt skulde foretages (Lib. 4 Dial. 9); deels som et Feldt-Tegn eller Anskrig, naar et Slag skulde begyndes (ibid. Dial. 11); Ammianus Marcellinus har fornemmelig beskrevet det første Slags; Polybius og Dio Cassius det sidste; begge Slags skedde sædvanligst enten ved at banke paa Skioldene med Sværd eller Spyd, eller og ved at slaae andre Slags Vaaben mod hverandre, nu med et Slags Hæstighed, nu igien meere sagte; det eene kaldes Strepitus og concussio armorum, det andet ikkun Crepitus. Begge Slags kand ansees deels som Midler til at sætte Krigshæren i Aande, ophidse dens Sind, eller forskrække Fienden, deels som et Tegn paa dens Iver og Bitterhed mod samme; ugunstigt i sig selv, men for en Anfører det ønskeligste Forbud for et modigt Angreb og en haardnakket Fægtning. Men begge vare egentlig kun Krigs-Skikke; høre altsaa nærmere til vore Forfædres saa kaldte Vaabenbrag, hvormed Feletslage plete

de

ris 4 B. 14 C.). Alle Domme, siger han, ere 2 Slags, Interlocutoria eller endelige Domme. Til det første Slags høre alle de

de at begyndes end til deres Vaabentag for Retten. At ogsaa et Slags Vaabentag haver været en ganske gangbar og almindelig Skik hos de gamle Franske, Nederlændere og Tydske, naar noget skulde offentlig vedtages eller stadfæstes, er en ustridig Sag. Om de første mælder Cæsar (bell. Gall. L 7) conclamat multitudo & *suo more armis concrepat &c.*; om de sidste skriver Tacitus i sin Historie (5 B. 17 Cap.) at deres Bifald blev givet *sono armorum* tripudiisqve, *ita illis mos*; og endnu meer udførlig i sin Beskrivelse over Tydskland (11 Cap.): Si displicuit sententia fremitu aspernantur, sin placuit, *Frameas concutiunt.* honoratissimum assensus genus est *armis laudare*. Alle de Fortolkere, jeg haver faaet i Hænde, forklare dette ligefrem at være skeet paa den selvsamme Maade, som hos Romerne, hvorom tilforn er talt; ventelig formedelst de Talemaaders Lighed, hvormed denne Skik i begge Tilfælde betegnes. Forklaringen kan staae ved sit Værd; Mig synes alene, at Cæsars og Taciti anførte Vidnesbyrd ikkun angaae disse Nationers Krigs-Raad og Stats-Forsamlinger eller almindelige Landdage. De 2 første Steder handle aabenbarlig om Taler til Krigs-Folket; og paa det sidste, føies det udtrykkelig til, som noget besynderligt, at det var ogsaa tilladt at indføre Rættergangs-Sager for den Forsamling, som der beskrives (licet apud concilium accusare qvoqve); Altsaa hørde denne Forsamling ingenlunde iblandt de ordentlige Rætter; ja baade Ordenes Sammenhæng og det Følgende adskille den gandske tydelig dersra. Den angik egentlig Landenes Regiering, deres almindelige Indretninger, og disse vare i de Dage til den største Deel indbefattede i den eeneste Artikel om egen Sikkerhed eller Forsvar og fremmede Erobringer; at kunne altid være i Stand til at gaae i Feldten var den store Aarsag til Stiftelsen af deres Regieringer; at forestaae Krigen og anføre Folket var den betydeligste Deel af Regenternes Embede. Jeg finder saaledes at Cæsars og Taciti paaraabte Vidnesbyrd meget vel godtgiøre Vaabentagets Brug hos ovsummeldte Nationer i deres store og almindelige Forsamlinger; og der kan det vel tilstaaes at være skeet paa den Maade, som Fortolkerne meene, nemlig, som en Krigs-Skik; deels saavidt deres Landdage allerhelst i Taciti og Cæsars Tiid virkelig vare Krigs-Raad tillige, deels saavidt hver Mand derved mæligst kunde betegne Regieringen sin Pligt og Villie til at understøtte den, endog med bevæbnet Haand, i at udføre hvad der var blevet besluttet. At de jo ogsaa i deres borgerlige og private Rætter paa samme Tid, have, ved et Slags Vaabentag, stadfæstet de afsagte Domme, vil jeg aldeeles ikke nægte; i det mindste findes Sværd og andre Vaaben anordnede og brugte nu til en nu til en anden Høitidelighed den Tydske Rættergang. Men jeg tør ikke derfor strax slutte af Cæsars og Taciti anførte Ord, uden nærmere Beviis, at deres Vaabentag for Rætten er gaaet til paa samme Maade, som i hine store Forsamlinger. Mine Aarsager skal sees i det følgende.

Hos

de Afsigter, som Dommeren, ved Parternes Paastand, foraarsa-
ges at fælde, alleene angaaende Sagens Anlæg og Rætter-
Eeee 2 gangs-

Hos de gamle Engellændere finder man ei aleene denne Skik, men endog
dens egentlige Navn Wapentag, Wapentake, Wapentæch eller Wapengetach.
Du Fresne i sit Glossario under dette Ord (p. m. 1389) holder gandske rimelig for,
at det der er indkommet med de Danske. Spelman, i sit Glossario, anseer det at
være indført af Saxerne, hvilket falder ud til det samme; Men naar han læger til
at Saxerne igien have faaet det fra Macedonierne som deres rette Forfædre, det
maae han selv forsvare: Dets Danske Herkomst i Engelland, kan derimod ikke vel
tages i Tvivl, naar man agter paa, at dets Brug egentlig har været bunden til
den Deel af Engelland, som ligger Norden for Trenten eller den Lande-Vei Wat-
lingstræt; just det Stykke, hvor de Danske havde, fra de ældste Tider, havt deres
fornemste Tilhold. Vaabentagets Beskaffenhed i dette Land findes tydelig beskre-
ven i deres Love og Historier. Blandt Lovene er nok at nævne K. Edoards hos
Wilkins (Leg. Anglo-Sax. p. 203. 204) Sect 33, hvis Meening omtrent er
denne: Hvad de Engelske kalde Hundred (eller Herred), det kalde de
Nordlige Districter, (som der opregnes) Wapentach; thi saa ofte saa-
dant District fik en en nye Befalings-Mand, pleiede alle Districtets æld-
ste til en bestemt Dag at samles mod hans Ankomst, paa deres sæd-
vanlige Tingsted; Saasnart han stod af Hesten, reisede alle sig op imod
ham; han derimod modtog deres Forbund efter Landets Skik ved at
udrække eller opstille sit Spyd, hvilket enhver af de nærværende rørde
med deres Sværd eller Spyd. Saaledes stadfæstede de hverandre of-
fentlig en indbyrdes Fred og Sikkerhed. Her seer man Vaabentag som en
høitidelig Maade at forbinde sig til en tiltrædende Øvrighed, at tilsige eller svære
ham Huldskab og Troeskab; og fordi dette blev fuldbyrdet, just ved at vedrøre hver-
andens Vaaben (per tactum eller contactum armorum), saa blev Navnet Vap-
pentac tillagt baade Forsamlingen selv, og det tilliggende District. I Følge dette
Begreb udleder Loven selv dette Ord af *Wæpen* d. e. Vaaben, og *taccave* at stadfæ-
ste, ligesom man vilde sige, Stadfæstelse eller Forsikring given ved Waaben; dog til-
staaes derhos, at det nok saa vel passer sig med det Engelske Sprog, at udtyde *Wa-
pentac*, for Vaabens Vedrørelse, af *Wæpnu*, som før, og *tac* Rørelse. Hoveden,
anført i Will. Wats Glossario over Mathæus Parisiensis, følger Lovens Beskrivelse
for Fode; den der antagne Oprindelse til Ordet, (af *Wapen* eller *Wapne*, og
tack at vedrøre, stadfæste et Forbund med saadan Vedrørelse) er og i Grunden ikke
adskilt fra den sidste af Lovens. Wachter i sit Glossario giver det sidste Stam-
Ord samme Begreb, man kalder det *tekan* efter Ulphilæ Mundart, som han sam-
menligner med mange andre Sprog. Spelmann indfører gandske rigtig Lovens
drivation af *Wæpen* og *tac*; men naar han tillige giør den til eet med Concussio
Armorum, seer jeg ei rettere, end at han jo giver den en betydning som er gand-
ske

gangs Maade; saadanne f. E. som tiene til paakiende de Indvendinger og Tvivls-Maal som nogen Part under en Sags Drift kan

Ke tvertimod. Det som Loven siger, at Befalingsmanden modtog de andres Forbund *erecta lancea*, giver ham videre Anledning til at formode, at Spydet er blevet opsat eller opreist paa Marken, ligesom Rommerne opreisede deres hasta prætoria naar Comitia centumviralia skulde holdes; hvorledes det end var, holder jeg dog troeligst, at Befalings-Manden er bleven ved at holde sit Spyd udi Haanden. Bromton i Seldens Samling af Engelske Historier stemmer gandske overeens med det anførte deri, at Wapentak var det samme som Hundred i visse Districter (p. 957); at det udgiorde saa meget som et Tinglav (p. 896); og endelig (p. 956) at dets Navn havde sin Oprindelse af den Maade paa hvilken en nye Lehnsherre pleiede at modtages; men i at beskrive denne Maade selv viger han gandske fra de forrige: *Wapentake*, hedder det, er paa Engelsk det samme som at tage Vaaben, saaledes kaldet, fordi Indbyggerne ved en nye Herres Tiltrædelse pleiede i Steden for anden Hyldning eller Troeskabs-Eed, til Beviis paa deres Underdanighed, at levere og overgive ham deres Vaaben. Paa denne Grund udleder Somner Vapnetak af *tæcan*, at lade fare, eller *betæcan* at levere, overdrage. Spelman anfører og denne Oprindelse, skiønt med den Forandring, at *tac* udtolkes at modtage, *betac* at afstaae. Wachter har Aarsag at anke paa, at han ei tillige har fastsat hvilken Oprindelse er den retteste, denne eller Lovens. Hvad jeg kan sige er kun dette, at Bromtons Forklaring meest ligner den Islandske Mundart, hvor *tak* betyder den Handling, at noget tages; den Maade han beskriver kan og meget vel være brugt paa visse Tider og Steder. Dog holder jeg Lovens Forklaring at være nok saa almindelig antagelig; det er ellers let at see, at Stam-Ordet i begge er i Grunden det samme, og Forskiælen alleene bestaaer i dets afskilte Udtydning.

Hos vore Nordiske Forfædre er intet vissere end at jo Vaabentag har været en Skik, underholdt ved den Krigs-Aand som dannede deres heele Tænke-Maade; den stemmer og paa det nøieste overeens med samme; men hvorvidt dets Brug er gaaet, synes ikke saa aldeeles klart. For de ældste Tider overtales jeg let til at holde det Slags Vaabentag, hvorom i Begyndelsen er talt, for en almindelig Skik hos dem, saavel i at slutte Fred og Forbund med udenlandske Magter, som i at aflægge andre høitidelige Eeder; thi Magten var den gang den fornemste Støtte for deres Regieringer, Krigen den Hoved-Grund, hvorpaa deres Religion var bygget. Saalænge Regenterne endnu fast ikke vare andet end blotte Feldtherrer, kan man vel uden Urimelighed troe at en nye Konges Hyldning ogsaa er bleven stadfæstet ved Vaabentag, som det naturligste Tegn paa Almuens Redebondhed til at ville handthæve ham paa Thronen, følge ham i Krigen; kandskee og som en Troeskabs-Eed tillige; og hvis saa skulde være, kunde baade det Engelske Wapnetak, beskrevet i det forrige, saa og nogle

kan yttre enten mod Stævningen, Retten, Vidnerne eller andre Poster. I Henseende til Spørsmaale af dette Slags ere Inter-

nogle af de seenere Norske Kongers Hyldninger, hvilke Norges Krønike, anført i Dolmers Anmærkninger til K. Magni Hirdskraa (p. 9 og 10), beretter at være skedde med denne Cermonie, ansees som Levninger af de ældere Tiders Skikke i saa Fald; men da vor ældste Historie ikke mælder derom, bliver det kun en Gietning, uden nogen Vished. I den Norske, ja i alle de Nationers Lehns-Ret, hvis Regierings Form forskriver sig fra Norden, findes Vaaben at være brugte nu til en nu til en anden Heitidelighed: De Fremmedes **Wapenlehn** er overalt bekiendt; og i Norge var Sværdtag anordnet, som en almindelig Maade til at indsætte baade Hofmænd og Lehntagere (Dolmer l. c p. 68, 69); I Sandhed en livagtig Afbildning paa begge disse Slags Embeder; thi Hofmænds store Pligt havde af Arilds Tid været at holde sig omkring Kongens Person, følge hans Hovedbanner i Striden; og en Lehntager var Regentens Fuldmægtig til at føre Sværdet, det er den Høieste Magt i hans anbetroede Provintz; han skulde beskytte den mod udvortes Fiender; han skulde og paa dens Vegne i fornødne Tilfælde være sin Herre følgagtig i Marken med et Antal Folk; ja saadant et Lehn var sædvanlig en Belønning for udviiste Krigs-Tienester, undertiden endog i selvsamme Steds Erobring; i det mindste er dette virkelig Lehnenes naturlige Oprindelse. Men hvorledes end alt dette er, skulde jeg meget tvivle paa, at disse Lehns-Cerimonier bestandig ere blevne saa nøiagtig tagne i agt, som de siden findes anordnede i K. Magni Hirdskraae; derhos dog ikke nægtet, at man jo i vor Norden finder Spor til Lehntagelse ved Sværd, endog fra Harald Haarfagers, og kandskee endnu ældre, Tider. Om Vaabentagets Brug naar en nye Lov eller Anordning offentlig skulde vedtages, forklares sædvanlig Hirdskraaens Efterretning (Cap. 1.), at K. Magnus paa Froste-Ting lod overlæse K. Olufs Grundlov for den Norske Thronfølge, og at den sammesteds af det heele Folk, for dem selv og Efterkommere, blev samtykket med et ret Tingtag. Forklaringen passer gandske vel med deres Krigske Tænke-Maade; thi denne Grundlov var stiftet ved Harald Haarfagers Seiervindinger, handthævet ved de retmæssige Thronarvingers og de velsindede Undersaatters Vaaben; men derfor tør jeg endnu ikke slutte, at ogsaa alle andre Love uden Forskiæl have pleiet at vedtages paa samme Maade.

Disse ere nu de betydeligste Leiligheder, i hvilke Vaabentag findes at være brugt, især hos de Norske, hvis Historie og Love give de fleeste Exempler derpaa. Jeg har anført dem med et Slags Tvilsomhed; og man seer lettelig min Aarsag: Jeg finder nemlig paa den eene Side gandske overeensstemmende med vore Forfædres krigiske Regieringer og Sindelav, at Vaabentag skulde have været en overalt sædvanlig Høitidelighed i deres Freds-Slutninger, Hyldninger, Forlehnings-Acter, nye Loves Forkyndelse, og med eet Ord at sige, i alle de betydeligste Stykker af Re-

giering

locutoria virkelig endelige Domme; men Hoved-Sagen selv afgiore de aldeeles ikke, hvorfor de og ikke maae gives beskrevne for end

gieringens Forvaltning. Paa den anden Side derimod synes mig de Exempler jeg kan erindre, ikke tilstrækkelige nok til at fastsætte den som en bestandig og almindelig Skik, i Henseende til samme. De beviise ikkun at det er blevet brugt deri, i visse besynderlige Tilfælde; og just dette bliver min Tanke derom. Dets Brug i at slutte Fred og Forbund, om den ellers nogen Tid haver været almindelig i Norden, maatte naturligviis ophøre, saasnart den Christelige Troe var bleven rodfæstet. Alle nye Konger ere ingenlunde blevne udraabte ved Vaabentag, (thi ellers maatte det meget oftere nævnes); men allene nogle af dem, hvis Adkomst eller Tiltrædelse var underkastet betydelige Vanskeligheder, som K. Sverre, K. Guttorm Sivertsen, og fleere. Det Sverdtag hvorved Hofmænd og Lehntagere bleve beskikkede, var noget meer gangbart, især saavidt angaaer de sidste. Det Vaabentag derimod, hvorved K. Olufs Grundlov meenes at være vedtagen efter K. Magni Foranstaltning, synes mig gandske eget, og for den aleene; thi først, var denne Lov en Hoved-Grund for Rigets Sikkerhed, for Thronens Fasthed; behøvede altsaa at Undersaatterne skulde forbinde sig til dens Haandhævelse paa en besynderlig høitidelig Maade; dernæst synes mig ikke aldeeles klart, at Tingtag, som i den Anledning nævnes, just er det selvsamme, som det Vaabentag, hvorom hidindtil er talt; hvorfor ikke ligesaavel, saadant et Haandtag som det, hvorved K. Haagens Frostetings Lov hos Paus (p. 12) beretter hans Ræfte-Bøder til Trønderne at være blevne vedtagne paa Øreting i Trondhiem, eller noget deslige? Dog dette maae gierne staae derhen; Alt det anførte naar det tages tilsammen, viiser dog temmelig tydelig, at Vaabentag stedse maa være blevet erklendt for en høitidelig Maade at stadfæste de vigtigste Forretninger Regieringen vedkommende, forplantet lige fra ældgamle Tider af; men at det i de seenere, ikke har havt en gandske ordentlig, bestandig, og almindelig Brug, meener jeg kommer deraf, at det saakaldte ordentlige Cerimoniell den Tid ikke var bestemt ved udtrykkelige Anordninger, men for det meeste overladt til enhvers eget Tykke, eller dog til en ubestandig Sædvane.

I Rættergangen, har, blandt de Danske Love, den Skaanske anordnet Vaabentag som en Høitidelighed ved at udraabe til Landsting, Fredløsheds Dom over en sandskyldig formodet Tyv, som sad Rætten overhørig. Anders Sunesen (7 Bog 6 Cap.) forklarer det som et Tegn til at enhver kunde siden angribe saadan en med Vaaben, hvor han maatte træffes; og Østerson lægger til, at det samme gieldte saavel som Mandrabere, som alle andre Misdædere, der havde forbrudt deres Hals, især naar de vare rømte, hvilket meget vel kan have været de seenere Tiders Brug. I Norge har den gamle Guletingslov hos Paus befalet Vaabentag inden Tinge, som en Maade at stadfæste, baade de Domme, hvorved nogen blev kiendt berettiget til at indløse en Jord, som sit Odel,

end tilligemed den For 17 Martii 1690; øiensynlig for at forebygge at deres Indstævning og Forfølgning for sig selv skal misbruges

Ødel (p. 212); saa og de Skiøder paa solgte Jorder, som maatte skee ved Rætten, i Mangel af at Sælgeren selv vilde udstæde Skiøde (p. 221 og 226). Den Norske Historie, naar den fortæller, at Riget blev K. Sverre tildømt med Vaabentag, med Tillæg, at det skedde efter Loven, synes derved at betegne dets Brug endnu i fleere Sager, end dem Loven udtrykkelig nævner. Dog skulde jeg snarest troe, at det aleene have været saadanne, som udkrævede nogen besynderlig Høitidelighed; thi de anførte ere samtlig just af dette Slags. Men til at stadfæste andre Domme uden Forskiel erindrer jeg ikke Vaabentag at være anordnet i Norge førend i Kong Magni Lagabæters Love; og dog ikkun for Lavtingene aleene.

Men Spørsmaal: Hvorledes gik dette Vaabentag eller Tingklappen til? *Dolmer* (l. c. p. 9 og 254) svarer, ved at meenige Almue klappede paa deres Skiolde og sloge deres Vaaben sammen. Paus, i en Anmærk. til den gamle Gulethings Lov (p. 2•2) antager det sidste, ventelig paa Taciti foranførte Beskrivelse. Mig derimod synes endnu som jeg før har sagt, at dette Slags Vaabentag egentlig ikkun hører til Krigen; men at det i borgerlige Rætter eller Raadsforsamlinger var kun et Tegn til Fortrydelse og Mistykke naar det skedde paa denne Maade. Mine Beviiser ere disse. Hos Romerne er det en bekiendt Sag at den militaire Maade at give Samtykke paa, blev anseet som gandske adskilt fra den Civile, hin skedde sædvanlig med et Slags Bulder, denne i Stilhed, som bædre passet med Justitz-Væsenets Natur. Ja Ammianus Marcellinus hos Lipsium (loc. cit.) forsikkrer udtrykkelig, at naar en Forsamling aleene klappede med Skioldne paa deres Knæe, saa var det et Tegn til Samtykke og Bifald; naar de derimod sloge paa Skioldene med deres Sværd eller Spyd, blev det altid holdt for et Tegn til Mistykke og Vrede; blot i Feldten kunde det antages for Bifald, saavidt Krigshærenes Bitterhed mod Fienden var ønskelig for dens Anfører. I de gamle Macedoniers Forsamlinger, var det, at slaae paa Skioldene, den vedtagne Maade, til at afslaae og forkaste. Og det synes ligeledes at have været Skik i vor Norden. Saaledes var Allarm og Vaabenbrag det Middel, som den Svendske Almue paa Upsale-Ting betienede sig af, for at viise sin Misfornøielse over K. Oluf Sønskes Opførsel, for at tvinge ham til billigere Vilkaar; thi ingen maae tænke, at det blot var et Bifald til Lav-Mand Thorgnys Tale, uden saavidt samme indeholdt en haard Bebreidelse og Trusel imod Kongen. Den samme Maade brugte Sveinke Steinarsens Folk, til at betegne deres Fortrydelse over Sigurd Ullstrengs Tale, at indjage han en Skræk, da han paa K. Magni Barfods vegne havde erklæret deres Anfører Landsflygtig. Da Sigurd Slemme-Degn søgte den Norske Throne, var det, at slaae sine Vaaben tilsammen, den Maade, hvorpaa Forsamlingen afslog en saa formastelig Paastand, erklærede ham Fredløs med hans heele Følge. Hermed stemmer

ges til Hoved-Sagens Ophold. I Graagaasens Rettergang havde saadanne Interlocutoria ikke egentlig Sted; thi de Judeindin-

ner fuldkommen overeens hvad Bisp Laurentii Levnet i det 16 Cap. beretter at være hendet den Kongelige Norske Befalings-Mand Hr. Alf af Krok i Island: „1304 kom hann út aptr, hafde mörg Kungsbref oc margar nyungar, „for hann med that yfir landit, at hann kallade marga goda bændur „utlæga; gerdo menn at hanom för á Hegranesſthingi, ſva hann viſſi varla, „hvar hann ſkylldi hafa ſik; bördo oc ſtrákar oc lauſamenn á ſkiölldo med ópi oc „hareyſti; vard hans hiálp that, at their drapo hann eigi: Hra Thorde „af Mödruvöllom ok adrer Herrar leto bera Skiölld yfer hann d. e. Aar 1304 kom han igien og havde mange Konge-Breve og mange nye Paafund, hvormed han reisede over Landet, især, at han erklærede mange fornemme Bønder Landflygtige; derfor giorde man Samling mod ham paa Hegrenæs-Ting, saa han neppe vidste hvor han skulde giøre af sig; desuden sloge Drenge og unge Karle paa deres Skiolde med Skrig og Raab. Hans Redning, at de ikke sloge ham ihiel, var alleene det, at Hr. Thord af Mødrevall og andre Herrer lode bære Skiold over ham. Dette viiser os da vore Forfædres Skiolde- og Vaaben-Slag som et Mistykkes Tegn, som en Trusel, at den, som det angik, ikke skulde være sikker paa sit Liv, at han skulde behandles som en Fiende, om han ikke frafaldt hans Paastand. Den Tumult og Opløb, dette nødvendig maatte medføre, rimer sig ikke synderlig med den Ærbarhed, som Rættergangen krævede, og derfor slutter jeg vist og fast, at Vaabentag for Rætten er gaaet gandske anderledes til; men just hvorledes kan jeg ei bestemme med al Vished. I Skaanske siger Ofterson det skedde, ved at Sagsøgeren hug med sit Sværd i Bielken paa Landstinget; og det kan vel saa være i de nyere Tider; men for de ældere antager jeg langt heller Anders Sunesens Beskrivelse, at det nemlig er skeet collisione armorum & contactu; det sidste Ord taget som en Forklaring paa det første; og da kan det være gaaet hos os, enten som i Engeland efter K. Edvards Lov, eller og som Verelius melder i sin Index, at Dommerne fremrækkede et Sværd eller Spyd, paa hvis Spidse Bisidderne lagde deres Hænder; dog, hvorfra han har funnet have en saa bestemt Beskrivelse har jeg ikke fundet. Kandske og det er skeet blot ved at holde Skiolde eller andre Slags Vaaben i Veyret, kaldet at ofra Vapnom, og brugt hos Romerne, som Ammianus vidner.

I Island har Vaabentag meget vel været bekiendt ligefra de ældere Tider; men saa længe den Republicanske Regiering stod ved Magt betydede det alleene Landstingets Slutning; det viiser Graagaasen overalt; det sees og af Hrafnkels-Saga anført i det forrige pag. 363. Det er en Bemærkelse, som ligefrem betegner blot den Handling, at tage Vaaben, paatage sin Rustning, og viiser os tydelig sin Oprindelse

dinger som kunde indløbe imod Rætten, faldt bort af sig selv, uden videre Paakiendelse, saasnart den Øvrigheds-Person, som havde udmældt Rætten, kunde igiendrive dem med sit Svar, eller skaffe andre bedre skikkede Meddoms-Mænd. Indvendinger, giorte mod en Part, hans Beviser, eller anden Iræiresættelse, kom ligeledes alene an paa hans egen Besvaring; thi kunde han derved stoppe Vederpartens Mund, saa var ei heller nogen Paakiendelse fornoden.

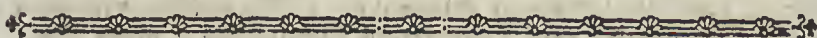
rindelse af den Skik, at man skulde lægge sine Vaaben saalænge man var til Tinge; Denne har virkelig fra Arilds Tid været vedtagen i Norden, for at handthæve den almindelige Tingfred; findes ogsaa brugt i fredelige Tider, baade i Island og i Norge; blant andet forestilles alle Folk ubevæbnede paa Gule-Ting i Egil Skallagrims Søns Levnet 56 Cap.; Thi at Ætterne siden efter blere til en Allarm-Plads, især i Island, var kun en Misbrug, foraarsaget ved de Tiders borgerlige Krige. Ved den Norske Regiering og Love blev Vaabentag først indført der i Landet, som en høitidelig Maade at stadfæste Lav-Tingets Domme; Men hvorledes det der er gaaet til, beskrives ingensteds, saavidt jeg har læst. Saa meget alene synes mig klart, at det hverken er skeet ved Skiolde-Slag eller ved at slaae andre Vaaben tilsammen; thi de samme Love have aldeles forbudet at bære Vaaben paa Landstinget. Rimeligst altsaa, at det maa være skeet paa nogen saadan Maade som Verelius har beskrevet. Men nu er det ganske af Brug siden den nye Norske Rættergang er indført. Til Slutning maa jeg erindre, at endog strax efter den Tid, da Vaabentag var blevet anordnet til at stadfæste Domme, findes en ganske anden Maade brugt hos os, til at stadfaste andre Slags Vertslige Forretninger. Saaledes beretter Arna Byscops Saga 29 Cap: at K. Magni Islandske Lov 1280 blev vedtagen med *lofatak*, eller Haandsirækning; og hvori det har bestaaet viser den siden i det 42 Cap. „Med thessu atkalli var uplesinn Samningr sá „er ger var í Brautarhollti, ok tekit höndom up i lögretto, ok stadfest alle „med lofátaki. d. e. *Efter denne Paastand blev oplæst det Forliig mellem de Geistlige og Verdslige, som var blevet giort i Brauterholt, og Hænderne oprækkede i Lav-Retten, og Alting stadfæstet med Lofatak.* I de senere Tider findes dette Lofatak brugt i vor Lav-Ret 1 Julii 1643, ligeledes ved Lav-Mand Thorlev Kortsens Vall 1662, og endelig 1691. Ordet giver noksom at forstaae, at denne Skik har været omtrent det samme som de første Christnes Χειροτονια, eller de Romeres dextræ elatæ, som Lucanus og andre nævne; det bestod i at række Armen i Været med en udstrakt Haand; thi *lofe* betyder vola, d. e. Haandens indvendige Hulhed naar Fingerne rækkes ud. Om denne Ceremonie skulde betegne Forsamlingens Redebonhed til at sætte det besluttede i Værk, eller noget andet, kan være lige meget.

noden. Blev derimod nogen Øvrighed eller Part overbeviist om at have begaaet væsentlige Feil i sin Omgang i Sagen, eller han kunde overbeviise sin Modpart om at have sogt at forvilde Rætten, saa kunde der paastaaes en Straf, som fast altid havde Hoved-Sagens Tab i Folge med sig. Dette var det egentlige Tilfælde hvor Dommernes Kiendelse var fornøden, nemlig, til at fastsætte hvorvidt det anlagte Søgsmaal skulde staae eller falde, og hvad Straf den skulde lide der var befunden skyldig i nogen Mislighed; Et Beviis paa, at Interlocutoria ikke kunde have Stæd i denne Rættergang, uden saavidt de tillige afgiorde Hoved-Sagens Skiæbne; det skede ved at erklære Søgsmaalet ugyldigt, og Sagsøgeren straffældig, om Forseelsen var paa hans Side; men ved at paalægge Vederparten Straf, om Forseelsen var hans; ofte med den Virkning, at den anlagte Hoved-Sag, uden at blive nogensinde paadømt, blev saaledes til Intet, at den aldrig mere kunde paatales. Paa Landstinget rettede Dommerne sig heri meget efter de Svar, som Lav-Manden under Sagens Drift pleiede at lægge Parterne i Munden, naar han blev spurgt til Raads.

Endelige Domme ere alene saadanne, som fastsætte hvad der skal gielde i Hoved-Sagen selv, efter samtlige Parters Iretesættelse; og kaldes i Loven **Dom-Slutninger, Kiendelser, Afsigter** o.m. Ved Hiemtingene afsiges de af Syssélmanden alene uden i Livs, Ære, og faste Eiendoms Sager, da han har 8 Meddoms Mænd, hvis Dom falder efter fleste Stemmer, N L. 1-7-1. og underskrives af saa mange iblant dem som ere eenige dermed 1-5-3. I Lavtinget bleve alle Domme i forrige Tider sædvanlig afsagte af begge Lav-Mænd samtlig; nu derimod dømmer hver for sig i sit Lavdømmes Sager Rescr. 7 Mai 1738. I Over-Retten falder Domme, som for er sagt, efter samtlige eller fleste Stemmer. I øvrigt bor alle Domme affattes med endelige det er bestemte og klare Ord 1-5-12. 13, at der ei skal kunne være Tvivl om, hvad den Skyldige er tilfunden at giore eller lide. Er det f. Ex. en Criminel-Sag, navngives Straffens Maade, som at miste sin Hud til Kagen eller i Fængsel, Halshugges, Hænges, Brændes, Druk-

Druknes o. s. v. I Domme som lyde paa Penge-Udgift kan efter 14 a ibid. være adskilligt at navngive: a) Hoved-Stolen eller den Gield selv hvorom der søges; b) Den Rente som deraf kan regnes fra den Tid Betaling manglede; c) Erstatning for den Skade og Tab som en Sag har medført, hvorhen hører Tids-Spilde og deslige; d) Boder for Bonde-Sagen, eller den Satisfaction som Sagsøgeren faaer for tilføiede Uret paa Person eller Gods, sædvanlig kaldet Ret eller Fuldrette; e) Det Sagefald Kongen tilkommer for Lovens Overtrædelse; N. L. kalder det som oftest Boder, Jonsbogen derimod Sekt, hvilket Ord og findes i N. L. 1-22-19; f) Processens Omkostning, d. e. de Bekostninger som der ere medgaugne paa at faae Dom over den Skyldige. Jonsbogen fordobler dem i adskillige Tilfælde, især hvor Modvillighed findes; g) Kost og Tæring; den strækker sig kun til den Erstatning man faaer for sin Fortæring paa en unødvendig Ting-Reise N. L. 1-6-19. Den er altsaa kun et vist Slags Udgift i en Sag; Processens Omkostning derimod indbesatter den hele, saa vel til dette, som til Stævninger, Skriver-Penge og deslige. Kost og Tæring kan tildømmes midt under Sagen; Omkostninger derimod ikke, forend den sluttes ved endelig Dom; dog faaer en som vinder dem ikke altid, f. Ex. hvor han af Begyndelsen har forskudt lovlig Forliig 1-5-7, hvor Sagen har været meget tvivlsom, eller hvor den er bleven afgiort ved Eed. Tiden, da enhver Doms-Slutning skal fyldestgiøres, er og en nødvendig Post 1-5-15, men dens Længde sættes heel ulige efter hver Sags Beskaffenhed. Saaledes skal Straf paa Liv og Ære paalægges saasnart endelig Dom er falden N. L. 1-22-54/55, med mindre Dommeren finder det betænkeligt, thi da forundes de Dømte Tid til at søge Kongen om Formildelse, hvilket i Særdeleshed har været Sædvane i Island i Leiermaals Sager i de forbudne Leed. For nærlige samt store Boders Betaling sættes 6 Uger N. L. 1-22-13.15, for Leiermaals-Boder, næste Flotte-Tid efterat Dom er falden (see Store-Dom). I Gields-Sager forelægges visse Terminer, i gamle Dage kaldte Sal, især naar der handledes om Mandebod eller Leiermaals-Boder Jonsb. Tingsb. 8 Cap.

Er Summen kun liden noies man med 1 Maaned (ibid.); Er den derimod af Betydenhed forlænges Tiden f. Ex. fra det ene Aars Landsting til andet Aars Flotte-Tid; hvilket er en gammel Vedtægt i Island, grundet paa Jonsb. Tyveb. 23 Cap. I Giestе-Rets Sager sættes kun 3 Solemærker efter N. L. 1-22-19. Naar Domme lyde paa andre Slags Gierninger forelægges ligeledes en vis Tid, længere eller kortere, efter Sagens Beskaffenhed; Saaledes foresættes sædvanlig en Leilænding, som har nedrevet noget Huus af sin Gaard, en Maaneds Tid, til at sætte det op igien, under Straf af 1 Mark til Hosbonden, og at det da opsættes paa hans Regning. En af Hoved-Reglerne er ogsaa denne, at en Dom ikke maa indeholde nogen Ting som Irettesættelsen eller Paastanden ikke medfører; thi derved gior en Dommer sig til Talsmand. At Domme, forkyndte paa modvillige Skyldiges Bocpæl, eller paa de Stæder, hvor de havde skiult sig, bleve af Christ. 1. 6 Febr. 1463. befalede at skulle ansees, som de vare læste i disses eget Paahor, er ganske overensstemmende med vore Tiders Tænkemaade.

Fiortende Capitel.

Om Appell, eller Stævne-Maal til høiere Ret.

§. CXXXVI.

Hvad Appell er.

Appell kaldes den Handling hvorved en Sag som Underdommeren selv, eller andre i hans Stæd, have paakiendt eller behandlet, indstævnes til vedkommende Over-Ret til

til endnu nærmere Paakiendelse. N. L. 1-6 Cap. i Titelen kalder det Indstævning til hoiere Ret; Dog strækker samme Benævnelse sig ogsaa til de Sagers Indstævning, som strax fra første Haand gaae lige ind til Over-Retterne, uden nogen foregaaende Underrets-Dom, f. E. de der angaae privilegerede Personers Embede 1-2-6. 11, Rettens Fornægtelse 1-6-17. eller andre deslige. Appell derimod taget i sin egentlige Meening, forudsætter altid en Underrets-Dom eller Behandling, og har den Virkning, at dennes Fuldbyrdelse udsættes til Over-Rettens Paakiendelse. Det som kan indstævnes er ei Domme alene, men endog andre Rettens Behandlinger; saaledes indstævnes Grandskninger, Liqvidationer, og deslige Afsigter for den Ret, som har udstædet Befalingen dertil 1-6-2 conf. 1-16; Skifte-Breve, Indførsler og Udlæg i Arveløse Boer, for de Personers Over-Ret, som sligt have forrettet 1-6-5 o. s. f

§. CXXXVII.

At en Under-Rets-Dom eller Behandling, saaledes indstævnes, kan skee i tredobbelt Henseende: 1) Naar Dommen enten synes for haard, eller Dommerens Behandling i noget vigtigt Stykke uretfærdig; da indstævner man til Underkiendelse, at den faldne Dom maa blive igienkaldet, og sat til Side. 2) Naar den synes for mild eller lemfældig, da indstævnes den til Skiærpelse. 3) Naar Sagen er af den Vigtighed at en Under-Dommers Dom ei kan agtes gyldig nok, da indstævnes til Stadfæstelse. I mange Eiendoms-Sager kunde saadant være en ganske nyttig Forsigtighed; og i Indførsel hos privilegerede Personer er det udtrykkelig fornødent N. L. 1-22-38. Ligesaa uomgiængeligt er det og i alle Ubode-Maal, det er, Sager som angaae Straf paa Liv, Lemmer, Ære eller Frihed; De af dem som lyde paa Livet bør altid efter Lovens 1-22-53 indstævnes til Lavtinget forend Execution maa skee; I de andre kan være nok, at indsende Acterne til Amtmanden og indhente hans Stadfæstelse, naar han finder samme billig, see Stiftamtm. Ordre 19 Mai 1745. Aarsager til Appell.

Dette Slags Sager kunne altsaa ansees for saadanne, som nødvendig maa appelleres.

§. CXXXVIII.

Sager som ikke kunne appelleres.

Tvertimod de anførte ere der andre Sager, som enten aldeles ikke maa appelleres, eller dog ikkun med visse Indskrænkninger. Til det første Slags høre alle de, som Voldgiftsmænd have paakiendt, saavidt disse ei have overskridet deres Fuldmagt 1-6-1. Til det sidste kunne adskillige regnes. Saledes f. Ex. maa ei fra Island indstævnes til Høieste Ret nogen Sag om bare Penge, hvis Hovedstoel er ringere end 100 Rdlr. eller deres Værd 1-6-16. Saaledes bør ingen Appell til Over-Retten eller Høieste Ret agtes, naar den skeer af en uvederhæftig i en reen og klar Sag, som han ei kan haabe at vinde, med mindre han stiller Caution, baade for Sagens Hovedstoel og Omkostninger 1-6-21 Art. Interlocutorial-Kiendelser maa og ei indstævnes til høiere Ret, forend tilligemed Hoved-Sagen selv For. 17 Mai 1690; med mindre de indeholde Afviisning, Rettens Fornægtelse eller noget saadant, hvorved Sagens Drift aldeles maa standse, indtil de blive underkiendte for en høiere Dom.

§. CXXXIX.

Appellers almindelige Orden og Formaliteter ved Lavtinget.

I Geistlige Sager appelleres fra Provste-Retten til Landemodet eller Synodum Generalem N. L. 1-6-7, og derfra endog i Ægteskabs-Sager 1-6-8 lige til høieste Ret. I de Verdslige derimod appelleres fra Syssælmændenes Hiemting til Lav-Retten 1-6-8, fra denne igien til Over-Retten ibid. og endelig fra denne til Høieste Ret; Bevilgede Commissariers Domme gaae lige ind til Over-Retten 1-6-6, som og de Sager, der angaae Rettens Fornægtelse, som er skeet ved voldsom Tvang 1-6-17. Det er Appellernes Orden. Angaaende deres Formalitet eller den Maade hvorpaa de bør skee maa følgende mærkes. Hvo som agter at appellere fra en Underrets Dom, skal erklære det strax, saasnart denne

denne er falden, og til den Ende begiere Dommen beskreven tilligemed den hele Act; Forsømmes dette, saa staaer han Fare for, ei alene at hans Sag kan blive afviist naar han kommer for hoiere Ret, men endog, at ham ei engang bevilges Appellations-Stævning 1-6-10. Fra Underrets-Dom saaledes er falden har den Dømte sædvanlig 6 Maaneders Frist til at udtage Lavtings-Stævning; og om Dommen lyder paa saadanne Boder, som han kan blive Lovfældt eller fredløs for, ærlige eller uærlige 1-6-10. conf. 1-22-13.14.15, saa har han ikkun 6 Uger. Nogle have troet, at Appellations-Stævning burde allerede være forkyndt inden denne Tids Forløb; Men at det er nok, naar den kun, inden samme, er udtagen, kan baade sluttes af N. L. 1-4-22. 23 a; saa og er det udtrykkelig fastsat ved Rescr. 19 Dec. 1749, som endog har tillagt at det var nok, naar Stævningen alene lovlig var begieret. Denne Begiering skeer ved en skriftlig Ansøgning eller Klage til Lav-Manden, indrettet omtrent som et Indlæg. Deri fortælles Sagens Beskaffenhed, dog især de Poster, hvori man fornemmelig synes forurettet, saavel af Vederparten, som ved den faldne Dom; ombedes altsaa, at baade de som have dømt, saa og alle øvrige Vedkommende maa blive indkaldte, for at forsvare, hine deres Dom, disse deres Opførsel i Sagen. Herpaa udstæder Lav-Manden Stævningen, hvori han anfører alle Hoved-Posterne af Sagsøgerens Klage; Nogle Lav-Mænd har pleiet at indrykke den Ord for Ord; Men at indføre alene et Udtog deraf er mere brugeligt, saavel her som i andre Over-Retter. Ved Lavtings-Stævnings Forkyndelse er alene at agte, at om den allerede er udtagen inden 6 Uger efterat Herreds-Dommen er falden, saa behøves kun 14 Dages Tid for Landstinget, hvor Vedkommende end ere N. L. 1-4 22; Er den derimod senere udtagen, behøver den samme Forkyndelses Tid som tilforn er sagt om en Underrets Stævning. Den øvrige Rettergangs-Maade er for Lavtinget den samme som for en Under-Ret, alene at der sædvanlig ikke føres nye Beviser eller Vidner, uden i visse særdeles Tilfælde som 1-13-26 a.

§. CXL.

§. CXL.

Ved Over-Retten og høieste Ret.

For Over-Retten kan stævnes ei alene Lavtingets Domme, men og andre Sager fra første Haand, nemlig Rets-Fornægtelser, Commissariers Afsigter og deslige. Efter Lovens 1-6-12. kan denne Indstævning opsættes i Aar og Dag; Men den Tid er nu bleven forkortet i Island, i det det ene Aars Lavtings-Domme skulle gaae til næste Aars Over-Ret, R.scr. 8 Febr. 1724. Stævningen forhverves her ved en Ansøgning til Amtmanden, indrettet paa samme Maade, som hin om Lav-Rets-Stævning, og bilagt med alle de Domme som forud ere faldne i Sagen, 1-6-16; thi uden disse kan intet i en Sag foretages for de høiere Retter 1-6-18; og da udstæder Amtmanden Stævningen under sit Navn og Landets Segl. For at spare de længst borte liggende Indbyggere en alt for lang Reise, pleier Amtmanden gierne at befuldmægtige en Syssel-mand eller anden Betient til denne Forretning paa sine vegne, hvilket da tilkiendegives i Lavtings-Bogen. Tiden da disse Stævninger bor forkyndes beretter Hr. Solvesen (p. 269.) at være i denne Rets Protocoll ansat til 6 Uger forend Retten holdes, ventelig efter N. L. 1-4-26, erindrer dog tillige, at have i sin Tid seet endog kortere Tid tagen for fulde. Irettesættelsen skeer for denne Ret som for andre mundtlig eller skriftlig efter Parternes Behag. Høieste Rets Stævning soges i det Kongel. Danske Cancellie, aldeles paa samme Maade, som om Over-Rets-Stævning allerede er sagt, og udstædes i Hans Majestets Navn. Paaankes derved nogen Dom, saa skal den være forkyndt inden 18 Maaneder, efterat samme er udstædet 1-6-12. Men for de Sager, som fra første Haand gaae til høieste Ret, er ingen Tid fastsat, de indstævnes naar de falde, saa hastig som skee kan. Hvad man vover ved at indstævne en Dom til Underkiendelse uden billig Aarsag viser 1-6-11,19 og 20 a.

§. CXLI.

Om Fatalia Appellationis.

Det foregaaende viser saaledes, at hvert Slags Under-Rets-Domme have en vis foresat Tid, inden hvilken de bor indstævnes, hver

hver for sin Over-Ret, og i hvilken de altsaa hænge som i et Slags Uvished, om de skulle blive staaende upaatalte eller ei. Naar derimod denne Tid løber aldeles ud, inden nogen Paatale skeer, saa sættes Dommen derved i Sikkerhed for videre Indstævning. Af den Aarsag kaldes denne Tids Udløb fatalia appellationis, saavidt den er en endelig Termin der fastsætter Dommens Skiebne; og en Dom, som har ligget upaaanket, indtil denne Termin er forbi, siges at have overstaaet fatalia, saavidt det sædvanlig har den Virkning, at den da agtes for gammel til at kunne appelleres. Dog maa man derhos agte, at der endda kunne gives Tilfælde, hvor en Sag kan indstævnes for Høieste-Ret, uagtet dens Appellations-Tid længe siden er over; f. Ex. a) Naar Indstævning skeer ikke til Underkiendelse men Stadfæstelse alene N. L. 1-6-14. b) Naar man ikke paaanker Processen eller Dommen selv, men blot en eller anden Urigtighed i Sagen, som man siden har opdaget 15 a ibid. Til andre Rætter kan og skee Indstævning efterat Appell-Tiden er over, naar der bevilges Kongelig Opreisning paa Dommen; I Henseende til Høieste-Rets-Domme maa den aldeles ikke søges, men paa Underrets-Domme bevilges den; dog ei gierne naar de først ere over 3 Aar gamle; ventelig og ikke heller uden i vigtige Sager (hvorpaa Loven selv 1-6-12 a nævner Umyndiges og Drabs-Sager til Exempel); og de dog ikke, uden for nye Beviisers eller deslige betydelige Omstændigheders Skyld. Den har og det besynderlige, at der i saadan Sag ingen Paastand kan giøres mod Under-Dommerens Omgang, hvor mislig den end maatte findes. Hesselberg (p. 611.) tillægger: Naar en Dom har nogen Nullitet i sig, det er nogen saadan Mangel, som gior den ugyldig i sig selv, som at være fældet mod ustævnte Personer, mod de fleste Stemmer, eller andet af samme Natur.

§. CXLII.

Hvorvidt de ældste Islændere, under Ulfliots Lov, have brugt ordentlige Appeller, kan nu ei bestemmes med fuldkommen Vished, siden samme Lov ikke er meer i Behold; Men skulde noget

Appellers Beskaffenhed i de ældere Tider.

noget sluttes af de Tiders Historie, saa bliver det uden Tvivl dette, at ordentlige Appellers Brug ikke har været almindelig vedtagen i deres Rættergang. I Forstningen havde de ikkun nogle Herreds-Retten alene; altsaa ingen Leilighed til Appell. Da Landstinget siden efter var stiftet bleve ei alene de smaa Sager staaende ved Herreds-Retterne, ligesom tilforn, uden at komme videre; men endog de betydeligste, som Drabs-Sager og deslige, skulde ogsaa endda føres for det Herredsting, som var nærmerst ved Stedet, uden at man erindrer noget Exempel paa, at nogen saadan Sag, naar en ordentlig og endelig Dom derudi kunde indhentes, er bleven derfra indstævnet; Den fornemste Forandring bestod blot deri, at dette Slags og andre vigtige Saager siden kunde, efter Parternes eget Behag, indstævnes fra første Haand lige til Landstinget, uden at behøve at forberedes ved vedkommende Under-Ret. Samme Regel kan sættes for den folgende Tid, efterat Fierdings-Retterne og Femter-Dommen vare anordnede. Alle de betydeligste Sager, i Særdeleshed de, som anginge nogen Forseelse, begaaet af Rettens-Betiente, i deres Embeds Forretninger, eller uden for samme, kom strax lige til vedkommende Fierdings-Retter, uden at gaae Herreds-Tingene igiennem. De Sager, som alene bleve foretagne for Hiemtingene, men kunde ikke der bringes til endelig Dom, formedelst Doms-Mændenes Underslæb eller modstridige Stemmer, Sagvolderens Forbud, Voldsomhed eller Udflugter, Sande-Mændenes Modvillighed eller andet deslige, bleve og indstævnte derfra til Fierdings-Retterne, for der at føres til Ende. Fra Fierdings-Retterne igien gik ligeledes til Femter-Dommen alt hvad der ei kunde komme til nogen fast Beslutning, alt hvad der kunde blive begaaet mod Rettergangens Regler, af Herreds Hovdinger, Dommere, Parter, Sande-Mænd eller andre. Men alle de anførte Sager ere just saadanne, som enten ikke kunde for Underretterne bringes til Doms, eller ikke foretages fra først af, uden for en Over-Ret. At derimod nogen endelig Dom er saa længe Ulfliots Lov stod ved Magt, bleven indstævnt til Underkiendelse fra Hiemtinget til Fierdings-Retten, eller fra denne til Femter-Dommen, finder jeg Aarsag at kalde i Tvivl; og altsaa

saa med det samme at egentlige Appeller have i den Tid været i Brug.

Graagaasen har antaget den selvsamme Plan. Den tillod, at alle Sager maatte gaae Hiemtingene forbi, og indstævnes fra første Haand lige til Landstinget, de alene undtagne, som lydede paa Penge-Boder alene. Deraf maatte følge, at de fleste Sager af nogen Vigtighed kom strax ind for Landstinget, og at Hiemtingene ikkun beholdte de andre, som vare af saa liden Betydenhed, at de vel kunde blive ved Underrettens Dom, uden videre Forfølgning; Ligesom Historien og viser, at de Tiders Herreds-Domme ikke pleiede sædvanlig at indstævnes til Underkiendelse. De Tilfælde hvori en Sag, foretagen for en Underret, kunde blive derfra indstævnet til hoiere Dom, vare egentlig: a) Naar den for Hiemtinget var bleven spildt, enten formedelst Rettens Forsømmelse eller anden lovstridig Omgang; b) Naar Meddoms-Mændene delede sig i Partier, og affagde 2 stridige Domme; og c) Naar der skede Forbud mod Sande-Mænd eller Dommere, som forhindrede den at komme til Doms; Altsaa i saadanne Omstændigheder alene, hvor ingen endelig Dom kunde fældes; Og saaledes bør just forstaaes det som tilforn er sagt, at de Sager, som ei kunde sluttes for Underretten, pleiede at gaae til vedkommende Overret. Men alt dette udgior endnu ingen egentlig Appell. At en Dom i den Tid burde indstævnes til Underkiendelse for den samme Ret, hvor den var bleven affagt, naar Dommerne under Sagens Drift havde, til dens Tab, ladet sig indtage af nogen ugrundet Forevending paa Vederpartens Side, var ikke heller Appell, men alene en Maade at forfriske en Sag, hvori den faldne Dom var magteslos af sig selv, maatte følgelig ansees, som aldeles ugiort. I de borgerlige Uroligheder, forend Island blev overgivet, især i Kong Haagen Haagensens Tid, indførde de Store indbyrdes den Skik, at indstævne hverandre for Kongen af Norge, saa og at indskyde sig selv under hans Dom, naar nogen havde dem at tiltale. Saadanne Stævninger, sædvanlig kaldte *Utanstefnur*, eller Stævninger udaf Landet, blev vel ved

Overgivelses-Pacten betinget, at ikke skulde fremdeles skee, uden efter at Hiem- og Landstings Domme forst vare gangne. Dog viser Bisskop Arnes Levnet, og flere de Tiders Historier, at de ere vedblevne endnu en rom Tid derefter, fornemmelig saalænge de Geistliges og Verdsliges bekiendte Stridigheder varede. Men enhver seer vel lettelig, at saadan en Stævning ingenlunde var nogen virkelig Appell, men kun et Slags Voldgift, naar den skede med begge Parters Villie, eller og, som oftest, ikkun en Misbrug eller Udflugt, foraarsaget af Mistroe til den indenlandske Rettergang eller Foragt for samme; og giort, deels i den Hensigt at forhale Tiden, og udmatte sin Vederpart, deels i det Haab, at vinde en gunstig Dom hos en Konge, som søgte alle Leiligheder til at stifte sig et Partie i Landet. At ellers Graagaasen ikke har anordnet Appeller fra endelige Domme, som en almindelig Indretning, reiser sig af den egenmægtige Familie-Jurisdiction, som baade havde givet Rettergangen dens første Oprindelse, og siden efter fortplantet den paa de fornemste Anføreres Stammer. Det viser tillige, at Herreds-Hovdingernes Myndighed har været alt for stor, deres Rettergang alt for independent, og at ingen af Delene saa nøie, som de burde, ere blevne underkastede Landets almindelige Justitz-Væsen, og forbundne med samme. En Aarsag, som tilsidst opfyldede Rettergangen med Uordener, og Landet med Partier, som Regieringen ikke kunde dæmpe. Den foranførte Frihed, at kunne indstævne alle vigtige Sager til Landstinget fra første Haand, skulde vel være et Middel herimod, men det kunde snarer tiene til at stifte endnu en større Forvirring. At Regieringens Tilladelse nødvendig burde indhentes, forend visse betydelige Sager maatte sluttes ved Forliig, var og ikke engang tilstrækkeligt, til at forebygge al Misbrug i den Henseende.

Vore Norske Love, især K. Magni, indførde at Sysselmændenes Domme, hvormed Parterne ei vare fornøiede, kunde indstævnes for Lavmanden, enten til hans Gaard eller til Landstinget, ja vel og naar han reisede omkring for at høre Sager. Disse Appeller skede mundtlig, og er ved dem ikke meget at agte, uden alene

alene den Tid som de skulde forkyndes paa, nemlig en halv Maaned forud, om Lavmanden var inden Herredet eller Tinglavet, en Maaned om han var inden Fierdingen, og 2 Maaneder om uden for. Fra de Domme, som Lavmanden alene affagde, kunde appelleres til Landstinget, hvor da hans Dom blev foretagen og undersøgt af de Lovkyndigste Mænd; dog maatte de ikke underkiende den, men alene indberette Kongen hvad de havde mod den at sige, og hvad dem syntes at være ret. Den eneste som kunde underkiende hans Dom var Kongen, naar han enten fandt den aabenbare stridig mod Lovens klare Bogstav, eller kunde selv udfinde noget bedre, og dog ikke, uden efterat have taget sine Ministre i Raad med sig. Vor høieste Dommer efter denne Lov blev altsaa Kongen i Norge, tilligemed det Norske Raad, og til denne Ret skulde gives 12 Maaneders det er et Aars Varsel, (Thingfare B. 9 Cap.) dog burde denne Indstævning naturligviis ikke havt Sted, førend Herreds- og Laugtings-Domme forud vare indhentede, see Forordn. 5 Apr. 1574. Men Thingfare B. 9 Cap. synes at medføre andet, i det den nævner alle saadanne Sager, som Sysselmænd og Lavmænd ikke kunde overkomme. Naar man ellers i denne Tid indstævnede en Sag til Landsting, og den Stævnende kunde bevise, baade at Landstings-Stævning lovlig var bleven forkyndt, saa og at hans Sag virkelig var gaaet saaledes som han berettede, saa kunde han faae den paadømt, skiønt Vederparten ikke mødte, med mindre denne lod bevise lovlige Forfald paa sin Side. Skulde nogen fra Island have i de senere Tider indstævnet deres Sager for Kongen i Danmark og det Danske Raad, saa kunde de 6 Uger som Forordn. 24(25) Mai 1636 har ansat, som den sidste Tid til at forkynde Stævning til Herredagen, ikke komme der i Betragtning.

Femtende Capitel.

Om Execution.

§. CXLIII.

Execution, hvad er, og i hvad Tilfælde den har Sted, samt dens Navne.

Naar en Skyldig enten ikke finder raadeligt at indstævne en Underrets Dom for hoiere Ret, eller at den allerede er gaaet alle de Retter igiennem, hvortil den kan komme, gior han altid best om han af sig selv efterkommer Dommen, baade med at giore Sagsøgeren Fyldest, saa og med at udlægge hvad Boder og andet, som samme i øvrigt kan lyde paa. Gior han det ikke inden rette Tid, saa giver han Sagsøgeren derved Anledning til at tvinge ham med Execution. Den bestaaer deri, at Rettens Middel da giore Dommen fyldest, baade hvad Sagsøgeren og det øvrige angaaer. Det er en Virkning af Sagvolderens Forhaling eller Modvillighed; derfor maa han og i saa Fald, foruden Dommens eget Indhold, betale 3 Lod Sølv i Sægt til Kongen, om det er nogen Under-Rets-Dom, N. L. 1-22-19; og om det er en Hoieste-Rets-Dom ei alene 27 Lod Sølv i Faldsmaal 43 a ibid.; Men endog al den Omkostning som Sagsøgeren er ibragt siden Hoieste-Rets-Dom er falden. Saadan en Execution har i Loven adskillige Navne efter Sagernes Ulighed. I Criminelle-Sager kaldes den altid Execution, (som N. L. 1-22-53.) og Straf (53 a ibid.) I Eiendoms- og Penge-Sager er Adfærd dens almindeligste Navn (Jonsb. Manh. 10.); Ellers heder den egentlig Nam eller Udlæg, naar den skeer i Løsøre, især saavidt det leveres Sagsøgeren i Hænde N. L. 5-6-9, Indførsel derimod, naar i urørligt Gods (1-22); Dog bruges disse Ord ofte

ofte uden nogen Forskiel, som i de Talemaader: Indførsel i en Boe, Udlæg af en Boe o. a. fl.; Den sidste af disse kan og gandske naturlig betyde alle de Tilfælde, hvor Sagsøgeren ved Rettens Middel sættes i Besiddelse af den Skyldiges Gods, enten det er rorligt eller urorligt.

§. CXLIV.

Endog det anforte viser af sig selv, at Execution er 2 Slags, Criminell og Civil. Den Criminelle bestaaer i, at den Straf, hvortil en Skyldig er domt, bliver fuldbyrdet og sat i Verk; Om den handles her ikke; Jeg vil kun anmærke saa meget, at da denne alene ankommer paa Rettens Middel, saa staaer den Skyldige ei til Ansvar for dens Forhaling. Til den Civile derimod, hvorom her egentlig handles, hører alt hvad der skal efter Dom udbetales Gield eller Boder, Fastegods eller Løsøre, saa og naar Eiendom eller nogen Rettighed skal overdrages; med et Ord, alt hvad den Tabende skal udlægge eller giore, og dog ikke efterkommer, saa at Rettens Middel maa bruges til at sætte det i Verk imod hans Villie og paa hans Regning. Executioners Forskiel og af hvem de bør forrettes.

Efter Jonsbogens Kiobeb. 3 Cap. kunde Sagsøgeren forrette Execution for vitterlig Gield; udnævnede og dertil selv, hvilke og hvor mange Mænd han vilde bruge; alle Herredets Bønder vare endog pligtige at følge med ham, om han fandt det fornødent, for Skyldnerens befrygtede Modstand; Sysselmanden giorde kuns Selskab, for at oppebære Kongens Faldsmaal. I vor Tid derimod er Sysselmanden, som Foged, egentlig og alene den, som det tilkommer at giore dette Slags Executioner, hos alle uprivilegerede, med 2 tiltagne Mænd N. L. 1=22=19. Behoves Execution i det Gods, som en Skyldig har paa et andet Sted, end hvor han boer, eller hans Dom er falden, saa forrettes den af det Steds Sysselmand hvor saadan Eiendom findes 1=22=30. Execution hos Adel og Privilegerede, som den nodvendig udkræver Lavtingets eller en anden Over-Rets-Dom, saa skulde den og

efter

efter 1-22-38 skee enten ved Lavmændene selv, eller 2 af dem udmældte Mænd, Commissarier kaldte, hvilke dog bør tage Syſſelmanden med ſig; Men da her ei ere af denne Stand uden Amtmanden og Biſperne; (Folk, ſom billig kan ventes at ei lade det komme til den Yderlighed), ſaa kan dette ſidſte ikke lettelig treffe ind.

§. CXLV.

Executioners Tid og Forberedelſe.

Det er en faſt Regel, at Execution aldrig bør ſkee, forend den Tid er forloben, ſom er faſtſat i en Dom til dens Fyldeſtgiørelſe, og om den Domte inden ſamme hverken har rettet for ſig, eller indſtævnet Dommen, om dette kunde ſkee. Men denne Tid kan i hver Dom anſettes meget ulige. Saadan bliver og naturligviis Executionens Tid, ſaavel efter Sagernes egen, ſom Retternes Adſkillighed. Saa meget alene kan ſiges med Viſhed, at ingen Nams, eller en Indforſels Dom, end ikke Høieſte-Rets, maa exeqveres efter Aar og Dag, det er Aar og 6 Uger, fra den er falden; Ligger den længer, anſees den ikkun ſom et Gieldsbrev, og bør altſaa af nye paaſtævnes til Doms, og derved fornyes, inden Execution kan udvirkes Forordn. 17 Mai 1690; Dog behøver denne Forfolgning ikke at ſkee for nogen af de høiere Retter, men alene for den Underret, hvor ſaadan Sag af Forſtningen er bleven paadomt N. L. 1-2-19.

Den ſom vil have Execution giort efter nogen Dom, bør frem for alting have ſamme i Hænder, lovlig beſkreven og forſeglet, og foreviſe den for Rettens Middel N. L. 1-22-43; thi før ere de ei forbundne at gaae til denne Forretning. Naar man kommer til Stedet, ſkal og Dommen oplæſes for den Skyldige inden Executionen foretages, Forordn. 1450. 8 a. og 19 Aug. 1735. Er han bortromt, forkyndes Dommen for ham ſom en Stævning, for den, der ikke vil lade ſig finde. Griber han til Vaaben, ſaa ſtraffes han, og enhver ſom hielper ham, paa 60 Lod Sølv, og bøde desuden hvad Skade de giore efter ſammes Beſkaffenhed;

men hvad Skade de faae, have de uden al Erstatning, N. L. 1:22: 31. Jonsbogens Kiøbeb. 3 Cap. følger samme Grunde, men Boderne ere der anderledes. De eneste lovlige Midler hvorved Execution kan forhindres af den Dømte, er, at han enten godvillig udbetaler, hvad han skal, eller og foreviser Stævning til høiere Ret. Om en blot mundtlig Erklæring, at ville indstævne Dommen, skal kunne agtes tilstrækkelig til at hindre den, vil venteligt komme an paa, deels hvorvidt den Skyldige er vederhæftig, deels og hvor lang Tid der er forløben fra Dommen blev afsagt, indtil Executionen anmældes. Thi er baade den Skyldige Vederhæftig nok, og Tiden, inden hvilken Executionen anmældes, saa kort, at Stævning til høiere Ret ikke kan beqvemmelig være indhentet, saa synes den blotte Erklæring om Indstævning at kunne være nok. Er derimod den Skyldige Uvederhæftig, Sagen klar, eller Tiden tilstrækkelig, kan al videre Appell efter Omstændighederne enten blive unyttig 1:6:21, eller dog Erklæring om at ville appellere, ei forhindre, at der i det mindste seqvestreres hvad Dommen lyder paa 1:22:4. I den Danske og Norske Rettergang kan en blot Erklæring om Appell ikke forhindre Execution for idømte Bøder, For. 6 Dec. 1743. 6. a. Et andet Spørsmaal er, om Execution kan skee efter en Contract, hvor den Skyldige har forskrevet sig til at lide uden Lovmaal? Nogle meene Nei, thi her er ingen Dom. Andre derimod holde for, at om saadan Forpligtelse er tilladt, som den virkelig er, saa giør den i dette Fald alt det samme, som en Dom. Dom er i en klar Gields-Sag ikke andet end deels et Beneficium som Loven har givet en Skyldig, inden Retten skal kunne legge Haand paa hans Eiendom, deels et Middel til at forbinde ham til at taale saadant; Men det første har han frasagt sig, og det sidste behøves ikke, hvor han selv allerede har forpligtet sig paa anførte Maade. Begieres flere Executioner paa en og den samme Tid, paa adskilte Steder, saa exeqveres først for den, hvis Dom er den ældste, N. L. 1:22:22; Med flere lige gamle Domme, som angaae begge det samme Gods, forholdes efter 23. a. ibid.

§. CXLVI.

Executioners Orden og Behandling i sig selv.

Saasom det var høist skadeligt om enten Sagsøgeren skulde være tilladt at tage hvad han helst vilde have, eller den Skyldige, at kunne paatvinge ham hvad han helst vilde være af med; saa har og Loven indskrænket denne Forretning til en vis foreskreven Orden. Den skal nemlig først begyndes paa saadanne Vare og Løsøre, som helst kunne undværes i Boen; men dog de beste, eller i det mindste saa gode, at Sagsøgeren billig skal kunne tage dem for Fyldest, N. L. 1-22-19; Thi andet, end han vil tage for gyldigt, kan Rettens Middel aldeles ikke nøde ham paa 27. a. ibid. Ere saadanne Ting ikke at faae, eller de ikke strække til, saa gaaer man til den øvrige Boe, som Huusgeraad, Qvæg, Madvare, Fodring o. s. v. 25. a.; Dog maa intet Foder bortføres fra Gaarden, men Sagsøgeren skal paa Stedet sætte Foder-Fæe derpaa; hvilket venteligt er anordnet for Giødningens Skyld. Efter Løsøret, om det ei har strækket til, gaaer det endelig paa den Skyldiges Jordegods; Dog først paa det ringeste, som Leilændingboel eller deslige; paa Hoved-Gaarden derimod ikke, førend andet ikke er at faae N. L. 1-22-27. Et andet er, om den Skyldige heller vil spare sin Boe og øvrige Løsøre, thi da kan Executionen strax begyndes med det urørlige Gods, om Sagsøgeren er til Freds dermed, N. L. 1-22-21. Overalt er ellers at mærke, at Execution kan skee, ei alene i det som den Skyldige virkelig har i Besiddelse, men ogsaa i alt, hvad han enten allerede eier, eller hvortil han har nogen forhvervet Ret, som falden Arv, udstaaende Gield, eller andet deslige, N. L. 1-22-32; Den kan endog skee i alt hvad han kan have afhændet eller pantsat, siden Nams eller Indforsels-Dom er bleven tilveie bragt 28 Art. ibid.; thi saadanne Afhændelser stride imod Loven, og bør ikke holdes, 5-3-33. Alt hvad saaledes udlægges, skal af Indforsels-Mændene ansættes til en vis Taxt, som rettes, deels efter Godsets Beskaffenhed, deels efter Landets Sædvane, N. L. 1-22-20, dog især efter det Steds Landkiøb, hvor Executionen skeer Jonsb. Tyveb. 23 Cap. Synes nogen af Parterne fornærmet ved denne

Vurdering, har han Frihed at kræve andre Vurderingsmænd, dobbelt saa mange, som de førstе; Er disses Vurdering endnu ikke til Behag, maa Godset sættes til Auction paa den Skyldiges Fordeel og Skade, N. L. 1-22-34. Af andre Slags Indsigelser, som kunne forefalde ved en Execution, paakiender Executor ikke paa Stedet, uden dem, som umiddelbar angaae Executionen selv, f. Ex. de, som sigte til at faae den hævet; alle de øvrige henviser han til ordentlig Paatale ved Lands Lov og Ret; Saa mange han paakiender staae da, ligesom Executionen selv, under Indstævning til hans vedkommende Over-Ret, N. L. 1-6-5; De andre foretages først for Under-Retten. (see Hesselb. Coll. §. 575.) Naar Udlægget er giort, og Sagsøgeren har faaet Fyldest, skulle baade de Gields-Breve han har i Hænder, saa og de derpaa forhvervede Domme, ved en Paategning giøres til Intet, og gives den Skyldige i Hænder; Bliver derimod ikke det hele afbetalt, paategnes, hvor meget der er udlagt, og hvad der staaer tilbage, og da beholder Sagsøgeren saavel Dommen, som de øvrige Brevskaber, til Beviis paa hans øvrige Krav, indtil samme aldeles bliver afgiort, N. L. 1-22-36. Naar her ellers tales om at giøre Fyldest, saa forstaaes ei alene Sagens Hoved-Stoel og Rente, med paaløbende Bekostninger, men og Executionen selv med Rettens-Betienters Løn, samt øvrige Omkostninger og Bøder, N. L. 1-22-37.

§. CXLVII.

Af de Ting, som efter de Danske og Norske Indretninger ere fritagne for Execution, har man ikke i Island Aarsag til at agte, uden nogle faa. F. Ex. a) **En Sterv boe hvor Arv og Gield lovlig er fragaaet**, N. L. 1-22-42; deri maa ei giøres Indforsel førend samtlige Creditorer ere indkaldte, og deres Fordringer holdne mod Boens Tilstand, 5-13-37. Naar derimod Arvingerne alene ere ubekiendte, og have ikke mældt sig, maa Creditorerne giøres Udlæg, efter foregaaende Kald og Varsel, dog saaledes, at urørligt Gods staaer en vis Tid Arvingerne til Indløsning, *Ting, hvortil Execution ikke strekker.*

løsning, 1:4:11 og 5:6:7. b) Arv, som den Skyldige endnu ikkun har i vente, N. L. 1:22 33. c) Hvad andre have hos ham til Laan, Leie, Fodring (N. L. 5:6:9.) eller til Giemme, ibid. 5:8:18; og kortelig at sige, uden Forskiel alt det som ikke er eller formodes at være den Skyldiges eget; Udlægges noget saadant, skal det gives tilbage. Saavidt K. Christ. 3. Anordn. 1552. 10. a. frietog Islændernes Odelsgods fra at udlægges for Gield til Udenlandske, især Hansee-Stædernes den gang farende Folk, saa synes det derved tillige frietaget fra Indforsel, hvad de Ælders Handlende angik.

§. CXLVIII.

Om Execution efter Graagaasen.

Det fornemste som der er at sige om Execution efter den Islandske Graagaas, kan man nogenledes fatte, naar man alene har et godt Begreb om de Executions-Retter, som i den Tid pleiede at holdes hos os efter enhver, som paa nogen Maade kunde blive fredlos; Det kunde skee for Drab og Saar, for Skade paa andres Eiendomme, men ogsaa ligesaavel for al Slags Modvillighed i hvad man burde giore, enten efter Loven, eller en falden Dom, i Særdeleshed saadan en, som lydede paa Penge, eller store Boder, ikke at nævne flere Sager. Saavidt den udvortes Indretning angaaer, ere dette Slags Retter allerede beskrevne tilforn (S. 359:62 og 215. Anm.) i et andet Diemærke, men til det nærværende hører mere egentlig at vide, hvad der i dem blev forrettet, og i hvad Orden; og det er det, som her skal foies til. Naar nogens Fredloshed var afgiort ved Forliig, eller efter Dom, skulde Sagsogeren begiære saadan Executions-Ret af Vedkommende Herreds Hovding i hans eget Paahør, eller paa Lovbierget; han kunde og, om han vilde, lade det blive blot ved at lyse, d. e. forkynde offentlig paa Lovbierget, at saadan Executions-Ret skulde holdes paa bestemte Tid og Sted; thi ogsaa derved bleve alle Vedkommende af sig selv forbundne til at møde, i Særdeleshed Herreds Hovdingen, for at udmælde de fornødne Mænd til at besætte Retten, hvortil Loven fordrede de selvsamme Egenskaber som

som til 12 Sandemænds-Tog, hvorom tilforn er talt. Forsømmede en Herreds Hovding denne Forretning, eller opførde sig ulovlig i noget deraf, blev han derved skyldig til den mindre Fredløshed; Dog var ham ikke formeent, naar tvende saadanne Retter skulde holdes paa en Tid paa adskilte Steder, at lade den ene forrette ved en Fuldmægtig, naar kun denne var af hans egne Treddingsmænd, d. e. af samme Godord som han. Mødte hverken Herreds Hovdingen selv, eller nogen Fuldmægtig paa hans vegne, kunde, hvo der havde den Fredløses Born hos sig, særdeles lig deres næste Frænde, udmælde Executions-Retten, ventelig i Hensigt til, at han alene ikke skulde imod sin Villie besværes med saadanne Fattiges Underholdning, som ligesaavel tilkom den hele øvrige Almue efter Loven. I Mangel af ham kunde den Fredløses Gieldnere foranstalte denne Ret, og endelig, om de ei vilde, da enhver, som vilde have den Umag. Enhver som begierede denne Ret skulde 4 Dage tilforn indvarsle sine Vidner, Sandemænd og andre Folk, som han der skulde bruge paa Rettens vegne. Denne var foruden det, som for er mældt, Forberedelsen til saadan en Ret. Retten selv blev af Sagsøgeren aabnet med den Eed, hvorved han altid burde forsikre hans redelige Omgang; hvorpaa han efter Loven strax skulde føre hvad Vidner han havde paa den Skyldiges Fredløshed; Doms-Opsigelses Vidner, om denne var bleven ham paalagt ved Dom og Ret; Men Forligs-Vidner, om den alene var betinget ved Forliig. Lav-Mand Ulfhedins Anordning indført i Graagaasen, bestemmer dette noget nøiere saaledes, at Sagsøgeren først skulde føre sine Stævne Vidner til Beviis, at han rigtig havde givet Varsel til saadan Executions-Ret; Dernæst hans Doms-Opsigelses Vidner, det er dem, han havde nævnt til at høre den Skyldiges Dom, da den første gang var bleven afsagt; Derpaa hans Vidnes Vidner, det er dem, som burdte udnævnes til Underretning om, at alle de behørige Vidner, i Anledning af den Skyldiges Straf, vare blevne rigtig udnævnte for de andre Retter; og endelig de Vidner, som havde hørt den Skyldiges Dom eller Fredløshed forkynde paa Lovbierget: Alle sammen for at gotgiøre Anledningen til denne Rets

Holdelse; Derefter skulde først Doms-Mændenes Egenskaber undersøges, og derpaa føres Vidner om, paa hvad Sted den Skyldige var bleven fredløs, af hvad Aarsag saadant var skeet, og paa hvad Vilkaar denne hans Fredløshed var besluttet; Og det for endnu nærmere at vide, hvorledes Executionen i hvert Stykke skulde behandles, hvorledes man skulde bestemme den Skyldiges Personlige Vilkaar. Dette saaledes giort skulde Sagsøgeren og den Skyldiges Creditorer kaste Lod om, hvo af dem først skulde fremføre hvad de havde at sige, han om Sagen og derpaa hæftende Boder, og de om deres Fordringer; Men for begge var det en Hoved-Sag, at have forud faaet nøie Kundskab om alt hvad den Skyldige eiede, for at kunne giøre et efterretligt Overslag over, hvad enhver kunde tilfalde efter Boets Tilstand. (*Reikdæla-Saga* 23 Cap.) Godsets Behandling selv gik derpaa for sig aldeles paa samme Maade, som i en Skifte-Ret efter gield-bundne Folk, beskreven i det forrige (S. 343-45.). Hvad den Skyldige havde indestaaende hos sig, som virkelig hørde andre til, gik forlods ud af Boen, og derhen blev og regnet Jordrottens Besætning og Fæld paa Gaarden, om han var en Leilænding. Var han gift, saa skulde hans Kone udlægges, om der var Fællig, den halve beholdne Boe, naar Gielden var afdragen, men ellers forud, baade hendes indførte Midler, saa og hvad hendes Mand beviislig havde givet hende for Ægteskabets Skyld, og dette uden Afkortning, undtaget det Tilfælde, naar hele Boen ikke strækkede til at betale hendes Medgift (229). I saa Fald fik da og Creditorerne

Intet;

(229) Det tydeligste Exempel derpaa, saavidt nu erindres, giver *Sturlunga-Saga* 8 B. 56 Cap. hvor den beskriver den Executions-Ret, som Sæmund af Odde holdt efter Øgmund i Kirkebæ: „ Var tha skipt fe ölio thvi, er thar var; „Fyrst var skipt af Stadareign, enn thá sidan í Helminga med theim hiónom; tók Steinun that fe til sin er hon kallar ser, oc thar med that fe er „Ögmundr hafde gefit henni — — — thetta fe rak Sæmundr á brott er „koma atti í Helming Ögmundar.„ d. e. *Blev da skiftet alt det Gods som der var.: Først udlagde man Kirkens Eiendom forlods; Men da skiftede man det øvrige siden mellem den Skyldige og hans Hustrue i*

2 lige

Intet; Men hvor andet kunde skee, skulde enhver af dem, strax efter de ansorte, giøres Fyldest for sin hele Fordring; var der ikke saa meget, skulde alle overgaae lige Afkortning, hver i Forhold til sit Krav. Forend Gielden var udbetalt var der ikke Spørsmaal om den Erstatning eller Boder, som hængde ved Sagen; Men da skulde disse allerførst udgiøres, og om det ei kunde skee, blev den Skyldige fuldkommen fredlos, endskiønt Sagen selv ikkun lydede paa den mindre Fredløshed. Efter dette maatte den Herreds-Høvding, som havde udmældt Retten, udlægges til Salarium en Koe eller Oxe af fire Aars Alder, eller sammes Værd. Hvad endda kunde blive tilovers, blev endelig deelt i 2 Parter, den ene for Sagsøgeren, til Vederlag for Sagens Forfølgning, den anden for Fierdingens Indbyggere, om den Skyldige var bleven giort fredlos til Landsting, (*Nials-Saga* 128 Cap.) men kun for Tinglavets, om det var skeet til Vaar-Ting. Naar der vare flere Sagsøgere eller Forurettede, forstaaes af sig selv, at Sagsøgerens Part skulde deles imellem dem alle, til hver, i Forhold med den Erstatning og Opreisning han skulde have (see *Bandamanna Saga*, *Eyrbyggia-Saga* 60 Cap. og flere andre); Men Fierdings-Mændenes eller Herreds-Mændenes Deel skulde anvendes til at underholde de Umyndige, Vanføre eller Fattige, som den Skyldige kunde have; havde han ingen, saa gik den til andre Fattige paa ansorte Steder. Sædvanligst var dog, naar den Skyldige havde havt Umyndige eller Vanføre at forsorge, at man fremstillede disse for Executions-Retten, og der giorde bevilsligt, at de horde den Skyldige til; Det havde den Virkning, at disse da efterdags skulde underholdes af den hele Fierding; de Vanføre saa længe de levede, og den Skyldiges Fredløshed varede, men Bornene indtil de bleve 16 Aar gamle (*Sturlunga-Saga* 1 B. 7 Cap. og

2 lige Dele; saaledes at Steinunn (det var hendes Navn) tog til sig alt det Gods, som hun paastod at være hendes Indførte, og desuden det, som Ogmund (hendes Mand) havde givet hende. Hvad derimod skulde faldet i Ogmunds Hoved-Lod, det førde Sæmund bort med sig.

og *Grágás* Omagab. 24 Cap.) For den Skyldiges Fattige bleve anseete ei alene hans Børn, og saa mange af hans trængende Slægtninge, som han skulde arve, og følgelig underholde naar de selv Intet havde; Men endog alle de, som kunde beviises, at have tilkiøbt sig Ophold hos ham, d. e. hans Fledføringe, dog ikkun naar deres Indførte kunde agtes som et tilstrækkeligt Vederlag for saadan Underholdning.

§. CXLIX.

Om Fredløshed i de Tider, især om Skovgang.

Det anførte synes mig at give en ganske beqvem Leilighed til at mælde noget paa dette Sted om de adskilte Slags Fredløshed, som findes at have været i Brug under den frie Regiering i Island; Det er i sig selv en væsentlig Deel af de Tiders Executioner; Det kan og desuden tiene som en fornøden Forklaring, til de fleste foregaaende Afhandlinger, hvor de Tiders Fredløshed saa ofte er nævnet, uden at være nogensinde fuldstændig beskreven.

I Fredløshed var der som hos andre Nationer adskillige Grader. Den høieste af disse er paa nogle Steder i det forrige bleven kaldet Landflygtighed, men bedre kaldes den fuldkommen Fredløshed (at være aldeles fredløs) eller Fredløshed slet hen. De Gamle kaldte den Skog-Gang, og de skyldige Personer Skogarmenn, d. e Skov-Mænd, fordi saadanne ikke kunde siden være iblant andre Mennesker, men maatte til deres Sikkerhed søge Skove og Ulorkener; Vore Norske Love kalde derimod slige Skyldige Ubodemænd og Landflygtige, og denne deres Straf, at have forgiort Fæe og Fred, Land og løse Øre. Dette Slags Fredløshed var i Graagaasens Tid den gangbare Straf for alle de største af det Slags Misgierninger, som man siden kaldede Ubodemaal, det ere saadanne, som udkrævede Straf paa Liv, Lemmer eller Frihed, og kunde ikke forsones med Boder alene. Dens Oprindelse synes at forskrive sig fra de ældste Tiders Brug, da hverken offentlige Fængseler vare indrettede, eller visse Livs og Legems Straffer bestemte og anordnede; ellers synes den at forud-

sætte,

sætte, at den Skyldige har taget Flugten. Dens Virkning var, i Henseende til den Skyldiges Midler, at de bleve optagne og confisquerede ved Rettens Middel, paa den Maade som allerede er sagt; i Henseende til hans Person, at ingen maatte give ham Mad, laane ham Huus, skaffe ham Befordring til Lands eller Vands, eller paa andre Maader være ham til Hielp, men enhver som kunde blive ham mægtig udenlands eller inden, maatte frit slaae ham ihiel. Dermed gik det paa følgende Maade: Naar man fik en saadan Fredløs fangen paa en anden Mands Grund, kunde han vel slaaes der ihiel, og hans Legeme skiules, dog hverken paa en Ager eller Eng, ikke heller paa noget Sted hvorfra der var Vandfald til Gaarden, og overalt ikke paa et Pile-Skud nær ved samme. At lade hans Legeme ligge blot, kostede 3 Marks Straf, og ligesaa det at føre ham længer end et Pile-Skud fra det Sted, hvor han burde været dræbt, at forstaae, naar han blev dræbt og nedgraven paa en anden Mands Grund end han var tagen; thi da kunde denne lægge Sag an mod Drabsmændene, til at føre ham bort igien inden 14 Nætter (230). De som havde

(230) Til Beviis paa hvor nødvendigt det er blevet agtet, endog fra de ældste Tider af, at bevise en død Legeme den sidste Tieneste, vil jeg fortælle en Sag, beskreven i *Droplaugar-Sona Saga*, af følgende Indhold: En Mand, ved Navn Biørn, holdt til med en anden Mands, ved Navn Sveinungs, Kone. Helge Droplaugs-Søn fordrede Bøder af ham derfor, og da han nægtede Gierningen, slog han ham ihiel, og stævnede ham paa Stedet til Fredløshed, for at han saaledes var bleven dræbt for en sand og beviislig Sag, og førde derpaa hans døde Legeme ud paa en Øe i Søen. Da nu *Helge Asbiørnsen* siden kom til, for at paastævne Drabet, og ingensteds kunde finde den Dræbtes Legeme, saa reiste han strax Sag mod Helge Droplaugs-Søn, som den der havde myrdet en død Mand, ved at have nedsænket hans Liig i Søen, i Steden for at skiule det med Jord, og paastod at han burde straffes med fuldkommen Fredløshed. (Sidan stefnde hann Helga Droplaugars. um that, at hann hefde myrdann daudann Mann, ok sökt i Siö, ok hulit eigi molldo; hann stefnde til things Sköggangslök theirri.) Helge Droplaugs Søn derimod giorde saadan hans Paastand lettelig til Intet ved at fremstille de Mænd, som havde seet at Liget rigtig var blevet nedgravet, og lade dem beedige dette sit Udsigende.

de fanget saadan en Fredløs, kunde og, om de vilde, fore ham bunden lige til den, som havde giort ham fredløs, burde ogsaa tilbyde denne deres Tieneste, at følge med lige til det Sted, hvor han vilde have ham dræbt. Lod han ham frivillig slippe, mistede han ei alene al Ret til at tiltale andre for hvad Hielp de siden kunde bevise ham, men skulde endog selv søges til samme Fredløshed, af dem, der havde fort den Fredløse til ham. Samme Virkning og Straf var ogsaa paalagt, om han sendte den Fredløse fra sig til nogen anden, for at befordre ham i Sikkerhed; Forskiælen var alene, at hvo der vilde kunde tiltale ham for den Sag. Naar een især forst fik Vaaben paa, d. e. anfaldt den Fredløse, skulde han alene tage den Priis, der var sat paa hans Hoved, men alle samtlig, naar de jagede ham paa Vaaben eller i Vand, eller forde ham til Sagsøgeren. Tog han sin Tilflugt til Sæter eller andre øde Huse paa Marken, havde de Forfølgende Frihed til at afbryde eller sætte Ild derpaa, naar de paa anden Maade ikke kunde blive ham mægtige, dog at de inden en halv Maaned skulde betale Husets Eier Skaden, efter 5 Bonders eedelige Vurdering; ellers stode de under Tiltale for sligt, som for andet Huusbrud eller Brand. Var nogen Mands Qvæg i saadant et Huus, paa den Tid, maatte det ikke brændes, om end den Fredløse ikke kunde fanges paa anden Maade; dog om det skedde, gieldte det ingen Straf, om Eiermanden blev betimelig tilbuden Erstatning for hans Skade. Vare der uskyldige Folk i Huset, skulde de Forfølgende tilbyde dem at gaae ud, og hvis de ei giorde det, bleve de Fredløse, om de Skyldige derved bleve reddede, med mindre de kunde bevise, at de ikke torde af Frygt for disses Overlast, og det havde dog ei Sted, uden naar disse vare ligesaa mandstærke eller stærkere end de; Toge de de Fredløse i Forsvar, var deres Straf den samme; da kunde og Huset brydes, imod at betale Eiermanden Skaden; dog maatte det aldeles ikke brændes. En Træll, som var bleven saaledes fredløs for at have dræbt sin Herre, sin Frue, eller nogen af deres, om han blev tagen inden samme Fierding, matte ikke slaaes ihiel, men skulde fores til den

der havde giort ham fredlos, og denne da paa en offentlig Korsvei hugge af ham Hænder eller Fodder, og lade ham siden leve saa længe han kunde; Vilde han ikke giore dette, kunde de Mænd, der havde indbragt den Skyldige, forfolge ham til den mindre Fredlosheds Straf; Samme var og paalagt dem, under hans Tiltale, om de ikke havde vildet bringe ham saadan en Fredlos, men havde selv dræbt ham, uagtet de desuden kunde blevet ham mægtige. Uden-Fierdingsmænd kunde giore hvilket de vilde, indbringe den Skyldige, eller lemlæste ham paa den Maade som Sagsogeren selv skulde giort, dog skulde de forst pine ham til at sige hans Omstændigheder i 5 af de nærmerste Bonders Nærværelse, for at kunne vide, fra hvad Sted han var, hvor de Priis-Penge skulde soges der vare satte paa hans Hoved, og hvor store disse vare. En enkelt Person var ikke pligtig at angribe saadan en Fredlos, skiont han kom ham i Tale, blev altsaa ei straffet, uden han tog ham til sig og beviiste ham nogen Hielp. Reisende, skiont flere tilsammen, bleve og ikke straffede, om de ikke angrebe en Fredlos, som de maaskee kunde faae i Sigte, naar de i ovrigt intet havde at bestille med ham. Hvis de derimod enten handlede med ham, eller beviisede ham nogen Hielp, tienlig til hans Sikkerhed, gieldte det den mindre Fredloshed; Til Hielp i dette Tilfælde blev regnet baade Raad og alt andet, hvorved den Skyldige kunde efterdags blive mere sikker paa sit Liv end han havde været tilforn. (*Gragás Vigsloda* Cap. 117. 118. 119.)

Jeg nævnede for de Priis-Penge som bleve satte paa hver saadan fredlos Mands Hoved, til desto storre Opmuntring for enhver, til at skille saadan en ved Livet. Disse inddeler Loven i mindre og storre; De forste bestode i 8 Ore, eller en Mark, og det var det sædvanlige De sidste derimod udgiorde 3 Sagemark, og vare alene satte paa de fire storste Skov- eller Skovgangs-Sager, f. Ex. for Drab begangne paa Landstinget; for at brænde Folk inde; for Herres, Frues, deres Borns, eller disses Opsostreres Drab begangne af en Træl eller Tieneste-Karl; samt for at have

 myrdet

myrdet nogen (231). For at kunne kræve anførte Priis-Penge, skulde en enkelt Person, som havde dræbt en Fredløs, forst den samme Dag give saadant tilkiende for en Lovfast Mand, d. e. egent-

(231) At slige Priser have været brugelige i Island allerede førend Graagaasen blev anordnet, sees klarlig af *Grettissaga* 48 Cap. (edit. Isl. p. 121.) hvor det heder, at Thorer af Gard, da han første Gang havde forhvervet Fredløs-heds-Dom over Grette, satte **Priis paa hans Hoved**, som paa andre Fredløse, (lagde hann nu fe til höfuds honom sem ödrom skogarmönnom.) At en saadan Priis tillige haver den Gang været ansat til den samme Sum, som Loven nævner, i det mindste hvad de store Misgierninger angik, erfares ogsaa af bemeldte Skrift (53 Cap. ibid. p. 127) „Lögdo their Thorer thá fe til ho„fuds Grettis, thriár merkur Silfrs hver theirra; that thokti mönnom ny„lunda; thvi alldrei hafde meira lagt verit enn thriár merkur.„ d. e. satte **da begge, Thorodd og Thorer Priis paa Grettes Hoved, hver af dem 3 Mark Sølv**, (tilsammen 6 Mark); **Det syntes alle noget nyt, thi før havde aldrig været udsat høiere end 3 Mark**; og Grettes Forbrydelse var just af det Slags, som Loven har regnet til den større Priis, nemlig Mordbrand, i hvorvel ikke aldeles forsætlig. Dog sees heri endda en væsentlig Forskiæl: Graagaasen sætter selv Prisen, og ligner den paa Almuen; Efter de forrige Tiders Brug blev den derimod sat af Sagsøgeren selv, ja kunde endog forhøies efter hans Behag; Han alene skulde og betale den ud, ligesom man i den anførte Tilfælde finder, at Thorer virkelig blev krævet, for de udsatte Priis-Penge, da Gretter var bleven dræbt, (see ibid. 89 Cap. p. 155.) Jeg vil ikke just sige, at anførte Forskiæl reiser sig deraf, at Graagaasen giorde, saa at sige, hver Mand lige pligtig om ikke til at slaae en Fredløs ihiel, saa dog til at tage ham fast, i steden for at det tilforn alene havde været hans Vederparts egen Sag; Men det er temmelig vist, at Execution paa Fredløse har i de ældste Tider kommet an paa Sagsøgeren alene. Blant de fast utallige Exempler, som haves derpaa, kan være nok at nævne et af *Vigaskuto-Saga* 3 Cap. „Askell let nu stefna Eysteini um illmæli that, er hann hafde „vid Hals um sauda tökuna til althingis. Engir menn urdo til at svara „fyrir Eystein, ok nu verda thær málalykter, at Eysteinn vard sekr; ok „thegar their koma heim af thingi, tha reid Askell thangat med flock sinn „til Eysteins, ok ætlade at taka hann af life. d. e. **Askel lader derpaa stævne Østeen til Landsting, for det Vanrygte han havde paaført Hals, for at have stiaalet de savnede Faar: Ingen vilde paatage sig at forsvare Østeen; Sagen fik og det Udfald, at han blev Fredløs. Da de nu kom hiem fra Tinget, reed Askel altsaa med sine Folk til Østens Gaard, i det Forsæt at tage ham af Dage.** *Gisle Surssons Saga* (22 og 23 Cap. ed. Isl p. 157 158.) viser og det samme, thi der kiøbte Sagsøgeren en vis Mand til, at tage den Skyldige af Dage, paa sine vegne, med ccc i Sølv.

egentlig en Boesiddende, men ellers enhver, som kunde gaae i Rette; Derpaa skulde han lyse Draber, enten til Vaarting, paa Tinghoien, eller til Landsting paa Lovbierget, og tillige stævne de Herreds-Hovdinger, til hvis Tinglav han hørde, og alle deres Underhavende, til denne Prises Udbetaling til den bestemte Tid. Denne Stævning skulde han understytte med tvende Sandemænd, som forsikrede paa deres Ære, at være oiensynlige Vidner til, at en Fredlos var bleven dræbt paa det Sted, og at det var den samme som han sagde; I Mangel af disse kunde 5 Bonder bruges til dette Vidnesbyrd, og naar det var forhvervet, skulde han tage Dom paa Prisens Udbetaling. Var det den mindre eller sædvanlige, skulde den kun lignes paa Banemandens Tinglav, saaledes at hvert Godord skulde betale en tredie Deel deraf; Han havde alene at kræve Herreds-Hovdingerne, hver for sine Underhavendes Part; De derimod skulde inddrive hos hver Bonde hvad han skulde give, hvilket burde udsvares tilligemed hans Landstingsreise-Løn; Men Banemanden skulde betales paa det næste Vaarting efterat anforte Lysning var skeet. Var det den større Priis, saa skulde Banemandens Lysning nodvendig skee paa Lovbierget, og Stævningen stiiles paa alle de Herreds-Hovdinger, som havde de gamle Godord i den Fierding, hvor han hørde hiemme. I den Fierdings-Ret skulde han da og tage Dom til Prisens Udbetaling, og denne igien lignes paa alle de gamle Godord i samme Fierding. Betalings-Tiden var da næste Aars Landsting, Onsdagen midt i Tinget. Var den Fredloses Banemand en Træl eller Tieneste-Karl, saa faldt Prisen til disses Gieldnere.

Saavidt Beskaffenheden af denne Fredloshed. Maaden hvorpaa den kunde ophæves, var fornemmelig, at slaae andre Fredlose ihiel, sig selv til Frelse; og dertil forbandt Loven alle Fredlose, undtagne alene dem som vare blevne det for Tyverie, Drab, eller nogen saadan Sag, som ikke maatte forliges uden Lovretteus Bevilgning. Naar nu saaledes skedde, at een Fredlos havde dræbt en anden sig til Frelse, skulde han gaae til Huus, hvor han troede sig sikker, og anmælde for en lovfast Mand, at

han havde dræbt en Fredløs, og viise hans døde Legeme; derved vandt han vel ikke at kunne huuses som en frels, men alene at kunne føres udaf Landet, dog saaledes, at han aldrig maatte komme tilbage. Dræbede han end een Fredløs, saa blev han derved en Fiørbaugsmand, som siden skal beskrives. Dræbede han den tredie, var han ganske frels; at forstaae af dem, paa hvis Hoved ikkun var sat den sædvanlige Priis; Af de andre derimod, paa hvilke den høiere Priis var sat, kunde een enestes Drab være nok til en andens Frelse (232). Ja, endog frelse Folk kunde, efter Graagaasen, tilkiøbe en Fredløs hans Frihed ved andre Fredløses Drab; Men da skulde de strax lyse for 5 af de nærmerste Bønder, at dette var skeet i saadan Hensigt, og navngive den Fredløse til hvis Beste. Da finge de ingen Priis-Penge; Men den Fredløse blev derved frels for alle de Mænd som havde Kundskab om denne deres Lysning. Næste Sommer skulde den forkyndes paa Lovbierget, og da blev han frels for alle, saavidt som derved var tilveiebragt.

For-

(232) Anledningen til den Indretning, at en Fredløs kunde befrie sig selv ved andre Fredløses Drab, fortæller *Landnama Sages* Tillæg p. 175. at have været en overmaade stræng Vinter, som indfaldt i Island strax efter K. Harald Graafelds Død, i Begyndelsen af Hagen Jarls Regiering; da, heder det, lagde en Mængde Mennesker sig ud paa Skove og Udørkener for at stiæle, og bleve derfor Fredløse; Men disse ødelagde hverandre selv inden kort Tid, da Eyulf Velgerdarsøn havde formaaet Regieringen til at vedtage som en Lov, at hvilken Fredløs, som dræbte 3 andre, skulde selv være frie. At man allerede den Gang, ligesom Graagaasen, har giort Forskiel paa, for hvad Slags Sag saadan en var bleven fredløs, giver den anførte Anledning fuldkommen Aarsag til at kalde i Tvivl. Men at een af de Fredløses Drab, paa hvis Hoved der var sat den større Priis, ikke har i den Tid været nok, til at befrie en Fredløs, det synes jeg at kunne med fuldkommen Vished slutte af Grettis Saga 57 og 58 Cap. thi ellers havde man ikke behøvt at love de 2 Fredløse Grim og Thore Rødskiæg deres Frihed, som en besynderlig Velgierning, om de kunde faae Gretter tagen af Dage; den havde jo nødvendig fulgt af sig selv, naar det alene var blevet forestillet til Landstinget.

For-

Foruden den hidtil beskrevne hoieste Grad af Skovgang eller fuldkommen Fredloshed, kunne endnu adskillige andre ringere Grader regnes derhen. Saaledes nævnes paa nogle Steder i Graagaasen Skogarmadr óöll oc feriande, det er saadan en Fredlos, som vel ei maatte huuses, men dog fores udaf Landet. Paa andre Steder nævner den Skogarmenn er farning er mælt, d. e. Fredlose, hvilke var betinget Fart ud af Landet, som siger det samme. Det viser os en nye Art af Fredlose, i Almindelighed lige med den forste, men dog derudi adskilt derfra, at det var tilladt uden Straf at have disse inden Borde. Dem kan man altsaa med rette kalde Landflygtige; thi, naar de engang vare udforte, maatte de aldrig komme tilbage. Denne Fredloshedens Forskiæl kunde vel undertiden reise sig af Sagernes adskilte Beskaffenhed; Men dog kom den for det meste alene an paa Meddomsmænds, Voldgiftsmænds, eller Sagsogerens egen Velvillighed og Medlidenhed mod den Skyldige.

Til

Foruden det anførte Middel, til at vinde sin Fred igien, findes endnu et nyt, nemlig Hævd, at være blevet vedtaget just i Anledning af fornævnte Gretter Asmundsens langvarige Fredløshed. Derom fortæller hans Levnet 81 Cap. p. 149. at Larmand Skafte Thoreddsen allerede havde lovet ham at udvirke hans Frihed, saasnart han havde været 20 Aar fredløs; Det 82 Cap. viser endnu videre, hvorledes samme Sag blev tagen under Behandling Sommeren efter bemældte Lavmands Død, da Grettes Venner og mange andre syntes, at hans Fredløshed burde hæves, saasnart han havde opnaaet noget af det 20de Aar, hans Vederparter derimod vilde det saa meget mindre, som de paastode, at han i værende Tid havde af nye begaaet flere end een Fredløsheds Gierning; Begge spurgte den nye Lavmand Steen Thorgestsen til Raads, men han befalede at undersøge, hvor længe den omtvistede Fredløshed havde varet; og da det blev befundet, at den endnu fattedes 3 Maaneder i 19 Aar; saa blev vel Grettes Frihed for den Gang ikke bevilget; Men samme Lavmand giorde dog, i Anledning deraf, den endelige Beslutning: **At ingen efterdags skulde være længer fredløs end 20 Vintre, om han end i værende Tid kunde have begaaet nogen Fredløsheds-Gierning, men skulde da af Lavmanden erklæres frie og frels.** Dette skedde efter Are Frodes Regning Aar 1030 eller 31. Det følgende af Grettes Levnet giver udtrykkelig tilkiende, at han vist var bleven frie, om han havde oplevet næste Aars Landsting. Men om anførte Beslutning siden er bleven holdt som en almindelig Lov, derpaa kan jeg nu ikke erindre noget Exempel; dog er det vel uden al Tvivl.

Til de anførte ringere Grader af dette Slags Fredløshed kunne ogsaa regnes Forviisninger af den Fierding eller Herred, hvor en Misgierning var bleven begaaet, sædvanlig kaldte Fierdings- og Herreds-Sekter; Dog forstaaer jeg saatant egentlig ikkun om det Slags, som saa ofte findes brugte under den Republikanske Regiering; og det endda ikkun, saavidt Grunden til disse alene var, at faae den Skyldige af Halsen, at betage ham Leilighed til at hævne, at forsikre sig selv fra en overhængende Frygt; og saavidt folgelig Vilkaarene maatte blive, at han skulde falde ugild, om han siden lod sig finde inden den forbudne Landstrækning. Tilforn (S. 418 419.) er erindret at denne kunde være nu større, nu mindre, alt eftersom Sagsogerens eller Dommernes Myndighed strækkede sig langt eller kort; Men Virkningen i sig selv var desuagtet den samme i begge Fald. De Forviisninger af Fierding og Herred, som Jonsbogen taler om, og som findes brugte i Island, lige indtil nærværende Tider, især i Leiermaals Sager, ere af et ganske andet Slags, og sigte egentlig ikkun til at forebygge Forargelse.

§. CL.

Om Fiørbaugs-Sag

Det andet Slags store Fredløshed brugelig i Island under den Republikanske Regiering, var den, som saa ofte i det forrige kaldes den mindre Landflygtighed, den mindre Fredløshed, men kan maaskee endnu bedre kaldes indskrænket Fredløshed, saasom den var bunden til visse Tider og Steder. Fredløshed slethen er den ei bleven kaldet, uden i saadanne Tilfælde, som p. 33 og 34. Anm. 20. hvor en nærmere Bestemmelse kunde være ligegyldig. En Sag som medførde dette Slags Fredløshed kalde de Tiders Love Fiørbaugs-Sag; Fredløsheden selv, Fiørbaugs-Gard; og den Skyldige Fiørbaugs-Mand. At opregne de Sager, paa hvilke dette Slags Fredløshed hæftede, er af ingen Nytte; thi om en Skyldig skulde kunne nyde dens Friheder

eller

eller ei, det kom ikke saa meget an paa Sagen selv og dens indvortes Beskaffenhed, som blot paa hans Formue, hvor tilstrækkelig den var. Han fik nemlig bemældte Friheder, om hans Boe i Executions-Retten, efterat Gieldnerne havde faaet deres Fordringer, og Sagsogeren hans Skadegield, Opreisning og Boder, endnu formaadde at betale den Herreds-Hovding, som forestod Retten, en vis Lose-Penge for hans Liv; vilde nogen hans Ven betale den paa hans vegne, var og det samme. Disse Penge belob sig til en Mark lovlige Øre, og kaldtes Fiørbaugr, men een Øre deraf kaldes især Adalfestur eller Aladsfestur, maaskee fordi den skulde være som Hoved-Forbindelse eller Forsikring for hans Fred eller Ophold i Landet til den bestemte Tid. Kunde disse Lose-Penge ikke betales, saa blev den Skyldige en Skovmand eller fuldkommen Fredlos, af det Slags som ingen maatte holde i Kost (Skógarmadr óöll). Naar der var saa meget Overskud af Boen, gik Lose-Pengene ind med i dets Deling mellem Sagsogeren og de Fattige, hvorimod Herreds-Hovdingen blev udlagt til Vederlag en Koe eller en Oxe 4 Aar gammel; hvor det ei kunde skee beholdt han Lose-Pengene for sig alene. At de vare rigtig betalte, og i hvad Hensigt, skulde ellers være vidnesfast.

Virkningen af Lose-Penge, saaledes betalte i 2 Vidners Paasyn, var det som udgiorde denne Fredloshedes væsentlige Begreb, at nemlig den Skyldige bleve for samme Ret paa en hoitidelig Maade tilsagte og navngivne trende Opholds Steder, ikke længer fra hverandre, end een Dagsreise frem ad, og det efter hans eget, hans Venners, eller Rettens Val. Paa alle disse Opholds-Stæder, paa Veien mellem dem frem og tilbage, samt paa et Pileskud fra dem og samme Vei, var den Skyldige da fuldkommen frie og sikker, naar han ikke reisede ofter end eengang hver Maaned. Kom nogen Reisende ham i Mode, skulde han vige af Veien, dog ikke længer end at han ei kunde rækkes med et Spyd. Men al denne Frihed varede kun til en vis foresat Tid, og ophorede af sig selv, dersom den Skyldige ikke kom udaf Landet in-

den samme var omme (233). Derfor burde han nødvendig enten ved andre eller i egen Person, allerede den første Sommer efter at hans

(233) At det væsentligste af det, som Loven her har anordnet, allerede længe tilforn har været vedtaget, viser de forrige Tiders Historie, paa nogle smaa Omstændigheder nær, enten ikke den Gang fastsatte saa nøie som siden skedde, eller tilladte at indrettes anderledes efter Sagsøgerens Behag. Løse-Pengenes Nødvendighed viiser *Nials Saga* i Mørd Valgardsens Paastand mod Eyulf Bølverksen: „Tel „ec hann secann Fiorbaugsmann, thvi at eins ferianda ne festum helganda, „nema Fiörbaugr edr Adalfestr komi fram at feránsdóme, enn allsekann „Skogarmann ellegar. d. e. Og paastaaer jeg ham at være falden i den mindre Fredløshed, ikke tilladt at føres eller betinges nogen Sikkerhed, uden alene paa de Vilkaar, at der for Executions-Retten blive betalte Løse-Penge for hans Liv; men ellers fuldkommelig Fredløs. De trende Tilholds-Steder, og Forbiudtligheden til at søge sig Fart udaf Landet, nævnes i Vigaglums Saga (19 Cap. ed. Isl. p. 218.) hvor den fortæller om Vigfus Vigaglums Søn: Vigfus skulde 3 Sommere søge Fart udaf Landet, og have 3 Tilholds-Steder hver Halv-Aar, (saaledes lyder det efter Ordene, og bliver da noget adskilt fra Gaagaasens Indretning, som ikkun anordner 3 i alt) var han da en Fiørbaugsmand; Men da han ikke vilde reise ud, blev han fuldkommelig fredløs, hvorfor hans Fader holdt ham lønlig hos sig. De 3 Frieheds Aar som dette Slags Fredløse havde, førend de skulde bort af Landet, betegnes i *Viga Skuto-Saga* (13 Cap.) saaledes: „Gnupr oc Thor- „stein skulo utan fara, oc alldreigi utkvæmt eiga, oc that efner Thorsteinn; „Enn Steinn oc Hraln af Hole skulo vera utan iij Vetur. Thesse Sekt skal „âfalla hit thridia sumar á Eyiafiardar leid; tha skylldo their utlæger falla. d. e. Gnup og Thorstein skulde rømme Landet, og aldrig faae Friehed at komme tilbage; hvilket Thorsteen rigtig holdt. Men Steen og Ravn af Hol skulde være Landflygtige i 3 Aar. Denne Fredløshed skulde tage sin Begyndelse den tredie Sommer efter, paa Oefiords Leidar-Ting; og fra den Dag skulde de falde ugilde for Sagsøgeren. At saadan en Skyldig skulde kunne afsone sine Landflygtigheds Aar, med at betale Sagsøgeren visse Penge for ethvert af dem, var blot en Føielighed paa dennes Side; At det er skeet, viiser Gudmund den Riges, d. e. Mægtiges Omgang med en ved Navn Thore i *Liosvetninga-Saga* 17 Cap. Thu scallt sekr, oc vera utan III Vetur, so sem fiörbaugsmadr, enn fyrir hvern vetr ef thu ert her á landi scalltu gialda c. Silfrs. d. e. Du skal være Fredløs og Landflygtig i 3 Aar, som en anden Fiorbaugsmand, men om du bliver her i Landet, skal du betale et Hundrede i Sølv for hvert Aar. Det derimod synes mig en egenvillig Haardhed som *Droplaugarsona-Saga* fortæller: „Helgi „Droplau-

hans Fredløshed var begyndt, forsøge paa at betinge sig Fart ud af Landet. Den Begiering skulde skee i Vidners Paahør, og naar han selv i det Ærende reisede til et Skib, nød han paa saadan Reise al den samme Sikkerhed, som paa de Steder hvorom tilforn er talt. Den Sommer var han dog ei pligtig at begiere Fart paa flere end 3 Skibe; men hver Skipper, som vegrede sig for at tage imod ham, skulde samtlig med sine Folk betale 3 Mark i Straf; den eeneste Undskyldning var, om de allerede havde modtaget 3 saadanne Fredløse. Den anden Sommer var hans Pligt til at søge bort, og de Søefarendes Straf, den samme som den første; Men den tredie Sommer faldt de i samme Fredløshed som han, om de uden Aarsag nægtede ham Farten; dog hialp det ham

Kkkk 2 ikke

„Droplaugar Son ſkyldi fara utan, oc vera utan III Vetur, oc nótt i húſi „thartil hann færi i brott; enn ef hann færi eigi utan ſkylldi hann ſekr „falla fyrir Helga Asbiarnar Syni. d. e. Helge Droplaugs Søn skulde **rømme Landet og være Landflygtig i 3 Aar, og NB. ikke opholde sig længer end een Nat i hvert Huus, indtil han kunde komme bort; Men hvis han blev i Landet, falde Ugild for Helge Asbiørnsen.** Jeg udelader med Flid adskillige flere Forandringer som Historierne berette at dette Slags Fredløshed har havt; Thi i alle de Tilfælde hvor den blev afgiort ved Forliig eller Voldgift (og derhen hører en god Deel af dem som Historien har nævnt) kom dens Omstændigheder og Beskaffenhed saa meget an paa Parternes egen Foreening, eller paa Voldgiftsmændenes Behag, efter deres Yndest mod den Skyldige, eller Sagernes adskilte Natur, at derom umuelig kunde fastsættes efterretlige Regler, om man end havde alle deslige Exempler for sig. Det samme er og overeensstemmende med Graagaasen, i det den lod saadan Fredløshed gielde paa hvad Maade, og med hvad Vilkaar den var bleven indgaaet, besluttet eller afsagt, overlod altsaa dens særdeles Bestemmelser til Vedkommende selv, paa det eeneste nær, at den ei maatte paalægges for nogen Sag som ei var Fredløsheds-Sag efter Loven. Dens Forhold til den store eller fuldkomne Fredløshed sees af Nials-Saga i det 134 Cap. nemlig at 2 Fiørbangs-Sager bleve i den Tid agtede lige med en Skovgangs-Sag. Det Pile-Skud, hvorefter en Fiørbangs Mands Huus- og Vei-Fred blev regnet, har Graagaasen anslaget til et fastsat Maal (see tilforn Anm. 145); I de ældre Tider derimod synes det at have betydet: **saa langt som nogen kunde skyde;** I det mindste finder man i den Tid Exempel paa, at et usædvanlig langt Skud blev antaget for gyldigt til at straffe en fredløs Mands Drab, begaaet inden sammes Grændser *Landnama-Saga*, p. 155.

ikke til nogen Undskyldning eller Frelse, om han den folgende Vinter blev i Landet. Naar han derimod blev modtagen, nod han den samme Frelse i de Soefarendes Boder, paa deres Skibs-Broer, paa Veien dersra til Skibet, og et Pileskud omkring alle disse Steder, som paa hans andre Opholds-Steder i Landet selv. Blev hans Skipper af Storm dreven tilbage til Landet, havde han, i hvad Havn de søgte, den samme Sikkerhed som før; Maatte hin blive Vinteren over, var han forbunden at søge sine forrige Opholds-Steder, om det var i samme Fierding af Landet; Var det i en anden Fierding, kunde han tinge sig i Kost, hvor han vilde, den første Halv-Maaned, efter at Skibet saaledes var drevet til Land, og var der ligesaa frels som paa Veien til Skibet; Han kunde og i det Fald søge sine forrige Opholds-Steder, og var ligeledes sikker paa den Vei. Hvis han nogen Sommer forsømmede paa anførte Maade at være sig om Fart, var han strax samme Høst fuldkommelig fredløs, saa at ingen maatte holde ham i Kost; Han faldt altsaa da Ugild for hver Mand; Det samme var og om han enten ikke kom bort den tredie Sommer fra hans Fredløsheds Begyndelse, eller og kom tilbage før han havde været 3 Aar borte fra Landet, med mindre han kunde forsikre med 12 Sandemænds Tog, at han var forslagen af Storm, og da skulde han endda forsøge at faae Fart udaf Landet, som om han den samme Sommer var bleven fredløs. I Henseende til de Øer som ligge omkring Landet, var saadan ens Fredløshed den samme som i Landet selv, men i fremmede Lande var han ganske frels. Kom han ikke igien forend 3 Aar vare omme, var han og ligesaa frels, som om den Fredløshed aldrig havde været ham paalagt; da kunde han frit komme tilbage, og tage al den Arv som ham siden kunde tilfalde; da skulde han og modtage baade hvad Vanføre som for hans Skyld vare dømte paa Almuens Kost, saa og alle dem som siden kunde paakomme ham at forsørge; Da skulde han og, om han havde Formue dertil, betale hvad Gield der ikke havde kundet skee Fyldest for Executions-Retten; Men det kunde vel ei have Sted, uden naar en anden havde betalt Løsnings-Pengene paa hans vegne. Dette ere Graagaasens Anordninger om dette

Slags

Slags Fredløshed, hvoraf enhver agtsom Læser let kan udtrække sig et samlet Begreb derom (234).

Kkkk 3 Sex-

(234) Angaaende denne Fredløsheds Oprindelse, eller den egentlige Bemærkelse af det Ord Fiørbaugs-Gardr, hvormed samme blev betegnet, kunne være ulige Meninger. Verelius har ventelig ikke vidst den, thi Ordet staaer i hans *Index* uden mindste Forklaring. Bussæi Giætninger derom, kan enhver eftersee i hans Glossarium over Are frode, hvorfor det ikke er værdt at igientage. Hvad derimod et Par af mine lærde Landsmænd have skrevet derom, synes at fortiene mere Agtsomhed. Den første af disse er Sal. Mag. *John Arnesen*, forhen Bisskop paa Skalholt, i hans Afhandling, Fiørbaugsmadr kaldet. Han sætter forud, det som og er ustridigt i sig selv, at vore gamle Forfædre, førend Penge bleve gangbare iblant dem, ja endnu længe efter, pleiede gierne at betale store Bøder med smeddet Guld eller Sølv, især med det Slags Guld-Ringe, som i den Tid var brugeligt at bære omkring Armene. Da nu saadan en Guld-Ring eller Armbaand kaldtes paa deres Sprog *baugr*, saa blev og samme Ord vedtaget til at betegne alle Slags Bøder uden Forskiel. Saaledes sagde Harald Sigurdsen til K. Magnus den Gode, at K. Oluf den Hellige havde, for en ringe Sag, frataget sin Fader til Bøder den Guld-Ring han viisde ham. Saaledes beklager Kormak i sin Viise, at han maaete bøde Baug, da han blev tilfunden at betale 2 Guld-Ringe for at have kysset hans forrige Kiæreste, efterat hun var gift med en anden: Saaledes kaldes Frændbøder i Drabs-Sager *baugar*, og Beregningen derover *baugatal* i den ældste Guletingslov, og, efter samme, i den Islandske Graagaas. Kong Haagen Haagensens Froste-Tings-Lov kalder Kongens Sagefald i Drabs-Sager, *baug*, hvilket og hans Islandske Lov Jarnsida følger Manh. 17, paa det nær, at disse Bøders Vurdering var ringere i Island, for Landets Fattigdoms Skyld, end i Norge. Ja! endskiønt Sagefaldet i Kong Magni Lagabæters Tid blev nedsat til en tredie Deel, og altsaa det forrige Baugatal eller Sagesalds Beregning ganske forandret, saa findes dog endnu i hans Islandske Lov Rekab. 3 Cap. nævnet Ranbaug, for at betegne Rans-Sægt eller Bøder. Heraf giør da Bisskop Arnesen den Slutning, at Ordet Fiørbaugr brugt i den gamle Lov og Historie til at betegne de Løse-Penge som Herreds-Hovdingen skulde gives for saadan en Fredløs, er sammensat af Fiør, Liv, og baugr, Sægt eller Bøder, og vil sige det samme som Bøder, eller Løsning for Livet, fordi det, som før er sagt, gieldte den Skyldiges Liv, Fred eller Ophold i Landet, om denne Sægt kunde blive udredet eller ikke. At Fredløsheden selv blev kaldet Fiørbaugs-Gardr, mener han, i Overeensstemmelse med anførte Forklaring, at være skeet i Henseende til, at disse Løse-Penges Udbetaling satte visse Giærder eller Grændseskiæl for den Skyldiges Ufriehed; saa at Ordet Gardr, som egentlig betyder Giærde, ja vel og Gaard eller Boepæl, bliver her at forstaae Metonymice om Grændse eller Grændseskiæl. Naar denne Forklaring lægges til Grund, bliver det maaskee nok

saa

Sextende Capittel.

Om Arrest.

§. CLI.

Arrestes Anledningers Begreb og Forskiæl.

Hidindtil er talt om den Maade hvorpaa Rettens-Middel fuldbyrde en Dom naar den Skyldige selv ikke vil. Nu staaer kun tilbage at tale om det Middel som Loven ellers har bevilget en Sagsøger til at forsikre sig om hvad han har at kræve, enten forend Sag endnu er reist, eller efterat Execution er holdt,

saa tydeligt at forstaae Ordet **Fiorbaugs-Gardr**, tvertimod, om en Opholds-Friehed indskrænket alene til saadanne Stæder eller Grændser, som der kunde udvirkes eller betinges ved Løse-Pengenes Betaling. Naar altsaa Loven siger om en Sag at den **vardar Fiorbaugs Gard**, saa bliver det efter Ordet at forstaae, at den gieldte saadan indskrænket Fred, og følgelig medførde en fuldkommen Fredløshed uden for de betingede Steder, og altsaa paa alle andre end dem.

Den anden af vore Islandske Lærde, som har skrevet over det Ord Fiørbaugs-Gardr er Sal. Hr. Eyulf Johnssen, Sogne-Præst til Valle i Holum Stift, berømt i sin Tid, saavel for hans øvrige Lærdom, som især for en meer end sædvanlig Styrke i de Nordiske Old-Sager; Hans Afhandling om dette Ævne, saa liden som den er, giver endog kiendelige Prøver derpaa; saa besynderlig er den Vei han har taget, til at forklare saavel Ordet **Fiørbaugs-Gardr** selv, som, deraf igien, denne Fredløsheds egen oprindelige Beskaffenhed. Han udleder den nemlig fra den Hedenske Religion, og paastaaer, at den egentlig og i sig selv ikkun betyder en Bandsættelse efter Hedningernes Maade, bestaaende i at være udelukket fra deres Offringer og øvrige Afguds-Tieneste. Det er da denne Fredløsheds Oprindelse og egentlige Beskaffenhed; og den igien medførde naturligviis en ligesaadan Udelukkelse saavel fra Huus-

holdt, og det derved ikke har kundet udbringes. Dette Middel kaldes Arrest, og bestaaer i den Forretning, at Rettens Middel lægge

Huusfred og Boepæl, som fra den offentlige Tingfred og Friehed til at gaae i Rette. Saasnart Christendommen blev indført, formoder han ganske rimelig, at Ordets første Bemerkelse er bleven nedlagt, formedelst de Christnes Afskye og Frygt, for at vanhellige deres Geistlige Indretninger, med Hedenskabets Navngivelser; og deraf uddrager han tillige en ganske naturlig Aarsag til, at dette Ord efter den Tid ikke findes brugt, uden alene i den verdslige Forstand, saavidt nemlig denne Fredløshed betog en Skyldig den borgerlige Sikkerhed og Fred; ret ligesom Ordet Gode, som hos Hedningene betydede baade en Afguds-Præst og en verdslig Øvrigheds-Person, tabede strax ved Christendommens Indførsel sin Geistlige Betydning, og beholdt i den senere Tid den Verdslige alene. Ved det Ord Fiørbaugr forstaaer bemeldte Forfatter ligesom andre de Løse-Penge som i dette Fald bleve givne for den Skyldiges Fred; Men den Oprindelse han giver dertil, er ganske nye, og alene rettet efter hans foranførte Tanke. Hans første Stamme-Ord er det gamle Adverbium fiarr eller fiarri, som betyder langt fra eller borte; og det paastaaer han at kunne ligesaa sprogmæssig omskiftes til fiør, som man ellers efter Behag kan skrive: van eller von, Haab; va eller vo, slog ihiel; Vorkun eller Varkun, Medynk, og flere slige Ord. Hans andet Stamord er baugr d. e. Ring, men især den Ring, hvilken i de hedenske Tider laae paa Afgudernes Skammel, som et Redskab, indviet til de høitideligste Dele af disses offentlige Tieneste; den Ring, hvilken Øvrigheden i den Tid skulde bære i Retten for at hellige samme. Fiørbaugr er saaledes efter denne Oprindelse ligesom Fiarri Baugr langt fra den hellige Ring, (kanskee og *fiarbaugr* Fraskillelses-Sægt) og betyder den Fraskillelse fra Gudsdyrkelsens og Rettergangens Samfund, som denne Fredløshed medførde; og naar Ordet Gardr lægges dertil, saa betyder det samlede Ord Fiørbaugs-Gardr (ellers sædvanlig brugt til at betegne Fredløsheden selv) det Grændseskiæl, som der var sat for denne Fraskillelse, inden for hvilket ingen saadan Skyldig maatte nærme sig enten til en Tempel, eller til en Ret. At der og virkelig omkring vore Forfædres Afguds-Templer haver været udmærket og fastsat saadan en vis Forgaard eller Omkreds, og at den samme just er bleven kaldet Fiørbaugs-Gardr, det beviser *Floamanna-Saga*, i sit 9 Cap. hvor den fortæller, at Almuen en Sommer samledes til et Møde, og at dette Møde blev holdt i bemældte hellige Forgaard eller Omkreds hos Stedets Afguds-Tempel (menn komo til Mannamóts i Fiörbaugs Gard til Hofs); Det sees og af et andet Sted i samme Skrift, hvor Thorgils Orrabein, den gang et Barn paa 5 Aar, samt flere andre Drenge, berettes at have holdet deres Børne-Leeg inden denne Forgaard (Thorgils var eitt sinn med Svæinom i Fiörbaugs-Gardi); Et aabenbart Beviis, paa at den stod alle uskyldige Folk, alle nødvendige og sømmelige Forretninger aaben. At derimod ingen Fredløs eller Vanhellig maatte betræde et

saa-

lovlig Hægtelse enten paa Gods, at det ei maa bortflyttes eller ikke afhændes, eller paa nogens Person, at han skal blive stille paa et vist Sted, indtil det er ophævet eller efterkommet, for hvis Skyld en saadan Hægtelse er bleven forlanget og paalagt.

Anførte Beskrivelse viser os 2 Slags Arrest, paa Personer, og paa Gods, og hvori de bestaae. Den paa Personer er, som bekiendt, 2 Slags, Civil eller Criminel; Den Criminelle er den, som Loven saa ofte deels befaler, deels tillader at paalægges for Mis-

saadant Sted sluttes billig af *Vigaglums-Saga* p. m. 218. hvor det hedder om en Fredløs, at han ikke maatte være hiemme formedelst Stedets Hellighed, efterdi Frey, som der havde sin Tempel, ikke vilde taale slige vanhellige Folk. At der ligeledes haver været fastsat en saadan hellig Omkreds ved deres Retter, og det under samme Navn som hiin, det erfares tydelig af *Viga-glums-Saga*, hvor den fortæller om Glum, da han søgte Hegrenes-Ting i Skaga-Fiorden, at han ei kunde komme til at slaae sit Tælt nærmer end i Fiørbaugs-Gard, det er just ved det yderste Grændseskiæl af bemældte Omkreds. Hvorvidt den har strækket sig i Henseende til deres Templer, og om lige langt fra de Smaa som fra de Store, haves ikke optegnet; Men i Henseende til Retterne formodes den billig at have strækket sig ligesaavidt som deres Tinghelge eller Tingfred, hvorom tilforn er talt. Naar nu denne Forklaring antages, saa betyder den gangbare Tale-Maade, at en Sag vardar Fiörbaugs-Gard, lige efter Ordene, at den gielder Udelukkelse fra Kirke- og Tingfred, saavidt begges Grændser vare ansatte, og i en uegentlig Forstand, Fredløsheden selv, saavidt dette just var dens væsentlige Beskaffenhed og nødvendige Virkning. Fiørbaugs-Madr betyder af samme Grund i det Geistlige, en som er udelukt fra Gudsdyrkelsens Samfund; En Bemærkelse, som endog kan anvendes paa de Christne Tider, baade saavidt denne Fredløshed i Førstningen tillige var en Straf for Forbrydelser mod Religionen og Kirken, saa og saavidt saadanne Fredløse naturligviis maatte være udelukte fra de Christnes offentlige Forsamlinger. I Henseende til Huus-Standen betegner Ordet en Person forviist fra Huus og Hiem, skilt ved alle Huus-Standens Rettigheder, i det mindste saa længe saadan hans Tilstand varede. I Henseende til den borgerlige Stand betegner det en som var fældt til saadanne Bøder, som betoge ham den sædvanlige Friehed, Sikkerhed og Fred, og giorde ham med det samme ugild til alle lovgyldige Forretninger, især til at gaae i Rette.

Saavidt de 2 fornævnte Lærdes Meninger: Den førstes falder ganske beqvem; Dog troer jeg at den sidstes har bedre Grund.

Misgierninger, sædvanlig kaldet fængslig Anholdelse; Den angaaer kun Criminelle Sager og hører ei til dette Sted; Man kan alene derom efterſee 1 = 17 Cap. Den Civile derimod kalder jeg den, som tillades at paalegges en Person for Civile= eller Penge= Sager, til Sikkerhed for hvad man kan have at kræve af ſame, Gield, Boder eller andet; og den er egentlig den som her skal afhandles. Denne kan igien være 2 Slags, privat eller publik. Den private er den, som i almindelig Tale kaldes Civil=Arrest, og skeer i Dannemark og Norge paa den Maade, at den Skyldige forbindes til at holde sig inde i sit eget eller en anden privat Mands Huus, under Vagt eller uden; Den publike derimod skeer ved at indsætte ham i et offentlig Fængsel, d. e. paa noget saadant Sted, hvor Fanger sædvanlig pleie at forvares. Man kan ikke nægte, at jo anførte Forskiæl er grundet i Sagens Natur; Men i Island har den dog ikke meget at sige; thi da hver Gaard ligger temmelig langt afskilt for sig; der ikke heller haves Krigsfolk eller andre som man beqvemmelig kunde bruge til Vagt, saa vilde det falde heel besværligt, at lade nogen bevogte paa hans Gaard, eller i hans Huus, efter fremmede Kiøbstæders Skik. Der maa man altsaa sædvanlig lade sig nøie med, enten at giøre vidnesfast Forbud paa saadan Persons Bortreise, eller at tage Caution, ja undertiden ikkun hans blotte Løfte paa at ville blive til Stede. At Sagsøgeren fører ham til sit eget Huus, og forvarer ham der, indtil Sagens Uddrag, er saaledes den eneste Maade, paa hvilken man i Island kan paalægge nogen privat Arrest i en naturlig Forstand. Den publike skulde der skee ved at lade den Skyldige føre til Syſſelmandens Boepæl, og holde ham der i Forvaring; thi der holdes sædvanlig alle Fanger, i Mangel af andet offentligt Fængsel.

§. CLII.

Al Arrest paa Personer, som alene skeer for Gield burde efter N. L. 1=19=18 ikkun være privat. Den publike derimod synes ei at have Sted, uden hvor hin enten foragtes af den Skyldige *Arrest paa Personer og Gods især.*

dige, eller Sagen lyder paa publike Boder, og han allerede er funden at være uvederhæftig til at udsvare samme. I det Tilfælde er det at Sagsøgeren skal betale ugentlig for den Skyldiges Ophold 1 Lod Sølv, og for hans Bevogtelse et halvt, saa længe Arresten varer 1:22:46. og om det forsømmes i 6 Uger, saa er den ophævet af sig selv, Forordn. 18 Mart. 1693. Kong Magni Lov Kiøbsb. 7 Cap. synes og at medføre at Arrest for Gield ikkun skal være privat, thi der hedder det, at Sagsøgeren skal tage en uvederhæftig Skyldner i Forvaring, derpaa begiere Ting, og lade ham fare løs til samme Ting, for at tilbyde hans Slægtninge at løse ham ud, og om de ikke ville, da tage Dom paa at han skal aftiene Gielden med Arbeide.

Arrest paa Gods skeer paa ulige Maader efter Godsets ulige Beskaffenhed; Bestaaer dette i Løsøre, saa skeer den ved at indsætte det til Forvaring paa et indlukket Sted under Rettens Forsegling. Er det derimod Fiskerbaade, Qvæg, eller andet deslige, giøres af Retten Forbud paa at det ei maa bortføres eller afhændes, hvilket har den selvsamme Kraft 1:19:22. Paa Jordegods og Landbrug giøres ligeledes Arrest med Lovfæstelse eller Forbud. Overalt er at mærke, at hvor man ved Arrest paa Gods kan komme til hvad man søger, har Arrest paa Person ikke Sted; thi haardere Midler tillades aldrig, uden hvor de lemfældige ikke strække til.

§. CLIII.

Hvorledes Arrest skeer paa Gods.

Det er ikkun i Nødsfald at Loven tillader Sagsøgeren selv at forrette Arresten med 2 tiltagne Mænd, men sædvanligst er, at den skeer af Rettens-Betiente, nemlig af Stedets Sysselmand, 1:19:1. Begyndelsen dertil giøres med en skriftlig Ansøgning. Deri forklarer Sagsøgeren a) de Aarsager han har til at forlange Arrest, og det kan skee ved at medgive Udskrift af sin Fordring, men skeer dog sædvanligst blot ved en simpel Beretning derom; Dermed skal og b) følge hans Caution eller Forsikring til Syssel-

selmanden, at han til Sagens Uddrag skal blive tilstæde, og staae ham inde for al den Uleilighed som Arresten kan foraarsage, 1-19-4. I Følge deraf begierer han da endelig c) at Arresten maa skee. At den medgivne Caution ikke frietager Sysselmanden selv for Ansvar, om han i Følge den lægger Arrest paa nogen Person eller Gods, som efter Loven ere frietagne derfra, er klart af 1-19-3. Men Hesselberg §. 592. meener at hans Ansvar ogsaa maa strække sig til alle andre Tilfælde, hvor Arrest ikke har Lovens Medhold, og at han følgelig i saadanne kan afslaae den, uagtet han har Caution, og tvertimod sættes i Straf om han forretter den. Det synes og virkelig at være grundet i Sagens Natur.

Begiæringen til Arresten saaledes giort, begiver Sysselmanden sig med et Par Vidner til den Skyldige, oplæser Begiæringen for ham, og æsker hans Svar derpaa. Sagsøgeren selv, eller hans Fuldmægtig, skal da og følge med, deels for at godtgiore sin Paastand ved de Hoved-Beviser som han har i Hænde, 1-19-19, deels og for at besvare de Indvendinger, som den Skyldige maaskee kan giore imod Arrestens Fuldbyrdelse. Disse paakiender Sysselmanden paa Stedet, og bevilger Arresten eller ei, alt eftersom han finder dem mere eller mindre gyldige.

Alt hvad saaledes forefalder skal føres til Protocols, og gives siden deraf beskrevet til hvem af Vedkommende, som det kan have fornødent. Den Udskrift kaldes Arrest-Forretning, og skal indeholde a) Sagsøgerens Begiæring om Arresten, tilligemed den Forsikring han har stillet for samme; b) de Personers Navne som have været med at giore Arresten. c) Hvad Beviiser og Brevskaber Sagsøgeren har fremlagt, som Aarsager dertil. d) Den Skyldiges Svar paa alt dette, og alt hvad i den Anledning forefalder Parterne imellem medens Forretningen staaer paa. e) Fortegnelse paa hvad Gods der arresteres, hvori det bestaaer, og hvor det findes. Endelig sluttes Forretningen med at forbeholde enhver anden hvad Tiltale han maaskee kunde have til det

 Arreste-

Arresterede, i Følge Eiendom eller Pant; og da kan det ikke hindre at endog saadant fremmed Gods er blevet taget med. Alt dette skal ellers være under Sysselmandens og medhavende Mænds Hænder og Segl, med hosføiet Aar, Dag, og Sted. Kommer man ikke til Arrest, bliver og baade det og Aarsagerne dertil paa samme Maade forte til Bogs.

§. CLIV.

Virkningen af Arrest og dens Forfølgning.

Angaaende Virkningen af Arrest paa Gods have nogle staaet i den Tanke, at den gav en virkelig Pante-Rettighed, men rettere er at sige, at den alene virker et Forbud paa at pantsætte, afhænde eller forflytte det Gods hvorpaa Arresten er lagt. Saaledes forbyder 1-19-14 den, der haver saadant Gods i Giemme, at lade det komme fra sig; og 1-19-17 den, som det eier, at føre det andensteds hen imod den paalagte Arrest; Begge Dele til Beviis paa, at denne ikke er andet end et Slags Varetægt, et Slags Forsikring for Godsets Tilstædeblivelse indtil Sagens Uddrag. Ja den har ikke engang denne Nytte, men ophæves af sig selv, hvis Sagsøgeren ikke forfølger den, d. e. paastævner den til Tinge, for at tage Stadfæstelses Dom baade paa Arrestens egen Behandling, saa og paa de Aarsager han dertil haver angivet. Lovens 1-19-20 befaler, at dette skal skee til første Ting, efterat Arresten er giort, hvilket i Island, hvor de sædvanlige Herredsting ikkun holdes eengang om Aaret, maa forstaaes: saasnart som Sagsøgeren kan formaae Sysselmanden til at holde en Ret for dets Skyld; og det meener Sölvesen (p. 278.) at han ikke maa opsætte over 6 Uger. For denne Ret paadømmes da undereet baade Arrestens Formaliteter og Hoved-Sagen selv, saa at man i Island ingen Anledning har til de Vanskeligheder som Hesselberg opregner §. 601-605. Man agter ikkun dette, at Sagsøgeren vinder hvad han paastaaer, om Arresten og dens Aarsag findes at være lovlige, hvis derimod ikke, svarer han Be-

derparten til al den Skade som ham derved er paafort, hvilket ogsaa paatales for samme Ret 1:19:21.

§. CLV.

Arrest er en Forretning paa Rettens vegne, maa altsaa ikke af Syssellmanden afslaaes, hvor Loven giver den Medhold, med mindre han vil selv sætte sig i Ansvar for al den Skade som kan flyde deraf 1:19:2. Ligesaa lidet maa den og af samme Aarsag tilstaaes, hvor Loven ikke giver den Bifald. Saadanne Tilfælde kunne være mange, men blant de fornemste hører virkelig det, om Sagsogeren ikke kan stille Sysselmanden antagelig Forsikring for den begierte Arrest 1:19:4, samt om den er begiert paa det Slags Personer eller Gods, som Loven selv har frietaget derfra 1:19:3. Af saadanne Personer haves ikke i Island, uden a) Kongelige Sende-Bud 1:19:5. b) De som maaskee kunne have særdeles Frieheds-Breve af Kongen 1:19:6; c) Styrmænd, Baadsmænd og Seilende 4:1:36; og overalt d) de som strax stille noiagtig Forsikring for det, hvorfor de søges 1:19:7; dog at dette ikke er nok naar noget søges efter Hoieste-Rets Dom 1:22:46. Af Gods, som kan ansees frie for Arrest i Island, erindrer jeg ikke uden Kongelige Betienters Løn. Naar her ellers tales om Friehed for Arrest, saa forstaaes egentlig kun Civile- eller Gields-Sager.

I hvad Tilfælde Arrest kan nægtes.

§. CLVI.

I Henseende til Tiden kan al Arrest endnu inddeeles i foregaaende og paafølgende; Hin som skeer forend Sag er anlagt, denne, som efterat Dom er gaaet. Foregaaende Arrest, at forstaae i Penge-Sager, lader man gierne giøre, naar den Skyldige

Foregaaende og paafølgende Arrest.

enten ikke er vederhæftig, eller man dog frygter, at han vil, om ikke snige sig selv bort, saa dog forstikke eller afhænde sit Gods, det havende Krav til Skade. Exempler derpaa viser 1:19:8. 9. 11. 12.13.14. o.f. Den paafølgende Arrest paa Gods har ikke egentlig Sted, uden naar Sagsøgeren har forhværvet Underrets-Dom, men kan ikke komme til dens Execution, formedelst at Skyldneren imidlertid har indstævnet den for høiere Ret. Da, især naar han har Aarsag at frygte, at enten den Skyldige i værende Tid forsætter hvad han eier, eller en anden Gieldner giør Indforsel deri, kan han lade giøre Beslag paa saa meget deraf, som han synes at kunne være holden med; og siden, naar endelig Dom er falden til hans Fordeel, lade deraf giøre sig Udlæg for Sagens Beløb 1:22:24. Angaaende denne Arrest er alt det samme at agte som om den forrige allerede er sagt, undtaget at den ikke behøver at forfølges med Søgsmaal, saasom samme i saa Fald er gaaet forud.

Regi-

Register
over de mærkværdigste Ting.

Det Arabiske Tal betyder Siderne; A, Anmærkningerne; F, med det hosføiede Romerske Tal, Fortalen og dens No.

A.

534=

beramme

Uven

Festa-

G.

G.

Syssel-

K.

Kalds-

Bisid-

N.

Norske

P.

særde-

S.

Stæv-

 des

V. U.

Y.

